

PG
2013
A65
Vol. 57
1893

Sbornik.
СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ
*Akademiia nauk SSSR. Otdelenie
russkogo iazyka i slovesnosti. //*

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

57

ТОМЪ ПЯТЬДЕСЯТЬ СЕДЬМОЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1893.

KRAUS REPRINT LTD.

Nendeln, Liechtenstein

1966

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, декабрь 1893 года.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

Printed in Germany

Lessing-Druckerei – Wiesbaden

СБОРНИКЪ
ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Томъ LVII.

МАТЕРІАЛЫ

ДЛЯ ИЗУЧЕНІЯ

БЫТА И ЯЗЫКА РУССКАГО НАСЕЛЕНІЯ
СѢВЕРО-ЗАПАДНАГО КРАЯ.

СОБРАННЫЕ И ПРИВЕДЕННЫЕ ВЪ ПОРЯДОКЪ

П. В. ШЕЙНОМЪ.

ТОМЪ II.

СВАЗКИ, АНЕКДОТЫ, ЛЕГЕНДЫ, ПРЕДАНИЯ, ВОСПОМИНАНИЯ, ПОСЛОВИЦЫ, ЗА-
ГАДКИ, ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА, ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ, ЗАГОВОРЫ,
ДУХОВНЫЕ СТИХИ И ПРОЧ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФИЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1893.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Декабрь 1893.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

Матеріалы подлежащаго тома первоначально были весьма далеки отъ того объема, въ которомъ они являются теперь передъ публикой. До настоящихъ своихъ размѣровъ они постепенно дошли ужъ во время довольно продолжительнаго періода ихъ печатанія, благодаря съ одной стороны неослабному участию моихъ прежнихъ почтенныхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, въ числѣ которыхъ первое мѣсто занимаютъ: гг. Н. Як. Никифоровскій, Н. Гр. Яцко, А. Е. Богдановичъ, И. О. Карскій, и г-жи А. Фр. Лисовская, С. Н. Рачинская — а съ другой благосклонному содѣйствію ихъ превосходительствъ, начальниковъ губерній: Могилевской, Минской и Гродненской, по распоряженію коихъ Статистическими Комитетами, состоящими подъ ихъ начальствомъ, была собрана, по моей программѣ, и мнѣ доставлена масса этнографическихъ данныхъ разнаго рода и достоинства. Хотя разобраться въ этой массѣ было дѣло не совсѣмъ легкое и потребовало не малаго времени для критической выборки подходящаго матеріала, но за то въ результатѣ оно оказалось, какъ намъ думается, не совсѣмъ безынтереснымъ для науки. Въ этомъ, кажется, можно легко убѣдиться даже изъ однихъ записей волостнаго писаря Мстижской волости Борисовскаго уѣзда, А. Гануса. Обращаемъ также вниманіе читателя на записъ сказки № 133 (стр. 276) волостнаго писаря (скрывшаго свое имя) Якшинской

волости Игуменскаго уѣзда, которая и въ фонетическомъ отношеніи отличается замѣчательной выдержанностью. При этомъ само собою является вопросъ о благонадежности, въ научномъ отношеніи, сотрудничества такихъ лицъ, какъ и вообще о достовѣрности этнографическихъ матеріаловъ, собираемыхъ путемъ официальнымъ, но чтобы его подробно разсмотрѣть и удовлетворительно себѣ уяснить потребовалось бы достаточное количество вѣрныхъ статистическихъ данныхъ, которыхъ, къ сожалѣнію, не имѣемъ пока въ своемъ распоряженіи. Поэтому намъ остается утѣшать себя только надеждой, что специалисты-статистики и мѣстные корреспонденты, поднявшіе недавно въ нашей періодической печати вопросъ о писаряхъ вообще, не преминутъ обратить свое вниманіе на ту его сторону, которую мы здѣсь слегка лишь затронули. А пока позволимъ себѣ здѣсь только замѣтить, что тѣ опасенія насчетъ возможной утайки или фальсификаціи статистическихъ данныхъ, которыя небезосновательно внушаетъ изслѣдователю и самой высшей администраціи обычный доселѣ способъ ихъ добыванія посредствомъ земской полиціи, волостныхъ старшинъ и писарей, едва ли окажутся основательными въ примѣненіи ихъ къ фактамъ этнографическимъ, собираемымъ этимъ же путемъ. Во-первыхъ какой расчетъ могъ бы заставить этихъ сельскихъ людей скрывать или выдавать въ искаженномъ видѣ все то, что искони бытуетъ въ ихъ семейной и общественной жизни, что ихъ радуетъ и огорчаетъ, все то, что у всѣхъ на виду и на слуху, и очень часто не только въ своей деревнѣ, но и въ сосѣдней и во всей даже околицѣ? А во-вторыхъ что касается исключительно волостныхъ писарей, то ихъ всѣхъ нельзя подводить подъ одну мѣрку; въ настоящее время между ними встрѣчаются уже нерѣдко немало и такихъ, которые вышли изъ 5-го и даже 6-го класса гимназіи, или окон-

чили курсъ въ учительскихъ семинаріяхъ, которые съ любовью наблюдаютъ бытовую духовную жизнь окружающихъ ихъ поселянъ, знакомы даже съ трудами Снегирева, Сахарова и т. д. и владѣютъ въ достаточной степени литературнымъ языкомъ. Сказанное могу подтвердить цѣлымъ рядомъ писарскихъ записей, предоставленныхъ въ мое распоряженіе статистическими комитетами означенныхъ выше губерній.

Въ заключеніе считаю пріятнѣйшимъ долгомъ выразить глубокую мою признательность всѣмъ тѣмъ лицамъ и учрежденіямъ, которыя словомъ и дѣломъ оказали мнѣ содѣйствіе къ посильному исполненію той части порученія Императорской Академіи Наукъ, осуществленіемъ которой является теперь настоящій томъ. Болѣе подробный отчетъ о степени и характерѣ оказаннаго мнѣ содѣйствія со стороны старыхъ и новыхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, какъ и о многомъ другомъ, касающемся исторіи и хода моихъ работъ по означенному порученію, будетъ приложенъ къ заключительному тому настоящаго моего сборника.

П. Шейнъ.

2-го декабря 1893 г.
С.-Петербургъ.

ОГЛАВЛЕНИЕ.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

Сказки, анекдоты, легенды, преданія, воспоминанія, пословицы, загадки.

СКАЗКИ.

А. Изъ міра животныхъ.

№	стр.
1. Котокъ, пѣтухъ и лисичка.	1
2. Котъ, лиса, волкъ и пр...	3
3. Лисица и збавокъ.....	4
4. Проказы лисы: а).....	—
5. ....б).....	5
6. ....в).....	6
7. Отъ чаго воўки звонка боятца?.....	10
8. Котъ Максимъ (сватъ), зайцы, волки.....	11
9. О музыкантѣ, котикѣ и собачкѣ.....	15
10. Про мужика и лису.....	18
11. Война воўка съ собакою.	20
12. Конски старыкѣ.....	22
13. Человѣкъ и козы.....	23
14. Дѣдъ, коза и звѣри.....	24
15. Пошелъ козелъ за орѣхами: а).....	26

№	стр.
16. ....б).....	26
17. Мщеніе дятла.....	27

Б. Миѣическія.

18. Мышѣна.....	31
19. Ослокъ — работникъ и попь.....	36
20. Сирота Иванъ, дѣвица-чаровница и попь.....	42
21. О Пилипѣ-сынкѣ (проказы съ вѣдьмой).....	47
22. Вѣдьма.....	49
23. Знайдзець.....	50
24. Чудо-Юдо.....	52
25. Три сестры и король.....	55
26. Хитрая паука: а).....	57
27. ....б).....	59
28. Желѣзная голова и котъ.	60
29. Дурень и шанъ.....	61
30. Иванъ Попелышъ.....	62
31. Три сестры и рука невидимка.....	65
32. Жена безъ рукъ.....	—
33. Богачъ и бѣдная вдова...	66
34. Сыпокъ съ кулачекъ... а)	68
35. Мальчикъ съ пальчикъ. б)	70
36. Сыпокъ съ кулачекъ... в)	71
37. О томъ, какъ изъ дерева сдѣлался ребенокъ.....	72

№	стр.
113. Рабинъ и телепокъ.....	242
114. Не люблю — не слушай: а).....	244
115. ....б).....	246
116. ....в).....	248
117. ....г).....	250
118. Урода у Мозыры ....д).....	252
119. ....ж).....	256

ДОПОЛНЕНИЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

А) Изъ міра животныхъ.

120. Котъ, лисица и звѣрьё ..	257
121. Собака, волкъ, барашъ, котъ и лисица: а).....	258
122. ....б).....	259
123. Барашъ и волкъ.....	262
124. Бѣлый волкъ.....	263
125. Жороу и цапля.....	265
126. Дятель, волкъ и лиса....	—

Б) Мифическія.

127. Человѣкъ и чортъ.....	266
128. Цмокъ.....	267
129. Мужикъ, чортъ и медвѣдь.....	269
130. Болотные паны.....	270
131. Дѣдъ, баба и вѣдзьма....	271
132. Ванечко и вѣдзьма.....	274
133. Иванъ дуракъ и вѣдзьма..	276
134. Иванушка дурачокъ и ко-лекъ-горбунокъ.....	279
135. Бобокъ.....	283
136. Отдай мнѣ, что у домаши вядомо.....	285
137. Пошъ и работникъ.....	296
138. Клипко воръ и черти....	297

В) Бытовые.

139. Разбогатѣвшіе племянники и завистливый дядя.....	299
140. Мужикъ Романъ и жидъ ..	300
141. Дѣдъ воръ, баба ворож-битка.....	304
142. Сыпъ Хвядось.....	307
143. Мужикъ и паничъ.....	308

Анекдоты.

№	стр.
144. Ци была у Григора голова, ци не?—а).....	310
145. Ци была у попа голова, ци не? б).....	311
146. Кисель: а).....	312
147. ....б).....	—
148. Думы мужика-стрѣльца ..	314
149. Картавыя дочки.....	—
150. Поздравленіе.....	315
151. Хитрый цуль.....	316
152. Шляхцицъ и мужики....	317
153. Ассесоръ и жабракъ.....	318
154. Жабракъ-ошуканецъ	—
155. Qui pro quo: а).....	319
156. ....б).....	320
157. Забыўся хвямилляю.....	—
158. Осторожный докладчикъ ..	321
159. Ци вѣдаешъ, што гѣто тройца?.....	—
160. Набожный ксендзь.....	322
161. Отвѣтъ дѣвушки.....	323
162. Отвѣтъ мужика.....	—
163. Отвѣты мужика: а).....	324
164. ....б).....	325
165. Хитрый воръ.....	327
166. Кра! Кра! Кук-ку!.....	—
167. Разумный хлопецъ и не-догадливый воръ.....	328

Про солдатъ.

168. ....а).....	—
169. ....б).....	329
170. ....в).....	—
171. ....г).....	330
172. ....д).....	—
173. ....е).....	331

Про цыганъ и другихъ инородцевъ.

174. Мужикъ, цыганъ и вѣмецъ ..	331
175. Цыганъ и пошъ.....	332
176. Мужикъ и цыганъ.....	333
177. Цыганъ и крестьянинъ ..	—
178. Цыганъ и господаръ	334
179. Краснобайки: а).....	—

№	стр.
180. ....б).....	336
181. ....в).....	338
182. ....г).....	139

Легенды.

183. О происхожденіи діавола и болотъ	340
184. Почему черти въ болотахъ живутъ?	341
185. О происхожденіи коня ..	342
186. Богъ, Спасъ и чортъ ...	—
187. О происхожденіи медвѣдя:	а) 343
188. ....б).....	—
189. ....в).....	344
190. О происхожденіи волка ..	—
191. Голодный воукъ: а).....	—
192. ....б).....	345
193. ....в).....	346
194. Вражда волка, собаки и мышки: а)	348
195. ....б).....	349
196. О происхожденіи анета: а) ..	350
197. ....б).....	—
198. Наказаніе анета	351
199. Почему крестьяне счита- ютъ грѣхомъ убить ла- сточку?	352
200. О происхожденіи дятла ..	—
201. О происхожденіи летучей мыши	353
202. О пчелѣ	—
203. О пчелахъ	—
204. Шершневая оса	354
205. О вшахъ	355
206. Отчего колосъ хлѣбныхъ растений теперь такъ малъ?—а)	355
207. ....б).....	357
268. ....в).....	358
269. ....г).....	359
210. Богъ и бѣдная вдова	360
211. Самъ не ѣшь, а убогому дай	362

№	стр.
212. Богъ наказываетъ завист- ливыхъ: а)	363
213. ....б).....	364
214. Богъ и святой Микола а) ..	365
215. Богъ, Юры и Микола . б) ..	367
216. Богъ, попъ и Микола	370
217. Великій грѣшникъ	371
218. О пустынникѣ: а)	373
219. ....б).....	374
220. Марка Пякельный	376
221. Попъ, дуракъ и троя ко- пей	380
222. Мужъ богданпый	388
223. Якъ Богъ по свѣцѣ жабра- вау	398
224. Почему людямъ неизвѣстно время своей смерти?	399
225 ¹⁾ . Почему бабы работа- ютъ не отдыхаячи?	—
226. Напасецъ	400
227. Про добраго и злаго бра- та, про св. Юрѣя и про королеу въ упара (упыря) ..	401
228. Богъ награждаетъ трудо- любивыхъ и караетъ лѣ- нивыхъ	407

Про смерть.

229.—а) Солдатъ и смерть	409
229.—б) Солдатъ Денисъ и смерть	412
230.—в) Бѣднякъ - докторъ и кумъ (смерть)	414
231.—г) Крестная мать	416

Преданія.

232. О церквахъ и чудотвор- ныхъ иконахъ: I О церкви въ Волокахъ ..	419
233. II О Колпинской церкви: а) ..	—
234. ....б).....	421
235. Объ ушедшихъ въ землю церквахъ I	422

1) Ошибочно: 205.

№	СТР
236. Дземкоў грудъ на мѣстѣ ушедшей въ землю церк- ви II	424
237. Обѣ ушедшемъ въ землю колоколѣ	425
238. Каплица, посѣщавшаяся мертвецами	—
239. Каплица, обитаемая нечи- стой силой	426
240. О кладѣ зарытомъ Шве- дами	—
241. О заклѣтомъ кладѣ	427
242. Сражающіеся солдаты ...	—
243. Заколдованная дѣвица ...	—
244. О королевской горѣ	428
245. О рвахъ I	429
246. .... II	—
247. III Бороноўскій роу	430

О рѣкахъ и озерахъ.

248. I О происхожденіи рѣки Виліи	—
249. II О рѣкѣ Бярозѣ ..	431
250 ¹⁾ . III О рѣкѣ Ужницѣ ...	—
251 ²⁾ . IV Почему мелѣтъ рѣка Цата?	432
252. V Обѣ озерѣ въ До- мошковицахъ	435
253. VI Обѣ озерѣ Пьяницѣ	434
254 ³⁾ . VII Заростающія озера	434
255. VIII Свислочское озеро	436
256. IX Ольховское озеро.	—

О камняхъ.

257. I	437
258. II	439
259. III Преданіе о камняхъ по Виленской губерніи ..	442
260. IV	—
261. V Камень на мѣстѣ про- валившагося озера	—
262. VI	443

- 1) Ошибочно: 450.
2) Ошибочно: 451.
3) Ошибочно: 264.

№	СТР.
263. VII	243
264. VIII	444
265. IX	445
266. X	—
267. Преданіе о Шведахъ ...	466
268. Насыпи Шведовъ	—
269. Бабавищинскій погребъ ..	447
270. Черный баранъ	448
271. Заколдованное мѣсто	449
272. Заколдованная жепщина	—
273. Дворецъ, провалившійся отъ проклятiя	450
274. Волшебная татарка	—
275. Заклѣтое мѣсто	451
276. Машека	—

Воспоминанія и рассказы о быломъ.

277. О пребываніи францу- зовъ: а)	453
278. .... б)	460

Воспоминаніе о іезуитахъ и ста- ромъ бытѣ.

279. Рассказъ старой дворовой	462
280. Рассказъ о польскомъ мя- тежѣ: I	467
281. .... II	468
282. О панахъ	469
283. О холерѣ	—
284. Шуточные рассказы	470

Пословицы и поговорки

.....	472—484
Загадки	485—499

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

А) Привѣтствія, пожеланія, божба,
проклятiя, ругань. Б) Заговоры.

а) Привѣтствія и поже- ланія	503—510
б) Божба, клятва ..	510—512
в) Проклятiя	512—515
г) Ругань	515—517

№	Б) Заговоры.	стр.
	Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ знахаряхъ-шентупахъ, со- общившихъ свои загово- ры С. Н. Рачинской въ 1879 г.	517—20
1.	Разсказъ крестьянки Але- ксы Хмотовой про лѣшаго	521
2.	Заговоръ противъ лѣшаго: ..... а)	—
3.	..... б)	522
4.	..... в)	—
5.	..... г)	523
6.	Противъ домового	—
7.	Отъ дворового	524
8.	Заговоръ отъ шума	525
9.	Противъ русалки	—
10.	Наносы: а)	526
11.	..... б)	527
12.	Противъ залама: а)	528
14	¹⁾ ..... б)	529
15.	..... в)	530
16.	Противъ дурнаго глаза: а)	531
17.	..... б)	532
18.	..... в)	533
19.	..... г)	—
20.	Отъ глаза новорожден- наго	д) 534
21.	Уроки и пристѣлки	е) 535
22.	..... ж)	—
23.	Заговоры противъ крикы и плакы: а)	536
24.	..... б)	537
25.	Заговоръ противъ почи- цы	—
26.	Заговоръ отъ вывиха: а)	538
27.	..... б)	—
28.	Противъ кровотеченія: а)	—
29.	..... б)	539
30.	..... в)	—
31.	..... г)	—
32.	..... д)	540
33.	..... е)	—

1) № 13 пропущенъ.

№	стр.
34. .... ж)	—
35. Отъ зубной боли: а).....	541
36. .... б)	—
37. .... в)	—
38. .... г)	542
39. .... д)	—
40. Противъ болѣзни горла: а)	543
41. .... б)	—
42. Противъ колотья	—
43. Волось заговариваютъ	—
44. Противъ лихорадки: а)...	544
45. а) ..... б)	—
45. ¹⁾ α) ..... в)	545
45 β). Отъ рожн	546
46. Замовленіе скулъ	—
47. Заговоръ противъ боли въ крестцѣ	—
48. Отъ перепоя	547
49. Отъ укушенія змѣи: а)	—
50. .... б)	—
51. .... в)	548
52. Заговоръ противъ змѣй: г)	—
53. .... д)	549
54. .... ж)	—
55. .... з)	550
56. Отъ укушенія гадовъ	—
57. Отъ укушенія ужа	551
58. Отъ бѣшенства	—
59. Заговоръ противъ бѣше- ной собаки	552
60. При выгонѣ скота въ поле	—
61. Заговоръ противъ чемера: а)	553
62. .... б)	—
63. Замовленіе червей: а)	554
64. .... б)	—
65. .... в)	554
66. Когда у коровъ молоко пропадаетъ	555
67. Заговоръ на стрѣльбу	—
68. Коли охотникъ поставитъ ловушку въ лѣсу и т. д.	556
69. Какъ свадьбу разстронть	557
70. Заговоръ, какъ свадьбу укрѣпить и т. д.	—

1) Ошибочно 44.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

Духовные стихи, вирши религіозно-нравственнаго содержанія, молитвы:

№	стр.
Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ	561—577
А. Духовные стихи.	
1. Лазарь: а)	578
2. .... б)	582
3. Пѣсня про богатаго, - в) ..	585
4. .... г) ..	588
5. Алексѣй человѣкъ Божій.	591
6. Про св. Варвару	597
7. Цюмъ	599
8. Василиій пустынникъ	601
9. Плачь Адама	602
10. Вознесенье или откуда про- изошла милостыня	604
11. Святая Дорота	606
12. Пѣснь о грѣшпой дѣвѣ: а) ..	607
13. .... б) ..	608
14. .... в) ..	610
15. .... г) ..	611
16. .... д) ..	—
17. Сонъ Божіей Матери: а) ..	612
18. .... б) ..	616
19. .... в) ..	618
20. .... г) ..	620
21. .... д) ..	622
22. Грѣшница, или какъ душа съ тѣломъ разстается: 1 ..	623
23. Страшный судъ	627
24. Евангелистая пѣснь: а) ..	629
25. Озбавленію души хрысціан- ской, или размова чорта зь маленькимъ хлопцомъ б) ..	632
26. Пѣснь о Бомболѣ	634

27. Костельная пѣснь бѣлорус- скаго народа	635
28. Пѣсня 10 заповѣдей: а) ..	637
29. .... б) ..	638
30. Дзєсяцєро Божыхъ прыка- заньей в)	640

Б.) Вирши (псальмы) религіозно-нравственнаго содержанія.

№	стр.
31. Ужаснися человѣче	641
32. Нынѣ, нынѣ я печалень ..	643
33. Съ другомъ я вчера ся- дѣвъ	646
34. Мы плачемъ и рыдаемъ ..	648
35. Ты мой Богъ, Исусе, Ты моя радости!	649
36. О горя мнѣ грѣшнику сушу ..	650
37. Пробудись отъ сна, невѣ- сто!	651
38. На хаўтурахъ, третилахъ, девятинахъ и на раду- ницѣ	652
39. Пѣснь о смерти и страш- номъ судѣ: а)	—
40. .... б)	653
41. .... г)	654
42. .... д)	656
43. О смерти Спасителя: а) ..	—
44. О менкахъ и смерти папа Езуса: .... б) ..	658
45. .... в) ..	660

В. Молитвы и молитвенные стихи.

46. Молитва утѣшяя	661
47. Молитва предъ отходомъ ко сну: а)	—
48. .... б)	—
49. .... в)	662
50. При выгонѣ скота въ поле въ первый разъ на Юрьѣ ..	—
51. О хто, хто Миколай лю- бить	663

№	стр.	№	стр.
52. На поминкахъ	664	58. Попаси соцали, Господзи:	673
53. Николая душу раба Божья- го во царствіи Божіимъ да помяни!	665	59. Спася, Господзи, животы!	674
54. Помяни, Господи, раба Твоего	668	60. А гдѣ же тѣй куваль хри- патыи	675
55. Спаси, Господи, помилуй дяды наши и бабуси	669	61. Дай жа, Божа, хозяйни	676
56. Нящая братія любитъ яр- марки	—		
57. Воспомяви, Господзи, всѣхъ взродцевъ	671		

Вирша новѣйшей формаціи.

62. Цяперь у насъ таеихъ мно- го	677
---	-----

Примѣчанія и дополненія 681—715

УКАЗАТЕЛЬ МѢСТНОСТЕЙ, ОТКУДА ДОСТАВЛЕНЫ МАТЕРІАЛЫ ДЛЯ НАСТОЯЩАГО ТОМА.

Цифры означаютъ нумера піесъ.

Виленская губ.

Виленскій уѣздъ.

в. Лебедевская, м. Лебедево: 223.

Лидскій уѣздъ.

м. Орля: 283.

Свенцянский уѣздъ.

в. Вишневецкая, д. Шляны: 25.

Витебская губ.

Витебскій уѣздъ.

в. Веляшковичи: 235, 255 (ошиб. 264), 269, 284.

в. Королевская: 64, 99, 101, 107, 111, 112, 113, 115, 120, 214, 216.

Въ отд. *Заговор.*: 28, 35, 44, 45 *a*), 47.—Въ отд. Дух. стих.: 24.

с. Мадельно: 6, 48, 49, 178, 190.

с. Васьковичи (въ отд. Дух. ст.): 5 (ошиб. 6), 23.

в. Старосельская: 92.

Дриссенскій уѣздъ.

в. неознач.: 250 (ошиб. 450).

Лепельскій уѣздъ.

в. Бочейковская, м. Бочейково: 174, 179.

в. Вѣтринскал, с. Вѣтрино: 189.

в. Смолянецкая, м. Чашники: 91, 146, 148, 162.

Въ отдѣлѣ *Заговор.*: 22.

Невельскій уѣздъ.

в. неозн.: 203.

Полоцкій уѣздъ.

в. неознач.: 56, 277, 279.

Въ отд. Дух. ст.: 2, 3.

Себежскій уѣздъ.

Въ отдѣлѣ Дух. ст.: 1, 8, 10, 22, 56, 57.

Гродненская губ.

Бѣлостокскій уѣздъ.

в. Городокская, м. Городокъ: 270.

с. Новая-Воля: 271.

в. Заблудовская: 274.

Бѣльскій уѣздъ.

д. Тривежи: 242.

Волковысскій уѣздъ.

- д. Падуи: 1, 60, 65 (в. и д. неознач.).
 в. Изабеллинская, м. Изабелино: 5.
 д. Дрогочины: 104, 164.
 д. Меньки (близъ Свислочи): 42.
 им. Яново: 47.
 в. Песковская, д. Пацевича: 256, 263.
 в. Подоросская, д. Голиши: 261.
 д. Тереховича: 243, 267, 268.
 м. Свислочь: 72, 263.
 в. Лысковская, м. Лысково: 273.
 в. Толочанская, д. Великая Весь: 3, 238, 241.

Гродненскій уѣздъ.

- в. Лашинская: 27, 205, 208.
 Въ отд. Заговоры: 34, 45 б).
 Въ отд. Духовн. стих.: 4, 11, 12, 25, 26, 38, 43, 44.
 д. Ревки: 236, 239, 247.
 в. Масляно-Богородицкая, д. Новоселки: 70, 86, 87.
 Окопица Залевичи: 152.
 д. Демитково: 153.
 д. Ковяхи: 154.
 Того же уѣзда безъ ближайшаго обознач. мѣсти.: 87, 160, 185, 194, 244, 245, 246, 262, 265.

Кобринскій уѣздъ.

- м. Городецъ: 237.
 в. Пнинская, д. Пнинны: 264.
 с. Тороканы: 240.

Пружанскій уѣздъ.

- д. Буди: 117.
 в. Рудинская, д. Рошковичи: 272.
 в. Шерешевская, м. Шерешево: 173, 177, 178.
 в. необозн.: 209.

Слонимскій уѣздъ.

- в. Деревенская: 233, 234, 253.
 в. Костровицкая, д. Задворье.

- в. Косовская, м. Косово: 167.
 в. Марянская, д. Сосновки: 36.
 в. Мижевничская, д. Вязевичи: 41.

Ковенская губ.**Ново-Александровскій уѣздъ.**

- в. Дукштинская, м. Дукшты: 161, 196.
 Въ отдѣлѣ Загов.: 39, 54.

Минская губ.**Бобруйскій уѣздъ.**

- м. Городня: 7, 11, 89.
 Въ отдѣлѣ Заговоры: 50, 53.

Борисовскій уѣздъ.

- г. Борисовъ: 4, 14, 29, 38, 40, 45, 50, 109, 150, 221.
 в. Березинская: 110, 115.
 в. Бѣгомольская: 183.
 в. Зачистинская, с. Зачистье (въ отд. Дух. ст.): 18, 50.
 с. Латыголычи: 12.
 в. Мстиская: 93, 98, 111, 112, 113, 121, 128, 129, 130, 139, 142, 143, 157, 158, 170, 171, 184, 195, 226, 232, 252, 258, 278—п сказки загадки 2 №: стр. 485—6.
 в. Пященицкая: 12.
 м. Холопеничи: 13, 17, 51, 53, 58, 61, 78, 106, 114, 136, 206, 210, 211, 212, 215, 217, 219, 220, 222, 227, 257.
 Въ отд. Загов.: 67.
 Въ отд. Дух. стих.: 6, 9.

Игуменскій уѣздъ.

- в. Бродецкая, д. Липница: 20, 22, 39.
 — с. Колбча: 23, 76, 126, 230.
 Въ отд. Дух. ст.: 7, 19, 45, 47, 48.
 с. Микулчи: 71, 97. Въ отд. Заговоры: 64.

- с. Новоселки: 73, 74, 95.
 в. Погостская, с. Мацкевичи: 9.
 Застѣнка Пасѣвъ: 62.
 в. Пуховичская м. Пуховичи: 102.
 в. Цитвинская м.: 67, 80.
 в. Узденская: 46.
 в. Ямшинская: 133.

Минскій уѣздъ.

- в. Койдановская м. Койданово: 8.
 в. Новосырженская, с. Николаевщина: 52.
 в. Рубежевическая, м. Рубежевичи: 138.
 в. Самохваловская, Дубицкая слобода: 118, 106, 200, 201.
 в. Столпецкая, с. Николаевщина: 141.

Мозырскій уѣздъ.

- в. Петриковская: 83.

Новогрудскій уѣздъ.

- с. Берозовцы: 57, 63, 95, 105 б), 124, 132.
 в. Городищенская: 281.
 в. Еремичская, м. Еремичи: 21, 122, 280.
 в. Кореличская, д. Качицы: 131.
 в. Негнѣвичская, м. Негнѣвичи: 218.
 — д. Роскоши: 32.
 в. Сновская: 37.
 в. Щорсовская, урочище Борки: 44.

Пинскій уѣздъ.

- в. Столянская, д. Хотомля: 127.

Рѣчицкій уѣздъ.

- в. Якимовичская - Дуричская, д. Рудня: 24.
 в. Мухомѣдская, с. Мухомѣдъ: 282.
 в. Дубичская
 Въ отд. Заговор.: 12, 21, 23, 36, 42, 48, 49, 57.
 Въ отд. Дух. стих.: 30.

Слуцкій уѣздъ.

- в. Быстрыцкая, д. Можевичи: 155.
 м. Вызня: 145.
 в. Грицевичская, с. Юдчицы: 82.
 в. Кіевичская, м. Семежево: 213.
 в. Ланьская, въ отд. дух. ст.: 29, 46.
 в. Погостская (въ отд. Заговор.): 65.
 с. Полѣсье: 151.
 в. Романовская, м. Романово: 96, 134, имѣн. Рачковичи: 140.
 в. Синявская: 79, 116. — въ отд. Дух. стих.: 15, 16.
 в. Старобинская, д. Пивоши: 108.
 в. Тимковская, м. Тимеовичи: 16.
 в. Царевская, застѣнка Малня Млынни: 135.
 в. Шацкая, м. Шацкъ: 103.

Могилевская губ.

Быховскій уѣздъ.

- Въ отд. Дух. стих.: 40.

Гомельскій уѣздъ.

- в. Старо-Юрковичская: 2, 54, 165, 166, 175, 193, 151.
 Въ отдѣлѣ Заговор.: 27, 33, 46, 63.

Горецкій уѣздъ.

- в. Дубровинская, м. Дубровна: 15, 35, 55, 137, 181.
 в. Савская, с. Савва: 90, 125.
 в. Святошицкая: 18, 19, 85, 94, 134, 140, 147, 168, 169, 180, 229 а).
 Въ отд. Заговор. в. неозн.: 26, 45 а), 56.

Климовичскій уѣздъ.

- в. Хотовицкая
 Въ отд. Дух. стих.: 20, 33, 36.

Мстиславскій уѣздъ.

- с. Монастирщино: 224, 225 (ошиб. 205).

Оршанскій уѣздъ.

в. Мошковская: 144, 159.
Въ отд. Дух. ст.: 27.

Стѣнинскій уѣздъ.

в. Бобровская.
Въ отд. Дух. ст.: 21.

Рогачевскій уѣздъ.

в. Столбунская, д. Яново: 30, 35,
75.
Въ отд. Заговор.: 29.
в. Кормянская, с. Корма—въ отд.
Дух. стих.: 13, 28.

Чаусскій уѣздъ.

Въ отд. Дух. ст.: 34.

Чериковскій уѣздъ.

в. Малятичская, въ отд. Духов.
стих.: 17.

Смоленская губ.

Бѣльскій уѣздъ.

в. Поникольская, д. Межененка: 190.
д. Котиловка: 18, 30, 68.
д. Майкова: 4, 5, 7, 8, 15, 17, 24,
25, 38, 40, 52, 60, 61, 70.
д. Межененка: 2, 9, 14, 45 б).
д. Никитина: 6, 16.
д. Новая: 10.
д. Рехлице: 1.

Порѣчскій уѣздъ.

д. Борки: 3, 11, 19, 31, 41, 43, 66.

Смоленскій уѣздъ.

с. Прудки: 207 и въ отд. Загов.:
55, 62.

Черниговская губ.

Новозыбковскій уѣздъ.

с. Денисовичи: 77, 81.
Суражская, д. Чертовичи: 84, 123,
231.

ОПЕЧАТКИ И ПОПРАВКИ.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
13	12—11	снизу:	
		покуль панъ голову	покуль панъ голову помыиць.
15	4 сн.	рубелъ	рубель.
9	9 св.	пьяцѣ	пъецѣ.
24	14 св.	ляжець	ляжиць.
26	2 св.	Могил. губ.	а) Могил. губ.
»	7 сн.	Слуцк. у.	б) Минск. г. Слуцк. у.
»	19 св.	дикимъ	дзикимъ.
31	подъ № 18	пропущено слово:	Мышона.
40	13 св.	скажи нихай	скажи, нихай.
41	9 св.	мѣшокъ	мяшокъ.
42	2 сн.	Небочиннымъ	Небогнымъ.
52	12 сн.	ўѣгу	ў ѣгу.
62	8 сн.	Воставъ	Во ставъ.
»	6 сн.	смиловался	смиловався.
63	1 сн.	Попялышъ	Попѣлышъ
»	10 сн.	табе	тябе.
92	11 св.	Витебской губ., Маделино	Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.
110	12 св.	Мядѣжъя вушко	Мядвѣжъя вушко
126	6 сн.	вылясь	вылѣсь.
128	2 св.	подъ № 58 пропущено	..... а)
137	8 сн.	Игуменску Застѣнка	Игуменск. у. застѣнка.
140	14 сн.	Новогруден. уѣзда	Новогрудск. у.
144	9 св.	тахъ	такъ.
144	16 св.	углядѣў	углядзѣў.
»	9 сн.	пахлойцоў	на хлопцоў.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
147	9 св.	гуляйко	гуляймо.
153	7 сп.	одпуовечку	одпу овечку.
172	19 св.	214—«Кирило	217—«Курило
203	6 сп.	пропущено слово:	Новогрудск. у., с. Березовцы.
210	4 сп.	Киролевской	Королевской.
226	16 сп.	105	106.
»	15 сп.	дванаиць	дванаццаць.
241	11 св.	жонцѣ правды	жонцѣ праўды.
252	19 св.	уМозырь	ў Мозыры
279	18 сп.	пропущено:	м. Романово.
305	8 св.	вырожитка	ворожбитка.
305	4 сп.	Тамъ же	Той же г. Борисовск. у.
267	2 сп.	Ігѣкъ	цмокъ.
309	4 сп.	Прѣчхнуса	Прѣчхвўся.
323	8 св.	ксендзь	Ксендзь.
397	1 св.	въ М.	въ м.
399	11 сп.	205	225.
409	14 св.	подъ слов. «Про смерть», пропущ.	229.
431	8 сп.	450	250.
432	14 св.	451	251.
435	15 св.	264	254.
447	2 св.	Бабовицнскій	Бабовицнскій.
462	3 св.	подъ № 270 пропущены слова:	Минск. г., Борис. у. Витебской губ., Полоцк. у.
469	6 сп.	ж. Орлы	м. Орлы.
485	7 св.	Прѣнждай	Прѣнждай.
491	1 сп.	Въ Новогородск.	Въ Новогрудск.
527	1 сп.	Отъ	Обѣ отъ
545	9 св.	44	45 а)
546	1 св.	45	45 б)
558	1 сп.	Зап.	Обѣ зап.
591	2 св.	6	5
608	5 сп.	Зап. псаломщика	Зап. псаломщик.
632	6 сп.	змарый	змарый.
676	подъ 1 строкой сп.	пропущено: Всѣ зап. ученик.	4-го кл. Витебск. гимназ. Ивановымъ.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

СКАЗКИ, АНЕКДОТЫ, ПРЕДАНІЯ, ВОСПОМИНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ, ЗАГАДКИ.

СКАЗКИ-

А. ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

1.

КОТОКЪ, ПЪТУХЪ И ЛИСИЧКА.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда д. Пацун.

Быў сабѣ котокъ су пѣўничкомъ, зробили ены сабѣ хатку. Коцикъ накорміў пѣўничка, а самъ пошоў на улѡвы. Тогда лисичка пришла и сказала: «Пѣўничку, пѣўничку! оччини мнѣ!» Пѣўничекъ, оччиніў, а лисичка увойшла ў хату, ухопила пѣўничка и понесла до свое хатки. А пѣўничекъ стаў крычаць:

Коце, браце!
Мене лиска несе
Ў высокія горы,
Ў глыбокія нѡры,
По бору по каменю,
По ўселякому зелью».

Коцикъ почуў, прибѣгъ, пѣўничка одобраў, привёў до хатки и сказаў ему: «Гледзішъ, бэстыя, не слухай лисицы, екъ ена прѣдзя, бо я пойду далёко». Коцикъ пошоў, а лиска зноў прибѣгла и кажа: «Пѣўничку, голубѡчку, оччини мнѣ! я огню возьму».

— Ни оччиню, бо ты мене ухѡпишъ.

«Не бось, я не буду хѡпиць». — Пѣўничекъ оччиніў, а лисичка ухопила его и понесла до хатки. Пѣўничекъ зноў крычиць:

Коце, браце!
 Мене ліска несе,
 Ё высокія горы,
 Ё глыбокія норы,
 По бору по каменю,
 По усялякому зелью.

Коцикъ учуў, прыбѣгъ, пѣўничка одобраў, набіў, набіў, прынесъ до хаты и сказаў: «Ну гледзіжъ, не пускай ее ў хату, бо я пойду еще далѣй». — Коцикъ пошоў, а лиса прыбѣгла и зноў гаворыць:

«Пѣўничку, голубочку, подай мнѣ огню!»

— Ни подамъ, бо ты меня ухопішъ.

«Не бось, ну подай празъ дзірачку».

Пѣўничекъ подае, а лисица — хапъ! и понесла до свое хаты.

Пѣўничекъ крычаў, крычаў, — коцикъ не почуў, а лисица унесла ў хату, сказала своимъ дочкамъ: наваріце ўсцы, често-ваць госьця.

А когда коцикъ прышоў, не застаў пѣўничка, ўзяў, зробіў скрыпчочку и сталяную пушку, пошоў, сѣў надъ нарою и стаў граць:

А ў лиски,	А у лиски,
А ў лиски,	А у лиски
Новы дворъ,	Новы дворъ,
Три дочакъ,	Одна лисица
Три дочакъ,	На выборъ,
На выборъ,	Четвертый пѣўничекъ
Четвертый пѣўничекъ,	То-то мой!
То-то мой!	

А дочки лисицы сказали:

«Ахъ матко — якъ хтосьце хороше грая, пойдземъ поглядзімо». Дочки вышлі глядзѣць, а коцикъ пушкою по ихъ забіў, коло ее положиў и зноў грая:

А лисица кажа:

«А, подла нейдуць ўсцы! ўзяла дубца, вышла, а коцикъ п ее

забіў, увойшоў ў хатку до пѣўніка и стали жиць ў двухъ ў лисицы ў хаці».

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. Учит. Семинаріи Багновиковъ.

2.

КОТЪ, ЛИСА, ВОЛКЪ и пр.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юрковической волости.

Винись человекъ ў лѣсъ шкодливаго кота, да пустивь. Встрикайтъ яго лисица и говоритъ: «Ти будашь мине, котокъ, за ходяина?» — «А чомъ ни быть? буду...» Отъ яны увойшли въ лысины хату. Ажъ бяжитъ мидвѣдь, а лисица яму и говоритъ: «А коцалáпи, куды бяжишь! у мине вже есть ходяинъ!» Мидвѣдь изликався и втекъ. Бяжитъ вовкъ. «А ты куды лупáты: у мине вже ё ходяинъ!» и вовкъ изликався и втекъ. Бяжитъ кобанецъ. «А ты куды, зубати? у миня вже ё ходяинъ». Бяжитъ заяць. «А ты, косовоки, куды? у мине вже ё ходяинъ!» и заяць зликався и втекъ. Позьбирались яны ўсѣ въ кúчу и гадають: «икъ би намъ полядить ходяина». Отъ яны приходятъ къ лысицѣ: «Икъ би намъ побачить твого ходяина?» — «А чомъ нильга? Приняситъ только богáта меду да мяса, а сами сховайтесь: ёнъ вельми сильни». Отъ яны достали меду и мяса, принесли къ лысици, а сами псховались: Мидвѣдь залѣсь на дуба, вовкъ сѣвъ подъ дуба, кобанецъ зарився ў лисья, а заяць подъ хоростъ. Котъ почавъ ѣсьть мяса да и говóра: «мявъ, мявъ», — мало, мало; а мидвѣдь на дуби сѣдячи, говоритъ: «Ишь самъ мали, а ѣсьть по богату». Кобанецъ хотѣвъ полядѣть, а муха сѣла яму на вухо; ёнъ ухомъ затрипавъ, а коту думалось, що ета мишь, — ёнъ на кобанца вѣрхи; а кобанецъ усхопився да втикать, а котъ сабѣ изликався, да втикать на дубъ, а мидвѣдь подумавъ, що вже ето на яго, чепнувся съоттуль да на вовка; самъ убився и вовка убивъ, а заяць убачивъ бяду, да и сабѣ втпкать. Оттыхъ поръ яны перестали икъ лысици ходить.

Зап. учит. народнаго училища П. С. Батуринымъ.

3.

ЛИСИЦА И ЗБАНОКЪ.

Гродн. губ. Волковск. уѣзда, Толочманск. волости, дер. Великая-Весь

Покинули жонцы на поли збанки. Бѣгла тудэу лисица; чуя яна, што ўсе нѣшто гудзе. Коли яна приглядзѣлася, аножъ гэто збанокъ. Якъ повѣя вѣцяръ, то ёнъ гудзѣў. Яна взяла, нацпила яго на шыю и понесла ў рѣку топиць. Принесла яна яго до рѣки и ўсадила ў воду, кабъ утопиць. А збанокъ якъ набраўся поўный воды, ды *пошоувз* на дно и поцягнуў за собою и лисицу.

Зап. учен. приготов. класса Свислоч. учит. Семинаріи.

4.

ПРОКАЗЫ ЛИСЫ.

а) Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Жіў дзѣдъ да баба и у ихъ была курочка, и пошла ена на смѣтникъ и зачала копацця, и нашла горошину и принесла бабѣ. Баба дужа рада и дзѣдъ сказаў: «Кабъ зъ гэтой горошины спячій пирогъ!» Баба побѣгла на млинъ и змолола и зачала пачи пирогъ. Дзѣдъ пошоў ў лазню и зачаў мыцця. Баба прибѣгала нѣскольки разъ и казала: чи скоро ёнъ помыецца? Тымъ часомъ прибѣгла лиса и украла той пирогъ; украла, выѣла сярадзину, туды наклала щепокъ, побѣгла къ пастухамъ и каже: «Пастушки! дайце мнѣ вола трецячка, а я вамъ дамъ гэтый пирогъ, и якъ я заѣду за цемные лѣсы и за высокія горы, тоды вы зѣсьце гэтый пирогъ». Тые пастухи дали ей вола, а сами ўзяли пирогъ. Лиса побѣгла и ўстрэкаецъ ена воўка. Воўкъ ей каже: «куманька лисинька! куды ты ѣдзись?» — «А я ѣду за тридцезятое царство, гдзѣ земля и вода горыць». — «Возьми и мяне къ сабѣ». Лиса ўзяла и поѣхала ена далѣе. Сустрэкаецъ ихъ мядзѣвѣдзъ. Ены мядзѣвѣдзя приняли къ сабѣ и поѣхали далѣ. Сустрэкаецъ ихъ заецъ, курочка, пѣтухъ и яны ихъ побрали; поѣхали яны далѣ. Ўвалились ў волкоўню. Дзень и другій сидзяць яны и хо-

чепца имъ ѣсьць. Тоды лиса каже: «Хто только запяець, того треба зѣсьць. Упяродъ курочка запѣяла — яны курочку и зѣѣли. Просядзѣли изноў два дни, изноў такъ само зѣѣли ўсѣхъ звѣроў, остались зъ однимъ мядзвѣдземъ. А лиса што ѣла, а што и пратала. Просядзѣли яны еще два дни. Мядзвѣдзю дужа захоцѣлось ѣсьць. Ёнъ углядзѣў, што лисица што-то ѣсьць. Ёнъ и каже: «Куманька! што ты ясі?» — «И, куманёкъ! распорола бруха и цягаю кишки». Ена выняла клочекъ изъ-подъ сябе и дала мядзвѣдзю. Мядзвѣдзь зѣў. «А, куманька, дужа смашна! дай еще». — «А! я табѣ буду даваць! Раздзяры сабѣ и ѣшъ». Мядзвѣдзь засунуў лапу ў бруха и зачаў рваць. «А! куманька, дужа больно!» — «А дзеры еще, тоды не будзе болѣць». Мядзвѣдзь якъ раздѣрѣ сабѣ брухо, такъ и здохъ, а лиса поѣла мядзвѣдзя и углядзѣла, што синица вѣць гняздó около ямы. Лиса каже: «Я табѣ скажу: коли ты поўну яму палóкъ нанесешъ, такъ твоихъ дзяцей не поѣмъ, а коли не зробишъ гэта, такъ я твоихъ дзяцей поѣмъ». Синица нацягала поўну яму. Лисица выбѣгла, ўзлѣзла на древо и поѣла синицины дзѣци и по́томъ стала жиць ў лѣсу.

Зап. учен. борисовскаго уѣзднаго училища.

5.

б) Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда, Изабелинской волости.

Была сабѣ одна лиска (лисица) и яна была надто пуглива. Дўмае яна сабѣ, што тутъ зробіць? Пришло ей на мысль выйци замужъ. Одного ráзу пошла яна шукаць сабѣ мўжа. Идзе такъ, идзе, спотыкае яна котá; котъ ей сподобаўся и яна коту подобалася, и яны сабѣ поженились и жили въ вяликой угóдзѣ. Прошло килька рокоў, якъ яны побрались, захоцѣлось имъ погуляць; такъ пошли яны на прогулку. Идучъ такъ, идучъ, котъ трохо застаўся зъ заду, а лиска пошла наперодъ и споткала яна мядзвѣдзя и воўка и такъ до ихъ говóриць: «Я цяперъ васъ ня боюсь, бо у мяне уже ёсьць мужъ». Такъ яны кажучъ: «Покажи намъ свойго мужа!» А лиска казала: «Коли хочеце забачиць

мойго мужа, такъ положице-жъ тутъ вола, а якъ придетъ яго ёсьць, то вы яго забачице, только поховайцесь куда-нибудь». Заразъ воўкъ пошоў зарѣзаў вола, принесъ, положиў, дзё яму лиска показала, самъ же сховаўся ў хворостъ, который недалеко лежаў и только хвосьцикъ видно зъ хвороста, а мядзвѣдзь ўзлѣзъ на высокое дзерево, ажъ на самый верхъ. Лиска кликнула мужа. Пришоў котъ, мужъ лиски, и не вѣдаўши, што тамъ ёсьць мядзвѣдзь и воўкъ, и забачіўши мясо, а якъ ёнъ быў надто голодный, зачаў ёсьць. Котъ кушае и кричиць: «Мьяў, мяў, мяў! . .» А мядзвѣдзь поциху говориць до воўка: «Якій ёнъ самъ маленькій, а ўсе кричиць, што мало». Котъ наѣўшись досыта, стаў озирацца во всѣ стороны и замѣціў хвостъ воўка, што было видно изъ хвороста, подумаў, што гэта мышъ, такъ ёнъ помаленьку прикраўся, даі сходиў воўка за хвостъ. Воўкъ, сполохаўшись, разваліў хворостъ и стаў уцекаць. Котъ, забачіўши, што гэта ня мышъ, а воўкъ, самъ сполохаўся, да дзё тутъ уцекаць? — такъ ёнъ на дзерево. Мядзвѣдзь же забачіўшись, што котъ лѣзе на дзерево, на которомъ самъ сидиць, сказаў: «Ёнъ и по мяне иде, даі со страху — бухъ! на землю и забіўся на смерць. Котъ забачіўши, што никого нима, злѣзъ зъ дзерева на землю и пошоў съ лискою до хаты. Лиска, забачіўши, што яе мужъ поразгоняў такихъ велькихъ звѣроў, — зъ гэтаго часу никого не боялась.

Зап. учителемъ изабелинскаго приходскаго училища.

6.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.

Якъ жиў дзѣдъ зъ бабый, мѣли яны одну раду, ёли хлѣбъ съ оўсомъ и били одзинъ одного ў лобъ коўшомъ. Жили яны, жили, дожилися — нечего ёсьци, а корова у ихъ была. Пошоў дзѣдъ короўкѣ даваць — нашоў бобинку ў соломцѣ, прынесъ, дый кажиць: «На ты, бабка, звари ету бобинку». — «Дзѣдка мой, дзѣдка, говориць баба, што тутъ зъ естый бобинки, я й горшка ни подбярю; запашымъ мы яе лучше». — «Ахъ, бабынька, а и

дзѣжъ мы зямлі подбярэмъ подъ ету бобинку, хіба запашымъ яе ў лазні подъ полкомъ». Ну, и запахали. Бобінка тая ўзыйшла, росла, росла, подымаецъ полокъ. Дзѣдъ ўзяў полокъ разобраў, а бобинка тоды росьци, росьци, доросла до крышы. Яны ўзяли, дыі поднялі яе. пѣтымъ того знясли на токъ, высушили, змолоцілі, змололі; змолоўши, хлѣбъ учынили. Хлѣбъ тотъ росьци, росьци, зъ дзѣжки вонъ лѣзці. Яны яго ўзяли ў печь ўсадзілі, а хлѣбъ той росьци, росьци, съ печки на загіѣту ўзыйшоў, зъ загіѣты вонъ лѣзці. Заслонку отслонили, а ёнъ чиразъ хату пірайшоў ў вокно, — вокно отперлі, удѣкъ хлѣбъ той за вокно. Дзѣдъ зъ бабый кинуліся за тымъ хлѣбомъ — косяць косцы — пытаюцца: «Косцы, косцы, чы ня бѣгъ тутъ пірожокъ?» Косцы кажуць: «Грабцы грабцъ, пытайцися у ихъ, мы ня видзѣлі». Грабцы кажуць: «Вунъ пастушки пасуць, пытайцися у пастушкоў». Пастушки кажуць: «Заяцъ бяжці, пытайцися у зайца». А пірожокъ гаворыць зайцу: «Я отъ дзѣда удѣкъ, и отъ бабы удѣкъ, и отъ косцоў удѣкъ, и отъ грабцоў удѣкъ, и отъ пастушкоў удѣкъ, и отъ цябе уцяку». Бяжці лисица: дзѣдъ зъ бабый изнову цытаюцца: «Ахъ лисица, лисица! чы ня видзѣла ты нашыго пірожка?» А пірожокъ бяжці, дыі кажці лисці: «Яі отъ дзѣда удѣкъ, и отъ бабы» и т. д., и отъ цябе уцяку». А лисица, хитрая, ўсё къ ямъ бліже, ды ўсё бліже: што, ды што? — схватила яго, мякишыкъ выглодала, а ў корочку . . . . . Пасуць пастушки, а йна кажці: «Пастушки, пастушки, дайці мнѣ быка трыццацка, а я вамъ дамъ пірожокъ». Пастушки глупы, а пірожокъ жоўцінькій такей, вѣдомно, бобовый, — погаліліся на пірожокъ, дали ей быка трыццацка, а йна имъ ужо кажці: «Ня ѣшьце пірога, покуль я далеко отѣду, за гору сховаюся», а сама поѣздъ справила и поѣхала на быку. А пастухи кажуць: «Сядзімъ на пасѣчку, зьядзѣмъ по кусѣчку». Хватилися яго ѣсць — ня гожа; што-жъ: заплакали, заплакали, такъ и остались. Лисица-жъ ѣдці, запрогши быка, вось на сустрачу ей мідзѣвѣцъ, дыі гаворыць: «А, лисынька! а кумынька! подвизі хоць лапку, ни хочу пѣшчу

ходзиць», а йна: «Што лапку везьць, садзися ўвесць». Ёдуць далѣ, сустрыкаюць зайца, той ей: «А, лисынька! а, мамынька! подвязи хоць хвостикъ», а йна: «Што хвостъ везьць, садзися ўвесць». Усѣлись и ёдуць ўтроихъ, а тутъ дай зломилося имъ оглобля, лисица кажиць: «Мидзвяжище, дурачище, сходи за оглоблей». Мидзвѣць пошоў, прынесъ ясенину сухую, суковатую такую, рогатую, нягожую. Лисица гово́рыць: «Ахъ, мидзвяжище, дурачище, чы ты ў лѣсѣ ни бываў, чы ты лѣсу ни видаў и ни знаешъ, якая лясина нада? сходи-тка ты, зайчикъ, прыняси мнѣ оглоблю». Заяць, вѣдомно тое, побѣгъ, ды трусочку прынесъ ў зубахъ — якую тамъ оглоблю приладзиць? Ена и кажиць: «Ахъ вы, мидзвяжище дурачище, зайчище дурачище, чы вы ў лясѣ ни бывали, чы вы лѣсу ни видали, пойду-тка я сама, прынесу запасину». И пошла за оглоблей. Мядзвѣць зъ зайцымъ тоды кажуць: «Ошукала-жъ ена ни разъ, ошукaimъ и мы яе», — зѣли того быка трыццаця, а скуру соломой наткали, поставили и пошла сабѣ. Лисица прышла, оглоблину здѣлаўши, запрыгла. Запрогши — подъ быка, — ёнъ ня идзець. Ина гово́рыць: «Ахъ, мидзвяжище, я думыла дурачище, а ёнъ мяне ошукаў». Ну, што-жъ? ўзила скуру подъ пазуху, ды идзець дорогой. Штобъ тэй лисицѣ схитроваць? Ўзила скуру на бокъ сворочила, а сама сяродъ дороги ляжиць, ня жива, а рыбаць наѣхаў на яе — ну, што-жъ? — ляжиць лисица ня живая, надо яе ўзяць. Злѣзъ, обглѣдзіў яе, дыи ўзяў ў коробъ уложіў, ў рыбу ў свою. Ёдзиць ёнъ сабѣ, ёдзиць, ўзадъ ни поглидаиць, а йна, лёжучи тамъ ў коробѣ, ўсю рыбу тую кидала; потуль кидала, покуль ўсю выкидала вонъ, дыи сама выскочила. Рыбакъ, прыѣхаўши домоў, кажиць хозяйкѣ своей: «Ахъ, хозяйка, хозяйка, мнѣ Богъ счастье даў, рыбы коробъ наловіў и лисицу табѣ на коўнеръ привезъ». Хозяйка тая ўзрадовалася, побѣгла глядѣць, ажну ни рыбы тэй, ни лисицы нигдѣ нѣтъ ў коробѣ. Хозяинъ уробѣў и гово́рыць: «Ахъ, я такъ быў радъ, ажну лисица такая хитрая, коробъ рыбы выкидала вонъ и сама уцикла». Штожъ? нѣчего дзѣлаць, пошоў, коня выпрагъ, дыи ў хату. А лисица, вѣдомно хитрая, рыбу тую подо-

брала, дый идзець, дый ёсь, — вось на сустрэчу ей шёрыі воўк: «А, лисынька, а, кумынька, ай дзё-жэ ты рыбку брала? дай мнё зёёсь». — «Ты, воўчыце, дурачыце, самэ сабё прохвату ні знайдзішь, я баба, і то нахожу». — «Поучи-жэ мяне, дзё-жэ мнё найці?» Іна ўзяла і повела яго к лункё на рацё, дый гаворыць: «Ну, кладзі хвостэ ў лунку, кабэ рыба за хвостэ набралася, посядзі трошку, попрабуй, калі будзіць лёгка, сядзі ящо, а калі цяжка — цягни. Ёнэ попрабоваў — цяжоў ужо, і думаець: «Ніхай ящо большэ набіраецца». Посідзёў, посідзёў, хвостэ дўжа цяжэктэ, ажну выцягнуць ня можна; а хвостэ тотэ прымерзэ, бо морозэ дужа большэй быў — воўкэ такэ і остаўся. А лисица побёгла ў дзярэўню, глядзэ — у хазяіна печка топицца, а хазейка блины пекёць. Іна імэ кажыць: «Што вы ёто, вунэ у васэ воўкэ ў лункё сядзіць». Ёсі кинуліся воўка того біць, хто сэ поміламі, хто сэ кочыргамі. А йна ўзіла дзёжку на голову, і расчыной ўся умазалася дый побёгла. Бяжыць, а на сустрэчу ей мідзвёдзэ. «А, лисынька! а, кумынька! што-жэ ты ёла, дай жа мнё хоць трошку». А йна: «Гей ты мядзвяжыце дурачыце, што ты прохвату ні знайдзешэ, я й баба, а й то зэ голоду ні здыхаю, сабё клёцокэ сэ ср. . . напигала». — «А, лисынька, а, кумынька, научи-жэ і мяне». — «Постой, пойду кручокэ табё здзёлаю». Прынесла кручокэ, торкэ яму вэ ср. . . кишка і выцягнула. Бяжыць заяцэ: «А, лисынька! а, мамынька! ай дзё-жэ ты ёто што брала, покажи і мнё». А йна: «Ай ты зайчыце, дурачыце, што ты прохвату ні знайдзешэ, я й баба, а й то зэ голоду ні здыхаю, я зэ головы мозгі цигала, ходзі і табё покажу». Ладно. Прывела яго к пуни, дый кажыць: «Стукні моцно головою ў сцёнку!» Заяцэ якэ ударіўся — дый до горы нагамі, яму тамэ і капутэ.

Я і тамэ была, медэ, віно піла, ў рёцё ні было, і по бордзё цякло, якэ дали мнё сковороду, я побёгла по городу, дали мнё чіпалу я побёгла по сялу, якэ дали мнё шлыкэ, я подэ вороты шыкэ, а старая баба кочаргой тыкэ.

7.

ОТЪ ЧАГО ВОЎКИ ЗВОНКА БОЯТЦА?

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Служила у становаго лисица^а и пильно свою службу исполняла. Не вѣдомо чимъ и якъ яна служила, али ма быць, яму куръ на обѣдъ доставляла. Одного разу становой каже лисицѣ: «Проси у мене чаго хочешъ за свою службу и я все тябѣ дамъ». Думала. думала лисица, чаго-бъ тутъ лѣпшъ попросиць, да и каже яму: «Отъ я бы просила у пана, штобъ панъ мнѣ даў свой дзвонокъ, штобъ коли я пойду гдзѣ, штобъ ўсѣ боялися мене, якъ пана становаго». Сгодзіўся становой на гэта, дае ёй дзвонокъ да каже: «Глядзи-жъ, штобъ ты яго не страцила; страцишь, чп отдаси кому, — я съ себе шкуру сдзеру». Побожилася лисица, што никому ни отдасьць, ни страциць и пошла собѣ гуляць по свѣту. Гдзѣ только хто не почуе дзвонокъ, ўсякій боитца яго и дае лисицѣ, што яна не скаже. Провѣдаў воўкъ, што лисица добыла собѣ у становаго дзвонокъ и што ее каждый боитца и даюць ей чаго яна только не захоче, пройшоў до лисицы и просиць ее, штобъ яна и яму дала хоць на часокъ гэтый дзвонокъ. Не хоцѣла лисица даваць, але надто ужъ стаў ее воўкъ просиць. «Ну, кумъ», каже лисица: «на, берп, але коли гдзѣ страцишь, то глядзи-жъ, шкодуй тогды своей шкуры, бо становой зъ себе и зъ мене здере за него шкуру». Ўзяў воўкъ дзвонокъ да и побѣгъ скорѣй достаць чаго. Прибѣгае на поле къ пастухамъ да каже: «Отъ мене становой прислаў, штобъ вы ему дали самага лѣпшаго барана, а не дасьцѣ, то ёнъ самъ заразъ пріѣдзе и васъ въ холодную посадзиць». Не повѣрили яму пастухи, да давай биць яго, насковали собакамъ, били, били — дзвонокъ отобрали. Пропаў дзвонокъ, плаче воўкъ, пдзе до лисицы и рассказываетъ, што такъ и такъ. Заплакала и лисица, але што зробиць? треба уже поминаць, якъ и звали становаго дзвонокъ. Съ этого часу якъ только воўкъ почуе гдзѣ дзвонокъ, то ёнъ думаетъ,

што гэта становы ёдзе, яго шукаці, і якъ жіў, скорѣй уцекае
отъ дзвонка.

Зап. восп. молодеценой учител. семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

8.

КОТЪ МАКСИМЪ (СВАТЪ), ЗАЙЦЫ, ВОЛКИ.

Минск. губ. и уѣзда, м. Кайданова.

Быў дзёдъ і зъ бабай, мѣлі яны сынка і котка; сынъ быў
Марцінъ Глинскі-Попялінскі, котъ быў Мааксимъ. Жили яны
сколькі тамъ лѣтъ, потымъ помёрлі; остаўся сыночъ і катокъ.
Нѣсколькі время пражылі, обярнулася гэта хата і сгнила,
осталася адна печъ. Гэты Марцінъ Глінскій навучіўся гово-
рыць по кошачаму, а гэтыхъ котъ навучіўся гаворыць по чало-
вѣчаму. Жили яны нѣсколькі годоў. Гэты Марцінъ жаницца за-
хоцѣў: такъ котъ кажа яму: «Ты жаницца захоцѣў; сѣдзѣчы ў гэ-
той печы, у цабе волось ні чалавѣчы. Што-жъ ты сѣдзѣў, я цябе
корміў, поіў, ты нічога ні робіў, толькі пярасыпаў». — «Ну ідзі
ты», кажа Марцінъ Глінскій—Попялінскі, «до царёўны ў сва-
ты». Носіў котъ ўсёцц яму большую кучу—мышей тамъ усякаго
сала, мяса лошады, усяго. Нанасіўшы ўсёцц, пошоў ёнъ ў сваты.
Ідзе да ідзе, выходзіць ў лѣсъ; выходзіць ізъ лѣсу на полянку,
сустраў зайца. «Куды ты котъ ідзешъ?» пытацца заяць. — «Іду
до цара на судъ», кажа котъ. — «На які судъ?» — «Гдзѣ што кошка
порўшыць сала, чі колбасы, чі ў муку насцыць, тамъ, прыдзя
господаръ ў свіранъ, на кого подумая? — на ката, і скажа на
ката. А гэта соўсімъ тамъ і ката ня было, а кошка. Якъ я
буду цярпѣць гэтакой няславы», сказаў котъ. А заяць подумаў
да і гаворыць: «И я пойду съ тобою!» — «На счѣтъ чаго ты
пойдзешъ?» пытацца у яго котъ. — «Да вотъ гдзѣ што зайчиха
ў садъ ўлѣзе, щѣпы поўсьць, яблынькі, і грушкі — ўсё кажуць
на зайца, гдзѣ зайчиху собаки гоняюць, — ўсё кажуць, на зайца;
якъ гэтакой няславы цярпѣць? Пойду і я съ тобой до цара на
судъ. — «Штожъ ты, кажа, одзінъ?» Заяць на ката кажа: «А ты

же чаму одзінъ?» — «Эхъ ты! потыкаўся у мяне жь тамъ дзяцкы, бацкы, дзяды, прадзяды, сёстры, брацця — ўсё по слову кинуць, дыкъ мнѣ и вѣры дадуць. А ты што одзінъ», котъ кажа зайцу, «кабъ васъ изъ гэтаго лѣсу половина, дыкъ бы вамъ вѣры дали». А заяць гэты послухаў, якъ покóщица, якъ наробиць крыку — гдзѣ которы заяць ня дочуў, дыкъ такъ бѣгъ на гукъ, а которы чуў, дыкъ прышоў п гэты, пособляў крычаць. Собралося ихъ нѣсколькы тысячъ, али ни то што нѣсколькы тысячъ, али нѣсколькы миллионоў. Што якъ ишли циразъ лѣс, дыкъ тамъ по-выбивали корення копытами — што ажъ лѣс поусыхаў, а якъ ишли по поли, дыкъ до воды зямлю убили, кабъ яны пиць ня хочѣли, дыкъ бы увесь свѣтъ затопила вода. Прышли сякъ такъ до цара. Ну гэто котъ сказывая на ихъ: «Зайдзиця вы ў гэотъ сарайчикъ, постойця, выйдзя мой судъ, тогды я вашу жалобу занясу». Посля котъ сказывае: «я васъ позову». Якъ гэтые зайцы ускакали ў сарай, такъ котъ — хлебъ! ды заперъ ихъ и пошоў сабѣ пѣсянкі пячучи, подскакиваючи и ў ладки плеще. Прыходзиць на гáнакъ до цара и стучиць: «Одчиняйца!» Одчиніў — тамъ солдатъ одзінъ. — «Покажиця, дзѣ царъ живе. — Показали яму: «Здраўствуйця ваша вяличества вимператорства!». — «Здрастуй, котокъ, здрастуй! Што жа ты скажешъ мнѣ хорошой?» — «Да вамъ прислаў Глински - Попялински госьдичника». Осударъ отвячая яму: «Хорошо здѣлаў, да ня вочимна». Подѣхаў государъ — посмотрѣў у гэотъ сарай: «мусиць у яго еще больша ёсьць, коли ёнъ мнѣ толька прыслаў». Накорміў государъ гэтаго котка и мѣха наклаў, на дорогу даў. Прыходзиць гэты котокъ до Марцина Глинскаго — Попялинскаго. Ажъ гэты Глински чупъ живё, а еще пытаецца, што царъ казаў. «Ци пойдзя яна за мяне, ци не?» — «Годзя табѣ пытацца, коли ты ня устаняшь ужо». — «Да ты ня отказывай, што я ня устану, да давай ёсьци скорѣй мнѣ». Котъ на самы первы случай пошоў коло рѣчки, зловіў 25 жабъ. «Вотъ табѣ царъ прыслаў квашанины ёсьцы холодной». Посля стаў носиць «што дзѣ ня зарваў; откорміў яго, отпоіў, отхаяў сожъ такъ. — Посылае Глински изноў до цара ў сваты. Котъ

яму наносіў якъ першы разъ, дыкъ гэтыкія дзвѣ часьци. Идзе котъ да идзе чиразъ лѣсъ, выходзиць на гэту-жъ самую полянку, сустрѣў воўка. Котъ сполохаўся воўка, скокъ на хвойку. Воўкъ кажа на ката: «Ты ня полохайся на мяне, али ты раскажи мнѣ, куды ты идзешъ». — «Я-бъ расказаў табѣ, але боюся цябе». — «Празъ якую стацью ты боишься мяне?» — «Коли зайцоў много ходзила, то вась ище боли пойдзе». — «Ня бойсь, раскажи». Такъ гэты воўкъ подскочіў, хваціў ката за коўнеръ и прыциснуў до зямли. Коли скажашъ, дыкъ ня зѣмъ табе, а ня скажешъ изъѣмъ». — «Ня ѣжъ и скажу». — «Ну, кажи, ня буду ѣсьци». Опустиў яго одъ зямли. «Ну ты-жъ ужо соўсимъ пусьци мяне, ужо скажу, ня уцяку». — «Алежъ ты ня откажися, гляdzi, а то табѣ вялики соромъ будзья». — «Чаму такъ?» пытаецца воўкъ. — «Коли зайцоў стольки ходзила, дыкъ вась треба 3 часьци гэтульки». — «Куды?» «Куды и я иду». — «Куды ты идзешъ?» — «До цара на судъ». — «И я пойду». — Што ты одзинъ пойдзешъ?» — «А ты чаму одзинъ идзешъ?» — «А ты што натыкаўся со мной? ты ня гляdzi, што я одзинъ иду, бо мяне ўся царская хвамилиа знае, о одъ цябе и собаки уцекаюць, якъ углядзяць, ня то царъ. Сбярисия трэця часьць изъ гэтого лѣсу, дыкъ повѣриць царъ вамъ. Ты ня гляdzi, што я одзинъ, мое тамъ бацьки, дзяцьки, дзѣды, прадзѣды. — «Ну раскажишъ мнѣ на яки судъ ты идзешъ?» — «Але ты таки тыкаеся?» — пойдзи съ мужикомъ ў лазню, покуль панъ голову, дыкъ мужикъ сраку. Отожъ я наперадъ ни скажу. Збярисия ты зъ гэтого лѣсу трэццяю часьць, кабъ были свѣтки, дыкъ табѣ вѣры дадуць и тогды я раскажу на яки я судъ иду». Гэты котъ раззловаў воўка такъ, што ажъ воўкъ плакаць почаў, подскочіў, объ зямлю ударыўся и стаў гэты воўкъ голесиць моцно. Дыкъ ўсѣ воўки почули, што гэтакъ гэты воўкъ плача, хто яго обидзіў тамъ? Давай яны збѣгацца, ўсѣ чиста почуўши. Тогды назбиралася ихъ богато, и воўки давай пытацца у ката. Гэты котъ отвѣчае имъ: «Намъ стояць, да говорыць, дыкъ много дзёнъ пройдзе; пойдземъ по дорозя и будземъ говорыць идучи». Йшли яны йшли, ёнъ имъ расказаў уловину. «Праўда» воўкъ кажа, «и намъ треба

исьци, ты ня солгаў». Воўки кажучь: «Мы ўпяродъ пойдземъ на судъ. А котъ кажа: «Якъ жа вы ўпяродъ пойдзяця, коли моя жалоба завесена? Якъ выйдзя мой судъ, подамъ я вашу жалобу, тогды я васъ позову. Цяперъ жа вы постойця ў гэтымъ сараю». Яны послухали, а котъ—хляпъ! да и запёръ. Котъ гэты пошоў подскакиваючы, пяючы, ў ладки плэшучи, прышоў на ганакъ: «стукъ, стукъ!» солдатъ одчиніў; прыходзиць котъ до цара прама. «Здрастуйця ваша вимператорства величества!»—«А што, котокъ, скажешъ?»—«Да вотъ вамъ Глински—Попялинеки прыслаў госьцинчика».—«Хорошо, хорошо здэлаў, да ня вотчимна». Подъѣхаў осударъ посмотрѣў, яны скачучь на балькахъ, такъ ёнъ ихъ набіў ў той сарай. Царъ ката напоіў, накорміў, на дорогу даў, а воукоў и зайцеў казаў побиць. Царъ кажа коту: «Скажи Глинскому—Попялинскому, пушай прыѣжджаецъ до моей дочки ў сваты. Котъ гэта прыбѣгъ бязъ духу къ Глинскому ў поўночъ, давай яго будзиць — Ўставай, ўставай, я одъ цара прышоў».—«А што ёнъ табѣ сказаў?»—«Да вотъ казаў, кабъ ты ѣхаў жаницца на яго доццэ». — «Ну цяперъ жа ты котъ сватаў, сватаў, кабъ табе Богъ съ свѣту жратаў. На чымъ жа я поѣду, коли я голы якъ бизунъ?»—«Ты ня плачъ, али проси, кабъ я ухитрыўся, дыкъ ты заѣдзешъ». Пошли яны сяродъ ночи, а тамъ кола цара солдатоў много и у каждого солдата дзвѣ шапки, а котъ жа ў каждую хату ўлѣзя и у каждого солдата по шапца украдзя. И украў ёнъ тонкаго драпу. Наклали яны два мѣха гэтыхъ шапокъ — понесли на мостъ. Гэта робилася ў поўдни и котъ гэты пиць захоцѣў. Котъ гэты, поставіўши шапки на мосьцѣ и, покинуўши Глинскаго ля шапокъ, пошоў пиць воду. Ёнъ піе воду, а царъ скликаў ўсихъ ракоў; одзінъ ракъ надто вялики, котъ яго выпягнуў на берахъ. «Пусьци», кажа ракъ, «жыў ня буду». — «Сослужинъ жа ты гэтакую службу?» кажа котъ на рака. — «По водзѣ сослужу, якую ты хочешъ, а по бѣрезѣ заби мяне, нпчогó ня сослужу». — «Скопай жа ты гэты мостъ! — «Скопаю», кажа ракъ. Котъ ня вѣручы, прывязаў рака на дротъ, а на Марцина Глинскаго кажа: «Якъ поплыве мостъ,

дыкъ ты раскидай шапки по рацэ». Котъ циразъ мостъ перескочыў, а Глински на мосьцѣ. Мостъ поплыў, а гэты ўсё Глински раскидая шапки по рацэ. Котокъ побяжаў до цара. Прыбѣгъ до цара и кажа: «ѣхаў Глински до цара жаницца, узѣѣхаў на мостъ, мостъ уломаўся, солдаты потопилися, пяхота и конница, остаўся ёнъ одзінъ на мосьцѣ». Тутъ царъ послаў солдагоў на лодкахъ — шапки пływучъ на рацэ. На лодца ёдзець нявѣста зъ дзѣўкамі и кухваркамі. Яны и познакомилися и ожанилися зъ тымъ Глинскимъ. Царъ даў имъ 8 милліёноў войска, дзенегъ. Яны поѣхали у Змяёўски дворець и пиралопыхали змѣя. Ёнъ циразъ каминъ пиралѣзъ съ своей любоўницею, а Глинскій яе застрѣліў изъ хвугіи. Тоды стали яны жиць ў тымъ дворцу. Тамъ золота изъ стрѣхъ капала.

Запис. Учен. VIII кл. Минск. гимн. Коваленко, отъ крестьянина Василя Познякава.

9.

О МУЗЫКАНТѢ, КОТИКѢ И СОБАЧКѢ.

Той же губ. Игуменскаго уѣзда, Погостской волости, въ с. Мяцѣевичахъ.

Жыў быў на свѣци музыканта, наскучыло яму жиць дома, раздумаўся ёнъ и пойшоў ў свѣтъ (по міру). Идзе дай идзе, бѣжиць собачка: «Куды ты идзешъ?» — «Иду ў свѣтъ, говориць музыканта. — «И я съ тобой пойду!» — «Ходзи!» Ишоў—ишоў музыканта съ сабачкою, ажъ на ўстрѣчу имъ бѣжиць коцикъ. «Куда вы идзеце?» пытаецца коцикъ. — «Ў свѣтъ», отвѣчаюць яны. — «И я за вами пойду». И пойдѣли ўсѣ разамъ. Ишли цѣлы дзень; ночь ужó блізка, бачаць хатку коля дороги; зайшли сейчасъ ў ету хатку. Ляцяць черци: «стукъ — стукъ! — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, сабачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музыканта!» Стаў музыканта играць: што поведзе разъ по струнахъ, то и ё рубель. Якъ тольки пѣвянь запѣў «кукареку!», такъ черци и поляцѣли. На другую ночь прилятаюць изноу: «стукъ — стукъ!» «Хто тутъ е?» — «Коцикъ, сабачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музы-

канта;» Музыканта стаў играць: што повядзе разъ по струнахъ смыкомъ, то и ё рубель отъ чарцей. Гуляли — гуляли доўго, потымъ, якъ запѣў пѣвянъ, такъ черци и поляцѣли. Ў дзень прыходзя Богъ и говора коцику, собачку и музыканту: «Вы просіця у чарцей того каменчыка, што яны пьюць и ядۇць» и даў имъ книжачку, и говора: «якъ черци приляцаць, такъ ты, музыканта, играй, а вы клейця дзѣверы. Пѣвянъ, якъ запѣе, такъ черци будуць просицца, штобъ вы ихъ пусьцили, тогды вы скажице: «дайце намъ того каменчыка, што вы пьяде и ядзице!» Сейчасъ у вечара прилятаюць черци и стукаюць: «Стукъ, стукъ! Кто тутъ ё?» — «Коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ!» говораць чэрцы къ музыканту. Музыканта, што повядзе разъ по струнахъ, такъ рубель и ё отъ чарцей. Набраў ёнъ дўжа богата отъ ихъ грошей; а коцикъ и собачка ўсё клеяць да клеяць дзѣверы своей хатки. Скоро на бѣду чарцей пѣвянъ запѣў: «Стукъ — стукъ». Агۇ! запѣрта. «Пусьциця насъ!» — «Не, ня пусьдимъ! Дайця намъ той каменчыкъ, што вы пьедѣ и ядзице, тоды пусьдимъ!» Черци бачаць, ничо́го ни зрѣбляць, ўзяли дай отдалі каменчыкъ. Тоды имъ отперли дзѣверы; чэрцы и поляцѣли; якъ тольки яны поляцѣли, коцикъ, собачка и музыканта выйшли изъ той хатки, пойшли икъ мѣру и музыканта тамъ проговорыў такіе слова: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, я хѣчу, кабъ у насъ быў домъ лутшій, якъ у цара и одзѣньне лутшае!» Такъ и случылось. Посылае царъ земли той свойго слугу разузнаць, хто тамъ такій поѣхаў — и хто живѣ ў такомъ дѣмѣ, што дайже лутшій чѣмъ у яго. Слуга царскій прыѣжджае икъ дѣму и пытаецца, хто ў ёмъ живѣ. Яму отвѣчаюць, што коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта. Прыѣжджае слуга икъ цару и говора, што тамъ живуць коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта. Царъ, ня иняуши яму вѣры, посылае ёнъ вѣрнѣйшаго свойго слугу и говора: «Зьѣздзь, полядзи, хто тамъ ё». Поѣхаў другій слуга: — «стукъ, стукъ!» — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта!» Отправляецца слуга къ цару и говора: «Жывѣ тамъ коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта».

Посыля гэтаго посылае царъ трэйцяго—самага найвѣрнѣйшаго
свойго слугу; гетый слуга сказаў, якъ и першыя. Царъ, ня вѣ-
рыўшы, запрогъ тройку своихъ коней и поѣхаў самъ полядзѣць.
Прыяжджае царъ и пыгаецца: «Хто тутъ ё?» — «Кодикъ, собачка и
самъ панъ музыканта». Царъ позавидуваўшы ихъ богатству, ўзяў
икъ сабѣ, и музыканту жаніў на своей доццѣ. Молодая жанá
пытаецца свойго мужа — музыканта: «чаму гэта вы такіе бога-
тые?» Мужъ ёй говора, што у ихъ ё такій каменьчыкъ, цяразъ
который имъ можно ўсё получиць, што тольки захочуць. Жанá
ноччы открала каменьчыкъ отъ свойго мужа, пошла икъ мору
и говора: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ! зробі такъ, штобъ я булá
на томъ боку мора! Каменьчыкъ—каменьчыкъ—я хóчу, штобъ
у мене булó усё лутшае, якъ у мойго мужа!» Такъ и ё. Царъ
ўзяў и ўмуроваў музыканта ў стоўпъ (въ столбъ); а кодикъ и со-
бачка пошли икъ мору, сѣли на бэрэзи отдыхаць. Пóтымъ
кодикъ говора собачку: «Чаго-жъ мы будзимъ тутъ сядзѣць,
пывóма лутша на той бокъ мора». Тутъ стали яны судзиць да
раdziць, якъ пераплываць цяразъ рѣку. Собачка говора коцику:
«Садзись на менé, дыкъ я цябé перавезу́». И такъ яны пераплыли
на другую сторону мора, дзѣ стояў домъ царской дочки, жаны́
музыканта. Кодикъ и собачка задумали открасьци у жаны му-
зыканта каменьчыкъ. Дóўго кодикъ и собачка совѣтувались,
кому ици́ ў домъ царской дочки. Пóтымъ кодикъ осмѣліўсе и
пойшоў. Приходзя ў домъ царёўны и закрываў: «Курняў!». Ца-
реўна почула и ўзялá кодика ў свой домъ, накормила ягó. На
першый дзень котъ зловиў мышку и зѣў, на другій дзень зло-
виў другую; гэта мышъ страпянулася, назьбиралася богáто дўжо
мышей и стали просиць кота, штобъ ёнъ отпусьциў мы́шку; но
кодикъ говора: «Прогрызиця сундучокъ гэты и достаньця оттуль
каменьчыкъ». Мышы ўсѣ по разу якъ грызану́ли, такъ и про-
грызли сундучокъ, и достали каменьчыкъ; тоды́ кодикъ пусь-
циў мышку и лáлкой по вокенцу бразнуў (ударилъ). Царёўна, до-
гадаўшысь, закрывала: «А Божа мой, Божа, вотъ коли́ я про-
пала!» Выйшла на дворъ и закрывала на своихъ собакъ:

«Цюцьки, кусіця ягó, злòдзѣя!» Собаки за копикомъ погна́лися, той на плотъ, той на шўлу кїдалисе и ня догна́ли. Кóцикъ прыбѣгъ икъ собачку и поплыли цяразъ море. На тую бѣду коцикъ упусьціў каменьчыкъ ў море. На етый часъ поўзе ракъ. Коцикъ дўжа стаў просіць рака, штобъ ёнъ подаў каменьчыкъ. Ракъ достаў изъ мора каменьчыкъ и подаў коцику. Пераплыўшы море, коцикъ и собачка прышли икъ стоўпў, дзѣ замурóванный быў музыкáнта. Собачка коля стоўпа подзяржаў коцика, а ёнъ ўзлѣзъ на самы верхъ стоупа. Тамъ ў сярэдыну була дзирка, и ўкинуў туды каменьчыкъ; музыканта ўзяў ў руки каменьчыкъ и говора: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, зроби такъ, штобъ етый стоупъ разваліўсе!». Такъ и случы́лосё и музыкáнта вўзволіўсе изъ нявóли...¹⁾.

Зяп. изъ усть крестьянки учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

10²⁾.

ПРО МУЖИКА И ЛИСУ.

Жиў сабѣ дзѣдъ да баба, дзѣдъ и кажа баби: «Ты печи пироги, а я поѣду по рыбу». — «Дóбра», кажа. Наловіў дзѣдъ рыбы цы́злы возъ да и везе до дому. Ёдзе дзѣдъ по дорози и бачиць: лежиць лисичка на дорози. Злѣзъ дзѣдъ зъ воза, подой-

---

¹⁾ Хотя въ этой сказкѣ принимаютъ участіе и черти, но преобладающую роль въ ней все-таки играютъ животныя. По этому мы не могли рѣшиться помѣстить ее въ слѣдующемъ за симъ отдѣлѣ: Б. (Сказки мѣстныя). Вообще рассказы о происхожденіи животныхъ въ животномъ эпосѣ, какъ извѣстно, часто такъ переплетаются мѣстными элементами, что ихъ выдѣлить и провести между ними рѣзкую грань дѣло довольно мудреное. Во всякомъ случаѣ, позволимъ себѣ думать, что принятые нами здѣсь рубрики, хотя до нѣкоторой степени, облегчатъ будущимъ изслѣдователямъ бѣлорусской народности трудъ изученія нашихъ «Матеріаловъ», если они найдутъ нужнымъ ими воспользо-ваться для своихъ цѣлей. III.

²⁾ Указаніе, гдѣ и кѣмъ записана эта сказка, упущено въ перебѣленномъ оригиналѣ, по недосмотру, но мы твердо помнимъ, что она, вмѣстѣ съ другими матеріалами, была доставлена намъ въ концѣ 70-хъ годовъ нашимъ неутомимымъ сотрудникомъ, бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Н. Я. Никифоровскимъ и записана однимъ изъ его учениковъ изъ района бѣлорусскихъ уѣздовъ Гродненской губ. Болѣе точное указаніе дать пока, къ сожалѣнію, не можемъ. По содержанію своему

шоў къ лисицы, а яна и не ворúшицца, лежиць сабѣ ўсе роўна якъ не живая. «Отъ будзе коўнеръ ¹⁾ баби на шубу», сказаў дзѣдъ. Узяў ёнъ лисичку. положиў на возъ, да и поѣхаў. А лисичка и почала выкидаць рыбу изъ воза; выкидала ўсю рыбу да и уцекла ²⁾. Пріѣхаў дзѣдъ до дому да и кажа: «Отъ я табѣ привёзъ яки коўнеръ на шубу. Пойдзи, возьми, унѣ ³⁾ тамъ лежиць на вози». Пришла баба, поглядзѣла на возъ и бачиць: нима ни рыбы, ни коўнера. Пришла баба ў хату дай и кажа: «Ахъ ты хіусъ ⁴⁾, еше ўздумаў обманываць». Тутъ уже дзѣдъ догадаўся, што гэта лисичка была живая, да нечего уже робиць. А лисичка собрала ўсю рыбку, сѣла на дорози да и ѣсьць. Идзе воўкъ: «Дзень добры, кумка голубка!» — «Дзень добры, кумокъ». — «Дай мнѣ хоча трошка поспытаць рыбки». — «Отъ табѣ на! подзи налови да и ѣшъ». — «Я не умѣю», кажа воўкъ. А лисица кажа: «Я цебе навучу, якъ ловиць. Подзи на рѣчку, ўсунь хвѣўсть ў полонку ⁵⁾ та рыба сама за хвѣўсть начапляецца; да только дзержи доўго, то быўльшъ начапляецца». Пошоў воўкъ на рѣчку, усадзіў хвѣўсть ў полонку, сѣў да и сидзиць. Сѣдзѣў цѣлую нѣўчъ, а хвѣўсть его и примерзъ къ лёду. «Ахъ, якъ

предлагаемая сказка известна во всей Россіи — во многихъ вариантахъ. Печатаемъ здѣсь свой единственно ради двухъ, весьма интересныхъ фонетическихъ отличій, которыя доселѣ были известны лишь изъ района говоровъ малороссійскаго нарѣчія. Онѣ состоятъ въ переходѣ о въ *бѣ*, а *н* (подъ удареніемъ) послѣ ц — въ *бѣ*. Такъ, напр., *хвѣўсть*, *быўльшъ*, *нѣучъ*, — хвостъ, большъ, ночь, и *цѣўльшъ*, вмѣсто цѣльшъ. Эти отличія, особливо первое, какъ видно, такъ рѣзко и отчетливо преобладаетъ въ мѣстномъ говорѣ записавшаго, такъ глубоко и нерушимо засѣли съ дѣтства въ его слухъ, что онъ ни разу не промахнулся въ буквенномъ его изображеніи, между тѣмъ, какъ въ передачѣ остальныхъ, обычныхъ, но менѣе рѣзкихъ примѣтъ бѣлорусской фонетики, онъ кое-гдѣ погрѣшаетъ. Данный случай, а онъ не единственный, можетъ служить новымъ доказательствомъ, что въ дѣлѣ собиранія фонетическихъ данныхъ и ученики сельскихъ школъ могутъ быть далеко не бесполезными помощниками.

III.

1) Воротникъ.

2) Убѣжала.

3) Вонъ.

4) Обманщикъ.

5) Прорубь, небольшая полынья. III.

много рыбы начаплялося, трудно и выцягнуць», думая воўкъ. Бачиць, бабы идучь по воду; якъ углядзѣли воўка, да давай его биць коромыслами; скакаў, скакаў воўкъ, одорваў сабѣ хвѣіустъ, да и уцѣкъ.

11.

ВОЙНА ВОўКА СЪ СОБАКОЮ.

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Въ одномъ селѣ у богатаго господара было веселье. Была у его собака и надто пріязно жила зъ воўкомъ. Наѣлася собака на весельи ўсего, чаго только хочѣла, и пошла вечеромъ ў поле, за хлѣў и качаетца собѣ, объѣўшись. Выходзиць воўкъ и пытается у ей:

«Чаго ты сегодня такая сытая?»

— «А у мойго господара цеперь веселье — ўсѣ пьяные и мяса и ўсего добра по хапѣ такъ и валяетца, и я ѣла, ѣла, сколько хочѣла. Ходзи, коли хочеш и ты. Цеперь уже темно и ўсѣ пьяные, нихто тебе не забачиць».

Подумаў воўкъ, подумаў и хоць страшно яму ици до людзей, алежъ ѣсьци надто хочетца. Послухаў воўкъ и попоў за собакою. Пришли до хаты — и сѣни расчинены; людзи пьяные и нихто не забачіў воўка. Подвѣў яго собака подъ столъ и давай ёнъ уплетаць и мясо и ўсѣ, што только пьяные раскидали. Наѣўся воўкъ да и дзякуе собатцы, хоче уже ици до своихъ. «Постуй», кажа собака, «заразъ будуць коровай дзѣлиць, пѣсьни спѣваць, дакъ и ты послухаешъ». Вотъ стали дзѣлиць коровай и пѣсни спѣваць. Подобалися воўку пѣсни и кажа ёнъ собатцы:

«Чуешъ, браце, и я заспѣваю зъ ими!»

— «Што ты? Цихо сѣдзи».

Посѣдзѣў воўкъ, посѣдзѣў да и зноў каже собатцы:

«Не, братко, не уцѣрплю, и я заспѣю».

— «Што ты одурѣў? Хочешъ бѣды? Моўчи и сѣдзи», кажа яму собака.

Тымъ часомъ собака гдзѣсь отвернулася, а воўкъ-таки не сперпѣў, — надто яму подобалися пѣсни, узяў и завывѣ подъ сто-

ломъ. Якъ почули люди, дакъ першъ спугалися, а потымъ — схваціўши хто кочаргу, хто ёмку¹⁾, хто полёно и давай воўка бить; насилу воўкъ выскочіў изъ хаты. Отбѣгъ ёнъ къ лѣсу, а потымъ вернуўся назадъ къ селу и зове собаку. «Ну», кажа воўкъ собатцы, «ты мене обмануў, черезъ цебе побили мене, гэтого я тобѣ не пробачу²⁾. Давай войну весьци: хто кого побье, той того и зѣсьць. Выбирай ты сабѣ войска, а я сабѣ выберу и заўтра гэттак³⁾ будемъ воеваць». Боязно собатцы воеваць зъ воўкомъ, алежъ робиць нечего — треба воеваць. Думаў, думаў цѣлу ночь собака: якое-бъ тутъ выбраць собѣ войско? Назаўтра бере ёнъ барана, пѣўня и гуся и идзе. А воўкъ ўзяў кабана, зайца и рыся. Вышла собаково войско за село да чекаюць воўка. А воўкъ тымъ часомъ хочѣў вѣдаць: якое тамъ войско у собаки? и каже зайцу: «Пойдзи, брацінька, развѣдай, што тамъ у яго за войско?» Побѣгъ заяць, издалеку оглядзѣў; прибѣгае къ воўку и рассказываетъ: «Братце! пропадемъ мы ўсѣ отъ того войска: собака одзинъ надто великій и здоровый; другій москаль нѣкій съ красной мѣдной шапочкой, зъ великимъ помяломъ ззаду, зъ острымъ ножомъ во рту идзе собѣ да каже собатцы: «Куда, куда идзешъ? Я всѣхъ одзинъ побью». Другій великій, великій, косматый зъ большущими вилами на головѣ идзе да каже: «Бе! я ўсѣхъ на вилы повижу!» Трєци идзе зъ доўгою жордкою и на концу еѣ острый крукъ, идзе и пытается: «Гдзѣ яны, гдзѣ яны? я ўсѣхъ ихъ потопчу». Испужалося воўково войско и давай хватца: кабанъ зарыўся ў лисця да и лежиць — не дыше; рысь ўскочіў на дзерево и не дыхне, а воўкъ бачиць, што схватца не успѣе, — схваціўся, стаў на заднія лапы къ собакову войску и стоиць. «Ёны подумаюць, што я пень, не познаюць», каже соби, а заяць сховаўся за яго да стоиць. Тымъ часомъ собака ближей подходзиць зъ своимъ войскомъ. Подыйшоў баранъ подъ воўка, захоцѣлось яму погуляць, але пень разогнаўся да и стукъ лбомъ ў воўка, але такъ мощно,

---

1) Ухватъ.

2) Не прощу.

3) Здѣсь.

што и мозги выскочили изъ воўка. Заяць спугаўшися, хоць уцекаць, але собака яго заразъ — царапъ! и зловіў. А пѣвень ўзлѣзъ на кабана и давай лѣсця разгребать и клеваць: якъ клуне, такъ прамо кабана за шкуру и дзерэ. Церпѣў, церпѣў кабанъ, але бачиць, што болиць, думая, што яго ножемъ рѣже, схваціўся и науцѣки. Бачиць рысь, што бѣда, — цышкомъ собѣ сѣдзиць на дзевѣхъ и няхай яго ніхто не забачіў. А собаково войско оглядзѣлося кругомъ, — нема уже нигдзѣ нікого — и пошлі собѣ до дому.

Съ того часу якъ толькі воўкъ почуе гдзѣ ёсць веселье, то якъ жіў уцекае.

Зап. воспит. молодецкой учительской семинаріі Осипомъ Дубцомъ.

12.

КОНСКИ СТАРЫКЪ.

Той же губ., Борисовскаго ўѣзда, с. Латыголычи.

Быў у старыка *одзін* лошадзь — дужа стары. Дзѣдъ жалѣў запрагаць ў соху. Подковаў яго сталёвымі подковамі и пусьціў ў поле — на лугъ. Леў идзець лошадзі на ўстрэчу и пытаецца: «Хто ты такі?» — «Коньскі старыкъ.» — «А ты хто такі?» — «Я надъ ўсімі звѣрамі царъ». — «Коли гэтакъ, дакъ будземъ борохацца, хто зъ насъ дужэй». Леў гаворыць: «Якъ будземъ борохацца?» А лошадзь кажець: «Идзі къ гэтому камню и би объ гэты камень лапой: коли цяпло свіснець, дакъ ты будзішъ дужэй, а коли у мяне, дакъ я дужэй». Леў пошоў къ камню: біў, біў ногою — цяпло не свиснула, а лошадзь якъ ударыў о камень сталёвою подковою — цяпло свиснула. Леў уцѣкъ. Бѣгучи сустракаець воўка, а ёнъ яму кажець: «Здрастві, царъ! Гдзѣ ты быў?» — «У зялёномъ лугу и видзѣў коньскаго старыка». — «Я не толькі што видаў», кажець воўкъ, «да й ёдаў. Пойдемъ зѣдзімъ», а леў кажець: «Боюся, самъ лѣпшій идзі и по(г)лядзі. А тымъ часомъ ўзяў воўка вѣ *ошланку* и понесъ на ёлкі. Якъ нёсъ, дакъ задавіў да кажець воўку: «Поглядзі, гдзѣ ёнъ?». А увидзѣў леў, што воўкъ ні глядзіць, да ні вѣдаўшы, што несучи задавіў воўка, да и кажець: «Эге! ты якъ

по(г)лядзёў, дакь уже и сомлёў, а штобъ же пошли разомъ, дакь ёнъ бы насъ ободвыхъ зьёў». Тогды леў ўзяў и уцёкъ.

Зап. учителемъ народной школы П. В. Шолковичемъ.

13.

ЧЕЛОВѢКЪ И КОЗЫ.

Минской губ., Борисовскаго ўѣзда, м. Холопеничи.

Быў на свѣци одзинь бѣдный чилавѣкъ. Ня мѣў ёнъ сабѣ притулку. И пошоў ёнъ ў свѣтъ; пошоў, куды вочи глядзяць. Зайшоў ёнъ ў густый лѣсъ. Доўга блудзіў ёнъ по лѣсу, зама-ріўся, проголодаўся, а ёсьци нѣчаго. Выбіўся таки ёнъ на полянку. Полянка большая, а кругомъ лѣсъ. Трава на ей зялёная, густая. Никого не видаць. Пошоў той чилавѣкъ по полянцы. Напоткаў хатку, ды такую цекавую, што и николи яще ёнъ такой и не бачіў. Сбудована хатка зъ блиноў, печь зъ сыру, а коминъ зъ масла. Ня доўга ёнъ дзивиўся: голодъ ня цѣтка, якъ убачіў ёнъ блины, сыръ, масло — давай обдзираць ихъ и ёсьци. Такъ ёсь, што ажъ за вушами тращиць, ажъ носъ гбайтца... Пооблупливаў сцѣны, попусуў печь, коминъ...

Ажъ чуиць—гуль пошоў, топотъ, лопотъ, шумъ... Спужаўся ёнъ. «Куды мнѣ дзѣтца», думае сабѣ. «На дворъ выскочиць бѣязно»... Убачіў подпечикъ и нырнуў туды. А гэта бѣгло стадо козъ, большое-пребольшое. Прибѣгли козы, якъ убачили, што нѣхто ихъ хатку пошкуматаў, дуже жалосно забліяли. Пѣтымъ кинулися шукаць злодзія: бѣгали и туды и сюды — никого не нашли. Нѣчаго робиць, стали попраўляць хатку: напьякли блиноў, набили масла, оттопили творагу — позамазывали коминъ, печку, позалѣпливали сцѣны. Ночь подыйшла — полягли спаць. Наступіў ранокъ — пошли на пасту, али покинули одну козу, кабъ ина съцерегла хатку. Ляжиць коза, вокомъ ня змигнець, спяражець. А ужó чилавѣку тому и ёсьци захоцѣлося, ды боитца вылѣзци зъ подпечьча. Стаў ёнъ на козу сонъ напускаць: глядзиць на яе и приговаривае: «Спи, вѣчко! спи, вѣчко! спи, вѣчко!» Одно воко заснуло. Ёнъ пѣтымъ: «Спи, другое! спи, другое, спи, другое!»

И другое заснуло. Тогда ёнъ вылѣзъ зъ подпечѣча, наобдзираў блиноў, наколупаў сыру и масла — ды подъ печь и ѣсь тамъ сабѣ помаленьку. Пришли козы зъ пасты — спиць ихъ вартоўникъ, блины со сцѣнъ подзираны, печь и коминъ поколупаны. Стали яны биць бѣдную козú и рогами и ногами; прибили чуць не до смерци. «Што я виновата», кажиць имъ ина, «я старалася, якъ могла, глядзѣла прытко. Али сильно стали мое вочи зачинятца и я заснула». Кинулися шукаць виноватаго; шукали, шукали — никога не нашли. Собралися козы ўкругъ, стали браць раду, якъ збыць такую бядú. Рáдзилися, рáдзилися и положили поставиць вартоўникомъ такую козú, у которой три воки. Нашля такую козú, съ трима вочами. Сказали ей вартоваць хату, а сами пошли на пасту. Нашъ чилавѣкъ ничóго гэтаго не знаў. Бачиць ляжець коза, думаетъ, навяду на яе сонъ, а самъ наѣмся. Стаў ёнъ прытко на яе глядзѣць и приговариваць: «Спи, вочко! спи, вочко! спи, другое! спи, другое!» Заснуло у козы одно вочко и другое. Вышоў той мужикъ зъ-подъ печки и хоцѣў уже обдзираць сцѣны и печь, — ажъ тутъ коза убачила яго трейцимъ вокомъ, прочахнула и заблѣяла дикимъ голосомъ. Козы почули, прибѣгли и кинулися биць того чилавѣка и рогами, и ногами. Стаў ёнъ ихъ просиць-молиць: «Козочки дороженькія, пусьцице живого, буду вамъ вѣкъ служиць»... Змиловалися тогды козы, перестали биць того чилавѣка и поставили яго за пастуха у сябе. Ёнъ ихъ пасціў, доіў, робіў масло, сыры... Зъ той поры и пошли козы чилавѣку служиць.

Зап. А. Егор. Богдановичемъ.

14.

ДЭДЪ, КОЗА И ЗВѢРИ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жіў дзѣдъ да баба и была у ихъ коза. Дзѣдъ на первый дзень посылае свою дочку кабъ яна яе попасила. Дочка яе погнала. Подъ вечаръ погнала домоў. Дзѣдъ сѣў ў вороцяхъ и пытаецца: «Коза моя, кóзачка! чи пила ты, чи ѣла?» Каже коза:

«Ни пила, ни ёла; якъ бёгла чиразь мосточекъ, ухватила клинов-
вый листочыкъ, якъ бёгла чиразь крыніченьку, ухватила капель
водзіченьки». Дзёдъ дужа разгнёваўся, набіў дочку и отослаў
отъ сябе. Дочка побёгла. Подъ вечеръ гониць козу съ пазьбы.
Дзёдъ сёў изноў при вороцяхъ и пытаецца у козы: «Коза ты
моя, козачка! чи пила ты, чи ёла?» — «Не пила, не ёла, якъ
бёгла чиразь мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ
бёгла чиразь крыніченьку, ухватила капель водзіченьки». Дзёдъ
разгнёваўся, набіў бабу и прогнаў отъ сибѣ. На треціи дзень
самъ погнаў ў поле. Накорміўши, погнаў домоў, а самъ ско-
ренько забёгъ напяродъ и сёў на лавочку. Якъ коза пришла,
дзёдъ зачаў у яѣ пытацца: «Коза моя, козинька! чи пила, чи ёла
ты?» — «Не пила, ни ёла», коза каже, «якъ бёгла чиразь мо-
сточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бёгла чиразь крыні-
ченьку, ухватила капельку водзіченьки». Дзёдъ дужа разгнё-
ваўся и задумаў яѣ зарёзаць. Ўзяў козу, привязаў и пошоў
къ ковалю пожикъ остриць. Коза якъ гэта учула, — вырвалась
и побёгла ў лѣсъ и убёгла ў зайцеву хату; зайца выгнала. Сёў
заяць при дорозѣ и зачаў плакаць. Ишоў воўкъ и пытаецца у
яго: «Чаго ты, зайчикъ, плачешъ?» — «Якъ жа мнѣ не плакаць:
нёякій невиданныи звѣрь выгнаў мяне изъ хатки и зачаў тамъ
жиць». Воўкъ каже: «Ну я яго выгоню!» и пошоў ў хатку и
каже: «Звѣрь, выходзи изъ хатки!» Коза якъ затрепаѣ и крик-
нула: «Я цябе рожками заколю, ножками притопчу и хвосцикомъ
подмяту». Воўкъ спужаўся и уцѣкъ. Приходили ўсѣ звѣры и
ўсѣ не могли яѣ выгнаць. Тоды йшоў пѣтухъ и пытаецца у
зайца. А заяць яму ўсѣ сказаў. Пѣтухъ каже: «Я яго вы-
гоню!» — «И гдзѣ ты яго выгонишь! ўсѣ звѣры прибёгали и ни-
хто не могъ яго выгнаць. Ну, пойдземъ!» и пошли яны. Пѣтухъ,
пришоўши, каже: «Я иду зъ косои ў красныхъ сапогахъ, я цябе
зарѣжу!» Коза дужа спужалась и смяцёла, а яны яѣ забили и по-
томъ стали сабѣ жиць да поживаць да добра наживаць.

15.

ПОШЕЛЪ КОЗЕЛЪ ЗА ОРѢХАМИ.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Пошоў козелъ въ орѣхѣ, нашипѣ три мѣхѣ, а коза ни вѣдного. «Погоди, коза, я на тябе волкѣ пошлю. Волкъ иди козу ѣсть». — «Ни пойду». — «Погоди, волкъ, я на тябе стралца пошлю. Стралець иди воўка бить». — «Ни пойду». — «Погоди, стралець, я на тябе вярковыкъ пошлю. Вяроўки, идите стралца вязать». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, вяроўки, я на васъ тѣпло пошлю. Тѣпло, иди вяроўки палить». — «Ни пойду». — «Погоди, тѣпло, я на тябе воду пошлю вода, иди тѣпло тушить». — «Ни пойду». — «Погоди, вода, я на тябе волоў пошлю. Волы идите воду пить». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, волы, я на васъ доўбню пошлю. Доўбня, иди вола бить». — «Ни пойду». — «Погоди доўбня, я на тябе червей пошлю. Черви, идите доўбню точить». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, черви, я на васъ курей пошлю. Куры, идите червей клевать». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, куры, я на васъ ястреба пошлю. Ястребъ иди курей драть». Ястребъ пошоў курей драть, куры пошли червей клевать, черви пошли доўбню точить, доўбня пошла волоў бить, волы пошли воду пить, вода пошла тѣпло тушить, тѣпло пошло вяроўки палить, вяроўки пошли стралца вязать, стралець пошоў волкоў бить, воўкъ пошоў козу ѣсть. Коза пошла подъ мость, воўкъ яе за хвостъ.

Зап. учен. народнаго училища Софроній Козловъ.

16.

Слутцаго уѣзда, м. Тимковичи.

Сѣў веробейка на былинку и хоцѣў, кабъ ена его поколыхала, но былинка не поколыхала, а поръ! ў срачицу, да и упарѣла. Тогды веробейка и говориць былинкѣ: «Постой, былинка, нашла я на цябе козы. «Козы, козы, идзице былинку глодаць, бо былинка не хоче веробейки колыхаць». Не захоцѣли и козы. «Постойце-жъ, козы, нашла я на васъ воўкоў. «Воўки, воўки! идзице

козъ душиць, бо козы не хочуць былинки глодаць, а былинка — веробейки колыхаць». Не захоцѣли и воўки. «Постойце-жъ воўки! наплю на васъ людзей. Людзи, людзи! идзице воўкоў биць, бо воўки не хочуць козъ душиць, а козы не хочуць былинки глодаць, а былинка веробейки колыхаць». Не захоцѣли и людзи. «Постойце-жъ людзи! наплю на васъ огонь. «Огонь, огонь! идзи людзей палиць, бо людзи не хочуць воўкоў биць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣў и огонь. «Постой же огонь! наплю я на цябе воду. Вода, вода, идзи огонь тушиць! бо огонь не хочець людзей палиць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и вода. «Постой же вода, наплю я на цябе вола. Волъ, волъ! идзи воду пиць, бо вода не хоче огня тушиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣў и волъ. «Постой же волъ! наплю я на цябя доўбню. Доўбня, доўбня! идзи вола биць, бо волъ не хоче воды пиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и доўбня. «Постой же доўбня! наплю на тебя червей. Черви, черви! идзице доўбню точиць, бо доўбня не хоче вола биць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Черви послушались воробья и пошли доўбню точиць и цеперьъ точаць, а доўбня — вола биць, и цеперьъ бье, а волъ — воду пиць, и цеперьъ пье, а вода — огонь тушиць, а огонь — людзей палиць, а людзи — воўкоў биць, и цеперьъ бьюць, а воўки — козъ їсьць, а козы — былинку глодаць, и цеперьъ глодаюць, а былинка — веробейку колыхаць, и цеперьъ колышець.

Зап. ученикъ приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Михалевиць. Сообщ. учителемъ той же семинаріи П. А. Введенскимъ.

17.

МЦЕНІЕ ДЯТЛА.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Звіў сабѣ дзяцель гняздечка, нанёс яечыкъ и вывѣў дзѣтокъ — трое дзятлинятокъ. Радуйца дзяцель: «Выгодую, думаетъ,

дзѣтокъ — будзе уцѣха, а на старось подмога. Али не здарма людзи кажуць: «Хто-бъ дзятла знаў, капъ ни яго доўгій носъ?» Ня умѣў ёнъ радоватца самъ зъ собою, а раструбіў по ўсяму лѣсу, што Богъ яму дзѣтокъ послаў; кого зъ птушекъ ня споткае — на родзіны просіць. Собралися госьци, згуляли родзіны, участоваліся такъ, што ледзь домоў доволокліся. Пошла по ўсяму лѣсу слава, якія *учныя* родзіны справіў дзяцель. Прочула обг гэтымъ лисица. «Постой же, поганецъ, — каже ина сабѣ, — мяне на родзіны не позваў, я-жъ табѣ дамся ў знаки.

Дзяцель дзяцей годуіць, корміць, поіць, а лисица коло яго гнѣзда похаджывае, зубы скаліць, придумывае, якъ бы дзяцей дзятловыхъ со свѣту звѣсьці. Надумался таки. Подходзіць разъ къ тому дрэву, гдзѣ было дзятлово гнѣздо і начинае стукаць хвостомъ по дэраву.

«Што ты, лисица, робишь? пытае у яе дзяцель: на што моіхъ дзяцей пужаеш?»

— Во якъ, каже лисица: у цябе і дзѣці ёсь... а я і ня вѣдала... Ну, выгоняй-тка іхъ вонъ зъ гнѣзда, бо мнѣ гэтое дрэва потребна на дровы...

«А лисынька, а кумочка! — стаў просіць дзяцель: дай ты мнѣ дзѣтокъ ўзгодоваць, тагды сабѣ сячч дэрава».

— Не могу я чекаць, каже лисица: хто-жъ табѣ вiноватъ, што ты тутъ звiў гнѣздо! Мало табѣ было лѣсу?

«Яно праўда, лѣсу не мало, каже дзяцель: али хто-жъ цябе знаў, што ты гэтае дрэва маешч сѣчъ?»

— Треба было запытатца, языкъ маешч, каже лисица: самъ вiноватъ, не на кого жалковаць.

«Што-жъ мнѣ робиць, кумка? Дай раду!» прасіць яе бѣдны дзяцель.

— Ты рады просішь? Вотъ табѣ моя рада: не тримай дзяцей при сабѣ, бо спесьцятца¹⁾, разгультаютца, а отдай іхъ лѣпей ў людзи ў навуку, коло людзей вытрутца, работи навучутца—

---

¹⁾ Избалуютца.

людзьми будуць. И табѣ будуць дзяковаць и шановаць подѣ старосць...

«Можэ и праўда твая, — каже дзяцель: али-жъ я такихъ людзей не знаю, кабъ кому отдаць дзяцей ў навуку».

— Отдай ихъ мнѣ, — каже лисица: я табѣ помогу, я отдамъ твоихъ дзяцей ў навуку.

«А дзякуй же табѣ, моя кумочка, што ты вызволяешъ мяне изъ бяды. Буду табѣ вѣкъ дзяковаць...

— Подзякуишь послѣ, — каже лисица: а цяперъ кидай ихъ ко мнѣ.

Кинуў дзяцель одного дзяцѣнка; лисица подхватила яго, забѣгла за кустъ и зѣбла. Облизалася и идзець къ дзятлу: «Отдала, кажэ, вучитца ковальству: прибыльная работа. Кидай другого!» Скинуў дзяцель и другого. Схватила яго лисица, занесла за кустъ, зѣбла. Вярнулася къ дзятлу. «Отдала, кажець, вучитца столярству. Самая работа для дзятла: будзе кусокъ хлѣба мѣць. Давай третяго: отдамъ яго ў бондари, — дзятлы къ бондарству здольны».

Скинуў ёй дзяцель и третяго дзяцѣнка, дзякуючи лисицѣ, што такъ ина клопѣцтва обѣ яго дзѣцяхъ.

Зѣбла лисица и третяго дзяцѣнка, якъ и двухъ першихъ. Пришла къ дзятлу.

«Кидай ящо, коли ёсь», каже яму.

— Ужо ўси, каже ей дзяцель.

«А коли ўси, — дыкъ за задъ мяне ўкуси: я твоихъ дзяцей поѣла. Было не чванитца».

Якъ почуў гэта дзяцель, якъ заплачыць ёнъ бѣдный, якъ заголѣсць: и дзяцей жалъ, и злосьць яго ўзяла, што лисица такъ яго обсмѣяла. Кабъ сила, — разорваў бы яе поганую на часьци, али силы не даў Богъ дзятлу. А лисица наругайтца — зубы скалиць.

«Што я кому зробіў кепскаго?» думае ёнъ сабѣ: Обяздѣдила мяне лисица, насмѣялася надо мной, насмѣюся-жъ и надъ кимъ-нибудь. Будуць и мяне помниць.

И поляцѣў дзяцель шукаць, на комъ бы яму злосьць сорваць. Ляциць дзяцель, бачиць — їдзиць мужикъ, нѣшто ў бочцы вязець. «Вотъ на комъ я злосьць сорву, на мужику: ёнъ ў воўсімъ виновать». А мужикъ вѣзь ў бочцы мазь продаваць, хоцѣў соли кушиць.

Сѣў дзяцель на бочку зъ маззю и давай дзяўбци носомъ ў бочку. Глянуў мужикъ: продзяўбе, думаетъ, бочку, мазъ выліе. Выхвацїў топоръ зза пояса и — дрататахъ! обухомъ, али не по дзятлу, а по бочцы. Разбіў бочку. Яще и не опамятаваўся мужикъ, глядзиць — дзяцель сѣў на лобу у коня и дзяўбе. Мужикъ размахнуўся топоромъ, хоцѣў забиць дзятла, а сѣкануў по лбу коня — конь и ня жиў, а дзяцель — фурр! — и поляцѣў. Плачиць мужикъ: «бочку разбіў, мазъ выліў, коня забіў, ўсё празъ проклятаго дзятла. Вотъ кабъ яго попасьци, помнїў бы ёнъ!»

А дзяцель поляцѣў ў мужикову хату. Мужикова жонка хлѣбъ расчиняла, а ногой дзиця колыхала. Сѣў дзяцель ў колыску и давай дзиця ў лобъ клепаць. Дзиця заплакала. Глянула баба — видзиць дзяцель клюець дзиця: «Ахъ, кабъ ты выдохъ!» закричала ина и тропъ! полоникомъ, али не по дзятлу ды по дзяцѣнку. Забила дзяцѣнка. Злось ўзяла яе на дзятла, кинулася яго ловиць. Зловила-таки и горшкомъ закрыла. Стала придумываць, якую дзятлу смерць зробиць? Ажъ тутъ надходиць яе мужъ, идзець и плачиць. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго. Такъ и такъ, разказывае ёнъ ей.

«А я-жъ хоць дзиця забила, али проклятаго дзятла зловила», каже яму баба.

— Покажи яго, я яго жиўцомъ зѣмъ, каже мужъ.

Подняў мужикъ горшокъ, ўзяў дзятла ў руки: «Я цябе зѣмъ, гадъ ты!» — и ротъ разинуў. А дзяцель пурхъ! яму ў ротъ, а зъ роту ў животъ пролѣзъ. Трапѣчитца ў живоецѣ. Ня вѣдае мужикъ, што яму и робиць: болиць животъ — дзяўбе тамъ дзяцель; и на дворп ходзиць не дае, за задъ кусаетъ. И нима якъ яго оттуль выдобыць. Али таки надумаўся мужикъ. «Ходзи-тка ты сюды, бабо! — каже ёнъ жонцы: бярѣ косу ў руку и якъ тольки

дзяцель покажець голову—рѣжъ его косой». Узяла баба косу, глядзиць прытка, пыльнуиць дзятла. А ёнъ покажиць голову ды и ўзноў скоренько сховайтца, якъ бы зъ ими дражжитца. Высу-нуў ёнъ такі носъ—баба шась! косой. «А-я-йй!» заенчіў мужикъ: баба яму задъ отрѣзала, а дзяцель живехонькій выляцѣў.

Зап. учит. минск. приходск. училища А. Е. Богдановичъ.

Б. МИОПЧЕСКІЯ.

18.

Могилевской губ., Горещкаго ўѣзда, с. Святошицы.

Жыў сабѣ воробей и мышона; задумали яны лядо копаць и пшаницу сѣиць. Пошоў воробей ў поле зернитки збираць пшаничныя, а мышона пошла зернитки искаць. Видзиць воробей зъ мышеной, што людзи сѣюць пшаницу — и воробей кажець мышонѣ: «Будзимъ и мы съ тобою сѣиць пшаницу на своемъ лядзи». Мышона говориць воробью: «Што твое будзиць, воробей: ти корашки, ти вершки?». Воробей отвичаиць мышенѣ: «Самъ не знаю, што мое будзиць: ти вершки, ти корашки?» — А мышона кажець: «Бери вершки!». Посѣили пшаницу. Пора еѣ жаць. Мышона ўзяла сабѣ вершки, а воробью оставила корашки. Мышона зволючила вершки ў свою нору и стала покойно зимоваць, а воробей покопаўся ў своихъ корашкахъ да нечего ему ѣсьць. Ёнъ полецѣў зимоваць на дзереўню. Тамъ мышона позвала яго, воробья, ў госьци и почаствовала яго своими вершками. Воробей позваў къ сабѣ мышону. Мышона зъ воробьемъ покопалась и такъ пошла ў свою нору. Посли гэтаго воробей кажець мышонѣ: «Будзимъ сѣлито сѣиць рѣпу, и мое будзиць сѣлито вершки, а твое—корашки». Мышона согласилася. Посѣяли рѣпу. Уродзилась рѣпа большая пребольшая. Мышона кажець воробью: «Прибирай свое вершки, мнѣ надобе прибираць корашки». Воробей сняў вершки, а мышона вытащила корашки и затащила

ў свою нору. Такъ остались яны зимоваць. Мышона позвала воробья ў госьци и почаствова́ла яго рѣпою. На другі дзень воробей позваў мышону ў госьци. Мышона покопалась, покопалась зъ воробьемъ ў мерзломъ г . . . . и побѣжала ў свою нору. Ляциць ворона и гово́риць: «Га, га, воробей! обмахнула тебе мышона; соберы войну пциць проціў мышоны, а мышона собере своихъ звѣроў». Воробей побѣжаў къ мышонѣ и сказаў такъ. Мышона собрала звѣроў, а воробей пциць и начали воеваць. Звѣры мышоны поѣли воробьевыхъ пциць, — только воробей остаўся да ворона, которая говори́ла собираць войну. На други дзень ляциць ворона и говориць: «Га, га, воробей! ни того ты собраў, кого надобе. Кылибъ ты позваў морскаго сокола, тэй поўў бы ўсѣхъ звѣроў».

Пошоў воробей къ мышонѣ и гово́риць: «Ну-ка сяньні соберы своихъ звѣроў, я — своихъ пциць». Мышона послушалася и начали воиваць. Воробьевъ соколъ якъ разинуў ротъ отъ неба до зямли, такъ поўў ўсѣхъ мышониныхъ звѣроў, одна только мышонка подъ межу сховалася. Соколъ сѣў на межу нучуваць, а воробей стаў на колу, стаў щибатаць и заснуў. Увидала ето мышона, побѣжала на поле къ огоньку, ўзяла головѣшычку и потпалила иржище, дзѣ спаў соколъ. Иржище загорѣлося воколу крыльля, такъ што яму нельзя было лятаць. Соколъ посидзѣў, посидзѣў и потомъ пошоў дорогою.

Жіў тамъ царь; у яго быў сынъ Иванъ Ивановичъ. Ёнъ любіў заниматца охвотою. Пошоў ёнъ одзінъ разъ на охвоту и бачиць: ни то звѣръ, ни то пцица. Иванъ хоць выстрѣлиць въ яго, а ёнъ говориць яму: «Не би мене, Иванъ Ивановичъ, русски царъ царевичъ, а живьемъ лучше возьми мене». Иванъ ўзяў сокола и повъезъ домой. Дома сокола углядзѣў отецъ Ивановъ и говориць: «Я еще не видаў геткія пцицы». Соколъ кажець: «Ну, царъ, корми мене годъ, тогды я табѣ услужу». Царъ стаў кормиць сокола кажды дзень по шесь волоў. Прокорміў царъ — ашъ побиднѣў. Соколъ подняўся лецѣць, ды не могъ. Тогды ёнъ кажець цару: «Покорми еще поўгода». Царъ

послухаўся и прокорміў 6 мѣсяцевъ. Послѣ гетого соколъ кажець Ивану: «Ну, садзись на мене и *полецимо*». Иванъ сѣў и соколъ подлецѣў высоко и показаў домъ: «Вунь», кажець, «моё сестрѣ домъ — дзверы мѣдзѣныя. Якъ прилечимъ мы ў тэй домъ, тогды ты мене ведзи и палкою би». Ёнъ ўзяў и ведзе. Наўстрѣчу вышла яго сестра и гово́рыць: «За што ты бьешъ мойго брата? Я табѣ самому!...» Тогды соколъ кажець: «Нѣтъ, не надо! Ёнъ мене отъ смерци спасъ». Сестра ўзяла Ивана и повела къ сабѣ ў госьци, а соколъ сказаў яму: «Проси сабѣ бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала, да кажець: «Братца мнѣ жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколъ кажець: «Садзись на мене, Иванъ Ивановичъ, полечимъ къ средней моей сестрѣ». Иванъ сѣў и яны полецѣли. Соколъ спрашиваиць у Ивана: «Ци видзишъ сребренный домъ? ето моё сестры и коли спусьцимся на землю, то ты возьми палку и би мене, кабъ перья сыпались». Якъ туды прилецѣли, Иванъ Ивановичъ такъ и здзѣлаў. Сестра сокола и спрашиваиць: «За што ты бьешъ мойго брата? Я тебе зьѣмъ». Тогды соколъ кажець: «Не ѣжь яго, ёнъ мене отъ смерци откупіў». На гето сестра кажець: «што табѣ даць за гето, што ты мойго брата отъ смерци откупіў?» — «Дай мнѣ бацькову сумучку!». Сестра подумала, подумала и гово́риць: «Брата жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколъ кажець: «Полечимъ къ моей старшой сестры и якъ злѣзимъ на землю, ты беры палку и би мене, штобъ перья сыпались». Иванъ такъ и здзѣлаў: ведзе сокола и бье яго палкою. Убачила ето сестра и кажець Ивану: «За што ты такъ бьешъ мойго брата? я тебе за ето зьѣмъ!». А соколъ кажець: «Не, не ѣжь ты яго; ёнъ мене отъ смерци откупіў». Тогды сестра кажець: «Што-шъ табе даць, Иванушка, за ето?». А Иванъ кажець: «Дай ты мнѣ за ето бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала и отдала Ивану бацькову сумку. Тогды соколъ вывѣў Ивана на дорогу и кажець: «Идзи и ўсе верни ў право, ды не открывай сумки». Иванъ пошоў дорогою. Шоў, шоў, захоцѣлось яму поглядзѣць, што тамъ ў сумцы ёсь? Якъ

открыў ёнъ сумку, такъ стаў горотъ и стали яму грошы носиць. Иванъ думаў, думаў, якъ бы тутъ яму горотъ собраць. Тутъ такі прыбѣжаў къ яму чортъ и говориць: «Дай мнѣ то, чаго ты дома не знаешъ, то я соберу табѣ горотъ». Иванъ стаў думаць, чаго ёнъ дома не знае? передумаў и кажець: «Я ўсе знаю». Тогда чортъ кажець: «Ну, распишися!» Иванъ расписаўся и приложіў печать свою, а чортъ ўзяў сумку и накрыў ёю горотъ. Янъ накрыў, такъ горотъ и увойшоў ў сумку. Иванъ пришоў домоў и положиў записку ў шелку. Тутъ яму сказали, што у яго родзіўся сынъ. Иванъ ўспомніў, што ёнъ продаў новорожденнаго сына чорту и стаў тужиць и плакаць. Сынъ выростъ и нашоў егу записку, прочитаў и кажець ойцу: «Вотъ ты продаў мене чорту?» Ойцець кажець: «Да! продаў». Тогда сынъ одзѣўся и пошоў. Ишоў, пшоў и зашоў ў хатку. А ў той хаци дзѣўка вариць чорту обѣдъ. Ёнъ ей и кажець: «Здрастуй, дзѣўка!» — «Здрастуй!» ена яму отказываець, «куды ты, молодець, идзешъ?» — «Иду чорту служиць». — «Ну, иди и скажи: «здрастуй, чортъ, поганое твое мясо! — Якъ пошле чортъ себе за обѣдомъ и ты, якъ принесешъ, то скажи: «на, ѣжь! лопни твой требухъ!» Мальчикъ пришоў къ чорту и говориць: «Здрастуй, чортъ, поганое твое мясо!» Чортъ послаў яго за обѣдъ. Ёнъ принесъ обѣдъ и говориць: «На ѣжь! Кылі-пъ твое кишки лопнули!» Чортъ увидзѣў, што ёнъ пришоў недаўно и стаў такъ грубиць, то приказаў распалиць лазню и ўкинуць туда маладца и дзѣўку. Черци такъ и здѣлалі. Дзѣўка стала молиць Бога и ўзяла платокъ, махнула на лазню и сказала: «Буйные дожджи, густые вѣтры, прохладзиця намъ лазню!». Пошли дожджи и вѣтры и прохладзили лазню. У лазни дзѣўка зноў махнула платкомъ — лазня отчинилась, ені ўзяли пару лошадей и поѣхали. Ъхали, ѣхали — дзѣўка говориць мальцу: «Иванъ! злѣзь и послухай, може насъ догоняюць?». Иванъ злѣзь, послухаў и кажець: «Насъ догоняюць!» Ена махнула платочкомъ. Якъ махнула, такъ кони зробилися оўсомъ, дзѣўка — бабою, а Иванъ — дзѣдомъ: баба жне овесъ, а дзѣдъ носіць снопы. Тутъ ѣдуць чортовы слуги и спра-

шивающъ: «Чи ни бачили кого їдучи?» — «Не, никого мы ни бачили». Слуги вернулись, а дзѣўка махнула платочкомъ и стало яково было: дзѣдъ — Иваномъ стаў, овесъ — коньми и поїхали дальше. Ёхали, ёхали, потомъ дзѣўка кажець Ивану: «злѣзь и послухай: може насъ догоняющъ?» Малець Иванъ послухаў и кажець. «Я ничо́го не слухаю». Тогда злѣзла дзѣўка, сама послухала и кажець: «Насъ догоняющъ» и махнула платочкомъ. Якъ махнула — такъ кони стали капличкой, Иванъ — попомъ, дзѣўка — матушкой и начала просвиры печи. Пріїхали слуги чорта и спрашивающъ: «Чи не видзѣли тутъ мальчика молодого и дзѣўки?» Яны кажуць: «Никогочко не бачили». Слуги вернулись, а дзѣўка махнула платочкомъ — и капличка зробилася конями, попъ — Иваномъ, а матушка — дзѣўкою и поїхали дальней.

Ёхали, ёхали, потомъ дзѣўка кажець: «Злѣзь и послухай: може насъ догоняющъ?» Иванъ злѣзь, послухаў и кажець: «Я ничо́го не слухаю». Тогда злѣзла дзѣўка, послухала и кажець: «За нами погоня» и махнула платочкомъ — и изъ коней зробилося синее море, дзѣўка зробилася лебѣдкой, а малецъ — лебедземъ. Послѣ етого чортъ кажець: «Цеперецька зловимъ» и послаў свинню. Пошла свинья къ синему морю и стала пичъ воду и выпила ўсю. Лебѣдка якъ стрепенулася — свинья лопнула и вода вся разлилася. Лебѣдка стала дзѣўкой, а лебедзь — мальцемъ. Дзѣўшка поїхала ў свой горотъ, а малецъ — ў свой. Уїзжаючи, дзѣўка кажець: «Не забывай на мене, якъ пріїдзешъ ў свой горотъ домоў, (то) со всѣми цалуйся, только не цалуйся съ тымъ, кого ты не вѣдаешъ дома».

Ёнъ прішоў домоў, ўсѣ обрадовалися и стали цалувацца. Потомъ подносяць къ яму новорожденного брата. Иванъ отказаўся цалуваць и лёгъ спаць, а во снѣ яму поднесли робѣнка и ёнъ яго подалуваў. За ето на яго разсердзились и прогнали изъ двора вонъ. Иванъ пошоў и по дорози махнуў платочкомъ: стала непроходимая лоза, у Ивана ногъ не стало и ёнъ увидзѣў огонекъ. Пришоўши туды, ёнъ увидзѣў хатку и ў хатци — бабу. Ёнъ зайшоў и сказазаў бабѣ свое горе. Баба дала яму кошелѣкъ и

шапочку-невидимочку и сказала: «Якъ придзешъ къ мору, то сядзь на кошолѣкъ и надзѣнь шапочку-невидимочку и перездзешъ черезъ море». Иванъ такъ здѣлаў, якъ сказала баба и переправіўся черезъ море и пошоў ў гóротъ. Тамъ наняўся ёнъ у цара. Царъ выслаў яго на часы. У того цара была дочка, а къ ей ходили черци. Дочка лижала ў сцеклянымъ гроби. Иванъ ўзяў ружье, надзѣў шапку-невидимку и стаў ў дверяхъ. Въ поўночь цареўна стала зваць часовόго, а ёнъ якъ толкнець яе, ина вернулася и зноў лигла ў гроби. На утро царъ кажець слугамъ: «Идзице и выкиньце косьцей часового!» Слуги пошли, а часовой сабѣ ходиць по комнацѣ. Слуги испугалися и сказали цару, што часовой жиў. Царъ позваў Ивана въ свою комнату, пучастуваў яго и даў яму сто рублей. На другую ночь пошоў Иванъ, надзѣў шапку-невидимку и стоиць. Цареўна ўстала изъ гроба и говориць: «Часовой, часовой!» — «На што табѣ часовой? Ёнъ тутъ». Потомъ ёнъ толкнуў ружьемъ ў груди такъ, што ена повалилася и зноў лигла ў сцекляный гробъ. Видзиць Иванъ, што пришли къ ей дьяволы и говоруць: «Пойдземъ ў золотыя палаты» и пошли и цареўну съ собою ўзяли. Иванъ ў шапцы-невидимцы пошоў за ими. Пришоўши туда, цареўна здѣла три персни, а Иванъ ихъ украў. Тоды самый старшій дьяволъ говориць: «Гдзѣ вы подзѣли персни?» А слуги яго говóруць: «Мы не знаемъ». А Иванъ ўзяў рогожу обвѣў ўсихъ черцей и поволокъ ў болото. Тамъ ёнъ обойшоў кругомъ болото и кажець: «Вотъ вашъ дзѣ домъ!» и бросіў ихъ, и цеперь яны тамъ живуць.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

19.

ОСИЛОКЪ-РАБОТНИКЪ И ПОПЪ.

Тамъ же.

Пошли бабы ў лѣсъ збираць ягоды. Тамъ напаў на ихъ медзвѣдзь. Бабы поуцекали ўсѣ, а одну молодуху медзвѣдзь схваціў и понёсъ ў свою берлогу. Тамъ ёнъ ее корміў, такъ што прой-

шло съ поўгода. Молодуха отъ медвѣдзя стала беременна. И такъ медвѣдзь ў еѣ увѣріўся, што думаў, ена отъ его не уцечѣць. Пошоў медвѣдзь шукаць харчи далёко, а молодуха ўзяла дзиця и уцикла. Ёнъ вернуўся назатъ, поледзѣў ў берлози — еѣ тамъ нима; ёнъ слѣдомъ еѣ побѣхъ догоняць. Догнаў еѣ ў дзереўни. Яна ўзышла на дворъ, — медзвѣдзь за ёю. Мужукі собралися, увидзя, што медзвѣдзь прибѣхъ на дворъ, обступили и забили яго. Мужъ етыя молодухи жаніўся на другой и ёнъ сказаў ей: «Идзи туды, гдѣ круцілася и прижила дзиця; я цебе, кажець, не знаю».

Тогды яны собрали людзей, штопъ разсудзили, якъ молодуси жиць, потому што мужикъ еѣ не хочець браць. Людзи сказали такъ: «штопъ ёнъ зробіў ей хату и даў горотъ, такъ штопъ ей можно было прокормицца зъ етымъ дзѣцѣнкомъ, што ена прижила зъ медвѣдземъ». Такъ ей и присудзили. Согласіўся на ето мужикъ, согласилася и яго жонка. Построили ей хату и дали горотъ, и ина жила съ естымъ дзѣцѣнкомъ такъ годы два. Дзѣцѣнокъ еты выйдзе, бывало, на вулицу гуляць зъ дзѣцъми — дзѣци якъ придучъ къ яму, дыкъ ёнъ котораго пихнець рукою, дыкъ той отвалицца и ударицца крѣпко объ землю. Бабы стали къ ей приходзиць и казаць, штопъ яна ни пуццала яго гуляць къ ихнимъ дзѣцямъ, «а то ёнъ намъ», кажуць, «позабьѣць дзѣцей». Одна баба кажець, што мойму дзѣцѣнку уже пяць годоў, а твоему ище два, и ёнъ яго забиваецъ, якъ выйдзець на вулицу.

Тогды еты малецъ и кажець своей матцы: «Што я буду у цебе, мама, жиць? пойду куды наймуся служиць». Тогды маци кажець: «Куды ты пойдзешъ ётаки малы?» А ёнъ кажець: «Ничо́го, хоць хлѣба кусокъ сабѣ зароблю». И пошоў.

По дорози идучи, стрѣў попа. Попъ кажець:

«Куды ты, мальчикъ, идзешъ?»

— Иду, бацюшка, кабы дзѣ наняцца.

«Наймуся у мене», кажець попъ.

— «Наймуся», кажець мальчикъ.

«А чимъ же цебе зовуць», кажець попъ.

— «Мишамъ», кажець мальчикъ.

«Ну, садзися!» кажець попъ, «поѣдзимъ». Мальчикъ сѣў и яны поѣхали. Мальчикъ дужо быў цяпски, што ашъ конь стаў потъ пѣной. Попъ спрашиваецъ: «Чаго гето нашъ конь потъ пѣной?» Мальчикъ кажець: «Гето што мы дужо шипко ѣдзимъ». А яны и ѣхали цихо. Попъ моўчиць, думаецъ, што ето праўда, а того не вѣдаецъ, што мальчикъ еты быў дужо цяжкѣ. Привязъ попъ ў дворъ яго, дали яму ѣсьць. Тогды стаў казаць попъ:

«Скольки-шь табѣ даць за готъ?»

— «Ничо́го не хочу отъ васъ, бацюшка», кажець мальчикъ, «только якъ отслужу готъ, дамъ ў хрибить (спину) расъ табѣ, бацюшка, и матушцы расъ».

Попъ и согласіўся, думаетъ, што тамъ ето, коли дасъ по разу ў хрибить? а того не вѣдаў, што якъ дасьць по разу ў хрибить, той забьецъ; ёнъ быў осилокъ¹⁾, а попъ думаў, што ето просты мальчикъ.

Попъ даецъ яму топоръ и кажець: «Идзи, Миша, дровы сѣчь». А ёнъ кажець: «На што мнѣ. бацюшка, топоръ? я и такъ насѣку». Попъ думаетъ: Якъ же ёнъ будзиць сѣчь, етки малы? Тогды Миша пошоў на вулицу къ дровамъ и возьмиць полѣно тоўстое; якъ подымиць яго, да объ землю, дыкъ яно и поломайтца на нѣскольки штукъ. Попъ глядзиць ў вокно и кажиць матушцы: «Во наняли мы сабѣ якого работника, што безъ топора дровы сѣчець». Ето было зимою. Дожидали яны лѣта. Посылаюць яны Мишу ораць ў поле; дали яму соху и коня и показали, куды ѣхаць ораць. Миша запрогъ коня и начаў ораць. Орець Миша, и конь нисколько не утоміўся, потому што Миша самъ большъ пьеръ соху за коня. Принесъ попъ Мишу обѣдаць и кажець: «До²⁾ уже Миша ораць! отпрѣгай, ходзи обѣдаць». Миша отпрогъ коня и пусціў ды якъ хлопнець ладонею по

---

¹⁾ Силачъ. Слов. Носовича.

²⁾ Сокращеніе отъ: досыць (досыта)—довольно. III.

крыжу¹⁾, — конь и покаціўся на землю. Попъ кажиць: «Што ето конь поваліўся?» А Миша кажиць: «Ето ёнъ качацца захоцѣў».

Миша сѣў обѣдаць. Пообѣдаў и кажиць: «Берит-ка, бацюшка, соху, будземъ ораць». Попъ ўзяў соху, а Миша стаў ў хомутъ, и стали ораць. Орали покуля сонце зайшло. Попъ кажець: «Побѣдимъ ужо ў дворъ, Миша».

Прыѣхали ў дворъ, повечерали, легли спаць. Бацюшка и хвалицца матушцы, што Миша дужо много ўзораў, большей дзесяцины за дзень, и кажиць попъ матушцы, што якъ задаў Миша коню по крыжи, такъ ашъ конь упаў на землю. Матушка и думайць, потомъ кажиць попу: «Коли конь поваліўся отъ яго удара, то намъ якъ дасець ў хрибить по разу, дыкъ и забьець насъ. Во што мы яму здѣлаемъ: ў нашъ овесъ ходзюць мядзвѣдзи, дыкъ мы яго пошлемъ ноччи и скажѣмъ: «Идзи, Миша, и выгонь короў изъ оўса, а кылі уловишь, дыкъ приведзи ў дворъ одну корову». Попъ такъ и здѣлаў: ноччи ўзбудзіў Мишу и кажиць яму: «Идзи, Миша, выгонь короў изъ оўса, а кылі уловишь, то приведзи ў дворъ одну».

Миша ўстаў, ўзяў вероўку и пошоў короў изъ оўса выгоняць. Пришоў къ оўсу, полядзиць — ашъ ў оўсѣ мядзвѣдзи. Ёнъ якъ закричаў: «Куды ты!» — мядзвѣдзи стали уцिकाць, а одного ёнъ уловіў, да вероўкой зачাপіў и ведзѣць къ попу. Привьѣў и кажиць: «Оччинице, бацюшка!» Попъ не оччиняець — боицца. Тогда ёнъ якъ стукнуў ногою ў ворота, — ворота очинилися и якъ стаў цягнуць ў дворъ, а мядзвѣдзь якъ упьерся лапами ў шулы²⁾, ашъ шулы вывернулися и заборъ зарыўся, а у бацюшки зъ матушкой ашъ гниды подохли. Яны думали, што ёнъ зъ мядзвѣдземъ увесъ дворъ зарыець. А Миша кажиць: «Бацюшка! дзѣ-шъ мнѣ корову поставиць?» — «Ў пуню пусьци». Миша привязаў короў (мядзвѣдзя) и пришоў ў комнату и кажиць: «Матушка: ци доилишъ вы корову? — Идзице доиць!»

1) Крыжъ — крестецъ у животныхъ. Слов. Носовича.

2) Шула — столбъ съ пазами въ строеніи или въ огородахъ. Слов. Носовича.

— «А нехай такъ будзецъ», кажець матушка.

Бацюшка зъ матушкой надумалися и кажуць: «Идзи ў мельницу ў ноччи, тамъ ёсь у дзесяцинника и сыщи гроши, сто рублеў, а не отдасьць ёнъ грошей, дыкъ ты приведзи яго самого къ намъ». А ў етой мельницы днемъ мололи людзи, а ноччи — черци. Миша пошоў у самую поўночъ и кажиць: «Оччиипи!» Черци не оччииняюць. Тогды Миша якъ дась ногою ў дзвери — дзвери отворилися, ёнъ войшоў, а черци стали разбѣгацца. Ёнъ одного ухваціў и кажиць: «Ето ты дзесяцинникъ етой мельницы? Давай гроши! бацюшка казаў!» Чортъ моўчиць. Тогды Миша поволокъ чорта къ бацюшку. Привьёўши, Миша кажиць:

«Я привьёў дзесяцинника, дзѣ яго дзѣць?».

— Скажи нихай идзецъ ў пуню, покуль я ўстану.

Миша повеёў чорта ў пуню и привязаў къ мядзвѣдзю, а самъ лёгъ спаць. Бацюшка на заўтра ўстаў, поледзѣў ў пуню — ашъ тамъ мядзвѣдзь и чортъ привязаны за стоўпъ. Бацюшка видиць, што нічога не зробишь зъ Мiшамъ, стаў совѣтываться зъ матушкой, штопъ зъ имъ зробиць, а готъ уже кончаецца. Матушка говориць: «Вотъ што мы зъ имъ зробимъ: напишемъ яму бумагу, дадимъ коня и целѣгу и скажемъ яму: Ыдзь, Миша, къ государу и получишь ты тамъ наше жалованье восемьсотъ рублей, и тогды, покуль ёнъ пріѣдзецъ, мы выѣдземъ ў другое мѣсто и ёнъ насъ не найдзецъ тутъ, якъ пріѣдзецъ назатъ, — едакъ мы и спасемся, може, отъ удара ў хрибитьъ».

Попъ призываетъ Мишу и говориць такъ: «На табѣ бумагу, бери коня и целѣгу и Ыдзь къ государу; тамъ ты получишь намъ жалованье восемьсотъ».

А Миша ни браў ни коня, ни хорошей целѣги, а ўзяў старыя колёсы, што навозъ возили, запрохъ мядзвѣдзя ў корень, чорта на присыцяжку и покаціў къ цару. Ыдзецъ ёнъ прамо потъ крыльцо государа. Часовые доложили государу, што «пріѣхаў малецъ на мядзвѣдзю и чорту и хочецъ ици прамо къ вамъ». Царъ сказаў: «Спросице у яго, чаго ёнъ пріѣхаў?». А ёнъ говориць: «У мене бумага отъ попа, штопъ я получиў жалованья

восемсотъ». Часовые ўзяли бумагу и понесли государу. Государъ прочитаў бумагу, отсчитаў восемсотъ, даў часовому и говориць: «Отдай яму и скажи, штопъ ёнъ скорѣй ѣхаў».

Миша получіўши гроши, вернуўся назать. Приѣхаўши къ попу, ёнъ ўзяў мядзвѣдзя и чорта сховаў за остьць, а самъ пришоў ў дворъ и видзиць, што попъ собраўся выѣзжаць: сложиў ўсё на возы свое ужо и пошоў прощацца зъ родными. А Миша ўзяў на возу одзинъ мѣшокъ, ў которумъ были сухари, — сухари ёнъ нѣкуды вытрасъ, а самъ ўлѣзъ ў тѣй мѣшокъ и лежиць. Кони были запражены. Бацюшка зъ матушкой пришли, сѣли на возы; матушка сѣла на тѣй мяшокъ, ў которумъ быў Миша—и поѣхали. На дорози Миша стаў *трещаць*. Матушка подумала, што у яе ломаецца востъ; ена стала казаць бацюшкѣ: «Бацюшка! у мене нѣшто трещиць; ци не востъ хоче зломацца?» Попъ пришоў и кажець: «Што ты выдумала?» А Миша якъ зашевеліўся ў мяшкѣ, дзѣ матушка сядзѣла, такъ матушка соскочила зъ колѣсъ. Яны развезали мяшокъ, полядзѣли — ашъ тамъ Миша. «Ци ты тутъ?» кажець попъ.

— «А кому-шь я тамъ буду служиць?» кажець Миша. А попъ смоўчаў. Матушка тогды сѣла зъ бацюшкомъ и поѣхала наперотъ, а Миша за ими. На дорози попъ стаў говориць матушцы: «Мы останимся нучуваць ля етого вѣзера и положимъ Мишу посеротъ себе. Якъ ёнъ заснець, я табѣ подамъ руку подъ Мишу, а ты мнѣ свою и ўкинемъ яго въ возеро» Миша ето ўсё чуў, ўслѣтъ ѣдучи. Приѣхали яны къ возеру, отпрагли коней, сѣли, повечерали и легли спаць, а Мишу положили посеротъ.

Матушка зъ бацюшкомъ якъ легли, такъ и заснули, а Миша не спаў. Ёнъ перейшоў на край, а бацюшку на посередокъ положиў къ матушцы, а самъ лежиць цихо, яны-шь спяць. Проснулась матушка и подаецъ потъ бацюшку руку Мишу. Миша ўзяў матушку за руку и ўкинули бацюшку ў возеро. Тогды Миша и кажець: «Во якъ яму, матушка! было не ѣхаць къ возеру нучу-

ваць». Матушка и говориць: «Ци ето ты, Миша?» — «Я, матушка».

Яна сѣла зъ Мишамъ и поѣхала обратно туда, дзѣ были ўпероть...

Слаўный быў Миша!

Зап. учителемъ народнаго училища Н. О. Николаевичемъ 1).

20.

СИРОТА ИВАНЪ, ДѢВИЦА ЧАРОВНИЦА И ПОПЪ.

Минской губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ сынъ Иванъ. Дзѣдъ и баба ў скоросьци помѣрли, одзинъ тольки Иванъ застаўсе бѣдною сиротиною: нѣчого было яму навывдъ и ѣсьци.

Пошоў Иванька ў свѣтъ: куды вочы глядзяць. Глядзь, ажъ насустрѣчу яму идзець дужа красивая дзѣўка и пытайца яго: «Куды ты идзешъ, Иванушка-сирота? Пойдземъ на твою бацкоўщыну, будзимъ съ тобою жыць да пожываць». Такъ яны и зроби́ли. Жыли иный дзень, другый.

Увѣдаў панъ, што у Ивана красивая дужа жу́бка. Посылая ёнъ къ Ивану свойго па́ропка: «Идзи, говора панъ, къ Ивану и скажы, штопъ ёнъ прышоў ко мнѣ». Прышоў Иванъ икъ пану. Панъ дыи говора яму:

«Што-жъ ты, Иванъ, забогáциў? ня хочышъ и ко мнѣ прыйци?»

— Ни можно былó, пане, неколи былó.

Панъ задумаўшы Ивана стра́циць²⁾, посылая яго на границу ў лѣсь ля охвоты на дзикаго волá; жу́бку яго ўзяць думаў сибѣ, а свою паню задавиць.

Прышоў Иванъ домоў отъ пана дыи пла́ча. А жу́бка пы-

---

1) Веѣ записи учителей народныхъ училищъ Могилевской губерніи доставлены г. директоромъ этихъ училищъ, А. Н. Поповымъ, отчасти однимъ изъ его помощниковъ-инспекторовъ А. С. Небочиннымъ.

2) Извести.

таицца: «Чаго ты, Иванюшъ, плачѣшъ?» А ёнъ кáжа: «Посылая мине панъ на границу на дзикаго волá. Я вѣдаю, што мнѣ будзя тамъ ниминучая сьмерць».

— Ни плачъ, мой дорогой Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ. Куды будзя клубочыкъ капицца, туды и ты идзи!»

Иванъ и пошоў. Кáпицца клубочыкъ, а Иванъ идзе ўслѣдъ за имъ. Прыкаціўсе клубочыкъ на границу къ мядзвѣдзю. Подыйшоў Иванъ къ мядзвѣдзю и вскинаў на его муздэчку. Мядзвѣдзь ўстаў и пойшоў, а Иванъ за имъ ўсьлѣдъ. Прыйшоў Иванъ и къ пану и пытаецца:

«Дзѣ мнѣ подзѣць вола?»

Панъ приказаў ўпусьцяць ікъ коровамъ. Ўпусьціў Иванъ вола ікъ коровамъ ў хлѣў и пойшоў домоў.

На заўтра панъ ўстаў рано и пойшоў ў хлѣвъ — ажны ўсѣ коровы ляжаць ніжывыя; одзинъ мядзвѣдзь стоиць. Якъ тольки панъ очыніў ворота, — мядзвѣдзь и уцѣкъ празъ ворота ў лѣсь. На другый дзень изноў панъ посылая паропка къ Ивану: «Идзи, скажы, штобъ ёнъ сайчасъ прыйшоў ко мнѣ». Прышоў паропокъ и сказаў Ивану отправицца къ пану.

«Што ты, Иванъ, забога́ціў — ня хочышъ ко мнѣ прыйци?»

— А што-жъ, панъ? ўсё нёколи ды нёколи.

«Идзи ты, Иване», кажець панъ, «ікъ гусылямъ и скажы, штобъ яны дали гусылю».

Прыходзя Иванъ домоў и плача; а жу́бка пытаецца:

«Чаго ты, Иванъ, такъ избѣдзіўсе?»

— А вотъ посылая мине панъ ікъ гусылямъ по гусылю.

«Ни плачъ, Иванюшъ! На табѣ клубочыкъ; куды ёнъ будзя капицца, туды и ты идзи за имъ.

Кáпицца клубочыкъ, а Иванъ идзе ўслѣдъ; прыкаціўсе клубочыкъ ікъ гусылямъ и стаў. Подыходзя Иванъ ікъ гусылямъ и прося отдаць яму одну гусылю.

«За што мы табѣ отдадимъ гусылю?» говоруць тыя-другыя гусыли. И стали яны бицца. Билися, билися, а потымъ Иванъ просицца отдыгнуць. Сѣў Иванъ, а пóтымъ достаў платчыкъ

и стаў имъ уцпирадца. А гусьли увознали етый платочыкъ и пытаюцца у Ивана:

«Дзѣ ты гетый платочыкъ ўзяў? Гэто на́шай сястры платочыкъ».

А Иванъ отвѣчая, што яму жу́бка дала.

«А-а! гэта твоя жу́бка ёсь наша сястра. Ну, такъ циперь дадзимъ табѣ гусьлю».

Идзе Иванъ домоў, ажно сустрѣчу яму які́ ся-то панъ.

«Здрасьцьви, Иванъ бяздомный! Отдай мнѣ гетую гусьлю, а за яе я табѣ дамъ кіёчыкъ. На кого будзিশъ сярдзить, такъ и скажышъ кіёчку: «эхъ кіёчыкъ: шахни, махни и уби!» Отдаў Иванъ пану гусьлю и пошоў далій. Идзець Иванъ бязъ гусьли, ни вёсэль. «Ахъ, кіёчыкъ! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю прыняси». Кіёчыкъ нашъ шахнуў, махнуў, пана догнаў, забиў и гусьлю прынёсь.

Идзе Иванъ играя и скача. Ёдзя другый панъ.

«Здрасьцьви, Иванъ бяздомный! отдай мнѣ гетаю гусьлю! на табѣ сякерку. Ты гетой сякеркой што захочышъ, то́я и зробішъ». Отдаў Иванъ пану гусьлю, ўзяўшы у яго сякерку и пойшоў ни веселъ. Потымъ говора свойму кіёчку: «Гэхъ кіёчыкъ мой! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю возьми!» Кіёчыкъ такъ и зробіў. Пойшоў Иванъ домоў и прынёсь пану гусьлю.

«И свою паню задавили и Ивана не страцили», говора панъ свойму паропку.

На другый дзень посылая панъ паропка по Ивана. Приходзя паропокъ къ Ивану и кажа: «Идзи, Иванъ, икъ пану!» — «Нечаго робиць, трэба ици», подумаў себѣ Иванъ.

Приходзя Иванъ къ пану и пытаицца, што панъ кажа яму робиць?

«Идзи, Иванъ», кажа панъ, «на той сьвѣтъ и попытайся на тымъ сьвѣцѣ у бацьки, дзѣ ёнь грошы сховаў?»

Приходзя Иванъ домоу и плача, а жу́бка пытаицца: «Чаго ты, Иванъ, плачышъ?»

— А вотъ посылая мене панъ на тэй свѣтъ.

«Ничогó, ни лякайсь, Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ, идзи съ паропкомъ: куды клубочыкъ будзя каціцца, туды и ты идзи».

Иванъ ўзяў клубочыкъ и пошоў съ паропкомъ. Кóцицца клубочыкъ, а Иванъ съ паропкомъ ўсьлѣдъ идуць.

Идуць, идуць, — ажны одзинъ чаловѣкъ плотъ потпирая. Зайдзя со одного боку, тыкъ ёнъ валицца на други, и николи ни потперъ.

«Эй, чаловѣча!» закрычаў яму Иванъ, «я потопру съ энтаго боку, а ты съ другóга и будзя стояць».

— «Идзи, куды идзóшь, — табѣ твое будзя», гóвóра чаловѣкъ.

Идуць яны дальшъ, — ажны птушка съ птушкой бьюцца. Паропокъ и кажа на одну птушку:

«Я-бъ оттуль цяпнуў, оттуль махнуў — и забіў бы яе».

— «Идзи, куды идзóшь, — твое табѣ будзя».

Идуць кны дали — ажны молодзица по молоцѣ плавая и николя на берахъ ни вѣплывя. Паропокъ ўдрухъ отзываицца до яе:

«Эй, баба! я-бъ оттуль шахнуў, оттуль махнуў!»

А тая молодзица кажа въ отвѣтъ паропку:

— «Идзи, куды идзешъ, твое табѣ будзя».

Пойшли Иванъ съ паропкомъ на той свѣтъ. Бачуць: ажны на Ивановымъ бацьку смолу возюць.

«Ходзи, тата, съ тобою трошки погомонимъ!» гóвóра Иванъ икъ бацьку.

— «Ай, сынокъ, нёколи!»

«А вотъ у мене гулящій чалавѣкъ ё».

Ўзяли яны паропка и запрагли смолу возиць. А Иванъ съ бацькомъ сѣли поговорыць. Бацька и кáжа: «Одна скрыня грошэй подъ ясыями, а другая — дзѣ хомуты вѣшаюць».

Посьля гэтого Иванъ съ паропкомъ пошли домоў на свой бѣлый свѣтъ. Глядзь — ажны молодзица, тая самая, на молоцѣ плавая и обзываицца къ имъ: «Вотъ я на тымъ свѣдця была вѣдзною и отбирала у коровъ молоко — дыкъ мнѣ на гэтымъ свѣдци молока — сколько хочышь».

Идуць дый идуць Иванъ съ паропкомъ, бачуць — ажъ тыя самыя птушки буюцца. Одна птушка кажа: «Вотъ я была на тымъ сьвѣця чароўніцаю, и йна была чароўніца; я іе было счаровала, и йна мне счаровала. Вотъ мы на гэтымъ сьвѣця бѣмся и ни якъ ни собѣмъ одна другую».

Идуць нашы товаришы далій — глядзяць: ажны той самы чалавѣкъ потпирая плотъ и кажа имъ: «Вотъ мне на тымъ сьвѣця было не добро жыць, дыкъ я просиў Бога, штобъ померци, ды штобъ на тымъ сьвѣця хоць плотъ потпираць. Помѣръ я и на гэтомъ сьвѣця потпираю плотъ».

Иванъ нашъ и съ паропкомъ прышли на гэты бѣлы сьвѣтъ и отправились просто ¹⁾ къ пану. «Вотъ, пане», говора Иванъ, «одна скрыня грошый подъ ясьлями, а другая — дзѣ хомуты висяць», и потѣмъ пойшоў Иванъ домоў.

Панъ пытаецца у паропка, якъ бы Ивана страціць?

«Я ни вѣдаю, якъ вы яго страціць», отвѣчая паропокъ.

— «Идзи-ка ты мой вѣрны слуга», кажа панъ, «позагадуй, капъ зъ каждой хаты по тры гарцы смолы набрали».

Прынясли ўсѣ по тры гарцы смолы. Панъ прыказаў паропку, капъ ёнъ наклаў ў коцѣль и растопѣ іе, штобъ ажъ закипѣла, а потѣмъ послаў за Иваномъ.

Якъ тольки явіўся Иванъ якъ пану, попъ отдае строги приказъ лѣсьци яму ў смолу, закипѣўшую ў котлѣ.

Стаў Иванъ просицца у пана, штобъ позволѣ яму сходиць домоў. Прыходзиць Иванъ къ жѣнцы и плача горками слизами.

«Чаго ты, Иванъ, плачышь?» пытаецца жѣнка.

— «Вотъ панъ кажа лѣсьци мяѣ ў горячаю смолу», отвѣчая Иванъ.

«Ну, што-жъ, Иванъ? пойдѣмъ съ тобою разомъ».

Якъ прыйшли Иванъ и съ жѣнкою, такъ и ўскочили обѣя ў смолу и стали золотомъ. Стало пану завидно: ўскочивъ ёнъ ў

---

¹⁾ Прямо.

копѣль и скипѣѹ ѹ смолѣ. Вотъ тогда Иванъ вылисъ изъ смолы съ жу́бною, сховали пана подъ плотомъ, а сякерцы сказали построиць ду́омъ. Сякерка построила за сутки ду́омъ. Тогда Иванъ ѹзяѹ тыя дзвѣ скрыни грошый и живуць сибѣ и циперь съ жу́бною ды пожываюць ды и добра наживаюць.

Зап. учитель Колбчанскаго народн. училища Н. Г. Яцко отъ крестьянки.

21.

О ПИЛИПѢ-СЫНКѢ (ПРОКАЗЫ СЪ ВѢДЬМОЙ).

Той же губ., Новогрудскаго уѣзда, Еремической волости, м. Еремичи.

Быѹ сабѣ у одной жонки Пилипка сынокъ, быѹ ёпъ сабѣ быѹ, покуля мади не послала яго ловиць рыбу. Якъ пошоѹ ёнъ, дакъ ловиѹ дзень и ночь. Мади прынясѣ яму каши зъ масломъ, дакъ ёнъ зѣѣсьць ды зноѹ лóвиць. Якъ почула гѣто вѣдзьма, дакъ и пошла на раку да и начала яго кликаць: «Пилипка сынокъ, золотый чоўнокъ! вязи рыбку на беражóкъ, я табѣ кашки зъ масломъ прынясла». Якъ подѣѣхаѹ ёнъ, дакъ яна за его ды ѹ мяшокъ, ды кажа: «Агашь! цяперь жа-шъ ты ня будзишъ рыбки ловиць». — Узяѹши вѣдзьма Пилипку на плечи, несе, несе; доѹго несла, покуль уморылась, якъ уморылась дакъ сѣла отды-хаць, а Пилипка тымъ часомъ ножикомъ прорѣзаѹ ѹ мяху дзирку, вылязъ зъ мяха, а каменья наклаѹ ды пошоѹ самъ зноѹ ловиць рыбку, а вѣдзьма—за каменья, ды повесла. Прынесла яна тое каменья до хаты ды кажа на свою наймичку: «Гляdzi жъ ты, мнѣ яго спячи». Якъ высыпала—дыкъ каменне. Яна такъ засердова-ла, ды зноѹ пошла ко Пилипку. Пришоѹши къ рацѣ, яна на-чала кликаць яго, якъ на першъ, а Пилипка вжо познаѹ яе го-лосъ, ды отказывая: «Ты ни моя мади, ты вѣдзьма», а яна кажа: «Нябось, тво́я». Такъ Пилипка яе не послухаѹ. Пóтымъ яна при-шла други разъ, да якъ начала кликаць тонкимъ голосомъ, якъ начала, дыкъ яна за яго ды ѹ мяшóкъ; да вжо якъ несла дыкъ не отдыхала, а просто понясла до хаты, ды кажа на наймичку:

«Глядзи, капъ ты мнѣ яго назавтраё спякла», а сама ўзяла ды зноў пошла. А наймичка кажа на Пилипку: «Нү, ложися на лопатку ды лѣзь ў печь. «Дыкъ ёнъ лёгъ, ды голову спусціў, дыкъ яна кажа: «Ня гѣдакъ!» дыкъ ёнъ руку спусціў, пóтымъ ногу, а пóтымъ Аленка — гѣдакъ называлася тая наймичка — легла на лопату сама да выпросцилась, а Пилипка за лопату ды ў печь, а самъ ўзяў вышоў зъ хаты, ўлѣзь на яваръ высокій ды сѣў. Якъ пришла вѣдзьма, дыкъ начала кликаць Алёнку, кабъ яна одчинила. Ажно-жъ кликала, кликала, дыкъ тая не одчиняя. Тогды яна сама выбила дзвери, зѣла Алёнку, а пóтымъ вышла на дворъ ды спяв́ая: «Покачуся, повалюся, Пилипковаго мяса наѣўшися, крови напіўшися». А Пилипка, сидючп на яворы, одказывая ей: «Покацися, повалися, Алёничкаго мяса наѣўшися, крови напіўшися», Якъ зирнула яна на яворъ, якъ убачила Пилипку, — дыкъ заразь пошла къ ковалёмъ ды кажа: «Ковале, поковале, робеце мнѣ топорэ, бо я ваши дзѣци поѣмъ». Яны ей робили, а яна ўзяўши гѣтые топорэ, пошла подъ яворъ и начала сѣчь яго, а Пилипка кажа: «Ни ў яворъ, да ў камень!» Вѣдзьма же: «Не ў камень, да ў яворъ!» А пóтымъ бачиць, што з́арась яворъ сяче вѣдзьма, дыкъ ни вѣдая, што робиць. Лецяць гуси коле явора. Пилипко гэто зарадоваўсё ды каже: «Гуси, лебедзи, скиныце мнѣ по перцу, я зъ вами полячў, — тамъ мой бацько, тамъ моя мацi, я васъ погощу». Якъ скинули яны, дыкъ ёнъ, вобраў ўсё по колѣнн. Лецѣли другіе, дыкъ ёнъ и къ гѣтымъ, пóтымъ къ трецимъ, чецьвертымъ, ўсё просиць, кабъ яны скинули ему по перцу. Якъ скинули ўсѣ чатыры чароды¹⁾ по перцу, дыкъ ёнъ вобраўсё ўсей зъ ногъ до головы ды поляцѣў зъ гусьми. Якъ прпляцѣў до мацi, дыкъ яму дали ўсяго ѣсьци, пиць, а гусямъ оўса. А я тамъ быў, мѣдъ піў, по бородзѣ цекло, а ў рóцѣ не былó.

Зап. учен. Несвижской учительской семинаріи Семеномъ Масловскимъ.

---

¹⁾ Просто — прямо.

22.

ВѢДЬМА.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ да баба, и быў у ихъ сынъ. Дзѣдъ ожаніў сына и взяў сабѣ нядобраю дужа нявѣстку. Молодая жанá ня любила мужыка и здзѣлала яго собакой. Тэй собака, доўго ни думаячы, побѣгъ ў свѣтъ. Бѣжыць сабѣ дорожкою и бачэ: пастухъ пасѣ короў; подыходзѣць ёнъ икъ пастуху. Даў пастухъ собаку хлѣба и сказаў: «Куси!» Тэй собака стаў брэхáць на короў. За гэто пастухъ начаў добрэ кормиць собаку: што дадуць пастуху ў поля, то ёнъ самъ ни ѣсь, а ўсе собачку оддась.

Пасціў ў одзінъ разъ пастухъ короў нидалёко отъ дороги; ѣхаў тудой панъ, убачіў гэтого собачку и прося пастуха, штобъ яе яму продаў. «Колі даси дваццаць рублей, дыкъ оддамъ, а не то — не вóзмешъ», говóра пастухъ. Панъ оддаў дваццаць рублей, ўзяў собаку съ собой, накорміў и привьезъ домоў. Собака лѣхъ на дзірцы ў воропяхъ пилноваць панскаго двора. Бача ёнъ: ажъ пдзе воўколака¹⁾. Ўсхваціў собака и задавіў воўколаку. Тогды панъ стаў кормиць собаку ище луччэй. Соскучыўсе ёнъ бѣдный, захоцѣлось збѣгаць домоў на дзѣды. Толькп собачка ўбѣхъ ў хату, жу́онка некла блинцы, уда-рыла яго чапѣльникомъ, и собака здзѣлаўсе веробьемъ. Поля-цѣў веробейка ў гумно и попаўсе ў пастку. Ў пастцѣ ўзялп яго дзѣцп и прынеслп домоў. Веробей уцѣкъ ў каменникъ²⁾ и сховаўсе тамъ. Прышоў зъ лѣсу дзѣдъ и сказаў внукамъ пошукаць веробья. «Хорошій гэто веробей!» говóра дзѣдъ. «Веробей гэтый задавіў вашаго бацьку. Колі будзишъ годовáць моихъ ўнукоў, такъ я ни буду бпць тебе, а колі ни будзишъ, то сайчасъ зроблю табѣ копцы». отзывацца дзѣдъ до веробья.

¹⁾ Оборотень вѣ волка. Слов. Носовича.

²⁾ У Носовича: каменникъ — *очажокъ*.

— «Дзѣцей годаваць-то я ни буду, а луччэй жанюсь на твоей доццэ», говора веробей.

Дзѣдъ согласіўсе п ожаніў сына веробья съ своею дочкою. Захоцѣў веробей жъ жуѡнкою къ матцѣ ў госьци. Стаў ёнъ жъ жуѡнкою просиць своей матки, штопъ пусьдили на ночь. «Нейдзѣ у мине ночоваць; у мине циперъ веселья», говора matka своему сыну веробью. Пѡтымъ ўсѣ-таки дозволила старушка легци веробью ў хаця подъ лаўкою; а жуѡнка яго положила ў коморца. Но ў гэтой же хаця была п першая жуѡнка веробья, ина-то ўзяла п зьдзѣлала нашего веробья мурашкою. Сама пошла ў коморку п стала разказуваць новой жуѡнца веробья, якъ йна ожанилась съ однимъ мужыкомъ, ни любила яго п зьдзѣлала собакомъ». Прыйшоў ко мнѣ собака п я зьдзѣлала йго веробѣмъ; нѣйдзя ужо пропаў циперъ». А мурашка цѣхонько подпоўзла икъ дзѣверамъ п ўсѣ подслухала. Новая жуѡнка веробья, а циперашний мурашки, замѣдила мурашку п кинула соломинку на іе каракъ¹⁾. Изъ тэй соломинки стали волы п соха, а мурашка обернулася ў чаловѣка. На заўтра ёнъ абъявіўсе стару́си, што ёнъ яе сынъ, а йна йго маць п за гэтымъ указаў на свою новаю жуѡнку, а першюю йго жуѡнку маць ўзьненавѣдзила п прогнала изъ дому за іе чары. Матка зъ сыномъ п зъ молодую доброю нявѣсткою живуць да поживаюць да добра наживаюць.

Зап. со словъ крестьянки учителемъ Колѡчанскаго народнаго училища Н. Гр. Яцко.

23.

ЗНАЙДЗЁНЪ.

Той же губ., уѣзда п волости, въ с. Колѡчѣ.

Жыў быў дзѣдъ п баба, была у ихъ кобыла. Ста́ла баба ў цяжку (заберемент́ла) п кобыла жаруѡбна. На́-табѣ! Прышлѡ дзѣду го́ра: баба обрадзі́лася п кобыла ожарабі́лася. Дыкъ той дзѣдъ думае сабѣ: «што мнѣ рѡбиць?» А баба говора яму: «Я сына споўю, а ты жаробѡчка запытай ды вядзи, прывяжи къ ёлацца». Дзѣдъ поўѣў п прывязаў икъ ёлацца жаробка; той жа-

¹⁾ Каркъ, каракъ—затылскъ, зашеекъ.

робочыкѣ стаў ржаць; почуў ёга панъ и сказаў свойму слугѣ: «Ѓдзь туды и поглядзі, хто тамъ такі и прывядзі яго сюды». Поѣхала тая слуга и убачыў тамъ хлопчыка и жаробочка; слуга ўзяў хлопчыка на возъ, а жаробчыка прывязаў икѣ колёсамъ и прывьёзъ ихъ къ пану. Такъ той панъ пытаецца у слугъ: «Якъ же мы будземъ зваць хлопчыка?» А слуги гавораць пану: «Няхай бўдзя ёнъ звацца «Знайдзёнъ». Знайдзёнъ выростъ и поѣхаў на жаробку ў свѣтъ. По дарозі Ѓдучы, ёнъ знайшоў такая пярó, якъ зóлота-блискучае. Такъ той конь говóра: «Знайдзёнъ, ня рушъ пярá, бо бўдзя табѣ бяда!» Якъ прыѣхаў Знайдзёнъ домоў икѣ пану, да ўнёсь пярó ў покой, такъ яно и за-свясцило. Панъ позавідуваў Знайдзёну и говóра яму найцц птаха зъ такімі зьіюццымі перъямі. Знайдзёнъ прышоў икѣ коню и пытаецца: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» Дыкъ той конь отвѣчае: «А што, Знайдзёнъ, я табѣ казаў — ня рушъ пярá, а то будзя табѣ бяда, такъ и ё. Ну, што-жъ робиць, говóрыць конь, скажы пануómъ, штобъ дали табѣ тры хунты шóўку». Знайдзёнъ ўзяў тры хунты шоўку и поѣхаў на коню ў лѣсъ; обмóтаў тамъ шоўкамъ ўсю хвóю. Прыляцѣла дужа хорошая пташка, сѣла на хвóи и ўплуталася ў шоўковуя нитки; Знайдзёнъ ўзяў птушку и прыѣхаў домоў. «Могъ ты зловиць етаго птаха», говóра панъ, «Ѓдзь жа ты и прывязи мнѣ тры воды: гóю-щую¹⁾, живуццю и мяртвую». Такъ той Знайдзёнъ изноў икѣ коню: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» — «Ну, што-жъ робиць, — заўтра поѣдземъ». Заѣхали яны ў няоглядныя поля. Конь тогды говóра Знайдзёну: «Забі мене!»—А якъ же я тогды поѣду домоў?» — «Тогды ты полéишъ менé живуццюю водою и я от-живу́». Знайдзёнъ забіў коня и ўлѣзъ ў сярэдзину (въ трупъ). Ляцццъ стадо кру́къ²⁾. «Ахъ, якоё свѣжае мяса», но стары́й кру́къ говóра: «Ня ѣсьця, гета наша здрада!» Ляцццъ другóя стадо. Ў гетумъ стадзі тожé старшы́й кру́къ ня позволіў подѣсьци

¹⁾ Отъ глаг. *юиць*—способствовать къ затягиванію, къ заживленію. Слов. Носовича.

²⁾ *Крукъ*—воронъ. Тамъ же.

коньскаго мяса. Ляциць трейцяе стада крукоў, гетые дужа позавидували, што хорóшае, свѣжае мясо, сѣли и стали клявѣць. Знайдзѣнь тогды ухваціў одно кручаня. Ўсѣ стали просиць, штобъ ёнь отпусьціў. «Прынясиця мнѣ тры воды: гоюшаю, мяртваю и живушаю, тогды отпу́чу», говора Знайдзѣня. Поляцѣла сама кручы́ха и прынясла тры воды. Знайдзѣнь поліў той живушай водой на свойго коня, и ёнь отжыў. Посыла гетаго Знайдзѣнь сѣў на свойго коня и прыѣхаў домоў. Панъ даў яму много грошай и отдаў за яго свою дочку...

Зап. изъ усть крестьянки тѣмъ же.

24.

ЧУДА-ЮДА.

Той же губ., Рѣчицкаго уѣзда, Якимовичской-Дуричской вол., д. Рудня.

Бўў сабѣ мужычокъ бѣдный и було у яго тры сы́на: два разумныхъ вѣльмо, а трэ́йцій дурачо́къ, и посѣяў мужычокъ пшаницу; уродзила пшаница золотая. Ъхаў государъ и спрашувает: «Чыя ё́то пшаница?» — «Ивана мужычка», говораць яму. Откупіў государъ у Ивана ё́ту пшаницу. На лихую годзину угодало што-сь ¹⁾ ў ё́гу пшаницу и поядая яе. Государъ постановіў каравульныхъ и часовыхъ. Часовые стояли, а пшаницу ўсѣ-таки поѣдае што-сь кажыннюю ночь. Государъ разослаў кличъ по ўсему государству: коли хто поймаетъ злодѣя, то той получиць сто рублей, а коли ня поймае, такъ голову долоў. Иванъ мужычокъ явиўсе къ царю и говориць: «Царь-государъ! мой старшый сынъ поймаецъ!» Старшій сынъ Ивана пойшоў, цѣлую ночь не спаў и вора не видаў. Государъ ему сто рублей не даў и голову изняў. Ўторой сынъ говориць оцу: «Я, опецъ, укаравулю вора; пойшоў ўторой сынъ Ивана, тожэ самое — цѣлую ночь не спаў и вора не видаў. Государъ и ё́тому дзене́гъ не даў и голову изняў. Трэ́йцій сынъ Иванька-дурачокъ говориць своему

---

¹⁾ Т. е. повадилось што-то (или хто-то, вѣкто).

опцу: «Я вора поймаю!» Оцедъ ёгаго сына ужэ не пускаѹ, по Иванька-дурачокъ насилно пойшоѹ. Приходзиць къ государу и говόрыць: «Ваше ампираторськае величество!» коли дасьцё чатырыста рублей, такъ я укаравулю и поймаю вора». Пойшоѹ Иванька-дурачокъ каравулицъ, натаскаѹ къ той пшаницы солому, зарыѹсе ѹ солому и лёгъ спаць. Прыйшла Чуда-Юда и думало, што ёго пшаница ижжатая и узьлѣзло на солому. Иванька-дурачокъ ѹсхвацѹсе изъ солому и сѣѹ на Чуду-Юду верхомъ; Чуда-Юда Иваньку якъ повезла, такъ цѣлый свѣтъ обвозила; потомъ Иванька-дурачокъ говорыць Чуду-Юду: «Вези мене къ государу, бо цяра́зъ цябе государъ моихъ двоихъ братоѹ потрабіѹ». Чуда-Юда повезло Иваньку къ государу. Иванька-дурачокъ и говόрыць къ государу такую рѣчь: «Царъ-бацюшка, вотъ той воръ, што твою пшаницу поѣдаѹ!» Государъ тогды ѹзяѹ и засадзіѹ Чуду-Юду ѹ турму, потомъ разослаѹ по ѹсяму государству газэти, штобъ ѹсѣ изьяжджались Чуду-Юду посмотрѣць. У государа буѹ небольшой ище насльѣдникъ; насльѣдникъ ѹзяѹ свой лукъ и пойшоѹ изымъ гуляць по двору. й турмѣ, дзѣ сядзѣло Чуда-Юда, було небольшое вокошко; оцдѣгъ государскій сынъ свой лукъ и пусьциѹ стрѣлу; стрѣла якъ поляцѣла, такъ и попала акуратъ ѹ вокошко турмы. Подходзиць государскій сынъ къ окну и говόриць: «Чуда-Юда, подай мнѣ стрѣлу!» а Чуда отвѣчае яму: «Колп ты выпускайшь мене отсюль, такъ я табѣ подамъ стрѣлу». Царевичъ говорыць Чуду-Юду: «Якъ же мнѣ цябе выпускайць, когда я не знаю якъ?» Чуда-Юда стало вучиць царевича, якъ ёнъ доѹжанъ выпускайць яго изъ турмы: «Ты, царевичъ», говόрыць Чуда-Юда, иди къ своей маминьки и вытащи ключы изъ карма́на, отопры мнѣ турму и выпускай мене, то я табѣ буду ѹ большой прыгóдзи». Царевичъ пойшоѹ, вытащыѹ ключы изъ маминькина кармана и выпускайѹ Чуду-Юду, а ключы маминьки ѹ карманъ ѹложиѹ. Чуда-Юда поблагодарила царевича и, отхóдзечп, говόрыць яму: «Коли табѣ будзе, Иванька-царевичъ, якая прыбѣда, такъ ѹспомини про Чуду-Юду». йзяли изьяжджа́цца королп и цари посмотрѣць Чуду-Юду, отперли

турму, ажъ-но нѣту Чуды-Юды; государь тогда пойшоў икъ государыни и говорыць грозно: «На што ву вупусьдили Чуду-Юду?» Государыня отвѣдила, што яна и знаць не зная, и вѣдаць не вѣдае, хто вупусьціў Чуду-Юду, но государь ня повѣрыў и велѣў яе кáтаваць. Видзиць Ивань-царэвичь, што плохáя рáда, упаў ёнъ на свою матушку и говорыць: «Катуйце мене, бо я вупусьціў Чуду-Юду, а моя маминька ня виновата!» Тогда государь даў царэвичу свидзительство, што ёнъ государскій сынъ, даў яму слугу и сослаў ў чужое царство за провинность. Царэвичь и яго слуга идуць по дорози; дзень бўў жаркій, захоцѣлось имъ обомъ пиць, подыйшли яны къ колодезю: «Подзяржй мене за ноги и я напыюса воды», казувае царэвичь свойму слузѣ, а слуга отвѣчае: «Нé, ты мене, царэвичь, подзяржи ўпéродъ». Царэвичь ўзяў и ўперодъ подержаў слугу, а пóтымъ слуга яго, и напилисе воды. Напíўшись воды, царевичь каже: «Цягни мене, слуга, ись колодезя!» Слуга на ёто отвѣчае: «Коли ты мнѣ оддаси своё свидзительство, то вуцяну изъ колодезя, а нé — такъ утоплю». Царэвичь побояўсе и оддаў слузѣ своё свидзительство. Царэвичь и слуга прышли къ цару друго́го царства; царь поглядзѣў ихъ свидзительства, и настоящего царевича царь земли чужой послаў на конюшню лошадей доглядаць, а слугу яго ўзяў къ сабѣ ў дворець (у яго було свидзительство царевича, а царь ётаго обману не знаў). У цара була дочь красавица. Царская дочь часто бачыла конюха, разговáривала зымъ и вóчимъ полюбила, и стала просиць оцца, штобъ ёнъ наградиў яго чынамъ — што ёнъ вóчимъ вумный. Царь наградиў конюха инеральскимъ чынамъ и призвѣў ў старшыне конюхи, а слуга ётаго старшаго конюха, который живе у цара за царевича, на́чаў изводиць цару, што старший конюхъ яго разбáлуваўсе и молодшихъ конюхоў тожэ поразбáлуваў. Царь, дбóуго ни думаючи, ражжалуваў старшаго конюха; царэвни стало вочымъ жалко яго и началá яна просиць свойго отца, штобъ ёнъ ўзяў конюха ў свой дворець познаць, што ёнъ за чаловѣкъ. Государь, вузнавши, што яго ражжалуванный конюхъ, вочымъ вумный чало-

вѣкъ, изноў яму вороціў инеральскій чынъ и званьне старшаго конюха, а якъ царэўна было ўлюблена ў яго, то у сто́ли постоянно зымъ пила и ѣла, а бувшый слуга ётаго старшаго конюха прыслужуваў, но яму стало уже завидно и вотъ што ёнъ вудумаў: «давай я на ихъ сонъ крѣпкій наведу сонными порошками!» И такъ и здѣлаў. Царевна зъ конюхомъ послули за столомъ. Тогда прыслужникъ ихъ ўзяў царэўну, положиў ў покоехъ дали, а на яе мѣсто заснуўшаго конюха и призваў государа посмотриць. Государъ будзіў-будзіў ихъ, по ніякъ ни разбудзіў. Посыля прыказаў зробиць бочку зъ залѣзными обручами, ўсадзіць сонныхъ ў бочку и пусьциць на море. Царевичъ и яго любезная проснулись; цяперь только царевичъ ўспомніў про Чуду-Юду. Чуда-Юда явилось, вынесло бочку на берэгъ, привело къ государу и рассказала, што ёто не конюхъ, а царевичъ, а той, што живе у государа за царевича, той его слуга, што ёнъ отняў у царевича свидзительство и обмануў цара, показаўши ня свое свидзительство. Царъ тогда велѣў обманщика растрѣляць и ўкинуць ў морэ, а за настоящего царевича оддаў свою дочку. Я тамъ быў, мѣдъ, вино піў, по усамъ и по бородѣ цекло, а ў ротъ не попало, а ўзяўсе за вухо и въ роци сухо; оглянуўсе назадъ, идзець войско солдатъ, яны менѣ подхвацили, зарадили пушку, выстралили ў тую сторону, откуда я прышоў, я остаўсе неўредзимъ, сѣў на мосту и ёту кáзку кажу.

Зап. тѣмъ же.

25.

ТРИ СЕСТРЫ И КОРОЛЬ.

Виленской губерніи, Свенцянскаго уѣзда, Вишнево́й волости, дер. Шляпы

Было у бацьки три дочкі; пошли яны на рѣчку бѣлизну мыць. Їхъаў королеў сынъ. Одна кажиць: «Вотъ кабъ я за королеваго сына заму́жъ зайшла, тобъ я однэй голкой увесь дворъ обшпла». Другая кажиць: «Кабъ я за королеваго сына заму́жъ зайшла, тобъ я однэй булкой увесь дворъ обкормила». А тре́цяя кажиць: «Кабъ я за королеваго сына заму́жъ зайшла, тобъ два

сыны привела: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздацца». Пріѣхаў король до тэй жанітсья, што казалася: два сыны привела-бъ, и ожаніўся. Живуць яны годокъ, другіі, стала яна ў ценжи¹⁾. Поѣхаў круль и приказываецца мацяри: «Што Богъ дась жонца, то няхай годуйца». Одѣхаў ёнъ миль дваццаць, дакъ Богъ даў жонца дзиця, привела яна два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздацца. Написала жонка карточку, што Богъ даў ей два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздацца. Паробокъ повёсць карточку до яго и зайшоў до яе сястры ночоваць, и ня вѣдаў, што яна яго пани сястра. Лёгъ ёнъ спаць; тогды яна ўзяла дай открыла карточку, тоя скасовала, што было написано: «на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздацца» и написала, што «ни вужъ, ни гадъ, ни знаць што привела.—Той чаловѣкъ догнаў круля, подаў яму листь. Ёнъ прочитаў, што ей Богъ даў дзиця: «ни вужъ, ни гадъ, ни знаць што» и отписаў ей, «што Богъ даў, то нехай не тра́иць безъ мене». Ужъ паробокъ пошоў назадъ съ запиской и зайшоў зноў до сястры яго пани ночоваць; яна ўзяла зноў листь, открыла и тоя скасовала, што ёнъ написаў и написала: «покуль ёнъ верницца, кабъ поховаць тыя сыны». Янъ ёнъ пришоў, королева жонца пирачитала и стала плакаць; ей шкода было тые сыны поховаць. На дворѣ выкопали двѣ могилы и поховали. Выросли два яворы—золотая калина и сребранная. Пріѣхаў круль до хаты и отправіў отъ себе жонку за тоя, што поховала безъ яго. Поѣхаў ёнъ жаніцца до другой, до жончиной сястры и ожаніўся. Живуць яны живуць, дыкъ разъ жонка кажиць: «Мой мужу найжнѣйши! кабъ гэтые яворы ссѣкли, да сробили сабѣ ложку». Мужъ такъ и зробіў. Пóтымъ яна говориць: «Ахъ мужу найжнѣйши! посячомъ мы гэто ложку и спалимъ, а попелъ на дорогу высыпимъ». И гэто ёнъ зробіў.

Гнаў пастухъ овечки; одна оўца забѣгла и попелу ухватила, привела два бараны: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣз-

---

¹⁾ Т. е. забеременила

дацца. Дыкъ новая королёўна знялюбила тыхъ бараноў, сказала порѣзаць и кишки на вулицу выкинуць. Першая жонка вышла, кишки подобрала, зварила и зѣла и стала ў ценжи и привела два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, на потылицы по звѣздацца. Дыкъ тыя сыны растуць дыкъ растуць и ни перадъ кимъ шапочку не здымаюць. Дыкъ круль захоцьў кабъ хто шоў байки баяць; яму сказали: ёсь два браты, яны умѣюць байки баяць. Круль прика- заў ихъ позваць. Стали яны байку баяць и баяли, якъ яны род- зилися и якъ дзѣ были. Хлопчики гѣтые склонилися, да шапочки зняли, такъ и засвящили ўвесь покой.

Другую жонку на жалѣзнаю борону расцягали, а першаю круль ўзяў и стали яны жиць да поживаць¹⁾.

Зап. восп. Свислочской учительской семинаріи С. А. Балащъ. Сообщено бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса этого заведенія Н. Я. Никифоровскимъ²⁾.

26.

ХИТРАЯ НАУКА.

а) Гродненской губ. и уѣзда, Лашинск. приводит.

Быў сабѣ одзинъ чаловѣкъ, имѣў ёнъ много дзяцей. Такъ прышоў одзинъ вельми научный панъ, але ёнъ быў надто зда- лекъ, такъ кажа ему: «Дай мнѣ одного твоего сынка на службу, такъ я его до ўсего выучу». — «Добре!» кажу. Ўзяў ёнъ его, посадиў до *кареты* и повезъ шесцьцю коньми, завезъ ёнъ его ў свой бокъ и выучіў его переворачивацца ў разные звѣры и пташки. Такъ пошоў его бацька искаци, ашъ знашоў въ пер- вомъ мѣсьцѣ и кажа: «Глядзи ты, татку, якъ ты прыдзешъ до мого пана, то ёнъ кажа мнѣ, кабъ я ўперотъ перевернуўса

¹⁾ Въ обихъ чертахъ эта сказка сходна съ той, которую Пушкинъ запи- салъ отъ Арины Родионовой и потомъ пересоздалъ въ известную сказку о царѣ Салтанѣ и т. д. См. соч. Пушкина изд. подъ ред. г. Морозова, т. III, стр. 449—50. Ср. также въ III выпускѣ 1-го т. Бѣлорускаго сборника г. В. Р. Ром-ч нова: «Три сестры», стр. 293.

²⁾ Здѣсь, во избѣжаніе лишнихъ повтореній, замѣчу, что большая часть записей воспитанниковъ названной семинаріи вызваны и доставлены мнѣ г. Никифоровскимъ, а отчасти бывшимъ директоромъ этой семинаріи, г. Ге- деоновымъ. III.

въ голу́ба и скажа ё́нъ та́бѣ: «коли́ одгадаешъ, кото́рый тво́й сынъ, то я отда́мъ та́бѣ, а коли́ нѣтъ, не дамъ та́бѣ сына, а на́съ ўси́хъ голу́бей будзе́ двѣ́надца́цъ, то у меня́ будзе́ на ші́и бѣ́лѣнѣ́-кая ниточка́». — «Добре́». Прышо́ў ё́нъ до гэ́того пана́ и кажа́: «Я прышо́ў по сво́йго сына́». — «Добре́», кажа́, «коли́ позна́ешъ, кото́рый тво́й, возьми́ сабѣ́, а коли́ не тво́й — мой будзе́. Выве́ў ё́нъ и показа́ў дзвѣ́надца́цъ голу́бей; погля́дзі́ў ё́нъ и позна́ў: «Гэ́то, кажу́, мой сынъ!» Потомъ́ гэ́ты панъ́ каза́ў перверну́цца имъ́ въ пѣ́тухи, але́ ему́ ўперо́тъ каза́ў сынъ́, што́: «я буду́ пѣ́тухомъ́ и меня́ буду́ць щипа́ці ў́сѣ́». — «Добре́». Выве́ў 12 па́ръ, ё́нъ и сказа́ў: «Кото́рый тво́й сынъ́?» Ё́нъ бачи́ць, што́ одзінна́д-ца́цъ пѣ́тухо́ў щиплю́ць дзвѣ́надцата́го и сказа́ў: «Гэ́то мой сынъ́!» По́тымъ панъ́ сказа́ў: «Переверни́цця вы́ ў́сѣ́ за людзей́!» и ў́сѣ́ ўдру́гъ стали́ людзьми́; але́ сынъ́ ему́ ўперо́тъ сказа́ў, што́: «у меня́ будзе́ на ші́и бѣ́ленькая ху́спі́ночка» — и позна́ў его́ бацько́: «Гэ́то мой сынъ́!» — «Добре́», кажа́, «возьми́ его́ сабѣ́». Иду́ць ё́ны сабѣ́ доро́гою и пры́шли до перва́го мѣ́ста, дзѣ́ быў́ торго́, такъ́ сынъ́ бацьку́ сказа́ў: «Татку́! я пере́кні́ўся за ко́ня, а ты́ мене́ прода́й, але́, гля́дзі, обру́ць (у́зду) возьми́ сабѣ́». И ба́чаць людзі́, што́ чало́ві́къ про́дае ко́ня ста́енна́го — и купі́ў его́ одзінъ́ панъ́, да́ў ему́ сто́ рубле́ў, а обру́ць ўзя́ў сабѣ́ наза́дъ. Але́ ё́нъ якъ́ прышо́ў до хаты́ и бачи́ць, сынъ́ уже́ дома́. По́-тымъ сынъ́ кажа́: «Татку́! я пере́верну́ся за во́ла и ты́ зно́ў прода́й меня́». Переверну́ўся ё́нъ за во́ла и бацька́ пове́ў его́ продава́ці, ашъ́ позна́ў его́ той са́мый панъ́, дзѣ́ ё́нъ быў́ и кажа́: «Чало́ві́чку: прода́й мнѣ́ гэ́того во́ла». — «Купи́, панъ́». По́просі́ў ё́нъ ше́сьцьдзе́сятъ́ рубле́й. Панъ́ отъ́ слова́ да́ў, але́ татко́ не хо́цѣ́ў да́ці *воловода́* (шкура́), такъ́ ё́нъ кажа́: «На́, такъ́ другі́е ше́сьцьдзе́сятъ́ рубле́ў, отда́й мнѣ́ *воловодъ́*». Ё́нъ и да́ў ему́. Тогда́ гэ́тый панъ́ на́тто нача́ў мучи́ці гэ́того во́ла. Мучы́ў, мучы́ў, а по́тымъ пове́ў до ко́валя и хо́цѣ́ў поткова́ці, але́ ё́нъ якъ́ быў́ прывяза́ны до ку́зні, такъ́ пера́бі́ль ку́зню и во́ль гэ́тый уде́къ и пере́верну́ўся за зайца́, а панъ́ забачы́ў и пере́верну́ўся за хо́рта и побѣ́гъ за імъ́. Бѣ́гъ, бѣ́гъ, не догна́ў и

потымъ заяць добѣгъ до великой рѣчки и перевернуўса за рыбу. Догнаў панъ и перавернуўса за великую рыбу. Такъ гѣты мелкая рыба перавернулася ў жуковинку (персыцень) и вышоў на берагъ. Али йшла паненка одна, вельми прекрасна и нашла ету жуковину и наложила на свой палець. Панъ гѣты познаў его и сказаў паненцы: «Оддай мнѣ гѣту жуковинку». Але паненка не оддала ему, и гѣта жуковинка шапну́ла на ухо паненцы: «Тогды оддай ему, якъ ёнъ ўсенки столъ наложиць грошай». Ина гѣдакъ и сказала. Такъ гѣтый панъ насыпаў поўны столъ грошай, то ена ўперотъ ўзяла ўсѣ гроши, понесла до шапы, заховала якъ ей было сказано ўперотъ, а пѣтымъ начала здымаць жуковинку съ пальца, и жуковинка упала зъ рукъ, разсыпалася на 10 зеренъ маковыхъ, и пѣць въ одзинъ бокъ, пѣць ў други. Коли одные пѣць зеренъ паненка ногой затоптала, то тогды гѣтый панъ перевернуўса за пѣтуха и пѣць зеренъ маку зѣѣў, а якъ паненка поднесла ногу свою, то зъ другихъ пѣци зробіўса вельки птакъ и гѣты птакъ ўзяў ды и зѣѣў пѣтуха. Тогды ёнъ ўзяў перевернуўса зноў ў челоўка, и зѣ гэтою паненкою оженіўса. И тамъ на веселли быў, медъ, вино и горелку піў, по бородзѣ цикло, ў ротъ не попало.

Зап. псаломшикомъ И. О. Карскимъ.

27.

б) Минскъ.

Жіў сабѣ дзѣдъ да баба и быў у нихъ сынъ. Захоцѣли яны кабъ ёнъ быў разумнымъ челоўкомъ. Вотъ дзѣдъ и повѣзъ свойго сына ў навуку. Идуць яны сабѣ дорогой да идучъ, а послѣ видзяць ў лѣся гориць цяпло, а коля цяпла стоиць сивеньки дзѣдка и коля яго скачудъ два голубка. Стареньки дзѣдка и пытаецца: «Куды вядзешъ ты свойго сына?» — «А вотъ», кажа, повяду ў навуку». — «Добра, я умѣю вучиць, давай яго мнѣ, — я навучу». Дзѣдъ и оддаў свойго сына. Послѣ той дзѣдъ и кажа: «Придзешъ цѣрезъ годъ и принясешъ сто рублѣў». Дзѣдъ пошоў

домоу и перезь годъ и зноу пошоу, и видзиць того самага дзѣда. А сынъ яго зробіўся голубомъ и скакаў коля цяпла. Дзѣдъ познаў свойго сына и пошоу зъ имъ домоу. Пришоўши домоу, дзѣдъ говориць сыну: «Чи навучіўся то чаму-нибудзь, сыночъ мой?» — «Чаму, кажа, навучіўся? а вотъ коли хочешъ, дыкъ я зроблюся конемъ, а ты мяне вядзи продаваць и табѣ будуць даваць много грошай, аля ты ихъ ни бяри, бяри только сто рублёў». Сынъ такъ и зробіўся конемъ, бацька и повеў продаваць, а на встрѣчу яму той самы дзѣдъ, што учіў яго. Доўго яны торговались, а посьля дзѣдъ и продаў свойго сына за тысячу рублёў¹⁾.

Зап. уч. Несвижской учительской семинаріи Ф. Матусевичемъ. Сообщ. П. А. Введенскимъ.

28.

ЖЕЛѢЗНАЯ ГОЛОВА И КОТЪ.

Той же губ., Слонимскаго уѣзда, дер. Заполье.

Быў дзѣдъ и баба, имѣли *цэт* дочкі. Старшая умѣла робиць, а младшая не умѣла, ены её за гетае не любили и хоцѣли страциць. Дзѣдъ ўзяў съ собою меньшую дочку ў лѣсъ, кабъ страциць. Екъ ены пришли ў лѣсъ, дзѣдъ сказаў ей: «Ты собирай грибы тутъ, а я пойду далѣй, и *буцёмъ*²⁾ иди туды, гдѣ *буце* браскаць дощечкою. Ена пришла до тыхъ дощечекъ и не нашла его. Ена ходила по лѣси цѣлый день. У томъ лѣси стояла хата и никого у гетой хати не было, только оцинъ котъ быў. Ена пришла до гетой хаты и стала вариць кашу. Котъ лѣзе до ее и ена дала ему ѣсьци. Послѣ прихопуць залѣзная голова и просиць отчиниць. Ена отчинила и стала прислуживаць. На другій день

¹⁾ Ср. Сказки Аванасьева кн. II, сказку подъ этимъ же названіемъ, стр. 463—85 и кн. VI, стр. 329—332. III.

²⁾ Т. е. *будземъ*. Этотъ оригинальный способъ изображенія *дз* (а онъ повторяется не разъ и въ другихъ имѣющихся у насъ записяхъ, сдѣланныхъ мѣстными уроженцами), такъ консеквентно выдержанный во всей записи, можетъ, по нашему мнѣнію, служить не лишнимъ соображеніемъ при разсужденіи объ означенномъ характерномъ звукѣ бѣлорускаго нарѣчія. Съ этой цѣлью мы и печатаемъ настоящую сказку, не отличающуюся ни содержаніемъ, ни формою. III.

нашлисе скриньки, ў гетыхъ скринькахъ была дорогая оцежа. Ажно ле гетое хаты ѣхали люци, ена ихъ попросила, штобъ ены завезли скриньки до ее бацьковъ. Ены завезли. Бацьки отчинили скриньку и убачили оцежу. Ены уже тогды ее стали любить, лѣпей екъ старшу. Послѣ гетого завели и старшую ў лѣсь. Ена была ў той хацѣ, ў которой была и тая меньша. Ена не прислуживала головѣ и кашу ѣсьци не давала. На другой цень скриньки гетакъ само стояли, але ў гѣтыхъ скринькахъ были гады. Ена убачила, ѣхавши, людей и просила, кабъ ены завезли. Коли открыли скриньки, то угляцѣли однихъ гадовъ. Меньшая сказала: «Треба было прислуживаць головѣ и не биць кота».

Зап. ученикомъ Свислот. учит. семинаріи Ермоловичемъ.

29.

ДУРЕНЬ И ПАНЪ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жыў быў дзѣдъ и баба. Жили яны много годъ. Пошла разъ баба ў рѣчку купацца. Посяродъ рѣчки быў каминь и вода плискалася. Ина поплыла туды мыцца, ажъ чуѣць нѣхто кажиць ў водзѣ: «Ня мыйся, одъ гѣтого у цябе будупь пляшывыя дзѣци». Ина сабѣ думая: «я стара и мужыкъ мой старый, до гѣтуль ня было дзяцей, то ужо и ня будупь» и стала тамъ полоскацца. Ажъ нѣхто яе укусіў. Ина пошла домоў. Ажно на гѣтымъ году родзілося у яе семъ пляшывыхъ сыноў. Росли яны нп по годамъ, а по мѣсяцамъ, и за тры годы выросли якъ стало быць. Ўсѣ яны были пляшывые: шесъ были разумныхъ, а меньшій быў дурынъ. Разумные пожанилися и побрали нявѣсты богатыя. Стали яны добра жиць, и якъ кажа пословица, ни объ чемъ ни тужиць. И дурынъ захоцѣў жаницца и кажа: «Я самъ пляшивый, мнѣ трѣба и нявѣста пляшивая. Такъ, сякъ, нашоў бы ёнъ, ня нашоў, кабъ matka нявѣсты дурня ня выголила ей головы. Ина была такая самая дурынъ, якъ и пляшивый, але троху заяго разумнѣй. Разъ дурынъ кажа жонцѣ: «Спачи пироги бѣлыя, якъ

снѣгъ». Ина думала, думала: што зъ снѣгу спечь. Ина ўзяла на-
 мясила, масла налила и ў печь посадила, а дурынѣ пошоў зваць
 братоў разумныхъ ў госьци, на пироги. Яны и прышли. А жонка
 глядзь, — ажъ тамъ нічого нима, якъ толькі воды, а сама ска-
 зала дурню, што мышы поѣли. Дурынѣ за гэта жонку утопіў.
 Пасля, чиразъ нѣсколькі мѣсяцоў семъ пляшывыхъ пошлі на
 охвоту, яны нашлі падъ мосткомъ гроши. Разумныя побралі
 гроши, а дурынѣ ўзяў ступу и валкі. Яны сталісь ночоваць
 падъ сосной. Дурынѣ видзя: ѣдзя панъ и ѣсьць мяса — и пляшѣду
 гэтаму захоцѣлось мяса. Вотъ ёнъ крычыць: «Панъ, стой,
 ножыкъ згубіў!» Панъ стаў просіць дурню, кабъ ёнъ оддаў, а
 дурынѣ кажа: «Дай обрэжу у цябе на языку кусокъ мяса, тогды
 оддамъ драгоцѣнны ножыкъ». Панъ першъ ни хоцѣў, а пасля
 даў. Дурынѣ ўзяў, положиў пану на языку мяса — чырыкъ! —
 и прорэзаў пану языкъ. Панъ крычыць: «Борло, борло, борло!
 а лакей спужаўся ды давай убѣгаць, а панъ догоняць и ўсе кры-
 чыць: «борло, борло!» Пляшывыя браты со смѣху помпралі, а
 ихъ и поховалі. А панъ зъ лакеемъ бягуць, бягуць — одзпнѣ
 другога ни догонюць. Будуць бѣгаць дотуль, покуль забягуць
 свѣтъ, хоць яны еще ни забѣгли, але неколі забягуць.

Зап. учен. II-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Пик. Нацкевичемъ.

30.

ИВАНЪ ПОПЕЛЫШЪ.

Могилевской губ., Рогач. уѣзда, Столбунской вол., дер. Яново.

Жывъ бывъ сабѣ такъ чаловѣкъ, ёнъ бывъ дужа богатъ и
 нимаваъ дѣтей. Воставъ ёнъ просіть Бога, штобъ Богъ давъ яму
 дитя, ёнъ свѣчки по цѣлковому становивъ и старцовъ дарѣвъ.
 Богъ смиловался надъ имъ и давъ яму дитѣнка съ курпыными
 ногами. Якъ кажицца пословица, што съ Богомъ бицца ня бу-
 дишь; дитёнокъ тэй росъ ня по днямъ, а по часамъ, за одинъ
 день ёнъ выросъ якъ вялікій мущина да и кажа: «Татъ! а татъ!
 ходи-ка мы съ тобой къ царю въ сваты?» — «Не», кажа, батька,
 «идзѣ намъ къ царю въ сваты ициць». — «Не», татка «ходимъ».

Во пошли яны. Приходють къ царю. Царь и пытая у ихъ: «Што, люди добрые, чаго пришли до мяне? ти зъ якої жалобой, ти просить чаго?» — «Не», кажа сынъ, «ня просить и ня жалицца, а за дѣломъ: мы чули, што у тябе ёсть дочка, мы въ сваты пришли». — «Сватъ, ня сватъ, а коли добрый чаловѣкъ, заночуй у насъ, а завтри поглядимъ, якъ тамъ будя». Чуть свѣтъ, проснувся царь и побудивъ гостей. Тогды и пытая у ихъ: «Што-жъ вы за люди: ти боярскаго, ти царскаго роду и якъ васъ зовуть?» — «Не», кажа сынъ, «ня боярскаго и ня царскаго мы роду, а роду мы простого, христьянскаго, зовуть мяне Иванъ Попелышъ». Тогды пошли яны въ хоромы, стали пить и гулять. «Ну, Иванъ», кажа царь, «коли ты хочешъ ўзять мою дочку замужъ, то выпи гѣту чару яду, коли живъ застанесся, мой зять, ня живъ, то не. . . . .». Иванъ Попелышъ ўзявъ гѣту чару, лизнувъ, мазнувъ и — чара сухая покатила въ порогъ. «Мой зять, да не сусимъ, ёсть у мяне булава: коли ты яе пирякинншь тирязъ мой дворъ, тогды и Богъ благословить». Иванъ Попелышъ ўзявъ тую булаву, да якъ шибнувъ яе въ гору, дыкъ яна и изъ вочь сховалась. Царь пожанивъ ихъ съ дочкой. Царевни стала якась стыдна жить съ такимъ мужикомъ, што у яго ноги куриныя. Ина взяла да и отсѣкла ихъ. Проснувся Иванъ — глядять, ажно у яго ногъ нима. Ёнъ рассердився на царевну и пойшовъ въ бѣлый свѣтъ. Ишовъ ёнъ, ишовъ, только сустрика чаловѣка безъ рукъ. Во Иванъ и пытая у яго: «Откуль ты, Божій чаловѣкъ и якъ табе зовуть?» — «Я самъ ня зъ етаго царства, а зовуть мяне Торокъ». — «Идѣ-жъ твое руки?» пытая Иванъ. «Э! братъ», кажа Торокъ, «мое руки далека оттюлить-ка, коло царскаго двора, булава мнѣ ихъ оторвала: ина летѣла тирязъ дворъ, а я яе хотѣвъ уловить». — «Куды-жъ ты идешь?» пытая Иванъ. — «Куды вочи глядять», кажа Торокъ. — «Ну, братъ, и я туды иду, пойдемъ разомъ». — «Пойдемъ!» кажа Торокъ. Во яны ишли, ти доўга, ти коротка, — скоро казка кажицца, да ня скоро дѣло дѣлается, только встрѣкають на дорози чорта. Во Иванъ Попелышъ загребъ яго обѣручъ за хохолъ да

и давай бить кулакомъ ў хрибить; бивъ, бивъ ти ще, ти годъ. Во чортъ тогда и кажа: «Эй, Иванъ Попелышъ! ня би маяпе, я табѣ дамъ зелья, што твое ноги будутъ цѣлы». Иванъ Попелышъ пустивъ яго, чортъ привевъ яго къ крыницы да и кажа: «Лѣзь сюды, сычасъ будишъ зъ ногамы». Иванъ Попелышъ кинувъ ў пѣридь палочку, — палочка изгорѣла. Тогда ёнъ давай бить изновъ чорта за то, што ёнъ его обманивъ. Чортъ привевъ яго къ другой крыницы, а Иванъ Попелышъ изновъ палочку кинувъ — палочка згнила. Тогда Иванъ Попелышъ давай изновъ чорта бить, чуть живаго пустивъ. Но тогда чортъ привевъ яго къ третьей крыницы. Иванъ Попелышъ изновъ палочку кинувъ, — палочка ростки пустила; во тогда Иванъ Попелышъ полѣзъ самъ, обдався — у яго ноги стали чаловѣчьи, и Торокъ обдався и у яго стали руки. Тогда яны убили чорта и сами пошли: одинъ въ одинъ бокъ, а другій — ў другій. Приходя Иванъ Попелышъ въ нѣкій городъ, ажно тамъ вяселье, царь дочку отдасть замужъ. Иванъ Попелышъ купивъ сабѣ дудочку, да якъ загравъ, дыкъ ўсё заскакало. Люди тогда взяли да и повяли яго на царскій дворъ. Ёнъ и тамъ якъ загравъ, дыкъ и дѣти малые пустились скакать, не только вяликіе. Царь приказавъ привести гэтого мужика къ сабѣ въ дворъ. Только привяли, дыкъ ёнъ якъ заграя, дыкъ и царь, и парица, и царевна пустились скакать. Во' тогда царевна стала потчавать яго горэлкой да и вбачила свой перстянь. Ина тогда кинулась къ яму да и давай цаловать, а царь у яе пытая: «Што гэта за чаловѣкъ? што ты яго цалуишъ?» Ина яму рассказала, якъ яна яму ноги отсѣкла и якъ ёнъ пошовъ на Божій свѣтъ. Во царь тогда догадався, што гэта яго первый зять, приказавъ другого убить, а гэтый остався жпть зъ царвной и теперъ жпветъ, хлѣбъ ѣсть и вино пьеть.

Зап. учен. Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

31.

ТРИ СЕСТРЫ И РУКА-НЕВИДИМКА.

Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда.

Одаль вески была хатка, тамъ жили три сестры́: одна прала, другая мыла, а трейця шила. Одзинъ разъ погасъ у ихъ огонь. Тогды одна на другую каже: «Идзи по огонь». Яны ни хоцѣли итци по огонь. Одна каже: «Я буду по ночи мыць», другая каже: «Я буду по ночи прасьць», а трейця каже: «Такъ я буду по ночи шиць». Одна стала шиць, другая стала прасьць по ночи, а трейця, што порне гółкою, то ни ў полотно, а ў палець. Таки пошла тая по огонь да до вески, што прошла. Приходзиць ў одну хату, набрала ў чаропокъ огню, идзе и говóрыць дзѣду тому, што сядзѣў на пячи: «Чаму у васъ гэто на мѣсьцѣ *заслуки* рука». Якъ ажно яна такъ сказала, такъ тая рука ўзяла и забила першу сястру, пóтымъ пошла другая — и другую забила тая сама рука. Пóтымъ стало страшно трейцей сястрѣ. Яна пошла, набрала огню, ничóго никому ни казала и принесла огню.

Зап. учен. подготовит. класса Свислочской учительской семинаріи Андр. Рутковскимъ, урож. м. Свислочи.

32.

ЖЕНА БЕЗЪ РУКЪ.

Минск. губ. Новогрудскаго уѣзда, Негнѣвичской волости, д. Роскоши.

Быў бацько зъ маткою, мѣли дочку зъ сыномъ. Бацько зъ маткою помёръ и покинули брата зъ сестрою. Ўзяў братъ дай ожаніўся; идзе ў госьци сястру-клича, идзе на спацырѣ — сястру клича, идзе якою сукню купиць, то для сястры лѣпшую. Такъ жонцы крыўда стала. Даў Богъ сястры дзигятко, а у сястры ёсьць мужъ, да вельми далёко. Жонка кажа: «Ну што ты лѣпше сястры глядзишъ, якъ мяне. Прывѣдзе іе мужъ, то будзе яе глядзѣци. Погодзіўшы, прывѣзжая мужъ; дакъ яна гово́рыць: «Ты прывѣхаў до іе, а яна зъ братомъ живе, не глядзиць цябе». Дакъ мужикъ кажа: «Жонко! прыбярѣся, пойдземъ на спацырѣ и возьми дзизця зъ собою». Пошли яны ў лѣсь, прывѣў ёнъ яе до

карча ¹⁾ и каже: «Положи руки!» Якъ яна положила, дакъ ёнъ ўзяў дай по локци одсѣкъ. Яна ўзела дзиця и пошла. Прыходзиць яна до воды, дакъ рукъ нима. Якъ напицца воды? Нагнулася, дай дзиця упусьчила. Стоиць, бѣдная, дай плача, дакъ ей зъ воды одзываецца: «Дзѣўка, дзѣўка, не плачъ! беры дзиця!»

— Якъ же-жъ я буду браць, коли у мяне рукъ нима?

«Точи въ воду, дасьць Богъ руки».

Якъ яна одточила, даў Богъ руки. Идзе дорогою, сустрыбае яну панъ; дакъ ёнъ пытаецца: «Одкуль ты, кобета?» Дакъ яна одказала: «Нима чаго пану казаць—одкуль я; нѣколи была паняй, цяперъ кобетой зовуць».

«Ни пошла-бъ ты ко мнѣ на службу?» Яна кажа: «Пойду, али ци возьмешъ мене зъ дзицемъ?» Дакъ ёнъ кажа: «Возьму!» Яна прыѣхала, дакъ той сынъ росьцѣ да ўсѣ зовѣ яго татомъ. Ёнъ кажа: «Якій я твой тато?» Дакъ сынъ тый кажа: «Прошу, татулячко, не прогнѣвацца, моей матульцѣ татулько руки одсѣкъ, дакъ матулька пошла плачучи и мяне ў воду ўкинула; зъ воды оддалося матульцы: «Не плачъ, кобетко! бяры дзиця, дась Богъ руки». Дакъ матулько уточила въ воду, даў Богъ руки. Матулька шла и татулька познала, а татулька матульки — не».

Изъ Дмитріева: «Опытъ собранія пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края», стр. 178—180.

33.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Могилевской губ., Рогачевского уѣзда, Столбунской вол., д. Янова.

Живъ сабѣ такъ чаловѣкъ, и бывъ ёнъ дужо богатый, а только одного сына мавъ. Во тый сынъ и кажа: «Татъ! дай мнѣ мою долю добра, абы я хочу попытать свойго счастья». Батька давъ яму дужо богато гроши и пару коневъ. Забравъ ёнъ свое добро и поѣхавъ, куды вочи глядятъ. Ъхавъ ёнъ, ѣхавъ, приѣзжая въ нѣйкій городъ, да и остановився въ трахтирѣ, а хозяинъ того трах-

---

¹⁾ Кáрша, каршá или кáрча—суковатый пенъ, колода или корчага, польск. karcz. Оп. Области. слов. и Дополн. къ нему. III.

тира умеръ годы съ два тому назадъ, одна только хозяйка, да и тая голбся, плача. Ёнъ пытая у яе: «Чаго ты плачешъ?» — «Э! якъ жа мнѣ не плакать, коли хозяинъ мой умеръ да довговъ богато кинувъ, штобъ я заплатила, а заплатить нечимъ, ўси люди клянуть яго». Во тѣй богачъ ўзявъ да заплативъ за яго ўси довги и у яго ня осталось ня копѣйки. Тогда поѣхавъ ёнъ безъ гроши, а дѣли на дорози встрѣкая старцовъ и яны клянуть того хозяина, одинъ кажа: «У мяне ўзявъ коня» и другій кажа: «И у мяне ўзявъ коня». Во ёнъ ўзявъ, отдавъ имъ кони, а самъ пошовъ пяхкомъ и встрѣкая на дорозѣ чаловѣка и пытая: «Куды ты ѣдешъ?». — «А куды вочи глядять». Во пошли яны разомъ и уговорились такъ, идзѣ заробють што, то все пополамъ. Приходятъ яны въ одну корчму; жидъ имъ и кажа: «Паноцки! у насаго пана умерла дочка и взо хто пераноцуя, тому панъ дастъ богато гроси». Богачъ тѣй сказаў, што ёнъ пераночуя. Жидъ побѣгъ скорѣй, сказавъ пану. Панъ приславъ за имъ карету. Лакеи взяли богача и повязли яго на паньскій дворъ. Панъ яго почастувавъ и давъ тысячу цалковыхъ гроши, штобъ ёнъ пераночовавъ ў коплицы. Во богачъ тѣй набравъ харчи и пошовъ ў коплицу. Сядѣвъ ёнъ тамъ, сядѣвъ, только стало смеркацца, стало яму страшно: чуя нѣхто стукая ў двери, ёнъ пытая: «Хто тамъ?» — «Я, товаришъ твой, на табѣ крѣжикъ и надѣнь яго на шію, а то худо табѣ будя». Ёнъ ўзявъ поспасибковавъ яму и надѣвъ на шію. Только настала повночь, чуя крышка труны отчинилася и выходя панѣнка, дужо пригожая да и кажа: «Слава Богу, сягодня ёсть чимъ поживицца». Але шукала, шукала яго, покуль пѣвни запѣли, ни якъ ня знашла. Ина лягла изновъ ў труну. На завтряго пріѣхали за яго костями, глядять — ажно ёнъ живъ. Во яны повязли яго на паньской дворъ. На другую ночь яму такъ сѣмо было съ помершею, а на третью ночь товаришъ яго сказавъ яму, штобъ ёнъ лёгъ коло крышки труны и якъ ина пойде изъ склепа на верхъ, то штобъ ёнъ лёгъ ў труну. Ёнъ такъ и здѣлавъ; запѣли пѣвни, ёна хотѣла лечь ў труну, ажно ёнъ ни пуская яе, ина яго давай просить, кажа: «Няколи ня буду ужо ходить», а ёнъ все-таки

ня пуцая яе, да ище ззявѣ хрестикъ, надѣвѣ ей на шію, повѣвѣ яе на верхъ и тамъ ставѣ изъ ей говорить. Пріѣхали за имъ, ажно и яна жива. Во яны посадили яго и яе, и повязли домовѣ. Привозять: батька и matka бояцца яе и ня ютяцца къ ей, тольки ёнъ говоря зъ ей. Во яны повѣнчали ихъ, а тый товаришъ яго взявѣ да просѣкъ яе пополамъ, выкинувѣ изъ яе *вонтробы* ¹⁾,—ина тогда стала пригожей, чимъ была,—склавѣ изнова, ина и зрослась. На завтра батька и matka и вси гости стали говорить зъ ей и любить яе, а товаришъ кажа: «Проводи мяня». Во богачъ пошовѣ яго провожать, — тогда товаришъ и пытая: «Ты знаешъ ты хто я такій?» Богачъ кажа: «Ня!» — «Я тый чаловѣкъ, за кого ты довги отдавѣ и самъ невѣдомо куды дѣвся». А ёнъ ставѣ жить да поживать.

Зап. ученикомъ Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

34.

а) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Велятичской волости.

Быў сабѣ дзѣдъ да баба. Дбўго яны жыли да дзяцей ня мѣли. Разъ пошла баба воды браць ў колодзисы, зачарпнула вядрбѣмъ ды и поглядзѣла: ци поўно зачарпнула? Поглядзѣўши, видзиць-каліво гороху у-вы днѣ ляжиць. Баба достала да изъѣла. Вотъ яна отъ гэтаго гороха и затоўсыцѣла. Баба поносила ўремя и родзила сына маленького зъ кулачокъ. Одзинъ разъ поѣхаў дзѣдъ ў пѣля ораць, ды сказаў баби, кабъ прынясла яму обѣдаць. Баба зготовалá обѣдъ ды и хоча ужо нясыци ў поля, ажну Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «Мáмо! я понясу». Баба злякнулася, ды кáжа: «Куды понясешъ? Ты гэтаки маленьки, ты и пѣля ня вѣдаешъ».

— Знайду, мамко!

Маци наладзила горшчѣчокъ ды и кáжа: «Ну, готовы». Сынокъ якъ сѣў вярхѣмъ на горшки, ды такъ шпарко поѣхаў, што якъ вѣкомъ змигнуць. Прыѣхаўши къ бацьку, ёнъ поставіў

1) Утроба. Вонтробы, употребл. во мн. ч.—кишки. Слов. Носовича.

горшки, а самъ сховаўся за курганъ и кричиць: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька оглянуўся, ды никого ня увидзѣў, ды сабѣ изноў орэць. Сынокъ други разъ кліча: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька изноў яго не увидзѣў. Ёнъ вышоў на курганъ ды якъ закрычиць: «Бацько! идзи обѣдаць!». Бацька яго увидзѣў и прышоў, а Сынокъ сѣў на соху вярхѣмъ ды давай ораць. Коло гэтэй нивы ёхаў одзинъ панъ ды и пытаецца у мужыка, ци ни дась ёнъ яго? Мужыкъ кажа: «Коли пана воля хоча, дыкъ я и такъ оддамъ». Панъ даў мужыку тысячу рублѣў, а сабѣ ўзяў Сынка зъ кулачокъ, завярцѣў яго ў бумажку ды и сховаў ў кишень. Сынокъ вылѣзъ изъ кишени ды и скакнуў зъ воза на дорогу, а панъ поѣхаў далі. Сынокъ сышоў ў рыштъ и сядзиць, а по дорозѣ идуць злѣдзіи и помежду собою гомѣюць: «Пойдзимъ къ пану, украдзимъ вола». А Сынокъ почуў гэто ды и кричиць: «А я скажу». Злѣдзіи напералися ды и кажуць: «Хто тамъ? Ходзи зъ нами». Сынокъ вышоў ды и пошоў зъ ними. Прышоўши къ паньской пуні, гдзѣ стояли быки и кажуць: «Хто-жъ полѣзя ў пуню?» Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «я!» дый и полѣзъ ў пуню. Прышоўши къ быку, Сынокъ закрычаў: «Якого вамъ быка ўзяць?» Панъ почуў гэто ды прыбѣгъ съ цяпломъ ў пуню, но ня увидаў никого, ёнъ вярнуўся зноў домоў, а Сынокъ выбраў самага лѣпшаго быка дый вывѣў къ злѣдзіямъ. Злѣдзіи ўзяли быка ды зарэзали, и *коўбѣ* кинули на дорозѣ, а сами поѣхали. Сынокъ остаўся ды й ўлѣзъ ў коўбѣ. Приходзя воўкъ, ўзяў коўбѣ ды и зѣў. Якъ только зѣў воўкъ коўбѣ, то Сынокъ и стаў крычаць ў сярадзіню у воўка. Воўкъ спужаўся, ды кажа: «Штѣ хочешъ дыкъ я табѣ здѣлаю, только ни кричи». Сынокъ кажа: «Вязи мяне къ тату». Воўкъ и повезъ. Якъ только прыѣхали яны къ дзверямъ бацьки, то Сынокъ и стаў крычаць: «Тато! одчини дзверь!» Бацька одчиніў. «Бяры, бацька, тоўкачъ ды бей воўка». Бацька забіў, содраў шкуру зъ воўка, выдѣлаў и пошіў Сынку шубу.

Зап. ученикомъ 3-го класса Несвижской учительской семинаріи М. Мельниковымъ. Сообщ. директоромъ этой семинаріи И. Ф. Николаевскимъ.

35.

б) МАЛЬЧИКЪ СЪ ПАЛЬЧИКЪ.

Могилевской губерніи, Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Жыў сабѣ мужикъ съ женой и ни было у ихъ дядцей. Баба горывала объ ётомъ, а мужикъ, штобъ утѣшить свою бабу, пошоў и здѣлаў изъ дерева мальчика и принёсъ домой и говоритъ: «Положи яго въ люльку и забаўляйся имъ». Ина́ все колы́шить и дужо рада, а мальчикъ тѣй стаў живымъ и говоритъ: «Мамо! ты ты тутъ?». Тая matka стала рада, якъ почула, што яе сынъ говоритъ и сказала своему мужику. Якъ даў Богъ, вѣрысь тѣй мальчикъ уже порадошны, поѣхаў батька орать ў поле и говорить: «Якъ заснетъ сынокъ, дыкъ ты прinyaси обѣдать». Стала пина готувать обѣдъ, а сынокъ проснуўся и кажить: «Мамо, а мамо! давай я понясѣ́ тату обѣдать».

— Ай ты не донясѣшь

«Не, донясѣ́».

Принёсъ лапотъ, поставіў на яго горшокъ, а па яго блины, а самъ сѣў и поѣхаў. Ъдять, ѣдять и кричить: «Тато, тато! я тябѣ обѣдать нясу!» Привезъ и отдаў яму. Мужикъ радъ дужо стаў, а сынъ говоритъ: «Тато, дай я буду орать».

— А не, якъ ты будешь орать?

Мальчикъ взяў и сѣў на соху и давай орать.

Ъдетъ панъ и говорить: «Дай ты мнѣ гэтого сына».

— А не, панбчыкъ, у мяне только ёнъ одинъ.

«Што хочишь возьми, только отдай мнѣ яго».

А сынъ подбѣгъ къ батьку и шепчить яму на вуха: «Тато, отдавай мяне, только возьми у яго магерку золота».

Тѣй панъ яму и даў магерку золота, а мальчика того взяў и посадиў яго въ карманъ. А мальчикъ тѣй взяў, карманъ прорѣзыў, а самъ выплзъ. Бѣжить ёнъ дорогой и сустрѣўся зъ разбойниками и чуў ёнъ, якъ ены зюкали: «Куды тутъ ўлѣсть?» А ёнъ говоритъ: «Возьмита мяне съ собой, я вамъ скажу; пойдемъ мы зъ вами къ попу, у яго есть хорошіе волы». Пошла

яны, украли у попа одного вола и стали только яго дѣлить, а ёнъ (т. е. мальчикъ) якъ закричить: «Попъ, попъ! волоў твоихъ крадутъ». Яны кинули яму трабухъ, а сами побрали все мясо. Мальчикъ ўлѣзъ ў трабухъ и сидить. Бѣгъ по тѣй дорожѣ воўкъ, пытается: «Хто тамъ?» — «Я, Иванька». — «Вылизай вонъ». — «Не, ня вылизу, няси мяне ў мой дворъ». Принесъ ёнъ яго. «Вылизай», говорить воўкъ, а ёнъ говорить: «Няси мяне въ сѣнцы». Воўкъ внесъ яго въ сѣнцы, а Иванька вылизъ, заперъ сѣнцы и кричить: «Тато, ходи воўка бить!» Тата ухопіў палку и забіў воўка. И пошли яму зъ воўчія шкуры шубу и теперь живутъ, поживають и добро наживають.

Зап. учен. народнаго училища Николай Трутко.

36.

в) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Марьинской волости, дер. Сосновки.

Жіў быў мужичекъ, у яго быў сынѡкъ зъ кулачѣкъ, жили ены при великомъ озерѣ; сынѡкъ зъ кулачѣкъ ловіў рыбу. Разъ якъ пошоў ёнъ ловиць рыбу, зловіў ёнъ тридцать штукъ, и одну такую великую, что лёдва выволокъ пзъ воды; ёнъ покинуўши ловиць рыбу, ўзяў кія, забіў рыбу и подволѡкши, подъ ольховы кустъ положиў. Самъ побѣгъ до хаты къ бацьку, прибѣжаў и кажа: «Ахъ, таточку, якъ я наловиў рыбы, якъ стаў считаць, то якъ разъ насчитаў поў κόпы и одну такую великую, што не могъ несьці до хаты. «Ходзѣмъ бардзѣй, запрага́ймо коня и ѣдзьмо по рыбу». Приѣхали ены́ къ тому мѣсту, остановились, забрали тридцать штукъ рыбы и подѣхали подъ ольховы кустъ, ўзяли тую рыбу, положили на возъ и поѣхали до хаты; приѣхаўши ўнесли рыбу ў хату, порѣзали ее на куски, высушили и ѣли весь годъ и веселились.

Зап. учен. приготов. класса Свислочской учит. семинаріи Захаріемъ Ракуцемъ.

37.

О ТОМЪ, КАКЪ ИЗЪ ДЕРЕВА СДѢЛАЛСЯ РЕБЕНОКЪ.

Минской губ., Новогрудскаго уѣзда, Сновской волости, м. Снови.

Даўно уже гэта было. У адномъ царствіі жіў чалавѣкъ жъ жонкою. Прожили яны многа годъ и у ихъ ня было дзяцей, и яны абъ гэтомъ вельмі плакалі. Ўзялі яны, вырубалі изъ олёшыны полѣна и положивши яго ў колубель, сталі колыхаць и гаворили: «Люлі, люлі, олёшinka зъ ручкамі, зъ ношкaмі, зъ бѣлымі очіцамі, зъ чорнымі плячціцамі». Колыхалі яны яго гэтакъ тры дні и ў гэтаго полѣна ўпяротъ зробілася голова, далѣй рукі и ногі, а пótымъ зробіўся и цѣлы сынъ. Бацько и маці вельмі былі рады и отдали свойго сынка учіць за рыбака. Сыно́къ ихъ бóрзедо научіўся ловіць рыбу. Тогды́ бацько ўзяў яго къ сабѣ до до́му, зробіў яму чоўно́къ и ё́нь ў ё́мъ ловіў на мори́ рыбу, а маці яго прыносила яму кажды́ расъ їсьци. Якъ то́лько бывало прынясе яна яму їсьци на бѣрагъ, то и стане кликаць свойго сынка къ берагу; сыно́къ пріѣдзе-наїсьца, напѣтца и зноў поѣдзе ловіць на мори́ рыбу. Но *прендо* ¹⁾ узнала абъ гэту́мъ вѣдзьма, и хоцѣла, штобъ извесці съ свѣту гэтаго сынка. Пошла яна на берагъ моря и стала кликаць мoлoдoгo рыбака, но ё́нь познаў, што гэта быў го́лосъ не яго маця́ри, а вѣдзьминъ, и ня пріѣхаў къ ей. Тогды́ яна ўзяла побѣгла до коваля и стала просіць яго, штобъ ё́нь вытончіў ей языкъ. Коваль вялѣў ей высолопиць языкъ и положиць на ковадло, а самъ ўзяў мо́лотъ и стаў клепаць языкъ. Когда наклепаў, то вѣдзьма подзѣковала яму и побѣгла на берагъ моря. Прибѣгши туда, стала кликаць мoлoдoгo рыбака, но цяперъ ё́нь уже не познаў вѣдзьми, а подумаў, што гэта яго маці и прыплыў къ бѣрагу. Тогды́ вѣдзьма яго ухвацiла и помчала ў свою хату. Примчаўши ў свою хату, яна оддала яго своей до́ццэ и вялѣла ей спячí яго, а сама побѣгла зноў на берагъ. А дочка ўзяла нато́пила печі, штобъ

¹⁾ Скоро.

ўбросиць туда рыбака, потомъ унесла лопату и стала говориць тому рыбаку, штобы ёнъ легъ на лопату. Ёнъ легъ на лопату ўпяродъ, ўпоперокъ, потомъ удоўшь¹⁾ и раскидаў руки, такъ што дочка вѣдзымина ни якъ ня могла ўкинуць яго ў печь. Тогда яна засердова́ла на яго и легши на лопату, сказала: «Вотъ ты ляжи гэтакъ», а рыбакъ схваціў за лопату и ўкинувь вѣдзымину дочку ў печь и яна сгорѣла, а рыбакъ уцѣкъ домой до своихъ родзіцялей.

Зап. учен. Несвижской учительской семинаріи Никодимомъ Бейни. Сообщ. г. учителемъ приготовит. класса названной семинаріи П. А. Введенскимъ.

38.

ЦѢЛПУШОКЪ.

Той же губ., гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ и баба, не было у ихъ дзѣцей. Дзѣдъ пошоў ў лѣсъ, вырубіў осину, отрубіў цѣлпушекъ и понёсъ къ бабѣ своей и каже: «Во гэта будзецъ наше дзѣцёночка; покупай яго». Баба ўзяла покупала и швырнула на печь, капъ сушилась, а сама зачала обѣдъ варяць. Мужъ яе поѣхаў на поля. Жонка наварыла обѣдъ и каже: «Ай, Боже! нима кому занясьці обѣдъ», Цѣлпушокъ соскочіў зъ печи и каже: «Мамо! я занясу обѣдъ татку». Дзивицца баба, што маленьки ходзиць. «На, сыночекъ, нясі». Цѣлпушокъ пошоў, и што ўвалицца ў коньскій копытъ, то и закрычиць: «Татко! я табѣ нясѹ обѣдъ». Дзѣдъ увидзѣў, што гэта яго Цѣлпушокъ, ўзяў обѣдъ потомъ и яго на руки, цѣловаў. Тоды Цѣлпушокъ каже: «Тато, посаdzi мяне на соху и я буду ораць». Дзѣдъ посадзіў Цѣлпушокъ на соху и ёнъ начаў ораць. Ёхали пань, увидзѣли, што таки маленьки мальчикъ орець. «Здороў, мужикъ! Продай намъ свойго мальчика, мы табѣ бумашками заплаимъ и волоў твоихъ обклáдимъ». Подбѣгъ Цѣлпушокъ къ татку и каже: «Продавай! я буду дома». Поѣхали пань, ўзяли съ собой мальчика. Радуюцца имъ; уѣхали ў лѣсъ, мальчика держуць. Тымъ часомъ мальчикъ — шмыгъ!

7 1) Вдоль.

ў лѣсъ; яны за имъ — нема мальчика, пропаў. А Цѣлпушокъ ўлѣзь ў березовый пень. Тые яго шукаюць. «Ну», кажуць, «пропадай ёнъ! — поѣдзимъ». А Цѣлпушокъ отозваўся. А яны: «Еще гдѣ гэта ёнъ? треба шукаць». Шукалі — нема. Поѣхали домоў. Досядзѣў Цѣлпушокъ до ночі, — ў ночі шлі коло того пня разбойнікі і радуюцца¹⁾: якога имъ вола украсыць? А Цѣлпушокъ каже: «А я скажу». — «А хто ты?» — «Я тоды скажу, коли выйду». Разбойнікі сказалі: «Выходзі, а не выйдзішъ — табѣ і духъ вонъ». — «Ну, іду», і вышоў ізь-за пня і пошоў зъ ими. Пошли, украли вола, прыцягнулі ў лѣсъ і зачалі варыць і кажуць къ Цѣлпушку: «Што табѣ даць?» — «А нічога, возьміце мяне, ўложіце ў трыбухъ волю і положице на перахресткѣ». Яны ўсё гэта зрабілі, положили. Одкуль ні взыўся воўкъ, схваціў трыбухъ і *протатіу* (?) съ мальчыкомъ. Воўкъ падъ вечеръ захоцѣў дужо їсьць; пошоў ў поля і подкрадваўся къ пасцухамъ, хоцѣў схваціць овечку. Якъ крѣкне Цѣлпушокъ ў сярэдзінѣ воўка: «Пастушкі, сдерегайцеся, воўкъ падходзіць». Воўкъ дужо спугаўся, начаў ўцекаць, яго тутъ собаки *апонавалі*, рвуць шерсьць воўка. Воўкъ уцѣкъ ў лѣсъ і каже мальчыку: «Вылѣзай вонъ!» Мальчыкъ каже: «Нѣтъ, не полѣзу, няси къ воротамъ мойго отца». Воўкъ понёс. Прынесшы, каже воўкъ: «Вылѣзай!» — «Нѣтъ, не вылѣзу; няси ў сѣни». Прынесшы ў сѣни, воўкъ каже: «Ну, лѣзь!» — «Нѣтъ, не сунусь, ўняси ў хату». Воўкъ понёс ў хату. Тоды мальчыкъ вылѣзь і крѣквуў: «Тато! бей воўка!» Ўсё дужо спужаліся, воўка забілі, а мальчыкъ стаў жиць тамъ добро».

Зап. ученикомъ ўѣзнаго училища. Ср. выше, стр. 69.

39.

СЫНЯТКА.

Той же губ., Игуменскаго ўѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Быў дзѣдъ да баба, дзяцей у ихъ ня было, а имъ дужо хоцѣлося маць дзяцей. Отъ і кажа баба дзѣду: «Идзі ў лѣсъ і

1) Совѣтуются.

одсячи цяльпушокъ. Дзѣдъ пойшоў ў цёмный лѣсъ и одсѣкъ цяльпушокъ. Тутъ приходзя икъ яму други стараньки дзядóкъ и пытаецца: «Што ты робишъ?» — «Няма у насъ дзяцей», отказывае дзѣдъ, «дыкь баба моя кажа: идзи ў лѣсъ и одсячи цяльпушокъ, такъ будзе намъ забáўка». — «Идзи-жъ ты домоў», гóвóра стареньки дзядóчакъ «и возьми трыццаць тры яйцы и яéчко и посадзі на ихъ трыццаць тры дні и дзянёчыкъ». Дзѣдъ прышоў домоў, ўзяў трыццаць тры яйцы и яéчко и посадзѣў трыццаць тры дні и дзянёчакъ и выйшло трыццаць тры сыны и сынóчакъ. «Давай бацька работаць», гóвóраць сыны. Бацька ўзяў и поўёў ихъ ў пáсяку: сыны тые рúблюць, а сыночакъ сь корэньнями вёрни. И вывалили яны много пáсяки и насѣяли пшаніцы, ну и зародзила пшаница богатая. Унадзилось у тугю пшаницу Сивуха бязъ бруха и бязъ вуха и стала за ночь на *марку* пшаницы изъядаць. «Трэба, сыны моé, пшаницу каравулиць», гóвора бацька икъ сынóмъ, «а то нѣшто ужо богато потпáло и подъядало». Стали сыны пшаницу каравулиць по вóчародзи.

На першую ночь пойшоў старшы сынъ, на другую — молóдшый за имъ и такъ ўсѣ трыццаць тры, и ниhto ня найшоў злодзѣя. Прышлося на посльóднюю ночь иди Сынятку. Сынятка прыйшоў на пóля, обыйшоў коло пшаницы, перахрысьціўся, Богу помоліўся и сѣў на мяжы́. Ажъ ў поўночь приходзиць Сивуха бязъ бруха и бязъ вуха и стала жраць пшаницу. Сынятка подкраўсе и вловіў кобылу за гриву. Кобылица скидалася разнымъ звѣромъ, огнёмъ и пóломёмъ. Сынятка крѣпко дзержыцца, ўплеўшыся за гриву. Пóтымъ кобылица гóворыць икъ яму: «Ну, коли ты удержыў мяне, такъ сядай на мине». Кобылица икъ ўзяла яго носиць вышай лѣсу стоячаго и óболока ходзячаго. Сынятка дзержыцца крѣпко. «Ну, коли ты задержыўсе на мнѣ, то я прынясу цибе на свою стайню и позволю табѣ выбраць самага лѣпшаго коня.

Прыѣхаў Сынятка на стайню, а ужъ на той стайни стоиць трыццаць тры кони и конёчыкъ. Сынятка выбраў конёчка и

прыіждае къ опцу. «Ну, бацька», кажа Сынятка, «я циперъ ни буду съ тобою жыць, а поѣду ў свѣтъ.»

Доўго ня думачы, Сынятка собраўсе и поѣхаў ў свѣтъ. Ъхаў, ѣхаў и прыѣхаў икъ цару. Царъ ўзяў яго икъ сабѣ и стаў Сынятка первымъ царскімъ попличникомъ: што тольки Сынятка задумае, то царъ ўсё робіў, якъ хоцѣў Сынятка. Стало жалко санаторамъ и задумали яны Сынятка изъ свѣту зывясьці. Знайшлася баба волшэбница и сказала санаторамъ: «Идзіця вы къ свойму цару и скажиця яму, што ёсь за трыццаць тры мили и зъ мількою такая волшэбница, што мае самопитный жбанъ и няхай Сынятка достаня яго». Приходзяць санаторы икъ цару и говораць: «Вѣрно Сынятка служба цару, да ня вѣрно ўсё сказувае. Вотъ ёсь за трыццаць тры мили и зъ мількою у волшэбницы самопитный жбанъ; хай Сынятка яго достаня».

Царъ вызывая Сынятка и говора яму: «Вѣрно, Сынятка, служышь, да ня вѣрно ўсё сказывуишь. Ёсь у волшэбницы самопитный жбанъ; гэтый жбанъ ты доўжэнъ доставиць мнѣ; коли ни доставишь, то мой мечъ, а твоя голова съ плечъ».

Пошоў Сынятка на конюшню, плачучы. Пытаецца конёкъ у Сынятки:

«Чаго, Сынятка, плачышь?»

— Загадаў мнѣ царъ службу, говора Сынятка, а конёкъ перабивае: «Не, гэто ни служба, а службочка. Возьмитка ты одзинъ пудъ сала и одзинъ пудъ масла, садзись на мине и поѣдимъ».

Яны и поѣхали. Прыѣджаюць икъ волшэбницѣ, ажъ собаки ни допускаюць, трэбуюць пудъ сала. Одаў Сынятка пудъ сала и поѣхаў далѣй, ажну подскочили коты и яны ни допускаюць до волшэбницы: «Дай», говораць, «пудъ масла, — тогда позволимъ ѣхаць икъ волшэбницы». Собаки и коты занялися ядою, а Сынятка ціхонько прыѣхаў ў домъ волшэбницы, ўзяў жбанъ и поѣхаў. Огледзилася волшэбница и погналася ўсьлѣдъ за Сыняткомъ; но ня тутъ было: конёкъ и вочы ей закидаў пяскомъ отъ своихъ копытовъ.

Вярнулася волшэбница назадъ и обѣкла собакъ и котоў.

Сынятка привьѣзъ икъ цару жбанъ. Тогда санаторы и кажуць: «Анъ то ничѣго ня будзя. Сынятка привьѣзъ самопитный жбанъ; коли-жъ ёнъ гѣто привьѣзъ, то хай привезе пцицу». Пойшли пѣтымъ санаторы икъ цару и говоруць: «Ваша ампира́торство! Вѣрно Сынятка служиць, да не вѣрно ўсѣ сказувае. Сказываѹ намъ Сынятка, што ёсь ў тыя волшѣбницы дзіўная пцица; гѣтая пцица якъ запѣе, такъ трыццаць тры губернии и губернячка тра-сѣдца». Вызывая восударъ Сынятка и кажа: «Вѣрно, Сынятка, служишь, да ня вѣрно ўсѣ сказуваешъ: ёсь у волшѣбницы такая пцица, што дўжо крѣпко и хорошо пѣе. Коли ты яе ни достанишь, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ». Сынятка заплакаў и пошоў на конюшню. «Чаго ты, Сынятка, плачышь?» пытаецца конѣкъ. «Того я плачу», кажа Сынятка, што загадаў царъ службу цижолую: достаць пцицу у волшѣбницу». — «Ну, ничѣго, гѣто ищѣ ни служба, а слўжбочка,—бяры только два пуды сала и два пуды масла и поѣдимъ». Прыѣжджаюць яны икъ двору волшѣбницы, ажъ тамъ собаки ни допускаюць. «Коли даси», говоруць, «два пуды сала, дыкъ пўсыцимъ». Сынятка оддаў два пуды сала собакамъ и поѣхаў далій, а тамъ ужѣ коты ни допускаюць. Отдаў Сынятка котѣмъ два пуды масла. Усѣ занялисе їсьци, а Сынятка тымъ часѣмъ ў вѣдзьминумъ цѣрами ўзяў пцицу и поѣхаў. Оглѣдзilasя волшѣбница дый пусьцилася ўсьлѣдъ за Сыняткомъ, штобъ отобраць пцицу. Ну ни тутъ-то было: конѣкъ позалѣплюваў зямлю изъ своихъ копытовъ и вѣчы волшѣбницы; привьѣзъ Сынятка икъ цару пцицу. Санаторы, доўго ни чакáючи, отправилисе икъ баби волшѣбницы и сказали, што Сынятка достаў пцицу и привьѣзъ икъ цару. «Идзиця-жъ къ своему цару и скажиця яму, што ёсь ищѣ у тыя волшѣбницы гусьли самогרא́и». Приходзяць санаторы икъ цару и говоруць: «Ваша ампира́торское вяличество! Вѣрно Сынятка служа, да ни вѣрно вамъ сказувае. Говорыў намъ Сынятка, што ёсь за трыццаць тры мили изъ мількою у волшѣбницы гусьли-самогרא́и и што яны якъ зайграюць, такъ трыццаць тры губернии и одна губернячка тра-сѣдца». Вызывая царъ икъ сабѣ Сынятка и сказувае: «Вѣрно,

Сынятка, служышъ, да ни вѣрно сказываешъ: говорыў моимъ санаторамъ, што ёсь у волшэбницы гусьли-самограи; табѣ трэба ихъ достаць; ни шутку ты зашучиў, а коли ихъ ни достанешъ, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ».

Идзе Сынятка на конюшню и плача. Спрашывае конёчакъ: «Чаго ты, Сынятка, плачышъ?» — «Загадаў мнѣ царъ дужо службу дяжку», отвѣчая Сынятка. «Ни плачъ, сынятка, гэта ишо ни служба, а службочка. Бяры тры пуды сала и тры пуды масла и зроби дзвинаццаць крукоў залѣзныхъ и тогды поѣдзимъ». Суполниў Сынятка ўсё, што говорыў конёкъ, сѣў наверхъ и поѣхаў. Прыѣжджаюць явы икъ двору волшэбницы, ажъ тутъ собаки окружили и ни даюць далій проѣзду. Сынятка стаў просиць собакъ, штобъ пусьцили яго проѣхаць, а собаки кажущъ: «Коли даси тры пуды сала, дыкъ пусьцимъ». Сынятка оддаў собакамъ сало и поѣхаў далей. На свою бяду сустрыкаецца ёнъ изноў изъ котами; тые просюць тры пуды масла. Сынятка доўго ни думая, оддаў котамъ масло, а самъ стаў подкапываць вѣдзьминъ подвалъ, дзѣ схованные были гусьли-самограи. Поломаў Сынятка ўсѣ дзвѣнаццаць лопатъ и крукоў залѣзныхъ, а гусьли ўсѣ-таки достаў, сѣў на свойго конёчка и даў ходу. Оглѣдзлася вѣдзьма и пусьцилася догоняць Сынятку, штобъ отобраць гусьли-самограи, но ни зъ яе носомъ было отъ нашаго молодца отняць. Сынятка прывѣзъ икъ цару гусьли-самограи. Кинулиси нашы санаторы изноў къ той баби-вѣдзьмы на раду. «Ничόго», говорущъ, «ни зробиць Сынятку: прывѣзъ и гусьли-самограи». — «Ну, коли ёнъ и гэта прывѣзъ, такъ идзicia-жъ и скажыця свойму цару: ёсь на мόры сличная паненка, хай ёнъ привезе яе».

Прыходзюць санаторы икъ свойму цару и говорущъ: «Вѣрно Сынятка служа, да ни вѣрно ўсё казувае. Сказаў Сынятка намъ, што ёсь на моры сличная паненка и можно яе достаць». Царъ прызывая Сынятку и прыказывае яму изъ мора паненку достаць. Царъ тутъ прыгрозіў Сынятку, што коли ни дастане, такъ своимъ мечомъ отрэжэ яму голову.

Идзе Сынятка на конюшню къ свойму конёчку и пѣсенку

пѣе. Спрашуе конѣкъ: «Чаго, Сынятка, пѣэшъ?» — «Загадаў намъ восударъ достаць паненку на моры. Коли мы доставали тое, што было труднѣй достаць, а надъ гэтымъ и задумавацца ни станемъ». — «Праўда, Сынятка! забирай тольки съ собою циперъ самопитный жбанъ, пцицу, гусьли-самограи и поѣдимъ». Яны и поѣхали. Ъхали, ѣхали, — прыѣжджаюць икъ мору; ажъ бачаць: стойць на моры цѣрамъ панѣнки. Конѣкъ тутъ и говора Сынятку: «Посадзи пцицу на вокнѣ, а самопитный жбанъ постаў на столѣ и прыкажы, штобъ пцица пѣла, жбанъ ўсѣ подносиў, а гусьли-самограи, штобъ играли, а мине циперъ выведзѣ ў поле и зарэжѣ, а самъ залѣзь ў мое коўбы». Сынятка такъ и зробіў: зарэзаў свойго вѣрнаго конечка и забраўсе ў яго коўбы. Ажъ тутъ ляцяць два *крумкачы*¹⁾; одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мяса». А другой одзываецца: «Не! гэта наша зрада», — и поляцѣли дáлай. Ўскоросьци ляцяць другіе два крумкачы. Одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мясо». Други кажа: «*Сядзьмо, по-ядаймо!*» А Сынятка нашъ ни дуракъ — сайчасъ и схваціў одного крумкача за ноги, а други стаў просіць: «Пусьци!» — «Нѣтъ», отвѣчая Сынятка. «Коли прынясешъ гоющой и живующой воды, тогды отпущу твоего товариша!» Поляцѣў крумкачъ ў далёкую страну и прынёсъ гоющой и живущой воды. Сынятка отпусциўшы крумкача, ўспрыснуў на свойго конѣчка гоющою и живущою водою. Конѣчакъ и отжыў и говора Сынятку: «Я-жъ циперъ *оцъ* цибе пойду, а ты няси гэтую гоющою и живущою воду и постаў на вокнѣ ў панѣнчынуць цѣрамы, а самъ стань пры порозѣ на дворѣ. Коли будзишъ циперъ жыў, такъ ищѣ поживешъ на свѣця, а коли я табѣ потребенъ буду, такъ ты свиснешъ тры разы, и я икъ табѣ явлюся.

Вотъ и выходзиць изъ мора ў свой церамъ и паненка. Якъ убмчыла яна Сынятку, дыкъ схватила, исьдерла, изьмяла и откинула отъ порога свойго цѣрама. Только войшла яна ў свой церамъ, самопитный жбанъ ўсѣ поднося, пцица пѣе, гусьли-само-

---

¹⁾ Вороны.

граі іграюць, такъ што сама яна іздзівілася. Тутъ замѣцiла яна, што на вокні стоіць гоючая і жыўчая вода; ўзяла яна тогды гэтой і попрыскала Сынятку, — ёнъ очнуўсе. «Чаго табѣ отъ мне трэба?» пытаецца паненка. — «Потрабўя нашъ царъ, штобъ ты прыѣхала до яго». — «Ну, ладно, поѣдзiмъ». Сынятка выйшоў ў поля і свiснуў тры разы, — такъ конѣчакъ і стаў перадъ імъ. Забраў конѣчакъ самопiтныі жбанъ, пцiцу, гусьлі-самограі, паненку і поѣхалі къ цару. Санаторы такъ і рукі опускалі, якъ убачылі, што Сынятка достаў і паненку. Пошлі iкъ цару і гаворучъ iму: «Ваша ампіраторство! Сынятка достаў паненку і живе уже зъ ёю». Царъ велѣў выкопаць глыбокую iму коло вортъ свойго дварца, насыпаць туды жару і заслаць зьверху соломой. «Коли перэйдучъ гэтую iму Сынятка сь паненкою», гаворыць царъ, «дыкъ iщэ пожывучъ». Прыяжджаюць яны iкъ ямы, паненка гавора iкъ Сынятку, ўзяўшы яго за руку: «коли мы сь тобой, Сынятка, нi знаiмся, то і пероiдамъ». Царъ крѣпка уподобаў тую паненку і ожанiўся зъ ёю, а Сынятка стаў вѣрнѣйшымъ слугою цара.

Я тамъ быў, мѣдъ, вiно пiў, по вусамъ цiкло, ў ротъ нi попало.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

40.

а) БОБОВОЕ ЗЕРНО.

Той же губ. г. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ да баба і было у iхъ пятуюшкѣ і курочка. Пошлі разъ пятуюшкѣ сь курочкой і зачалі копацца у смѣтнiка і пятуюшкѣ нашоў зарно бобовая, а курочка — пшанiчная. Дзѣдъ і баба дужа рады. Тогды дзѣдъ кажа: «Бабко! што мы зъ бобовымъ зарнушкѣмъ будземъ робиць?» — «А што будземъ робиць?» баба кажець, «посадзiмъ подъ поломъ». Ну, яны і посадзiлі. Зачало тоя зарнушко росьци не по днямъ, а по часамъ, вырасл яно, ажъ зачала прыперацца къ полу. Тогды

дзѣдъ кажа бабѣ: «Ну, што мы, бабко, будземъ робиць?» — «Трэба полъ разбираць», кажа баба. — «Ну, што-шъ? разбярѣ». Ўзяў дзѣдъ и разобраў полъ и пошла гэтая бобінка росыци изноў, дажа доросла ажъ до стóли. Дзѣдъ и столь разобраў. Бобінка якъ росыцѣ, такъ росыцѣ, доросла до неба. Дзѣдъ пошоў, ўлѣзъ на бобінку и полѣзъ къ небу, кабы яго разсѣчы. Лѣзъ доўго и прылѣзъ къ небу, ўзлѣзъ на небо и углѣдзіў, што тамъ хатка стоіць. Ёнъ ўлѣзъ ў тую хатку и углѣдзіў, што тая хатка поўна козъ и зачаў у гэтыхъ козъ просицца, кабъ яны прынялі яго къ сабѣ. На заўтра козы пошли и оставили козлѣнка, кабъ ёнъ сторожыў, кабъ нічо́го ни ёў дзѣдъ, а сами побѣгли. Дзѣдъ ўзяў козлѣнка и зачаў яго колыхаць. Козлѣнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ ўзяў поёў и самъ уцѣкъ. Козы прыбѣгаюць и находзюць козлѣнка, што ёнъ спіць. Разбудили яго и кажуць: чаму ёнъ не пильноваў? Козлѣнокъ зачаў казаць, што яго дзѣдъ заколыхаў. На другі дзень козы изноў побѣгли и заставили козлѣнка зъ трэма вочамі; яны думали, што дзѣдъ заговора на два вочка, кабъ не глядзѣлі, а трейци забудзе. Сами побѣгли. Изноў прышоў дзѣдъ, ўзяў козлѣнка и начаў яму казаць: «Спи, вóко, спи другая, спи трейцея!» Козлѣнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ поёў и изноў уцѣкъ. Прыбѣгаюць козы и видзюць, што изноў козлѣнокъ ихъ спіць. На треци дзень козы побѣгли и оставили козу съ четырма вочамі, а сами недалёко побѣгли. Коза наварыла ёсьць и сама сховалася. Дзѣдъ прышоў и углѣдзіў, што нікого нима, ёнъ зачаў ёсьць, а тутъ козы прыбѣгли и дзѣда забили

Зап. учен. у. училища. Ср. выше № 13, стр. 23, 4; Романова, Бѣлор. сб. т. I, вып. 3, стр. 382.

41.

б) Гродн. губ.. Слонимск. уѣзда, Мижевической вол., д. Вязевичи.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба; пошоў дзѣдъ по воду и знашоў гороховое зёрня, принесъ его до хаты, зловіў жябу и мышку, ўзораў подъ лавою и посіяў горохъ подъ лавою. Горохъ рўссь,

руѡсь подѣ саму лаву. Дзѣдъ каже баби: «знимимъ, бапка, лаву!» Зняли яны лаву. Горохъ руѡсь, руѡсь подѣ полицу. Дзѣдъ ска-
заў баби: «знимимъ, бапко, полицу!» Зняли яны полицу. Горохъ
руѡсь, руѡсь подѣ дахъ. «Знимимъ, бапко, дахъ!» Зняли яны
дахъ. Горохъ руѡсь, руѡсь подѣ стрыку. Зняли яны стрыку. Го-
рохъ руѡсь, руѡсь подѣ небо. Дзѣдъ каже баби: «лисьмо, бабо,
жаць!» Дзѣдъ каже на бабу: «Лись ты на перуѡдъ!» а баба каже:
«не, лись ты!» Дзѣдъ полись, а за имъ баба; ўзлизли на небо и
стали жаць горуѡхъ. Жали до вечера. Вечеромъ пришли къ Буѡгу
и просилися ночеваць. Буѡгъ каже: «вы наробице мнѣ шкоды».
А дзѣдъ каже: «ни, Боже, не будземъ робиць».

Пусьцїў ихъ Буѡгъ ночаваць въ садъ, гдѣ росли яблыки.
Баба знюхала яблыки и каже дзѣду: «Дзѣду, дзѣду, яблыки пах-
нуць!». А дзѣдъ каже: «цихо, бабо, шкоды наробишъ». Дзѣдъ заснуў,
а баба встала и стросянула яблыню—всѣ яблыки и посыпалися.
Баба пришла къ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! яблыки сыплюцца».
Дзѣдъ встаў и стаў на баби рваць косы и привязываць яблыки.
На другїй день пошли яны зноў жаць горохъ и жали до самага
вечера. Вечеромъ пришли зноў къ Буѡгу и стали просицца но-
чаваць, а Буѡгъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ
каже: «не, Боже; гето моя баба нарбила». Буѡгъ пусьцїў ихъ
зноў ночаваць въ той самы садъ. Баба знюхала квась и каже
дзѣду: «квась пахне!» А дзѣдъ каже: «цихо, бабо, ты зноў наро-
бишъ шкоды!». Дзѣдъ заснуў, а баба встала и вывернула квась,
пришла къ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! квась выліўся». Дзѣдъ
встаў и стали пригоршнями збираць квась въ кадушку. На трей-
ци дзень пошли яны зноў жаць горохъ; жали до самага вечера.
Вечеромъ пришли зноў къ Буѡгу и стали просицца ночаваць, а
Буѡгъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ каже: «не,
Боже, гэто ўсе моя баба робиць шкоду». Буѡгъ пусьцїў ихъ
въ той самы садъ, куды пуцаў ихъ наперуѡдъ. Лягли яны
спаць. Баба крычиць дзѣду: «подѣ бокъ цвердо!» Дзѣдъ встаў и
скинуў съ себе кожухъ и даў ей подѣ бокъ. Якъ дзѣдъ заснуў,
баба встала и вглядзѣла коляски; пошла и сѣла на ихъ. Коляскѣ

и поѣхали. Баба крычиць: «дзѣду, дзѣду! я їду». Дзѣдъ встаў и кличе: «пристань, бапко, пристань!» Баба пристала, а дзѣдъ пошоў и сѣў на коляски и поѣхали; вѣхали вѣ роў и коляска роставала, а яны остались безъ гороха, якъ жили ў перуодъ.

Зап. ученикомъ Свислочской учительской семинаріи А. Орочко. Сообщено г. директор. той же семинаріи Гедеоновымъ.

42.

в) Гродн. губ., Волковыскаго уѣзда, д. Меньки (вблизи м. Свислочи).

Быў сабѣ дзѣдъ и баба. Посадили ены подѣ лавою бобѣ. Росѣ, росѣ бобѣ, доросѣ до лавы. Баба и каже: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзирочку ў лавы». А дзѣдъ каже: «Дзѣ я табѣ буду псоваць лаву?» Баба зноў просиць: «А, дзѣдку, а соколику, выкруць, выкруць». Дзѣдъ выкруциў. Отѣ бобѣ сабѣ росѣцѣ, росѣцѣ—выросѣ до столи. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзирочку ў столи». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць столь? Настане зима, то будзе холодно ў хаци». Баба ўсѣ просиць. Отѣ дзѣдъ выкруциў. Бобѣ росѣ, росѣ, выросѣ до стрѣхи. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, продзери стрѣху». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць стрѣху». А баба ўсѣ просиць. Дзѣдъ продраў стрѣху. Отѣ бобѣ росѣ, росѣ, доросѣ до неба. Баба каже дзѣдови: «Полѣземъ, дзѣдку, обираць бобѣ». Ўзяли еныіножичка и полѣзли на бобѣ. Обирали, обирали,—ажъ настала ночь. Пошли ены до Бога просицца на ночь. Богъ пусциў ихъ ў садъ и сказаў, кабъ ены не зачাপали яблыкъ. Легли ены спаць. Баба каже: «Дзѣдку, соколику, я оборву одно яблычко». А дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, такъ баба пошла дѣй зорвала яблычко. А тутъ ены ўзели дѣй ўсѣ осыпалиса. Баба збудзила дзѣда и каже ему: «Дзѣдку, соколику, бѣда, ўсѣ яблыки осыпалиса». Дзѣдъ бачиць, што нима рады, давай на баби обрываць волосы и привязываць яблыки. Привязываў ёнъ, привязываў, ажъ приходзиць Богъ. «А што», каже, «я казаў, што вы паробяце тутъ мнѣ шкоды».

На други дзень дзѣдъ зъ бабою зноў пошли обираць бобъ. Обирали, обирали, ажъ настала ночъ. Идуць ены зноў просицца до Бога на ночъ. А Богъ каже: «Пуцу я васъ ў каморку, только тамъ стоиць дзѣжа зъ рощиною, глядзѣце, кабъ вы ее не вернули». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже: «А дзѣдку, а соколику, я хоць палець помочу». — «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела на палець рошцины, хочѣла покоштоваць, а рощина тутъ ўся зъ дзѣжи и полилася. Збудзила баба дзѣда дэй давай пригорщами збираць рошцину зноў ў дзѣжку. Пришоў Богъ и каже: «А што, зноў наробили шкоды? На други дзень пошли ены зноў обираць бобъ. Обирали, обирали да самой ночи. Идуць зноў да Бога на ночъ просицца. Богъ пусьціў ихъ ў возоўню и каже: «Не зачapaйце только коляски». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже дзѣдови: «А, дзѣдку, а, соколику, я подвезуса». Дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда»; а баба просиць: «А, дзѣдку, а соколику, я хоць ножку подвезу». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела дэй сѣла на колясачку. Колясачка и поѣхала. Бачиць баба, што бѣда, давай дзѣда кликаць; а колясачка якъ полецѣла, такъ и разнесла бабины косточки.

Зап. ученикъ Виленскаго учительск. института С. Величко.

43.

БОБОВОЕ ЗЕРНО И ГОРОХОВОЕ.

г) Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Жыў сабѣ дзѣдъ и баба. Были у ихъ пѣвень и курыца. Пошоў пѣўникъ и курочка на вулицу; пѣўникъ нашоў бобовое зярно, а курочка гороховое. Дзѣдка кажа: «Змелимъ!». Бабка кажа: «Посѣймъ!» Вотъ и посѣяли яны. Горошакъ ўецца, бобокъ росьцѣ. Выросъ ёнъ подъ полатки, — яны прыняли полатки, — горошакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ дахъ. Подняли яны дахъ, — горошакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ небо. Вотъ и полѣзъ дзѣдъ рваць бобъ. Вы-

рваў ёнъ одно кáляво, вырваў другая, а за чацвѣртымъ и самъ зваліўся. Вотъ баба полѣзла сама на дзерэво бобовое и гороховое, нарвала бобу и гороху, наварыла да исправила хаўтуры.

Зап. ученикъ Несвижской учительской семинаріи Леонтій Лаптевка.

44.

д) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, Щорсовской вол., урочища Борки.

Были жили въ одной хацѣ дзѣдъ и баба. Постѣяли яны подъ лавою бобъ. Бобъ росъ, росъ подъ самую лаву. Дзѣдъ прокруціў сверделкомъ лаву, — бобъ росъ, росъ подъ столъ. Дзѣдъ раскрыў столъ; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ стрѣхъ, — дзѣдъ раскрыў и стрѣхъ; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ самое небо. Дзѣдъ, штобы пракруціць небо, зробіў драбины, поставіў гэныхъ близко бобу и полѣсь до неба. Когда ёнъ быў якъ расъ около неба, то повѣяў великій вѣцерь; драбины зломалася и ёнъ полѣдѣў ў тую сторону, куда вѣяў ў вѣцерь. Лепѣў, лепѣў гэный дзѣдъ, ды упаў ў болото и ўлѣзь ў яго по самую шію. Доўгое время сѣдзѣў ёнъ тамъ. Яму натто хоцѣлось їсьци, да и было яму натто холодно. Ёнъ стаў просиць Бога послаць яму избавицеля. Богъ пошкодоваў яго и посылаецъ избавицеля воўка. Воўкъ гэны быў тоже голодны и, летая по болоцѣ, глядзиць: нѣтъ чаго поїсьць? Ёнъ стаў нюхаць и обнюхаў дзѣда, сѣдзѣўшаго ў болоцѣ, раззѣваў ротъ и думаў ўзяць яго за голову, но побояўся. Яму показалось, што гэта быў корчъ и ёнъ не хоцѣў тупиць своихъ зубъ. Такъ ёнъ, штобы узнать живое гэта што, ци нѣтъ, махнуў хвостомъ, якъ разъ по головѣ дзѣда. А дзѣдъ гэны не дуракъ: екъ ўзяўся за хвостъ воўка и давай гукаць. Воўкъ сполохаўся, — давай вельмы бѣжаць ў лѣсь и выпягнуў наверхъ изъ болота дзѣда. Дзѣдъ обмыўся, обцерся и пошоў до дому. Увидзѣўши тамъ бабу, ёнъ бросіўся ёй на шію и долго плакали. Цеперь яны живуць, хлѣбъ и соль ядуць.

Зап. учен. приготовит. класса Молодеченской учит. семинаріи Моницкѣ.

45.

КАЦИГОРОШЫКЪ.

а) Той же губ., г. Борисовъ.

Жіў быў дзѣд зъ бабою. У ихъ не было дзяцей. Баба мыла бялізну, пóтомъ пошла на раку́ полоскаць яе и убачила горóшеньку. Ёна ўзяла яе и зѣла и имѣла сына Кацигорошыка. Ёнъ росъ не по годамъ, а по годзіннамъ, и коли выросъ ёнъ, сказаў бацьку: «Тато! купи ты мнѣ желѣзны́й кій, ў пудоў пидзесятъ». Бацька купіў яму кій. Ёнъ вышоў на дворъ и подбросіў рукамі кій подъ небо; пока ёнъ закурыў люльку и вышоў на дворъ, кій зъ неба ляциць и ёнъ наставіў свой лобъ и гэты́й кій разломаўся на лбу на чатыре часьци, пóтомъ ёнъ кажа бацьку: «Купи мнѣ, тато, други кій ў восемдзсятъ пудоў». Ёнъ пусьціў яго подъ небо, а самъ пошоў ў хату, закурыў люльку и вышоў на дворъ, — кій ляциць зъ неба ёнъ и наставіў свой мезенець и кій согнуўся, и каже Кацигорошыкъ бацьку: «Цяперъ мнѣ гэты кій, тато, добрый, будзецъ ходзиць. Цяперъ пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць. Ишоў ёнъ горой и видзя лохчину¹⁾; у той лохчинѣ стоиць дубовикъ: «Здорово, дубовикъ!» — «Здорово, Кацигорошыкъ!» И якъ увидзя, гдзѣ гора и лохчина, ёнъ возмья и ссуня ў лохчину, штóбъ было роўно и шоў ёнъ лохчиной. На горѣ стоиць мельникъ, а у яго на однимъ усú дваццаць камней крúцяцца и на другимъ 20. «Здрастуй, Кацигорошыкъ!» — «Здрастуй мельникъ!» Пóтомъ ёнъ идзе лохчипой и видзя дуровика и кажа: «Здороў дуровикъ!» — «Здороў Кацигорошыкъ!» — «Куды идзешъ?» — «Пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць». — «Чи не примешъ, братъ, мяне?» — «Ступай», кажа Кацигорошыкъ; пóтомъ кажа мельникъ и дубовикъ: «Чи не примешъ насъ?» — «Ступайце!» и пошли ў троххъ. Приходзяць яны ў нѣйку вяликую пущу, и яны ў тэй пущѣ построили хату прыгожую. Ў тэй хади кинули яны дубовика, штóбъ ёнъ зварыў имъ ѣсьци, а сами пошли ў лѣсь на работу. Наварыў дубовикъ ѣсьць, дужо хорошая яда́ была, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ,

¹⁾ Лощина. Слов. Носовича.

тоўкачами погоняя, помяломъ слѣдъ заметая: «Здороў, дубовикъ?» — «Здорова, вѣдзьма!» — «Давай, дубовикъ, ѣсьци». Ёнъ каже: «У меня ёсь рабочіи». Вѣдзьма кажа: «Якіе у цябе рабочіи?» — «У мяне работніки изъ болышей фамиліи: мельникъ, дубовикъ и Кацигорошыкъ». Вѣдзьма каже: «Вѣрно изъ такой фамиліи, якъ и ты». Вѣдзьма ўсё кушанья поѣла, а остальное ў корыто вылила. Ўзяўся дубовикъ ў залопки зъ вѣдзьмой. Вѣдзьма дубовика окручила, и смутила, и въ уголь посадила, и поѣхала. Нѣчаго яму сидзѣць подъ вугломъ и вылѣзъ ёнъ и стаў варыць ѣсьци и зготоваў ядў, ажъ приходзяць рабочіе и стали ѣсьць обѣдъ и кажа мельникъ Кацигорошку: «Гэта ѣда ня добрая, по такой ядзѣ и ноги звязешъ». Кацигорошыкъ кажа: «Возьму дубовика ў лѣсъ, а мельника трѣба покинуць, штобъ зготоваў ѣсьць». Мельникъ наварыў ѣсьць, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачомъ погоняя, помеломъ слѣдъ заметая и кажа: «Здороў, мельникъ!» — «Здорова, вѣдзьма!» «Давай, мельникъ, ѣсьци». — «Не дамъ ѣсьць, у мяне рабочіи». И кажа вѣдзьма: «Вѣрно фамиліи такой, якъ ты?» Мельникъ кажа: «Лучше мяне». Вѣдзьма кажа: «Я одного дурака выбила, выбью и цябе, давай, мельникъ, ѣсьць!» — «Не дамъ». И начали ў залопки цягацца, вѣдзьма яго скрутила, смутила и подъ вуголь посадила. Вѣдзьма ўсё поѣла, а остальное ў корыто вылила и сама поѣхала. Вылѣзъ мельникъ оттуда и наварыў ѣсьць, прышли рабочіе и стали обѣдъ ѣсьць и кажець дубовикъ: «Худая ядѣ, по такой ядзѣ ноги звязешъ». Кинуў Кацигорошыкъ дуравика, и зъ дуравикомъ случилось тоже, што и зъ тыми. Прышли изъ лѣсу работніки и стали ѣсьць обѣдъ и кажуць: «Гэта ядѣ не добрая, по такой ядзѣ ноги звязешъ» и кинули Кацигорошыка, а сами пошли ў лѣсъ на работу. Кацигорошыкъ наварыў ѣсьць. Ёдзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачами погоняя, помяломъ слѣдъ заметая. «Здороў, Кацигорошыкъ!» — «Ни хочу я зъ тобой здоровацца, ты моихъ рабочихъ надувала» и начаў кінимъ биць вѣдзьму. Пóтомъ волосы у вѣдзьмы скруціў, ў дровы зацапіў и пробіў яе своимъ кіемъ насквозь зямли. Вѣдзьма лижала на зямлѣ, яна еще была живая, но ни якъ ни

могла ўстаць. Прышли яго рабочіи и кажа Кацигорошыкъ: «Чи добрая ядѣ?» — «Добрая», кажуць работники. «А знаице, хто вась окладаваў?» Яны кажуць яму: «Знаемъ, но ни за што ни кажемъ табѣ». — «Ходзице», кажа Кацигорошыкъ, «поглядзице» и повёў ихъ на дворъ и показаў имъ гдзѣ лижала вѣдзьма и кажа Кацигорошыкъ: «Я просадзіў яе насквозь зямлі, а мнѣ гэтаго кія жалко, и пойду на той свѣтъ за кіемъ. Возьмице вяроўку и прычapiце *звонъ* вялікій, и прывяжице скамейку, и я сяду и спущусь по кій, и тгды звонице, якъ я буду лѣсьци». И полѣзъ ёнъ ня тэй свѣтъ, и увидзѣў тры дочкі вѣдзьмины. Дочкі кажуць Кацигорошыку: «Сягоння будуць баню топиць и вѣдзьма скоро прыляциць и вы пойдзице ў баню». И дочкі кажуць Кацигорошыку: «Мыйся въ той водзѣ, которая стоиць на правый сторонѣ». Прыляцѣла вѣдзьма и кажа: «Здорово, Кацигорошыкъ!» — «Здорова, вѣдзьма! пойдзимъ ў баню». И Кацигорошыкъ ўзяўся ў залопки. «Постой, вѣдзьма, я помыюсь водой, которая стоиць на правый». И якъ помыўся, то ёнъ яе забіў и ўзяў шкуру, содраў ў клочки, кинуў на печь и показаў дочкамъ. Яны кажуць яму: «Мы ня хочимъ жиць тутъ, полѣзимъ на тый свѣтъ». Кацигорошка посадзіў ихъ на скамейку, закрычаў своимъ товарищамъ и ихъ вытащили, пóтомъ сѣў Кацигорошыкъ самъ и зноў закрычаў. Датые кажуць: «На што ёнъ намъ, у насъ ёсь по одной жонкѣ» и не хоцѣли яго выцягнуць, а кинули назадъ. Кацигорошка ўваліўся ў яму и чуць не забіўся. Пóтомъ ёнъ пошоў, гдзѣ верба цвѣце и соловьи поюць, ёнъ ихъ стаў закрываць хусткой, и яны яму кажуць: «Мы покажымъ табѣ дорогу». И ёнъ пошоў гэтый дорогой и зашоў ў нѣкую вялікую дзярэўню. Тамъ нашоў своихъ товарищоў, и ёнъ имъ поотсѣкаў головы, а самъ стаў одзінъ жиць, да поживаць да добра наживаць.

Зап. ученикомъ II-го клáсса Борисовскаго уѣзднаго училища — Сравни. въ «Опытѣ пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края» Дмитріева (стр. 152—177). Сказка «Кати-горошекъ» записан. въ Новогрудкомъ уѣздѣ.

46.

ПОКОЦИ—ГОРОХЪ.

б) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Узденской вол., мѣст. Узды.

Жыў сабѣ дзѣтка съ бапкою. Яны имѣли три сыны и одну дочку, но яны пропали, были бѣдные: ни мѣли чаго їсьци и носиць ¹⁾. Доўго яны идакъ цяршѣли, а пѣтымъ Богъ даў имъ щасьце. Расъ бапка шла по воду и убачила што кацицца гороховое зярно, и сказала идакъ: «Божа, Божа! Нашто гѣто зярно валяецца?» взяла подняла яго и зѣла. Ледзве ²⁾ пришла до дому яна отъ радосьци. Якъ яна йшла до дому, дакъ маленькій съ середзины хлопчикъ сказау ей: «матко, гѣто Богъ даў мане табѣ, штопъ я помохъ табѣ жиць на свѣцѣ. Идзи скорѣй, бу ³⁾ я зарась роджўся? Назовеця мяне идакъ: Покоци-Горошекъ, бу я быў горохомъ». Якъ только яна пришла, дыкъ у яе родзіўся сынъ, яго назвали Покоци-Горошекъ. Стаў росьци сынъ, якъ разъ, якъ на масли. Помогаў жашъ ёнъ мацяри, много трудоў уменшіу. Расъ соснилося матцы, што дзѣци ихъ, три сыны и одна дочўшка, находяцца у чорта, што три сыны яе были повѣшаны, а чортъ жыў съ дочўшкою, якъ съ жѣнкою. Якъ тульки яна разбудзплася, то рассказала своему любимому сыночку. Почуїўши гѣто, Покоци-Горошекъ сказаў: «не, яны, три брата, уже неживые, а сестра моя Алѣнка живая, гѣто праўда. Пусьци мяне, мамко, на свѣтъ Божій. Благослови мяне».

Передъ благословеніемъ ёнъ пошоў къ бацьку и задаў яму такую задачу: «бацька; зроби мнѣ зъ маленькаго гузичка ⁴⁾ такую булаву, штобъ ни одзинъ чалавѣкъ, которы живе на земли, ни подвяу яго». Стаў бацька гороваць и думаць объ булавѣ. Расъ бацька шоў у кузницу и убачыў гузикъ. Гузикъ принесъ ёнъ ў кузницу и начаў палиць яго. Гузикъ зробиўся вельми вя-

1) Одежды не было.

2) Едва.

3) *бу* вм. *бо*, т. е. *ибо*. III.

4) Пуговичка.

лики, што ни могъ бацька понесьди яго. Пришоў сынъ, якъ убачыў булаву, то вельми радаваўся. Попрощаўся ёнъ съ бацькомъ и съ маткою и пошоу на свѣтъ. Идучи по дорогѣ, ёнъ кицуў булаву къ небу, потымъ подставіў лопъ. Булава вицялася вельми моцно. Пришоў ёнъ ў лѣсъ и бачиць хорошая палата и ў окнѣ сядзиць яго сястра. Выскочила яна къ яму и сказала: «идзи, бу пропадзешъ». «Ни бойся, я твой братъ, я цябе спасу». Спроси у гетаго чорта: «можно ли войци ў хату». «Можно», отвѣчали яму. Якъ ёнъ увойшоу ў хату, то сказаў на чорта: «здравствуй шурынъ». Ну, яны гедакъ дали одзинъ другому дзиньдобры. «Подай, жана, напितкоў и наѣдкоў». Принесла яна шклянку жалѣзнаго бобу. «Дайжа-шь уняротъ сѣсьци, а потомъ давай ѣсьци». Подаў чортъ кресло. Покоци-Горохъ, якъ сѣў, дыкъ кресло изломалося. «Ухъ, шурынъ, шурынъ! Нима у цябе навятъ ¹⁾ добрыхъ креселъ для мяне». Чортъ подаў яму другое кресло, но жалѣзное, штобъ ни зломалосъ. Покоци-Горошекъ, якъ сѣў, дыкъ и гето кресло зломалося. Спалохаўся чортъ, што Покоци-Горошекъ вельми дужи. Подала яму уже сестра жалѣзнаго бобу ²⁾, тольки одну шклянку. Покоци-Горошекъ заразъ ўсе и ўсыпаў ў ротъ и крычиць! «Алѣнка, што ты шкодуешъ ³⁾ чertoўскаго бобу? по-давай большъ». Принесла яна цѣлое рѣшето бобу, а Покоци-Горошекъ ўсе ѣсьць ды ѣсьць.

Якъ яны ўсе поѣли, то чортъ ўзяў Покоци-Горошка за руку и повёў показаць богатства. Привёў ўперотъ ў хлѣў, гдѣ стояло дванатцаць жерабцоў и каждый жерабець привязанъ за дванатцаць ланцугоў. Чортъ начаў хвалицьца, а Покоци-Горошекъ сказаў: «коники, коники зробецся трескамя». Яны зробилися. Посля чортъ привёў къ колодзѣ жалѣзной и сказаў: «коли ты зрубишь безъ сякеры и спалишь безъ огню гэту колоду, то будземъ бицца, а коли не, то я тебе убью». «Не, чортова ты хара,

---

¹⁾ Даже.

²⁾ Бобовыхъ зеренъ.

³⁾ Жалѣешь.

не быць табѣ на свѣдѣ». Взяў мѣдзанымъ пальцамъ дочапіўся ¹⁾ къ колодзѣ и яна зробилася ў пясокъ. Потымъ начали біцца ²⁾. Якъ даў чортъ по головѣ Покоци-Горошку полонѣмъ, дыкъ ёнъ по колѣни ўлѣзъ ў землю, а Покоци-Горошекъ якъ даў тымъ же, дыкъ соўсімъ забіў чорта. Забіўши чорта, Покоци-Горошекъ ўзяў сястру къ сабѣ ў другую хатку и начаў распрашываць, якъ было съ его брацьцямі и дзѣ яны. Яна сказала: «убитые ляжаць». Покоци-Горошекъ пошоў ў хлѣў, вынясь коня, положиў на полі и самъ ўлѣзъ ў яго и ляжыць. Прилятаецъ ворона съ вороняткамі и садзяцца кляваць. Покоци-Горошекъ схваціў одного малого ворона. Стары стаў просіць яго, штобъ пусціў. «Приняси живой и мертвой воды, дакъ пушу». Поляцѣў стары воронъ и принеся воды. Вспрыснуў воду на братоў и яны зробіліся живымі. Потымъ яны пошли до дому. Якъ тульки яны пришли до дому, то бацьки вельмі радовалися, что ўсѣ живы и здоровы. А потымъ стали яны жиць, поживаць да добра наживаць.

Запис. учен. Несвиж. учительс. семин. Стефаномъ Прокопцевічъ.

47.

БАБИНА ДОЧКА И ДЗѢДОВА ДОЧКА.

*а) Гродненской губ., Волковыскаго ўѣзда, имѣнія Янова.

Жіў сабѣ дзѣдъ зъ бабою, у дзѣда была дочка и у бабы была дочка. Дзѣдова дочка была работница, што баба ей не скаже, то ена ўсѣ рѣбиць. У бабы былъ бычокъ и дзѣдова дочка пасвила его. Баба хопѣла того бычка зарѣзаць. Дзѣдова дочка пасвила на той часъ яго и зачала плакаць. Бычокъ почуў, што ена плаче, каже ей: «Дзѣўка, дзѣвица, чаго ты плачешъ»? — «Якъ же мнѣ не плакаць: баба каже, што тебе зарѣже». — «Не плачь, дзѣўка, якъ мене зарѣжуць, то ты перебери моѣ кишки

¹⁾ Дотронулся.

²⁾ Драться.

и тамъ знайдешъ зерно, и гѣто зерно возьми и посаdzi перадъ своимъ вокномъ». Зарѣзали бычка, дзѣўка перебрала кишки и знашла зерно и посаdziла яго подъ своимъ вокномъ. Тамъ выросла яблоня и на той яблони — яблочки золотые. Ъхаў нѣки панъ и бачіў золотые яблочки, и каже до дзѣўки, кабъ ена вырвала яму яблочко. Дзѣўка вырвала яблочко и дае тому пану; панъ ухопіў дзѣўку за руку и ў кочъ. Пріѣхаўши до хаты ожаніўся зъ ею.

Зап. ученикомъ приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи А. Астаповичемъ.

48.

б) Витебской губ., Маделино.

Быў дзѣдъ ды зъ бабай, была у дзѣда дочка ды у бабы дочка. Ня ўзлюбила баба дзѣдову дочку. Дзѣдъ той угодзіў, угодзіў бабы, ни якъ ня угодзиць. Жалко яму своей дочкѣ, а баба отказываецъ: «дзѣнь яе гдзѣ хочешъ». Тогда ёнъ говорыць: «Надзѣвайся, дочушка, пойдземъ зъ тобой». Тогда яны пошли ў лѣсъ. Приходзюць ў лѣсъ: стоиць хатка на куръихъ ножкахъ. Ёнъ говорыць: «Хатка, хатка! стояла по новому, стань по старому. ко мнѣ вокномъ, а къ дочкѣ моей дзверьми». Та хатка оборотилася и стала по старому: къ нямѣ вокномъ и къ дочкѣ яго дзверьми. Тогда ёнъ говорыць: «Идзи живи зъ Богомъ, а я пойду дроўцы сѣчь». Отсѣкъ вѣничекъ, и побоешачку связавъ и повѣсіў на осинку. Вѣничекъ: шась, шась, а побоешачка: стукъ, стукъ! Ина думаетъ, што бацька дроўцы сѣкаетъ и ўсё яго ожидаецъ. Вечыръ приходзиць, бацька яна ждала, ждала,— никто ни приходзиць. Тогда яна говорыць: «Хто ў лѣси, хто ў болоцѣ, ходзи ко мнѣ ночуваць». Мядзвѣдзь отгукѣцца: «Я ў лѣси, я ў болоцѣ, прыду къ табѣ ночуваць». А яна думала, што бацька ей отказываецъ. Тогда прышоў къ ей мядзвѣдзь на ночь: «Ну, дзѣўка, одмыкай дзверы». Яна одомкнула и дужо упудзилася. «Ну, говорыць мядзвѣдзь до дзѣўцы, вспяли посьцель: радъ камення, радъ поленья и ступу ў головы. Ёнъ лёгъ и даў ключики, и приказавъ бѣгаць по хацѣ и бразгѣ ключами. А шурки

подскачили и яе подмѣнили. «Дай» говорыць, «мнѣ ключики, я цябе подмѣню, а то цябе убѣець». На другой дзень мядзвѣдзь, ўстаўши, говорыць: «Счастливо. Ну, дзѣўка, мы зь тобой жаницца будземъ»: Яны ожанилися и стали жиць хорошо. Ёнъ ей наносіў и мѣдъ и лошадей и ўсяго.

У яе отца была сучка рабая, — яна выскочила на вулицу и стала брехаць: «Гаў, гаў, гаў! дзѣдова дочка ў госьци шесцѣркей ѣдзиць и гроши много везець». А бабѣ то не сподобалася. Яна сучку чапелой: «Што ты, сучко, воўкѣ тѣ зыѣшъ, брешешъ! дзѣдовы дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». А тутъ дочка и прыѣхала и дзенегъ бацькѣ привезла. Бабѣ гэта не понравилася и кажець: «Отвядзи и мою дочку тўды, гдзѣ твоя была». Нѣчаго дзѣлаць, дзѣдъ отвѣў у сабе ў хаць. Прышоў дзѣдъ ў лѣсь — тамъ стоиць хатка на курьихъ ножкахъ. Ёнъ говориць: «Хатка, хатка» и т. д. Ну, дзиця, живи тутъ, я пойду дроўцы сѣчь и т. д. (опять тотъ же разговоръ). «Ну, говорыць медзвѣдзь, затопи печь, вары кашу, печи блины». Тогда щурка подскачила и говорыць: «Дзѣўка, дзѣвица, красная красавица, дай ложечку каши облизаць». А яна говорыць: «Мядзвѣдзь! мядзвѣдзь! щурка кашки просиць». — «Ўлобъ яе ложкой». Яна яе ударила, щурка побѣгла, сама стала печь блины. «. . . . . дай мнѣ блинка зъ печи, ў худой години прыгожуся. . . . . Яна: «Мядзвѣдзь, мядзвѣдзь! щурка блина просиць. Ёнъ: «Ўлобъ яе чапелой!» Яна яе ударила, щурка побѣгла подъ печку и закапилася и завалилася. Яны повячерали. Мядзвѣдзь говорыць: «Съцели мнѣ посьпель. . . . Якъ ёнъ стаў кидать полѣвнями, дыкъ съ перваго раза яе и забіў. Дзѣдова сучка выскочила: «Гаў, гаў, гаў! бабины дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». Бабѣ гэта не сподобалось. «Што сучка брешешъ? моя дочка шесцѣрней прыѣдзець, ў карецѣ, гроши привязець. Дзѣдъ! што твоя сучка на мяне на прыклясиу. Идзи, привязи мнѣ мою дочку, а то сучку убью». Дзѣдъ ўзяў кошелѣкъ на плечи, пошоў за бабиной дочкой. Прыходзиць ў тую хату, ажъ тамъ дочки нема, одни косьци лежаць. Тогда дзѣдъ

побраў косьци ў кошелекъ и пошоў домоў. Тогды сучка: «Гаў, гаў, гаў! бабину дочку домоў вядуць, ў кошельку косьци нясуць». Бабы гэта не сподобалася. — «Што ты брешеш? моя дочка шесцьцерай прыбдзець, ў карець, гроши прывязець Сучка зноў забрехала . . . . . Дзёдзь прышоў я се забіў. Тогды баба уробля и злигла ў посьцелью. А кабъ яна шуркѣ блинокъ дала зьѣсць, то бы жива была.

49.

ДУНЬКА-КОЛОДКА.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделіно.

Якъ жыў дзёдзь зъ бабый и было у ихъ родныхъ дзвѣ дочки и бабина падчырка, прозвала мачыха яе Дунькой-Колодкой, здзѣлала ей кудзельку и выправила ў поля, прыказала, кабъ спрала. Была у ихъ короўка бурьынькая. Мачыха прыказала Дуньки: «Глядзи Дунька-Колодка, короўку попаси, кудзельку спрыдзі, соткі, збялі и ў трубочку скаци». Дунька-Колодка выгнала короўку, сѣла на кичывычкѣ, дыі плачыць, подыйшла къ ей короўка бурьынькая. «Дзѣўка красна! Чаго ты плачышь?» — «А якъ жа мнѣ ни плакаць, коли мнѣ мачыха дала кудзельку, кабъ я и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скасила». Короўка бурьынькая кажыць: «Спи вочко, спи другое». Дунька и заснула; короўка бурьынькая и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скасила, и дзѣўкѣ подъ головы подложила.

Дзѣўка гониць короўку бурьынькую домоў, пѣсни пяць, ўзила йна и здала мачыхѣ тую трубку ужо. И зноў на заўтраго: «Ну, дочушка, надо Дунькѣ-Колодкѣ здзѣлаць большую кудзельку ў поля. Дунька на заўтраго . . . . . На трецій дзень мачыха кажыць ужо доццэ своей: «Гони, дочушка, съ Дунькой ў поля и глядзи, чы сама йна прадзець, и ткець, и бѣлиць, и ў трубочку касила?» А у тэй дочки дыі было трэце воко ў потылицы. Сѣла узноў Дунька на кичывычкѣ съ сястрой своей дыі плачыць. Подыйшла короўка (повтореніе съ взимненіемъ)

Короўка сказала: «Спи вочко, спи другая, а обѣ трецимъ, што ў потылицѣ, ни знала. Дзѣўки тыя заснулі, а тое треціе воко ўсё видзѣла, якъ короўка и прала, и ткала, и бялила и ў трубочку кацала. Гонюць яны домоў и обѣдзѣвѣ пѣсни пяуюць; прыгналі яны домоў. И пытаець матка у дочки: «Што-жъ дочушка, чы сама йна и прала, и ткала, и бялила, и ў трубку кацала?» Дочка маткѣ гаворыць: «Мамынька моя! короўка бурынька и прала, и ткала, и бялила, и ў трубочку кацала. Дунька-Колодка спала». Матка отвичайць дочкѣ: «Ну, дочушка, мы заўтры ужо короўку-буронушку зарэжемъ». Погнала на заўтраго Дунька-Колодка короўку-буронушку ў поля, ды бизъ кудзельки, ни дала ей ужо мачиха кудзельки. Дунька-Колодка сядзиць на кичывычкѣ, дый плачиць, но буронушка-короўка подходиць къ ей изноў и пытаиць: «Дзѣўка красна! чаго ты плачишь?» — «Якъ же мнѣ ни плакаць, коли цябе будуць ў вѣчеры рэзаць?» — «Дзѣўка красна ни плачь, а якъ мнѣ зарэжуць, хватай пирывираць кишки мое, найдзешъ тамъ зяроньшко, зувяжи яго ў шыпычку (тряпка) и за воконце закинъ. Божухно! дыкъ завѣўся тамъ садъ за воконцымъ, золотая яблонька и сиребренная, золотэй яблочекъ и сиребренный, стоиць ли яблонки козелька ў золоцѣ, а ли краснэй дзѣўки золотая плацце, сиребренные чыровички. Устала Дунька-Колодка на заўтраго рано ў нядзѣлю, убобралася ў тое плацце золотое, ў чировички сиребренные, сѣла на золотого козельку и поѣхала на кирмашъ. На кирмаші коло яе ўси ходуюць паничи, заглядаюцца, подъ руки такъ и водуюць, а была тамъ и мачихина дочка съ трѣмя воламі,—коло тэй нихто. Дунька-Колодка прыѣхала ў садзикъ, разобралася, козельку привязала и пошла къ мачихѣ, а якъ ѣхала по дарозѣ, *поццрала* сиребренный башмачокъ — мачиха ужо пытаиць у дочки: «Дочушычка, якъ жа тамъ Дунька-Колодка на кирмаші ходзила?» Дочка маткѣ гаворыць: «Ту, мамынька, Дунька наша якъ прыбралася, ўся ў золоцѣ, на золотымъ козельку, а коло яе паничи такъ и ходзили, за руки водзили». На другій дзень прыїжджаюць къ Дунькѣ ў сваты, привязали

два башмачка: сиребранный и простой. Мачихины дочки думали, што къ имъ, такъ и ходзюць около тыхъ паничоў, а Дунька-Колодка сядзіць цѣхынко. Мачихины дочки стали мѣрыць тыя башмачки, одной — малы, другой — велики, мачиха кажиць: «Пойду-жъ я со старосьци, помѣру, чы ня прыдудца мнѣ? Помѣрыла — ажну и ей малы, дыи кажиць Дунькѣ: «Дунька-Колодка, помѣръ же и ты!» Дунька пошла, помѣрыла и — якъ разъ ей. Матка кажиць доццэ своей бѣльшой: «Идзи, дочушка, насцыпли яблыкоў сватамъ». Пошла йна ў садъ, подыйшла къ яблонкѣ, а яблоки ўси на макушку ўзышли, послала матка малую дочку: «Идзи, дочушка, може ты насцыплишь». Пошла малая и тая ни насцыпала, ўси яблоки отъ яе на макушку ўзышли. Матка тогды ужо сама ўздумала ици: «Пойду-жъ я со старосьцы, може отсцыплю». И йна ни отсцыпнула. «Дунька-Колодка, сходзи-тка ты, чы ни отсцыплишь?» Дунька якъ пошла, козелька коло яблонки такъ и пляшыць ў золоцѣ, пташычки пяюць, яблочки клююць золотыя и сиребранныя. Дунька-Колодка насцыпала сколько надо, яблочки сами насыпалися, ўси на низъ схлынули. Прынесла Дунька-Колодка яблокоў сватамъ, пошла йна замужъ, ўзяли яе, повязли, а за ней пошоў садокъ и козялокъ и стали подъ яе вокошычкомъ. Живи йна поживи, дзяцёнычко родзила. Зазвала яе мачиха ў госьцы; стало мачихѣ жалко, што йна замужъ зайшла, и вытопила йна лазню, и дожидаицца. Прыѣхала Дунька зъ мужемъ и зъ дзяцёнычкомъ, а за ей прышоў садокъ и козелька прибѣгъ. Послала мачиха зяця ў баню, мушныны помылися, зяць пошоў на дзирэўню, Дунька пошла зъ большэй сястрой и сказала матка доццэ: «Дуньку-Колодку подопры, а сама домоў прыходзи. — Йна такъ и здѣлала, надѣла плацця Дуньки и дзяцёнычка ўзила на руки. Прыходзиць зяць, закусилы, чымъ Богъ послаў, и отправляюцца домоў. Дзяцёнокъ крычиць, а систра яго ня ўнимаць и кáжиць: «Поѣдимъ скорэй домоў», а ѣхаць имъ надо коло тэй бани. Ёдуць яны коло бани, а тамъ стоиць Дунькинъ сáдзикъ и козелька золотэй. Ёнъ и говѣрыць: «Дуньчка, чаго нашъ садъ сюды зайшоў?» а йна отказываецъ:

«Ёнъ напередъ зайшоў». — «А на што-жъ эта лазня у васъ подперта?» — «А мы ўсё такъ подпираемъ». А ёнъ: «Я зайду, погляджу». — «А што тамъ глядзёць?» Али ёнъ зайшоў, поглядзёў и тамъ нашоў жонку. Ёна сказала: «Отопры мнѣ!» Ёнъ отперъ, ўзяли раздзѣли сястру, скуру ей содрали, на печь разостлали, голову раздзѣрли, ў вокно уторнули, сами потѣхали, а за ими садзикъ пошоў и козликъ побѣгъ. Идзець мачиха Дуньку-Колодку рэзаць — голова торчыць ў вокнѣ разинуўшись. Мачиха гаворыць: «А, Дунька-Колодка, смяешся! я цябе сійчасъ зарэжу!» Схвацила скуру, — ажну ейная дочка. Заплакала, заголосила и пошла домоў.

Збаіў сказку до конца
И по румынцѣ винца;
И нашъ *баринъ* ни такой
Поднясець намъ по другой.
Дзѣвочкамъ хворобста,
Мальчикамъ коробста,
Кабъ мальчики скраблися.

Объ зап. М. Игн. Хмѣлевскій.

50.

г) Гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ съ бабой и съ дочкѣй. У того дзѣда помёрла баба, осталось отъ той бабы сирота-дзѣвочка. Дзѣдъ пожапіўся на другѣй. У той были дзвѣ дочкі. Мачиха ни жалѣла сироты, заўсегда яе ругала. Ёна по сту разъ ей кажа: «Ты гультаешъ, — на табѣ пасму лёна и спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Сирота погнала стадо ў поля. Сѣла на курганъ и плача. Подхѣдзя лысая корова, чмыхае: «Дзѣўка русіца, чорна косица! чаго ты плачышъ?» — «Корѣвочко, мамочко! якъ мнѣ ни плакаць? мачиха мнѣ дала пасму лёну, кабъ спрасьць, и соткаць, и ў трубочку скруциць». — «Ничѣго, дзѣўка, — возьми лянѣ, надзѣнь мнѣ на рожки, вярацѣно ўдзѣнь ў вушко, и сама кладзись и спи». Дзѣўка лягла спаць, ўстала — ажъ глядзёць —

трубочка и ляжиць коло ей. Яна возрадовалась. Гониць короў и няець. Прынясла къ мачихѣ и кажа: «Мамо! на полотно». Мачиха ўзяла, а потымъ ўсё яе ругаець. На другій дзень даець, ей тры пасмы льна: «На табѣ, дармоѣдзина, спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Дзѣўка погнала короў, прыгнала, сѣла на курганъ и плача. Подходя лысая короўка, чмыхае и кажа: «Дзѣўка русица, чорна косица! чаго ты плачешъ?» — «Ай, короўко, мамко! якъ мнѣ не плакаць?» мачиха мнѣ дала тры пасмы льна, кабъ ўсё зробила, што ў первый разъ». И изноў короўка сопрала ей лёнъ. Гониць короўку и няець. Прыносиць полотно. Матка якъ накинецца на ей: што яна ни прадзецъ, лянуецъ, мусяць. Корову зарѣзали, послали сироту мыць кишки. Яна зачала мыць и нашла два зернушка; посадила ихъ и на заўтра прыходзиць и видзиць, што стояць два дрэва, на ихъ серебрянныя и золотыя листки и яблоки. Посередъ дзярэўку быў колодзецъ, ў которомъ было доброе вино и золотой коўшъ. Ъхали купцы, заѣхали, попросили вина и яблокоў зъ гэтыхъ дзярэўцоў, али яны не могли достаць. Якъ сироточка вышла, такъ и подала имъ ўсяго. Дужо купеческій сынъ ўлюбіўся ў яе, прыслаў ей одзежы. Якъ только прислали, такъ мачиха сиротку заперла подъ корыто, хоцьла подмануць купца, дочкѣ вѣ одзежу одзѣць вѣ тую, што не приходзилась; яна обрубливала топоромъ, но одзежа не прышла. Купецъ прыѣхаў, забраў на коня свою нивѣсту, и дзерева и колодзецъ пошли зъ ими и стали жиць ў ихнемъ дому, и потымъ пожанились и стали сабѣ жиць, да пожи-ваць, да добра наживаць.

Зап. ученикъ уѣзднаго училища. — Ср. Б. сб. г. Романова, выш. III, стр. 289—95.

51.

а) МУЗЫКА КЛИМЯТА И ЧЕРЦИ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Часто людзи загораютца на чужое добро, на большое богѣтца, а помруць — ўсё тутъ достанетца, съ собою на той свѣтъ ня забяруць, а тольки грѣхъ на душу бяруць.

Такъ одзінъ чловѣкъ вельми быў квапливый ¹⁾ до чужого добра и собраў незличимое богáтця, Померъ той чловѣкъ. Положили яго ў домоўку и поставили ў церкву. Пришли на другой дзень ховаць яго, ажъ бачуць, што ёнъ изъ домовиной проваліўся скрозь зямлі — зямля не утримала яго грахоў. Тольки дзирка ў землі засталася. Плачѣць по ёмъ жбнка. И захоцѣлося ей узнáць, што збѣлося зъ имъ на тымъ свѣци, ў якую пакúту ²⁾ попаў ёнъ. Ўзяла гэта йна талерку чирвонцоў, пошла на рынóкъ и стала кликаць охотника: хто спусьцитца на той свѣтъ и прінясе вѣсьци про яе мужа, дыкъ той ў заплату получиць талерку зъ чирвонцами. Ўзхвациўся бѣдный музычка Климьята.

«Чи вярнуся, чи ня вярнуся зъ того свѣту», думáе ёнъ сабѣ, «а дзѣтки моѣ голодаць ня будуць». Рашіўся. Ўзяў талерку чирвонцоў. Напяла гэтая ўдова рымароў и стали яны рѣзаць волыныя скуры на пáсы и сшиваць ихъ, къ пасамъ привязали скрыню и сѣу Климьята ў скрыню, ўзяўши съ собою торбочку съ хлѣбомъ и скрыпочку. «Кóли моркóтно будзець на тымъ свѣци», думáе ёнъ сабѣ, «дыкъ хоць ў скрыпочку пойграю, душу развесялю». И стали-яны спускаць яго на той свѣтъ ў скрыни на пáсахъ. Спускали, спускали — пасоў не хвацило. Стали надтачиваць. Надтачивали дотуль, покуль не почувли, што уже Климьята тамъ на зямлю стаў.

Вышоў Климьята изъ скрыни и пошоў. Идзець ёнъ, идзець — кругомъ поле и небо надъ головой (а гэта наша земля тамъ небомъ). Ишоў ёнъ, вшоў, ажъ бачиць — стоиць палаць. Подыйшоў Климьята къ паладу — а ни души не видаць. Сѣў ёнъ на ганку. «Може кого,» думáе, «убачу». Сядзиць — ажъ бачиць — пыль куриць: ѣдзиць пояздъ за пояздомъ; фурманы ёнъ сядзиць, — жалѣзными прутами коня погоняюць, а зъ ихъ ажъ пѣна валиць. Подѣхали къ гавку паны и пани, пососкакивали зъ поязду, идуць ў палаць

¹⁾ Жадный, прихотливый. Слов. Носовича.

²⁾ Наказаніе, епитимія. Тамъ же.

мимо Климаты, глядзяць на яго и смѣютца, радуютца. И кажиць одзинѣ конь Климату: «Гэто ты мяне пришоў отвѣдаць, Климата? Видзишь, я въ якую муку попаў, а ўсё чиразь свою зайздросць¹⁾: черцѣй пришлось возиць на сабѣ. Гэто не паны, а пнячійсцики. Яны цяперъ вяселья гуляюць и дўжо ўзрадовалися, што цябе убачили съ скрыпкою; скажуць табѣ вяселья играць, ты не отказывайся, бо отсюль ня вѣрнешся. Якъ черци разгуляютца, дыкъ ты возьми и, бытцымъ ни нарокомъ, поби скрыпку. Яны табѣ дадуць новую, али ты говори, што ина не зручная, ня ёмко играць, дыкъ яны цябе пошлюць зъ нячисьцикомъ на той свѣтъ, кабъ ты купіў сабѣ скрыпку. Ты нарови ухвадитца за христонную душў и наложиць на сябе хрестъ, ажъ цябе нячисьцикъ и отхилетца. Будзешъ на тымъ свѣци, Расскажи моей жонцы, куды я попаўся и прикажи ей, кабъ ина ўсё мое богѣтца раздала убогимъ: нехай за мою душу Богу молютца».

Тольки скончиў конь свою говорку, ажъ заразь зовуць Климату ў палаць вяселья играць. Нечого робиць, играе Климата, а черци скачуць, ажъ палаць дрыжиць. Тольки яны разгулялися, Климата бразне скрыпку обь подлогу — и разбіў.

«Што ты зробіў, розбойникъ?» кричаць на яго черци, «на што скрыпку разбіў?»

— «Ни нарокомъ, панёчки, сама зъ рукъ выпала» каже Климата.

Подали Климяцѣ другую скрыпку — попробоваў ёнъ играць — ўсё збиваетца. «Ня зручная», каже, «играць ня ёмко, треба, каже, выбраць на тымъ свѣци, кабъ по руцѣ была». Рагулялися черци, ня хоцѣли сопсўць вяселья; позвали горбатаго чорта, посадили яму на горбъ Климату и послали ихъ на той свѣтъ скрыпку купляць. Тольки сѣў Климата на чорту на горбъ — и вочами не мигнуў, якъ на тымъ свѣци опынуўся. И пошоў Климата съ чортомъ выбираць сабѣ скрыпку. Увийшоў Климата въ

---

¹⁾ Зависть. Слов. Носовича.

одну краму, гдзѣ торговала шкаплерами¹⁾ и хрестами одна кобета. Ощапіў яе Клімьята за шію и закричаў: «А бабулечка родненькая! ратуй мяне отъ нячисьцика!»! Гэто кобета-шась! на яго хрестъ надзѣла. Нячисьцикъ скрозь зямлю и проваліўся. А Клімьята пошоў и разказаў ўдовѣ, што робитца на тымъ свѣци зъ яе мужемъ и яки ёнъ даў ей приказъ.

Ина, праўда, начала раздаваць убогимъ ўсё мужнино богатця, а у кого ёнъ што нибудзь забраў при житци и не отдаў—ўдвойчи зворочила. Богъ вѣдае, може и вызволили мужа зъ пакуты.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ.

52.

б) Минск. губ. и уѣзда, с. Николаевщина Ново-Сырженской волости.

Даўнѣй у насъ было много черцей и яны ўсё смяялися съ пьяныхъ, а часто было отъ ихъ и цвярозымъ.

Расъ ишоў зъ вяселья пьяны музы́ка и ёнъ любіў нюхаць табаку, а табакерку носіў за пазухою. Вотъ икъ ёнъ йшоў, прибѣгли къ яму черци, а ёнъ не познаў, што гэто черци, бо яны зробилися яго товарищами, што ёнъ покинуў на вясельи. Музыку захоцѣлося понюхаць табáки и ёнъ выняў табакерку и занюхаў. Икъ убачіу чортъ, дыакъ прибѣгáя и кажа: «Ну помѣняймо на табакерки; поглядзи у мене золотая!» Поглядзѣў музы́ка на чортову табакерку, а тая ашъ *зяхциць*. Музыка помѣнаўся съ чортомъ на табакерки. Огледзицца музы́ка, дакъ сѣдзиць ёнъ на кресли ў такихъ покаяхъ, што и царъ ў гэтакіхъ не живѣ. Такъ ёнъ и ратъ уже. Прибѣгая къ яму одзинъ чортъ и кажé: «Грай, музы́ка!» А музы́ка кажé: «Не хочу!» «Грай, музыка!» у други расъ кажé чортъ, а музыка зноў: «не хочу!» «Ну, коли не хóчишъ, дакъ сѣдзи-ш!» Поглядзѣў музы́ка, — ашъ ёнъ сядзиць на пни посярбóтъ вóзяра. Вотъ ёнъ процвярозіўшисъ трóхо, зачаў крычаць. Почули людзи и лёдва спасли яго. На заўтра поглядзѣў

---

¹⁾ Шкаплеры — особаго рода, амулеты, носимые бѣлоруссами на груди. Это нѣчто въ родѣ ладонки, заключающей въ себѣ молитву, которую носящій шкаплеры долженъ 7 разъ произносить утромъ и вечеромъ. Б.

ёнъ ў кипени, — дакъ тамъ ляжиць коньски копытъ, а табакерка ляжала на берозѣ и ёнъ потымъ яе тамъ нашоў.

Гэто робилося за панами, а тогды быдло гонили пасьвиць ище цёмно, бо ў дзень не было часу, — ўсё робили паномъ. Вотъ на трейци дзень, ище цёмненько, погнаў музыка пасьвиць волю, а за ймъ гнали ище подъ мостомъ, кудэю имъ треба было гнаць, сядзѣло вельми много черцей, а музыка той быў шутливы, и якъ подогнаў ёнъ на мостъ волю ды закрычаў: «А ну, вы́лась!» Икъ выскочіў чортъ да зробіўся сивою цялушкою да за волами, ды якъ заравуць волю, ды покидалися ў рыштокъ, а потомъ выкарапкалися, помяли вармо, ды ў лѣсъ и побѣгли. Ледва на трейци дзень ихъ знашли. Ну и подярпѣў жа-шъ той музыка отъ черцей! не разъ яны яго и на стогъ засаджвали. За тоя-жъ и отплачили яны яму: высватали яму вѣдзьму. Яна ходила ў noci и одбирала у коровокъ молоко, а якъ яна конала ¹⁾, то черци выбрали стояницу ²⁾ и ухопили яе душу.

Зап. воспитан. Несвижской учительской семинаріи П. Лойка.

53.

СУЧКИНЪ СЫНЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Зловили рыбаки щуку — рыбу прожирь; большущая была щука. Принесли яе пану до столу. Стаў кухаръ вариць щуку, вариць — ни надзивитца — такая йна тлустая. И даў кухаръ покштоваць кусочикъ рыбы своей жонцы. Подали щуку до паньскаго столу — ѣсъ пани ни наѣсьда. Косьци сучьцы выкинули — и йна поживилася. И забеременили отъ рыбы — прожиря пани, кухарыха и сучка. И родили яны по сыну: панинъ сынъ хорошъ, кухарыхинъ лучшъ яго, а сучкинъ яще лучши. Разомъ дзѣци годовалися, разомъ ихъ и въ адукацію отдали. Панинъ сынъ вучіўся хорошо, кухарыхинъ лучшъ яго, а сучкинъ яще лучши.

Выросли хлопцы, ў силу вобралися. Силенъ панинъ сынъ;

¹⁾ Кончалася.

²⁾ Доску съ потолка.

кухарыхинъ сильнѣй яго, а сучкинъ ящо сильнѣй. Жили яны ў радѣсьци, ў вясёлѣсьци.... Тольки и была у ихъ одна пляга ¹⁾—сучкинаго сына ўсѣ звали собачанѣ. И каже сучкинъ сынъ своимъ товаришамъ: «пойдемъ, братцы, ў свѣтъ, ў такую сторону, гдѣ мяне не знаюць, хоць зваць мяне ня будуць такъ поганю». Надумалися яны и стали збиратца ў дорогу—булавы сабѣ коваць. Панинъ сынъ сковаў булаву воловяную, кухарыхинъ мѣдзяную, а сучкинъ сынъ зялѣзную. Куюць ёнъ, куюць —выйдзиць на дворъ и пробую яе крѣпосъ — подкинець подъ небо и подставиць колѣно. Першій разъ подкинуў, ударилася булава объ колѣна — зломалася пополамъ. Зваріў ёнъ яе, наковаў зялѣза большъ—подкинуў ў верхъ, ударилася объ колѣно—согнулася. Ящо наковаў залѣза — якъ подкинуў ў верхъ, большъ часу ляцѣла, ударилася объ колѣно, только нога ў зямлю увязла, а булава и ни кранулася.

Собралися хлопцы и пошли ў свѣтъ. Идуць яны, идуць и зайшли ў такій лѣсъ, ў цемражъ, што и выбратца ня могуць. Пробиралися яны лѣсомъ, пробиралися — выйшли таки на полянку. Идуць по полянцы, ажъ бачуць — стоиць палаць, а кругомъ яго каменная сцѣна. Подыйшли къ воротамъ — запѣрты. Стукали яны, стукали—не отчиняюць.

«Выбивай ворота!» крикнуў сучкинъ сынъ паниному. Той стукнуў разы сотройчи булавой — только булава согнулася, а ворота и не кранулися.

Постойтка-жь, я попробую, каже кухарихинъ сынъ. Стукаў —стукаў —вороты не поддаютца. Разсердзіўся тутъ сучкинъ сынъ, якъ стукнуў своей залѣзной булавой — ворота и разляцѣлися.

Увыйшли хлопцы на дворъ—никого зъ людзей нима, а ўсяго много: и збожжа, и быдла . . . .

Ну што-жь, каже сучкинъ сынъ, нима господароў, значитца гѣто усѣ наша —будземъ мы господами тутъ.

---

¹⁾ *Пляга* — наказаніе, кара вообще. Словарь Носовича.

Пошоў сучкинъ сынъ, зарѣзаў вола, обѣліў яго, завѣсіў коцѣль и наваріў мяса. Стали яны ў трохъ ѣсьци. Подѣўши, послали посьцели и поляглі спаць. На заўтрашній дзень умовіліся, што адзінъ изъ ихъ будзе имъ ѣсьци варыць, а другіе пойдучъ для разрыўки ¹⁾ на полеваньня. И застаўся на першій дзень варыць ядў панинъ сынъ, а кухарыхинъ и сучкинъ пошли на полеваньня. Зарѣзаў панинъ сынъ вола, обѣліў яго, положиў ў коцѣль и стаў варыць. Якъ зварилася мяса якъ слѣдваиць быць, тогды ёнъ лёгъ отдыхаць, поджидаячи товаришоў. Ажъ чуиць—нѣхто стукаиць ў дзвери.» — Отчини хату! кричиць.

Глянучъ панинъ сынъ празъ вокно и обомлѣў — такъ спужаўся. Стоиць страшидла—Самъ-Скокиць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень.

— «Отчини дзвери!» узноў кричиць. Нечого робиць—отчиняе панинъ сынъ дзвери.

— «Пирасадзи чыразъ порогъ!» — Дрожиць, а пирасадживае.

— «Узсадзи мяне на лаву!» — Садзиць.

— «Давай пиць и ѣсьци!» — Подаець.

Самъ-Скокиць поѣў ўсе; поѣў, збіў панинаго сына на горькій яблыкъ, подкинуў подъ лаву, а самъ якъ скрозъ зямлю проваліўся. Ўсьцягнуўся панинъ сынъ на посьцель, ляжиць — чучъ дышиць. Пришли яго товариши зъ полеваньня — нема чаго ѣсьци.

— «Што-жь ты», кажуць, «паньская морда! ничого не наварыў?»

— Соўсимъ, каже, быў нездороў и цяперъ чучъ дыхаю. Нечого робиць — мусили яны сами сабѣ ѣсьци готоваць. Яще и яго накормили.

На заўтрашній дзень застаўся варыць ѣсьци кухарыхинъ сынъ, а тые пошли на полеваньня. Только кухарыхинъ сынъ пригответаў ядў, ажъ ужо стукаиць Самъ-Скокиць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень, и кричиць: отчини дзвери, пирасадзи чыразъ порогъ, ўзсадзи на лаву». Служаўся и кухарыхинъ сынъ —

¹⁾ Разрыўка — развлечение. Слов. Носовича.

отчиніў дзвери, пирасадзіў чиразь порогъ, ўзсадзіў на лаву гэтае страшидла, а самъ стоиць и трасётца.

«Давай мнѣ їсьци!» кричиць Самъ-Скоkyць. Подаў яму и їсьци. Зѣў ўсё Самъ-Скоkyць, а кухарыхина сына збіў на горькій яблыкѣ и самъ зникъ.

Пришли зъ полеваньня товариши — нима чаго їсьци.

«Занедужаў», каже имъ кухарыхинъ сынъ, «потому и їсьци не наварыў!»

— Што гэта васъ хвороба опановала, закричаў сучкинъ сынъ, што мнѣ приходзятца вамъ їсьци вариць?»

Нэчого робиць — мусіў и на гэты разъ самъ гатоваць ядъ. На трейцїй дзень прышла чарода сучкиному сыну вариць їсьци для сябе и для товаришоў. А яны пошли на полеваньня, радуючися, што и сучкиному сыну дастанетца на барыши отъ Самъ-Скокця. Яно и праўда: только зготоваў обѣдъ сучкинъ сынъ — зъявіўся Самъ-Скоkyць, борода зъ локиць, а носъ съ сажень, и крычиць: отчини дзвери.

— Кого тамъ нялёгкая прінясла? «Дзвери не запѣрты — самъ отчинишь!» такъ отказывае яму сучкинъ сынъ. Мусіў Самъ-Скоkyць отчиниць. Якъ увидзѣў сучкинъ сынъ Самъ-Скокця, ня ўцерпѣў — разсмѣаўся. «Скольки», каже, «я живу на свѣци, а та кой уродзины не бачіў». Разсердзіўся Самъ-Скоkyць: «чаго», каже, «сабачанѣ, зубы лупишь? ўзсадзи вотъ мяне на лаву и давай їсьци. Ў моимъ домѣ живець, моё добро пьіць и ясьць, ды яще надо мной кпинки строиць?» Тутъ разсердзіўся и сучкинъ сынъ, што яго обызваў Самъ-Скоkyць собачанемъ.

— Ахъ ты, каже, почвара ¹⁾ несуразная! Околѣешь ты ў-пяродъ, покуль я на цябе буду гатоваць. А вотъ я табѣ покажу, якъ мяне собачанемъ называць. Вось я цябе накормлю, што доўго будзишь облизыватца! — Схваціў сучкинъ сынъ зъ сцѣнки булаву и давай битца зъ Самъ-Скокцемъ: сучкинъ сынъ — булавой, а Самъ-Скоkyць — головой, и такъ моцно другъ дружку

¹⁾ *Почвора* — страшное лицо, личина. Слов. Носовича.

тузаюць, што ажъ сцѣны трасутца. Видзиць Самъ-Скокиць, што не змогчы яму сучкинаго сына — урѣпіўся за булаву и проваліўся зъ ёю скрозь зямлі — толькі дзирка ў зямлі осталася, ды грóхотъ пошоў по ўсімъ свѣци. Хоць слѣдомъ за імъ кинутца и сучкинъ сынъ, али думаетъ сабѣ — треба почакаць товаришоў, порáдзятца зъ ими. Ажъ скоро ўходзюць ў хату, усмѣхаючыся, и товариши. Мигнули одзінъ другому, дыи кажуць: «а што, зварыў обѣдъ?»

«Зварыць — то не большал штука — и вы варыли, али хто яго їў? А вотъ я хоць булаву страціў, ды обѣду не отдаў гэтаму чортовому насѣнню¹⁾, што сюды приходзило вамъ хворобы додаваць. Вунъ пóвентъ коцель мяса — їшыце, дыи живице тутъ одны, покуль я вярнуся, а я пойду свою булаву добываць. Чи самъ головой положу, чи гэтую пóгань доконаю.»

Послѣ обѣда стаў сучкинъ сынъ съ товаришами волоў рѣзаць, бялицы ихъ и кроиць скуры на паски. Паски посшивали въ одзінъ доўгій шлякъ; къ шляку привязали корзинку. И каже сучкинъ сынъ, прощаючыся, своимъ товаришамъ:

«Пильнуйце тутъ по чередзѣ. Коли я буду ворочатца, дыкъ, торгану тогды за шлякъ²⁾, вы и цягните». И стаў спущатца на той свѣтъ. А вядомо, што ёсь зямля подъ нами, и зямля надъ нами. Надъ нами Богъ со святыми живець, а подъ нами — ўсякая нячистая сила. На зямлю къ нячистымъ и спусьціўся сучкинъ сынъ. Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ подходиць къ палацу. Ўходзиць ў першій покой и спотыкае пригоженькую паненку. Сядзиць ина шіиць и плачиць. Убачила йна сучкинаго сына, засмѣялася и кажиць: здороў, Собачанѣ!

— «А лиханько на васъ! Якій чортъ вамъ вѣсьци заносиць, якъ кого зовуць?» каже ей сучкинъ сынъ.

«Ня гнѣвайся на мяне», каже паненка, «бо безъ мяне табѣ своей булавы не бачиць и отсюль головы ня вынесьци.

¹⁾ Насѣння — сѣмя.

²⁾ Шлякъ — кайма, крожка. Словарь Носовича.

А якъ цябе зовуць, мнѣ сказаў ня чортъ, а мой бацька — Самъ-Скокиць. Ёнъ чуць выходзіўся послѣ битвы съ тобой. И докляроваў задаць табѣ такую лазыню, кабъ ты до новыхъ вѣ-
нікоў помніў. Али ты слухай мяне, дыкъ цѣль останешся. А
цяперъ ідзі къ моимъ сястрамъ и бацьку.»

Сучкинъ сынъ подзяковаў ей и пошоў далѣй. Ўходзиць ёнъ
ў другіі покой, и спатыкае тамъ двухъ паненокъ, сидзяць и піюць.
Гэта были большія дочки Самъ-Скокцевы. Ёнъ ихъ большъ
любіў, чимъ меньшую, а яе тримаў ў загони. Тольки увыйшоў
сучкинъ сынъ, ажъ заразь яны и закричали: Здорово, Собачанё!

— «А кабъ вы выхворѣли, чортова насѣньня, што вы лаецеся?»
каже ёнъ имъ со злосьци.»

«Ты ня сёрдзися, Собачанетка», кажуць яны яму, «дыкъ мы
скажемъ бацьку, што ты пришоў: ёнъ съ тобой скорѣй раз-
квитаецца». Зъ гэстымъ и пошли до бацьки.

Трошки почакаўши выходзиць и Самъ-Скокиць, борода зъ
локыць, а носъ съ сажень.

— «Здорово — здорово, Собачанё! Таки ты з'явіўся за бу-
лавой! Я только цябе и чакаў. Али ты тогды получишь булаву,
коли со мной ў лазыни попарисься», каже такъ Самъ-Скокиць.

«Добре», каже сучкинъ сынъ, «мытца я готоў, только ты
ўпяродъ булаву отдай.»

— «Получишь, получишь и булаву, только не вядомо, чи поможе
тутъ ина табѣ. А цяперъ, покуль лазыню намъ приготуюць, по-
госьци у мяне». Сказаў такъ Самъ-Скокиць и пошоў сказаць
меньшой дочцѣ, кабъ ина лазыню приготавала и поставила ў пра-
вомъ вуглу кадушку воды живіцы, а у лѣвомъ мяртвіцы. По-
шла молодзѣйшая дочка топиць лазыню. Вытопила, али поставила
воду живіцу на лѣво, а мяртвіцу на право. Пришла и сказала
про гэта сучкиному сыну.

— «Стане», каже ина, «бацька зъ тобой битца ў лазыни и коли
обязсиліе, дыкъ, кабъ набратца силы, будзе полоскатца ў кадушцѣ
на право, думаячи, што тамъ вода живица, а ты полощися
ў той кадушцѣ, што стоиць на лѣво, бо я тамъ поставила жи-

вицу — дыкь ты и зможешь бацьку». Сказаўши гэта, йна пошла кь бацьку обвясьціць, што лазыня готова. И пошоў Самъ-Скокыць съ сучкинымъ сыномъ ў лазыню. Стали яны паритца и отъ пару стали мѣць. Тогда и кинуўся Самъ-Скокыць на сучкиного сына и стаў зь имъ битца. Билися яны, билися, — обезсилили. Кинуўся Самъ-Скокыць ў кадушку на право, а сучкинъ сынъ на лѣво. Самъ-Скокыць ослабѣў еще большъ, а сучкинъ сынъ посиленѣў ўдвое. Бьютца ўзноў. Стаў Самъ-Скокыць ослабѣваць. «Дай», каже, «собяромъ силы, окунемся ў холодную воду». Окунуўся Самъ-Скокыць — яще большъ ослабѣў, а сучкинъ сынъ яще большъ посиленѣў, и бьютца далѣй. Кинуўся Самъ-Скокыць ў свою кадушку и уже не може вылѣзци зь яе, и просиць ёнъ сучкинаго сына, кабъ ёнъ 'пяранесъ яго ў лѣвую кадушку, бо познаў, што вода замѣнена, али сучкинъ сынъ яго не послухаў. — «Здыхай тутъ», каже, «мара чорная!» — и затопіў яго ў водзѣ мяртвицѣ. Тамъ ёнъ и сосвяжіўся.

Потымъ сучкинъ сынъ выняў яго изъ воды мяртвицы и закопаў подъ печкой, нациснуўши каменнемъ. А самъ, ўзяўши булаву, пошоў ў палаць.

— «Ну, дзякуй табѣ, моя любал, што ты помогла мнѣ змогчи гэтую нячистую силу. За гэта, коли хочешъ, возьму цябе замужъ и выведу на нашъ свѣтъ». Ина зъ милой охвотой згодзилася. И стали яны собиратца ў дорогу. Забирае зь собой сучкинъ сынъ и другихъ сясьцѣрь. — «Будуць жонками моимъ товаришамъ, а то якъ я одзинъ буду жанатый, то имъ будзе завидна». Подыйшли яны кь корзинѣ. Посадзіў сучкинъ сынъ старшую сястру ў корзину, торгонуў за шлякъ, корзина стала подниматца. Спусьцилася яще разъ, — сучкинъ сынъ посадзіў другую сястру. Торгонуў — и яе подняли. Яще спусьцили корзину — сѣла молодшая сястра и яе ўсьцягнули. И большъ корзинки не спускаюць. Чакаў, чакаў сучкинъ сынъ — нѣтъ корзинки.

«Ну», думае ёнъ сабѣ «зрадзили мяне товариши, придзетца погибаць на гэтымъ свѣци!» Почакаў ёнъ яще трохи — видзиць корзинки не спускаюць и пошоў, куды вочи глядзяць.

Ишоу ёнъ, ишоу—нигдзѣ чаловѣччѣй души не видно. Моркотно яму зробилося. . . . Ажъ загремѣу громъ, моланка заблищала и пошоу такій большій градъ, якъ яблыки. Подыйшоу сучкинъ сынъ подъ дзерава, кабъ одъ граду заховатца. Бачиць — подъ дзеревамъ большущае гняздѣ зъ птушечкамі голонупцамі, кажиная величиной зъ нашу гусину. Пищаць яны, курчутца отъ граду. Жаль стало ихъ сучкиному сыну и закрыу ёнъ ихъ своей сербмяжкой. Перайшоу градъ, уцихъ вѣцерь. Ажъ чуиць сучкинъ сынъ, нѣшто шугаецъ, якъ бы узноу вѣцерь ўзнимаецца. А гэта ляцѣла большущая — прабольшущая птушка, — матка тыхъ птушанятъ, што сучкинъ сынъ закрыу одъ граду. Подляцѣла йна къ гнязду, глянула, што дзѣци яе цѣлы и закрыты сербмяжкой, стала дзэковаць сучкиному сыну за гэта. — «Дзякуй», каже, «табѣ сучкинъ сынъ, што ты моихъ дзяцей обароніу одъ граду; я табѣ за гэта отудзенчу, чимъ ты захочешъ.»

— Выбаў мяне на нашъ свѣтъ, каже ей сучкинъ сынъ. — «Добре!» каже йна яму. «Тольки ты приготуй мнѣ ядѣ и питьцѣ на дорогу, бо такъ ня ўздѣлю цябе подняць, ты надто цяжкій».

И стау сучкинъ сынъ робиць силки, ловиць птушакъ и складываць ихъ ў кадушку. Наклау поўную кадушку. Собралися яны ў дорогу. Поставіу сучкинъ сынъ, якъ птушка яму сказала, на правое крыло кадушку зъ птушачьчимъ мясомъ, а на лѣвое — кадушку зъ водой, а самъ сѣў посяредзинѣ. Стали яны подыматца. Якъ поверне птушка голову на право — ёнъ кладзе ей ў ротъ кусокъ мяса, поверне голову на лѣво — дае коўшъ воды и такъ ўсё вышѣй и вышѣй поднимаютца.

Не хватае у сучкиного сына мяса. Поворачивае птушка голову на право, а ёнъ дае ей коўшъ воды. Птушка воды не бяре.

Бачиць сучкинъ сынъ, што птушка ажъ задыхаецца и ужо тольки крыльямі машиць, а вышѣй не поднимаетца, а ужо и до нашей зямлі не далёко. Што тутъ робиць? Ўзяу ёнъ ножъ и — шась—кусокъ счегна своего одрѣзау и сунуу птушцы ў ротъ, зѣбла йна, тольки зкоса на яго поглядзѣла. Повярнула голову на лѣво — запила мяса водой. Ўзноу повярнула голову на право —

одрѣзаў ёнъ кусокъ другого сцегна и подаў птушцѣ. Выпила йна коўшъ воды и выляцѣла на гѣтый свѣтъ.

— «Ну, добралися», каже; «злѣзай, Сабачанё!»

— Не могу злѣсци — у мяне сцегны одрѣзаны.

«А — а! Яжъ бо гляджу; што мяса нѣшто солѡдкое. Ну, постой-жашъ». . . Кáрханула птушка одзинъ разъ — выплюнула кусокъ сцегна; карханула другій разъ — выплюнула и другій.

«Прикладывай, каже, къ ногамъ — ўдругъ прживуць.» Приложіў сучкинъ сынъ свое мяса къ сцегнамъ и, праўда, разъ же яны и прижили. Злѣзъ ёнъ зъ птушки, подзяковаў яе, попрощаўся зъ ёй и пошоў своихъ зрадливыхъ товаришоў шукаць. А птушка пожировала на гѣтымъ свѣци и узноў поляцѣла ў свою сторону.

Отыйсаў сучкинъ сынъ своихъ товаришоў, ажъ яны ужо пожанилися на большыхъ сестрахъ, а сучкиного сына молодуху зробили молодчанкой. Разсердзіўся сучкинъ сынъ, схопіў свою булаву и порадкомъ отмѣсіў боки своимъ товаришамъ. Хоцѣў навѣтъ выкинуць ихъ на той свѣтъ, али потымъ такп ўзмиловаўся, и стали яны ўсѣ разомъ жиць. —

Зап. А. Е. Богдановичъ.

Болѣ полный списокъ въ 3-мъ выпускѣ I-го тома БѢлор. сборника г. Романова, стр. 110—120.

54.

ИВАШКА-БАРАШКА МЯДѢЖЬЯ ВУШКО.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юровичской вол.

Живъ сабѣ попъ. Посѣвъ ёнъ на горѡдѣ овса; уродивъ овесъ доброй; и внадився мядвѣдь овса їсть. Огледивъ попъ, що овесъ лго набитой, вотъ ёнъ и посылаетъ своего парубка стярегть. Парубокъ ни пошовъ на овёсъ, а пошовъ у сусѣда пираночувавъ. Приходя парубокъ домой; попъ спрашиваетъ: «ну встарогъ? Парубокъ говорить: «никѡго, батюшка, ни выдавъ» На другу ночь, попъ самъ пошовъ стярегти; сѣвъ подъ прясломъ и задримавъ. Встае рано вутромъ; а овесъ ще хуже побитой. Приходя попъ, а поподдя спрашиваетъ: «ну, милиньки, ничѡго ни слыхавъ?» — Ничого, душичка. — Настасей Ивано-

вичъ, миленьки, вась я пойду, дакъ устырагу». — Пошла, съла
 подь прасло, ажъ идеть мядвѣдь; ина зликалась вѣльми. Мядвѣдь
 приходя икъ попадѣ, взявъ на плечи и понесъ въ темны
 гай, въ свое кублѣ, дѣ ёнъ живъ. И проживъ съ попадѣй годъ
 и прижили сабѣ сына и годають: какое яму дать имя. Отъ по-
 подья и говорить: Нумъ ми яго назовѣмъ Ивашка Барашка,
 Мядвѣжья вушко. Ивашка-Барашка ни росте по днямъ, а росте
 по минутамъ, ни росте по минутамъ, а росте по годинамъ. Вишло
 яму повгода, ёнъ и спрашивая: «Оччаго ми, матушка, тутъ жи-
 вемъ?» Ина яму кажить: «а ето мидвѣдь укравъ мине отъ ба-
 тюшки». Отъ ёнъ вышевъ изъ кубла, ухопивъ дуба за вяр-
 шокъ и вивъярнувъ иззямлі. Увойшевъ икъ матушци и гово-
 рить: «треба матушка ще обождать съ повмѣсица». Чиразь пов-
 мѣсица ёнъ опяты вышевъ и дуба вывѣрнувъ, голя обломавъ,
 на плечи наклавъ и говорить: «ну матушка ходѣмъ отсюда». —
 Боюсь, ёнъ сильни, насъ задереть. — «Ня бойся, матушка». —
 Отъ ины выходятъ въ поля. Оглянулась поподья назадъ, — ажъ
 ёнъ бяжить, зъ вушей димъ иде, зъ рота попель сыпля. Ма-
 тушка зликалась и говоря: «ёнъ насъ зѣбѣтъ». — Ня бойся, ма-
 тушка, иди, а я постою. Мядвѣдь икъ бяжить, такъ яму на
 груди; а Ивашка взявъ яго за уши, кости струхновъ, кожу на
 плечи и пошли. Пришли икъ попу домовъ, поздоровкались. Попъ
 и спрашивая: дѣ ты жила? — Съ мядвѣдимъ. — А ето хто? —
 Я родила сына и дали яму имя Ивашка-Барашка, Мядвѣжая
 вушко. Ставъ ёнъ жить у попа. Ни богато яму треба ѣсти: бо-
 хонъ хлѣба, бязменъ соли, ведро воды на'динъ расъ. Обѣвъ ёнъ
 совсемъ попа и говора: пошій минѣ батюшка таки лантухъ, икъ
 твой дворъ. Батюшка пошовъ. И пошевъ ёнъ въ за́молотки; при-
 ходя къ хольварку, войшовъ икъ пану и спрашивая: «що, надо
 вамъ, баринъ, молотниковъ?» — Надо! а сколько васъ? — «Що»,
 мовлявъ, «сколько? я зроботаю большъ за дияти.» — А що табѣ
 за працу? — «А стольки дасі; сколько понясу; лишниго братъ ня
 буду.» — Добра! Ивашка принявся молотить; за'динъ день все по-
 молотивъ и повѣивъ. Приходя икъ пану и говора, що вже все

сдѣлавъ. Панъ позвавъ парубка: погляди, ти ня брешитъ ёнъ? Поглядѣвъ парубокъ и говора: «правда.» Отъ пошли яму давати хлѣба. Сипали въ лантухъ, сипали, що и пану мало осталось. Ивашка завярнувъ хохолъ и понесъ домовъ. Приндѣся икъ попу, насипавъ усѣ амбары; недѣ вже дивать. Отъ ёнъ поживъ, поживъ и говора: «купы мине, батюшка, мяккаго зилѣза, зыдѣлай такую булаву, щобъ пара кони насилу ўдворъ ўвязѣли. Попъ купивъ и сковавъ. Отъ Ивашка размахавъ, рашатавъ, да пустивъ ў гору, а самъ лѣхъ спать и сказавъ: икъ буде стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть, то будитя. Отъ ёнъ заснувъ и стало стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть. «Ўставай, Ивашка!» кажетъ попъ, «вже кóтитца.» Ивашка швидко вставъ, колѣни надставивъ, а йна обѣ колѣни вдарилось, да й россипалось. Ну батюшка тинерь пскуй мине вже такую, щобъ тройка кони чуть повизла. Попъ исковавъ. Отъ ёнъ опьять рашатавъ, размахавъ и пустивъ ў верхъ, а самъ лѣхъ спать и приказавъ: «икъ буде стукатѣть, лопатѣть, грукатѣть, то будитя мине.» Чиризъ годину стало стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть. Яни и кричатъ: «Ивашка-барашка ўставай.» Ёнъ ўставъ, лопъ подставивъ, а йна только увогнулась. Ивашка-Барашка поприщався зъ батюшкой, зъ матушкой и пошевъ ў бѣлой свѣтъ, взявши булаву на плечи. Идетъ дорогой встрикаицца изъ имъ чловѣкъ. «Здрастуй Ивашка-Барашка, Мядвѣжая вушка!» — «Здрастуй, Вярни-Гора! куды Богъ нясѣтъ?» Ходѣмъ за товариша». Идутъ вже ў двоухъ. Встрикаицца зъ имъ чловѣкъ. «Здрáстуйгя, людѣи добрыѣ!» — «Здрастуй чловѣкъ. Шчо ти за чловѣкъ?» — Я Вярни-Дубъ. А ви що за людѣи? Я Ивашка-Барашка, а я Вярни-Гора. Ходѣмъ за товариша. Отъ идуть вже ўгрохъ. Встрикаицца имъ чловѣкъ. «Здрастуйгя, людѣи добрыѣ!» — Здрастуй чловѣкъ добри. Шчо ти за чловѣкъ?» — Я Вярни-Кампнъ. А ви що за людѣи? А я Ивашка-Барашка, я Вярни Гора, я Вярни-Дубъ. Ходѣмъ за товариша. Идутъ въ чптыромъ. Стоитъ дворець; яны въ той дворець; ажъ тамъ повна воловъ. Ну що браццы будомъ дѣлатъ? — Нумъ обѣдаты! Заразъ вола щовчкомъ убили, зварили, простудили, побѣдали. «Ну тинерь, браццы, ходѣмъ подъ охоту.

Которы изъ насъ застанища дома? ну застанься ти, Вярни-Каминь». Вярни-Каминь заставься, вола щовкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, на лавку лѣхъ и въ гусли играя. Ажъ увойшевъ-якойся сѣвиньки дядѣкъ; самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой поляскивая. «Ахъ ви сукины сыны! мое добро пьитѣ, ястѣ, а минѣ ничимъ отбувагтя»; почавъ яго жарить; снявъ зъ спини полосу, яшной полѣвой натеръ, въ карманъ сховавъ и вышевъ. Вярни-Каминь — неколи играть. Вола знова вбивъ, наваривъ, ажъ тутъ идуть яго браття. «Що, бра́тицъ, наваривъ?» — Наваривъ. — «Простудивъ?» — «Не, браццы, ета бабская работа: туды да сюды, отъ и день». — Ну добре, ѣвши, простудимъ. Отъ повичѣрали. На завтра Ивашка-Барашка говора: «ну, браццы, хто сягони изъ насъ застанища. Застанься ти знова, Вярни-Каминь!» — Не, браццы, я вже ни хочу: — «Ну застанься ти, Вярни-Дубъ.» Вярни-Дубъ заставься, вола щовчкомъ убивъ, простудивъ, на лавку лѣхъ, въ гусли йграя. Отъ увойшовъ дядѣкъ; самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой поляскивая. «Оччини!» — Ня лихо дѣлаишь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» Ня лихо дѣлаишь, самъ пирилѣзишь. — «Ахъ ви, сукины сыны, мое пьитѣ, ястѣ, а минѣ ничимъ отбувагтя!» Увойшевъ и давай яго жарить: чистивъ, чистивъ, снявъ съ спини полосу, ячной полѣвой натеръ, въ карманъ сховавъ; самъ вола зѣвъ и вышевъ. Вярни-Дубъ неколи йграть, скорѣй вола вбивъ, наваривъ и студить. Ажъ идуть браття. «Ну, що, наваривъ?» — Наваривъ. «Простудивъ?» — Не, браццы, ета бабская работа: туды да сюды, отъ и день. (Далѣе тоже самое и о Вярни-Горы). На завтра Ивашка говора: «застанься сновъ Вярни-Гора. — «Ажа я остався, не, вже ни хочу». Отъ браття и говоруть: застанься вже ти, Ивашка-Барашка. Ивашка заставься, вола щовчкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, лѣхъ на лавку, въ гусли йграя. Ажъ вось идетъ дядѣкъ, самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой, поляскивая. «Оччини!» — Ня лихо дѣлаишь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» — Ня лихо дѣлаишь,

самъ пирлѣзишь. — «А, сукини сыны, мое пѣтѣ, ястѣ, а минѣ ни чимъ отбувайтя!» и только хотѣвъ увойти, а Ивашка за булаву и давай яго пѣтувать¹⁾); бивъ, бивъ, товкачи потымавъ, полоси потымавъ, да и за бороду потегъ ў лѣсъ, рощапивъ пень, и за-садивъ яго туды бородой, а самъ пошевъ на лавку, лѣхъ, ў гусли играя. Ажъ ось идутъ яго браття. «Ну, що, братѣкъ, наваривъ? — Наваривъ. «Простудивъ?» — Простудивъ. Сѣли объѣдать. Отъ Ивашка и спрошуеть: «що вамъ тутъ било? — А ничѣго. — «А ко мнѣ пришевъ якійся бѣсъ, самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзнимъ товкачомъ стукая, дротяной пугой лѣская. Я, мовлявъ, икъ ставъ яго пѣтувать, отпѣтувавъ добре». И Ивашка выинивъ ихъ полосы исъ кармана и пытая: «А се чіе полосы?» Нѣчиго змогацца, браття говѣруть: «наши.» — «Ну, стань, Вярни-Каминь!» Ёнъ ставъ. Ивашка поднявъ сорочку, приклавъ полосу, дмухнувъ — ина и приросла; тогда другому и треттиму. Отъ яны говѣруть: «дѣ жъ дядокъ?» — А я яго у пень бородой ущамивъ. — «Ходемъ, полядимъ». Ивашка ихъ повевъ икъ лню; ажъ тамъ только сторчить борода. Отъ яны пошли слѣдомъ, ажъ той слѣдъ вядеть на той свѣтъ, въ гримадную ямку. «Ну хто полѣзя?» — Лѣзь хоть ты, Вярни-Каминь. — «О не, вельми страшно, я ни полѣзу. — Ну ты, Вярни-Дубъ. «Я що хужи боюсь.» — Ну ты, Вярни-Гора. — «Лихо яго бяри, я ни полѣзу» — «Ну дакъ вы бѣбы!» сказавъ Ивашка, спускайтя миня, да глядитъ икъ я бѣзну, тоды и волочитя. Спустили Ивашку, ажъ тамъ чѣтыри дѣвки вельми пригожія. «Здрастуйтя!» — «Здрастуй Ивашка-Барашка-Мядвѣжая Вушко.» Отъ яни стали бицца: тая говоритъ: я за тебе! и тая: я за тебе. . . . За що вы бытєсь? У мене ще ёсть три брата на томъ свѣти. Отъ яни и говѣруть: по воли, ай по няволи? Ивашка говѣра: по воли. Отъ иду приклятаго змѣя увобью. А йди Ивашка; ёнъ тамъ типерь въ бани нарицца и тамъ двѣ кринычки обаполъ²⁾ бани: одна дужая, а другая нядужая. Отъ Ивашка пошевъ, попираставлявъ криночки и приходя ў банью. А ты

---

1) Бить, колотить. Слов. Носовича.

2) По обѣ стороны.

тутъ, прикляты? Ай ты тутъ? Отъ змѣй говора: «бицца, ай мирицца?» — «Ня зъ тымъ, щобъ мирицца.» И взяли бицца, Ивашка вже по колѣни въ зямлѣ, а змѣй по косточки. Отъ змѣй говора: «Циць, Ивашка: царѣи, князьи бьюцца и то мируцца; нумъ и мы помиремся и сдѣлаимъ одишку.» Икѣ стали отдыхать, змѣй пошевѣ напився съ праваго боку — и знядужавѣ, а Ивашка съ лѣваго — и ящо вельми посиленѣвъ. Почали яны зновѣ бицца и Ивашка убивѣ змѣя, мясо яго поразрубавѣ и колья постиркавѣ. Приходя, а дѣвки пытаются. Ну що, Ивашка, вбывѣ? — Эге! Ну типерѣ дѣвки ходеть сюды. Отъ ёнѣ одну посадивѣ и бразнувѣ, яе и потягли на той свѣтъ, тоды другую и треттю, тоды и свою посадивѣ, и самѣ сѣвъ. Яны потягли яго да и пустили, думали що ёнѣ убѣецца. Ивашка вельми излякнувся, вставѣ, заплакавѣ и пошевѣ. Ходивѣ, ходивѣ и обросѣ вже хѣдючи. Отъ встрикаицца яму змѣя. «Драстуй Ивашка-Барашка-Мядѣвѣжая Вушко. Що по воли, ай по няволи?» — Ходивѣ по воли, а типерѣ по няволи, змѣюхна-матухна. — «Я табѣ вызволю на той свѣтъ; иди поймай двинадцать парѣ птицѣ.» Ивашка вловивѣ двинадцать парѣ птицѣ, и приходѣя икѣ берегу. Змѣя и говора: «гляди: икѣ зихну, дакѣ ты парку и кѣнь минѣ въ ротѣ.» Ёнѣ сѣвъ, а йна повизла чиразѣ мѣра. Икѣ зихне, дакѣ ёнѣ ей парку и броса. Отъ вже покидавѣ ўсю, а беригѣ ще далѣко. Йна разѣ зихнула — нема, ў другови зихнула — нема, ў третти разѣ зихнула, дакѣ ёнѣ выризавѣ у сабе икры да й кинувѣ ў ротѣ. Отъ змѣя вынисла яго на беригѣ й говора: въ послѣдни разѣ ты кинувѣ вельми сладкѣи птички. — А не тожѣ ня птички, а мое икры: ты разѣ зыхнула — нѣчаго кинувѣ; у другови — нечаго, у третти — нечаго, дакѣ я ихѣ вѣразавѣ, дай кинувѣ табѣ ў ротѣ. Тоды змѣя говора: «А ну, стань задомѣ!» Ёнѣ иставѣ; ина карханѣла, икры й приросли. Отъ ёнѣ пошовѣ; ходивѣ, ходивѣ и напавѣ зновѣ на той дворецѣ. Увойшовѣ — ажѣ яго браття гуляють, а яго вже въ чилидакахѣ. Ивашка сѣвъ на полу, а яны яго нивгадали, думали що ёнѣ гостѣ и дали яму рюмку, дали двѣѣ, у яго вже закружилась въ головѣ. Отъ ёнѣ сядить, на булаву глядить

и говора: «Отъ щобъ хозяйнѣ!» Сколько бѣ яму тутъ топоровъ було!» Браття слухали, слухали да говорятъ: «що се ты сказавъ? а мя битцамъ ни хозяйны!» и хотѣли яго вдарить. А Ивашка, икѣ узавѣ ись полу булаву, да икѣ начавѣ ихъ бить! бивѣ, бивѣ; бивѣ, бивѣ, — повбивавѣ; а съ той дѣвкой, що ёнѣ выбравѣ за жену, съ той повинчався, а тыя, що имѣ були женами, тыя стали за челядокѣ. И я на томѣ бувѣ, медѣ вино пивѣ, а въ роти ни було, по бородѣ потякло.

Зап. учит. народн. учил., II. Степ. Батурино.

55.

ЧОРТЪ, МЕДВѢДЬ И ЗАЯЦЪ.

Могил. губ., Горепк. уѣзда, м. Дубровна.

У водной дярѣѣни жыў дѣдѣ зѣ бабыѣ. Яны имѣли три сынѣ, но только жили бѣдно. Якѣ умираў ихъ батько, ёнѣ имѣ раздѣлиў свое добро: большому сыну даў жорны, сяреднему рожокѣ, а меньшему лыки. Якѣ умерѣ ихъ батька, больши сынѣ узаяў жорны и идеть дорогой, и видить ёнѣ, што стоитъ якая-то хатка. Ёнѣ ўзлѣзѣ на крышу и поклаў на коминѣ отѣ жеронѣ камни. Пришли туды разбойники и стали считать свои гроши, а ёнѣ якѣ загрузить камнями и кинуў ихъ ў хату. Яны спужались и кинули на столѣ гроши. А ёнѣ злѣзѣ зѣ крыши и ўзяў, сдѣлаўся богатымъ и не даетъ своимъ братьямъ хлѣба. Вотѣ середни братѣ ўзяў свой рожокѣ и пошоў дорогой. Видить ёнѣ — стоитъ будка, а ў тѣй будцѣ быў запертѣ мядвѣдѣ. Пошоў ёнѣ подѣ двери и стаў трубить ў рожокѣ, а мядвѣдѣ якѣ замычать, ажны будка трасеться. Ыдетѣ панѣ на троихѣ коняхѣ и пытайтѣ ў яго: чаго ёнѣ тутѣ стоитѣ? А ёнѣ гово́рить: «звѣра стерагу». — «Покажи мнѣ яго». Только ёнѣ одчинѣиў двери и зайграў ў рожокѣ, якѣ мядвѣдѣ выскочить, прамо и кинуўся на пана и забѣиў яго, а ёнѣ сѣў на конѣ и утекѣ. Стаў ёнѣ богатымъ лучши большаго брата и стаў ни давать меньшому брату хлѣба. Ну тяперѣ што яму дѣлать? Ёнѣ ўзяў свои лычки и пошоў ў драмучѣ лѣсѣ и зайшоў ў боль-

шая болото, сѣѹ на купину и давай кроить лыки, а чортъ выскочѹ зѣ того болота и пытáить у яго: «штожъ будешь дѣлать?» А ёнъ говорить: «буду тутъ строить церкоѹ». Чортъ побѣгъ къ своему старшаму и сказаѹ: «яки-то чаловѣкъ будить тутъ строить церкоѹ». А старши и говорить: «иди, скажи: што хочить, нѣхай возьмѣть, абы ни строѹ тутъ церкоѹ». Ёнъ пошоѹ и сказаѹ ёта. А еты чловѣкъ говорить: «насыпьте мнѣ поѹну яму золота, што я выкопаѹ». Яны насыпали, но только жалъ стало золота. Пришоѹ къ ямѹ чортъ Крѣпки и говорѣть: «хто кого сборѣть, — тому и будетъ ето золото». А чловѣкъ говорѣть: «вотъ подѣ ёлкой ляжить мой стары дѣдъ и зѣ тымъ поборайся, чимъ ўпáродъ со мной, молодымъ». Ёнъ пришоѹ къ мѣдвѣдѹ и говорить: «давай, будемъ бороться!» А мѣдвѣдъ якъ узяѹ яго корчить — чуть ёнъ живы остаѹся. Пошоѹ ёнъ къ своему старшому и говорить, што ёнъ дѹжо крѣпки. Идетъ другѹ чортъ, Шибки, къ яму и говорѣть: «хто кого перегонѣть тому будутъ гроши». А ёнъ сказаѹ: «вунъ подѣ ёлкой сынъ мой, — згонься зѣ имъ!». Чортъ подыйшоѹ къ яму и говорѣть: «хто кого перагонѣть», а заяцъ спужаѹся и побѣгъ. Чортъ говорѣть: подожди, пораѹнуимся, а ёнъ зѣ вочей пропаѹ. — Пошоѹ чортъ къ старшому и сказаѹ, што ёнъ якъ побѣгъ, только яго и бачили. Идетъ треттѹ чортъ, Свистунъ, «Ну, тѣперъ жа хто кого пѣрасвищѣть, тому и гроши». — Давай! ну свищи! Сказаѹ ёнъ на чорта. Чортъ якъ свиснѣть, ажны лѣсъ затрасса. «А тыжъ, мѣлы, завяжи вочи свои, а то я якъ свисну, то яны у тябе зѣ лоба выскочутъ». Ёнъ завязаѹ вочи хусткой, а чловѣкъ еты якъ свѣснѣть доѹбежкой, такъ чортъ закричаѹ. Тогда ёнъ сказаѹ: «давай я еще разъ свисну». — «Ай, браточикъ, ни свищи большѹ, и такъ чуть вочи ни выскочили зѣ лоба, бѣры сабѣ гроши». Ёнъ узяѹ гроши и стаѹ такимъ богатымъ, лучши за своихъ братоѹ. — Я купѹ у водного мужика оѹся — и ета сказка ѹся.

56.

ИВАНЬКА ДУРАЧОКЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ., Полоцк. уѣзда.

Жіў сабѣ дзѣдъ изъ бабой,—було у ихъ тры сыны: два разумныхъ, а трецій Иванька дурачокъ. Баба скоро помёрла и дзѣдъ ужо быў близко къ смерци; тоды ёнъ раздаў свое хозяйство дзѣцямъ: большому сыну даў жоўтиного котка, сяреднему вѣялку, што хлѣбъ на току вѣюць, а Иваньку дураку даў вѣзочку лыкъ, а самъ скоро и помёръ. Дзѣдци жили, жили, поѣли увесь бацькинъ хлѣбъ, надобе ужо самымъ заробляць. Вотъ большій братъ ўзяў того котка, што даў яму бацька, и пошоў заробляць гроши. Доўго ёнъ йшоў до самого вечера и зашоў ў такій бокъ, гдзѣ нима котоў. Зайшоў ёнъ къ одному пану и стаў просиця ночуваць, а въ гэтого пана было дўжо много мышей, дакъ ёнъ и пусьциў яго ночуваць и сказаў своимъ молодцамъ завесь яго ў клѣць спаць, кабы яго зѣбли тамъ мыши. Молодцы завяли яго ў клѣць и ёнъ лёгъ на засікахъ спаць. Ящѣ ёнъ ни поспіў заснуць, а мышина прибѣгла и начала кусаць яго за ногу, тоды ёнъ высадзіў зъ торбочки котка, а самъ лёгъ спаць. Якъ только мышина выскочиць, тоды котъ яе зѣбсь, а якъ наѣўся котъ, ёнъ стаў ихъ рѣзаць да ў засикъ кидаць, дакъ ёнъ ихъ до дня накідаў поўный засикъ. Якъ стало видно, панъ посылаецъ молодцоў выкинуць мужука. Молодцы пришли и видзюць, што мужыкъ спиць, а ли яго сядзиць нѣйкій звярокъ. Тоды яны побѣгли да сказали гэта пану. Панъ пошоў зъ молодцами побудзіў гэтого мужука и стаў просиць у яго котá. «Што хочашъ бяры, только продай намъ гэтого звѣра» кажець панъ. А вотъ што я возьму зъ васъ, паночакъ: «обсыпци ўсяго кота золотомъ». Мужыкъ забраў гроши и пошоў домоў. Жили яны тоды жили, покуль проѣли гэты гроши. Тоды ужо сяредній братъ ўзяў свою вѣялку и пошоў заробляць гроши. Йшоў ёнъ дзень и ночь и на другій дзень зайшоў въ аднэй дзя-

реўни къ мужыку на токъ, а тамъ только што змолопили и сѣли коло кучи выбираць по'дному зяриу зъ мякины. Тоды ёнъ нытаецца у ихъ, «а побѣдали вы?» А яны кажуць: «нейшо». Гэтотъ мужикъ кажиць имъ: «идзици обѣдаць, а я пирабярю гэту ўсю кучу, покуль вы побѣдаици». Яны пошли, а ёнъ сійчасъ сѣў, кучу пиравѣіў и зсунуў мякину ў одну кучу, а зерны ў другую. Пришли тѣи людзи и стали дзивувацца, што ёнъ скоро такъ пирабраў. Ёнъ разказаў имъ, якъ ёнъ дзѣлаў и показаў имъ вѣялку. Яны стали просиць, капъ ёнъ продаў яе. — Коли обсыпици мнѣ яе золотомъ, якъ поставлю я яе торчкомъ, дакъ продамъ. Яны обсыпали яму. Мужикъ гэтотъ забраў гроши у торбочку и пошоў домоў. Жили яны жили, прожили ужо и гэты гроши, приходзицца ужо ици Иваньку дурачку заробляць гроши. Ёнъ ўзяў вязочку лыкъ, што даў яму бацько, пираксіўся и пошоў. Прышоў ёнъ къ рацѣ, сѣў и стаў плесць лапци. Выскакиваиць къ яму чортъ и пытаицца: «што ты Иванька дурачокъ робишь?—Што я роблю? Вяроўку ўю да буду васъ чарцей зъ ракі цигаць». — А, Ваничка, а рѣднинькій што хочешъ бяры, только ни цигаи насъ зъ ракі!» Кажець чортъ. «Насыпъ мнѣ шапку золота, дакъ ня буду», кажець Иванька дурачокъ. Чортъ согласіўся и пошоў за грошми. А Ванька выкопаў глубокую ямку и поставіў надъ ей шапку. Чортъ принёсъ мяшокъ гроши и высыпаў ў шапку, поглядзіў, ажну йна ишо няпоўна; тоды ёнъ побѣгъ ишо и тры разы такъ бѣгаў, покуль насынаў поўну шапку. Якъ насынаў поўную, тоды кажець: «Ну поднимай». Ванька подняў, а чортъ и увидзіў, што гроши остались ў ями. «А не», кажець чортъ, я не уступлю, ты мяне ошукаў, я пойду скажу старшаму чорту, якъ ёнъ скажець, такъ нихай и будзиць. «Старшій чортъ даў имъ кобылу и кажець: «хто скорѣй обнясець яе кругомъ болота, што коло ракі, тому нихай гроши». Перши ўзяў чортъ кобылу на плечи и повёсъ. Несъ, несъ, дыи заваліўся, а Иванька кажець: «ахъ ты, дуракъ, плохая у цябе сила на плечохъ, ня занесъ кобылы: вотъ я мижи ногъ обнясу. Тоды сійчасъ сѣў на кобылу верхомъ и обѣхаў кругомъ болота. Тоды гэтотъ чортъ

пошоў къ старшому и сказаў, што ёнъ ня обнесъ кобылу, а Ванька обнесъ.» Ну, хто дужѣй свисниць, тому и гроши». Чортъ пошоў къ Иваньку и сказаў яму гэта. «Ну, свисни!» кажець Ванька чорту. Чортъ якъ свиснуў, дакъ у Ваньки ажну шапка зъ головы звалилася. Тоды Ванька кажець чорту: «ты закрой вочи, а то я якъ свисну, дакъ яны у цябе выскочуць». Чортъ завязаў вочи, а Ванька якъ дася яму палкой по головѣ, дакъ ёнъ ажну заваліўся. Тоды изнова ёнъ побѣгъ къ старшому, сказаў што Ванька дужэй свиснуў. «Ну», кажець чортъ старшій: идзипколицися скрось проканъ, хто кого заколиць, тому гроши. Гэтотъ чортъ ўзяў штыкъ, а Ванька вилки. «Ахъ, братъ у цябе зъ двумя рогами, а у мяне зъ однимъ» кажець чортъ. «Будзимъ мѣняцца», сказаў Ванька. Чортъ согласіўся и яны помѣнялися и пошли колоццися скрось проканъ. Чортъ якъ кольнуў, а вилки и задержалися. Тоды Ванька ўзяў, дай заколоў чорта, а гроши ўзяў сабѣ и яны жи-вучъ и циперь ящо за гэты гроши.

Зап. восп. Полоцк. учит. семинаріі.

57.

КЛИМКО.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда.

Быў у пана ў дворѣ одзинъ мужикъ; яго называли Климко. Часто вельми ёнъ краў и часто яго били, а послѣ панъ прыказаў выгнаць яго зъ двора.

Пошоў Климко, нанаяўся у жидоў гурки пилноваць. Ёнъ у шабасъ жидоўски назбярэаў хлопцоў, поворочаў имъ ўсѣ гуркі, продаваў по трояку копу. По шабасу оглѣдзилися жидаы, што гурки ўсѣ попсованы, пошли яны збираць свою компаню, кабъ Климка выбиць. Климко тымъ часомъ пошоў ў мястэчка и купіў новы горщокъ. Прышоў подъ будку, разложыу огонь, наліў ў горщокъ воды и заварыў воду. Климко ўзяў, загарнуў пескомъ огонь, а горщокъ ў горячимъ пяску и варыгца, а самъ положиўся и храпѣ. Прыходзюць жидаы съ компаняю биць Клим-

ка, — глядзяць: Климко храпе, горщокъ стоиць на пяску бизъ огню и варытца. Давай будзяць Климка: «Климко! Климко!» — Га!» одозваўся Климко — и изноў храпе. Жиды изноў кличуць. «Климко! Климко!» — «Га?» изноў одзываетца Климко. «Цуешъ Климко», кажуць жиды, «цему гэта твой горщокъ безъ огню варытца?»

— Штошъ вы не видзице, што гэта такі горщокъ: ёнъ ўсе мнѣ безъ огню варыць.

«Цуешъ, Климко, продай намъ гэты горщокъ, сто хочешъ дамо, толкы продай».

— Дайце 30 рублёў, то продамъ.

«Цуешъ, Климко, будзе съ цябе 20, ты жъ намъ столько шкоды наробиў».

— «Ну, то чортъ васъ бяры! Давайце гроши и бярэце». Ўзяли жиды горщокъ и вельми рады, што Климка ошукали. — Пошли яны до хаты, налили воды ў горщокъ, поставили ў пòпели на прыпечку, а горщокъ не кипиць дзень, не кипиць и другі. Жиды яще горшъ зазлова́ли на Климка, — хочуць яго забиць.

Климко тымъ часомъ купіў за рублёў тры коня, и стаў кормиць яго сѣномъ и оўсомъ, а якъ подѣў конь дóбро, то Климко подставіў подъ хвостъ коню цѣборъ, а якъ конь ў цѣборъ опорожниўся, то Климко насыпаў ў гной грóшай, размѣшаў. А тымъ часомъ жиды назбiра́лiся Климко биць; видзяць Климко ў цѣбри ў гндю кóнскомъ выбирае грóши.

«Што ты робисъ, Климко?»

— Што шъ вы не видзице, што я роблю? Грошы зъ гоўна выбираю!

«Сто твой конь грошми сяре?»

— Што шъ вы, па́длы, ослѣпли, не видзице, што грошы?

«Ну цуесь, Климко, продай ты намъ гэтаго коня».

— А што шъ вы мнѣ за яго дасьцѣ?

«Сто хочесь дамо»

— Сто рублёў дайце, то продамъ.

«Эй, на сто такъ дорого?»

— Што? Дорого? Пошли вонъ, падлы!

«Ну, ну Климко! цуесь, отпусцися, Климко! Будзе съ цябе трыцаць рублёў».

— Не меншъ, якъ 50.

И на барысь ніцого?

— Ани гроша!

«Ну, то на, бяры! нехай будзе намъ счасце!»

Дали Климку 50 рублёў, а коня повяли ў стадолу и давай кормиць яго ўсिमъ, чимъ ни попало и кажды жидъ свои ладони подставляў, а съ подъ хвоста грошы не падаюць. Жиды видзюць, што Климко ихъ изноў ошукаў, пошли скаржицци на яго до пана. Панъ якъ выслухаў ихъ скаргу, сказаў прывясьци до сябе Климка; запятаў у яго: якъ умѣ красьць и обманваць? Прыказаў Климку: «коли ты такі здатны, то глядзи, кабъ ты украў у мяне ночную кошулю». — «Добро, пане» каже Климко.» Ёнъ запрасіўся у лѣкая показаць яму той покой, гдзѣ панъ спіць. Ёнъ закраўся туды и сховаўся подъ лóжакъ. Якъ прынясли пану кошулю, Климко съ подъ лошка за кошулю и помаленку за тымъ, што прынесъ — и выбѣгъ; пóтомъ пошоў до корчмы, узяў за кошулю кварту горѣлку и пѣ.

Прышоў панъ спаць, глядзиць — нема кошули. Сказаў знайсьци Климко. Прывяли яго до пана. Панъ пытае яго: «ты, Климко, украў мою кошулю?»

— Я!

«Гдзѣ шъ ты яе подзѣў?»

— Узяў за яе кварту горѣлки. Подмацаваўся, што мучіўся подъ панскимъ лошкомъ.

«Глядзишъ, ты Климко, коли ты такі здатны, кабъ ты мою паню украў».

— Добро, пане.

«Климко знаў, коли пани ѣдзиць на шпацыръ; пошоў, купіў новыя боты и прышилноваў, якъ пани выѣхала съ фурманомъ; одыйшоўся одъ палацу, сѣў пры дорозѣ, кудóю пани будзе ѣхаць. Якъ увидзѣў, што пани ѣдзе, кинуў одзинъ ботъ пры дорози, а

самъ побѣгъ далѣй съ поўверсты и кинуѹ други ботъ, и самъ сѣѹ и чакѣе. Ёдзе фурманъ съ паняю, углѣдзѣѹ: ляжиць на до-рози новыѹ ботъ. Фурманъ проситца у пани, кабъ позволила под-няць ботъ; але пани не позволила. Поѣхали далѣй — видзяць: ляжиць други ботъ однэй пѣры. Тогда пани позволила побѣгчи и по той ботъ. А Климко изъ за куста выбѣгъ, сѣѹ на кони, дай драго съ паняю; завезъ паню ѹ самую пропасть, гдзѣ живуць чѣрци, позваѹ чарцѣй и продаѹ имъ паню, а самъ пошоѹ до хаты.

Панъ дочуѹся, што пани уже нима, догадаѹся и послаѹ по Климко. Лѣдвѹ знашли Климко: пьяны спаѹ. Будзяць яго: «Климко! а Климко! идзи до пана.

— «Га?»

«Чуешъ, Климко, идзи до пана!»

— «Га?» и еще спиць.

«Идзи до пана!»

— «Идзѣце вы до чорта! ёнъ мнѣ грѣшай даѹ, и я цяперъ таки самъ панъ, маю за што выпиць и закусиць».

«Але шъ идзи до пана».

— «Дайце мнѣ послѣ працы выпатца, — я быѹ ѹ далекой дорози, ѹ пѣкли, видзѣѹ самого старшаго чорта, дайце мнѣ выпатца».

Самъ панъ не дождаѹшися Климка, прыбѣгъ до яго и спраши-вае: «Климко! ты паню украѹ?»

Климко схопіуса и стаѹ предъ паномъ и говориць:

— Я, пане.

«Гдзѣ шъ ты дзѣѹ яе?»

— Продаѹ, пане, чорту.

«Якъ гѣто чорту?»

— Але, чорту ѹ пекло.

«И гдзѣ шъ яна цяперъ?»

— «У чорта, пане, ѹ пеклѣ».

«А мойжешъ ты Климко, мойжешъ ты добры! Чи-неможешъ ты одобраць у яго паню назадъ?»

— «Поглядзимо, пане, може якъ одбяремъ, але вельми трудно».

«А змилуйся, Климечко, што захочашь дамъ, только одбяры».

— «Добро, пане, постараемся, только дайце мнѣ, пане вяску колочкоу и вялики клубокъ ницей, альбо якой-нибудь пражы».

Панъ прыказаў и заразь дали Климку ўсяго! Климко ўзяў вяску колочкоу и вялики клубокъ ницей и пошоў туды, гдзѣ чарпямъ продаў паню. Стаў ёнъ надъ тымъ мѣсьцемъ биць ў кружочакъ колочки и обводзиць нитками на вокóло колочкоу. Обвóдзиць ды обвóдзиць. Ашъ выбѣгае одтуль чóрцикъ.

«Што, Климко, гэто робишь?»

— Цэркву! ци ты не видишь?

«Чуешь, Климко, покинь ты тутъ робиць цэркву!» мы цябе просимъ.

. «А вамъ што за дзѣло? мнѣ муси трэба тутъ строиць цэркву». И ўсе обводзиць нитками на вокóло колочкоу. Чóрцикъ йзноў просиць яго: «Чуешь, Климко, што хочашь дамó, только тутъ цэркви не роби».

— Нехай такъ, коли оддасьцѣ мнѣ назадъ мою паню.

«То почакай, не роби; я пойду скажу на́шому старшому». И побѣгъ чорцикъ до старшого. Ажъ выходзиць одтуль и несе съ собою жалѣзный колъ и кáжа:

«Ну, Климко, хто зѣ насъ вышѣй подкине гэту палку, то того будзе пани».

— «Ну, кидай ты», сказаў Климко на чорта. Якъ кинуў той, чуюць стало видно жалѣзо. Подаў чортъ Климку: «Ну кидай ты!» Климко спёрся на колъ ледве,—держиць яго и ўсѣ глядзиць на слонце, на небо, и ўсѣ глядзиць. Пытае яго чортъ: «што ты тамъ глядзишь?»

— «Я гляджу — унъ тамъ дзвери показывае на слонцѣ; тамъ кузня, тамъ мой братъ ковалёмъ живе; я хочу яму закинуть гето жалѣзо, то яму будзе много чаго наробиць яго.

«А не кидай туды! Гэто наша палка, што мы подпираемъ пѣкло, кабъ ни́хто безъ насъ туды не войшоў». И одобраў у Климки палку, пошоў до Люцы́пора на скаргу. Ашъ выходзиць за другимъ разомъ и говóрыць чортъ Климку:

«Ну попробуемъ: хто изъ насъ выцисне изъ камня большъ воды, то того будзе пани».

— «Ну цисни!» каже Климко.

Чортъ стаў циснуць камень — ледве показалося вода. А Климко оглянўся—видзиць: козлякъ—грыбъ сидзиць—ухопіў ёнъ гэты грыбъ и якъ поцисне, такъ и полилася вода; ўзяў и пляснўў ў вочи чорту. Той изноў побёгъ до свого старшаго дьябла. Давай яны ўсимъ пекломъ радзиць, што съ Климомъ зробиць? Послали изноў къ яму чорта: «Идзи и скажы: хто зъ васъ скорѣй коня обясе на около того лѣсу?»—Прыбѣгае чортъ къ Климу и каже: «хто зъ насъ обясе унъ того коня на воколо гэтаго лѣсу, того будзе уже пани».

— «Ахъ ты падла! што мнѣ нясьци гэтаго коня? Няси ты ўпяротъ». Чортъ ўзяў коня на плечи и понёсъ на воколо лѣсу. Ледве обнесъ, весь задыхаўся. А тогды Климъ якъ сѣў верхомъ на коня, якъ прыспиціў яго, конь, якъ видишъ, обнесъ Климко. «А кабъ вы попроподали! Я буду съ вами доўго тормосовацца ¹⁾? буду робиць цэркву».

«Ай! почакай, не строй, не строй! я заразъ прыйду и оддамы паню твою». Пошоў чортокъ, сказаў старшаму чорту, якъ Климко прэндко обнесъ коня на воколо лѣсу. Чортъ удзивиўся и подумаў, што тутъ цяперъ робиць? Пани шкодо отдаваць. Послаў яще разъ того чортка: «Няхай Климко съ тобою бяжиць на выперадки: которы зъ васъ котораго перагониць». Покуль чортъ уговарыўся, Климко, идучи, напаў на двоухъ маленькихъ зайчиоў и побраў ихъ у торбочку и трымаў. Прыбѣгае чортокъ и гаворыць: «Климко! яще одно дзѣло зроби, то тогды оддамо паню: бѣжымъ мы съ тобою на выперадки: хто зъ насъ скорѣй обяжиць на воколо лѣсу».

— Ахъ ты падла! дурны! Табѣ збѣгчися зо мною? Ось поглядзимо: чи збѣгнись ты зъ моимъ маленькимъ сынкомъ» и вынўў Климко зайчика и пусьціў. Чортъ побёгъ сабѣ, а зайчикъ сабѣ.

---

1) Таскаться, тереться, трястись. Слов. Носовича.

Прыбѣгае чортъ до Климки, отъ Климко трымае уже зайца за уши и показывае чорту. «А што? покуль ты прыбѣгъ, ёнъ даўно уже у мяне на рукахъ». Пошоў чортъ и заплакаў. Чутно было, якъ ўсё пекло плакало. Выводзяць паню зъ пекло и даюць на рўки Климку. Глядзиць ёнъ и чисто злекаўся: не можа познаць своё пани; яна лѣзе яму руки палаваць, а ёнъ боицца яе. Завозиць Климко паню до пана — и панъ не можа яе познаць: ўся чорна — ни очей, ни твару¹⁾ ни видаць, и одзѣньне перамѣнілосё на ёй и говόрыць не такъ. Панъ заплаціў Климку — попросіў жидоў, кабъ яны Климка зловили и ўтопіли. Жиды позбiралися Климка распытваць, якъ ёнъ воеваў съ черцями ў пекли. Климко имъ стаў разказваць. Жиды накінули на яго своимъ талесомъ и тогда ухопили яго и зразу и ўпихнули яго ў мяшóкъ и цыцами завязали, кабъ Климко зъ яго не уцѣкъ. Зацягнули жиды Климка ў мяшкú подъ проломку и покинули яго тамъ, а сами пошли еще до кагалу народу: — што рабинъ скáжа? чи можно жидамъ хрысьціянiна топиць, кабъ рукъ не *отрѣфиць*? А Климко тутъ лежучи, давай крычаць: «не умѣю ни читаць, ни писаць; за короля обираюць. Гвалтъ! ратуйця!» Доўго Климко такъ крычаў. Ёдзе якісьць вялики панъ на чацвярыку, слухае, што ў мяшку крычиць чаловѣкъ: не умѣю ни читаць, ни писаць, за короля обираюць! я гэтого не хочу; — гвалтъ! людзи ратуйця!» оставіўся панъ и пытае у Климки: колп хочашъ, чаловѣча, я цябе одмяню.

— «Ай добро, пане!»

«Я ўмѣмъ чітаць и пісаць и мо́гу быць крúлемъ». Развязаў панъ мяшóкъ, — вылісь Климко. Панъ одаў яму свое одзѣньне и кони съ фурманомъ, самъ ўлѣзъ ў мяшóкъ и попросіў Климка яго завязаць.

Климко поѣхаў домаѣнтку того пана и съ паненю яго познаўся, а панъ трохо полежаў, покуль жиды прышли и пытаюць:

«А сто? хочешъ быць за короля?»

---

1) Лица.

— «Хочу!»

«Ось мы цябе зробімъ королёмъ», — поцягнули мяшókъ и ўпхнули ў полóнку, только бульбатки заболмотали — и ўсё. . . . Жи́ды тамъ постояли и ў ладжи заплеска́ли: «тутъ ўзе табѣ, Кли́мко, зиць, до насъ больсь не ходзиць».

Празъ поўгодзіны жи́ды стали збирацца до пана, кабъ подзя́коваць, што панъ позволіў злòдзѣя со свѣту звесьці и хоцѣли ў той дзень свято заложыць. . . . Глядзь госьць їдзе до пана на чацвярыку. Выбягае самъ панъ зъ панею прынимаць госьця; хочучъ заспытацца, якъ гэты госьць зовецца и скуль ёнъ? Ажъ ёнъ самъ ўперодъ сказаў, што ёнъ Кли́мко, съ того свѣту прыѣхаў зваць ихъ туды.

Давай *зидки* яму руки цаловаць, кабъ ёнъ разказаў имъ, якъ тамъ на тымъ свѣці. Кли́мко давай имъ разказваць: «Якъ вы мяне ўкінулі, такъ мяне заразъ ухопили пòдъ руки, повялі мяне ў такіе покои, што я ў бацьки нашаго пана не видзѣў такіхъ, а што тамъ золота, алмазоў — и не поличыць и не перамѣриць! Я захоцѣў поѣхаць, якъ бачице, чадвѣрку коней подвели — и я сюды прыѣхаў. . . . Ахъ што тамъ за богатство!

«Пане Кли́мачко выбачайце, ой на насъ за васъ. Можа вы насъ туды прыпусьцили бы».

— А чаму жъ? Можно.

«Пане Кли́мко, ай кабъ заразъ, ой вей!» И самъ панъ стаў просиць яго, кабъ пана на ўпяродъ ўпусьциць ў тóя королеўство.

Ўсё позбіралися пòдъ полóнку и подлазили ў мѣшки, а Кли́мко цягне и ўпихае ў полонку, а пана сваяго на упяродъ ўпихнуў, а за имъ жидоў наупихаў, — только яны тамъ пищали. А самъ Кли́мко остаўся паномъ надъ ўсѣми маёнтка́ми и надъ жидоўскіми хатами ¹⁾.

Записалъ по памяти О. Новицкій. Сообщ. Е. О. Карскимъ.

---

1) Ср. у Садовникова: «Сказки и преданія Самарскаго края», сказку: Кузька воръ, стр. 139, и въ III вып. Народн. русск. сказ. Аванасьева, серію сказокъ, пòдъ заглавіемъ: *Воръ*, гдѣ событія и ихъ сцѣпленіе почти во всемъ сходятся съ

58.

КОТЪ И ДУРЕНЬ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Было у одного чировѣка тры сыны: два разумные, а треццїй дурень. Захворѣў ихъ бацька и выжиць ужо не сподзѣваўся. Пирадъ смерцьцю раздзѣліў ёнъ свою господарку пополамъ двумъ разумнымъ сынамъ. Дурень, бачучи, што яму бацька нічо́го не выдзѣліў, стаў жалковаць и плакаць: «Што ты, татка, мнѣ покидаешъ?» каже ёнъ бацьку. Подумаў, подумаў бацька да й каже яму: ўсё господарство, сыно́къ, раздзѣліў я твоимъ старшимъ братамъ; остались только отъ подзѣлу мой котъ ды мазная печь, што дзёгоць гнали: нехай яны табѣ останутца». Дурень и за гэта подзяковаў.

Помёръ бацька. Только поховали яго, дыкъ разумные братья дурня ў кáршень дый за дзвери выштурхнули, а за имъ выкинули и яго кота. «Шукайце», кажуць, «сабѣ хлѣба, а мы гультаёў кормиць ня будземъ». И пошоў дурень, заплакаўши, ў свою бацькоўщину — мазную печь. Лёгъ тамъ на по́пилѣ, кота положиў ў головахъ, кабъ согрѣтца. Лежаў ёнъ, лежаў — захоцѣў їсьци, и давай кричаць: «їсьци хочу! їсьци хочу!» схопіў кота и каже: «я цябе зѣмъ». — «Почекай трохи, ня їшь мяне», говориць яму котъ, «я табѣ принесу яды». И пошоў котъ по стрехахъ лазиць — яды шукаць; принесъ килбасъ, накорміў дурня. Только ёнъ наѣўся, стаў кричаць: «жаницца хочу!» Тутъ уже и котъ нічо́го не могъ дорodziць. Такъ дурень кричаў, покуль узноў їсьци захоцѣў. И такъ кажиный дзень: выголодаетца, кричиць: «їсьци хочу», подѣсь — кричиць: «ожанитца хочу». Навэ́тъ биць кота стаў. «Треба яго жаниць» думаетъ сабѣ котъ. «Али жъ якъ пока-

---

нашимъ варіантомъ, за исключеніемъ участія чорта въ укрывательствѣ похищенной барыни и т. д. Тамъ, въ вар. *в. и. е.* и имя вора-художника тоже *Климка*. — Сравнительно литературный обзоръ сказокъ объ искусномъ ворѣ читатель найдетъ въ IV кн. назван. сказокъ Асанасьева, стр. 496—502. III.

затца ў сваты съ такимъ слупомъ ў попілѣ? Хто за яго за такого пойдзе за мужъ?» Думаў, думаў котъ и надумаўся.

Пошоў на шумѣтнікъ кравѣцкій, насобираў окромѣскоў ружныхъ и пошіў яму одзѣння; потымъ пошоў на шумѣтнікъ шавѣцкій, насобираў кусочкоў скûры, кончыкоў дратвы и пошіў яму боты. Накормиў дурня, обмыў яго и надзѣў ў новую одзѣжу. А вѣдомо, што прибяры пень, — дыкъ и пень хорошъ; такъ и гѣтый дурень зрѣбiся такій пригожій, што хоць къ королеўнѣ вядзi яго; ажъ котъ на яго залюбоваўся. «Ну пойдземъ ў сваты къ нашему пану» каже дурню котъ. «Ты зови сябѣ паномъ Попялинскимъ (бо ты ў попілѣ качаўся), сядзи якъ бы вялікiй панъ, ничѣго не говоры, голову дзяржи прамо, на себе не оглядывайся».

И пошли яны ў свѣтъ, къ пану. Пришли. Панъ ажъ дзіву даўся, убачiўши такого кота, што умѣе говориць; не такъ дзiвiўся, якъ паненка, яго дочка. А якъ котъ разказаў, сколько у пана Попялинскаго маѣнткоў и што ѣнъ хочиць зъ ей жанитца—згодзилася наветъ зъ охвотой. Али бацьки же хоцѣли дознатца, чи прауда, што котъ разказывае про маѣнтки пана Попялинскаго и надумали предъ вясельлемъ зъѣздзиць къ яму ў госьци. Собрали сусѣдзей, посадили дурня ў карету и поѣхали. Котъ попѣраду побѣгъ. Ъхали, ѣхали, ажъ заѣхали ў маѣнтки Змѣя Горыновича. Пасьцили тамъ пастухи больша, больша стадо короў. Котъ и пытаецъ у ихъ: чiе вы, пастушки?»

— Змѣя Горыновича.

«Не кажице, што Змѣя Горыновича, а кажице пана Попялинскаго: бо ззаду за мной ляциць Громъ зъ Пяруномъ—забъецъ васъ». Пастушки такъ и зрѣбили, якъ ихъ паны запытали: чiе яны.

Пѣтымъ котъ споткаў конюшкоў Змѣя Горыновича и ихъ застрашiў Громомъ съ Пяруномъ и приказаў говориць, што и яны пана Попялинскаго. Яны такъ и сказали на панское запыгання. Бацька паненки росъ якъ на дрожжахъ отъ радосьци, што такі богаты панъ мае быць яго зяцемъ. Прибѣгъ котъ ажъ ў самы дворъ Змѣя Горыновича и кричиць: скорѣй ховайся куды

нибудзь, пане Змѣю! Бо ляциць Громъ съ Пяруномъ, забьецъ цябе и сотрець на муку!» А змѣй, вѣдомо, боитца Грому, — спужаўся. «Куды жъ», каже, «мнѣ схватца?» — Серадъ змѣева двора росла большая дуплистая липа. «Лѣзь худчѣй¹⁾ ў дупле!» каже котъ змѣю. А ёнъ съпуду, вичого не разобраўши, будзь дурень и полѣзь ў дуплѣ. Коту тольки гэтаго и треба было: забіў дуплѣ полѣномъ и глиной замазаў. Пóтымъ того котъ крикнуў змѣевой дворнѣ: «Коли хочетце живымъ быць, дыкъ не кажице, што вы змѣя Горынывича, а кажиця: пана Попялинскаго; бо ляциць Громъ съ Пяруномъ — забьецъ васъ, помолоциць, зожнецъ на горкій яблыкъ». Ўсѣ слуги страшно попужались. — Тымъ часомъ подтѣждаецъ къ двору вясельные госьци. Ўзѣхаўши на дворъ и дзиву далися — такъ ўсѣ было пригоже и по паньску прибрано. Слуги вышли на сустрѣчъ и повяли молодыхъ ў покой. Тамъ госьци и вяселья згуляли. Гучное²⁾ было вяселья. Такъ и стаў дурень пановаць ў Змѣявымъ дворѣ. Яно праўда, што разумнѣйшимъ ёнъ не зробіўся, али и на што богатому рóзумъ? У кого стае, дыкъ и розумъ додае.

Зап. учит. Минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ.

59.

б)

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовцы.

Быў дзѣдъ да баба; было у ихъ тры сыны: два разумные, а тречи дурны. Одзинъ быў за настаўника, другі за писара, а дурны ўсѣ сядзиць на плячѣ, пóпилъ перасыпае, и ўсѣ яго не любяць, вѣдомо голова струпливая. А котъ у яго быў таки разумны, — коле яго сѣдзѣў. Якъ дурны ѣсьць захоче и попросяць, такъ ўсѣ яго кочаргóю лупаць, такъ ёнъ и плаче голодны. Котъ каже: «цихо, братъ, не плачь! мы съ тобой лѣпѣй ѣсьць будзимъ, якъ яны». Такъ пошоў котъ, коўбась по-

1) скорѣй.

2) шумное

одрываў, скорынку съ бохона хлѣба здэръ, прынёсь дурному и ѣдуць ў двоухъ. Послѣ якъ наѣлися и такъ рады. Захоцѣў дурань сыроў и сала, — и котъ пошоў, прынёсь, — изноў ѣдуць. Послѣ дурны говорыць коту: «якъ бы у бацька тую фаску масла украсыць, што ёнъ не дае намъ». Котъ зноў прынёсь и фаску масла, скорынку хлѣба зъ бохона здэръ. Ёли гэта ўсё, покуль зѣлы. Потомъ дурны захоцѣў жаницца. Гоняе бацька, кабъ ёнъ даваў яму коня ѣхаць ў сваты. А бацько каже: «Дурань ты, дурань! хто за цябе пойдзе?» Такъ ничо́го, таки колоцыць бацько. Дае яму бацько короселивого коня. Ничо́го; ўзяли яны гэтаго коня. Што тутъ робиць? Котъ гово́рыць: «конь короселивы, — ѣхаць брыдко». Узяў котъ, зробіўся чаловѣкомъ, ўзяли украли у бацька добраго коня, сѣли и поѣхали ў сваты! Ёдуць подъ городъ, — котъ гово́рыць: «што тутъ будзе, што у цябе одзѣння подралося?» Прыѣжджаюць ў городъ, котъ бяжиць, видиць — продаюць боты, крычиць: «што тутъ робице? Ёдзе князь Пячурынски». Тые жи́ды зъ ботами уцекаюць, а котъ за самыя лѣпшыя боты — и на уцѣки да и понёсь и даў тому дурню. Ёнъ одзѣў тые боты, а подранные скинуў. Тогда поѣхали далѣй ў городъ: продаюць жи́ды ўсё мяккую одзѣжу солдацкю, такъ той котъ крычиць на жи́ды: «што вы тутъ расположилися продаць? Ёдзе князь Пячурынски, ёнъ вамъ задасыць». Тые жи́ды на ўцекачи: «Ай вуй!» Одзѣнные тоя пораскидали. Той котъ за самая лѣпшое хутро (шубу) и понёсь и даў дурному одзѣць, и поѣхали далѣй. Такъ прыѣхали ў трэ́цій городъ: продаюць жи́ды шапкѣ. Такъ само поразгоняў котъ жи́ды: «Ёдзе князь Пячурынски, задасыць вамъ!». Жи́ды на уцекачи, а котъ схопіў шапку найлѣпшую — и ѣдуць далѣй. Бяжиць сабѣ зайчикъ; такъ прымѣрковалися биць яго. Заяць каже: «ня би мяне! я буду табѣ ў велькой одгодзѣ». Котъ каже: «бѣжишъ за нами». Зайчикъ каже: «дóбро! буду бѣгчи». Такъ ѣдуць, — бяжиць лѣсь, такъ яны прымѣрковалися, хочучъ лиса биць. Лисъ просицца: «не бійце мяне; я буду вамъ ў велькой одгодзѣ и што вы кажеце, то я вамъ буду робиць». Ёдуць ужо далѣй, — бяжиць воўкъ. Изноў прымѣрковалися уже воўка́ биць —

и той каже: «не бійце мяне: я буду вамъ ў великой одгодзѣ»
Ѣдуць даляй,—йдзе мядзвѣдзь,—такъ уже мядзвѣдзь просипца:
«ў великой я буду вамъ одгодзѣ». Такъ идуць, идуць, и Пячу-
рынски князь кажа на зайца «засвищи мяѣ, кабъ одзинаццаць зай-
цоў прыбѣгло, а ты будзешъ двинаццаты». Такъ ёнъ и на лиса
каже: «засвищи мяѣ, кабъ прыбѣгли одзинаццаць лисоў, а ты
двинаццаты будзешъ». А потомъ ёнъ на воўка кажа: «завый мяѣ,
кабъ двинаццаць воўкоў прыбѣгло.» А цяперъ уже мядзвѣдзь
такъ само сказаў. Цяперъ уже прыѣзджаюць къ цару на дворъ.
Котъ приходзиць къ цару ў покой и говόрыць: «До васъ пры-
ѣхаў князь Пячурынски, хόча до вашей дочки ў свáты». Такъ
той царъ говόрыць: «добро! будземъ сватацца». Котъ говόрыць:
«у моего князя Пячурынскаго много дичи, звяроў. Ци нема
у васъ гдзѣ хлѣва загнаци ихъ?» Такъ вѣдомо у цара хлѣвоў
много, вышли людзи и позагоняли ихъ ўсѣхъ ў хлѣвъ. Царъ ашъ
задзивиўся, што такъ много у яго звѣроў «и у мяне» кажа ёнъ,
«такъ много нема». Такъ ўже и зробили ладъ, свадзьбу, такъ
уже къ вяселью прыбираюцца: шюць одзежу, выправу. Такъ
той котъ и кажа на дурня: якъ будуць даваць табѣ одзежу, такъ
ты кажи: «я не хочу такой одзежи, — я николи не носіў такой».
Такъ уже, вѣдомо, покликали краўцоў: той—полу, той—рукаў,
прымѣрали уже тому князю Пячурынскому. Якъ прымѣрали,
такъ ёнъ и говόрыць: «я не хочу такой одзежи, я николи такой ни
носіў». Такъ тую уже покидали, давай лѣпшу шиць. Пошили дру-
гую, такъ отъ зыяе ў золоцѣ. Тогда говόрыць: «такъ гэто добро».
Тогда уже поѣхали, сжанилися. Пóтомъ прыѣхали до дому до
цара, пообѣдали. Цяперъ уже говόрыць: «поѣдземъ до моего
дому, поглядзишъ, сколько у мяне стадоў быдла, кóней да овецъ,
свиней. Большъ у мяне, якъ у вашего ойца».

Якъ ѣдуць, такъ ѣдуць, — пасуць стадо коней пастушкѣ.
Котъ имъ кажа: «Якъ тутъ будзе ѣхаць князь Пячурынски съ
своими солдатами, со всею прыслугой и съ жóнкою, якъ яна
будзе пытаць у васъ, то скажице, што мы князя Пячурынскаго».
Ѣдуць даляй: ходзиць стадо короў. Котъ каже: «якъ васъ за-

пытаюць: чае вы, то кажице, што мы князя Пячуринскаго.» Яна ёдзе, пытаецца: «чае гэта стадо короў?» Яны гвораць: «гэта князя Пячуринскаго». Якъ яны сказалі, што князя Пячуринскаго, такъ яна імъ высыпала колько сотъ. Ёдуць яны еше далей,— ходзіць стадо овечакъ; яна пытае: «чае гэта стадо овечакъ?» Яны гвораць: «князя Пячуринскаго». Яна імъ изноў высыпала колько тысячъ.

Такъ ёдзе — ходзіць стадо свиней. Такъ пытаецца: «чае гэта?» — Пастухе кажупъ: «князя Пячуринскаго». Такъ яна зноў высыпала колько тысячъ и гворыць: «Якъ ў мойго князя Пячуринскаго много ўсяго!» Ёдуць яны, ёдуць и прыѣжджаюць надъ бѣрегъ воды: тамъ стоіць такі хороши дворъ (усадыба), што быў заклѣтый даўнѣй; людзі ў ёмъ не жили. Ўзяў котъ сказаў чарцямъ, што тамъ жили: «уцекайце, — ёдзе князь Пячуринскій, васъ поразабѣецъ своимъ войскомъ». «Куды шъ намъ лѣзці?» пытаюць у кота. — Котъ гворыць: «ў гэту вярбу лѣзце». Яны наузлазілі ў тую вярбу. Яна ёдзе съ своимъ княземъ Пячуринскимъ. Князь каже: «пожалуйця ў гэту вярбу выстрѣлиць, поглядзімъ якѡя ваше войско? чи дѡбро ваше войско стрэляе?» — Якъ пальнулі ўсѣ, такъ тые черці зъ вербы: бахъ бахъ! — ўсѣ чисто псыпалісь. Яны выйшлі ў тые покоі, стали жиць поживаць, медъ—вино попываць, виноградомъ закусываць, и ўсѣхъ людзей частоваць. Я тамъ быў, зъ ими піў и закусываў.

Зап. отъ Евдокіи Манкевичъ М. Новицкая и сообщ. Е. О. Карскимъ. — Ср. въ 3-мъ вып. бѣлор. сборн. г. Романова сказки «Панъ Копичинскій» и «Попельшка», стр. 224—27.

60.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И МЕДВѢДЬ.

Гродн. губ., Волковск. уѣзда.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ жиў царь, а у яго было три сыны, два разумныхъ, а треіця Иванъ-дуракъ. Повадзіўсе въ яго конюшню воръ коней красьци. Ўсѣ покраў, одно осталося шасьцѣро. Тогда царъ сказаў своимъ сы-

намъ: «Мое дзѣццi любезныя, сохраниця мнѣ гэтыхъ коней и поймайца мнѣ вора». Тогда яны сказали: «будзимъ ходзиць ў ночи пилноваць того вора». На першую ночъ пошоў старши сынъ, пошоў и лёгъ. Цѣлую ночъ проспаў, а на другій дзень ўстаў, адножъ нима пары коней. На другую ночъ пошоў срднi сынъ и также сáмо цѣлую ночъ проспаў, а пара коней зноў пропало. На трейцюю ночъ пошоў Иванъ дуракъ, ўзяўши съ собою табáки, ведро воды, палку, пошоў и сѣў собѣ, заннюхивая табаку. Доўго ёнъ сядзѣў тамъ, а ў самую пóўночъ пришоў бѣлы мядзвѣдзь и стаў разнюхиваць, а потомъ начаў драць гэту послѣдную пару коней. Дуракъ выліў воду и мядзвѣдзь начаў уцекаць, а Иванъ побѣгъ за імъ. Гнаўся, гнаўся и наконецъ мядзвѣдзь упаў ў зямлю, а дуракъ заткнуў на гэтомъ мѣсьци свою палку, а заткнуўши, ёнъ пошоў до свого дому и набраўши у свого ойца много дзёнягъ, наняў работникоў и сказаў имъ, кобъ яны копали. Тыя работники копали и докопалися до нѣякое нóры. Тогда дуракъ пошоў до коваля и изробіў жалѣзное кресло, длинны ланцугъ и сказаў своимъ братómъ, кабъ яны яго спусьцили ў гэтую нору. Яны яго спусьцили туда и ёнъ пошоў. Одножъ тамъ стоиць мѣдны палáць, а ў гэтымъ палацы жила панна. Ёнъ пошоў до яе и сказаў: «здрастуй!» «А! Иванъ дуракъ! Што цябе сюда прынясло? Чи тобѣ жизнь наскучила? Тутъ есьць бѣлы мядзвѣдзь, ёнъ цябе забъе». А дуракъ отвѣчая: «нѣтъ, я его забью»; а до тое панны мядзвѣдзь доўженъ быў прици снѣдаць. Когда бѣлы мядзвѣдзь йшоў, то яна яго зробила платкомъ и повѣсила на кóлочку, а мядзвѣдзь пришоў и каже: «што то у цябя пáхня храсціанскою кроўю»? А яна каже: «Гэто ты бѣгаў тамъ по храсціаныхъ и нанюхаўся того духу, то табѣ здаецца, што и тутъ пáхня». Мядзвѣдзь, поснѣдаўши, пошоў, а яна зробила яго зноў чаловѣкомъ и ёнъ пошоў даляй, ажъ тамъ стоиць срабрáны палаць, а ў гэтымъ палацу жила средняя сястра гэтой панны. Дуракъ и до гэтое зайшоў, а одъ яе пошоў зноў дáляй. Ажъ тамъ стоиць золоты палаць, а ў ёмъ жила меньшая сястра, а у яе стояло дзвѣ бочки зъ водою: ў одной бочки была такая вода, што коли

яе вышиць, то сила прибавицца, а коли вышиць зъ другое, то сила убавицца. Яны ўзяли пераастаўлялі тыя бочки. Пришоў бѣлы мядзвѣдзь и каже: «здравствуй, Иванъ дуракъ!» и сѣли ужинаць, а поужинаўши, мядзвѣдзь гово́риць: «давай бицца! А дуракъ гово́риць: «давай»! И напіўшись воды, яны начали бицца и дуракъ забіў мядзвѣдзя и спаліў яго и закопаў ў зямлю, а потомъ забраў меньшую сястру и пошоў. И шоўши, оглядаўся на той палацъ. Тогда яна сказала: вѣрно табѣ жалко гэтаго палаца и зробила яго ў клубочакъ и яны пошли до средняе сястры, а потомъ и до старшае, и когда тыя сястры поробили свое домы ў клубочки, дуракъ забраў ихъ и пошли яны до норы. Тамъ ёнъ потросъ за ланцугъ, и посадзіў старшу сястру. Тогда тое кресло поцягнули браты яго ўверхъ, а пѣтымъ и тыхъ паняй и яго самого выцягнули оттуль на-верхъ. Послѣ гэтаго яны пошли до свойго ойца и тамъ пожанились на тыхъ панняхъ: старши сынъ ўзяў старшую сястру, средни — среднюю, а Иванъ дуракъ меньшую и задалі пиръ на цѣлы міръ, а на томъ пире и я быў, медъ и пиво піў, по вусамъ цякла, а ў ротъ ня попало.

Зап. учен. приготов. класса Свислочьск. учит. Семинаріи Габець.

61.

а) БАБА ХИТРЫЙ ЧОРТА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Жіў такъ сабѣ мужъ пзъ жонкой. Были яны людзи дуже справедливые и добрые — п такъ жили душа-ў-душу, што на́вэтъ ніко́ли не сказали одзінъ другому — брѣдзишъ. Зайздростно гэта стало чоргу и захоцѣў ёнъ довесьци пхъ до грѣха — посваріць мійжды собою; алі зъ якой стороны ёнъ не подхodziў, сколькои ёнъ ни трудзіўся — пра́ца яго пропала да́рма.

Идзе чортъ и плаче. Спотыкае ёнъ бабу.

— «Чаго ты, чортъ плачешъ?» пытае йна у яго.

— Якъ-же мнѣ, бабка, не плакаць, коли ёсь у васъ на сялѣ мужъ съ жонкой, што, сколькои яны не живуць, ніко́ли не сказали одзінъ на другога на́вэтъ: «и бредзишъ».

Я, гаротный, ничо́го не могу зъ ими порадиць! И за гэта мнѣ отъ старшаго житця нима.

— «А што ты мнѣ дасі́», ка́же баба, «колі́ я зроблю, што явы ня толькі посва́рутца, али и побъютца».

— А што-жъ ты хочеш? пытае чортъ.

«Даси мнѣ тогды чирвоныя чиравики».

— Ну, добре.

«Цяперъ ты толькі здивися, якъ я ихъ звяду».

Прихо́дзиць баба ў хату до тыхъ добрыхъ людзей. Мужа не было́ дома.

«Дзень-добрый табѣ, Ганнуля!» каже баба.

— Здороў, здороў!

«А гдѣ-жъ гэта твой Ригоръ?»

— А поѣхаў по дрóвы; за́разъ ве́рнитца.

«Ну, што у васъ, Ганнулька, добраго чува́ць?»

— А ничо́го; дякуй Богу, ўсё доброе.

Баба трóшки помоўчала, а по́тымъ ўзноў заговорила.

«Никóму такъ не-удалоса, моя ты Ганнулька, якъ табѣ: вотъ живице́ вы съ своимъ Ригóромъ такъ цихо, спокойно... ёнъ цябе такъ шануе...»

— Дзякуй Богу, не пожа́люся на свою долю,— каже Ганнуля.

«Али вѣдаешъ што, моя ты Ганнулька, я табѣ пора́ю лѣкарство, што твой Ригоръ будзе цябе е́що большъ шановаць».

— А какое-жъ бы гэта лѣкарство?..

«Вотъ якъ пріѣдзе твой мужъ до дому, ты схова́й бритву ў рукаў, а ў руки возьми подплётчку и скажи: «ходзи Ригоръ, я цябе пошукаю ў головѣ.» Якъ ёнъ положиць табѣ голову на колѣ́ни, дыкъ ты вырѣжъ яму на-крыжъ по три волоски и гэтые волоски у поўнычъ на ростанькахъ закопай. Вотъ убачишь, што ёнъ цябе е́що лѣпѣй будзе шановаць!»

— Попрóбую, лябѣдка моя, попрóбую,— каже Ганнуля.

«Попробуй, будзешъ дзяковаць! А Божечка ты мой, якъ я у цябе засѣ́дилася! Часу нима ни крошечки, дуже треба до дому итци».

Зъ гѣстымъ и пошла. Идзе и спотыкае Ригора.

«Дзень добрый!»

— Здороу!

«Што ци вѣдаешъ, Ригоръ, — твоя жонка хоче цябе зарѣзаць».

Што ты, бабка, схоменися? За што йна мяне будзе рѣзаць?

«Вотъ обачишь, што я кажу праўду. Йна ужо и бритву приготовала, у рукавѣ носиць».

Задумаўся Ригоръ. «А што», думаетъ, «у бабы волосъ доўгій, а рѣзъмъ короткій, — може быць, праўда. Поглядзимъ!»

Прыѣхаў Ригоръ до дому, скинуў дровы и увыйшоў ў хату.

«Давай, каже, Ганнуля, полуднываць.»

— Еще рано, Ригорка; недаўно обѣдали, А вотъ ходзи я цябѣ ў головѣ пошукую». И ўзяла подплѣтачку ў руки.

Ригоръ цапъ яе за рукаў: ляжиць бритва.

«На што-жь ты гѣто бритву носишь ў рукавѣ?»

Ганнуля моўчиць.

Ригоръ яе баць ў вуха.

«Гѣто ты, гадзина, мяне зарѣзаць хоцѣла?»

— Нѣ, Ригорка; гѣто я хоцѣла у цябе вырѣзаць волосоў...

«Волосоў!.. Заговаривай зубы! Ёнъ яе яцѣ ў вуха...

А чортъ стоиць надъ ими ды ў ладошки плеще.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

62.

б) БАБА ПЕРЕХИТРИЛА ЧОРТА.

Той же губ., Игуменску Застѣнка *Пасякъ*.

Жили такъ сабѣ дзѣдка Игнатка, да яго жѣнка Улянка; жили яны дѣбро, якъ честныя людзи, николи ни билися, николи не сварылися, на сябе гнѣва Божія не навлекали. Ужо намъ есть вѣдома, што чортъ есть непріацель чаловѣческій и стараецца звесьци яго ў грѣхъ, такъ и тутъ ёнъ часто приходзіў и честныхъ людзей зводзіў, али ни-якъ ни могъ звесьци ни якимъ способомъ, кабъ яны хотя разъ коли побилися, або посварылися.

Вотъ чортъ, бывало, кидаетца ў горщокъ вѣжамъ, то жабою, то мышью и другими гнусными уродами, а жонка Улянка, ни видзѣўши гэтаго, якъ бы нехоця подавала мужу свойму ядѣ нечистую, а ёнъ пѣтомъ ни-коли и слова *кескаго* не скажа, а церпиць *якъ чаловѣкъ зъ честнымъ* ¹⁾ *сэрцомъ*. Стараўся, трудзіўся чортъ лихого духу пусьциць мижъ ихъ, али ничѣго незробіўши, ёнъ изсохъ якъ щепка, на ёмъ остались только косыци да скура, волосы на головѣ поўстали дыбомъ, што на яго страшно было и взглянуць, а коли и взглянешъ, то заколоцишся якъ сухая осина. Вотъ пошоў чортъ отъ честныхъ и добрыхъ людзей, куды вочи глядзяць, зъ *великаго* жалю, ажъ бачиць ёнъ вѣдзьму, старую бабу. Яна убачіўши чорта, сказала: «дзинь добры, пане куме! чаго жъ ты такъ изхудзѣў, што и волосы дыбомъ на табѣ стояць?» А чортъ каже вѣдзьмѣ: «ахъ ты добрая кобѣта, ў одномъ сялѣ живуць Игнатъ съ жонкою своею, Улянкою, и живуць яны такъ честно и законно, што ни яки чортъ ни искусиць; и я ужо годы три трудзіўся и цепенъ плачу и сохну, што ничѣго не порадзіў». — «Ахъ ты, куме, ты мой куме! я все могу зробиць, только купи ты мнѣ новые чаровики!» — Чортъ якъ стаў, такъ и подроць ў три доли и сказаў: «ня только чаровики, но и што только хочашъ — ўсѣ табѣ дамъ, абы только ты мнѣ услужила ў гэтомъ вяликомъ дзѣли». Пошла вѣдзьма, думаячи, якъ бы тутъ помогчи чорту. Прошла ужо верстѣ 10 и убачила кобету Улянку, на чистомъ поли, жнучі жито. Подыйшоўши бліжай, яна сказала: «дзинь добры! Поможі Божа! што доброе чуваць новое, ци ўсѣ у васъ по старому? Ци ўсѣ живы и здоровы?» «Охъ моя бабка!» сказала Улянка, «жива, дзякую Богу, по старому, ничего такъ нового ни чуваць». Тутъ вѣдзьма зачала своё разговоры: «ци вѣдаешъ, моя ты кобета, што я виджу за несчастьця у васъ: у твоего мужа есть на головѣ *жовты* волосъ, одзинъ только *помижъ* черныхъ, — гэта першая твое несчастьця, бо мужъ твой отъ гэтаго волоса захворѣя дый тую минуту умре,

---

1) Вѣроятно: зъ щирымъ.

и мнѣ вельма шкода цябе и твойго мужа, бо вы добрые людзи, я чула отъ многихъ; я порѣю табѣ што тутака зробиць: возьми, пришоўши до дому, бритву, сховай ў кишеню, да подговарывай мужа, штобъ ёнъ подстригъ свое волосѣ, такъ якъ яны ужо былі вялики. Коли только ёнъ ня будзе ходѣць, такъ ты яго, якъ знаешъ, уговаривай, бо будзе табѣ бѣда вѣчная; а коли только ёнъ согласицца, то ты пошукаўши тайкомъ того волоса, дай вырѣжъ бритвой и старайся якъ можно скорѣй, бо гэта штука вѣдомая, гэта лихо не нашаго Бога», а сама пошла дальше. Пройшоўши зъ поўварсты, яна ужо нашла и мужа Уллянки, оручи полянки, недалеко отъ своей хатки. Вѣдзьма также поздоровкалася зъ Игнатомъ, якъ и зъ яго жонкою, потомъ подумаўши трохо, яна зачала и яго искушаць: «Добры челоувѣча! у сяго дня видзѣла твою жонку и чула про твое несчастцця, табѣ, чаловѣча, прыходзиць близкая смерць; твоя жонка хочецъ цябе зарѣзаць. Якъ только ты прыдзешъ домоў, яна цябе начне уговарываць, штобъ ты подстригъ свое волосы и яна вѣзьмѣ ножницы, начне табѣ услуживаць; упяродъ вѣзьмѣ бритву, сховая ў кишеню и за нѣйкую прычину цябе зарѣжа; али только глядзи». Вотъ пошоў добрый чаловѣкъ, думаючи: якъ бы яму спасьцися отъ своей жонки? Идзе ёнъ до дому и говѣрыць самъ сабѣ: на чомъ постаўлю, то постаўлю, али мине жонка не зарѣжа, и не якъ не допущу до гэтаго». Якъ прышли до дому Игнатъ да яго жонка Уллянка, стали яны навлекаць грѣхъ на своё души. Уллянка начала уговарываць свойго мужа, якъ яму сказала вѣдзьма, штобъ ёнъ подстригъ сабѣ волосы и такъ настала, што мужъ не могъ церпѣць и подъ конецъ ни-якъ ни спираўшися, согласиўся, штобъ жонка подстригла, али только *подзираючи* надъ жонкою, штобъ яна часомъ ня ўзяла бритвы. Ажъ видзиць, што Уллянка, яго жонка, цѣхонько ўзяла бритву изъ кишеню и идзе подстригаць яго. Ёнъ тутъ, ничего не чакаўши, схвацѣў свою жонку, *одобраў* у яе бритву изъ кишеню и давай дубашиць, якъ мая силу, прыговарываючи: «ахъ ты баба, чортова юха! ци бачишъ, што яна задумала мине изъ свѣту звесьци!» Ахъ якъ жа сходзилася шура, бура, якъ при-

ляцѣў чортъ да якъ стаў зъ радосьци скакаць подь вокномъ гэтыхъ людзей, што ажъ хата колошца и подрось чортъ ў дзвѣ часьци якъ быў, ни вѣдая одъ радосьци, што и робиць. Дай, думая ёнъ, што гэта за баба, што мудрѣй чорта; дыи бошца, штобъ яна и яго ня звела. Вотъ купіў ёнъ бабѣ-вѣдзьмѣ ў подарокъ чаровики, што ёнъ даўно ей обѣщаў. Алижъ яму такъ думаецца объ гэтой вѣдзьмѣ, такъ сницца, што ёнъ бошца зъ ёю и споткацца, до штожъ зробиць? треба подарокъ вѣдзьмѣ потымъ. Али зъ вяликой боязни, альбо страху, ёнъ ўзяў доўгую и вельма тонкую жордку, на *которую* повѣсіў свое новыя чаровики и якъ осина *колоцяся*, повёсь къ вѣдзьмѣ ў подарокъ и то отдаваў ихъ, на дыбѣчки стаўши, а якъ только отдаў, такъ изъ страху вяликого ў мора паў и больше къ бабѣ на совѣтъ не встаў.

Зап. учен. I-го класса Молодеченской учительской Семинаріи Ив. Боровикомъ.

63.

в) ЖЕНА СТРАЖНИКА И ЧОРТЪ.

Той-же губ., Новогруден. уѣзда.

Быў собѣ одзинъ стрѣжникъ, ў яго была вельми жѣнка лихая. Бывало, якъ прыйдзе ёнъ изъ лѣсу, жѣнка кажды разъ якъ зачне грывци яго: «а ты ўсѣ цягаецься по лѣси и чортъ зная гдзѣ, а я сама ўсе мушу робиць!» Одзинъ разъ ёнъ йшоў празъ лѣсь и увидзѣў тамъ вельми глыбокую яму; и якъ прышоў до дому, жѣнка начала усялякъ яго лаяць: «А ты сяки и так! ты до дому прышоў только ѣсьци, а я сама мусѣла робиць ўсѣ!» Мужикъ каже ёй: «покинь ты лаецца! Я нашоў ў лѣси одну глыбокую яму, а ў той ямы на днѣ вельми много золота и дорогихъ рѣчоў»¹⁾. Тогда жѣнка каже на яго: «але то на-шъ, ѣшь!» Якъ начаў мужикъ ѣсьци, то жѣнка яго начала ўсѣ гоняць: «ѣшь ты прэндзѣй»²⁾ да вядзи показывай мнѣ тую яму!» Мужикъ ня успѣў ложкаць пяць зѣсьци стрѣвы, якъ жѣнка прыстала мусѣў

1) вещей (съ польск.).

2) скорѣй (тоже съ польск.).

васьци яе ў лѣсъ. Привёўши яе ў лѣсъ и показаў яму, ёнъ сказаў: «прыглядзі на само дно!» Жонка наклонилася глядзёць ў яму, а мужъ яе за плечи дай попхнуў ў яму, а самъ пошоў до дому. Исчекаўши днёў тры, стало мужу скушно, што дзѣцямъ не кому ни ѣсьци зварыць, ни обмыць, ни подаць. Позбираў ёнъ ўсё вярёўкі, позвязваў и пошоў до ямы жонку доставаць, прывязаў до вярёўкі камень, кабъ ёнъ цягнуў вярёўку до дна; ўспусьциць вярёўку и изноў подягне, пробую: ці не цягнецца жонка, и одзинъ разъ попрабаваў—ажъ уже цяжко цягне и выцягае,—глядзіць: ажъ чортъ. Спугаўся и стаў пускаць яго назадъ, ажъ той якъ зачне просицца ў яго: «Змилуйся, выцягни мяне одъ гэтуль, я зраблю цябе вельми богатымъ».

— Коли я не цябе хоцьў выцягнуць? Миѣ трэба дзяцей доглядзёць.

«Не трэба табѣ будзе жонки: ты такъ ўсяго будзѣшъ мѣць».

Пытае стражвикъ у чорта: «А ты чаго одтуль уцекаешъ?»

—Ай дорогі мой! дней тры тому назадъ попала сюды, у гэту яму якая-сьц баба, да якъ начала ўсѣхъ насъ мучиць: того штурхне, того пёрне, того гоняе хату мясьці, того по воду прэ, того ў печи палиць,—а ўсё крывиць, енчиць, што уже ўсё наши черци поуцекали, а я одзинъ безъ ногъ, то яна на мене чисто заштурхала. Змилуйся, ратуй мяне одъ яе.

«Гэто-жъ моя жонка!»

— Ай няхай яна тамъ одна будзе.

«Йдземъ мы съ тобой; чи не знаешъ, хто тутъ есьць вельми богаты?»

— Не знаю ніко́го опрычъ священника нашаго: ёнъ вельми богаты.

«Але то добро; я ўлѣзу ў коминъ яго и буду яму пискомъ и свистомъ вельми доѣдаць и ніхто мяне одтуль не выжне, а только дорого згодися зъ имъ и прыйдзешъ туды и скажешъ: «я прышоў, а ты ідзи!» и я выйду одтуль.

Якъ ўлѣзъ чортъ къ священнику ў коминъ, якъ зачавъ пшадъ, вищадъ, не даваў имъ спокойносьци! и што священникъ не

робіў: и водою свянциў и рѣзное заклѣцце читаў, а злы духъ не выходзиць и што разу ўсё горшъ чортъ дурыць ўсёхъ.

Узнаўши про гѣто, стражникъ стаў говѣрыць: «я могу гѣтого чорта выгнаць зъ коми́на». Священникъ призываетъ яго и пытаецца: «чы можешъ ты мнѣ злого духа зъ коми́на выгнаць?» — «Могу; только дѣбро заплацишь». — «А што ты хочешъ?» — «Пяцьсотъ рублѣў, бочки дзвѣ жита, бочку пшаницы, поўтора пуда сала, и 20 коўбасъ».

«Не, грѣшай много будзе, — не хоць такъ много грошай. Хлѣбъ, сало и каўбасы дамъ, а грошай будзе съ цябе дзвѣсьцѣ рублѣў».

— Ну што зъ бацьшомъ робіць? няхай такъ сабѣ будзе.

Якъ прышоў ёнъ туды подѣ коми́нъ, такъ выслаў ўсёхъ изъ хаты и сказаў на чорта: «Я прышоў, а ты пошоў», и чортъ и выскачѣў зъ коми́на и сказаў яму: «Ну я-шъ цяперъ пойду ўлѣзу до цара ў коми́нъ, але ты уже не выженешъ одтуль, и не важься»

Якъ ўлѣзъ чортъ до цара ў коми́нъ, царъ зываў священникоў, мудрецоў и вѣдзьмароў и ни́хто не могъ выгнаць гѣтого чорта зъ коми́на царскаго. Гдѣ царъ не посылаў, ни́хто не нашоўся выгнаць яго. Ажъ послѣ.учуў царъ, што ёсьць такі чаловѣкъ, што може выгнаць. Заразъ послаў царъ по стражника просиць яго, кобъ зробіў ласку и послухаў яго, обѣщаў даць вялику награду, коли выжене чорта. Тогда мужикъ попросѣў ў цара, кобъ хто выдумаў зробиць яму такую коляску, якая могла и крычаць и пищаць и граць на разные голасы и тогда выжене яго.

Царъ постараўся знайсца чаловѣки. кабъ зробіў такую коляску.

Якъ ўзяў мужикъ тую коляску и зачаў граць коле тое трубы; чортъ мусѣў выскочиць одтуль. Углѣдѣў своего сябра и пытае: «А, ты тутъ? Якъ ты мяне одъ гѣтуль выгнаў?»

— А я свою жонку достаў зъ ямы и сюды привезъ.

«А якъ жонка твоя уже тутъ, то я уцяку ў лѣсъ и сюды ни́коли не покажуся».

Царь зъ радосьци зробіў мужика найбогатшимъ паномъ. Мы наветъ заѣджали до того пана и зъ имъ пили и закусвали.

Зап. М. Новицкая. Сообщ. Е. О. Карскій.

64.

г) БАБА И ЧОРТЬ.

Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Была баба, тыкаяя злая, што работникъ у ней не якъ не живѣць: ина яго ўсѣ побѣецъ. Стаў къ ней чортъ ў работники, ну служіў ёнъ сколько силы яго, стыраўся, а ўсѣ дыки йна яго пымялѣомъ бѣла. Ёнъ побѣгъ упицаць отъ іе. Везъ мужикъ вугалья, ну ёнъ ў вугалья ўваліўся. Баба рыскыпала ўсѣ вугалья, ды чорта ня нышла, дыкъ набила мужику тому пымялѣомъ. Чортъ послѣ якъ отчуралыся баба, вѣскычѣў, дый спасибо тому мужику даў.—И говѣриць: ня будзишь-жа ты цяперъ вугальемъ тыргуваць я табѣ другая средство дамъ. Вотъ пыйдѣ я ў церкву и буду порчъ ў церкви дзѣлаць; а ты выскажись, што ты вывидзишь. Бяры ўзятку хорошую: табѣ дадуць, а я выйду оттуля, ну и перайдѣ ў другую церкву. «Вотъ чортъ и пошоў ў церкву и стаў тамъ порчъ дзѣлаць, а мужикъ и выскызаўся, што ёнъ умѣиць порчъ выводзіць и вывѣў; яму дали двѣсьци рублей. Тоды зачалася порчъ ў другой церкви. Мужика того ужо и требоваюць, кабъ ёнъ порчъ вывѣў. Ёнъ и ў етой церкви порчъ вывѣў. Тоды чортъ яму кажиць: «ну цяперъ я пойду ў соборъ, только ты туды ня йдзи, а то я цябе зыдаўлю». Вотъ якъ только зрѣбилася порчъ ў соборѣ, мужика того и требываюць. Ёнъ было и не хоцѣў, али яго ўзяли дый силкомъ прыстановили. Вотъ ёнъ думыў, думыў и выдумѣў сабѣ. Сказаў кабъ разставили кыла собора войска и зъ пушкыми и зъ трубами, кабъ зачали стрѣляць и трубиць, якъ только ёнъ увѣйдзиць ў соборъ. Вотъ увѣйшоў ёнъ ў соборъ, а чортъ къ яму: «аяжъ табѣ казаў, кабъ ты ня ходзіў! Што ты, дуракъ, я къ табѣ пы добросьци! Ци чуишь якъ грючиль? Ета-жъ за тобой

баба тая прыѣхала». Чортъ якъ стояў, такъ скрось донныя и проваліўся и съ тыхъ поръ и ня стаў ёнъ по свѣту ходзиць.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

65.

КОВАЛЬ, ЧОРТЪ И ПАНЪ.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда.

Быў сабѣ коваль, кузня яго стояла пры гостинцѣ (т. е. при почтовой дорогѣ) и пры карчмѣ. Ёнъ имѣў у себя много прыслугоў и тѣхъ казаў имъ: «уставайци рано и што мы изробимъ, то самъ чортъ не зробиць». Чорту стало досадно; ёнъ перакинуўся чаловѣкомъ и пошоў до коваля. Той коваль подаў яму крэсло и сказаў чорту: «чаго табѣ трэба?» Чортъ сказаў: «я прышоў на службу до тебя, я хочу заработаць сабѣ на дорогу». Той коваль сказаў чорту: «работай сабѣ, заработаешь, тогда получишь гроши».

Той стаў работаць. Коваль углядѣў, што ёнъ лешѣй за яго работаець. До яго привозили много работы и ёнъ робіў. Разъ до яго привезъ работу одзінъ старый панъ, яму подали крэсло и ёнъ сѣў. Ёнъ узираўся на того чорта, якъ ёнъ робіў. Той панъ сказаў: «ўсяку работу можаце здѣлаць, только изъ старого на молодого не зробице», а чортъ толкнуў коваля подъ бокъ и сказаў «можно». Той панъ сказаў: «што бы мяне хто пераробіў на молодого, я отдаў бы половину своего маѣнтку (т. е. имѣнія). Той панъ разписаўся зъ ковалемъ, штобъ ёнъ пероробіў яго, тогда ёнъ отдасьць яму половину имѣнья. Чортъ ўзяў молотъ, ударіў пана ў лобъ, послѣ крыкнуў нахлойцоў, тые ўзяли яго, положили на огонь, выпалили хорошо, потомъ положили на ковадло, выбили, очысцили напильникомъ. Чортъ ухваціў пана, кинуў на землю—и сѣў молодзенькій панъ. Той панъ ўзяў коваля и отдаў яму, што ёнъ казаў половину, го только даў четверць. Якъ прыѣхаў коваль, чортъ сказаў: «дай мнѣ за то, што я служіў», той отдаў яму грошы и чортъ пошоў сабѣ.

Не далеко того пана быў другіі панокъ. Учуўши, што того пана пераробіли зъ стараго на молодого и ёнъ поѣхаў. Прыѣ-

хаўшы, ёнъ уже не просіў: «пераробицы миня, якъ того пана», а сказаў: «ўсяку работу можаце зробиць, только стараго на молодого не можаце зробиць». Коваль сказаў: «а тутъ мы пераробіли того пана на молодого». Панъ разписаўся зъ ковалемъ. Коваль ўзяў молотъ, забіў того пана и крыкнуў на хлопцоў, капъ ўзяли яго. Тѣ ўзяли, положили на огонь, панъ стаў смярдзѣць; стали вымаць изъ огня,—стаў рвацца кусками; ўзяли и выкинули яго на землю. Якъ прышли того пана хурманы и углѣдзѣли свойго пана забитаго, то ўзяли коваля и повели на судъ; тамъ яго осудили застраліць. Якъ привели яго уже до растрэли, привязали до стоўпа, а сами пошли. Чортъ углѣдзѣў свойго коваля и сказаў: «чаго ты сюда прышоў?» Коваль сказаў: «я попаўся ў бяду, я хоцѣў такжа зробиць стараго пана на молодого, но не зробіў.» Тоды чортъ сказаў: «на што ты гаворыў своимъ прыслугамъ,—што мы здзѣлаемъ?—того самъ чортъ не здзѣлаець а цяперъ, бачишъ, ты не зробіў того, што зробіў чортъ.»—Тоды коваль стаў просиць: «змилуйся надо мною, я уже болѣй ни буду». Той чортъ ўзяў коваля, а тамъ поставіў кўликъ соломы и пошоў. Якъ прышли страляць,—то страляли, страляли, страляли, той ниякъ не падае. Пошли поглядзѣли, ажно кўликъ соломы. Той коваль пошоў сабѣ до кузњи. Якъ ёнъ прышоў до кузњи и стаў коваць, то тыя хурманы, углядзѣўши яго, павяли зноў на судъ; тамъ уже осудили яго повѣсиць. Привели уже вѣшаць, той чортъ зноў прышоў до яго и сказаў яму: «а што? чаго ты йшоў до кузњи?» Той коваль стаў просицца у чорта, капъ ёнъ зноў яго выручіў изъ бяды. Чортъ ўзяў яго, а тамъ поставіў кўликъ соломы и сказаў, капъ ёнъ не йшоў до кузњи, бо зноў попадзецца ў бяду. Якъ прышли вѣшаць, то углѣдзѣли, што куль соломы и ушли, а коваль живець сабѣ, да поживаець, да добра наживаець.

Зап. учен. приготавли. кл. Свислоч. учит. Семинаріи, Игнатій Веретилло.

66.

ПАНЪ БОГАТЫЙ, МУЖИКЪ И ЧОРТЪ.

Могилевск. губ., Климов. уѣзда, м. Милошовичи.

Якъ живѣ сабѣ такъ одзинъ панъ и у яго ни было ни дзяцей,

ня жѡнцы, а грѡши былѡ дѹжа много. Вотъ ѣнъ и дѹмыиць: куды мнѣ ихъ дзиваць? я старъ, скоро помру́ и грѡши моѣ рызьбярѹць бѣдлы, дай-ка я луччи зыкыпáю ихъ ў зямлю, нихай ни дыстáнница никѡму. Вотъ ѣнъ взявъ пирамѣрывъ грѡши и намѣрывъ шесьць чытвирыковъ зѡлыта и дзесиць чыцвирыковъ сирыбрá, а бумажки штобъ ни погнѣли въ зямлѣ, дыкъ ѣнъ взявъ ихъ ды и спаливъ, а сирыбро и зѡлыто зыкыпáвъ ў зямлю. А одзинъ бѣдны́й мужучѡкъ и пыттямивъ ихъ (уворовалъ). Панъ почувъ объ гэтымъ и призвавъ къ сабѣ гэтыго мужукá и спрашывыиць у яго: «Ти ты ўзявъ моѣ гроши?» Мужикъ зыбы́явсь открицца яму́ и нычáвъ отпирáцца, што ѣнъ ни якыхъ гроши ни знаиць. Но другія людзи пыкызáли ны яго́. Тогда панъ вялѣвъ засѣчъ мужукá на смерць,—мужука и засѣкли. Тогда пришовъ къ пану чортъ и говорыць: «здоровъ панъ!» А панъ бывъ слипуватъ, дыкъ ѣнъ дѹмывъ, што гэта мужыкъ засѣченны́й прышовъ къ яму, дыкъ ѣнъ якъ спужавсь, якъ зыкрычыць, якъ побяжиць, а чортъ за имъ ды и зыдави́въ яго.

Зап. воспит. Полоцкой учит. Семинаріи, О. Залѣскій.

67.

ЗЛОДѢЙ, ПАНЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Игуменск. уѣзда, с. Цитво.

Жіў сабѣ чаловѣкъ; у яго ни было ни бацьки, ни мацяры. Ёнъ быў сусвѣтны́й лянцáй; робиць ёнъ ня хочѣў, а только шляўся, якъ свинья ў дожъ, и краў кони, жита, лазіў ў клѣць. Божа збаў, чаго ёнъ ня робиў. Одзинъ разъ ёнъ украў коня и повёў яго ў гѡротъ продаваць. Вёў ёнъ, вёў, а на сустрѣчу яму їдзя панъ шасьцерикѡмъ. Панъ гэты вельмы быў богаты: їў ёнъ только сала, мясо, блинѡ зъ масломъ, а объ грошахъ своихъ такъ ня пѡмняў. Етому-то пану полюбыўся еты конь и ёнъ купиў яго за сто рублѣў, и наняў етого самого злѡдзѣя къ сабѣ ў пáробке, хурманѡмъ. Згодизлися яны за трыццаць рублѣў ў годъ на панскомъ хлѣбѡ и одзѣжѡ. Прыѣхали яны къ пану ў дворъ, а панъ у яго пытае: «Што, пане хурмане, ты умѣешъ робиць?»

— Эгъ, пане, ўсё умѣю робиць: кони красьци зъ хлѣва и ў карты умѣю гуляць.

«А большъ ничо́го ня знаяшь?» пытая панъ.

— Ага, бачъ забыўся! умѣю аще шиць.

«Ну, дóбро», кажа панъ, коли такъ, то обыграй мяне, а коли ня обыграешъ, такъ голова табѣ долоў зъ плѣчей».

— Дóбро, паня, обыграю.

Сѣли яны за столъ и стали гуляць. Хурманъ выиграў ужо у пана ўси гроши, а панъ ўсё кажа: «гуляй-ко аще! бы¹⁾ я постаўлю свою жóнку и ўсё мое имѣнья и самъ сябе». Ўзяли яны послѣдній разъ карты и хурманъ выиграў и цяперъ. «Што робиць? треба ужо служиць хурману», думая сабѣ панъ и, скинуў зъ сябе плацця панская и надзѣў свиту, обуўся ў лапци съ ремennыми оборами, погнаў волé на рани́цу²⁾ и пасы́ціў ихъ до позныхъ обѣдоў. Прыгнаўши волэ съ раницы, ёнъ пошоў ораць на́що³⁾. Ораў ёнъ, ораў и думая самъ сабѣ: «Вотъ, Божа мой, быў я пáномъ, тѣ́ я сало съ мясомъ и блинé зъ масломъ, а цяперъ и хлѣба зьзѣў бы сухома, ды того нима́шка». Сѣў ёнъ ды плача. Прыходзиць къ яму чортъ и кажа: «чаго ты пла́чашъ, панъ? ня плачъ: я табѣ помо́гу, только продай мнѣ свою душу». Панъ думаў, думаў, а далей кажа: «Няхай будзя, якъ ты хочашъ, только у мяне нима́шка ножа разрѣзаць па́ляць, бо я чуў, што у васъ треба расписувацца кроўю». Поетому», кажа панъ, «ты садзиса ко мнѣ ў мяшокъ и ходзѣмъ къ ковалю,—няхай зробиць намъ ножъ». Чортъ ўлѣзъ ў мяшокъ и панъ понёсъ яго ў кузьню, икъ ковалю, да на дорозѣ раздумаўся и ня захоцѣў продаваць своё души и кинуў чорта вóбъ землю и начаў лупиць яго бярэзиною, такъ што чортъ заскакаў, якъ на вясéльи. Пóтымъ ёнъ развязаў мяшокъ и выпусьциў чорта, а чортъ екъ ўскочиць на шю етому пану, да екъ начаў его душиць, такъ ёнъ ня вѣдаў дзѣ́ дзѣ́цца. Далей панъ ухва́циў за хвостъ чорта, скинуў яго до-

1) т. е. бо,—ибо.

2) раница,—утреннее время. Слов. Носовича.

3) т. е. натошакъ.

лоў зь сябе и хоцѣў яму надзѣць крѣжыкѣ, но чортѣ стаў яго просиць, штобѣ ёнѣ ня надзѣў яму крѣжыка, но што ёнѣ будзя яму такѣ служиць. Панѣ тогда зраховаўся сѣ чортомѣ, кабѣ якѣ нибудзѣ выгнаць хурмана изѣ хвальварка. Пошли яны туды,—прышли ў дворѣ, а тамѣ хурманѣ віў сабѣ пугу, штобѣ биць пана за тоя, што мало ораў и только натрудзіў волѣ. Панѣ выпрагѣ волѣ изѣ сохи и хоцѣў ици ў хату, а хурманѣ яго поваліў на землю ды начаў лупиць пугою, а панѣ крычиць: «А братко, чортѣ, ратуј мяне, забѣе хурманѣ мяне!» А чортѣ такѣ спужаўся, што ня вѣдаў, што робиць, бояўся только, кабѣ яго ня лизгануў. Отглупіўши пана воловицою, хурманѣ пошоў и лѣгѣ спаць. Проснуўшись, ёнѣ пошоў поглядѣць, што робиць яго панѣ, а панѣ уже даўно ўстаў и погнаў волѣ на раницу. Только чортѣкѣ дрыжаў, екѣ бараньни хвосцикѣ: вельми далася яму ў знакѣ пуга.

Зап. учен. Несвижск. учит. Сем. Т. Штыхой.

68.

ЧОРТѢ НА ВОРОВСТВѢ.

Гродненск. губ., Слоним. уѣзда, деревня Заполье.

Оцинѣ¹⁾ мельникѣ быў и имѣў у себя млина. И *хоцѣў* туды *злочыць* и краў жито, пшаницу. Такѣ мельникѣ каже: «яжѣ пойду пилноваць гетого *злочыця*». Пошоў мельникѣ ў млинѣ и *спыць*, ажѣ ў поўночи *прыхоць* *злочыць*; а то быў чортѣ; и носіў отѣ гетого мельника ўсе изѣ млина. *Спыць* мельникѣ, улегши ў кошѣ. Прышоў чортѣ и бере уже ў мѣхи, а мельникѣ *спыць* ў коши, и каже: «бери уже гето послѣдній разѣ». Ўзяў на вероўку, и *вече* уже до жонки своѣ; уже радѣ, што поймаў *злочыця*. Привѣў ў хату, кличе жонку свое: «*Ици*», каже, «уже поймаў *злочыця*», а жонка вышла тогда на дворѣ; такѣ ёнѣ дый зачпнѣў ў комору, и замкнуў его тамѣ. Пришла жонка; такѣ ёнѣ каже: «поймаў *злочыця* уже я», а ена каже: «а *цѣшѣ* ёнѣ?»—Ёсь ў комори.—Пошли, одчиняюць комору, жонка каже: *ици* ты напередѣ, а ёнѣ каже:

1) Смотри выше стр. 60 въ выноскаѣ 2).

хоцѣмъ! чего ты боишься? *Децятцѣ*¹⁾—ажно уже *нимашака* его. *Црѣшь ёнѣ?* Жонка каже: «ци я вѣдаю? яжъ зачиніу и замкнуу. Бодай табѣ добро не было! здумау подманываць мене. А той высоніу *голоу* черезъ окно, и каже: «што ты мене шукаешъ? Одъ *лицы*, твой млинъ понесло водою». Мельникъ выскочіу да екъ бѣгъ, до озеро ўскочіу и утопіуся.

Зап. учен. приготовительн. класса Свислочск. учительск. Семинаріи Ермоловичемъ.

69.

ДѢДЪ И ЧОРТЪ.

Гродненск. губ. и уѣзда.

Жыу собѣ дзѣдъ и баба—такіе бѣдныя, што не было у нихъ чаго ѣсьць. Ёнѣ пошоу жаброваць и думае самъ про сябя: якъ добре гѣтымъ богатымъ людзямъ, хоць бы мнѣ хто дау треццю часьць гѣтого богатства, што у ихъ есьць, я бы ничо́го не хоцѣу бы. Приходзиць до яго хлопчикъ и каже: «Бѣдны! идзи собѣ жаброваць, только не хресьдись, — будзешъ богатымъ,— якъ перахресьдись — твое богатство пропадзе». Думае собѣ дзѣдъ: якъ разбогацѣю, то куплю коня, корову, хату. Сыпле хлопчикъ гроши пригорщами дзѣду. Тутъ панъ ѣдзе. Якъ забачіу дзѣдъ, зняу шапку, перахрещіуся и просіу милосьци яго. Ўсё пропало: хлопчикъ обярнуўся ў камень, золото зробилося пепломъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Ф. Ахромовичъ.

70.

КОВАЛЬ.

Гродненск. губ. и уѣзда, Массальяно-Богородницкой волости, д. Новоселки.

Быу сабѣ коваль; было у яго троя дзичей: дзвѣ дочкі, натто хорошыя, и одзинъ сынъ, натто дурны. Дочки гѣтыя похватау чортъ и занёс на той свѣтъ, остаўсо тулько одзинъ сынъ. Гѣты сынъ натто бидовау по своихъ сестрахъ, а пѣтымъ пошоу ихъ

---

1) т. е. глядятъ.

искаць. Ишоў ёнъ, ишоў целы дзень и нашоў на мосьци вельку булаву. Потымъ пришоў на одзинъ лугъ. Тутъ пастухэ пасвили быдло, а коло ихъ была дзира на той свѣтъ. Сынъ ковалёў сказаў пастухамъ: «порѣжча ўсё быдло, зъ скуры зробіця вельку корзину, ў гэту корзину складзѣця ўсё и спусьцѣця мине на вяроўкахъ на той свѣтъ празъ гэту дзирку».

Пастухэ послушали, зроби́ли такъ, якъ ёнъ казаў и спусьци́ли яго на той свѣтъ. На томъ свѣ́дци ёнъ стаў искаць своихъ сястроў. И́скаў, искаў доўго, по́тымъ углѣ́дзѣў одзинъ срыбра́ны домъ. Ёнъ увойшоў ў гэты домъ и углѣ́дзѣў свою сястру. Сястра натто́уцѣшилася, якъ углѣ́дзя брата, и стала угощаць яго. А зноў зара́зъ прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣснаго дужа па́хня?» а жонка яго кажа: «Гэ́то прышоў твой зяць, а мой братъ». Чортъ кажа на зяця: «Будзя́мъ тры дни пиць и ѣсьць, а на чацьвѣ́рты по́йдзя́мъ на сухую долину боротца».

Тры дни яны пили и ѣли, а на чацьвѣ́рты по́шли на сухую долину боротца. Чортъ якъ ўзяў яго и стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ¹⁾ по ко́лѣни. А той якъ вы́лязъ изъ зямли и якъ ўзяў чорта, такъ стукнуў яго ў зямлю,—ёнъ устрахъ по шыю. Тогда ўзяў сынъ ковалёу булаву, разбіў чорту голоў, самъ пошоў, сястру свою вы́вяў зъ сярэбранаго дому, а домъ ўзяў, скачаў ў голушку, уложыў ў кишень и по́шли яны даляй. Ишли яны, ишли, ажъ зноў стоиць золоты домъ. Яны увойшли ў гэты домъ, а тамъ зноў сядзиць ихъ сястра. Яна натто́уцѣшилася, якъ углѣ́дзѣла брата зъ сястрою, и стала у ихъ пы́татца: дзѣ́ яны были? Зноў прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣсно дужа па́хня?» А жонка кажа: «Гэ́то прышоў мой братъ и твой зяць». Чортъ кажа на зяця: «тры дни будзя́мъ пиць

---

1) Вѣроятно отъ глаг. устракаць т. е. устрекать, а въ болѣе ходячей формѣ: под-стрекать; *стрекануть* въ тверск. и псковской губ. — по обл. слов. Акад. н. значить: быстро уйти, скрыться; отсюда выражение: дать стречка, застрять. Что к въ народномъ произношеніи часто звучитъ какъ *х*, такъ это явленіе заурядное. Въ Слов. Носовича мы находимъ только *устряць*—попасться въ тѣсное мѣсто, завязнуть, застрять, задержаться. III.

и Ёсьць, а на чацьвѣрты пойдзямъ на жалѣзну долину боротца». Зяць прыстаў на гэтая. Тры дні яны пили и Ёли, а на чацьвѣрты пошли на жалѣзну долину боротца. Якъ стали яны боротца, то чортъ якъ ўзяў свого зяця и якъ стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ по колѣні ў жалѣзо; а якъ выбраўсо ёнъ изъ жалѣза, то ўзяў чорта, стукнуў ў жалѣзо, такъ ёнъ устрахъ по шыю. Тогды сынъ ковалёў ўзяў булаву, разбіў яму голоў, а самъ прышоў до золотого дому, забраў своё сёстры, а золоты домъ скачаў ў голушку и уложиў ў кишень, а самы прышли до дому, стали жыць поживаць и добра наживаць.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Лук. Солоневичъ.

71.

КОВАЛЬ И ОДНОВОКУЯ ГОРА.

Минск. губ., Игум. уѣзда с. Микуличи.

«Быў сабѣ», коваль, а у яго были тры сыны; одзинъ-шавецъ, други-кравецъ, а трецци-коваль. Зжили яны уже и вѣкъ свой, а николи ня бачыли гора. Вотъ и пошли яны шукаць, да пытацца, што-гэта за гора?

Пошли. Прыходзяць яны ў водну кáршму. Ў каршмя найшли яны много людзей; яны бядовáли, да горавáли; одзинъ кажа: бяда, хлѣба нямáшика; други—короўку задавили воўки; трецци—мядзвѣдзь выдраў пчолки. А ковальчукі глядзяць, слухаюць, да дзивятца, чаго ето людцы горúюць, да бядúюць, да ўсё у ихъ дужа добро вялось и ня бачыли яны ни яко́го гора.

Посядзѣўши трóхи ў кáршмя, пошли яны даляй шукаць гора. Прышли ў лѣсь; ажны ў лѣся, на дорóзя, напали на ихъ разбойники. Бяда! якъ ета огъ ихъ одбороницца? Але нѣякъ тыкі одборонились, хоць и имъ трóхи довялóся.

Пошли яны дáляй по дорозя, а тамъ звярнули сусимъ ў лѣсь. Ходзили яны по лѣся, ходзили, ажъ глядзь—стоиць хата, а ля дзвярэй ляжыць дúжа вялики кáмянь. Яны ў хату—ажны тамъ ни духу. Полядзѣли ў печъ, ажъ тамъ пячѣцца цѣлая овечка; а подъ лаўкою и подъ столомъ ходзяць тры овечки.

Яны гэта достали изъ печи пячыістую, да и давай їсьци; ажъ тымъ часомъ глядзяць—прышоў ї дзвери нїйки дужажъ вялікі чаловѣкъ, зъ однимъ вокомъ. Убачыўши ихъ, адновѣкі ббўдзила кажа: «добро - жъ, пожджыця; дѣбро мнѣ будзя пообѣдаць вами». — Сказаў ёнъ етакъ, да и заваліў камнямъ дзверы, а самъ пошоў—чортъ яго вѣдая—куды. А ета было Гѣра.

Бѣдныя ковальчуки отчураліся уже и *пячени*; стояць, дай кажуць: «во дѣ Гѣра! чаго насъ погнало нячыстая зъ дому?... Што тутъ робіць? Якъ ета тутъ вялязцы!»

Попробовали яны, кабъ якляль¹⁾ откаціць камянь отъ дзверэй,—дакъ дѣжъ?—а ни близко: дужа вялікі, кабъ яго маць пропала! А тутъ вялязлыбъ, можа, ї вокны, дакъ дужа малыя и голова ня ўлазцыць.—А, лихо *матары*, мабыць, прыходзицца пропадаць!»

Ажъ чуюць — идзе той сáменькі, што заваліў камянямъ дзверы, Одновокуя Гѣра и кажа имъ: «Во якая шасьця; никого ня покинуў, якъ выходзіў, ажъ тутъ разомъ нашоў трохъ,—будзя чымъ закусцы!...»

«Хто ты? пытаецца яно ї одного.

— Я—шавецъ.

«А, у мяне боты ще цѣлы,—ня треба мнѣ шаўца!» Сказаў—да шаўца за ногы, да ї горачую печь и ўсадзіў яго.

Пячэцца той няборака ї пачы, а етыя два стояць, да и колодицца, якъ осины.

«А ты хто?» пытаецца Одновокуя Гѣра у другога.

— Я кравецъ.

«Ня треба жъ и ты мнѣ!» Сказаў—да й того ї печь.

Пякуцца уже два; остаўся трецьци.

«А ты жъ хто?» пытаецца Гѣра у трецяго.

— Я—коваль.

«А дѣбро, коли ты коваль», кажа яму одновокуя Гѣра. Ци ня уставіў ба ты мнѣ одно воко?» «А чаму? Коли треба, дакъ

---

1) какъ-нибудь.

ўстаўлю. Тольки ты прыняси мнѣ вярвокъ и зялѣзны штыхъ, бо мнѣ трэба звязаць цябе, кабъ можно было ўставиць воко; а то ты ня будзяшъ стояць супокійно». Трэба вѣдаць, што гэты коваль быў дужо хіцяръ.

Пошло нѣкуды адновόкуя Гора, прынесло вярвокъ и зялѣзны штыхъ. Коваль ўзяў да й прывязаў Гора вяроўкамі, да и кажа яму: «страпяніся!» Гора страпянулося да такъ, што и вяроўки ня судзержали. Коваль нанова прывязаў Гора; яно якъ ня трапяталося, але няйкъ ня оторвалося. Ма быць коваль крэпко прывязаў яго. Тогды коваль ўзяў, да нагрэў чырвоно — чырвоно зялѣзны штыхъ. Выняўши изъ цяпла горачы штыхъ, коваль и кажа Гору: «ну, глядзи-жъ, стой цихо, а я табѣ ўстаўлю другую воко». — Да и сунуў штыхъ ў видушую воко...

«А бра..» якъ рванецца Гора, якъ закрычыць: «а што-жъ ты гэта зробіў, траспа твоей *матары*?.... На воштожъ ты выколоў мнѣ видушую воко!... Стой жа, вы́родокъ, ня выйдзяжъ жа ты отсюль: обмацаю¹⁾ жъ я цябе якъ!» Да й почало мацаць и ловиць коваля по хаця. А коваль чуць жыў забіўся ў куточакъ, да й сядзиць моўчыкамъ. Гора мацала, мацала по хаця, ловила, ловила, да ня зловило коваля, а тольки обмацала свопхъ овечакъ; яны были подъ столomъ и подъ лаўкой. Тогды Гора сѣло на порогъ, да й кажа: «ну, ня дзѣ-жъ ты дзѣнясься: пярязъ дзверы будзешъ выходзиць, — ня дожджешъ, кабъ я цябе ня зловило». Коваль ета вылязъ тогды цїхонько изъ куточка, зловіў однуовечку да *кидзель*²⁾ сляпому Гόру на улоння³⁾. Гора помацала, бачиць овечка, ўзяло да й выкинула яе за дзверы. Коваль такъ-само и другую овечку кинуў на улоння Гόру; Гора и гэту овечку выкинуло за дзверы. Тогды коваль ўзяў, вывярнуў кожухъ, надзѣў яго, да и *бабухъ* на улоння Гόру; Гора думало, што гэта уже треццяя овечка: ўзяло, да замѣсь овечки, выкинуло коваля за дзверы.

1) нашупаю.

2) Кидзель и кидзень — слово, означающее быстрос бросаніе: «Кидзель (кидзень) ему въ вочи грязью». Слов. Носовича.

3) Улоня — обѣятіе, лоно. Тамъ-же.

«А дзякуй-жа жъ табѣ, Гора, што ты хоць ослобонило мяне», закрычаў коваль зъ дэляку.

— А, лихо-жъ твоей матары и бацьку твоему, коли ето я цябя выкинуло!... Ну, злѣдзяй, маяшъ щасьця, ня жывѣ ба ты бѣляй! «Глядзи-жъ будзяшъ ты ицци у лѣся ля колоды, ня возьми ты тамъ хоця мое сякерки—*золотая лязо*¹⁾), *срыбны обушокъ*, што уткнуто ў колодзя!».

— «Трасца табѣ ў бокъ, хвороба ў животъ, да ня сякерка! Выхвораяшъ ты, покуль я ня возьму! Абы тольки нашоў!» Идзе, ажъ бачыць: ляжиць вѣлязная²⁾ колода, а ў колодзя уткнута сякерка: *золотая лязо срыбны обушокъ*. Коваль ето хопъ за топорыща, ажъ рука и прыстала къ топорыщу. Ёнъ и такъ и сакъ рваўся, рвауся—ничѣго: ня якъ ня оторвець руки. Ажны тутъ, чуя, бяжиць, сляпяя Гора. Ёнъ гѣто рвацца зноў, ни-якъ, а тутъ уже и Гора близко. «Вотъ жа жъ цяперъ ня выскаблясья ты отъ мяне!» крычыць Гора. Што тутъ робиць?... Обмацаў коваль коля сябе ў кишени пожъ, достаў яго скорэй, да чырахъ!—отрэзау руку, да скорэй на уходала, —неколи было уже разиньки продавецъ. И ище радъ быў, што хоця и такъ откупіўся.

Посля жъ того годзя уже и Гора шукаць, бо уже бачѣў, якѣво яно.

Зап. со словъ фермера С... восп. Минск. Духовной сем. А. Ральцевичъ.

72.

СТРАХИ.³⁾

а.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Быў сабѣ господаръ, мѣў ёнъ сына. Якъ сынъ доросъ до лѣтъ, такъ ёнъ бацька просіў, кабъ ёнъ показаў яму страха.

1) *лязо*, по Носовичу: *лѣзиво*—лезвее.

2) велязный (въ др. мѣст. *вялязны*)—большой.

3) Подъ этимъ названіемъ во многихъ мѣстахъ Бѣлоруссіи, среди народа, весьма въ ходу рассказы о встрѣчахъ съ нечистой силой, съ духами, мертвецами и пр. III.

Бацька завёў яго ў лѣсъ и показаў яму мядзвѣдзя. Такъ ёнъ ўзяў мядзвѣдзя за лапы и забіў. Ёнъ узноў стаў просиць бацька, кабъ ёнъ показаў яму страха. Бацька кажа: иди, ты, сынку, ў Божжи свѣтъ и самъ шукай страха. Такъ ёнъ йшоў, йшоў и прышоў ў пустую кáрчму, ўзяў разложыў огонь и стаў ксёншкичитаць. Яму нудно робилосо одному сидзѣць и ёнъ пошоў шукаць сабѣ пріяцеля и знашоў мерца. Принесъ, поставіў коло коминка, а самъ зачаў Богу молица. Той мерлѣць якъ разгорэўса коло огню и стаў смердзѣць. А той кажа: «Браце! не смерdzi, бо ў морду дамъ!» а мерлѣць смерdziць, сабѣ, смерdziць. Ёнъ якъ даў ў морду, дыкъ мерлець оджыў и зачаў дзяковаць: «што ты мне забавіў, бо я быў страшны разбойникъ и много людей забіў и ў гэтуй кáрчмѣ покутоваў. Чиразь мою покуту тутъ людзи не могли жиць».

Такъ той сынъ пошоў далѣй ў дарогу и пришоў до двора. Догадаўшись, што тамъ ў палацу есьць страхи, такъ ёнъ пошоў туды ночоваць. Тамъ сѣў на сярэдыны хаты и обвѣў околе сибѣ свенцѣнною крыдою и свенцѣнную воду поставіў, запаліў дзвѣ свѣчки и Богу моліўсо. Ажъ о поўночи зъ вяликимъ стукомъ проѣзджаюць пані и ўбѣгаюць лѣкаи до того сына и крычаць на яго: «уцекай, бо мы табѣ голоў зорвемъ». А ёнъ ихъ не бояўсо и свенцѣнной водою ихъ покрѣпіў, такъ яны не могли до яго прѣступіць. Яны подпущали подъ яго воду, огонь, жабы, ящурки, ужы, кабъ ёнъ ўстаў зъ того мѣста; тогды яны задушили бы его. Але ёнъ свенцѣнною водою свенціў а ўсё тое згинуло, а ёнъ ихъ не бояўсо и Богу моліўсо. Тые лѣкаи ўвяли двухъ паноў до яго, посадили коло стола и поили ихъ горячаю смолою и дзѣхцемъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Костюкъ.

73.

6.

Минск. губ., Игум. уѣзда, село Новосёлки.

Одзинъ охвицэръ пошоў на поляванья. Ничѣго не застрѣліў, ворочаўся назадъ позна. На дорозѣ ёнъ убачіў возеро и сѣў коло

яго нядалеко на ўзгорку. Тутъ сѣў и яго собака. Охвицэръ закуріў папяроску и стаў глядзѣць на возеро и бачиць, што яно покрываецца лёдомъ. Ёнъ начинае проціраць вочи и лѣпай приглядатца—ажно высовваецца изъ вóзьяра бѣлая цѣнь, якъ бы подобная на чаловѣка. Якъ убачіў ёнъ это, такъ и умлѣў, волосы стали дыбомъ, шапка зъ головы хлопъ на землю. У собаки такъ само шерсьць стала дыбомъ, яна ляжиць и ўсё вурчиць, а цѣнь бѣлая ўсё бליжай падходзиць. Охвицэръ попробоваў ўстаць, да бяда!—ня мóжа, Страхъ яго такъ приковаў къ земли. Цѣнь пришла къ охвицэру, обняла яго и крыкнула: «которая годзіна?» Охвицэръ отвячая: «дванадцаць!» А цѣнь изноў крыкнула: «Ўрошъ! 11» и отышла одъ яго на шагоў пяць. Охвицэръ якъ опомніўся, ускочіў на ноги и давай бѣгци, но и цѣнь за имъ. Якъ ёнъ пярэбгая чаразъ роў, дзѣ есьць вода, такъ и чуя: «чихъ, чихъ, чихъ!» Якъ ножомъ нѣхто по лёдзѣ рѣжа. Наконецъ чуць жиў прыбѣгъ ў дзяреўню и скорэй ў хату. Ў еты самый часъ цѣнь заляскала руками и сказала: «Маешъ шасцьця».

Зап. учен. Виленск. учительск. Института А. Остаповичъ.

74.

в.

Тамъ-же.

Разъ москаль пошоў ў лѣсъ съ стрѣльбою¹⁾ и собакою подъ вечаръ. Ужо зайшло слонца. Ёнъ пошоў ў лѣсъ для того, штобъ тамъ пяраночоваць и на заўтра чуць дзянѣкъ отправитца на поляванья. Прышоўши ў лѣсъ, ёнъ разложіў косьцѣрь огня, лёгъ и грѣятца съ собакою коло огню. Ня прошло и годзіны, якъ ёнъ почуў ў лѣся: «Ого-го!» нѣхто гукае. Собака забурчала. Ўзноў нѣхто крыкнуў: «ого-го!», но цеперь бліжай. Пóтымъ ўзноў крыкнула «ого-го!» и еще ближай. Наконецъ крыкнула соўсिमъ блізнянко: «ого-го!» и высунулася изъ за дзерава нѣшто чорная, высокая, косматая, подобная на слупъ: ни головы, ничóго ня

---

1) стрѣльба — ружье.

видаць, только видаць вочи, якъ два вугалькі. Еты Страхъ подышоў къ дзераву, стаў и глядзиць на чаловѣка. Вочи такъ якъ молонка и блищаць. Солдатъ такъ и умлѣў, хоцѣў ўстаць, не можа. А Страхъ стояў, стояў, а потымъ давай къ солдату подходиць. Собака убачіўши ета (праўда, была добрая, Сибирская собака) ўскочила на ноги и стала пярэдъ солдатомъ. Убачіўши, што Страхъ идзе къ ея хозяину, яна доўго ня чакаючи, кинулася на Страха. Тутъ и пошла разні. Москаль, убачіўши ета, давай Богъ ноги. Собака убачіўши, што ея господаръ далеко, яще трохи порэзалася съ Страхомъ, мабыць, съ чортомъ и давай догоняць господара. Но Страхъ быў трохи ямчейши, перагнаў и чуць ухвадиць солдата, якъ собака ў еты часть скочила яму на каракъ; тутъ яны изноў давай рэзатца. Солдатъ одбѣгъ трохи далеко. Собака кинула рэзатца и давай догоняць господара, ажно Страхъ изноў яе перэгнаў и чуць ухопиць чаловѣка, якъ собака ўскочила яму на плечу и зубами за каракъ; изноў пошла рэзні. Такъ было нѣскольки разъ,—ўсё хоцѣў Страхъ ухопиць чаловѣка и у ўсяки разъ собака обороняла господара, покуль ёнъ ня взбѣгъ на поля. Тутъ нядалёко быў дворъ, а ў дворѣ собаки. Екъ учули ены, што нѣхто коло лѣсу рэжатца, такъ и поняслися туды. Доўго яще яны тамъ рэзалися. Москаль далеко одбѣгъ. Но вотъ нѣшто заляскала и нѣхто сказаў: «маяшь щасьця!» Ета сказаў Страхъ, убачіўши, што уже ня поймаць яму чаловѣка. Солдатъ отхворэў дзвѣ нядзѣли, а за имъ разомъ и собака. Яна отхворэла оттого, што Страхъ ў нѣсколькихъ мѣйсахъ попробиваў яе якъ бы жалѣзнымъ рожиомъ.

Записано тѣмъ-же.

75.

СЧАСТЬЕ И ГОРЕ.

Могил. губ., Рогач. уѣзда, д. Яново.

Жили сабѣ такъ два братѣ; одзинъ изъ нихъ бывъ вельми богаты, а другій бѣдный. Пойшовъ разъ бѣдный попросить у богача коня—поля папахать, а богачъ яму и кáжа: «идзи—сабѣ

возьми да гляди ня змучъ». Во бѣднѣй и пойшовъ. Тольки вышовъ за гумны, ажно кони тутъ и ходзять. Ставъ ёнъ забротовать коня, а нѣйкѣй чаловѣкъ подышовъ къ яму да и ни даё. Бѣднякъ и пытае у яго: «што ты за чаловѣкъ такей, што мнѣ коня мойго брата ня даешъ?» А тѣй яму и кажа: «я счастья брата твойго.» Во бѣднякъ и пытае у яго: «а дзѣ жъ мое счастья?» — «Вонъ тамъ подъ кустомъ ляжить въ красной сорочцы». Бѣднякъ узавъ добрый колъ да и пошовъ къ кусту, глядитъ, ажно великій чаловѣкъ ляжить, ростянувши. Бѣднякъ подыйшовъ да якъ трѣсна яго по боку да и кажа: «што жъ ты тутъ ляжишь, а?» Тогда якъ подхѣпница тѣй чаловѣкъ да и кажа: «ой ня би ты мяне, я ня прывыкъ зямлю пахатъ, а коли ты хочешъ, такъ иди да продавай што, я табѣ тогда буду помогать». Бѣднякъ кинувъ коня да и пойшовъ домовъ. Тогда ўзявъ ёнъ новый жонкинъ андаракъ, пойшовъ на базаръ и продавъ яго за два цѣлковыхъ, а другій купивъ за полтинникъ да пше продавъ; такъ ёнъ нядѣли двѣ попродававъ и заробивъ богато гроши, купивъ сабѣ тамъ у гѣродзи дворъ и сялибу да и ставъ ппривозицца, забравъ ўсе да хоцѣвъ изъ хаты пти,—чуя нѣхто плаче. Во ёнъ и пытае: хто тамъ—ета? «Я»; кажа. Кто жъ ты такей? «А Горя твоё». — Чаго-жъ ты плачешъ—«А што ты мяне ня бярешъ съ собой?» — «Цицъ жа! ня плачь, я возьму,—лѣзь во въ ету скрыню.» Горя влѣзло, а бѣднякъ ўзявъ замкнувъ скрыню да и закопавъ, а самъ поѣхавъ и ставъ жить богачомъ. Пріѣхавъ разъ къ яму яго братъ ў гости да и пытае: «чаго, братъ, ставъ такой богатый?» А ёнъ и кажа: «я Горя закопавъ ў зямлю» — «Гдзѣ?» — «А на старомъ дворищи». Богачъ и радъ, што бѣднякъ сказавъ яму, гдзѣ ёнъ закопавъ. Пріѣхавъ ёнъ домовъ да и откопавъ и кажа: «пдзи изновъ къ мойму брату», а Горя яму кажа: «ня! твой братъ чаловѣкъ лхѣй, а ты добры, што мяне откопавъ,—я къ табѣ и пойду». Хотѣвъ ёнъ изновъ поймать да закопать, а Горя и ня видно стало. Тогда сбяднѣвъ суспмъ богачъ, а бѣднякъ разбогатѣвъ.

Зап. восп. Полоцк. Учнт. Семинаріи И. Адамовичъ.

76.

КУПЕЦКІЯ ДѢТИ И БѢДА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, Бродецкой волости, с. Колбча.

Жили два богатые купцы, у одного быў сынъ. у друго́го дочка́. Узяли купцы да и пожанили своихъ дзяцѣй, выстроили имъ палацъ и отдзяліли ихъ. Прожили молодые нябольшъ, можа, якъ поўгода. Выходзя молоды купецъ одзинъ разъ ў вѣчера на дворъ, — ажъ чуе груке ў браму¹⁾. — «А хто тамъ?» пыта́ицца купецъ. — «Я!» говора. — А хто ты? — «Авось я, Бяда твоя».

— Чаго ты потрабу́ишъ зъ мине?

А вотъ того: «ци добро жиць зъ молодосьци, ци подъ старось?»

— А вотъ постой, пойду попытаюся у жѡнки.

Жѡнка сказала, што лѣпій подъ старось, якъ зъ молодосьци. Выходзя купецъ и говора Бядзѣ, што лѣпій подъ старось. Такъ церазъ гѣтою самую ночь загарэўся ихъ домъ, только выскочили самы зѣдушами. Давай бацьки молодыхъ раду радзиць—и поставили новы домъ, ицѣ лүчшай того и надавали своимъ дзѣцямъ ўсягѡ усякаго; стали яны жыць. Пожыли, можа быць съ поўгода, выходзя купецкій сынъ ў вѣчера на дворъ, ажъ изноў ў браму груке.

«А хто тамъ?»

— Я, Бяда твоя!

«А чаго ты потрабу́ишъ отъ мине?»

— А вотъ: ци ты подъ старось хочышъ жыць лѣпій, ци зъ молодосьци?

«Постой пойду у жѡнца попытаюся.

Выходзя потомъ и говѡра: «лучшай подъ старось жыць, якъ зъ молодосьци».

Загорэўся домъ изноў, празъ ночь ўсѣ чысто згорѣла, только сами выскочили. Давай зноў бацьки раду радзиць; поставили

---

1) *груке у браму*—стучать въ ворота. III.

ужо домикъ ни богáтэньки и дали дзѣцямъ што-нибудзь. Пожыли яны нибóляй, якъ съ поўгода—выходзя сынъ купецки на дворъ, ажъ груке зноў ў браму.

«А хто тамъ?»

— Авось я, Бяда твоя.

«А чаго ты потрабу́ишь?»

— А вотъ того потрабую: ци ты хочишь зъ молодóсьци лучшей жиць, ци подъ старось?

«Пойду зноў у жонки попытаюся».

Выходзя купецки сынъ икъ бѣдзѣ и говора, што лѣпíй подъ старось, якъ зъ молодóсьци.

Зноў загорэўся домъ и ўсе добро погорэло, осталися изноў только сами. Ну давай бацьки изноў раду радзиць, позвали купцоў и сусѣдоў прочыхъ и разраші́ли молодымъ ужо ў свѣтъ иди, только по разуму. Тоды́ взелá купецкаго сына жонка унесла срэбны персьцень и хўсточку, разрезала пополамъ персьцень и хўсточку, одну половину сабѣ взелá, а другую отдала мужу. Циперъ яна говора икъ мужу: «дзѣ ты будзишъ, дыкъ кабъ ўсё было пры тцибѣ». Ну и пойшли яны ў свѣтъ: мужъ пойшоў вѣ одзинъ бокъ, а молодая жонка ў други. Яна скоро сабѣ найшла мѣсто у помѣщика, за охмистрыню¹⁾ стала; а мужъ пойшоў: дзѣ пiраночуя ночь, дзѣ другую—и далій. Што ёнъ бѣдны на-браўсе холоду и гóлоду! Купецкому сыну работаць нixочыцца. Зайшоў ёнъ дзѣ-то нá ночь къ ходзяину, а ходзяинъ пы́таицца: «Ци ни мóжышъ ты дроў посѣ́каць мнѣ?»

— «Што жъ дзѣлаць! хоць я никóли ня сѣ́къ, а трэба, ды я ужо зголодаўся». Ну и пошоў ёнъ съ ходзяиномъ дровы ў лѣсъ сѣ́кци, а торбочку ўсе съ собою нóся. Стаў ёнъ дровы сѣ́кци, а торбочку повѣ́сіў. Дзѣ съ чорта была ворóна, ухватила торбочку и поляцѣла. «Ахъ Божа мой, Божа! вотъ коли жъ я пропаў! штой жонка дала и тоя утраціў».—«А я тутъ! ни отхожу отъ тцибе» отзываицца жóнка. Тоды ёнъ и дровы кинуў

---

1) охмистры́ня—ключница, домоправительница. Слов. Носовича.

сѣкци и пошоў далій. Ишоў ёнъ мѣсиць, ишоў два и доліи: хлѣба попробса, и отпраўляицца далій, ажъ ужо зьвѣўся зъ голоду. По-дорозѣ зайшоў икъ ходзяину, пираночаваў, а на заўтрэ пойшоў съ ходзяиномъ ў лѣсъ сѣкци дровы. Бача ёнъ—ў цѣмнумъ лѣся стоиць сѣсна, а на соснѣ хайлукъ¹⁾). Подыйшоў купецки сынъ къ сѣсна и поваліу яё,—ажъ тамъ яго торбочка. «Хвала жъ Табѣ, Божа, што я свою торбочку знайшоў!» Кинуў свойго ходзяина ў лѣся и пойшоў далій, дужа радуючыся, што найшоў свою торбочку. На дорозѣ стала обнимаць яго ночь; заходзя ёнъ ў хвальварокъ и просицца поночоваць. «Не, чаловѣча, ня пусьцимъ! панъ нашъ хвѣръ». Ажъ прыходзиць ў скоросьци охмустриня. «Пусьциця, паночки», говора купецки сынъ, «поночаваць!»

— «Ночуй сабѣ!» отвычая охмустриня. «Откуль жа ты?»

«Ахъ, паничка, стаўши табѣ казаць ўсё, дыкъ прайдзя ўся ночь».

— «Ничагѣ,—бай, бай, чаловѣча! Ты по свѣту походзіў, богато чагѣ бачыў». И купецки сынъ стаў раскажываць: «Я купецки сынъ, насъ бацьки жанили, мы нѣсколько расъ горѣли, потомъ насъ разлучили». Тогда охмустриня пытаицца: «А дзѣ жъ твоя торбочка?»

— «А вотъ пры мнѣ». Тоды яна найшла и прынясла половинку срэбнаго персяня и косынку; ну и ёнъ своё вышуў ись торбочки; якъ прыставили, такъ перьсень и косынка и зросьлися. За гэ-тою ночъ панъ помьѣръ, а у яго ни было дзяцей, такъ увесь хвальварокъ и застаўся сусимъ богатыцмъ купецкимъ дзѣцямъ. Яны цеперь живуць и дужа богато.

Зап. учителемъ народн. училища Н. Гр. Яцко.

77.

ПРО ОХОТНИКА.

Черниг. губ., Новозыбск. уѣзда, с. Денисовичи.

Пошовъ чаловѣкъ ў лѣсъ на охоту. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничаго не вбивъ. У вечари убивъ козу, наклавъ тѣпла²⁾, от-

1) кукла. Слов. Носовича.

2) тепло—огонь.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

рѣзавъ стягно́, испекъ и ставъ ѣсьць. Ъвши и кажа: «Ой, Господи, яко́я миѣ горя!». Коза поднялась да и кажа: «Коли-бъ табѣ такая горя, якъ Чарнышовому!». Охотникъ и пошовъ шукаць Чарнышового. Пришовъ ў одно сяло, попытавъ: «Ти нямѣ тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, нямѣ». Пошовъ ёнъ ў другоя́ сяло, дай пытая зновъ: «Ти нямѣ тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, нямѣ». Пошовъ ёнъ въ трейтее́ сяло. Пбя́ чаловѣкъ ко́няй. Ёнъ и питая: нямѣ тутъ Чарнышового?—«Ё! ходѣмъ-ка, я табѣ ўкажу!» Пошли ў дворъ, чаловѣкъ и кажа: «Я самъ Чарнышовъ. На што ёнъ табѣ?»—«Ды пошовъ я ў лѣсъ чаго убиць. Ходивъ, ходивъ цѣлы́ день и ничаго не вбивъ. Ў вечари ўбивъ я козу́, наклавъ тѣплѣ, отрѣзавъ стягно́, испекъ, дай ставъ ѣсьци и кажу: «Господи, яко́я миѣ горя!» Коза поднялась, дай говоря: «Што табѣ! колы-бъ табѣ такая горя, якъ Чарнышовому!»—«Дакъ я и пошовъ шукаць Чарнышового. Ну, кажи какою табѣ горя?»—«А вотъ: ожанивъ ми́не бацька. Пошли мы зъ жонкою спаць. Жонка ударила ми́не трима палочкама,—я и побѣгъ собакой. Бѣгавъ, бѣгавъ, захотѣвъ я ѣсьты. Пасуць пастухи паньскихъ овецъ. Я хотѣвъ одну овечку украсти. Янѣ́ ми́не стали прогонять, а я вярчусь. Яны ми́не дали хлѣба. Я поядавъ. Пастухи лягли спать и я лёгъ. Пришли два вовки, ухвацили овечку и понесли. Я ўставъ, и пошовъ шукаць: найшовъ. Я вовковъ поразрываваъ и пасу тую овечку. Пришли пастухи. Прі́хавъ сюды панъ; яны разсказали про ми́не. Панъ ўзявъ ми́не, вовковъ и овечку и повезъ домовъ. Родила барыня. Вовколака пришовъ и укравъ. Я побѣгъ и отнявъ. Панъ ми́не ставъ еще лучи жалѣць. То я живъ ў кухни, а то ставъ житъ ў комнаци. Вотъ я захотѣвъ довѣдацца бацька. Ўзявъ, утѣкъ. Сустрѣла ми́не жонка, ударила палочкой и я полятѣвъ вярбямъ. Лячу. На дворѣ даеъ хлѣпця ко́нямъ кормъ. Я ставъ клявать, а ёнъ ми́не поймавъ, принесъ ў хату.—«Мамъ, извари ми́нѣ вярбя!» а самъ пошовъ гулять. Матка забула изварить. Ёнъ пришоў, дай питая: «мамъ, изварила вярбя?»—«Нѣ! Ёнъ можа уже пздохъ,—погляди!»—«Хлѣпця поглядѣвъ, а я и ноги откинувъ. Ёнъ ўзявъ ми́не за

ноги и выкинувъ. Я полетѣвъ, сѣвъ на гной¹⁾ и клюю. Потуль клявѣвъ, покуль и примерзъ. Ъхали панѣ. Вотъ одинъ панъ кучару и кажа: «сопуни коняй, возьми того вярбя и няси сюда.» А панъ гэтой бувъ вовколака. Кучяръ ўзявъ мине ў приполь, отогрѣвъ, а панъ вовколака и кажа: «Нашто ты у мине дитѣнька отнявъ?»—«Мине загадаў панъ». Вовколака сдѣлавъ мине чаловѣкомъ и сказавъ: «иди ты ў дворъ. На табѣ гетую палочку. Жонка будя сустрыкать тябя черязъ десять дворовъ. Ты ей не кажи ничого; а якъ увойдишь ў ворота, ты ударь ее палочкой три разы». Я пошовъ ў дворъ. Жонка мине стрѣтила. Я ей ничого не казавъ, а якъ войшовъ ў ворота, ударивъ ее три разы палочкой,—яна и побѣгла козой.—Видно тая-то коза.

Зап. учит. народнаго училища. Н. Котляръ.

78.

ПАНЪ И МУЖИКЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Пытае разъ мужикъ у пана: чаму гэто, панбчикъ: панъ—панымъ, а мужикъ—хамымъ?» — «А тому, што кажиный панъ возъ лозы зѣў. Вотъ и мяне учили и били», каже яму панъ. Захоцѣў мужикъ быць паномъ, поѣхаў ў лѣсъ, насѣкъ возъ лозы, повязаў яе ў пучки и приказывае своей жонцы биць яго. «Чи не ошалѣў гэто ты? Што-тки гэто табѣ зробилоса? За што я цябе буду бпць?» каже жонка.—«Би, а не то я на табѣ зсяку гэтый возъ лозы. Я хочу быць паномъ.» Жонка стала спричатца зъ мужомъ, дыкъ ёнъ яе за косы ўзяўши, такъ отхвостаў, што послѣ йна со злосьци йяго стала сѣчь. Али сколько ня сѣкла, ўсё мужикъ паномъ не зробіуся. Только пролежаў, бѣдный, цѣлую вясну ў посьцелѣ, покуль раны загамилися. Провѣдыли объ гэтымъ на сялѣ, стали надъ бѣднымъ мужикомъ сьміятца: «вось» кажуць, «чорная скура, захоцѣў быць паномъ. Нехай цяперъ цацкаетца.... Варта!» Нима куды вочъ показаць мужику, ўсюды

1) гной—навозъ.

надъ имъ насмѣхаютца. «Ну, каже, мужикъ сусѣдзямъ, на злосьць вамъ зроблюся паномъ. Ёзяу крайчикъ хлѣба ў торбѹ и пошоў ў свѣтъ шукаць паньства. Ишоў ёнъ, ишоў. . . , и зайшоў ў большущій лѣсъ; попаў ў такую цемразь, што а ніякъ не выбратца зъ яе. Зблудзіў нашъ мужикъ. Хлѣбъ ужо увесь зѣў, нѣчого ѣсьци; выголодаўся и замаріўся. Ажъ чуиць—яблыкамі запахнуло. Бачиць—стоиць яблыня зъ дужа пригожими и пахучими яблыкамі. Нарваў ёнъ ихъ и давай ѣсьци. Зѣў ёнъ одно яблыко, другая. . . смашны. Ёсь трецьціе. Нѣшто бачиць шапка на головѣ стала подниматца. Пощупаў рукою — выросли три роги. Спужаўся мужикъ и давай уцекаць отъ гэтой яблыни. Али зъ рогами стало ящо трудней продзиратца яму празъ цемразь. Змогся зоўсимъ и упаў на землю, хоць голова яму и болѣла, али заснуў потомъ. На заўтришній дзень прочнуўся, бачиць—росьце надъ имъ яблыня. «Попробую и гэтыхъ яблыкъ, што будзе, то будзе», думаетъ сабѣ мужикъ. Зѣў одно яблыко—одзинъ рогъ отпаў, зѣў другая—другій отпаў, трецьцее — отпаў и трецьцій. Ў торбытцы у мужика были ящо тые благіе яблыки—ёнъ ихъ пираложіў ў кишеню, а добрыхъ нарваў ў торбу. Доўго ящо ёнъ блудзіў по лѣси, али таки вышоў изъ яго. Пришоў нашъ мужикъ ў другая королеўство. Быў святой дзень, ёнъ и стаў подъ косьцѣлымъ просиць милосыцины. Ў косьцели была королеўна. Почула йна, што яблыкамі дужа пахне; послала своихъ слугъ купиць яблыкъ, али што яны ни принясуць, ня тые. Усердзилася королеўна, вышла съ косьцела и сказала подаваць карету. Только подѣхала йна къ убогимъ, сильнѣй запахнуло яблыкамі. И пытае королеўна у кого такіе пахучіе яблыки? Мужикъ нашъ и подносиць ей. Ина дала яму чирвониць. Ёдучи ў кареци, стала королеўна ѣсьци яблыки. Скольки зѣла яблыкъ, стольки рогаў выросло на головѣ. А покуль пріѣхала домоў, ня можно ужо было ей изъ кареты вылѣзци. Созвали доктороў, тые и кажуць, што треба отпиловаць роги. Стали пиловаць,—кричиць королеўна гвалту. Нима рады. Приказаў король обвясьціць, што хто выличиць королеўну, того ёнъ зробиць своимъ

сына́тыромъ. Вызваўся нашъ мужикъ. Дохторы скося на яго поглядзѣли, али король приказаў имъ выйци вонъ. Мужикъ сказаў зробіць ванну и посадзіу королеўну ў ванну. Якъ зробилося ей млосно, даў ей яблычки зѣѣсьци. Зѣѣла яблыка, рогъ и отпаў. Такъ и ўсѣ роги поотпадали. Убачили гэта дохторы, стали уцекаць, али ихъ половили и по приказанью короля повѣшали. А мужика король зробіў сына́тыромъ и хоцѣў за яго королеўну замужъ выдаць; али ёнъ сказаў, што у яго ужо ёсь жонка. Пожіў нашъ мужикъ ў гэтымъ королеўстве, одукаваўся и поѣхаў тогды за своей жонкой. Вядомая рѣчь, што дома яго не познали. Ўсе сяло собралосся глядзѣць на пана, што возъ лозы зѣўу. Потымъ ёнъ забраў свою жонку, поѣхау ў свое королеўство, и цяперъ тамъ пануе.

Неуглумъ сказано: за битаго двухъ нябитыхъ даюць, да и то не бяруць.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ. Ср. сказку «Рога» у Аванасьева «Народн. р. сказки.» Кн. II, стр. 138—150, и кн. IV, стр. 248—252.

79.

ДЗІВО.

Минск. губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Жыў сабѣ чаловѣкъ вельми бѣдны, не было у яго чаго ѣсьци. Покинуў ёнъ свою жану дома, а самъ пошоў ў свѣтъ. Идзецъ ёнъ дзень, идзецъ други и приходзиць ў лѣсь. Ў лѣси стоиць хатка; ёнъ и зайшоў ў гэту хатку, а тамъ сядзиць какой-то старичокъ. Вотъ ёнъ и пытае: «ци ня можно у цябе, старичокъ, пираночуваць?» А старикъ отвѣчае: «чаму же? ночуй!» Сидзяць яны часъ, а може, два, пора уже вечэраць, а на столѣ и хлѣба ни куска. Вотъ старикъ и говориць: «Мой, братъ, руки!» и самъ помыў. Сѣли за столъ, а ходзяинъ и говориць: «Дзі́во, идзи ў хату живо! сѣчися, рубайся, ў горшокъ накладайся, до огню пристаўляйся и на столъ подавайся!» Вотъ ўходзиць ў хату нѣкій индыкъ,—самъ зарѣзаўся, оскубся, до огню приставіўся, сваріўся и на столъ подаўся. Ходзяинъ и каже госьцю: «ѣжъ,

братъ, только косьцей ня грызи!» Зѣли яны ўсе мясо, косьци положили на столъ, а ходзяинъ каже: «Дзиво, собирайся, да и за порогъ выбирайся». Дзиво собралось, соскочило со стола и пошло за порогъ. Вотъ госьцю стало зайздросно ¹⁾, — ёнъ и просиць: «продай мнѣ, добрый чаловѣкъ, гэта дзиво!» А старичокъ отвѣчае: «я не продаю никому за дзеньги, а добрымъ людзямъ и такъ даю» и подаріў гэта дзиво чаловѣку. Чаловѣкъ ўзяў яго къ сабѣ, занесъ домоў и каже жанѣ: «вотъ я принесъ дзиво, ты только посмотри, што тутъ будзя!» и вялѣў накласть дроў ў печку, а самъ съ жаною сѣли за столъ. Индыкъ стоиць ў сѣняхъ. Вотъ ходзяинъ каже: «Дзиво! идзи ў хату живо, сѣчися, рубайся, ў горщокъ накладайся и до огню приставайся». Дзиво входиць, само зарѣзалось, оскублось, до огню приставилось и на столъ подалось. Зѣли яны ўсе мясо, а косьци положили на столъ и каже ходзяинъ: «Дзиво, собирайся и за порогъ выбирайся!» Собрало яно ўсѣ свои косьци, соскочило со стола и пошло какъ приходило. Побыли яны съ дзень и вышли у нихъ ўсѣ дровы. Ходзяинъ поѣхаў ў лѣсъ по дровы, а къ жанѣ яго приходзиць попъ и зовець къ сабѣ мыць бялізну²⁾. Вотъ яна и хвалицца: «Охъ мой бацюхна! што у насъ естъ за дзиво! Садзись одно за столъ.» Сѣли. А яна и зовець: «Дзиво идзи ў хату живо!» а Дзиво и не думайць псыци. Вотъ яна изноў такъ само зовець, а Дзиво ўсё не слухаецъ. Узяла баба кочаргу и кричиць: «ось, яжъ табѣ!» да якъ дась по ёмъ кочаргою—кочарга такъ и ўросла къ дзиву, а баба къ кочаргѣ. Кричиць баба на ўсё горло: «ой, бацюшка, поможи одъ кочарги одорвацца!» Пришоў попъ и говориць: «Да што гэта такая?» Узяўся спасаць бабу и самъ прорось. Приходзиць дзязякъ и каже: «Бацюшка! да што такъ долго сядзице? треба обѣдно служипь». А попъ говориць: «видзишь, што ни могу одорвацца». Дзязякъ стаў помогаць попу одрывацца и самъ прорось. Приходзиць староста и тоже стаў спасаць бацюшку, да и ёнъ прорось. Пришла матушка, а попъ кричиць: «ня бярыся, а то проросьцешъ,—пойдзи позови шаптуху³⁾, штобъ помогла намъ».

1) завидно;

2) бѣлье;

3) знахарку.

Пришла шаптѹха, стала шаптáць, да якъ возьмецца за кочаргу да и сама приросла. Дзиво поволокло ихъ ўсѣхъ ў лѣсъ, къ ходзяину, чаразь греблю, гдѣ быў мостъ. Выскакивайць изъ подъ моста чортъ и говориць попу: «Коли пусьцишь за царскія дзвери, то я цябе одорву». Попъ обѣщаў пусьциць. Чортъ ўзяўся одрываць попа одъ кочарги и самъ приросъ. Идучъ ўсѣ яны къ ходзяину; пришли на мѣсто, а ходзяинъ высѣкъ шесць дубинъ,—на чорта самую тоўстую, да и говориць къ яму: «А ты чаго тутъ?» да якъ стаў даваць! біў, біў, а потомъ самъ ўзяўся за кочаргу и чортъ отстаў. Одорваўшись, ёнъ пусьціўся на свое мѣсто, откуль выскочіў, только линію лѣса выломаў по дорозѣ. Пришла чородъ и до попа. «А ты чаго?» пытайць ходзяинъ—да и на попа побіў дубину. Пусьціўся попъ бѣжаць до дому,—ажъ рукавы да полы мотаюцца. Такъ ўсѣхъ ёнъ угосьціў дубинами и ўсѣ поуцекали домоў. А ходзяинъ ўзяў свое *дзиво* на возъ, привезъ яго до дому—и цяперъ ёнъ живець съ жаною и ни нуждаюцца ни ў какой пищѣ.

Зап. учительницей народнаго училища Степанидой Берестовичъ. Сообщ. г. инспекторомъ народн. училища Минск. губ. Квасницкимъ. — Ср. у Афанасьева «Народн. русск. сказки» кн. II, № сказку: Диво-дивное, Чудо-чудное стр. 492—494.

80.

ШАВЕЦЬ ¹⁾ И РЫБАКЪ.

Минской губ., Цитвянской волости, с. Цитво.

Жіў, быў вельми бѣдный шавецъ; было у яго пяцero дзяцѣй и жонка. Одзинъ разъ пошоў шавецъ ў дорогу, сустрэў ёнъ двухъ купцоў. Купцѣ знали яго бѣдносьць и дали яму сто рублей. Прышоўши до дому, шавецъ купіў хлѣба, а другіе гроши сховаў ў мякинѣ. Разъ мўляръ возіў по сялѣ горшке; жонка шаўца ўзяла мякину и оддала муляру за горшокъ. Ўзнаў объ гэтумъ шавецъ и доўго плакаў, да и пошоў ў дорогу. Сустрѣли шаўца тыя купцѣ и дали яму сто рублей. Шавецъ купіў ў гóродзѣ хлѣба, мяса, а другіе гроши зашіў ў шапку, надзѣў

1) сапожникъ.

на голову, да и пошоў до дому. Якъ йшоў шавецъ дорогою, воронъ почуў мясо и хоцѣў вырваць изъ рукъ шаўца, да мѣсто мяса сорваў шапку и понёсъ ў гняздо. Погораваў шавецъ, да и пошоў ў дорогу. Сустрѣли яго купцѣ и дали шаўцу кусокъ во́лова. Принёсъ шавецъ волово до дому и кинуў подъ лаву, а самъ шіў боты. Разъ прышоў къ шаўцу рыбакъ и углядзѣў волово, сказаў: «На што йно табѣ, оддай яго мнѣ; першую рыбу, што зловлю, оддамъ табѣ». Шавецъ сказаў: «Бяры сабѣ». Рыбакъ ўзяў. Вотъ рыбакъ изловіў рыбу и принёсъ шаўцу. Въ гэтую рыбѣ шавецъ нашоў вельми дорогі́ ка́меньчикъ, дыямантъ, за который купіў хвальварокъ и садъ. Тогды только за-богацѣў шавецъ.

Зап. учен. приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Винниковъ.

81.

ИВАНЪ ПРЕКРАСНЫЙ И КНЯЗЬ ЛАДЫМЯРЪ.

Черниг. г. Новозыбск. у. с. Денисковичи.

Живъ бывъ себѣ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, и служивъ ёнъ по князямъ, по панамъ и по всѣмъ богатырямъ; не имѣвъ ёнъ себѣ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго. Нанявся ёнъ къ князю Ладымару, Кіевскому содержателю, многомилосливому. Прослуживъ ёнъ у князя три года, — тоже не имѣвъ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго.

Дождали праздника Свѣтлаго Воскресенія. Князь Ладымаръ ставъ своихъ прислугъ суряжать, которые были у него. Бывъ у него Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова. Князь Ладымаръ спрoшуе́тъ у Алёшки: «Нихто на насъ не обижаецца, — ни одна душа?» — «Есть у насъ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, — тотъ обижаецца». Призвавъ Князь Ладымаръ къ себѣ Ивана, дае́тъ яму кúпп нячиняны и шуба няші́тая: «Вотъ тибѣ куни нячиняны и шуба няш́тая, — штобъ э́тія куни починивъ и себѣ шубу пошивъ и штобъ ты со мною на завутрянь поспѣ́въ». Получивъ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, горько заплакавъ.

Пошовъ ёнъ икъ рѣкѣ Днѣпру и думая самъ себе погубить. Являетца къ яму баба, якъ сѣнная копа: «Опъ чѣмъ ты Иванъ прекрасный, сирота несчастный, журишься? Я твоему горю помогу: Будишь мене маткой звать?»

— Буду!

«Садись на мене!» Баба старая перевязала Ивана на тотъ бѣрягъ рѣки. Тамъ стоитъ домъ—ни вздумать, ни взгадать, только прѣмѣ написать. Принося баба къ воротамъ, бразнула въ кольцо. Выскакуя икъ нимъ дѣвушка, Алёна Сиволобовна. «Вотъ тибѣ другъ! Будишь ты яво своимъ мужамъ называть?»—«Буду!»—«Вотъ же ты яму кунь почини, шубу поші и выправи съ княземъ Ладымярамъ на заутрянь». — «Ложись, другъ мой, Иванъ прекрасный, спать», говоритъ Алёна Сиволобовна, а сама вышла на крыльцо, крикнула богатырскимъ голосомъ. Идутъ къ ней всѣ ея слуги. «Опъ чѣмъ ты насъ спрошѣшь?»—«А вотъ нате, штопъ вы кунь починили и шубу сей часъ же пошили».

Алёна Сиволобовна стала Ивана будить: «Уставай, мой другъ! вотъ шуба готова,—на заутрянь звонятъ». Иванъ прекрасный, сирота несчастный, надѣвъ шубу тую. Тогда Алёна даётъ яму три ячка: «Однимъ ты ячкомъ князя Ладымяра похристосуй, другимъ попа, а третья вязи ъ дворъ».

Посли заутряни Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, и кажа Ивану: «Похристосуй, братъ, и мене». — Похристосовавъ Иванъ и яго.

Пріѣзжая Иванъ ъ домъ, Алёна говѣря яму: «Похристосуй и мене!»—«Я», говоритъ Иванъ, «Алѣшку похристосовавъ». — «Ты дуракъ, хамъ! себѣ безголовье получишь».

Князь Ладымярь собиравъ богатыхъ и убогихъ на обѣдъ. Ёнъ спрашувавъ у богатыхъ: «хвалитесь богатствомъ? Буду за богатство хвалить, а убогихъ надарять». Иванъ прекрасный сѣдитъ, ничѣго не отвѣчаетъ. Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, запышевъ¹⁾ и говоритъ: «Иванъ сибѣ жану наживъ, краше

1) разсердился.

въ свѣтѣ пѣтъ». Ладымаръ на это и кажа: «послать яго къ Вовку Минчигрею за самограйнými гусями,—Минчигрей яго истребить, а жана яго у насъ останетца». Написали письмо и послали Ивана къ Вовку Минчигрею и сказали яму: «если ты не представишь намъ самограйныхъ гусель, то тибѣ плаха и мечъ и голову съ плечъ». Получивъ тое письмо, Иванъ прекрасный, сирота несчастный, заплакавъ. Приходя ёнъ ў домъ Алёны Сиволобовны. Узнавъ объ этомъ, яна говоря: «Я тибѣ говорила, што будетъ тибѣ безголовье. Ну, на тибѣ ширинку, рубашку и портки. Когда жъ тибѣ будетъ притуга, вспомнѣннѣ мине три разы».

Пріѣхавши къ Вовку Минчигрею, Иванъ подавъ яму письмо. Вовкъ Минчигрей прочитавъ письмо, говоря: «У мине нѣтъ готовыхъ, надо ковать, а тибѣ Иванъ прекрасный дуть, не отдыхючи, трое сутокъ».

Иванъ прекрасный за трое сутокъ три раза отдыхавъ, а Вовкъ Минчигрей на яго сильно осерчавъ и хотѣвъ съѣсть. Иванъ прекрасный попросивъ у Вовка Минчигрея сибѣ баню, штобъ на смерть помыться. Помывшись, ёнъ ставъ рубашку надѣвать и Алёну Сиволобовну помпнать: «Спасибо, Алёна Сиволобовна, што ты по смерть мою рубашечку дала». Вовкъ Минчигрей спрощуя у яго: «А што тибѣ Алёна Сиволобовна?» — «Жана минѣ», кажа Иванъ! — «Чаму жъ ты минѣ раньше этого не сказавъ? Яна сѣстра минѣ. У мине есть гусли готовыя». Вовкъ Минчигрей давъ Ивану гусли. Ёнъ ихъ привезъ и отдавъ князю Ладымару. Черезъ Алёну Сиволобовну остався живъ. И теперь яны живутъ, медъ вино пьютъ. И я тамъ бывъ, медъ вино пивъ, по вусамъ тягло, а въ ротъ не попало.

Сообщ. учит. народн. училища Н. Котляръ.

82.

КИРИЛО КОЖЕМЯКА.

Минск. губ., Слуцкаго уѣзда, Грицевичской волости, с. Іодчицы.

Колись быў ў Кіеві князь, а быў коло Кіева змій и кажного году князь посылаў яму дань. Давали або молодого хлопца,

або дзёўчину. А то пришла чарга¹⁾ и до дочкѣ самого князя. Нечого робиць: коли давали горожане, треба и яму даваць.

Послаў князь свою дочку змѣю. А дочка была такая хорошая, што и сказаць не можно. То змѣй яе и полюбіў. Отъ ена до яго прилисилась да и пытаецца разъ у яго: «ци е», кажа, «на свѣци такі чаловѣкъ, кабъ цябе подужаў?»

— «Е», кажа, «такій ў Кіевѣ надъ Днѣпромъ: якъ затопиць хату, то и дымъ ажъ надъ небесами сцелецца, а якъ выйдзе на Днѣпръ мочиць шкуры, то не одну несе, а дванадцаць разомъ, и якъ набракнуць яны водою въ Днѣпрѣ, то вѣзьма и учалицца за ихъ: ци выпцягне? А ёнъ такі жъ и не чуя, вѣзьма и мене зъ ими трохи на берагъ и выпцягне. Того чаловѣка тольки мнѣ и страшно».

Княжна ўзяла сабѣ гэтае на душу и думае: якъ ей карту до дому подаць и на волю до отца достатца? А при ёй не было ни души, только одзинъ голубокъ. Ена вѣгодовала яго за счастливы,—и написала до пана отца: «Гэтакъ и такъ», кажа, «у васъ», кажа, «панѡченку, е ў Кіевѣ чаловѣкъ, на имя Кирило, а на прозвище—Кожемяка. Просѣце вы яго чаразъ старыхъ людзей, ци не захоче ёнъ изъ змѣемъ побийца? ци не зволицъ мене, бѣдну, зъ неволи выручаць? Просѣце яго, панѡченку, и словами и подарунками, кабъ не обидзѣўся ёнъ за якоя незвычайноя слово. Я за яго и за васъ буду до вѣку Богу молицца.» Написала такъ, привязала подъ крыло голуба да и выпусцила ў окно. Голубокъ звѣўся подъ небо да и пролецѣў до дому, на подворье князя. А дзѣцѣ сами углядзѣли голубка. «Бацько, бацько!» кажуць, «ци бачишъ, голубокъ одъ сястры прилецѣў?» Князь першъ зарадоваўся, а далѣ подумаў, подумаў да и сумѣўся: «Проклятый уже згубѣў видно мою дочку!» А далѣй прикликаў до себе голубка, глядзь—ажно подъ крыломъ карточка. Ёнъ за карточку, читая, што дочка пѣша. Той разъ прываў до себе ўсю старшину, сякъ такъ порадилися да и послаў до Кирилы Кожемяка самыхъ

---

1) череда, очередь.

старыхъ людзей. Приходзяць яны до яго хаты, отчинили помалу дзвери да и сполохались. Дзивятца; ажъ сѣдзиць самъ Кожемяка и мнѣ руками дванадцаць шкуръ. Отъ одзинъ зъ тыхъ посланцоў «Кахи!» Кожемяка сполохаўся и дванадцаць шкуръ разорваў. Ены поклонилися яму и говораць: «Князь зъ прозьбою къ табѣ прислаў насъ». А ёнъ и не слухае, што чаразь ихъ дванадцаць шкуръ порваў. Просили, просили да и пошли, понуриўши головы. Тогда князь послаў малыхъ дзяцей. Тыя якъ стали плакаць, то и самъ Кожемяка не выцерпѣў, заплакаў и кажа: «Ну, уже ля васъ я зраблю». Пошоў до князя, ўзяў дванадцаць бочекъ смолы и дванадцаць возъ конопель, обмотаўся коноплями и обсмолиўся смолою; ўзяў булаву пудоў сь дзесяць и пошоў бицца зъ змиемъ. Бились, бились Кожемяка зъ змиемъ, и таки Кожемяка забіў змія, вызволіў княжну и оддаў князю. Князь уже не знаў, якъ яму и дзяковаць, чимъ яго и надариць. Такъ уже зъ того-то часу и почало зватца то урочище, гдзѣ ёнъ жиў—Кожемякамі.

Зап. воспит. приготовителн. класса Молодеченск. учит. сем. О. Борисовичемъ.—Ср. въ Бѣлор. сб. г. Романова, вып. III, 214—«Кирило Кожемяка», «Труды» Чубинскаго т. II, № 45, стр. 129, Народн. русск. сказки Аванасьева, кн. I, стр. 405, и кн. IV стр. 143—146.

83.

КАЗКА О ЗМѢЮ.

Минской губерніи, Мозырскаго уѣзда, Петриковской волости.

Ото, панóчку, почну казаць тобѣ гету казку, бэзь приказокъ, бо нема часу.

Жыў собѣ на свѣди бацько и маці, было у ихъ два сыны и трецця дочка; сыны етые були такіе рабочыя хлопцы, што навоць поробіуши ўсю работу ў домосцы, ходили поробковаць и у другэе царство.

Отъ разъ и пойшли яны ажно на три дни и кажуць бацькомъ: «коли насъ ня будзе празъ три дни, то няхай Палагья (сестра ихъ) привясе намъ харчоў, а кобъ яна вѣдала гдзѣ мы пробаўлаемса, то мы йдучи, будземъ цярушиць дорогою солому.» Ну добра! отъ

яны и поійшли. Идуць яны да йдуць и солому цярушаць да й приговариваюць: «ото наша Палагья йцпмэ и дорогу бачицьмэ.»

А то бачь, бра (братъ), етта гдзесь недалеко жиу змѣй зь залѣзнымъ языкомъ, страшный, такій страшны, да ўсе хопаў ёнъ молодыхъ жонокъ да дзѣвокъ и цягнуў ў свой косьданый дворець, а оттуль уже нхто не ворочаўся.

Отъ еты змѣй подслухаў, якъ браты казали, на што яны солому по дорози цярушаць; отъ ёнъ ўзяў да й позбираў ўсю тую солому, поцярушіу дорогу къ собіѣ ў дворець и чекае Палагью; думаетъ собіѣ, якъ яна йцпме къ братомъ, то якъ разь зайдзе по соломы къ ёму. Такъ ёно и зробилосо. Пройшоў дзень — братоў нема, пройшоу и другі, треті, а ихъ ўсё немашака.

Отъ бацьки собраўши харчоў, посылаюць дочку, дай кажуць: «тыжъ, донько, идзи борджей къ братомъ зь естою їдою по той дорози, што яны соломоу поцярушили.» Палагья и поійшла; а яна була уже вэльми хороша — усѣ хлопцы за ёю біѣгали, навоць пань не даваў бацькомъ и ёй спокою, ўсе кажэ: «ходземъ ко мнѣ, тамъ тобѣ вэльми хороше будзе», а яна и не схоцѣла.

Идзе яна пдзе, ажно бачыць той косьцяный дворець змѣеў; яна етта борджей назадъ... біѣжыць, біѣжыць, ажно чуе штось такъ гудзэ, гудзэ, яна озирнулася, — ажно змѣй; такъ ёнъ іе схопіу да и понесъ ў той дворець, да и кажэ: «я даўно уже до тебе добираўса, да толькп цепенерь тебе схопіу; цепенерь жэ ты уже будзешъ жиць со мноу якъ жонка». Яна ў слѣзы, але штожъ ето помѡжа? якъ мѣртвому кадзпло...

Браты-жъ Палажчыны знайшли собіѣ добрую работу у нѣй-когось пана. Заробилися у яго и на чатвертый дзень у ихъ уже не хопило хлѣба; отъ яны кпнуўши работу, пошли до дому, проклинаючы Палагью и бацькоў, што яны не прислали харчоў.

Отъ приходзяць яны до дому, да якъ подняли ў хаці такі крикъ, лементъ¹⁾ на бацькоў за хлѣбъ, штой страхъ, а біѣдныя бацькп и рѡты пороззяўляли, самп не вѣдаюць, што ето такее за дзиво? послали Палагью къ сынѡмъ, а яны іе навоць ў вѡчп не

---

1) шумъ.

бачили, отъ яны и кажущь такъ сынѡмъ, што мы іе вуправили до васъ зъ хлѣбомъ яще ўчора.... Ёсе будымто одурнѣли и стояць біѣлые, біѣлые якъ крѣйда; мо бѣ¹⁾ ены и доўго такъ стояли, одначе старшій сынъ и кажэ: «пойду я шукаць Палагью!»

Якъ сказаў такъ и зробіў, пойшоу; и идзе ёнъ, идзе по той дорози, што соломною поцярешено да и не примѣціу, што ето не та дорога, кудю яны шли, и дойшоў до тыхъ косцяныхъ палацоў, ажно сустрѣкае Палагью. Яна ёму и кажэ: отъ такъ и такъ, попаласа я несчасна, уцекай, бра, борджей, бо змѣй цебе зѣѣсь. А той и кажэ: «колижъ ужэ уцекаць, такъ уцекаймо разомъ» а яна и кажэ: «Не, бра, ёнъ чуе мой духъ и дожене мѣне, а ты уцекай!» Тольки што яна егтѣе сказала, ажно якъ загудзе, але моцно такъ, ажно ихъ оглушило, глядзяць яны-ажъ то змѣй.

Отъ Палагья и кажэ ёму: «Ето мой братъ прійшоу до насъ!» — «Добрэ», каже змѣй, — «вѣдзижъ яго ко мнѣ у госьци.» Той пошоу. Прійшоуши до дому, змѣй и кажэ: «Жонка! подай намъ посмаковаць зальзнаго бобу!» — тая принесла. Змѣй якъ зачаў іѣсци, ажно искры зъ рота посыпалися, а той неборака ўзяў одну бобину да чущь быў зубы собіѣ не поломаў. Отъ ёнъ гѣтую бобину и вукінуў зъ рота; змѣй побачіўши етое дзѣло, напаў на біѣднаго хлопца: «чѣму кажэ не їси, а кидаешъ, не хочешъ ле того, што ето мое?» — Крычаў той змѣй, крычаў, ды и кажэ: «ходзѣмъ побачемо мое богацтво!» Той пойшоу; а змѣй ёго тамъ задворомъ и повіѣсіў на вороцяхъ. Прійшоў да и кажэ: «жонко, я твойго брата повіѣсіў, бо ёнъ не схопѣу бобу іѣсьци». А тая, біѣдная, и залилася дробными слезами... але штожъ? поплакала, поплакала да и перестала.

Пойшла яна на други дзень на шпáцаръ, на дорогу, ажно бачыць други братъ идзе, іе шукаючи. — И той неборака, не зѣўши бобу, повисъ коле брата.

Чекаюць бацьки сыноў дзень, чекаюць други... такъ чекали дзень зъ шесъ, а ихъ ўсё нема́шака.

---

1) Сокращено: можетъ быть.

Отъ, одного разу, до свята пошла баба по воду, ажно бачыць: кáцицца по дорози горошокъ; яна ёго подняла, поглядзѣла да й зѣѣла. Чую *яна* празъ колькихъ тамъ дзёнъ, што яна ў ценжи¹⁾, а празъ тыжнею (недѣль) два (?), ци тры и обродзіла хлопчика такого хорошего, хорошего и такого великого, великого! да якъ только родзіўся, такъ заразь и закричаў: «Мамо, дай іѣсьци!» а голось таки грубы, грубы, ажно ўсп попужалиса, сами не вѣдаюць, што ето такэе за дзиво.

Отъ той хлопчикъ росыце не по днямъ, а по годзінамъ, и выросъ за міѣсёць таки вялики, да й ще зъ бородою, ажно бацько ёго бояўса. Думали, думали, якъ яго назвади—якее ёму имя даць? да и назвали яго Горóшкомъ.

Отъ той Горóшокъ и кажэ бацькомъ «Наце вамъ бацьки шпульку (булавку), идзице къ ковалю: няхай ёнъ вўкуе зъ іе булаву ў семъ пудоў». Бацько и думаетъ собіѣ: «ото дурный екій, зъ шпульки, што паны собіѣ пришпуляюць квѣтки, альбо устóнжки, хоче зробиць доўбэшкў ў 7 пудоў!» — покиваў головою, да и поѣхаў ў городъ и купіў семъ пудоў залѣза да и загадаў ковалю вуковаць сыну доўбэшку. Коваль коваў, коваў—на силу вўковаў. Бацько радъ, што таки страхъ! Пріѣзджае до дому и скоціу зъ возу сыну тую доўбэшку.

Горóшокъ якъ ўзяў тую булаву однёю рукою, да якъ шибнуў іе ў гору, ажно яна ў небо сховалася. Кинуўши доубню, ёнъ пойшоу сабѣ снѣдаць. Поснѣдаў, поговоріу зъ бацьками, да й кажэ. «Ну ходзѣмъ, бацько, на погной²⁾», заразь булаву вэрнецца». Той бацько ажъ дрыжыць, але пойшоў.

Отъ прійшли яны на погной, дакъ сынъ и кажэ: «Отожъ бачъ, тато, унѣто штось чарнѣе ў неби, то моя булава ляциць». Не поспѣў бацько зирнуць, ажно булава ужэ такъ и загула коле ихъ, а Горóшокъ ўзяў да й подставіў колѣно, доўбэшка удырыўшисъ объ колѣно, такъ и переляцѣла на паль, а Горóшокъ и кажэ: «А

---

1) беременна.

2) погной—унавоженная пахатная земля. Сл. Носовича.

што, тато, бачь яку ты мнѣ доўбэшкү зробіу, ты бо, мусіць, не зь тэе шпулькі зробіў, што я тобѣ даў».

Бацько такъ пэрелякаўся, ажно зубамп ляскаючы, собіѣ кусокъ языка откусіў, але отдыхаўши трохі, заразь жэ поўхаў ў городъ и купіў ў крамѣ семъ цудоў залѣза агліцкаго п той самѣй коваль вуковаў зь гэтаго залѣза новую доўбэшкү. Бацько, узяўши тую доўбэшкү, прывёзъ іе сыну. Той зноў постукаў іе якъ п пэршую, але доўбэшка була мѡцная, — такъ толькі зогнулася трохі. Горошокъ ажно повесялѣў, ўзяў доўбэшкү, струсенуў ёю, ажно загуло, да й кажэ: «Ну, тато, пойдужъ я цеперь сёстру шукаць». Ну, думае собіѣ бацько: «Божэ тобѣ поможи.»

Горошокъ, доўго не думаячы, ўзяў свою кацавэлькү (булаву) да п пойшоў просто къ змѣю; змѣй, почуўши сілу вялікую, вускочіў до яго и сустрѣкнуў яго на дарозі.

Зіпрулі яны одно на другэе да п моўчаць, такъ якъ бы попужаліся одно другога; а тутъ недалечко и Палагья стопць. Горошокъ глянуў и догадаўся, што етто здаецца яна, але нпчо́го не сказау. Чп доўго яны такъ стоялп, чп не, але змѣй п каже сыну: «ходзѣмъ, браце, зьѣдзімъ, трохі бобу».

Отъ яны и пошлп—посядалп на залѣзные столкі. Якъ толькі сѣў Горошокъ, дакъ той столѡкъ такъ и насыпаўся, а змѣй ажно здзівіўся и даў ёму другі́й столѡкъ тэжъ залѣзны, але моцнѣ́йшій. Горошокъ сѣў, а столѡкъ той ўсѣ такі трохі согнўся, и стали іѣспцп залѣзны бобъ; ѣлп, ѣлп, покуль ўсѣ не зьѣлп.

Змѣй ажно почпрвонѣу, такъ ёму мотѡшно стало, што знашоўся чаловіѣкъ, што навоць дужэй яго... круці́уса ёнъ, круці́уса, да и кажэ Горошкү «ходзѣмъ, бра, оглядзімъ мое богаство».

«Добрэ!» Пойшлп. Пpпходзяць яны ў гумно, на *мясодзѡвы* (?) токъ, а зь того гумна впдно булп вѡроця, а на тыхъ вѡроцяхъ висяць два чаловіѣкп ужэ, нежпвые. Отъ ёнъ и пытаецца. «А хто ето такп?»—«А то», ка, (сокращенное: кажэ—говѡрпть) «браты́моѣ жѡнкп». Горошка ажно затрасло и думае собіѣ: «Отъ тобѣ и разъ,—спзні́ўся, але заразь жэ и кажэ: «ахъ ты змѣю негодзі́вы, такп да сакп, тожъ ты мопхъ братѡў пѡвѣ́шаў!» да якъ ўсхѡпіў яго

за грудки да и гэннуу его обѣ землю, ажно змѣй по поясъ у той токѣ ўрѣзаўса, а потымъ схопіўши свою доўбэшку да якъ вурзнуу ёму по пэреносицы, ажно юшка¹⁾ поцякла, а якъ дзвігнуу яще разѣ, дакъ той змѣй и соўсѣмъ *киркнуу*.

Убіўши того змѣя, Горошокъ пойшоу къ сястрѣ, да и кажэ: «я твой братъ, а ты моя сястра. Змѣя твого я ужэ убіў», а тая и не віѣриць тому, «Яки» кажэ, «ты мнѣ братъ? У мене большъ братоў нима, якъ тые, што на ворόцяхъ висяць», да и заплакала. Горошокъ ўспомятоваў братоў; пойшоў поздыймаў ихъ зъ ворόцеў, убіў вола, здэръ зъ яго шкуру, ўлѣзъ у тую шкуру, да и ляжиць, ажно приляцѣли вороны чорныя да и стали кляваць тую шкуру, а той зъ подѣ шкуры—ханъ! да и поймаў—ворона. Той біѣдный просицца, пусьци мяне, што хочашъ зроблю да тольки пусьци.

«А отъ», кажэ Горошокъ, «принеси мнѣ живэе воды» и коли воронѣ подыкляроваў, ёнъ его и пусьциу.

Не ўспѣў яще Горошокъ добра оглядзѣцца, ажно воронѣ ужэ и принесѣ у днюбы плішочку живэе воды. Горошокъ ўзяўши тую воду, помочиў братомъ водою очи, дакъ ены и обжили, да и пытаюцца: «Хто ты такій, кому намъ дзяковаць?» А Горошокъ и кажэ. «Я вамъ братъ и дзякуй ваше мнѣ не потрібно». А яны не віѣраць да думаюць собіѣ: «яки ёнъ намъ братъ? откуда ёнъ ўзяўся?» Але ўсѣжъ таки подзяковали, да давай, Божэ, ноги. Узяўши Палагью и побіѣгли до дому. Прибіѣгли яны до дому да и кажуць бацькомъ, што зъ ими зробилоса и што той чаловіѣкъ называе себе ихъ братомъ. Бацьки вуслухаўши ўсѣ, подзяковали Богу, да и кажуць, што праўда у насъ родзіўса якісь вуродокъ вальми дзіўны, а гдзѣ ёнъ цяперъ?...

А Горошокъ пойшоу ў стойло змѣёву, вубраў собіѣ добраго коня и два хорты, што заусюгды цахлѣли, и поѣхау ў свѣтъ, а гдзѣ ёнъ цяперъ, дакъ и хто ёго вѣдае? мо, и цяперъ гдзесь ѣзд-

1) Жидкость, жижица, т. е. кровь.

зиць; а тые бацьки зъ дзѣцъми живуць по старому, тольки хлопцы не женихаюца до Палагъи.

Зап. волостн. писаремъ и доставлена Минск. статист. комитетомъ.

84.

СЯВРЮКЪ.

Черниговской губ., Суражск. уѣзда, дер. Чертовича.

Ой хто жъ того нязнавъ,
 Якъ бѣлый свѣтъ наставъ?
 Якъ и солнушко взойшло,
 Якъ п-ярки мѣсячко,
 Якъ и частыя звѣздочки,
 Якъ и тцемныя хмáрычки,
 Якъ и сильныя дóжчачки?
 Якъ царь да сыновъ пожанивъ,
 Якъ царь дочарей поотдавъ?
 Сяврукъ на весельи бывавъ,
 Сяврукъ и горелки пивавъ,
 Сяврукъ позывáтымъ бывавъ.
 Якъ пошовъ жа то Сяврукъ—
 Семсотъ городовъ пройшовъ,
 Семсотъ казаковъ созвавъ,
 Семсотъ да бояриновъ,
 Семсотъ да татариновъ,
 Семсотъ полковъ Донскихъ казаковъ.
 Якъ крикнувъ то Сяврукъ,
 Якъ свиснувъ то сильнóй,
 Да на свой дворъ широкъ,
 Да на свой тцерамъ високъ.
 Якъ бѣгатъ къ яму борци,
 Изъ борцовъ да на выборца,
 Якъ да удалыя Калужанци,
 По бáтюици Микитовичи,
 По мáтушци Маринины сыны;
 Яны усики зажимаючи,
 И рука́вики засúчиваючи,
 И сапóжаньки подцягиваючи,
 И чулочки подвязиваючи.

Ухативъ жа то Сяврукъ
 Ёнъ наибольшаго брата,
 Якъ за лѣвое плечѣ,
 Якъ за правую пашку,
 Якъ за тонку рубашку;
 Якъ подзнявъ жа то повыша сябе,
 Якъ ударивъ жа пониже сябе,—
 Земля стряхнулася,
 Вода спляснулася,
 Москва улякнулася,
 Яго пуговици полѣпалися.
 И пяцелики потрескалися,
 И жалудки повискочили,
 И пачонки повикатились;
 По колянки въ землю убавъ.
 Охъ што жана яго, Сяврушаница
 Бѣло-удалая Чаркашаница,
 Яна по двору ходзя,
 Бѣлы рѣчанки ломя.
 Якъ пошло-жа то Сяврушаница,
 Бѣло-удалая Чаркашаница,
 Семъ сотъ городовъ пройшла
 По сябѣ борца не найшла. ¹⁾

Зап. учит. народн. училища.

---

1) По характеру и по всѣмъ приѣмамъ былевого стиля видно, что эти стихи составляютъ только начало былины, созданной на сѣверѣ Россіи и занесенной въ Черниговск. губернію въ весьма древнюю эпоху вольными или невольными выселенцами или побродягами великорусскими. Жаль, что нашъ отрывокъ прерывается на самомъ интересномъ мѣстѣ. Печатаемая здѣсь, мы имѣемъ главнымъ образомъ въ виду вызвать мѣстныхъ любителей и знатоковъ народнаго творчества на поиски какъ полнѣйшаго текста нашей былины, такъ и другихъ подобныхъ, еще уцѣлѣвшихъ доселѣ среди сельскаго населенія въ устахъ записныхъ пѣвцовъ и пѣвицъ стараго поколѣнія, и тѣмъ сослужить своего рода службу отечественной наукѣ. III.

В. ВЫТОВЫЯ.

85

МУЖИКЪ И ПАНЬ.

а) Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ мужикъ увидзѣў ў помѣщика хорошую свинью съ поросятами. Ёнъ пошоў и стаў кланяцца свиньи. Гѣто видзѣла пани зъ балкона. Яна послала лакея спросиць: чаму ёнъ свиньи кланяецца? А тэй кажець: «Гѣто моя Рапка жэніцца, а ваша Бѣлка моей Рапки родная цётка, дыкъ я зову на вяселье, а яна ўсё кажець: ни хочу!» Лакей пошоў и сказаў пани. Тая расхоталася и сказала прываць мужика. Мужикъ прішоў. Тогды пани каже: «Што ты нашуй свиньи кланься?»

— «А во што: у мене ёсь Рапка, а ваша Бѣлка ей родна цётка, дыкъ моя Рапка жэніцца и просиць вашае Бѣлки на вяселье, — вотъ я и прішоў просиць, а яна кажець: ни хочу!»

«Ха, ха, ха! .. ну дакъ якъ же ты яе прывязешъ», кажець пани, ци прывязешъ?»

— Не, поведу, коли пойдзе, — я прішоў.

«А поросята якъ будуць?»

— И зъ дзѣтками прасила Рапка, штопъ пусьцпи.

«Ну такъ я скажу, штопъ запрагли коня и положили Бѣлку, а коли не захоче ляжаць, то прывязаць, а поросятъ ў мяшокъ». Пани прпказала запрагчи коня, положиць на возъ свинью и поросятъ и даць мужику. «Ци скоро ты назатъ прывязешъ?» — «Скоро, моя паньчка». Мужикъ сѣў и поѣхаў. Пана ни было ў двора. Якъ пріѣхаў панъ, такъ пани яму кажець: «У насъ быў мужикъ, ёнъ нашу Бѣлицы кланяўся, прасіў на вяселье. Я яе пусьцпила и коня дала ѣхаць.» А панъ кажець: «во дура, а мужикъ обмануў; пропадзе и конь и свинья съ поросятами. — Скорэй лошадей давайце!»

Дали тройку съ колоколомъ. Панъ сѣў и спрашываецъ: Кудышъ мужикъ поѣхаў? — «А во сюды», кажуць людзи и по-

казали пану дорогу. Панъ туды и поѣхаў. А мужикъ почуў колоколъ, звярнуў ѿ лѣсъ. Тамъ убіў свинью зъ поросятами, коня привязаў, а самъ вышоў на дорогу, наклаў кучу помѣту, накрыў шапкою и сядзиць. Ёдзе панъ. «На бокъ!» крычиць панскій кучаръ. — «Не, паночекъ, не! Ёдзе вы сабѣ на бокъ,—миѣ не можно!»—Панъ сказаў кучару объѣхаць мужика. Минуўши мужика, панъ останавіўся и спрашиваецъ: «Ци не бачиў ты, мужичокъ, тутъ мужика ѣдучи и вѣзучи свинью зъ поросятами?»

— Видзѣў, паночакъ! Ёнъ тутъ недаўно ѣхаў.

«А ци знаешъ, куды ёнъ поѣхаў?»

— Знаю.

«Покажи жъ намъ дорогу».

— Не, паночекъ, не! Миѣ и зъ мѣста не можно сыйци. Коли хѡцаця, то я вамъ дорогу скажу: вы будзице тутъ прамо, потомъ зворотица круто, круто ѿ право, а тамъ круто, круто ѿ лѣво и такъ далѣй.

Панъ и спрашивае у кучара: «ци поняў ты?»

— Не, паня!

«И я не поняў».

Тогды панъ спрашивае у мужика:

«Ци догнаў бы ты яго?»

— Чаму не, паня? Я яго заразъ бы прицягъ къ вамъ.

«Ну, догони, я табѣ заплачу».

— Не, Боже сохрани! миѣ зъ мѣста не можно сыйци.

«Чамужъ табѣ не можно сыйци? Што ты тутъ робишь?»

— Гѣто, паночекъ, ѣхаў мой панъ и сустрѣўся съ знакомою панею и тая пани подарила яму щигла. Дыкъ панъ сказаў миѣ яго дзержаць, покуль ёнъ будзець ѣхаць назатъ.

«Ну такъ ты ѣдзь зъ моимъ кучаромъ, а я буду вартоваць».

— Не, паня, не хочу; тогды миѣ отъ пана жицьця не будзе, якъ ты упусьцишь щигла.

«Я не упушчу».

— Не, паня, не повѣру.

«Ну дыкъ я буду вартоваць зъ хурманомъ, а ты їдзь одзінъ».

— Нѣтъ, не хочу!

«На табѣ сто рублей, їдзь!»

— Не, боюся, паня: вы пусьцице щигла

«Да не пусьцимъ же!»

Мужикъ ўзяў сто рублей и сѣў їхаць. А панъ спрашивае: «ци скоро ты вѣрнешся?»

— Церазь часъ, паночекъ, я тутъ буду».

Мужикъ поїхаў. По дорозѣ ёнъ отчапіў колоколъ, заїхаў ў лѣсъ, ўзліў коня зъ свиньею и поросятами и уїхаў.

Панъ зъ кучаромъ прождали часъ—мужика нима, прождали други—яго нима. Тогды кучаръ кажець: «Пани была дурень: отдала коня зъ свиньею и поросятами, а панъ яще дурнѣй—отдаў тройку коней и сто рублей». А панъ кажець: «цо ты мувишь, дурню! Я икъ здѣлаю обяўленьне: чій щиголь, такъ и найду вора».

Потомъ стало сонце заходзиць, а кучаръ кажець: «Не хочу уже сядзѣць,—я їсьць хочу,—ходземъ ў дворъ». А панъ кажець: «Ну такъ ты бяры щигла, а я буду подымаць шапку». Трохо подумаўши, панъ кажець: «Не! ты упусьцишь; ты подымай шапку, а я буду браць щигла». Кучаръ ўзяў за вяршокъ шапки, а панъ ободзвѣ руки подсунуў подъ шапку. Кучаръ якъ подыме шапку, дыкъ панъ разомъ обѣими руками якъ хвацить — дыкъ прамо ў помѣтъ. Тутъ якъ закрычиць: «А дурень! а галганъ! во щиголь!» А кучаръ кажець: «Я говорыў, што пани дурная, а панъ дурнѣй». А панъ крычиць: «На отсѣчь мнѣ руки! Цо мнѣ зробиць?» — «А што вамъ, паня, зробиць?» каже кучаръ, оботрѣтце опъ траву». Панъ такъ и здѣлаў и пошли яны ў дворъ. Пришоўши, панъ и кажець пани: «Ты дурная: отдала коня и свиньею зъ поросятами, а я дурнѣй: отдаў трохъ коней и сто рублей, а яще рѣнки упачкаў, воняюць дужа, хоць отсѣчь нужна». Пани расхохоталася. А мужикъ и цеперь їдзиць на панскихъ коняхъ.

Зап. учител. народн. училища Н. Николаевичемъ.

86.

б) Гродненск. губ. и уѣзда, Массальяно-Богородицкой вол., д. Новоселки.

Были сабѣ дзѣдъ и баба; было у нихъ двое дзицей: сынъ и дочка. Пошла дочка на рѣчку плацця праць. Попрала яна плацця, сѣла на бѣрэзи и плача. Пришла маци и кажа: «чаго ты плачаешъ?» А дочка кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рѣчки, и якъ у мене будзя сынъ и якъ ёнъ будзя ици до васъ, то ў гэтуй рѣцци утопитца». Маци кажа: «такъ!» А потомъ и сѣли и плачуць ў двоухъ. Пришоў бацька и кажа: «чаго вы плачаця?» А дочка кажа: «якъ я пойду на той бокъ рѣчки замужъ, и якъ у мене будзя сынъ, то ёнъ будзя ици до васъ и ў гэтуй рѣцци утопитца», и бацька сѣў и уже ў трохъ плачуць. Пришоў сынъ и кажа: «чаго вы, дураки, плачаця?» А сястра кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рѣчки и якъ у мене будзя сынъ, то ёнъ будзя ици до васъ и ў гэтуй рѣццы утопитца» — Братъ кажа: «Ци пойдзяшъ ты замужъ, ци нѣ, ци будзя у цибѣ сынъ, ци нѣ, и будзя ёнъ ици, ци нѣ, а вы циперъ, дурни, плачаця. Коли вы такіе дурни, то я покину васъ и пойду ў свѣтъ. Коли найду такіхъ дурняў, якъ вы, то вярнусо, а коль не найду, то ня вярнусо»

Пошоў ёнъ ў свѣтъ. Ишоў, ишоў, приходзиць до одного двора и бачиць: ходзиць свинья съ поросятами по дворѣ. Ёнъ скинуў шапку и ўсё ходзиць по дворѣ за свиньею, да кланяйтца. Пани углѣдзяла прэзь вокно, што ёнъ ходзиць за свиньею, но бясъ шапки, и кажа на свого пáропка: «пойдзи, попытайся, — чаго гэты чаловѣкъ идзѣць за свиньею бясъ шапки?» Пáробокъ пошоў и кажа: «чаго ты, чаловѣчку, ходзишъ за гэтою свиньею?» А ёнъ кажа: гэта свинья моѣ мацяры сястра и я пришоў просиць яе на вясѣлля.

Пáробокъ пришоў до пани и кажа: «чаловѣкъ кажа, што гэта свинья яго мацяры сястра и ёнъ пришоў просиць яе на вясѣлля». Пани уцѣшилася и кажа: «Я ня вѣдала, што у нашай свиньи есть сястра» и вялѣла запрагци чацвѣро кóняй ў повоску. Слуги запрагли, а потымъ зловили свинью, звязали, положили

ў повоску и дали яму́, кабъ ёнъ везъ до свое мацяры на вяселья.

Пана ня было ў дома, якъ пани отдавала свиньню, потымъ ёнъ пріѣхаў. Пани стала казаць яму, што чаловѣкъ просіў свиньню на вяселья и што яна дала яму коні, повоску и свиньню. Панъ познаў, што той чаловѣкъ ошукаў паню, ўзяў запрогъ шасьцero коняй и погоніў того чаловѣка. Гоніў, гоніў,—пріѣхаў ашъ ў лѣсъ, а той чаловѣкъ почуў, што яго гоняць, и ўзяў скироваў коні ў лѣсъ, а самъ вышоў на дорогу, накрыў шапкою камяня и дзяржыць. Зноў ёдзя той панъ и пытаецца у яго: «ци ня бачіў, ёдучи, чаловѣка чацьвярыми коньми?» Ёнъ кажа: «бачіў». — «Аля ци ня вѣдаешъ куды яго гониць?» — «Я табѣ яго догоніўбы, аля тутъ у мене дорогая пѣца подъ шапкою, то я боюса, кабъ яна ня удзяклá. На, ты подзяржи, то я догоню». Панъ дзяржаў дзяржаў, а потымъ поглядзѣў, ашъ подъ шапкою камянь,—такъ ёнъ уварнуўсо до дому ¹⁾.

Зап. учен. Свислоч. учит. семинаріи, Солоневичемъ.

87.

МУЖИКЪ, ЕГО ЖЕНА И ПАНЪ.

а) Гродн. губ. и уѣзда.

Жіў сабѣ чаловѣкъ. Гэты чаловѣкъ быў бѣдны. Мѣў ёнъ сабѣ жонку. Гэтая жонка была крѣпш²⁾ дураковáта и пьяница. Поѣхаў адзінъ разъ гэты чаловѣкъ на кірмашъ съ своею жонкою. Дзень быў туманны. Пѣрадъ ими ѣхаў панъ, а гэтого пана яны были подданными и служили яму пánцину. У пана выпаў съ кареты купаръ (сундукъ) съ грошми. Чаловѣкъ гэты бачіў,

1) Въ этомъ варіантѣ, какъ видно не достаеъ конца. Мы не узнаемъ, на примѣръ, ничего о томъ: вернулся ли нашъ странникъ къ своимъ вслѣдствіе того, что нашелъ имъ равныхъ по глупости, или онъ еще продолжалъ отыскивать болѣе плоскихъ дураковъ? Вѣроятно варіантъ нашъ составленъ изъ двухъ отрывковъ сказокъ, изъ которыхъ первый,—до отправления въ странствіе, напоминаетъ отчасти «Die kluge Else» въ собраніи Haus- und Kindermärchen брат. Гримма, а отчасти «Лутонюшко» въ Собраніи сказокъ Аванасьева. III.

2) т. е. крошко (немного).

застановіў коня, пошоў, ўзяў гэты купаръ, занесъ ў лѣсъ, зако-
паў яго тамъ, самъ пришоў, сѣў ў возъ и поѣхаў далѣй. Приѣ-
хаў на мѣсто (мѣстечко), войшоў ў кѣрчму и зачаў поіць жонку.
Ёнъ упоіў яе такъ, што яна стала падаци. Тогдѣ ёнъ вышоў на
мѣсто, зачаў куплицъ булки и обаранки. Набраў поўны мяшókъ
и сховаў ў сани и зноў вышоў ў кѣрчму. Пóсляй яны поѣхали
до хаты, ажнó бачиць, што далеко ходзяць сви́ння. Жонка была
пьяна и не бачила што тамъ ходзиць, и пытаецца у мужика, «што
гэто тамъ ходзиць?» Мужикъ кажа, што гэто ксендзъ жéницца
на другой жонцы. Поѣхали яны далѣй, ажъ жонка зноў пы-
таяцца: «якоя сегодня свято?» Мужикъ кажа Конопелька.
Тогды жонка кажа: «Ахъ, але, праўда сегодня Конопелька».
И поѣхали яны далѣй. Приѣхали до хаты. Тамъ жонка за-
снула. Тогды мужикъ ўзяў булки и обаранки, разсыпаў на по-
дворку. Якъ ўстала жонка, дай стала пытаць у мужа: «што гэто?»
Мужъ кажа: «гэта надышла пироговая хмара, цяперъ будзе
хлѣба на три мѣсяцы.» Черазъ сколько часоў жонка пытае: «дзѣ
тыя гроши, што ты знашоў?» Мужикъ зачаў выпиратца и казаў,
што ёнъ не знашоў грошей. Яна кажа: «не, ты знашоў гроши!»
Тогды мужикъ выбіў жонку и сказаў, кабъ яна ничóго не гово-
рила. Жонка пошла до кѣрчмы, упилася и рассказала ўсѣмъ. Гэто
дойшло и до пана. Тогды панъ прислаў по ўсѣхъ и по мужика и
по жонку яго и по ўсѣхъ тыхъ, которые слышали отъ жонки.
Панъ запытаў у тыхъ бабъ: «скуль яны чули?» Яніі сказали,
што чули отъ жонки. Запытали у жонки. Тогды жонка сказала:
«Даль Богъ, што, панóчку, ёнъ знашоў гроши». Тогды запытали
у яе: «Коли гэто было?» Яна сказала: «Якъ было свято Коно-
пелька, якъ ксендзъ на другой жонцѣ жаніўся и якъ пироговая
хмара падала». Панъ зачаў смяяцца. Мужъ сказаў: «Вотъ ба-
чишъ, панъ, што яна дурная кажа. Нигды нѣтъ свята Коно-
пелька, альбо капъ ксендзъ жаніўся на дрóгой жонцы, альбо пи-
роговая хмара падала.» Панъ посмѣяўся, дай прогнаў бабу, а гроши
остался мужику.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислочск. учит. Семинаріи, Владим. Василевскій.

б) Минск. г. Новогрудск. уѣзда, д. Роскоши, Пегяѣвич. волости.

Гэто было за панами, якъ мѣли панэ волю надъ мужыками.

Быў сабѣ чаловѣкъ съ жонкою; жонка завсегда зъ имъ сварылася. Бывало пойдзя къ пану и наговóрыць на свойго мужа, што ёнъ кепскій, бѣётцы зъ ею. Панъ за тоя жонку любіў, а яе мужа не любіў, яще часами бѣе яго. Разъ поѣхаў той чаловѣкъ ў лѣсъ по дрóвы и нашоў скрыню грошай. Привезъ ёнъ ихъ до дому и хоцѣў сховаць, кабъ жонка ня бачила. Жонка на той часъ выбѣгла на дворъ и *вмодзала* ¹⁾ тыя гроши. Мужыкъ бояўся, кабъ яна не пошла, не сказала пану про гэтыя гроши, зачаў думаць, якъ бы яе ошукаць. Посля ёнъ поѣхаў ў лѣсъ, купіў тамъ у рыбака шупака ²⁾, привезъ до дому и кажа жонцы: «што я бачіў за дзиво! До хвойны прылипъ шупакъ; вотъ я ўзяў и привезъ до дому». Жонка кажа: «гэто праўды было?»

— «Невгожъ ня праўды?» ёнъ отказывая.

Посля ёнъ поѣхаў на торгъ, накупляў пироگوў за тыя гроши, што знашоў ў лѣся, и ў noci пораскладаў на своемъ дворѣ. Нараньё ёнъ ўстаў и кажа жонцы: «што гэто зробилосё? Гэтожъ ў noci была пироговая туча, нашъ ўсей дворъ покрытъ пирогами». Позбираў ёнъ съ жонкою пироги и никому не говорыў. Пошоў мужыкъ даваць быдлу и прышоўши, кажа жонцы: «гэтожъ нашъ панъ сало вкраў, яго будуць гнаць сяломъ и треба будзя ўсякому биць яго. Якъ ты будзяшъ биць яго, гэдакъ ты добро зъ имъ живешъ?» Яна кажа на мужика: «ты мяне гдзѣ сховай, кабъ мнѣ ня треба было биць пана». Мужыкъ кажа: «сховайся подъ гэтую бочку». Яна подлѣзла и сядзѣла тамъ, покуль перавяли пана. Немного обождаўши жонка, засварылася зъ мужикомъ и кажа: «Я пойду скажу пану, што ты знашоў много грошай». Пошла и сказала. Панъ позваў мужика и пытаецца: «Коли ты ихъ знашоў?» — Мужыкъ кажа: «я ни якихъ ня знашоў грошай».

1) т. е. углядѣла, увидѣла.

2) *шупакъ*—щука.

«Ёнъ тогды, паня, знашоў,» кажа жонка, «якъ пріѣхаў зъ лѣсу и казаў, што шупакъ прылипъ къ хвойны.»—Ти гѣтожъ, панъ, праўды, кабъ шупакъ до хвойны прылипъ?—«А ты ўсе таісься» говорыць жонка, «и кажешъ, што не знашоў, а гѣто тогды само робилосё, якъ была пироговая туча.»

— Ти гѣтожъ, паня, праўды, кабъ пироговая туча была? гѣтого николи не было».

А панъ ўсё слухая.

«Я пану нѣшто сказалабъ, колибъ панъ не сярдоваў бы.»

— «Не, я не буду», каже панъ.

«Гѣтожъ тогды, панс было, якъ ёнъ знашоў гроши, якъ панъ сало вкраў и пану по сямۇ гнали»...

«Якъ!».. закрычаў панъ «я сало вкраў? Ахъ ты негодная! Коли жъ я сало вкраў?» Ўзяў, выбіў яе и прогнаў, а гроши у мужика остались.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвижск. учит. Сем. К. Чурко.

89.

в) Той-же губ., Бобруйскаго ўѣзда, м. Городки.

Жіў сабѣ въ одномъ сямѣ Сенька и была у яго жонка, але надто лѣнивая. Пошла одного разу жаць,—нажала снопы и лягла спаць. Выспалась и пошла до дому. Сенька стаў пытацца: «скольки жъ ты нажала?»

— Копню, да изложила копню.

Пошла на другій дзень, нажала стольки жъ, и на трецій дзень нажала стольки жъ—ўсяго за три дни нажала три снопы.

Поѣхаў Сенька забираць жито. Пріѣхаў туды, глядзіць—ажно жонка яго спиць, а жито нажато ўсяго три снопы. Ёнъ забраў снопы, жонки не будзіў, обмазаў яе смолою, осыпаў перьями и поѣхаў до дому. Сеньчиха ўстала, поглядзѣла на себе, испугалася и сказала себѣ: «Гѣто жъ не Сеньчиха, однакожъ пойду на сяло, коли будуць собаки брехаць, да дзѣци палками кидаць, то я уже не Сеньчиха». Пришла яна на село—собаки не

брѣшуць, дзѣци налкамі не кідуюць; стала считаць хаты: «гэта кўмова, гэта — Наўмова, гэта свáтова, гэта — брáтова, а гэта Сенькова». Подыйшла подь окно и пытаецца: «Сенька, а Сенька! чи Сеньчиха дома?» — «Дома, — ляжиць на лóжку, якъ ступа». Пошла далѣй. — Нихто ў хату не пускае; зайшла ў пустый млинъ, сѣла ў кошъ, — сѣдзиць. Пришли ў ночі злодзѣи и стали дзѣлиць гроши. Одзинъ кажа: «мнѣ!», другій: «мнѣ!» и трецій кажа: «мнѣ!» Тогды яна бачиць, што ей ўсе роўно — бяда ей пришла и кажиць: «а дзѣ жъ мнѣ?» Злодзѣи попугалися, думали, што чортъ и разбѣглися. А яна набрала грошей и пошла до дому. Пришла до дома и каже: «Сенька! Сенька! отчини».

— Хто тамъ?

«Я, Сеньчиха!

— Не треба! у мене ёсьць своя Сеньчиха.

«Не, Сеньчка, отчини, я гроши несу».

Сенька отчиіў и каже: «дзѣ жъ ты ўзяла?» Яна сказала, якъ было да и каже, што ещѣ ўсйхъ не забрала. Сенька пошоў наперодъ на рѣку, ўсадзіў ў неротъ зайца, а наборъ ў жалѣзы занёсь шуку, посадзіў и пошоў за ёю. Пришли, забрала гроши и пошли до дому. Ишли чыразъ мостъ. Сенька каже ей: «зайдземъ, поглядзімъ нерота на рѣццѣ». Пошли, глядзяць — сѣдзиць заяць. «Вотъ счасьцьця!» каже Сеньчиха, «але счасьцьця». «Пойдземъ же ише», каже Сенька, «на боръ поглядзімъ жалѣзы!» Пошли, глядзяць: сидзиць шука. «А, а! вотъ счасьцьця! але разомъ счасьцьця», каже Сенька. Пришли до дому и сховали гроши. — «Ну глядзішъ, цепенеръ же якъ поўдзішъ на мѣсто, дакъ купи мнѣ шубу янотóву». — «Добро, куплю, якъ поўду». — Поўхаў ёнъ на мѣсто, накупляў обаранкоў, начапляў на дугу, на оглобли и ўдзе до дому. Только што Сенька пріўхаў, Сеньчиха выбѣгла на дворъ и пытаецца: «Ну, што жъ? привезъ шубу?»

— Да не!

«Чаму?»

— Што было робиць? якъ знайшла обаранкова хмара, было забила — насилу упѣкъ.

«Ну, глядишь: якъ поѣдзишь у другіі разъ, дакъ уже купи!»
— Куплю.

Поѣхаў Сенька ў другіі разъ и изноў пріѣхаў безъ шубы.
«Чаму жъ ты не купиў!» пытаецца Сеньчиха.

— Коли панъ на мѣсьци украў колбасу, да яго біли по носу, дакъ и я спужаўся и насилу уцѣкъ.

«Ахъ счасъцьця! — ну глядишь, якъ уже поѣдзишь изноу-дакъ уже конѣшне купи!» приказывае Сеньчиха.

Поѣхаў Сенька трейци разъ и купиў волову шкуру и пріѣхаў до дому. Сеньчиха выбѣгла на дворъ и пытаецца:

«А што жъ? купиў? купиў?... Дзѣ?».

— «А отъ я несу ў хату». Принесъ, надзѣў на яе волову шкуру и яна пошла ў церкоў. Усѣ людзи тамъ разбѣглися по куткахъ. Яна глядиць и дзивицца, — подошла къ своей кумѣ и каже: «Што гэта, кумка, людзи отъ мене уцекаюць?»

— Але, кумка; гэта жъ ты волову шкуру надзѣла.

«Гэтажъ мнѣ Сенька купиў, казаў, што янотова шуба. Пойдужъ, скажу пану, што у яго ёсьць богато грошай».

Пошла и сказала. Панъ прываў къ сабѣ Сеньку зъ Сеньчихой и говориць:

«Штожъ ты, Сенька, гроши маешъ, а пѣдаци не плацишь?»

— Дзѣ у мене, пане, тыя гроши? мало што яна намонила!»

«А я кажу примѣты», каже Сеньчиха, «якъ мы несли гроши да бачили»...

— Отъ слухай, пане, што яна шалёная, будзе говориць.

«А што жъ, не выявляишь мы зайца изъ перота на рацѣ, а не шуку на бору изъ жалѣзь?»

— Бачъ, пане, што яна кажа.

«А ты жъ казаў, якъ ты ѣздзіў на мѣсто купляць шубу, да якъ обаранкова хмара пайшла, да ты насилу уцѣкъ, да якъ панъ быў на мѣсьци, украў колбасу и яго біли по носу; да ты мнѣ говориў?»

— Чуешь, пане, чи гэтому была праўда, што яна шалёная каже?

Разозловаўся панъ, казаў набиць Сеньчиху и прогнаць ей вонъ. Пропали ей и гроши, и шуба. А Сенька спожіў ей грошу и послѣ ей смерті ўзяў сабѣ молодую и разумную жонку.

Зап. воспитанникомъ Молодеченской учительск. Семин. Осипомъ Зубцомъ¹⁾.

90.

г) Могилевск. губ., Горецк. уѣзда. с. Савва.

Дзѣло было за панамі¹⁾. Ў одной дзяреўні нидалеко отъ паньскаго двора, жиў одзинь разумный мужикъ съ злою и дурною жонкою, подъ злосць и бацьки родного не пошкодую, а не только што свойго мужика. Бывало якъ только посварыцца съ своимъ мужикомъ, побѣжиць къ пану и кажець: «Паночекъ! мой Иванъ на тебя тое и тое говориў, тое и тое у цябя ўкраў.» Панъ за-

1) Другой вар. изъ той-же мѣстности:

Быў сабѣ дзѣдъ, да баба, а близко ихъ жиў панъ. Баба была такая ляха, што ей господаръ ни зробиць, дакъ яна заразь скажа пану. Одного разу господаръ ей выкопаў три мѣрки золота; першъ ёнъ бояўся ей сказаць, штобъ яна не сказала пану, а потымъ сказаў, и яны поѣхали, и забрали знайдзенное золото и поѣхали до дому. Ъдучи, дзѣдъ кажа своей бабѣ: «нѣхто ўлѣзь ў клѣць, и яго зловили тамака, и колбасами били и целятами сковали». Баба повѣрила и здивилась. Приѣхавши до дому, ёнъ ссыпаў золото въ засѣкъ. Але бабѣ ніякъ не церпѣлося, хотя и ей дзѣдъ нашоў гѣто золото, але ей надто хоцѣлось сказаць пану; што яны нашли. Бачиць гѣто дзѣдъ, што уже бабу лихій мучиць и што яна хоча иди до пана да и кажа ей: «Баба! лѣзь подъ печь хутко, войско идзець». Баба зноў повѣрила и полѣзла, а ёнъ ўзяў да и начиніў яе тамъ, а самъ тымъ часомъ ўсе золото перанесть ў хлѣў и сховаў ў соломѣ, а баба ўсе сидѣла подъ печью. Колижъ ёнъ пришоў и выпусьціў яе, то яна вельми засердилася, пошла сказаць пану, што ей господаръ нашоў золото. Панъ пріѣхаў и стаў пытаць, гдѣ золото. Мужикъ стаў отмоўляцца, што у яго нима ніякого золота; а баба стала говориць: «а ў клѣцѣ што? а тыжъ забыўся якъ мы везли, да ты говориў, што одзинъ чаловѣкъ ўлѣзь ў клѣць, да яго зловили, колбасами били; да якъ войско йшло да я подъ печьчу сѣдзѣла?» Мужикъ сказаў пану: «Пане: чи може гетому быць праўда? Чи скуюць же людзей целятами и колбасами бьюць? «Не», отвѣчаў панъ. «А чи йшло жъ теперь вуйска?»—«Не,—не йшло!» Дакъ, бачъ, пане, яна ўсе маниць, яна жъ наманила, што я и золото найшоў, а у меня золота ніякого нема». Панъ бабу покарау, а самъ поѣхаў, ни съ чимъ и баба съ того часу не стала ходзиць на скаргу къ пану.

Записано тѣмъ-же.

2) Закрѣпост. правомъ.

всегда вѣріў етой бабѣ, сичасъ прызываў къ сабѣ мужика, посылалъ яго на конюшню и тамъ порядкомъ угощаў.

Мужикъ етой быў чаловѣкъ промыслѡвы: забиваў язы на рэчыцы, становіў нираты¹⁾, а ў лѣси нацягваў изъ вяроўокъ петли, ў которыя попадали воўки, лисицы, а больше ўсяго зайцы. Вотъ разъ ў вечары пошоў Иванъ глядзѣць, ти ни попало што нибудзь ў пятлю, або ти ўлѣзла йкая нибудзь рѣбина ў нираты. Идучи дорогой ёнъ увидзіў, што нидалечко нѣшто блищиць, — глядзь — ажно гроши; стаў копаць — ажъ тамъ цѣлая куча чирвонцеў. Радъ нашъ Иванъ, да не знаецъ, якъ сложиць, што нашоў, бо ёнъ знаў, што жонка яго дужа сярдзिताя и дурная баба, якъ усердзицца, сабѣ думайць, скажиць пану, што я гроши нашоў, дыкъ и отбярэць. Бывало-жъ такъ. Вотъ ёнъ задумаў якъ нибудзь обморочиць свою жонку. Прышоўши къ язу, ёнъ подняў нерать,—ажъ тамъ дужа большій щупакъ; ёнъ яго ў торбу и пошоў ў лѣсъ къ петлямъ. Ў пятлѣ нашоў большого зайца, ўзяў того ў торбу, а щупака запутаў ў пятлю; зайца-жъ ўзяў, ўкинў ў нероть, прынеся сь язу, а самъ пошоў ў дворъ. Дорогою ёнъ зайшоў ў кѡршму къ жиду, вакупляў тамъ пирогаў, да и пораскидаў по дорози, идзѣ йшоў. Прышоўши ў дворъ, ёнъ жонцы й кажиць: «такъ и такъ — я нашоў сяння дужа много гроши; одзинъ ня донясу; возьмемъ обоя по мяшкѹ, ды пойдзимъ за грошами.» Баба была той дзень ў ласцы сь своимъ мужикомъ, сичасъ нарядзилась и пошли яны обоя за грошами. Иванъ идзецъ напѣредзь, а жонка отзаду, икѣразъ тою самою дорогою, по которой Иванъ широги пораскидаў. Вотъ жонка идзецъ, идзецъ, да и споткнецца на пирогъ, сичасъ яго ў хвартукъ, а мужику ни кажиць, а той даўно бизъ яе знаиць. Наклала йна ўже цѣлый хвартукъ пирогѡў, дай кажиць: «Иванъ! што ето такая, што ўся дорога пирогами завалвна?»—«Во, дыкъ ти ня видзѣла, якъ сягоня пироговая туча йшла! ета йна и покидала по дорози пирогаў». «Во счастья намъ, мой ты Ивѡничка, Богъ сяння даў». По дорози, идучи къ

---

1) Рыболовная снасть.

грошамъ, яны зайшли ў лѣсъ къ петлямъ, поглядзѣць—ажъ тамъ запутаўся большущій щупакъ; мужикъ выняў яго, да і кажиць: «вѣрно щупакъ етый переходзіў изъ одного возера ў другога, дыкъ во и попаўся ў пятлю.» Жонка ня здивитца, што ў пятлю, ды шука запуталась. Зайшли къ езу, — тамъ ў нероты нашли зайца; мужикъ и того отдаў жонцы, приговаривая: «чортъ таки ўнесъ яго сюды; должно быць перебігаў съ одного лѣсу ў другій, стаў переплываць черазь рэчку, да и попаўся ў нератъ.» Сама сабѣ баба ня вѣрыць п ўсё бурчыць: «знаць мы, Иваничка, Богу угодны, шго Богъ намъ посыланць такая счасьця.» Забраўши тыя пироги, зайца, щупака, яны зайшли, ўзяли гроши и пошли ў двору. Якъ проходили яны мимо паньскія конюшни, дыкъ тамъ пановы жп-рябцы посорвались, рэзались другъ съ другомъ и дужа громко рзали. «Што-ета здѣлаецца сяни ў паньскимъ дворѣ, што нѣшто дужа большій пискъ?» спрашиваецъ жонка. — «А ета, моя родная, пана черци душуць, дыкъ ёнъ во и крычыць дурнымъ матомъ», казаў ей Иванъ и пошли дальше.

Прышоўши ў двору, мужикъ схуваў гроши, бязъ вѣдома жонки, такъ што йна о Божемъ свѣцѣ ня вѣдала, йдзѣ яны лижаць. Недзѣли чарызъ дзвѣ, ти чарызъ тры посварыўся нашъ Иванъ съ своею жонкою; йна сичась къ пану. «Паночкѣ! мой Иванъ на прошлой нядзѣли нашоў дужа много грошай и пану ни слова объ томъ ня сказаў; ўси чпсто нѣйдзѣ схуваў, я и сама ня вѣдаю!» Ну, а за панами-жъ бывало не то, што цяперъ: ти идзѣ што найшоў, скорэй къ пану няси, а то коли дочуетца, — кожу зрэжиць на конюшни. Панъ якъ только почуў, што Иванъ гроши нашоў, сичась ключъ—нойта за ямъ; прываў и ну допрашиваць: йдзѣ гроши дзѣваў? А Иванъ ўсе одно дзяўбець: «ета паночкѣ, моя жонка одурэла, дыкъ йна и пляецъ нима вѣдомо што». — Панъ къ жонцы: «ти праўда, што твой Иванъ гроши нашоў?» — «Праўда, паночкѣ, я и примѣты пану кажу, коли-ета было, — тэй дзень пироговая туча по небу йшла и по дорози пирогаў на-кидала, а мы икразь тэй вечеръ зъ Иваномъ зъ мяшками йшли за грошами, дыкъ я ўсе спотыкалась на пироги». — Ну,

во видзице, паночикъ, йна соўсѣмъ одурѣла — ци бываюць-же пироговыя тучи?!» — Панъ нямного сумніўся, но ўсе такі хочецца допытацьца яму, ти истинная ета праўда. Давай ўзноў мужика пытаць а ёнъ ўсё одну пѣсню нясець: «Непраўда, да и тольки». Жонка-жъ хочець ўсе такі свое доказаць: «лгедь ёнъ, паночекъ! Я пану и другую примѣту скажу, коли-ета было, — тоды намъ ў неротъ ўлѣзъ заяць, а ў пятлю запуталась шука. Мужикъ зноў почаў отговаривацьца, што жонка по своей дуросьци говориць пану чапуху, а панъ ўсе такі ня вѣриць. Баба моўчала, моўчала, а тоды и кажець: «Хочь ужо и стыдно мнѣ говориць, но скажу пану еще одну примѣту, коли ета было: — тэй вечаръ, якъ мы нашли гроши, дыкъ пана черци душили, дыкъ ты пишаў и рзаў дурнымъ матомъ». — Тутъ уже панъ увидзѣў, што баба соўсिमъ одурѣла, перастаў допрашиваць, да скорѣй ў покой; а мужикъ ў двору и давай тыя гроши споживаць да добра наживаць.

Зап. П. П. Лимаренко.—Ср. у Аванасьева «йена докащица» въ его сборн. «Народн. русск. сказки», кн. III, стр. 459—64, и кн. IV, стр. 530—33.

91.

ОКОНУМЪ.

Витебской губ. Лепельск. уѣзда, м. Чашники.

Любіў оконумъ кони, любіў, любіў кони,—побіў, полупіў и пошоў красьци. Идзець дорогой, ажно идзецъ на ўстрэчу чаловѣкъ. «Здорово!» гаворыць чаловѣкъ, «куды идзешъ? — Кто ты?» — «Я» гаворыць, «оконумъ. Любіў кони, любіў, любіў, побіў, полупіў, ды иду красьци». Цяперъ оконумъ спрашываець у чаловѣка:

«А ты хто?»

«Я» гаворыць, «Антонъ и я объ томъ». — «Коли объ томъ», гаворыць оконумъ, «тыкъ пойдземъ красьци ў двоёмъ».

Ну пошли яны. Шли, шли дорогой и зашли ў корчму, — ажъ тамъ сядзіць чаловѣкъ. Чаловѣкъ спрашываець: «хто вы?» одзінъ гаворыць: «я оконумъ, — любіў кони и т. д.», — други гаворыць: «а я Антонъ, я объ томъ». Тоды чаловѣкъ гаворыць: «А я Апанась,

траэцы дзень жду васъ». Тоды пошли яны ўмѣсці. Окóнумъ гóвóрыць дорогой: «я вѣдаю богатаго пана, пойдземъ къ яму красьци». Янѣ ўси и пошли къ пану. Прышли во дворъ, разломали подвалъ, нападзіли цебры водки, ўзяли хлѣба, ды ў тую водку нацюпіли и собакамъ постановили ѣсьці. Собаки подбѣгли и напилися. Тоды яны собакъ ўзяли, позвязывали ноги и на паркани повѣсили. Пóтомъ пошли разломали панскую кладовую и нашли тамъ много гроши и сабельку золотую. Подзяліли гроши пороўну ўси тры, а саблі ни могли ў трохъ раздѣлиць: окóнумъ гóвóрыць: «мнѣ сабля!» Антонъ гóвóрыць: «мнѣ сабля!» а Апанасъ гóвóрыць: «мнѣ сабля!» Тоды окóнумъ гóвóрыць: «Я пойду, у пана спрошу: кому саблю? а вы ходзице слухайце: кому будзецъ панъ гóвóрыць сабля». Пошоў окóнумъ къ пану; прышоў и гóвóрыць: «Вотъ, паночыкъ, прыѣхали воры, разломали пански подвалъ, нападзіли цебры водки, нацюпили хлѣба, накормили собакъ, повѣсили ихъ на парканъ и пошли ў панскую кладовую, нашли тамъ сабяльку золотую. Антонъ гóвóрыць: «мнѣ сабля!» Апанасъ гóвóрыць: «мнѣ сабля!» а я гóвору: «мнѣ сабля!» — Панъ быў смяшлівы и любіў ўсякія басни и думаў, што гэта яго оконумъ, сказаў: «Ну табѣ сабля!» Тоды окóнумъ вышоў вонъ, ўзяў сабѣ саблю, а на ихъ гóвóрыць: «Ну пойдземъ цепенъ ў конюшню». Прышли ў конюшню, разломали яе и возоўню, ўзяли тройку кони самыхъ лучшихъ, ўзяли самую лучшую сбрую и самы лучши пóѣздъ, запрагли и поѣхали. Ъдучи, окóнумъ гóвóрыць: «Я вѣдаю богатаго пана, поѣдзимъ и яго обкрадзимъ, только надо купиць свѣчакъ *сабасóвокъ*¹⁾ и аракоў²⁾ половіць и даць имъ ў ихныя лапы по свѣтцы, поутаркиваць ў ноги и пусьциць по дзядзінцу³⁾. А вы разопріци обору⁴⁾ и выгонци увесь скотъ вонъ, послі разопріци ворóты ў горóдахъ и повыгоняйци туды увесь скотъ,

---

1) сабасовка или шабасовка—свѣчка, зажигаемая евреями наканунѣ субботы. Слов. Носовича.

2) аракъ—ракъ.

3) по двору.

4) обора—скотный дворъ. Сл. Носовича.

а сами возьмици большій мѣхъ и разоппици надъ вокномъ и дзяржици ободва, а я пойду къ попу ў покой и скажу: «Бацяшка, што ты спишъ? ўставай, ужо пора, ужо анели прышли съ того свѣта, позапаливали свѣчки». Такъ яны и здѣлали. Попъ ўскочіў зъ вокна, ў мѣхъ ўвалиўся, — яго и ўзяли. А матушка побѣгла выгоняць скотъ изъ горóду. А окóнумъ ўзяў шкатулку зъ дзеньгами, пошоў вонъ и сказаў: «гдзѣ вы?» Антонъ и Апанась гóворуць: «мы тутъ». Тоды ёнъ прышоў къ имъ и сказаў: «ходзице скорэй». Яны побѣгли къ конюшнѣ, разломали яе, ўзяли тройку кони, — тогды прышли къ возоўни¹⁾, разломали и яе, ўзялі самы лучши пояздъ и самую лучшую збрую, запрагли и поѣхали, ўзяли съ собой попа и привязлі ў лѣсъ. Окóнумъ написаў ў картоццы: «хто ў Бога вѣрыць, той тройчи кіемъ по мяху измѣрыць». Гэту карточку яны привязали къ мяху, ўсцягнули мѣхъ зъ попомъ на сосну и привязали тамъ. Окóнумъ отсѣкъ больши кій и гóворыць имъ: «хто Богу вѣрыць, той тройчи по мяху кіемъ измѣрыць» — и ударыў тры разы кіемъ по мяху и поѣхали яны своей дорогой.

Ўстаў панъ на заўтра — видзиць ў вокно, што собаки на паркани висяць и пищаць. Тóды панъ засміяўся, вышоў вонъ и гóворыць: «ну, молодцы, дóбро здѣлали!» Посмотрэў ў подвалъ, ашъ подвалъ разломанъ, и горэлка нацѣжина. Пошоў панъ ў кладовую — и увидзіў, што гроши укрáдзины, — пошоу панъ у конюшню и ў возоўню, и увидзіў, што кони, пояздъ и збруя украдзины. Тоды сказаў панъ лакею: «бяги, скажы кучару, штобы запрогъ лошаdзѣй». Коли кони запрагли, яны поѣхали. Ёхали яны, ёхали и ўѣхали ў лѣсъ, увидзили на сосни мяшóкъ висиць. Панъ останóвіўся, вылизъ вонъ зъ брычки и пошоў къ соснѣ. Прышоў къ соснѣ, ёнъ увидзіў карточку; — прочитаў карточку, ўзяў кій и ударыў тры раза по мяху. Тоды гóворыць на кучара и лакея: «А вы у Бога вѣрыци?» — Яны гóворуць: «чаму, паночыкъ, вѣрымъ». «Коли вѣрыци», гóворыць панъ, ходзици, тройчи кіемъ

1) возоўня — сарай для возовъ, экипажей разныхъ. Ш.

по мяху́ измѣрци». Прышоў лакей, ўзяў кій и ударыў тры разы по мяху́ кіемъ, злѣзъ и кучырѣ, ўзяў кій, ударыў тры разы по мяху́. Потымъ панѣ воруціўся домоў. А аконумъ сказаў Антону и Апанасу: «больши красьци ни пойду». Тоды яны раздзялили по роўну ўсё накрадзенное и аконумъ стаў жиць самъ собою—хозяйствомъ. А Антонъ и Апанасъ, куды ня пойдучъ красьци, нигдѣ имъ ни шанцуиць: то уловяць ихъ, то найдучъ. Шли яны коло аконума дому, ажно аконумъ на поли орэць. «Богъ помочь!» гаворуць яны яму и стали у яго просиць наницца. «Нѣтъ», гаворыць аконумъ, «ничого, сходзици къ жанѣ, яна нихай дасьць квасу наницца». Тоды яны прышли къ жанѣ и сказали: «дай намъ наницца квасу, твой мужыкъ сказаў». Яна ўзяла коўшъ и люшла ў кладовую за квасомъ и яны пошли за ей и увидѣли, што тамъ висиць много сала. Нанились яны квасу и пошли, а аконумъ прыбѣгаецъ зъ поля и спрашиваецъ у жаны: «ци ты давала имъ квасу?»—«Давала», гаворыць жана. «Ци были яны ў кладовой?»—Былі. —Тоды аконумъ ўнесъ ў домъ ўсё сало. Назаўтра пошоў до свѣта молоциць, а Антонъ зъ Апанасомъ прышли, ўзяли, выгнали скотъ вонъ, прышли ў хату и гаворуць: идзи, повилизъ ўвесь скотъ изъ обору вонъ. Тоды хозяйка пошла скотъ загоняць, а яны ўзяли мяшокъ съ саломъ, ды уцякли. Прышоў аконумъ домоў, увидзіў мишка нѣтъ,—стаў спрашываецъ: «гдѣ мяшокъ?» Жана гаворыць: «я ни знаю». Оконумъ догадаўся, што мяшокъ украли и давай на жану сварыцца. Посварыўся, посварыўся и пошоў догоняць ихъ. Антонъ цягнець мяшокъ, а Апанасъ попираду пошоў. Оконумъ догнаў Антона и гаворыць: «дай, братъ, мяшокъ, табѣ насыци цяжко». Антонъ думаў, што гэта Апанасъ, оддаў мяшокъ съ саломъ, а самъ пошоў упэрадь дорогой поскорэй и догоняецъ Апанаса. Апанасъ воруціўся ды спрашываецъ яго: «гдѣ ты дзѣў мяшокъ?» Антонъ гаворыць: «а я жъ табѣ оддаў!»—«Гдѣ? коли?» гаворыць Апанасъ, «ты мнѣ даваў мяшокъ?» ды давай драцца; подралися, подралися сабѣ, пирэстали и увидзели, што гэта у ихъ аконумъ ўзяў мяшокъ. Тоды яны давай догоняць аконума.

Бѣгли яны, бѣгли и ни догнали. Окóнумъ прышоў домоў съ саломъ, поставіў мяшокъ ў сянёхъ, а самъ пошоў на токъ молоциць. Антонъ и Апанась прышли къ окóнуму ў хату, ўзяли мяшокъ, яны ни пошли той дорогой, а другою—къ рѣцѣ. Прышли яны къ рацэ, разложили огонь, ўзяли поставили коцёлъ и наложили сала и давай варыць. Окóнумъ прышоў съ току домоў, увидзіў — сала нѣтъ и пошоў ихъ догоняць. Прыбѣжаў къ имъ и видзиць, што яны варуць сала ў котлѣ. Варучы сало, Антонъ говóрыць Апанасу: «Я братъ одзинъ разъ зъ своимъ братомъ гэтакъ само ды украли яловичины и стали для раки варыць, а нѣхто ў рацэ якъ запылѣшыца, дыкъ мы и уцякли. Окóнумъ гэта слушаў и пошоў напяродъ къ рѣцѣ, ўлѣзь ў раку, прышоў напроци ихъ ракой и стаў пелѣскацца. Тоды выскочіў изъ раки къ имъ, а яны испугалися и уцякли оттуль. Окóнумъ забраў сала и ихныя котлы и пошоў домоў. А Антонъ и Апанась пошли и бросили красьци.

Зап. учен. VIII кл. Калужск. гимназiи С. Стенукъ.

92.

КАЦЯРЫНА.

Витеб. губ. и уѣзда Старое село.

Жіў быў дзѣдъ. У яго была дочка Кацярына. Одзинъ разъ дзѣдъ пошоў ў лѣсъ и нашоў тамъ золотую ступу, прынесъ домоў и кажиць дочкѣ:

«Дочўшка! я гѣту ступу однесу пану.

— «Нп нлсп, татулька, пану, бо панъ ўзяўши яе, захочиць и тоўкачн».

Только дзѣдъ ни послухаў дочки, понёсъ ступу пану. Коли дзѣдъ прынесъ ступу, панъ вышоў на дворъ, поглядзѣў яе и сказаў дзѣду: кабъ къ ступи былиі тоукачі. Дзѣдъ заплакаў и пошоў.

Прышоў дзѣдъ домоў и кажиць дочкѣ:

— «Праўда ты казала, што панъ захочиць и тоўкачоў».

Тогды Кацярына говoрыць бацьку: «идзи, бацьку, и скажи

пану трохъ дуракоў: одзінъ, што поцярязу ступу, другій што нашоў, а третій ты панъ — што ўзяў ступу и хочеш ящо тоўкачоў.

Дзёдъ пошоў и сказаў. Тогды панъ сказаў: «Дзёдъ, твоя дочка, Кацярына, разумна. На табё жменьку лёну, сняси яго своей дочкё, нехай яна мнё гэтый лёнъ спрядзецъ, соткець и здёлаецъ мнё къ вечару рубашку».

Дзёдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, ёнъ сказаў дочкё, што прыказаў панъ. Тогды дочка дала дзёду палочку и сказала: «на табё, татулька, гэту палочку, одняси яе къ пану и скажи яму, штобъ ёнъ мнё перша здёлаў ўси прыпасы для того, штобъ можно было ткаць. — Дзёдъ пошоў и оддаў пану палочку. Панъ ўзяў яе и сказаў: «разумна, братъ, твоя дочка Кацярына». Паслё гэтого панъ ўзяў дзисятокъ яецъ, сварыў ихъ и сказаў дзёду: «штобъ яго дочка посадила курыцу на гэты яйцы и штобъ чырозъ 2 недзёли былі ципляты». Дзёдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, оддаў дочкё яйцы и сказаў, што панъ прыказаў. Тогды дочка ўзяла гарнецъ ячменю, одварыла яго и сказала бацьку, штобъ ёнъ яго донёсъ пану, штобъ ёнъ яго посьяў, сжаў, смолоціў и надраў крупъ, для того, кабъ було чимъ кормиць циплять.

Дзёдъ пошоў и оддаў ячмень пану. Панъ тогды сказаў: «разумна твоя дочка Кацярына, али ты ей скажи, штобъ яна ко мнё ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзётая». Дзёдъ прышоў и кажиць гэто Кацярынё. Яна тогды ўзяла наварыла жидкаго кисялю, нахлебалася яго, укрупцалася ў сётку, ўзяла труса, сёла на козла и поѣхала къ пану. Тольки што панъ зъ вокошка увидзёў Кацярыну, вялёў напусциць на яе собакъ. Якъ тольки собаки кинулися на яе, яна разъ кинула имъ труса, а сама на козлё подѣхала подъ крыльцо къ пану. Панъ вышоў къ Кацярынё, гово́рыць: — «яжъ табё казаў, штобъ ты ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзётая. — «А яжъ такъ кисялю поёла, сёць надзёла и на козлё прыѣхала».

— Ну, будзимъ, Кацярына, жаницца, сказаў панъ.

«Будзимъ, паночекъ».

— Тольки ты, Кацярына, мой судъ не перасуживай.

«А панъ на мяне: «брэdziшь» не скаже». Вотъ яны и ожанилися и живуць. Тольки разъ, ў навозную толоку, у одного мужука жарабилась кобыла, а жарўбенокъ подкаціўся подъ колёса. Тогды мужўки начали спорыць. Одзинъ говόрыць: моя кобыла жарабилася, — другій: мои колёсы, и панъ говόрыць: колёсы жирабились.

Тогды Кацярына сказала, штобъ ўзяли колёсы и кобылу и пусцыли зъ горы, за кимъ побяжиць жарабенокъ, того кобыла. Тогды панъ сказаў: Кацярына! ты мой судъ пирасудзила.

На noci ў мойго бацьки, сказала Кацярына, куры ўзлѣвши на домъ, клювали звѣзды, а шуки, вылизши зъ воды, собирали горохъ.

— Што ты брэdziшь?

«Во панъ, на мяне сказаў: «брэdziшь».

— Будземъ, Кацярына, разженивацца.

«Будзимъ, паночекъ».

— Али ты, сказаў панъ, Кацярына, бяры у мяне, што табѣ мило, што табѣ любо.

Тогды Кацярына ўзяла напоила горэлкой пана, положила яго ў лодку и поѣхала зъ имъ по рацѣ.

Тольки панъ проснуўся и говόрыць: «я табѣ казаў, Кацярына, бяры, што табѣ мило, што табѣ любо».

— Панъ мнѣ милъ, панъ мнѣ любъ, я пана и ўзяла.

Послѣ гэтого панъ и Кацярына стали жиць и поживаць умѣсьци.

Записана ученикомъ Витебск. Гимназ. Станевскимъ въ Витебской губернии и уѣзда.

Ср. во 2 т. «Трудовъ» Чубинскаго, стр. 611—616, № 84 и № 85, Народн. р. сказки Леанасьева, кн. III, стр. 188 «Мудрая дѣва» и кн. IV, стр. 469—77; Сказки Худякова, в. 1, № 6: Die Kluge Bauerntochter въ «Kinder-und-Hausmährchen» бр. Гриммовъ, т. 2, стр. 37, и наконецъ «Семилѣтка» въ III вып. бѣло-русск. сб. г. Романова, стр. 392, № 94; — также Uhland's Schriften zur Geschichten der Dichtung und Sage, 3 Band, стр. 212.

93.

ПАНЪ, ЧАЛОВѢКЪ И ЖИДЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстисжск. волости.

Панъ згубіў загарокъ, а чаловѣкъ нашоў и нясе къ пану. По дорозѣ зайшоў ў кáршму. Жидъ раидартъ якъ довѣдауся, што ёнъ нясе пану загарокъ, даў чаловѣку вышницъ кватэрку и кажа: «Пойдземъ разомъ зъ тобой,—ты скажи, што мы загарокъ нашли ў двоёмъ, я лѣпій умѣю говорыць, дыкъ панъ намъ и госьцинца боли дасьць, подзѣлимъ тоды госьциницъ пополамъ, а я дамъ табѣ за тоя кварту горэлки». Ну и пошли ў дворъ. Панъ пытае: «Чаго вы?» Мужикъ кажа: «я нашоў загарокъ паноў, дыкъ прынесъ» А жидъ кажа: «гэто ми ў двухъ нашли, — ёнъ йшоў, я ўхаў, ёнъ увидзіў, а я нашоў». Панъ кажа: «Добра! А што вамъ за гэто даць? дамъ вамъ по коровѣ,—годзѣ будзя». Жидъ отказывая: «ой чаму не дóбро, папе?» А мужикъ: «не панъ, мало!» Панъ: «Коли мало, то дамъ по двадцаць рублей». Жидъ мужика штурхае подъ бокъ, кабъ сказаў: «годзя!», а той ўзноў: «Не, панъ, давай болѣ за гэтакій загарокъ, што якъ живы круцицца и шпéчэ и самъ говóрэ, а панъдаецъ гэдакъ мало». Тоды панъ узловыўся: «Ну, колишь, мало, то я вялю даць вамъ 50 бизуноў!» Мужикъ поклоніўся и кажа: «дзякуй, пане, я гэтаго тольки и хочѣў, гэто найлѣпшій для мяне госьциницъ» и, обярнуўшыся къ жиду, говорэ: «Хочь ты и просіў мяне даць тольки половину паньскаго госьцинца, али я чаловѣкъ низайздросный, дарую табе ўвесь, бяры сабѣ бизуны и трымайся на здороўя». Тоды панъ догадаўся, што гэто жидъ ни находзіў загарка, а тольки прычаниўся къ мужику ў хаўрусь, ну и сказаў ўсынаць жиду 50 бизуноў.

Зап. отъ крест. Якова Бузы волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

94.

МУЖИКЪ И ЦАРЬ.

Могилевск. губ., Горицк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ мужикъ копаў погребъ и нашоў тамъ кусокъ золота. Ёнъ узяў гэто золото и думаетъ: «дзѣ мнѣ яго дзѣць? Оддаць пану?

панъ и скаже, што я краў. Оддаць жиду? Жидъ обмане, што ето ни золото. Не! понясу я лѣпшъ къ цару и дамъ госьдинца». Надзѣў лапци и сермягѣ и понесѣ. Дни перасѣ три зайшоў ёнъ къ цару. Тамъ яго часовый спрашивае: «Куды ты, мужикъ, лѣзешъ?»

— Къ цару, служивеньки.

«Што табѣ тамъ треба?»

— Ахъ служивеньки, пусьци, мнѣ дужа треба.

Такъ яго пропусьцѣ первы и други часовы и ёнъ дойшоў до царское комнаты, а тамъ ле царское комнаты стояў ганараль. Той суняў мужика и спрашивае: «Куды ты, мужикъ, идзешъ?»

— Къ цару

«Чаго?»

— А во чаго: копаў я погрепъ и нашоў кусокъ золота и нясу цару госьдинца.

«Покажи!»

Мужикъ достаў и показаў гэто золото. Тогда ганараль каже! «ну коли дасі половину того, што табѣ царъ дасъ, то пушу, а не даси, то идзи назатъ».

— Добре, паночекъ, дамъ!

Ганараль доложіў цару. Царъ вышоў и спрашивае:

«А што табѣ нужно, мужичокъ?»

— Ничо́го, царочекъ-паночекъ! я принёсѣ вамъ госьдинца», и даў яму кусокъ золота. Царъ ўзяў золото и каже:

«Што-жъ табѣ одаць за гэто?»

— Ничо́го царочекъ-паночекъ. Коли ёсѣ чарка горэлки, то дайця.—Царъ приказаў принясьци горэлки грахвинъ и бѣлаго хлѣба. Мужикъ пошендзѣў на бѣлы хлѣбъ и кажець:

— А мой же ты царочекъ-паночекъ! мой дзѣтъ такого хлѣба ни їў и я ня буду,—я боюся яго їсьци. Ци нима у васѣ солдацкаго хлѣба?

Царъ приказаў принясьци солдацкаго хлѣба. Принясли. Царъ поставіў хлѣбъ на горэлку и мяса, а самъ пошоў ў другую комнату и глядзиць съ царицаю, якъ мужикъ пѣе и їсь. А

мужикъ наліе чарку, выпѣе, закусиць, и зноў наліе, выпѣе и закусиць; такъ и выпіў ўвесь грахвинъ, ды глядзиць нима нікого, ёнъ перахрысьціўся. Тутъ царъ вышоў. Тогды мужикъ: «спасибо царочекъ-паночекъ: напіўся, наѣўся!» А царъ каже:

«Штошъ яще табѣ нужно, мужичокъ?»

— А царочекъ-паночекъ! Штопъ цепенерь поскакаць.

«Музыку!» сказаў царъ. Тутъ пришла полковая музыка.

— «Не, не! царочекъ-паночекъ! Я по такой музыцѣ ня умѣю скакаць; мнѣ штопъ дуду!»

Царъ разослаў по гóродѣ, —нашли дуду. Мужикъ скакаў, скакаў, потомъ сказаў: «до!» ¹⁾

Тогды царъ спрашиваецъ:

«Што шъ цепенерь табѣ нужно?»

— Цепенерь царочекъ-паночекъ, штопъ поспаць.

Царъ приказаў приготоуиць посьцель, а мужикъ якъ углядзѣў посьцель, такъ ажъ удзивиўся:

— Не, не, царочекъ-паночекъ! мнѣ штопъ грохоўя!

«А што такое: грохоўя?»

— Гэто солома зъ гороху.

Царъ приказаў достаць грохоўя. Привезли цѣлый возъ грохоўя и положили ўсе ў комнату мужика. Тогды мужикъ шапку положиў потъ голову и тутъ жа захрапѣў. А царъ ўсе слухае: ци жиў ёнъ, што вышѣ цѣлый грахвинъ горэлки. Храпиць мужикъ. Потомъ ўстаў, а царъ спрашиваецъ:

«Ну што цепенерь табѣ нужно?»

— А мужикъ, скрабя солому, кажець: «а што царочекъ-паночекъ? — Чарку горэлку, голова дужа болиць, ажъ тращиць.

Царъ даў яму горэлки. Мужикъ выпіў дзвѣ чарки, а царъ спрашивае:

«Цяперъ, што нужно, мужикъ?»

— Спасибо, царочекъ-паночекъ! Я вамъ тутъ нагрубеяніў,

---

1) Сокращеніе ить *досиць*, т. е. довольно.

наскакаў, насоріў,okraукаў, пзъ лапцей накідаў, за гэта мнѣ сто рѳзокъ.

«На што табѣ рѳзки? ты шъ мнѣ даў золотѳ».

— Не, царочекъ-паночекъ, не хочу; дайця мнѣ сто розокъ.

«Рѳзокъ!»

Тутъ принясли лозы, мужикъ лѣхъ, обнажѳся и стали яго драци лозами. Якъ одличили яму 50 лозъ, ѳнъ вскрычаў:

«Не, царочекъ-паночекъ! у мяне ёсь половѳникъ».

— Какой?

«Якъ я ишоў къ вамъ, царочекъ-паночекъ, такъ ганараль ня пускаў мяне къ вамъ и сказаў: «коли даси мнѣ половину того, што царъ дась табѣ, то пуцу. Я обѣщаў даць; такъ дайця на-перотъ яму пецъдзесаць, тогды мнѣ пецъдзесаць».

Царъ приказаў здѣць ганаралу одзежа и легчи. Ганараль лѣхъ, яго одлупили. Тогды мужикъ говѳриць:

«Ахъ, царочекъ-паночекъ! ѳнъ у васъ добре служиць, дайце яму и мою часьць».

Тогды ганаралу дали еще 50, а усихъ сто и разжалували на радовые солдаты. Царъ распросѳ мужика: откуль ѳнъ и хоцѳъ яго наградзиць, а мужикъ за шапку да за дзверы, тольки яго и бачили. Яще мужикъ ни пройшоў домоў, якъ яго ослобонили отъ пригону, зрѳбили двораниномъ и назначили пенсію. Панъ тогды удзивиўся: за што гэта мужику такая чесь? И до сихъ поръ не вѣдаецъ.

Зап. Учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

95.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ.

Солдаты йшоў зъ службы, — напѳткаўся зъ разбойниками; тые пытаюць яго: «Хто ты таки?» Ёнъ одвячѳя: «Я таки сами, якъ и вы». Увидѣли; чаловѣкъ вязѣ цялѳ продаваць, — разбойники говѳраць солдату: «Коли ты таки, якъ и мы, то глядзи, кабъ ты украў сорочку, штѳ на гэтомъ чаловѣку». — «Дѳбро,

украду». Солдатъ несъ съ собою новыя боты; ўзяў одзинъ боть вымазаў ў грязы и кинуў пры дорóзѣ. Тѣхаў мужикъ, увидзѣў боть, поглядзѣў, што вельми ў гразі, покинуў и поѣхаў далѣй. Солдатъ одышоў далѣй и кинуў други, чисты боть. Мужикъ углѣдзѣў тутъ чисты боть, покинуў возъ съ цѣлямъ, а самъ вярнуўся по той перши боть; думаетъ сабѣ: «обмыю и той да гэгы и будзе два добрыя новыя боты». Покуль мужикъ сходзіў по той боть, солдатъ ўзяў, скорэнко одрэзаў цѣляци голову и ўкинуў ў возерó далеко одъ бѣрэгу. Мужикъ вярнуўся, глядзиць — цѣляци нима на вóзѣ, только голоўку видаць ў водзѣ. Думаетъ мужикъ: «Якъ цибе воўкъ ўнёсь туды!» — раздзѣўся, одзѣнне положиў на бѣрэзѣ, а самъ полѣзъ по цѣля. Солдатъ ухопіў кошулю и своѣ боты и уцѣкъ. Мужикъ вышоў, — нима ни кошули, ни ботаў. Разбойники похвалили солдата и говораць: «цяперъ еще роби одно дзѣло: пойдзи ў городъ, ўлѣзъ потайно ў казначейство и прыняси намъ мяшочкоў два золота». — «Дóбро!» Пошоў солдатъ ў ночи, нашоў вокно, гдзѣ ня было каравульныхъ, зробиў сабѣ вярóучаные драбинки и по ихъ ўлѣзъ, ўзяў кольки яму было трѣба золота и уцѣкъ. Послѣ оглѣдзилися ў казначействѣ, што гроши нѣхто краў, нашли тое мѣсто, кудю злодзѣй лѣзъ, осудзили, кабъ злодзѣя зловиць, проціў того мѣсьца выкопаць потайную яму: «якъ будзе ёнъ други разъ лѣсьци, кабъ упаў ў яму и не вылѣзъ и по гэтомъ познаемъ злодзѣя».

Якъ зпотрэбилосѣ разбойникамъ други разъ грошей, то солдатъ одзинъ уже найшоў, а ўзяў съ собою товарыща. Прышли туды, солдатъ кажа на разбойника: «лѣзъ ты цяперъ!» Той якъ ступіў, такъ и ўпаў ў тую яму. Солдатъ увидзѣў, што тутъ бяда не минучая, ўзяў, абрэзаў тому разбойнику голову. «Цяперъ, думаетъ ёнъ, нхто не довѣдаяцца, — хто злодзѣй». Якъ прышло начальство и нашли злодзѣя, але глядзяць ёнъ безъ головы. Што тутъ робиць, кабъ узнаць злодзѣя? Обдумалися: трѣба ўсюды возиць гэтаго трупа: чи не признаецца хто до яго? Начали ўсюды возиць яго, — нхто не признаецца, а потымъ довязли до тую хату, гдзѣ жиў той солдатъ съ тыми разбойниками, ажъ выходзиць

жонка забитаго и познае своего мужа, начала плакаць надъ имъ, а солдатъ ухоніў чигунъ зъ печи воды кипятку и опарыў дзиця яе. Якъ стали доходзиць ўсе: «чи гэта яе мужъ, што яна плача, то солдатъ показаў дзиця и сказаў, што яна плача по дзицяци, што яно опарылось. Ўсё повѣрили и одступили одъ ихъ. Донесли объ гэтомъ цару и просили, кабъ царъ позволіў изъ того золота, што яще осталось ў казначействѣ вылиць барана и поставиць на горы и пыльноваць дóбро, покуль злодѣй той прійдзе красьць яго. Царъ позволіў; такъ и зроби́ли. Солдатъ увидзѣў, што такъ пыльнуюць барана. поѣхаў ў городъ, купиў сабѣ за злотыхъ пять коня зъ возомъ, священническую рáсу, подра́сникъ, накупіў рызоў, а затымъ купиў водки бутэлекъ двѣ и засыпающихъ (усыпительныхъ) капель, ўліў ихъ ў водку, самъ одѣўся ў подра́сникъ и рáсу, рызу съ скрынею поставіў на возъ и поѣхаў подъ тую гору, гдѣ стояў золоты баранъ, ўѣхаў тамъ ў великую грязь и стаў. Крычиць на тыхъ каравульныхъ: «братцы! идзице, вывядзице мяне съ конемъ одсюль, бо я чисто сабѣ одѣньне напачкою». Тые видзяць, што священникъ, двое подошли и вывязли яго съ конемъ. Ёнъ жа-жъ такъ радъ, такъ дзякуе имъ, — вымае бутэльку горэлки, частуе ихъ: выпійце, братцы, впица за свой трудъ и позвѣще и тыхъ, нехай и яны подыдуць и вышыюць». Якъ подошли тые и выпили, то и ўсё поснули, бо водка была зъ сыпучими капи́ями. Якъ поснули яны, солдатъ ўзяў барана, забраў, а ихъ ўсихъ поодзѣваў ў рызы и покинуў. Послѣ прыходзиць начальство, паходзиць чатыре священника спяць ў рызахъ, а барана нима, узнаюць што гэта каравульные, разбудживаюць ихъ, — тые ничого ни понимаюць.

Дали знаць объ гэтомъ цару, — а царъ не знае, што робиць: и казну соўсиль згубіў, и злодѣя не ловили.

Назначае царъ балъ и кабъ ўсихъ на тымъ балю попиць, думая, што той злодѣй, якъ добро упѣеца, прыдзе до царской дочки спаць и сказали ей, кабъ яна яму помазала лобъ чорною хварбою, што пять дней не смываецца. И праўда! Ёнъ якъ упиўся, прышоў до царской дочки спаць — яна и помазала. На

заўтра ёнъ предъ люстромъ якъ поглядзѣўся, и увидзѣў што ёнъ помазаны, то нашоў хварбу и ўсिमъ госьцямъ намазаў лбы. Ну тутъ не познали злодзѣя. Пóгымъ царъ изноў назначае балъ и велѣў, што коли той изноў прыдзець до царской дочери спаць, то выкопаць яму коля яе ложка и прыкрыць яму соломой, кабъ ёнъ упаў ў яму.

Видзиць солдатъ бѣда,—ўзяў круцель соломы, нашоў пры сабѣ сѣрничекъ, подпаліў круцель, потымъ выкинуў зъ огнемъ наверхъ. Ўсѣ якъ увидзѣли пожаръ; кинулися ратоваць царэўну и попадали ў яму. Солдатъ выбраўся наверхъ и вылѣзъ изъ ямы.

Тутъ видзиць царъ, што гэты злодѣй мае рóзуму большъ за ихъ ўсихъ, выдаў указъ и вялѣў прыбиць абъяўленьне по ўсѣмъ улицамъ ў городзѣ, што нехай хто умѣе робиць такіе штуки, прызнаецца, то царъ яму даруе ўсё и свою дочку́ оддасць за яго.

Тогды той одъ сибѣ написаў абъяўленьне, што нехай царъ справядліве подпишецца и выдасць манихвесьць, то я прызнаюся. Тогды той самъ показаўся цару, прызнаўся воўсѣмъ. Царъ дароваў яму ўсё и оддаў за яго дочку свою и зробіў яго княземъ сваяго царства.

Записала по памяти М. Новицкая. Сообщ. Е. Θ. Карскимъ.

96.

б) Минск. губ., Слуцкаго ўѣзда, Романовской волости, м. Романово.

У одного цара до старосьця не было дзяцей. Гэты царъ стаў просиць вѣдзьмы, штопъ яна попросила Бога, кабъ ёнъ даў цару дзіця. Вѣдзьма помоллася Богу и ёнъ ей показаў зелье. Гэто зелье царица сварила и вышила и чаразъ годъ родзіўся сынъ. Коли сынъ гэты подросъ, то здзѣлаўся очень великимъ злодзѣемъ, а когда яму было годоў 18, то царъ за яго кражу выгнаў вонъ. Наняўся гэты царевичъ къ шаўцу робиць боты,—зъ выговоромъ: по пяці годзинъ гуляць вѣчаромъ. Шавецъ согласіўся и ўзяў царевича ў хату. Хата шаўца была близко

коле дома на моры, гдѣ ховалось золото. Царскій злодѣй достаў лодку и поѣхаў къ дому. Пріѣхаў туда, ёнъ продраў сѣбѣ и ўлѣзъ ў домъ. Набраўши золота, ёнъ изноў вылѣзъ, замазаў дырку и отпавіўся до своей хаты зъ золотомъ.

Икѣ углѣдѣў шавецъ золото, дыкѣ ёнъ стаў просиць гэтого злодѣя, кабъ ёнъ ўзяў яго съ собою красьци золото.

Вечаромъ гэтого дня сторожы догадalisь, што нѣхто украў трохи золота и выкопали роў и напусьцили живою смолою. Вечаромъ шавецъ и царевичъ пошли ў гэты же домъ красьци золото. Царевичъ казаў шаўцу: «не бяги!» Но ёнъ быў такъ радъ, што не захоцѣў слушаць царевича и побѣгъ ўпародъ, думаячи, што тамъ сухая земля — и съ размаху упаў по шыю ў живую смолу. Царевичъ ніякъ ни могъ яго выволокти. Тогды ёнъ вынѣў ножъ зъ кишени и изрѣзаў голоў шаўцу, а пришоўши, сказаў жонцѣ, што изъ яе мужемъ зробилося.

Назаўтра сторожы выняли мерца и ніякъ не могли узнать, хто гэта такій. Тогды одзінъ изъ сторожоў сказаў цару, што треба ўсикъ горожанъ вызваць изъ хатъ на вулицу и возиць цѣло мреца и хто стане плакаць, то изъ тое хаты и злодѣй. Жана шаўца говориць: «я не вцярплю, а заплачу». Тогды царевичъ ей говориць: «ты зроби во якъ: купи дорогого вина, разби и стань плакаць, а коли хто спросиць: чаго ты плачешъ, то ты скажешъ, якъ я цебе навучу».

Повозили, повозили цѣло да и повѣсили, незнаўши, хто гэта такій перадаць тымъ домомъ, гдѣ золото. Жана шаўца стала просиць царевича, штогъ ёнъ украў цѣло и закопаў. Царевичъ придумаў хитросьць: ўзяў купіў за три рубля кобылу и набраў много ризъ и вина. Ў вино ёнъ наклаў добро зелье. Когда ёнъ пріѣхаў близко къ дому, то кобыла яго увязла ў грази и ёнъ стаў зваць сторожоў, кабъ яны помогли яго бѣдзѣ. Тые послушали яго. За труды ёнъ даў имъ вина зъ зельемъ; яны выпили и полягли спаць. Тогды ёнъ ихъ поодзѣваў ў ризы, загробъ цѣло шаўца и набраў золота, вярнуўся назадъ. Назаўтра сто-

рожа поўставали и угледзѣли, што яны ў ризахъ и гавораць адзінъ на аднаго: «ты попъ! ты попъ! ты попъ!»

Тогды яны придумали другую штуку, штопъ угадаць злодзія: пусьциць козла и хто гэтаго козла украдзе, той злодзіі. Царевичъ украў козла, але такъ хитро, што ніхто яго ні угледзѣў. Тогды стали шукаць козлинаго мяса и гэта нашлі у царевича и написали на воротахъ яго дома: «гэттака козлінае мяса». — Царевичъ пошоў ночьчу и написаў то само на ўсіхъ домахъ. Тогды самъ царъ сказаў, хто такіі злодзіі и наградзіў яго полцарствомъ.

Зап. 22 мая 1835 г. учен. пригот. класса Несвиж. учит. Семинаріи, С. Команскимъ.

97.

ЧЕСТНЫІІ ВОРЪ.

а) Минск. губ., Игум. уѣзда, с. Микуличи.

Быў сабѣ нѣйдзя мужыкъ, да п ня вяліся у яго коні. Думаў ёнъ, думаў, што тутъ робіць, а далай и прыдумаў дзѣляль¹⁾ украсьци кобылу, кабъ якляль развѣсьци коняй. Але ўпéрадь, якъ иці красьци, пошоў мужыкъ къ своему пану. Прышоўши къ пану, ёнъ просіў яго написаць яму карту. — «Што жъ табѣ мужыкъ написаць у карця?» попытаўся у яго панъ. «Пиши, паня, што я буду казаць». Панъ ето ўзяў папéры, коломáрку²⁾ зъ чорнымъ, парб, да й прымосьціўся писаць. Мужыкъ и кажа пану: «Пиши, паня, такъ ў карця: Жыве мужыкъ на слободзѣ, няма вѣдома дзѣ; даі́ Божа, щасьця: иду кони красьци; якъ разжывуся, дакъ назадъ привяду». Панъ якъ разъ написаў такъ, якъ говорыў мужыкъ. Подзяковаў ёнъ пану, ўзяў карту, да й пошоў. Ёшоў, йшоў, ажи́бі бачыць ёнъ нѣйкі дворъ паньски, а кола двора хлопецъ ў дзвѣ бороні́ скородзиць ниву. Подышоў

---

1) гдѣ-нибудь.

2) чернилицу.

музыкѣ блжай къ хлопцу, полядзіў на коняй, ажыі бачыць, што ў боронахъ запражаны конь и кобыла. Тутъ музыкѣ почаў думаць, якъ ба яму вѣчапиць кобылу, а далей ёнъ во якъ схи-троваў: подышоўшы къ хлопцу уже сусимъ близко, музыкѣ заенчыў¹⁾ животомъ. «А братко, а рѣдны! па, заняси карту къ своему пану; я ни якъ ня зайду: животъ рѣжа, пяхай Гѣсподзь-Богъ крѣя и ратуя,—авой умираю; идзи братко, няси скорэй пану карту, а я тутъ поляжу, и кѣняй твоихъ попилаўю». Той хлопяць ўзяў карту у музыка да й понёсь яе къ своему пану. А музыкѣ, якъ только хлопяць сховаўся за паньскія пуни, скѣранька ўстаў, выпрагъ кобылу, сѣў на яе, да й поѣхаў. Прышоў тымъ часомъ хлопяць къ своему пану и подаў яму карту. Панъ надзѣў окуляры²⁾, да й прочитаў: «Жыве музыкѣ на слободзѣ, нямá вѣдомо дзѣ; дай Божа шасьцьця, иду кони крѣсьци,—якъ разжывуся, дакъ назадъ прывяду». Якъ закры-чиць на хлопца панъ: «Бяжы, дурань, скорэй на пѣля къ конямъ, етажъ злодзей даў табѣ егу карту; ёнъ хѣча кѣняй украсьци; бяжы скорэй!» Хлопяць якъ кинуўся, якъ побяжиць на поля,—прыбягая, ажны бачыць, што только одзинъ конь ў боронѣ стоиць, а кобылы няма. А музыкѣ даўно уже прыѣхаў домоў. Кобыла прывяла яму 7 жарабятъ; ёнъ развѣў кѣняй пзъ ихъ; а послѣ прывѣў яе назадъ туды, дзѣ украў, да й пусьциў яе на дворѣ.

Зап. со словъ крестьянъ и крестьянокъ воспитанникомъ Мниской духов-ной семинаріи А. Ральцевичемъ.

98.

б) Той же губ., Борисовск. уѣзда, Мстижск. волости.

У одного чаловѣка, што бывало купиць коня, дыкъ ци воўкъ зѣѣсьць, ци такъ згине — ниякъ ни видзѣцца. *Построили*(?) яму людзи, кабъ ёнъ гзѣ ибудзь ўкраў кобылу, дыкъ зъ яе прышлodu и заведзець кони. Пошоў гѣто ёнъ къ пану и кажа: «такъ и такъ построили миѣ—трѣба псыци украсьци кобылу. Наниши миѣ, панъ, карточку, — пойду, попробую». Панъ говорѣ; «што ты здурнѣў, ци што? Якъ я табѣ гѣто могу писаць? за гѣто отвѣчаць можно.

1) застональ.

2) очки.

— А не, панъ, напиши тольки трохо я буду казаць:

Жіў Иванъ на слободзѣ,

Чортъ вѣдае дзѣ;

Идзе кобылу красьци,—

Дай, Божа, яму счасьцьця!

Коли украдзець

И Богъ яму повядзець,

Дыкъ назадъ отвядзець,

А коли Богъ ни повядзець,

Дыкъ и гэта пропадзець.

Панъ такъ и написаў яму. Ёнъ ўзяў карточку и пошоў. Пройшоў сколько миль, бача: коля дороги чаловѣкъ на кобылицѣ орэць попаръ;—ёнъ подыйшоў къ яму и кажа: «Помогай Богъ!»

— Дзякуй! Куды йдзешъ, чаловѣча?

«А къ вашаму пану отъ свойго пана зъ карточкой, али такъ уморыўся, боляць ноги. Заняси, ты братъ', а я за цябе поору трóхо! Ды вотъ мою золотоўку, дыкъ послѣ и выпьемъ зъ тобой за тоя.»

Чаловѣкъ той послухаў и пошоў зъ карточкой къ пану. Дворъ быў зъ поўварсты, нидалёко. Ёнъ разбáиў пану, хто яму даў карту нясьци. Панъ прочитаў и кажа: «бязи, догоняй! гэта злодзій,—ёнъ твою кобылу пеўня ўкраў». Той бягомъ на пóля—нима кобылы, тольки соха осталосся.

Прошло семь годъ: у гэтого чаловѣка, што украў кобылу, ужо нисколько жарабать завялося добрыхъ. Тогды ёнъ тую кобылу ды ящо съ жарабенкомъ однимъ отвѣў назадъ ноччу и привязаў на двори.

Записано волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. отъ Садовича. Сообщ.
Минск. Статистич. Комитетомъ.

99.

МАСТЕРОВОЙ, ЕГО ЖЕНА И СОЛДАТЪ.

Витебск. губ. и уѣзда, Киролевской волости.

Якъ жыў быў ў однимъ городзѣ масцировэяй, стыляръ, абы можа куваль. И почуў ёнъ разъ, ходзя на работи, што къ яго жóнцѣ ходзюць тры попы. Вотъ ёнъ самъ сабѣ и думиць: дай-

ка-жъ поймаю я тыхъ попоў! дый говорыць жонци: «ну, жонка, прыготоў миѣ чаго ў дорогу; я пойду ны работу». Жонка тая и рада, наварыла, напикла яму чаго было, справила. И пошоў ёнъ. Отыйшоушы нямного, стаў зы вугломъ дый глядзиць, глядзиць ажъ бягиць, бягиць къ яго жонци попъ. Ёнъ тоды пошоў другэй стыронэй вулицы, ў боки ўзяўшы. Жонка якъ увидзѣла гэню: «авой, бацюшка, кудыжъ вамъ хувацца? Лѣзьця ў каминь!» а тамъ подполья не было. Попъ и ўлѣзь ў каминь. Прышоў мужикъ, быццымъ забыўся нѣшто, и стаў искаць пы хаци, а самъ ўсѣ заглядываецъ, куды ето жонка попа схувала? Глядзь! ажъ попова борода черазъ душникъ торчиць. Вотъ ёнъ тоды сѣў на лаўку, дый кажиць жонци: «жонка, а жонка! прагí миѣ іечню». Жонка тая и такъ и сякъ: «ёсь готовая, только ѣшь!»—«Ни хочу, свѣжихъ давай! Нечыго робиць, разложила жонка огонь; стала пречъ іечню, попъ тамъ и затохся. Мужикъ іечни можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў, вышыў на вулицу, стаў зы вугломъ дый глядзиць; — глядзиць ажъ бягíць, бягíць къ яго жонци други попъ. Ёнъ тоды пошоў другэй стыронэй вулицы. Жонка якъ увидзѣла: «авой, бацюшка! ета-жъ мужикъ! кудыжъ вамъ хувацца? лѣзьця ў каминь! Прышоў мужикъ, быццымъ ¹⁾ забыўся нѣшто. А йна яму и кажиць: «авой, што ето у васъ нѣшто памиць такая дурная, што вы забываецца». А ёнъ сѣў на лаўку: «жонка, пяки миѣ блины!»—Йна и такъ и сякъ: «готовый ёсь!»—«Ни хочу, свѣжихъ давай». Нечыго робиць; разложила йна огонь, стала печь блины, — и други попъ затохся. Мужикъ тый блины можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў и пошоў. Огыйшоўшы нямного, стаў за вугломъ дый глядзиць; ажъ бяжиць къ яго жонци трецьцй попъ. Ёнъ опяць пдзецъ другэй стыронэй вулицы, у боки узяўшы. Жонка увидзѣла: «авой бацюшка, куды-жъ вамъ хувацца? Лѣзьця ў каминь! Прышоў мужикъ, быццымъ забыўся нѣшто. Походзіў, повскаў пы хаци, сѣў на лаўку дый вялѣў жонци крупёню варыць. Нечыго робиць: разложила жонка огонь, стала варыць крупеню—и трецьцй попъ затохся. Вотъ тоды ужо му-

---

1) будто.

жикъ помоліўся Богу, сыбраўся и сусимъ пошоў. Ходзиць баба колы хаты, плачиць, руки ломань, што дзѣлаць? Ажны три попы ў каминѣ! Сустраўся ей солдатъ:

«Што, бабка, горюишь?»

— Ай, служивинькій, такая у мяне гора и сказаць ня можно!

«Якъ то можиць быць, — ня можно! Скажи, бабка, мнѣ; я, можа, помогу».

Баба звiлa яго къ себѣ, напоила, накормила, дыи говорыць:

«Авой, служивинькій, попъ у мяне ў каминѣ сядзиць!»

— Ничого, бабка, я табѣ помогу: я яго ў лунку ўсуну. По-годзи ды ночи.

Вотъ якъ тольки ночь, солдатъ ўзяў попа, ўзваліў сабѣ на плечи дыи пошоў. Идзецъ коло кылавурнаго солдата, а солдатъ и пытацца:

«Хто пдзѣць?»

— Чортъ!

«Кого нясѣць?»

— Попа!

Дый пошоў, а кылавурный солдатъ думыць самъ сябѣ: «вотъ табѣ и молись; чортъ попа понёсъ!»—Вярнуўся солдатъ, а баба яму:

«Авой, служивинькій, якъ жа вы яго топили? ёнъ жа ўзноў прыбѣгъ!»

«Ахъ! зорви зъ яго животы! Дывай, бабо, яго: цяперъ я яму камень на шыю прычаплю!» Ўзваліў другога попа на плечи дыи понёсъ. Идзецъ коло кылаву́рнаго солдата, а солдатъ спрашиванць:

«Хто пдзѣць?»

— Чортъ!

«Кого нясѣць?»

— Попа!

Солдатъ самъ сябѣ думыць: «авой и обѣдни не кому служить будзецъ: ўсѣхъ попоў чортъ ператопиць!» — Вярнуўся тэй солдатъ къ бабѣ, а баба яму:

«Авой, служивинькій, якъ ето вы ихъ топиць? ёнъ жа опяць прыбѣгъ!»

«Прыбѣгъ?! Ну цяперъ жа я яго коликомъ попихну. Дывай яго, бабо!» И етого попа понёсѣ топиць. Нясець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ яму:

«Хто идзець?»

— Чортъ!

«Кого нясець?»

— Попа!

Дый побѣгъ къ рацѣ. Солдатъ кылавурный ни уцирпѣў, хуць ня можно яму было отъ кылавуру отыйциць, али ёнъ побѣгъ къ свояму пылковому попу (ў ўсякимъ поўку ёсь свой попъ), дый кажиць:

«Авой, бацюшка, чортъ ужо трохъ попоў топиць понёсѣ! Уцикайця вы скорэй!»

Попъ тый спросоньня ўскочіў; хваціў подрасникъ дый на вулицу. Тольки ёнъ выбѣгъ, ажъ солдатъ ворочіўся отъ ракі. И падалося яму, што ето тый самый попъ, што ёнъ топиць носіў. Ёнъ за имъ: «Постой, стой!» Крычиць: «куды ты?» — Попъ уцикаць, а ёнъ за имъ! Али дыки догнаў яго; сгробъ дый поцягнуў ў раку и етого попа утопіў, дый далекó подъ лёдъ запихнуў, кабъ ня выскочіў ящо.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

100.

КАЗКА ПРО ПОПА И ДЗЯКА.

а) Минск. губ., городъ Слуцкъ.

Быў собѣ ў вдномъ сялѣ попъ да дзякъ; обўдва пьяницы; а по даўнѣйшему обнакновенію попы да дзяки мало жалованья брали. Хочетца имъ пиць, да нима за што. Отъ дзякъ и каже попу: «Есть у тебе, бацюшка, книга тоўстая, ты будзешъ на гэтой книзѣ гадаць, а я пойду красьць, то намъ и будзе съ чаго выпиваць».

«А куды-жъ ты, дзяче», говориць попъ, «пойдзешъ красьци?»

«А у нашаго Апанаса ў сялѣ волы добрыя, то я пойду вола украду, ў лѣсь повяду да къ бярэзинѣ и привяжу; дакъ ёнъ къ

табѣ и прибѣжиць заразь, бацька, пытацца, а я пристаўлю хлопца пильноваць, капъ и одъ насъ, хто не украў». Якъ сказаў дзякъ, такъ и зробіў. Ось приходзиць Апанась, да плюсь! бацьку ў руку.

«А чаго ты, свѣтъ, пришоў ко мнѣ?»

— Гэта я, бацюшка, сказаць вамъ про свое несчасьцця. Вола у мене украли.

«А што ты, свѣтъ, даси? я выворожу твойго вола; у мене книга такая есть, то я якъ прочитаю, то и узгадаю».

— Капъ то да была праўда, бацюшка, то я, што захоцьли бы, то даў».

«Яжъ табѣ сказаў, што вычитаю. Даси пяць рублёў, да гарнецъ горэлки, то и воľ будзе табѣ».

— Да я, бацюшка не буду и спориць за гэтымъ; заразь пойду, да и принясу.

«Приняси жъ першъ гарнецъ горѣлки, а пяць рублёў послѣ, якъ вола вычитаю».

Отъ мужикъ и поплеўся по горѣлку. Принесь гарнецъ. Попъ и зъ дзякомъ сѣли, да и пьюць. Пьюць, да и ў книгу попъ глядзиць, да и каже мужику: «Отъ вѣдаешъ, Апанась, я уже выгадаў, гдѣ воľ. Отъ иди ты ў лѣсъ, кола на́шая полянки, тамъ и воľ твой привязанъ къ бярезинѣ; уже яго хочучъ весьци, да бояцца, што дзень».

А дзякъ хлопцу сказаў яще ўпѣредъ: «коли, небожь, хто будзе исьци по вола, то ты и уцекай». Мужикъ пошоў, куды бацька казаў и найшоў свойго вола. Найшоўши, прійшоў къ попу, подзяковаў яму и пяць рублёу оддаў.

Попъ зъ дзякомъ ўзяўши гроши, давай попиваць. Якъ грошай нима, а выпиць треба, то дзякъ и пойдзе на промыселъ: у одного овечку украдзе, у другаго свинью, альбо перажене ў друго́я сяло, дакъ и идуць къ попу, да гроши и нясуць, а попъ ўсѣ вычитывае. Такъ доўгій часъ и проживали, да горѣлку попивали.

Ось разъ фурманъ, лёкай, да кухаръ, украли шка-

тулку съ грошами у свойго пана. Панъ, почуўши, што попъ ўсимъ вычїтывае, вялѣў запрегчи трое коней ў буду, да и послаць по попа. Прїѣжджаюць. А попъ п'яный, ажъ очи почырво-нѣли отъ горэлки, якъ бураки.

«Просіў панъ, кабъ бацюшка прїѣхали къ намъ ў дворъ», говориць фурманъ.

Попъ заразъ кудры свое причасаў, раску надзѣў святочную, сѣў ў буду, да и поѣхаў. Прїѣжджае. Панъ стаў яго частаваць, да и каже: «Я чуў, бацюшка, што вымагаеце людзямъ ў не-счасьцяхъ, поможце и мнѣ. У мене грошай много украли. Коли только вы мнѣ ихъ, бацюшка, выявице, то я вамъ за гэта дамъ пшаницы возоў два и тысячу рублѣў грошай.

«Цеперь, пане, я не могу; дома ксенжка у мене, придзетца, може, и цѣлую ночь сидѣць». — А самъ собѣ и думаетъ, якъ бы скорѣй зъ двора удраць (бо дзякъ не украў, то угадаць не можно). Панъ сказаў: «добре! Заўтра я пришлю за вами и велѣў отвязци попа до дому».

Прїѣхаў попъ до дому, позваў къ сабѣ дзяка, разказаў яму усё, да и каже:

«Пропали мы цяперь зъ своею штукаю, мы-жъ не можемъ одгадаць, хто у пана гроши украў. Треба уцекаць намъ, дзяче, съ гэтаго сяла. Дзякъ и пытае: «А коли-жъ мы будземъ уце-каць?»

— «Отъ до вечера посидзимъ», говѣриць попъ, «да допива-емъ горѣлку, а якъ заснѣвае пѣвень, разъ, да другій разъ, да трейцїй, дакъ мы и дадзимъ цягу зъ сяла, бо панъ, якъ до-нясе архирею, што мы людзей обманываемъ, то будзе намъ-обудвымъ».

«Добре!» каже дзякъ. Ты изноў тамъ будзешъ попомъ, а я дзякомъ».

Прїйшла и ночь, а попъ съ дзякомъ сидзяць за горэлкую балакаюць.

Фурманъ, лѣкай, да кухаръ бачили, што попъ быў ў дворѣ, догадалися, што попъ будзе ворожиць, да и зачали змоўляцься

пойсьди кѣ попу, якѣ паны улягутца, да и попросиць яго, кабѣ ничо́го не говорыў про тое, што ень укралі гроши у пана.

Якѣ только паны заснули, дакѣ ень ў дворѣ кѣ попу и войшли, а попѣ зѣ дзякомѣ попиваюць сабѣ горѣлку.

Фурманѣ и подошоў кѣ окну, а пѣвень «куку-рэку!» Отѣ попѣ и каже: «Дзяче, дзяче, уже естѣ одзинѣ! А фурманѣ, почувѣши гѣто, подумаў, што попѣ познаў. Прибѣтъ кѣ товарищамѣ, да и говориць, «попѣ, каже, познаў, да и сказаў, што уже естѣ одзинѣ».

«Пойду и я послухаю», говориць лѣкай. Отѣ ень и ў двухѣ пошли подѣ окно. Подходяць, а пѣвень «куку-рэку!» другій разѣ. Попѣ и каже: «Дзяче, дзяче, уже два!

Фурманѣ и лѣкай со страху кѣ трейцѣму, да и кажуць, што познаў, што и обудва пришли.

«Ходземѣ, каже, ў трохѣ», говориць кухарѣ, «послухаемѣ». Подошли ень ўсѣ тры, а пѣвень «куку-рэку!» ў трейцій разѣ. А попѣ и каже: «Дзяче, дзяче, уже ўсѣ тры».

Отѣ ень, цопѣ! да ў хату. Попѣ испужаўся, думаў, што гѣто по его прислали зѣ двора. А ень яму бухѣ ў ноги:

«Бацюшка, не выказывайце пану, што гроши укралі! Мы вамѣ дадимѣ за гѣто по тридцатѣ рублѣў ўсѣ ў трехѣ, только не выказывайце насѣ».

Попѣ возрадоваўся, да и пытаетца:

«А кдѣ-жѣ вы дѣли гроши?»

— Мы ихѣ закопали ў стайни, ў другомѣ стоянѣ отѣ дзверей.

«А вы-жѣ грошей ничо́го не ўзяли, цѣлы ень ўсѣ?» пытае попѣ.

— Ничо́го, бацюшка, ўсѣ цѣлы, якѣ мы ихѣ укралі, такѣ и закопали.

«Идзице-жѣ вы до дому, я васѣ не выкажу».

Поцалавали ень ўсѣ ў трохѣ ў руку попа и выйшли зѣ хаты.

Попѣ собѣ и думает: «попаў же я цасьцьце, да и бѣдзиць дзякѣ, который и заснуў подѣ столомѣ: «Уставай, дзяче, будземѣ пиць горѣлку до самага дня. Наша ўзяло!

На заўтра попъ яще спиць, а уже панъ прислаў чатвёрку кóняй зъ будою. Проснуўся попъ, умыўся, ўзяў книгу тоўстую, да и поёхау ў дворъ. Приходзиць попъ ў покои, да и каже:

«Вычитаў, пане! Знайшліся гроши панскіе!»

Панъ одъ радосьци давай попа частоваць, а попъ ни стаў горэлки пиць, да каже пану: «Дайце мнѣ двухъ работникоў». Дали. Отъ ёнъ и пойшоў зъ ими ў стайню. Розложіў свою книгу тоўстую. Поглядзѣў, побормотаў, да и каже: «Ну, копайце тутъ, ў другомъ стоенку». Прокопали. Отъ и гроши знайшліся. Пану уже трэба даваць попу два возы пшаницы и тысячу рублёў грошай. Пшаницы то ништо, а тысячи рублёў шкода зробилоса пану. Якъ бы тутъ зробіць? думае панъ, кабъ тысячи не даць. Ляциць жукъ, панъ и ухваціў жука ў руку. Вярнуўся ў покои и говорыць попу: «Бацюшка, згадайце, што у мене ў рутцѣ? Якъ узгадаеце, то я тогды уже оддамъ ўсё, што дакляроваў, да яще и горэлки прибаўлю». Попъ, почасаў сабѣ голоў, да говорыць:

«Отъ то-жъ попаўся жучку ў панскую ручку!»

А панъ и не знаў, что попъ Жукоўскій зовётца, до и каже:

«Справедливый вы, бацько — угадзька». Показаў яму жука, да и кинуў на землю.

Нэчого робиць пану. Трэба оддаваць тоя, што дакляроваў попу.

Насыпаў пшаницы два возы, даў тысячу рублёў грошай и нѣскольکو вѣдзеръ горѣлки, подзяковаў яму, да и отпавіў попа до дому. Попъ, прыѣхаўши до дому, позваў дзяка, да и говорыць:

«Удалася и гэта намъ штука, будземъ цяперъ пиць, да гуляць, да панскую шкатулку поминаць».

Зап. Ф. Веровскій.

Якъ были у аднэй церкви попъ ды дзякъ, такіе бѣдныя, што имъ и їсь нэчыго было. Вотъ разъ дзякъ и кажиць попу: «буд-

земъ мы зъ вами, бацюшко, коній красьць: я украду, а вы вѣскажыііся, што умѣица отгыдаць дзѣ яны; толькі барышъ пы пыла́мъ». Вотъ и стали яны такъ дзѣлыць: дзякъ украдзиць, а попъ отгыдаііць, дзякъ украдзиць, а попъ отгыдаііць. На тую бяду прышаў у цареўны персьцинь дорогій; іскали яго ўскюдыхъ, ды іійдзѣ ня могли найці. И почуў ето царъ, што ёсь попъ такий угодникъ. Вотъ ёнъ и пытрѣбываў, кабъ яму попа того дыста́вили. Ну дыста́вили, а царъ яму и кажиць: «ну одгадывай, а ни отгыдаешъ, смерць табѣ значицца». Попъ тый сабѣ тоды и думиць: «во кылі бяда моя! Усё роўно пымираць прыходзицца». Попросіўся ёнъ, кабъ яго на тры дни ў особномъ покою зыста́вили. Заперъ ёнъ дзверы, дыі стаў молицца, молицца ды прыгвариваііць: было-жъ табѣ худо Трябло; будзиць табѣ хужи Хрябло. А у цыра́ были слуги Хрябло и Трябло. Яны стояли пыдъ дзвьярми, дыі слухали, якъ ета попъ отгадываць будзець; оттого—што ета яны персьцинь украли. Вотъ якъ почули—яны што попъ кажиць: было табѣ худо, Трябло, будзець тебѣ хужи Хрябло, кинулися ў ноги попу: «бацюшка! ни кажи-жъ ты нікому, што мы украли». А ёнъ імъ: «а што дзѣтки, яжъ дыки згыдаў, што вы. Ну уііхніця-жъ вы тѣй персьцянокъ ў рыбіну, што къ царскому столу готовиць будуць». Яны такъ и зробили, а попъ тоды и кажиць цару: «персьцинь знайдзецца ў кишкахъ ў рыбіны, якъ будуць къ царскому столу пыдаваць, кабъ безпремѣнно пыглядзѣць, ци моя праўда». Якъ толькі сѣла за столъ царская хвамилія, сѣў зъ ими и попъ. И стали пыдываць разныя пытра́вы, а ны пыслѣдыкъ пыдали́ рыбу. Царъ и своей рукой разрѣзыў, глядзь, ажъ тамъ персьцяніекъ; зъдзіву даўся ёнъ, а попъ и кажиць: «а што, дзѣтко, видишъ, яжъ дыки згыдаў». Али царъ ўсё ето самъ собѣ ня вѣрыць; няго-жъ ето можиць быць, штобъ ёнъ згыдаў? Вялѣў ёнъ, кабъ на другій дзень прыгтыўвили попу ворону замѣсто пычистаго. Вотъ якъ толькі сѣли зы столъ, попъ ето и кажиць самъ ны сябе: «во ци думлыся то ворони зы царскимъ столомъ быць?» А царъ и зыкрычаў: «вой ци ты-жъ згыдаў». — «А якъ жа, дзѣтко, во яжъ дыки згыдаў».

—Ну якъ только отѣзжаць ужо попу тому, царь обдарыў яго золытымъ и сыребромъ, запрогъ яму карету; а пыдъ сядзення пыдсыпаў іецъ,—ўсё самъ сабѣ думыиць: ци згыдаиць то ёнъ, што ны яйцахъ сядзиць? Попъ сѣў дыи кажиць самъ ны сябе: «во цяперъ сяду якъ курыца ны яйцахъ», а царь тоды: «вой ци ты жъ узноў згыдаў!»—А якъ-жа, дзѣтко, дыки казаў, што згыдаю.

Зап. А. Ф. Лисевскій.

102.

ДѢДЪ И БАБА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, м. Пуховичи.

Быў сабѣ дзѣтъ и баба и тая баба не любила дзѣта, не давала яму ни ѣсьци, ни облой сорочки, и хоцѣла, кабъ яго истрациць. Вотъ одзинъ разъ дзѣтъ поѣхаў по дрова и знашоў тамъ дзерево зъ дупломъ, да зъ такимъ вяликимъ, што можно было ўлѣзци чаловѣку. Вотъ егѣ дзѣтъ пріѣхаў домоў и говόрыць своей бабѣ: «ци вѣдаешъ, бабка, што я табѣ скажу?»

— А што, дзѣтка?

«А вотъ што: ў лѣсѣ явиўся святѣ, вылязъ изъ дупля и вотъ чаго ты хочешъ, ёнъ табѣ скажа ўсё».

— «А што-жъ яму трѣба нѣсьци за ето?» Пытаецца баба.

«А вотъ няси булку хлѣба, кусокъ сала, блиноў». Разсказаў ўсё якъ трѣба, да самъ напередъ поѣхаў ў лѣсѣ и сѣў ў томъ дуплѣ. Прыходзиць баба, уклѣичила, Богу помолилася, пирახращилася, подошла къ дуплѣ, положила хлѣбъ, сала и блины да и стала пытацца: «скажи мнѣ, мой ты свяценьки, якъ мойго дзѣта истрацишь?» Яна не познала, што ета быў яе дзѣтъ.

— «Дόбро!» говόрыць святѣ (т. е. дзѣтъ) бабѣ; идзи ты домоў и пячѣ сухія блины, ничимъ ня мажъ; ёнъ стане ѣсьци и удавицца».—Баба пошла домоў и давай пячи блины. А ў той бабы быў полюбоўникъ, называўся ёнъ Хомѣ. Дакъ ёнъ прышоў, сѣў за столомъ и стаў ѣсьци блины, дакъ баба говόрыць: «Хомѣ! ня ѣшь сухихъ блиноў, я пойду ў клѣць, прынясу масла», и пошла ў клѣць, а дзѣтъ изъ за порога, да Хому тоўкачомъ, да и забіў

яго, а ў ротъ напхаў блиноў да и сховаўся. Приходзиць баба изъ клѣци и бачиць, што Хома не живы, да и говόрыць: «А што, Хомá, я казала ня ёшь сухихъ блиноў, отъ и удавиўся» и сама ня вѣдая, што робиць. Приходзиць дзѣтъ и говόри: «што-жъ ета ты зробила?» Дакъ яна стала просиць яго: «мой ты дзѣтка, такі да сякі, сухи, не мазаны! няси ты куды Хому, да сховай, а то будзя бяда». Вотъ якъ прышоў вечаръ—дзѣтъ Хому у мяшбѣ, на плечи и понёсь. Нясе да нясе, прыносиць къ рацѣ и бачиць: ёдучъ по рацѣ рыболовы ў чоўнахъ, а на бѣразѣ стояў порожны човенъ, даў яму ў руки вясло, да и отпихнуў яго съ чаўномъ отъ бѣрега, напроціў рыболовоў. Рыболовы якъ углядзѣли, што нѣхто ёдзе, стали яму крычаць: «а, братко, ня ёдзе, рыбу побудзишь!» А пѣтымъ одзинъ рыболоў якъ даў вясломъ, дакъ Хома и повалиўся ў човенъ да и ляжиць, вѣдомо, якъ ня живы. А дзѣтъ той, которы Хому прынесъ, сказаў: «Эге, братки рыболовы! на што вы чаловѣка забили? Дакъ яны испужалися, да стали просиць кабъ ёнъ никому ни говорыў и дали яму 120 рублѣў. Дакъ той дзѣтъ ўзяўши гроши—Хому на плечи и пошоў. Идзе ёнъ да идзе, приходзиць ў лѣсъ—ажъ тамъ на дзеравѣ чаловикъ пчѣлы подглядае, а на зямлѣ стояць ночвы зъ медомъ; дакъ дзѣтъ ўзяў Хому, ўсадзіў и зъ руками и зъ ногами ў медъ, а самъ и сховаўся за кустомъ. Пчальникъ углядзѣў Хому ў ночноўкахъ, говόрыць: «Чаловѣча! чаго ты ўлѣзъ у медъ зъ ногами? ета-жъ грѣхъ! Лѣписъ возьми да изъѣшь». Крычаў, крычаў да йзлѣши зъ дзерава, якъ даў Хому по вуху, дакъ ёнъ и покаціўся. А дзѣтъ изъ за куста: «Эй ета пчальники робяць! Чаловѣка забіў!» Той яму 120 рублей ў руки: «на возьми и гроши и мѣду, только няси яго». Дзѣтъ ўзяўши гроши и Хому на плечи да и пошоў. Идзе да идзе, приходзиць къ попу—а у того попа быў балъ, такъ што поўно ўсяго настаўляли на столѣ; дакъ дзѣтъ того Хому за столъ, да и помочиў руки ў ядъ. Приходзиць попъ да и говорыць: «Хома! што дѣлаешъ? выйдзи отселѣ». Говорыў, говорыў да якъ даў по вуху, дакъ ёнъ и покаціўся на лаўцѣ и ляжиць, а дзѣтъ изъ за дзверей и говόрыць:

Э бацюшка, духоўны чаловёк! Чаловёка забіў». Той бацюшка гаворыць: «тише мы зь тобою похоронимъ яго». Стала шкода дзёду Хомы. Ёнъ пошоў откопаў яго, да и отрѣзаў яму рукú и пошоў ў сяло и просицца у одного мужика на ночь. «Я», кажа дзётъ, «хоць подъ лаўкою поляжу». Пусьцили яго ў хату и ёнъ ложицца подъ лаўку и бичиць подъ коровацею цяля, да и кажа: «Господару! боюсь, кабъ цяля ня иззѣла мяня». Дзётъ пошоў да и лёгъ. А якъ ўсѣ заснули, ёнъ ўстаў цихонько да и пошоў, а рукú покинуў на полаткахъ. А на заўтра рано, якъ поўставали приходзиць подъ окно и пытаецца: да не ночоваў у васъ яки чаловёк?» Яны гаворыць: «ночоваў». «А дзѣшъ ёнъ?» пытаецца дзётъ. — «А вотъ на палаткахъ спиць. Идзи ў хату, да побудзи яго». Ёнъ увойшоў, полѣзъ на палатки, да и показаўя рúкú. «Эй», кажа дзётъ, дакъ вы етакъ чаловёка зарэзали!» Тыя стали опраўдацца, што мы ня вѣдаемъ, якъ ета збылося». Стали яны просиць, кабъ ёнъ нікому ня гаворыў и прынясли яму грошай и горѣлки, збыли балъ дзёду. Якъ балъ скончицца, тогда и казка будзе далѣй гаворицца, а цяперъ будзе ўся.

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Савва Рѣдко.

103.

НЕДОВОЛЬНЫЙ МУЖЪ И ХИТРАЯ ЖЕНА.

Той же губ., Слуцк. уѣзда, м. Шацкъ.

Жыў такъ сабѣ чаловёкъ зъ молодзцаю, да ёнъ быў вельми лихи и николи не вѣрыў, што дома есть работа, бо ёнъ якъ пойдзе ў поля косиць и якъ ня прынясе яго жонка обѣдаць, то ёнъ вельми крычиць на яе и гаворыць: «чаму ўсѣ обѣдъ нясуць своимъ господаромъ, а ты лянучася, а дома ничо́го не робишь». Доўго яна цярпѣла яму, а потымъ и ня выпярпѣла и гаворыць: «пойду сама косиць, а ты будзь дома, роби то́я, што я скажу и обѣдаць не няси». Яна-жъ яму сказала, што робиць: «першъ на першъ», намялі мукí на замѣсь, а посля замясí и усадзі хлѣбъ ў печь, а посля избí масла ў макатры и пильнуй цялятъ на болодѣ, кабъ яны ў шкоду ня ўлѣзли и кабъ ихъ за гэта не забрали ў хлѣў,—

плпнуў, кабъ курыца ня зляцѣла съ яецъ и кабъ яны ня простыли», а сама ўзяла хлѣба ў торбочку и пошла косиць ў поля, покинуўши дома мужа за господыню. Косиць яна дакъ косиць, ажъ ѣдзя казакъ на чорномъ кѣни и яго нагайкою погоняя. Якъ подѣхаў ёнъ къ гэтуй кобѣця, дакъ ёнъ стау да й пытая у яе: «чаму ты сама косишь? Ци у цябе нима господарá, ци ты такая бѣдная, што ня можешъ наняць?» А яна яму разказала ўсё, якъ было зъ ея мужемъ, чаму яна косиць, а яе мужъ дома. А послѣ сказала казаку, гдѣ ихъ хата и просила яго зайци и поглядзѣць, што ёнъ робить. Казакъ сказаў: «дóбро!» Господаръ жа той, якъ тольки пошла яго жонка ў поля, дакъ ёнъ сабѣ думая: «постой! я лѣпѣй выиграю, я и работу ўсю ня робля, да яще и выплуся». Першъ нá першъ стаў молоць и кабъ гэто дзвѣ работы робить ёнъ ўзяў да прычапіў къ поясу макакяръ зъ сметанкою, кабъ збиць масло, стаў ёнъ меля ў жорны и киваяцца, дакъ масло и бѣецца. А дзѣ быўши дзѣци, якъ закрычаць подъ окномъ: «Ай, дзяцка, дзяцка, твоё цялата ў хлѣў забрали!» ёнъ якъ побѣгъ зъ хаты, кабъ надаць цяляць, да зачапіўся за макакяръ да й разбіў и смятану разліў и цялягъ ня одобраў, — забрали ў хлѣў. Покуль ёнъ прышоў ў хату, дакъ яна была одчинята и свиння прышла ў хатў, спужала курыцу, што сядзѣла на яйцахъ и разсыпала мукú, што ёнъ молоў и разлила рацину, што стояла ў дзяжи. Бачиць ёнъ, што и ўздумаў, што жонка казала, кабъ курыца ня зляцѣла и ня остыли яйца, дакъ ёнъ за курыцу самъ сѣў на яйцахъ. Якъ гэто ўсё збылося и покуль ёнъ сядзѣў на яйцахъ, прышоў казакъ. Дакъ ёнъ, якъ познаў, што гэты той самы, што яго жонка косиць, дакъ ёнъ ўзяў свой бизунъ, да якъ стаў яго биць! Бачиць мужыкъ: негдзя дзѣцца, — да на горú. А тамъ стояла перья ў корóбѣ, дакъ ёнъ ў тоя перья сховаўся, а казакъ набіўши, поѣхаў изноў своею дорогою. Сядзиць ёнъ, да сядзиць, ажъ пріѣзджаюць *яго жонки бацки*, — прышли ў хату, ажно тамъ якъ у хлявѣ: болота, грязь. Бацьки и говоруць мацеры: «ня дзива, што ёнъ бѣе нашу дочкú, ба и вáрта: гэтакъ ў яе брытка ў хаця!» А послѣ кажа бацька: «што мѣла

ты доцэ даваць большій пирогъ, дакъ дай зяцю». А ёнъ гэта ўсе чуў и хоць ёнъ поглядзець на пирогъ, да якъ пиравёсіў брухо сяразъ коробъ,—коробъ обярнуўся, а ёнъ кинуўся обь зямлю, бацьки попужалися, а ёнъ ўстаў да и сховаўся ў коно́пли пры дорозя. Бацьки трёхо почисьцили ў хаця, да чакajúць своихъ дзяцей зъ поля, а гэтаго чаловёка яны посчитали за чорта. Якъшла до дому яго жонка, дакъ ёнъ изъ конопель якъ выскочиць, да якъ стаў просиць, кабъ яна обь *гэтымъ* нікому ня казала и прышли до дому обья. Прышоўши и привитаўшися зъ бацькамі, дакъ бацьки и гаворуць: «цяперъ вы будзяце жиць добро, бо мы выгналі изъ короба чорта: ёнъ сядзеў на горы ў перьш». Жонка нічо́го ня гаворыла бацькомъ и посля мужъ ужо болёй ніколи ня гаворыў, што дома нічо́го нима робиць и ужо стали добро жиць. И я тамъ быў, медъ вино піў, ў рэця ня было, по бородзе цякло. Дали мнѣ вясло, мяне жъ сюды прынясло.

Зап. ученикъ Несвижской Семинаріи Ігнатій Ліпцкіі.

104.

БРАТЯ И ГОСТИ.

Гродн. губ., Волков. уѣзда, Изобелинск. волости, дер. Дрогичаны.

Были сабѣ два брата, жили яны вотъ такъ, якъ Ботъ даў. Прыязджаюць разъ до ихъ госьци. Госьцяць яны дзень, госьцяць другі и трэйци, а пёсла тыдзень и уже наветъ и на другую нядзёлю. Такъ браты гавораць между собою: «Што гэто за госьци? няхай бы яны погосьцили бѣ дзень-два, а то другая нядзёля йдзе, а яны ўсё толькі ядучъ и нічо́го ни робяць. Якъ бы ихъ выгнаць?» И придумали завясыци драку, и такъ яны зрабили. Попшли ў гумно молоциць и, молоячи,—слово за слово, зачали сварыцися, посля и бицца и менши братъ зачаў крычаць: «давай мнѣ, злодзёй ты, половину!» Ну и посварыўшися, дзёляцца ўсімъ, што мѣли и наконецъ подзялялися и госьцymi: старши бярэ одного госьца, а менши друго́го. Ну приходзиць обѣдъ. Старши, якъ мѣў, здаёцца, лѣпшо сэрца, прыгатовіў

добры обѣдъ для своего госьця: была штука мяса, коўбаса, а такжа и пляшка гетое негодное горэлки, а у меншого ничо́го ни было, только наварыў капусты, дэй то съ постомъ, такъ што нима госьци ничо́го даць. Такъ менши братъ кажа своему госьцю, кабъ ёнъ ўзяў кова́лочакъ коўбасы у старшаго. Той бярэ, а старши братъ—трахъ! яго ложкою *по лоби*. А менши братъ кажа: «Якъ! ты мого госьця будзяшъ биць ложкою?—Колижъ ты мого ложкою, то я твого ополонникомъ».—«А ты мого бьешъ ополонникомъ?—Я жъ твого кочаргою!»—дай ча-барахъ того по спини кочаргою. «Ахъ ты, гицлю! кабъ цябе холера упратала! За што гэтакъ моцно перацягнуў яго, што ажъ небо зъ оўчинку яму показалосё».

«Да гето за братяго госьця!» Якъ ухопиць за лопъ дэй выкинуў за порогъ. А той братъ своимъ чарадо́мъ другога госьця. И такъ дзѣло кончилось.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. сем. И. Купрашевичъ.

105.

КОРОЛЕВА И РАЗБОЙНИКИ.

Вилensk. губ., Свенцянк. уѣзда. Закарочской волости, с. Закарочи.

Жіў собѣ круль съ крулевой, имѣли яны одну дочку́ натто стройною; до яе сваталися дванасце кавалераў, а тыя кавалеры были ўсе разбойники. Разбойники тыя просили, капъ коли коль-вакъ яна до ихъ пришла богато убрanaя.

Однаго разу безъ вѣдома бацьки, яна собралася и пошла тэй дорогой, якой яны ей сказали. Идзецъ яна, да идзецъ лѣсомъ, ажъ ў лѣсѣ стояць палаць. Ўвышла яна ў той палаць, ажъ ў першой хадцѣ стояць бочки и съ кроўю чаловѣччай, а ў другой хадцѣ ўсе чаловѣччы головы, ноги, руки, ў трецьцей ўсё сярэдзина; а ў чацвертой боты да чаравики, ў пятой одзѣння, ў шбстой и ў сёмой сребра да золота, а восьмая, хата, гдзѣ жили разбойники сами. Ходзила яна, ходзила по ўснхъ покаяхъ и, якъ почула стукъ, сховалася подъ ложка́къ. Сядзиць яна тамъ — ажъ ўходяць

тыя дванасце разбойнікоў і прыводзяць съ собой нѣйкою натто стрѣйною и богáгою панну; ўзяли яе, разобрали до голá, положили на колодку и зарѣзали, а посля стали здымаць пярсьцѣнки зъ рукъ, и зъ одного пальца ни якъ не могли зняць. Одзинъ кажиць: отдайце мнѣ гэты пярсьцѣнякъ. «Добро» кажаць ўсѣ. Ёнъ ўзяў сякеру, дыкъ пáляць съ пярсьценкомъ и поляцѣў потъ той лóжакъ, гдзѣ сядзѣла кролеўна. Разбойникъ полѣсь подъ лóжакъ шукаць пярсьцѣнка, али якъ было цѣмно, дыкъ ёнъ нязнашоў пярсьцѣнка, а одложіў на заўтра. Кролеўнѣ ажъ млосно зробилося съ страху, бо яна чула ўсю ихъ гúторку. Яны говорыли, кабъ якъ кольвякъ звясцѣй кролеўну до сябе убраную и посля забиць.

Доўго гуляли, пили, ѣли разбойники, а якъ подошоў поўночъ, дыкъ ўсѣ и порасходзилися. Одзинъ пошоў ў лѣсь, други на госьцинецъ¹⁾, трѣци на други госьцинецъ, а рѣшта порасходзилася на ўсѣ стороны. Кролеўна, якъ яны повыходили, вылѣзла зъ подъ лошка дый пошла просто до дому. Прышоўши до дому, яна ничо́го ни кому ни казала, што бачила и лягла спаць.

На други дзень рано разказала кролеўна абъ ўсѣмъ свѣйму бацьки, а ёнъ конечно захоцѣў ихъ половиць. Ажъ ў той самы дзень прыѣджаюць ўсѣ тыя разбойники, на обѣдъ до короля. Доўго сядзѣли тыя разбойники, а посля стали обѣдаць. Якъ тольки стали ѣсьци, кролеўна зачала такъ разсказываць: «Мнѣ снілось сягодня, што я пошла до васъ ў госьци. Ёйшла я да йшла тэй дорогой, якъ вы мнѣ сказали исьци, ашъ стонць палаць; ўхожу я ў той палаць, ашъ ў першой хаць стояць бочки съ кроўю чаловѣчай, ў другой хаць головы, руки, ноги, ў трѣцей сярѣдзины (туловища), ў чацвертай — боты, чаравики, ў пятой — одзѣньня суконная, ў шóстой — сярэбро да золото. А посля почула стукъ, сховалася подъ лóшко. Сядзѣла я тамъ, сядзѣла, ашъ ўходзяць дванасце мушницъ и прывели съ собой натто стрѣйною и богатою панну; положили яе на колотку и зарѣзали. Посля познимали пярсьцѣнки зъ рукъ, але одного пярсьцѣнка ни якъ не могли зняць. Дыкъ одзинъ разбойникъ кажиць: отдайце мнѣ гэты пярсьцѣнокъ, я яго

1) Госьцинецъ — большая дорога.

здыму. Яны оддали той персьцёнокъ и ёнъ отсѣкъ зъ пальцамъ, той палець поляцѣў подъ той ложокъ, гдѣ я сядзѣла».

Якъ разказала кroleўна, дыкъ разбойники ўсѣ почирвонѣли и подогадалися, што кroleўна была ў ихъ и ўсе бачила. Посля кroleўна вынясла пярсьцёнокъ съ пальца зъ кишени и кажиць: «гэто, што я говорыла, мнѣ не снилося, але было праўда!» Тыя разбойники, бачучи, што будзе кепско, зъ за стола дый ў ноги ву вокно; але тамъ сядзѣли прыготованные людзи, которые ихъ ўсихъ ловили, повязали и прывялі до короля. Король заразъ казаў прыгатаваць зялѣзныя бороны и ўсихъ дванасце разбойникоў паразносыць, а кroleўну оддаў замужъ за одного богатаго кroleвича. Вяселья было гучная, а по вясельи поѣхали до палацу, гдѣ жили разбойники и позабирали ўсе багацтво, и прыѣхали назадъ, дали балъ. На гэтомъ балѣ и я быў, метъ вино піў; по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. восп. Молодеч. учит. семинаріи Ермолаемъ Сурвиломъ.

105.

ДОЧКА МЕЛЬНИКА И ДВАНАНЦЪ РАЗБОЙНИКОЎ.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовецъ.

Жыў сабѣ одзинъ мельникъ, не мѣў ёнъ много дзяцей, а тольки одну дочку. Самъ быў богатый, ўсяго мѣў и навоць якъ жыў недалёко одъ лѣсу, то на потрібны часъ мѣў сабѣ военну оборону: шаблю и ружьжо.

Дочка якъ дойшла до лѣтъ, то стали довѣдвацца и свахѣ. Жыли недалёко одъ тое мельницы, ў лѣсѣ, разбойники. Нихто ихъ не знаў. Разбойники чули, што тутъ живѣ мельникъ и што ёнъ добро маецца, захоцѣли, кабъ якъ напасыць на яго домъ и обобраць у яго ўсё. Але цяжко было разбойникамъ у яго красыць, бо тутъ ўсегда было и людзей поўно. Одзинъ разъ попросили, мусиць святомъ, мельника съ жонкою на якисць балъ ў вёску и тамъ здарылися¹⁾ хрысціны, такъ ёнъ быў тамъ тры дни, а дома была одна дочка и якъ складъ ихъ богатства быў ў мельницы,

1) случились.

такъ дочка тамъ наибольшъ и сядзѣла да пиловала. Разбойники, дочуўшися, што мельника нима дома, собралися ў двананцацѣхъ и подыйшли подъ тую мельницу. Посылаюць одного туды зъ ихъ: «лѣзь туды и распраўся». Ёнъ туды и полѣзь; а дзяўчина увидзѣла, што нѣхто суне голову празъ вокно, зняла зъ сцяны шаблю, одрубала тому голову и ўцягнула яго туды. Тые доўго чакáli свого товарища и не дочекалися. Говораць, што ёнъ такъ доўго зъ ёю распраўляецца? «Лѣзь ты, други!» Яна и другому такъ сáмо одрубала голову и ўцягнула до сабе. Потымъ и трейци полѣзь — и такъ само зроби́ла и ажъ до одзинаци, а двананцатому тольки расшарпанула черепъ, — и той якось уцѣкъ.

Прышли бацьки до дому, видзяць, што дочка штосци (что-то) смутна. Пытаюца у яе: чаго яна такъ смутна? — Не ка́жа. Пóтымъ допыталися. Якъ повяла́ яна ихъ ў свой складъ и показала имъ, што было, то яны ўзялися за гóловы. Послѣ ўзяли: которыхъ поховали, а которыхъ ў воду поукидали и никому ничóго не казали, але большъ одно́е дочкí не покидали у дома.

Разбойникъ якъ загоіў ¹⁾ голову, то прыбраўся и прышоў до ихъ ў сваты. Сватаецца, сватаецца и бацьки уже готовы за яго оддаць, а дочка ни зашто ня хóча, бо яе сэрце прычувала. Пóтымъ ёнъ яще много разъ прыѣжджаў и госьдцяцоў много привозіў, ажно не хоча ничóго. Одзинъ разъ молоды вышоў съ своимъ сватомъ, а дзяўчина прытайлася ў с́няхъ и подслухала. Ёнъ кажа: «ни якъ яе не звесцы, вельми хитра». Ёнъ хоцѣў одмсьциць ей за своихъ товарищоў. Потымъ яны поѣхали до дому, а дзѣўка вышла за йми и назиркомъ йшла за ими и якъ была вóсень, то ни почули, што яна́ бяжыць. Прыѣхаўши подъ домъ и завернулися одъ дому подо вёску; яна увойшла, — ашъ тамъ чисты палаць. Зайшла ў одну комвату — видзиць тамъ много мярцвецоў и ўсякой ўсячины. Ашъ ч́уе — яны прышли. Гдзѣ ей дзѣвацца? Видзиць, што лóжка позаспéяны коўдрами ²⁾, ашъ до зямли — ўзяла сховалася подъ ложакъ. Бачиць: приходзиць яще дзесяць, приводзяць панёнку хорошу и богату и говораць:

1) заживи́тъ, вылѣчи́тъ. 2) одѣ́ялами.

«намъ удалось, а табѣ?» — «Я ни якъ своё не обмануў и бацьке навоць хочуць пусьциць яе, а яна ни якъ». Такъ другі каже: «я цибе навучу, якъ зробиць: якъ яна не будзе согласна исьци за цибе, то ты одѣжжаючи, попроси яе провесьци цибе и возьми ў кишень ножъ и якъ выйдзе съ тобою, ты возьми яе ножомъ ў сэрце и самъ уцекай». Потымъ ўзяли, у той паненьки знимали золоты пярсьцянёкъ зъ пальца и не могли зняць, то открутили палець, пярсенёкъ узяли, а палець кинули и ёнъ подкаціўся подъ ложкаъ. Яна ўзяла и палець до сябе. Цяперъ сѣли разбойники, стали ѣсьць разныя пячэньня и пиць разныя вина, якъ найлѣпшіе паны. Наѣўшыся, поклалися спаць. Дзѣўка боялася, кабъ не открыли ложка, подъ которымъ яна сядзѣла, але не открывали. Якъ поснули, храпуць, якъ забитье, яна подцягнула коўдро и не шавельнецца. Вышла яна зъ подъ ложки, помаленьку прышла до дзверей, помаленьку одчинила, вышла и прыбѣгла до хаты. Бацьки пытаюцца: «Гдзѣ ты была?» Яна кажа: «тамъ у знакомыхъ была». Послѣ яна просиць, кабъ позволили ей бацьки зробиць вячерынку, што и сватъ мае быць. Бацьки позволили. Збираецца на той вечаръ много дзяцюкоў и дзѣвокъ и музыку. Гуляюць; ашъ прыѣжджае и сватъ. «А што у васъ гуляньне?» — Ага! гуляньне; просимъ и васъ. Прыняли ихъ, частуюць, даюць имъ ўсяго. Дзѣўка сказала дзѣцюкамъ: «яны будуць мяне кликаць проводзиць ихъ, вы тогды стойце ў сѣняхъ: якъ тольки выйдучъ, хопайце ихъ за руки и влжице». Уговарывалися, уговарывалися доўго. Дзѣўка кажа: «Дайце подумаю!» але ни обѣщаю. Просяць дзѣўку провесьци ихъ. Дзѣўка проводзиць. Выходзиць ў сѣни. А дзѣўка на дзяцюкоў: «Нуце молайцы!» Тые ухопили ихъ за руки. Яны: «Што вы? мы людзи праўдзивые, не разбойники». А дзѣўка до кишени, — вымае у одного ножъ — у другого — пистолетъ. «А што? гэта вы такіе сваты?» Повязали ихъ. У разбойникоў на той разъ была уже хорошая брычка и добрые кони. Посѣли и на своё и на тые кони, и дзѣўка повяла ўсѣхъ туды, гдзѣ яна видзѣла разбойникоў домъ. Ажъ тамъ побрали и тыхъ ўсѣхъ и ўсё чпсто побрали.

Донясли гэта цару. Узнаўши царъ, што дзёўка такая разумна і храбра і такъ много зрабіла добра, зробіў яе стоўбовою дворанкою, даў ей волókъ тры зямлі, одъ ўсяго освободзіў і выдаў яе замужъ за добрага чаловѣка.

Зап. Ө. Новицкимъ. Сообщ. Евф. Ө. Карскимъ.

106.

ДУРЕНЬ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Жили такъ сабѣ тры браты; два разумныхъ, а треццiй—дурень. Разумные працовали, вялі господárство¹⁾, а дурень толькі ляжаў на пячi, ўсё ў жалейку играў. До работыньки не было охвотыньки, а жраў, якъ ў процьму. Разумные браты́ были жанаты. Швагерки часто на дурня голошили і били яго за гультайство, але ёнъ такі́ быў убоина, што хоць колъ яму на гóлoвѣ цяши. Поѣхали разъ разумные браты ораць. Подъ поўдзень бабы і кажуць: «чаго ты, дурница, ляжишь? кабъ цябе обложная обложила! Хоць бы ты обѣдаць занёсъ брátцамъ. Ты не свѣтъ, не зара ўстаўши, працуюць яшчэ на́що, а ты, лéгаль²⁾, ужо даўно налопаўся... Пошоў сь пячi! няси обѣдаць работникамъ!»...—«Откоснися ты! чаго ты пристаеш?»—крычыць дурень. Алі яго такі господаыні, перицягнуўши по сярэдзiнѣ трепкачомъ разоў со тройчi, согнали сь пячi; завязали дурню за плечі о́крайчiкъ хлѣба, дали ў рукі горшокъ каші і горшокъ капусты. Таки выправілі....

Идзе дурень. Оглянуўся ёнъ кругомъ сябе—бачыць—за імъ идзе яго сы́цнь³⁾. Дурень подумаў, што гэта які́ нiбуць чiловѣкъ і каже: «чаго ты прыстаў ко мнѣ? Идзi особня... Ну-жэ отчapiся, бо вoсь якъ гракну горшкамi, дыкъ тутъ табѣ і садухi». Сы́цнь не отстае. Дурень ну бѣгчi—і сы́цнь бяжыць. Дурень бразьчэ ў яе горшкамi! Ёнъ стаў—і сы́цнь стойць.—«А што! я табѣ сказаў, не бяжi!» Побѣгъ дурень, оглянуўся—сы́цнь бяжыць. «А кабъ ты выхворэў—ты яшчэ жiў! Вотъ жэшъ табѣ!»

1) Хозяйство. 2) лежебока. 3) тѣнь.

и дурень гвоздануў сыцѣнь хлѣбомъ. Сыцѣнь потомъ бяжиць. Тогда давай дурень крычаць гвалту. Почули браты и прышли на помочь.—Чого ты, дурень, кричишь?—«А вось нѣйкый чилавѣкъ прывязаўся ко мнѣ, дый бяжиць за мной. Я ужо яго просіў отчапитца и горшками кидаў,—не отстае»....—Ахъ ты дурнапей, ты дурнапей! Гэто-жъ сыцѣнь, а ни чилавѣкъ! Вось и у насъ йна ёсь и у кони ёсь... а ёнъ яе спужаўся. И горшки ящо побіў? кабъ ты выхворэў, дай Божа! — А чого ёнъ бѣгъ? — «Бо ты, бѣгъ, дыкъ и ёнъ бѣгъ». — Ну што тутъ зъ гэтымъ пнемъ говорыць, пойдзимъ домоў обѣдаць». А тѣ: «дурно́я полѣно, глядзи тутъ кони, отгоняй воднёў ¹⁾ и комароў». И пошли браты.

Дурень поотсѣкаў ²⁾ шматъ порадошныхъ дубинокъ и давай одгоняць воднёў. Згониць ихъ, а яны ўзноў посядуць на кони. «Постойце-жъ», каже дурень, «я васъ, проклятыхъ, позабываю». Якъ только посядуць водни на кони—дурень и давай гвоздаць ихъ. Али замѣсть воднёў позабываў кони. «Ну», каже, «видаць подѣшли, поганые, што спаць полягли. Лягу-жъ и я, отпочну трохо». Вярнулися браты, пытаюць, гдзѣ кони. «А ужо наѣлися, спяць». — А ты-жъ воднёў гоняў? — «А няужо-шъ не? И якъ ящо гоняў?... Зразу спаць полягли»... Глядзяць браты—ажъ кони ня живы. — «А Божухна нашъ высокій! за што ты покараў насъ гэтымъ дурнемъ? Гэто-жъ ёнъ соўсимъ насъ окалѣчиў!» А дурень пошоў сабѣ домоў, ўзлѣзъ на печь, да ў жалеечку играе. Скоро за имъ пришли и браты и кажуць жонкамъ: «на бяду вы послали зъ ядой гэтого дурницу! Мы пошли домоў, а ёнъ звеў со свѣту последнее живёло. Што мы будземъ робиць цяперъ безъ кони?» Ёси яны кинулися биць дурня. Али ёнъ, якъ мякнуў одного брата поўху—дыкъ другіе и не полѣзли. Здроў быў дурень.

Ночьчу доўго говорыли разумники зъ ба́бами, што робиць и надумалися уцечь отъ дурня ў другую сторону. Дурень чуў, якъ браты съ жонками сговорылися яго покинуць. Жюнки стали на дорогу пяхи сухары и насыпаць ихъ ў мяшки. Дурень же той ночи, которой собиралися браты ици ў прѣчки, отсыпаў съ одного

---

1) оводовъ. 2) много.

мяшка сахароў и самъ ў яго ўлѣзь. Ночьчу браты зъ жонками ўзяли по мяшкú на плечи и ну уцекаць отъ дурня. Бягúць... А дурень сядзиць ў мяшкú и цыхынько крычыць: «по-сто-о-ой-це!»— «Ай, дурень прочнуўся, гонитца за нами: уцекаймо худчый!» кажа одзинъ братъ. — «Не, мой мяшóкъ дужа цяжкый, треба отпочнуць. Вось я тутъ на сукъ прыпруся. А ну ты помалу, мнѣ бокъ не проби!» енчиць дурень, сѣдзючи ў мяшкú.— «А богдай цябе хвороба цяжкая ўзяла... Ты отъ бяды за мора, бяда за тобою, мы отъ яго уцекаемъ и яго за плечами нсемъ!» кажуць браты. Дурень выскочіў зъ мяшка: «Ишь вы, разумники, ўпрочки ици зговорылися, а мяне и покинули!»... — «Ничóго ня будзе—мусимъ ици разомъ». Идуць. Наступіў вѣчаръ. Прышлося ночоваць коло ракі. Жонка большого брата просила положиць дурня съ краю отъ раки, кабъ яго ночьчу спихнуць ў воду. Дурень догадаўся, али потомъ лёгъ коло бѣрега. Браты здорожилися и скоро заснули и ихъ жонки. Одзинъ дурень ня спиць: ўзяў, зняў хустку и сподніцу зъ бабы и надзѣў яе на сябе; пиракacíў жонку свойго брата на свое мѣсто, а самъ лёгъ на яе мѣсто. Прочнуўся большій братъ, своей жонки ни познаў и спихнуў яе ў воду замѣсто дурня. А яго тоўкае подъ бокъ и гово-рыць: «Ходора, Ходора! ўставай. Я ужо дурня утопіў!»— «А ну ты откасьнися! Я ящо спаць хочу!» крычыць дурень. Тогда и большій братъ закрычаў: «А што-жь гэто я зробіў? Гэто-жь пеўне я свою Ходору утопіў!» Бачуць—нима Ходоры. Тутъ ўсѣ на-кинулися на дурня, обложили яго, звязали и ўсадили ў мяшóкъ. «Пойдземъ, отсячóмъ жардэйву», каже сярэдній братъ, «треба яго утопиць посярядзінѣ ракі, бо ёнъ выплыве, коли мы утопимъ яго зъ бярэгú. И пошли ў лѣсь сѣчь жердзь. Дурень, сѣдзючи ў мяшкú, думаетъ, што ужо яму конецъ прышоў. Ажъ чуе, што нѣхто ѣдзиць. Дурень и стаў енчиць: «Божа-жь мой, Божа! ня ўмѣю ни читаць, ни писаць, а мяне на королеўство сóдзяць». А гэто ѣхаў жидъ крамникъ ¹⁾ со своей шафычкой. Стрымаўся жидъ, послухаў, послухаў и кажиць дурню: «Цуесь, цаго ты тамъ ен-

---

1) лавочникъ, торговецъ.

цысь?» — «Содзюць мяне на королеўства, а я ня ўмѣю письма», откѣзываете яму дурень. «Слухай, милотоцка, я умѣю и цитаць и писаць — пусьцы мяне ў мясókъ, нехай я буду королёмъ. — «Лѣзь!» каже дурень: «али цихо сядзі — покуль ня опануюць цябе!» — Жидъ и полѣзь ў мяшокъ, а дурень, завязаўши яго, поѣхаў торговаць замѣсть жиды. А браты прышоўши и утопили жиды.

Идуць яны далѣй. Прыходзюць у сяло, — бачуць: дурень крамку разкрыў и крычыць: «бабки, бабки! нясице тра́пки, купляйце хустки, перкалі, рузныя товары: шпонки, иголки, истужки, пярсыцёнки». . . И кажуць браты: «обачь, гэто-жъ, здаецца, нашъ дурень». — «Ай добре нашъ!» — Подходзяць къ дурню. «Ну якъ же гэто ты тутъ зьявіўся?» — «А вы думали мяне утопиць?» каже имъ дурень: «и ня вѣдаецца, што тамъ виръ водзянныка. Гето-жъ ёнъ мнѣ стольки товароў надаваў. Коли хочица, — идице, я и васъ, по дóбрысьци, ўтоплю. Бўдзица дзяковаць; у яго много ўсякого добра». Браты думали, думали и пошли топить. Ну и не варну́лися.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ.

107.

б) Витебск. губ. и уѣзда, Королевск. вол.

Жыў быў мужыкъ и было у яго тры сыны. Два разумныхъ, а одзінъ дуракъ. И умёръ той мужыкъ и остаўся у яго только одзінъ волъ. Сыны думали, думали, якъ того выла дзяліць и придумали: здѣлали тры зыгорóдки и стали выла гыняць, ў чыю зыгорóдку ўскочыць, того и бўдзиць. Волъ дай и ўскочиў ў дуракову зыгорóдку. Ладно — Узяў дуракъ выла, — зарэзаў, — мясо зѣў, а шкурацину надзѣў ны сябё, и пошоў! Ишоў — ишоў дуракъ, и зайшоў ў дзирёню — видзиць: зъ краю хата стоиць, и ёнъ дываі узылѣсь на крышу, разобраў столь¹⁾, здѣлыў сабѣ дзірку и глядзиць: што то тамъ у етый хади дзѣлыицца? А ў хади дыи ў етый хызяинъ куды то пошоў, васьцимо, можа, за якимъ дзѣлымъ отлучыўся. А къ жонки тымъ часымъ попъ прыйшоў. Вотъ яна, напикла яму блиноў, напрыгла іечни — сѣли

1) потолокъ.

за столъ и ядѹць. А дуракъ ўсѣ ето и видзиць. Ажны тутъ од-
куль ўзяўся,—мужыкъ идзецъ. Спужа́лыся мыя́ баба, скорэй іечню,
блины ў печку схувала, а попа некуды хуваць, ўзила дый ў
подполье ўпихнула. Ўлѣзь мужыкъ ў хату и стаў у жонки
ѣсьць просиць: «Дывай, жонка, вичырыць!» — Жонка яго пыса-
дзи́ла за столъ, дыста́ла зъ печки капусты ды крупѣни и пы-
ста́вила на столъ. А тутъ и дуракъ злѣзь зъ крышки и прышоў
ў хату и стаў просицца: «Ци ня пусьциця пиранучуваць?» А му-
жыкъ кажыць: «чаму не? я самъ ў людзѣхъ ночую и къ сабѣ
людей пускаю, садись за столъ». Вотъ яны сѣли и стали хли-
баць капусту съ крупѣній. Якъ поѣли, вотъ дуракъ ўзяў дый
нычаў свою шкуру бить; *біецъ* дый приговариваиць: «Нашто ты
мнѣ сылгала! — Нашто ты мнѣ сылгала!» а мужыкъ и спраши-
ваиць: «за што ты іе *біешъ*?» А дуракъ кажиць «за то, нашто
йна мнѣ сылгала; йна скызала, што тутъ іечню ды блины яду́ць».
Мужыкъ и прыстаў къ жонки: — «дывай іечню ды блины».
Жонка туды сюды, отнѣкивалася, а ёнъ ўзяў, самъ полѣзь ў
печку, нашоў тыи блины ды іечню, ўзяли ўсѣ ды съ дуракомъ и
поѣли. Тоды дуракъ ўзяў ды и зноў стаў свою шкуру бить.
Біецъ дый прыговариваецъ «нашто ты мнѣ сылгала, нашто ты
мнѣ сылгала!» А мужыкъ опяць спрашиваиць, за што ты іе
біешъ? А дуракъ кажыць: «а нашто йна мнѣ сылгала? йна мнѣ
скыза́ла, што тутъ подъ полымъ попъ сядзиць». Полѣзь мужыкъ
подъ полъ — и найшоў тамъ попа. Ўзяў яго, выдагнуў, набиў,
набиў, сколько ўлѣзло, и выпихнуў ў каршень за дзверы—и стаў
просиць мужыкъ дурака: «Прыда́й ты мнѣ свою шкуру — што
йна табѣ такъ ўсю праўду гово́рыць? я табѣ дамъ питдзисяць
рублей». Дуракъ ўзяў дый прыдаў яму свою шкуру за питдзисяць
рублей. Тоды ўзяў дуракъ свои дзеньги и пошоў домоў къ бра-
та́мъ. Прышоў дый кажыць: «Дураки вы дураки, ни за живую
скоцину бяруць гроши, а за луплиную. Во я за свою шкура́цину
питдзисяць рублей ўзяў». А браты́ были ужо трошки зажылиси,
и скоцинку зывяли́, а якъ увидзили, што дуракъ за свою шкуру

пйтдзисятъ рублей ўзяў, ўзяли выпорѣзали своихъ короў, пылу-пили и пывязлі ў гóрыдъ прыдаваць — вѣдымо, имъ тамъ ни дали по пйтдзисятъ рублей. Ну вотъ и разсердилися браты́ на дурака, и сгыворилися, кыбъ яго со свѣта звесьць. Прыѣхали домоў, ажны тутъ матка помёрла. Ны́чаго дзѣлаць, надо матку хуваць. Вотъ и стали браты́ спорыць. Старшый говориць на меньшаго: «ты меньшый, ты матку хувай», а малый на старшого: «ты старшый, ты хувай». Спорыли, спорыли, дый пыложили: «ня будзимъ дурака забиваць, нихай матку хувайць». Вотъ ўзяў дуракъ матку ўзвалиў на санки и повезъ хуваць. Ёдзиць, ёдзиць, ажны на сустрѣчу яму гынчаръ съ горшками. Гынчаръ крычыць: «цихо, цихо, — горшки побіешъ». А дуракъ ня слухавиць, ёдзиць ды ёдзиць. Вотъ гынчаръ схваціў хворасьціну, якъ ціюкниць пы саняхъ, а дуракъ, якъ зыкрычыць: «аво́иньки! матку забіў!» Гынчаръ глянь, — отъ, ўзабыль ¹⁾ мёртвая жени́цина ляжыць. Спужаўся мой гынчаръ, дывай кланицца дураку: «милинкый, сякій, такі́! На табѣ пйтдзисятъ рублей, только ў судъ мине ни цигай». Дуракъ ўзяў пйтдзисятъ рублей, схуваў матку, и ёдзиць оная къ бры́тамъ. «Дураки вы, ду́раки, ни за живыхъ людей гроши бяруць, а за мёртвыхъ: вотъ я матку прыда́ў, пйтдзисятъ рублей ўзяў». Браты́ тоды ўзяли, своихъ жонкы зарѣзали, и пывязлі ў городъ прыдаваць. Ажны ихъ тамъ схва́тили, ў цю́рму пыса́дзіли, дый у Сибирь сысла́ли. Ну вотъ и были яны на Сибири, ажны покуль выйшуў царскій маних-фестъ, штобъ ўсѣхъ сибирникуў просьциць. Вотъ и браты́ вярну-лися домоў, ажны тамъ дуракъ сядзиць, хызяйствами ихними кымандуиць. Вотъ и зговорилися браты́, кыбъ яго утопиць. Ўзяли ў мяшокъ пыса́дзіли и пыцягнули ў прорубъ — прыцягнули къ рацѣ, глядзь — ажны лунка замёрзла, а топоръ яны съ собой и ни ўзяли, вотъ и стали оная спорыць, кому ици за тыпоромъ. Старшый говориць «ты идзи» а малый «не, ты идзи». Спорылися, спорылися и пошли обои за тыпоромъ. А дурака ў

---

1) въ самомъ дѣлѣ.

мяшкѣ оставили ў лунки. Вотъ дуракъ сядиць тамъ ў мяшкѣ, дый пѣецъ «ня умѣю ни чытаць, ни писаць, кыролемъ посодзюць». Ажны на ту пору їдзиць панъ, ў карэци, съ лакеемъ съ кучарымъ, — почуў тотъ панъ, што дуракъ такъ пѣецъ, и стаў яго просиць: «миленькій, пусьци мяне ў мяшокъ — я умѣю и чытаць и писаць, хочу быць кыролёмъ, а самъ беры мою карэту и коней и кучароў». Вотъ дуракъ ўзяў, дый пысадзіў пана ў мяшокъ — панъ тамъ и запѣў «умѣю и чытаць и писаць, кыролёмъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролёмъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролёмъ ни содзяць!» А самъ сѣў ў карэту и поѣхыў. А браты прышли дый пана утопили. Тольки што вярнулася яны домоў, — глядзь! їдзиць дуракъ ў карэци, дый крычыць имъ: «Дураки вы! дураки! Ни на етымъ свѣци жицьдѣ, а на тымъ, глядзиця якую мнѣ тамъ дали, карэту, коней, и кучыра, и лакея!»

Вотъ браты якъ почули ета, пошли ў лунку, дый пытопилися. А дуракъ ўзяў ўсё ихъ добро и цяперъ живець.

Зап. А. Фр. Лисовская.

108.

ДУРЕНЬ, ПОПЪ И ЦЫГАНЪ.

Минск. губ., Слуцкаго у., Старобинской вол., д. Пивошовъ.

Было у бацька тры сыны, два разумные и одзинъ дурны. Пошли ены ў лѣсъ на полеваньне. Прышоўши ў лѣсъ, ены выкопали великую яму. Оставіўши дурня гле ямы, сами пошли по лѣсъ шукаць звѣроў. Екъ тоўлькоу ены отышли, уваліўса ў яму заецъ; дурень вынеў гэтого зайца и стаў крычаць на братоў: «ходзьце сюды, я зловіў звѣрка». Заецъ екъ стаў кусацца, отъ дурень и пусьціў яго, а екъ прышли браты, дакъ оўнъ и каже имъ: «екъ стаў звѣрокъ просицца, декъ я и пусьціў яго». Браты и кажуць яму: «други разъ екъ што углѣдишь, дакъ ты яго барджый бй». Якъ тоўлькоу ены пошли, дурень углѣдзѣў бабу, которая збирала ягоды. Подошоўши цишечкамъ, оўнъ выцеў ее, отъ ена и повалилася. Забіўши бабу, зноў крычиць братоумъ:

«ходзѣце сюды, я забіў дзикаго вепрука». Прышли браты да и кажуць яму: «ахъ! штожъ ты гэта зробіў? мыжъ пропали». Сказаўши гэта, ены хоцѣли отъ дурня уцечы, а дурень не оставаўся отъ ихъ и зъ бабою за плечима и принёўся ее до дому. Дома екъ насваріўса на яго бацько, дакъ оўнъ понёўся бабу къ попу и поставіў ее гле жаронъ, нагробъ ёўй ў пелену муки и одноєю рукою даў дзержаць пелену, а другую усадзіў ў лехчею и самъ сховаўса. Екъ вышоў поўпъ ў сѣнцы и углѣдзѣў, што баба крадзе муку. Оунъ подышоў къ бабѣ, выцеў ее по патылицы, отъ ена и повалиласа. Дакъ той дурень (што быў сховаўса) выскочіў и каже поўпѣ: «штожъ гэта ты зробіў? на што ты мою мацеру забіў». Екъ стаў его поўпъ просиць, штобъ ни кому не казаў, што оўнъ бабу забіў и штобъ обыгдзѣ сховаў ее; даў за гэта дурню цѣлы капелюшъ грошей. Дурны ўзяў сабѣ гроши, а бабу понёўся зноў ў лѣсъ, ўзлѣсъ зъ бабою на дзерево и сѣдзиць сабѣ тамъ. Прыѣхали ў лѣсъ цыганы и екъ разъ подъ тымъ дзеревамъ осталися ночоваць и стали сабѣ еечину печи. Екъ помлѣли у дурня руки, отъ оунъ и кинуў долоў бабу. Цыганы попужалися да и побѣгли; покинули дурню еечиню и повоўзку зъ коўньми. Дурень злѣзъ зъ дзерева и стаў тую еечиню допекаць и ѣсьци. Вернуласа цыганка, подышла къ яму и каже: «дай мнѣ еечинки». Дурень ўзяў на ноўжъ еечни и каже: «на, тоулькоў зъ ножа». Ена раззѣвила ротъ и хоцѣла ўзяць гэту еечню, а оунъ узяў да одрѣзаў ёўй коўньчыкъ языка. Цыганка бѣжиць за своими и кричиць: «балалала...» Тые цыганы екъ попужаюцца да и поўдекали, покинули соўсѣмъ дурню повоўзку и кони.

Запис. Іовъ Тишкевичъ, житель Минской губ., Саудкаго уѣзда, Старобинской вол., деревни Пивошовъ.

109.

О НАБИТОМЪ ДУРАКѢ.

а) Минск. губ., Борисовскаго уѣзда.

Жыли тры брацця, два разумныхъ, а тречи дурень. Пошли яны ў лѣсъ дровы рубаць. Разумные брацця рубаюць добрые

дровы, а дурный гнилую колоду. Рубили доўго; брацця разумныя насяклі много дроў, а дурень злота коцель. Брацця якъ гэта увидзѣли, такъ и зарадовалися, насыпали сабѣ и рубашки и шапки и боты; одни забрали ўсё золото, самы остались сцярагчи, а дурня послали по мѣхъ. Идзець дурень по мѣхъ, дойшоў до половины дороги и забыўся, пошто идзець? Вярнуўся назадъ къ разумнымъ и пытаецца: «братцы я забыў зачѣмъ вы мяне послали». По мѣхъ! кабъ болѣ не забыў, ты ўсё же кажи: «мѣхъ!» Дурный бяжиць, ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ». Сустрэкаець яго панъ и кажа: «гдзѣ тутъ дорога?» Дурный яму кажець: «сюды мѣхъ, туды мѣхъ и туды мѣхъ». Панъ разсярдзіўся на дурня, даў яму крѣпко. Дурень изноў забыў. Бѣжиць и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — Дурнище! по мѣхъ! — Братцы! мяне сустрэкаў панъ и пытаўся дороги и я яму сказаў: «сюды паночекъ, мѣхъ, туды, паночекъ, мѣхъ и туды мѣхъ» — и ёнъ мяне за гэта біў. — «Дурнище! ты бы сказаў: сюды, паночекъ, дорога и сюды дорога, їдзьце куды вамъ треба». Пошоў изноў дурень по мѣхъ и кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ў дзяреўнѣ опановали яго сабаки, а ёнъ имъ и кажа: «сюды дорога, и сюды дорога, бяжиде, куды вамъ трэба». Глядзиць ёнъ, што собака не слушаюць, — уцѣкъ, забыў по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ, дурень ты!» А мяне якъ сабаки опановали, я имъ казаў тое, што вы мнѣ казалі. — «Дурень ты! ты бы ихъ паўкой біў». — Пошоў дурень по мѣхъ, ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» и ўзяў съ собой паўку. Сустрэкаець яго свадзьба. Молодуха злѣзла и кланяецца, а ёнъ яё паўкой. Тутъ ўсѣ яе одборонили, дурня набили. Дурень зноў забыў по што бяжиць. Изноў вярнуўся и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — «Ахъ кабъ табе пранцы зѣўли! — по мѣхъ!» — А мяне сустрэкала свадзьба, зачала молодуха кланяцца, а я яе паўкой. — «А дурище, ты бы сказаў: «кабъ вы такъ каждый дзень радовались». Побѣгъ дурень, кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» — Вязуць мертвеца хорониць, — ёнъ и кажа имъ: «Ахъ кабъ вы каждый дзень такъ радовались!» Тыя яму опяць оддубасили, ёнъ изноў

забыўся по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ!» — «Ахъ братцы мои! взяли мертвеца и я тое ска-
заў, што вы мнѣ сказали и мяне за то выбили». — «Ай дурнище
ты! здзѣў бы шапку, да Богу помоліушыся пошоў». Дурень по-
бѣжаў и ўсѣ кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Видзиць ёнъ, што му-
жыкъ смоле на дворѣ свинку, ёнъ сняў шапку, на колѣнкі Богу
молица. Той мужыкъ обліў яго водой, — ёнъ уцѣкъ и забыўся
по што бѣжиць. Вярнуўся, зноў пытаецца. Видзяць браты, што
не дождуцца яго мѣха, пошлі сами, ўзялі мѣхъ, прышли ў лѣсъ,
забрали золото и стали ўсѣ богато жиць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго уѣздн. училища.

110.

б) Той же губ., Борисовск. у., Березинск. волости.

Жыў дзѣдъ зъ бабэй и быў у ихъ сынъ и той дурень. По-
шоў ёнъ зъ бацькой ў лѣсъ сѣкци дровы и сѣкучи дровы зломаў
топоръ. Гэтый топоръ зазвинѣў, а дурень думаў, што гроши зазви-
нѣли и крычиць: «Тато, я гроши нашоў!» А бацька, не погляд-
зѣўши, крычиць: «Быжи, сыночъ, за мяшкómъ!» Ёнъ трохі про-
бѣгъ и забыўся, чаго бяжиць домоў. Вярнуўся назадъ и пы-
таецца: «Чаго я, тато, бѣгъ домоў? — «Ты за мяхómъ бѣгъ. Ты,
дурень, коли забываеся, то бяжи и ўсѣ говоры: мѣхъ, мѣхъ,
мѣхъ!» Ёнъ такъ и зробіў—бяжиць и крычиць: «Мѣхъ, мѣхъ,
мѣхъ!» Ъдзя на сустрэчу панъ и крычиць: «Што ты, дурень,
мяне мѣхомъ зовешъ» и даў яму по мордзи. Вярнуўся ёнъ къ
бацьку и плача.

«Отъ, дурань» кажа бацька, «гдзѣ пана убачишъ, то здзѣнь
шапку и ў руку подалуй. «Бяжиць ёнъ изноў, ажъ сѣдзиць сука,
дакъ ёнъ здзѣў шапку и хоцѣў поцаловаць ў руку, а яна ято
укусила. Вярнуўся ёнъ къ бацьку и плача.

— Чаго ты, сыночъ, плачешъ?» пытаецца бацька.

— Мiane сука укусила!

Дурань, ты дурань! Ты якъ суку убачишъ, такъ ты полѣ-
номъ яе.

Побѣгъ ёнъ изноў, ажъ їдучъ кумы, дакъ ёнъ за колъ и давай ихъ биць, а кумы справилися и дужа моцно яго набили.

Вярнуўся дурань къ бацьку и плача. «Дурань, ты дурань», кажа бацька «гдзѣ кумоў убачишъ, то и скажи: сягодня по двоя, а заўтра по троя».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ вязучъ умарлаго, дакъ ёнъ и гово́рыць: «сягодня по двоя, а заўтра по троя». И тутъ яго набили.

Изноў идзе ёнъ къ бацьку и плача.

«Чаго ты, сынонь, плачешъ?»

— «Везли», кажа, умарлаго, а я сказаў: сягодня по двоя, а заўтра по троя.

Яны за гэта мяне и набили.

«Дурань ты, дурань! ты коли умарлаго убачишъ, то зними шапку и помолись Богу».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ бачиць: смоляць кабана. Ёнъ зняў шапку, уклѣнчїў и молици Богу. «Чаго ты, дурань, молишься?» сказаў хозяинъ того кабака, да головѣшкой яму ў зубы.

Пошоў ёнъ, плачучи, къ бацьку. «Чаго ты, сынонь, плачешъ?»

— А я, кажа, йшоў и убачїў, што смоляць кабана, — я зняў шапку и стаў молицца Богу, яны мяне за гэта и набили.

«Дурань ты, дурань усюдыхъ!» крыкнуў на яго бацька и бѣлай яго ни посылаў ¹.

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минск. статистич. комитетомъ.

111.

ЛЫСЫЙ И РЫЖИЙ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской волости.

Одзинъ заможный хозяинъ пирадъ смерцьцю казаў сыну, кабъ той заўсѣды осьпирагаўся лысыхъ и рыжихъ людзей, бо,

1) Содержание этой сказки мы довольно часто встречаемъ и въ пѣсенномъ изложенїи, какъ въ Великой, такъ и Бѣлой Руси. Ср. Древн. Россійск. стихотворенїя Кирши Данилова, изд. 1818, стр. 390 «Дурень»; въ моихъ сб. Русск. народн. пѣсни, ч. I, стр. 279, № 34, и бѣлорусск. (1874 г.), также у Аванасьева «Р. н. сказки: «О набит. дуракѣ» кн. III, стр. 378 и кн. IV, стр. 510 наконецъ въ «Трудахъ» Чубинск., т. II, стр. 143—92 стр. 420 и «Опытъ собранїя пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-западнаго края», М. А. Дмитриева, стр. 143—49. III.

кажа, лысы дужа разумны, а рыжи надто хитры; яны могуць подвясцы такъ, што и ня выробицца. Чиразъ годъ сынъ и за-быўся, што бацька казаў, ўзяў ўсё гроши, што засталіся послі бацьки, рублей двёсцы и поёхаў ў городъ купляць, што было трэба. Захоць ёнъ ёсцы, заёхаў по дорозё ў каршму и кажа рандару, рыжаму жиду, подаць, што зёёсцы. Той наліў яму миску щаўя. Чаловёкъ покоштоваў и кажа: «вотъ щаўя отлич-ная, кажная лыжка вёрта рубель». Покуль ёнъ ёў, жидъ сядзёў коля стола и цыхонько, якъ той зёёсць лыжку, ёнъ крёйдой подъ столомъ и запишэ. Подёўшы, чаловёкъ пытае: «скольки табё, рандаръ, за щаўя заплациць?» — «А скольки?» кажа, «по рублю за лыжку, якъ ты и самъ казаў». — «А ты почёмъ знаешъ, скольки я лыжэкъ зёёў?» Жидъ пиравярнуў столъ, стаў личиць и паличыў 200 лыжэкъ. «Давай», кажа, «200 рублёў!» — «Авось табё лих», думае чаловёкъ, «попаўся къ рыжому жиду! Праўда бацька казаў, али што тутъ робиць? Ни якъ ни отпросіўся». Жидъ забраў ўси яго гроши. Поёхаў гэто чаловёкъ зё каршмы, чужь ни плачучи. Ашъ ёдзя нёйкій панъ на брыцце, дрэмя, шапка зёёхала, а голова лысая ды проци сонца блищиць, якъ патэльня¹⁾. Обачіў гэто чаловёкъ, — «ну», думае, цяперъ соўсимъ муся, пропаду; «рыжій гроши отбираў, а лысы пэўня коломашку и коня отбярэ» ды скорэй ў лёсь стаў уцикаць. Глёдзёў гэто панъ, кажа хурману: «погоняй за имъ кони. Чаго ёнъ уцикаецъ зё до-роги ў лёсь? гэто ни, начи, якъ пэўня злёдзіў». Ў минуто догнали чаловёка, панъ зё разу и кажа: «Признавайся, што ты украў чаго уцикаў зё дороги». Той нечого робиць, разсказаў прычину. Тогды панъ говорэ: «Ну поіжджай за мной ў тую каршму, я табё вярну гроши назадъ». Прыёхали, жидъ пираняў пана. На столё лижала цялячча лопатка, панъ хлопъ, хлопъ по плячи жиди, пы-тае: «сколько стоя твоя лопатка?» Той думаў, што панъ пытае обё цяляччу, кожа: «а рубли тры». «Добро!» панъ выняў тры рубли, заплаціў, ўзяў ножъ и говорэ жиду: «ну на што

---

1) сковорода (сё польск. patelnia). III.

порциць твой лапсардакъ,¹⁾ дай я такъ голую лопатку у цябе вѣрэжу».

Ну якъ ни круціўся жидъ, мусіў отдаць чаловѣку яго двѣ-сьци рублей и яцц своихъ прыложіў зъ половину. Радъ чаловѣкъ, дзякуе пану и кажа: «дай Богъ, кабъ ўсихъ головы побла... и были якъ колѣни голые» и поѣхаў.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы. Сообщ. Минск. Губернск. Статист. Комитетомъ.

112.

ПАНУ ВѢРНО НИ СЛУЖИ, СЪ ЖИДОМЪ ДРУЖБЫ НИ ДРУЖИ,
ЖОНЦЪ ПРАВДЫ НИ КАЖИ, А ЧУЖОЯ ДЗИЦЯ НИ ХОВАЙ
ЗА РОДНОЯ.

Тамъ же.

Одзинъ полясоў²⁾ у пана ўсю жисьць праўдзиво и вѣрно служыў. Мѣў ёнъ толькі жонку и пасынка и подъ старосьць захоцѣў вытробоваць³⁾: ці праўда, што людзи кажуць: «пану вѣрно ни служи, зъ жідомъ дружбы ни дружи, жонцѣ праўды ни кажи, а чужоя дзиця ни ховай за родноя».

У пана быў дорогі соколъ; ёнъ пану ловіў ўсякія птушкі и панъ яго дужа любіў и бярогъ. Ляснікъ гэты ўзяў и сховаў сокола, а прынёсъ домоў курчяна⁴⁾, отдаў жонцѣ и кажа: «я украў паньскаго сокола; на, возьми, спячй! попробуимъ ці смачанъ? Толькі глядзи! нікому ни кажи, бо панъ якъ довѣдаицца, дыкъ ня быць мнѣ живу». Тая спикла. Яны повячэрали. Мужикъ пошоў ў пуню на сѣнѣ отдыхаць, а жонка ня вытрымала, сичасъ къ корчмарцѣ Ентэ побѣгла, — а яна зъ ей заўсида вяликую дружбу вилá, — и подъ сакрэтомъ рассказала ей объ сокола. Тая, вядóмо, къ пану: такъ и такъ, кажа, зъ паньскимъ соколомъ зробили. Огледзіўся панъ, — пима сокола. Сыскаў полясоўщика. «А ты», кажа, «таки-сяки, якъ смѣў сокола мойго зъѣсьци? Я цябе сичасъ повѣшу!» Той ў ноги пану: «Пробачъ⁵⁾),

1) или: лапсурдукъ ся. сложное: изъ лапить — чинить налагая заплату и сюртукъ: оборванная одежда, лохмотья. Слов. Нос.

2) полясовщикъ 3) испробовать.

4) пѣтушка, — цыпленка, 5) извини, прости..

панѡчку, виноватъ, даруй! Яжъ пана два разѣ на облавѣ отъ мядз-вѣдзя обороніў и столько годоў щиро служыў, — ни губи, пане, даруй мнѣ!» Панъ и слухаць ни хоцьў; вялѣў висилицу поставиць и повѣсиць лисникá. Прышла жонка и пáсынокъ, голдсюць. Ляс-никъ кажа имъ: «ни плачьця: разъ помираць; тольки ня вѣдую: гдѣ мнѣ гроши свои подзѣць? ўсѣ-бъ отдаў тому, хто мнѣ за-хочэ вяроўку-пятлю на шыю надзѣць». Дыкъ пасынокъ кажа: «Давай, тáтко, мнѣ гроши, я табѣ пятлю надзѣну!» Тоды лясникъ кажа пану: «цыць, пане, ня вѣшай: соколъ ёсьць! Я тольки тробу робіў и цяперъ на сабѣ вѣдую, што справедлива пословица: пану вѣрно ни служи, зъ жидомъ дружбы ни вядзи, жонцэ праўды ни кажи, а дзиця чужою ни ховай за родною, бо здрадзюць. ¹⁾

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы.

113.

РАБИНЪ И ТЕЛЕНОКЪ.

Тамъ же.

Даўней дохтороў было мало и рѣдкое здарѣньне ²⁾, коли гдѣ ёнъ покажицца. Али разъ дохторъ ппрабѣджаў чиразь малю мястѣчко, а тамъ жидоўски рабинъ быў хворы. Пошли жиды къ дохтору и просяць, кабъ навѣдаўся хворого рабина. Ёнъ кажа: «нима часу, али я такъ познаю хворобу и дамъ зелья; приня-сийця тольки трѡхо мочи ягѡ». Жиды вярнулися домоў, ўзяли ў чаропѡчикъ рабиновой мочи и дали мужыку нясьцѣ, бо самимъ стыдно, ци ня можно было, — хто ихъ вѣдае? — Той понёсь и жиды за имъ пошли. Сыхѡдзючы зъ гáнку, мужыкъ спотыкнуўся и выліў мочу. Али тутъ корова стояла, мочѣлася, ёнъ скорѣй подставіў чаропѡчикъ, а жиды гэтого ничѡго ня вѣдзили, — идуць. Приходзюць къ дохтору. Той ўзяў чаропокъ, поглядзѣў, поглядзѣў и кажа: «Цѣльна, скоро рѡдзиць!» и поѣхаў далѣй. Жиды вярну-лися, рассказали рабину. Ўсѣ дзѣвюцца: «якъ гэто можно, кабъ рабинъ родзіў цялёнка? дохторъ обмыліўся пеўня, али, можа,

1) обманеть, измѣнить

2) случай

скорэй будзе тоя, што рабинъ майсіяша родзиць?» и выправили рабина Ъхаць ў городъ, гдѣ была одна старая жидоўка—повитуха, кабъ, знача, помогла рабину обродзицца. ПоѪхаў рабинъ зъ болагольщикомъ ў будцѣ. ОтѪхали мили дзвѣ, подѣжджаюць къ засыѣнцу, ажъ стала мяцѣлица, — завѣя такая, — нима якъ далій Ъхаць. Попросилися у водного мужыка пирочаваць. Прынясли солому и послали рабину посьцель на полу, коля пѣчи, и поклалися спаць. У хаць ў той была цѣльная корова и гѣту ночь обродзіла цялѣнка. Якъ цѣля высохло и стало ходзиць коля печи и пѣякъ ўскочило на рабина. Ёнъ прочнуўся, ўхопіўся за цѣля, думае, што гѣто ёнъ самъ родзіў, ўстаў, сказаў болагольщику запрагаць коні и скорэй, кабъ нхто ня видаў, и поѪхаў ў городъ. Корова бача, нима цялѣнка, стала раўсьци. Прочнулася господіня и видзя—корова оцѣлилася, а цялѣнка нима и жиды такъ само нима: пеўня ёнъ украў. Господаръ сичасъ ко́ня запрогъ догоняць жиды. Догнаў яго за скольки вѣрстѣ и крычиць: «На што ты цѣля моё украў?» А той кажа: «якая твое, коли гѣто моё? я самъ родзіў, якъ дохторы казали».

— Што ты? гѣто наша цялушка родзила; отдавай цѣля!—Рабинъ ни дае. Господаръ завярнуў болаголу и ѣдуць назадъ. ПрыѪхали и пошли къ пану, кабъ той разсудзіў ихъ.

Рабинъ разказаў пану, якъ дохторъ ўсімъ жидамъ сказаў, што ёнъ цѣльны и Ѫхаў ў городъ для гѣтого, кабъ обродзицца тамъ, ажъ якъ ночоваў у мужыка, дыкъ тамъ родзіў цѣля, а цяперъ мужыкъ прызнаецца, што гѣто яго, хѣча одбираць яго родного сына. Мужыкъ привёў корову, кабъ панъ удостовѣрыўся, што яна оцялилася, а ни рабинъ. Панъ посміяўся, а дыли кажа: «Ну, добро! Мой судъ таки: постаўця посяродъ цѣля, а зъ одного боку нхай на 10 шагоў стане рабинъ, а зъ другого постаўця корову; жидъ повининъ стояць ракомъ, бизъ лапсардака, и къ кому пойдзе цяля, то той яго матка, ци бацька». Зробили гѣдакъ. Ашъ цилі глядзиць, — першъ пошла къ жиду. . . . той ухопѣся за яго: «а мой зўндылька!» ды на возъ ў будку — и поѪхаў, радуячися, ў городъ, къ жидамъ, а тые цялѣнка того поставили ў

школѣ и тамъ яго доглядѣли, ховали, кормили, поили и ўсе чикали, коли яно пиравернеца имъ ў масіяша.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ, отъ кр. Як. Бузы. Ср. Чубинск. «Труды», т. II, стр. 503, сказку: Дурной.

114:

НЕ ЛЮБО—НЕ СЛУШАЙ ¹⁾).

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Одзинъ панъ дўже любіў слушаць казки. Разъ и призваў ёнъ мужика говориць казки. И каже яму панъ: «вотъ талерка золота; коли скажешь ты мнѣ такую казку, кабъ ня было ў ей ни слова праўды, кабъ я сказаў на цябе: лжешъ, дыкъ тогды отдамъ табѣ гѣтую талерку съ золотомъ».

И начаў мужикъ.

— «Чаго, паночикъ, на свѣци не бывае. Вотъ со мной разъ такая пригода ²⁾ злучилася. Было гѣто якъ я ещо не родзіўся. Наняўся я у одного господарѣ пчолъ пасьціць, — пйтдзесять роёў пчолъ. Кажіный разъ трѣба было ихъ обсчитаць и выпускциць за пожіуносцьцю; вѣрнутца, — треба ўзнёў периличиць ихъ, выдоиць и ў вулля позагоняць».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць праўда», каже панъ.

Глянуў мужикъ на золото и говориць далѣй.

— «Разъ ранкомъ выпускциў я пчолъ на пасту. Вярнулися яны домоў—дваннадцаи пчолъ нима. Што тутъ робиць? Може гдзѣ ў болѣци завязли... Кинуўся я ихъ шукаць. Якъ итци —

1) Этотъ разрядъ сказокъ-небылицъ гораздо больше распространенъ въ средѣ сельскаго населенія великорусскаго, чѣмъ бѣлорусскаго и малорусскаго, если судить по печатнымъ сборникамъ. Вообще до сихъ поръ этихъ сказокъ у насъ очень мало собрано. Въ Германіи же этотъ родъ эпической поэзіи существуетъ въ значительно большемъ количествѣ и имѣетъ уже свою исторію. Тамъ мы ихъ уже встрѣчаемъ въ памятникахъ 12-го и 13-го вѣка, (см. *Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage*, 3 т. стр. 221—229). Добрая часть нашихъ народныхъ сказокъ-небылицъ (о несбыточныхъ вещахъ) поражаетъ своимъ сходствомъ съ нѣмецкими. См. Р. Н. Сказки Аѳанасьева. Кн. II, стр. 401—21 и кн. VI, стр. 512—17. III.

2) Пригода — нечаянное, неспріятное происшествіе, обстоятельство. Слов. Носовича.

дыкъ — итци. . . ажъ бачу — одзинанцыць пчоль ляціць — окрываўленыя, пораненыя, а двананцатой и нима. Будзе бяда! . . . Я итци далѣй. Бачу за ракой стадо воўкоў опановали²⁾ мою пчалу и дуўшаць; няа отбиваетца, ни подаетца имъ. Я ну бѣгчи шпарчѣй на помычь. Прибѣгъ къ рацѣ — пиравозу нима. А бачу, што лщо часінку, и воўки яе разорвуць. Я гэто схваціў самъ сябе за чуприну, размахаў, размахаў, — якъ штурхну, такъ и перакивуўся на той бокъ ракі».

— «Може быць», каже панъ.

— «Али зъ разгону якъ гопнуў я объ зямлю, дыкъ по поясъ и увязъ. Я и туды, я и сюды — не вылѣзци. Бязъ рыдля ничего не зробишь, думаю сабѣ. Я гэто кинуўся, якъ мога до дому, схопіў рыдзель³⁾ ды и назадъ; откапаў сябе, тогды кинуўся къ пчалѣ на помычь».

— «Свѣтъ вяликъ, може быць и праўда» каже панъ.

— «Прибѣгъ гэто я къ пчалѣ, отогнаў воўкоў, бачу, што ей уже не жиць: по бокахъ боўтаетца мясо якъ шматца³⁾, а криви — криви . . .! Я гэто, ня доўго думаячы, шась яе ножомъ по гóрлу и прирэзаў; потымъ обѣліў яе и привёзъ мясо до дому: дванадцыць кадзей мяса наклаў! . . .»

— «Свѣтъ вяликъ, може быць и праўда!»

— «Тутъ я ўспомніў, што косьци осталися на пожни. Думаю сабѣ — лаяць будуць людзи, што загромоздзіў косьцями больш дзесяцины сѣножаці. Побѣгу, ды скину ихъ ў раку. Прибѣгъ; стаў поднимать храбѣтъ зъ рабрами; подняў я яго, по́тымъ якъ штурхну отъ сябе! . . . Я думаў, што ёнъ ўпадзе ў раку, а ёнъ однимъ концомъ стоиць на зямлѣ, а другимъ ў небо упёрся».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць и праўда».

— «Полѣзъ я по гэтымъ храбцѣ на небо. Якъ лѣзцы, дыкъ лѣзцы и ўзлѣзъ. Бачу — у одной хацѣ пирושка; сватыя гуляюць: пьюць горэлку и вино, закусываюць, пѣсьни такія преподобныя пяюць . . . Ну думаю сабѣ, съ пьяными, чилавѣча, не за-

---

1) окружили, 2) заступъ, 3) лоскутье.

нимайся, а то еще ненарокомъ боки́ намнуць. Иду далѣй. Ё дру-
гой хадѣ святы Микола набраўся горѣлки, якъ пучекъ, ляжиць,
подъ лавой и хрѣпѣць, якъ пшаницу продаўши.

— «Може и праўда».

— «Коло яго ляжиць шапочка, сама золотая зъ дорогими
каменьнями. Я гѣтую шапочку за пазуху ды й назадъ; ажъ тутъ
св. Микола прочхнуўся, стаў искаць своей шапки. Подняўся
вѣрхалъ¹⁾, крикь... Ну, думаю, коли зловяць, — будзе кѣпско.
А тутъ аніякъ не найду того мѣста, гдѣ стояў храбеть. Бачу —
ляжаць пиловиньня. Я давай изъ ихъ вяроўку виць».

Звіў доўгую вяроўку; привязаў одзинъ конецъ яе и стаў
спушчатца зъ неба по вяроўцы. Спусьціўся до самага конца вя-
роўки, а ящо земли нима. Што тутъ робиць? Я гѣто возьму ды
одрэжу зверху кусокъ вяроўки, а знизу надточу и спускаюся
далѣй.

— «Свѣтъ вяликъ — може быць и праўда!»

— «Стаў гѣто я на зямлѣ. Бачу, — не наша зямлѣ. Ну,
думаю сабѣ, гѣто пѣўно пекло. Иду далѣй. Ажъ бачу... паньскій
бацька — покойникъ — оборванный, обшарпанный, босый — пась-
цяць свиньней...»

— «Лжѣшь, хаме!...»

Мужикъ цапъ за талерку зъ золотомъ ды и за дзверы.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

115.

б) Той же губ. и у., Березинск. волости.

Я жыў зъ дзѣдомъ, а бацьки яще ни было. Были у насъ зъ
дзѣдомъ пчалы́ по собаку²⁾, носили медъ *резиньями*? Одна пчалаина
нясла медъ чиразъ возеро и упусьцила резгинь³⁾ мѣду ё возеро; —
гѣто возеро стало солѣткое. Ходзила тамъ моя кобылка и выпила

1) Шумъ, смятенъе. Слов. Нос.

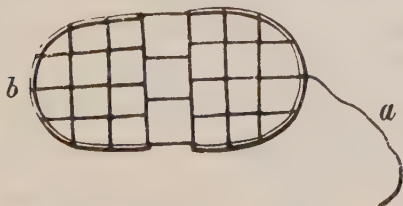
2) Пчолы по собаку значить: улей не выше ногъ собаки. Е. О. Карскій.

3) Резгинь или рѣзгини (по польски *redziny*) или резгини (попольски *rezhiny*)
состоятъ изъ двухъ дугъ, переплетенныхъ бичевками. Эти дуги связываются

гэту воду, такъ, што ажъ упилая и ляжала безъ вумá, — п'яная. Толку не могли мы даць зъ дзёдомъ (а бацьки яще ни было). Узяў мой дзёдъ да шкуру здэръ зъ яе. Проспалася гэта кобылка и ўстала посла, якъ напали на яе оводни съ мухами, а яна-жъ и безъ шкуры. Я-жъ ўзяў зъ дзёдомъ (а бацьки яще ни было), обсыпаў яе грэцкой, дзеля того, штобы была гнёдая. Якъ поросла грэцка на кобылѣ, да якъ унадзилася ў тую грэчку цецярукі, то и тутъ мало зъ яе толку. Дзёдъ мой кажець (якъ бацьки яще ни было) надобевязаць дзвѣ вярочки и пиракинуць чиразь кобылу, прывязаўши коробочку, а къ хвосту прывязаць доўбешачку: цецярукоў якъ налепиць, яна хвостомъ якъ махнець, то цецярука и заб'ець. Зробили мы такъ зъ дзёдомъ (якъ бацьки яще ни было). Стала гэтая кобыла биць цецярукоў и набила поўну коробочку, такъ што стало цяшко и пирарэзала поводкомъ кобылку. Трэба-же тутъ даць ратуно́къ ¹⁾, — якъ жа жиць безъ кобылки? Мой дзёдъ кажець (якъ бацьки ящо ни было) «падо одсѣчь дзвѣ дубинки и сышиць кобылку». Мы такъ и зробили. Якъ поросли дубы на кобылѣ зъ гэтыхъ галиць дубовыхъ, такъ што ни могла яна и ходзиць: возьмуць и обярнуць яе на бокъ. Што намъ тутъ робиць зъ дзёдомъ? (а бацьки ўсё яще ни было). Давай мы уже бычками пасѣку ораць. Поорали, посѣяли мы зъ дзёдомъ (якъ бацьки ящо ни было) пшаницы, ячменю. Якъ поросъ ячень — старому воробью поколѣно, а молодому по брѹху, колосъ отъ колоса, — ни чуя голоса. Сжали мы зъ дзёдомъ (якъ бацьки яще ни было) ячень гэтый, а якъ уже сложили, дакъ копа́ отъ копы́, — на дзень їзды. Пиравязлі

мѣстѣ и употребляются для носки въ нихъ сѣна. По-русски, кажется, *розвини*. Ихъ форма:

1) Помощь.

Когда наложить сюда сѣна, то веревку *а* протягиваютъ въ *б* и завязываютъ. Въ приводимомъ нами мѣстѣ конечно иронія. — Можетъ быть это слово можно писать и черезъ *н*, тогда оно будетъ отъ рѣдкій: рѣдкины. Изъ письма Ев. Ѡ. Карскаго.

мы яго зъ дзѣдомъ домоў и сложили сторону¹⁾ ў хацѣ на стоўпѣ, што коло печи стоиць, и стали мы уже зъ дзѣдомъ молоциць (а бацьки ўсё яще ни было), такъ што страту ни было; ложками мѣрали, а коўшиками сносили, съ току гэта уже збирали. Цяперъ стали мы зъ дзѣдомъ (а бацьки яще ни было) гэтымъ ячменемъ кабана кормиць и выкормили вѣчимъ большаго, што якъ разъ подлѣзець подъ чигунъ и сховаецца. Выгналі мы яго зъ дзѣдомъ вонъ уже на дворъ. Ухватила яго ворона, може яще молодая, ўзяла ў дзюбу и раздзѣўбла,—на колѣ сѣдзячи.

Нѣтъ у насъ зъ дзѣдомъ (а бацьки ўсё яще ни было) говядзины, дакъ мы колѣ гэтый рубимъ и ў горшчокъ бросаемъ: кабана нашъ вѣчимъ жирный быў, такъ што и колѣ жиру набраўся и отъ яго ў горшчку накипаецъ. А цяперъ, слава Богу, мы и лучшей живемъ, бо родзіўся мой бацька. Мы зъ дзѣдомъ постарѣлись и посівпли, да и бацька уже цибукъ порабочный выросъ.

Я тамъ быў, мѣдъ, вино піў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало. Дали мнѣ боронѹ,—я оттуль сморгонуў, дали мнѣ смоляную кобылу: ѣхаў я, ѣхаў на ней,—стало мнѣ холодно. Разложыў я огонь, начаў грэцьца, а кобыла моя и растаяла, извѣстно дѣло: смоляная.

Зап. волостн. писаремъ отъ крестьянина села Березины Емельяна Бабича. Сообщ. Минск. Статистическимъ Комитетомъ.

116.

в) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Разскажу я вамъ про свою малолѣтнюю жизнь. Коли мнѣ было ящѣ 12 лѣтъ, то я остаўся служиць у хазянина. Хазяинъ даў мнѣ пасвиць пчалы и прыказаў: «глядзи! коли ты мнѣ хоць одну пчалу згубишь, то твоя служба пропадзе, ня заплачу табѣ за цѣлы годъ».—Добре.—Я къ выгоню пчалы, то ихъ пераличу и до дому прыгоню зноў пераличу. Одного разу прыгнаў я ихъ домоў, пераличиў: нема одной пчалы. Я бягомъ яе шукаць, а уже умрокъ на дворѣ. Чую я за лѣсомъ, што пчала равѣць. Я бягомъ туда,—гляджу: ажъ за ракой 7 воўкоў душаць мою пчалу. Я пусьціўся отгоняць тыхъ воўкоў, ды чыразъ раку ня можно

1) въ гумнѣ, пазуха, гдѣ складываютъ хлѣбъ въ снопахъ: дзвѣ сторона жита наклавъ. Слов. Носовича.

было пирайсыци — рака́ дужа глубокая. Ўзяў я сябе за волосы, кабъ пиракинуцци чиразь раку́, а папаў ў самую раку́. Выбраўся я кое-какъ изъ раки́, ўзяў други разъ сябе за волосы и якъ махнуў и пирабросіў сабе чиразь раку. Воўкоў я отогнаў, а пчалу яны уже задушили. Ўзяў я два полбнда, накрыў пчалу. штобъ воўки яе зьѣли, а самъ пошоў домоў и кажу хозяину: «бяда мнѣ здарылося!».

— «Што такая?» спрашивае хозяинъ.

«Да воўки пчалу задушили.

— А яще ня зьѣли?

«Не, яще цѣла.

— Ну хорошо, коли цѣла. Поѣдимъ, забяремъ.

Запрагли мы дзвѣ пары волоў, — поѣхали. Тамъ порубили гэту пчалу на куски, ўзложили на возы, привязали до дому, посолили три кадзи мяса и цѣлый годъ мы ѣли гэту пчалу. За то хозяинъ оддаў мнѣ ўсѣ гроши за годъ. Зъ гэтыми гроши я и отыйшоў отъ хозяина. Ну подумаў я, цяперъ трэба мнѣ уже жаницца, одному жиць скушно. Высватаў я сабѣ дзѣўку, потымъ попросіў госьцей на вяселье къ сабѣ, напѣкъ пирогоў, достаў горэлку, зарэзаў барана, собраўся соўсімъ и здѣлаў вяселье, якъ трэба быць. Госьцей собралоса боярь — и прошенвыхъ и не прошенныхъ: ўсяго барана зьѣли, остаўся только одзинъ задокъ. Жана мнѣ и кажа: «купи ты корову, будзимъ доиць, да хоць горшокъ забѣлимъ, а то заўсегды ни щимный ¹⁾. крупникъ мы ѣдимъ». Послухаў я жаны, купіў корову. А жана тому и рада: я ни дужа люблю молоко и мясо, — а мясо даўно уже у насъ ни было. Ўзяў я зарэзау гэту корову: пиреднюю половину порубіў на куски, а заднюю повѣсіў ў хлѣвѣ. И доіў я гэтый задокъ яще тры годы. А жана якъ начнець печку топиць, такъ зъ ей сичасъ и начинаимъ сварыцци: яна хочиць зъ мясомъ, а я съ молокомъ; дакъ мы сварымся, сварымся и ничего не сваримъ и остаемся цѣлы дзень ни їўши.

Зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

1) Слитное слово изъ трехъ: ни съ чимъ (не съ чѣмъ) т. е. пустой. III.

117.

г) Гродненск. губ., Пружанск. уѣзда, дер. Буды.

Быў сабіе дзѣдъ и баба и имѣли вони сабіе три сыны: старши слѣпы, середни кривы и найменши гольй. Пошли вони сабіе на поліваніе: старши угледзіў зайца, середни зловіў, а найменшему дали за пазуху сховаці. Ишли вони, ишли ажно вошли въ ѳступу, — такую великую пушу, що тўлько небо и землю видно... Захоцѣлося имъ ѣсьці... думаютъ сабіе: кабъ дзѣ достаць огню — спіекли бъ зайца и зѣбли. Стали шукаці огню, не забачіў; полѣзъ середни — ничѳго не забачіў; якъ полѣзъ найстаршій бачиць вунъ — що подъ ёлкою сидзіць дзѣдъ и мижи ногами огонъ кладзіе. Пошоў найстарши до дзѣда: — «помогай Богъ, дзѣдку!» — «Бывай здороў сынку!...» — «Дай дзѣдку, огню!...» — «А скажи, сынку, казку и приказку — то дамъ огню». — «Не умѣю». «Якъ вунъ тое сказаў, що не умѣю» — тогды дзѣдъ ўзяў ёго, задраў ёму шкуру отъ пять до головы, насыпаў ячменною полѳвою, зноў насўнўў шкуру и пусьціў. Пошоў сяредни... «Помогай Богъ, дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!» — «Дай, дзѣдку огню!...» — «Кажі сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Не умѣю!» — «Не умѣешь?...» тогды вунъ и ямў злупіў шкуру съ пять до головы, насыпаў ячменною полѳвою, завернуў шкуру назадъ и пусьціў... Пошоў найменьши... — «Помогай Богъ дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!» — «Дай, дзѣдку огню!» — «Скажи, сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Добре, дзѣдку, я табіе скажу и казку и приказку, ... але якъ ты, дзѣдку, скажешь, що я брешў, то я табі, дзѣдку, зроблю тѳе, що ты зробіў моимъ братамъ!» — «Добре, сынку, кажи!...» — «Отожъ я иду до цебѣ, дзѣдку! Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Иду, иду и чую, що щось бяжыць и гудзѣ... Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Коли я оглянўся — бачу, що чмель¹⁾ зъ медвѣдзіемъ войну

---

1) шмель.

ведзіе... праўда дзёдку?» — «Праўда сынку!» — «Думаю сабіе: се чмель заб'е медвёдка — будзе шуба, — се медвёдка чмеля — будзе медь...» — «Праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Коли я тое думаў, гляджу — рэка меду стала... праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Стаў я коло рэкі и ём сабіе той медь... праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Ём я той медь, ём, а вунь все мни по пальцах пече, все мни по пальцах пече. Тогды я згадаў, што ў хаці на вокні ножничокъ лежиць, ось таки кулайчикъ. Побёгъ я до хаты, ўзяў той кулайчикъ, зрэзаў сабіе чэрпъ зъ головы и стаў имъ медь черпачи и ёсци. Ём я его, ём, а надъ головою у мене щось шумить.... Дзіўлюся, а на моёмъ мозгу хмара мухъ насёла... Вдэрыў я вь ихъ кулакомъ, ажъ вони все разлётцелися... Покуль одмываў я свою руку, дзіўлюся ажно муи чэрпъ посерудъ рэкі плывіе. Кинуў я на ёго луткомъ¹⁾ — не докинуў; якъ же кинуў потомъ чимъ лыко дзеруть — докинуў. Взяў я свуй чэрпъ, примцоваў ёго, глядзь, дзёдку, якъ муцно сидиць.... Ёў я медь, ёў, а восочекъ все собираю, все собираю... Думаю сабіе, щобъ зъ того восочку зробиць?... Вылёниў я съ того восочку кобылчину²⁾, сёў и ёду. Ёду я сабіе, ёду и чую, што ў дупліе пёченые дзятлы пищать.... Думаю сабіе, кабъ ўлётци ў дупло и зъёсци тые дзятлы. Лёзу я ўтёе дупло головою — неўлётъ... лёзу рукой — неўлётъ, ногою — неўлётъ, якъ же кинуўся ўсімъ цёломъ — ўлётъ. Поёў я тые дзятлы... Лёзу назадъ головою — невылётъ, — рукою — невылётъ, — ногою — невылётъ; кинуўся всёмъ цёломъ — невылётъ. Тогды я згануў, што ў хаці за лавою сокіерчинка стырчить. Побёгъ я до хаты, взяў тую сокіерчинку, вырубавъ ў дуби дзёрку и вылызъ. Сёў я на кобылчину, ёду я сабіе, а сокіерчинку за поясъ заткнуў. Ёду я сабіе ёду, а сокіерчинка якъ цюкъ — такъ цюкъ, якъ цюкъ — такъ цюкъ... Кобылчинка моя приостановляетця... Коли я оглянуўся: бачу, што я на переду ёду, а задъ засеся... Тогды я

1) клиномъ, коимъ лыко съ липы сдирають.

2) Лошадку.

побѣгъ за задомъ, приставіў до переду, збіў вербовымъ колкомъ и ёду. Ёду я, ёду, а кобылчинка моя и стала. . . . Коли я сглянуўся — бачу що зъ того колка выросла верба, ажъ до самого неба. . . . Стаў я лѣзці по туй вербіе и долѣзъ ажъ до самого неба. . . . — «Щожъ ты тамъ сынку бачіў?» — «А все, дзѣдку бачіў. Матка Боска панчошку робиць; Пань Езусъ спиць. . . . и всихъ кого а суюмъ свѣдци знаў — всихъ бачіў!» — «А моёгожъ, сынку, бацька, бачіў?» — «Бачіў! твуй, дзѣдку, бацько на моюмъ сраци їздиць!» — «А що, сынку! — бачъ муй на твуюмъ, сынку!» — «Такъ, дзѣдкѣ, але якъ муй споткнетца, то твуй, дзѣдку, ў гоўно носомъ воткнетца. . . . праўда дзѣдку?» — «Брешешъ сынку!» Коли вунъ сказаў: «брешешъ, сынку», тогды голый злупіў зъ дзѣда шкуру зъ пять до головы, якъ вунъ зробіў зъ ёго братомъ, насыпаў ячменною мякиною, взяў огню, пришоў до братоў, спікли зайца и зѣбли.

И я тамъ быў, медъ вино піў, по бородзѣ и усахъ цекло, ничего въ ротъ не попало.

Зап. бывшимъ врачомъ при Молодеченск. учительск. семинаріи, уроженцемъ Пружанск. уѣзда.

118.

д) УРОДА ¹⁾ УМОЗЫРЫ.

Минск. у., Самохваловской волости, Дубицкой слободы.

Быў чаловѣкъ, имѣў у сябе ўсяго много, только ня было у яго грошай. Ёнъ думаў, думаў, гдзѣ ихъ ўзяць, послѣ сказаў: «пойду ў свѣтъ!» и пошоў. Идзе ёнъ дорогою и бачиць: боронуя хлопецъ. Ёнъ пришоў къ яму и кажа: «ходземъ дзѣця со мною, грошай шукаць». Той кажа: «ходземъ, дзядзько». Идучъ яны и бачаць—стоиць дворъ. Тоды чаловѣкъ кажа хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ; тколи будутъ у цябе чаго пытацца, то вѣдай, што отвѣчаць». Пришоў чаловѣкъ ў дворъ и пытаецца: «хто ў гэтомъ дворѣ живе»? Яму сказали пани. Тоды ёнъ пошоў къ пани. Якъ вошоў въ яе покой, то пани, яго убачивши, спыталася: «одкуль ты чаловѣча?»

1) урожай; въ Слов. Носовича: уродъ,

Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— «Якъ тамъ урода? кажуць, што вельми добрая».

— На ўсе, пани, добрая урода, но вельми капуста добрая уродзила, такая хорошая, што зъ одной голоўки можно пошатковатць дванадцаць кадзей. Пани, кажа, яму: «ты манишь».

«Не, коли, пани, хочашь вѣдаць праўду, то спасылай свойго чаловѣка, нихай тамъ поглядзиць у насъ на мѣсьцѣ». — Пани кажа: «коли непраўда, што ты мнѣ заплаতিшь за гэта, што мой чаловѣкъ туда поѣдзе?»

— А коли праўда, то пани мнѣ што даси!

Яна кажа: «сто рублеў.»

— Але коли непрауда, то я остануся у пани служиць.

«Ну, добра». Пани вялѣла свойму лёкаю запрагчи пару коней и ѣхаць поглядзѣць ў Мозыры, ти правѣда гэта, што ей чаловѣкъ гаворыў. Лёкай поѣхаоў и повстрачаў того хлопца, которы быў съ тымъ чаловѣкомъ, што къ пани зайшоў. Пытайтца лёкай у яго: «одкуль ты, хлопча? «Ёнъ кажа: «зъ Мозыры». А якая тамъ урода ў гэтомъ году?»

«Добрая ўсё, но вельми капуста уродзила, такъ што подь однимъ листомъ можно чатырнадцати чаловѣкомъ сховацца одь дожджу». Тоды лёкай ўзяў дай вярнуўся домоў и кажа пани: «што сустрѣў хлопца, которому болей ня будзя якъ семъ, ти во семъ годоў, и мнѣ здаецца, што ёнъ маниць не умѣя ище, ёнъ мнѣ сказаў, што ў Мозыры капуста такъ уродзила, што подь однимъ листомъ могуць сховатца чатырнадцаць чаловѣкъ оть дожджа; а таки хлопецъ маниць ня будзя, ище малъ». Тоды пани дала чаловѣку сто рублеў и подзяковала, што ёнъ ей сказаў вяликою чудо. Чаловѣкъ ўзяў гроши, пошоў къ свойму хлопцу и кажа: «Ужо сто рублеў ё, ходзимъ далай!» Идуць яны и ба чаць други дворъ. Тоды чаловѣкъ кажа свойму хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ, но ты только вѣдай, што казаць, коли будуць у цябе пытацца чаго». Приходзиць ў дворъ, и пытаецца: хто тутъ *живець*. Яму кажуць, што пани. Ёнъ отправиўся къ ей.

Пани убачіўши яго, спыталася: одкуль ты чаловѣче? Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— А якъ тамъ урода?

«Хорошая на ўсё, но вельми гарбузы уродили, такъ што одного гарбуза не поднимуць 20 чаловѣкъ. Пани кажа: «манишь». А ёнъ ей кажа: «коли хочешь, пани, вѣдаць праўду, то пошли туда свойго чаловѣка, ти лёкая, нехай поглядзиць тамъ на мѣсьцѣ». Пани кажа: «а што будетъ мнѣ за гэта, коли гэта што ты говоришь, ня будзя праўда?»

— Ну, а што будзя, коли будзя правўда?»

«Я табѣ дамъ сто рублёў».

— Ну, а яколи ня будзя праўда остануся у цябе служиць. — Пани вялѣла свойму чаловѣку вѣхаць поглядзѣць на мѣсьцѣ. Чаловѣкъ поѣхаў. Ёдзе ёнъ, ёдзе, а на сустрѣчу яму идзе той хлопецъ, которого чаловѣкъ, ишоўши къ пани, оставиў на дорозя. Лёкай пытаецца у яго: «одкуль ты, хлопча?» — «Зъ Мозыра», кажа ёнъ.

— А ня вѣдаешъ ты, якая тамъ урода?

«Добрая, но якъ гарбузы уродили, то вельми вяликія, такъ што одного гарбуза дваццаць чаловѣкъ выкачили зъ города на вулицу и такъ оставили. Свиныя прибѣгла прогрызла ў ёмъ бокъ и выѣла ўсѣ внутренноци. Посля гэтаго вѣхаў почталѣёнъ на тройцѣ коней, и зъ разгону вяцѣў ў гарбузъ, гдзѣ вѣздіў три дня, покуль выѣхаў на дорогу».

Лёкай вярнуўся и кажа пани, што яму сказаў хлопецъ. Пани повѣрила и дала чаловѣку сто рублёў. Чаловѣкъ ўзяў и пошоў къ свойму хлопцу и кажа: «ну, добра! дзѣсьци рублёў ё. Ходѣмъ ужо на вялікаю дорогу». Пришли. Чаловѣкъ кажа: «я лягу, а ты плачъ надо мною, то людзи будуў думаць, што я помѣрть и будуць класци цябѣ гроши ў шапку, канъ было за што поховаць мяне». Стары лёгъ и ляжиць, а хлопця сядзиць дай плача. Людзи бачаць мертваго чаловѣка и дзиця, котороя плаче, надъ имъ сѣдзя, стали даваць яму гроши и надавали половину шапки. Посля вѣдзя панъ, бачиць: ляжиць на дорозя чаловѣкъ и дзиця плача, для яго стоячи. Ёнъ слѣзъ зъ своей повозки, поглядзѣў на ляжачаго чаловѣка и одъ

разу догодаўся, што ёнъ ня мяртвецъ. Панъ ўзяў свой аграпникъ, зложыў ўдвой, да разхинуў яго одёжу и ну аграпникомъ биць яго. Хлопецъ жа повалиўся на голову свойго бацьки, якъ ёнъ яго ужо зваў, и стаў яще больше кричаць: и приговариваць: «а таточка, цяпи мертвая цёло, будзя душа спасена». Панъ бачиць, што чаловёкъ не встает, выняў чатыры рубли и даў хлопцу, а самъ на повозку да и уцёкъ. Тоды чаловёкъ ўстаў и кажа: «кабъ яще одзиѣ разъ выцянуў, ябъ закричаў». Идуць яны дорогою и пришли ў лѣсъ. Лѣсомъ ѣдзя панъ. Хурманъ кричиць на бокъ. А яны кажучъ: «мы зъ брахунцами.»

— «Што»? пытаецца панъ.

— Мы зъ брахунцами.

— Што то за брахунцы? пытаецца панъ.

— А вотъ такія, коли панъ хочашъ, то выпражамъ у цябе пару коней.

«Ну брашитца», кажа панъ.

— Не, мы ня можамъ скоро выбратць, но вунъ тамъ, што дымъ вялики за лѣсомъ идзе, тамъ живуць старыя брахунцы, тыя скоро могуць выбрахаць, вотъ панъ отпролни пару коней и даў мойму хлопцу, няхай ёнъ зъѣдзиць по старыхъ. Панъ кажа хурману: «одпражи яму пару коней, няхай зъѣдзиць.» Хурманъ кажа: ня треба одпрагаць, ёнъ якъ поѣдзе, то и не прідзя. Панъ крыкнуў на хурмана и вялѣў яму одпрагчи пару коней. Ёнъ одпрогъ. Хлопецъ сѣў верхомъ дай поѣхаў. Панъ ждаў, ждаў, — ня вязэ хлопецъ брахунцоў. Тоды стары кажа: «яны яго ня слухаюць, вотъ кабъ я, ябъ ихъ скоро привезъ.» Панъ одаў и другую пару. Чаловёкъ поѣхаў то и ня вярнувся къ пану. Скоро настала ночь. Панъ злѣсь зъ своей брычки зъ хурманомъ и пошоў у сяло на ночь, а чаловёкъ зъ хлопцемъ запрагли копи да и поѣхали въ Мѣнскъ. Продали ихъ тамъ за 200 рублеў и вярнулись домоў, стали жиць поживаць, да вино попиваць.

Зап. Петръ Ломако, ученикъ Несвижской учительск. семинаріи. — Конецъ не ясенъ, составляетъ, видно, прицѣпку изъ другой сказки. III.

119.

ж) Минск. губ., Борис. у. въ окрест. Плещениць.

Нашъ панъ посылаў колись-то мяне зъ паперой. Ды гэтакъ я ишоў ды и стаў ў Стаховѣ ночоваць. Спросіўся я у одной хаць почоваць, дыкъ на пускаюць. Мушынъ, видишъ, тогды ня было, яны были ў лазьни. Ну гэто прыходзяць мушины и кажуць: «нехай сабѣ ночець». Стали яны вячераць, стали Богу молица. Ходзяинъ гово́рыць: «хоць ты молися, ня молися, вячераць ня будзешъ». Гэто дзѣло было якъ разъ на Радоўницу. Яны гэто повячeralи и положилися спаць. Ходзяинъ лёгъ ў той хаць, дзѣ вячeralи, а другія попраходзили ў клѣць. Дыкъ я тогды ўстаў ночу, пошоў за столъ залѣзъ, дый повячераў-тки дóбро. Послѣ гэтого я ўстаў и увидзіў ў вядры сыту—я гэто къ той сыць, ды давай тую сыту пиць, я у мяне ножикъ за пóясомъ быў; мой ножикъ за вядро зачаниўся, да сыту тую выліў на подлогу. Ходзяинъ пóчуў, што нѣшто нядоброя ды и давай крычаць. «А што, я казаў», кажа, «што злодзій ночець, я казаў, што ня трэба яго пуцаць». Яны усѣ справили крыкъ, а я цихонько побѣгъ ды и лёгъ. Самъ ходзяинъ прышоў ды своимъ языкомъ лизъ мяне, «а што» кажа, «ёнъ злодзій, гэто ёнъ сыту поѣў». Мяне саячасъ на вярóуку зачали и привязали коля стоўпа. Сяджу я ажъ до дня, покуль яны ўсѣ ни ўстали—ни собралися. Вядуць мяне ў Борисоў, — по дорозѣ зайшли мы къ мойму куму, сусѣду, ажъны тамъ хресъбины. Тамъ мяне узноў привязали ля стоўпа, я гэто сѣў и ня видзіў, што тамъ было дзицянё ў ночеўкахъ. Я прыпёрся няякъ и дзицянё тое зациснуў. Мátка гэто якъ увидзѣла, дыкъ справила крыкъ. Тамъ за мяне узноў ўзялися и крапчей увязали. Поснѣдали и вядуць мяне ў Борисоў, ужо и тыя, дзѣ я дзицяне зациснуў — идземъ мы гэто дорогой, ажъ тамъ жидъ цягае кобылу, яна ў болоця загразла ў нѣякой колдубинѣ ля грэбли. Стаў той жидъ просиць, кабъ мы тую кобылу выцягнули; яны гэто цягали, цягали — ни выцягнули дый, давай мяне просиць. Я прышоў къ той кобылѣ и якъ ухваціў за хвостъ, якъ ўчапиўся, дыкъ подлуніў хвостъ по самую шыю. Жидъ ўзяўся

за мяне и вядуць яны мяне разамъ зъ жидомъ ў Борисоў. Приходзімъ ў Борисоў, ажъ-ны нашъ панъ тамъ. Панъ гэта сказаў даць мнѣ коладу пчѣль, кабъ я оддаў тому ходзяйцу мѣдъ на сыту. А што дзіця зациснуў, дыкъ панъ сказаў, даць моему куму жонку, кабъ ёнъ одробіу сабѣ дзіця. Жиду панъ сказаў оддаць той хвостъ.

Зап. учен. Минск. гимназіі г. Коваленко.

ДОПОЛНЕНІЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

а) ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

120.

КОТЪ, ЛИСИЦА И ЗВѢРЬЁ.

Витебск. г. и у Королевск. в.

Якъ быў ў мужика котъ старый, старый. Ни стали яго ходзяины любіць; ни стали любіць — стали ў кусты прогоняць. Котъ ходзіў, ходзіў одзінъ, сустракайць яго лисица: «ну што, котъ, будземъ мы съ тобой жаница, а то я цябе зьѣмъ». Котъ говόрыць: «ай, лисинька, ня ѣшъ ты мяне, ожанимся мы съ тобой!» — «Дόбро!» кажа лисица и пошла сабѣ далѣ, знышла мядзвѣдзя, воўка и дзикаго выпрѣ. «Вотъ цяперъ, звѣрѣ, я васъ ни боюсь: у мяне ёсь котъ мацюрѣй». — «Ай, кажуць яны, кумынька, лисынька, покажи-жъ ты намъ яго! якъ ёнъ мацюрѣй!» А йна говόрыць: «а, звѣрѣ, прыносица госьцинцы большіѣ». Мядзвѣдзь прынёсь коня; воўкъ прынёсь барана. А вопѣръ просиць воўка, кабъ ёнъ прынёсь подцѣлка: «братъ воўкъ, прыняси за мяне подцѣлка!» Мядзвѣдзь полѣзъ на ялушку, воўкъ полѣзъ подъ грудь, а вопѣръ закопаўся ў листь (ето яны отъ кота хувалися), а лисица пошла за котомъ. Воўкъ спрашивайць у мядзвѣдзя: «ай мядзвѣдзь! Ци идзецъ лисица зъ мацюромъ?» — «Не, братъ, моўчиць, ни видаць». — Воўкъ ўзноў спрашивайць: «ай мядзвѣдзь! Ци идзецъ лисица зъ мацюромъ?» — «А браццы! идзецъ», говόрыць, «и пику на сабѣ большую нясѣць».

Ну якъ прышоў-жа котъ, ёнъ ўсѣў на коня, ды вурчиць:

«мáло, мало, мáло, мáло!»... Тоды увидзіў ёнъ съ коня, што тамъ нѣшто шавѣлица ў листочку. Вонъ ёнъ ў листь, а воперь на уходала—съ листу на грудь, а воўкъ съ подѣ груса, зѣ груса на ялушку, а мядзвѣдзь зѣ ялушки п зваліўся. А лисица гово́рыць: «ага звѣрѣ! во! до снхъ поръ я васъ боялась, а цяперъ котъ мацурою васъ ўсѣхъ прыбарець».

Зап. Ек. А. Бирулей.

121.

СОБАКА, ВОЛКЪ, БАРАНЪ, КОТЪ И ЛИСИЦА.

а) Минск. губ., Борис. уѣзда, Мстижск. вол.

Быў у хазяина стара собака, дыкъ господаыня яму фьсци ни давала. Ёнъ зоўсимъ схудаў одѣ голоду и думая «чимъся такъ жиць, пойду лѣпці къ воўку — ныхай мяне зѣфьсць». Пошоў ў лѣсь, спотыкая воўка. Той видя, што у собаки одны косьци ды скура, нима чимъ поживицца, пытая: «Куды идзешъ?»—«Ды къ табѣ», кажа, «зѣфьшъ мяне» и разсказаў яму своё гора. Воўкъ подумаў ды кажа: «идзи назадъ къ своему господару, а я прыду туды, ухоплю яго кабана, а ты гонися за мной, брашіі. Тогды я выпущу кабана, а господаръ, якъ увидзя гэто, дыкъ ёнъ цябе ўзноў будзя кормиць дóбро и тогды чпразь мѣсяць, якъ потлўсцѣишъ¹⁾, приходиць ко мнѣ ў лѣсь, я и зѣмъ цябе, а цяперъ ни хочу, бо только зубы на табѣ попорчу».

Вярнуўся собака назадъ, ажъ подѣ вечаръ бяжиць воўкъ,—цап! за кабана п понёсь. Хазяинъ углядзѣў, стаў тўкаць, а собака за воўкомъ погнаўся, отобраў кабана п за вухо привёў яго къ господару. Той поглядзіў собаку, поласкаў, привёў ў хату и стаў крычаць на господаыню, кабъ цѣнгле²⁾ кормили добро собаку. Пройшоў мѣсницъ — собаку п ни познаюць, зробіўся тлусты, ашъ шерсьць блинциць п не хочицца ужо яму исьци ў лѣсь къ воўку. Воўкъ пожаловаўся вядзьмедзю и дзiku³⁾, што со-

¹⁾ пополни́ешь, пожирнѣешь.

²⁾ Съ польск. *ciągle*: безпрестанно, непрерывно, всегда, Словарь Польско-Россійск. Глюксберга. Варшава 1843 г.

³⁾ дзикъ — кабанъ.

бака найдзе ў сродку. Тыя патрабавалі собаку на суд. Лисица напісала паве́стку. Не́чаго робиць: собака пошоў смутны ў лѣс; тамь споткаў барана. Той яго рогами—штурхъ! ў бокъ. Собака кажа: «отвяжися! табѣ жарты¹⁾, а мнѣ плачъ» и сказаў барану, куды и зачымъ идзець. Баранъ кажа: «ну и я пойду зъ тобою». Идуць. А далій котъ, сѣдзючы на плóцѣ²⁾, фыркаець. Собака и яму сказаў своё дзѣла. Котъ тожэ пошоў зъ йми. А пятахъ, стоючы тутъ, почуў гэта и тожэ къ имъ прылучіўся. Подходзюць къ лѣсу. Лисица ихъ увидзела и кажа сэндзямъ (судіямъ): «Ужэ идзець собака, али ни одзинъ, а зъ цѣлымъ войскомъ — у вóдного на перэдзѣ два пистолета, у другога — пика торчыць зъ заду, а трэцій—шабли трымае». Попужалися сэндзи: воўкъ сховаўся за колоду, дзикъ зарыўся ў лісьця, а вядзьмедзь полѣзъ на дубъ. Подыйшли собаки зъ товаришами къ гэтому мѣсту. Котъ почуў нѣшто ша́стае ў лісьця, побѣгъ туды, стаў фыркаць, баранъ стукнуў лобомъ ў колоду; дзикъ выскочіў, паваліўся на колоду, наступіў на воўка и выпусьціў тому кишки, а самъ драю! Котъ спужаўся, полѣзъ на дубъ; пятахъ залопаў крыльямі и закудахтаў, вядзьмедзь тогды со страху ўсё лѣзъ вышэй ды вышэй—ни додержаў сукъ, зваліўся вядзьмедзь долоў и забіўся на смерць. Радъ собака, што вызволіўся, вярнуўся зъ товаришами назадъ зъ лѣсу, а лисица, сѣдзючы ў норцѣ, сміялася, што добро зроби́ла—выдумала спужаць вядзьмедзя и дзика. «Цяперъ» мысля, «мнѣ падоўго будзе корму, покуль вядзьмедзя и воўка зьѣмъ, а тобъ яны зьѣли собаку и мнѣ косточки полизаць ни далибъ;—знаю я ихъ! А цяперъ ўсё мое!» и вылизла зъ норки.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ крест. Васи́лія Алая. Сообщ. Минск. Статист. Комитетомъ. Ср. выше стр. 3, 2.

122.

б) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, м. Еремичи.

Жыў быў богаты мужыкъ; въ яго была добрая собака.

1) шутки; 2) плоть—плетенная изгородь. Слов. Носовича.

Ёнъ вельми яе любіў по самое смерци и йкъ яна соўсимъ поста-рѣла, то ёнъ вжо ни любіў яе и ни даваў ей їсьци.

Жонки гѣтое хаты пошли жаць жыто и ўзяли съ собою ма-лая дзицятко и яго колыску, за ими йшоў старый собака. Жонки прышли на полѣ, повѣсили колыску и ўложили туды дзицятко, а сами зачали жаць жыто, а собаку ўзяли и прогнали, штобъ ёнъ ни поѣў ихъ хлѣба. Собака зъ гѣра отышоўшись, лѣгъ подъ кустомъ. Прыходзиць къ яму сѣрый воўкъ и пытая: «што ты ляжишъ?» Собака кажа яму: «отступися, прокляты! што ты лѣ-зишъ ко мнѣ ў вочы? ты наѣўся, а я еще ничѣго не їў». Воўкъ кажа яму: «дуранъ ты! вотъ я цябе навучу! ты гляди! я пойду и схвачу дзиця, а ты бяжы за мною и гаўкай и кусай мяне за лытки». Ёнъ такъ и здѣлаў. Жонки икъ почули, што собака гаў-кая, такъ озирнулися назадъ и вбачили, што воўкъ понѣсь дзиця, а собака одбираецъ. Яны прыбѣгли и дзиця одобрали. И зъ гѣ-тыхъ поръ стали вжо даваць собакѣ їсьци и ёнъ стаў прогоняць зъ двора и свиньней. А хлопчыкъ гѣтый росъце да росъце, ни по годамъ, — по годзинамъ и доросъ до восимнадцатый годъ и бацька засватаў яго. Ё гѣтую самую пору прышоў той воўкъ подъ гумно, штобъ поживитца. Собака почула воўка и стала на яго гаўкаць. Воўкъ познаўшы гѣту собакѣ, подыйшоў икъ яму и кажа: «яжъ табѣ даў хлѣбъ, а ты мяне прогоняешъ!» — «А гѣто ты, братъ?» пытая собака. — «Я!» кажа воўкъ. — «Ну, такъ прыдзп ты, братъ, къ намъ за дзвѣ нядзѣли: у насъ будзя вясельѣ и я цябе затоя почастую». Воўкъ почакаўшы дзвѣ нядзѣли, приход-зиць и стаў за гумномъ. Настало вясельѣ. Собака пѣе, гуляе и забыў о своемъ брацѣ, а послѣ здумаў: «в' мяне есьць братъ; пойду, погляджу яго!» и вышоў, глядзиць, — ажъ воўкъ ляжыць за гумномъ. Собака яму кажа: «што ты ляжышъ тутъ? пойдземъ ў хату!» Воўкъ кажа: «Якъ жа ты ввядзешъ мяне ў хату?» — «Небось», кажа собака, «пойдземъ». Прыходзяць яны къ сѣнямъ и собака кажа воўку: «Ты постой гѣттак¹⁾, а я ўпародъ схожу

---

1) тутъ.

ў хату». Воўкъ стоиць, а собака вошоў ў хату, мельнуў хвостомъ по лучинѣ, потушыў яе и борздо побѣхъ и сказаў воўку: «бязы борздо ў хату и лѣзь подъ столъ». Собака добро накорміў и напоіў воўка и ляжаць сябѣ ободзвѣ подъ столомъ. Зачали коровайницы спѣваць:

У на́шаго господа́ра
 Кудрава́я голова;
 Ё́нъ кудзе́рками потрасе́
 И на́мъ горэ́лки поднясе́...

Собака ляжыць сабѣ цѣхонько, — ничо́го, а воўкъ кажа: «Я, братъ, не вытрываю¹⁾, заспѣваю посво́яму!» А собака яму кажа: «Моўчы! бо будзе́ табѣ и мѣ́!» Други разъ коровайницы заспѣвали:

У на́шаго свата
 Побя́лі́на хата;
 Печь я́го кахля́на,
 Чесьць я́го коха́на...

Воўкъ зноў кажа соба́кѣ: «ни вытрываю»... и зачаў спѣваць посво́яму. Лю́дзи позна́ли, што гэта воўкъ и ухва́цились: хто за кочаргу́, хто за ча́пялу²⁾ и за́чали биць воўка и соба́ку. Били ихъ, били и выгна́ли обо́ихъ вонъ. Воўкъ кажа соба́кѣ: «я табѣ за гэта не пада́рую! ты мяне до́бро угосьціў». А соба́ка кажа: «ча́го ты кры́чаў! я табѣ казаў: моўчы!» Воўкъ яму кажа: «я на цябе пойду войно́ю и будземъ съ то́бою воеваць подъ (тако́ю-то) хвойно́ю. Ты возьми сабѣ на по́мощь тро́хъ, и я возьму сябѣ тро́хъ. Воўкъ ўзяў сабѣ дзика́го япру́ку, мядзвѣ́дзя и льва, а соба́ка ўзяў качо́ра,³⁾ пѣ́ўня и ко́та. Воўкъ прышоў на мѣ́сто на́пяродъ и ча́каў ихъ го́дзінъ тры. Кажа воўкъ мядзвѣ́дзю: «полѣ́зь ты па́дзере́во и по́глядзи: «мо́жа вжо́ иду́ць». Мядзвѣ́дзь ўлѣ́зь и гля́дзиць — ци́ иду́ць? Я́го пытаю́ць: «ци́ иду́ць?» Мядзвѣ́дзь кажа: «вжо́ иду́ць, бра́тъ!» Воўкъ кажа яму: «ну злѣ́зь!» А мядзвѣ́дзь

1) вѣ́роятно: невы́трымаю — невы́держу. III.

2) Въ Слов. Носовича: «че пеза́, — сковоро́дникъ, ро́дъ ухвата́ для ско́вородника». 3) Качо́рь, — селе́зень.

кажа: «ня злѣзу, страшно!» — «И што тамъ таки за страхъ и хтошъ тамъ идзе?» — «Одзинъ», кажа воўкъ «съ пикою, а други нясе дзвѣ шабли, а трэцци кажа: «тому такъ будзя и тому такъ будзя!» Дзикъ зарывае ў мохъ. Прыходзиць собака съ своимъ войскомъ — и начаў вояваць. Зайшоў котъ ззаду и ўзяў дзика за хвостъ, дзикъ-то и схваціўсё, а пѣвянь яго сполохаўсё, подляцѣў ў гору и закрычаў: «Кудахъ! кудахъ!» А мядзвѣдзь думаў, што кажуць: «падай, падай!» и просто съ гэтого дзерава сваліўсё на зямлю. Леў глядзиць, што мядзвѣдзь вцѣкъ и дзикъ вжо вцѣкъ — и ёнъ самъ вцѣкъ, пóтымъ ўсѣ вцяклі; остаўсё воўкъ одзинъ, — однимъ словомъ ўсѣ повцякали и зъ гэтыхъ поръ яны стали жыць добро, мирно.

Зап. учен. приготов. класса Молодеченской учительской семинаріи Ив. Жукомъ. Ср. выше стр. 20, 11.

123.

БАРАНЪ И ВОЛКЪ.

Черниг. г. Суражск. у., д. Чертовичъ.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ, а именно въ томъ, въ котормъ мы живѣмъ, около города Парижа, къ намъ поближа, па́ствивъ пастухъ на поли овецъ, остався ёдзинъ баранъ, на ёго вовкъ нарвался и хотѣвъ ёго заѣсть. Баранъ видзя што пришла беда неминуца и прося вовка: «нѣтць, не рѣжь мяне, сѣрай вовкъ! я тябѣ дамъ хлѣба кусокъ вѣчны, потому што у насъ семь лѣтць управляющаго нѣтць, ти на ёго мѣсто заступишь». Вовкъ на то бувъ согласенъ, и кажа-ка яму: «ну ходзи, братць, пакажи на то мѣсто.» «Пойдземъ!» кажа-ка баранъ, и повевъ его на сямейное гумно, идзѣ въ шестць цаповъ молотцили. Баранъ прямо убѣжавъ въ его гумно, а вовкъ за имъ. Увидзѣли мужики, што вовкъ за бараномъ гоницца въ гумно, дочекали, што ёнъ вышòвъ, припѣрли ворота на замокъ, да якъ почали етого вовка гоняць цапáми по гумну, вовкъ кидався, кидався, — насылачку вырвалсяживы. Умотавъ ня мало вярстовъ двадцетьпяць, сѣвъ, повѣсивъ свою голову и думая: «да семь лѣтъ, якъ

управляющаго нѣтцъ, народъ разбалованный, и сказавъ: «будзя вы проклятци, штобъ битцъ управляющимъ у васъ.»

Зап. учител. народн. училища А. Ляхницкимъ.

124.

БѢЛЫЙ ВОЛКЪ.

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба, мѣли яны сабѣ одну дочку. Жили яны бѣдно. Дзѣду треба было пойсьци ў лѣсѣ дроў нарубаць. Рубае ёнъ, рубае, — ашъ йдзе стадо воўкоў, а попѣродъ ихъ самы большы воўкъ, — бѣлы. Приходзяць до старога и говораць: «Стары! мы цябе зѣмо». Стары стаў кланяцца бѣлому воўку, ашъ бѣлы воўкъ одзываецца: «Я чуў, што у цябе, стары, есьць хороша дочка; коли оддасі за мяне, то яще поможемъ табѣ дровы ў вязку позбираць и задаць на плечи». Стары поклоніўся и согласіўся оддаць дочку за бѣлаго воўка. Воўкъ назначіў дзень, коли яны прыйдуць жаницца зъ дочкою; подпомоглі дрѣвы старому забраць и одпусьцили яго.

Стары прышоў до дому, сказаў бабѣ и доццѣ, што ёнъ видзѣў ў лѣсѣ и што мусѣў абѣщаць выдаць за бѣлаго воўка дочку. Маци зъ дочкою заплакали и уже чакалі того дня, коли мѣў бѣлы воўкъ прысьци съ свадьбою. Стары порадзіўся зъ своею бабою, кабъ хоча самымъ уцячі одъ воўкоў, бо якъ не догодзимъ имъ, то и насъ зѣдудць. «Няхай остаецца дочушка одна, што ей Богъ дасць, а мы уцакаймо за учасу за мора». Убрали дочушку, якъ дошлюбу, поблагословили яе, а самыя за тры дни наупяродъ уцяклі.

Дочка чакѣе сватоў и плаче, заливаецца слѣзами, якъ ховаючи нябожика¹⁾. А быў у яе козѣльчыкъ да вельми разумны; пытаецца ёнъ: «Чаго ты, паненочка моя, плачешъ?» Яна яму разсказала обо ўсѣмъ: якъ татка обѣщаў яе выдаць за бѣлого воўка и што яны празъ дзень уже прыйдуць жаницца. Козѣль яе успокоіў: «Не бойся! Скидай зъ сябе ўсѣ гѣтые истушки²⁾ и убѣры,

1) Небожикъ — покойникъ. 2) ленты.

давай куликъ соломы». Убрали куль, якъ молодую, и поставили на покуцѣ за столомъ. Самъ козелъ ўзяў набраў ў рѣдзгини сѣна, уклаў ў сярэдзину дзяўчину и закинуў сабѣ на плечи и давай уцекаць за мѡра. Ашъ сустракаецца на дарозѣ зъ тыми воўками. Яны уже йшли до молодой. Пытаюць у козла: «Куды ты гѣто идзешъ зъ сѣномъ?»—«У моего господара будзе вясѣлья, — дочку оддае за бѣлаго воўка, иду за мѡра купляць разные вина и прыправы и нясу сабѣ сѣна на дорогу».

Прыходзяць молодые до хаты, стали перадъ дзверями. Якъ завядуць небыто (будто бы) музыки, — хоцѣли, мусиць, марша заграць, но вѣдомо, якъ воўки: одзинъ тончѣй, другой тоўщей... и равуць подъ хатою... Ўходзиць самъ бѣлы воўкъ, глядзиць — никѡго нема ў хацѣ, а только молодая сядзиць на куцѣ убрана. Залѣзъ туды и молодѣ, прыглядаецца до молодой, але яна была — очи завѣшанные; заговарвае до яе, — а яна не одзываецца. Ёнъ и сакъ и такъ, а яна моўчиць. Не стало воўку цярпѣння и якъ штурхне яе — ашъ, глядзь: куль соломы упаў на землю. Якъ скокне воўкъ и ўся яго свадьба, якъ затарзянуць ўсѣ гѣты куль — разорвали яго и растрасли по солѡминцы, а самые побѣгли догоняць козѣльчика. Але покуль яны добѣгли до мѡра, козелъ уже пераплыў на други бокъ. Тогда яны одзинъ на другого: «скачи, ты, уперѡдъ ў вѡду!» А той: «скачи, ты!» И ни той, ни други не скаче. А потомъ якъ понхнули одзинъ другого — и ўсѣ потопилися.

Козелъ увидѣў зъ того боку мѡра, што воўки потопилися, быў вельми радъ, послаў дочку, кабъ знайсѣи бацькоў, — дзѣда да бабу. Тые довѣдалися, што воўки потопилися, што не будзе кому ихъ ѣсѣи, вярнулися назадъ до свое хатки. Стали тамъ смѣлю жиць да поживаць и стали уже цяперъ богатами. Купили сабѣ уже коня. Старѣуже не на сабѣ дроў носіў, а возіў возомъ; дочушка уже сама ткала и прала и кошули шила и кроила. Козелъ глядѣў у ихъ за порядками.

Зап. Ѳ. и М. Новицкими. Сообщ. Евф. Ѳ. Карскимъ.

125.

ЖОРУУ И ЧАПЛЯ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Савва.

Жили сабѣ по концахъ болота жоруу и чапля. Стало имъ скучно жиць и вотъ вздумау жоруу къ чапли ѹ сваты ициць. Ципяху, липяху, семъ верстъ по моху, чиразь боръ да ѹ чаплинъ дворъ. «Здравствуй, чапля!» — «Здоровъ жоруу!» — «Ци не пойдзишь, чапля, за мяне замужъ?» — «А, твои ноги доуги, перья коротки, дужа ты не пригожъ и ни къ чорту ня гожъ; идзи сабѣ, йдзѣ быу!» Жоруу пирабрауся ѹзноу чиразь боръ, да и пришоу ѹ свой дворъ. Раздумалась чапля, што за жорува замужъ не пошла; «дай-ка пойду яго перапрошу». Ципяху, липяху, семъ верстъ по моху, черезъ боръ, да и къ жоруву ѹ дворъ. «Здоровъ, жоруу!» — «Здравствуй, чапля!» — «Возьми мяне замужъ за сябе!» — «Твоя шея и синя, и крива и сама ты горбата; такая мнѣ не надо!» Хоць и стыдно и обидно, однако чапля поплялась чиразь боръ назадъ ѹ свой дворъ. Жалко стало жоруву, што не ѹзяу чаплю убогую и ѹзнова пошоу ёнъ тою самою дорогою. Ципяху, липяху и проч....

Такъ цѣлый свой вѣкъ яны ходзили другъ къ другу ѹ сваты, но ѹсе таки по концахъ болота обонхъ ихъ остались хаты.

Зап. И. П. Лимаренко.

126.

ДЯТЕЛЪ, ВОЛКЪ И ЛИСА.

Минск. губ., Игуменск. у., Бродецкой волости.

Дзяцель дзяубе на дзеравѣ, а воукъ подыходзиць и пытае:
«Што шъ ты дзяубешъ вѣкъ вульи, а мѣду ня спытуешъ?»

— А ты шъ вѣкъ овѣчакъ рѣжэшъ и бесъ кожуха ход ишъ.

Вотъ воукъ пошоу и давай овечки рѣзаць и ѹ кучу зносиць; наносіу изъ сяннуну копу, — ажъ бяжыць лисица:

«Што ты, кумъ, гѣто робишъ?»

— Гѣто, я думаю сабѣ кожухъ пошыць. «Ахъ, кумъ, яй краўца, добраго вѣдаю: добрѣ шые, добрѣ и мѣрае. У попа жа-

рабокъ на цапи привязаны» ¹⁾. Лисица ўзяла пятлю и накинула воўку на шыю, а сама кинулась жарабцу подъ ноги. Жарабець испужаўся и стаў бѣгаць по пляцу и къ попу на дворъ и зацѣгъ воўка. Лисица стоючы, давай смѣяцца: «а што? я табѣ казала, што за твое выскалки ²⁾ будзеш у попа на дворэ? Такъ ўсѣ овечки и остались мнѣ».

Зап. учит. народнаго училища Н. Гр. Яцка.

б) миѳическія.

127.

ЧЕЛОВѢКЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Пинск. у., Столинской волости.

Живъ-бывъ на бѣлымъ свѣдѣ одзинъ чоловѣкъ. Звали его самого Мьяло, а жонку его жъ Макатрище. Дожили вони до глыбокае старосци, а дѣцей не мѣли, хотя объ гѣтомъ и просили Господа Бога. Екъ настала вестна, то Мьяло, по обычаю мѹ-жицкому, поѣхавъ ораць поле. Вотъ пройшовъ ѣнъ одну межу, а коли начавъ проходиць другую, то такъ спужався, шо руки и ноги его стали не володаць, а самъ ѣнъ трасса, екъ ў шендзи (лихорадкѣ). Наконецъ, екъ страхъ перейшовъ, увидавъ передъ собою чорта. Сразу Мьяло чорта не познавъ, а колп выпучивъ добри вѣчи, то угледѣвъ на головѣ роги, которые и показали ему, што гѣто чоловѣкъ кепскій. Чортъ зѣразъ такъ и схвацивъ Мьялу за бороду и каже: отдай мнѣ тѣ, шо есть у тебе дома, а ты его не вѣдаешъ. Подумавъ, подумавъ Мьяло да и каже такъ: здаецца шо я ўсе знаю, но нехай буде по твоему, бери. Екъ тольки ска-завъ гѣто Мьяло, такъ чортъ и оставивъ его, а самъ не вѣдомо

1) Послѣ разговора волка съ лисицей, вѣроятно пропущено: что волкъ издѣвался надъ лисицей, а та рѣшила ему отомстить и хитростью заманила его къ усадьбѣ попа. Тамъ на лугу пасся жеребець, привязанный на веревкѣ. Лиса отвязала жеребца отъ колышка, къ которому привязанъ былъ конецъ веревки и, сдѣлавши изъ нея петлю, набросила на волка. Примѣч. Е. О. Карскаго.

2) Насмѣшки.

гдѣ дѣўся. Послѣ оранья Мьяло вернуў(в)ся до дому. Екѣ пришовѣ ѣнѣ до дому, то увидѣвѣ, що жонка его прикачила сына, екѣ барина. Вотѣ ѣнѣ и догодавѣся, що сына отдавѣ чорту. Поплакавѣ, потуживѣ Мьяло украдкою, штобѣ жонка не бачила, да и только того. Сынка свойго воны назвали Микитою. Ставѣ Микита росци и учитца. Екѣ только вонѣ возвращавѣся съ школы, то зори съ неба говорили на его такѣ: Микита, Микита, чортовѣ сынокѣ!» Надоскучило ему слушацѣ гѣты слова, такѣ ѣнѣ и каже свойму бацьку такѣ: «ба¹⁾, зроби ты мнѣ булаву—ни велику, ни малу, и я съ ею пойду шукацѣ чорта. Бацька троха знаўѣся во коло гѣтой работы, то ему была не велика штука зробицѣ ее. Коли была булава готова, то Микита и пошовѣ кѣ чорту. Пришовѣши туды, вонѣ отыскавѣ его на печи, гдѣ той (чортѣ) лежавѣши, крехтавѣ. Вонѣ, то есцѣ Микита хвадивѣ чорта по головѣ такѣ, що той чортѣ и ноги выкручивѣ. Самѣ же Микита, узавѣ у убитаго имѣ чорта дочку и женивѣся на ѣй, такѣ какѣ вона вѣрила ў Бога. На весельи играли хорошіе музыки, а скакали дѣўчата и молодежи. Я тамѣ бывѣ, медокѣ съ перцомѣ пивѣ, мимо губѣ ишло, а ў ротѣ нищо не ушлыло. Порѣзали коровай, дали мнѣ кусокѣ, но я заглядзѣўся на сусѣдову хату, що съ ее дымѣ иде, а собака съ подѣ полу папѣ за коровай да и уклѣвѣ.

Зап. учен. приготовительн. класса Несвижск. учительск. Семинаріи Александромѣ Цвирко, жителемѣ деревни Хотомля Столпинск. волости. Сообщ. учит. той же семинаріи П. А. Введенскимѣ въ 1885 г. — Говорѣ переходный.

128.

ЦМОКЪ. 2)

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Поѣхаў чаловѣкѣ ў лѣсѣ по дровы. Чуя нѣхто ў лѣсѣ надто жалобно крычицѣ, — ѣнѣ туды; зайшоў ў самы гусьцярѣ, бача:

1) Бацька.

2) Цмокѣ въ Слов. Носовича: «см. смокѣ», а подѣ этимѣ сл. въ 4 его значеніи: «сказочное названіе змѣи. Сличѣ Цмокѣ». Болѣе вѣрное опредѣленіе, вполнѣ подходящее кѣ чудовищу нашей сказки, находимѣ въ маленькомѣ польскороссійскомѣ словарѣ г. Глюксберга (Варшава 1843 г.): «Ітокѣ — драконѣ, баснословное чудовище изѣ рода крылатыхѣ змѣй». III.

ажъ гэто цмокъ кричиць; яго придавило скалой и только торчиць вонкахъ¹⁾ страшная ляпа¹⁾ зъ зубами и лапы зъ кошцюрами. Цмокъ якъ углѣдзѣў чаловѣка, молица, просицца: «ратуй! што хочишь дамъ за тоя!» Чаловѣкъ сичасъ ўзяў коль, подвярнуў скалу, цмокъ и вылизъ и кажа: «ну братъ! цяпершнимъ свѣтомъ ўсюды задобро зломъ плацуюць, дыкъ и мнѣ трѣба, чаловѣча, за твою добросьць зѣбсьци цябе» и уже раззинуў ляпу, кабъ палкнуць яго. Чаловѣкъ спўжаўся, зняў шапку и проси: «паночикъ! таки—сяки, змилуйся, ня бжъ мяне! гэто нипраўда, што кажишь: ўсѣ за добро зломъ отдаюць». — «Якъ ни праўда?» кажа цмокъ, «ну ходзишь, пойдзимъ! у перваго ўстрэчнаго запытаимъ, — ўсяки скажѣ». Ну и пошли. Идуць, идуць, бачуць, — идзе по дорозѣ на ковилахъ²⁾ стары солдатъ. Яны яму рассказали ўсё якъ было. Солдатъ кажа: — «Цмокова праўда! я трыдцать годоў служіў, на войнахъ ўсякихъ быў, зкалѣчинъ зусімъ, а во иду домоў, жабруючи»³⁾. Тогда цмокъ зноў раззинуў ляпу, хоцѣў зѣбсьци чаловѣка, той отпросіўся: нихай ящо хто посудзиць ихъ. Прошли дѣли; видзюць: нѣйкій стары хромы конь бсьць вересь. Яны яму сказали объ своѣ дзѣло — и конь ска заў, што цмокова праўда. «Я» кажа, «першъ вунака яки быў: лицары на мнѣ по войнахъ бздзили, изъ огню, изъ воды ихъ выносіў, а цяперъ, якъ застарѣў и прыци тэй нимашка, дыкъ мяне жидамъ продали, а тые воду на мнѣ возюць и воякі кормъ даюць, знача, нима праўда: за добро зломъ плацуюць». Ну што тутъ робиць? плача чаловѣкъ, бядуе, али цмокъ кажа яму: «Ну, нихай сабѣ и ящо трэцій посудзиць!» и пошли дѣлій. Ашъ спотыкаюць бяжыць собака облѣзлая и тая кажа, што цмокъ праўду говорэ. «Я», кажа, «ў дворэ у пана ўсю жисьць вѣрно и щиро брахала, дворъ обороняла, злodziў ни пускала, а цяперъ, якъ стара стала и подурнѣла, мяне и выгналі вонъ. Цяперъ во иду по дорозѣ голодная, можа, яки добры воўкъ здарыцца, пожалѣя,

---

1) виѣ, на дворѣ. Слов. Носовича. *Ляпа* въ Слов. Носов. нѣтъ. По смыслу выводитъ: пасть. III.

2) костыляхъ.

3) побиртсья.

дый зѣсьць, хоць ня буду большъ мѣнчица». Посли гэтого чаловѣкъ ящо ў послѣднн разъ отпросіўся у цмока и пошли. Ажъ заразъ бяжиць, виляючи хвостомъ лисица, добрая молодзіца. Яны разсказали ей свои дѣла и просюць разсудзиць ихъ по справедливосьци. Лисица цишкѣмъ шапну́ла чаловѣку на вухо: «коли будзишъ, што дзень по курыцѣ даваць мнѣ, дыкъ по табѣ посуджу». Ну той шапнуў: «дѣбро, буду».

— «Дѣбро!» лисица имъ сказала, «я разсуджу васъ по справедливосьци, якъ слѣдываиць, тольки мнѣ першъ трѣба поглядзѣць мѣсто, гдѣ́ было тоя прайшэство». Пришли туды. Лисица сказала чаловѣку: «А ну якъ ты подворачиваў скалу? покажи!» Той подвярнуў коломъ скалу. «А ну, цмокъ, покажи, якъ ты тамъ сядзѣў?» Цмокъ ўлѣзъ ў дзярку. Тогды лисица мургнула чаловѣку—опусьциць колъ. Ну звѣстно, скала и придавила цмока такъ, што ёнъ и повярнуцца ня могъ; стаў узноў просицца ослобониць яго. Чаловѣкъ было зъ жалосьци ўзноў хоцѣў яго выратаваць, али лисица ни допусьцила гэтого и сама доўго ўсѣ ящо дражнилася зъ цмокомъ. Вярнуўшися домоў, чаловѣкъ кажннй вечаръ даваў ўсѣ лисицѣ по курыцѣ, и, можа, прошло такъ зъ нидзѣлю, ци боли. Бабы насѣлися на чаловѣка: «што ты? здурнѣў», кажа, «ци што? ўсѣ куры повыцягиваишъ». Тогды чаловѣкъ, якъ пришла лисица, дыкъ ёнъ замѣсто курицы, якъ свѣсня ей по головѣ, тая и ноги выцягнула, прыговорила тольки: «во якъ за добро мнѣ заплацили!»

Збаю байку объ лосѣ, — вотъ и байка ўся́.

Запис. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Осипа Новицкаго.

129.

МУЖИКЪ, ЧОРТЪ И МЕДВѢДЬ.

Тамъ же

Поставіў чаловѣкъ сабѣ новую хату. И ўсяки разъ, якъ тольки ляжа спаць на печи, дыкъ чэрци и вынясуць яго вонъ на дворъ. Али разъ зашоў къ яму скоморохъ ¹⁾ зъ мядзвѣдзямъ, навязаў

1) вожатый ученыхъ медвѣдей.

на ланцугъ мядзвѣдзя коля печи, а ў печь насаджаў рѣпы, кабъ спиклася мядзвѣдзя поснѣдаць. А якъ поклалися спаць, прыходзя чортъ, озяў кочарыжку, ўзлѣзъ на прыпячакъ и стаў лупиць и ѣсць рѣпу, а мядзвѣдзь стаў подбираць коля прыпячка шалупины¹⁾, што чортъ кидаў долоў. Угледзіў гэта чортъ, ударыў мядзвѣдзя кочарэшкой: «апсикъ!» кажэ. Ёнъ думаў гэта котъ. Тогды мядзвѣдзь ўзяў ланцугъ, зложіў ў двоя, ды давай прырыць чорта. Біў, біў, ажны ухопіў яго за коўнеръ и выпинуў²⁾ вонъ празъ окно. Посли гэтой лязьни ужо чортъ ни прыходзіў боли, а чиразь скольки, можа, годоў, чаловѣкъ той ораў на поли,—ажъ прыходзя къ яму чортъ и кажа: «мужикъ, мужикъ! а ци у цябе ящо тоя ѣсць кошка, ци нима?» — «А тошъ гдзѣ?», кажа, «у мяне ящо чатвѣра коцінятъ родзила». — «Ну дыкъ якъ табѣ боли николи ни пойду, боюся, хоць миѣ и дужа трѣба было поглядзѣць, ци цѣлы гроши, бо тамъ у цябе подъ печю ў зямли стоиць цѣлая скрыня золота». Прыѣхаў домоў чаловѣкъ, достаў тые гроши и на ихъ построіў ў своимъ сялѣ церкоў и школку и сибѣ зямли купіў болій и стаў жиць вунъ, якъ добры.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина деревни Волокъ, Ильи Тарасевича.

130.

БОЛОТНЫЕ ПАНЫ.

Тамъ же

Ўзяў чаловѣкъ топоръ и пошоў ў лѣсъ по дровы; поставіў топоръ коля сосны и только на мѣмантъ отхилиўся. Глядзиць — нигдзѣ нима топора; шукаў, шукаў, — якъ ў воду. Вярнуўся домоў, ўзяў други топоръ и узноў пошоў туды. Только войшоў — глядзиць: яго першій топоръ ляжиць коля сосны. Ёнъ подняў и дзивицца: «во штука!» мысля, — ажъ чуе нѣхто кажа: «гэта ничого! а вотъ ў Полоцку Гаўрылѣ была штука, во дыкъ штука!» Чаловѣкъ поглядзѣў ўсюды — никого нима. Ёнъ плюнуў, насѣкъ дроў, запрогъ бычка, наклаў возъ дроў и повѣзъ ихъ ў Полоцка

1) шелуху.

2) вытолкнулъ.

продаваць. Ёдзя и дўмая: «Ну тамъ довѣдаюся, можа, якая такая была штука Гаўрылѣ». Прыѣхаўши на базаръ разговарыўся съ чаловѣкомъ и пытае: «гдзѣ гэта у васъ живё Гаўрыла?» Той кажа: «Ни одзінъ Гаўрыла ў Полоцку ёсьць, и я, кажа, Гаўрыла, — на што табѣ?»

— А ці было зъ тобой якая здарэньне, ці не?

«А якъ жашъ? Пошоў я, кажа, ў лѣсъ ды заблудзіўся, ни могу выйці ниякъ, а ужо звичарэло; разложіўся коля болота цяпло, бядую. Ажъ бяжыць нѣйкій ягбосьць, кричыць: «якъ ты, мужикъ, смѣишъ по паньской дорозы огонь раскладаць! тутъ паны скоры будучъ ѣхаць». Озяў, пирэскидаў головѣшкі и самъ побѣгъ. Я гэта стою, думаю: «якая табѣ тутъ дорога, коли одноболото ўсюды!» Ажъ бачу карэта шисьцерыкомъ кѡця, зъбича пѣля, «на бокъ, мужикъ!» крычыць. Гляджу—сидзяць паны ў капелюшахъ ¹⁾. Я зняў шапку, кланяюся: «мое паночки, мое городочки! покажиця дорогу, якъ мяѣ выйсьці, заблудзіўся». — «Чапайся» кажуць «ззаду за карэту». Я сабѣ и ухопіўся и поняслисяжъ мы, якъ куля. Ляцімъ, ёдзімъ; близко, далёко, вузко, широко—мяне ужо страхъ ўзяў. Виджу сярѡдъ дороги, надъ головою чорная полѣно; я цупъ! за яго дзержуся — карэта и поняслася, только хурманъ крыкнуў: «ну, маишъ счасьця!» Я дзержуся за полѣно, крычу гвалту. А дыли оглѣдзіўся, — ажъ гэта я ў своей хаці на печи, дзержуся за коминъ, а жонка цяплѡ ўздываецъ. «Якая», кажа, табѣ чаручка, чаго ты лопаісься пьяница!» — Во, брахна, якая штука.

— Праўда, штука дыкъ штука, горэй якъ мяѣ зъ топоромъ.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина Мартына Стрѣльченка.

131.

ДЗѢДЪ, БАБА И ВѢДЗЬМА.

Минск. г., Новогрудск. у., Кореличск. в., д. Качицы.

Быў сабѣ дзѣтко зъ бапкою, — пошли яны шукаць счасьця. Пошоў дзѣтко своею дорошкою, а бапка своею. Нашла бапка лычко

1) шляпахъ.

и кричиць: «дзѣду, дзѣду! а я нашла жыццо». Прышоў дзѣтко къ бапкѣ, поглядзѣў на лычко и сказаў: «якое табѣ гэта жыццо ¹⁾? гэта лычко». Ўзяў дзѣтко лычко и стаў имъ биць бабу, прыговарывая: «а гэта табѣ жыццо!» побіў дзѣтко на бапцы лычко и пошли яны зноў: дзѣтко пошоў своёй дорогою, бабу клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Нашла бапка ножыкъ и зове дзѣда: «дзѣду, дзѣду! а я нашло жыццо!». Прышоў зноў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на ножыкъ и стаў ножыкомъ биць бапку, прыговарвая: «гэта табѣ жыццо!» побіў дзѣтко и ножыкъ на бапцы. Посля яны зноў пошли: дзѣтко своёю дорогою, бапку клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Бапка зноў нашла здохлаго воўка и стала кликаць дзѣда: «дзѣтко, дзѣтко! а я нашла жыццо!» Прышоў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на здохлаго воўка и сказаў: «гэта-то жыццо, кабъ цяперъ было тое лычко, то добро было бѣ зачатиць за воўка и цягнуць, а кабъ быў бы той ножыкъ, то добро было бѣ обголиць воўка». Бапка стала крычаць на дзѣда и сказала: «гэта жѣ забабу зробіў, ножыкъ и лычко побіў на мнѣ». Ўзяў дзѣтко воўка за заднія ноги, а бапка за голоў и понесли яго до дому. Бапка *острогла* воўка и стала яго часаць, а дзѣтко здэръ зъ яго шкуру и стаў мясо варыць. Прышоў подѣ вокно воўкъ и стаў пѣсню пѣць:

Курачки подѣ печчу кудахчуць,

А пѣўнички скачуць.

Дзѣтко моё мясо варыць,

А бапка мою воўну чеша!

«Дай яму курачку за пѣсню!» сказаў дзѣдъ бабѣ.» Дала бапка воўку курачку. Ўзяў воўкъ курочку, занёсь ў лѣсь и подѣ пень положиў, а самъ прышоў зноў подѣ вокно и запѣў пѣсню: «Курачки кудахчуць» и т. д. Сказаў зноў дзѣдъ бабѣ: «дай яму другую курачку!» Воўкъ ўзяў и другую курачку, занёсь ў лѣсь и

---

1) Въ Словарѣ Носовича: «Жицець — трава: растущая во ржи и имѣющая нѣкоторое съ нею сходство по колосу, въ которомъ находятся очень мелкія зерна».

положи́у подѣ пень и потомѣ прышоу́ зноу́ и запѣ́у тую самую пѣсню. Тогда дзѣ́тъ выкину́у празѣ вокно́ и бабу воу́ку. Воу́къ и бабу занѣ́тъ ѣ́ лѣ́тъ и положи́у и яе подѣ пень, а самѣ пошоу́ даляй ѣ́ лѣ́тъ. Потомѣ якѣ ишоу́ ёнѣ ѣ́сци бабу, то баба ѣ́злѣ́ла на пенчу́къ и стала говори́ць:

Росьци, росьци пенчу́о́къ,
Кабѣ ни доста́у воу́чу́о́къ!

Пенчу́о́къ такѣ высо́къ выросѣ, што воу́къ прышоу́шы, ни могѣ доста́ць бабы. Якѣ пошоу́ воу́къ зноу́ ѣ́ лѣ́тъ, то баба зноу́ стала говори́ць:

Ни́жай, ни́жай, пенчу́о́къ,
Кабѣ доста́у воу́чу́о́къ!

Пенчу́о́къ пони́зі́ўсѣ. Тогда баба злѣ́ла зѣ пенчу́чка и пошла ѣ́ лѣ́тъ. Ишла яна одзинѣ́ дзень, други́, на трѣ́цци дзень яна нашла ѣ́ лѣ́ся хатку изѣ сыра и масла. Бапка войшла ѣ́ хату: масла лизнула, сыра лизнула, пошла и накрыласѣ коры́томѣ. Прыгнала вѣ́дзьма ѣ́ гѣту хату козоу́ и понюхау́шы, почувала чый-то́ духѣ и слѣ́дѣ. Шукала, шукала яна ѣ́ хаци и никого не нашла. На други́ дзень, якѣ гнала козоу́ па́сви́ць, то поставила сцерагчи злодѣ́я одного двубо́кого и двубо́кого козла. Баба сядзѣ́ла, сядзѣ́ла подѣ коры́томѣ, а потымѣ, якѣ захоу́ѣла ѣ́сци, то сказала: «драмлі́, драмлі́ вочко двубо́кого, двубо́кого ко́зли́чка!» козѣ́лъ и задрамау́. Тогда баба вылѣ́ла изѣ подѣ коры́та: сыра поѣ́ла, масла поѣ́ла и зноу́ коры́томѣ накрыласѣ. Вечаромѣ, прыгнау́шы козоу́, вѣ́дзьма узнала зна́къ свѣ́жы и ѣ́ други́ разѣ поставила сцерагчи злодѣ́я однобо́кого и одново́кого козла. Баба зноу́ якѣ захоу́ѣла ѣ́сци, сказала: «драмлі́, драмлі́ вочко однобо́кого и одново́кого козли́ка!» Задрамау́ и однобо́ки и одново́ки козли́къ. Тогда баба вылѣ́ла изѣ подѣ коры́та, масла и сырѣ поѣ́ла и зноу́ пошла, накрыласѣ коры́томѣ. Вѣ́дзьма прышоу́шы, зноу́ узнала свѣ́жы зна́къ выѣ́дзянаго масла и сыра. Тогда яна прыказала ѣ́симѣ козламѣ шука́ць бабы. Козлы доу́го шукали бабы,

подъ конецъ яе нашли подъ корытомъ. Вѣдзьма, нашоўшы бабу, хоцьла забиць яе, но баба стала проситца у вѣдзьмы и сказала: «ни би мяне, я табѣ буду помогаць доиць козь». Вѣдзьма гѣтому была рада и ня йла бабы.

Пожыўшы у вѣдзьмы, баба захоцьла сходзиць къ дзѣду и поглядзѣць, якъ ёнъ жывѣ. На дорогу яна ўзяла съ собою масла и сыра. Прышоўшы къ дзѣду, баба увидзѣла, што дзѣдъ засу-нуў дзверы. Тогды яна ўзлѣзла на страху и раздзерла яе... и угледзѣла, што дзѣтко ляжыць на вышкахъ (палатяхъ), выцарыўшы зубы. Баба кинула яму ў ротъ кусокъ сыра, — дзѣдъ поворушыўсѣ и сказаў: «ци сорока, ци ворона? — дрисни большъ»! Баба кинула яму ў ротъ кусокъ масла, — дзѣтъ подняў голоў и сказаў зноў: «ци сорока, ци ворона? — дрисни большъ». Тогды баба войоўшы ў хату, накормила, напоила дзѣда и потымъ, якъ хоцьла уйци ў лѣсъ до свойго дому, то дзѣдъ стаў проситца, штобы яна ўзяла и яго съ собою, но баба ни захоцьла и сказала: «мнѣ ня можно цябе браць съ собою, бо ты, наѣўшыся сыра и масла, якъ пѣрдняшъ, то попугаешъ моихъ козь». Дзѣдъ стаў проситца и сказаў: «ни покидай мяне, бапка! лѣпйя. заби мнѣ ў задницу гвоздъ, кабъ я ни пугаў твоихъ козь». Баба ўзяла съ собою дзѣда и забила яму ў задницу гвоздъ. Дзѣдъ якъ наѣўсѣ сыра да масла да пѣрднуў такъ мощно, што гвоздъ выскочыў изъ задницы и козы пополохаўшыся, побѣгли ў лѣсъ.

Зап. учен. Несвижск. учит. Семинаріи Лавр. Данько.

132.

ВАНЕЧКО И ВѢДЗЬМА:

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдко и бапка; не было у ихъ дзяцей. Пошла баба по воду и знашла зѣрнятко золота и зѣбла; народзіўся у яе сынъ Ванечко. Баба рада сына. Посадзила яго на прыпечку, дала яму згѣрочкоў. Ванечко зѣў згѣрочокъ и подросъ. «Я, мамо, пойду рыбку ловиць, а ты зварышъ и прынясешъ мнѣ кашки зѣбсьци, а я вамъ рыбы доброй наложу».

Такъ уже маці кашку принесла Вáнечку. Прышла до рѣчки и зовѣ: «Вáнечко сынóчакъ, прыплыви на беражóчакъ! Ты дай мнѣ рыбки, я табѣ кашки!» Вáнечка оддаў рыбку, а маці рада, што сынъ наловіў рыбки много и понясла домоў зъ дзѣдомъ пякці рыбку. Вѣдзьма позайздросьцила, што Вáнечка рыбу ловиць; наколоцила пópелу и понясла Вани и запѣла: «приплыви чоўночакъ на бережóчакъ! Ты мнѣ, Ванечка, дай рыбки, а я табѣ кашки». А ёнъ говóрыць: «дáлѣй, чóвенъ, одъ бѣрага! гэта не моя маці, то вѣдзьма». Пошла вѣдзьма до коваля: «накуй мнѣ язычокъ на кляновы́й листóчакъ, кабъ я тоненько гаворыла». Такъ вѣдзьма зноў наколоцила пópелў, понясла Ванечку їсци и уже тоненко заговорила, якъ маці: «Ванечко сынокъ, ты мнѣ дай рыбки, а я табѣ кашки. Я не вѣдзьма, а твоя маці; смѣло плыви, не бойся никóго». Такъ Ванечко прыплыў до беражóчка, а вѣдзьма то яго за руку да ў мѣхъ и понясла. Нясла, нясла и сѣла сопочиваць и заснула. Такъ Ванечко ўзяў, прорэзаў дзирку ў мяшкú и вылѣзъ; наклаў каменья поўны́й мѣхъ вѣдзьмѣ, а самъ уцѣкъ. Вѣдзьма прочхнула и понясла каменья до хаты, думаячы, што Ваньку. Прынясла подъ сѣни: «Алѣнка сястрыца, одчини! Ваньку нясу, будземъ печь». Якъ высыпала вѣдзьма мяшóкъ, — такъ каменья. «Ахъ, пáдло, ёнъ уцѣкъ. Ничóго! Я пойду, зноў злоўлю, — не уцячэ ёнъ одъ мяне». Такъ изноў наколоцила попелу горшóкъ и понясла Ванечку. «Ванечка сынокъ! ты мнѣ дай рыбки, я табѣ кашки!» Ванечка думаў зноў, што яго маці прышла, зноў прыплыў до бѣрага, а тогды вѣдзьма яго за лобъ да ў мяшóкъ, да уже и понясла и нигдзѣ не одпочивáла. Прынясла подъ сѣни: «Алѣнка сястрыца, одчини, Ванечку нясу». Ўсѣ рады, што Ванечко прынясла. Посадзила яго на прыпячку. Ты, Алѣночка, напальвай¹⁾ печку, а я пойду госьцики збираць». Вѣдзьма пошла госьцики збярáць; Алєнка печь палила. Ванечку ў печь трэба посадиць. Посадзила Ванечку на лопату, — Ванечка то руку спусьциць, то ногу. Яна каже: «не гэтакъ садзисься! не спускай ни рукъ, ни ногъ, — добро сядзь!» Ёнъ каже: «то покажишь мнѣ,

1) Напальваць — натапливать. Слов. Носовича.

якъ сѣсьци: якъ умѣю, такъ и саджуся». Яна якъ сѣла, подкур-
чѣўшыся, а ёнъ яе на лопату да ў печь, да и замазаў Алёнку ў
печи; подходзіўся, замёў хату, самъ вышоў, на сосну подъ хату
и сѣў. Такъ уже йдзе вѣдзьма, вядзё госьци: «Алёнка сястрыца,
одчини, госьцы вяду». Нихто не оказаваетца. Сама одчинила,
достала печени. Ъдўць Алёнкино мяско и хвалюць: «а то доброа
Ванечково мяско». «Ванечково мясо смашно» говόрыць вѣдзьма.
Трэба Алёнцы клешейку покинуць». А Ванечка одзываетца:
«скула табѣ, Ваничково мясо! гэта Алёнчино мясо». Яна выслала
ўсѣхъ вѣдзьмароў сосну грысци: тые рубаюць, тые грызучь.
Ляцѣли гуси лебядзи, — кличе ихъ Ванечка: «дайце мнѣ по
крылцу, по перцу, я зъ вами полячу». И кинули яму гуси по
крылцу, по перцу. А яны ўсе грызучь сосну. Такъ ляцѣли дру-
гіе и зноў скинули яму по крыльцу, по перцу, — трэйціе ляцѣли
и яще яму скинули по крыльцу, по перцу. Такъ ўзяў и ёнъ зъ
ими поляцѣў, а сосна ўзяла и повалилася. Ванька поляцѣў до
бацькоў. Тамъ яму́ были вельми рады; яго прыняли, зачасто-
вáli виномъ, закуской; оставили уже яго дома господаромъ,
ожанили и ёнъ цяперъ тамъ живе, господáрыць, — засадзіў сабѣ
садъ хорошы, и своихъ старыхъ по саду водзиць и ўсяго имъ даё.

Зап. отъ Евдок. Монкевичъ М. Новицкой. Сообщ. Е. О. Карскимъ.
Ср. Народн. русск. сказки Аеонасьева кн. IV, 62—7, и выше (о Пилипѣ —
сынѣ), стр. 47—7.

133.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И ВѢДЬМА.

Минской. губ., Игуменскаго уѣзда, Якшинской волости.

Бѣў собѣ дзѣдъ и баба и не было у ихъ дзяцѣй; вельми яны
тужи́ли и бидовáli обѣ гѣтумъ. Одзинъ разъ пошбóу дзѣдъ зъ
бабою ў лѣсѣ, и нашли яны тамъ гнѣздо, а ў гнѣздѣ 100 яѣцъ.
дзевяцьдзесáтъ девяць было бѣо́льшенькихъ, а одно мѣньшанькое.
«Отъ» кáжа баба дзѣду: «возьмѣмъ гѣтыя яйца; я сяду на ихъ, якъ
курыца и мѣжа што вѣсѣджу». Отъ и ўзяли яны́ гѣтыя яйца,
принясли до дому, баба сѣла на ихъ и высядзѣла 100 сынѣуў:
дзевяцьдесять девяць было хорошихъ, а одзинъ нѣкѣй неу-
дáленькѣй. Отъ призвали яны священника, кабъ уже охрысциць

ихъ. Прыѣхаў священникъ, охрысціу дзевяцьдесять дзевяць и даў имя каждому, а того не удаленькаго и забыў.

Ўспыомнили дзѣдъ и баба, што яще одзинъ ня хрысоны и просьця яны священника, кабъ и того охрысціу. Отъ ёнъ и кажа: «ну нихай ёнъ уже называетца Иванъ и прозываетца: «дурачокъ». Отъ растуць яны удалыя и хорошія, тѣолько одзинъ быў не удалый: дзѣдъ и баба не нарадуютца, глядзучи на ихъ. Тѣолько одзинъ разъ замѣтили яны, што ихъ пшаніцу нѣхто стаў травіць, и якъ яны ни пыльновали, а хто травіць ихъ пшаніцу, упильноваць не могли, и сами старыя пыльновали и дзѣци ихъ, дзевяцьдесять дзевяць, а никого не бачили, а пшанипу ўвсе таки нѣхто травіў. Отъ пошóў уже напослѣдокъ Иванька дуракъ и удалося яму углѣдзяць, хто травіць ихъ пшаницу. Такъ ляжиць ёнъ коля мяжы нѣючычу и бачиць: идзе изъ мора кобыла, да такая хорошая, одзинъ волосъ золоты, а другі серэбрыны; идзе и просто ў ихъ пшаницу. Подкраўся къ ёй Иванъ, подско́чиў, хо́чѣў зловиць, да не удалося—вырвалася кобыла и уцяклá ў мора. Пошóу Иванъ до дому и расказаў, што бачіў. Пошóў ёнъ на другую нѣючъ пыльноваць пшаницу; изноў тѣолько бачіў кобылу да не зловиў,—уцяклá ў мора. Тогда ёнъ зробіў собѣ дванадцаць паръ жалѣзныхъ лапцей, засмолиў одзежу смолою и пошоў ў мора шукаць таё кобылы. Дóўго ёнъ яе шукаў, — уже стоптáў одинанцаць паръ лапцей, надзѣў двананцатую пару, да таки нашóу и зловиу яё. Стала яна у яго проситца, кабъ ёнъ пусьціў яе ў мора, на свободу. «Дамъ я табѣ», кажа яна, «сто жарабцьóў, моихъ дзяцей, тѣолько яны не ўсѣ рóўныя, одзинъ изъ ихъ есьць бры́дзеньки и ты возьми яго собѣ и ёнъ тобѣ со­служиць вяликую службу». Сдаўся Иванъ на прозьбу кобылы, ўзяў ў яе сто жарабцьóў, а яе пусьціў. Прыгнаў Иванъ до дому гэтыхъ сто жарабцьóў. Браты ўзяли собѣ по хорошему коню, а Ивану óстаўся той бры́дзенькій. Ўздумали браты ѣхаць ў сваты, а бацьки ихъ и рады гэтому. Отъ посѣли яны на своихъ кóней и поѣхали. Ъдуць, Ѫдуць, — бачиць Иванъ: ляжиць на дарозі пярó, да такая хорошая, што трудно вамъ сказаць. Пяро гэтая

было отъ пѣцы, — Жаръ - пѣцы. Захоѣлося Ивану ўзяць гэтой пѣро, да конь яго и кажа яму: «Ни бѣры, Иване, гэтаго пѣра, бо яно намъ мнѣюга бѣды прынясе». Ни послухаў Иванъ коня свойго, ўзяў такі пѣро и поѣхаў. Прыѣхали яны къ однѣюй бабѣ, а у ея было сто дочокъ. Баба гэтая была вѣдзьма, а яны гэтаго и не знали. Дѣу Бѣюгъ нѣючъ и гетая баба, кабъ задобриць ихъ, своихъ госьцей, положила ихъ на нѣючъ съ своими дочкамі спаць. Ўсѣ уже послули, тылькы одзінъ Иванъ не спиць и чуя ёнъ, што гэтая баба вѣдзьма точиць пожы. Догадаўся Иванъ, што яна хоча ихъ порѣзаць. Сполохаўся ёнъ и не вѣдая, якъ тутъ уцячы. Замѣціў ёнъ, што баба куды-то вышла. Пошоў ёнъ къ сваяму коню да и бѣдѣю. Отъ кѣюнь и кажа: «а што, я табѣ казѣю: ни бѣры пѣра, бо будзѣ бѣда? Идзи ты цяперъ скорѣй ў хату и завѣжи братѣюмъ на гѣловы хустки дочокъ яе, а имъ надѣнь братнѣя шапки, вѣдзьма и обманѣтца». Пошоў Иванъ барждей ў хату и зробіў такъ, якъ яму казѣю яго кѣюнь. Вѣдзьма, праўда, обманулася и ўцемнечи порѣзала за мѣсть ихъ своихъ дочокъ. Порѣзаўши, пошла яна копаць яму, кабъ куды положиць ужо ихъ, а Иванъ скорѣй разбудзіу своихъ братѣюў, сѣли яны на кѣней, и давай Бѣюгъ ноги, — поѣхали. Прыѣхали до дому и рассказали бацькамъ, што зъ ими случилося ў дорози и старыя вельми были рады, што ихъ дѣдци прыѣхали цѣлыми и здоровыми до дому.

Послѣ ўсѣ браты такі пожанилися, одзінъ тылькы Иванъ остаўся не жанѣтымъ, да и ёнъ скоро ожаніўся да яще на тыюкой красавицы, што, якъ кажущъ, ни ў казцы сказаць, ни пѣромъ написаць.

Разъ якто Иванъ замѣціў на мѣра, на выспѣ ¹⁾, што тамъ мнѣюга разложено ўсякихъ хорошыкъ паркѣляў и ўсякаго яства. Ўзяла яго цякавосьць хто тутъ есьць. Начѣў ёнъ пильнѣваць и нѣюччу ўглядзѣў, што туда выходзиць изъ мѣра, якъ я уже казѣю, вельми хорошая панна. Полюбилася яна яму и захоѣў ёнъ яе украсьци отсюль. Пошоў ёнъ попытатца у свойго кѣника,

---

1) Съ польск.: Wyspa — островъ.   III.

што тутъ робиць. Отъ ёнъ и кажа: «я яе знаю, да яе трудно украсьци, бо яе пылуя змѣй съ двананцацьцю головами и ўсякаго, хто тѣюльکو хѡча украсьци яе, ёнъ поѣдая, одзинъ я тобѣ могу помогчѣ яе украсьци: зроби тѣюльکو на дорожѣ 12-й кузней, да постаў ў каждой по двананцаць чаловѣкъ зъ мѡлотами и тогды поѣдзимъ съ тобою». Иванъ зробиў такъ, якъ сказау яму яго конникъ. Поѣхали яны туды и нѣючычу удалося имъ яе схвациць, якъ яна вышла изъ мора. Тѣюльکو яны яе схвадили, якъ выскочиў змѣй и погнаўся за ими: да якъ тѣюльکو подбѣжиць ёнъ къ кузни, такъ выскочаць людзи и отобьюць змѣя, отсѣкуць яму гѡлову, такъ што коле послѣдней кузни отсѣкли яму и послѣднюю гѡлоў, и Иванъ жаніўся на тѣюй паннѣ.

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минскимъ Статистическ. Комитетомъ.

134.

ИВАНУШКА ДУРАЧЕКЪ И КОНЕКЪ-ГОРБУНОКЪ.

Минск. губ., Слуцк. у.

У одного чаловѣка было три сыны: два разумные, а треици дуракъ. Оцѣ ихъ сѣяў много пшаницы. Хто-то унадзіўся пшаницу ѣсьци, ни такъ ѣсьци, якъ биць и топтаць. Вотъ оцѣ говориць своимъ сынѡмъ: «хто мнѣ вора зловиць, тому я отпишу половину наслѣтства».

На першую ночь отправиўся старшы сынъ. Ёнъ зайшоў на поля, полядзѣў пшаницу, зайшоў ў сѣноваль и проспавъ. На утро идзе ёнъ и стучиць ў дзверы: «йй вы, братцы, спице? дзверы отворице! я ўвесь прозяпъ, а вора ў глаза не видаў». На другую ночь идзе средни сынъ, зайшоў на поля, поглядзѣў пшаницы, потомъ пошоў къ дзѣўкамъ и провьѣў тамъ цѣлую ночь. На утро идзе домой и стучиць ў дзверы: «Ѣй вы, братцы, спице? брату дзверы отворице, я прозяпъ ўвесь и вора не видаў. На треицюю ночь приходиць ѡчаредзь до дурака, которы ничего ни робиў, только на печи ляжаў да понелѡмъ пересыпаўся. Ёнъ стаў собирацца, а брацьця яму и говораць: «ну иди, дурень! увидзимъ, што ты поймашъ». Дуракъ набраў хлѣба и пошоў. Зайшоўши на поля, ёнъ

сѣў на мяжѣ, дожидая вора. Тутъ чуетъ ёнъ, што зямля дрыжыць, потомъ бачыць бяжыць разношерсная кобыла; прыбѣгла ў пшаницу и начала ѣсьць и топтаць. Дуракъ подкраўся и схваціў яе за гриву. Тогды стала кобыла просицца у яго чалавѣческимъ голосомъ: «пусьци мене Иванушка дурачокъ! я пришлю табѣ троихъ своихъ сыноў: двухъ ты можешъ продаць, а трейцяго, конька-Горбунка, ни продай, — ёнъ табѣ будзе много помогаць». Иванъ пусьціў кобылу. Тутъ чуетъ ёнъ бѣгуць троя кони: два хорошіе, а трейци малѣньки, горбаты. Ёнъ ўзяў и повѣў ихъ домой. Привѣўши, ёнъ поставіў ихъ ў порожны хлѣў, запѣрь ихъ, и подышоўши къ дому, стаў ў дзверь стукаць: «Эй вы, собаки, спице? дзверы отворице. Эй, ей, я чорта видаў». Брацьця отворили дзверы и говораць: «Отъ коли дурень, то и робиць по дурному». Потомъ бачыць, што съ того дня дурень ни ляжыць па печи, а ходыць нѣкуды. Яны стали смотрѣць, — видзяць: стояць три кони ў хлѣвѣ. Яны зговорилися украсьци двухъ лучшихъ — и украли. Появілі ихъ продаваць. Оглядзѣўся дурень, пришоўши ў хлѣў, — икъ заплаче! А конѣкъ-Горбунокъ говориць: «ни плачь, Иванушка, коней твоихъ украли твои брацьця. Коли ты хочашъ, садзися на мене, — мы ихъ догонимъ». Иванъ сѣў и помчался. Увидзѣўши брацьцѣў, Иванъ кричыць: «Ахъ вы, сукины сыны! на што вы украли моихъ коней?»

Брацьця говораць: «ня кричи, Иванъ, мы купимъ табѣ за кони много булокъ». Иванъ согласіўся и поѣхали ўмѣсьць. Ў лясѣ яны увидзѣли, што-то блищиць; разумные брацьця говораць дураку: «ѣдзь поглядзи, што тамъ: коли хата, то заѣдимъ отдохнуць». Дуракъ поѣхаў, — видзиць: Жаръ — пщца. Ёнъ за пярѣ, а Горбунокъ яму и говориць: «ни бяры гэтаго пярѣ, церазь яго примешъ много гѣра». Иванъ ни послухаў и ўзяў. Коли ёнъ подѣхаў къ брацьцямъ, яны стали яго спрашиваць: «А што тамъ?» — «Ничого, малая колода?» — «Отъ дурень не хоче и сказаць». Яны и поѣхали дальши. Приѣхаўшы ў горотъ, яны ўзѣхали на базаръ и стали. Тутъ подходиць къ имъ янаралъ, которы закупляў цару пару коней и спрашивая: «што хочаце за пару коней?» А ду-

рактъ говорѣць: «восемь тысячъ». Янаралъ посмотрѣу, посмотрѣу и пошоудалій. Обходзіу ёнъ ўвесь базаръ и небачіу такихъ хорошихъ коней, якъ у дурака. Ёнъ други расъ подышоу, даў восемь тысячъ за пару коней и ўзяу дурака къ цару ў конюхн. Тамъ ўсѣ чпсьцили коней при огни, а дуракъ возьме пярѣ Жаръ-пщцы, утнѣ ў сѣбн, почпсьцнць коня и зноу сховае пярѣ. Потомъ подпїушн зъ другими конюхами, дуракъ сказау, што «ёсь такая пщца, отъ которое видно, якъ отъ огня, и коли царъ захоче, то я яе достау». Потомъ ёнъ посварыўся съ однимъ конюхомъ и той сказау цару, што говорыу Иванъ. Царъ заразъ прызывае Ивана и говорыць яму: «коли ты мнѣ ни достанешъ Жаръ-пщцы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ». Дуракъ пошоу къ коньку-Горбунку и плаче. А конекъ-Горбунокъ тогда яму и говориць: «я табѣ говорыу: ни бяры пярѣ, а ты ўзяу. Яце гѣршая гѣра табѣ бѣдѣ, а гѣто ня гѣра; ложнся спаць, — утро вечера мудрыннѣе». На други дзень Горбунокъ сказау Ивану, штопъ ёнъ попросіу у цара внна, пшаницы и корытъ. Царъ яму ўсѣ гѣто выдау. Тогда Иванъ сѣу на Горбунка и поѣхау ў поля. Тамъ ёнъ пшаницу разсыпау ў корыто, внномъ поліу, а самъ сховаўся подъ корыто. Тутъ прилятае цѣлая стадо жаръ-пщцы и начали кляваць пшаницу, а Иванъ съ подъ корыта цапъ! одну за ноги и стау зваць Горбунка. Горбунокъ скорѣй подбѣгъ, Иванъ сѣу на яго—и помчался. Прїѣхаўши, Иванъ понѣсъ цару Жаръ-пщцу. За такую услугу царъ здѣлау Ивана старшимъ конюхомъ.

Ни забыу яце Иванъ Жаръ-пщцы, ёнъ, подпїуши, стау говорпць конюхамъ сказку про Царъ-дзѣвнцу. «Коли бъ царъ захоцѣу», говорыу ёнъ, «то ябъ яе достау». Конюхи послѣ новой какой то ссоры съ Иваномъ донесли цару, што Иванъ хавалнцца достаць Царъ-дзѣвнцу. Царъ прызывае Ивана и каже: «коли ты мнѣ ни достанешъ Царъ-дзѣвнцы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ.» Иванъ пошоу къ своему коню и плаче. «Чѣго ты плачешъ, Иванушка?» спрашнвае яго конь.—«Царъ казау, што коли ня привезу Царъ-дзѣвнцы, то отсѣче мнѣ голову». «А што, Иванушка, гѣто ўсѣ пярѣ надѣлало: не брау бы пярѣ, не поѣхау бы за Царъ-

дзѣвицею. А цяперъ ложись спаць: утро вечера мудрыннѣе. На заутра конѣкъ сказаў Ивану: «идзи и попроси у цара коснікоў, цукѣркоў и разныхъ штукъ». Иванъ пошоў и прііёсь ўсё, што конекъ говорыў, сѣў на конька и помчаўся. Пріѣхаўши къ мору, конѣкъ сказаў Ивану зробиць столикъ. Иванъ зробіў. Тогды конекъ каже Ивану: «Ну цяперъ ты сховайся подъ столикъ и выжидай; яна подѣдзе, выдзе на бѣрагъ и будзе разсматриваць, што на столикѣ. А ты схвацц яе за косу и зови мене».

Иванъ такъ и здѣлаў и поймаў Царъ-дзѣвицу; прывьсць ёнъ яе къ цару. Царъ наградзіўши за гэта Ивана, отпусьціў яго. Тогды царъ ўздумаў жаницца на Царъ-дзѣвицы, а яна и сказала: «отвязи къ мойму отцу, мѣсяцу, письмо и попроси яго на свадьбу; коли ёнъ pozwoliць, то я выйду за цябе». Царъ изноў прызывае Ивана, дае яму письмо и говориць, штопъ отвѣзъ къ мѣсяцу. Иванъ пошоў къ коню и плаче. «Не плачь, Иванушка», каже конь, «мы гэтому гору пособимъ. Ложись спаць — утро вечера мудрыннѣе». На други дзень Иванъ ўстаў утромъ и поѣхаў. По дорозѣ ёнъ ѣхаў черазъ кита, выбрашеннаго на сушу. Иванъ и спрашивае у кита: за што ты такъ наказанъ? — «Я самъ» каже китъ, «не вѣдаю зашто; гэта мяне выкинуў мѣсяцъ». Иванъ доѣхаў до мѣсяца и отдаў яму письмо. Мѣсяцъ, прочитаў письмо, сказаў: «я зъ ею буду бачицца ночью». Тогды Иванъ стаў спрашиваць: за што ёнъ выбросіў кита? Мѣсяцъ сказаў: «коли ёнъ выпусьциць три корабли зъ людзьми, то я яго спущу ў мора». На обратномъ пути Иванъ сказаў киту, што коли ёнъ выпусьциць три корабли зъ людзьми, то опусьцица на дно. Раздаўся шумъ; видиць Иванъ: выходзяць одзинъ за другимъ корабли изъ кита. Китъ тутъ обѣщаў помочь Ивановому гору. Иванъ, пріѣхаўшы, ўсё разказаў Царъ-дзѣвицы. Тогды Царъ-дзѣвица говориць цару: «коли ты достанешъ зъ моры шкатулки, а ў тэй шкатулцы мой персьцень, то выду за цябе замужъ». Царъ вялѣў позваць Ивана. Иванъ вызваў кита и попросіў яго, штопъ ёнъ отыскаў шкатулку. Китъ якъ опусьціўся ў мора, якъ даў указъ, дыкъ ўсѣ рыбы разбѣжались шукаць шкатулки; оказалось, што

шкатулка нашлася ў предзѣлѣ ёрша. А ершъ не подыме шкатулки. Тогда призвали сома и ёнъ вынёсъ шкатулку къ Ивану. Иванъ доставиў шкатулку и персьцень. Тогда Царь-дзѣвица говориць цару: «коли ты скупаешся у кипячей водзѣ, молоццѣ и холодной водзѣ, тогда выду за цябе замужъ».

Царь приказаў нагрѣць воды, молоко. Коли ўсё было готово, царъ сказаў Ивану: «Ну, Иванушка! сягоння мы съ тобою будемъ купацца». Царь думаў: «коли Иванъ искупаецца, тогда и я». А Иванъ пошоў къ конику и плаче. «Чато ты плачешъ, Иванушка?» — «Якъ жа мнѣ ни плакаць? Царь сказаў купацца мнѣ ў кипни».

— «Ничого! якъ ўсё будзе готово, то ты скажи, штопъ привяли мяне къ табѣ попрощацца». — «Добро!» каже Иванъ, и когда ўсё было готово, то ёнъ сказаў: «привядзице мойго коника, я хочу зъ имъ попрощацца». — Царь приказаў привесць. Привяли коника. Иванъ стаў раздзѣвацца. Коли раздзѣўся, конь понюхаў ў одзінъ конецъ зъ молокомъ, — Иванъ туды, потымъ конь ў други коцѣль, — Иванъ туды, а ў холодную воду конь ни нюхаў. Тогда Иванъ туды войшоў, выкупаўся, а якъ вышоў оттуль, ёнъ здзѣлаўся такимъ хорошимъ, што другого не было. Коли Иванъ купаўся, то и Царь-дзѣвица глядзѣла, а якъ стаў купацца царъ, то яна отвярнула. Царъ якъ ўскочиў ў одзінъ коцѣль, такъ тамъ и остаўся. Тогда царь-дзѣвица обраціўшися къ народу, сказала: «Коли хочаце, штопъ я была вашою царицаю, то дозвољце мнѣ жаницца зъ гэтымъ молодцомъ». Ўсѣ согласилися. Иванушка дурачокъ жаниўся съ Царь-дзѣвицою и устроили пиръ на ўвесь міръ. И я тамъ быў, мѣдъ пиво піў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. учит. народн. училища Н. Николаевичъ. Ср. Народн. русск. сказки Аванасьева, кн. II (сказку: Сивка-бурка), стр. 68—77, и кн. IV, стр. 202—9.

135.

БОБОКЪ.

Минск. губ., Слуцк у. Царевской волости, застѣнки Малой Млынки.

Жіў быў сабѣ дзѣдъ да баба. Посадили енѣ сабѣ бобокъ подъ поломъ. Стаў той бобокъ росьци и выросъ подъ самый

поль. Бѣчаць ені, што уже вялкъ выросъ бобокъ подъ самыи поль. Тогда дзѣдъ кажа баби: «высоки уже нашъ бобокъ, такі, што подпѣръ дошки; разсѣнімо ихъ, то бобокъ еще больши выроседе». Разсунули ены дошки пола и бобокъ стаў еще больши росьци и выросъ подъ саму столь, — ёнъ еще бы росъ больши, да столь не пускае. Тогда баба каже своему дзѣду: «столь ци што треба разсунуць». А дзѣдъ ей говориць: «еще длѣ гэтаго глупствѣ буду глумиць¹⁾ хату!» и не захоцѣў длѣ баби разсоваць столи. Посля гэтаго бобокъ той перестаў росьци ў гору. Стали на ёмъ росьци цвѣтки, а потомъ стали показыватца и стручки, у которыхъ спѣюць зернятка, а далѣй и соўсѣмъ стручки поспѣли. Навыбирала баба зерняць зъ стручка, наварыла ихъ, — тогда дзѣдъ, зѣўши гэтаго бобу, говориць. «Эки смашный бобъ твой, баба!» А ена яму каже: «Але смашный, екъ я сюды много накидала прыправъ, то тогда и ты кажешъ, што смашный. Штобъ то было, кабъ я его не зварѣла? тобъ ты его сырымъ жаваў уже, — нейначей». Дзѣдъ же каже: «а ничего не зробилабъ тогда, екъ горохъ росъ, безъ мене». Посля доўго ены еще гутарылисе, дошло и до сварки. Тогда дзѣдъ засердзѣўсе на свою жонку и прогнаў ее зъ дому. Дзѣдъ остаўсе адзінъ, — зжаў ёнъ той бобъ, да послѣ его обмолочѣў, звѣеў, стаў збираць его ў осмину, — назбираў поўную, а бобу еще много. Тогда ёнъ высынаў тое, што было ў осминѣ ў мѣшокъ да еще стаў большъ збираць, — назбираў еще осмину. Тогда бачиць ёнъ, што назбираць много назбираў, да понесци не понесе того мѣшка зъ бобомъ. Што тутъ ему робиць? Ъдзя ему на сустрѣчь яки то чаловѣкъ. Просиць его дзѣдъ естѣй: «поддай мнѣ, чаловѣче, мойго мѣшочка на плечи!» Мужичекъ послухаў его и стаў подаваць мѣшокъ на плечи дзѣду. Мѣшокъ быў цяжки. Дзѣдъ же ўзяў гэтаго мѣшка, повалѣўсе, а мѣшокъ и задавіў дзѣда. Почула гэта дзѣдова жонка, да и стала хвалиць Бога, што Ёнъ ўзяў душу ее мужика и ей стало цеперь добре, и ена была еще баба не вельми старал. Задумалосе ей прыняць сабѣ примака, и стала ена соўсѣмъ зби-

---

1) портить.

ратце къ гѣтому дзѣлу. Ни отсюль, ни откуль пришла смерць да задушила ее. Такъ то баба зъ дзѣдомъ и помѣрли, не помиливши.

Зап. ученик. Несвижской учительск. семинаріи Леонтій Сосновскій. Ср. выше («Бобовое зерно») стр. 80—85.

136.

ОТДАЙ МНѢ, ШТО Ў ДОМИ НИВЯДОМО.

Минск. губ., Борис. у., м. Холопеничи.

Бѣхаў богатый купецъ съ торгу домоу. Дорога ляжала черезъ пушу; нигдзѣ живой души не выдаць.

Засьцигла яго ночь на дорози, цѣмно хоць вѣко выколи, ничѣго не видно. Мусіу ёнъ остановитца и заночеваць. Разложіу ёнъ огонь, спутау коня, пусціу пасьцися, а самъ сѣу кола огня, пачець сало на рожобчику и вячѣрае. За дорогу змаріуся ёнъ, скоро заснуу.

Прочхнууся на заўтра — глядзиць и вочамъ нявѣриць: кругомъ яго вода огарнула, волны такъ и хлещуць — вась-вась яго залялюць. Спужауся купецъ. — «Пропау я» — думаетъ сабѣ — «ня выбратца мнѣ отсюль»; а вода ўсѣ прибываецъ и прибываецъ, волны усѣ вышей и вышей ўздываютца. Ажъ бачиць ёнъ — чилѣвѣкъ у чоуни плывецъ. «Дзякуй Богу, ратунокъ послау!» — «Чилавѣча, плыви скорѣй сюды, бо утоплюся!» закричау якъ мога купецъ. Човенъ повярнууся у яго сторону и скоро чилѣвѣкъ проплыу досыць близко, али къ берагу не подплыу, остановіуся. «Ратуй мяне, братко!» — молицъ яго купецъ, «што хочашъ возьми — ды ратуй».

— «Добре», кажа той чилѣвѣкъ — «я цябе ратую, али не дармо: отдай мнѣ, *што у дома невядомо*». — Подумау — подумау купецъ — «што ў мяне невядомо? Здаецца ничего такого няма. Што будзе, то будзе, а торговатца неколи, треба годзитца».

— Добре, каже, только ратуй; бяри *што у дома невядомо*.

— «Мало што ты говоришь! гѣто не порадокъ... потымъ лщо зрачешся. Вынь кусочикъ скуры, разрѣжь мезяный палець и

паниши гэта. Такъ кранчѣй будзе». Купецъ такъ и зробіў, кинуў ў човенъ кусочикъ скуры. Той члавѣкъ подняў яго и зареготаў дзікімъ голасомъ.

Воды якъ бы и не было. Тогды нашъ купецъ догадаўся, што гэта не йначи, якъ нячѣсьцѣкъ. Нѣчого робиць, зловіў свойго коня, запрогъ яго и поѣхаў домоў. Дорогой такъ яму моркотно зробилося, што хоць помирай. Сэрце бяду вящце. Погоняе ёнъ коня, якъ мога — до дому спешаецца. Пріѣхаў домоў скорѣй ў хату. А ў хаци госьцей поўна, а жонки не видаць.

«Здороў ў хату, каже ёнъ, што у васъ новаго?»

— Хорошая повина... Жонка твоя родила сына..., сказаў хтось-ці. Якъ почуў гэта купецъ, ў вочахъ помуцілося, голова яго закружилася и обомлѣў ёнъ. Быў ёнъ блздѣтны; сына Богъ послаў, а ёнъ яго запродаў нячѣсьцѣку! А госьці думали, што гэта ёнъ зъ радосьці.

Хлопчикъ уродзіўся такій пригожій; росъ, якъ цѣсто на дрожжахъ. Называўся ёнъ Юрѣя. Отдали яго ў навѣку—ўсѣхъ обогнаў ў навѣцѣ:—такіў уже уродзіўся до ўсяго здатны. Людзі радуюцца, гладзючи на яго, бацькамъ завидуюць; а бацька яго усё моркотнѣў и моркотнѣў. Сынъ догадаўся, што тутъ што-сь не такъ—пристаў разъ къ бацьку: «Скажи, татко, чимъ ты нядоволень мною, што я такога зробіў, што ты мяне якъ бы не любишь?» — Бацька моўчць, толькі такъ жалосно глядзіць на яго.

«Хіба я не твой сынъ? — пытае ёнъ.

— Ни мой, сыночъ... запрадаў я цябе нячѣсьцѣку, якъ яцѣ ты и не родзіўся... И разказаў яму якъ было дзѣло.

— «Коли такъ, татка, дыкъ бывай здороў!» сказаў сынъ. «Нсвядомо ці скоро убачимся. Абы головой наложу, абы твою запродажу разабъю». Стаў ёнъ собиратца ў дарогу. Зробіў сабѣ лукъ, настругаў стрѣлъ; ўзяў кошулю ў запась, краюшку хлѣба, кусокъ сала, трохи гроши... и цяхонько ночью вышоў, кабъ бацькоў прощаньнемъ не трывожыць.

Ишоў ёнъ чі доўго, чі коротко, толькі прішоў къ рѣцѣ.

Мясыцина выдалася такая пригожая, што захоцѣлося яму отпочнуць трохи. Лёгъ ёнъ; отдыхас, хлѣбомъ зъ саломъ закусы-
вас, ажъ бачиць—ляциць двананцыць вѣточекъ. Ёнъ ужо схопіў
было лукъ, кабъ застрѣлиць которую нибудзь, якъ сядуць на
воду, ажъ яны ударилися объ зямлю и зробилися дзѣўчатами, ды
такими пригожими, што залюбоватца. Стали яны купатца, а
Юрѣю тихонько подпоўзъ и сцягнуў одной плацця, которая съ
краю лижала. Покупалися яны, вышли зъ воды, стали надзѣ-
ватца — одной одзѣжы нима. Кидалася йна, бѣдная, и туды, и
сюды—не нашла. Тыя надзѣлися, обярнулися вутками, ўзнялися
и поляцѣли, а йна сядзиць и плачиць. На остатокъ стала йна вы-
кликаць: «отгукнися, хто ўзяў моё одзѣння! коли ты старѣй
мяне — будзешъ дзяцка мой, коли молодзѣй мяне — будзешъ
братъ мой, коли роўня миѣ — будзешъ милый мой!» — Тогды
Юрѣя кинуў ей плацця. Надзѣлася йна, вышоў Юрѣя къ ей,
поличили годы, — роўня ей. Пытае йна у яго, хто ёнъ и откуль?
куды идзець и зачымъ? Ёнъ ей ўсё найсткомъ и разказывас.
Выслухала йна яго до конца и кажиць: «нейначе, якъ ты идзешъ
къ мойму бацьку. Коли такъ — я твоя слуга; а безъ мяне табѣ
пропасьци тамъ. Такъ ужо не одзинъ пропаў. Бывай здороў,
тамъ убачимся, а цяперъ миѣ треба догоняць своихъ сясьцѣрѣ».
Обярнулася вуткой и поляцѣла. У тую сторону, куды йна поля-
цѣла, пошоў и Юрѣя. Пришоў ёнъ къ двору. Збудованъ дворъ
на горахъ и такій замчистый. Стукаиць ў ворота: «ходзяина, —
каже, хочу видзѣць». Вышоў самъ ходзяинъ ў дорогомъ убраньню,
золото такъ на ёмъ и кипиць. — «Чаго табѣ треба? — пытае у
Юрѣя. «Такъ и такъ» — разказывас той, «шукаю свойго пана, кому
мяне бацька запродаў, якъ я яще и не родзіўся».

— «Я твой панъ, каже нячисьцикъ, и хоцѣў ужо за тобой
гонцоў посылаць, бо ты ўжо ў суполныя лѣты ўходзишь, ажъ
ты и самъ з'явіўся на прыгонъ. Такъ и треба; за гэта хвалю
цябе».

— Прибачай, паночикъ, а чи масишь, панъ, записъ отъ мойго
бацьки?

«Ёсь и запись, ёсь; ты мой изъ скурой. Коли ты мнѣ будзешъ вѣрно служиць,—отдамъ табѣ запись и выпущу на волю—идзи куды хочешъ,—а будзешъ обо мнѣ недбаць,—зъ живого скуру сдзяру. Вотъ табѣ работа: скрозь ночь ўспаши поле, засѣй пшаницей, сожни яе, змолоци, змяли и къ ранку на заўтра напачи мнѣ пирогау. Зrobiшъ,—пойдзешъ на волю... Работа лехкая»... Сказау такъ, завярнуўся и пошоу сабѣ ў покон.

— Ну загадау загадку!—подумау Юрѣя. Быў я ў большихъ наукахъ, а якъ гэта зrobiць,—ни знаю. Пропау я соўсимв!...

Заплакау ёнъ и пошоу бродзиць по двору. Такъ ёнъ зайшоў на самыи конецъ двора. Бачиць—стоиць хатка. Изъ вокна знаемый голось зовець яго: «Юрѣя! Юрѣя! а на мяне и забыўся? Я табѣ дора́джу!»—Глянуў ёнъ,—тамъ паненка, што ёнъ плацця сховау, стоиць и зовець яго. Увыйшоу ёнъ ў хату и дзиву даўся: такъ прогожа была прибрана. Поздороваўся ёнъ зъ паненкой, разказау якую работу яму загадали.

— Ня бойся, спи спокойно, будзець зроби́лно. Я табѣ помогу.

Безъ мяне ня вынесьди табѣ головы на плечахъ. Тутъ такъ ужо много народу загублено. Ложися и спи.

Мусіў ёнъ послухаць паненки, лёгъ спаць. Спаў крѣпко, бо дуже змордоваўся дорогой.

А тая паненка ў поўнычъ вышла на ганокъ, махнула тройчи пруточкомъ и зъявилося три́дцать молайцоу: одзинъ подъ одзинъ; стояць, чикаюць прыказу. Сказала паненка — и пошла работа: той пашецъ, той сѣиць, той жпець, молоциць, мелиць, пячець... и пироги удрухъ готовы.

Прочхнуўся Юрѣя зъ ранку—першая яго думка: «чи ёсь пироги»? Ажъ бачиць лежаць на столѣ и такіе румяные, пулххые... И паненка сядзиць коло ихъ.

— Не бойся, каже, готовы. Нясі только до столу. Показала йна яму тоя мѣсто, гдзѣ росла пшаница, гдзѣ солома зложена, гдзѣ мякина,—кабъ была признака, коли бацька не дасъ

вѣры, што гэта яго, самого Юрѣя, работа. Подзяковаў ёй Юрѣя і понёс пирогі до столу.

Прочнуўся панъ, выходзіць зъ покою, бачыць Юрѣя стоіць зъ пирогамі.

«Готовы», каже, «паночекъ! Якъ панъ приказаў, такъ і зрѣблина». Поглядзѣў нячѣсьпикъ на пирогі, понюхаў, покоштоваў — ўсе якъ треба.

— «Ну, молодець ты, Юрѣя... Работнікъ ты, якъ бачу, зъ ня горшыхъ ¹⁾: відаць, што быў ў навучѣ. А я ужо думаў, што быць твоей скурѣ ў рабоцѣ ²⁾. Коли-жъ ты такі масьцерь, дыкъ я за цябе дочку отдамъ. У мяне іхъ двананцыць, ўсѣ на вѣданню... выбірай любую... ktorую сподобаешъ, тая і твая. Толькі бядá: ні будзе гдзѣ вамъ жиць, особныхъ покоёў нима. Алі ты дасі рады: чілавѣкъ ты вучоны... Дыкъ вотъ збудуй ³⁾ ты празъ ночъ каменіцу ⁴⁾, кабъ было ў ней столькі покоёў, столькі дзёнъ ў году, кабъ столь ⁵⁾ была якъ небо, кабъ ходзілі по ёй сонца, мѣсяцъ і зоры, кабъ процекала кругомъ каменіцы рака, кабъ быў чіразъ раку мостъ, — золотая мосьнічына ⁶⁾, сярэбраная мосьнічына, — кабъ чіразъ мостъ перакінулася вясёлка ⁷⁾, а концамі ў воду упіралася... Однимъ словамъ, кабъ ня стыдно было людзямъказаць. Збудуешъ такі покой — будзешъ зяцемъ, не збудуешъ — головою положишъ. У мяне такъ: «колі ласка — дыкъ ласка, а гнѣў — дыкъ гнѣў. А цяперъ ідзі сабѣ».

Заморкоціўся нашъ Юрѣя, почуўшы такі приказъ. «Вотъ кабъ ты лопнуў, нячистая сіла!» — подумаў ёнъ сабѣ: «што разъ, то труднѣйшую работу загадывайць! Што тутъ робиць? Треба ісьці до панѣнкі, нехай вызволяе зъ бяды». І пошоў ёнъ. Приходзіць і разказывае ёй, якую работу загадаў яму бацька яе.

«Не печалься, будзе зрѣблина... Къ сроку будзе готово»

---

1) Не ізъ плохихъ.

2) что будешь битъ. 3) сострой; 4) каменный домъ 5) потолокъ. 6) т. е. мостничина (отъ сл. мостъ). 7) радуга.

каже йна, «а цяперъ походи по двору, быдцымъ¹⁾ ты выглядаешъ мѣста, гдѣ будоваць». Такъ ёнъ зробіў: ходзіў, бродзіў, выглядаў, а къ вѣчару цихонько зайшоў ў хатку паненки. Ящо до поўночи было далеко, разговорилися яны...

«Чаму ты живешъ ў гэтой хаці на одзінóцы, а твоі сёстры живуць съ бацькомъ ў каменіцы?» — пытае Юр'я у паненки.

— А тому мяне на задворки загнали, што у мяне маткі нима, а мачиха. Йна зъ своими дочкамі ў покояхъ роскошующа, а меня ў гэтомъ хлѣўчуку посяліли.

Поговорили, поговорили и спаць ляглі. Ў поўнычъ паненка ўстала, вышла на дворъ, махнула тройчи прутóчкомъ и зъявилося тридцать молайцоў, стояць, чикаюць приказу. И каже йна имъ: «Збудуйце празъ ночь такую каменіцу, кабъ было ў ей стольки покоёў, сколько дзёнъ ў году, кабъ столь была якъ небо, кабъ ходили по столу сонца, мѣсяць и зоры, кабъ обцекала кругомъ рака, кабъ быў празъ раку мостъ, золотая мосьничина, сярэбраная мосьничина, — кабъ празъ мостъ перакинулася вясёлка и концами ў воду упиралася.» Тольки сказала паненка — и пошла работа: той пилиць, той сячэ, той стружиць, — къ рáнку будынокъ²⁾ готоў. Якъ сказано, такъ здѣлано. Вышоў Юр'я на дворъ, глянуў и залюбоваўся: стоиць будовина подъ самая небо, надъ будынкомъ вясёлка играецъ, мостъ огнемъ горіць. Увыйшоў ў сярэдзину — глянуў ў верхъ, чуць не ослѣпъ — такъ сонца сіяецъ, зоры блицаць...

Стаў Юр'я на мосту, чикае нана. Ажъ скоро и папъ нячпсьчыкъ выходзіць. Глядзіць любуетца. Поглядзѣў, поглядзѣў: «Ну, молодець Юр'я», — каже ёнъ — «вартъ дочки, коли твоя гэта работа. Нечого говориць — постараўся. Што-жь? нікому — сабѣ. Алп покуль вяселья спраўляецъ, яще табѣ работу маю. Ёсь у мяне конь добрый, цанѣ яму нима, али не объѣжджаний. Объѣзди ты яго къ вяселью».

---

1) будто бы; 2) господскій домъ. Слов. Носовича.

Нечого робиць. «Добре пане», каже Юрѣя: — заўтра объѣжду.

Вышла мачиха зъ своими дочками поглядзѣць будоўни. Убачили — и яны дзіву далися; а якъ почули, што бацька доклераваў¹⁾ отдаць дочку за майстра, дыкъ кожная захоцѣла выйці замужъ. Особливо жонка нячисьцिका хоцѣла, кабъ яе которой дочцѣ дастаўся такій мужъ.

А нашъ Юрѣя якъ сцягнуў, поцягнуўся къ своей паненцы ночываць. Пришоў и каже, якую яму работу загадаў бацька яе. «Али я не боюся», каже ёнъ, — «гэта работа по мнѣ: хоць якого коня объѣжду».

— «Не», каже паненка: — «напяродъ не хвалися: гэта работа самая труднѣйшая! Ты думаешъ, што гэта будзе конь настоящій? — Не, гэта будзе самъ мой бацька... Ёнъ ня вѣриць, што гэта ты самъ будынокъ поставиў. Али ня бойся! я и тутъ рады дамъ. Спи спокойно.» Юрѣя яе послухаў, лѣхъ спаць и таки здорово храпануў. На заўтра будзиць яго паненка. «Идзи коня объѣждаць», каже йна. «Вотъ табѣ мой чудоўный прутычокъ: коли конь занорóвитца, дыкъ ты яго помежъ вушей сдибани гатымъ прутычкомъ — усмиришца.» И пошоў Юрѣя ўзяўши прутычокъ.

Увийшоў ў стайню: стоиць конь, золотая шарсыцѣнка, сяребраная шарсыцѣнка, вочи кроўю налпты, изъ ноздрей полымя шибаетъ, изъ вушей дымъ валиць и подступитца ня можно. Юрѣя махнуў коло сябе прутычкомъ — и жаръ яго ня бярэ; подыйшоў къ коню — на дыбы становитца, подъ стропъ²⁾ подскакиваетъ, сѣсьци не дае; а якъ заржаў — стайня трасѣтца. Юрѣя якъ сдибане яго помежъ вушей, дыкъ ёнъ и на колѣни упаў. Юрѣя скорэй на верхъ скокъ... Конь на дыбы: чучь-чучь яго не скинуў; али Юрѣя не промахъ: давай яго хвостаць межъ вушей. Конь подъ пмъ танцуе, а ёнъ яго хвощиць. И понёсъ яго конь, лящиць, чучь зямли чапае и ўсё норовиць Юрѣю скинуць, кабъ копытами раз-

1) обѣщавъ. 2) потолокъ, — съ польскаго: strop.

давиць. А ёнъ яго хвощиць, а ёнъ яго хвощиць... Лятаў конь, лятаў по горахъ, по болотахъ, чиразь лясъ, али подъ конецъ таки змóгся: повярнуў домоў. Скоро пошоў шагомъ, такъ яны и на стайню пріѣхали. Поставіў яго тамъ Юрѣя, а самъ пошоў по двору бродзиць, кого не споткае, — нихто зъ имъ говориць ня хоче. И пошоў ёнъ до паненки.

— «Ну, выдаць добрую задаў ты лазню мойму бацьку, коли самъ цѣль вярнуўся! Ложися спаць, бо ты, выдаць, змордоваўся ¹⁾». И ляглі яны спаць.

На заўтра отъ бацьки посланецъ приходзиць, зовець паненку ў покой.

«Ну» каже яна Юрѣю, «скоро и цябе позовуць выбираць сабѣ жонку. Мы ўсѣ на одно лицо. Коли хочеш мяне выбраць, дыкъ глядзи мнѣ на лобъ: у мяне на лобу будзе муха сядзѣць».

Якъ ина сказала, такъ и сталося: скоро позвали и Юрѣя до пана. Спотыкае яго панъ зъ завязанымъ лобомъ.

«Ну, мой зяць названый, выбирай сабѣ жонку; которую сподобаешъ,—тая и твоя. Якъ я сказаў, такъ и будзе».

Увыйшли ў покой. Глянуў Юрѣя—стояць паненки якъ одна. Поглядзѣў, поглядзѣў,—убачіў муху на лобу у одной. Ёнъ и хваць яе за руку: «Вотъ, каже, моя жонка».

«Гэта, дыкъ гэта,» каже нячійсьдыкъ ²⁾: «у мяне дзѣццi ўсѣ роўны. Живице сабѣ на здороўе.»

А мачиха ажъ позелянѣла со злосьци, што ни яе дочку выбраў ёнъ. «Ну, яжъ надъ ими зымшуся ³⁾!» подумала йна.

И пошли молодые ў тую хатку начаваць, покуль вяселья мае быць. Пришли яны, тая паненка и кажиць: «будземъ цяперъ спаць, бо ў поўнычъ намъ треба ў дорогу пушатца, треба уцекаць ў твою сторону, а не то моя мачиха погубиць насъ.»

Ляглі яны, отпочнули трохи. Ў поўнычъ прочхнулися и собралися ў дорогу. Паненка поплювала ў каждый вуголь своей хатки и Юрѣю сказала наплюваць. И пойшли яны. Пройшли по-

---

1) истомился. 2) нечистая сила, чортъ. 3) я имъ отомщу.

радошный кусокъ. Ужо п добрый дзень настаў, ужо ўсё поўста-
вали. Чакаюць молодыхъ — не ўстаюць. Послалі будзiць. «Ўста-
вайце» кажуць посланцы, «ужо дзень настаў!»

— Заразъ ўстанемъ! отказывае спiна.

Ужо сонца подъ поўдзень стала подбiратца. Ўзноў слуги
пріішли: «ўставайце», клічуць, «бо ужо скоро поўдзень».

— «Надзѣваемся!» отказывае ихъ спiна. Ужо п полудноваць
пора. Слуги приходзюць, клічуць полудноваць.

— «Мыѣмся», откликнется спiна. Пришли зваць ихъ на обѣдъ—
спiна высохла, нixто не откликаецца. Выломалі дзверы—никого
нiма. Якъ сказали гэта нячiсьцiку, якъ рассердзiтца-жъ ёнъ,
якъ расходзiтца ёнъ, ажъ объ сцѣпку головой стаў бiтца. А ма-
чыха кричiць: «Посылай гонцоў догоняць—чi живыхъ, чi мертвыхъ,
а нехай ихъ прiвiдуць.» Пусьцiлiся гонцы ўслѣдъ, лпцяць—якъ
конь выскачiць може. И Юрѣя съ паненкой бягуць, якъ змога.
Прiлiглi паненка вѣхомъ на землю, послухала—послухала: «Ай»
кажiць, «гонцы за намп лiцяць, скоро догонюць, бѣжмо
шпарчѣй¹⁾. А якъ насъ догонюць — я обярнуся овечкой, а цябе
обярну пастушкомъ. Запытаютца у цябе: «чi не бачiў ты, якъ вiшли
мужчiна съ дзяўчiной? кажi, чѣо не бачiў». Ажъ скоро п гонцы
показалiся.

Махнула паненка пруточкомъ: сама зробiлася овечкой, а
Юрѣя — пастушкомъ.

«Пастушокъ, чi не бачiў ты, якъ бѣгли мужчiна п дзяў-
чiна?» закрiпчалi гонцы.

— «Я тутъ зъ малыхъ дзѣнъ пасьцiў, а нiкого такого не
бачiў»,—каже такъ пастушокъ.

Гонцы п вярнулiся назадъ, бо думалi, што зъ дороги збi-
лiся, слѣдъ страцiлi. Вярнулiся п кажуць пану, якъ п што: «ни-
кого, кажуць, ня вiдзiлi, маѣ быць слѣдъ страцiлi, чi нi на
той дарозi погналiся, бо споткалi мы пастушка п овечку,

1) быстрѣй, отъ нарѣч.: шпарко — скоро, быстро. Слов. Носовича.

дыкъ пастухъ намъ сказаў, што ёнъ зъ малыхъ дзёнъ тутъ пась-
циць, а нікого такога не бачіў.

— «Гэта яны і былі!» закричала пани — «догоняйце ихъ
шпарчѣй і сячыце топарамі».

Кинулися гонцы назадъ ў догонку, а ужо Юрѣя съ панёнкой,
тымъ часомъ, далёко отбѣглися. Бягучь яны, бягучь, ажъ чуюць
земля гудзіць. Прилягла паненка вухомъ къ ёй: «гонютца» каже.
Пробѣгли ящо трохи і гонцы показались. Паненка махнула пру-
точкомъ: сама обярнулася садомъ, а Юрѣя зробіўся садоў-
ничымъ.

Подъѣзджаюць гонцы і пытаюць: «Чи не бачіў ты якъ тутъ
двое людзей бѣгли: мужчина і кобѣта?»

«Не, нікого, такога я ня видзѣў, а ужо я тутъ даўно садъ
доглядаю» — такъ отказывае догонщикамъ садоўничій.

— А пастухъ чи не гнаў тутъ овечкі?

«И пастуха не бачіў».

Такъ гонцы домоў і вярнуліся, бо думали, што зъ дороги
збіліся. А Юрѣя съ панёнкой побѣгли далѣй. А гонцы пріѣхаўши
до дому, і кажуць панамъ, якъ і што: «Нікого не догнали, якъ
водой разліліся. Споткали мы садоўничаго ў садзі, дыкъ ёнъ
сказаў намъ, што ніхто на той дарозі ня бѣгъ і пастухъ съ
овечкой не гнаўся. Мы і вярнуліся, бо што-жъ ловіць ў полі
вѣцерь?»

— «Дурные вы!» закричали на ихъ пань і пани: — «треба было
вамъ сѣць садъ і садоўничаго, бо гэта былі наші уцекачи. Не
кепская на васъ надзѣя, треба самімъ гнатца»...

И кинулися ў догонку пань і пани зъ гонцами: ляцяць —
ажъ пыль куриць, ажъ зямля дрожиць, ажъ гуль идзець. А ужо
Юрѣя съ панёнкой подъ домъ подбіралися; почувли гуль — шпар-
чѣй бѣгчи пусьцілися, бо догадalisя, што бацька паненкинъ зъ
мачихой за імі гонютца. А гуль тымъ часомъ ўсё громчѣй і
громчѣй идзець.... «Не», каже паненка, «не добяжымъ до твой-
го дому. Треба хоць цябе ратоваць»... И обярнула сябе ракой, а
Юрѣю рыболовомъ. Ажъ скоро і гонцы наскочили і, ні слова

ни кажучи, давай сѣчь раку топорами. Такъ рака кроуи и поплыла.

А Юрѣя на другомъ берагу стоиць и рады даць ня може, што робиць не знае.

— «Околѣвай, поганая!»! кажущь паны рацѣ, «а ты звѣдыашъ, беражися: и до цябе добярѣмся». Сказали такъ Юрѣю и домоу повярнули.

Чуиць Юрѣя, што стѣгниць рака: «Охъ цяжко мнѣ. Доўго мнѣ ящо отлеживатца, — раны гоиць, доўго съ тобой ня видзитца. Идзи, Юрѣя, домоу, только глядзи, на мяне не забывай!... А кабъ ты на мяне помнѣ, глядзи ни зъ кимъ не цалуйся. Поцалуйсся — на мяне забудзешъ. Навѣдывай мяне»...

Пошоу Юрѣя домоу уже моркотный ¹⁾, думау съ жѣнкой вѣрнитца, ажъ вотъ табѣ на...

Пришоу домоу. Бацьки якъ убачили яго — отъ радосьци якъ не ошалѣли. Только дуже здивилися, што ѣнъ ни зъ кимъ цаловатца ня хочиць, наветъ и зъ ими не поцаловаўся. Ну, што-жъ, мало што бывае?... И стау Юрѣя дома жиць, бацькоу радаваць. А якъ настане субота — идзе къ рацѣ, поговѣриць зъ ракой, возьмиць одъ яе кошулю чистую на нядзѣлю, ей чорную отдасъ и пойдзе домоу, — ўсе чакае, покуль раны паненки подживуць...

Такъ пройшоу ужо ладный часъ, рака стала чистѣць, раны паненки стали гоитца, ажъ такій припадокъ трапіўся: заснуу разъ Юрѣя, пришоу нѣйкій дзѣдъ и поцаловау яго соннаго. Прочхнуўся Юрѣя и на паненку забыўся.

Прошоу ящо часъ и Юрѣя задумау жанитца, а ужо бацьки даўно яму дзѣўчину наглѣдзили. Подобалася дзѣўчина Юрѣю и вяселья стали гуляць. Вяселья было гучное ¹⁾. Али Юрѣю што-сь моркотно, смутно, а самъ не знае чаго. Стали коровай мясиць, красочки и зорочки ляпиць. Ажъ увыйшла якая-сь кобѣцина, и каже йна: «Дозвольце мнѣ, коровайницы, зробиць вамъ селезья и вѣточку на коровай». Коровайницы дозволили. Вѣлипила йна се-

---

1) грустный, печальный 2) Гучный: веселый, шумный. Слов. Носовича.

лезня и вуточку. Посадзла селезня на коровай молодого, а вуточку ў рукахъ тримае, приговаривае: «забыўся слязенька, якъ я цябе зъ няволі вызволяла!» ды ў голоўку яго — клёў! «Забыўся якъ я твою голову ратовала!», ды зноў ў голову яго — клёў. «Забыўся якъ я для цябе бацьку матку покидала, съ тобой уцекала!», ды узноў ў голову яго — клёў. «Ўспомни якъ я за гэта раны прынимала!» — ды ящо ў голову — клёў!....

Тутъ Юрѣя ўсё прыпомніў, што зъ імъ здѣлося, тогды ёнъ спознаў п свою паненку (а гэта была йна) п кпнуўся ей на шію.

«Вотъ, бацьки, моя жошка!» закричаў ёнъ: — «йна мяне зъ няволі вызволила!»

И посадзіў яе радомъ зъ собой на мѣсто молодой, а ей сплациў пощру¹⁾ п за стола вонъ. И доўго яны жили, п щасливо жпли.

Отъ Розаліи Казимировны Осѣмакъ. Записалъ А. Е. Богдановичъ.

137.

ПОПЪ И РАБОТНИКЪ.

Могил. губ. Горец. у., м. Дубровна.

Жіў сабѣ попъ, а у яго ни одинъ работникъ ни выбудить года. Вотъ одинъ пришоў къ яму наняться ў работники на годъ, а попъ говорить: «хорошо! Ну здѣлаемъ такая условія: коли ты выбудишь у мяне годъ, то я табѣ заплачу, а коли ня выбудишь, то ты мнѣ заплати».

— Ну хорошо; дывай закладѣмся обѣ три щайки» кажить работникъ, «кыи я выбуду у тябе годъ, то я табѣ дамъ три щайки, а кыи ня выбуду, то ты мнѣ». И начаў ёнъ у яго служить. Тогды попъ говаритъ: «Иди зарѣжь вола». Ёнъ ўзяў ножъ и пошоў, а попъ пошоў ды глядитъ: чпмъ ёнъ яго будить рѣзать? А ёнъ ўзяў ды яго щайкомъ п забиў. Тогды попъ п говорить: «Иди, стяражй оўса, тамъ яго нѣхто ѣсть». Работникъ ўзяў лыка п пошоў. Лѣхъ ў радкахъ п дождапть. Пршли къ яму мядвѣди, —

1) т. е. напрасные затраты.

дыкъ ёнъ самага старшаго уловіў, сѣў на яго и ѣдить ў дворъ къ попу и пытайтъ: «Куды мнѣ гэтого коня поставитъ»? А попъ говорить: «Поставь яго съ конями». Ёнъ поставиў. На другі день, попъ пошоў глядѣть того коня, — поглядитъ: ажно мядвѣдь тамъ ўсихъ коней задраў, а самъ уже ляжѣтъ. А попъ гово́ритъ: «што ты гэто здѣлаў! ничимъ жа тыперъ ў прудъ¹⁾ везть». А ёнъ говорить: «я свойго мядвѣдя запрагу». Ўзяў мяшкоў, наклаў, запрогъ мядвѣдя и повезъ ў прудъ. А ў тымъ пруды ни давали черти молотъ. Тольки ёнъ привезъ, а къ яму тутъ черти и вы́скычили и хотѣли яго задавить, а ёнъ якъ ухоніў прудный камень и забіў одного, а двухъ уловіў и привезъ къ попу: Кирилу и Гаўрилу. А попъ пытайтъ: «Што, ты смолоў»? — Смолоў. — «Ну ёдъ тыперъ къ пану по гроши». Ёнъ запрогъ Кирилу и Гаўрилу и поѣхаў. Тольки прѣхаў къ тому пану, а панъ якъ вы́скычитъ — хотѣў яго битъ. А ёнъ говорить: Кирила, Гаўрила! стиснитя яго! Яны яго якъ стиснули, дыкъ панъ оддаў яму гроши. Ёнъ ўзяў и поѣхаў. Попъ яго пытайтъ: «Што ти привезъ гроши»? — А во яны.

Затымъ ёнъ отелужіў свой годъ и проситъ гроши. Попъ оддаў яму гроши. Тогды ёнъ говорить: Дай я табѣ щаўкну три щаўки. Попу нечого дѣлать, выставиў лѣбъ. Ёнъ яму якъ щаўкнуў, ажъ ужъ искары изъ лоба насыпались. Тогды ёнъ ўзяў свои гроши и пошоў.

Зап. ученикъ народн. училища Б. Радушовъ.

138.

КЛИМКО — ВОРЪ И ЧЕРТИ.

Минской губ., Минскаго уѣзда, Рубежовичской вол., мѣстечка Рубежовичъ.

Жіў сабѣ нѣколи на свѣця панъ, а ў пана того быў пѣробокъ по имени Климко. Панъ гэты разъ сказау яму: «Климко до пана!»

— Заразъ, васпанъ.

«Сходи ты унъ до того пана, и украдзь у яго жонку да и при-

---

1) Прудъ — мельница. Слов. Носовича.

няси яе мнѣ». «Добро», кажо яму Климко и пошоў. Пришоўши туды, ёнъ обнёсь ихъ хату нѣйкимъ зѣйльямъ, кабъ яны добро заснулі и почуўши потымъ, што яны ужо сняць, пошоў ў хату. Увойшоўши ў хату, ёнъ ўзяў жонку гэтаго пана, а на мѣсьцо яе положиў заткала ¹⁾, а жонку гэту понёсь къ свойму пану.

Потымъ панъ яму кажа: «Ты однакъ добры злодій! украдзь ты мнѣ де нибудзь коня». Климко послухаў и пошоў ажъ до самаго цара, кабъ украсьци у яго коня. Якъ вамъ ужо вѣдомо, у цара много солдатоў. А якжа коня украсьци? думаў, думаў ёнъ, да и придумаў вотъ што: «напою я ихъ горэлкою, а якъ яны упьютца и заснуць, то я тоды и украду коня». Пошоў ёнъ на рышокъ, купіў спиритусу бѣчачку и поткапіў яе подъ хлѣў, т. е. подъ самыя ворота. Якъ увидзяли гэты спиритусъ солдаты, такъ и выпили яго ўсяго, а потымъ и поснули. Тоды ёнъ увойшоў ў хлѣў, сѣў на коня и сказаў: «Догоняйця коли хѣчаця». Для чаго гэта будзя догоняць, коли ў хлѣвѣ ўсѣ, якъ порѣзаныя спяць.

Треци разъ панъ кажа Климку: «ты вѣдаешъ самъ, у мяне паробкоў много, а сыроў нима, — треба будзя имъ на Пятра усимъ по сыру даць, а тутъ нима дзѣ ўзяць; пойдзи къ пактару ²⁾, ў яго цѣлы свиранъ ³⁾ сыроў, украдзь и прывяси ихъ ко мнѣ».

Пошоў нашъ Климко сыры красьци, а тамъ собакоў вельми много. Якъ тутъ красьци? сабаки ни пускаюць. Думаў, думаў ёнъ и придумаў вотъ што: «пойду куплю млека и горэлки, змяшаю разамъ и дамъ собакамъ ѣсьци». Пошоў, купіў, наліў ў короты и даў имъ ѣсьци; собаки поѣли и гэтакъ упилися, што якъ няживыя повалилися на зямлю. Тоды ихъ Климко позвязаваў за хвосты и поппракидаў пиразь плотъ: одного туды, а другого туды, сыры покраў и понёсь пану. Панъ яму кажа: «за гэта я табѣ даю болото и чарцей, што были тамъ». Подзякаваў яму Климко и пошоў до дому, а напроціў яму пдзе кобыла коросливая и съ жарабямъ,

---

1) Затычка, которою затыкають трубу ў печы. Она состоитъ изъ тряпокъ. Слов. Носовича. 2) Съ польскаго: *paktarz*, *pachtarz* — откупщикъ, а тутъ въ смыслѣ арендатора помѣщичьяго скота, для пользованія молочными отъ него скопами. Это слово соответствуетъ нѣмецкому: *Pachter*. III. 3) амбаръ.

ў гэтого жарэбѣцы быў звонóчакъ на шпi. Узяў гэту кобылу Климко и поѣхау на болото. Якъ толькi почули черци, што Климко пріѣхаў, то павылазiли и кажуць: «чаго ты сюды прiшоу?», а Климко имъ кажа: «Прiшоў церкву ставiць» Пополоха-лiся черци и кажуць: «А дзѣшъ твое работнiкi»? а Климко имъ кажа: «На што мнѣ работнiкi? моя церква ужо гoтoва. Чуяця ужо вотъ вязуць звоньi»¹⁾. А жарабѣ, хoдзячi коля кобылы, звонiць ўсѣ. Переполоха-лiся черци ище гóрiй и кажуць яму: «мы табѣ запла-цiмъ, што ты залочашъ», и на мѣйсцѣ грошай прiслалi яму мо-лодoгo чортка. Вышоў гэты чортoкъ и кажа: «Подужаймoся! и хтo кoгo подўжая, той и грошi вóзьмa». А яму Климко на гэтo кажа: «вотъ ты вoзьмi камiнь и сцiснi ягo гэтакъ, кабъ нeъ ягo вoдa пoцяклa». Чортoкъ ўзяу камeнь и сцiснуў ягo гэтакъ мoцнo, што на пясoкъ расцiснуў, а вoдa и нe пoказалaся. Потымъ ўзяў Климко, нo ёнъ ўзяў нe камiнь, а сыръ, сцiснуў ягo, сыроваткa ўзялa и пoцяклa. Тoдa гэты чортoкъ пoбѣхъ дo дoмy и прiнесъ грoшi. Климко ўскiнуў мяшoкъ на спiну и пoшoў дo дoмy. Сь гэтoй пoры Климко разбoгaцiў и цяпeръ живѣ, мeдъ и вiнo пѣе.

Запис. учен. Несвиж. Учител. Семин. Иваномъ Богданкевичемъ. Ср. выше № 57, стр. 120—127.

В) БЫТОВЫЯ.

139.

РАЗБОГАТѢВШИЕ ПЛЕМЯННИКИ И ЗАВИСТЛИВЫЙ ДЯДЯ.

Минск. г., Борисовск. у., Мстисл. вол.

Были два братѣ: oдiнъ бѣднѣй, другi богаты. Бѣднѣй, уми-рая, кажа своимъ дзѣцямъ: «глядзiця, што вашъ дзядзька будзe рoбiць и вы тoя рoбiця, дыкъ и будзiця жiць». Ну дыкъ дзѣцi,—ихъ было два хлопцы,—якъ ўстануць, большi кажа мѣньшаму: «идзi, глядзi, што дзядзька рoбiць. Пoѣдзiць сѣяць ў гэты дзeнь збoжжa»²⁾,—яны тoжa, oраць—яны oраць и т. д. Ужo хлопцы сталi бoгaцѣй за дзядзькy. Тoгдa гэты дзядзька дoгaдaўсa, што яны за имъ пoдсматриваюць и нарoчiнo якъ прiшоў

1) колокола. 2) збожже — всякий хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Нoсoвичa.

вечаромъ къ яму меньши хлопиць, ёнъ кажа свойму сыну: «Ну заўтра будзимъ дворъ коля хлѣва ораць». Дóбро. Пришоўши домоў, хлопиць разказаў большому, што дзядзька будзе дворъ ораць. Яны на заўтрая и свой стали ораць. Тольки прогнали борозну, дыкъ тамъ дыямантуў поўна борозна блищиць, якъ слонцы. Яны дзівюцца, што гэта такая? набрали цѣлы приполъ и понясли къ пану показаць. Принясли, высынали зъ припола пану ў покой, дыкъ увесь покой й засвятило. Тогды панъ зъ радосьци посаdziў хлопцоў на крэсли, гарбáты ¹⁾ наліў имъ и кажа: «Дзякў вамъ за госьциницъ! гэта надто дорогая каменья. Возьмиця за гэта у мяне ў воборы дьвѣ пары волоў, пару кони и збожжа, сколько трэба».

Вирнулася домоў хлопы, рады, што панъ надзяліў ихъ добромъ и стали жиць, якъ найлѣпій. Ашъ дзядзьку стало завидно. Той приходзи къ имъ и проси: «Скажиця, што вы зробили такая пану, што той васъ такъ награdziў?» Больши хлопиць кажа: «А нпчаго! Я ў своей жонки волосы оборваў и занесъ пану, дыкъ той за гэта и надаваў намъ ўсяго».

Пришоўши домоў, дзядзька давай скубесьци волосья ў жонки. Тая гвалту ровé, а ёнъ нарваў жменю и понесъ къ пану. Прихóдзи и кажа: «Дзинь добры пану!» а панъ отказывае: «А што ты, Кузьма, скажишъ?» — «А вотъ», кажа, «принёсъ пану госьциницъ таки, якъ и пляменьники мое давали». — «Ну садзисяжъ, коли прпнесъ». Тогды ёнъ кажа: «трэбашъ першъ госьциницъ отдаць», выняў зъ за пазухи ды пялѣхъ! пану на столъ гэтой волосья. Тогды панъ позваў оконома и кажа: «Завядзп-тко Кузьму ў стайню ды дай яму наградныхъ дьвѣ сотни добрыхъ.»

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Ив. Сазовича.

140.

МУЖИКЪ РОМАНЪ И ЖИДЫ.

Минск. губ. Слуцкаго уѣзда, им. Рачковичи.

Жіў въ одной дзереўни мужикъ съ жонкою. Его звали Романомъ. Ены жили бѣдно. И у ихъ ничего не было, только одзинъ ко-

1) чаю.

зѣль, а землю обрабатываць ены просили людзей. Потомъ мужикъ каже своей жонцѣ: «Поведу я, бабо, козла на торгъ и продамъ его, — на што ёнъ намъ»? Баба согласилась. Мужикъ повъѣѹ козла на торгъ. Тамъ подышли къ ему три жида, стали козла торговаць, вы-торговали дешеве, а гроши заплацили, якъ за вола. Мужикъ, полу-чѹши гроши, скорѣй пошоѹ домоѹ, а жида знали, гдѣ ёнъ живѣ. Оглѣдзѣўшись, што гроши заплацили за козла, якъ за вола, жида сговорилися, штопъ за гѣто забиць Романа, што ёнъ ихъ ошу-каѹ. Пошли на други дзень шукаць Романа. Подходяць къ дзе-реўни, ены увидзли Романа на высокой горѣ ѡручи. Романъ, за-мѣцѹ, што къ ему идуць жида, оставѹ ораць, ўзяѹ цѣлѣшки, на которыхъ ввезъ соху, сѣѹ на ихъ и кѣциць къ жидомъ съ горы. Подѣхаѹши къ жидомъ, ёнъ каже имъ: «Ци видзѣли вы такіе цѣ-лешки, якъ у мене? — куды захочу, туды и поѣду: не нужно ни коней, ничѡго». Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штобы ёнъ продаѹ имъ цѣлешки. «Боже сохрани, штобъ я продаѹ такую выгоду! — ни за што!»

— Уй, якѹ ты Романка, няхороши чаловикъ! Ты насъ обмануѹ, якъ продаваѹ козла, а цеперь не хочешъ своя цѣлешка продаваць.

«Ну такъ и быць! дасьцѣ пѣядзсятъ рублѣѹ, такъ продамъ». Жиды выняли гроши, заплацили и повезли цѣлешки; привезли вѣ мѣстѣчко и стали говориць между собою: «Ци ми буджемъ такъ ѣхачъ, якъ музыкъ? не, ми ихъ вукрасимъ». Выкрасили ены цѣ-лешки и ў торговли дзень вывезли на базаръ. Одзинъ жидъ сѣѹ и начаѹ гнаць цѣлешки: «дюхъ, дюхъ»! — Стояць цѣлешки на мѣсьцѣ. Други жидъ говориць: «Якъ ты сѣѹ! Романъ ни такъ сидзѣѹ». И сѣѹ самъ, спусциўши ногъ на бокъ и стаѹ пого-няць: «Ню, ню!» — стояць цѣлешки на мѣсьцѣ. Трейци жидъ каже: «Дали Бохъ Романъ ни такъ сидзѣѹ — ёнъ сидзѣѹ назадъ ногамъ» и сѣѹ такъ, — стаѹ погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлешки. «А! гѣто песь Романъ обмануѹ. Пойдемъ, за-бѣемъ его! ёнъ тутъ». И пошли шукаць Романа и по дорожѣ сго-ворилися наперотъ, штопъ ёнъ ихъ напоѹ за то, што два разы ихъ ошукаѹ. Романъ, замѣцѹши жидоѹ, пошоѹ ў корчму, даѹ

жиду дзевяць рублей и сказаў: «Коли я наберу большъ, то заплачу послѣ, а коли меншъ, то остатокъ твой». Жидъ согласіўся. Тутъ ўходзяць жиды и къ Роману говораць: «Ахъ Романка, якъ ты живешъ! хочапъ ты намъ купіў вўницъ за то, што ошукваў». — «Ну, добре! ходзице ў бокоўку!» Ены пошли и стали пиць. Коли ены напилися, Романъ имъ говориць: «Ну вотъ выпили и бачили, што я не плаціў; цеперь поглядзѣце, якъ я буду расплачивацца». Жиды ходзяць за Романомъ, а ёнъ подышоў къ жиду, ўзяўся за свою соломеную шапку и каже: «ну заплачено?».

— «Заплачено, мой голубокъ! Идзи сабѣ съ Богомъ».

Тогды Романъ обраціўся къ жидомъ и говориць: «Ну, а што видзѣли, якъ я расплачиваўся? гэта моя шапка такая: што буду браць, купляць — якъ только скажу: заплачено?» — такъ ўсѣ и кажуць заплачено. — Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў свою шапку. Доўго не соглашаўся Романъ, а потомъ и кажець: «Ну коли вы такъ захоцѣли, то я продамъ за триста рублей, а вы людзи торговые, выберете большъ». Жиды подумали, подумали, выняли триста рублей и отдали Роману; а Романъ, ўзяўши гроши, скорѣй пошоў до дому. Жиды, ўзяўши шапку, окрасили яе и на други дзень пошли ў кўрчму. Тамъ напили, наѣли на дваццаць пѣць рублѣў и пришли расплачивацца. Одзинъ надзѣў шапку, подышоў и говориць: «Ну заплачено?»

— «Што? Коли ты мнѣ плаціў»? Други его толкае ў бокъ и каже: «Романъ не такъ дзержаўся за шапку» и — надзѣў шапку, узяўся съ боку за яе и говориць: «заплачено?»

— «Што? Коли вы мнѣ плацили? Набрали стольки и кажуць: заплачено».

Трэйци жидъ также ў бокъ съ шапкою и шенце, што Романъ не такъ дзержаўся за шапку, и, самъ надзѣўши шапку, подышоў и каже: «Ци заплачено?» Кўрчмаръ стаў ругацца, што ены не плацили. Жиды заплаціўши, пошли биць Романа за обманъ. Пришли ў дзереўню, гдѣ жиў Романъ и идучъ улицею. Романъ вышоў на улицу поглядзѣць, — бачиць, што идучъ жиды. Ёнъ,

ўбѣгши ў хату, кричиць на свою жонку: давай скорѣй бѣлую рубашку и штаны!» Баба ўнесла. Ёнъ скорѣй надзѣў, ўверцѣў онучама ноги, а ў головы поставіў вмѣсто свѣчки качалку, лёгъ на лаву и лежиць, якъ мертвы. Жиды увойшли ў хату, бачаць, што Романъ помѣрѣ, стали радовацца: «Што Романка? Подохъ таки. Узе не будзешъ насъ ошукваць и одзинъ ўзяў качалку и каже: «Хоча разъ дамъ ему за то, што ёнъ насъ столько обманваў!» и удариў его по бруху. Романъ ўсхваціўся и гавориць: «Ахъ благодарю васъ за то, што вы ударили мене качалкою, потому што я, якъ умираў, забыў сказаць своей бабѣ, што у мене ёсъ такая качалка, отъ которой можно оживаць. Жиды забыли, што пришли бяць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў имъ качалкў. «Не, гэта вамъ не цѣлешки и не шапка. Я якъ почую, што хто дзѣ умре богаты, пойду оживлю, такъ и будзе сто рублей за разъ, а коли вы уже такъ хочеце, то давайце три сотни рублёў; вы людзи большъ ходзице, большъ и заробице». Жиды дали три сотни рублёў, ўзяли качалку, вылаковали, увернули ў бумагу, положили ў хутляръ и ходзяць отъ одного мѣста до другого. Вдрухъ чуюць, што ў одномъ городзѣ помѣрѣ богаты слѣдовацель. Жиды туды скорѣй пришли ў комнату, — тамъ плачъ, вопль, а жиды цѣшаць: «Ша! будзе жиў!» И одзинъ выняў качалку и удариў по бруху, — мерцвецъ лежиць, а всѣ смотруць. Други жидъ гавориць, што ёнъ крѣпко заснуў, нужно ему удариць по грудзи и удариў. Мерцвецъ не ворўшицца. Тогда трейци гавориць: «Гэто ёнъ напіўся и крѣпко заснуў, нужно ему вдариць по головѣ и якъ даў со всей силы по головѣ, ашъ мозги показались. Тогда жидоў посадили ў острогъ на два годы. Отсѣдзѣўши ў острогѣ, жиды пошли къ Роману, штопъ его забиць. Романъ, не придумаўши ничего, попаўся ў руки жидомъ. Жиды рѣшили его утопиць: засадили его ў мѣшокъ, понесли на рѣчку. Тамъ огледзѣлися, што не ўзяли съ собой сакеры ¹⁾, — оставили Романа на леду, а сами пошли за сакерою. У то время тѣхаў панъ;

---

1) Въ слов. Носовича: *сыкѣра* — топоръ, сѣкира.

Романъ почуў, што хто-то їдзе, стаў кричаць: «А Боже мой, не умѣю ни читаць, ни писаць! Хочуць за короля обираць». Панъ остановіўся и сказаў: «Я умѣю читаць и писаць, няхай мене за короля оберуць». — «Такъ выпусьць мене, пане, а самъ сядзь ў мѣхъ». Панъ выпусьціў Романа изъ мѣшка, даў ему подписку, што то его собственные кони, а самъ ўлѣзь ў мѣшокъ, Романъ его завязаў, а самъ сѣў и поѣхаў. Пришли жидаы и стали рубиць лѣтъ, а панъ кричиць: «Я умѣю читаць и писаць, обирайце мене за короля»!

— «А лихо табя, Романка, ты уже выучіўся тутъ читаць и писать, мы тебе оберомъ за короля» и прорубіўши лѣтъ, бросили пана ў прорупъ. На други дзень Романъ увидзѣў жидоў и говориць имъ: «А што? вы мене утопили, — поглядзѣце: якихъ я тамъ пару коней ўзяў!» — Жиды испугалвса и стали просиць, штопъ ёнъ ихъ завѣў туды. Тогда Романъ говориць: «Я уже много васъ по обманваў, за то цеперьъ ничего не возьму и повѣў на рѣчку сдзѣлаць прорупъ. Жиды здзѣлили. Тогда Романъ, обраціўшися къ одному, сказаў: «лѣсь!» Жидъ ў рѣчку и попёръ, а Романъ на другого: «скорѣй, скорѣй!» ёнъ тамъ лучшихъ коней, вѣбере, потомъ на трейцяго и утопіў ўсѣхъ трохъ жидоў, а самъ возвращіўся къ своей бабѣ и стаў зъ ею жиць да поживаць, да большъ жидоў обдуваць.

Зап. учит. народн. учил. Н. Николаевичъ. Ср. выше, стр. 120—27.

141.

ДЗѢДЪ ВОРЪ, БАБА ВИРОЖБИТКА.

Минск. губ. и у., Столпецкой волости, с. Николаевщина.

Жили дзѣдъ и баба; обое яны были стары и робиць ни хочѣли. «Гдзѣ чортъ не зможе, туды баба пошлѣ», говориць поговорка. И ўздумала баба жиць богачѣй. А якъ жиць богачей, коли лѣннися робиць? Думала баба, думала, дай придумала: «Няхай мой дзѣдуня зробицца злодзѣемъ (воромъ), а я буду ворожбиткою, и што мой дзѣдъ украдзе, то повиненъ сказаць мнѣ, а якъ

будуць людзи пытацца: ци не вѣдая хто, гдзѣ хто украў моя доброя, я буду ворожиць и буду наставаць отъ крадзеннаго положину. А може хто подумае, што лѣпей украсьци ды ни отдаць». Но игѣтые старье людзи знали одзинацатую заповѣдзь: што коли украдзешъ, альбо знайдзешъ, треба отдаць. Имя бабы гѣтуй было Хоўрянняя. Першая ночъ пошоў дзѣдъ красьци и украў у сусѣда нароги ¹⁾ да подоткнуў у ягожъ подъ страхόю ²⁾. Ўстаў назаўтра сусѣдъ, пошоў глядзѣць сохи, — ажъ на сосѣ и нарогоў нима. Приходзиць сусѣдъ къ бабѣ и говориць, што такъ и такъ: «Наша ворожбитка ўзялася отгадаць, гдзѣ сусѣда нароги: воду лила ў дванацаць мйсокъ, узлы на вяроўцы вязала, наконецъ сказала сусѣду, што яго нароги ў яго жа хлѣва подъ страхόю. Такъ и ў другій разъ нашъ дзѣдъ украў вола и ўзноў баба отгадала и половину платы ўзяла сабѣ. Но одна догадка нашае Хоураньни вельми смѣшная: У одного пана лѣкаи съ фурманомъ украли гроши. Присылая той панъ гѣтыхъ самыхъ жуликоў за бабой Хоўроньнею. Лѣкай ўздумаў: ў брычку, ў тымъ мѣсьцы, гдзѣ садзя баба, положиць поўдзсятка яѣць. Гѣтымъ хоцѣў ёнъ дознаць: ци умѣя баба ворожиць? Пріѣхали за бабою. Отказацца ей было ня можно; яна и согласилася. Каждому вядѣмо, што гѣтая баба ніколи не садзилася ў панскую брычку. Якъ сѣла на мяккихъ подушкахъ, то и сказала: «Алешъ якъ мякко, ўсё роўно, якъ курицы на яйцахъ». Гѣты слова кинули ў дрожъ лѣкай; ёнъ думаў, што баба отгадала. Але баба ничόго объ гѣтумъ ни вѣдала. Пріѣхала Хоўронняя къ пану; панъ самъ зняў яе зъ возу и занёсць ў одну коморку, гдзѣ нікого ня было и оставіў яе тамъ одну, кабъ не мѣшаць ей ворожиць. Лѣкай нашъ ўздумаў пойци, забиць ворону и угосьциць бабу; гѣтымъ ёнъ хоцѣў узнать ў ворожбитцы праўду. Якъ забіў ворону, вялѣў ёнъ яе спекци, а потомъ понёсць къ баби. Подышоў подъ дзверы яе комнаты и слухая. Ажъ баба сама сибѣ кляне: «ахъ я Хоўронняя, Хоўронняя, попалась сюда, якъ ворона

1) лемехъ, сошникъ. Въ слов. Носовича: *нарогъ*, т. е. въ ед. ч. 2) Въ слов. Носовича: *Стрѣха*: а) кровля, б) край кровли.

ў паньскіе покои!»! А лёкай подь дзверми подумаў, што баба одгадала, што ёнъ нясе ворону и вярнуўся назадъ.

Ў той коморы быў пѣвень подь печкою. Цѣлы дзень моўчаў, а якъ настала ночь, начаў спѣваць. Гэтое ўсё робилося ночычу. Фурманъ, выпрагши коня, стаў подь вокномъ послухаць, што баба робиць и говориць. Ў гэты самы часъ, якъ разъ пѣвень за-спѣваў. Баби стало вясялѣй; яна и кажа: «Вотъ хоць одзинъ ту есьць!» Баба сказала такъ на пѣўня, а фурманъ подумаў, што яна гэта на яго казала, што вотъ одзинъ злодзѣй нашоўся! Пошоў фурманъ къ лёкаю на раду. Думали яны, думали, на остатку сказали одзинъ другомъ: «Лѣпѣй трэба бабы перепросиць, кабъ не казала пану, што мы украли гроши, а то прйдзетца намъ кепско, ды яще ў Сибири будземъ».

Пошли, перепросили¹⁾ бабу и сказали, гдзѣ яны положили гроши. На утро рано пришоў панъ къ бабѣ пытаць: хто краў гроши? Баба яму разказала, «што домовый занёсъ яго гроши на гумно, на самы верхъ, а паробокъ сягоння лазіў правиць страху, ды знашоў и положиў подь шуло; яны тамъ и цяперъ ляжаць». Пошоў панъ туды, нашоў гроши, даў трацякъ баби Хоўроньни и вялѣў фурману и лёкаю завазци бабу до дому. Янышъ ни повязлі ле до дому, а завязлі ў густы боръ и тамъ покинули, забраўши гроши тыя, што даў панъ. А дома дзѣдъ тоже попаўся ў бяду: яго зловили и посадили ў куницу (тюрьму), гдзѣ и помёръ. А баба зъ лѣсу ня вышла, нима вядома, гдзѣ пропала.

Съ тыхъ поръ нихто подь старосць ни барѣтца ворожиць, а ляпѣй пойдзе по Божуи милосьци.

Зап. учен. Несвижск. учительской семинаріи Іос. Сенькевичемъ. Ср. выше, стр. 213, 100 и 217, 101.

142.

СЫНЪ ХВЯДОСЬ.

Тамъ же.

Быў у бацьки сынъ Хвядось. Бацька хоцѣў яго жаниць, по-ѣхаў ў сваты, а сыну сказаў поставиць снопоў ў восиць²⁾, кабъ,

1) *Перепросить*: просить прощенія. Слов. Носовича. 2) въ овинъ.

знача, ранницей можно было змолоциць. Пошоў Хвядосъ сгаўляць снопы ды увесь токъ и спаліў. Пріижджая ночью бацька, будзя Хвядоса: «Пойдзімъ молоциць!» Той отказывае: «А чимъ, коли цапы погорэли?»

— Якъ погорэли?

«А такъ».

— «Ня ужождь хто зробіў, самъ згорэў и цапы попалиў?» Нёчаго робиць. Бацька побядоваў, побядоваў, пóтомъ думае: «Ожанию; тогда, можа, поразумнёе».

Послаў гэто Хвядоса къ попу ў сповиць. На дорозѣ ёнъ спытае чаловѣка, той пытае: «Куды, Хвядосъ, волишь?»

— Жаницца буду, ў сповидь иду.

«Дай Богъ счасливо!»

— Такъ и будзець, — откажаў Хвядосъ. Пришоў ў клибанію¹⁾. Попъ пытае: «Ты жаницца хочишь? А ци умѣешь пацярэ?» Хвядосъ кажа: «Не, я ихъ николи нячуў и ни бачиў, а есьць Кондрать, меньшы братъ, — во дыкъ той на пацярэ, якъ гадъ!» Ну попъ хоцьў ужо яго прогнаць, ажъ бача ёнъ нѣшто тримае. «Што гэто у цябе подъ полой?» — «А гэто я, бацюшка госьцянца принёсъ: трохо изъ бѣдла, а трохо изъ збожжа» и положиў вянокъ цибули и курицу.

Послаў попъ Хвядоса зъ своей кобылой на ночлегъ, «а заўтра» кажа, «я зъ тобой распраўлюсь».

На заўтра рано приходзи Хвядосъ къ попу, надуўся и стоиць ў кутку. Попъ кажа: «Чаго ты надуўся, Хвядосъ?»

— И тыбъ надуўся, кабъ на ночлезѣ быў.

«А што тамъ?»

— А тоя, што твою кобылу воўки ўкусили.

«А ци много укусили? будзиць жива?»

— А дзѣ тамъ? остаўся только хвостъ ды грыва.

Зап. волостн. писар. А. Ганусомъ отъ Пр. Стрэльчѣнка.

1) домъ священно-служителей. Это слово искажено отъ: *плебанія*, что, по словарю Носовича, значить — католическій монастырь и домъ католическаго приходскаго священника.

АНЕЕДОТЫ.

143.

МУЖИКЪ И ПАНИЧЪ.

Минск. губ., Борис. у., Мстижск. волости.

Їхаў мужикъ, спотыкае ёнъ нѣкогo паничá идзець дорогой и просицца: «подвязця». — «Добра!» кажа мужикъ, «садзися!» Ёнъ сѣў и яны поѣхали. Дорогой мужикъ пытае: «Хто ты и куды идзешъ?» — «Я», кажа, «скубэнтъ, учуся ў гимназіі, а цяперъ насъ пусьцили на вакацыю, дыкъ іду домоў».

— А чаго васъ тамъ вучуць?

«Ды ўсякихъ навукъ, вѣ наприкладъ, громъ и блискáвица, гэта знача — лякричаство такая яно...»

— Не, братъ; видаць, што вўчанъ да ни довўчанъ: гэта Божжа моць называицца, а ни лякричиство твоё нѣйкая. Во што!

И такъ яны, спóручися, — той своё, а той своё, ѣхали ў бродъ, дыкъ чаловѣкъ спихая скубэнта зъ возу, кажа: «Колишъ ты такі мудры, дыкъ пирайдзішъ цяперъ чиразъ бродъ, ни намочиўся ў грязь». А той кажа: «Постой, пирайду, позволь мнѣ тольки подлѣзци по коню къ дузѣ, а тамъ и пирайду сухо». Узяў дый ўзлѣзъ на коня, выняў цяхонько зъ кяшени сцизорикъ ¹⁾, и чирахъ по гужамъ — каламашка зъ оглоблями и осталася ў брódзѣ, а ёнъ вярхóмъ на кони и проѣхаў на сухая, кинуў коня и пошоў сабѣ. И покуль чаловѣкъ, по брухо ў грази, прыладзіў ўзноў коня, скубэнтъ уже дойшоў до якогo-то засыцѣнка ²⁾, зайшоў у водну хату. Тамъ молодзица блины пиклá. Ёнъ проси: «пусьци ночовáць!» — «Добро!» кажа. Ну ёнъ сичасъ и лёгъ на топчанъ ³⁾. Можа чиразъ годзіну, ци боли, прійзджаиць господаръ. Молодзица

---

1) перочинный ножикъ, 2) *Засыцѣнокъ* — участокъ земли съ домикомъ и хозяйственнымъ обзаведеніемъ, отдаваемый большею частью вѣ арендное содержание. Слов. Носовича. 3) *Топчанъ* — простая, широкая скамья для катанья бѣлья. Тамъ же.

яму: «чаго ты марудзіў доўго? Сусѣдзи пеўня ужо вячэраюць, а я цябе ўсё чикаю».

— Ябъ даўно быў бы, али прычапіўся ко мнѣ нѣйкій скубентъ и подстроіў мнѣ штуку, кабъ яго повѣтрые....! А хто гэта у цябе на топчанѣ ляжиць?

— «А нѣкій паничъ попросіўся ночоваць».

Чаловѣкъ подышоў къ яму: «А, ты тутъ? Нашоўся жъ, братъ.... Ну але покуль што якая, ходзи повячэраимъ першъ: сегоня у насъ дзядзі!» Посадзіў яго за столъ, стали вячэраць. Чаловѣкъ съ жонкой выпили кварту горэлки, — ёнъ по яе гэта и їздзіў ў кáршму. Повячэрали, господаыня послала скубэнту посьцель на топчанѣ, подъ пола́цами. Той было ужо хоцѣў укласцися, али господаръ азяў бизуны¹⁾ ў руки ды кажа: «Постой-тко, поучу тобѣ трохо, коли ўсё ў тахту скажешъ, то будзишъ цѣль, а коли не — попадзешъ бизуна». Ипоказывая нацяпло²⁾, што горэло накоминку, кажа: «Што гэта?» Скубентъ отвичае: «Звѣсно — огонь». Той яго сцѣбъ бизуномъ: «Не, братъ, прошибся! Гэта называецца ни огонь, а *красота!*» и показывая на кота, што сядзѣў на прѣпячку и мыў сабѣ лапкой мордочку: «А гэта што?» Скубентъ кажа: «котъ!» Ёнъ ўзноў яго сцѣбъ бизуномъ: «Не», кажа, гэта *чистота!*» А дыли³⁾ показаў на полаци: «А гэта што?» Той кажа: «Полаци». — «Не, братъ, гэта *высота*, помни!» ды бизуномъ. «Ну, а цяперъ», показывая яму на воду, «ў послѣдній разъ угадай, што гэта?» Скубентъ кажа: «Звѣсно — вода!». Мужикъ яму ўзноў бизуномъ: «Не, братъ, прошибся, гэта называецца: *благодать!*»

Послѣ гэтыхъ наву́къ мужикъ положиў бизуны, полѣзъ на полаци снаць, господаыня лигла на печи, а скубентъ на топчанъ и заснул. Подъ дзень мужикъ зъ жонкой ўстали и пошли ў ёўню молодиць. Прочхну́ся скубентъ, оглѣдзіўся, нікого нема ў хаци. «Ну» думаетъ, «зроблю штуку!» ўзяў зловіў кота, причапіў къ хвосту головѣшку зъ огнемъ и ўскинуў на полаци; а тамъ лёнъ сушіўся. Тогды скубентъ пошоў ў ёўню къ господару и кажа:

1) Бичъ, ременная плетъ. 2) огонь. 3) т. е. а дали, — далѣе.

«Дзякуй табѣ за хлѣбъ соль, ночлегъ и навѣрку, али вотъ: чистота ухопила красоту и понисла на высоту, а коли ня уживешъ¹⁾ благодади, то ня будзишъ сядзѣць у хаци!» и пошоў сабѣ.

Мужикъ гэта одумаўся, што скубэнтъ пеўня штуку зробіў, побѣгъ ў хату, бача—лѣнъ гориць на полацяхъ, давай заливаць и скубэнта поминаць²⁾).

Зап. волостн. писаремъ А. Гамусомъ отъ кр. Якова Бузы. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

144.

ЦИ БЫЛА У ГРИГОРА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

а) Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Чумаки гнали разъ волоў теразь сяло. Мужики гэтаго сяла пытаютца у чумакоў: «Идзѣ вы стольки набрали волоў?» Яны кажудъ: «Выроспили на поли». Мужики зговорились помежъ собой, сложились и купили одного вола. Посѣкли яго на кусочки и

1) не употребишь.

2) Вар. Новогрудск. уѣзда, села Полберегъ, вересковской волѣсти.

Одзинъ разъ ишоў школьникъ дорогою, а воколо его ѣхаў мужикъ. Школьникъ зачаў просиць гэтаго мужика, кабъ ёнъ ўзяў яго на возъ. Мужикъ ўзяў. Ёхали яны, ёхали и пріѣхали до Нѣмана, и кабъ имъ пераѣхаць чаразъ Нѣманъ, то мужыкъ сѣў на возѣ, а школьникъ на волѣ. Подплыўши на серадзину Нѣмана, школьникъ одпрогъ вола и поплыў, а мужикъ и остаўся на колёсахъ. Пѣтомъ нѣякъ мужикъ выплыў на берагъ, догнаў школьника и пошли яны до дому. Вошли ў хату и остались ночоваць. Жонка гэтаго чаловѣка запалила лучину и мужикъ, показывая рукою на огонь, сказаў до школьника: «што гэта?» Школьникъ кажа: «гэта огонь!» Мужикъ яго—ляпъ по мордзѣ и кажа: «Гэта красота». Потымъ мужыкъ убачиў кота и кажа: «Што гэта?» Школьникъ кажа: «Гэто коты!» Мужыкъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гэто чистота». Послѣ мужикъ углѣдзѣў воду ў кубѣ и кажа: «Што гэто?» Школьникъ сказаў: «Гэто вода!» Мужикъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гэто благодаць». Потымъ легли спаць. Пераночоваўши ночь, на ранки мужикъ ўстаў и пошоў молодицца, а школьникъ ўзяў махнушку зъ огнемъ и уцапиў коту ў хвостъ, пусьциў у хату. Потымъ выскочыў на дворъ и начаў кричаць: «господарь, господарь! идзи бяри благодаць, хату ратоваць: ухопила чистота красоту и уцекла въ хату».

Зап. ученикомъ приготовительн. класса Несвижской Учительской Семинарии І. Змачинскимъ.

посѣяли ў лѣтку на поли. Теразь нѣсколька дней три мужики: Иванъ, Григоръ и Остапъ пошли поглядзѣць: ци растуць волю? Пришли на поле, а тые куски такъ и подымаютца. Одзинъ кажець: «Полядзи-тко, братцы, якъ скоро растуць». Пошли яны ў други конецъ поля и замѣтили якую-то звѣрину, побѣжаўшую съ кускомъ мяса въ пачурку ¹⁾. Мужики разсердзились и думаютъ: якъ бы гэту звѣрину забиць? Андрей кажець: «треба кому-нибудь достаць яе изъ пачуры. Иванъ, лѣзь-ко ты!» — «Не, ты лѣпи, Григоръ, лѣзь, ты майстра лазиць». Григоръ согласіўся, но съ тымъ, штобъ за яго ноги привязаць вяроўку: кыли яго доўго ня будзиць чуць, шобъ выцягнулі яго. Вотъ ёнъ и полѣзь. Андрей и Остапъ ждали, ждали яго — ня чуць. Тоды яны ўзяли за вяроўку и выцягнули Григора, — глядзь, ажно ёнъ безъ головы. Андрей пытаецъ у Остапа: «Ци была у Григора голова, якъ ёнъ лѣзь ў пачуру?» А тэй кажа: «Я не прицяміў. Пойдземъ-ка, попытаймъ у яго жонки». Пошли яны къ жонцы Григора пытатца: «Ци была у твоего мужика голова?»

— А хто яго вѣдаецъ? Здаецца, якъ учора блины уплитаў, дыкъ головой мотаў.

Зап. учен. народн. училища Е. Жданцовъ.

145.

ЦИ БЫЛА У ПОПА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

б) Слуцкаго уѣзда, м. Вызны.

Разъ одзинъ чаловѣкъ посѣяў жито на полі. Жито не уродзіло. На другую весну пріѣхаў чаловѣкъ да посѣяў грэчку — и грэчка не уродзилась. Стаў ёнъ и гадаецъ: «што гэта замѣсто такая, што ништо ни рódзиць»? Отъ ёнъ посѣяў соли — и соль не выросла. Разъ приходзиць ёнъ на полянку и вглédзѣў слѣды медзвѣдзя и каже: што гэта козулька переходзиць, за тымъ ништо ни рódзиць. Отъ ены позвали попа, кабъ ёнъ отправіў молебень. Попъ їдучи, углédзѣў гнѣздо медзвѣдзя, позваў людзей и каже: гэта тая казулька, што переходзиць церезъ поле. Забиць

1) Пачура — нора. Слов. Носов.

ле треба. «Дѣзце! биде!» — Нихто ни хоче. Отъ полѣзъ самъ попъ ў дуплѣ, только ўнизъ головою, прилѣзъ къ самому медзвѣдзю, а медзвѣдзъ ўзяў да попу голову одкусиў. Ждуць людзи попа часть, ждуць другій — нима ихъ попа. Стали его цегнуць за ноги изъ дупла, выцегнули, зирнули, — ажно нима у попа головы. Одны кажуць, што казюлька откусила, а другіе кажуць, што ёнъ гэтакъ пріѣхаў изъ дому. Отъ яны заспорились, да и подралися. Пошли спрашиваць у хурмана, которы вѣзъ попа; хурманъ каже: «я хоць вѣзъ, да ни знаю, якъ ёнъ быў, али здаецца безъ головы, а може и зъ головою. Попытайцесь у наймички: ена знае, ена учора часала ему косы». Пошли, пытаюць: «ци ни вѣдаеш ты: ци была у попа голова?» Ена каже: «я хоць цесала ему косы, але забыла». Такъ наши мужики все пытали, да пытали, а толку не добрали: ци была у попа голова, ци не? Такъ и остались невѣдавши.

Зап. учен. Несвижской учит. сем. Васи́лемъ Гринковымъ.

146.

КИСЕЛЬ.

а) Витебск. губ. и уѣзда, м. Чашники.

Поѣхаў заць къ цѣщи. Цеща наварила кисялю. Мужикъ ня знаў, што гэта. Ёнъ и спрашиваецъ: «Што гэта?» Цеща кажиць: «Кисель, кисель». Ъдзиць ёнъ къ жбнцѣ, а дорогой ўсё: «кисель, кисель». Заразъ мужикъ и забыў, якъ казаў. Вотъ ёнъ топчиць грязь и ищиць ў грязи. Ъдзиць панъ. Пытаецъ: «Што ты, мужикъ ищишь?» — Ахъ, паночикъ, забыўся. — «Экій ты мужикъ дуракъ, замѣсиў грязь, якъ кисель. — «А вой, паночикъ: кисель, кисель, паночикъ, кисель! Дзенькую, паночикъ, дзенькую»...

Зап. мною отъ М. Коткевичевны.

147.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святошницы.

Ў однай дзярэўни ни знали, якъ варыць кисель. Исъ тэй дзярэўни жаніўся малецъ и ўзяў молодуху изъ другой дзярэўни, дзѣ умѣли варыць кисель. Послѣ вяселья гэты малецъ поѣхаў къ цещѣ ў госьцы. Цеща яго угосьцила ўсімъ и кисялёмъ. Тогды

зяць, идучы ў дворъ, спросіў: «Мамо, а мамо! якъ называецца гэты кулѣшъ, што ты мнѣ давала? Ёнъ же дуже смашны».

— Гэта ні кулѣшъ, мой зяцюхно, а гэта кисель.

«Ці умѣешъ робіць яго, Параска»? пытае ёнъ молодуху.

— Умѣю.

Тогды ёнъ стаў коня запрагаць і штобы ні забыцца, ўсё гаворыць: «Кисель, кисель, кисель!» Такъ ёнъ гаворыў, ідучы ў дворъ. На дарозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ чаловѣкомъ. Тэй сказаў: «Здрастуй!» Ёнъ отвѣціў і забыўся названня кисяля. Ёнъ вярнуўся къ цещѣ спрашываць: «Мамо! я забыўся, якъ тэй кулѣшъ называецца».

— Кисель.

«Дай мнѣ, мамо, на показъ, штопъ я ня забыўся?»

Цеща дала. Ёнъ положиў кисель ў шапку і поўхаў. На дарозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ паномъ і, аб'яжджаючи пана лужею, зняў шапку, а кисель изъ шапки да ў лужу. Тогды ёнъ: «Штопъ цябе, мой паночакъ, пранцы зѣѣли! якъ я за тобою згубіў штуку, што ні отдаў бы за п'яць сотъ рублёў». Панъ останавіўся і спрашываецъ: «за што ты мужыкъ, бранісься?»

— За то, што за тобою згубіў штуку і забыў, якъ яна зовецца, дужа дорогая штука.

Панъ подумаў, што праўда і закасаўшы рукі, стаў мужыкумагаць шукаць. А мужыкъ, замѣсіў грась зъ водою, дзѣ і растаў кисель. Панъ шукаў, пѣтомъ кажець: «А нехъ тебе дьябли возьмуць! здзѣлаў воду, якъ кисель». — А, паночакъ; «кисель! кисель! кисель!» — і скорэй на возъ да на коні і крычыць: «кисель, кисель!» Панъ гледзѣў, гледзѣў і кажець: «О дурны! якъ сказаў: кисель, дыкъ ёнъ і поўхаў, крычучи: кисель!»

Прыѣхаўшы ў дворъ, нашъ мужыкъ і кажець жонцы: «Параска! ці умѣешъ варыць кисель?»

— Да къ чаму не?

«Ну гледзішъ, штопъ заўтра зварыла, а то я забуду, якъ ёнъ зовецца».

Съ тыхъ поръ ў той дзяреўні навучыліся варыць кисель.

148.

ДУМЫ МУЖИКА-СТРѢЛЬЦА.

Витебск. г., Лепельскаго у.

Быў стралѣць. Пришоў ёнъ ў лѣсъ, глядзиць — зайць на кусьцѣ спиць. Достаў ёнъ изъ кишени свою табакерку дый тра-сѣць на руку табакъ, а самъ думаецъ: «што я зъ гэтымъ зайнъ-комъ здѣлаю? Возьму я яго забью, кожу зъ яго здзярў, говядзину ў дзежку, кожу продамъ. То ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. — Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я курочку, тая курочка нанясѣць яецъ. Посаджу курочку, йна вѣвидзиць сциплинятокъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Питушкоў покаплуню, а кўрычикъ такъ попродамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я овечку и барана. Тая овечка окóциць ягнятокъ. Барáшакъ спокладаю, овечакъ такъ продамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Што я за тыя дзеньги куплю? Куплю я сѣмя и лёну и корабъ, поѣду на мóра купчеваць. Куплю я вочину и буду пó-даци браць. Придзець мужикъ отпрашиваць, скажиць: «паночикъ, будзь панъ ласкаў! подожди, — оддамъ зъ подзинькованьемъ». «Вонъ мужикъ!» да вскрикнуў такъ, што зайць испугаўся и ўшоў.

Зап. мною отъ М. Коткевичавны.

149.

КАРТАВЫЯ ДОЧКИ.

Минск. губ., Слуцк. дер., Кіевецкой волости, сел. Семежево.

Были у мацери три дочки, да вельми не удалыи да еще и *картавыи*, такъ шго нихто не хоцьў ихъ браць замужъ. Отъ одзинъ разъ пріѣхали къ имъ сваты. Маци спекла еѣчню частоваць свата, а дóчакъ посадила на печь и сказала: кабъ ены́ ничего не говорили и сама вышла ў сѣнды. А котъ прибѣгъ да и стаў ѣсьци еѣчню. Отъ большая и закричала: «Маци, о маци! котъ меркечню ѣсьць». А другая говóриць: «А подла, а табѣ

маца казала *мерцаць*», а трецця говориць: «А я добре исто и умер-чала». Ёслышаўши гэта, ушли и послѣдніе сваты ¹⁾.

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Як. Арабинка.

150.

ПОЗДРАВЛЕНІЕ.

Городъ Борисовъ.

Жыў быў одзінъ панъ и у яго родзіўся сынъ. Ёся дворня задумала якъ найлѣпи поклонница пану, а ихъ окономъ такъ наву-чайць: «Я буду исьци перши, а госьцинца яму прinyaемъ, я буду на головѣ нясыці яму поўную корзину яецъ, старшина ворону, а староста маслѣнку. Якъ приземъ, я буду першъ говориць. Ты, старшина скажи: «соўсимъ дворомъ», а ты, староста, скажи: «зъ дзя-цъми и зъ жонкой», а ты паробокъ скажи: «зъ ўсимъ набыткомъ ¹⁾». Яны прышли скоро къ пану ў покой. У оконома вяроўка отвязалась отъ лапця и якъ паробокъ увышоў и ногой прыдзержаў, ня умы-сля, вяроўку, окономъ поваліўся и крычыць: «бодай ты пропаў!» Старшина ни почуў, што окономъ кажиць и кажа: «Соусимъ дво-ромъ», а староста кажа: «Зъ дзяцъми изъ жонкой», а паробокъ кажа: «Соўсимъ своимъ набыткомъ». Панъ якъ почуў гэта, про-гнаў ихъ кіямъ, якъ собакъ, вонъ.

Зап. учен. 2-го класса Борисовск. ўѣзднаго училища И. Дрелингомъ.

1) Вар. Великор. «Были у одной вдовы три дочери картавыя. Ждала она къ нимъ жениха. Только нужно было ей разъ отлучиться изъ дому, она и накаывает дочерямъ: «Смотрите, дочки, пріѣдетъ безъ меня женихъ,—много съ нимъ не раз-говаривайте,—не то, пожалуй, ни которую не возьметъ за-мужъ, какъ узнаетъ, что вы картавыя. А какъ заговорить съ которой, такъ вы отвѣчайте на его слова только: да, либо нѣтъ. Дочери общались такъ дѣлать. Пріѣзжаетъ къ нимъ женихъ безъ матери, заговариваетъ со старшей, она и говоритъ: «Мнѣ мамка ничего не вѣѣна гононить»,—а другая, «Дуя ты дуя! зачѣмъ же гононишь?» А третья: «Всѣ вы дуи! одна я умная,—ничего ни гононина, мамка сюшайся»—Женихъ всѣхъ разобралъ 2) до единой, да драло! Пришла мать, узнала, что до-чери безъ нея набѣдокурили, да такую имъ трепку задала,—всѣ косы выдер-гала». Русск. народн. сказки Е. А. Чудинскзго. Москва, 1864 г., стр. 138.

1) Набытокъ — пріобрѣтеніе, имущество. 2) т. е. понялъ.

151.

ХИТРЫЙ ЦІУНЬ.

Минск. г. Слуцк. у., с. Подлѣсьѣ.

Ось я вамъ раскажу, што у насъ была за штука. Быў у насъ ў дворіе одзінъ ціунъ, хитры такі, што іоўнъ тутъ и са-
мого чорта пероудзе. Отъ гэты ціунъ и кажа писару, што ў
дворіе ў тоўмъ самумъ служіў:

«Паничку! відаеце, што я вамъ скажу?»

— «Ну? а што?»

«А отъ што. Есть тутъ ў дворіе ў насъ одзінъ рымаръ
Даць іоўнъ каждыи ночи до жоўнки біегае чпразь самыя могилки.
Даць его, кажа, треба напужаць».

— «Ну, а якъ жажъ его напужаць?» пытае той писаръ. А
писаръ гэты быў добры чаловіекъ, молоды еще, але трохи дур-
коваты. Отъ ціунъ и кажа: «Отъ я васъ, паничку, навучу. Вы
возьмице што біелое, обопницеса¹⁾ да и сядзьце коло капліцы.
А якъ іоўнъ будзе подходзиць подъ тую капліцу, даць вы выс-
кочице да на его».

— Ну, добра. Той писаръ сказаў, што зробіць. Тымъ ча-
сомъ гэты самы ціунъ пошоў до того рымара да и кажа ему:

«Отъ відаишъ, што я таби скажу?»

— «А што?» пытае той.

«Даць почакай. Отъ якъ будзешъ ици сегодня до жоўнки,
то возьми съ собою добрую поплиску. Бо цебе гэты нашъ дурны
писаръ будзе пугаць. Глядзижъ возьми, да полупи ў вохвóту».

— «Дóбра, дóбра! Дамъ я гэтому страху». Ну приходзиць
вечаръ. Отъ той писаръ пошоў, обопняўся просцирадломъ²⁾, да и
сіеў коло капліцы. Идзе и рымаръ и несе съ собою добрую по-
плéцину. Але штобъ писаръ не углédзяў поплéцины³⁾, даць іоўнъ
привязаў яі до ноги, даць яна волочицца сзадү, и ни видна. Чуць
тоўлько іоўнъ подходзиць подъ капліцу, ажъ выскакае ніешто.

---

1) покрыйтсь; 2) простыней; 3) *поплéцина*—длинная тонкая жердь, упо-
требляемая при покрытіи кровли соломю. Слов. Носовича.

Дакъ гэты ціунъ и одскочіў,—спужаўся. Стоиць и глядзиць. Дакъ той писаръ ближай подходзиць. Отъ той ціунъ якъ хвадиць поплечину, да якъ мозгонé¹⁾ ўздоўжъ по писару тою поплечиною. Той бачиць, што бѣда, да на уцѣки: А ціунъ за імъ. Да якъ сперисьциць его изноў, той поправляецца. А ціунъ изноў якъ ризне его. Бачиць писаръ, што бѣда, моцно вельми бьецца и гониць его зъ могилокъ. Давай кричаць: «Ёўхимъ, Ёўхимъ! што ты робишь? гэтожъ я, писаръ!».

— А, той хитры мужикъ, злодзѣй! што то ў дворіе живучи....

«Яки ты, кажа, писаръ? Нашъ писаръ ў дворіе сядзиць, ты не писаръ». Да изноў давай его опоганеваць. Насилу добіегъ до брамы²⁾. Идзе по дзѣдзінцу³⁾ и сустрачае ціуна. Отъ той подходиць да и пытае:

«А штожъ, паничику?»

— Ни, ничего. Познаў, кажа.

Идзе уже скривіўшыся такъ, якъ три дни не фўши. А той ціунъ,—ажъ за боки берѣцця со сміеху. Пришоў да и разсказвае: такъ и такъ. «Отъ якъ я, кажа, писару обмануў!»—Мы просто чупъ не полонались отъ сміеху.

Зап. учен. VIII кл. слупкой гимназій Копецъ.

152.

ШЛЯХЦИЦЪ И МУЖИКИ.

Гродн. губ. и уѣзда, околица Залевичи на востокъ отъ м. Индуры — 8 верстъ.

Быў ў насъ таки шляхциць-шкодникъ⁴⁾, што ўсё пасвіў живину⁵⁾ по шкодзи. Одзинъ разъ ёнъ пошоў пасвиць быдло на мужицки плесь, дзе ёнъ ў первой ўсё гоняў такъ, екъ на свое и наватъ зъ околицы мало кого пускаў.

Одзинъ разъ мужики припильновали его. Екъ ёнъ перагнаў церазъ рѣку Свислочь съ своими сусѣдзми, то мужики набѣгли зъ жита. Сусѣдзи стали съ своею живиною уцекаць церазъ рѣку

1) Ударить; 2) до воротъ; 3) дзѣзинець,—мѣсто, окружающее церковь. Слов. Носовича; 4) Шкодникъ: обидчикъ, наносящій другому вредъ: Слов. Носовича; 5) скотину.

на свое болото, а ёнъ кажа: «Я не буду уцекаць, я зъ ими знаюса, ены мне не будуць рўшиць». А мужики екъ набѣгли, то екъ стали его биць — хто чимъ могъ: хто колѣмъ, а хто пўгою. По-знаў ёнъ, што бѣда,—давай уцекаць церазь воду—зъ одзежою, зъ бѣтами, да попаў ў такое мѣйсьцо глыбокое, што ледво вы-лѣзь. Тоды ёнъ пришоў до своихъ людзей околичныхъ, дыи да-вай ихъ лаецъ и кажа: «Чаму вы мне йшли борониць?» Раззло-ваўся на ихъ и прогнаў съ стуль зъ околичнаго болота. Прослѣ того ёнъ доўго прохворѣў и большъ нигды тамъ не гнаў пасвиць.

153.

АСЭСОРЪ И ЖАБРАКЪ. 1)

Той же губ. и у. д. Демитково на сѣв.-зап. отъ м. Индуры — 7 верстѣ.

Быў ў Индуры асэсоръ, дыкъ ёнъ коли тульки йшоў до кось-цѣла, то ўсё даваў жабракамъ по три гроши. Разъ одному жа-бракеви дали много хлѣба, дыи ёнъ пошоў до корчмэ, дыи той хлѣбъ и оддаў жидѣўцы за кручокъ горѣлки, а жидѣўка ўзяла той хлѣбъ дыи высыпала ў цебаръ ў сѣчку и хоцѣла оддаць ко-ровамъ. Тамъ быў тысячны, бачіў якъ яна высыпала, пошоў дыи сказаў асэсорови. Асэсоръ кажа: «Пойдземъ поглядзимъ!» Пошли яны тамъ до корчмы, ажноў тамъ той жабракъ сядзиць за столомъ и спѣвае. Асэсоръ пытаецца у жидѣўки: «Дзѣ той хлѣбъ, што ёнъ табѣ оддаў?» Жидѣўка показала, а ёнъ казаў ўзяць той цебаръ и жабрака и привесыци яго до ее стодолы 2) и сказау: «Глядзишъ ты, покуль не выберешъ гэтого хлѣба съ сѣчки и не зязи, то я цябе не пушу!» Ну и ёнъ ѣў той хлѣбъ съ цэбра три дни, а якъ ззѣў весь той хлѣбъ, тоды яго выпустили.

154.

ЖАБРАКЪ - ОШУКАНЕЦЪ 3).

Той же губ. и у. д. Конюхи на юго-востокъ отъ м. Индуры — 8 верстѣ.

Быў ў нашумъ селѣ чаловѣкъ; ёнъ не хоцѣў робици, дыи пошоў жаброваць. Разъ зайшоў ёнъ ў одну хату, а ў той хаци

1) Засѣдатель и нищій, просящій милостыни. 2) въ хлѣвѣ. 3) ошуканецъ — обманщикъ.

быў мрець. Жабракъ сказаў: «Што мнѣ дасьцѣ, коли ёнъ оживѣ?» Тые людзи сказали: «Што хочешъ, тое дамо». Жабракъ каже: «Дайце дзесець рублёў, то я пойду и принесу такого зелья». Яны яму дали, чаго ёнъ хоцьў. Тоды ёнъ имъ сказаў: «Возьмеце вашаго мерца труну, вынесце на поле, разложите огонь и труну гэту спалеце. Екъ зачне труна горѣць, то ёнъ будзе ўставаць». Такъ людзе тые зробили: ўзели труну и спалили до званьня¹⁾, а мрець не ўстае. Тые людзи ждали, ждали, — ніякъ жабрака не приждали, ды и стали яго гониць. А якъ догналі — и давай яго биць: били, били яны, чисто збили яго и чуць живого пусьцили. Ёнъ ледва пришоў до хаты, а якъ пришоў, то лежаў ў посьцели чатыри недзѣли.

Всѣ три зап. учит. народн. учил.

155.

QUI PRO QUO.

а) Минск. г., Слуцк. у. Быстрыцкой волости, деревни Мажевичъ.

Одзинъ чаловѣкъ недалеко отъ дороги копаў ямину. Тудую ѣхаў знакомэй гэтому чаловѣку панъ, да-й говорыць на гэтого чаловѣка: «дзень добрый табѣ, Миколаю!»

— Але, паночку, я ямину копаю.

«А чый гэта фольбарокъ?»

— Гэта моя соха и подпáлокъ.

Бачиць панъ, што чаловѣкъ не знае, што гэта за фольбаракъ, сказаў по просту: «Чый гэта дворъ?»

— Гэта мой чорный вольт, а рыжаго панъ даў.

«А якъ яго прозвиско?»

— Якъ зъ далека, такъ и зъ близка.

«Ци ты, Миколаю, глухъ?»

— Але, паночку, я зъ сыномъ ў двухъ.

«Ци много васъ такихъ на свѣцѣ дуракоў?»

---

1) т. е. дотла.

— Наклаў, дзѣжачку буракоў, а капуста не вродзила.

Пань бачиць, што чаловѣкъ смѣецца надъ паномъ, ёнъ, разсердзившись, поѣхаў далыше.

Зап. Демьянъ Лапотка, учен. Молодеченской семинаріи.

156.

б) Мог. г. Сѣнинск. у.

«Бабушка! дай што-нибудь поѣсь».

— На кручку, сударь повѣсь!

«Дай чаго, бабушка, покушаць!»

— Нихто, сударь, ни порушиць.

«Умна бабушка! ўмна, ўмна.

— Дорожки, сударь, коло гумна.

Зап. мною отъ витебск. мѣщанки, урожден. Сѣнинск. у.

157.

ЗАБЫЎСЯ ХВАМИЛЬЮ.

Минск. г., Борис. у., Мстисл. п.

Пришоў мужикъ къ пану и кажа: Кланяўся пану папъ... ныхай яго!... богдай яго — забыўся хвამилью.

— Ну якъ жа? Прппомни.

«Ды неякъ похожа на птушку... а кабы яго!»

— Можа, панъ Спницкій?

«Не!»

— Можа — Вронскій?.. Вирабьеў?

«Не!» ёнъ здаецца живе ў Вырбанцѣ, а ныхай яго!... забыўся».

— А ужъ пеўня Вярбицкій.

«Ага, ага! кабы яго повѣтрыя! — Ёнъ, ёнъ самый, паня».

— Ахъ дўрань! Якжа ты казаў, што похожа на птушку коли на дрэви?

«Ўсё роўно, паня, птушка п на дрэви садзицца».

Зап. волостн. писаръ А. Ганусомъ отъ Кр. Якова Бузы.

158.

ОСТОРОЖНЫЙ ДОКЛАДЧИКЪ.

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Два годы панъ жиу ў городзѣ, а сямья яго: жонка и дочки оставалися дома, ў маѣнтку. Бизъ пана ў дворѣ много чаго поробилося пядобраго. Сямья послала къ яму ў городъ чаловѣка ознаймиць и наказала яму, кабъ ёнъ зъ разу дужа ни пужаў пана, а разказаў бы ўсё помаленьку. Ёнъ такъ и зробіў. Панъ якъ запытаўся у яго: «ну што чуваць ў моммъ маѣнтку, ти ўсё дóбро?» — Той кажа: «А хвала Богу ўсё, только ножикъ садовы паньски зоўсимъ затупили.»

— Пычаму?

«Гэто якъ скуру зъ вогира¹⁾ здзирали, ужъ тогда уступили».

— Чи жъ мой вогиръ паў?

«Ага! ёнъ вельми подорваўся, якъ проводзили ховаць панюю, дыкъ издохъ.»

— Ай, што ты кажишъ!

«А вѣчныи покой ей, яна пумёрла, якъ дворъ съ палацомъ горѣли, надто спужалася муся.»

Тутъ ужо панъ заўсимъ обмартвѣў. Тогда чаловѣкъ, кабъ успокоиць яго трохи, кажа: «Ни бядуй, панъ, ни бядуй! по смутку и радосьць будзя: паненка дочушку родзила, — гэто яна добыла, якъ охвицѣры стояли.

Зап. волости, писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы. Изъ матеріал. доставлен. Минск. Статист. Комитетомъ.

159.

ЦИ ВѢДАЕШЬ, ШТО ГЕТО ТРОЙЦА?

Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Ишоў мужыкъ на Святую Троицу ў церкоў, а на сустрэчу

1) *Вогирь*: жеребець. Слов. Носовича.

яму їдзиць панъ и спрашиваиць: «Куды ты идзешъ, мужичокъ?»

— Ў церкоў молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Тройца.

«Ци вѣдаешъ, што гэта Тройца?»

— Не, паночыкъ мой, ня вѣдаю.

«Вотъ я табѣ растолкую». Панъ зняў зъ головы шапку и кажыць: «Бачишъ: шапка маиць верхъ, сярóдку и подкладку, такъ и Богъ одзинъ, да въ трохъ лицахъ. Ци поняў?»

— Поняў.

Пошоў мужикъ дáли, сустрѣўся яму други панъ и спрашиваиць такъ само, якъ тэй, што впи́родъ їхаў.

«Куды идзешъ?»

— Ў церкоў, молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Святая Тройца.

«А вѣдаешъ ты, што гэта Тройца?»

— Чаму ня вѣдаю? — Якъ панова шапка.

Зап. учен. народн. учил. — Этотъ рассказъ въ ходу и въ Гродн. губ., съ той только разницей, что все толкованіе приписывается ксендзу.

160.

НАБОЖНЫЙ КСЕНДЗЪ.

Гродн. г.

Быў собѣ одзинъ ксендзъ вельми набожны. Ёнъ разъ сказаў ўсимъ людзямъ, што ў другую нядзѣлю приляциць ў косцель Свенты Духъ. Уже ксендзъ молиўся цѣлы тыдзень ¹⁾, ажно яму приснилось, што Духъ Свенты ни явится яму за тоя, што ёнъ похвалиўся. Ёнъ ни хоцѣў, штобъ ў другую нядзѣлю было гэтакъ. Бритко послаў ёнъ своего паробка на сяло, кабъ ёнъ купіў бѣ-

---

1) недѣлю.

лаго голубка и ў нядзёлю рано занёс яго ў косьцёлъ на гору ¹⁾. А тамъ ў столи были маленькія дзверцы. Ў нядзёлю рано пришло до косцела шматъ ²⁾ людзей и паноў. А ксендзъ послаў свого паробка на гору косцела и сказаў: «Якъ только я ў косьцелѣ скажу: «Духу Свенты! зэйць (сойди) на мене!» такъ ты ўпусьцишь гэтого голубка ў косьцелъ». Ксендзъ пошоў ў косьцелъ, а паробокъ полѣзъ ў гору. Тамъ ёнъ поглядзёў, ажно голубка нема, заёў котъ. А тымъ часомъ ксендзъ ў косцелѣ казаў казаньня и подняўши руки до неба, каже: «Духу Свенты, зэйць на мене!» А паробокъ съ горы кричиць: «Не машъ, добродзёю, котъ зъядлѣ!»

Изъ записи учен. Свислоч. Семин. О. Мохначъ.

161.

ОТВѢТЪ ДѢВУШКИ.

Ковенск. г., Ново-Алекс. у., м. Дукшты.

«Идзетъ чіловѣкъ дорогой, а кыла (возлѣ) дороги дзёвка слала лёнъ, ды такая пригбжыя. «Богъ помочь! Дзень добрый» гыворітъ ёнъ. «Спасибо!» отказываетъ ена. А дзень тогды былъ такой хорошій. «Дзень хорошій, ды и лёнъ хорошій, а дзёвка ящб лучши—пригожэй», гыворитъ опять чіловѣкъ. А яна яму и отказываетъ»: «Хвали», гыворитъ, «дзень вѣчирымъ, лёнъ вычысымъ, а дзёвку замужемъ»....

«Вотъ какая разумная была дзёвка», прибавилъ мой рассказчикъ, кучеръ, везшій меня въ г. Ново-Александровскъ, Ков. губ.

Зап. учит. народн. училища. Гайдуковъ.

162.

ОТВѢТЪ МУЖИКА.

Їдзиць мужикъ, на ўстрѣчу яму панъ. «Куды ты мужикъ їдзишь?»

1) на чердакъ.

2) множество.

— На мѣсто, паночикъ.

«Чаго ты мужикъ їдзишь на мѣсто?»

— Ёджу, паночикъ, купляць до мяса закрáсы.

«Дуринь жа ты, мужикъ! икая жъ треба закрáса до мяса?»

— Эхъ, паночикъ, бязь соли и мясо ня смашно.

«Ну мужикъ, ты умёнъ, якъ попъ Сямёнъ».

Зап. мною.

163.

ОТВѢТЫ МУЖИКА.

а) Минск. г., Борис. у.

Ѓхаў мужыкъ на рынокъ торчыць¹⁾ продаваць. Якъ разъ по дорожѣ Ѓхаў панъ и забачіў мужыка, зачаў яму крычаць, для чаго ёнъ яму дорогу заступаецъ? Панъ гўкае²⁾: «Мужыкъ! прочь зъ дороги зъ доўгимъ носомъ». Мужыкъ не зная паньскаго зюкáння³⁾, мысліў, што трэба носъ одварнуць и, слѣзши зъ дороги, одварнуў рукою носъ на сторону и сказаў: «Ѓдзь, пане, хоць къ чорту!» Панъ баче, што мужыкъ смѣецца, крикнуў: «прочь ты зъ конёмъ!» Мужыкъ выпрагъ коня, а сани поставіў на дорожѣ. А якъ гэта было зимой и ў большій морозъ, дыкъ панъ заморозіў сабѣ ноги, начаў злицца и кричаць на мужыка: «Долой соўсिमъ зъ дороги!» Мужыкъ покуль выпрагъ коня, покуль зѣЃхаў, дыкъ панъ еле, еле не замерзъ соўсимъ. Вотъ панъ прыЃхаў ў тотъ городъ, куды мужыку трэба было. На заўтра ходзиць панъ по рынку, шукаючы оўса. Подходзиць къ тому мужыку, которого ёнъ ўчора видзѣў и пытае: «Чи не чуць тутъ оўса?» Мужыкъ ўзлѣзъ на возъ и нюхае: «Не, паночку, не чуць!»

— Мужыкъ! чи не ўчарáшни ты?

«Не, паночку, matka казала, што даўно родзила».

---

1) Отъ слова: *торчы* — и. с. ж. собирает. собраніе нестроганныхъ, длинныхъ досокъ. Слов. Носовича. 2) кличетъ. 3) по словарю Носовича: *зюканне* — *пріятельскій разговоръ*, а по смыслу нашего разсказа выходитъ просто: рѣчь, разговоръ.

— Мужыкь! ты чій?

«Маръянинъ».

— А хто Маръяна?

«Жонка моя».

— А кого ты боісяся?

«А паночку, ёсьць у Пилипа на дворѣ сучка, яе ўси боімся; хто идзе, полѣна несё».

— А хто у васъ выше ўсихъ людзей?

«А ёсьць у насъ, паночку, Аўдзѣй—выше ўсихъ людзей».

— Мужыкъ, чи много васъ такихъ дуракоў?

«Тры кадзи буракоў, трецця капуста».

Панъ каже: «Якъ бы я табе, мужыкъ, заѣхаў! (т. е. ударилъ).

«Заѣдзь, паночекъ, мы и табѣ накладземъ».

Панъ баче, што зъ мужыкомъ не зговоріся, плюнуў и пошоў шукаць того пана, чій гэты мужыкъ. Нашоўши того пана и позюкаўши зъ імъ, каже по польски: «Пане, твой мужыкъ кпиць¹⁾ зе мне, а ябъ яму даў сто лозъ». Вотъ прывялі мужика ў панскіе покои. Вѣдомо, якъ у пана много дзверей, то мужыкъ што идзе, то ўсѣ дзверы одмыкае. Панъ начаў кричаць: «замыкай!» Мужыкъ якъ замыкаець: «Му!» А панъ ўсе кричиць: «замыкай, дурню!»—Боюся, паночекъ, гэта, дурню замыкаў: «Му!» Тогды панъ каже: «ну видишь, ёнъ и надо мне кпиць. Панъ приказаў даць мужыку рóзогъ; а мужыкъ такъ закричаў, што панскіе дзѣци испугались. Яго прогнали и ёнъ пошоў сабѣ ничóго не мысля.

Со словъ старухи крестьянки Тадоры зап. ученикъ Борисовск. уѣзд. училища Иванъ Дрелингъ.

164.

б) Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, Изабелинск. вол., дер. Дрогичанъ.

Ѣдзя разъ сабѣ одзійнъ панъ и якуратъ попало ѣхаць яму перазъ одно сяло, а коля селá стоиць дворъ. Панъ остановіўсѣ ў

1) кпиць — шутить, обманывать, шутя. Слов. Носовича.

гѣтумъ сялѣ и пытае у одного чаловѣку: «Чаловѣчку! Хто гѣты дворъ трымае ¹⁾?»

— «А што», кажа, «паночку, якъ новы быў, то самъ стояў, а цяперъ якъ стары, то на лисіцы ²⁾ узялі».

Панъ задумаўсѣ и ни вѣдая, што гаворыць, а пѣсля и пытае: «Хтожъ у васъ старши?»

— Старши, паня?

«Але!» кажа панъ.

— У насъ ёсьць одна старая баба, ей, дальбѣ, ёсьць лѣтъ ужѣ зъ ѡсимдзясятъ, то яна нѣйстарѣйшая за ўсіхъ вѣ гѣтумъ сялѣ.

«Ни, чаловѣчку, я ни ѡбъ томъ табѣ гаворю, я ни ѡбъ томъ цябе пытаю».

— А ѡбъ чомъ жа, паня?

«Я хочу цябе спытаць: кого у васъ слухаюць?»

— Ага! слухаюць? Ёсьць, паночку у насъ ў сялѣ одзінъ хлѣпчикъ, лѣтъ сямі, альбѣ и дзевеці, то якъ зачне граць на дудацы, альбо на скрыпѣцы, то ўсѣ сяло збягаѣтца и слухае.

«Да нѣхъ цябе, чаловѣчку, дьябли вѣзмучъ, у цябе ни якая праўды не добицца». И поѣхаў панъ своею дорогою, а чаловѣкъ постаяў, посмяяўсѣ съ того пана, дѣй тольки того.

На другой дзень привозиць гѣты чаловѣкъ дровы ў гороть на прѣдажъ, такъ якъ бы у насъ до Воўковыска. Прыѣхаў тудѣ и той панъ овѣсь купляць, и ўсюды хѣдзячи, пытае то у сяго, то у того: «ци нима *оуса*, ци ни чутно *оўса*?... и вѣдомо якъ пытае хто чаго... Ну и якъ разъ напаў на того чаловѣка, што дровы прывѣзъ.

«Чаловѣчку! ци ни чутно тутъ дзѣ овса?»

— Оўса?

«Але!» кажа панъ.

— Постой, паночку, заразъ!

Ўзлѣзъ чаловѣкъ на свой возъ, на дровы и вѣтрыць нѣсомъ. Повѣтрыў, повѣтрыў, дай кажа:

1) трымаць — держать (съ польск.) 2) лисіцы — особаго рода устройство подпоры, приспособляемыя къ поднятію деревянныхъ строеній. П. Г.

«Нé, паночку, не чўтно!»

— «Што тутъ за дьяболъ!» кажа панъ, «ци ни учарашни ты, чаловѣчку?»

«Бодай на цябе ў роў, панóчку, вывалили!», подўмаў сябѣ чаловѣк, а пóсля и кажа: «Што ты, панóчку, мнѣ будзя лѣтъ большъ, якъ зъ сóрокъ, а ты кажашъ, што учарашни!»

И пóсля гэтого яны разошлись и большъ не бачаліся.

Зап. учен. III кл. Молодеченск. учит. семинарія И. Купрашевичъ. Сравни. нашъ сборникъ Бѣлорусск. пѣсенъ, стр. 429, №№ 762—764, и Труды Этногр. Статистич. Эксп. въ Зап. Р. край, т. 2-й, стр. 616, № 86.

165.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

У водного ходяина було богата сало и висѣло яно у сѣнцахъ. Отъ ноччу пришовъ злоди, вскарабкався, оторвавъ сало, да и самъ бракнувся исъ саломъ объ землю. Почувъ ходяинъ стукотъ, увойшовъ ў сѣнцы, ажъ злоди и кажа: «ти ня купишь сала?»

— На що яно мянѣ? У мене, мовлявъ, свойго богато.

«А я думавъ, що ты купишь. Щобъ знавъ, дакъ ба ня несъ сюды такую тижаръ, вельми уморився, треба нести икъ другому, подсобь хоть поднять.

166.

Тамъ же.

КРА! КРА!—КУК—КУ!

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

Купивъ синъ изъ батькомъ на ярмонци корову, дай ведутъ домовъ, а ворона лятить и крачить: «кра! кра!» Синъ и кажа: «Не, брэшишь! не вкравъ, а купивъ!» Лятить кукуля и кукуить: «кук-ку, кук-ку!»

— «А шо? отъ и кукуля кажа, що я купивъ, а ни вкравъ.

Оба зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

167.

РАЗУМНЫЙ ХЛОПЕЦЪ И НЕДОГАДЛИВЫЙ ВОРЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣз., мѣст. Коссово.

У одного молодого хлопца, лѣтъ, може, осимнаци, украли коня. Ёнъ пошоў на кермашъ, думаячи, альбо може найдзе того, що украли. Пришоўши на кермашъ, и доўго выглядываўши, нашоў свого коня. Тутъ ёнъ схопіў яго за гриву и спытаўсе «чій гэта конь?» Одзинъ одозваўсе (той самый, що украў), що то его конь. Тоды хлопецъ закрыў очи коню и сказаў «а гдзѣжъ ты его ўзяў?» А ёнъ каже, що купіў. «Колижъ ты его купіў, то скажи, на якое око ёнъ слѣпы?» Злодзѣй еще не успѣўши разглядзѣць коня, сказаў, що на лѣво. Хлопецъ открыў коню лѣвое око. Злодзѣй спохваціўсе и сказаў, що ёнъ обмыліўсе и що конь слѣпы на право око. Хлопецъ открыў право око и показаў, що конь быў не слѣпы. Тоды людзи быўшіе тутъ, ўзели злодзѣя подъ арестъ, а хлопцу, похваліўши за его растропносць, отдали коня.

Записано ученикомъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Григоріемъ Юрвичемъ.

168.

ПРО СОЛДАТЪ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

а) Шоў одзинъ прохожи солдатъ и зашоў къ одному хозяину на ночь. У того хозяина жонка пожарыла на снѣдѣньня гусака и ўложило яго ў латўшку, вынісла вонъ, а солдатъ слѣдзіў за гэтымъ. На заўтра хозяинъ зъ жаною пошоў молодиць, а хозяйка яще спала. Въ гэта время солдатъ пошоў да ўзяў гусака, а туды положиў два лапци. Потомъ, отходя, самъ сабѣ думаетъ: нужно зайци, хозяину поспасібоваць за ношлегъ. Зайшоў ёнъ ў гумно, гдзѣ яны молодили и стаў благодарыць. А хозяинъ стаў яго спрашиваць: «откуды вы служывы?» А ёнъ п гаворыць: «Я сначала служыў ў пана Гусакоўскаго, а панъ жыў ў Латкевичахъ,

а циперъ пирайшоў ў Торбевичи, а ў Латкевичахъ посялилися два брата Лапцюганы и Досвиданья». Мужыкъ жа нічого не знаў, што солдатъ ўзяў гусака сабѣ ў торбу, а ў латушку положиў два лапці. Прышоўшы снѣдаць, хозяйка жалуюцца хозяйну, што солдатъ украў гусака. Тогды хозяйнъ догадаўся, што гаворыў яму солдатъ, ды было уже позна.

169.

Тамъ же

б) Ишла баба, а за ёю солдатъ. Ёнъ яе догнаў и говориць ей: «Ци была ты ў Голодрыговѣ?»

— Нѣтъ! ци далеко яно?

«Нѣтъ не далёко. А ў Поцѣивѣ ци была?»

— Нѣтъ.

Тогды солдатъ кажець: «Ну пойдземъ разомъ!» Яны и пошли. Баба было ў шуби и ў сярмізи, а ёнъ ў одной шинели, — дыкъ ёнъ озябъ, а баба впоцѣла. Дыкъ солдатъ и кажець ей: «Дай ты мнѣ, бабушка, шубки, хоць нимножко пройду, пока нагрѣюся, — и тогды я табѣ оддамъ.» Баба и оддала яму шубу. Ёнъ надзѣў и пошоў такъ скоро, што баба ни справицца ици. Яна стала кричаць: «обожджи, служба!» а ёнъ ей кажець: «нѣтъ! ты вжо скоро придзись ў Голодрыгово.» И такъ солдатъ уцѣкъ отъ бабы зъ шубой.

Оба зап. учит. народн. училища Н. Николаевичъ.

170.

Минск. г., Борис. у. Мстижск. в.

в) Стояли солдаты ў сялѣ. У поўкоўника паў жарабѣць; ёнъ послаў дзяньщика позваць кого зняць скуру. Дзяньщикъ побѣгъ на сяло и дзѣ не запытае, кабъ хто йшоў здзираць скуру, каждый одмоўляицца, што ня умѣиць. «Во, спроси», кажуць, «оконо́ма нашага, — той на гэта мэтъ: здзярэць такъ, што любо».

Думаў гэта дзяньщикъ; што тутъ робиць?» Азяў на хитрось, — пошоў ў други конецъ сяла и першаго ўстрэчнаго пытае: «Хто

тутъ ў вашимъ сялѣ ёсть самый мудрэйши? поўкоўникъ хочэ яго нагродзиць?» Той кажа: «здаецца, окромѣ мяне никого, братъ, ни найдзишъ, хибѣ Сымонъ? али не! за мяне, здаецца, мудрэй нима». «А, добро, братъ, пойдзимъ скорэй». Пришли ў полкъ, а тамъ яму ножъ ў руки: «Лупи скуру!» Посли ужъ ёнъ николи ни называў сябе мудрымъ.

171.

Тамъ же.

г) Пшоў солдатъ по мѣсту и видзиць ляжиць мяшбѣкъ зъ житомъ; ёнъ ўзяў яго и понёсъ. А тэй, чья жито, увидзіў и говориць: «на што ты ўзяў рожъ?» Тогды солдатъ кажець: «Коли рожъ, дакъ на! Я думаў, што горохъ» — и бросіў рожъ.

Оба зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Данилы Тубальца.

172.

Гродн. губ. гор. Волковыскъ.

д) Одзинъ чаловѣкъ быў натто бѣдны. Отъ ёнъ разъ ўзяў одвязаў вола, дай повёў до Воўковыска продаваць. Отъ ёнъ сабѣ ведзе до мѣста. А гэта было зимою, такъ той чаловѣкъ надзѣў кожухъ, одставиў коўнеръ, хусткою обвезаўсе, дай ведзе сабѣ его вола на веровадцѣ. Уже ёнъ войшоў въ мѣсто, ажъ двое москалѣў идуць и бачаць гэта заразь ены. Поговорыли съ собою, дай пошли до гэтаго чаловѣка. Одзинъ москаль ўзяў дай учапіўсе за веровочку и упираецца такъ, екъ бы волъ, а другі одвезаў вола и повёў его. А той першы идзе, ўзяўшысе за веровочку, и идзе. Чаловѣкъ ничѣго не вѣдаў, дай ведзе сабѣ; ёнъ думаў, што вола ведзе, ажъ ёнъ завернуўсе въ одну улицу, а той москаль ўзяў дай пусыіў веровочку. Чаловѣкъ чуетъ, што нѣшто легко весьци, оглянууся, — ажъ нима вола. Ёнъ въ плачь; али ничѣго уже не зробишъ. Отъ якъ москали обманіваюць и крыўдуць.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочск. учит. семин. Антоновъ.

173.

Той же губ., Пружанск. уѣзда, м. Шерешево.

ж) Стоявъ собѣ одзинъ москаль у одной господини, а той москаль бывъ вѣдмаръ и часто сварывся зъ господинею. Разъ вонъ посварився зъ ею и сказавъ, що я тобѣ нигды не дарую? И що-жъ вышло? якъ вона господиня хотѣла сажаци хлѣбъ ў печь, то москаль геты зробивъ ей такъ, що ей показалася печь замѣсь (вмѣсто) окна, а окно показалосе печею и показалосе, що тутъ и огонь и жаръ и все, и гето вона увѣсь хлѣбъ ўсадила сюды. Коли вышла вона на дворъ, — ажъ увѣсь ее хлѣбъ лежитъ подъ окномъ на дворѣ, валяется ў пѣску и у ногъ свиней.

Зап. учен. Молод. учит. сем. Осипъ Сивуда.

174.

ПРО ЦЫГАНЪ И ДРУГИХЪ ИНОРОДЦЕВЪ.

МУЖИКЪ, ЦЫГАНЪ И НѢМЕЦЪ.

Витебск. Леп. у., с. Бочейково.

Мужикъ, цыганъ, жидъ и нѣмецъ уговорились иди вмѣстѣ бѣлысвѣтъ повидаць, уму разуму набрацца. Вотъ и пошли яны. Ночь и обняла ихъ ў лясѣ. Видзюць яны стоиць по сярадзины лѣсу хата. «Зайдземъ», думаюць, «сюды, попросицца но ночь». Увойшли яны ў гѣту хату и видзюць: сядзиць на лаўцы баба-яга, вытарашіўши на ихъ отъ страху вочи. «Што вамъ тутоцьки потреба, народъ незнакомый?»

«Ай, бабусичка, пусьци ты насъ пираночаваць».

— «Ночўйця сабѣ, али вѣдайця тоя, што гѣту ночь будзиць тутъ потóпа».

— «Будзиць ня будзиць, али трѣба тутъ заночаваць», кажыць мужыкъ, бо другого мѣйсца тутъ ни знайдзишъ. Вотъ мужыкъ лѣхъ на лаўцы, жидъ на столикѣ, цыганъ залѣзъ на печку, а нѣмецъ подвязаў подъ столъ корыто, да и залѣгъ ў имъ, думаючи, што коли начнецца потóпа, дыкъ ёнъ отвязыць вярóуку ды и поплывѣць.

Захоцѣлось мужику їсьци, вотъ ёнъ достаў зъ кишения мяса

ды и жуецъ поцихоньку. Чуиць жидъ, што мужикъ їсьць мяса, давай просиць, — штобъ и яму даў ковальскъ. Мужикъ даецъ ды и кажець: «мясо сыроя, кыли хочешъ їсьць, идзи къ цыгану. Цыганъ пипку куриць, дыкъ на пипцѣ спячешъ мяса». Жидъ обли- зываючись, кажиць мужику: ай да смашная мясо.

«Аци ты ужо спѣкъ?» гукаецъ до жида мужикъ?

— Спѣкъ.

— «А огонь погасіў?

— «Ой не!» Тутъ жидъ захваціў вядро воды, ды-сахъ! на цыгана. Цыганъ якъ закричиць благимъ матымъ: «Ай потѡпа, ай потѡпа!» А нѣмецъ зачўўши гэта: рызь! по вярѡўкамъ ды якъ грасницца зъ корытомъ объ зямлю, ажъ ўси свои косьци поломаў!

Вотъ табѣ нѣмецъ хитрецъ! На гэтомъ и моей басни конецъ.

Зап. крестьяниномъ Андреемъ Носыревымъ.

175.

ЦЫГАНЪ И ПОПЪ.

Могил. губ., Гомельск. у., Старо-юркович. волости.

Договорився цыганъ искосить у попа синокосъ. Попили мо- гаричи. На завтра поѣхавъ цыганъ съ парубкомъ икъ синокоосу. Цыганъ и кажить: «нумъ пополуднуимъ!» — «Давай!» сказали па- рубки. Пополуднивали. «Ну оддишились. А коли бѣдамъ косить?» Цыганъ и кажа: «Ви только то дѣлайте, що, я буду дѣлать, дакъ ўсѣ будя добре». Отъ яны лягли спать и проспали до вѣчера. Ве- черомъ цыганъ и кажа: «Нумъ що пополуднимъ!» — Пополудно- вали. — «Нумъ теперь їхать домовъ!» Пріѣхали. Цыганъ и кажа: «Ну, батюшка, вже траву покосили, давай отправу». Отъ ба- тышки заплативъ, що слѣдовало и давъ цыгану пирогъ. Отъ ци- ганъ и кажа: «Дай, батюшка ще и сала». — «За що вже тебѣ сало?» — Ни давъ.

— «Ѓу, батюшка, ни давъ сала, щобъ тебѣ трава встала!» — На завтра батюшка поѣхавъ на лугъ и съ граблямъ, — ажъ вся трава стоитъ. Отъ попъ и кажа: «Ахъ Боже мой! луччай бы я тавъ кусокъ сала, чомъ моя трава ўстала».

Зап. наставникомъ народн. учил. П. Ст. Батуринымъ.

176.

МУЖИКЪ И ЦЫГАНЪ.

Той же губ. Рогач. у., д. Янова.

Живъ такъ сабѣ въ одномъ сѣлѣ мужикъ и цыганъ. Во тый цыганъ и позвавъ мужика къ сабѣ христить. Мужикъ пирехрестивъ у яго и давъ попъ тому цыганѣнку имя—Сидоръ. Прошло дни со три, якъ ёнъ родився, приходитъ цыганъ къ мужику да и кажа: «Кумъ, а кумъ! твой хресникъ, высуня головку изъ люльки да и кажа: «тато, а тато! я мѣду хочу». Мужикъ давъ вяликій кусокъ. Во цыганъ и пойшовъ, а дали приходитъ и на другій день, да и прося еще. Мужикъ догадався, што ета цыганъ самъ їсть. Во ёнъ и кажа: «Ходзи, кумъ, самъ, ў пасяку да и возьми сколькои табѣ треба». Цыганъ пойшовъ, а тамъ ў пасяцы были въ одномъ вульле восы. Мужикъ поставивъ лѣсницу да и кажа: «лѣсь самъ да и кушай». Тольки цыганъ ўзлѣсь, а мужикъ ўзявъ да и принявъ лѣсницу. Цыганъ отчинивъ вульле, да и глядитъ, ажно тамо-ка мѣдъ. Во ёнъ карпанувъ ножемъ, а восы якъ вылятять, да якъ стали яго кусать, ёнъ тогды кажа: «кумъ! подай скорѣй вонъ тоя!», а мужикъ яму подае то соломенку, то былинку, а цыганъ усе кричить: «ня тоя, а вонъ тоя», а самъ ня зная, якъ зовуть. Во а дали яго узяла немочь, ёнъ и павъ. Мужикъ тогды и пытая: «кумъ! можа дробину?»

— Ай кумокъ дай уже тяперъ грабину, да глядзи уже мою дятину.

Зап. воспит. Учит. Сеени. И. Адамовичъ

177.

ЦЫГАНЪ И КРЕСТЬЯНИНЪ

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, м. Шерешеве.

Одзинъ цыганъ зашовъ до одного господарà ў клуню (сарай) и обачивъ, що тамъ вѣлья много пауценя висѣло на стѣнахъ и стрѣхахъ. Цыганъ поглѣдзѣвъ, поглѣдзѣвъ на пауцене и сказавъ господару: «знаешъ що? гэто пауцене можно очи-

сьцици,—коли хочъ, я тобѣ яго очищу и ў твоей клуни его нигды не будзе». — «Що ты за гэта схочешъ?».

«А ощожъ, якъ пуврублевку, то будзе чиста клуня».

Той господарь сгодивса (условился, уговорился) зъ цыганомъ за пуврубля. Товды цыганъ взявъ запаливъ пауцене и воно выгорѣло всё, а стрѣха и стѣны хоть бы задымились одъ огня, воны остались цѣлы якъ и были. Товды господарь заплачивъ цыгану пуврубля и еще подзяковавъ. Послѣ гэтаго господарь пришовъ черезъ дзень ў клуню и обачивъ, що зновъ нашлосе много пауценя. Тутъ господарь постоявъ, погледзѣвъ на пауцене и сказавъ: «Э уже я знаю гету штуку, я уже самъ умѣю якъ очисьциць клуню одъ пауценя». И гето поговоривъ, самъ зъ собою и взявъ запалку (спичку) и запаливъ пауцене, а уже якъ запаливъ пауцене, то очисьчивъ не только пауцене, но и всю господарку и всю тую улицу, въ екой вонъ живъ, такъ що оставса одзинъ попэлъ и камѣне.

178.

ЦЫГАНЪ И ГОСПОДАРЬ.

Одзинъ цыганъ ўлѣзъ до одного господара ў комору, ксбъ що нибудзъ тамъ украсьци. Лазивъ вонъ тамъ, лазивъ и нашовъ тамъ сало, и давай его ѣсьци, но якъ вонъ выходивъ зъ коморы (кладовой), то попавъ ў хату до господара. Якъ тутъ вонъ обачивъ, що будзе беда отъ господара, то придумавъ хитросьць, якъ выйци изъ биды. Вонъ сказавъ такъ господару: «пане господару, на тобѣ сало! чортъ его приславъ много тобѣ». Той господарь злекавса и сказавъ цыгану: «Коли тобѣ давъ чортъ сало, то и неси его собѣ». Той цыганъ зарадововса, да давай Богъ ноги. Только его и бачали, все равно, що его чортъ понёсъ.

Обѣ зап. учен. Молод. учит. Сем. Осипъ Сивуда.

179.

КРАСНОБАЙКИ.

а) Витебск. губ. Леп. у., Чашиньки..

«Ванька, дзѣ быў?

— На рынкѣ, сударь.

«Што ты видзѣў?»

— Грошы по мошнамъ, калачи по ночвамъ, платки по карманахъ.

«Даў табѣ гривенникъ?»

— Даў, сударъ.

«Даў другой?»

— Даў, сударъ.

«Да дзѣ другой?»

— Да самы той.

«Што жо ты купіў?»

— Купіў горобку и засѣяў ніўку. Якъ удаўся горохъ! — тонокъ и високъ и на лисыця шырокъ.

«Вотъ то хорошо!»

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы свиньни, увесь горохъ повиытоптили.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо, да ня дужо. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — поўну кадку насоліў.

«Вотъ гэта хорошо.»

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы кошки, ўсю говядзину повиытаскали.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо да ня дужа. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — жонѣ шубку пошыў.

«Вотъ то хорошо.»

— Хорошо да ня дужа. Пошла жана на висьповідь, попъ кошки спознаў, шубу зъ яе содраў.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо, да ня дужо. Якъ судзіцца ды водзіцца, якъ судзіцца ды водзіцца — высудзіў два рога, чатыры нога и хвостъ доўги и сама красно. Згадайця: што гэта за штука?

«Да гэта корова».

— Поцѣлуй вѣ ж.... ды будзь здорова!

«Ды штожъ гэта за штука?»

— До гэта ня штука. Я поймаў такую штукѹ.

— Подъ гору бяжаць, зъ горы кулянца.

«Да гэта лисица»!

— У цябе ў вочахъ митусица.—Гэта еще ня штука. У мяне ёсьць штука. По ясу свищиць, бѣлыхъ овецъ ищиць.

«Гэта воўкъ».

— Бирагися, баринъ, штобъ васъ ня стоўкъ (сѣ́ль). Гэта яще нея штука. Ды вотъ у мяне штука: подъ гору бягуць, а зъ горы коцюца.

«Да гэта зайцы»!

— Поцалуй, баринъ, у яйцы.

Зап. мною отъ мѣщанки М. Коткевичевны.

180.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святоимцы.

«Откуль ты?»

— Зъ Ростова.

«Говораць тамъ водомылка вода змыла».

— Да змыла.

«Говораць тамъ хлѣбъ дзешевъ?»

— Да дзешевъ. Я за полушку купіў гороху осьмушку.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо да не дужо.

«Отчаго такъ?»

— Ъхаў звозчикъ сѣдой на кобылѣ гнѣдой, якъ удариў яе, такъ разсыпаў мой горохъ.

«Плохо твое дзѣло»!

— Плохо — плохо, да не дужо.

«Отчаго такъ?»

— А оттого жъ такъ: якъ я начаў гресьць да месяцъ — на-грозъ сколько понесьць.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо, да не дужо.

«Отчаго такъ?»

— А оттого такъ: якъ посѣяў я тѣй горохъ, якъ народзіўся тѣй горохъ рѣдокъ, росистъ и стручистъ.

«Хорошо твое дзёло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ унадзилися поповы свиньи — съдерли, умяли, ў навозъ скачали.

«Плохо, плохо твое дзёло»!

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ свиней бить да лупиць, къ сѣнокосу сало солиць — и насоліў семъ кадушекъ.

«Хорошо твое дзёло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ унадзилися поповы кошки — выволокли сало до крошки.

«Плохо, плохо твое дзёло»!

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ кошаць бить да лупиць и жанѣ зъ шкуръ шубу шиць.

«Хорошо твое дзёло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого, што была жана богомольна: якъ начала къ церкви ходиць, а попъ кадиць, — жана шубу сняла и попу отдала.

«Плохо твое дзёло»!

— Плохо — плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ начаў я попа судиць да радиць, — высудзіў корову съ пяцьцю пальцами.

«Гэто мядзвѣдзь! глаза табѣ продзеречь».

— Я табѣ про мядзвѣдзя раскажу: то мядзвѣдзь, што по полю бѣгаець, да всякъ хватаець.

«Ета воўкъ, што табѣ на толкъ».

— Я табѣ про воўка раскажу: то воўкъ, што по полю бѣгаець, хвостомъ слѣдъ заметаець.

«То заяцъ».

— Я табѣ про зайца раскажу: то заяцъ, што зъ засичка на засічакъ прыгаець да зернушки глотаець.

«То мышъ! Жану яго подвышъ».

— Я табѣ про мышъ раскажу: то мышъ, што по полю бѣгаець, зернушка собираець.

«Ето ворона, очи табѣ пропорола».

— Я табѣ про ворону раскажу: а то ворона, што по полю летаеть, зъ копъ зѣрна выбераець.

«То гракъ» ¹⁾.

— Отступъ дуракъ! Свѣтъ пройшоў — такихъ дуракоў не видаў, якъ ты.

Зап. учит. народн. училища. Н. О. Николаевичемъ.

181.

в) Могилевск. губ., Дубровны.

«Я дорогой шоў, я питаю, братъ знашоў».

— Гэто хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Питаю щербатъ».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа: я гороху купіў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Горохъ чарвивъ».

— Ото худо.

---

1) Гракъ а) птица грачъ; б) зѣвака. Сл. Носовича.

«Худо, да не дужа».

— А што?

«Я вупра выкырміў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Воўкъ вупра зъёў».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа».

— А што?

«Я воўка забіў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

Панъ шкурку отобраў.

Зап. учен. народн. училища Н. Трутко.

182.

г) Минск. губ., Новогрудскаго уѣзда, Коваленко.

«Чаломъ братъ»!

— Скудова братъ?

«Зъ Бирастова».

— Што жа тамъ, братъ, слышно?

«Архирей жéницца».

— Архіерей хорошій молодзецъ. Ъхаў я циразь яго дворець,
а ёнъ ходзиць да посвистывае.

«Чаломъ братъ»!

— Скудова, братъ?

«Зъ города Бирастова».

— Што тамъ слышно?

«Рыба зира (?)», рыбу ловили, соломой тушили, бокé посмолили.
Посѣяў я 3 чецварци горошку — ни сушоў мой горошакъ, ни
корёнычика».

— Вотъ братъ худо!

«Худо, да ня вельми ящо. Якъ зародзіў мой горошóкъ ды подь одзинь стручóкъ.

— Вотъ, братъ, слаўно!

«Слаўно, да ня вельми ящо. Якъ унадзился поповы свиньни, вытаскали мой горóшакъ до кореньчика. Якъ зачаў я поповы свиньни бици и кадушку мяса солици. Якъ занадзился поповы кошки, вытаскали мясо зъ кадушки».

— Вотъ, братъ, худо!

«Худо, да ня вельми... Якъ зачаў я поповы кошки бици, ды зъ ихъ шкуры лупици, своей жонцѣ шубу шици. Якъ *потрику*(?) познаў ды на честку насъ зъ жаной позваў. Попъ шкурки познаў, ды зъ моей жонушки шубу содраў».

— Вотъ, братъ, худо.

«Худо, да ня вельми. Якъ начаў я зъ попушкомъ бяцци, залобки волочицца—выбіў¹⁾ я зъ яго два рóга, чатыра нóги, доўги хвостъ (т. е. корову)».

Зап. учен. VIII кл. гимназій Коваленко.

ЛЕГЕНДЫ.

183.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ДІАВОЛА И БОЛОТЪ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

«Шель Спасъ по синему морю, видитъ море начинается, начинаютъ бить необыкновенно сильныя волны, появился громаднѣйшій водяной столбъ. Спасъ подходитъ къ этому столбу посмотри́ть, и видитъ въ срединѣ этого столба живого великана, поварачивающагося, но не могущаго встать. Спасъ взялъ этого великана и выбросилъ на берегъ. Явился такой красавецъ, что

1) Выбилъ здѣсь значить: сдѣлалъ. Крестьянинъ здѣшній, въ случаѣ обиды съ чьей либо стороны, обращается къ чараўникамъ или знахарямъ, которые, по его убѣжденію, въ состояніи превратить человѣка въ какое угодно животное. К.

красотѣ его изумился самъ Спасъ. Спасъ взялъ этого красавца и поставилъ его начальникомъ надъ всѣми ангелами. Этотъ красавецъ и началъ внушать ангеламъ неповиновеніе къ Богу. «За что, говоритъ, будемъ повиноваться Богу? Что такое чудное сдѣлалъ Богъ, сотворивъ человѣка? Мы и сами сдѣлаемъ такого же человѣка, еще лучшаго». Нѣкоторые изъ ангеловъ и соблазнились словами этого великана и помыслили въ себѣ: «въ самомъ дѣлѣ, за что мы будемъ повиноваться Богу? Пойдемъ и сдѣлаемъ такого же человѣка». Отправились и давай мутить небольшія озера и рѣки; трудились до такой степени, что отъ работы лица ихъ сдѣлались черны какъ уголь. Долго они мутили рѣки и озера, появились разнаго рода насѣкомыя, пресмыкающіяся и ползающія, но человѣка сдѣлать не могли. Тогда пришелъ къ нимъ Спасъ и посмотрѣлъ на нихъ съ гнѣвомъ. Лица этихъ непокорныхъ сдѣлались ужасно страшными; на головахъ выросли рога; вмѣсто языковъ у нихъ явились огненные жала. Другіе ангелы взглянули на нихъ, испугались и отступились отъ нихъ, а они и остались. Такъ какъ они помутили воды, превратили ихъ въ болота, то имъ и назначено жить въ нихъ. Съ тѣхъ поръ и до настоящаго времени черные живутъ въ болотахъ, мѣстахъ, устроенныхъ ими. Впослѣдствіи времени этимъ чернымъ стали давать различныя имена: чертъ, діаволъ, сатана, бѣсъ, и такъ далѣе. Различныя имена даны чернымъ оттого, что во время земной жизни Спасителя они различными способами старались искусить Господа.

Изъ статьи свящ. Симеона Нечаева: «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борисовскаго уѣзда» въ Минск. Епархіальныхъ Вѣдомостяхъ 1874 г., № 7. ч. неофициальной, стр. 231.

ПОЧЕМУ ЧЕРТИ ВЪ БОЛОТАХЪ ЖИВУТЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда Мстижск. вол.

«Быў одзінъ дужа прыгки а́няль на небѣ и ни хоцѣў ужо Бога слухаць, дыкь Богъ яго выкинуў зъ неба долоў за Анцыпора. Сядзѣў гэты Анцыпоръ доўго одзінъ на зямлі, а пасли и

проси Бога: «Надто», кажа, «мнѣ одному нудно; змилуйся, зроби мнѣ товаришша другого!»

Богъ ўзяў атрамэнту¹⁾, пусьціў капильку, дыкъ и стаў други чортъ. Анцыпоръ замѣціў, гдзѣ Богъ поставіў атрамэнтъ той, украў яго ды давай пырскаць ўсюды — дыкъ наробіў цѣлы мильлѣнъ войска чортоў и повёў ихъ къ Богу на небо: «Выходзи», кажа, «на пляцъ, будзимъ вояваць, цяперъ кroleўство ужо мое!»

Богъ стоіць сабѣ. Нѣшто зъ далёку загурчэло, блиснуло. Анцыпоръ двизицца: «што гэта»? Богъ кажа: «Гэта моё войско идзець!» Только сказаў, — громъ и блискавицы якъ загрымѣли, заблестали, стали пируны страляць — страхъ! ўсё небо сколыхнулося, затраслося, дыкъ чэрци и попадали — куды которы: хто ў болото, которы ў воду, которы ў лѣсь, которы ў пбля — куды попало. Зъ тыхъ поръ тамъ и сидзяць. Цяперъ св. Ильля якъ увидзя гдзѣ которого, и смале яму пяруномъ туды».

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавья Стрэічченка.

185.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ КОНЯ.

Гродненск. губ.

Даўней, кажучъ, бороноваў чаловѣкъ, а чортъ пришоў, сѣў на борону и чаловѣкъ не могъ поцягницъ бороны. Тогда Богъ сказаў на чорта, штобы ёнъ быў конемъ — и чортъ стаў конёмъ, и зъ тыхъ поръ стали на свѣци кони.

Зап. учен. Свислоч. учит. сем. Мышко.

186.

БОГЪ, СПАСЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ. и у.

Прежде сотворенія міра Мацеръ Божжа сядзѣла у мора зъ Исусомъ Хрыстомъ. Ишоў чортъ и встрѣў Бога. Богъ говориць: «пдзи ў мора, возьми тамъ камень и земли». Чортъ пошоў, камень ўзяў, а земли только хоцѣў ўзяць, дыкъ Исусъ Хрыстосъ ня

1) чернила.

попусьціў, хоцьў яму голову одсѣчь, дыкь ёнъ мечъ прыдзержаў рукой, а землю ўзяў ў ротъ. Вышоўши на берагъ, чортъ даець Богу камень, а Богъ патаиць: «А гдзѣжа земля»? А чортъ яму кажиць: «якь я хоцьў зямлю браць, дыкь Ісусъ Хрыстосъ хоцьў голову одсѣчь, дыкь я прыдзержаў рукою мечъ, а зямлю ўзяў ў ротъ: вой ена!» Тогда Богъ сказаў яму: «счасьщця твоя, што ты вышоў зъ мора, а я хоцьў цябе истрабиць, но тольки я тябе пестраблю ящо!». Чортъ пошоў и ничаго ни сказаў. Такъ яны и развойшлись.

Зап. мною отъ быв. дворовой.

187.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ МЕДВѢДЯ.

а) С. Маделино, Витеб. уѣзда.

Зъ даўна Богъ ходзіў по зямлѣ, цяперъ ужо ня ходзиць, — ну и захоцьлося мужику зъ жонкой спужаць Бога. Яны прыбяднѣли, бѣдно жили. «А што ёнъ ходзиць, насъ ничымъ ни надзиляиць; спужаимъ жа и мы яго!» И стали думаць, якъ яго спужаць. Подлѣзимъ подъ мостъ и замычамъ, а Богъ успудзицца насъ. А Богъ сказаў: «коли жъ вы такъ замычали, то и будзице вѣкъ мычаць», и обярнуў ихъ мядзвѣдзями. Зъ того и мядзвѣдзи стали.

Зап. М. Игн. Хмѣлевская отъ крестьянки Ганны Алексѣевны (женщина лѣтъ 50-ти).

188.

б) Ковенск. губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Одзинь челоувѣкъ зыхоцьлѣ ошукаць Христа, ёнъ подлѣзъ подъ мостъ, чырезъ который шелъ Христосъ и зачалъ мырма-таць: мр. мр. мр! какъ мядзвѣць. Христосъ зналъ, што гэта былъ чыловѣкъ и гыворить яму: «Мырмачи-шь ты съ ныни до-вѣк!» и обярнулъ яво въ мядзвѣдзя. Вотъ тольки пыцямницесъ (присмотритесь) въ мядзвѣдзя, какъ разъ такіи поги, кыкъ въ чыловѣка.

Зап. учит. народн. училища. г. Гайдуконъ.

189.

в) Витебск. губ., Леп. уѣзда, с. Вѣтрино.

Ишоў одзінъ разъ панъ Езусъ зъ учнями; ажъ ўздумалося одному чилавѣку спужаць яго. Вотъ ёнъ стаў ракомъ за лясиняй. Той стаў, и дожидайць, коли ёнъ подойдзць. Якъ тольки панъ Езусъ подойшоў къ яму, то ёнъ высунуўся изъ-за дзиравины и крыкнуў: «Га!» Панъ Езусъ ни улякнуўся, али сказаў тому чиловѣку: «Ну, чиловѣча, ты стаў на карачкахъ, якъ звѣръ, такъ и будзись жа ты вѣкъ звяромъ». Вотъ зъ гэтой поры и зачаўся млдзвѣдзъ; одътого у яго и подошвы на ногахъ, быць у чиловѣка.

Зап. Свящ. І. Вик. Копецкій. Ср. Чубинскаго «Труды», I, стр. 50—51.

190.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ВОЛКА.

Витебск. губ. и уѣзда, сел. Маделино.

Богъ сотвориў чаловѣка изъ глины, а чортъ сотвориў воўка и стали зъ собой закладѣцца, Богъ гово́рыць: «Мое лѣпша», а ня-доброй гово́рыць: «Мое лѣпша». Спираюцца, а Богъ кажыць: «Ты самъ на свою работу будзешь тукаць, а моя работа будзць ўсяму свѣту радосьць, вотъ тольки поглядзи на мою работу, зъ іе ўвесъ свѣтъ завядзецца, а вотъ одступи и глянь на свою». Нядобрый одступіў, а воўкъ ўскочіў и побѣгъ и вужаки за имъ попоўзли. Тоды чортъ отвярнуўся и крикнуў: «Гаму!», а Богъ и засміўся: «А што» гово́рыць, «чы ни казаў я, што ты и самъ будзись на свою работу тукаць?», ну и вѣкъ ўси на воўка тукаюць. А Богъ засміўся — дый самъ сабе подзяковаў, што ёнъ самъ зъ своей работы засміўся.

Зап. М. Иг. Хмѣлевской. Ср. «Труды» Чубинскаго I, стр. 52.

191.

ГОЛОДНЫ ВОУКЪ.

а) Гродненск. уѣздъ, дер. Ревки.

Одзінъ разъ воўкъ голодны пошоў до Бога їсьць просиць. Богъ кѣжа яму: «Пойдзи зѣїшъ лысаго коня.» Воўкъ прышоў до кóней и бачиць—ўсѣ кони чорные, потому што чаловѣкъ замазаў

конямъ лысину. Воўкъ прышоў зноў до Бога на жалобу и кажа, што чаловѣкъ замазаў коню лысину. Тайды Богъ сказаў воўку: «Пойдзи, зѣѣшь чаловѣка». Воўкъ прышоў до чаловѣка и кажа яму: «Богъ сказаў мнѣ зѣѣсьць цябе». Чаловѣкъ кажа воўку: «Позволь мнѣ умыцца!» Воўкъ позволіў. Чаловѣкъ умыўся и кажа воўку: «Дай хвоста уцерциса». Воўкъ даў хвоста, чаловѣкъ екъ окруціў хвостъ кóле руки, да екъ ўзяў биць воўка — и забіў яго.

Зап. учен. Свислоч. Учительск. Семинаріи Мышко.

192.

б) Той же губ., Слонимск. уѣзда, Костровиской волости, дер. Задворье.

Нѣколи воўкъ прышоў до Бога їсьци просиць и говориць: я їсьци хочу. «Пойдзи ты», каже яму Богъ «зѣѣшь плоціцу». Воўкъ пошоў до ракі и вгледзѣў плоціцу: ловіў, ловіў — и ни поймаў. Ёнъ отыйшоў и увидзѣў корову и говориць: «Ўсе роўно: хоць плоціца, хоць яловица; пойду я яе сзѣмъ». Пошоў сзѣў и ни подѣў.

Приходзиць другі расъ къ Богу и говориць: «Боже, Боже! я їсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты сзѣѣшь вокуня». Воўкъ пошоў къ рацѣ и вгледзѣў коня и говориць: «Ўсе роўно: ці конь, ці вокунь, пойду, яго сзѣмъ!» Пошоў, сзѣў и ни подѣў.

Прышоў и трейци расъ до Бога їсьци просиць и говориць: «Боже, Боже! я їсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты, сзѣѣшь на пятнаццаць грошай». Воўкъ пошоў и вгледзѣў кобылу жъ жеребямъ и говориць: «Кобыла дзесяць грошай, а жеребя пяць грошай, — пойду, ихъ сзѣмъ». Пошоў сзѣў и такъ и ни подѣў.

Приходзиць чацверты расъ къ Богу и говориць: «Боже, Боже! я їсьци хочу». Тогды Богъ сказаў яму: «Я табѣ гаворіў сзѣѣсьци на пятнаццаць грошай, а ты такую зробіў шкоду чаловѣку». Послѣ Богъ сказаў воўку: «Пойдзи ты сзѣѣшь то, што ў лѣси кўкае». Воўкъ пошоў ў лѣсь, скакаў по кустамъ и ничего не поймаў. Послѣ почуў, што чаловѣкъ рубая дровы и гаворіць: «Усё роўно, ці кука, ці стука, — пойду я, яго сзѣмъ». Прышоўши къ чаловѣку, воўкъ и говориць: «Вялѣў мнѣ Богъ цябе сзѣѣсьци». — «Ты

бачишь», каже яму чаловѣкъ, «што я зъ головы кашливы и весь помаранъ; якъ же ты будзешъ мяне ѣсци? Пойду я вмыюся». Ёнъ пошоў, высякъ дубину и пришоўши къ воўку, каже: «Подай мнѣ хвостъ вцерцися». Воўкъ подаў; а чаловѣкъ ўзяў да закруціў вокрухъ руки да якъ начаў яго биць, такъ воўкъ одорваў хвостъ и побѣхъ и позваў много воўкоў. А чаловѣкъ ўзлѣзъ на елку. Якъ тольки воўки пришли, такъ и постали одзинъ на одномъ, и капъ еще одзинъ, ци два, то досталипъ чаловѣка. Тогда чаловѣкъ сказаў: «Кому, кому, а куртачу потопчу: одорваў я яму хвостъ, одорву и голову!» Куртачъ сполохаўся, выскочіў и побѣгъ. Яны догнали яго и разорвали.

Зап. учен. Свислочск. Учительскій Семинаріи Ив. Бартошъ.—Ср. Легенды Аванасьева, стр. 107—9.

193.

в) Могил. губ., Гомельск. уѣзда, сел. Старо-Юрковичи.

Живъ сабѣ нищасны вовкъ. Ня могъ ёнъ ничо́го сабѣ доставать. Отъ приходя вовкъ икъ Святому Ягорью и говора: «Господи! я хочу ѣсць». Ягорья й кáжа: «Иди икъ рѣйци: тамъ богато ходитъ гусей, дакъ и съѣжъ ихъ». Приходя вовкъ икъ рѣйци, встрикантъ гусей и говора: «Гуси, гуси, я васъ исьѣмъ». — «За що ты насъ будашъ ѣсць? ты луччай послухай, икъ ми заграимъ, ми добрые музыканты». Отъ гуси закричали, замахали крыльямъ, а вовкъ стоять да ногой тупъ! тупъ! п кода ёнъ поднявъ морду, гуси вже пуляѣли. Отъ ёнъ приночувавъ, и на завтра ни́ща¹⁾, приходя икъ Ягорью: «Господи, я хочу ѣсць!» А я табѣ казавъ пзѣѣсть гусей». — Да яны вляѣли. — «Ну тамъ за гумномъ ходя свинья да й вельми большая, дакъ иди, яе псьѣжъ!» Вовкъ приходя икъ свинѣ. «Свинья, свинья, а свинья! я табѣ псьѣмъ!» — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мене будашъ ѣсць? ты лучъ послухай моѣ пѣсьни: я добрая пѣсинница». Огъ свиння куви, куви! да икъ назбиравалась богато свинней, икъ почали вищать да вовка матать. Дакъ ёнъ икъ вырвався, да самъ сабѣ и думая: «Дуракъ я, що ѣсць хочу, а пѣсинь слушаю». И опять приходя къ

1) т. е. на ща: на тощакъ.

Ягорью. «Господи! я хочу їсьть!» — А я табѣ вилѣвъ иззѣсть свинью. — «Да ина утикла». — Ну тамъ у поли ходя баранъ, ди иззѣшь яго. — Отъ приходя ёнъ къ барану: «Баранъ, а баранъ! Я тибѣ иззѣмъ!» — «А вовкъ, ты вовкъ! отъ еще треба лупить да и рвать! иди лѣчъ стань ў лощини, да ротъ разявъ, дакъ я табѣ самъ ўскочу». Вовкъ ставъ, а баранъ разогнався, да икъ гипнувъ яго въ лопъ, а самъ швидко втикатъ; вовкъ привярнувся, а яго вже и ня видно. Вовкъ пириночувавъ и опьять приходя икъ Ягорью: «Господи! я хочу їсьть!» — Ажа я тибѣ казавъ иззѣсть барана. — «Да ёнъ убѣгъ». — «Ну йди, тамъ поповъ парубокъ сячеть дрѣви, дакъ иди да иззѣшь кобилу; ось тамъ попадешъ». Побѣгъ вовкъ ў лѣсъ: кобила, кобила! я тибѣ иззѣмъ! — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мине будашъ їсьть? ось у мине граматка: нуть почитай!» Вовкъ вискалився и зуби вискаливъ, а кобила яго икъ цѣпнула — ажъ ёнъ пирикувиркнувся, а кобила оторвалася и ну куды выднa. Вовкъ уставъ, глядять, — стоитъ парубокъ. «Парубокъ, парубокъ! я тибѣ иззѣмъ!» — За що? — «А за то, що кобила втикла». — «Не їшь мине, вовкъ! Я лучъ дамъ тибѣ гуся, да що и по пьстру». — Гляди, щобъ була правда!» — «Будать правда». Отъ скоро забрихали собаки и парубокъ узнавъ, що вже вовкъ тутъ, винисъ яму гуся. Вовкъ иззѣвъ и кажа: «А пестрить коли будашъ?» — «А зарáзь!» Отъ ёнъ вилѣвъ чиялкомъ нагрѣтъ укропу ¹⁾, а самъ винисъ мѣхъ и кажить: «Ну лѣсъ сюды!» Вовкъ ўлѣсъ. Отъ ёнъ завизавъ хохоль, и ставъ лить укропъ. Кидався вовкъ, кидався то на той бокъ, то на сей бокъ. Отъ вовкъ продравъ мѣхъ и утѣкъ; на динъ бокъ посмотра — голо, на други посмотра — голо. «Ну правда попястривъ, спосиби!» Отъ вовкъ изновъ иде къ Ягорью. «Господи! я хочу їсьть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ иззѣсть кобилу. — «Да ина утикла». — «Ну, онъ тамъ изъ одного силá въ другою идетъ кравецъ, дакъ иди яго иззѣшь.» Приходя вовкъ пкъ кравцу: «Кравецъ, а кравецъ! я тибѣ иззѣмъ!» — «Щожъ ты будашъ їсьть, ни знаючи, сколько треба. Ты луччай стань задомъ, дакъ я отмѣрюю». Отъ ёнъ ставъ, а кравецъ икъ ставъ яго трипать зилѣзнымъ аршиномъ: крутився, крутився,

1) Укропъ — вскипяченная вода, кипятокъ. Слов. Носовича.

оторвавъ сабѣ хвостъ и побѣгъ куды видна. Прибѣгъ на лугъ, полижавъ, полижавъ да изновъ приходя къ Ягорію: «Господи! я хочу ѣсть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ изѣсьть кравца. — «Да я ни-посѣливъ». — «Ну отъ ёнъ теперь и съ другого силá идетъ въ третія, дакъ иди да назъбирай вже богато вовковъ». Отъ ёнъ назъбировъ богато. Бачить кравецъ, що бяжить богато вовковъ, швидко побѣгъ ў лѣсъ и взадрався на хвою. Прибѣгли вовки й годаютъ, щобъ яго достать. Отъ куцахвосты говоритъ: «Я стану, а ви на мине становитесь». Всѣ вовки и лѣзутъ одинъ на другого, отъ вже яго достають, а ёнъ, сѣдячи и говора: «Кому, кому, а тому пестромѹ куцохвостому, икъ соскачу, — дакъ задамъ!» Испугався куцы, да съподъ вовковъ втикать, а съ яго: бу, бу, бу... Икъ рассердились тоды вовки; порвали куцаго на шматки. А кравецъ изълѣзъ, пирихристився, да и пошовъ, куды яму треба було ити.

Зап. учит. народн. училища г. Батуринъ.

194.

ВРАЖДА ВОЛКА, СОБАКИ, КОШКИ И МЫШКИ.

а) Гродн. губ.

Во времена стародавнія волкъ, собака, кошка и мышъ жили межъ собою дружно, не враждовали, а другъ за друга стояли и ни въ чемъ недостатка не терпѣли. Разъ волку какъ-то пришлось пѣкоторое время поголодать. Приходитъ онъ къ Богу и просить пропитанія. Богъ выдалъ ему грамоту на свободное испрашиваніе себѣ милостыни по деревнямъ и селамъ. Съ этой грамотой волкъ и отправился на нищенскій промыселъ. По дорогѣ ему пришлось перейти по кладкѣ черезъ какую-то рѣчонку и по неосторожности, упалъ въ воду, и такъ смочилъ свою грамоту, что ее невозможно было вскрыть безъ предварительной высушки. Добѣжавъ до ближайшей деревни, волкъ вбѣжалъ въ первую избу и попросилъ тамъ хозяйскую собаку оказать ему дружескую услугу и высушить его промокшую грамоту, а самъ, тоже мокрый, отправился сушиться въ овинъ. По уходѣ волка собака тотчасъ бережно, насколько было возможно, разостлала эту грамоту на грядкѣ, а за недосугомъ присматривать за сушкою поручила лежавшему

тутъ коту, съ просьбою передать эту бумагу волку, когда онъ за ней придетъ.

Между тѣмъ кошка заснула и высохшая вскорѣ грамота упала съ грядки на землю и попала въ зубы прибѣжавшей мыши. Та, ничего не зная, что это за бумага, изгрызла ее почти всю и оставшіеся отъ нея клочки затащила въ свою норку.

Когда волкъ вернулся въ избу и узналъ о случившемся, то сталъ бранить своихъ товарищей. А такъ какъ никто изъ нихъ признать себя виновнымъ не хотѣлъ, то они всѣ между собою перессорились окончательно. Волкъ былъ въ отчаяніи, потому что больше одной грамоты ему не могло быть выдано. Взылъ онъ, бѣдный, благимъ матомъ и съ ожесточеніемъ набросился на собаку, которой только послѣ продолжительной борьбы удалось вырваться изъ его лапъ. Тогда собака, въ свою очередь, въ изступленіи бросилась на кошку и не выпустила ее изъ своихъ лапъ, пока не искусила ее донельзя. Тутъ кошка опрокинулась на мышъ, главную виновницу несчастья волка.

Съ тѣхъ поръ и ведется взаимная вражда и ненависть между волкомъ, кошкой и собакой.

Изъ записи Н. Я. Никифорова.

195.

б) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстисжск. вол.

Пёршь и собака мѣѹ шляхѣтскія папѣры. Ну вядомо: гдзѣ яму зъ ими носицца. Отдаѹ ёнъ коту и проси: «сховай, братко, (першь собака, котъ и мыши были зъ собой ву дружбѣ) подъ страху дзѣ высоко, тамъ цалѣй будзиць». Котъ азяѹ ды отдаѹ мышамъ сховаць подъ подлогу, бо бояѹся, што подъ стрѣхой найдзе хто. Адыли, бача собака, што яго ніхто не шанѹе,—окрыѹдыѹся, мысля: «яшъ имъ покажу, хто я таки!» Пошоѹ къ коту, проси достаць паперы. Той полѣзъ къ мышамъ,—ажъ яны даѹно ихъ зѣѣли. Ну зъ тыхъ поръ у ихъ и пошли гѣто нинависьць одзинъ къ другому: собака на ката, а котъ на мышъ.

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

196.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ АИСТА.

а) Минск. губ. и уѣзда.

Аистъ это человѣкъ, обратившійся въ птицу по слѣдующему случаю.

Однажды Богъ собралъ всѣхъ гадовъ и лягушекъ въ кожаный мѣхъ, отдалъ ихъ человѣку и велѣлъ утопить ихъ въ рѣкѣ, строго на строго запретивъ ему развязывать мѣшокъ. Человѣкъ пришелъ къ рѣкѣ и, подстрекаемый сильнымъ любопытствомъ, посмотрѣлъ, что именно принесъ топить. Но не успѣлъ онъ развязать мѣшокъ, какъ оттуда выпрыгнуло множество гадовъ и лягушекъ и разбѣжались по болоту. Тогда Богъ сказалъ человѣку: «Собирай же, пока не соберешь всѣхъ!» А чтобъ ему было удобнѣе собирать, превратилъ его въ птицу.

Аистъ или *буселъ* у крестьянъ называется вѣщей птицей. Чтобы удобнѣе пользоваться его предсказаніями, они устраиваютъ ему гнѣзда вблизи своихъ жилищъ и убѣждены въ томъ, что, если не будетъ въ гнѣздѣ никакого металла, то не будетъ и аистовъ, ради чего и кладутъ туда желѣзо и мѣдь.

Предсказанія аиста выражаются слѣдующимъ образомъ: онъ каждую весну выбрасываетъ изъ гнѣзда яйцо или птенца. Когда выброситъ яйцо, то будетъ хорошій урожай, такъ что можно будетъ купить хлѣба за яйцо, а когда птенца, то и за дитя не купишь.

Изъ записи ученика Несвижской Учительской Семинаріи Ломако.

197.

б) Ковенск. губ., Ново-александр. уѣзда, м. Дукшты.

Давнѣй говорятъ была гарастъ много гадоу, лягухъ, жабъ и другой поскудный твари. Вотъ, одзинъ разъ Бохъ и захоцѣлъ умерцвиць гѣту пѣскуць, штобы яны ня мѣшали чиловѣку хорошо жиць на свѣци. Взяў Богъ два мѣшка: въ одзинъ поклаў гадоу, а въ другій лягухъ и жабъ, завязаў крѣпко мѣшки и вѣлеў бабы

нясці гэты мѣшки въ болото и утопиць ихъ тамъ. Богъ знаў, што баба всякая цикавая (любопытная) и видно за то пригрозиў ей ня развязываць мѣшокъ и ня глядзѣць што тамъ есьць. Принесла баба гэты мѣшки къ болоту и уже хоцѣла кинуть ихъ туда, ды ня вцярпѣла... Смерць зыхоцѣлось ей пыглядзѣць... Яна возьми и развяжи мяшки, — а гэта паскуць скокъ, скокъ за мяшкомъ, и разбѣглась: которая въ болото, которая въ лѣсъ! Богъ рыссярдзился на бабу и велѣль ей собраць все гэта, а штобы ей было лучше сыбираць Богъ яну обярнуль въ бацяна зъ долгимъ носымъ и зъ долгими ногами ходзиць пы болотымъ.

Гэта была правда, коли нибуць. Вотъ тольки пыцямись (присмотриись, наблюдай) въ бацяна: чорный хвостъ, гэта за то, што въ баба была чорная сподница (юбка). И ня ядуть яго за то, што ёнъ зъ челоўка. Коли ня хошъ видиць гадзину (змѣю) лѣтымъ, тыкъ какъ первый разъ видишь весной бацяна, зывяжи ны хрестку вузялокъ, тыкъ и ня видишь никогда и ня вкуситъ (не ужалять) тогды.

Зная объ этомъ суевѣрїи, крестьяне, увидѣвъ въ первый разъ аиста, завязываютъ на ниточкѣ своего креста узелокъ, чтобы не ужаляла змѣя и чтобы не увидѣть ее. «Вбиваць бацяна большой грѣхъ.»

Зап. учит. народн. учил. г. Гайдуковъ.

198.

НАКАЗАНИЕ АИСТА.

Слуцк. уѣзда, дер. Ячево (подъ самимъ Слуцкомъ).

Коли Богъ зробіў жабоў, ящерицоў и ужоў, то узложіў ихъ ў мѣшокъ и даў яго тримаць бацяну, сказаўши, кабъ ёнъ туды ня глядзѣў.

Бацяна узяла циковасць и ёнъ расхилиў мяшокъ, кабъ поглядзѣць, што тамака ёсь. Якъ гэта ёнъ расхилиў мяшокъ, такъ ўсѣ ящерицы, жабы и повыскакивали. Пришоў Госпоць, да якъ увидзѣў, што бацяна повыпускаў ўсѣхъ зъ мѣху, то ўзяў дубца и зачаў бацяна гасиць по заду, отъ гэтаго у бацяна задъ черны,

и казаў яму Богъ: «Усю жпсць ходзиць табѣ по болоту и збираць тыхъ жабъ, што повыпуцаў.

Записана учен. слущк. гимн. А. Харлашповичемъ отъ крестьянина дер. Ячсво подъ самымъ Слуцкомъ.

199.

ПОЧЕМУ КРЕСТЬЯНЕ СЧИТАЮТЪ ГРѢХОМЪ УБИТЬ ЛАСТОЧКУ.

Смоленск. губ., Бѣльск. уѣзда, Поникольской волости, дер. Межененка.

У насъ ў деревни говоряць: «Хто касатоцку (ласточку) забьець, яму ў во адъ влзиць». Матка казала: коды Суса Христа на хрѣсть вялі и стали ены, ўраги, Христа на хрѣсть распинаць, до гоўздёмъ рупки, ножки прибываць, а виробы ўсё лятали да надъ Христомъ сдекались, ены, виробеюшки, крылышкамъ махали, ў носикахъ гоўздзи брали, ўрагамъ подавали. Ўраги потьнуць зобиваць, а виробы зацприкаюць: ены радовались, какъ Суса Христа мучили. А тутоцка ляцѣли зъ за синя моря касатки, ены енто увидали и стали промежъ себя крицаць. Наляцѣли ены на ўрагоў, стали у нихъ гоўзде отнимаць, наляцѣли ены на воробьеў, — стали воробьеў отъ Христа отгоняць. И сказаў Сусъ Христось: «Касатоцки, птушки дробныя! вы мяня, Суса Христа, во какъ жалѣете! а положу я, Сусъ Христось, такое словетушко, кабы да людзямъ васъ не трогаць, не вбиваць, кабы вамъ, касатушки, стужи во вѣкъ не видаць! а хто васъ забьець, у того рука отсохнець». А сказаў Сусъ Христось: «Кабы вамъ, воробьи, по мецѣли, по стужѣ лятаць! кабы вамъ, воробьи, хлѣбнаго зерна не видаць, а коли хто васъ забьець, на тымъ грѣха нѣтути», кабы васъ, касатки, отъ Христа отгоняли, а наляцѣли касатки на виробеёў цѣмной тупей, а разогнали воробьеёў отъ Христа того.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки своей, ученицы, Н. Григорьевой.

200.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ДЯТЕЛЯ.

Дятель произошелъ отъ чловѣка по слѣдующему случаю.

Въ одно воскресенье пчеловодъ пошелъ въ лѣсъ, чтобы сдѣлать борть для пчелъ; взлѣзъ на сосну и началъ ее долбить. Богъ,

увидѣвъ это, сказалъ: «долби постоянно!» и превратилъ его въ дятла.

201.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ЛЕТУЧЕЙ МЫШИ.

Летучая мышь или *кожанъ* произошла изъ обыкновенной мыши слѣдующимъ образомъ. Обыкновенная мышь разъ съѣла косточку изъ той говядины, которую освятили на Пасху, отъ этого и обратилась въ летучую.

Если она, по увѣренію крестьянъ, своимъ крыломъ дотронется до головы человѣка, то она вся покроется нарывами или шолудями. Поэтому они избѣгаютъ встрѣчи съ нею во время ея полета и истребляютъ ее, гдѣ только къ этому представится случай, послѣ чего тщательно вымываютъ руки, чтобы не заразиться названной болѣзью, когда прикоснешься ими къ головѣ.

Оба изъ записки учен. Несвижск. учит. сем. Ломако.

202.

О ПЧЕЛѢ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

Шелъ Спасъ лю синему морю и видитъ: среди моря камень. На этомъ камнѣ сидитъ прекраснѣйшая дѣва и плачетъ: что падеть слѣзка — вылетитъ пчелка.

Спасъ, взглянувъ на эту прекрасную дѣву, былъ тронутъ ея слезами и самъ не могъ удержаться отъ слезъ. А потому и сказалъ этой прекрасной дѣвѣ: «Пусть же и моя слезка будетъ между твоими!» Пала слеза и вылетѣла великая пчелка — матка. (Николай Ивановъ Добышъ).

Изъ ст. св. Симеона Нечаева. «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борис. уѣзда. Минск. Епарх. Вѣдом. 1874 г. № 7, ч. неоф., стр. 233.

203.

О ПЧЕЛАХЪ.

Витебск. губ., Невельск. уѣзда.

Создалъ Богъ шмелей, а чортъ пчелъ. Видитъ Богъ, что мало

у него толка и дохода: рой весь у него разлетится, куда ни попало, да и меду нѣтъ. Зашелъ онъ къ чорту посмотрѣть, что у него дѣлается. Тотъ накормилъ его медомъ. Понравился Богу медъ и ему завидно стало. «Будемъ», говоритъ онъ чорту «мѣняться». Чортъ, разумѣется, не согласился. «Ну, такъ ладно», говоритъ Богъ, «вижу, что съ тобою ничего не подѣлаешь, такъ уступи мнѣ хоть одну пчелу!»

Подумалъ, подумалъ чортъ да и согласился. Богъ взялъ отъ чорта пчелу, дунулъ на нее и стала она маткой¹⁾. Запѣла матка, зазвенѣла и стала подыматься вверхъ: пчелы всѣ поднялись за ней да и улетѣли. Богъ чортъ и остался ни съ чѣмъ, а у Бога—и медъ и воскъ.

Сообщ. студент. Медико-Хирург. Ак. С. Ѳ. Максимовымъ.

204.

ШЕРШНЕВАЯ ОСА.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда.

Пчелъ первоначально Богъ сотворилъ однихъ полезныхъ на благо человѣку. Чорту это завидно стало и сталъ онъ неотступно просить Бога предоставить ему въ пользованіе хоть пѣсколько такихъ пчелъ. Разгнѣванный этой дерзостью чорта, Богъ схватилъ цѣлую треть пчелъ и бросилъ ихъ ему прямо въ лицо. Отъ сильнаго удара пчелы вдругъ стали крупнѣе и разлетѣлись въ разныя стороны, а отъ прикосновенія къ чортову лицу—черными и получили способность больно кусаться. И теперь еще шершневая оса прежде, чѣмъ укуситъ человѣка, старается ударить его въ лицо.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ по разсказу ученика Свислочск. учит. семинаріи Кугача, уроженца Пружанск. уѣзда.

---

1) Какъ видно изъ разсказа, у пчелъ, въ бытность ихъ подъ началомъ чорта, матки не было. Было ли это оговорено разсказчикомъ—не помню. М.

205.

О ВШАХЪ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Когда Богъ сотворилъ первыхъ людей, то они были чисты и не знали, что такое вши. Но одна баба съ дочерью, скучая бездѣлемъ, какъ-то разъ сказала: «Ахъ, Божа ласкавы! не маю жадной работы; дай ты мнѣ, Божа, зъ неба хоць козулекъ (маленькія пасѣкомыя), то я буду ихъ бици». Богъ на нее разгнѣвался и послалъ ей цѣлую жменю *вашей* (вшей) и яны такъ расплодзились, што яна съ дочкою не могла ихъ перабиць,—яны загрызли ихъ на смерць. Отъ гэтого воши расплодзились на цѣломъ свѣцѣ.

Изъ записи псаломщика И. Онуф. Карскаго.

206.

ОТЪ ЧЕГО КОЛОСЪ ХЛѢБНЫХЪ РАСТЕНІЙ ТЕПЕРЬ ТАКЪ МАЛЪ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Даунѣй дужа добро было жиць на свѣци. Самъ Богъ ходзіў по зямлѣ, жиў мижды людзьми, навучаў ихъ добру, оберегаў отъ злого. Тогды пановала на зямлѣ праўда, а крыўда по задворкамъ ховалася. Людзи доживалися доўгого вѣку, были дужи, крѣпки — вѣкъ вѣковали, ни бяды, ни напасьци, ни якой хворобы не знали. Усѣ роўно працовали, гора ня мѣли, бо усяго было много. Зямли — паши сколько хочешъ, а посеешъ — по локця колосы рѣдзиць, а зерня на жици, якъ той бобъ. Дожъ выпадаў ў пору, ў пору стояла погода. Граду нхто и не бачіў. Круглый годъ стояло цѣп-лоя лѣто. У лѣсахъ росли садовыя дрэвы, а на ихъ яблыкъ и грушъ — и не обобратца. Были мядовые крыницы, зъ ихъ цякли солодкіе рѣпки. Звяры водзилися смирные, другъ дружки не драпали¹⁾, а, якъ тые зайцы, травой кормилися. Але прогнѣвали людзи

1) Драпаць: драть. Слов. Носовича.

Бога; прокляў Ёнъ и людзей и зямлю и покинуў насъ грѣшныхъ.

За одну кобету (кабъ ей ни дна, ни покрышки) мы такъ покутуемъ ¹⁾. Была ина богатая, ўсяго мѣла здоволь, али такая зайзросная уродзилася, такая злая, што и цяперешнимъ свѣтомъ коли пойскаць — рѣдко знайдзешъ.

Намолоціў яе мужъ пшаницы и зъ першаго умолоту заходѣли блиноў поспытаць.

Пячѣ тая кобета блины. Тымъ часомъ успаскудзилось яе дзicia. Што жъ ина робиць, поганая? Ўзила блинъ и обцерла имъ паскудства, опаганила даръ Божій...

Ажъ заходзиць къ ей чировѣкъ — подорожникъ. «Спорня табѣ ў дзяжу!» кажа такъ. Ина и не подзяковала. «Зайшоў я къ вамъ трохи отпочинуць и дай мнѣ чаго нибудзь перекусиць на дорогу, бо иду я зъ дальней стороны — здорожіўся ²⁾» — каже той чировѣкъ. А ина — нима того, кабъ приняць чужака, почастоваць яго якъ повинно быць — пожалѣла навѣтъ блина горячаго, а подняла зъ зямли той опаскудженный и дае тому чировѣку: «ѣшь, каже, живися!» А гэта, выдаць, быў самъ Богъ. И каже Ёнъ: «Коли вы Божжаго дару не шануеце, чужака не почитаеце, полюцку не принимаеце, дыкъ вы Божьей ласки не варты». И прокляў Богъ зямлю. Зробилася ина якъ камень, — сохой ня уздыарешъ. Погода змянилася: то палы ³⁾, то стужа. Солодкіе рѣки повысыхали, трава пожоўкла, лисьця поспадали. Наступіў голодъ, моръ. Мруць людзи якъ мухи; ѣсьци нечаго, што мѣли, то зѣли.

Стали тогда выць звяры, собаки, кошки... стали жалковаць до Бога: «За што ты, Божа, насъ караешъ — голодомъ морешъ? Чимъ мы провинилися? Мы твою ласку помнили, твоего приказання не рушили, жили такъ, якъ ты намъ наказываў. Пожалѣй ты хоць насъ, — не губи голодомъ и холодомъ!

И ўмиливаўся Богъ надъ живѣлами. Послаў на землю дожъ; зробіў такъ, што у насъ половина на году холодно — зима, по-

---

1) терпимъ, страдаемъ; 2) Здороживацца — сильно устать отъ дороги. Слов. Носовича; 3) засуха.

ловина цело — лѣто. Зима на людзей, лѣто на звяроў. Урождай стаў посылать толькі на звяроў, на собакъ, на кошакъ, на короў. Ихъ лаской мы живемъ, ихъ хлѣбъ объѣдаемъ, а на сябе повинны працываць шіро до поту, до кроваваго мозоля. И Богъ людзей покинуў, узыйшоў на небо. А до неба високо — покуль домолился, покуль достукаеся... И пошла зъ той поры пановаць на свѣдзі крыўда, а праўда по задворкамъ ховаецца, вочъ не показывае. И што далѣй, дыкъ жиць хужей и хужей становитца, бо людзи болѣе и болѣе гнѣвця Бога».

По окончаніи этого разсказа разскащица обратилась къ своимъ внукамъ съ слѣдующимъ поученіемъ:

«Хлѣбъ, мое дзѣтки, — Божій даръ; яго треба шановаць, а то Богъ покарае. Коли ясьцѣ хлѣбець, дзѣтки, — на крышыце, а коли венаарокомъ и накрышитца, дыкъ крошечки позберайце, пережегнайцеся ¹⁾, изъѣшьце, кабъ добро Божіе не пошло ў поглумъ, бо гэта грѣхъ. Разъ чіловѣкъ одзінъ ёў хлѣбъ и крошка нѣякъ упала на землю. Ёнъ, бѣдны, спужаўся, стаў шукаць яе, прытко шукае и плачець. А тымъ часомъ яго гумно загорѣлося. Бягуць людзи, кричаць яму: «Гумно горіць! бяжи тушыць, а то згоришъ»! Ёнъ не побѣгъ, — дотуль шукаў, покуль не знашоў тые крошки. Знашоўши, пережегнаўся, поцаловаў яе, перепросіў хлѣбець и зъёў на здороўе. Потымъ вышоў на дворъ — глядзиць: а гумно и потухло».

«Во якіе цуды Богъ посылаетъ тому, хто хлѣбъ, Божій даръ, шануе. Такъ и вы, дзѣточки, шануйце хлѣбець, кабъ Бога не прогнѣваць.

Со словъ крестьянки Розаліи Осьмакъ записалъ учитель Минск. приходскаго училища А. Ег. Богдановичъ.

207.

6) Смоленск. губ. и уѣзда.

Давнымъ давно въ времена незапамятныя, когда людей еще

---

1) перекреститесь.

было мало на свѣтѣ, всѣ хлѣбныя растенія, какъ то: рожь, ячмень, пшеница и другіе, родились такими колосистыми, что колосъ былъ въ длину всего стебля, отъ макушки до земли, и такими полновѣсными, что нѣсколько такихъ колосевъ только что въ подъемъ для одной руки человѣческой. Много и теперь лѣнивыхъ жницъ, а тогда всѣ женщины были лѣнтяйки, живши въ довольствѣ, какъ сыръ въ маслѣ, притомъ ихъ было не много, а всего родилось въ изобиліи. Вышли разъ въ то время женщины жать такую колосистую и полновѣсную рожь, и стали роптать на Бога, что онъ родитъ рожь съ такими колосьями, которые и тяжелы и простираются въ длину всего стебля, какъ бы только для того, чтобы онѣ мучились, когда и въ руку то забирать такіе усатистые и увѣсистые колосья неудобно и тяжело, а носить снопы и возить въ гумны совсѣмъ не подь силу. Богъ услышавши такой ропотъ, рѣшилъ страсти всѣ колосья и оставить одни стебли. Новъ то время, когда Онъ приступилъ къ этому дѣлу, въ полѣ находилась собака. Смекнувши, что если очистится весь колосъ, то хлѣба вовсе не будетъ, она завывала жалобно, прося Бога оставить хотя небольшую часть колоса на ихъ собачью долю. И Богъ внялъ собачьему вою и сжалившись, очистилъ не весь колосъ, а оставилъ его на верху стебля на столько, на сколько онъ родится и теперь. И такъ люди теперь питаются не своею долею хлѣба, а собачьею.

Сообщено г. Некрасовымъ.

208.

в) Гродн. губ. и уѣзда, приходъ Лаша.

Когда Богъ сотворилъ человѣка, то долгое время хлѣба не было; люди питались разнаго рода кореньями. Говорятъ: даже бульбы не было. Болѣе всѣхъ голодали собаки. Поэтому онѣ, поднявши свои морды вверхъ, страшно завывали, прося у Бога хлѣба. Богъ слышалъ ихъ просьбу и бросилъ имъ съ неба одинъ ржаной колосъ. Но такъ какъ собакъ было очень много, то одинъ колосъ не могъ утолить голодъ ихъ всѣхъ, поэтому онѣ стали его отнимать другъ у друга и рвать въ разныя стороны, пока наконецъ

не разорвали его въ клочки и не растоптали ногами. Оттого зерна разсыпались по землѣ и на слѣдующій годъ отъ одного колоса пошелъ такой обильный урожай, что люди намолотили цѣлую бочку ржи. И съ тѣхъ поръ стали разводить хлѣбъ — а все по почину собакъ.

Изъ записи псаломщика И. О. Карскаго.

209.

г) Той же губ., Пружанск. уѣзда.

Тотъ хлѣбъ, который люди употребляютъ теперь, называется у насъ кошачьимъ и собачьимъ хлѣбомъ, оттого, что его первоначально выпросили у Бога собаки и кошки, а потомъ уже человѣкъ, страдая голодомъ, отнялъ его у нихъ и оставилъ за собой навсегда. Вотъ какъ это было. Прежде, въ далекіе старые годы на каждомъ стебли ржи выросло по два колоса. Хлѣба у человѣка тогда было столько, что онъ не зналъ, куда его дѣвать: валялся онъ и подъ ногами и топтали его всѣ, какъ люди, такъ и животныя.

Разъ приходитъ къ мужику Богъ въ видѣ убогаго нищаго и проситъ милостыни. Мужикъ велѣлъ ребятишкамъ собрать валявшіяся на полу корки хлѣба и положить ихъ нищему въ суму. Ребятишки наклали въ суму и цѣлые стебли и отдѣльные колоски. Нищій вышелъ изъ хаты съ видимой досадой; ему обидно было, что мужикъ такъ брезгаетъ даромъ Божиємъ и даетъ нищимъ только тотъ хлѣбъ, который валяется на полу. А нищій этотъ былъ самъ Богъ и поэтому онъ сдѣлалъ такъ, что въ короткій промежутокъ времени рожь совершенно выродилась и сдѣлалась до такой степени тощею и скудною, что человѣкъ вынужденъ былъ отказать въ кормѣ не только домашнимъ животнымъ, но и себѣ.

Собака и кошка, наголодавшись болѣе другихъ, пошли къ Богу просить себѣ пропитанія. Богъ вынулъ изъ нищенской сумы

стебелекъ съ однимъ только колоскомъ на верху и велѣлъ имъ разводять себѣ съ него рожь. Стала у нихъ рожь расти съ однимъ только колоскомъ. Человѣкъ, замѣтивъ у собаки и кошки эту рожь, отнялъ и ее на свою нужду, а имъ предоставилъ самую малую часть.

Хотя по древности лѣтъ люди позабыли, что настоящіе хозеява ржи, стало быть и печенаго хлѣба, собственно собаки и кошки, но слѣды полноправности на этотъ даръ Божій до сихъ поръ обнаруживаются при ѣдѣ хлѣба человѣка, собакъ и кошекъ: первый, когда ѣстъ, подбираетъ даже крошечки, послѣднія же оставляютъ эти крошки безъ всякаго вниманія.

Зап. по разсказу крестьянина Пружанск. уѣзда, Гродн. губ. учителемъ приготовительн. класса Свислоч. учит. сем. Н. Я. Никифоровскимъ.

210.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Даўнѣй, якъ яще людзи были не такъ грѣшны, ходзіў по свѣци Богъ съ своими апостолами. Разъ ишли Богъ, святыі Юрій и святыі Микола. Пройшли яны дорогу дужа большую, заморилися, хоцѣли ѣсьци и пиць. Пришли ў сяло. Походзяць къ новоі большой хацѣ. И каже св. Юрій: «Боже, ў гэтой хацѣ пэвно живець богатый чилавѣкъ; зайдзимъ къ яму и попросимся ночеваць; може ёнъ насъ чимъ нибудь почастуе.» Зайшли. Самъ богатырь ляжиць выцягнуўшися на полку; посяродъ хаты стоиць свѣточъ, а ў свѣточѣ лучинка гориць; подъ лучинкой стоиць жлукто зъ водой, кабъ вугальля падали ў жлукто, а не на подлогу. Пусьци, чилавѣче, насъ переночеваць! каже св. Юрій. «Нима гдзѣ! идзице далѣй».

«Дай хоць воды напйтца».

— «Пи, коли хочешъ; вунъ стоиць у жлукци!» И богатырь показаў имъ на жлукто, куды вуголья отъ лучины падали.

Попробовали гэтой воды св. Юрій и св. Микола и выйшли.

Перейшли ўсё сяло. На концы сяла стояла маленькая хатка. Ў гэтой хатцы жила бѣдная ўдова. Дзяцей у яе якъ бобу, а хлѣба—ни дробу. И каже Богъ св. Юрью и Миколу: «вотъ тутъ мы переночуемъ!» Зайшли ў хатку.

«Пусьци, кобета, насъ переночеваць».

— Ночуйце, каже, добрые людзы, на здороўе. Вамъ жешъ своей хаты на одну ночь не будоваць.

Была у гэтой ўдовы одна короўка. Ўдова подоила короўку и дала молочко повячераць своимъ пошлежникамъ; а сама изъ дзѣтками и такъ спаць легла. На заўтрашній дзень Богъ подзяковаў ўдовѣ за пошлегъ и пошоў со святыми своими далѣй, людзей добру вучиць.

Идуць яны, идуць — ажъ кóцитца имъ насустрѣчь бочка зъ золотомъ. И пытае бочка у Бога, куды ей кацѣцца.

— «Кацися», каже Богъ, «ў гэтое сяло къ тому богатыру, што насъ на ночь не пусьциў». И кажуць св. Юры и св. Микола: «Боже, нехай лѣпѣй коцитца ина къ той доброй ўдовѣ, што насъ приняла»... Богъ ихъ не послухаў.

Бочка и покацилася къ богатыру. Идуць далѣй. Спотыкае ихъ голодный воўкъ. Стаў воўкъ просиць Бога позволицъ яму зѣўсьци чію нибудь корову.

«Бяжи», каже Богъ, «ў гэтое сяло и зѣўшь корову той ўдовы, што мы сягонья ночевали.» Тутъ ўзноў стали просиць Бога св. Юры и св. Микола, кабъ Богъ сказаў воўку зѣўсьци корову богатыра, бо у яго много короў, а у ўдовы тольки одна. Што ина будзе ўсьци изъ дзѣтками? Богъ ихъ не послухаў. И каже воўкъ Богу:

«Якъ же я познаю ўдовину корову?»

— Ина сама чорная, а на лбу бѣлая мѣточка».

Воўкъ и побѣгъ.

Пришли ў другое сяло. Богъ стаў народъ вучиць. И каже Микола святому Юрью: «покуль Богъ будзе вучиць людзей, збѣгай ты ды замажь маззю у удовиной коровы бѣлую мѣточку—воўкъ и не познае яе!»

Юры побѣгъ. Збѣгаў, замазаў и назадъ вярнуўся. Авоўкъ бѣгаў, бѣгаў — ни нашоў ни одной чорной коровы зъ бѣленькой мѣточкой. Прибѣгъ къ Богу и говориць гэта яму.

— Понюхай, которая пахне маззью, тую и ѣшь. Ubачіў Юры, што яго праца пропала дарма.

Вярнуўся Богъ и святые на небо пнашли богатыра у пекли, а бѣдную ўдову ў раю.

211.

САМЪ НЕ ЫШЬ, А УБОГОМУ ДАЙ.

Тамъ же.

Быў одзінъ вельми богатый и вельми жъ скупый чилавѣкъ. Ёнъ ніколі ні одного убѣгаго не подаріў. А много было у яго ўсякаго добра: и гроши, и збожжа ¹⁾, и быдла ²⁾ — просто умираць ня треба. Али кому наковано у якій часъ померци, дыкъ нигдѣ отъ смерци не сховаешся; такъ и гэтый чилавѣкъ не откупіўся отъ смерци: помёръ. Покуль яго трупъ стояў ў домовинѣ ў церкви, душа была ужо на тымъ свѣци. Тамъ споткаў ёнъ своихъ своякоў и знаёмыхъ; бачиць—передъ кажною душой стоиць столъ, а на столѣ ляжиць ружная ѣда; у кого ѣды большъ, у кого менѣй. Яму жъ показаў анёлъ соўсимъ порожній столъ. И говориць гэтый чилавѣкъ до Бога: «Боже, чаму у воўсихъ ёсь што ѣсьци, а у мяне нима»? Богъ и каже яму: «яны набрали съ собой яды съ того свѣту». «Пусьци мяне, Боже, на землю, нехай и я наберу сабѣ ўсяго». Богъ пусьциў яго. Отжіў гэтый чилавѣкъ, устаў изъ домовины и пришоў до дому. Ёси здивилися такому цуду. «Ма быць ёнъ чароўникъ», говорили иншіе. «Ёнъ же ўсимъ домашнимъ казаў хўцинько пяхи пироги, шйнки, килбасы... Положиў ўсяго гэтаго ў мяшки и казаў положиць яму ў могилу. Сваяки и знаёмые проводили яго до могилы, собралося много народу и убогихъ. Убогіе просили, кабъ ёнъ ихъ чимъ нибудзь подаріў, али ёнъ не даў имъ ничего, думаячи, что самòму останеца мало.

---

1) *Збожже*: всякій хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Носовича. 2) *Быдло*: скотъ рогатый. Тамъ же.

Тольки дорòгой одзинь пирогъ унаў ў гразь. Чилавѣкъ гэтый подумаў, што сòромно несьци на той свѣтъ пирогъ съ гразей — отдаў яго убогому, сказаўши: «на, жарь»!..

Якъ лёгъ той чилавѣкъ ў домовину, — такъ и помёръ.

Зъявилася душа яго на тымъ свѣци. Идзе къ своему столу, ажъ бачиць — ляжиць на столѣ тольки одзинь пирогъ съ гразей, што ёнъ отдаў убогому.

212.

БОГЪ НАКАЗЫВАЕТЪ ЗАВИСТЛИВЫХЪ.

а) Тамъ же.

Была одна богатая кобета; быу у яе сынъ. Матка была скупая и злая, а сынъ добрый и милосердный; матка дуже не любила убогихъ, а сынъ што тольки могъ — отдаваў убогимъ. Черезъ усё свое житця гэтая кобета тольки одзинь разъ подарила убогаго. Было гэто такъ. Кобета полола ў огородзи цыбулю; ишоў убогій и стаў просиць у яе цыбули. Кобета стала на яго кричаць и гнаць прочь. Убогій не йдзе, а еще жалосьнѣй стаў просиць. Кобета бачиць што отъ яго не отчепишся — выщикнула три цыбулины и кинула яму ихъ черезъ плотъ¹⁾. Убогій подзяковаў и пошоў.

Померла гэтая кобета; надто жъ ей трудно было умираць. Сынъ знаў, што и на тымъ свѣци будзе матцы трудно. И стаў ёнъ раздаваць маткино добро убогимъ, даваць на церкви и косьцёлы, служиць обѣдни по яе душѣ... Раздаў ўсё богатство и самъ стаў убогимъ.

Пришла пора и сынъ помёръ. На тымъ свѣци ёнъ попаў ў рай. Матки ў раю не нашоў. Нима ў раю, дыкъ пэвно ў вотхлани, чи у пекли. Разъ ходзіў сынъ по раю и подыйшоў къ маленькой землянцы; двери ў землянку тольки лычкомъ завязаны. «Што тутъ такое ёсь?» думаетъ ёнъ сабѣ. Развязаў лычко, увыйшоў ў землянку. Бачиць стоиць коцёлъ съ горячей смолой, а ў смолѣ сма-

---

1) Плотъ: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

жутца грѣшники; мпжды ими и яго matka. И говориць яму яго matka: «Сышокъ мой, ты видишь куды я попала. Ты угодный Богу, вызволяй мяне отсюль!» Сынъ пошоў, заплакаўши, до Бога; стаў просиць Бога вызволиць яго матку изъ пекла. И каже яму Богъ: «Нехай яе вызволяюць яе дары». Дароў у ея ўсяго три цибулиники, што ина колись-то дала убогому. «Ўзяў Богъ гэтыя три цибулиники и зробіў изъ ихъ ланцужокъ. И каже Богъ сыну: «попробуй выцягнуць гэтымъ ланцужкомъ свою матку изъ пекла». Пришоў сынъ къ пеклу и пересказаў своей матцы, што яму Богъ казаў; пѣтымъ подаў ей одзинъ конецъ ланцужка, а самъ за другій тримае. Стаў подымаць... Убачили гэта другіе грѣшники и яны схопилися за яе. Цибульный ланцужокъ не рветца. Сынъ ужо радоваўся, што вызволиць матку изъ пекла; ажъ тутъ matka закричала на другихъ грѣшнікоў, што трималися за яе: «пошли прочь!.. Ишъ вы якіе разумники: за чужіе дары хочете изъ пекла вылѣзці!»..

Ланцужокъ — тропъ! и порваўся. Matka узноў нырнула у смолу.

А ўсе черезъ свою зайздросць.

Всѣ три зап. А. Е. Богдановичемъ.

213.

б) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Кіевецкой волости, м. Семежево.

Жили два брата: одзинъ богатый, а другій такій бѣдный, што *наведз* не было чаго ѣсць. Отъ ёнъ пошоў ў лѣсъ, кабъ нарваць хотя зелья и наварить дзѣцямъ ѣсць, да екъ зайшоў ў лѣсъ, отъ забыў свое горе и остаўся ў лѣсѣ ночваць. Сидзѣў ёнъ тамъ да и сидзѣў до поўночи, а ў поўночь учуў: стукъ, крикъ, трескъ и лясканье пугами и угледзѣў, што св. Юрай, Петръ и Павелъ жануць усихъ звѣроў, екіе только ёсь на свѣцѣ. Угледзѣўши гэта, ёнъ ўзлѣзъ на хвойну. Подогнаўши подъ его звѣроў, ены стали кормиць ихъ и давали имъ ўсимъ по булцы хлѣба. Екъ дали уже ўсимъ, то еще одна булка осталася. «Гдзѣ жъ гэту дзѣваць»? пытае Петръ у Юрѣя. Юрай кажа: «Одай гэтому, што

на дзеравѣ сѣдзиць». Ены сказали яму, кабѣ ёнѣ злѣзѣ зѣ дзерава—и оддали яму булку хлѣба и сказали, кабѣ заразѣ не зѣѣдаѣ ўсего хлѣба. Ёнѣ такѣ и робіѣ, якѣ яму казали и сколько ёнѣ зѣѣсьць за дзень зѣ дзѣцѣми, то за ночь гѣтулько выросьце, такѣ што ёнѣ забогацѣѣ уже наведѣ. Обѣ гѣтомѣ узнаѣ богатыѣ братѣ, ёнѣ распытаѣ ѣ его, якѣ ёнѣ забогацѣѣ? Узнаѣши гѣто и ёнѣ пошоѣ ѣ лѣсь передѣ Юрѣя и бачіѣ ѣсе то, што бачіѣ и бѣдныѣ, а когда стали кормиць звѣроѣ, то одному медзвѣдзю не стало булки хлѣба и яму сказали, кабѣ зѣѣѣ гѣтого чаловѣка, што сѣдзиць на дзеравѣ. Медзвѣдзѣ яго изѣѣѣ.

Зап. ученикѣ Несвижской учительской семинаріи Яковѣ Арабинка.

214.

БОГѢ И СВАТЫЙ МИКОЛА.

а) Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Ишоѣ разѣ Богѣ и сватый Микола, и шли яны шли дорогой и ночь ихѣ заспѣла. Пришли яны ѣ дзиравушку и стали у мужыка на нычѣ просицца, а мужыкѣ тотѣ и не пусціѣ, кажыць: «у мене цѣсьно, идзице сабѣ зѣ Богомѣ дальшы».

Пошли яны, нечего дзѣлаць. Идуць, идуць,—глядзяць: ажны ѣ лазни огонь свѣцицца. Богѣ же знаѣ якій ето огонь свѣцицца, а Микола и кажыць: «Што-то ето ѣ лазни огонь свѣцицца, хто-бѣ ето тамѣ ѣ ночи сидзѣѣ? пойду погляджу». А Богѣ кажыць: «Идзи коли хошѣ». Вотѣ ёнѣ и пошоѣ. Только што дзвери отхутаѣ, ажны яму плѣскѣ ѣ вочи водой зѣ ночовыкѣ. А ѣ етый лазни ды была родзіха. Баба только што рабѣнка покупала и стала воду выливаць, ажны тутѣ Микола подоспѣѣ. Разсердзился мой Микола: «Ну, кажыць, ня будзець жа етому рабѣнку щасцьця!» и пошли яны зѣ Богомѣ дальши. Вотѣ рабѣнокѣ етый якѣ росьци, дыкѣ росьци и вырось большой, только быѣ дужа бѣдныѣ; matka яго помѣрла, ни было у яго ни што носиць, ни што ѣсьць и на работу яго никто ни браѣ. Вотѣ и сустрѣѣ разѣ яго Господзѣ Богѣ. И стаѣ пытаць: «Куды ты идзешѣ, мальчикѣ?», а ёнѣ кажыць: «Иду, дзѣдзинька, куды вочи глядзяць, нѣтъ у мене ни кола, ни двора, хоць бы хто ѣ пастухи

паняў». А Богъ кажыць: «Идзи вонъ ў тую дзиреўню, тамъ ёсь богатый мужыкъ, ёнъ цибе наймець, ты у яго платы ни бяры, а попроси самую дранную цялушку ў стадзи». Послухаў той малецъ Бога, пошоў къ мужыку и стаў къ яму ў пастухи нанимацца. Мужыкъ пытаець: «Што-жъ табѣ заплациць»? А ёнъ кажыць: «Не надо мнѣ ни якій платы, а дай ты мнѣ што ни на есьць драннѣйшую цялушку ў стадзи». Мужыкъ кажыць: «Ладно, дамъ табѣ цялушку». Вотъ и пасець ёнъ мужыкоў статыкъ и свою цѣлку, и разрослася яго цѣлка, просто такая здѣлалась корова, што ў стадзи роўной ей нима. Вотъ идуць разъ опяць Богъ зъ Миколымъ, идуць дый коло того мужыка стада. И сталъ Микола дзивуацца: «Ой, кажыць, чыя то такая корова, вотъ жа гладкая, и ни разу-жъ я нигдѣ такой гладкой ня видзіў». «А Богъ кажыць: ета-жъ того мальчика, што зъ яго табѣ вочи залили». — «Ну такъ», кажыць тоды Микола, зъядуць жа ету корову воўки». Только што ёнъ такъ сказау, одкуль ни возмись тры воўка, якъ бѣгли, такъ прамо за мальцеву корову и разорвали яе на кусочки. Стау той малецъ плакаць, бидуваць, а Богъ кажыць яму: «Ни плаць, попроси диперь у мужыка горсьць пшаницы и посѣй собѣ на лядзи». Вотъ и стаў малецъ той просиць у мужика: «Дай мнѣ трошку пшаницы, я сабѣ посѣю». Мужыкъ даў яму гарниць. Вотъ ёнъ ўзяў высѣкъ зъ пятокъ кустоў, копнуў разки зъ два и посѣіў тую пшаницу. На лѣто якъ уродзила-жъ ина, дыкъ Божа мой! Зъ кажнаго зирна дзесиць колосьёў, а на кажнымъ колоси сто зяронъ. Идуць разъ Богъ зъ Миколымъ ў лѣтку кыла той пшаницы, и стаў Микола дзивуацца: «Чыя то такая пшаница? одъ роду takiej не видзѣў». А Богъ кажыць: «Ета того мальчика, што табѣ вочи заливаў». — «Колижъ такъ, ня быць жа етой пшаницы!» Одкуль ни возмись туча зъ громомъ, зъ молоньей, збила, скрутила, зъ зямлею смѣшала яму пшаницу, такъ што и слѣду ни осталось. Плачыць опяць бѣднѣй малецъ, горуиць. Мужыкъ кажыць: «Ни плаць, што-жъ дзѣлаць, коли цибе Богъ ўсѣ обижаиць, якъ то кажучь: зъ Богомъ ня бицца.» Вотъ и ишоў разъ опяць Богъ и сустраў

того мальчика и кажыць яму: «Попроси ты у хазяина горсьць жыта и посѣй гдзѣ нибудзь, а на лѣто, якъ ужы ето жыто выросциць, возьми дый продай яго попу; можа ты зъ тыхъ грошы разжы-весься». Послухаў малецъ, стаў у мужыка жыта просиць: «Дай мнѣ, кажыць, хоць горсточку жыта посѣиць, можа я якъ нибуць ци ни разжывуся.» Даў яму хазяинъ гарниць жыта и обмежыкъ земли, айдзѣ посѣиць. Посѣиў той малецъ жыто, — якъ выросло-жъ яно, дакъ ишо луччы за той пшаницы. Ў лѣтку, якъ ужы стаў быць видзинъ уроджай, ўзяў дый продаў попу. Вотъ ишли разъ опяць Богъ зъ Миколымъ кыла поля. Стаў Микола пытацца. «Чыѣ то такое жыто, вотъ жа жыто, дыкъ жыто». А Богъ ка-жыць: «Попова». И пошли сабѣ далышы. А попъ тое жыто сжаў, мальцу заплаціў и разжіўся нашъ малецъ зъ тыхъ дзенигъ — и обшукаў Богъ Миколу.

Зап. А. Фр. Лисовской. Ср. въ «Легендахъ Аванасьева, стр. 39: «Или я — пророкъ и Никола»

215.

БОГЪ, ЮРЫ И МИКОЛА.

б) Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Ишли разъ чиразъ одно сяло Богъ, святыѣ Юрый и св. Микола. Ужо была ночь, и ў снѣ ўсѣ спали, только ў одной лазеньци горѣў огонѣкъ. Ўзяла цекавось Миколу и захоцѣў ёнъ поглядзѣць празъ воконце, што тамъ рѣбитца ў лазеньцы. И стаў ёнъ подходзиць къ воконцу. А Юры яму кажа: «Ня будзь, Микола, такимъ цекавымъ, бо достанетца табѣ коли нибудзь за твою цекавась».

— «Якое табѣ дзѣло?» каже яму Микола: «коли Богъ моўчиць, дыкъ моўчаў бы и ты; старшый знашоўся!» И пошоў св. Микола подъ воконце.

А тамъ, ў лазеньцы молодзица дзиця роджала и баба пупо-рѣзница ей помогала. Только стаў Микола приглядыватца, ажъ яго изъ лазни убачили. «Якій гэто», думуюць сабѣ, «шибельникъ подглядывае: породзиху хоче сурочиць». Баба ня доўго думаячи,

схвадила камень зъ печки, и якъ пусьдиць яго ў вокно, и разбила лобъ св. Миколу; ажъ заплакаў ёнъ, бѣдный. А св. Юрый надъ имъ смяѣтца, за боки хватаетца: «а што я казаў, што достанетца табѣ на барыши за твою цекавось. Ой добра! Ня будзь такимъ надто цекавымъ». Усердзіўся св. Микола. «Ну», каже, «кому, кому, а гэтому выродку, што цяперъ родзіўся, я дамся ў знаки. Будзець ёнъ мяне помницъ! Кабъ яму добра ня было!» И пошли яны далѣй.

Прошло послѣ гэтаго годоў съ двадцатокъ. Хлопчикъ, што тогды родзіўся, якъ бабы св. Миколу лобъ разбили, ужо вырась и зробіўся господаромъ... Але не шанцовало яму, неўчомъ добра ня было. Працоваў ёнъ щиро; бьетца якъ рыба объ лёдъ, а ўсё нима щасьцьця. Сядзиць ёнъ разъ на завалинѣ и плачиць, свою горкую долю проклинае. А йшоў тудю Богъ съ св. Юрѣемъ и съ св. Миколаемъ. Ubачіў Богъ, што плаче чировѣкъ и послаў св. Юрѣя запытатца у яго, чаго ёнъ плаче, и помогчи яму. Подыйшоў Юры — видиць: знамый чировѣкъ и тогды догадаўся, што у яго за горе. Але потомъ пытае: «Чаго ты плачешъ. чировѣче?» Ёнъ яму и рассказываетъ: «такъ и такъ», каже, «нима мнѣ ни ў чомъ щасьцьця. За што ни возьмуся — не щасьцьця, дыи гѣдзе. Працую, горую, а смаку ня чую». Подумаў св. Юрый, подумаў и каже: «Кинь ты господарку, а стань за пастуха и радзися, кабъ табѣ плацили рабымъ и перепялѣсымъ статкомъ. Я табѣ буду спрѣяць и ты разбогацѣшъ». Сказаў такъ св. Юрый и пошоў догоняць Бога и св. Миколу.

А гэтый чировѣкъ послухаў св. Юрѣя: наняўся за пастуха и змовіўся, кабъ яму плацили господары за пасту рабыми и перепялѣсыми целятыми. Попасціў ёнъ лѣто, другая — ручиць яму: целяты роджаютца найбольшъ рабые, увесь статокъ быў здоровый и николи не было, кабъ корова пропала, чи кабъ воўкъ задраў яе. Послужіў гэтый чировѣкъ два лѣты людземъ, а на трѣціе лѣто стаў тольки свой статокъ пасциць. Пасціў ёнъ статокъ, продаваў короў и тольки зъ гэтаго и жиў. И развялося у яго статку большъ, чимъ ў воўсимъ сятѣ. И разбогацѣў гэтый чировѣкъ.

Тольки на яго нещасьцця ишоў разь Богъ, св. Юрый и св. Микола коло яго статку и стаў св. Микола дзивоватца: «Чій гэта такі статокъ?» — пытае ёнъ у Бога — «пройшли мы большую округу, а такого рослаго и тлустаго статку не бачили». Богъ и каже: «Гэта статокъ того чировѣка, што табѣ на яго родзінахъ бабы лобъ разбили». Ўзяла злось Миколу и каже ёнъ Богу: «Божачка! зроби ты такъ, кабъ ёнъ со ўсякого гэтаго статку ня мѣў корысьци!» Богъ Миколу послухаў — и напаў на статокъ морь: передохъ увесъ статокъ.

Послѣ гэтаго ўзноў проходзіў тымъ мѣстомъ Богъ, св. Юрый и св. Микола: видзюць плачиць гэты чировѣкъ. Богъ и посылае св. Юрѣя запытатца: чаго плачець? и помогчы яму. Св. Юрый распытаў и каже тому чировѣку: «Продай ты скуры отъ короў и купи пшаницы. Засѣй гэтой пшаницей поле и якъ будзе ісьци коло твоего поля Богъ, попроси яго, капъ Ёнъ перажегнаў твое поле. Будзець табѣ большій уроджай». Сказаў такъ и самъ пошоў.

Такъ и зробіў гэты чировѣкъ и уродзила у яго пшаница — полокую колосы. Глядзиць чировѣкъ — не нарадуитца.

Ажъ шоў разъ яго полемъ Богъ зъ св. Юрѣемъ и св. Микалаемъ. «Чія бъ гэта была такая пшаница?» пытае Микола у Бога?»

— «А гэта того чировѣка, што на родзінахъ табѣ бабы лобъ разбили», каже Богъ.

И просиць св. Микола: «Дай, Божа, кабъ ёнъ яе тольки рашатó зъ гумна принёс!» Богъ яго послухаў: наслаў градъ на гэтая поле — побіў градъ ўсю пшаницу, и тольки рашатó намолюціў яе той господарь.

Ўзноў плачиць ёнъ на свою долю. Ажъ бачиць: идзе Богъ. И пошоў той чировѣкъ до Бога на скаргу ¹⁾: «Зашто ты, Боже», каже ёнъ, «и посылаешъ на мяне такія пляги ²⁾? Чимъ я провиніўся? Дай мнѣ які способъ къ житцёццю!»

1) *Скарга*: жалоба. Слов. Носовича.

2) *Пляга*: наказаніе, кара вообще. Тамъ же.

Богъ яму и каже: «Занимайся господарствомъ якъ и занимаўся, але тольки на вясноўскаго Миколу спраў Микольщину». Такъ и зробіў гэты чіловѣкъ. Справіў гучную Микольщину и запросіў на яе чуць ня ўсё сялё. Ажъ скоро подыйшоў и Богъ зъ Юрьемъ и св. Миколай. Пройшли яны дарогу дуже большую и были го-
лодныя. И попросіў ихъ господаръ ў бясѣду, посадзіў ихъ на кудѣ и стаў частоваць, якъ мога. Мужики подвыпили и стали Микольщину піяць, св. Микола выхваляць:

А хто, хто святаго Микола любіць,
А хто, хто святому Миколѣ служиць,
Тому святы ўгодникъ помогае,
Отъ зла напасьци зберегае.
А хто, хто святаго Микола молиць,
А хто, хто святаго Микола просіць,
У того ніўка дожджикомъ полита,
У того жито градомъ не побита.

А св. Микола сядзиць и радуецца. Подъ конецъ бясѣды ўзяў св. Микола чарку и пѣе до господара, кажучи: «Дай жажъ, Боже, кабъ табѣ весело жилось, ўсе счасливо велось!»

Богъ каже: «Добре! але чи вѣдаешъ за кого ты просишъ? Гэто жъ той чіловѣкъ, што табѣ на родзинахъ бабы лобъ разбили?»

Святы Микола такъ улагодзіўся¹⁾, што перестаў на того чіловѣка гнѣватца. Изъ той поры стаў ёнъ счасливо жиць и Бога хвалиць.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

216.

БОГЪ, ПОПЪ И МИКОЛА.

Витебск. г. и уѣзда Королевской волости.

Якъ ишоў разъ Богъ, попъ и Микола, йшли яны йшли дый прышли къ мужыку и стали просицца ночываць. Мужыкъ ка-

---

1) умилился.

жыць: «Ў мне нейгдзё, развё идзице ў токъ на солому». Пошли дый лягли: Богъ одъ сцёнки, Микола посяродъ, а попъ зъ краю. На заўтра ўстаў мужыкъ рано дый пошоў молоциць, а Богъ, Микола и попъ спяць. Досада ўзяла мужыка, стаў ихъ будзиць: «ўставайце, помогайце мнё молоциць», а яны быццымъ ня чуюць. Тогды мужыкъ якъ дасьць попу цяпómъ!—што разъ пройдзиць, попа задзёниць. Тогды Богъ сказаў: «Микола! ложысь зъ краю, а попъ посяродъ». Пирыляглись, а мужыкъ опяць попа—хлопъ!—Тогды Богъ кажыць: «Дай-ка я лягу на твое мёсто, а ты ложысь одъ сцёнки». Лягли, а мужыкъ и тамъ попа достаў, —хлопъ! Видзяць, што неча дзёлаць, ўстали. Вотъ и кажыць Богъ мужыку: «Няумёиш ты молоциць, тыжъ бы поставіў снопы радомъ, дый подпаліў солому лучинкой, солома згориць, а зярно останицца. Радъ мужыкъ, што ни надо будзиць молоциць, побёгъ — жонки хвалицца. Богъ, попъ и Микола пошли, а ёнъ на заўтраго и здёлаў такъ, якъ Богъ яго учіў, поставіў снопы радомъ и подпаліў,—ажны ня тольки солома и зярны попалилися и такъ загорэўся,—и ўвесь хлёбъ мужыкоў погорэў.

Зап. А. Фр. Лисовской.

217.

ВЕЛИКИЙ ГРѢШНИКЪ.

Минск. губ., Борис. уёзда, м. Холопеничи.

Даўно гэта дзёлося... Чула я отъ старыхъ людзей, а яны лгаць ня будуць — значитца праўда была. Жіў на свёци дуже большій грёшникъ. Такій грёшникъ, што не было того грёха, кабъ ёнъ не сограшіў. Такій быў злодзёй, якога и свётъ не бачіў: ёнъ и краў, и чиніў разбои, губіў людзей безъ пакаяння... Навэтъ на Бога забыўся,—чорту душу запродаў; чароваў, коли краў, оборачиваўся воўколакомъ, пуцаў моровые повётры — и не было лику ¹⁾ яго грёхоў.

Пришлося яму помираць. Тутъ такій страхъ яго огарнуў ²⁾,

1) счету. 2) обнялъ.

што не могла яго душа покинуць цѣло. Нима яму смерци, дыі гóдзе. Тутъ ўспомніў ёнъ на Бога. Захоцѣў пасповѣдатца, душу очысьціць. Сколько не приводзили къ яму попоў, ксяндзоў, — якъ раскажець імъ свои грахі, — не даюць отпушчєння. Такіі ёнъ быў грѣшникъ. А смерць не приходзіць, а душа яго мучитца, зъ цѣломъ ня може разлучитца. Раздаў ёнъ свое богатця убогимъ и пошоў по свѣту шукаць такога угодника, кабъ замоліў яго грахи, разлучіў душу зъ цѣломъ. Ідзець, разпытывая... Порáили яму людзи довѣдатца къ одному пусцельнику, што цѣлоя житця жіў ў пуці, посьціў, — ёў толькі хлѣбъ зъ водой, моліўся — душу спасаў и угодный быў Богу. И пошоў ёнъ къ яму. Приходзіць, — такъ и такъ, каже, — я дуже вялікіі грѣшникъ, ратуй, каже, мяне, — выповѣдуй. Ты угодный Богу, — може отпусціць мое грахі. Стаў сповѣдатца. Выслухаў яго той пусцельникъ и каже: «Ты такіі грѣшникъ, што цябе смерць ня возьмець, земля ня примець, покуль ты свое грахі на гэтымъ свѣці не отпокутываеш¹⁾, покуль ты ня зробішъ столькі добра, кабъ яно твоі грахи перавáжыло²⁾. А дотуль ты будзішъ мучитца на гэтымъ свѣці».

И пошоў той грѣшникъ заслуживаць спáсєння. Ходзіў ёнъ на о́фяры³⁾ и ходзіў на колѣняхъ, моріў голодомъ свое цѣло, на-нимаўся къ сярдзітымъ господарómъ на работу, кабъ яго били, ложіўся за другіхъ подъ розги, услужіў хворымъ и убогимъ, — смерць не приходзіць. Хоцѣў на сябе руки наложіць: топіўся, вѣшаўся и рѣзаўся — ўсё нима смерци, толькі муки примаў надаремня.

И такъ прайшло много лѣтъ. Разъ идзець ёнъ полемъ. Ідзець и проклинае свою долю. Ўзяла яго злось, што нима яму смерци. «Докуль я буду мучитца?» думае ёнъ сабѣ. А быў першіі дзень Вялікодны. Ідзець ёнъ и бачіць много, много народу на полѣ — пашуць, боронуюць. «Штожъ бы гэта значыло?» думае ёнъ,

---

1) не отстрадаешъ. 2) перевѣсило. 3) О́фяра (съ польск.) — набожный обѣтъ, напр.: «О́фяру положили ици въ Мазоловъ къ чудовной Божіей Мадери». Слов. Носовича.

«першій дзень Вяликодня, такое свято, што и птушки святкуюць — гвѣзды ня ўюць, а тутъ народъ хрищенный марудзитца ¹⁾» Подходзиць бліжэй — бачиць: войтъ похаджывае мижду работнікамі, кричиць и бизуномъ ихъ подгоняе. Тые плачуць, жалютца: «што гэта», кажуць, «ты зусмыхаешся надъ нами? Хіба нима у цябе Бога ў серцы? Бъешъ насъ, кáтываешъ ў будні, у свято не даешъ отпочынку... И навотъ сягонья, на Вяликдзень вышоў на прыгонъ!» А войтъ равѣць якъ опонтаный ²⁾, бизуномъ лупиць.

Глядзѣў, глядзѣў той грѣшникъ: «Во» думае окаянный, «ни попущи ³⁾ мяне! думаць гэта якъ народъ мордуе!» Подыйшоў ёнъ къ войту и каже: «Што ты робишь? За што ты людзей мучишь?» А войтъ, ни слово не кажўчи, якъ нахлысне яго бизуномъ чыразъ лобъ, — ажъ іскры зъ вочь насыпаліся. Озварѣў нашъ грѣшникъ, схваціў камень, якъ пусьциць імъ ў войта... И разбіў яму чэрэпъ. Войтъ и не айкнуў — сосвяжіўся ⁴⁾. А грѣшникъ на тымъ мѣсьци пирокней разсыпаўся; кончіў покуту — и пошла яго душа на той свѣтъ.

Зап. со словъ крестянки Розаліи Осьмакъ А. Е. Богдановичъ.

218.

О ПУСТЫННИКЪ.

а) Той же губ. Новогруд. уѣзда, м. Негнѣвичи.

Такъ жиў сабѣ адзінъ чаловѣкъ, ня мѣў ёнъ ни якого дому, ни якой родни й ня вмѣў ёнъ якъ молицца Богу. Яму прадчува́лось, што ёсьць такі нѣхто, што сотворіў небо и зямлю и ўсё, што толькі ёсьць на свѣця. Гэтому чаловѣку вельмі хоцѣлось быць вгоднымъ Богу. Для гэтаго ёнъ ўсякій дзень выходзіў ў лѣсъ, гдзѣ ляжала тоўстая колода. А той чаловѣкъ знаў, што Богу служиць цяжко, дакъ ёнъ кажды дзень скакаў рано ўтромъ на гэтую колоду, а якъ на колоду скакаць цяжко, дакъ ёнъ гаворіў: «Гэта, Божа, табѣ!», а якъ скакаў съ колоды, дакъ гаворіў: «Гэта, Божа, мнѣ». Коло таё колоды ляжала дорога, а тою дорогою

1) зѣваеъ. 2) *Опонтаный*: съ ума спяченный. Слов. Носовича. 3) не хуже. 4) не успѣлъ сказать: ай — умеръ. Б.

да треба было ѣхаць бацюшку ¹⁾). Подѣѣхаўши къ гэтому чаловѣку, бацюшко вялѣў свайму хурману спыніць ²⁾ коні. Припынівшысь, бацюшко спытаўся гэтого чаловѣка, што ёнъ рѣбіць? Гэты чаловѣкъ сказаў, што ёнъ гэдакъ Богу молицца. Тогды бацюшко злѣзъ съ повозкі і сказаў: «Вось я цябе повучу, якъ Богу молиццы». Гэты чаловѣкъ вельмі быў радъ, што ёнъ будзя вмѣць Богу молицца. Навучіўши гэтого чаловѣка молицца Богу, бацюшко поѣхаў своею дорогою, а той чаловѣкъ сѣў на колодзя і стаў молитву повтораць, да ніякъ забыўся одного слова, такі ёнъ мусіў догнаць того бацюшка і просіць, кабъ ёнъ сказаў яму слово. А гэтому бацюшку да трэба было пераяжджаць рэчку, дакъ ёнъ гэта сабѣ сѣў на паромъ і поѣхаў на другі бокъ рэчкі. Якъ жа бацюшко быў по сярэдзінѣ рэчкі, дакъ гэты чаловѣкъ ўступіў ў рэчку і пошоў къ бацюшку по водзѣ, якъ по досцы. Догнаўши бацюшка, гэты чаловѣкъ стаў просіць яго навучіць той слова, якая ёнъ забыўся. Но бацюшко сказаў яму: «Ідзі і молісь, якъ вперадъ моліўся, потым, што ты лепш вгѣдзянь міне Богу, коли по водзѣ ходзішъ.» Але якъ пошоў гэты пустыннікъ назадъ, дакъ уже потонуў ў водзѣ по косточки (ніжэ колѣнъ).

Зап. Семень Лазаревічъ, крестыянінъ мѣстечка Негінічъ, Новогрудскага ўѣзда, Мінскай губерніі.

219.

а) Той же губ., Борисовск. ўѣзда, м. Холопеничи.

Цяперешнімъ свѣтомъ надто трудно спасеньня заслужыць. Такі свѣтъ настаў, што, якъ тые людзі кажуць: ні положи, ні постаў. Цяперъ і царквей і попоў много, і письменныхъ людзей шматъ ³⁾ развялося... Мѣлѣта по ксѣнжцы, а ўсё праўды на свѣці нима. Даунѣй людзі нічога гэтого не зналі і ў церкоў не учащали, а потымъ справядлівѣйшыя былі і спасенныхъ больш было

---

1) т. е. священнику. 2) удержать, остановить. К. 3) много.

Такъ жиў одзинь чировѣкъ, што ня умѣў по письменному Богу молитца и ў церкву николи ни ходзіў, а угодный быў Богу, бо добрый души быў чировѣкъ. Жиў ёнъ на одзиноцы, нікому злого ни робіў, ни заѣдаў чужого добра, ни піў сирочкихъ слёзъ, ни смоктаў люцкаго поту. Зъ ўсходомъ сонца ўставаў, браўся за работу, працоваў щиро, до поту; зъ заходомъ спаць ложіўся.

Ўстаўши ранкомъ и кладучися спаць, пойдзе, бывало, къ колодзи и скачиць чиразъ колоду, скачиць и приговаривая: «Табѣ, Божа!—Миѣ, Божа! Табѣ, Божа!—Миѣ, Божа!» Разъ тридцать пираскочиць колоду — и ўсяго яго богомолёння. А потомъ доўгого вѣку дожіўся, спасёння заслужиўся и людзи яго шановали за яго справедливось. Али вядома дурный народъ: думали, што кепско яму будзе на тымъ свѣцц за то, што ёнъ ня умѣе Богу молитца и ў церкву ня ходиць. И стали гэта яго уговариваць: «Сходзи, ды сходзи ў церкву хоць разъ ў своимъ житци, бязъ гэтаго, кажуць, и ў рай не попадзешъ.»

Послухаў ёнъ людзей и пошоў зъ ими на Вяликдзень ў церкоу. Кабъ скорѣй дойци, пошли яны пуццінкамі ¹⁾. Приходзюць къ рацѣ; чиразъ раку мосту не было, а такъ ляжала кладочка. И стали людзи пераходзиць на другой берагъ по кладочцы, а гэтый чировѣкъ пошоў прамо по водзѣ, якъ по сухому. Пирайшоў и навэць ногъ не замочіў. Людзи ажъ дзівувалися.

Пришли ў церкву. Народу тамъ собрался много, много,—вядома Вяликъ дзень. Народъ гэта дискаецца ўпяродъ, тоўкаюць другъ дружку, — сами ня молюцца и другимъ ня даюць. Бабы собралися ў кутку и якъ тыя сороки сокочуць — одна другую обговариваюць, тольки сварки заводзюць; а другіе дремлюць, стуючи. Хлопцы зъ дзѣўчатами смяютца. Попы бяруць на молебны, торгуюцца, свянцонного свѣнцюць, миркуюць, кабъ сабѣ боли отрѣзаць: вядома — поповы вочи николи ня поўны.

Вотъ табѣ и богомолёння и спасёння души! — Одно грѣховодзьзя!

---

1) тропинками. Б.

А черци сядзяць ды на воловыя скуры грахі записываюць. И нихто ихъ ня видзиць, тольки той спасённый чировѣкъ: ёнъ п грѣхаводзя вѣдзѣў, якъ черци людзей змушаюць и якъ грахі ихъ записываюць. Чимъ большъ народу, тымъ большъ грахоў, навѣтъ и черци не сподзѣвалися, што стольки будзиць имъ уцѣхи: скуръ мало приготавливали, не было на чимъ записываць. Одзинъ нячись-цикъ¹⁾ стаў зубами скуру распягиваць и такъ зубы очеріў, што и спасённый чировѣкъ не уцѣриў — засмѣяўся. Тольки ёнъ засмѣяўся, черци ў ладошки заплескали.

Кончилось богомоления, пошли людзи домоў разгоўляцца. Идучи назадъ, попробоваў гэтый чировѣкъ перейти чиразь раку — и до колѣнъ помочіўся. Ажъ заплакаў, неборака²⁾, обернуўся ёнъ къ людзямъ и кажець: «Добрые людзи! шоў я ў церкву грахоў нямѣў, зъ церкви ворочуюся — и грахи нясу: гэта яны мяне ў воду поцягнули. Мабыць, што ў церкви и спасённый согражидъ.»

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

220.

МАРКА ПЯКѢЛЬНЫЙ³⁾.

Тамъ же.

Колись-то такая проява проявилася... Жіў на концу села бобыль Янка Горатный зъ жонкой своей Альжбёгой — доброу кобетой. Людзи яны были бѣдные, али справедливые. Жили зъ мозоля, зъ працы рукъ своихъ; на чужоя добро не загоралися. Своей госпадарки нямѣли, на людей працовали. А такъ живучи, нямного наживешъ. Кепско бобылю жиць... У бѣдноцѣ ўсяго нацерписься: хто надъ бѣднякомъ ня здекываетца? А пожалѣць нима кому, коли Богъ не пожалѣя. Ёнъ (хвалиць яго ласку святую) надъ ими таки ўзмываўся, послаў имъ радость, подмогу на старосьци: родзилось у ихъ дзicia — сынокъ. Али якъ достатки нима, дыкъ и радость не ў радость... — Такъ и нашаму Янку — ни родзінъ, ни хрэзьбінъ нима чимъ справиць. Хоць нихрещоная дзicia живи!

1) нечистая сила, чортъ. 2) бѣдняга. 3) адскій мучитель, слово ругательное. Слов. Носовича.

Пошоў Янка кь сусьдзямь ў пазыки ¹⁾. Зайшоў кь одному сусьду: «Позычь, каже, хлѣба п якой нябудзь окрасы... Баба моя, кабь здорова была, разсыпалася — Богъ сына послаў... Ўспомогуся — отдамь... Треба жь новаго чировѣчка по людску прыняць на гэтый свѣтъ?»

— «Шго треба, то треба... пшшо чаго казаць...» такъ каже сусьдъ: — «али хлѣбъ у насъ на выходзи... перадъ святомъ пчп нявольна. А што до окрасы ²⁾, дыкь самъ вѣдаешъ, биражомъ яе на припарь ³⁾ для чужника ⁴⁾. Може хто другій позычыць...».

А другіе якъ згаворилися: куды нп поткнетца — не даюць дый гóдзе. Хто каже: нима, хто: не дамъ — самому треба, а пшшіе бѣднотой стали яго попрекаць...

Горко зробилося Янку на душѣ: пирайшоў ўсе сяло, ходзючи по сусьдзяхъ, п просіў позычыць, п на отработъ, — нхто ни дае. Просіў того сяго за кумой — хто жь пойдзе кь голышу? Идзи ў кумы, — нясн породзиси покрывало — страта ⁵⁾. А чимъ ёнъ отудзенчиць ⁶⁾? Навэть порядкомъ не участвуе...

И нхто ни пошоў.

Такая жалысь огарнула Янку Горатнаго, такая цейжаръ напала на сердца, што ёпъ ажъ заплакаў, бѣдный. Идзець п плачиць. Плачиць п приговоривае: «Божа Ты мой, Божа! За што Ты мяне караешъ? Хоць бы Ты умилиоваўси надо мной! Али, видаць, на кого людзи, на того и Богъ»...

Идзець, слезами обливаецца. Ажъ спотыкае ёнъ старика п старушку, старенькихъ — старенькихъ, якъ земля. Идуць, кіёчками попираютца, другъ за дружку тримаютца.

«Чаго ты плачешъ, чилавѣча?» пытаюць яны у яго.

— Такъ п такъ, каже; п ўсе пайсткомъ ⁷⁾ имъ развазывае.

1) Пазыка (позыка) — одоженіе. «Пошоў ў пазыки» — значитъ: пошелъ просить взаймы. 2) *Окраса* — все то, что дѣлаетъ кушанье болѣе вкуснымъ п питательнымъ: мясо, сало, убоина, масло, молоко, грибы и т. п. 3) *Припаръ*: страдная пора. 4) *Чужникъ*: гость, толочникъ, сосѣдъ, помогающій въ работѣ, за угощеніе. Б.—5) расходъ, трата. 6) отблагодарить, отплатить. 7) послѣдовательно, по порядку. Б.

«Мы твоего сына охристимъ, не плачь. Вядзи насъ до хаты».

Обрадоваўся Янка, идзе — ногъ подь собой ня чуе.

«Самъ Богъ васъ послаў мнѣ на уцѣху, каже Янка: — не здарма я уздыхаў до яго».

— Може, кажуць, и Богъ.

Пришли ў хату до Янки Горатнаго. А яго Альжбета, добрая кобета, неколи вылеживатца, уже дзicia обабил¹⁾, мѣйца подь припечкомъ заховала, покупала... Што зробішь, коли некому до яго, *анёлка*, прихинутца? Мусишь сама бабкой быць. Янка и каже жонцы: «Дзякывай Богу, Альжбета, — добрыхъ людзей Богъ послаў. Споткаў ихъ на дорози. Кумами згодилися быць. А то ўсѣ отъ насъ отхинулися — нихто не захоцьў до Христу дзicia потримаць. Позычиць — ничого не pozyчiў. Нехай кумы дороженькіе прыбачаюць²⁾ — частоваць ихъ нячимъ».

— «Не дбайце³⁾ объ насъ, мы не голодные», кажуць кумы: — «а на дорогу перекусиць ёсь у насъ хлѣбъ ў торбочцы... Будземъ сыты». Перехристили дзicia, безъ попа, безъ ничого... Назвали Маркомъ.

Выпяли кумы съ торбочки окрайчикъ хлѣба, достали трошки соли, попросили коўшъ воды, и сами пополуднывали, и Янку съ жонкой накормили. Вотъ и ўсѣ хрезьбины... Янка ня вѣдаў, якъ имъ дзяковаць.

Кончилися хрезьбины, кумъ и каже Янку: «Коли мой хросьникъ, выросши, будзе жиць по справедливосьци, дыкъ я на яго не забуду, позову къ сабѣ ў госьци. А цяперъ — нехай вяликий росьцѣ, а вы живице здоровы». И вышли зъ хаты. Янка ихъ проводзіў за ворота. Только вышли кумы за ворота и якъ водой разлилися — звикли. Янка ажъ спужаўся такой проявѣ, ледзь могъ разказаць своей жонцы, якіе чудоўные были у ихъ кумы. А гэта быў Богъ и Матка Боская.

---

1) *Обабить*: сдѣлать все то, что дѣлаетъ съ новорожденнымъ бабка — повитуха: отрѣзать пуповину, выкупать, спеленать и т. п. Б. 2) *извинять*. 3) *не думайте*.

Годоваўся Марка бацькамъ на поцѣху, людзямъ на завидь. Росъ, якъ грибъ ў цѣлое лѣто. Подняўся на ноги, вобраўся ў силу — стаў бацькамъ помогаць гóра гóроваць. Працоваў щиро, кровавымъ потомъ заробляў хлѣбъ, чужого добра не браў, а своимъ послѣднимъ дзяліўся.

Вярнуўся разъ Марка зъ работы зъ поля, сядзиць зъ бацькамі на завалинѣ, гуторку вядзе. Ажъ бачиць: бяжиць къ імъ на дворъ хорашій стаенный конь — золотая шарсьцынка, сярэбранная шарсьцынка. Ўзбѣгъ на дворъ и стаў, якъ ўкопанный. Штобъ такая гэта значило? Откуль такій конь з'явіўся? подумали яны. Подыйшоў Янка къ коню, хоцѣў ўзяць яго за обротку¹⁾ — конь подъ стропъ²⁾ подняўся, не даецца. Подыйшоў Марка къ коню, ўзяўся за обротку — конь до зямлі прыняжіўся. Ўспомнили тутъ Янка зъ Альжбетой, што ихъ кумы доклеровали позваць хросніка ў госьци къ сабѣ, и кажуць: «Гэта цябе, Марка, хросные бацьки зовуць ў госьци, коня прислали. Што-жъ, садзися ды фдзъ зъ Богомъ!»

Сѣў Марка на коня, и только сказаў: «бывайце здоровые!», — конь такъ понёсь яго, што Марка и вочами не змигнуў, якъ за сяломъ опыніўся³⁾.

Бяжиць конь, якъ на крыльяхъ ляциць. Минаюць яны гóроды, сёлы, долины и горы, рѣки, озёры, боры и пушчы... прыляцѣли на край свѣту. Дорога пошла полями. Поле и поле — и нигдзѣ живой души нима. Тутъ конь пошоў шагомъ. Скоро показалися и людзи, але тые людзи, што грѣшно жили на нашымъ свѣци. По одной и другой сторонѣ дороги было большуцае болото.... и конца яму не видаць. А ў болоцѣ людзей видзимо нявидзимо... Ляжаць, якъ колоды и гніюць за животцю. Черви и лягушки на ихъ поўзаюць, цѣла ихъ точуць, а яны ни поворўшатца, ни рукой, ни ногой крануць ня могуць. Смярдзиць отъ ихъ, якъ отъ падлы. Ўздыхнуў обь пхъ Марка, а помогчи

---

1) отъ сл. обротъ (оброць) — мочальная или веровочная узда. Опытъ области сл. 2) подъ крышу, т. е. высоко, на дыбы. 3) очутился.

ничимъ ня можець. Проѣхали болото. Бачиць Марка — стояць по-бокъ дороги людзи на колѣнкахъ и руками дзяруць одзинъ другому тварь ¹⁾, дзяруць безъ перестанку. На рукахъ у ихъ ногци доўгіе новыроствали, драпаюць ²⁾ яны ими другъ дружцы по мордзи, обливаюцца кроўю. Пожаліў ихъ Марка, а помогчи ничимъ ня можець. Ёдуць далѣй. Споткали людзей — стояць на корачкахъ и лижуць языками горячія сковородки. Языки потухли, смажутца, сквирчаць ³⁾, а лажуць. Пожалѣў и ихъ Марка, а конь идзець ды идзець...

Подѣхаў Марка къ новой покуцѣ ⁴⁾. Сидзяць людзи обаполь дороги, сыплюць жменями жарству ⁵⁾ ў ротъ, чамкаюць зубами, перецираюць яе, ядуць — ненаядутца. Зъ роту кроў цяче, а перестаць не могуць. Ўздыхнуў Марка, али кабъ помогчи имъ — ничимъ не можешъ.

Далѣй убачіў Марка: много — много людзей — стояць голые и сами зъ сябе скуру лупюць. Коло ихъ лижаць мяшкі зъ солью, и тые людзи скуру здраюць, шкумугаюць ⁶⁾ свое мяса и солью посынаюць; корчутца, морщугца, елчуць, а перестаць ня могуць. Ўздыхнуў Марка и поѣхаў далѣй.

Ажъ бачиць — лежаць кобеты, голые, у верхъ грудзями, а вуши сеуць ихъ за цыцки, смокчуць ихъ кроў... Жалко стала Марку, али што будзешъ робиць? Видаць заслужили.

Погымъ того убачіў Марка: кругомъ, далеко — далеко! — стояць стоўбы, а къ стоўбамъ прикуваны грѣшники, мужнины и кобеты. Передъ ими стояць столы, а на столахъ настаўлена ружныхъ наѣдкоў и напштоў. А грѣшникамъ и ѣсьци и пьдце дуже хочитца; рвутца къ столамъ, ды достаць ня могуць — лапцуги крѣпки. А ихъ голоя цѣло то отъ жары лопаецца, то отъ стужи золѣиць ⁷⁾. Огарнула жалысь Марку и радъ бы помогчи имъ, ды ня вольна.

Ёдзиць Марка далѣй. Кругомъ дороги земля каменистая. А

1) лице. 2) царапають. 3) д. б. съ польск. skwierczec — шипѣть, пищать и пр.
4) наказанію. 5) дресва, крупный песокъ. 6) рвутъ въ клочки 7) мерзнуть.

черци позапрагали людзей ў сохи, ўздзяруць зямлю, погоняюць ихъ горачимъ злѣзомъ по голому цѣлу, лупюць и приговариваюць: «Шпарчѣй¹⁾, шпарчѣй, шпарчѣй!...» А людзи со ўсихъ силъ упираютца, налегаюць на ярмо, а ўсе нячисьцикамъ ня ўгодзюць. Пошкадаваў и гэтыхъ людзей Марка. Али жъ чи имъ лягчѣй одъ гэтаго? Проминули и гэтую муку. Наѣздаюць на горшую: черци, якъ тые каты²⁾, зъ людзей жилья цягнуць, кишки выматываюць... А яны рогочуць — смяюцца, якъ бы и запраўды имъ вѣсило. Шкода ихъ Марку, али ничего не дорáдзись.

Скольки дзёнъ ўхаў Марка — нявѣдомо. Ужо яму и млосно³⁾ зробилося отъ жалю, што людзи такъ мордуютца⁴⁾. Коли, думаетца, гэта кончитца? Конь побѣгъ трушкомъ, а потымъ и рысьсю. Чимъ далши ѣдуць, тымъ жарчѣй становитца. Смолой смярдзіць стало. И увидзѣў Марка кругомъ, покуль воко дастане, — смольяныя рѣкы и озёры. А смола огнемъ гориць, кипіць... И грѣшники ў смолѣ смажутца⁵⁾ — хто по поясъ, хто по грудзи, по шію... Кричаць, енчуць... Ажъ заплакаў Марка — ня вытримаў. Конь, якъ вѣцерь, понёсь яго. И нясець, и нясець... Дорога пошла ў гору: што далѣй, то вышѣй, вышѣй... И начались сады, а ў садахъ людзей, людзей... и мушынъ, и кобетъ, и дзяцей... пяюць, пгаюць, скачуць — души весіляць. Усе у ихъ ёсь, чаго душа хочіць. «Гэта, пэўно, рай», догадаўся Марка. И весялѣй яму стало на серцу.

Конь бѣгъ, бѣгъ, и на колѣни упаў. Глянуў Марка, бачіць — большуцїй столъ, бѣлымъ обрусомъ накрытый; на ёмъ ружной яды настaўлена. За столомъ служаць старичокъ и старушка (Богъ и Матка Боска). Анѣлы зъ золотымі крыльямі имъ услугываюць. И каже Богъ Марку: «Злѣзай зъ коня, мой хреснычэкъ, — погосьци у мяне!»... Марка злѣзъ зъ коня, поклоніўся Богу ў ноги; «Здроў табѣ, татко!» такъ каже.

Анѣлы ўзяли яго подъ ручки и посадили за столъ.

---

1) скорѣй (отъ нарѣч. шпарко: скоро). 2) палачи. 3) тошно, дурно, досадно. 4) томятся. 5) жарятся. Сл. Носовича.

«Бшь, мое дзидцятко! частуйся!» каже Богъ Марку: — «чаго зажадаиць¹⁾ твоя душа — ўсё на столѣ знайдзишъ. Нагореваўся, напрацоваўся, горатничекъ ты мой, на тымъ свѣци, хоць тутъ, у мяне ў госьдяхъ, отпочни.»

И стаў Марка частоватца, дзякуючи хросному бацьку за добрае слово. А ўда такая слаткая, такая слаткая — сама ў горло проситца. Што ни попрабуе Марко — ўсе смашиў і смашиў.

А Богъ примуша: «бшь, мой сыночъ! Постаўлена гэта не на ўсходъ, а на страву!..»

— Дзяку, каже, татулька! сытъ я, наживіўся... Хоць і смашны твое поўдкі, али и имъ есь мѣра.

«Ну, якъ хочешъ... Ни кажи потомъ, што примусу²⁾ не было. А подѣў, дыкъ на здороўе.»

Оглянуўся Марка — кругомъ такъ пригожа, што душа радуецца, сердца захвыцаецца... Тутъ ўспомніў ёнъ про тыхъ мученикоў — покутничкоў, што бачіў на дарозі и пытае у Бога:

«Скажи миѣ, татулька, што гэта за людзи мучаються тамъ у болоци? Лижаць—не крѣнутца, черви, козяўки и жабы ихъ цѣла точуць. За што яны покутуюць!

— Гэта, мое дзѣтко, грѣшники. Такъ покутуюць яны за гультайства. На тымъ свѣци, при житцѣю, не працовали, на боку лижали, чужую потъ—кроў смоктали... За тое тутъ лежаць, якъ помаки³⁾ ў болоци, и гады ихъ кроў смокчуць, цѣла точуць... Якіе учинки, такая и кара.

«А скажи миѣ, татулька, ящо бачіў я людзей, што стояць на колѣняхъ и другъ дружцы вочи выдзераюць. За што гэта яны?»

— А за тоя имъ такая кара, што на тымъ свѣци яны чинили сварки, стырки, грызню, ненавись. Якіе яны сами, такая имъ и покута.

«А за што, татулька, людзи языками горячіе сковороды лижуць?»

---

1) отъ глаг. жадаць: страстно хотѣть. Слов. Носовича. 2) *Примусъ* — принужденіе. Тамъ же. 3) *Помака* — колода, долго мокнувшая въ водѣ. Б.

— За тóя яны лижуць, што надто доўгій языкъ мѣли, на привязи не держали, лгали, плётки разводзили, понапрасну клялися, не за праўду присягали, людзямъ зло прычынялі. Такая имъ и покута.

«Ато бачіў я людзей» каже Марка, «што жарству жаруць, якъ ў процу... Кроў зъ роту цяче... скрыгаюць зубамъ... Чаму гэто такъ яны?»

— А тому такъ, што на тымъ свѣці имъ ўсяго было мало; богатця собіралі, чужоя заѣдали, бѣдныхъ, горатныхъ забіждалі, межи падрывалі, зямлю отбіралі... А што богатця? земля — ня што іншае. Нехай яе и жаруць. Якая заслуга, такая и заплата.

«Ящо бачіў я людзей, што самі зъ сябе скуру лупюць, мяса шкумутаюць, солью насыпаюць... Чимъ яны провиніліся?»

И каже Богъ Марку:

— Яны зъ бѣднаго послѣднюю сорочку драли, коли што пазычалі,—большую лихву брали; ўдоў, сиротъ забіждалі... За тоя яны зъ сябе скуры здзіраюць, мяса вырываюць, солью насыпаюць... Такъ солены сироцкія слёзы.

«А скажы мнѣ, хросный татка, чимъ провиніліся тые кобеты, што лежаць голыя, а вужы и вужаки ихъ смокчуць за цыпки, якъ п'яўкі упіваюцца ў бѣлое цѣло?»

— Гэтые кобеты мукъ породзихи не знали, дзяцей умысьне¹⁾ безъ поры зронялі, а родзіўшы, не годовалі—со свѣту зводзілі, грудзёю не кормілі — мамокъ нанималі. Тутъ яны вужакъ кормюць, вужы ихъ кроў смокчуць.

«Ато видзѣў я: къ стоўбамъ людзі прыязаны, а передъ ими стояць столы зъ ядóй. Людзі рвутца къ ядзѣ, выдаць голодные, ды достаць ня могуць. И жаръ ихъ пачѣ, и стужа морозіць. Чимъ заслужілі яны такую покуту?»

Богъ на гэта кажыць:

---

1) нарочна

— Тыя людзи жалосьци ня мѣли, милосердзья не знали, сами солодко ѣли, медомъ, горѣлкой запивали, хорошо ходили, смашно спали, ни холоду, ни голоду не знали, а бѣдныхъ, горатныхъ не прпринимали, на ночь не пускали, убогихъ не дарили, голодныхъ не кормили, воды, смагу ¹⁾ прогнаць, шкодовали. Цяперъ нихай поспытаюць, якъ легко голодаць, холодаць, бачиць вокомъ и неўзяць руками.

Ўзноў пытае Марка.

«А за што, я бачіў, людзей такъ мордююць ²⁾: нячисьцики (не ў гэтымъ свянцонымъ мѣсьци кажучи) позапрагали ихъ ў сохи, новину поднімаць примушаюць, горачимъ зялѣзомъ погоняюць. А' земля каменістая, цяжолая...»

Богъ яму и каже.

— Гэтые людзи—войты, цивуны, окамѣны, комиссары. При житцю яны такъ народъ мордовали, и ў будни, и ў свята на пригонъ гоняли, отдўхи, отпочинку не давали, ни хвораго, ни здороваго не разбирали. Цяперъ такъ надъ ими нячисьцики здекываютьца.

«Напоткаў я по дорози и горшую мўку, каже Марка: нячисьцики цягнуць зъ людзей жилья, выматываюць кишкі, а яны, бѣдные, рогочуць... Кто бъ гэта такіе были?»

— А гэта вашіе паны, каже Богъ. Яны катовали людзей, цягнули зъ ихъ жилья, выматывали кишкі, выбивали силы, ў ярма запрагали, продавали — мужа зъ жонкой, бацьку зъ дзяццми разлучали, гроши вымогали, а сами жили — роскошевали, ў радосьци, ў веселосьци... Имъ и покута вяселая — рогочуць, сардэчнымъ смѣхомъ смяютьца...

«Коли жъ ты ўсе знаешъ, дыкъ скажи жъ ты мнѣ, татулька, хто и за што ў смоляныхъ рѣкахъ и озерахъ кипиць? Дужа яны енчуць, зубами скрыгаюць.»

— Гэта кара самая найбольшая, каже Богъ. Смажутца ў смолѣ, гораць ў огнѣ разбойники, душагубы, што житцця у людзей

---

1) жажду. *Мордоваць*: морить, томить, изнурять трудами. Слов. Носовича.

отбирали, злымъ зельемъ, отрутой отраўляли, дзяцей сирочили, бязъ сповѣдзи, бязъ причасыця на той свѣтъ отпраўляли; кипяць тамъ коноводы, што послѣднюю скоцинку крали, госпадароў *поубосту*¹⁾ пушали; пякутца тамъ докашники, доношники, здрайцы, што клѣнтву ломали, за народъ, за праўду не стояли, свойго брата паномъ выдавали — продавали; пражутца тамъ, смажутца воўкулаки, вѣдзьмаки и вѣдзьмы, чароўники и чароўницы, што чорту душу запродали, — людзей чаровали, моровое повѣтра напушали, на короў, на коней звяроў посылали, ў жици заломы ломали, у короў молоки отбирали... И нима имъ ни дна, ни покрышки... Што тимъ посѣяли, то тутъ споживаюць, по заслузи плату приймаюць...

«Жаль мнѣ ихъ, татка!» каже такъ Марка. — «Чи ня можно ихъ якъ небудзь ратоваць?»

— Ты ихъ, мое дзѣтко, не ратуешъ. А коли ты такій жалосливый, — їдзь ў свою сторонѹ, къ своимъ бацьку, къ матцы, ходзи по селахъ, по засцѣнкахъ, къ бѣднымъ и къ богатымъ, вучи ихъ, давай прикладъ, кабъ яны были добрыми, людзей не обиждали, чужого не брали, не сварилися, не лгали; кабъ сами працовали, людзей не мордовали; кабъ свойго брата паномъ не выдавали; кабъ дзяцей годовали — добру навучали; кабъ не чаровали; праўды, Божжаго приказанья, не забывали.

Ўстаў Марка зъ за стола, подзяковаў Богу, покланіўся яму ў ноги ды й каже: «Ўсе ты, татка, знаешъ, ўсё вѣдаешъ, ўсяго у цябе много, — скажизъ ты мнѣ, хто ты такій, якъ цябе зваць? А то пріѣду я домой — гдзѣ, у кого быў? ня буду умѣць сказаць.»

— Зовуць мяне: Богъ Исусъ Хрыстось, а гэта мая Матка.

Якъ сказаў гэта Богъ, ўдругъ ўсе зникло²⁾, а Марка на своемъ дворѣ опыпуўся.

Покинуў ёнъ бацьку — матку, попоў на свѣци ходзиць, што

1) Пускала по міру. Это слово собственно сокращеніе изъ двухъ словъ: *поубожеству*, отъ прилаг. убогій — бѣдный. «Ходзиць по убосту» значить ходить и просить милостыни, по убожеству, по бѣдности, побираться. Б. 2) исчезло.

видзѣў, што чуў на тымъ свѣццi разказываць, якъ повинно жиць людзей навучаць. И прозвали яго Марка Пякельный.

Отъ дзядоў и прадзядоў дошла до насъ гэтая поголодка.

(Записано учителемъ минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ со словъ 65—лѣтней крестьянки Розаліи Осьмакъ).

221.

ПОПЪ, ДУРАКЪ И ТРОЕ КОНЕЙ.

Той же губ. и у.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ одзiнъ сынъ и тотъ дуракъ. Дошли яны до такой поры, што хлѣба не было куска. Вотъ посылаюць яны дурака на службу, дуракъ стаў плакаць, одговарывацца: «я не умѣю работы робиць». Но послѣ дуракъ раздумаўся и пошоў на службу. Идзець ёнъ поле, идзецъ другая, на трецця ўсходзя, — на гэтымъ поли стоиць дворэць, а ў гэтомъ дворцѣ попъ живець. Ўсходзіў дуракъ на дворъ, сѣў на камень и пяе пѣсню. Ажъ тутъ заразъ всходзя попъ и пытаецца у дурака: «Чаго, дзiця бацьково, сядзiшь тутъ.» Дуракъ зняў шапку и кажа: «Службы, бацюшка, шукаю.» — Попъ кажа: «Становися у мяне, у мяне служба ни цяжкая, только пасциць трое коней: Петра, Юрѣя и Паула.» — Добра, бацюшка. — «Ну цяперъ идзi, ляжъ оддыхни, а заўтра за работу бярыся». На заўтраго попаддзя дала яму пiрапѣчку¹⁾ и кусокъ сала и выправила дурака пасьци кони. Вотъ дуракъ погнаў кони. Йшли яны, йшли и прышли къ такой крутой горѣ, што ни взыдцi, ни сыйцi зъ гэтой горы, а ў гэтой горѣ писчѣли черци. Трохи кони походзiли, заразъ Юрый скокъ цяразъ гору, а за имъ и Петръ, а Паўлъ, говора: «сидзися на мяне, а то тутъ останецься». Дуракъ стаў плакаць: «Ни хочу садзiтца на цябе, ты мяне звалишь, но якъ бояўся черцей, то сѣў на Паўла, ўзяўся за хвостъ и дзяржiцца, а Паўлъ якъ скѣкня цяразъ гору, то у дурака черци оторвали цѣлою *крылу* ў сярмязѣ. И вотъ якъ

---

1) Лепешку.

пирскачили гору, тогда яны пошли дали. Пришли къ рацэ, а коло раки лижали два чаловѣка: одзинъ головой ў раку, а другій ногами и крычаць: «пиць хочимъ!». Дуракъ стаў коло ихъ, говора: «Ахъ Божа мой! нихай тому хоць лѣнь пиравярнуцца, а гэтый головой ў рацэ и то крычиць: «пиць хочу». Яны дураку сказали: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Ёнъ и пошоў дали ў слѣдъ за конями и видзя ў лѣся ляжиць конь и подъ имъ ўсяго досиць и оўса и воды, а дуракъ кажа: «Кабъ ня шкура, дыкъ бы косьци розсыпалися.» Конь дураку кажа: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Ёнъ и пошоў дали. Идзецъ, а на дорожѣ ляжиць леў. Дуракъ говора: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы зъ яго сала покáпалабъ, ажно ябъ наѣўся». Леў яму сказаў: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» И ёнъ пошоў дали и увидзѣў на дорожѣ ходзиць дзвѣ овечки. Дуракъ и имъ кажа: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы сала покáпалабъ. И овечки — сказали дураку: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Пошли яны дали, идуць и видзя дуракъ на дорожѣ стоиць кóршма, а въ гэтой коршмѣ чудъ играюць. Дуракъ забѣгъ ў корчму и пытаецца у гуляющихъ: што у ихъ сягодня? Яны кажущъ: «*Коляды!*» — «Побяжужъ я домоў, мой годъ кончіўся» Прыгнаў ёнъ кони домоў, заперъ ў хлѣў, а самъ пошоў къ попу за расчетомъ. Попъ ўзяў одно крэсло даў дураку, другое сабѣ, сѣў и пытаецца у дурака: «А што, дзиця бацьково, видзіў?» А дуракъ кажа: «А што я, бацюшка, видзіў? прышли кони къ такой крутой горы, што ни възійци, ни сыйци, а въ горэ пищѣли черци, вотъ якъ кони прышли къ горэ, то Юрий скокъ цыразъ гору, а за имъ и Петръ, а Паўль говора: — «Садзися на мяне, дуракъ, а то тутъ останесся». Вотъ якъ сѣў я на Паула, дыкъ ёнъ якъ скокня цыразъ гору, то у мяне оторвали черци *крылу*. — «Гэто, дзиця бацьково, тамъ некло, неспасеныя души. А што боли, дзиця бацьково, видзіў?» А што боли я видзѣў? — коло раки лижали два чаловѣка, одзинъ головой ў рацэ, а другій ногами и крычали: пиць хочимъ. — «Гэто, дзиця бацьково, надобрыя людзи: подорожный чаловѣкъ якъ иридзя къ имъ попрося воды, то яны запирали одъ яго воду. А што боли, дзиця

бацьково, видзѣў?» — А што, бацьюшка, я видзѣў ляжыць леў на жоўтымъ пяску, такімъ тлустымъ. Капъ сонца прыгрэло, дыкъ бы сало покаполабъ. «Гэта, дзиця бацьково, добрый чаловѣкъ. На гэтымъ свѣцѣ, ёнъ якъ жіў, то прыдзя къ яму подорожны чаловѣкъ, попрося хлѣба, то ёнъ, коли свойго нимаю, то попрося у кого нибудзь и то даець. А боли што, дзиця бацьково, видзѣў?» А што я, бацьюшка, видзѣў? на дарозѣ на жоўтымъ пяску ходзили дзвѣ овечки, ды такія жирныя. Кабъ сонца прыгрэло, то салабъ покапалабъ. — «Гэта, дзиця бацьково, добрыя вдовы, къ имъ тожа якъ прыдзя чаловѣкъ, попрося хлѣба, то яны хоць позычуць ды дадуць. А боли, што дзиця бацьково, видзѣў?» — А што я бацьюшка видзѣў? стоиць на дарозѣ кёршма, а ў гэтой коршмѣ играюць, скачуць, я попросіу коней, кабъ яны подождали, а я забѣгъ, попытаўся, што у ихъ сегоння? — Яны сказали: *коляды*. Тогды я сказаў: побягу я домоў, мой годъ кончыўся. — «Вѣрно, дзидя бацьково, служіў, на табѣ трыццаць рублей!». Ёнъ получиў расчетъ и побѣгъ домоў зъ радосьцёю. Прыбѣгши домоў, яны стали жиць ды поживаць ды дураковы гроши проживаць.

Записано ученикомъ 2-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Николаемъ Напкевичемъ.

222.

МУЖЪ — БОГДАННЫЙ.

Той же губ. и уѣзда, м. Холопеничи.

Служіў такъ сабѣ чилавѣкъ у одного богатого господара, служіў ёнъ зъ малку — дзёнъ ¹⁾ и служіў циро. Быў ёнъ чилавѣкъ вѣрныи, до работы улеглыи, и госпадаръ той шановаў яго за працавитосць. Вядома, — годуючися у людзей, немного убачишъ, почуешъ, нямногому выучишъся; — такъ и той чилавѣкъ, — якъ дзень дыкъ ночь ў працы, ў рабоци — нямного бачіў, нямного чуў. Дожиўся ёнъ до сталыхъ ²⁾ лѣтъ, а свѣту ни бачіў. И захоцѣлося

---

1) съ малолѣтства 2) почтенныхъ. Б.

яму поглядзѣць, якъ людзи живуць. И стаў ёнъ проситца ў господа ра ў свѣтъ: «Пусьци ды пусьци — хоць погляджу на людзей; а то вѣкъ у цябе зжй — ў лѣси, на засѣнку — што дѣтна на свѣци не знаю». Нѣчого робиць — пусьциў яго той господарь.

«Задурй ты, каже, подъ старосць: нѣтъ вѣдомо чаго табѣ захоцѣлося — свѣту побачиць! Ўсюды людзи, якъ людзи. Ты думаешъ, што гдзѣ набудзь ёсь на корѣ каша? Нигдзѣ нима. Вотъ сядзѣў бы на адномъ мѣсьци, цяплй бы было. На адномъ мѣсьци лежучи п камень обростае...» И много чаго яму говориў, уговариваў свойго пѣробка остатца. Али той якъ уперся — пойду ды пойду — хоць ты што хочошь яму дзѣлай. Мусй 1) пусьциць яго госпадарь. «Ну, каже, нечаго робиць — мушу пусьциць цябе. Жаль миѣ цябе — нагоруишься ты у людзей: чужая сторона — ня родная матка... Идзи сабѣ. Чилавѣкъ ты справядливый, служй ты миѣ вѣрне, — вотъ табѣ за твою працу». И даў яму мяшѣчикъ чирвонцоў.

«На што гэта миѣ?» — каже наймитъ, бо не знаў, што можно зъ грошами робиць п на што яны потребны. Не хоцѣў браць. Али госпадарь силкомъ заложй ихъ яму за пазуху и каже: «Згодзятца ў дорози; гэта гроши, а безъ гроши цяперешнимъ свѣтомъ пкуды не потыкайся.»

Собраўся той пѣробокъ и пошоў свѣту глядзѣць.

Ишоў, ишоў ёнъ, куды вочи глядзяць, дойшоў до мястэчка. Цяжко яму пясьци той золоты за пазухой. Увойшоў ёнъ ў крамку, вышй мяшечикъ зъ золотомъ и каже торгоўцы: «Возьми сабѣ, што тутъ ёсь, а миѣ насыпъ чаго пбудзь лягчейшаго.» Тая глынула — обрадывалася, п зъ радосци пй вѣдае, чаго яму насынаць. Попаўся подъ руки ладанъ — насынала яму ладону. Пошоў той чилавѣкъ далѣй.

Настала ночъ, а кругомъ лѣсъ, — негдзѣ перепочеваць. Напоткаў ёнъ коло дороги изрубъ 2). Тутъ заночую, — думаетъ сабѣ. Нацягаў ў изрубъ хворосту, разложй огонь. Было у яго сала и

---

1) Привужденъ былъ. 2) срубъ.

хлѣбъ. Стаў ёнъ смажиць сала на рожѣнчыку и ѣсьци зъ хлѣбомъ. Пвячераў и заснуў ў томъ изрубѣ. Огня не потушіў, кабъ цяплѣй было спаць и кабъ комары не кусали. Ажъ такъ золокомъ ¹⁾ чуиць нѣшто жарко стало. Прочхнуўся — гориць изрубъ. Што ёнъ не робіў, кабъ потушиць яго, али гдзѣ огонь ты безъ воды потушишь?

Ледзь — няледзь самъ живый выскачѣў. Гориць изрубъ. Плачѣць той пѣробокъ: Боже ты, мой Боже! нарабіў я чылавѣку шкоды, пропала яго праца... Нехай же, каже, и моя такъ пропадае... Зъ гэтымъ словамъ выхвациў зъ за пазухи мясечык зъ ладономъ и кинуў яго ў огонь. Пошоў пахъ отъ ладану ў гóру, дойшоў до неба. Почуў Богъ той пахъ и посылаетъ анѣла запытатца, чаго гэты чылавѣкъ потребуе. Зляцѣў анѣль и пытае: «Чаго табѣ треба чылавѣче? чаго ты хочешъ?»

Подумаў, подумаў той чылавѣкъ — ня вѣдае чаго яму просиць; чаго яму треба? Далѣй каже: «Дай ты мнѣ жонку, коли ты такі добрый; бо якъ я бобыль, — ня хочиць за мяне идци ни одна дзѣўка. И коли я, бывало, стану жарговаць зъ дѣўчатами на йгрыцы, чи то на ношлезі, дыкъ толькі, бывало, нѣтурхаюцца ²⁾». А мнѣ-бъ жонка знадобилася. Ды яно, праўду казаўши, кепско чылавѣку жыць бязъ жѣнкі.»

Анѣль выслухаў яго, поляцѣў до Бога. Передаў Богу тые словы. Богъ п каже: «Праўда яго, — кепско чылавѣку быць бязъ жѣнкі. Чылавѣкъ ёнъ шчырый — треба яму даць жонку.» Потымъ каже анѣлу: «Сходзи ты къ гэтому чылавѣку и скажи яму: Нехай ёнъ идзець прамо по дарозі на ўсходъ сонца, дойдзе ёнъ до розстанекъ ³⁾, тамъ будзе стояць крыжъ, а падъ крыжемъ убачиць вяроўку. Нехай торгане тройчы за вяроўку и чекае: будзе яму жонка». Анѣль поляцѣў и такъ сказаў бѣдному пѣробку. Скоро показалося красная соўнйко, освятило и обогрѣла ўсю землю. Поднялися пташкі, стали шэбетаць — Богу молитца. Помоліўся и нашъ пѣробокъ Богу и пошоў на ўсходъ сонца шукаць кры-

---

1) на разсвѣтѣ. 2) толкаются. 3) распуціе.

жовой дороги. Чи доўго, чи не, ёнъ ишоў, тольки знашоў крыжовую дорогу: стоиць крыжъ и вяроўка при ёмъ висиць. Торгануў нашъ бѣдныи пáробо́къ за вяроўку: разъ, другій разъ и трейцiй; торгануў и чекае. Пройшоў таки ладный часъ — ничо́го нима. «Обманіў, думае сабѣ, поганыи! а казаў, якъ торганешъ — будзе жонка. Гдзѣ-жъ ина?» Хоцѣў ужо идци прочь, ажъ чуе — нѣшто зашумѣло. Глянуў ў верхъ — ляциць нѣшто зъ неба, ляциць, ажъ гудзиць. Потымъ шлѣпъ! обь землю: «Я тутъ!», каже. Глянуў той пáробо́къ — ляжиць рыбина, большущая рыбина.

— «Вотъ табѣ и маешъ, — каже ёнъ: вотъ табѣ и жонка! Якъ же я буду жиць зъ рыбиной? Што я вокунь якiй нибудзь, ци што?»

Тымъ часомъ тая рыбина тропъ — тропъ! хвостомъ трейчи страпáнулася, и вышла зъ яе паненка, ды такая пригожая, якъ малевáная. Глянуў на яе пáробо́къ — и ротъ разявіў; глядзиць — слова вымовиць ня може, якъ бытцымъ яму зацяло¹⁾. Глядзиць — ни рукой, ни ногой ни кране, шевельнутца ня може — зачарованныи дый годзе, такъ ёнъ задзивиўся... И было чаго! бо дуже жъ ина пригожая. А паненка стоиць передъ имъ, голоўку на бокъ склонила, ручки на живоцѣ зложила, хусточку ў рукахъ тримае — чистый анёлокъ.

И каже паненка: «Будзь здороу, мой мужъ богданныи!» А ёнъ моўчиць — своимъ вушамъ ня вѣриць.

«Будзь здороў, мой мужъ богданныи!» — каже ина другiй разъ. А ёнъ моўчиць, — сказаць слова ня смѣиць.

«Будзь здороў, мой мужъ богданныи! — Што-жъ ты моўчишь?» каже йна ў трейцiй разъ. Тогда тольки ёнъ осмѣлиўся: «Здороў, здороў!» — каже.

«Я твоя жонка», — каже ина: тая, што ты ў Бога просiў. Вотъ Богъ табѣ и послаў мяне. Чи радъ же ты мнѣ?» Тутъ яму — тки мова²⁾ вярнулася.

«А моя-жъ ты паненочка! чи може-жъ гэта быць? Не,

---

1) Отняло рѣчь. 2) способность говорить, рѣчь.

пэўно, паненка, зь мяне насмѣхайнся? Ты такая молодзенькая, пригожая, а я, вядома, мужикъ.»

— Ня бойся, — каже йна: — и мужикъ члавѣкъ. У Бога ўси людзи роўны.

«Боже ты мой, Боже! хвалиць твою ласку святую! Вотъ радось Богъ послаў!» каже такъ паробокъ. «Али боюся, паненочка, боюся!...»

Чаго-жъ ты боясься? пытае йна.

«Боюся, якъ ты со мной будзешъ жиць—я табѣ ня роўня, и, коли праўду говориць, старъ я для цябе.

— «Ня бойся, кажу табѣ... Поживемъ—поладзимъ. А цяперъ треба подумаць, гдзѣ намъ ночку почеваць: пойдземъ сабѣ хатку шукаць.» И пошли яны. Пришли ў сяло. Идуць по сялу, пытаюць: чи ня пусьциць хто жиць къ сабѣ. Дзивиотца людзи: откуль гэта паненка ўзялася? и зъ мужикомъ ходзиць, и каже, што гэта мужъ яе... Боялися пусьциць... Али таки змиловаўся адзинъ господаръ, пусьциў ихъ ў лазеньку ¹⁾ жиць. Увийшли яны ў лазеньку—чорна кругомъ, гразна, воды налита. На што ужо паробокъ—ко ўсяму прывыкъ,—и ёнъ, глянуўши, заплакаў: якъ гэта йна, паненка тая, такая кволая ²⁾, якъ ина тутъ будзе жиць? Ани сѣсьци гдзѣ, и ни легчи, ани ѣсьци звариць... Подумаў ёнъ гэта и заплакаў. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго.

— Я плачу, што на гора цябе Богъ послаў ко мнѣ. Нима табѣ ни якога притулку ³⁾. Якъ ты будзешъ жиць тутъ?

«Ня бойся, каже, проживемъ.»

Стала ина ў порози, трейчи махнула хусточкой, што была ў яе у рукахъ, и лазенька якъ озолоцѣла: и столь зъявіўся, и лаўки, и посьцель, и їда... ўсё, што треба. Ўзноў паробокъ той задзи-віўся—ротъ разинуў. Цудоўная, думаетъ сабѣ, особа. И стали яны жиць. Али ня доўго такі нажилися. Бачили людзи, што у мужика такая жонка пригожая,—захоцѣли выслужитца—пошли до пана.

---

1) баньку. 2) слабая. 3) *Притулокъ*: временное пристанище. Слов. Носовича.

Такъ и такъ, кажуць, пане: зъявіўся тутъ мужикъ съ паненкой, живуць якъ мужъ изъ жонкой. Куды яму, мужику, такая жонка? Ина настайшая паненка, молодая, пригожая, а ёнъ, видно, мужикъ. Куды йна яму? Вотъ кабъ пану...

А панъ быў рабый, не пригожій, али-жъ надто ласый до дзёвокъ. Подъ вечеръ пошоў ёнъ ў сяло, бытцымъ на прохоцку ¹⁾, а самъ подыйшоў къ лазенци, поглядзёў ў щелочку, бачиць — и праўда — паненка дуже пригожая, а мужикъ соўсимъ негалазныый ²⁾. Увийшоў ў лазеньку. «Што вы за людзи? «пытае. «Откуль вы?»

— «Ёнъ» — каже яму паненка, «мой мужъ богданный, а я яго жонка».

— Вотъ якъ... мужъ богданный... Знаемъ мы такія штуки.. Говори ты, мужикъ, откуль ўзлў такую паненку? крикнуў панъ.

«Богъ даў, паночикъ!» каже пáробокъ.

— «Вы пеўна уцеклые», каже панъ. И приказаў ихъ одвясци ў дворъ. Повели ихъ, бёдныхъ. Плачиць мужикъ, а паненка яго уцёшае: «Не плачь, ничо́го ёнъ намъ ня зробиць... Поцерпимъ, — бо бязъ го́ра добра ня будзе». Посадили ихъ ў дворъ ў хатку, пильнуюць, кабъ не ўцякли.

Панъ мужа муштруиць, а до жонки добираетца. Али не на такую напаў, голыми руками не возьмишь. «Я, каже, мужняя жана, хоць ты, каже, рёжь мяне, а на грёхъ ня змусьцишь».

И задумаў панъ мужика съ свёту збавиць, кабъ тогды лягчэй было до жонки добратца. Загадаў панъ тому пáробку задачу: «Добудзь мнѣ, каже, такого собачкў, што якъ ў хвосьцикъ зайграешъ, кабъ ўсякій пошоў скакаць. Покуль, каже, не добудзешъ, домой не ворочайся, бо засяку цябе». Пришоў пáробокъ до жонки богданной, пришоў и плачиць.

«Чаго ты плачешъ?» пытае йна у яго. — «Такъ и такъ, каже, загадаў мнѣ панъ задачу такую и такую. Пойци такого собачку шукаць, значитца къ табѣ ня вярнутца. Гдзѣ я яго возьму такого?»

1) У Носовича: прохожка — прогулка. 2) невзрачный, плюгавый. Б.

— «Не плачь», каже яго жонка богданная, «я табѣ дораджу¹⁾, найдзешъ собачку такого и домоў вѣрнисься, цѣль будзись, а пань мнѣ ничо́го ня зробиць. Ложися цяперъ спаць, а заўтра собирайся ў дорогу». Повячерили яны, лягли спаць, выспалися. На заўтришній дзень жонка богданная и кажиць своему мужу: «Вотъ табѣ моя хусточка и вотъ табѣ мой пярсьценокъ; пярсьценокъ надзѣнь на палець, хусточку тримай²⁾ ў рукахъ. Идзи той дорогой, што сюды пришоў, подыйдзи къ тому крыжу, гдѣ мяне достаў, торгани за тую вяроўку, што тамъ висиць, торгани тройчи. Спу́сьцитца по вяроўцы лубка³⁾, садзися ў гэтую лубку, торгани потымъ тройчи и ты опынешся на тымъ свѣци. Будзешъ ты по сярэдзинѣ круга — кругомъ тамъ огонь гориць, грѣшники смажущца — гэта некло. Идзи прама на огонь. Куды ня пойдзешъ, къ огню придзешъ. Ты тогды подыйдзешъ къ огню, — хусточкой махни — огонь передъ тобой разступитца, ты идзи далѣй. Жарко табѣ будзись — хусточкой обцѣрайся. Перайдзешъ некло, будзе такая поле, роўное — роўное, широкая — широкая. Пойдзешъ по полю, будзешъ людзей спотыкаць — ни съ кимъ ня говори. Пярайдзешъ поле — кругомъ будзець садъ, убачишъ мно́го — много воротъ, стукни ў ворота, выйдуць табѣ насустра́чы моѣ сёстры. Ты имъ скажешъ: «Послала мяне къ вамъ моя жонка богданная, кабъ вы дали мнѣ такого собачку, што коли ў хвосцикъ зайграешъ, ўсякій скакаць будзе». Коли яны запытаюць призна́ки, покажишъ имъ мой пярсьценокъ. Яны табѣ дадуць собачку, сховай яго за пазуху, и той дорогой и ворочайся. Придзешъ къ лубцы, сядзь ў лубку и спускайся на землю. Ну, будзь здороў и идзи зъ Богомъ.»

Попрощаўся мужъ богданный изъ женкой и пошоў доставаць того штучнаго собачку. Зробіў такъ, якъ жонка яму разказала, подняўся на той свѣтъ, оглянуўся — стоиць по сярэдзинѣ круга, по краяхъ смоляныя рѣки обцѣкаюць и огнемъ го-

---

1) Отъ глаг. дораdziць: приискивать средства къ отстраненію чего-либо. Слов. Носовича. 2) держи. 3) лукошко, корзина изъ лубка. Слов. Носовича.

раць. Высоко — высоко полымя ўздываетца. Куды не пойдзи, кь пеклу придзешь. Якъ стояў, такъ и пошоў куды вочи глядзяць. Што ближэй кь пеклу, то жарчэй становитца. Оботрета хусточкой — холодъ чуе. Ў пекли голосъ, крикъ, енкъ, якъ бура якая вѣецъ. Махнуў ёнъ передъ собой хусточкой, огонь разступіўся, по бокахъ стоиць, якъ лѣсь, сцѣнами. Пошоў нашъ пàробокъ по гэтой дорози, обцираючися хусточкой, кабъ ня было жарко. Вышоў на поле — и поле идзе кругомъ, коло огня. Широкая поле. Людзи по ёмъ слоняютьца, моўчаць... И мужикъ имъ ничо́го не сказаў — ни худого, ни дóброго. Пошоў далѣй. Подыйшоў таки икъ саду тому. Идзецъ садъ кругомъ коло поля — и ўсё воротаы — воротаы и не зличиць, а ў садзи пляюць, играюць, якъ на вясѣльи. Подыйшоў гэтый пàробокъ кь однимъ воротамъ, стукнуў ў воротаы, ажъ заразы яны и расчинилися. И убачіў ёнъ много — много панёнокъ и ўсё такія пригожія, якъ яго жонка. «Здороў вамъ!», каже ёнъ имъ. «Прислала мяне жонка богданна, кабъ выдали того собачку, што ў хвосьцикъ якъ зайграеш, то кажный заскачиць. А вотъ вамъ и признака, што я не маю». И показавъ имъ пярсыценокъ. Побѣгла одназь паненокъ, скоро такъ приясла собачку, подала яму. «Кланяйся», каже, «сестрѣ». И воротаы зачинили. Сѣў коло воротъ нашъ мужикъ, отпочнуў трохи. Али думаетъ сабѣ, треба кь жонцы поспѣшиць. И якъ пришоў, такъ и назадъ пошоў. Такъ и на зямлю вярнуўся. Усѣўся на розстанькахъ подъ крыжемъ, сядзиць, дай, думаетъ, погляджу на свойго чудоўнаго собачку. Выніў яго зза пазухи, поглядзѣў — поглядзѣў, — дай, думаетъ, зайграю: якъ то ёнъ играе. А то, можа, мяне ошукали, и ёнъ не такій чудоўный, якъ панъ требываетъ. Тогда хоць домоў ня ворочайся.

Стали такъ подѣзджаць пѣйкіе людзи, и зайграў той пàробокъ. Только зайграў ёнъ, — якъ пошли тые людзи скакаць; скачуць, подпѣваюць:

Ой не самъ я трасуся, —
Мяне черци трасуць;

Молодые черценятки

Подгоцкиваюць. Ухъ — я! Ухъ — я!

Пяюць, скачуць — останавитца ня могуць. Скачуць людзи, скачуць кони ихъ. Пастухъ по близосци пасціў статокъ. Почули музыку и яны ў плясь пусьцялися: и пастухъ, и свиньни, и овечки... И такъ яны скакали, — покуль пáробо́къ не перестаў вграць. Перестаў ёнъ и яны стали. Заморилися, а на душѣ весело. А гэта были купцы. Подзяковали яны яму за музыку и дали яму госьцинца хустку. Радъ ёнъ: ёсь што бабѣ подáроваць. Пошоў домоў. Зайшоў ў пiродъ къ своей жонцы. Поздороўкаўся зъ ей, хусту вынимае зза пазухи: «Я табѣ, моя жонухна, и госьцинецъ принесь... Добрыхъ людзей Богъ послаў, купцоў... Я имъ пойграў, а яны мнѣ хусту дали. Вотъ табѣ ина... Глянь, якая пригожая...»

— «Дзякуй табѣ, што ты ня мяне не забыўся. А панъ и не чекаў, што ты вёрнишся. Пообѣдай ты и пдзи до яго». Пошоў ёнъ до нана. Панъ задзвiўся. «Што ты вярнуўся? А гдзѣ-жъ твой собачка?»

— Припѣсь, пане, — и вынимае яго зза пазухи. «Во якъ... принесь таки...» каже панъ. Нутка зайграй... поглядзимъ, чи такая?...» Зайграў пáробо́къ, и пошоў панъ скакаць; скачиць, припѣваецъ:

Ой не самъ я трасуся,

Мяне черци трасуць;

Молодые черценятки

Подгоцкиваюць... Ухъ — я! ухъ — я!

Хто увойдзiць зъ дворовыхъ — и яны ў плясь пускаютца. Змарiў ёнъ ихъ соўсимъ: другiе на землю пападали, а и то не унимаютца: ногами дрыгаюць. Дотуль скакали, докуль играў пáробо́къ. Прочухаўся трохи панъ, отпочнуў: «Подай», каже, «собачку!» Пáробо́къ подаў. Тогды панъ приказаў пáробка ў погребъ заперци,

а тымъ часомъ думаў яго жонку присилиць ¹⁾). Али надаремня турбуваўся ²⁾): къ ей и приступу нѣтъ. Ёнъ ужо ей п жанітца доклероваў. Паней, каже, будзешъ.

А ина яму такъ кажиць: «Якъ я за цябе пойду, коли ты такі старый, рабый, непригожій, а я такая молодая. Коли ты ужо хочешъ мяне за жонку мѣць, дыкъ помолодзѣй трохи, похорошѣй.

«Якъ же я помолодзѣю, на гэта способа нима»?

— Ёсь способъ, я яго знаю, — каже такъ жонка богданная.

Хто-жъ ня хочиць быць молодымъ? И панъ захоцѣў.

Сказала яму тогды жонка пяробка: поставиць коцѣль сяродъ двора, разложиць подъ котломъ огонь и гатоваць воду. «Лѣзь, каже йна пану, ў коцѣль, окунися тройчи и молодой будзешъ».

— «Што ты», каже ей панъ, «звариць мяне хочешъ? Якъ разъ полѣзу... убачишь... Ты-жъ свойго мужа, хама, пошли туды, коли ты такая разумная. А я послѣ...»

— Нехай лѣзе мужъ, коли ты ня хочешъ быць молодымъ. Самъ будзешъ жалковаць.»

И посылаетъ панъ за мужемъ яе. Привяли яго зъ погребѣ. Стопць ёнъ, трасетца, ня вѣдае, што зъ имъ будуць робиць. «Лѣзь ў коцѣль», каже яму панъ, «молодой будзешъ. Жонка твоя для мяне пригатовала гэтую лазню. Попробуйка ты ўпяродъ...»

Заплакаў пяробокъ. «Лѣзь, ня бойся», — каже яму жонка: «будзешъ цѣль». Дала ина яму ў руку свой пярсыценокъ: кинуўся ёнъ ў коцѣль, три разы перевярнуўся тамъ и выскочіў такимъ молодымъ, што не налюбуйшся. Пана ажъ зайздросць ўзяла. Кинуўся ёнъ ў коцѣль — и вылѣзци ня може. Такъ и звариўся. Мясо яго собакамъ выкинули.

Зап. А. Е. Богдановичъ, вѣ М. Холопеничахъ, Борисовскаго уѣзда.

---

1) Произвести надъ ней насиліе, силою заставить творить его волю. 2) безпокоили.

223.

ЯКЪ БОГЪ ПО СВѢЦЯ ЖАБРОВАУ.

Вилensk. г., Вилensk. уѣзда, Лебедевской вол., м. Лебедева.

Была одна баба старая. Сядзѣла яна ў хатца и ничо́го ня мѣла. Приходзя къ ей дзѣдокъ, такі́й ста́ренькі́й, такі́й сівенькі́й и проси́цца почаваць. Яна одмогаи́цца, кажа: нима чаго́ ёсьци, нима дзѣ лёгчи. Ё́нь пришоў, сѣў ў запечку и кажа: «во тутъ я лягу!» и вытра́сь ей зъ своей торбы кро́шечки и кажа: «Разчи́най зъ гэтыхъ кроша́къ хлѣ́бъ.» Яна ўзяла трохи тыхъ кроша́къ, ўсыпала ихъ ў дзе́жачку и учинила. Зробі́лося зъ жменькі тыхъ кроша́къ поўна дзе́жка хлѣ́ба. На завтрая ўстала яна, даў ё́нь ей пзноў жменьку кро́ша́къ на замѣску. Яна ўсе́ дзівуи́цца, кажа: «Божа мой, Божа! скуль гэты́й хлѣ́бъ браўся? ти будзи́ць жа гэтыхъ кроша́къ замѣси́ць?» — Богъ кажа (бо гэ́то быў ё́нь): «пльбось, будзя!»

Поча́ла яна мяси́ць той хлѣ́бъ, а цѣ́сто ажъ ва́лицца зъ дзе́жачки. Замяси́ла яна той хлѣ́бъ, зроби́ла сколько́ бондача́къ и посадила ў печь. Посля Богъ кажа: «Дай жа ты мя́ѣ, дочу́шка, вяршо́къ зъ хлѣ́ба и ци́ нима у цябе тро́шки маку?» Яна кажа: «Ёсьць.» Богъ узяў зъ хлѣ́ба вяршо́къ, змясиў, змясиў и посыпаў макомъ, а посла́ посадиў ў печь. Посядзѣў той хлѣ́бъ ў печи, а Богъ кажа: «Погля́ди, моя дочу́шка, можа ужо спекся хлѣ́бъ?» Коли погля́дзѣла яна ў печь, — ажъ тая бондачка¹⁾ што Богъ посыпаў макомъ, разрослася, якъ коровай, а на вярху макъ зацвіў ру́жnymi квѣ́тками. Яна и кажи́ць: «А Божа мой, Божа мой, штошъ гэ́то ёсьць, што ў печи макъ зацвіў? Пў́вня нѣ́йкі́й цудъ Боскі́й.» Посля до Бога кажа: «Му́сиць жа ваша ёсьць Богъ?» Тольки яна гэ́то сказала, ажъ того́ старика и ни стало: и ни дзвери́ ни отчи́няла, ничо́го ни скры́пѣла, а яна ня увидзяла, дзѣ ё́нь дзѣўся, то́лько почувла, якъ ё́нь сказаў: «Благослоўляю цябе и твои́хъ дзѣ́токъ» и увидзяла, якъ ў ха́цѣ зроби́лося свѣ́тло. — Зъ гэ́той поры яна нача́ла добро жи́ць.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. семинаріи А. Ставицкимъ.

¹⁾ печеный хлѣбецъ.

224.

ПОЧЕМУ ЛЮДЯМЪ НЕИЗВѢСТНО ВРЕМЯ СВОЕЙ СМЕРТИ?

Могилевск. г., Мстиславск. уѣзда, с. Монастырщина.

Было время, што самъ Богъ ходивъ по землѣ и говоривъ зъ людьми. Во иде Ёнъ, разъ по полю и бачить, што старый, дужа старый мужикъ стоить, колосся бѣе, дай соломой ихъ переплетает. А тогды еще люди знали время, коли помирать придѣцца. Знавъ и етый мужикъ, што скоро помре и хотѣвъ заплестъ плетень соломой, бо ни надовго ёнъ треба ему бывъ. Подышовъ Богъ къ мужику, а той ўсе солому баре да скоро заплетает, ни лядить, што дирки дужа большія остаюцца. Бачить Богъ ета и кажа ему: «што ета ты, братъ, дѣлаешь, якъ тыки ты городишь, да ета жъ горожа и зимы ни перастойтъ.»

«А няхай сабѣ ни стоиць», кажа мужикъ, «я и самъ скоро помру, на штошъ тогды ена мнѣ?» Бача Богъ, што ня добро ета, штобъ люди знали, коли помирать стануть, што такъ, пожалуй, и свѣтъ прахомъ поиде, и здѣлавъ Ёнъ, што съ тыхъ поръ не знаютъ люди объ своей смерти.»

Зап. учит. народн. училища Теоф. Гашкевичемъ.

205.

ПОЧЕМУ БАБЫ РАБОТАЮТЬ, НЕ ОТДЫХАЮЧИ?

Тамъ же.

Ну а коли слушаешь, дакъ и скажу табѣ еще про то, за што баба ўсегды работаете и ни въ будень, ни въ праздникъ ей ни вѣкъ нима угомону. Иде разъ Богъ по полю и бача: молодица нѣшто жне. «Здоровъ, голубка!»

— Здоровъ.

«Ходика ты сюды, Расскажи мнѣ тутъ одно дѣло.»

— А иди ты! мнѣ безъ тябе неколи, ляди во ни дожнешъ до товару.

«Ну кабъ жа табѣ и повѣкъ не коли было!»

Сказавъ, дай пошовъ дали. Орѣтъ мужикъ полосу. Подышовъ Ёнъ. «Здоровъ», говорить, «добрый человекъ! ты, братъ, якъ бачу, дужа зтомівся; ходи, братъ, трохи посиди, табаки понюхай, да миѣ тутъ про дѣло расскажешь.» Подышовъ мужикъ, понюхавъ табѣки и сѣвъ. Погломѣли сколько тамъ ены, ўставъ Богъ, ўставъ и мужикъ. «Ну прощай, братъ, спасибо табѣ, дай Богъ ў пору справицца, ў пору проклажацца». Пошовъ Ёнъ, а съ той поры мужикъ, ў пору за всегды поработаетъ, ў пору и отдохнець, а баба къ одному кинца, другое справить, а отдохнуть нѣколи, гляди, што еще што-либо найдецца.

Объ зап. учит. народн. училища Ѳ. Гашкевичемъ.

226.

НАПАСЬЦЬ.

Чаловѣкъ зъ Касьцюкоў вѣзъ ў Борисова на парѣ кони пшаницу продаваць. Спотыкае ёнъ ў Стаховѣ — нясець баба при жорноускіе молоты и проси: «Подвизи, чаловѣча, мой молоты!» — «Добро!» кажа. Яна и положила на возѣ, а сама идзець ззаду и пытае: «Скажи миѣ ци ты коли молился Богу за напасьць?» — «Не», кажа, «нашто молицца? Яна и такъ ко миѣ ни причэпицца.» Баба отказывае: «Заўсѣды молися, дзницатко, бо будзешъ каицца нѣколи!» Сказала гэта и сѣла сабѣ зъзаду на яго возѣ. Ъдуць. Подъїжджаюць къ Борисову, — баба ўзноў пытаицца: «Чаму ня молился за напасьць?» Ёнъ моучыць, думая: этъ! баба дурная, што зъ ей говориць. Яна и трэцьци разъ ўзноў тоя самая. Тогда чаловѣкъ уже крикнуў ей: «Сядзи!» кажа, «коли сядзешъ!»

Прїѣхали на базаръ, чаловѣкъ отпрогъ кони, поставиў коля воза, подкинуў имъ сѣна, а баба ўсѣ сядзиць на возѣ, на мпхахъ. Ёнъ ей кажа: «зласъ, бяры свои молоты ды пдзи сабѣ!» А яна: «Табѣ якое дзѣло до мойго воза? Ня добро, што подвезли цябе зъ молотами, а ёнъ ящо лѣнца!» Зробили крикъ, гамъ, прибѣгли городничія: «Што, што такая?» Чаловѣкъ кажа, што ёнъ под-

возіў бабу, а баба, што яна. Ну ўсякі знае: нашто бабѣ жарно-клѣўскіе молоты? ўсѣ посудзілі за бабу, а чаловѣка хоцѣлі ужо вясыці ў поллицую, той тогды давай молица, хрысцица, плача. «Во», кажа, «и ня сніў и ня думаў, якъ причапился напасьць.» Тогды баба злѣзла зъ воза и кажа яму: «Ну, глядзи и помни, што я табѣ казала; гэтажъ я сама и ёсьць *Напасьць*. Я къ тому тольки чапаюся, хто ня молица Богу». Сказала и зникла.

Зап. волоснымъ писаремъ Мстижской вол. Борисовскаго у. Минской губ., А. Ганусомъ отъ кр. Мих. Стрѣльченка.

227.

ПРО ДОБРАГО И ЗЛАГО БРАТА, ПРО СВ. ЮРЬЯ И ПРО КОРОЛЕЎНУ
ВУПАРА (УПЫРЯ).

Той же губ. и у. м. Холопеничи.

Жили на свѣци два браты: одзінъ добрый и милосѣрдный, а другій скупый и злый.

Спочатку мѣли яны богатця пороўну, али добрый братъ своё богатця бѣднымъ раздаваў, людзей зъ напасьци вызволяў, ўдовамъ, сиротамъ помогаў, подорожника¹⁾ принимаў: корміў, поіў и ничо́го за гэта не браў, а потому збѣднѣў, мало што ня ўсе богатця раздаў: тольки сто рублей у яго и засталося.

А скупый братъ гроши позычаў, мно́го лишку за позыку браў, а спогоняў — зъ людзей скуру драў: кони, короў продаваў; прамо — ходзяйства рѣшаў; самъ богацѣў, наживаўся съ чужой працы, зъ спроцкихъ слѣзъ, а людзей поўбосту пуцаў. Бывало, не довадзи Боже позычаць у яго... А позычѣў — дыкъ будзешъ помниць: ёнъ съ цябе кроў высмокче, жилья выцягне... Такий быў гадъ. Прамо треба сказаць, што члавѣкъ Бога ў сэрцы а ни крошки ня мѣў. Али якъ тѣнисся, дыкъ и за бртву хѣнисся: такъ и къ яму йшли таки людзи ў позыки. Одна была надзѣя на добраго брата, покуль ёнъ яцѣ быў заможный²⁾. Попадзетца, бывало, хто нибудзь ў капцюры³⁾ къ скупому, станицѣ ёнъ донимаць,

1) странника, путника. 2) *заможный* — богатый. Сл. Носовича. 3) въ шапку. т. е. во власть.

доўгъ спогоняць; мотошно придзетца бѣдному чилавѣку; — добрый братъ и вызволиць зъ бяды — отдась яго доўгъ. Такъ яго богатця нямаль ня ўсё ¹⁾ и перайшло къ злему брату.

Здарилося ²⁾ такъ, што позычiў одзинъ чилавѣкъ у скупого сто рублей; змовіўся вярнуць ихъ зъ лишкомъ къ Юрью восэньскому; божиўся, святого Юрью ў поруки браў, што отдась, али не спраўдзіў: подорваўся ў припарь ³⁾ на работи, занядужіў, а къ Богачу (Рождество Богородицы) и Богу душу отдаў. Навэть съ поля ня могъ добра собраць, такъ што по смерци яго нѣчаго было и продаць, кабъ скупому доўгъ отдаць. А скупый лютуе, што гроши яго пропали, али таки сроку чекае. Подыйшоў срокъ, — приходзиць богатый къ ўдовѣ яго: «Подавай гроши!»

— Што-жъ табѣ отдаць, каже пна: бачишъ самъ, што ничего не осталось! Навэть зимы зимоваць нечимъ!

«А! дыкъ вы круциць думаеце? Не! ни на такого напали!... Я у яго зъ горла выдзеру, я яму на тымъ свѣци не дамъ покою. Браць—браў, а якъ отдаваць, — дыкъ нима чимъ. А ящо присягаўся, што отдась, Юрью ў поруки браў!... Я зъ ихъ споганю! чи той, чи той, а повинны отдаць! Што гэта? — бязсудная земля, ци што?»

Кричаў ёнъ, кричаў, али бачиць, што зъ ўдовы нечаго ўзяць, дыкъ ёнъ накінуўся на святого Юрью (а яго вобразь висіў на сцяні), съ кулаками къ яму прискакывае, кричиць: «Подавай мои гроши! ты-жъ порукой быў!...» Кричиць, лаяцца — просто, якъ шалёный. Али бачиць, што и Юрѣя моўчиць, гроши яму не отдае, — схопіў ёнъ образь, Бога не побояўся: стаў обь землю кидать, ногами топтаць... А далѣй — подняў образь и побѣгъ на мѡгилки. Откопаў могилу того бѣднаго чилавѣка, раскрыў домовину и давай яго ногами, со злосци, топтаць, ў морду плевать; кричиць: «Давай мои гроши!» Покинецъ чилавѣка, за вобразь приметца: бьець, плюець на яго и кричиць: ты порукой быў — подавай мои гроши!...»

---

1) *нямаль ня усё* — едвали не все. Б. 2) *случилось*. 3) *ў припарь* — во время страды.

Тымъ часомъ братъ яго ў чужую сторону идци собираўся и пришоў на могилу къ матцы попрощатца, Богу помолитца. Ажъ чуиць, — кричиць пѣхто: «подавай мои гроши!» — и ластца такими словами, што и сказаць нявольно. Пошоў ёнъ на крикъ и бачиць, што гэта яго скупый братъ.

«Чаго ты тутъ лютуешъ?» — пытае ёнъ у злого брата.

А у яго ажъ пѣна выступила.

— Ёнъ у мяне гроши позычаў... сягонья срокъ!... ды вотъ здохъ — не отдае. Юрѣя порукой быў, и тожъ не хоче плациць...

«Сколько-жъ табѣ виновать?» — пытае добрый братъ.

— Сто рублей одной истины ¹⁾... Кабъ яму ни дна, ни покрышки!...

Добрый братъ выняў свое послѣдніе гроши и отдаў ихъ злему брату:

«На!», каже, «возьми, только не здековайся надъ образомъ и дай ты чилавѣку покой святой!...»

Расплаціўся зъ братомъ, зарыў могилу того чилавѣка, поставиў св. Юрѣю ў каплицу, помоліўся щиро Богу, поплакаў надъ матчиной могилой и пошоў ў чужую сторону, пошоў безъ гроша ў кишени.

Ишоў ёнъ чи доўго, чи коротко, — только пришоў ў большій городъ. Пошоў на торгъ — думаў на работу нанятца, ажъ чуиць: охотника выкликаюць; али на што, — за народомъ ня чуць. Радомъ зъ имъ стояў такъ старичокъ ў порваной сермяжцы. Чилавѣкъ той и пытае у старика: «Скажи миѣ, на што гэта охотника выкликаюць?»

— «Нищасьця у насъ. Была у нашего короля одна дочка ды и помёрла. Занесли яе у косьцёлъ, поставили дзякоў чнтаць надъ ей, дыкъ ина той же noci ўсихъ дзякоў переѣла. Видаць увый-

---

1) чистаго капитала, безъ процентовъ. Б.—Ср. обл. Ярославск. г. йстинникъ: «Капиталь, ссужаемый въ долгъ, или настоящая цѣна товару, проданному въ долгъ». Оп. обл. великорусск. словаря. Печерскій въ своихъ сочиненіяхъ часто употребляетъ это слово въ смыслѣ капитала. III.

шоў ў яе нячійсьцикъ и йна стала вўпаромъ. Съ той поры йна кажную ночъ ходзиць, людзей ёсь, кроў ихъ смокчиць. Дыкъ король, кабъ ии губиць нявиннаго народу, паппае охвотникоў и посылае ихъ ў косьцёлъ. Оттуль ящо нихто не ворочаўся.»

Подумаў, подумаў нашъ чилавёкъ: «Пойду я», каже ёнъ, «хоць одну душу забрагу. А я одзінюкій, жалёць мяне некому.»

— Идзи, коли ты такій добрый... А я табё помогу живымъ остатца; только заговоромъ: што ты заробишь — дзёлиць по поламъ.

Змовилися¹⁾ — и вызваўся той чилавёкъ охвотникомъ. — Появі яго къ королю, получиў ёнъ плату и, по уговору, раздзёліў яе попаламъ: половину отдаў тому старичку, а свою половину раздаў убогимъ, кабъ молилися за яго душу. И пошли яны къ тому косьцелу, гдзё стояла домовина зъ королеўной. Дорёгой старичокъ даў тому чилавёку свянцёный вўголь, громничную свёчку, крыжикъ и шкаплеры²⁾ и сказаў яму такъ: «Якъ увойдзешъ ў косьцель, подыйдзи къ домовини и стань сблизку ў головахъ; запали свёчку и зачурайся, обвядзи вўглемъ кругъ — косый сажень поперекъ; сядзь по сярэдинё круга, тримай ў рукахъ крыжикъ и шкаплеры и молися Богу. Якъ запяюць першіе шётухи, дыкъ королеўна выйдзе зъ домовины, почуе духъ чилавёчій и стане цябе шукаць, кабъ твою кроў выссаць; али ты ня бойся, бо за кругъ ина не пераступиць и табё ни какой бяды ня зробиць, только слухай мяне: Якъ только йна трохи отойдетца отъ домовины, кабъ цябе шукаць, дыкъ ты положи ў домовину крыжъ, а самъ ўзноў ўскочи ў кругъ и не вылазь оттуль, покуль не запяюць третціе шёўнн. Тогда королеўна упадзё, якъ мертвая; тогда ты накинь на яе шкаплеры и йна ничёго табё не зробиць. Помни, што я табё казаў, и цёль будзешъ.»

Подыйшли яны къ косьцёлу и попрощалися. А закрыстыяны³⁾ ўвяли того чилавёка ў косьцёлъ и дзвери за имъ запёрли. Пе-

1) договорились, условились, 2) съ польск. *szkaplerz*: «два кусочка освященной матеріи съ вышитымъ именемъ Пресвятой Дёвы, носимые на шеё многими католиками. — Словарь Польск. Россійскій Глюксберга. — 3) съ польск. же *zakrystyan*: церковный служитель, ризничій, ключарь. III.

рехрисциўся ёнь, запаліў свѣчку и першъ-на-першъ обвѣў кругомъ сябе кругъ. Сѣў посяродъ яго. Оглядзѣўся — и схопіў яго страхъ. Стоиць домовина. Кругомъ члавѣччія косьци валяютьца. Смуродъ¹⁾ стоиць отъ гнилого мяса... Уся подлога²⁾ кроўю залита... Спужаўся ёнь. Потымъ опомніўся и стаў Богу молитца. Сядзиць, чикаець...

Тольки заспѣвали пѣўни — стала торгатца домовина; застукала, загрузкала — и крышка зляцѣла. Выскочила королеўна — ўся синяя, вѣчи потарачила, зубы ощерила... И то зубами заляскае, то языкъ доўгій, — доўгій высулупиць — облизываетца. Поноухала — почула живую кроў, и якъ зарогѣиць, якъ зарогочиць!...

Той добрый члавѣкъ мало што не замлѣў, такъ спужаўся. Волосы яго постали дыбомъ, за скурой якъ мурашки забѣгали, руки трасутца, зубами ляскае, якъ бы яго трасца колоиць; хоче молитца — языкъ не поворачиваетца; хоче жигнатца³⁾ — рука ня служиць. Кинулася на яго королеўна, добѣгла до круга и якъ бы лобомъ объ стѣнку ударилася — отскѣчила. А ёнь, кабъ не спужаўся такъ, што ня могъ зъ мѣста кранутца — такъ бы яму у концы: выскочіў бы съ круга, и йна-бъ яго схопила.

Стала королеўна бѣгаць по косьцѣлу, шукаць яго. Што набяжиць на кругъ, дыкъ и отскочиць, якъ горохъ отъ сцяны, и побяжиць ў другій бокъ. А ёнь, тымъ часомъ, осмѣліўся — ды и ўкинуў крыжъ ў домовину; самъ сядзиць, Богу молитца. А паничка бѣгае, — ўсё яго шукае. Злѣе, што знайци ня можиць, ажъ выпиць, якъ воўкъ, стала и зубами скриготаць. Тутъ заспѣвали другіе пѣгухи, — йна ящо люцѣй стала. Хватѣиць косьци, грызець ихъ... не смошна: хочитца живой крови. Бѣгала йна, бѣгала, кидалася и туды, и сюды — ня зловиць; а носомъ чуиць, што ёсь живой члавѣкъ. А ўжо наступаюць трейце пѣгухи: нѣчого робиць — голодной треба лѣзци ў домовину. Подбѣгла йна къ ёй, скокнула ў сярэдзину, и якъ бы на жаръ лягла — выскочила. Ды якъ заплачиць, заплачиць... Нельза ей легчи — крыжъ не пускае. И просиць йна и

---

1) сирадъ. 2) деревянный полъ. Слов. Носовича. 3) креститься.

молиць: «выйми крыжъ! докляруе спочиваць спокойно, людзей не травожить, крови не смоктаць». Нема рады: той моўчиць, пальцамъ не крапець. Заспѣвали трейціе пѣўни и йна якъ спонъ, упала, гдзѣ стояла. Тогда той чалавѣкъ осмѣліўся, вышоў съ круга и накинуў на яе шкаплеры. Йна и очуняла; поднялася и ў ноги яму повалилася:

«Дзякуй», каже, «табѣ што ты мяне зъ някельной муки выра-товаў. Покуль жиць буду, не только жонкой, — слугой твоей буду » А сама зробілася такая худая, блѣдная — якъ три дни до смерци.

Уклѣили ¹⁾ яны передъ образомъ и стали молитца Богу. Ужо и ранокъ настаў. И стали яны стукатца ў дзвери, кабъ выпусь-цили ихъ вонъ. Отчинили имъ дзвери, и только отъ дзива ахнули: ня только чалавѣкъ той жиў остаўся, а и панѣнка отжила. Дойшла вѣсьць до короля. Король ня вѣдаў, гдзѣ яму отъ радосьци подзѣтца, што почаць, якъ пріняць дочку и того члавѣка. И даў король такій вырокъ: «отдаць дочку замужъ за не збавицеля и отка-заць яму королеўство.» — Якъ сказаў, такъ и зробіў. Справили вясѣлья и повѣчали ихъ. Звялі ихъ ў камору, якъ повишна быць. Только собиралися молодые спаць легчи, ажъ няттуль — няттсюль, якъ съ подзѣями выросъ той старичокъ, што навучаў нашаго чалавѣка, якъ быць яму ў косьцѣли, и каже: «помнишь уговоръ? Ты обещаў ўсѣ дзялиць пополамъ, што заробишь. Заробиў жонку — давай и яе дзялиць пополамъ». Съ тымъ словомъ выхваціў зъ подъ полы мечъ, — шась! — и разсѣкъ яе на дзвѣ половины.

«Што ты зробіў!» хоцьў закричаць молодой — ды голосу нима. Стоиць якъ пень и только. А старичокъ положиў яе цѣло на столъ, порубиў яго на дробные кусочки, дунуў на ихъ — и яны заворушилися, стали зростатца и ўстала паненка пригожейшая, чымъ была.

«Ахъ, якъ я доўго спала» — только сказала. А што было, што зъ ей робилося — ничѣго ня помнила.

А той старичокъ скинуў порваную сермяжку и зъявіўся такимъ пригожимъ молайцомъ, што залюбоватца: одзѣнныя золотыя,

---

1) стали на колѣни.

ў руцѣ пика, при боку мечь... И кажиць: «Я святыі Юрый! Дзякуй табѣ, што ты отъ блзчесьця мяне збавіў... Жывице на здороўе»... И зъ гэтымъ словамъ якъ водой разліўся — зникъ.

Зап. въ м. Холопеничахъ со словъ Анны Старжинской, А. Е. Богдановичемъ.

228.

БОГЪ НАГРАЖДАЕТЪ ТРУДОЛЮБИВЫХЪ И КАРАЕТЪ ЛѢНИВЫХЪ.

Тамъ же.

Жіў ў одномъ сялѣ шавецъ — чылавѣкъ дуже сярдзитый, пъяница, ды къ тому ящѣ бѣдныі, прабѣдныі. И откуль быць достатку? Работы не пильноваўся, слова не дзержаў... Поўдня шіе, поўдня пѣецъ; што зарѣбцы — пропивае; нема гроши — работу заставиць, послѣднюю одзѣжину пропѣецъ. Придзе пъяныі до дому — давай жонку биць. А жонка яго такая была добрая кобѣцяна, што цяперешнимъ свѣтомъ ня скоро знайдешъ такую. Работница была — дай Богъ ўсякому доброму: и дзяцей годовала, и ў хаци прибирала, и мужу помогала, — шіро гора горывала, Проворная такая была, до ўсяго здатная ¹⁾....

И нацѣрпилася-жъ йна мўки отъ свойго поганого мужа: біў ёнъ яе, души послухаючи, чи треба — чи ня треба, біў-чимъ попала: п поцягомъ, и копыломъ, и полѣномъ — што ў руки попадѣтца. А йна хоць бы водой замуццала: моўчиць, ня пяречиць, только цишкомъ до Бога ўздыхае.

Была ў томъ царствѣ королеўна, — злѣсница, нягѣдница, *по-лымянка* (?), што и не привядзи Богъ... Усѣ ей не ў ладъ, ўсе не подъ нороў.... Только и спокойна, коли спить. Прочхвѣтца — шипиць, кипиць, ўсехъ муштруе. Не только своихъ дворовыхъ — ўсѣ царство змордовала. То йна войны воюиць, — людзей глушиць, то кажиць горы рыць — золота копаць, то людей зъ мѣста на мѣсто гоняе, — сялибу мѣняе, то ў паволу продае, то цяжкіе поборы накладае... Стѣгниць народъ, горўиць, до Бога ўздыхае...

До поры и Богъ церпиць: пожалѣў ёнъ народъ, пожалѣў и тую бѣдную шаўчиху. Послаў разъ анѣла, кабъ пиранѣсь ёнъ

1) на все способная.

шаўчиху ў королеўскіе покои, а королеўну ў шаўцову хату. Якъ Богъ приказаў, такъ анелъ и зробіў

Прочхнулася шаўчиха, ўсхонилася съ посьцели: «ай», думаетъ, «заспала, треба снѣданья згатаваць, ў хаци прибраць, покуль мужъ ўстанецъ.» Зиркнула кругомъ — и чуць не обомлѣла. «Гдзѣ я?» думаетъ — «чи ни на томъ свѣцѣ?» Покои такіе пригожіе; такъ хорошо, якъ ў раю... «Може я сплю яцѣ? Не, не сплю»... Упала йна на колѣни и стала Богу молитца, кабъ даў Богъ притомносьць ¹⁾ яе мыслямъ. А слуги на цыпочкахъ подъ дзверьми похаджываюць, подслухываюць, чи прочхнулася королеўна. Поглядзѣли ў щелочку — и дзіву далися: королеўна Богу молитца, чаго николи йна ни робила. Увыйшли покоёўки ²⁾, пытаютца: якое одзѣнныя прикажыць подаць королеўна.

«Якое дасьцѣ, дыкъ и ладно», — каже шаўчиха, и такимъ гэта голасомъ ласковымъ, што слуги яцѣ большъ здзивилися. Дзень пройшоў — нихто не быў битый, ни кого ў вострогъ не посадзили, хто што зробіць, ўсе ладно. По ўсяму царству пошла поголѣска, што королеўна натуру змяніла: стала цихая, спокойная, жалосливая, милосердная. Усея царство ўзрадовалася, бо ўсімъ стало лехко жиць. И такъ было до яе смерци, покуль ина душу Богу отдала.

Ну, а той королеўнѣ пришлось соўсімъ иначи. Зъ вечера шавецъ быў выпіўши, крѣпко заснуў, бо знаў што жонка порой разбудзиць. Прочхнуўся ёнъ, бачиць — соўсімъ позно, а ў хаци не прибрано, снѣданья не звѣрана и жонка спиць. Якъ схопила яго злось, якъ схвацнцѣ ёнъ копылъ, якъ станицѣ мяснцѣ боки королеўнѣ: «Ўставай, поганая, кабъ ты околѣла! Гдзѣ дратва? Чаму не насучила? Чаго разоспалася? Чаму ў хаци не прибрано?» — и лупиць, и лупиць... А королеўна и ничого не разумѣя, тольки кричиць благимъ матомъ: «гвалтъ, ратуйця! рѣжуць, бьюць!» А шавецъ яцѣ больше отъ гэтаго ў злось ўходзиць и

---

1) дѣйствительность, осуществленіе.

2) горничныя.

ящо большъ яе бѣе. Збіу яе на горкіи яблыкъ, ажъ обомлѣла йна, ажъ самъ шавецъ спужаўся, — стаў водой отливаць. Очунѣла йна трохи, ляжиць, стогниць. «Ну — ну! гóдзе стогнаць, ня первинка, — ўставай, за работу блрися!» — кричиць шавецъ.

— «Я королеўна!»... каже йна. Узноў зазловаў шавецъ: «Ты королеўна? Яжъ табѣ покажу королеўство!» — и давай яе биць. Ина слугъ зовець на помощь, а ёнъ больши бѣецъ.

Нéчаго робиць, мусила за работу припиматца, але ничóго йна не ўмѣе робиць, а шавецъ за ўсе бѣецъ. Гóра ўсяму навучиць! Навучилася и королеўна мужицкой рабоци и такая зробилася цихая, мяккая, якъ едwabная ¹⁾. И такъ мучилася ина до самой смерци, свои грахи отпокутывывала.

Записано тѣмъ же отъ Анны Өоминичны Богдановичъ.

ПРО СМЕРТЬ.

а) СОЛДАТЪ И СМЕРТЬ.

Могилевск. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ солдатъ службыў двацаць пяць лѣтъ и за гэто время только три дни яго ни били. Били яго за то, што ёнъ быў вельми добры, што имѣў, ўсё бѣднымъ отдаваў. Прослужыўшы двацаць пяць лѣтъ, яго выбили, дали тры рубли на дорогу и отправили домой. На дорозѣ ўстрэціў яго нищи и кажець: «Подай, служывеньки, бѣдному.» Солдатъ выняў рубль и даў яму, а самъ говóрыць: «вотъ осталось два рубля; за одзинъ куплю скрипку, а за други табакъ. Трубку закуру, скрипкой развяселюся» — и пошоў дальши. На дорозѣ ўстрэкае яго други нищи и говóрыць: «Подай, зямлякъ, бѣдному.» Зямлякъ выняў други рубль и отдаў яму, а самъ остаўся съ однимъ рублемъ и говóрыць: «Табакъ куплю, трубкой развясялюсь» — и пошоў дáли. По дорозѣ ўстрэчае

1) шолковая.

яго трэци нищи и каже: «Подай, зямлякъ, бѣдному!» Солдатъ отдаў и послѣдни рубль и пошоў сябѣ дали. На дорожѣ ёнъ увидзѣў маленькую хатку, ёнъ туды и зайшоў. Тамъ ёнъ увидзѣў трохъ нищихъ, которымъ даваў грошы. Вдрухъ къ яму подходиць одзинъ нищи и говорыць: «Хочашъ, зямлякъ, ѣсьци?» — «Ахъ, хочу!» Тогда яму дали рўмку вина и маленькую проскурку¹⁾. Солдатъ не хоча браць, думая сябѣ: «што мнѣ тутъ ѣсьци? на одзинъ разъ укусиць, да на одзинъ глотокъ вина.» А нищіе говораць: «ѣжъ, зямлякъ!» — Ёнъ стаў ѣсьци, — ѣў, ѣў, наѣўся и яще осталася большая часьць. Тогда одзинъ нищи подходиць къ зямляку и говорыць: «Проси у Бога царства».

— Да што мнѣ ваше царство? Я дваццаць пяць лѣтъ служыў, ўсяго тры дни ня быў битымъ.

Подыйшоў къ яму другі нищи и говорыць: «Проси у Бога гэтае торбочки, што на сыцяні висіць: што захочашъ, то яна табѣ дась». Солдатъ скорэй пошоў и каже: «Господзи, дай мнѣ гэту торбочку!» Богъ яму яе и отдаў. Тогда зямлякъ вышоў ў лѣсъ и говорыць: «Торба, дай полиць, поѣсьць, повясялица!» Тутъ стаў пирадъ имъ столъ, крэсло и скрыпка. Солдатъ напіўся, наѣўся, ўзяў торбу и пошоў — и ўсё пропало. Ишоў ёнъ, йшоў, — видиць стоіць домъ; ёнъ идзе прамо туды, а тамъ днемъ жыў панъ, а на ночь выбираўся ў други домъ, потому што ноччу ни можно было тамъ жиць: черци ни давали.

Панъ увидзѣўшы зямляка, послаў яму сказаць, штопъ ёнъ туды нейшоў. Слуги бягуць и крычаць: «Нейдзи, зямлякъ, тутъ цябе ноччу задушаць». А зямлякъ отвячае: «Ни боюся я нічо́го» и пошоў ў той домъ. Ноччу начали собирацца черци и насобралось ихъ много и начали шуциць коле зямляка. А зямлякъ сказаў: «Торба, возьми ихъ!» Торба расшнуровалася и захватила ўсихъ чарцѣй. На други дзень панъ посылая слугъ выкинуць косьци зямляка. Слуги прышли, — видиць: сядзиць зямлякъ. Яны скорэй къ пану и говоруць, што зямлякъ жыў. Панъ пошоў туды и вид-

---

1) просвирку.

зиць: сядзіць зямлякъ и спрашивае: «нѣтъ ли у васъ жалѣзныхъ тоўкачоў?» Панъ говориць: «ёсь». Тогды зямлякъ сказаў: «Торба, вярнися подъ тоўкачы!» Торба повярнулася и начали тоўкачы биць чарцей. Чэрци पिщаць, просяцца: «пусьци насъ! никѡли не пойдземъ снова». Доўго ихъ били, потомъ пусьцили. Яны поляцѣли: одзинъ съ полоmanoю спиною, другі—ногами. За гѣто панъ даваў зямляку много грѡшай, но ёнъ ни ўзяў и пошоў съ своею торбою дальши. По дорозѣ ёнъ зайшоў ў кабаць и говориць жыду: «дай мнѣ патентъ¹⁾!» а жыдъ каже: «Солдаты, солдаты! ты маешъ грошы?»—«Я табѣ говорю: «дай патентъ, ты маешъ копѣйку». — Солдаты каже: «я табѣ говорю: давай патентъ!» — Ну давай сто рублѣў, тогды дамъ патентъ». — «Торба!» каже солдаты, «дай сто рублѣў». Торба дала. Тогды солдаты открывъ яще лаўку, начаў торговаць, даваць безъ грошай горѣлку. Сюды приходили танцоваць и одзинъ танцоваў и ломаў ногу. Тогды городничы сказаў: даць зямляку сорокъ палокъ. А зямлякъ сказаў: «Торба, дай яму сорокъ палокъ!» Торба схватила яго и начала биць. Увидѣўшы гѣто, ўсѣ разбѣжались, а зямлякъ оставиў ўсѣ и пошоў дальши съ своею торбою. На дорозѣ ихъ ўстрѣтила смерць на мосту. «Куда ты идзешъ, ноздрата, луната?» — На страхъ людзей.—Зямлякъ открывъ табакерку: «Полѣзай сюды, ноздрата, луната!» Смерць полѣзла ў табакерку. Зямлякъ ўложиў табакерку ў карманъ и пошоў дальши.

Старые люди размножились, што некуда было дѣвацца. Тогды Бохъ посылаетъ анеловъ шукаць смерць. Анелы ўгле-дѣли зямляка и спрашиваюць: «Ци у цябе, зямлякъ, смерць?»—«У мене; шукайца яе». Зямлякъ выпустивъ смерць и пошоу дальши. А смерць явилася къ Богу и каже: «А Божа мой, Божа! Икъ засадивъ мене нѣйки солдаты ў табакерку, — ляжу тамъ йкъ каменчыкъ, а горко якъ тамъ». А зямлякъ идзе да идзе сябѣ по дорозѣ и зновъ устрѣкаецъ смерць. «Куды ты идзешъ, ноздрата,

---

1) Тутъ слово *патентъ* употреблено, очевидно, не совсѣмъ въ обычномъ смыслѣ, а именно въ какомъ—записавшій, къ сожалѣнiю, не объяснилъ. III.

лупата?» — «По срднхъ людзей». Ёнъ зноў открыў табакерку и каже: «Ступай сюды!» Смерць ўлѣзла ў табакерку и ёнъ пошоў далыши. Средніе людзи дожили до глубокой старосьци, ажъ нйдзѣ дзѣвацца отъ ихъ. Тогда Бохъ зноў посылае анелоў шукаць смерць. Нечого робиць, — зямлякъ выпусьціў смерць и пошоў далыши. Ў трэйци разъ ёнъ зноў ўстраціў смерць: «Куды ты лѣ-зешъ, ноздрата, лупата?» — «По малыхъ дзяцѣй.» — «Ступай, зноў ў табакерку!» Засадзіў ёнъ яе туды и пошоў своей дорогой. Малыя дзѣци повывросли и постарѣли, што дзѣваць не куды. Зноў Бохъ послаў по смерць. Анелы нашли зямляка и кажуць: «Пусьци, зямлякъ, смерць!» Ёнъ выпусьціў и пошоў далыши. Такъ зайшоў ёнъ на той свѣтъ. Тамъ зайшоў ёнъ ў адъ, — видзпць, што души грѣшныхъ шумомъ кипяць ў смолѣ. Ёнъ сказаў чэрцямъ: «Дайци миѣ дзвѣ чарпахи шуму». Яны ни дали. Тогда прышли большъ чарцей и кажуць: «Даймо! Гѣто той, што насъ біў тоўкачамі». Яны дали яму шуму, а ёнъ вынесъ на мѡра и выліў шумъ ¹⁾ (души). Якъ очисьцилися души, то загули, якъ пчелки и поляцѣли на небо, а зямлякъ зайшоў ў рай. Тамъ Бохъ прыслаў анела, которы ўзяў и душу зямляка.

Зап. учит. народн. училища Николаевичемъ

229.

б) СОЛДАТЪ ДЕНИСЪ И СМЕРТЬ.

Минск. губ. и уѣзда, Самохвалович. волости, дер. Слобода Дубицкая.

Якъ сотворыў Богъ людзей и побачиў, што ихъ наплодзилось на землѣ вельми много и што яны съ каждымъ годомъ ўсѣ пры-бываюць и прыбываюць, ажно ў скоросьци ўсю землю займуць и ня будзе нигдзѣ пустого мѣста, — ёнъ задумаўся. Доўго ёнъ думаў и прыдумаў смерць и послаў яе на землю, кобъ яна заби-рала людзей. Покуль смерць прышла на землю, яна забыла, што ёй трѣба робиць. Вотъ яна зайшла ў першую хату, што была съ

1) Пѣна, накипь въ горшкѣ при варкѣ.

краю сля́а, а тама-ка жи́ў москаль, — заваўся ё́нъ Дзянісь, дакь яна и просиць яго, штобъ ё́нъ сходзіў кь Богу и попытауся, што ёй робиць, бо, бачь, ёй было вельми стыдно, што такъ скоро за-была.

Пошоў Дзянісь кь Богу и пытаецца у яго, што трэба робиць смерци? А Богъ одвѣчае: «Нехай бярэ малыхъ дзяцей 7 годоў». Прышоў Дзянісь домоў, бачиць — смерць яго ожидае. Шкода яму стало дзяцей; дакь ё́нъ ёй и каже: «Идзи ў лѣса и грызи молодыя дзереўя». Якъ прошло 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць кь Дзянісу и просиць яго сходзиць кь Богу, попытатца, што ёй цяперъ робиць. Дзянісь пошоў кь Богу. Прыходзиць туды и пытаецца, што трэба робиць смерци цяперъ? Богъ и каже: «Нехай бяре старыхъ людзей». Прыходзиць Дзянісь кь смерци и каже: «бяры и грызы старые дубы и сосны цѣлыхъ семь годоў». Смерць пошла ў лѣсъ и стала грызць. Якъ прошло 7 годоў, то яна зноў прыходзиць кь москалю и просиць сходзиць кь Богу, кобъ указаў больше работы. Якъ прышоў Дзянісь кь Богу и попытаўся, што робиць смерци, то Богъ прыказаў браць среднихъ людзей 7 годоў. А Дзянісь прышоўши, ёй сказаў, штобъ яна грызла среднія дзереўя семъ годоў. Якъ прошли и гэты 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць кь Дзянісу и просиць яго сходзиць кь Богу попытатца, што ёй робиць. Дзянісь пошоў и якъ запытаўся, то Богъ каже: «Нехай ужо цябе возьме». Задумаўся Дзянісь и пошоў домоў. Дорогою ё́нъ зайшоў ў лѣсъ, знайшоў орѣхъ зъ дзирочкою и пошоў. Якъ прышоў ё́нъ ў свою хату, смерць и стала пытатца, што робиць? А Дзянісь якъ разъ дзяржаў ў рукахъ дзирáвы орѣхъ, повярцѣў яго пирадъ носомъ смерци и каже: Богъ прыказаў табѣ лѣзць ў гэты орѣхъ». Смерць зморщилась да и полѣзла, а Дзянісь, заткнуў дзирку паклей, положыў орѣхъ ў шапку и думаетъ сабѣ: цяперъ жа буду жиць, сколько захочу. Доўго ё́нъ жыў, пóтымъ яму додѣло. Вотъ ё́нъ и думаетъ, гдзѣ гэта смерць моя дзѣлась? И пошоў кь Богу пытатца. Тоды Богъ каже яму: «а на штошъ ты яе засадзіў ў орѣхъ?» Тутъ Дзянісь ўспомніў про свою

штуку, зняў шапку, выняў орѣхъ и выпусціў смерць, — дакъ на ёй астались толькі косьци и йна ня могла стаць на ногахъ. Тоды Богъ каже Дзянісу: «Коли ты яе такъ высушіў, то и носи яе на сябѣ.» Вотъ чаму якъ малююць смерць, то ставяць толькі косьци, а ззаду такъ, якъ цѣнь чаловѣка: гэта Дзянісь москаль, котарому Богъ прыказаў носиць яе.

Зап. П. Ив. Ломако. Ср. въ «Легендахъ» Аванасьева, стр. 53: Легенду Солдатъ и смертъ.

230.

в) БѢДНЯКЪ ДОКТОРЪ И КУМЪ (СМЕРТЬ).

Минской губ., Игум. у. с. Колбча.

Жыў одзінъ бѣдны чаловѣкъ; обродзилася яго жонка; прывѣў бабу и куму, а по кума ходзіў, ходзіў, — той ни пашоў. Вышоў ёнъ на дорогу, ажно идзе чаловѣкъ. «Куды ты, чаловѣча, идзешъ?», пытаецца той у бѣднаго. «У мине родзіны», отвичае той. «Бабу прывѣў и куму, а кума нима». — «Я у цибе буду за кума». Бѣдны даў куму тры грошы и сказаў: «Идзи, купи муки». Жыды дали тры пуды муки и щѣ дали здачы. «Ахъ, кумокъ, я жыдоў ошукаў, да и жыды ня дурни». Ўзяў бѣднякъ ў тры пальцы муки и ўчыніў хлѣпъ, а потомъ ўзяў изноў ў тры пальцы и замѣсіў. Хлѣпъ якъ подышоў, дыкъ поўна дзешка стала. Даў бѣдны куму изноў тры грошы, штопъ ёнъ купіў горэлки. Пошоў кумъ и купіў тры вядры горэлки.

«Ахъ, кумокъ, яжъ жыдоў ошукаў — и жыды ни дурни».

Позвали потымъ людзей и стали горѣлку пиць. Пьюць, а яна ўсё пьє судка лѣнци.

«Ци вѣдаешъ, кумъ, хто я?» пытаицца тэй у бѣднаго.»

— А Бохъ цибе вѣдае, хто ты.

«Я», кажа, «смерць. Будзь ты циперъ за дохтора, зьбяры травы якой, ды и ссушы. Якъ ты прыдзишъ, дыкъ я буду ў ногахъ стояць, ты кіўни на мяне, дыкъ я и пойду.»

Быў ў сялѣ ў ихъ богатырь¹⁾ ды дужа захворэў. Ў каршмѣ

1) богачъ.

того сля́ собралось дужа богато людзей: тутъ были два сыны́ богатыра и бѣдны дохторъ. Одзинъ сынъ кажа: «Мы стараемся обь своёмъ бацьку, да ничо́го ни зьдѣ́ляли — ляжыць дужа хворы.»

— «Кабъ я полядзѣ́ў, дыкъ ба ё́нъ очуни́ў» — кажа дохторъ.

«Ни такіе глядзѣ́ли и то ни да́ли рады», сказаў одзинъ сынъ. А други сынъ одзываецц: «А може ё́нъ и дась рады?» Ўзяў ё́нъ чарку горэ́лки ды даў дохтору, али и другую, а по́тымъ яму и кажа:

— «Ходзи, полядзи мойго бацьки.»

Прыходзя бѣднякъ дохторъ ў хату икъ богачу, глянуў, — ажъ яго кумъ ў ногахъ больно́го богача стоиць. Дохторъ кі́нуў — той и пошоў. Дохторъ ўсы́паў травы ў воду, нагрэў яе и даў выпіць больно́му богачу. Такъ богачъ и поздоровѣ́ў. Сыны подзяко́вали дохтора, дали яму дваццаць пяць рублей, а старыкъ, провядзючы, даба́віў дохтору ицэ́ стольки, што скоро вылячыў яго. Прыяжджа́я грапъ ў тоя сля́ на охвоту, за́бхаў ё́нъ икъ богатыру и тамъ захворэ́ў. Сыскали дохторо́у. А ходзяи́нъ кажа грапъ: «Ё́ ў нашымъ сля́ чаловѣ́къ, которы одлячыў мине». Сяйчасъ сыскали того чаловѣ́ка. Ё́нъ прышоў — ажъ кумъ ў ногахъ стоиць. Бѣднякъ дохторъ кі́нуў и кумъ пошоў, а ё́нъ ўзяў травы, поцѣ́ръ на руцѣ́. Дохторы глядзяць, што за ляка́рства. Якъ выпіў грапъ сь ча́ямъ лякарства, такъ цира́зь тры часы и поздоровѣ́ў.

Бхаў царъ и за́бхаў къ грапу на обѣ́тъ и крэ́пко захворэ́ў, такъ што ня можа самъ ўстаць. Посыскували ўсихъ дохторо́у. Тогды грапъ и говора: «Ё́ у мине́ таки чаловѣ́къ, што и мнѣ́ ра́ду даў». Царъ вялѣ́ў послаць свою карэ́ту. Сяйчасъ яго прывязы́лі. Ко́ли новы дохторъ увойшоў, ўсѣ́ дохторы задзиви́лися, што ё́нъ просты мужыкъ. Полядзѣ́ў нашъ просты дохторъ на цара, ажъ ў ногахъ стоиць яго кумъ. Ё́нъ кі́нуў и кумъ пошоў.

«А што даси мнѣ́ рады?» пытаи́цца царъ.

— «Дамъ ў тры часы» отвичая новы дохторъ. Потымъ вялѣ́ў поставиць чаю, ўзяў травы, поцѣ́ръ на руцѣ́ ды ўсы́паў ў чай и

даў выпиць цару. Царь выпіў и сыйчась ўстаў. Докторъ и ў други рась даў. Царь ўстаў зь посьцели и ужо ходзя. Поднёсь докторъ — бѣднякъ свое лякарство цару и ў трэцій рась. Бачуць тые докторы, што мужыкъ вылячыў цара, пусьцилися на уцѣкъ.

Пытаицца царь у свойго дохтора: ци ёсь у яго дзѣци?

— Ёсь, бацюшка, государь.

Царь ў скоросьци вялѣў побраць ўсихъ яго дзяцей ў казѣнныя школы. «Твое дзѣци будуць за гиниралоў и за полкоўникоў, а дочки твое павыходзиць за хвицэроў» гаворыць царь мужыку — дохтору. «Дамъ ищэ табѣ питнаццаць сѣль и пидзисяць домоў сь упраўляющими». Докторъ нашъ разомъ стаў такимъ богачомъ, што яму и ни сьнилося навэтъ. Докторъ жыў сь царомъ и ни якой бяды ня знаў, потомъ захворэў, нябора́ка, и лёхъ ў посьцель, поглядзѣў около сибѣ, — ажъ кумъ ў головахъ стоиць. Вялѣў докторъ сьдзѣлаць на шрубыхъ ¹⁾ лѣжокъ и якъ крутане той лѣжокъ, такъ сьмерць останецца ў ногахъ, а потымъ изноў пирхѣдзя икъ головѣ. «Не», кумокъ! круци, ня круци, до трѣба умерци», гавора кумъ.

«А дзѣшъ миѣ свое богацьце дзѣць?» пытаицца докторъ.

— Оддай на бѣдныхъ, на цѣркви и на косьцѣляхъ.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

231.

г) КРЕСТНАЯ МАТЬ.

Черниг. губ., Суражску, д. Чертовичи.

Живъ, бивъ сябѣ бѣдный старичѣкъ со старушцею и родзила яго старушця; но такъ ёны были въ большой прибѣдностзя ²⁾, такъ

1) т. е. на винтахъ.

2) Изображеніе смягчаемаго звука *т* (передъ мягкими гласными и *ъ*) не черезъ *и*, какъ принято, или *те*, какъ пишутъ нѣкоторые, а посредствомъ *тз*, сь намѣреніемъ оставлено нами неприкосновеннымъ. Оно, можетъ быть, окажется великимъ для фонетическихъ соображеній лингвистамъ-физиологамъ. — Неударяемое *о* вездѣ произносится какъ *а*. III.

што не имѣли дневнаго пропитанія. Пойшовъ ёнъ кумовъ зватъ къ яму не идутъ, собственно за бѣдностію, што пѣчаго ни выпитъ, ни закуситъ. Пришовъ ёнъ домой и заплакавъ. «Во што, бабъ, понясу къ батзюшку дзитѣнка самъ!».

Идзетъ, сустрекаетца яму на сустрѣчу женщина на дорози. «Куда идзешъ, чаловѣкъ добрый?» Ёнъ расказавъ ей ўсѣ свои обиды. Ёна кажа-ка ёму: «Коли жъ такъ, ходимъ! я буду у тзябѣ за куму!» Узяла у яго дзитѣнка и понясла, приходзитъ къ батзющи, батзющи бувъ за кума. И спрашивая яго батзющя: «Ну што жъ сэтъ у тзябе, што выпитъ и закуситъ?» — «Батзюща, ничагó у мяне нѣту». Ёнъ давъ яму хлѣбушка, крупъ, говядзини и ящѣ рубль грошей. Приходя домой, и бача што сусѣдзи приносили яму: хто хлѣба, а хто крупъ на кашу, хто говядзини кусокъ, а хто такъ жа и сальця кусокъ, изнесено такъ, што слава Богу, только одной слявѣхи ни було. Ёнъ тоди пославъ икъ шинкарю, и кажа-ка яму шинкарь: «А я думавъ, што ти уже и ня придзешъ». — «Господзипъ у мяне дзенѣгъ нѣту и не ичимъ идзитъ», кажа-ка старикъ. — «Да я тзябѣ и такъ дамъ, сколько тзябѣ пужна!» — «Дайтзя хотъ четвертзишку». — «Да я тзябѣ и полъ вядра дамъ». — «Слава Богу хрестбины у насъ такъ, какъ и у настоящихъ людзей» думая старикъ.

Покончались хрестбины, разойшлися усѣ людзи, осталась ёдна кума. И спрашивая яна:

«Ну што, куманѣкъ, ти знаешъ, хто я?»

— Богъ жа васъ зная, кумушка, хто вы!

«Кумокъ! я смертъ. Вотъ што, кумокъ, я твоихъ дзѣтокъ подрошу и ворожитъ тзябе навучу, хто позоветъ васъ, такъ я вамъ въ етомъ помогу, только, только смотритъ, идзѣ я буду сидзѣтъ: ежели буду ў головахъ, то кажи: будзя живъ! а ежели ў ногахъ, то умретъ, хотъ до ста знахарей собери, то умретъ.»

Еднажды бѣдный етотъ старикъ выйшовъ на юлицу; бачиць— толпа стоить народу. Ёнъ ставъ и слушаю, што ени кажуць. Вотъ чуя, што ёдзинъ господзипъ кажа: «Порайтзя братзи! мой батзья нездоровъ, если-бъ хто порайвъ зелья, што бъ ёнъ поправився, я

тоди бѣ и не знавъ, якъ ёго благотворитъ». Старикъ и кажа-ка ёму: «А чимъ ёнъ не здоровъ? я ёму помогу». Той чаловѣкъ приставъ къ ёму и кажа-ка: «Дзядзюшка! можа вы, што знаятца хорошая, подзйтца поглядзйтца.» Старикъ пойшовъ. Ёходзя ёнъ ў ихъ хату и тольки отворивъ дзвери, увидзѣвъ свою куму. Сидзиць ена ў головахъ и засмѣялась. Ёнъ подыйходзя къ больному, помацавъ его за голову и за грудзъ и кажа ка: «Живъ будзя, Богъ дастъ.» Больной кажа-ка яму: «Дзядзюшка! коли бѣ ваша слово дошло до Бога, я бы не знавъ, якъ вамъ благодаритъ». — «Ну живъ будзя!» Хозяинъ давъ яму пудъ хлѣба, крупъ; старикъ и пойшовъ. Толька выйшовъ ёнъ зъ хати, больной говориць: «Поднимитца мяне!». Подняли яго. Ёнъ посидзѣвъ и мала по малу ставъ поправлятца и кажа-ка: «Ахъ! большую силу той господзинъ зная. Сынокъ! наградитъ ёго треба!» Господзинъ той выйшовъ ў славу, началі ёго и благородныя зватъ и такъ жа дойшло дзѣло и до царя. Заболѣвъ самъ царь. Посылають за этимъ старикомъ, привозятъ ёго туда, царь больны ляжитъ и спрашиваеъ: «А што, старикъ, помозишь ти моей бядзи?»

Старикъ убачивъ куму, што яна ў головахъ сидиць и смяётца. «Батюшца царь! Богъ дастъ живи будзится». «Охъ, колюбъ Богъ давъ!» Только што выйшовъ старикъ, царь и сказавъ «Подимитца мяне, поведзтца мяне». Царь разойшовся и спрашиваетъ: «А дзѣ той старикъ?» Ёго позвали; царь и сказавъ: «Скажи, старикъ, сколько у тязбе семейства?» — Старикъ рассказавъ. Послали за его семействомъ. Привезли ихъ во царскій дворець, дали имъ комнату; кушали яны въ одномъ столѣ зъ царемъ, а жили врозь лѣтъ десятъ. — Опятъ заболѣвъ царь, опятъ зовутъ старика. Когда ёнъ приходзитъ икъ яму, убачивъ куму у яго ногахъ и кажа-ка царю: «Нѣтъ, батюшца царь, помиратъ треба, ўже няльзя помочь.» Царь вялѣвъ позватъ сюда членовъ. «Якъ только я помру» сказавъ ёнъ имъ, «поставитъ етаго старика на моё мѣста, ёнъ правдивой старикъ» и за тѣмъ кончѣвся. Позвали санатъ, нарядзили старика царемъ. Ёнъ проживъ лѣтъ двадзятъ пятъ, довелъ своихъ дзятзей такъ, якъ и нада — и самъ заболѣвъ. Ёнъ

смотря на ноги, а кума сидиць ў ногахъ: «Кумушка не ўжели мяне придзется умиратъ?» «А вжежъ, куманекъ.»

«Яшо годочикъ три дайтзя пожитъ.»

«Нѣтъ кумокъ». Ёнъ на служителей своихъ: «Положится мяне, идзѣ ногами ляжавъ». Переворатзили яго назадъ, идзѣ ноги были, а кума яму кажа-ка: «Кумокъ! сколько не вяртзи, ну нада умяртзй.» «Кумушка, пойду жъ я по своимъ дворцу, хочъ посмотрю.» А яна кажа-ка: «Кумокъ! пойдземъ.» Яна ўзяла яго за руку и пошла ў садъ и ходзятъ по саду! «Кумушка! какой-то шумъ во дворцѣ.» — «Куманекъ! ето тѣло твое хоронятъ!»

Зап. учитель народн. училища А. Ляхницкій.

ПРЕДАНИЯ.

232.

О ЦЕРКВАХЪ И ЧУДОТВОРНЫХЪ ИКОНАХЪ.

I.

О ЦЕРКВИ ВЪ ВОЛОКАХЪ.

минской губ., Борисовскаго уѣзда, Метижской вол.

Ну гэтожъ ўсякому звѣсно, што наша церкоў ў Волокахъ ¹⁾, гдзѣ чудоўный образъ Божжай Матки, першъ была ў тымъ мѣсьци, дзѣ цяперъ Турье-Горы называюцца ²⁾ и сяло тама-ко тожа было, аляколісь-то Швады, ци Турки, — хто ихъ вѣдае? на самая св. Юрѣя зничтожили яго и покуль гэто яны тамъ рабавал³⁾, народъ весь тамъ собраўся и запёрся ў церкави. Подпаліўши сяло, Швады кинулися къ церкави, выломали дзвери, видзюць: увесь народъ зъ слизами, на колѣняхъ, молицца, дыкъ князь Швэцки, а за имъ другіе нидовяркі стали сграляць ў вобраць, ажъ

1) Деревня Волоки Метижской волости. 2) Лѣсистая мѣстность съ множествомъ кургановъ и огромнымъ камнемъ (Князь — Камень), въ 4½ верстахъ отъ дер. Волокѣ. 3) грабили, разоряли.

тутъ ў водзинъ момантъ нявидзимая сила и откинула поганцоў назадъ и яны куды которы поуцикали, а тые зъ ихъ, што страляли, то зичась жа вси послѣпли, а самы князь ихъ тутъ жа, коля церкви, и пярэварнуўся ў каминь. На вобразъ тымъ и цяпера-ка видаць тые мѣсты, дзѣ были стрэлы, али на скрозь ни пробито, а тольки маленькія ямки трохо поўгинаўшыся. Людзи помолилися, подзяковали Богу, што уцалѣли, выйшли зъ церкви, глядзяць—ўсё сяло вѣгорэло, послѣдніе головѣшкі кўруцца, нигдзѣ, знача, ни кола, ни двора ни осталось. Тогда яны построили новая сяло на цяперышнімъ мѣсьці, пярэнесли туды и церкоў тую, али образа ниhto ніякъ не могъ ўзяць, ўсё Боска моць ни допускала. А дыли приснилося одному старичку Найсвентшая Матка и кажа: «Собяриця малыхъ дзяцей, яны мой вобразъ легко пярэнесуць.» Разказаў обѣ гѣтымъ старикъ сильчанамъ, тые ўси грумадой и пошли зъ дзѣцьми своими, — дыкъ дзѣци малые ўзялися ручками зы образъ и поволокли помаленьку. Тогда сяло по гѣтому и назвали «Волоки.» И ци мало ужо зъ тыхъ часоў ўсякихъ чудоў было отъ гѣтого вобраза! и довароно, што хто тольки отъ ўсяго сэрца шчыро помолицца, дыкъ ву ўсякимъ гóры, ци болѣзні Боская Матка яму и помóжа.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Волокъ Данилы Тубальца.

233.

II.

О КОЛПЕНСКОЙ ЦЕРКВИ.

а) Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Деревенской вол.

Вблизі села Деревной, на высокой горѣ, съ которой открывается довольно живописный видъ на далекія окрестности, находится маленькая деревянная церковь, очень бѣдная, почти въ полуразрушенномъ видѣ. О сооруженіи этого храма народъ говоритъ слѣдующее: На томъ мѣстѣ, гдѣ нынѣ церковь, когда-то росла груша. На этой грушѣ явилась Божія Матерь съ Иисусомъ

Христомъ на рукахъ. На спросъ, какъ явилась Матерь Божія: въ видѣ иконы или статуи? полученъ былъ такой отвѣтъ: «Якъ явилась? Якъ у Щаря (село Слонимскаго уѣзда) Панъ Іезузь плыў на столку (на скамейкѣ) по Нѣману и якъ людзи вышли и зняли со столка, то столакъ поплыў, а Панъ Іезузь остаўся!» Вѣроятно въ видѣ статуи.

Появленіе Божіей Матери первые обнаружили пастухи; они извѣстили помѣщика и тотъ на чудесномъ мѣстѣ построилъ церковь. Матерь Божія перешла на сказанную грушу изъ села Колпеницы, изъ подъ города Слуцка, Мниской губ. (есть ли въ дѣйствительности такое село — не знаю), оттого нынѣ церковь и вся гора называется Колпенскою, или Колпенка. Когда церковь была построена, Матерь Божія нѣкоторое время пробыла въ ней, но «негодная душа заглѣдзѣлася» на неё и Матерь Божія ушла въ Ошмянскій уѣздъ, Виленской губ., — въ какое именно селеніе неизвѣстно. По тому изображенію была написана икона, которая находится въ церкви и понынѣ.

234.

б)

Другіе говорятъ такъ. Много лѣтъ тому назадъ, какая-то владѣлица имѣнія Деревной страдала глазами и совершенно ослѣпла. Находясь въ такомъ состояніи, она дала обѣтъ, что если Богъ ей возвратитъ зрѣніе, она на той горѣ, которую прежде всего увидитъ, — построитъ церковь. Кругомъ мѣстность гористая. Владѣлица прозрѣла. Увидѣла первую гору Колпенскую и исполнила свой обѣтъ. Около этого времени крестьянинъ села Деревной увидѣлъ плывшій по протекающей у подножія горы рѣкѣ Иссъ образъ Пресвятыя Богородицы; онъ его взялъ и передалъ помѣщику, а та его обновила и помѣстила въ церкви.

Нынѣ въ церкви находится очень грубой работы образъ Пресвятыя Богородицы съ Іисусомъ Христомъ на рукахъ. На иконѣ написано, что изображеніе Колпенской Божіей Матери, между

тѣмъ оно имѣеть нѣкоторое сходство съ Тихвинской иконой Божіей Матери, въ честь которой бываетъ церковное торжество 26 июня.

Зап. волостн. писаремъ П. В. Свекло ¹⁾.

235.

ОБЪ УШЕДШИХЪ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВАХЪ.

I.

По Витебскому уѣзду (бывш. Суражскому) слишкомъ распространены рассказы объ ушедшихъ въ землю церквахъ. Трудно найти такое возвышенное по положенію мѣсто, про которое бы не ходило въ народѣ преданіе, какъ о мѣстѣ, гдѣ въ незапамятныя времена стояла церковь, которая внезапно вошла въ землю со всѣми молящимися. Въ этомъ отношеніи замѣчательна одна мѣстность близъ села Веляшковичъ, о которой въ народѣ ходитъ слѣдующее преданіе. Въ трехъ верстахъ отъ названнаго села, по дорогѣ, ведущей къ мѣстечку Яновичи, находится деревня Городокъ. Самая деревня скрывается въ небольшомъ лѣсу и стоитъ на значительномъ возвышеніи. Нѣсколько лѣтъ тому назадъ настоящій трактъ былъ мало проѣзднымъ, а движеніе преимущественно совершалось черезъ деревню, не доѣзжая до которой нужно было ѣхать въ гору. Правая сторона этой горы замѣтно возвышается передъ лѣвой. По неисправности, трудности подъема, особенно въ дождливое время, дорога оставлена даже и мѣстными жителями.

Упомянутая возвышенность имѣеть съ трехъ сторонъ довольно крутой подъемъ, вершина же представляетъ ровную, правильную площадь. Жители окрестныхъ деревень единогласно утверждаютъ, что въ незапамятныя времена на этой площади стояла церковь, которая за грѣхи ли молящихся, или по другимъ пред-

---

1) Какъ эта записъ, такъ и другія, въ предыдущихъ отдѣлахъ, равно и далѣ приводимыя, за подписью разн. волостн. писарей означенной губерніи, также и Минской, обязательнѣйше доставлены намъ Статистическими Комитетами этихъ губерній. III.

начертаніямъ Промысла, ушла въ землю со всѣми молящимися, въ то самое время, когда священникъ читалъ Евангеліе. Было время, что церковь начала выступать изъ земли: на наружную сторону показался шпигъ. Какой то мальчикъ, пастушокъ, наступилъ на этотъ шпигъ и укололъ себѣ ногу, что и послужило поводомъ къ открытію мѣста исчезнувшей церкви, потому что современные тому происшествію старожилы, за давностью чуда, не могли даже точно указывать это мѣсто. Набожное усердіе подвинуло мѣстныхъ селянъ къ раскопкѣ горы и освобожденію святого храма изъ подземельнаго заключенія; но лишь только откопали главу, церковь мгновенно вновь ушла еще глубже и унесла на своей главѣ усердныхъ раскопщиковъ и разрытая земля приняла прежній видъ.

Ушедшая въ землю церковь непремѣнно должна, по убѣжденію народа, выйти со временемъ на поверхность и занять свое прежнее мѣсто, которое, въ виду этого обстоятельства, не зарастаетъ густымъ и большимъ лѣсомъ, не смотря на то, что кругомъ густые лиственные лѣса и кустарники даютъ этому мѣсту свои сѣмена, отовсюду переносимыя то вѣтромъ, то птицами. Кусты орѣшника, кое гдѣ растущаго на мѣстѣ ушедшей въ землю церкви, выросли изъ тѣхъ орѣховъ, которые находились въ карманахъ нѣкоторыхъ молящихся. Въ свою очередь и одиноко стоящія здѣсь березы нѣкогда были посажены въ церковной оградѣ и съ тѣхъ поръ, какъ церковь ушла, онѣ больше не растутъ. Въ иную пору въ горѣ слышится колокольный звонъ, вопли молящихся, церковное пѣніе и чтеніе, и многое другое, что обнаруживаетъ постепенно ослабѣвающую однако жизнь ушедшихъ въ землю молеыщиковъ. Въ былыя времена все это слышалось чаще и явственнѣе, теперь же слабѣе и рѣже. Во всякомъ случаѣ подземное богослуженіе идетъ не одновременно съ богослуженіемъ сосѣдней и другихъ церквей, а всегда то раньше, то позже, и только въ свѣтлую седмицу оно идетъ одновременно съ наземными церковными службами.

Сказанное исключительно о Городокской церкви носитъ на себѣ характеръ всѣхъ преданій, рассказываемыхъ объ ушедшихъ

въ землю церквахъ, со всеѣмъ однообразными мелочными обстоятельствомъ. Въ ряду съ такими преданіями идетъ другое, а именно: въ давнія времена появился въ краѣ какой то «оспlockъ»¹⁾, который разрушилъ множество церквей, ударяя по храму, то правую, то лѣвою рукой, а иногда и ногой. Какъ на мѣсто, гдѣ такимъ образомъ была разрушена церковь указываютъ на существующее близъ села Велішковицъ церковнищенское кладбище, называемое просто «церковнищемъ». Окрестное населеніе набожно чтитъ подобныя мѣста прежнихъ церквей, сюда не гоняется скоть, проѣзжіе и прохожіе непременно кладутъ крестное знаменіе, какъ при проѣздѣ мимо настоящей церкви. Въ пныхъ мѣстахъ благочестивыя руки воздвигаютъ кресты, поддерживаютъ уже существующіе и ставятъ свѣчи.

Въ дополненіе къ сказанному о самой мѣстности, гдѣ по преданію ушла въ землю церковь, слѣдуетъ упомянуть, что предшествовавшая Городку мѣстность называется «Долгимъ полемъ», несмотря на то, что это поле находится теперь подъ огромнымъ березовымъ и еловымъ лѣсомъ, между тѣмъ, какъ находящаяся за Городкомъ деревня «Залѣсье» скрывается скорѣе въ кустарникахъ, чѣмъ въ лѣсу, да и тотъ торопливо очищается подъ пахотное поле.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

236.

ДЗЕМКОУ ГРУДЪ НА МѢСТѢ УШЕДШЕЙ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВИ.

II.

Гродненск. губ. и уѣзда, дер. *Ревки*.

Старые люди кажуць, што гдзѣ гэтотъ грудъ, тамъ даўнѣй было мѣсто (городъ). Великое было гэта мѣсто и по сярэдзінѣ стояла велікая церкоў. По емъ были войны, тайды люди ўсѣ ўвойшли ў гэту церкоў и земля растворила ся и церкоў ўвойшла ў землю зъ людьми. Кажуць, екъ правитца на Великъ дзень на-

1) силачъ.

боженство ¹⁾ ў церкви, то треба лехчѣ на гэтомъ грудзѣ и почувешъ, што и тамъ правитца набоженство и чутно, скъ звонецъ и спѣваюць. Такъ недаўно, кажущъ, на томъ грудзи гораў чаловѣкъ изъ Суховлянъ (такъ называюць деревню), ему и ноги и руки поломало, а волю ў той моментъ здохли. Гэты чаловѣкъ раскаяўся и ёнъ выздоровѣў.

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. учит. сем. Мышко. 2)

237.

ОБЪ УШЕДШЕМЪ ВЪ ЗЕМЛЮ КОЛОКОЛЬ.

Гродн. губ., Кобринскаго уѣзда, м. Городца.

Въ приходской церкви м. Городца есть довольно большой колоколъ, о чудесномъ полученіи котораго рассказывается слѣдующее. Вмѣстѣ съ другимъ, такимъ же колоколомъ онъ приплылъ къ берегу мѣстной рѣки и зазвонилъ. Но такъ какъ священникъ и прихожане медлили крестнымъ ходомъ, то оба колокола стали опускаться въ воду и когда прибылъ крестный ходъ къ берегу, одинъ колоколъ скрылся въ водѣ, а другой видѣнъ былъ лишь на половину. Немедленно закинули сѣти и вытащили этотъ послѣдній колоколъ, но при всѣхъ усиліяхъ не могли вытащить другого колокола, который, какъ нужно думать, скоро отплылъ дальше.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Михаилъ Гловацкій.

238.

КАПЛИЦА, ПОСѢЩАВШАЯСЯ МЕРТВЕЦАМИ.

Дер. Великая Весь, Волковыскаго уѣзда, — той же губ.

На западъ отъ деревни Великая Весь стояла раньше небольшая каплица, которую рѣдко кто посѣщалъ, въ виду ея «забачности». Ежегодно во время чтенія страстей эта каплица наполнялась мертвецами, которые освѣщали ее яркимъ огнемъ и

---

1) богослуженіе. 2) Почти всѣ приводимыя въ этомъ сборникѣ записи учениковъ названной Учительской семинаріи обязательно доставлены намъ почетнѣйшимъ сотрудникомъ нашимъ, Н. Я. Никифоровскимъ. Ш.

слушали «Вангили»¹⁾, которыя читались поочередно мертвецами — священниками. Всѣ эти мертвецы собирались съ одного только ближайшаго кладбища. Въ настоящее время нѣтъ и слѣда этой каплицы.

Ученикъ Свислоч. Семин., житель дер. Великая Весь, Почобуть.

239.

КАПЛИЦА, ОБИТАЕМАЯ НЕЧИСТОЙ СИЛОЙ.

Той же губ. и уѣзда, дер. Ревки.

Недалеко отъ рѣки Скидлицы есьць сажалка, а коле сажалки даўней панъ строіў каплицу, но людзи не захоцѣли робиць каплицы: одны ўлѣзуць ў каплицу, а другіе на дворѣ. И тыя, которыя ўлѣзуць, тамъ стукаюць, а тые, которые на дворѣ, боятца и кажущь пану, што тамъ черци. И панъ велѣў оставиць робиць каплицу. Съ тѣхъ поръ ў той каплицы черци живуць. Недаўно, кажущь, ишоў почьчу чаловѣкъ коле гэтой каплицы и его што-то ухопило.

Зап. учен. Свислочск. учит. семинаріи Мышко.

240.

О КЛАДѢ, ЗАРЫТОМЪ ШВЕДАМИ.

Село Торокани, Кобринскаго уѣзда, Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ дер. Торокани, Кобринскаго уѣзда, находится старое кладбище, на которомъ въ Великую Субботу ежегодно появляются огненные язычки, отъ сумерекъ до полночи. Эти язычки безпрестанно мѣняются въ цвѣтѣ и бываютъ то бѣлыми, то красными, то синими. Это есть ничто иное, какъ зарытыя здѣсь шведами деньги, которыя пересушиваются, по заклѣтію, въ Великую Субботу. Воспользоваться деньгами не трудно: стоитъ только, не щадя памяти погребенныхъ здѣсь умершихъ, взрыть все кладбище и разметать кости.

Изъ записи учен. Свисл. уч. сем. Соколовскій.

---

1) т. е. Евангелія.

241.

О ЗАКЛЯТОМЪ КЛАДѢ.

Той же губ., Волковыс. уѣзда, дер. Великая-Весь.

На сѣверной сторонѣ дер. Великая-Весь, въ полуторѣ верстѣ отъ нея, можно видѣть небольшую возвышенность. Здѣсь время отъ времени старожилы видятъ голубого коня, который «гарцуетъ» и при приближеніи къ нему «утекаетъ» и проваливается въ землю. Это есть заклѣтый кладъ, который никому никогда не дается въ руки. Находимые тамъ серебряныя деньги поддерживаютъ вѣру окрестнаго населенія въ зачарованный кладъ.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Игнатія Почобута.

242.

СРАЖАЮЩИЕСЯ СОЛДАТЫ.

Той же губ., Бѣльскаго уѣзда, дер. Тривежи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Тривежи, Бѣльскаго уѣзда, указываютъ мѣсто погребенія русскихъ и польскихъ солдатъ, павшихъ здѣсь въ кровопролитномъ, хотя и равномъ боѣ. Ожесточеніе сражающихся, говоритъ преданіе, было такъ велико, что оно продолжается съ тѣхъ поръ и до нашего времени. Въ полночь передъ новымъ годомъ можно видѣть здѣсь двухъ русскихъ и двухъ польскихъ солдатъ, которые ожесточенно рубятъ другъ друга и, не докончивъ сраженія, проваливаются въ землю при первомъ пѣніи пѣтуха.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Анд. Ос. Прокопчука.

243.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ДѢВИЦА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ означенной деревни, Лысковской вол., Волковыскаго уѣзда, и теперь находится небольшая роща, о ко-

торой въ памяти окрестнаго населенія сохранилось слѣдующее преданіе. Одинъ человѣкъ, по имени Янко, проѣзжалъ близъ роши въ самую полночь. Когда онъ поровнялся съ окопами, кои можно видѣть и теперь, то увидѣлъ большой желѣзный сундукъ, по обѣ стороны котораго находились двѣ цѣпныя собаки; на сундукѣ сидѣла дѣвица и чесала волосы, отъ которыхъ пышало пламя. Дѣвица слезно стала просить Янко подойти къ ней и распутать волосы, обѣщая сдѣлать его счастливымъ на всю жизнь и увѣряя, что злыя собаки не тронутъ его. Удивленный и напуганный Янко не рѣшился однако подойти къ дѣвицѣ, а бросилъ ей свой поясъ, чтобы крѣпче привязать собакъ. Лишь только поясъ коснулся дѣвицы, сундукъ загремѣлъ, зазвякали въ немъ деньги и дѣвица отчаянно взвизгнула и явственно произнесла слѣдующія слова: «Проклята твоя душа отнынѣ до вѣку, што ты мене зачепивъ: мучилась я сто роковъ, буду мучиться и еще столько-же; но и ты не воскреснешь!» Съ этими словами она ушла въ землю вмѣстѣ съ сундукомъ, собаками и поясомъ Янко. Дѣйствительно Янко остался несчастнымъ на всю жизнь и его несчастье до сего дня ставятъ въ примѣръ другимъ.

Уч. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ и Габровскій.

244.

О КОРОЛЕВОЙ ГОРѢ.

Той же губ. 1).

На западной сторонѣ дер. Горска, въ одной верстѣ отъ послѣдней, находится «Королева гора», которая образовалась по слѣдующему поводу. Пастухи устроили потѣшную войну и выбрали королемъ одного своего товарища. Когда игра не удалась по винѣ короля, пастухи рѣшили сдѣлать ему примѣрное наказаніе и для

---

1) Уѣзда,—какъ при этомъ, такъ и при нѣкоторыхъ другихъ преданіяхъ, записанныхъ учениками Свислочской учительской семинаріи, въ рукописи г. Никифоровскаго, къ сожалѣнію, не указано. Этотъ небольшой пробѣлъ будетъ пополненъ въ «Примѣчаніяхъ» къ этой части настоящаго сборника. III.

того согнули березу и къ вершинѣ ея привязали несчастнаго короля, шуточно грозя повѣсить его. Въ это самое время въ стадо ворвался волкъ — и пастухи оставивъ короля, бросились прогонять волка. Когда же они возвратились къ несчастному королю, послѣдній былъ мертвъ. Пастухи такъ плакали и убивались по товарищѣ прежде и послѣ его погребенія, что земля сама собою стала подниматься и образовала надъ могилой настоящую гору.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

245.

О РВАХЪ.

I.

Той же губ.

Въ четырехъ верстахъ отъ той же деревни, на восточной сторонѣ, находится длинный и глубокий ровъ, извѣстный подъ названіемъ «Переровъ». Раньше это была рѣка и по ней плавали суда и сплавлялся лѣсъ. Однажды королевичъ, переправляясь съ своей матерью королевой чрезъ рѣку, упалъ въ воду и утонулъ. Мать бросила въ рѣку щетку, отъ чего вода быстро спала; на днѣ рѣки лежалъ мертвый королевичъ. Всѣ усилія спасти сына оказались безплодными и злополучная королева прокляла рѣку, которая съ той поры наполняется водой только въ весеннюю пору.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

246.

II.

Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ села Орѣничъ находятся большіе рвы, которые когда-то составляли ложе громадной рѣки. Разъ переправлялась черезъ рѣку вѣдьма и нечаянно уронила въ нее похищенное дитя, которое тутъ-же и утонуло. Вѣдьма прокляла рѣку и вода ушла въ землю. На томъ мѣстѣ, гдѣ уходила

вода, выросъ особенный кустъ: отъ такъ сказать затыкаеть отверстие, чрезъ которое прошла вода. Если бы, по народному повѣрью, нашелся ловкій и сильный человекъ и выдернулъ этотъ кустъ за одинъ приемъ, то исчезнувшая рѣка снова появилась бы на своемъ мѣстѣ.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Иванъ Медвѣдь.

247.

III.

БОРОНОУСКІЙ РОУ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Гэты Бороноўскій роў надто глубокий, и ў смъ, кажуць, черци сѣдзяць съ тѣхъ поръ, екъ тѣхъ коле гэтаго рова панъ зъ своее жонкою и вывернуўся ў гэты роў, — и его жонка забилася. Зъ тыхъ поръ ў гэтымъ рови черци страшаць ночью людзей.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Мышко.

248.

О РѢКАХЪ И ОЗЕРАХЪ.

I.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ РѢКИ ВИЛИИ.

Минск. губ., Борисск. у.

О происхожденіи рѣкъ среди населенія Витушинской волости (Борисов. у., Минск. губ.) существуетъ слѣдующее преданіе: Богъ, собравши всѣхъ птичекъ, велѣлъ имъ копать рѣку. Птички послушались, стали копать землю и образовались рѣки и озера. А одна изъ птичекъ, которую крестьяне называютъ «конюхъ», отказалось копать и потому Богъ запретилъ ей пить воду на землѣ, а дозволилъ ей пить на древесномъ листѣ. Поэтому въ лѣтніе дни, когда сухая погода бываетъ продолжительная, конюхъ своимъ свистомъ проситъ Бога послать дождь, дабы онъ могъ напиться хотя на листѣ. О происхожденіи же рѣки Вилии по-

вѣствуется слѣдующее: На мѣстѣ истока этой рѣки (въ лѣспомъ урочищѣ «Стѣпъ-Камень», что въ Витушинской волости) нѣкогда жило одно семейство: мать, сынъ и дочь. Сынъ былъ непослушнымъ, а дочь была развратная. Когда мать, бывало, упрекнутъ ее за нехорошее поведеніе, дочь всегда отвѣчала: «Не твое дѣло: по мнѣ люди ѣздили и ѣздить будутъ». Мать прокляла свою дочь за такой дерзкій отвѣтъ, и она разлилась рѣкой, названной «Виліей», а сынъ за неповиновеніе сталъ камнемъ въ образѣ человѣка. Камень этотъ на томъ мѣстѣ стоитъ и теперь съ отбитою отъ удара молніею головою.

Изъ записи писаря Витушинск. вол. А. Бѣлыковича.

249.

II.

Той же губ. и уѣзда, Мстисжск. вол.

Рѣка Бяроза (Березина) во якъ началась: Проти мляну ¹⁾ за Докшицами росла бяроза, а свинья подъ ей ўсѣ рыла, рыла и дорылася до водзяной жилы. Дыкъ тогды и чухнула рака, яё по гѣтому и назвали: «Бяроза»

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ.

450.

III.

О РѢКѢ УЖИЦѢ ²⁾ (ВУЖИЦА).

Разсказываютъ, что будто бы село, находившееся около этой рѣчки, окружала огромная змѣя «Вужица», которая каждый день съѣдала по одному человѣку изъ этого села, и никто не могъ освободить его отъ этого чудовища. Наконецъ пріѣхалъ сюда Донской казакъ, по имени Гришка, и отрубилъ ему голову. Вдругъ

---

1) мельницы. 2) Рѣка эта находится въ Витебской губ., Дриссенскаго у., и впадаетъ въ Западную Двину. Н.

голова эта погналась за нимъ. Онъ вскочилъ на лошадь и началъ убѣгать отъ нея, но она его преслѣдовала до самой Двины. Гришка бросился въ Двину, надѣясь переплыть ее, и здѣсь же утонулъ, а съ нимъ вмѣстѣ и голова чудовища. А то мѣсто, гдѣ стояло село, тотчасъ же провалилось. Говорятъ, что въ день Ивана Купалы, если приложиться къ землѣ, то слышенъ подъ землею звонъ колоколовъ и пѣніе въ церкви.

Съ тѣхъ поръ крестьяне на томъ мѣстѣ, гдѣ стояло провалившееся село, не охотно селятся, и если вы спросите кого нибудь изъ крестьянъ: сколько здѣсь душъ, или хатъ? Вы непременно услышите слѣдующій отвѣтъ: «а што тутъ ёсть, семъ хатъ съ хлѣвами, и семъ душъ съ свиннями.»

Зап. учен. 5-го кл. Витебск. гимназіи Янковскій.

451.

IV.

ПОЧЕМУ МЕЛѢТЬ РѢКА ЦАТА?

Могил. губ., Гомельск. уѣзда, с. Старо-Юрковичъ.

Въ верстѣ отъ села Старыхъ-Юрковичъ тянется узкая, черноземно-глинистая полоса низменной, болотистой почвы, покрытая очеретомъ и различными болотными расгеніями. Тянется она, извиваясь, между множества селъ и деревень, верстъ за 50 съ сѣверо-запада за дер. Рудней-Цатой на границы съ Черниговской губерніей, впадаетъ въ Вагу, а Вага въ р. Сновъ, притокъ Десны. Эта полоса есть рѣка Цата. Весною разливается она довольно широко, а лѣтомъ высыхаетъ. Еще недавно, — лѣтъ 5 тому назадъ, она настолько еще была обильна водою, что кое-гдѣ на протяженіи ея были устроены водяныя мельницы и сушиловни. А прежде, какъ говорятъ старики, сохранившіе въ своей памяти преданія отъ старыхъ временъ, это была большая рѣка, по которой носились суда и плоты. Рѣка эта составляетъ часть границы между Московскою и Литовскою Русью.

Здѣсь же, на границѣ Черниговской губерніи, недалеко отъ

дер. Быстры (Могил. губ.), Чуровичъ и Хвоевичъ (Черниг. губ.) виднѣются слѣды и остатки засѣкъ, рогатинъ и вообще преградъ, которые, быть можетъ, устраивали поляки, чтобы затруднить набѣги буйныхъ казаковъ и гайдамаковъ, во времена Наливайка, Острияницы, Хмѣльницкаго и другихъ. Здѣсь же на границѣ, среди почти степныхъ мѣстъ уцѣлѣли лѣса, служившіе притоками различныхъ бѣглецовъ. Курганы и холмы свидѣтельствуютъ о происходившихъ схваткахъ и сраженіяхъ. Вотъ какъ рассказываютъ крестьяне объ обмелѣніи Цаты: «Казали люди, що ета була большая рика́, що по ей плавали плиты¹⁾. На бирагу́, въ очиротахъ була хатка и жила тамъ удова, большая вѣдьма, и були у яе синъ и дочь—русалка, вельми пригожіе. Сина йна любила, а дочь—не, оттого, що и дочь столько вѣдала, сколько йна.

Разъ матки ни була дома. Отъ дочь и кажа: «Ходимъ, братокъ, купацца!» Братъ пошовъ купацца, да и втопился. Вярнулась удова, и щобъ отживить сина, узила очирѣтину и юшку²⁾: очиротину наложила, а юшкой накрыла. Отъ тыхъ поръ вода униклась. А русалка вхѣлила брата да втикла въ Дняпръ.

Зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

252.

V.

ОБЪ ОЗЕРѢ ВЪ ДОМОШКОВИЧАХЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстижск. вол.

А вѣзиро, што ў Домошковичахъ³⁾ тамъ жадной⁴⁾ ракі́ ня ў ходзѣ и ни выходзѣ, а гэтакаяшъ глыбокое, такъ само кажущъ, стало. Першъ было поле; на ёмъ ўсѣ грэчку сѣяли. Разъ гэто скосили грэчку, пусьцили свиньней пасьциць, дыкъ порсюкъ⁵⁾ ў вѣднымъ мѣсьди шукаючи, муся зимляныхъ орэхоў, рыў, рыў и дорыўся до зямельныхъ цмокоў⁶⁾, ну и чабахнула оттуляка вода,

1) плоты; 2) вьюшку; 3) Осивской волости; 4) ни одной; 5) порядочный поросенокъ, кабанчикъ. Слов. Носов.; 6) цмокъ или смокъ (по тому же словарю)—сказочное названіе змія.

свиньней ўсихъ потопили зъ разу, а пастушки уцяклі домоў. Ў возиры тымъ и рыбы ўсякой гóдзя. Разъ грапъ Слизинь однэй щуцѣ причапіў бляшку подъ жебры и написаў літары: «Коли хто и дзѣ яго злови, капъ ознаймили яму». Ну дыкъ ў сколькп годъ и зловили тую самую шуку ў Мядзили ¹⁾. Яна ниначи якъ пеўня подземными рака́ми туды заплыла.

Зап волостн. писаремъ А. Ганусомъ.

253.

VI.

ОБЪ ОЗЕРЪ ²⁾ ПЬЯВИЧЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, сел. Деревной.

Тамъ, гдѣ въ настоящее время озеро, когда-то находилась деревня. Въ эту деревню однажды пришли два нищихъ, народъ полагаетъ: самъ Иисусъ Христосъ съ однимъ апостоломъ. Зашли они въ одну избу, гдѣ баба пекла блины. Нищіе попросили блиновъ. Баба имъ не дала и выгнала ихъ изъ дому. Нищіе пошли въ другую избу, гдѣ жила очень бѣдная женщина съ груднымъ ребенкомъ и попросили ту женщину покормить ихъ. У женщины ничего не оказалось; но желая чѣмъ нибудь накормить нищихъ, она влила въ чашку холодной воды, насыпала нѣсколько муки, и всколотивъ и посоливъ, предложила нищимъ ѣсть, хотя было не сварено, говоря, что такой похлебкой она сама питается. Нищіе отказались ѣсть, но видя радушіе хозяйки, предложили ей немедленно уйти изъ деревни, потому что съ деревней сейчасъ произойдетъ несчастье. Но уходя, женщина обязана была не оглядываться. Взявъ ребенка на руки, она ушла изъ деревни. Вдругъ услышала за собою какіе-то крики — и оглянулась.... Вся деревня провалилась въ землю и на мѣстѣ ея образовалось озеро, женщина же обратилась въ камень, который стоитъ на берегу

---

1) Виленск. губ., Вилейскаго уѣзда. 2) Находится близъ села Деревной, на землѣ, принадлежащей причту; занимаетъ оно пространство около трехъ квадратныхъ десятинъ. С.

озера и по настоящее время. Говорятъ, что камень имѣлъ раньше фигуру женщины съ ребенкомъ на рукахъ и у женщины были замѣтны на шеѣ бусы.

Озеро очень глубокое. Говорятъ будто связывали веревокъ въ 40 сажень и мѣрили глубину, привѣсивъ гирю, но до дна не достали, а вмѣсто бывшей гири вытащили обратно баранью голову. Какой-то человекъ въ этомъ озерѣ утонулъ и поэтому случаю жители признали, что въ озерѣ обитаютъ нечистые духи.

(Отъ собирателя). Я лично осматривалъ камень, въ который будто-бы обратилась женщина. Это довольно большой обыкновенный булыжникъ, вышиною по колѣно человеку, но широкій, безъ всякой формы, даже съ довольно длинной гранью на верху и не имѣетъ никакихъ подобій какихъ-либо очертаній.

Зап. вол. писарь Осипъ Лукьянецъ.

264.

VII.

ЗАРОСТАЮЩІЯ ОЗЕРА.

Почти про всякое заростающее озеро, равно какъ и болото, въ народѣ ходятъ преданія въ родѣ слѣдующаго: мать однажды пекла блины и послала своего сына въ ближайшее озеро за водою. Вдругъ она слышитъ крики утопающаго сына. И въ испугѣ и замѣшательствѣ, бросается вонъ изъ избы со сковородою въ рукѣ. Сынъ тонетъ на глазахъ матери, лишенной средствъ ему помочь. Въ отчаяніи и сильной злобѣ за гибель единственнаго сына, мать проклинаетъ озеро и бросаетъ въ него сковороду съ лежащимъ на ней блиномъ, отчего озеро немедленно начинаетъ заростать.

При этомъ расказщики всегда добавляютъ, что заросшее озеро можно возвратитъ въ первобытное состояніе; для этого нужно одно только условіе — отыскать заброшенную въ него сковороду, блинъ, растворившійся въ болотную поверхность, и тогда озеро снова возстановится въ ту минуту, когда сковорода вынется изъ воды.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

255.

VIII.

СВИСЛОЧСКОЕ ОЗЕРО.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Гдзѣ циперь гѣтое озеро, тутъ ўпяродъ росла велика лалыпина, а озера не было, только были каналы обгороджаны парканомъ ¹⁾ и тамъ было много рыбы, а по серединѣ каналу была выспа ²⁾ обсажена ўкругъ ольхами и одна ольха была спилована по половинѣ. На той ольсѣ стояла другая ольха и якъ тутъ кермашъ, то сюда прїѣзджали богатые купцы и продавали ўселякіе товары, а Тышкевичъ быў радъ, што до его мѣстѣчка прїѣзджаюць купцы и ѣнь ценгле ³⁾ даваў имъ обѣдъ, и якъ пора была исьци на обѣдъ, то выстаўляли бѣлую харнїўку ⁴⁾, а купцы якъ убачаць, што выстаўлена была харнїўка, такъ яны вѣдали, што пора исьци на обѣдъ. Гѣты звяринецъ, што цеперь вырубали на дрова, такъ само быў обгороджаны и тутъ были усякіе звѣры, а ихъ пильноваў одзинъ чаловѣкъ, который называўся звѣринникъ. И отъ самого палацу быў мостъ черазъ звяринецъ, да до того косцелка, што на Бреской гулицы.

Зап. учен. пригот. кл. Свислоч. учит. сем. А. Рутковскій, уроженецъ м. Свислочи.

256.

IX.

ОЛЬХОВСКОЕ ОЗЕРО.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Пацевичи, Песковской волости.

Въ пяти верстахъ отъ дер. Пацевичи находится «Ольховское озеро». Очень давно на этомъ мѣстѣ была деревня. Однажды, въ видѣ нищаго, пришелъ въ деревню самъ Богъ и сталъ просить ночлега. Но никто изъ незаконныхъ жителей не сжалился надъ нищимъ и не пустилъ его въ свой домъ. Выйдя за деревню, нищій проклялъ всѣхъ ея жителей, за исключеніемъ одного спавшаго ста-

---

1) заборомъ; 2) островъ; 3) съ польск. *ciagle*: всегда; 4) искаженное съ польск. *chorągiew*, *chorągiewka*: хоругвь, знамя, значокъ, флагъ и т. п. III.

рика. Какъ только этотъ послѣдній проснулся и вышелъ за околицу, земля съ домами стала осѣдать; въ то же время отъ сильнаго дождя осѣвшее мѣсто начало наполняться водою. Когда праведный старикъ оглянулся на деревню, то увидѣлъ озеро, на срединѣ котораго, какъ разъ въ томъ мѣстѣ, гдѣ приходился его домъ, плавалъ столъ съ раскрытою на немъ книгою, которую читалъ онъ передъ сномъ и закрыть не успѣлъ. Спустя сто лѣтъ затопленная деревня опять увидѣла свѣтъ Божій и вотъ какимъ образомъ: пастухъ увидѣлъ крестъ на берегу озера и хотѣлъ поднять его, но крестъ оказался на цѣпи. Пастухъ потянулъ цѣпь — и на поверхность озера всплыла деревня, радостные жители которой поднимали веселый крикъ. Пастухъ такъ испугался, что выпустилъ цѣпь изъ рукъ и на его глазахъ деревня снова ушла въ воду еще на сто лѣтъ.

Учен. Свислоч. уч. семинар. Онуфрій Мохначъ.

257.

О КАМНЯХЪ.

И.

Минской губ.

О камняхъ существуетъ повѣріе, что въ былыя времена они, подобно животнымъ чувствовали, росли, размножались, но когда люди прогнѣвали Бога, то онъ проклялъ и людей и землю. Земля перестала давать прежніе обильные урожаи и камни перестали расти¹⁾.

Въ Борисовскомъ уѣздѣ, около села Краснолуцка, лежитъ большой камень, въ которомъ, по преданію, въ старину, жилъ портной. Онъ шилъ безустанно, и шилъ очень хорошо, только не нужно было его просить объ этомъ, — въ противномъ случаѣ онъ

---

1) И въ Гродненской губерніи (по сообщенію почтеннаго псаломщика И. О. Карскаго) крестьяне бѣлоруссы вѣрятъ, что камни прежде росли, но однажды Божія Матерь шла по дорогѣ и ударила лѣвой ногой о камень, отъ чего потекла кровь. Она прокляла тогда всѣ камни и сказала: «Не расти вамъ больше!» И вотъ съ тѣхъ поръ и прекратился ростъ камней. III.

поступалъ какъ разъ наоборотъ, а иногда, бывало, просто изрѣжетъ матеріалъ и броситъ. Онъ ни съ кѣмъ не говорилъ ни слова. За работу ему приносили ѣсть и пить. Не служить ли послѣднее указаніемъ на поклоненіе и жертвоприношенія камнямъ? Есть данныя, позволяющія отвѣчать на это утвердительно¹⁾. Такъ на примѣръ въ Бѣлоруссіи есть много камней, прославившихся въ народѣ чудодѣйственной силою. Два такихъ камня находятся, между прочимъ, въ Игуменскомъ уѣздѣ, близъ села Пережира. Одинъ изъ нихъ называется Дзяммянъ, другой—Марзя. Они находятся одинъ отъ другого на разстояніи приблизительно 100 сажень. Лѣтъ 20 тому назадъ прославился чудодѣйственною силою камень *Марзя*. Ходили слухи объ исцѣленіи паралитиковъ, хромыхъ, глухихъ и пр. Къ нему стекались на поклоненіе не только жителей ближайшихъ мѣстностей, но даже издалека, изъ губерній: Могилевской, Витебской, Псковской, Виленской и пр.

Марзя — аршина два въ высоту, около аршина въ ширину, а толщиною въ 1 футъ; *Дзяммянъ* будетъ нѣсколько меньше *Марзи*. Глаза суевѣровъ усматриваютъ въ томъ и другомъ подобіе человѣческой фигуры, хотя эти камни не имѣютъ ни малѣйшихъ признаковъ ни головы, ни другихъ частей человѣческаго тѣла. Къ половымъ различіямъ повело присутствіе у *Марзи* два небольшихъ возвышенія по срединѣ: они принимаются за женскія груди. Этимъ камнямъ приносили пожертвованія: холстъ, лёнъ, шерсть и деньги. Впрочемъ въ послѣднее время популярность *Марзи* сильно упала и о прежнихъ приношеніяхъ и въ поминѣ нѣтъ. Только иногда дѣвушка, выпрашивая себѣ жениха, привѣситъ къ камню кольцо или нѣсколько бусъ.

Изъ сообщенія А. Е. Богдановича.

---

1) Поклоненіе камнямъ, какъ извѣстно, было весьма распространено среди народовъ Европы до введенія къ нимъ христіанства, а въ другихъ частяхъ свѣта, куда не успѣли еще проникнуть спасительные лучи его ученія, оно въ полной силѣ существуетъ и доселѣ. Слабые слѣды этого поклоненія мы встрѣчаемъ и теперь еще не только въ Бѣлоруссіи, но и въ другихъ областяхъ Россіи, среди темной невѣжественной массы ея сельскаго населенія. См. «Примѣчанія къ этому тому. III.

258.

II.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

За Туръими горами, коля дзярэўни Пустой, при до-розѣ, што стояць побочъ два вялікіе каменни, а трэцци зъ задуменьши и называюцца «валы», дыкъ называны оттого такъ, што коли-то, можа за прадвѣчныхъ часоў, одзинъ чаловѣкъ ў самы святы Вяликдзень кажка жонцѣ: «Людзи кажуць сяго дня вяликъ дзень, поглядзимъ гэтой праўды: коли вяликъ дзень, дыкъ я повининъ много нараць»¹⁾. Ўзяў запрогъ ў соху пару волоў и поѣхаў на поле ораць. Ў поўдзень жонка понясла яму полўднаваць. Приходзи туда, ажъ видзиць: якъ ёнъ, такъ и волы пиравярнулися каменьями. Яна и пошла назадъ, голбсючи. Зъ тыхъ поръ та-мока нихто боли николи и ни ораў, ды и мѣсто тоя цяперъ и заросло лѣсомъ.

Зап. волостя. писаремъ А. Ганусомъ Дост. Минск. Статист. Комитетомъ.

259.

III.

ПРЕДАНИЕ О КАМНЯХЪ ПО ВИЛЕНСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Вблизи мѣстечка Курженець, въ 9 верстахъ отъ уѣзнаго города Вилейки, на полѣ лежитъ огромный камень, называемый Гомсинь. Крестьяне рассказываютъ, что давнымъ давно на этомъ мѣстѣ жилъ сапожникъ Гомсинъ. Онъ былъ *философъ*, ни во что не вѣрилъ, не ходилъ въ церковь и не уважалъ праздничныхъ дней. Въ одно Свѣтлое Христово Воскресенье, называемое въ простонародіи «Вяликъ дзень», Гомсинъ, понимая значеніе этихъ словъ въ буквальномъ смыслѣ, такъ разсудилъ: когда онъ въ будній день можетъ сшить одну пару сапогъ, то въ *вяликъ* — *дзень* долженъ сшить двѣ пары. Объявивъ о своемъ умозаключеніи до-

---

1) т. е. наораць.

мочадцамъ и сосѣдамъ, онъ прилежно сталъ работать, подтрунивая надъ уходившими въ церковь, что въ то время, когда они понапрасну убиваютъ время, онъ въ тотъ день зарабатываетъ вдвое болѣе обыкновеннаго. Вотъ народъ валитъ уже изъ церкви, а Гомсинъ все еще сидитъ за работой; но когда поровнялся съ его избой, на ясномъ, лазурномъ небѣ неожиданно явилось чреватая туча, полился дождь, и въ ту же минуту грянулъ громъ въ самую избу Гомсина. Пораженные необыкновеннымъ явленіемъ и ослѣпленные такъ непостижимо блеснувшею молніею, всѣ присутствующіе пали на колѣни и закрыли глаза руками, а когда, успокоенные опять водворившеюся тишиною, открыли глаза, каковъ былъ ихъ ужасъ, когда удивленные и пораженные ихъ взоры не могли отыскать ни избы Гомсина, ни его самого, какъ будто никогда не существовавшихъ. На томъ же мѣстѣ, гдѣ была изба, лежалъ большой камень, до сихъ поръ существующій, какъ нѣкій свидѣтель грознаго событія и какъ рѣзкій примѣръ наказанія Господня, за неисполненіе его заповѣдей. — Многіе изъ окрестныхъ крестьянъ глубоко убѣждены, что въ день Свѣтло-Христовъ Воскресенья, наклонясь къ камню, слышатъ пѣніе пѣтуха и стукъ сапожничьяго молота; но что всего удивительнѣе, какъ увѣрили меня люди достойной вѣры, что почти каждое лѣто въ камень этотъ ударяетъ громъ, и, въ самомъ дѣлѣ, онъ во многихъ мѣстахъ потрескался.

Въ этомъ родѣ почти къ каждому большому камню усвоена чудесная легенда. Въ Вилейскомъ уѣздѣ есть еще другой камень, на которомъ будто бы видѣтъ отгискъ человѣческой ноги. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, при большой дорогѣ, ведущей изъ Троку въ Ошмяны, есть такой камень съ подобіемъ отгиска человѣческой ноги. Въ Лидскомъ уѣздѣ, Веверскаго прихода, въ имѣніи Іозефово, помѣщика Шишки, при деревнѣ Мейры, на большомъ камнѣ видѣнъ такой же отгискъ, но народъ говоритъ, что это *ступень* Пресвятой Богородицы. Въ Троцкомъ уѣздѣ, въ Козувшскомъ приходѣ, въ имѣніи Мпткишки, помѣщика Подгурскаго, на правомъ берегу Вилі, такой же камень съ отгискомъ, также

величаемымъ ступнею Божіей Матери. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, за мѣстечкомъ Сморгони, при Минской почтовой дорогѣ, на лугу лежитъ камень длиною пять аршинъ, шириною чегыре. Далѣе за Сморгонями, есть камень еще больше этого, длиною восемь, шириною 6 аршинъ, отъ котораго вблизи находящееся мѣстечко получило названіе *Камня*. Первый изъ этихъ камней чрезвычайно высокій, служить работникамъ оградой отъ вѣтра и зноя во время отдыха; а о послѣднемъ сохранилось преданіе, что будто бы въ прежнее время, ежели кто положилъ на немъ два злотыхъ (30 п. с.), то, возвратясь домой, найдетъ повѣшенные сапоги, неизвѣстно откуда явившіеся. Въ городѣ Вильнѣ, за предмѣстьемъ Снипишки, по правой рукѣ Вилькомирской дороги, за домами, на полѣ, лежитъ нѣсколько камней. Простой народъ увѣряетъ, что во время оно, какіе-то новобрачные на этомъ мѣстѣ пировали свадьбу неприличнымъ образомъ, пьянствуя, богохульствуя и проч. За это Господь Богъ наказалъ ихъ, превративъ въ эти камни. Въ Вилейскомъ уѣздѣ, въ лѣсу имѣнія Клесинъ, помѣщика Коверскаго, находятся три камня, изъ которыхъ два похожи на воловъ, а одинъ на человѣка. Народъ увѣряетъ, что это пахарь съ двумя волами, превращенные въ камни, за то, что пахарь обрабатывалъ землю въ праздникъ Глѣба и Бориса (24-го іюля) ¹⁾.

Изъ стат. Киркора: «Этнографическій взглядъ на Виленскую губернію». Этнографическій Сборникъ Имп. Р. Геогр. Общества, выпускъ III, 1858 г., стр. 179—80.

---

1) Понятіе о наказаніи за разныя преступленія превращеніемъ въ камни широко распространено въ Литвѣ и въ Западной Руси. Въ Слуцкомъ уѣздѣ, въ 14 верстахъ отъ Несвижа, имѣнія князя Радзивила, при фольваркѣ Лозовичи, лежатъ два камня необыкновенной величины и одинъ высокій камень, стоящій въ видѣ статуи, дѣйствительно немного похожъ на человѣческую фигуру. Лежащіе камни тоже были два вола, а стоящая фигура пахарь, рѣшившійся пахать землю въ Свѣтло-Христово Воскресенье, превращенный за это вмѣстѣ съ волами. К.

260.

IV.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, дер. Кивачино.

Близъ дер. Кивачино, Пружанскаго уѣзда, и на постоянное время можно видѣть большой, круглый камень, на ровной площадкѣ котораго замѣтны два углубленія, напоминающія отпечатокъ человѣческихъ ногъ и углубленіе, получившееся отъ сидѣнья на камнѣ. Эти слѣды оставлены св. Дѣвой, когда она шла въ Іерусалимъ съ младенцемъ на рукахъ и отдыхала на камнѣ. Падающая на камень дождевая вода никогда не высыхаетъ въ его углубленіяхъ и много помогаетъ лихорадочнымъ больнымъ, когда тѣ умываются ею.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Дулько.

261.

V.

КАМЕНЬ НА МѢСТѢ ПРОВАЛИВШАГОСЯ ОЗЕРА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Голышки, Подоросской вол.

Вблизи почтовой дороги изъ Подороска въ г. Волковыскъ, на сѣверъ отъ дер. Голышки, съ правой стороны, лежитъ большой камень, подъ которымъ скрыто заколдованное озеро. Очень давно проѣзжала здѣсь какая-то знатная паненка съ любимой собачкой. Паненка захотѣла выкупать собачку и бросила ее въ воду. Зацѣпилась-ли собачка въ травѣ или ее сглотнула рыба, но только собачка погибла въ озерѣ. Разгнѣванная паненка прокляла озеро и оно ушла въ землю, оставивъ на поверхности одинъ только камень.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Осипъ Майко.

262.

VI.

Той же губ.

Близъ восточной дороги, ведущей въ мѣстечко Деречинъ, въ одной верстѣ отъ послѣдняго, еще и теперь можно видѣть семь вертикально стоящихъ камней, изъ коихъ 6 находится въ группѣ, а седьмой на пять саженей дальше отъ нихъ. О внезапномъ появленіи этихъ камней разсказывается слѣдующее. Изъ мѣстечковой церкви возвращался однажды свадебный поѣздъ и на этомъ роковомъ мѣстѣ встрѣтилъ лютаго чародѣя, который, не дождавшись обычнаго почтительнаго привѣта, проклялъ поѣзжанъ: лошади и экипажи провалились въ землю, а люди превратились въ камни. Въ недавнее сравнительно время на этихъ камняхъ можно было видѣть ясныя очертанія человѣческихъ фигуръ; на невѣстѣ же подвѣнечное уборы. Отдѣльно стоящій камень есть несчастный «музыка», который обыкновенно слѣдуетъ поодаль за поѣздомъ.

Ученикъ Свислоч. уч. семинаріи Михаилъ Римша.

263.

VII.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, Песковской волости, дер. Пацевичи.

Въ разстояніи 50 саженей отъ дер. Пацевичи нѣсколько лѣтъ тому назадъ лежалъ довольно большой камень синеватаго цвѣта. Видѣли многократно, какъ на плоской поверхности камня горѣли три свѣчи, а передъ камнемъ стояли въ молитвенномъ положеніи двѣ дѣвочки. Въ одной изъ нихъ можно было признать крестьянскую дочь Ганну, какъ разъ пропавшую изъ дому въ такое время, что и подтвердилось отцовскимъ досмотромъ. На вопросъ отца, гдѣ она была, Ганна упала на землю и тотчасъ-же крѣпко уснула и проснувшись отвѣтила: «я спала». Это обстоятельство сдѣлалось извѣстнымъ въ народѣ и камень прослылъ чудодѣйственнымъ, а стекавшіеся богомольцы осыпали его богатыми

приношеніями. При постройкѣ церкви въ Самуйловичахъ хотѣли употребить въ дѣло сказанный камень, но каменотесъ, при первомъ приступѣ къ дѣлу заболѣлъ, и послѣ тяжкихъ мукъ умеръ на третій день. Когда же другіе рабочіе положили камень на «брику» и тронули лошадей, всѣ колеса разомъ сломались, камень упалъ на землю и ушелъ въ глубь. Но за одну эту попытку у священника перемерли всѣ дѣти и самъ онъ съ женой заболѣлъ. Тогда рѣшено было на этомъ мѣстѣ построить церковь, которая и сооружена во имя Святой Анны.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Онуфрій Мохначъ.

264.

VIII.

Той же губ., Кобринскаго уѣзда, Именинской волости, дер. Именины.

Въ одной верстѣ съ чѣмъ-то отъ дер. Именины, Кобринскаго уѣзда, на высокой горѣ, покрытой сосновымъ лѣсомъ, лежитъ большой камень, о которомъ разсказывается слѣдующее. Однажды въ дождливую погоду ночлежникъ¹⁾ расположился у камня, избравъ его изголовьемъ и подославъ почлежный свой мѣшокъ. Не успѣлъ онъ заснуть, какъ услышалъ грозное приказаніе удалиться отъ камня. Упрямый ночлежникъ не послушался грознаго голоса и послѣ троекратнаго повторенія его. Тогда невидимою силой вырвало мѣшокъ изъ подъ ночлежника и отнесло его самого шаговъ на 50 въ сторону; ночлежникъ перемѣстился и легъ на новомъ мѣстѣ. Отсюда онъ увидѣлъ на камнѣ перемежающійся то синій, то красный огонь; тоже увидѣли и остальные ночлежники, прибывшіе сюда. Когда они подходили къ камню, огонь исчезалъ; но лишь только удалялись отъ него на мѣсто паденія мѣшка, огонь снова появлялся. На другой день ночлежники нашли при камнѣ три серебряныя монеты. Появленіе огня при камнѣ продолжается, говорятъ, и по настоящее время.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Павелъ Соколовскій.

---

1) Ночной сторожъ пасущихся лошадей. Слов. Носовича.

265.

IX.

Той же губ.

Въ трехъ верстахъ отъ имѣнія Стародворецъ, на восточной сторонѣ и теперь можно видѣть большой камень, бѣловатаго цвѣта, напоминающій издали форму костела. И дѣйствительно, на этомъ мѣстѣ говоритъ преданіе, когда-то стоялъ костель; но за грѣхи людей онъ ушелъ въ землю со всѣми молившимися тамъ. Съ того времени небольшая ложбина верхней части камня стала наполняться чудотворною водой, помогавшею при глазныхъ болѣзняхъ, пока одинъ сумазбродный панъ не вздумалъ помазать этой водой глазъ своей собачкѣ. Тогда вода стала мало по малу терять свою чудодѣйственную силу, пока наконецъ совершенно изсякла.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Курило.

266.

X.

Той же губ., Кобринск. уѣзда.

На западной сторонѣ дер. Гумницъ, въ разстояніи двухъ верстъ по дорогѣ, ведущей въ дер. Толково, стоитъ большой крестъ, у подножія котораго лежитъ объемистый камень. Послѣ того какъ злая мать похоронила здѣсь свою незаконнорожденную и некрещеную двойню, это, спокойное доселѣ, мѣсто заселилось нечистою силою, которая стала вредить исключительно жидамъ и татарамъ, а изъ за нихъ доставалось и христіанамъ, если только они проходили или проѣзжали ночью вмѣстѣ съ «нехристію». Разсказываютъ, что однажды мужикъ везъ жида и когда поровнялись съ крестомъ, лошадь стала на дыбы, а къ жиду присосѣдилось какое то чудовище и стало душить его. Отчаяннымъ голосомъ жидъ закричалъ: «Мотай, Хвѣдосько, рукой (т. е. крестись); мотай, змилуйся,

мотай!» Мужикъ сталъ креститься, читать молитвы — и чудовище исчезло, не сдѣлавъ ему вреда. Но когда онъ оглянулся назадъ, то увидѣлъ жида мертваго въ своей «брикѣ».

Учен. Свисл. уч. семинаріи Яковъ Соколовскій.

267.

ПРЕДАНИЕ О ШВЕДАХЪ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, на восточной сторонѣ и теперь находится небольшой лѣсокъ, называемый «Окопы». Во время войны русскихъ со шведами на «Окопѣ» осталось множество человѣческихъ труповъ, которые окрестные жители должны были убрать. Переноса къ общей могилѣ одного павшаго, замѣтили на пальцѣ дорогой перстень и стали снимать его, но никакъ не могли, а потому отрубили палецъ и только тогда завладѣли перстнемъ. Долго послѣ этого въ деревню сталъ приходиться по почамъ безпальный мертвецъ и тревожилъ жителей, въ особенности тотъ домъ, гдѣ находился перстень, пока послѣдній вмѣстѣ съ пальцевыми костяжками не былъ положенъ въ могилу.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ.

268.

НАСЫПИ ШВЕДОВЪ.

Той же губ., Волковыск. уѣзда, дер. Тереховичи.

На юго-восточной сторонѣ города Волковыска находятся батареиныя насыпи, имѣющія видъ большихъ горъ, каковыми на самомъ дѣлѣ ихъ и считаютъ. По общему указанію эти насыпи сдѣланы шведами во время войны съ русскими. Нужную для этого землю шведы носили собственными шапками, причемъ сдѣлали такой зарокъ, что эти горы можно будетъ разрушить только тогда, когда снесутъ землю солдатскими шапками въ прежнія мѣста.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Александръ Габровскій.

269.

БАБАВЩИНСКИЙ ПОГРЕБЪ.

Витебской губ. и уѣзда.

Заслуживаетъ вниманія разсказъ о погребѣ, находящемся близъ фольварка Бабавщина, отстоящаго отъ села Велишковичъ въ трехъ верстахъ, въ лѣвой сторонѣ отъ Яновичской дороги, и скрывающагося какъ и самый погребъ въ большомъ лѣсу. Указывая на самый погребъ, старожилы съ тѣмъ вмѣстѣ указываютъ и на вымощенную камнемъ дорожку, которая ведетъ отъ погреба къ близъ лежащему ключу. Народное преданіе разсказываетъ объ этомъ погребѣ слѣдующее: въ давнія времена здѣсь жило множество разбойниковъ, которые выстроили этотъ погребъ для того, чтобы скрывать награбленныя богатства и имѣть притонъ. Уходя на промыселъ, разбойники каждый разъ крѣпко запирали входную дверь, заваливая ее жерновомъ и засыпая землею. Самый погребъ какъ и входъ они «зачаровывали», такъ что никто изъ постороннихъ уже не могъ проникнуть внутрь погреба. Однажды разбойники держали у себя въ плѣну знатную дѣвушку, родители которой при содѣйствіи царскаго войска употребляли всѣ усилія, чтобы отыскать дочь и наказать похитителей. Когда не стало возможности скрываться отъ преслѣдователей, разбойники заперли ее и «зачаровали» погребъ, а чрезъ непродолжительное время попали въ руки правосудія и были казнены....

Родители отыскиали мѣсто заключенія своей дочери и дѣятельно принялись откапывать входную въ погребъ дверь. Но каждый разъ, какъ рабочіе успѣвали уже дорыться до жернова, на нихъ, равно какъ и на всѣхъ присутствующихъ, нападалъ тяжелый сонъ и никто не успѣвалъ уйти съ мѣста, а падалъ тамъ, гдѣ и стоялъ и засыпалъ на вѣки. Немногіе оставшіеся въ живыхъ по пробужденіи увидѣли, что раскопанная ими земля приняла прежній свой видъ и закрыла собою тѣхъ товарищей, которые были

ближе къ двери. Таже самая работа была исполнена нѣсколько разъ и не родителями только, но и другими лицами и всегда оканчивалось тѣмъ же. Зная про неудачу предшественниковъ, современные искатели приключеній уже не рѣшаются возобновить опасную попытку.

Еще не очень давно, какъ увѣряетъ народъ, можно было слышать стоны и просьбы злополучной дѣвушки. Такъ какъ заворожившіе мѣсто ея заключенія погибли, не выдавъ тайны, то дѣвушка каждый разъ указывала, что освободить ее можно лишь тогда, когда отыщется другой жерновъ, работавшій вмѣстѣ съ жерновомъ, приваленнымъ къ двери. Не смотря на самыя настоятельныя старанія родителей и другихъ лицъ, жерновъ не былъ отысканъ. Говорятъ, что одна часть его лежала при паперти Городокской церкви, ушедшей въ землю, а другая подъ кутнымъ угломъ дома родителей дѣвушки, или же ея злосчастнаго жениха.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

270.

ЧЕРНЫЙ БАРАНЪ.

Гродненской губ., Бѣлостокскаго уѣзда, м. Городокъ.

Въ одной верстѣ отъ м. Городка, Бѣлостокскаго уѣзда, на юго-западной сторонѣ, находится небольшой мостъ, съ одной стороны котораго два небольшихъ холма, а съ другой обширный лугъ. Многіе видѣли, что изъ подъ этого моста въ глухую полночь выбѣгаетъ черный баранъ, который прыгаетъ по дорогѣ, блеетъ точно зоветъ на помощь. Долго люди пытались поймать этого барана, но тщетно; это удалось наконецъ какому то простачку, который, схвативъ и связавъ барана, положилъ его въ «брику». Но лишь только «нукнулъ» онъ лошадь, какъ она, при всемъ напряженіи своихъ силъ не могла тронуться съ мѣста: колеса не вертѣлись. Испуганный простачекъ обратился къ Богу съ молитвою и началъ

креститься. Лишь только осѣнилъ онъ себя крестомъ, какъ послышался оглушающій хохотъ и баранъ исчезъ изъ «брики».

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Петръ Соколовъ.

271.

ЗАКОЛДОВАННОЕ МѢСТО.

Той же губ. и уѣзда, село Новая - Воля.

На западной сторонѣ села Новая - Воля, Бѣлостокскаго уѣзда, еще и теперь указываютъ мѣсто, гдѣ въ отдаленное время находилась «мѣстность» богатаго холостого пана. Однажды на усадьбу напали разбойники, убили пана, всѣхъ его «челядинцевъ», унесли весь скарбъ и до тла разорили всѣ «будынки» ¹⁾. Съ того времени здѣсь появляются иногда разные «цуды», чаще другихъ можно видѣть весьма длинный «скутъ», который упирается однимъ концомъ въ землю, а другимъ въ небо. Это тотъ самый «скутъ», по которому убитый панъ взшелъ на небо и по которому онъ спускается время отъ времени осматривать свое опустѣлое «будованне».

Учен. Свисл. учит. семинаріи Василевскій.

272.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ЖЕНЩИНА.

Той же губ., Пружанскаго уѣзда, Рудникской волости, дер. Рожковичи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Рожковичи, Пружанскаго уѣзда, стоятъ двѣ сосны, промежъ которыхъ въ одну и ту же пору года появляется женщина съ распущенными волосами и въ бѣлой, длинной одеждѣ. Кто бы ни попался къ этой женщинѣ, онъ дѣлается ея жертвой: она водить его по болотамъ, изнуряетъ до послѣдней степени и умерщвляетъ изнуреннаго, такъ что никто не можетъ найти и слѣдовъ его гибели. Но лишь только въ это время

---

1) Господскій домъ. Слов. Носовича. Тутъ же будынки употребляется въ смыслѣ строенія, постройки (отъ глаг. будовать — строить). По смыслу выходить: *столбъ*. Ни у Носовича, ни въ польск. словарѣ мы этого слова не нашли.
III.

запоесть вблизи пѣтухъ, женщина мгновенно пропадаетъ. Спасшіеся отъ гибели рассказываютъ, что во время странствованія съ этой ужасной женщиной, имъ видѣлись длинныя и широкія рѣки, громадныя лѣса, обширныя поля и луга и большіе города.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи. Титъ.

273.

ДВОРЕЦЪ, ПРОВАЛИВШІЙСЯ ОТЪ ПРОКЛЯТІЯ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, м. Лысково.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, Волковыскаго уѣзда, находится урочище подъ названіемъ «Окопы». Въ отдаленное время здѣсь находился богатый панскій дворецъ, въ которомъ жила знатная паня Бэня. Дворецъ былъ окопанъ высокимъ землянымъ валомъ, всегда полнымъ воды. Когда была война русскихъ съ поляками, дворецъ былъ разрушенъ. Едва спасшаяся отъ плѣна и гибели паня прокляла не только воюющихъ, но и то мѣсто, въ которомъ былъ ея дворецъ и которое досталось побѣдителямъ. Съ тѣхъ поръ здѣсь можно слышать вопль каждую ночь; по временамъ же показывается краткосрочный огонь, потухающій съ приближеніемъ къ нему человѣка.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Гривачевскій.

274.

ВОЛШЕБНАЯ ТАТАРКА.

Той же губ., Бѣлостокскаго уѣзда.

На четвертой верстѣ почтовой дороги отъ м. Заблудова къ станціи Геранимова, съ правой стороны, на довольно большой горкѣ проживала когда то волшебница — татарка. Рѣдко кто могъ проѣхать цѣлымъ и невредимымъ мимо жилища волшебницы: она догоняла прохожаго и проѣзжаго, сильнымъ крикомъ цѣпнула лошадей и сѣдоковъ, а потомъ удушала послѣднихъ на своей груди. Это продолжалось бы очень долго и много людей погибло

бы, если бы не слѣдующій случай. Догадливый кучеръ проѣзжавшаго пана покрылъ лошадей своей и панскою шубой и пригласилъ пана выйти изъ экипажа и спрятаться за ближайшее дерево. Волшебница своимъ обычнымъ крикомъ остановила лошадей и, предполагая въ нихъ человѣческихъ оборотней, стала душить. Тѣмъ временемъ кучеръ сорвалъ серебряную пуговку съ одежды своего пана, зарядилъ ружье и сразу убилъ злую татарку. Изъ раны убитой волшебницы потекла не кровь, а густая смола.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Климякъ.

275.

ЗАКЛЯТОЕ МѢСТО.

Той же губ., Слоним. уѣзда, д. Заполье.

У насъ стояў млинъ¹⁾ стары и тамъ ў noci завсюды то гориць, то трапиць. Такъ одзинъ разъ ишоў музыка зъ веселье, дый ле того млина ишоў: такіе выдаюцца ему палацы. Ажъ выходзиць попъ и просиць, кабъ ёнъ зашоў поиграць, каже: «я табѣ заплачу, колько хочешъ». Ну ёнъ пошоў. И уводиць его попъ ў палаць. А тамъ стояць кресла ўсѣ. Посадили его на кресла, даюць ему пиць и ѣсьци. Ёнъ играе, а ены тамъ скачуць ўсѣ. Послѣ екъ пѣтухъ заспѣваў, такъ и згнуло ўсѣ, а ёнъ самъ сѣдзиць на церкви. Такъ ёнъ перехрисиўсе и пошоў.

Зап. учен. пригот. кл. Свислоч. учит. семинаріи Ермоловичъ.

276.

МАШЕКА.

(Народное преданіе). Могил. губ.

Во всей почти Могилевской губерніи извѣстно имя Машеки, какого-то страшнаго чудовища, которымъ пугають дѣтей. Заплачетъ ли дитя, или закапризничаетъ, — обыкновенно говорятъ ему: «А вонъ Машека! Машека идетъ! Машека услышитъ!»

---

1) мельница.

Сдѣлаетъ ли кто непріятную, уродливую гримасу, также кричать на него: «Машека! Машека!»

Народное преданіе говоритъ, что имя это историческое и тѣсно связано съ исторіей Могилева, Приводимъ это преданіе, какъ оно сохраняется въ устахъ нашего народа.

На томъ мѣстѣ, гдѣ теперь Могилевъ, стоялъ темный непроходимый лѣсъ, непроницаемый для солнечныхъ лучей, отъ котораго и Днѣпру было тѣсно, а Днѣпръ въ это время былъ широкъ и сердитъ. Въ этомъ лѣсу жилъ страшный разбойникъ, котораго звали Машекой. Онъ обладалъ такою исполинскою силою, что одною рукою останавливалъ экипажъ съ восмерикомъ лошадей на всемъ скаку и однимъ разомъ вырывалъ большія сосны, а ходилъ онъ въ медвѣжьей шкурѣ, шерстью вверхъ. Не такой тогда былъ народъ, какъ теперь, много было силачей, но всѣ трепетали Машеки и пять десятковъ ничего не могли сдѣлать противъ одного. Машека навелъ ужасъ на всѣ окрестныя селенія. Не смотря на то, что люди жили тогда большими селами, онъ безбоязненно входилъ въ каждое село и бралъ, что ему было угодно. Вездѣ добровольно отворяли ему ворота, лишь бы только оставилъ душу въ тѣлѣ. Не разъ выходили противъ Машеки цѣлыми полками, но онъ жилъ въ такой непроходимой чащѣ, что никто не находилъ не только его берлоги, но и дороги назадъ и всѣ или умирали голодомъ, или были убиваемы кистенемъ.

Но и на Машеку пришла погибель. Чего не могли сдѣлать сотни людей, то сдѣлала одна женщина. Однажды по дорогѣ черезъ лѣсъ ѣхала плетеная, запряженная восемью лошадьми брика, въ которой сидѣлъ молодой мущина съ прекрасною женщиною. Вдругъ явился Машека изъ-за огромной ели, мигомъ остановилъ брику и отправилъ на тотъ свѣтъ кучера, такъ что онъ и оглянуться не успѣлъ. Сидѣвшій въ брикѣ, видя, что дѣло идетъ не на шутку, выхватилъ саблю и со всего размаха ударилъ Машеку по головѣ, но сабля переломилась о стальную щетину, а мущина приросъ къ своему мѣсту отъ одного удара разбойника. Но при взглядѣ на женщину Машека сталъ какъ

вкопанный. Онъ узналъ въ ней старую знакомую. Она-то, отвергнувъ его любовь, и заставила его подружиться съ буйнымъ вѣтромъ. Оправившись отъ изумленія, Машека взялъ въ свои лапы полумертвую отъ испуга красавицу и отнесъ въ свою берлогу. Здѣсь она очнулась, съ разу поняла свое положеніе и составила планъ, какъ бы погубить изверга. Она притворялась кроткою, такъ что разбойникъ совершенно ей ввѣрился. Однажды онъ безпечно заснулъ при ней крѣпкимъ сномъ. Она осторожно достала огромный ножъ — и кровь хлынула рѣкой изъ разрѣзаннаго горла изверга. Совершивъ это дѣло, красавица какъ-то вышла на дорогу, пришла къ своимъ и показала имъ проклятое мѣсто, на которомъ съ большимъ поруганіемъ зарыли трупъ того людоеда, и назвали оное *могилою льва*.

Недалеко отъ того мѣста нашли большой бугоръ или гору, которая вся была облита кровью и усыпана костями невинныхъ жертвъ звѣрства Машеки¹⁾.

Послѣ Машеки здѣсь жило еще много разбойниковъ, для истребленія которыхъ владѣвшіе симъ краемъ князья назначали это мѣсто для ссылки преступниковъ.

Ссылные мало по малу вырубили лѣсъ и черезъ то прогнали разбойниковъ. Впослѣдствіи на этомъ мѣстѣ основанъ городъ, который или отъ множества могилъ убитыхъ разбойниками людей, или отъ могилы льва Машеки названъ Могилевымъ.

Ф. Подобѣдъ. Могил. Вѣд. 1851 г., № 8, ч. неофиц. ч.

ВОСПОМИНАНІЯ И РАЗСКАЗЫ О ВЫЛОМЪ.

277.

О ПРЕБЫВАНІИ ФРАНЦУЗОВЪ.

а) въ Полоцкомъ уѣздѣ Витебской губерніи.

Родзплася я ў Дзявічкѣ—озярó ёсьць тамъ Дзявпчэкъ и дзяреўня Дзявпчэкъ, а тамъ дзяреўня Качарагіп, Стодóла. А Спяў-

1) Эта гора и теперь называется *Машековской* или *Мышаковской*; на ней находится городское кладбище. П.

скаго (Шанявскаго) дворъ недалёчка одъ насъ Сарнополья; тамъ ишоў ручей Сидороў, на томъ боку было Синяўскаго, а на гэтомъ боку нашаго, Синяўскаго дзяреўні: Грушкова и Коло-тоўка, а ў Стодолѣ было половина нашаго, — а половина Еза-вickaго; казённыя мужики былі.

Бацьку мого звали Якоў Шашко; быў ёнъ самъ хозяинъ, было у яго чатыре сыны. Ўсѣ помёрли и самъ помёръ ящо до пранцузоў. Якъ помёръ бацька дали намъ пані здольника ¹⁾ съ жонкой и съ дзяцёмъ; шэсьццаро было дзяцей, сёмый самъ, вось-мая—яна. — Посли пранцузоў, якъ вышли яны — дзялилися зъ братомъ, ци братъ зъ ими, хто ихъ тамъ знаиць. Два годы зъ здольникомъ прожили, на трецьемъ году пранцузы пришли, и пришли на самую *Илью*. — Только дала намъ здольница юшки, а пранцузы пришли и ложки у насъ побрали, стали юшку ²⁾ хлибаць. Чаловѣкъ зъ дзесяць, ня больши, пришло; стали яны поліўку тую хлибаць, а мы скоцину заняли и погнали за озярó Дзявичекъ, а изъ озера покопаны канавы, такіи ключи радзи рыбы, што рыба на свѣжую воду идзець, такъ гэти ключи радзи рыбы покопаны. — Якъ вотъ сеголѣтняя зима такъ тхло мусиць быць; лёдъ тоўстый и снѣгу нарынуло ³⁾, дакъ рыбѣ душно; канавы глубокіи покопаны; якъ вычисьцюць канавы сяродъ лѣта — коли суха, такъ ўсякій беражець самъ для сябе, радзи своей корысьци. — Дакъ якъ найдзець рыбы ў тыи канавы, — тамъ якъ ёсьць печь топицца, такой паръ валиць. Бывало бацька пойдзиць, коли знайдзиць много рыбы ў норотахъ ⁴⁾, рыбу тую выбярець и язокъ ⁵⁾ разберець; такъ рыбы поўная канава найдзець, тогда чарпай только саками; та-кими мяшечками на вилкахъ; чѣрпаюць тыми саками, да ў саки кладуць и домоў вязуць, а Шантырієха и Дроздъ не боронили ⁶⁾ — нехай ловиць той, кому рыба ловицца. Ужо послѣ якъ стаў

---

1) Работника. 2) *Юшка* — уха, жидкая похлебка, сокъ изъ чего-либо варе-наго. Слов. Носовича; 3) навѣяло; 4) въ Слов. Носовича: Нереть: рыболовный сварядъ съ вешю, сдѣланный изъ прутьевъ, нерета; 5) отъ сл. *язъ*, мѣсто въ рѣкѣ, перегороженное перевязаннымъ между собою частымъ кольемъ для задержанія рыбы, — заколъ. Слов. Носовича; 6) не воспрещали.

Руткоўскій, забраў ёнъ ўсё подъ сябе, корыстовацца нікому не даваў; ня толькі заберець ў канавахъ, такъ и ловіць не даваў; ёнъ вотъ и ацпоромъ¹⁾ быў. Пріѣдуць жиды, наложуць возоў дзесіць, — былі мы добры и богатые были... Мусяць же было што.... коли жито жнемъ, а сырое будзець—дакъ бацька сколько копъ зложіць опрычь, кабъ зрослося и сўшиць яго опрычь, и сыплюць опрычь на постъ... на солодуху. Здѣлаўши солодухи... вотъ солодуха и меду не надо! такъ было што їсьць. — Кони было дзевяцero и короў штукъ дваццаць и больші їсьць. — Якъ бацька помёръ, пошла матка за одэжей ў клѣць и забылася прараклѣць²⁾ замкнуць; ўлѣзли туды два коні, насыпана было на выгребы солодовое жито; якъ наѣлися яны того жита, такъ думали—ци не прыбгуцца яны, можа живы будуць, али священникъ якъ тольки пріѣхаў ховаць бацьку — такъ и кони подохли, и скура полопалася на ихъ, тольки на хрипцѣ осталася цѣла; а конь быў слаўный и кобыла, што жарабяць водзила.

Якъ загнали мы живоцину за три островы³⁾..... промежь большого лѣсу — пожни.... ўзогнали на чацвертый остроў, стали мушцины загородку валиць; валили лѣсь, кабъ живоцина ня вышла ўсё роўно якъ зъ хлѣву, а скопины было много,—площадзь якъ вотъ їсьць рынокъ, а пожня больше за рынокъ, воды нѣтъ нигдѣ. Пошла я съ Пёклой воды искаць, нигдѣ нѣтъ, дакъ мы ў Чарвятку, ў рѣчку, что вышла изъ Чарвята изъ озера и упала ў Полоту, ў гѣту ў самую. Зачарпнули мы по вядры да на кійку и нясёмъ. — Ўзошла я на ўзволкъ..... гляджу.... ажъ пранцузы коло нашей скопины. «А Пёклачка», кажу, «пранцузы!»—«Кидай вѣдры, бяры палки!!..». кричиць тая Пёкла. Побрали мы палки, да бягомъ побѣгли къ имъ: «А вы гады! зачымъ сюды пришли!..» А пранцузы ў башмачкахъ, ў чулкахъ на уцѣкъ, яны уцикали,

---

1) искаженое отъ сл. ассесоръ: засѣдатель (земскій); нынѣ—становой приставъ. Сл. Носовича. 2) переклѣць: «чуланъ у крыльца клѣти, подъ одною крышею съ нимъ». Тамъ же. 3) У Носовича нѣтъ, а въ «Дополн. къ Опису области великор. словаря» находимъ: островъ — мѣсто въ лѣсу, покрытое высокою травою. III.

а мы за ими гналиси; тогда и мужичи за ими, а то стояць руки поспусціўши. Угнали мы пранцузоў ў тыи ключи. Ци осталися яны тамъ живы, ци не, хто ихъ тамъ вѣдаиць. Якъ мы ихъ прогнали, занялі мы живочину и погнали по болоту, по кичахъ¹⁾, по драхбѣ²⁾ такой, што и Боже упаси, покуль ажъ догнали до рѣчки Чарвятки; тамъ братъ вѣдаў, гдзѣ перагнаць чиразь рѣчку. Якъ перагнали чиразь рѣчку, дакъ скоцина ночавала тамъ на лугахъ; на заутрае ужо обваливали изгородку.... Кабъ оттуль ня рушили скоцину, такъ ўсябъ, можа, была цѣла, ўсѣ были тамъ, ўся живочина была ў кучи и наша и сосѣдей.... Погнала я тольки на лугі дробязгъ: овецъ, козъ. Дробязгъ ходзиць, а я сяджу ў кичахъ, ажъ чую гомоняць. Дай погладзѣць... хто гомониць. Якъ ўстала — виджу пяць пранцузоў на коняхъ, ябъ на уцѣки, да у ихъ пистолеты ёсьць.... застрѣлюць; дакъ я стою, якъ дурочка якая и яны стояць за канавой, рукой махаюць да кричаць «Галѣ, галѣ, галѣ маширь», а я стою... Дакъ двое, отдаўши кони, перашли чиразь язь, да мяне подъ руки и вядуць. Ўзяўши вяровочку, завязали мнѣ кола шыи; вядзи ихъ, кажучъ, гдзѣ кровы, гдзѣ млеко, масло, бараны, куры, яйки. Повелабъ я ихъ ў Лапациновыхъ дворъ — да Полота; якъ же повяду чиразь рѣчку? надо вясьци кола озерá. Яйъ увила ў березнякъ, — почемъ я знаю по якому яны говоруць? ничего не знатко, тольки и знатко: «галѣ, галѣ, маширь!», а знатко, што говоруць, што добро будзець, што я привяду ихъ къ чаму доброму, а у мяне за колошиной³⁾ ножъ ёсь: якъ лапци обуты, дакъ за онучиной ёнъ и торчиць, надо-жъ лапци сплесьць, ниминучи дзѣло, дакъ ёнъ у мяне и быў. Согнуцца мнѣ ня можно, я и подняла ногу и выцягнула ножикъ. — Богъ миѣ такъ показываў, — я такъ и рѣбила. Было ящо видно ў поўотвечорка, ўзяла я да вяроўку перарѣзала да ў рукахъ дзяржу, якъ будто кола шыи копаюся; яны думуюць, можа вяроўка мулицъ⁴⁾, а я дзяржу... якъ увила я ихъ ў тыи ключи: лозá густая, крапива большаа. Якъ скокну я чпразь канаву, а пранцузъ за мной, конь пираскочиў...

1) кочкахъ. 2) драхба: валежникъ, ломъ, сучья въ лѣсу. 3) Въ словарѣ Носовича: «Колошина — нижняя часть штановъ къ пятѣ». 4) надавливаетъ, жметъ

и чиразь другую и ёнъ туды, а тамъ конь и сѣў. Тогда яны ўсё разомъ выстралили зъ пяци пистолецоў. Вотъ дай Богъ, Збавицеля къ сконанію ¹⁾ такъ щиро призваць, якъ щиро кажу.

II.

Якъ уцикла я отъ тыхъ пранцузоў, вярнулася я къ живоцинѣ, забрала статокъ да уже позно пригнала къ своимъ; а яны говоруць: «Чаго ты такъ позно пригнала скоцину, мусиць спала.» На што-жъ мнѣ хвалицца, што было? нехай будзець такъ, а то мнѣ жъ придзеца на заўтрія изноў гнаць скоцину, ниhto жъ другій не отважицца гнаць ²⁾ якъ спочуўши, што пранцузы приходили. Такъ побылі мы до Большой Богородзицы; на Большую жъ Богородзицу пригнали мы скоцину домоў. По ўсихъ дзереўняхъ поставлены были ў каждой хацѣ по три чаловѣки залогоў ³⁾; а нашъ Дзявичекъ близко двора, дакъ у насъ не было; съ пратѣнцеей, коли есьць якая, идзи ў дворъ. Стали тын залогі хозяинамъ говориць: «Гоници кроў домоў, цѣло будзиць ўсё». — И поставлены были тын залогі отъ пранцузоў, штобъ мужики работу робили и косили и жали и молодили. Якъ намалоцуць почьчу, такъ ў лѣсь занясуць, ямы повыконаюць и бяростой обложуць, штобъ было на зиму што їсьць, пясокъ разнясуць и муравейнику панясуць, а пранцузы и знайдучъ. Богъ святыі вѣдаецъ, якъ яны знали: заразь и знайдучъ, а было жъ ихъ тамъ якъ туча незличёная... Якъ пригнали мы домоў и своихъ и Качеражнихъ и съ Ступакоў и съ Сиценца и съ Стодолы короў къ полдню, а одвечоркомъ погналі къ озяру, понаѣхал пранцузы изъ двороў и давай ловиць кого поймаюць; коли поймаюць барана, альбо подцѣлка, привяжуць переднія ножки къ заднимъ, да одного барана къ другому, альбо къ подцѣлку и ипракинуць чиразь коня; а поймаюць быка, ци корову, то одного съ одного боку, а другого зъ другого боку привяжуць и повядучъ. Одкуль яны ужо брали тые вяроўки, ўсе жъ приѣжджали зъ вяроўками, набяруць сколько имъ надо и повядучъ, —

---

1) смерти. 2) 15-го августа. 3) залогъ — заложникъ.

войску жъ много надо. Назаўтра, якъ настаў золочокъ, погнала я статокъ ў лѣсъ, сама ходжу по чистому полю, а якъ которая скопина выйдзиць изъ лѣсу, я ле опяць туды завяруу. Гляджу—ажъ пранцузы гонюць ўсихъ короў зъ чатырехъ дзеравень. Увогнаўши ў пашу улиу, —улица была широкая, заѣхало сколько чаловѣкъ напяродъ статку и кажущъ нашимъ Дзявицкимъ: Бярицы свой статокъ!» Мусиць сабѣ думали «тутъ же близко, возьмемъ коли надо будзиць, а который зъ нашихъ кипуѣся загоняць, дакъ ничо́го ня зробиць, коровы чужія уцякаюць; а я скорѣй давай своихъ короў дальше ў лѣсъ одгониць. Посля казали, што кликали мяне, —да гдзѣ-жъ я почую, коли далѣко отогналася ужо? Загналася я далѣко да думаю сабѣ, доўгожъ гѣто будзиць, покуль пранцузы попойдуць, а домоў можно будзець гнатца, дакъ я короў дойныхъ своихъ да другихъ ўсяго зъ дзiesiąтокъ сабѣ кинула, а тыхъ позапускала. Гдзѣшъ мнѣ одной управицца, да куды и молоко лицъ? Надрала я бярысты, наробила кужни¹⁾ такія, дою ў тый кужни да стаўлю: якъ скисниць, дакъ я на пень выверну простоквашу, сыроватка збяжиць, а творахъ тамъ и ссохниць, дакъ я яго зъ молокомъ зъ смитанкой и ѣмъ, орѣхами закусываю. Орѣхоў же сколько хочешъ бяри, щипаць мнѣ ихъ не надо, готовые, Якъ набяру ихъ тамъ да положу сушиць, дакъ одъ соекъ бида, сколько ихъ тамъ наляциць — дакъ нязличиць. Ягодъ: черны́й смороды, брусницъ сколько хочишь. — Погоню я своихъ короў ў поле — идзець одна коло однэй близехонько, ни одна не раўнёць, а коли хрусницъ которая, дакъ ўсѣ глядзь — глядзь да на ле. На почъ пригонюся опяць на тоя само мѣсцѣчко: полягуць коровы, одна коло однэй близенько. Стали ужо ночи холодныя, и я межъ ихъ лягу. Пообноси́лася я, только рубцы одъ одзежи на мнѣ засталися, —а лягу межъ короў—мнѣ и цѣпло. Такъ дожила я до Покрова, дай, думаю сябѣ: довѣдуюся я домоў, што тамъ чуваць. Вышла

---

1) Кузовѣчки. Слово кужень въ уменьшительн. формѣ: куженька (по указанію «Опыта области. великор. словаря») употребляется въ Кашинск. у. Тверской губерніи и означаетъ между прочимъ: маленькую корзинку, сплетенную изъ драниць. Ш.

изъ борá, да на поле выйци ня можно: соўсимъ голая. Погляяджу — братъ мой на поли орéць; думаю сабѣ, якъ доорéць борозну, дакъ заvéрница ўзадъ опяць къ лѣсу. Я зашла ў той бокъ и стала кликаць: «Хвядотъ, а Хвядотъ!»... Першій разъ поглядзѣў только и стаў опяць ораць; я кликнула и другій разъ: «Хвядотъ, а Хвядотъ!».. тогда ёнъ спрашиваецъ: «Хто мяне кличиць». Я кажу: «Брацитка, гэто я!» А ёнъ кажиць: «Агапка, гэто ты?» — «Брацитка, — я!» откликаюся. «Ходзи-шъ сюды, чаму ты нийдзешъ сюды?» — «Брацитка, яжъ голая!» Тогда кинуўши коня, бягомъ ёнъ ко мнѣ; я за кустъ, скорчѣўшись, притаилася; дакъ ёнъ зняўши носоў¹⁾ зъ сябе, на мяне накинуў, — тогда я пошла ў дзяреўню, да рассказала, гдзѣ нашъ статокъ. Дакъ только ў нашимъ Дзявичку однимъ и засталися коровы, а то ўсюдахъ — ўсюдахъ побрали пранцузы.

Народъ ўсё лѣто ховаўся ў лясѹ, только одна братова²⁾ заставлялася ў хаці. У яе быў малый робёнокъ, дакъ зъ робёнкомъ ў таборъ, другіе яе не принимали, боялися што робёнокъ станиць кричаць, кабъ пранцузы не почули. Ўсе лѣто яна тамъ прожила; мыиць бялѣ на ихъ, доиць имъ короў. Сперша ящб я одна яе провѣдывала: подошла я къ сялу, ажъ яны ўсе коло пчельни; пчолъ палюць, да медъ достаюць. Я скóринько ў хату; сядзиць яна за люлькой и мяне за люльку посадила. Нашло пранцузоў ў хату, нанесли мѣду, сыру — повенъ столъ. Я поглядзѣла, да кажу: «Пора мнѣ ици.» — Не, пайдзи», кажиць яна, «забьюць»... Я и заночавала, а золочкомъ³⁾, ўзяўши у братовой жонки горщбчакъ масла, да скорѣй ў лѣсъ. А якъ повышли послѣ наши изъ лѣсу на работу, дакъ и жнуць и косяць. Покажуцца пранцузы, — которая станиць удикаць, дакъ яны и стриляць. Сколько позастрѣлили! а якъ застануцца, дакъ ўсяго было. А братова жонка послѣ ўся стала ў ранахъ и братъ одъ яе набраўся: кажуць што уся дзяреўня набралася хворобы одъ тыхъ пранцузоў.

---

1) верхняя свитка. 2) жена брата. 3) на зарѣ, на разсвѣтѣ, чуть свѣтъ. III.

III.

На самого Покрова подѣхали казаки подѣ нашѣ дворѣ да стали стріляць, дакъ и повыгнали пранцузоў. Тогда и ў Полодку ужо цихо стало, не стало слышно стрѣлу. Тогда ужо я отважилася псыци домоў; а сосѣдзи мяне и матку цѣлую зиму за тоя кормили, а я дзявпцей учила Богу молицца. Приду, бывало, ў хату, дадуць мнѣ ѣсьць; я и кажу: «попаясу матцѣ». — «Ѣшъ, ѣшъ, сама, дадзѣмъ и матцѣ». Принясу домоў, дакъ и брато́вазъ нами хлибаецъ. А у брата была худая кобылѣшка, дакъ ёнъ и поѣхаў на ей кормицца самъ коло сябе. — Якъ же дождалися выяси, тогда ўсимъ полягчело. По дворахъ ўсе панское поле позосталося някошеноя и нижа-тоя. Пойдзимъ на поле, набяромъ колосья ячменю, награбѣмъ жита да яrpцы, завязѣмъ домоў, змолоцимъ да и ядзімъ; грецки награбѣмъ, зробимъ на поли токъ, тамъ и змолоцимъ. А лёнъ што застаўся на полѣ и ходзіўши кола яго, такъ ня выходзимъ. Волокно само на ёмъ пооштавало ¹⁾, а бѣлъ такъ, што сказаць ня можаво, и крѣпкій такій; который же лижаў, то увесь пополамъ, соўсимъ ня крѣпокъ.

Зап. со словъ старухи—крестьянки А. Я. К. Зейне въ 1870 г.

278.

б) въ Мстижской вол., Борисовскаго уѣзда, Минской губ.

У 12-мъ году, якъ бились пранцузы ў Студзенцѣ, дыкъ я, малы тогда, зъ тѣгомъ, за Макаўемъ, пнянкѣ мочили, дыкъ ўсѣ чуѣмъ: зямля и вода—дыррррръ, дыррррръ! Я спужаўся, пытаю: «што гэта такое?» — Бацька и кажа, што гэта пеўня коля Борисова война идзе. Я пытаю: «а ци далёко тоя Борисова?» А ёнъ кажа: «Мили чатыры будзе». Посли ужо часто помню разказывали, што пранцузы, якъ ишли чпразъ Бярозу, чпразъ мость, а той мость наши войски подпировали, дыкъ ихъ бѣдныхъ тамъ, якъ прусакоў тыхъ, порубили; кажуць: ўся рака, якъ мость, была за-

1) поистрепалось.

пруджана, пиралазиць можно было по трупахъ, вода чирвона отъ криви—пиць ня можно было, а самъ ихній Наполинъ тогда шапку згубіў и, уцикаючи, только крикнуў: «Ну, ящо не́коли вярнуся за шапкой!» Кажуць: тамъ ў Студзенцѣ пранцуская брика зъ золотомъ сховано, али нихто ня вѣдае, гдѣ. Ато праўда ў Мрап, дзѣ цяперъ валюшь и ёсьць криница, дыкъ тамъ, якъ пираходзили пранцы, три янтолики зъ золотомъ упусьпили. Али гдѣ тамъ ў гэтой багнѣ ¹⁾ ихъ достаць? а другая, — нихто и ни шукаиць, бо довѣроная праўда: хто, бывало, што-нибудзь, хоць гузикъ ²⁾ яки ўзяў пранцузскій, дыкъ нихто ни разжыўся, а кожанъ пропаў отъ якого нибудзь лиха; ды кажуць: и шкода было обдзираць ихъ, — яны, бѣдныя, якъ мухи пропадали, только штóники короценькія мѣли, паньчошки, чаравички; а хоць ў Пилипоўку гэто было, али гэтакія жа морозъ быў. А якъ на Москву йшли, дыкъ ў самые Пятроўки и, бывало, на сялѣ никого ни чапаюць, а ящо за ўсё—ўсякая й гроши давали; али много нашего брата ошукавали старовѣры: убяруцца ў ихъ одзѣнныя ды пріѣдуць ў сяло, побяруць скоцинку и ўсе, што лѣпшоя — ды драло! а другіе думаюць, што гэто пранцузы, — во якъ! Чиразь сколько годоў, — я ужо жанаты быў, зъ обозомъ ў Полоцкъ ѣхаў, дыкъ пріѣжджаў ў Макаўя одзинь пранцузъ и пытаўся Яўмена Курьяна; сказали, што ёнъ зъ жонкой умерли. «Ну, покажиця мнѣ ихъ хату, гдѣ яны жили». Мы сказали, што даўно згорѣло. Пранцузъ тогда нѣшто задумаўся. Посядзѣў трохи и поѣхаў назадъ, али якъ садзіўся на коня, дыкъ Тодоръ Майстра пытае: на што яму Яўмень? Ёнъ сказаў: «трэба; я якъ уцикаў зъ Студзенки, по болоцѣ, празъ Нанборакъ, муся: *Уборакъ*», дыкъ ў вашимъ сялѣ ў яго ночоваў.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавыя Данилы Стрѣльченка.

---

1) болото, топь. Слов. Носовича. 2) *гузикъ*: пуговица.

**ВОСПОМИНАНІЕ О ЕЗУИТАХЪ И О СТАРОМЪ
БЫТІ.**

279.

РАЗСКАЗЪ СТАРОЙ ДВОРОВОЙ.

«Здорова кума! Куды идзешъ?»

— А, сястрица ты моя родная! гэта жь я къ табѣ иду.

— Што жь такое

«Ци ня вѣдаешъ ты, гдзѣ тыи тамъ Гораны?»

— А на што яны табѣ?

«Моя жь Машка туды замужъ зайшоўши».

— Чула, чула я гэта.

«Дакъ мнѣ вѣдаць хочецца ў якимъ гэта боку тыи Гораны, ци яны за краснымъ мостомъ, ци ў другимъ якимъ боку? Хуць ўзглянуць ў тую сторонку!...»

— Ну, нешто жь тыужо дужа роздобрухалася, здаецца жь, таки ня дужа надъ ей разрывалася.

«Да вотъ не разрывалася, а якъ зѣхала, дакъ ня вѣдзь чаго нѣякъ и дужа моркотно.—Дакъ скажи жь мнѣ, гдзѣ тыи Гораны, коли вѣдаешъ?»

— Во! я ня буду вѣдаць, гдзѣ гэта Гораны, коли я ў дворѣ и родзилася и ўзросла и замужъ зашла; тамъ и моя Христуля родзилася.

«Няго¹⁾ запраўды? Зязюлька жь ты моя родная! разскажи жь ты мнѣ про ихъ!»

— Добро... раскажу..... Вотъ видишь: Гораны не за краснымъ мостомъ, а табѣ надо ицци чаразь рынокъ, коло Давилки, коло больницы да и за рогатку, а тамъ Просмушки мимо пройшоўши, коло красныхъ могилокъ да просто ажно до самого Струнны.

«А ў Струнни ци была жь ты?»

— Не, ня пришлося ни разбчку быць ў томъ боку.

---

1) неужь-то.

«Якъ же жъ гэто; тамъ видзь лагеры. Перши за корпусомъ дакъ кадзеты ў большихъ палаткахъ празъ ўсе лѣто тамъ жили; а цяперіцька, якъ корпусъ по другому стаў называцца, попо-строили дзеревянные бараки.»

— Што жъ гэто за бараки такіе?

«Якъ домѣ и дзвери и вокны большіе, тольки не мощоные, бязъ печакъ и бязъ столі, вѣдома строены якъ тольки на лѣто, штобъ лѣтомъ жиць тамъ.»

— А зимою же тамъ хто?

«Одзинъ сторожъ тамъ наглядаецъ, штобъ чаго не розломали да не побрали; ў насъ же на гэто народъ лоўкій и охочій.»

— Ци гэто Струння Язовицкое (Езуитское) ци Бискупское?

«Гдзѣ тамъ Язовицкое, оттуль до Язовицкаго будзецъ ящо вѣрстъ коло дзсятку, коли не поболѣ; а гэто тоя Струння, што перши Бискупское называлося, за тоя, што якъ были уніаты, дакъ бискупъ Уніецкій тамъ жиў; тогды то Струнне пригожеѣ было: отъ дороги заразъ быў большій стаў ¹⁾, ишоў ёнъ колѣномъ, при самомъ колѣнѣ коло стаў ельникъ густо быў насаженъ, якъ сцяна, а тамъ Бискупскій домъ, мурованый, пребольшенный, на три етажи, а чацвертый ящо склепъ, дакъ вотъ якій быў домъ; а цегла ²⁾ жъ якая тамъ пребольшенная, да цвердая такая, што ниякъ на разобьешъ,... и роблена яна не по цяперешнему, што возьмуць глину, чуць змочуць водой, насыплюць пяску, разы два лопатой няравернуць, да рогожкой часы на два накрывуць,... а нехай сабѣ хуць и на поўдня, и кажуць: «глина прѣецъ.» А гдзѣ ёй тамъ прѣць... за гэту пору, што подъ рогожкой проляжѣць, дакъ яна и не согрѣецца, ня тольки што нярапрѣць; а Струнскую цеглу робили не такъ.

Старовѣръ Рагозинъ, што живець на вуглу той вулицы, якъ одъ больницы пойдзишь къ тому мѣсту, гдзѣ была старовѣрская молѣнная, а цяперіцька стоиць священническій домъ; дакъ вотъ казаў той Рагозинъ, — яму лѣтъ, вѣрно, коло дзевяноста, а Струн-

1) прудъ. 2) У Носовича: цѣгла: кирпичъ.

скую цеглу робіў ящо дзѣдъ яго, дакъ ёнъ одъ яго чуў, што въ одно лѣто глину сладзпли да ў ямы поховали, тамъ ў ямахъ глина ўсе другое лѣто пролежала, на треее уже лѣто стали цеглу робіць.—Ну, дакъ яказала, што Бискупскій домъ пребольшенный быў, а гэтого ящо ня досыць, трошку отступіўши пристроенъ и другій каменны домъ, тамъ ужо ты, што до бискупа приналежали, изъ ихъ одного ксендза и я видзѣла (яго звали Быкоўскій) у яго и бородаўка была на шацѣ, ци на лобу,—добро ня помню; ёнъ, видишь, быў надъ ксяндзоўскими хальварками, по ихнему гэто звали «кураторомъ».

«Во нашли прозвище, якъ бы ў хальваркахъ только одны куры; ёсьць же и ящо добро, а то выдумали ксендза *кураторомъ* называць.»

— Не, гэто мусиць ня тое, што ты кажишь, а нѣшто другое значилося. Ну гэтотъ кураторъ, якъ быў надъ хальварками, дакъ ёнъ госьцинцемъ (почтовою дорогою) ѣздзіў ў Островляны, яны тожъ былі подъ имъ; а ў Островлянахъ была наша почта, дакъ ёнъ даваў солому конямъ на подсыцель, а браў за гэто гной¹⁾; ўсюдахъ такъ робюць, вотъ и на городу зъ околицы мужики ѣздюць да гной возюць, наша жъ зямелька только съ гноемъ и урожай даець; дакъ вотъ ужо и было знакомство, и ёнъ, бывало, якъ ѣдзиль большакомъ (почт. дор.) дакъ ў дворъ заѣжджаецъ.— Гэтотъ самый ў другимъ камеонемъ дому жиў; а тамъ къ стаў ближе — стояў броваръ²⁾, гдзѣ водку гнали, тогды якъ ўсюдахъ водку гнали, радзи браги, статокъ кормиць.— Кабъ ни брага, дакъ ня вѣдаю, ци засталася бы гдзѣ скопина, при тогдашнихъ упадкахъ; заўсегды казали, што гурты быкоў заносили заразу. Много жъ ихъ тогды и гоняли, рѣдкій дзень коли не было гурта, другій разъ и по два на дзень, а гурты якіе пребольшущіе, на цѣлую вярсту розцяницца, а при гурцѣ людзи и пѣшіе и конныхъ дзасятка со три альбо съ чатыре; конныхъ яны розсылали быкамъ украинскимъ пашу³⁾ займаць. Быки пребольшенныя такіе, другій

---

1) навозъ. 2) пивоварня, пивоваренный заводъ. 3) пастбище для подножного корма.

быкъ больше стаённаго коня (стайня-конюшня), а роги, чұдь не зъ мой руки; п во дворъ къ намъ яны заѣзджалися паны п наймали имъ коли жито съ поля, альбо сѣно зъ луга звязуць, бывало п положуць на столъ сколько цалковыхъ за попáску, альбо за ночлехъ, тогды пасуць коли п поўдня; а на ночь съ поля згонюць на пустоя мѣсто, альбо на дорогу, кажуць, што на полѣ быки п скоро улягуцца, коли ёсьць што щипнуць; хозяйству жъ была бъ корысьць, кабъ скопну на полѣ положили.

— Ну, дакъ што жъ ящо было ў тымъ Струнни?

Што было? вѣдомо, къ бровару ¹⁾ надобень быў прудъ (мельница), ёнъ п стояў коло дороги, што одъ Блскупскаго двора просто къ церкви йшла; быў садъ большій: съ одной стороны, я ужо казала, быў обса́дженъ ельникомъ, съ другой—бярóзами, а тамъ дальше ўсё липамп п по сярóдку ўсѣ дорожки обса́джены липамп, цяперъ тып липы розрослися такъ, што ў другомъ мѣсьцѣ нп соўнышка не проглянець, нп дождчъ нп капнець; а промежъ дорожекъ яблони были, да мусиць одъ цѣни, ци што, тып яблони попропа́дали. Пригожо было, якъ бывало, идземъ, альбо мимо ѣдзимъ, дакъ глядзишъ нп наглядзишся, а тутъ ящо пáвы, хвосты роспусціўши, коло блскупскаго дома ходзяць, а на хвосьцѣ концы перья такія блскучія, што чудо. Пáву то я нидаўненько ў горóдзп видѣла у нѣмца, што плыно́мъ торгуюць;... вотъ сястрица гроши грабець, чұдь не лопатой, коли яго помочникъ такимъ важнымъ ѣздиць, што нп жадному пзъ паноў зъ имъ ни зровнацца.

Што цяперъ про паноў казаць, имъ прпшлося хуже, чѣмъ нашаму брату..... У кого дворъ ёсьць, дакъ гроши нѣтъ, а бязъ гроши якбá тамъ хозяйство? возьмипъ который гроши у жпдоў, такъ п соўспм пронаў п ня выдзирі́цца изъ пхъ когцей, п дворъ за ништо пóйдзиць...

«Што когци то когци, дзяруць яны добро п бóльшаго п мало, дóспць одъ пхъ п нашаму брату! Якій лучі́й домъ за хри-

---

1) пивоварня, винокурня, пивной заводъ.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

сцяніномъ застаўся, жпдъ якъ нибудзь да заберець ў своё лапы, а хрысціянамъ нехай ладно будзиць и на краю города.

— Што жъ тамъ ящо ёсьць ў Струнни?

«Вѣдомо што ёсьць... ёсьць церква, да якая ящб. Кажуць неколи бискупъ Лисоўскій їздзіў ў тую зямлю, гдзѣ Христосъ жиў, дакъ тамъ ў найбольшимъ городзѣ сподобаў собѣ нѣйкую церкву, дакъ такую и ў Струнни построиў. Церква крыжемъ ¹⁾ построена и дахъ ²⁾ быў пѣрши тольки круглый, а цяперъ якъ стала правослаўная, дакъ надъ дзверами звонніцу, ци колокольню, зробили. Коло воротъ два высокихъ каменныхъ стоўба; ў тыхъ стоўбахъ ў сярэдзінѣ и сходки ёсьць, по тымъ сходкамъ можно на ганочекъ выйци, што подъ самой крышкою, сажни три кдсыхъ отъ зямли будзець вышки до яго; ганочекъ гэты кругомъ стоўба идзець и коло яго рамотка зроблена; крышка вотъ якъ ёсьць сахарная голова и желѣзными листами была накрыта, али недаўно листы позваливалися, ци ихъ хто долойки поскидываў; а на головѣ на той зробленъ пзъ жалѣза мѣсяць молодзікъ, рожками къ верху, а надъ имъ крыжъ небольшенькій.—Одъ стоўбоў на окóло идзець мурованая сцяна и дванандцаць круглыхъ капиць зроблено промежъ той мурованой сцяні. Коли мура ³⁾ ў сярóдки было пригожо ельникомъ высаджено, да нешто ельнику много посохло. Ў церкви той, катуць, бискупы попохованы.... зъ правой то руки нѣйкая жалѣзная крышка, якъ гробъ, ци гэто самый гробъ, ци крышка отъ дзвярей ў склепъ, — добро ня вѣдаю. — А ў церкви ў той и за уніятоў заусегды были царскіи дзверы, катуць жа, што и на верхнимъ замкѣ яны были.... Были.... а по дзереўнямъ нигдзѣ ихъ нп было. — Зъ лѣвой же руки ў церкви стояць и фонары и другія вещи, што при бискупѣ нады были, а цяперъ такъ стояць. Яны́ трóшку похожи на тын, што при архирей ў церкви бываюць, и тоя што на голову бискупъ надзѣваў было похоже и золотомъ шито, тольки ня круглая, а на чатыри углы было зроблено и крыжикъ быў зверху на самой сярэдзінѣ.

---

1) крестообразно. 2) кровля. 3) каменной стѣны.

А што жъ цяперъ ў бискупскомъ домѣ?

Цяперъ одзінъ верхній радъ покоёў збили да зробили магазынъ на збѣжже; перши было зроблено для того, штобъ хлѣбъ быў ў запасѣ, коли будзецъ неуродай, али нешто яно не доўго тамъ выляжало, вѣдомо сыромолотная по Дзвинѣ на стругахъ привозили неодкуль здалёка, а послѣ якъ перемѣняць надо было, дакъ опяць на Дзвину ў лодки ссыпаць возили, тамъ жа Дзвина п зъ поўварсты ня будзецъ. Разъ, здаецца, перамынілі, а послѣ п соўсімъ распродали. — Познѣй изъ Полоцка туды казенный магазынъ, што солдатамъ пайки давали зъ верхняго замка перавялі, али п той ня доўго тамъ побыў; цяперецька тамъ хоромы пустые стояць, одзінъ сторожъ живець. — Вотъ табѣ и Струнная, гдѣ поўно было, тамъ стало пусто, а гдѣ цвятѣчки росли, тамъ полынь заняўся; за тожъ мужичкамъ дѣбро стало жиць; гдѣ дворная жито росло, туды мужички изъ лясѣ да зъ болотъ переходили жиць п дзвѣ дзяреўни построили.

Зап. преподавателемъ полоцкой военной гимназїи, А. Яков. Зейне.

280.

I.

РАЗСКАЗЫ О ПОЛЬСКОМЪ МЯТЕЖѢ.

Минск. губ., Новогруд. у., м. Еремичи.

Въ одзінъ годъ весною, якъ вжо шли вицины¹⁾ въ Кролевицъ²⁾, полякѣ вельми хочѣли, кабъ якъ мы имъ зноў робили панцину ды ўсѣ ѣздили по нашимъ панамъ. Разъ, якъ я вжо стояў зъ вициною коле Сняўскія слободы, дакъ вбачіў вельми много полякоў хочѣли перайсці за Нѣманъ въ слободу. Мы ихъ перавезлі п яны намъ дали много рублѣў. Полякѣ тыя зайшли къ одному пану, а пана не было дома, а панская жѣнка стала ихъ частовать, а послѣ полякѣ ўзяли п пошли ў лѣсъ. Почакаўши трохи, мы вбачили много нашего войска. Войско тоя перайшло за Нѣманъ, ды въ той лѣсъ пошли. Тамъ яны вбачили полякоў п обкружили ихъ. Тогда поляке вжо не хочѣли бѣца п здались на-

1) особый родъ барокъ или лодокъ. 2) Кѣнигсбергъ

шимъ солдатомъ, а въ одного поляка быў загаракъ ¹⁾. Ёнъ взяў его ды разбіў своимъ обцацомъ ²⁾. Гэдакъ полякоў п побралі, а нѣкоторые потопилися. Жёнку тую, што частовала полякоў, хоцѣли забраць, але панъ заплаціў за яё пяць тысячъ рублёў.

Зап. учен. приготов. кл. Несвижской учительской семинаріи Григорій Груша; сообщ. учит. эт. кл. П. А. Введенскимъ.

281.

II.

Минск. губ., Новогрудск. у., Городищенск. волость.

Якъ гэта быў мяцежъ, якъ гэта полякѣ вставали на насъ за тоё, што нашъ царъ сказаў, кабъ мы ня робили панщину. Тогды полякѣ собиралися такъ: коли у водного пана поляка быў сынъ, альбо большъ сыноў, тогды яны брали косы, вилки, сакеры ³⁾ и йшли къ другому, у которого гэдакъ были сыны. Яны сказали гэтому пану, кабъ ёнъ пусціў своихъ сыноў. Коли ёнъ соглашаўся, то яны ховалися у яго ў хлявў, альбо ў гумнѣ. Гэты панъ носіў ёсьци туда и, снарадзіў, отпраўляў ихъ всѣхъ разомъ. И тогды яны йшли къ другому пану. Коли гэдакъ, бывало, назбираюцца шматъ ⁴⁾ молодыхъ паноў зъ косами, вилками, сакерами и стрѣльбами, то идучъ ў вёску, рѣжуць тамъ людзей, забираюць ўсе добро, подпаловаюць ⁵⁾ ўсѣ хаты, а которыхъ вяпкихъ мужчинъ остаўляюць п кажуць, кабъ яны йшли зъ ими, а коли гэтые ня хоцѣли ици, то яны *мэнчили* ⁶⁾ ихъ. Гэдакъ разъ яны прішли до нашаго пана, Антось, двананцаць поўстандаў п сказалі, кабъ ёнъ пусціў своихъ сыноў, а ёнъ даў гэтымъ поўстандамъ много грошай и хлѣба п яны пошли. Изъ двора прішли яны подъ нашу вёску п сховалися за горкою до ночи, а ночью хоцѣли прійци подпалиць нашу вёску п насъ ўсѣхъ порѣзаць. Но нашъ сусѣдъ, Сымонъ, заглядзѣў кудюю яны йшли п гдзѣ припыналися и сказаў ўсѣмъ сусѣдзямъ. Тогды наши сусѣдзі Адамъ, Лявонъ, Игнась, Виндесъ, Янко, Павлюкъ п Пятрусь

1) карманные часы. 2) каблукомъ. 3) топоры. 4) много. 5) поджигаютъ. 6) мучили.

побрали косы, сакёры и стрѣльбы, пошли и прогнали ихъ отъ своё вёски. Яны пошли отъ вёски и ховались въ лѣси. Тогда пошоу нашъ Трохимъ дрова сѣчь,—яны яго зловили и *заменчили* на смерць.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвиж. учительск. Семинаріи В. Кащинъ. Сообщ. тѣмъ же.

282.

О ПАНАХЪ.

Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда, с. Мухомѣдъ.

За панамп було жить погано. Ище сонце не вспѣе взыйци, якъ вже попудъ окнамп ходзиць еки-нибудь начальникъ и кричиць: «Добры дзень, Аўдзѣй, идзи на панщину!» Ище часомъ въ недзѣлю звоняць въ церкоу, а подъ окнами кричиць: «на панщину идзи?» Такъ було жиць за паномъ Шидловскимъ. Дакъ за ето яго вбили, екъ разъ на Тройцу. Отъ якъ ето приключилось. На Тройцу ёнъ поѣхаў въ Красноўку до обѣдни. Тогда пяць чаловѣкъ зговорилпсе, пошли, да въ лѣси засѣли и дожидались тамъ яго, покуль ёнъ будзе назадъ ѣхаць. Якъ только ёнъ возвращаўся, то ены вускочили зъ лѣсу, убили яго и зацегли за колоду, а коня яго пусьцили, дакъ конь и пошоу въ село. Нихто бъ и не знаў, ды колбѣ не конь, а то конь вбѣгъ въ село. Тогда ажъ обхожденіе було. Тогда познали, што ето конь пановъ и пошли да и нашли пана за колодою. Потымъ узнали, хто такъ убіў и взяли тыхъ людей въ Сибиръ копаць руду въ Уральскихъ горахъ.

Зап. учен. приготовит. класса Несвижской учительской семинаріи Лавръ Кочанъ. Сообщ. тѣмъ же.

283.

ВОСПОМИНАНИЕ О ХОЛЕРѢ (Разсказъ бабушки).

Вилensk. г., Лидскаго у., ж. Орлы.

Гэто было надто, надто даўно. Я тоды была еще маленькая, неболѣй якъ по семомъ году. Нашлася ў нашихъ мѣстахъ хвороба и мно́го, много людей зъ яе помёрло. И то дзиво, Божа Ты мой! Видзпмъ чаловѣкъ ходзиць, рѣбнць, говѣрыць, ѣсьць и пѣць, а то жпво крикнець: «миѣ нидобро!» ухопитца за животъ, ста-

нець вонитоваць¹⁾), зробітца холоднымъ пессінея и до вечера го-
тоў, Богу душу отдаў. Упéредъ думали, што гэта бѣда кон-
читца на двохъ-трѣхъ. Ажнó янá якъ стала косиць бизъ всякаго
разбора и старого и малóго, то мы покинули хаты и уцекли ў лѣсь.
Ци мало, ци доўго были мы ў лѣси, але коли вернулася до хаты,
то никого ни нашли въ живыхъ. Вотъ якъ великá была на насъ
гэта кара Божая; уже послеі я узвала, што хвороба гэта назы-
ваетца *холерою*.

Зап. М. Житковъ.

284.

ШУТОЧНЫЕ РАЗСКАЗЫ.

Въ дружеской и товарищеской бѣсѣдѣ, забывъ вѣчно те-
кущее свое горе, бѢлорусскій крестьянинъ любитъ послушать,
да и самъ разсказать что нибудь такое, отчего, по простодушному
добавленію крестьянина, можно «животы надорвать». Такіе раз-
сказы, за исключеніемъ циническихъ, любопытны и выражаютъ
часто глубокую мысль. Въ виду этого я приведу два разсказа.

«Баба шла въ городъ по мало знакомой дорогѣ; она прину-
ждена была обращаться ко встрѣчнымъ съ безпрестанными рас-
просами о своемъ дальнѣйшемъ пути. Между обыкновенными
прохожими баба встрѣтила войта и спрашиваетъ: «скажи, мужи-
чекъ, какъ идетъ дорога въ городъ?» — «Развѣ я тебѣ мужикъ!»
крикнулъ войтъ. «Ну кто тебя тамъ знаетъ: мужикъ ли ты, де-
сятскій ли, сотскій, али можетъ дозорець²⁾), али лавникъ, — все
равно — покажи дорогу...» — Я не мужикъ и не сотскій, а я *войтъ!*
крикнулъ на неразумную бабу ея важный спутникъ. Услышавъ,
что передъ нею стоитъ войтъ, баба упала на колѣни и прогово-

1) рвать; съ польск. *womitować*. III.

2) Дозорцами назывались надсмотрщики за работами отдѣльной группы
принимыхъ крестьянъ. На ихъ обязанности лежало заблаговременно оповѣ-
щать дома, изъ которыхъ должны быть поставлены рабочіе на наступающій
день. Съ тѣмъ вмѣстѣ они наблюдали и за имуществомъ своихъ односель-
цовъ, такъ что при спросѣ помѣщика они обязаны были отвѣтить сколько въ
данномъ крестьянскомъ домѣ скота, хлѣба, одежды и проч. Должность лав-
ника исключительно была экзекуторская, или правильнѣе — сѣкуторская. Этихъ
безсердечныхъ людей и теперь помнятъ многіе крестьяне. Н. Никиф.

рила: «А святой же войтинька! покажи мнѣ дороженьку». Войтъ смягчился поведеніемъ бабы и указалъ ей дорогу.»

Значеніе войтовъ, которые были главными распорядителями работъ въ крѣпостномъ помѣщичьемъ хозяйствѣ, было очень высоко въ общественномъ крестьянскомъ мнѣніи. Будучи правымъ глазомъ помѣщика и первымъ послѣ управляющаго, войтъ безконтрольно могъ казнить и миловать всякаго крестьянина, принадлежащаго его помѣщику. Обидѣть какимъ бы то ни было образомъ войта — крайнее несчастье; и напротивъ — угодить и услужить ему — честь и матеріальная выгода. За войтомъ слѣдуетъ *тиунъ* — тоже почетное лицо, завѣдывавшее хлѣбными анбарами, скотскимъ кормомъ и проч., далѣе — *лавникъ*, а наконецъ — *дозорцы*. Велишовическій помѣщикъ освобождалъ отъ пригонной работы не только семейства поименованныхъ должностныхъ лицъ, но иногда и ближайшихъ ихъ родственниковъ. Замѣчательно, что несмотря на тѣ бѣдствія, которыя причиняли простому народу поименованныя должностныя лица, при освобожденіи отъ крѣпостного права онъ простилъ ихъ и, за малыми исключеніями, выбралъ своихъ прежнихъ начальниковъ въ должностныя лица, обусловливаемыя Положеніемъ 19 февраля 1861 года.

Почтительность бѣлорусскаго крестьянина еще и по настоящее время можетъ считаться безпримѣрною: встрѣчный проѣзжіи непременно свернетъ съ дороги, прохожій, какъ и проѣзжіи почтительно снимаетъ шапку и непременно скажетъ какое-нибудь привѣтствіе въ родѣ «добрыдзень!» Проходя или проѣзжая мимо работающихъ, окликнетъ словами: «помоги, Божа!» и т. п. ¹⁾ Однажды прохожій шляхтичъ повстрѣчалъ проѣзжаго москаля, который и спросилъ у спутника: «Скажи, любезный, далеко ли до города?» Обиженный такимъ неслыханнымъ привѣтствіемъ, шляхтичъ сказалъ: «22 версты». Москаль уѣхалъ, не поблагодаривъ указчика, а шляхтичъ остановился въ раздумьи о москаль-

---

1) Это не совсѣмъ такъ. Въ своихъ неоднократныхъ разъѣздахъ по Бѣлорусіи (начиная съ 1877 г.) я весьма рѣдко находилъ подтвержденіе приведеннымъ фактамъ. Думаю, что эти факты относятся къ дореформенному времени. III.

скомъ невѣжествѣ и неблагодарности и долго смотрѣлъ вслѣдъ ѹѣзжающему невѣжѣ. Въ это время, тѣмъ же самымъ путемъ ѣхалъ мужичекъ. Почтительно остановившись, онъ снялъ шапку и сказалъ: «Будь, паночекъ, ласковъ — скажи сколько верстъ до города?» — До города, миленькій, только пять верстъ! А для того лайдака, что проѣхалъ — 22 версты.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

Пословицы и поговорки ¹⁾.

А.

1. Абы голова, — то шолудзи будзиць; абы зубы, — то хлѣба будзе.

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

2. Абы корыто, — свинѣни будуць.

Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

3. Андѣцъ на́шаму бацькѣ родны Миколка.

Мог. г., Горецк. ул., с. Святошицы.

Б.

4. Безъ провѣду (предводителя) войско гибне,

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

5. Благая пуга лычаная, а безъ няе горѣй ²⁾.

Т.

6. Богатъ Андрей: —
Поўна хата дзяцѣй.

Минск. г., Борис. у. Ср. у Носовича

1) Пословицъ и поговорокъ, равно какъ и загадокъ собрано было у меня вдвое, если не втрое больше, чѣмъ въ предлагаемомъ ихъ здѣсь сборникѣ. Количество ихъ сѹзилось такъ, вслѣдствіе произведенной мною строгой ихъ провѣрки съ напечатанными уже прежде у Носовича (въ XII Т. Сб. Отд. р. яз. и сл. Ак. Н.) и у г. Е. Романова въ 1-мъ томѣ его бѣлорускаго сборника. Я вынужденъ былъ вычеркнуть ихъ изъ своего списка цѣлыми десятками, позволивъ себѣ сдѣлать исключеніе только для нѣкоторыхъ, заимствованныхъ мною изъ (сдѣлавшейся уже давно библиографической рѣдкостью) книги гр. Е. Тишкевича: «Opisania powiatu Borysowskiego» и оказавшихся въ упомянутомъ сборникѣ Носовича, безъ всякаго указанія на источникъ заимствованія. Отсутствие такого указанія, особливо при тѣхъ пословицахъ, при которыхъ находятся какія-либо интересныя объясненія, можетъ, думалось мнѣ, ввести читателя въ заблужденіе на счетъ авторства ихъ составителя. Поэтому я счелъ далеко не лишнимъ привести въ выноскахъ, въ подстрочномъ переводѣ, подобныя объясненія къ заимствованнымъ изъ означенной книги Тишкевича пословицамъ, съ подписью Т. и указаніемъ страницъ въ обоихъ сборникахъ. Самый текстъ пословицъ и поговорокъ переданъ у меня съ строгимъ соблюденіемъ звуковой стороны мѣстнаго (борисовскаго у. Минской губ.) говора. III.

2) т. е. плохъ кнутъ изъ лычекъ, но безъ него еще хуже. III.

7. Богаты гроши збирая, а чортъ мошну готуя. Минск. г., Игум. у., с. Новос. 8. Богатырь ³⁾ дзивицца: Чымъ худакъ ⁴⁾ живицца. — Т. 9. Богъ болѣе маецъ, якъ раз- дау. — Т. 10. Боязливому и страхъ здаецца, Вилensk. г., Вилейск. у. д., Слобода. 11. Боюсь я цябе, якъ воўкъ ягнйци. Минск. г., Слуцк. у., Царевск. вол. 12. Бывало буйло, а сягонне ры- каци не хоче ⁵⁾. Гродн. г., Пружанск. у.	13. Будзець пора Будзець и трава ⁶⁾. Т. 14. Будзець чымъ дзѣла запх- нуць ⁷⁾. Т. 15. Бѣда, якъ дуда: Зачнець дудъ,— Ашъ слѣзы набягуць ⁸⁾. Т. 16. Бѣда дзѣду безъ бабы: Бѣдуць вши до скабы ⁹⁾. Гродн. г., Слон. у.

В.

17. «Ванька, пей сусла!»
— Да жарко.
«Такъ дуй!»
— Да добре дудъ,
Коли дадуць ¹⁰⁾.
Этн. Сб. вып. II.

3) богачъ. 4) бѣдный, бѣднякъ.

5) *Буаць* (ць) — буйствовать, проявлять неугомонную дѣятельность отъ избытка силъ. «Быки буаюць» или «обуали», говорятъ о такихъ быкахъ, которые съ жиру бѣсятся, ломають плугъ, не подчиняются командѣ. «Рыкаце не хочѣ» — значитъ: ослабѣлъ до того, что даже рычаніемъ не заявляеть о необходимости удовлетворять свои потребности. Примѣняютъ эту пословицу къ людямъ, прежде бывшимъ богатыми, потомъ обѣднѣвшими, прежде неугомонными, а затѣмъ смирившимися. А. Богдановичъ.

6) Употребляется и въ переносномъ смыслѣ, говоря о тѣхъ, кто жалуется на проволочку. Т. 436. Ср. Сборн. бѣлор. посл. Носовича 9.

7) Принимая на службу работника или работницу, неспособныхъ къ работѣ, либо лѣнивыхъ, говорятъ: пригодятся для отбыванія барщины. Это объясняетъ на чемъ основывается мнѣніе, что барщина вредна для производительности края и возрастанія его благосостоянія. Т. 415.

8) Дутье въ дуду трудно и вызываетъ слезы наравнѣ съ бѣдою. Т. 430. Ср. Н. 12.

9) Скабы или (по Борисовскому) *шкабы* — кости, выдающіяся вслѣдствіе худобы. Худощаваго человѣка, худую лошаденку бѣлоруссы называютъ *шкабой*. Смыслъ пословицы: безъ бабы, которая бы ухаживала за дѣдомъ, наприм.: мыла его бѣлье, *шукала* (искала) ѣ головѣ и т. п. дѣда заѣдать вши до костей. А. Богдановичъ.

10) Говорится тому, кто показываетъ видъ, что хочеть поподчивать, а въ самомъ дѣлѣ вовсе того не желаетъ. Этногр. Сб. вып. II.

18. Великъ дубъ, да дупляна- тый Минск. г., Игум. у. 19. Видзянь соколъ по полѣту, а сова по воку. Той же губ., Борис. у., с. Краснолуки. 20. Виноградамъ въ сердца, Сахаромъ въ душу; Мяды мядамъ, Никому ня дамъ. Это зелья въ зимку не мёрзня, Въ лѣтку ня кисня; На тоща выпѣишъ — ня пуша, На хлѣбъ выпѣишъ — Все лихоя потуша. ¹¹⁾. Этн. Сб. 21. Вольному воля, святому рай. Мог. г., Горецк. у., с. Святоинцы. 22. Вóсинь кажиць: рожу́, А вясна кажиць: и́цці я по- гляджу ¹²⁾. Этн. Сб. 23. Воўка зубы кормяць. Вилensk. г., Вилейск. у. 24. Всяки цыганъ свойго коня хвалиць. Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.	25. Всяко ни пиряняць, што по- воды плывецъ ¹³⁾. Тамъ-же. 26. Вѣдаў Богъ, што не даў свиньни рогъ. Вилensk. г., Вилейск. у. 27. Высоко подняў, да знизу ни подпѣръ. Минск. г., Игум. у., д. Слобода. Г. 28. Гдзѣ нянекъ много, Тамъ дзѣця безного. Гродн. г., Волков. у. 29. Гдзѣ гно́ямъ ¹⁴⁾ смердзиць, Тамъ и родзиць. Вилensk. г., Ошм. у., Волож. вол. 30. Гдзѣ покатайтца ско́цінка, Тамъ останитца шарсці́нка. ¹⁵⁾. Этн. Сб. 31. Гдзѣ ораты плачець, Тамъ жнея скачець. Т. 32. Гдзѣ цвѣтъ, Тамъ и мѣдъ. Минск. г., Игум. у., с. Иже.

11) Приговорка при питьѣ горѣлки на пирушкахъ и въ корчмахъ. Этн. Сб.
Эта приговорка явно книжнаго происхожденія. III.

12) Говорится тому, кто осенью хвалитъ посѣянную рожь. Этн. Сб.

13) Кто беспокоится, что на его счетъ сплетничаютъ. Соответствуетъ великороссійской поговоркѣ: на всякое чиханье не наздравствуешься. III.

14) Навозомъ.

15) По Борисовскому: «гдзѣ скоцінка покачаетца, тамъ шарсцінка останетца». Гдѣ лошади или другая скотина катается, тамъ обыкновенно остается шерсть. Пословица эта почти тоже, что: «шило въ мѣшкѣ не утаишь», или точнѣе: всякое дѣло оставляетъ по себѣ слѣды. А. Б.

33. Гни дзерэўцо, покуль гнецца.
Виленск. г., Вил. у.
34. Голы́шъ, якъ бичъ,
Гуля́ка, якъ собака.
Гродн. г., Пруж. у.
35. Гóрдаго Богъ зъ неба спи-
хаецъ.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.
36. Гóрка рэ́цка—да ядúць,
Кепско заму́жъ—да йдуць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
37. Гóрко пи, солоно ѣшъ—
И по смерци ня згніе́шъ.
Виленск. г., Вилейск. у.
38. Грай на вѣру,
А пиши на сцѣну. ¹⁶⁾
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
39. Гроши камень бью́ць.
Минск. г., Борис. у.
40. Гэ́то не атласъ, а одъ насъ ¹⁷⁾.
Т.
41. Гэ́то куликъ вяликого бо-
лота.
Т.
42. Гэ́то яму́ якъ лапци плясьці́ ¹⁸⁾.
Т.
43. Гэ́то не пальцамъ переки-
ва́ць.
- Д.**
44. Даў Богъ дзѣ́ци,
Да нима дзѣ́ дзѣ́ци.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.
45. Даў Богъ цѣ́ля,
Да нима хлѣ́ба.
Той же г., Слуцк. у. Царевской в.
46. Дзмі́цяръ — хі́цяръ, да и
Са́ўка ня дуракъ ¹⁹⁾.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.
47. Добры чело́вѣкъ,
Што укуси́ць, то зѣ́сьць.
Т.
48. До 20 (лѣ́тъ) не вы́росъ, до
30 ня уме́нъ, до 40 коли ня
жанáтъ, а до 50 ня богáтъ,—
то ничагó отъ яго ня ча-
кай,—такъ и помрѣ́.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

16) Говорятъ на игрищахъ музыканту и корчмарю, когда тѣ требуютъ денегъ (обыкновенно за каждый танецъ платится впередъ музыканту). Въ переносномъ смыслѣ пословица употребляется по отношенію къ людямъ, которые требуютъ къ себѣ довѣрія, коего не заслуживаютъ. А. Б.

17) Видя признаки богатства господскаго, говорятъ: «не атласъ, а одъ насъ». Начало этой пословицы забавно: какой-то панъ, показывая одному крестьянину атласъ, сказалъ. «это атласъ». А крестьянинъ, глуповатый франтъ, отвѣтилъ: «Ага! одъ насъ! Т. 414. Ср. посл. Н. 24. Есть и порусски поговорка: «этотъ атласъ не отъ насъ, или неотстае́тъ отъ насъ», но съ другимъ значеніемъ. III.

18) Т. е. дѣло мелкое, почти механическое. А. Б.

19) Поговорка эта употребляется, когда кто-нибудь желаетъ перехитрить другого. Послѣдній, желая показать, что онъ замѣтилъ хитрость и говорить приведенную поговорку, смыслъ которой: ты уменъ, но и я не дуракъ. А. Б.

49. До Пятра—зѣ макатра,
На Пятры—ў макатры ²⁰⁾.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

50. Дотуль попадзѣ княгінѣ,
Покуль попѣ не згінѣ.
Тамъ же.

51. До Юрѣя повинно быць сѣно
и у дурня.
Вил. д., Ошмянск. у., Волж. в.

52. Доўгъ ни равѣць,
А спаць ни даѣць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.

53. Дударъ—ни господаръ, стра-
лецъ—ни жалець; рыбаць—
и той по вуши обгнѣць.
Минск. г., Борис. у.

Ж.

54. Живучу ўсякъ наживешъ,—
И Кузьму бацькой назовѣшъ.
Вит. г. и у.

З.

55. Задаўся на приказки,
Якъ собачая скурка на пры-
вязки ²¹⁾.
Т.

56. За дурнями Богъ.
Т.

57. За очима свѣту не бачиць. ²²⁾.
Минск. г., Борис. у.

58. Збанъ до поры воду носиць;
Екъ збанъ побѣѣтца,
То и вода разліѣтца ²³⁾.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

59. Зима на лѣто работая, а лѣто
на зиму.
Вилensk. г., Свен. у.

И.

60. И Бога хвали,
И чорта не гнѣви.
Т.

61. И рыбы не хочу,
И хвоста не мочу.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

К.

62. Кабъ ня клинъ да ня мохъ—
Даўно бѣ майстра здохъ.
Минск. г., Борис. у.

63. Кабъ ня дзирки ў роцѣ,
Ходзіў бы ў злоцѣ.
Т.

64. Кабъ на ѣжа да ни одзѣжа,
Такъ бы и опóхъ лёжа.
Этн. Сб.

20) До Петра (29 июля) приходится питаться урожаемъ предыдущаго года, а послѣ Петра уже можно получить свѣжіе продукты. *Макацёръ*—горошокъ, въ которомъ растирають макъ. Е. Карскій.

21) У насъ говорятъ такъ: «Задаўся на приказки, якъ сучка на привязки»—обыкновенно назойливому и злому остряку, чтобы задѣть его унижительнымъ сравненіемъ. А. Б.

22) Эта поговорка вполне соотвѣтствуетъ нѣмецкой: «Er sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht», которая въ новѣйшее время начинается все болѣе и болѣе приобрѣтать у насъ право гражданства подѣ формой: «за деревьями онъ лѣса не видитъ». III.

23) Напоминаетъ русскую пословицу: «Повадилса кувшинъ по воду ходить,—тутъ ему голову сломить». III.

65. Кинь пирадъ собою — найд-
зешъ за собою ²⁴).
Вилensk. г., Вилейск. у.
66. Коли дало робиць, то дасьць
и зъѣсьць ²⁵).
—
67. Коли жито ў марцѣ глядзиць
на небо,—
Ня ѣсьци тогды хлѣба.
Минск. г., Борис. у.
68. Коли не кракала ворона ў гору
летучи, то ў низъ и поготую
²⁶). Т.
69. Коли на столѣ гусь и пороса—
Вотъ работа хороша.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.
70. Коли мясо смярдзиць,—то по-
ловина бяды, а коли ры-
ба смярдзиць,—то цѣлая бя-
да; коли мужикъ пѣе, то по-
ловина бяды, а коли жонка
пѣе,—то цѣлая бяда.
Вилensk. г., Вилейск. у.
71. Коли ня вѣруць—ни божися,
Коли бьюць—ни просися.
Минск. г., Борис. у., с. Краснолуки.
72. Коли тописься
И за бритву хописься.
Той же г., Борис. у.
73. Коли ў хлѣба плѣдзиць
И на нивѣ рѣдзиць,
Такъ и дуракъ хату вѣдзиць
Минск. г., Борис. у.
74. Коли не вылинаѣ конь до св.
Яна, нехай идзѣць до дру-
гого пана ²⁷).
Т.
75. Къ Пятру—
Хлѣба тольки ў вядру,
А на Илью,
Хоць на печь налію,
А екъ пришоў Спасть,
Будзѣць хлѣба зъ насъ,
А ужо екъ пришла Госпожа—
У насъ хлѣба поўна дзяжа.
Минск. г., Иг. у., с. Иже.
76. Курну вядзѣць ²⁸). Т.
Минск. г., Игум. у., с. Иже.
- Л.**
77. Лисливая (ласковая) цялятко
дзвѣ матки ссе, а гѣрдая—ни
водной.
Минск. г., Слуцк. у., Царевской вол.
78. Лѣпи перши гнѣў, чимъ пос-
лѣдни.
Той же губ., Борис. у.
79. Лѣпишъ поклонитца монарху,
Чимъ такому парху.
Гродн. г., Пруж. у.

24) Соответствует русской пословице: Кинь хлѣбъ соль въ лѣсъ, пойдешь, найдешь. Ш.

25) Если въ сѣнокосную пору, начиная съ послѣднихъ чиселъ іюня, стоитъ хорошая погода, то предугадываютъ, что зима будетъ морозная и ровная. Т. 437. Ср. посл. Н. 63.

26) Кто не достигаетъ чего-либо въ молодыхъ лѣтахъ, тѣмъ менѣе удастся ему это въ старости. Т. 416. Ср. Н. 63.

27) Здоровые кони линяютъ весной; а если конь не вылинялъ до Ивана Ку-палы, то значитъ онъ слабосильный, плохой, и его слѣдуетъ продать кому ни-будь. А. Б.

28) Мурлыканье кота называется «курну». Если кто рассказываетъ что-либо скучное, говорятъ: «Атъ курну вядзѣць». Т. 424. Ср. у Н. 71.

М.

80. Мало сала, мало хлѣба,
Мало земли—болѣй треба.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

81. Марець одморозиць палець.
Тамъ же.

82. Моць Божая! Я отъ плоту, а
яна до плоту ²⁹⁾. Т.

83. Моемъ саломъ да по моей
шкуры и мажуць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

84. Мужуку лѣто, што святому
рай.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщины.

85. Мѣў чортъ уродзитца, да пѣ-
тухъ запѣў.
Т.

86. Мятліца—хлѣба половица.
Т.

Н.

87. Набоўжны, якъ святого Юрѣя
коўнь ³⁰⁾.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

88. На Ивана
Ночъ одорвана (коротка).
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

89. На рахманаго ³¹⁾ Боўхъ нанесе,
а сміѣлы самъ набѣжиць.
Минск. г., Слуцк. у.

90. Нашаму паробку кумоў сватъ.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

91. На Янахъ нажала, на Петра
напекла.
Вилensk. г., Опшмянск. у., в. Волж.

92. На Юрѣя повинно быць сѣно
и у дурня.
Тамъ же.

93. Нашаму щаняци (въ др. м. ця-
ляци).
Удалося воўка поняци.
Т.

94. Надъ своимъ товаромъ
Ўсякій паномъ.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

95. Не до соли,
Коли граюць на басоли ³²⁾.
Т.

96. Не живи добромъ,
А живи умомъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

29) Поговорка о пьяныхъ. Пьяный, желая идти съ помощью своихъ собственныхъ только силъ и словно на перекоръ зашатывающийся къ плетню, опредѣляетъ дѣйствіе водки, какъ проявленіе высшей силы, противиться которой мудрено. Т. 424. Ср. посл. Н. 79.

30) Смыслъ этой пословицы ироническій. Такъ говорятъ о ханжахъ, лицемеряхъ набожныхъ. Конь Юрѣя хотя и рисуется на иконахъ и хотя эти иконы и поставляются въ церкви, но вѣдь конь оттого не святой. А. Б.

31) тихаго правомъ. Слов. Носов.

32) Басоля или басетля — віолончель, а также басъ и контрабасъ. Мать отъ правила сына — недоростка въ мѣстечко купить соль. Продавши яйца, онъ ку-

97. Не то злодѣй, што украў, а
то, што украў, да добро схо-
ваў.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.
98. Не ўсё то слонца,
Што ў воконца.
Тамъ же.
99. Не хвалися за семъ дзёнъ, а
хвалися за семъ годъ.
Минск. г., Борис. у.
100. Не чапай нікого,
Не бойся нічога.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.
101. Не заўся (г) ды
Якъ на дзяды.
Вилensk. г., Вилейск. у.
102. Не конь вязе, але дорога,
Не Богъ помогае, але пуга.
Минск. г., Борис. у.
103. Не (я) купіў бацьки шапки,
— Няхай вуши мерзнуць.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки (и
въ Бор. Т.).
104. Не нашаму цяляци
Воўка поймади.
Тамъ же.
105. Не пиши пярómъ,
А пиши умомъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.
106. Не по старосьци мруць,
Не по молодосьци живуць.
Минск. г., Борис. у.
107. Не тки носа
У чужоя просо.
Минск. г., Борис. у.
108. Ни рóду, ни плоду,
Якъ бѣлѣ камень ў вóду.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
109. Ни сюды, ни туды
Моё милые дуды ³³). Т.
110. Ня знайство заигрѣхъ ня ли-
чуць.
Минск. г., Борис. у.
111. Ни чыни смердзѣ добра, ня
люби яго жонки ³⁴). Т.
112. Носіў воўкь,—поясли воўка.
Т.

О.

113. Отъ прибытку голова ни бо-
лиць.
Той же г., Борис. у.

П.

114. Панъ зъ паномъ бѣётца, а у
мужика лопъ трэщиць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

пилъ столько соли, что наполнилъ ею цѣлый карманъ. Проходя мимо корчмы, гдѣ въ это время была игрища, онъ зашелъ туда и пустился въ плясъ. Среди размашистыхъ движеній у него распоролся карманъ. Танцовавшая съ нимъ дѣвушка и замѣтила ему, что у него соль сыплется, однако это его не остано-вило и тутъ-то онъ ей сказалъ: «Не до соли, коли играюць на басоли». Вотъ откуда произошла эта поговорка. Т. 423.

33) Дуду очень неудобно держать; трудно къ ней приловчиться. Отсюда про-изошло сравненіе неловкихъ людей съ дудой. Т. 425. Ср. посл. Н. 114.

34) Смердъ (мужикъ), больше цѣнившій честь своей жены и своего дома,

115. Панъ нашъ, а мы паньскіе 35). Т. — 116. Паньска хвороба, а мужицка здороѣ. Минск. г., Борис. у. Ср. у. Носов. — 117. Первые щеняты за плоть 36). Т. — 118. Поклонися кусту, А ёнъ дасьць хлѣба лусту. Т. — 119. По ласымъ кусѣ — И воды напьюся. Гродн. г., Пруж. у. — 120. Потуль хлусили 37), Покуль кусили. Тамъ же. — 121. По шляхѡдку — пополамъ клѣцку, А въ мужицкомъ счѡци: По три клѣцки въ рѡци 38). Этн. Сб — 122. Примѡпкій хлѣбъ—собацкій. Минск. г., Борис. у. —	123. Пришла Микѡла— Сѣй, ня пытай ня у ко́го. Вилensk. г., Ошмянск. у — 124. Пришла Прачистая — Пярапеча чистая. Минск. г., Игум. у., с. Новоселки. — 125. Пропала короўка, — Няхай пропадзець и вярѡка. Вилensk. г., Вилейск. у. — 126. Вар. Ёзяў чортъ короўку, Няхай бярець и вярѡку. Т. — 127. Пустой птушки пустыя и пѣ- сни. Минск. г., Борис. у. — 128. Пусто мѣсто запусы, пусь- ци Боже кудейку (кутью). Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода. — 129. Пьяному п чортъ зъ дороги соступаиць. Минск. г., Игум. у., д. Слобода. —

чѣмъ милости пана. Вотъ обстоятельство, давшее, вѣроятно, начало этой по-
словицѣ. Т. 412. Объясненіе это не совсѣмъ ясно.—Ср. посл. Н. 109.

35) Эта пословица употребляется въ двоякомъ значеніи: недавно помѣщики считали крестьянина, его трудъ, источники его собственности и самую его соб-
ственность своими, а крестьянинъ съ своей стороны признавалъ имущество
помѣщика за общую принадлежность. Укравишъ овесъ съ господскаго поля
крестьянинъ оправдывался тѣмъ, что его стравилъ панскимъ конемъ: «Яжъ ня-
гдзѣ подзѣў — паньскаѣ добро, паньская жъ и скоцинъка». Требуя вспоможе-
ствованія, крестьяне говорили: «До когожъ мы пойдземъ? — Панъ нашъ, а мы
паньскіе». Воровство же панскаго добра они не считали за грѣхъ, говоря: гѣ-
тажъ наша праца. Т. 414.

36) Признаются болѣе подверженными бѣшенству. Т. 437.

37) Хлусиць или лудзиць—значить: лгать, измышлять. А. Б.

38) Когда кому даютъ мало горѣлки, а ему хотѣлось бы выпить больше.
Этн. Сб.

Р.

130. Работай, небо́же,
То и Богъ помо́же.
Гродн. г., Слон. у.

С.

131. Своей бяды
Никому ни кажи:
Бо добры злякнѣтца ³⁹⁾,
А злы посмѣтца
Минск. г., Борис. у.

132. Свое лычко лучше чужого
раменцѹ.
Минск. г., Слуцк. у.

133. Свой носо́у ⁴⁰⁾ цяплѣй чужого
кожуха.
Минск. г., Борис. у.

134. Свопхъ много, а якъ прихो-
диць топнѣтца, — не за кого
ухопѣтца.
Гродн. г., Слон. у.

135. Сказаў якъ связаў.
Той же г., Игум. у.

136. Скольки вѹтка ня мудрѣсь, а
лебедземъ ня быць.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

137. Скупы два раза тра́пиць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

138. Собака и на Бога брѣше.
Вилensk. г., Вилейск. у.

139. Сова́ ня урѣдиць сокола ⁴¹⁾ Т.
Бар. Не родзиць сова сокола́,
А такого бѣса якъ сама́
Гродн. г., Слон. у., д. Заѣровщина.

140. Спаць ложѣсь —
Богу молись;
Ўставай —
Бога не забывай.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Королевцы.

141. Сподзѣваўся дзѣдъ на ме́дъ,
ды ня бѣўши спаць лѣхъ.
Тамъ же.

142. Спиць, екъ послѣ маку.
Гродн. губ.

143. Старцу сяло не накладомъ.
⁴²⁾ Т.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

144. Сѣяць ў свини голосъ ⁴³⁾.
Т.

У.

145. У вола языкъ доўги, да го-
ворыць ня можець.
Т.

39) Испугается.

40) Нѣчто въ родѣ рубахи изъ холста, которую крестьяне надѣвають по-
верхъ одежды. Слов. Носов.

41) Доброкачественность потомка много зависитъ отъ доброкачественности
самки. Здѣсь говорится о лошадахъ. Арабы высоко цѣнятъ хорошихъ кобы-
лицъ. Т. 436. Ср. у Н. 153.

42) Въ давнее время старцы, неспособные къ труду, бродили отъ села къ
селу, молясь и оповѣщая новости, и зачастую забывались въ дальнія мѣстности
страны. Ихъ не называли нищими, потому что имъ не было надобности выпра-
шивать подаянія: повсюду они находили гостепріимство и привѣтъ: чѣмъ хата
богата тѣмъ и рады. Быть можетъ это объясняетъ, какимъ способомъ къ намъ
дошли изъ отдаленныхъ провинцій пѣсни и общность представлений. Т. 433. Ср.
у Н. 156.

43) Въ осенніе холода хлѣвное стадо реветъ. Съ 12 августа начинается по-

146. Ў восинь и виролей богатъ.

—
Ўзяла погань моць ⁴⁴). Т.

147. Ўзойдзець коли сонце
И ў наше оконце ⁴⁵). Т.

148. У людзей пытай,
Да свой разумъ май.
Той же г., Слуцк. у., с. Подлѣсье.

149. Ўлѣзь ў нѣротъ —
Ни ўзадъ, ни ў пѣредъ.
Этн. Сб.

150. У попа, кажуць, дзвѣ руки:
одна, што ксициць, другая,
што бярець, а тэй, што
даець,—тэй нима.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошины.

151. Ўсѣ хороші,
Якъ клѣцки ў кулеші.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошины.

152. Ўсѣ чѣрды одной шѣрсьци.
Т.

153. Ў тры сѣкачы сякуць —
Одного рака пякуць.

154. У яго зъ одной губы и го-
рачо и сѣцюдзяко. Т.

155. У яго на вербы грушки рас-
туць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошины

156. У яго и на корѣ каша.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошины.

157. У цябе стольки праўды, якъ
ў рашаці воды.
Тамъ же.

158. Ў чужомъ боку —
Вочи по кулаку.
Минск. г., Борис. у.

159. Ў чужо́я просо
Ня тычъ носа.
Той же г., Слуцк. у., с. Новоселки.

Х.

160. Хвасляваго зъ богатымъ ня
разбярѣшь.
Могил. г., Горецк. у., с. Свят.

161. Хитросьцьцю увесъ свѣтъ
перайдзешъ, да назадъ не
вѣрнешся.
Минск. г., Борис. у.

162. Хлѣбъ зъ лопаты сопхнуў ⁴⁶).
Т.

сѣвъ, такъ называемый *красный*, а болѣе ранній называется *хвощевой*, тощій Т. 436.

44) Пословица эта возникла въ то время, когда Литва господствовало надъ русскими, исповѣдывавшими уже тогда христіанскую вѣру. Употребляется эта пословица для обозначенія той истины, что люди хитрые имѣютъ обыкновенно перевѣсъ надъ людьми простодушными, о которыхъ говорятъ: не были тамъ, гдѣ Иисусъ Христосъ былъ измѣннически преданъ. Т. 412. Ср. у Н. 13.

45) Соотвѣтствуетъ великор. поговоркѣ: будетъ и на нашей улицѣ праздникъ. III.

46) Говорятъ о такомъ человѣкѣ, который, не сумѣвъ воспользоваться выгодностью своего положенія, потерялъ должность или чью-либо милость. Т. 417.

163. Хлѣбъ сказаў: остаў стрѣльбу
и вуду — тогда и я у цябе
буду.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.
164. Хлѣба соли ни жалѣй: доб-
рому для добросьци, а зло-
му для злосьци.
Тамъ же.
165. Хоць за вола, — абы дома ня
была ⁴⁷⁾.
Тамъ же.
166. Хоць ня скоро, да здорово.
Тамъ же.
167. Хоць руки черны, да работа
бѣла.
Тамъ же.
168. Хоць ты мяне капутъ, дыкъ
я табѣ не галѣмъ ⁴⁸⁾.
Т.
169. Хоць штаны застаўлю,
А на своѣмъ застаўлю.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
170. Хто глядзиць вокомъ,
Той не пойдзе бокомъ.
Гродн. г., Волков. у. Ср. у Нос.
171. Хто дбае ⁴⁹⁾,
Той и мае.
Гродн. г., Волков. у.
172. Хто дороги пытае, тотъ не
блудзя.
Этнг. Сб.
173. Хто зъ кимъ ни живецъ,
Той съ тымъ ни зварыцца.
Минск. г., Борис. у.
174. Хто куриць,
Того зъ пекла тураць,
А хто нюхае,
Той самъ ў пеклы трухая.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
175. Хто маець статокъ,
Той маець и упадокъ.
Минск. г., Бор. у., Т.
176. Хто на молоцѣ опаруся,
Той и на воду дмухае ⁵⁰⁾.
Вилensk. г., Вилейск. у.
177. Хто поле трѣиць,
Той хлѣбъ крѣиць.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.
178. Хто самъ такій,
Тэй на другога кладець знаки.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщины.
179. Хто спиць до слѣнца,
Того хлѣбъ у мошѣнцы.
Тамъ же.

47) Такъ подшутиваютъ надъ дѣвушками, желающими избавиться отъ дома-
шнихъ заботъ черезъ замужество.

48) Изъ временъ 1812 года — отвѣтъ крестьянина французу, принуждавшему
его показать дорогу. Т. 433. Ср. у Н. 175.

49) отъ глаг. дбаць: бдѣть, бодрствовать, заботиться, о чемъ. Слов. Носов.

50) Соответствуетъ русск. поговоркѣ: обжегся на молокѣ — и на водицу бу-
дешь дуть. Ш.

180. Хто три разы орé,
Той тры снопы большъ берé.
Тамъ же.

Ч.

181. Чаго ты задумаўся, якъ со-
бака ў чоўнѣ?

Минск. г., Слуцк. у.

182. Чортъ душу выме,
А панъ шкуру здыме.

Гродн. г., Слон. у.

183. Чып бѣ бычки не скакали, —
былибѣ наши цялятки⁵¹⁾.
Этн. Сб.

Ш.

184. Шалы до добраго нп довед-
зэць.

Вилensk. г., Вилейск. у.

185. Што знаншъ, того и не пы-
тай.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

186. Што кому на умѣ,
Той тóя и дзяўбé.

Тамъ же.

187. Што кочанъ, то голова, а
што голова, то разумъ.

Вилensk. г., Вилейск. у.

188. Што образъ, то и о́яра.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

189. Што плюнешъ, того не по-
дымешъ.

Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщина.

190. Што вложа хамъ,
Того ня выймя и панъ.
Этног. Сб.

191. Што ў лѣсѣ родзицца,
Ў хацѣ знадобицца. Т.

192. Што писаръ зробиць, — самъ
чортъ не переробиць.
Гродн. г., Слон. у.

Я.

193. Якъ на дворѣ лёдъ,
Такъ ковалю мѣдъ.
Гродн. г., Слоним. у.

194. Якъ помажешъ, такъ и по-
ѣдзешъ.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

195. Якъ ты къ людзямъ, такъ
людзи къ табѣ.
Той же г., Слуцк. у.

51) Вар. у. Тишковичи: Чые бычки, абы моё цѣлятко было.

Загадки.

СКАЗКИ — ЗАГАДКИ.

а) Минс. г., Борис. у. Мстижск. в.

Быў царь Салямонъ-Мудрый, дочуўся ёнъ, што нѣгдзѣ-то ёсьць одна молодая царица и хвалицца, што яна яшчэ мудрэйшая за яго. Ну дыкъ ёнъ послаў гэта къ ёй чиразь питуху карточку: «Пріязждай ко мнѣ ў дворэцъ, хочу цябе видзиць и говориць зъ тобой». — «Добро» отвичаиць яна и ўзяла съ собой 500 молодыхъ хлопцоў и пріѣхала къ Салямону-Мудрому. И якъ войшла ў дворэцъ, бача: сядзіць ёнъ на трони, на золотымъ крэсли и кажа ей: «Подыйдзи ближэй!» А яна стоиць ўсё ў порбѣ, боицца, знача, далій ісьци, бо видзиць кругомъ ўсё вода стоиць. Салямонъ-Мудрый ўзноў гаворэ: «идзи, идзи, ня бойся!» Тогда яна подняла троху сподніцы, стала ступаць и застыдзілася, што зъ разу ни догадалася, што гэта ни вода, а такая подлога¹⁾ зроблина. Салямонъ и засміяўся: «Якажъ ты мудрая, што ни познала, што подлога у мяне за шкло?» — Яна тогда отказывая: «Ну, а колишь ты мудрый, дыкъ отгадай дьвѣ загадки, што я загадаю и коли отгадаишь, то ўспихъ хлопцоў своихъ отдамъ табѣ за тѣя, а коли нѣ, то ты повиненъ пирадъ ўсими людзьми назваць мяне тоже мудрой». И гаворэ: «Высоко, тонко стояць, головы опускаіўши и шумяць и гаворуць: для рыбы — кепско, для рабочаго — цяжко, а богатымъ, бѣднымъ и мяртвымъ — ўсими дѣбро. Ну што гэта»? Салямонъ-Мудрый, ня думаячи доўго, й кажа: «Гэта лёнъ»!

— «Такъ. А другая: Сто лѣтъ ляжиць ў зямлѣ — ни згніецъ, приложи къ бацьку, — отживецъ, пусьци на воду поплывецъ?» Салямонъ зъ разу отгадаў: «Гэта, кажа, вуголь». Приложи къ бацьку, — цяплу, знача, и загорыцца». Тогда нѣчаго робиць: царица отдала своихъ 500 хлопцоў и хоцѣла уже выѣжджаць домоў, али Салямонъ-Мудрый и кажа ёй: «Постой! и ты-шь, мудрая, потому

---

1) полъ.

мудрая, што я на табѣ думаю жаницца». И ни откладаючи надоўго, послали за попомъ и спчасъ жа звинчался.

б) Тамъ же.

Нѣгдзѣ паненка была, дыкъ яна дужа любила, кабъ ей загадки загадывали и хто, бывало, ей загадае и яна ни одгадае, то плацила по двѣсьця рублей, а коли одгадае, — брала стольки сябѣ. Ну вотъ одзинъ чаловѣкъ прышоў гэта къ ей; яна й кажа: «загадай загадку!» и положила двѣсьця рублёў. Чаловѣкъ одказывае: «Я якъ йшоў до паненки со мной было такая здарэньне ¹⁾: я еднымъ пэндомъ трохъ забэндаў, — руки поломаў, кишки порваў, на пупѣ цяпло разложыў й пячійстая спѣкъ, зъѣў и на загадки прыспѣў. Во! кажа, разгадай». Тая думала, думала, — ни разгадала (а то, бывало, першъ хто прйдзе, дыкъ служэбница разпытая у яго, што ёнъ будзе загадываць и якъ разгадка той сабѣ скажа, а яна паненцѣ и пиракажа, ну тая, вядомо, ужо легко и разгадываецъ) и кажа: «Скажи, што гэта такая было табѣ?» — Ёнъ взяў гроши ў кишэнь и кажа: «Гэта во што было: Йшоў я зъ стрэльбой ²⁾ и скрыпкой, — бяжыць дзкая коза, — я ей бабэцъ! — забіў. Яна козная была, я трое козиняць достаў, скрыпку побіў, струны порваў, ручку зъ стрэльбы одломаў и ў скрыпцы на пупѣ спѣкъ ихъ и зъѣў».

Обѣ зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

А.

1. АРБУЗЪ ВЪ ОГОРОДѢ.

Подъ плотомъ ³⁾ курка куб-
лица.

Минск. г., Мозырск. у.

Б.

2. БАЛКА.

а) Среди хаты Семенъ ле-
жить.

Могил. г., Гомельск. у.

1) случай. 2) ружьемъ. 3) Плотъ: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

3. БЛИНЪ.

Плѣшъ на гору,
Плѣшъ подъ гору,
Плѣшъ тяпнешъ,
Плѣшъ перевернешъ.

Минск. г., Иг. у.

4. БЛИНЪ ПАТЕЛЬНЫЙ ¹⁾, ПОД-
МАЗНЯ.

Желѣзный токъ,
Свины пирожокъ,
Оўсяны посадъ.

Тамъ же.

5) БЛОХА.

Е воронецъ ²⁾
Ня треба ни пуги, ни дубецъ:
Куда хоча,
Туды и скоча.

Тамъ же. Ср. у Романова.

6. БОЛОТО.

Ни море, ни зямля, кораблі
не плаваюць, бо нельзя.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

7. БОРОНА.

И шло хлопцоў 25
Посля зимы сляды знаць.

Вилensk. г., Свенц. у.

8. БОЧКА.

Дубъ дубасомъ,
Семъ поясоў,
Въ боку дзирка,
Ў срацѣ шпилька.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

9. БРУСЬЯ (въ строеніи).

Ишли чарнічкі
На вичарнічкі,—
Икъ лягли спать,
Дакъ и таперь сплять.

Мог. г., Гом. у. Ср. у Романова.

10. БУРАКЪ (свекла).

а) Чирвоная цвикля ³⁾
До зямлі приліпла.

Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Сама пани ў комори,
А косы на мори.

Могилевск. г., Гомельск. у.

12. БУТЫЛКА.

Синенькій пѣтушокъ
Бѣгаеъ безъ кишокъ.

Могилевск. г., Сѣн. у.

В.

12. ВЕДРО И ПОЧОПКА ⁴⁾.

Вутка ў мори,
Хвостъ ў гори.

Тамъ же.

13. ВЕРЕЩАКА ⁵⁾.

У добраго мужа
Сяродъ печи лужа.

Вил. г., Свенц. у., Могил. г. Сѣн.

14. ВОДЫ ВЪ РѢШЕТѢ.

Чаго не обнясешъ вoкpyгъ
хаты?

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

1) сковородный. 2) воронья лошадь. 3) въ Слов. Носовича: *цвikelъ* — клинъ, вставляемый въ рукава рубахи подъ пахою, ластовица. 4) *Почопка*: перевязь, дужка у ведра. Слов. Носов. 5) Бѣлорусское блюдо, приготовляемое изъ свиного мяса, почекъ, печенки, зажаренныхъ въ салѣ и притертыхъ мукой. А. Богдановичъ.

15. ВОЛѢ.

Якъ родзицца —
 Ё дудочку играя,
 Якъ выросца
 Землю копая,
 А якъ помрѣ —
 Такъ ё танцы идзѣ, —
 А ёсѣ ня гуляя.

Тамъ же.

16. ВОРОТЫ.

На вулицы барабанъ
 Досками обогбанъ ¹⁾:
 Хто идзѣць,
 Той зазвинець.

Вил. г., Вилейск. у.

17. ВѢНИКЪ.

а) Колибъ ни бацюшкинъ
 шандрикъ-мандрикъ, то ма-
 тушкина шандра-мандра по
 колѣни заросла.

Могил. г., Горецк. у.

б) То сямъ паць,
 То тамъ паць,
 Подъ припечкомъ спаць.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

18. ВОЛКЪ.

а) Ишоў тота
 Коло плота,
 Пытаўся ё жмури:
 Ти дома ляпа?

Мог. г., Сѣн. у.

19. ВѢЮНЪ.

Круть вѣрть —
 Нѣтъ чиропочкамъ смерть.
 Моск. г., Гом. у. Ср. у Романова.

Г.

20. ГОДЪ.

Стоиць покой,

А ё тымъ покою
 Дзвинадцаць воконъ,
 А на тыхъ вокнахъ
 По чатыры панны,
 А у тыхъ паноў
 По семъ вянкуў.

Витебск. г., Леп. у.

б) Збудоваў Богъ домъ круг-
 лый — бязъ вуглоў; а ё томъ
 дома дванадцаць воконъ, ё
 тыхъ вокнахъ по чатыре
 пана, а у тыхъ паноў по
 семъ сыноў, а каждому сыну
 по пмени дано.

Тамъ же.

г) Стоиць дубъ, на дубу два-
 надцаць гнѣздъ, на каждомъ
 гнѣздѣ по чатыри синицы,
 ё каждой синицы по чатыр-
 надцаць яиць: семъ чорныхъ
 и семъ бѣлыхъ.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

д) Выходили дванадцаць
 молодойцоў, выносили пидзя-
 сять два сокола, выпускали
 триста шесцьдзисять пѣць
 лебедзей.

Тамъ же.

21. ГОЛОВА.

Горшбчакъ вумѣнь,
 Семъ дырочакъ ё ёмъ.

Могил. г., Мстисл. у.

22. ГОРШОКЪ.

а) Быў я на копали,
 Быў я на топали,
 Быў я на кружанѣ,
 Быў я на пожары,

1) обкрыть, обшить.

Быў я на возѣ,
И быў я на торгу.

Вилensk. г., Свенц. у.

б) Живець колодицца
И объ смерци забодицца,
Якъ придзеца поконаць,
Дыкъ не кому поховаць:
Собаки ня їдуць
И людзи ня бяруць.

Минск. г., Игум. у.

в) Якъ родзитца—круцицца,
а посмерци собаки косьцей
ни ядуць.

Вилensk. г., Вилейск. у.

23. ГРИБЪ.

Стоиць ў лозѣ
На одной нозѣ.

Вилensk. г., Вилейск. у.

24. ГРОМЪ.

а) Стукаець грукаець—нигдѣ
яго ни знайдзешъ.

Мог. г., Сѣн. у.

б) Крикнуў волъ
На сто озеръ,
На сто миль,
На увесь міръ.

Могил. г., Сѣн. у. Ср. у Роман.

25. ГУМНО, ТОКЪ И ЦѢПЪ.

Бацька горбаты, матка пляс-
ная, а сынъ крученъ.

Минск. г.

26. ГУСАКЪ.

Вышоў волъ,
Зарзаў якъ конь,
Надуўся якъ мѣхъ,

27. ГУСИНОЕ ПЕРО.

Нашла мяне маці,
Згубила мяне маці,
Подняли мяне людзи,
Понесли на торгъ торговаци,
Одрѣзали мнѣ голову:
А самъ бѣлъ, якъ снѣхъ, —
Однимъ рогомъ траву їсьць.
Сталъ я пецъ
И ясно говориць.

Витебск. г., Леп. у., м. Чашн.

28. ГУСЬ.

а) Лопаткою ходиць, а ро-
гомъ траву їсьць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Вышоў на дворъ,
Крикнуў якъ волъ,
А самъ на лопаткахъ ходиць.
Той же г., Свенц. у., д. Королевцы.

в) Стоиць быкъ на ляду,
И пѣе рогомъ воду.
Тамъ же.

Д.

29. ДВЕРЬ.

Помизъ лисиць ¹⁾
Свинья висиць.

Минск. г. и Вилensk. Свенц.

30. ДВЕРЬ ВЪ ПЕЧИ.

Бяжиць воўчокъ,
Осмолённый бочокъ.

Минск. г., Новогруд. у.

31. ДЕНЬ.

а) Бѣлый быкъ
Въ окно тыкъ.

Могил. г., Гомельск. у. Ср. у Романова.

1) Лисица—орудіе для стискиванія или сплоченія досокъ,—тиски. Слов. Но-
совича.

б) Подъ оконце подойдзя,—
ни стукаючи, ни групаючи;
одъ оконца одойдзя — ни
стукня, ни грукня.

Минск. г., Новогрудск. у.

в) Ни стучѣло, ни гручѣло,—
Подъ оконцо подляцѣло.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Коро-
левцы. Ср. у Романова.

32. ДЕНЬ, НОЧЬ И СПЯЩИЕ ЛЮДИ.

Бѣлая корова черную поло-
жила, а черная тростникъ
положила.

Смоленск. г.

33. ДИТЯ ВЪ КОЛЫБЕЛИ.

Посяродъ хаты сало висиць.

Минск. г., Игум. у.

34. ДИТЯ, ВЕРОВКА (висячей колы- бели) и ЦАЦКИ (игрушки).

Чатыри чатырочки
И дзвѣ растопырочки,
Семый вяртунъ.

Вилensk. г., Свенц. у.

35. ДОРОГА.

Е на свѣця Кася —
На цѣлый свѣтъ расцягла-
ся,—

Капъ ўстала
Дакъ и неба достала.

Минск. г., Игум. у.

36. ДОРОГИ.

Чаго къ хадця ня приста-
вши?

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

37. ДУГА.

Якъ ляжить—ниже воробья,
А якъ станеть—выше коня.

Мог. г., Сѣн. у.

б) Якъ стоиць вышай за ко-
ня, а якъ лежиць — нїжай
за ката.

Минск. г., Бор. у.

38. ДУХЪ ИЛИ ВОЗДУХЪ.

Кругомъ носа вѣтца,
А въ руки ня даѣтца.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

Ж.

39. ЖИТО.

Временемъ разсѣваю,
Временемъ собираю,
Самъ сытъ бываю
И людей кормлю.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Утка.

40. ЖОРНЫ (жернова).

а) На полицы
Дзвѣ лисицы,
Што дадуць,
То зьядуць.

Минск. г., Игум. у.

б) Трясетца, колоцицца,
Обо всемъ свѣту забоцицца.

Смоленск. г.

г) Копа на копѣ,
А на вярху-кій.

Вилensk. г., Вилейск. у. с. Иже.

д) Два парсюка рѣжутца —
помнижъ нихъ пѣна ляциць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

41. ЖУКОВИНА ⁸⁾.

Дзяжа мясная, обручь залѣз-
ный.
Той же.

42. ЖУКЪ.

Чоронъ да ня воронъ,
Рогатъ, да ня быкъ,

8) перстень.

Шесть ногъ безъ копытъ,
Идець—замли не дзярець.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

б) Чоронъ воронъ, да ня
птахъ,
А пзъ крыльями, да ня со-
колъ.

Шесть ногъ безъ копытъ,
А равёць якъ быкъ.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

3.

43. ЗАМОКЪ.

а) Молчанъ — собачка домъ
сыцирежёць.
Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Вирабей вола дзяржиць.
Д. Застѣнье.

44. ЗАПАХЪ.

Коло носа бовтаётца,
А вѣ руки не попадаётца ¹⁾.
Могил. г., Мстисл. у.

45. ЗАСЛОНКА.

Стоиць бычокъ,
Осмолёны бочокъ. ²⁾
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

46. ЗЕМЛЯ И СНѢГЪ.

Дзяжъ старая, а вѣко новое.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

47. ЗЕМЛЯНИКА.

Сядзиць пани на мурку
У чирвонымъ каптурку:
Хто идзе, дыкъ поклоницца ³⁾.
Минск. г., Игул. у. Ср. у Романова.

48. ЗМѢЯ.

Изъ куста ципуля,
За ногу шипуля.
Вилensk. г., Свенц. у.

49. ЗУБЫ.

Изъ подъ печки куры бѣлыя
глядяць.
Могил. г., Мстисл. у.

И.

50. ИГОЛКА.

а) Сивенькая, маленькая
увесь свѣтъ одѣть.
Мог. г., Сѣн. у.

б) Воўкъ желѣзный, хвостъ
колопняный.
Вилensk. г., Вилейск. у.

К.

51. КАРТА. (Географическая).

Есть токая сторона, которая
ўся гладкая. Есть на ёй
большія горы, города—безъ
домовъ, рѣки—безъ воды,
лѣса — безъ деревьевъ,
поля — безъ травы; наро-
ду хоць и много считаетца,
але ничого ня робяць?
Зап. Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

52. КАПУСТА.

Круцестая, вярцестая,
Хто яе дбае, будзя сто годъ
жиць.
Минск. г., Новогрудск. у.

53. КЛУБОКЪ НИТОКЪ.

а) Кругло безъ угла—за кон-
цы не подыметь.
Смолен. г.

б) Ў кутóчку на прутóчку
Гаўрыловы яйцы.
Минск. г.

1) Ср. выше № 48. 2) Ср. выше № 38.

3) Вѣ Новгородск. уѣздѣ оканчивается: Хто идзе, той склоницца.

в) Скинись ў сторону—
Останется хвостъ
На семь верстъ.

Могил. г., Мстисл. у.

г) Чаго за хвостъ не подой-
мешь?

Вилensk. г., Вилейск. у. д. Застѣнье.

54. КЛЯМКА ¹⁰⁾.

Хто идзѣць,
За пупъ цягнѣць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

55. КНИГА.

Безъ языка, а говориць.

Вил. г., Свенц. у., д. Королевцы.

56. КНУТЬ.

Якъ тоя называецца,
Што пополамъ складаецца,
Хоць зубоу ня мая,
Але кусаецца.

Минск. г., Новогрудск. у.

57. КОЙКА.

Чатыры ноги маю,—
Але ня звѣрь,
Пухъ и перъя маю,—
Але ня птахъ;
Душу и цѣло маю,
Да ня чаловѣкъ.

Минск. г., Новогрудск. у.

58. КОЛЁСА.

Вѣкъ поживали,
Одинъ одного не догоняли.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода

59. КОЛОКОЛЬ ЦЕРКОВНЫЙ.

Божую хвалу
За хвостъ цягаю:

Хвала крипиць,
Што хвостъ болиць.

Витебск. г. и у.

60. КОЛОКОЛЬ.

Сидзиць пятахъ на воротахъ:
Голось до неба, а хвостъ до
земли.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы. Ср.
у Романова.

61. КОМАРЪ.

Семого мая
Выляцила пщца злая,
Хто яе убѣць
Свою кроў прольѣць.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Утка.

62. КОНЦЫ ПОЯСА ПРИ ЗАВЯЗКЪ.

Ты, братъ, иди туды, а я
пойду туды, дай на пуповой
горѣ стрѣнимся.

Могил. г., Мстисл. у.

63. КОНОПЛЯ.

Ноги ў рѣцпы,
Голова ў клѣцци.

Витебск. г., Леп. у.

64. КОРОМЫСЛО.

Ни свѣтъ, ни заря
Согнувшись и пошовъ псѣ
двора.

Могил., Гом. у.

65. КОРШУНЪ, ЦЫПЛЯТА И
КУРИЦА.

Ляцѣвъ тутаръ,
Сѣвъ на колутаръ;
Пытаецца у клюки:
Гдзѣ твои патраки?

Мог. г., Сѣн. у.

10) Желѣзная у двери щеколда съ ручкой. Слов. Носов.

66. КОЧЕТЫГЪ.

Синенькій голубочекъ
Шмыгъ подъ лубочекъ.
Смоленск. г.

67. КОЧЕРГА.

Цыганка поганка по золоцѣ
скачець.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

68. КРАПИВА.

Сядить урѡда
Посерѡдъ огорода:
Хто за яе примецца,
Ўсякъ скрѣвицца.
Могил. г., Мстисл. у.

69. КРОСНЫ.

Цупомъ припру,
Ногами потру,
Руками пихну,
А дзѣ раззявицца—вопхну.
Минск. г., Борис. у.

70. КРУЧОКЪ.

Стары дзядокъ,—
Назадъ горбокъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

71. КОСА.

Ишла щука
Съ Кременчука:
Куда гляне,
Трава вяне
Могил. г., Гом. у. Ср. у Романова.

72. КОСА, ТРАВА, СТОГЪ СЪНА.

Щука линява
Лѣсь уваляла;
Лѣсь упаў,
Городъ стаў.
Минск. г., Мозырск. у.

Л.

73. ЛАВКА ВЪ ХАТѢ.

Головы вмѣстѣ, а ноги роз-
но.
Мог. г., Сѣн. у.

74. ЛАПТИ И ОБОРЫ.

Два коня, а четыре хвоста.
Смоленск. г.

75. ЛАПоть.

Цаловаў, миловаў,
Подъ лаўкѣ сховаў.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

76. ЛЕДЪ.

84. Положиў Богъ пичаць,
Бязъ зялѣза нн почаць.
Витебск. г., Леп. у.

77. ЛЕМЕШИ ¹⁾.

Синенькіе грибки подъ зем-
лею скачуць.
Мог. г., Сѣн. у.

78. ЛОЖКА.

Чатыры чатырнички,
Пятый поўнырничакъ,
Шѡсты прѡсты
Нисѣ кривулечку
Помижъ тыхъ дый ў вуличку.
Могил. г., Рогоч. у.

79. ЛОЖКА СЪ КАШЕЮ.

Оближи дай зноў уложы ²⁾.
Гродн. г., Волков. у.

80. ЛУКЪ.

а) Ъхавъ пане
Ў красномъ жупанѣ:

1) Лемешы отъ сущ. лемекъ — сошникъ. Слов. Носов. 2) «Якъ хто возьме ложцу каши, то оближе дай зноў ўложиць горщокъ».

Хто убáче,
Той запла́че.
Могил. г., Гом. у., Ср. у Романова.

б) Сидить Ходосься
Растряпавши волосься.
Хто пдзé
Той скубé.

Мог. г., Мстисл. у.

81. ЛѢСТНИЦА.

Ще то за доро́га: ще хто
иде, дакъ хро́мае?

Могил. г., Гом. у.

82. МАКОВАЯ ГОЛОВА.

Поўна бочечка крупъ,
А на верся струпъ.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

М.

83. МАКЪ.

а) На мори палка, на той
палцэ галка, я могу писаць,
што тамъ много тысячъ.

С. Иже.

б) Идзя по градамъ, рву безъ
счета, а все цѣло.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

84. МЕЛЬНИЦА.

Сидить жорувъ на купини,
тресетца, колотитца, а объ
емъ увесь свѣтъ клопоцит-
ца.

Мог. г., Сѣн. у.

85. МИСКА СЪ ЛОЖКАМИ.

Коло лўнички
А ўеé вўточки.

Гродн. г., Слон. у.

86. МОРКОВЬ.

Сѣдзи панна ў коморы,
Ее власы на подворы.

Мог. г., Гомельск. у.

87. МОРКОВЬ.

Панна у коморы,
А кудры на дворы.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

88. МОХЪ ВЪ СТѢНѢ.

а) Полна хата госьцей:
Кажному по посьцель.

Минск. г., Игум. у.

б) И у насъ и у васъ
Поросёнокъ увязъ.

Гродн. г., Слон. у.

89. МУРАВЬИ.

Семъ сотъ муляроў ¹⁾
Змуровали церкоў безъ уг-
лоў.

Минск. г., Игум. у.

90. МУРАШКИ, МУРАВЕЙНИКЪ.

Ишли песли безъ топороў,
Зрубилн коморку безъ углоў.

Д. Застѣнье.

91. МЫТЬСЯ ВЪ БАНѢ.

Въ субботы на нядзѣлю—
Дала бъ своему добродзѣю:
И свярбиць, и болиць, и ща-
кочацца

— Боли хочацца.

Минск. г., Новогрудск. у.

1) Муляръ — каменщикъ.

92. МѢСЯЦЪ.

Ишоу молодзѣнъ,
Ни дорогой, ни пуцѣмъ,
А помыўся ни водою, ни ро-
сою,
А уцерся ни тканымъ, ни
правымъ.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Утки.

H.

93. НАРОГИ.

Синія голубчики по підземелю скачуть?

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

94. НЕБО, ЗВѢЗДЫ, МѢСЯЦЪ.

Поле незмѣрно,
Быдло не зличоно,
Пастухъ рогатый.

Вилensk. г., Вилейск. у.

95. НЕДѢЛЯ.

Ляцѣў семидонѣ,
Звіѣ гяздо,
Якѣ унёсь семѣ яй, —
Каждому имя даѣ.

Гродн. г., Слон. у.

96. НОГА.

Зъзаду животъ,
Спереду хребѣтъ.

Вилensk. г., Велeйск. у., с. Иже.

97. НОГИ.

Пришоў гось, ды подь лаву.
Тамъ же.

98. НОЧЬ.

Чорная корова
Людей поклочала.

Мог. г., Гомельск. у.

O.

99. ОГОНЬ.

Рыжій быкъ ды чорного ли-
жець.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

100. ОРѢХЪ.

а) Пришоў дурны дзёдзь, прыгнуў осинку: солодкое выкусь, а горькое выплюнь.

с. Иже.

б) Малый малы́шакъ
Звалиўся зъ вышакъ ¹⁾,
Не такъ одбіўся
Якъ шапочки забыўся.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

г) У маленькимъ горщочку
кашица смачная.

Д. Застѣнье. Ср. у Романова.

II.

101. ПАУТИНА.

Коронями ў гору росьцець.

Вилensk. г., Вилейск. у.

102. ПЕНЬКА.

Пошла баба до Кіева,
Дома кости покинула.

Могил. г., Мстисл. у.

103. ПЕРО.

Чаго пярэзь хату не пярэ-
кнішъ?

Виденск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

104. ПЕЧЬ.

а) Пришоў, пощупаў,
Ўзлѣзъ на яе,

1) Съ полатей.

Сядзѣў до по́ту
Спогнаў охво́ту.

Минск. г.

в) Татулька упіўся,
На матульку ўзбіўся;
Матулька ляхая,
Татульку спихая.

Минск. г., Новогрудск. у.

105. ПЕЧЬ, ОГОНЬ И ДЫМЪ.

Маць толста,
Дочь красна,
Сынъ Федось
Пошоў подь небёсь.

Смоленск. г. Ср. у Романова.

106. ПИЛКА

Сама якъ щепка,
Дзяцей якъ моли.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

107. ПИСЬМО.

а) Черный колеръ,
Гусиный орелъ.

Минск. г.

б) Сотру, сомну, за море
пошлю; тамъ мяне познаюць
п заговораць обо мнѣ.

Той же г.

108. ПѢТУХЪ.

Народзіўся пророкъ зъ подь
бѣлаго камня, — стаў про-
рокъ пророкацц, стали людзи
зъ мертвыхъ ўставацц.

Минск. г., Игум. у. и В. г., Свенц. у.

109. ПЧЕЛЫ.

Въ тёмной темнушечки
Сядять чернушечки
И вяжуть вязаночки —
Нп узла, нп пятёлечки.

Могил. г., Мстисл. у.

Р.

110. РАКЪ.

а) Якъ живё — дыкъ чорны,
Якъ умрець — чирвоны.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Ногоў много, вусы длины,
а хвосцicomъ ляпъ да ляпъ.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

111. РЕБЕНОКЪ И ГРУДЬ МАТЕРИ.

Пришовъ гость бязъ вѣстей,
Поѣвъ курочку бязъ костей, —
Курочка цѣла и гость сытъ.

Могил. г., Мстисл. у.

112 а). РЕМЕНЬ.

Ў дзень, якъ коло,
А ў ночц, якъ вонжъ,
Хто одгадае —
Будзя мой монжъ.

Гродн. г.

113. РОСА.

Вечаромъ приляциць — всю
ночь на зямлі проляжиць, а
утромъ на небо опяць поля-
циць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

114. РУКАВИЦА.

а) Пяць пунь одни вороты.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже

б) Щупаў по завалпцу,
А ощупаў космацццу,
А усунуў — голыша.

Вилensk. г., Вилейск. у.

115. РУЧНАЯ МЕЛЬНИЦА.

На полпцы
Двѣ снпцы:
Што дадуть,
То зъядуть.

Мог. г., Гом. у. и Минск. Новогрудск.

116. РЫБА ПОДО ЛЬДОМЪ.
По подлавицу рабыя целятки
    ходзяць.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

С.

117. САНИ.
Побѣгъ ў лясокъ
Задраў носокъ.
Вилensk. г., Вилейск. у.

118. СВѢТОЧЬ.

а) Стары дзѣдзя
На жердзи ѣдзя.
Минск. г., Новогр. у.

б) Цыганъ зубы попаліў.
Вилensk. г., Вилейск. у.

119. СЕРПЪ.

Маленькая, кривенькая ўсё
поле обскакала.
Минск. г., Игум. у.

120. СКРИПКА.

а) Пѣтушокъ безъ кишокъ—
хорошенько пѣць.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

в) Празъ ¹⁾ брухо дорога,
Мижъ ногъ тревога,
Надъ дзиркой вясѣлья.
Той же г. и у., д. Застѣнье.

121. СНОПЫ.

На Потутовой горѣ
Ляжаць людзи порѣзанные,
А гозовы повязанные.
Той же г. и у., с. Иже.

122. СМОРКАТЬСЯ.

Пришли ў пяци, ўзяли поро-
сѣнка—дрыстунка; якъ кину-

ли дрыстунка, дыкъ ёнъ
вякнуў.

Минск. г., Новогрудск. у.

123. СОЛНЦЕ.

а) На поли поляси
Сидить птица вяратница,
Яё нихто ни сымѣе:
Ни цары, ни царица,
Ни красна дѣвица.
Могил. г., Мстисл. у. и въ Смоленск. г.

б) Бяжипць лѣска
Коло лѣсу близко:
Ни слѣду даць,
Ни яе догнаць.

Минск. г., Борис. у.

124. СОЛЬ.

Ў морі дубъ сякуць,—на
увесъ свѣтъ трески разля-
таюцца.

Вилensk. г., Вилейск. у.

125. СОПЛИ.

Што панъ ў кишень хуваецъ,
А мужикъ на зямлю кидаетъ?
Минск. г., Борис. у.

126. СТОГЪ.

а) Грабли гору свярнулі.
Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Щука сунець, лѣсъ вя-
нець,
На тымъ мѣсяця косцель
станець.
Той же г. и у.

127. СТОЛБЪ (стоупъ).

Стоиць рыгоръ
Помижъ горъ
Вилами подперты.
Минск. г., Новогрудск. у.

1) чрезъ.

128. СТОЛЪ.

Стопць сосна, а на сосны
липа, на липѣ коноплина, на
коноплинѣ глина, а въ глиниѣ
свинные рѣюць¹⁾.

Гродн. г., Волков. у.

129. СТРѢЛОКЪ²⁾.

Пошлю посланца по милого
госьця: ци будзя, ци ня буд-
зя, а посланецъ не вернецца.

Минск. г.

130. СѢНОКОСЪ.

Лѣсь сяку — лѣсь вянецъ,
На тымъ мѣсьци городъ ста-
нецъ.

Минск. г.

131. СѢТКА.

Семъ сотъ воротъ, одзинъ
уходъ.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

132. СѢТКА (сѣть), РЫБА, ВОДА.

Пріѣхали комисары, —
Господароу увязали,
А хата празъ вокно ушло.

Тамъ же.

133. СѢЯЦЪ МУКУ.

Подъ липой мяцелица мя-
пецъ.

Гродн. г.

134. ТРУБА (пастухова).

Ходить коло лѣсу
Пяеть куролѣсу:
Ни пѣтухъ, ни курица, —
Деревяный носъ.

Могил. г., Мстисл. у.

Т.

135. ТѢНЬ (сѣнь).

На огнѣ ня гориць,
На водзѣ ня тонець
И на соломи ня шаспиць.

Вил. г., Вилейск. у., с. Иже.

У.

136. УГОЛЬЯ ГОРЯЩІЕ.

Повень подпѣчакъ
Чирвоныхъ яѣчакъ.

Тамъ же.

Х.

137. ХОМУТЬ.

Воўны клочокъ,
Дрова сучокъ
И соломы пучокъ.

Вит. г., Леп. у.

Ц.

138. ЦѢПЫ.

а) Лятаюць гуські,
Дубовые носкі,
И говораць: то-то мы!

Минск. г., Борис. у.

139. б) Рыжыя цяплатки

Поклали хвосты на градки.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

140. ЦѢПЪ.

Помижъ дубіньки,
Помижъ ляціньки,
Ляжиць кусокъ скураціньки.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

Ч.

141. ЧЕЛОВѢКЪ.

а) Стояць вилы, на вилахъ
кадубъ, на кадубѣ елина,
а ў елинь свиньни рѣюць.

Гродн. г., Слоним. у.

1) «Ноги (стола) сосновые, а верхъ липовы; на ёмъ обрусокъ (скатерка) конопляны (посконный), а на обруску стоиць миска глиняна, а на мисцѣ плавае свинина». Замѣч. записавшаго. — 2) Вѣрнѣе было бы: *стрѣла* или *выстрѣлъ*. III.

б) Стояць вилы, на вилахъ
коробъ ¹⁾, на коробѣ мигай-
ло, на мигайлѣ моргайло, на
моргайлѣ густый ельникъ, а
у густымъ ельнику дзикія
свиньи.

Минск. г., Игум. у.

142. ЧЕЛОВѢКЪ НА ЛОШАДИ.

Што ето за звѣрь, што шістьць
ногъ, два животэ, дзвѣ руки,
дзвѣ пары вочей, грива и
хвостъ?

Той же г. и у., с. Новоселки.

143. ЧОВЕНЬ (чолнъ).

Їду, їду,—
Сїѣду нїту;
Коня погоняю,
На смерць поглядаю:
Конь безъ хвоста,
А пуга безъ свиста.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

Я.

144. ЯБЛОНЯ.

Хто на дзѣтки квапенъ,
Той матку облапиць.

Тамъ же.

145. ЯЗЫКЪ.

Ляжить колода
Сиротъ болота;
Ни гнїе, ни сохня.

Могилевск. г., Гом. у.

146. ЯЙЦО.

а) Котипца барицьцо,—
Ни дна, ни рильца.

Могилевск. г., Гом. у.

б) Ни дзвярэй, ни вокна.
Поўна бочачка вина.

Минск. г., Б. у.

в) Чаго въ уголъ ня ўбьешъ?
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

¹⁾ Въ с. Новоселкахъ того же уѣзда отсюда такъ продолжаютъ: «на ко-
робѣ гарбузъ, на гарбузѣ лѣсъ, а у лѣся свиньи ходзяць». Ш.

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

А. ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА (КЛЯТВА), ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ.

Б. ЗАГОВОРЫ, ЗАКЛИНАНІЯ.

А.

Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія
ругань ¹⁾.

а) ПРИВѢТСТВІЯ И ПОЖЕЛАНИЯ.

При встрѣчѣ, или при входѣ въ хату (*утромъ и въ те-
ченіе дня*):

1. «Дзень добрый! Добры дзень»

Отвѣтъ: «Здороў!»

2. «Якъ жывецѣ? Чи дужи, чи крѣпки?» или:

3. «Якъ маѣцеса?

— Атъ! ничѣго сабѣ, — жывемъ, хвалиць Бога, пома-
леньку.

4. *Вечеромъ*: «Добры вечарь!» Или: Добры вечарь ў хату!

Въ Гродненск. губ.: При встрѣчѣ съ знакомымъ или незнако-
мымъ лицомъ, также при входѣ въ чужой домъ и пр. крестьянинъ
имѣетъ обыкновеніе, въ видѣ привѣтствія, почтенія, говорить:

1) Данными этого отдѣла, особливо выраженіями привѣтствій и пожеланій, бѣлорусское нарѣчіе (какъ впрочемъ и языкъ великорусскій) весьма небогато, но тѣмъ не менѣе онѣ вполне заслуживаютъ вниманія этнографической науки и со временемъ, при тщательнѣйшемъ ихъ сборѣ, послужатъ, безъ сомнѣнія, нелишнимъ подспорьемъ будущимъ изслѣдователямъ народной психологіи. Крайняя скудость оказавшихся въ нашихъ рукахъ данныхъ означеннаго раз-
ряда не позволила намъ расположить ихъ въ болѣе строгой системѣ. III.

«Нѣхъ беидзѣ похвалѣны Езусъ Христусъ!» Другой долженъ отвѣтить: «На вѣки вѣковъ. Амэнъ» ¹⁾).

При прощаніи:

5. «Живице здоровы! Оставайцеса здоровы!»

6. «Бывайце здоровы! Дай, Божа, здоровымъ бачицца.»

Если вечеромъ:

7. «Добра нычъ!»

При кушаньѣ:

8. «Хлѣбъ-соль!»

— Просимъ ѣсци.

При работѣ:

9. «Поможи Божа!» ²⁾

— Дзякуй.

При сѣвѣ:

10. «Родзи, Божа!»

При молотьбѣ:

11. «Споры, Божа!»

Чихающему говорятъ:

12. «Будзь здороў, мѣй сто короў! А мнѣ цялушку на заводъ даси.»

Или:

13. «Будзьця здрѡвы

«Черные бровы!

«А мои не таковы.

«Если на ваши уважу,

«Такъ я свои ў сажу умажу,

«А ваши пираважу.»

14. «Вивать!

«На сто лять,

«На бочку вина,

«На весну сына.

Или:

15. «Вивать!

«Тысѣнць хать,

«И злата бѣчка,

---

1) Изъ статьи: «Замѣтки о западной части Гродненской губ.» Этногр. Сборникъ, вып. III, стр. 86. Впрочемъ эта форма привѣтствія, вошедшая въ употребленіе, вѣроятно, во время Уніи, практикуется и доселѣ среди сельскаго люда почти всѣхъ бѣлорусскихъ губерній — преимущественно при свадебныхъ церемоніяхъ. III. 2) Въ нѣкоторыхъ уѣздахъ Минск. губ., говорятъ: Помогай Богъ! и сокращенно: Могай Бо! (Богъ). III.

«Млода паненэчка,	«Весело жилóся,
«И сынъ и цуречка! ¹⁾	«Щасливо вялóся:
16. «За чаркой:	«Ў поли уродзисто,
«Будзь здороў!	«Ў гумнѣ — накладзисто,
Отвѣтъ:	«Ў клѣци насыписто,
— «Пи здороў!	«Ў млынѣ — намѣлисто,
«Дай жа, Божа,	«Ў дзяжи подыхóдзисто,
«Кабъ намъ было гóжо,	«На столѣ уѣдзисто ²⁾ »

Въ Гродненскомъ уѣздѣ Гродненской губерніи въ ходу слѣдующія формы привѣтствій и поздравленій:

17. «Панéусъ ³⁾ похвалёны! ци живы, ци здоровы? Виншую васъ зъ новымъ рокомъ щасьцьцемъ. Дай, Божа, лѣпшае жыцьця, здороўя и ўсенького добраго! Кабъ Бохъ заховаў ніўку, жывинку (скотинку), дружынку (семе́йку), пры лѣпшыхъ уродзаяхъ и пры ўсякихъ помыносьцяхъ и гроши до зайздосьци.»

На это хозяинъ отвѣчаетъ:

18. «Дзя́ку табѣ, братко Сценане (или Михайло и т. п.). Дайжа, Божа, и табѣ, братко, ўсенькаго добраго, и твоей дружынцы, и ніўцы и скопинцы ўсего того, чаго ты самъ отъ Бога ласкаваго жондаешъ» (желаешь).

Молодыхъ хозяевъ съ новымъ годомъ поздравляютъ такъ:

19. «Виншую ⁴⁾ васъ зъ новымъ рокомъ, щѣнсьцьцемъ, зъ вшелко помыносьцію здравѣмъ, злота бѣчка, сына и цурѣчка».

Хозяинъ съ хозяйкой обыкновенно смѣются при этихъ словахъ и въ отвѣтъ говорятъ:

«Дзя́ку дзякуемъ за доброе слово; але ты, Сцепáнку, много жичпшъ ⁵⁾ дя насъ, молодыхъ, зразу сына и дочку вельми много».

Поздравляющій, въ такомъ случаѣ, продолжаетъ:

1) зап. мною. 2) Сообщ. А. Ег. Богдановичемъ изъ Борис. у. Минск. губ.
3) Сокращено отъ: *Панъ Езусъ*. 4) т. е. поздравляю, благожелаю, съ польск. *Winszować*, перешедшее туда съ нѣмецк. *wünschen*. 5) жезаешь.

— «Якъ сабѣ хѡчаце. Але якъ то кажуць: зъ пѣсни слова не выкинешъ.»

Хозяинъ отвѣчаетъ:

«Праўда и гэта, даль Бохъ праўда! Не такъ збудзецца, якъ хочашъ, але якъ Бохъ дасць.» ¹⁾

Въ дополненіе приводимъ еще рядъ выраженій привѣтствій и пожеланій, записанныхъ въ селѣ Махировѣ (Полоцкаго уѣзда Ви-тебской губ.) многуважаемымъ сотрудникомъ нашимъ Н. Я. Никифоровскимъ и обставленныхъ имъ интересными объясненіями:

Когда сажаютъ въ печь хлѣбы, входящій привѣтствуетъ:

20. «Вяликъ подходомъ!»

При этомъ нужно замѣтить, что стряпуха не любитъ во время этого дѣла прихода не только постороннихъ лицъ, но и своихъ домашнихъ, потому что хлѣбы потрескаются.

Иногда между стряпухой, мѣсящей тѣсто въ квашнѣ, и входящимъ въ это время провсходитъ слѣдующій обмѣнъ привѣтствій: Входящій говоритъ:

21. «Спорня въ дзѣжу!» ²⁾

Стряпуха:

22. «Сто рублёў въ мошну!» — что входящій дополняетъ:

23. «А табѣ сына ў вясну!»

Всѣ тутъ присутствующіе при этомъ хохочутъ, не псключая и самой стряпухи. — Но если она дѣвушка, то обычай требуетъ, чтобы она стыдливо выбѣжала изъ хаты. Хорошо, если она при этомъ еще заплачетъ. Она тогда заслужитъ съ разу одобреніе присутствующихъ и всѣ единогласно станутъ говорить: «гэта стіпная (спенная) дзяўчына!» Само собою разумѣется, что совершенно противоположное будутъ думать и говорить про дѣвушку, которая встрѣтитъ послѣднее привѣтствіе, какъ встрѣтила бы его женщина замужняя.

---

1) Сообщ. Псаломщикъ И. О. Карскій. 2) Это пожеланіе весьма употребительно въ данномъ случаѣ и среди сельскаго населенія многихъ великорусскихъ губерній въ такой формѣ: «Спорыньа въ квашню!» на что получается отвѣтъ тожественный съ нашимъ: — «Сто рублей въ мошну!» III.

Входящій въ избу во время печенія блиновъ привѣтствуетъ стряпуху словами:

24. «Скочкомъ блины!»

Иногда шутливая и близкая къ вошедшему стряпуха вмѣсто обычнаго отвѣтнаго «спасибо!» отвѣчаетъ: «торчкомъ зы зубы!» Этотъ отвѣтъ встрѣчается всеми присутствующими смѣхомъ, не исключая и вошедшаго привѣтствующаго и служить темою для дальнѣйшихъ шутливыхъ разговоровъ. Если приходящій балагуръ и состоитъ въ близкихъ отношеніяхъ къ дому, то онъ непременно скажетъ: «А мусиць, цябе мужикъ дзиржаў учора за ж..., што блины пыдгораюць?» Общій смѣхъ встрѣчаетъ эти слова, а стряпуха, покраснѣвъ, говоритъ: «Нихай сыбі!» Дѣвушкѣ же стряпухѣ тотъ же балагуръ говоритъ: «Мусиць цябе ўчора мальцы дзиржали за ж..., што блины пыдгараюць?»¹⁾ Все хохочутъ, а дѣвушка стряпуху убѣгаетъ изъ хаты. Ее немедленно замѣняетъ другая, шутливый же разговоръ продолжается, хотя никто изъ присутствующихъ не обнаруживаетъ при этомъ ни малѣйшаго неуваженія и нерасположенія къ дѣвушкѣ, въ шутку и незлоумышленно обиженной.

25. Вошедшій въ хату во время завтрака, обѣда, полдника и *вячэры* и вообще во время ѣды, произноситъ: «хлѣбъ ды соль!» Обычнымъ отвѣтомъ на такое привѣтствіе служитъ лаконическое приглашеніе: «Ходзи къ намъ!» Сказавъ: спасибо, вошедшій иногда дѣйствительно садится къ общему столу и ѣстъ, иногда же онъ рѣшительно докладываетъ, что уже поѣлъ и болѣе ѣсть не хочетъ. Въ этомъ случаѣ, усѣвшись поодаль отъ стола, онъ заговариваетъ о дѣлѣ, по которому пришелъ, или заводитъ рѣчь объ интересующемъ его предметѣ, то съ тѣмъ, то съ другимъ изъ застольниковъ. Когда же вошедшій близокъ семье, ему отвѣчаютъ на привѣтствіе: «Ёмъ да свой, а ты мимо сто́лу, ды къ по́лу²⁾» этими словами какъ бы говорится: Ступай отдыхать, пока мы поѣдимъ.

1) Этимъ обстоятельствомъ и во многихъ мѣстахъ Великороссіи народъ объясняетъ причину подгорания блиновъ. III.

2) Поломъ называется нижняя подъ полатями досчатая настилка, нары, для семейнаго отдыха. Н.

Во время доенія коровъ проходящій мимо говоритъ:

26. «Молочно вамъ!»

Когда разсаживаютъ капусту прохожіе привѣтствуютъ работающихъ словами:

27. «Зъ вядро кычаны!»

Когда *потыришатъ*, т. е. раздѣляютъ на части и складываютъ для соленья въ кадку мясо убитой скотины: коровы, свиньи, овцы и пр., то вошедшій говоритъ:

28. «Дайжа, Божа, што лѣто, то гѣто!», т. е. ежегодно *споживаю* (сѣдять) отъ своихъ хозяйственныхъ трудовъ.

Обычныя благожеланія при постройкѣ зданія, замѣняющія часто и привѣтствія, выражаются такъ:

29. Дай, Божа, гѣтой будынки цы пыстыяньне, а вамъ на прыжпваньне!»

Рыбакамъ говорятъ:

30. «Рыбно вамъ!»

При неудачѣ въ рыбной ловлѣ рыбаки шуточно отвѣчаютъ:

31. «Хуць ня рыбно, дыкъ зато юшно! ¹⁾

Нужно замѣтить, что на всѣ безъ исключенія привѣтствія при различныхъ работахъ, работающій отвѣчаетъ однообразнымъ: «спасибо!» Онъ ждетъ отъ проходящаго привѣтствія, обижается, когда онъ этого не сдѣлаетъ, и ворчитъ про себя: «ци яму языкъ отсохъ?» Напротивъ того радуется, когда услышитъ привѣтствіе, хотя и старается маскривать свою радость. Такъ, напримѣръ, работающій, замѣтивъ во время своей работы подходящаго къ нему сосѣда, какъ бы ни обрадовался онъ въ душѣ возможности на нѣсколько минутъ отдыха, сопровождающагося обыкновенно бесѣдой, и услышавъ слова благожеланія, онъ никакъ и ничѣмъ этого не обнаружитъ и нарочно еще болѣе погрузится въ свою работу, точно и не видитъ никого, и при полученіи обычнаго привѣтствія, онъ отвѣтитъ на него нехотя, ни на секунду не прерывая своей работы, пока подошедшій самъ не сдѣлаетъ почина къ бесѣдѣ. Не

---

1) отъ сл. юха, юшка: уха. Ш.

будь этого почина, рабочій нашъ, можетъ быть, и продолжалъ бы свою работу до конца. Но такой желанный вызовъ къ отдыху заставляетъ его бросать работу и спѣшить отдохнуть, покуда это будетъ возможно. Иногда въ такой промежутокъ времени сошедшіеся пріатели успѣютъ побывать и въ корчмѣ, на лугу и т. д., сдѣлать даже одну — другую совершенно постороннія работы.

Бѣлорусскія женщины (какъ и великорусскія) привыкли слышать въ обращеніи къ нимъ или когда рѣчь идетъ о нихъ слово «баба». Такъ мужъ, обращаясь къ своей женѣ называетъ ее: «бабухна», «бабулька» и т. п., говоря объ отсутствіи жены, онъ непременно скажетъ: «моей бабы нѣтъ.» Даже когда онъ хвалитъ ее или постороннюю женщину, онъ въ лицо прямо ей говоритъ: «Ты славная баба», или «бабѣнка». Но попробуйте привѣтствовать жницъ: «Помогай вамъ Богъ, бабки!» — и вамъ непременно отвѣтятъ: «Ци мы рѣзали табѣ пупъ?» Но замѣните слово «бабки» словомъ «жѣночки» — и ваше привѣтствіе будетъ принято съ замѣтнымъ удовольствіемъ.

Кромѣ привѣтствій отъ постороннихъ лицъ, выражающихъ свои пожеланія трудящимся, существуютъ и такія благожеланія, которыя произносятся самимъ лицомъ, принимающимъ за собственную свою работу. Изъ числа немногихъ въ этомъ родѣ благожеланій мнѣ пришлось слышать слѣдующія.

При убоѣ скота:

Выбравъ нужное для убоя *животину*, хозяинъ уводитъ или уноситъ ее отъ прочаго скота, при чемъ, останавливаясь на порогѣ хлѣва, онъ благословляетъ остающійся скотъ, произнося слѣдующее.

32. «Паси, Божа остальцоў!

Кончая посѣвъ какого либо хлѣба, хозяинъ при бросаніи послѣдней горсти говорить:

33. «Родзи, Божа, на ўсихъ долю: ны жильцоў, ны ўдоўцоў, ны шаўцоў, ны крауцаў, ны жидоў и ны паноў.»

Прибавимъ сюда, что и по окончаніи жатвы (ржи), на дожинкахъ, когда жницы приходятъ на панскій или просто *госпо-*

дарскій дворъ для передачи хозяину вѣнка, то одна изъ нихъ, выбранная по жеребью, произноситъ по порученію своихъ товаровъ, поздравленіе или *виншованье* по установленной, какъ видно изъ стари, формулѣ, что, какъ намъ извѣстно, практикуется по всей Бѣлоруссіи. Мы знаемъ пока два варіанта означенной формулы (одинъ изъ Дисненск. уѣзда Виленск. губ., другой изъ Лепельск. у. Витебск. г.), которые признаемъ весьма кстати привести здѣсь:

34. а) «Лѣтось посаджѡна, сѣлѣто ўзрощѡна — на буйныхъ вѣтрахъ, на дробныхъ дожджахъ. Пиранѣсь жа Бохъ чиразь золотой сярпѡкъ, пираняси жа, Божа, чиразь лѣгиньки душѡкъ: ў току — умолоть, ў дзяжи — подходомъ, а на столѣ — сыцьцю. Прошу, пану, вянокъ, а намъ пици мядѡкъ.

Зап. г-жою Смигельскою.

35. б) Якъ дзѣўка хлѣбъ виншуецъ:

«Благослови, Божа, ў коморы, ў обѡры, и ў полп, и ў гумнѣ! И дай уродзай зямли, дожджу. Сушп, грады, чары, насыланья, ўси чартоўскіе дзѣла — оддалі, а зрѡбь добра и милосьць отъ Бога. Виншую васъ новымъ гѡдымъ, новымъ счасцьцемъ. Дай, Божа, гэты годъ провесцьць ў корысьци, ў радосьци и ў добрымъ здорѡўѣ».

Зап. мною (Изъ моего сборника: «Бѣлорусск. народныя пѣсни» X. 212).

б) БОЖБА, КЛЯТВА.

Изъ этого разряда выраженій намъ удалось добыть нѣкоторое количество только изъ губерній Гродненской и Минской.

Крестьянинъ Гродненской губерніи имѣетъ страсть подтверждать истинность своихъ увѣреній божбой. Поэтому онъ очень богатъ выраженіями этого рода. Вотъ нѣкоторыя изъ нихъ.

1. Капъ я до дому нп дошоў!
2. Капъ я гѣдакъ нѡчাপку святую пераночавѡў и дзень святыи дождаў, коль гѣто нипраўда!
3. Ну, капъ я такъ оглядаў жонку, дзѣцей своихъ, коль гѣто нипраўда!

4. Капъ мнѣ Бохъ да не помогъ, коли я брату нипраўду кажу!

5. Дали Бохъ праўда! капъ я нѣнико гѣдакъ щастливъ дзень перажіў, якъ гѣто праўда!

6. Капъ нѣника нѣчанку пераночоваў, коль гѣто нипраўда!

Продаеъ ли, покупаеъ ли нашъ крестьянинъ что-нибудь, — онъ постоянно твердить:

7. Даль Бохъ праўда, што я прешлы торгъ быў и за бульбу (или за жито и т. п.) гѣдульку ўзяў.

При покупкѣ онъ иной разъ свое подтвержденіе выражаетъ и такъ:

«Мой сусѣдъ быў тамъ-то на торгу и ў крамѣ гѣдулько заплаціў, колько я циперь даю». И если сказанное въ самомъ дѣлѣ такъ, то онъ непременно прибавитъ:

8. Капъ я такъ щасливе до хаты вернуўся, коль гѣто нипраўда!

9. Капъ я оглядаў такъ свою живинку.

10. Капъ я такъ оглядаў свою жонку, дзѣтокъ, — коль гѣто нипраўда.

11. А коль ты не вѣришь, то капъ я выцегнуўся ўдошъ лавы, коль гѣто нипраўда.

12. Капъ я на рѣсьцѣ (наконецъ, въ послѣдній разъ) оглядаў яснось Боску, коль гѣто нипраўда?

13. Капъ мнѣ языкъ стаў коломъ, коль гѣто нипраўда!

Тутъ обыкновенно какой-нибудь сосѣдъ или знакомый подтверждаетъ въ пользу клянущагося и говоритъ: «Муси гѣто праўда, коли чаловѣкъ такъ клянѣцца и божицца, а коль ёнъ не вѣриць, то одойдзи одъ его, чортъ его возьми! Што ты такъ божисься, а ёнъ, погáнець, табѣ не вѣриць». Пріятели обыкновенно вслѣдъ затѣмъ отправляются въ ближайшій кабакъ выпить по *чарцѣ* горѣлки и отвести себѣ душу разговоромъ. «Отъ, падло! хоць ты ему сердце выми да покажи, — ёнъ табѣ и тоды не повѣрыць». Невѣрящій же въ божбу, особенно если онъ еврей, обыкновенно говоритъ: «Мнѣ не першій разъ чуци гѣтакое кляненьне! Уже привыкъ я до гѣтого, але найбольшъ того ўсё выходзіць,

што нипраўда». Тогда клянущій приходитъ въ азартъ, плюнетъ и уходитъ, говоря: «Подалуй ты мнѣ ў сраку! Падло ты! Недовѣрку!» И зачастую покажетъ кукишъ и прибавитъ: «Отъ табѣ, падло!»

Сообщ. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Въ Борисовскомъ уѣздѣ Минской губерніи, по сообщенію мѣстнаго уроженца, А. Ег. Богдановича, въ ходу, между прочимъ, слѣдующія выраженія божбы:

14. *До дуни!* (т. е. говорю отъ души, по совѣсти, по чести).

Для пущей убѣдительности, или подъ вліяніемъ особенной чувствительности, вмѣсто «до души», говорятъ: «до души-тынькая» (т. е. въ формѣ уменьшительно — ласкательной)¹⁾.

15. Кабъ я скрозь зямли проваліўся!

16. Кабъ я съ мѣста не устаў!

17. Кабъ я коликомъ стаў!

18. Кабъ я свѣту ня бачіў!

19. Кабъ я бацьки — матки ня видзѣў!

20. Кабъ мнѣ вочи лопнули!

21. Кабъ мнѣ руки отцохли! (отсохли).

22. Кабъ я сонца ня бачіў!

23. Кабъ я не дождаў того-то (чего-нибудь пріятнаго, желательнаго).

Самая страшная божба та, которая произносится съ землей во рту, или въ рукѣ, а также сложивши мизинцы рукъ на крестъ.

в) ПРОКЛЯТІЯ.

Гродненской губерніи и уѣзда.

«И выраженіями проклятій (пишетъ почтенный И. О. Карскій) весьма богаты крестьяне бѣлоруссы и шляхта Гродненской губерніи, въ особенности уѣздовъ Гродненскаго, Пружанскаго и Кобринскаго. У этихъ деревенскихъ жителей имѣется обильный

1) Божба: «до души!» весьма распространена и по Витебской губерніи. III.

запасъ проклѣтій про всякій случай. Мы приводимъ здѣсь только нѣкоторыя, болѣе характерныя.

Скажетъ, на примѣръ, сосѣдъ сосѣду: «Што ты вѣдаешъ, братко, я чуў самъ, што па тебе казаў такой-то (Андрейко, или Янко)? Ёнъ казаў, што ты украў то-то. «На это слушатель обыкновенно отвѣчаетъ:

1. «Капъ ёнъ ни кротаў ¹⁾ ни руками, ни ногами!»
2. «Капъ ёнъ такъ оглядаў жонку свою и дзѣтокъ!»
3. «Капъ ёнъ такъ приждаў на коледы разговѣцца!»
4. «Капъ ему языкъ выперло, якъ гэта праўда! Ёнъ самъ злѣдзѣй, а на другихъ говорыць. Я дамъ на позвонно ²⁾, капъ ему жѣнца его и дзѣткамъ звонило въ ушахъ, покуль ены будуць жиць на гэтомъ свѣци, якъ ёнъ циперь звониць своимъ языкомъ собачьчимъ».
5. «Капъ ему земкачѣ ³⁾ лопнули».
6. «Якъ зѣйдзе до церкви молицца Пану Богу, капъ ёнъ тоды языка не ўсунуў назадъ ў ротъ, якъ стане молицца! Капъ ёнъ не выговарыў першаго слова предъ Паномъ Богомъ!»
7. «Капъ ёнъ весь сцарнѣў, гицель гэты, якъ ёнъ мене невинне черницъ!»
8. «Капъ его жонка и дзѣци высохли въ горохову лопатку!»

Мнѣ случилось быть свидѣтелемъ вотъ какой ссоры: крестьянинъ Дзюрдзь, найдзя въ своемъ огородѣ поросенка своего однопоросенца, Кардаша, приблѣлъ его такъ, что онъ на пятый день околѣлъ. Кардашъ, при первой же загѣмъ встрѣчѣ съ Дзюрдземъ приступилъ къ нему съ цѣлымъ потокомъ отборныхъ проклѣтій, — въ такомъ родѣ:

9. «Чуешъ, братко Дзюрдзь! Забіў ты мого пацвинка, — капъ цѣ громъ забіў! Капъ ты до хаты не дошоў».
10. «Капъ ты ясныхъ Божай не бачіў!»

---

1) Отъ глаг. крѣтати, въ Слов. Носовича: крѣтаць — шатать, двигать, трогать. 2) т. е. плата въ церковь, чтобъ звонили; 3) глаза, соотвѣт. великор. областн. зенки. III.

11. «Забіў ты мяё (імя рекъ) пацвинка, — капъ ты ни до чаго добраго не добіўся!»
12. «Закопаў я свого пацвинка, — капъ ты, братко, закопаў свою жонку, дзётко, и кабъ ты самъ здохъ горшъ собаки! — Отъ што я табё жычу!»
13. «Капъ ты на гору зашоў да яснаго слонца не бачіў!»
14. «Плачу я зъ дзёцъми циперъ своими, — капъ ты такъ плакаў зъ жонкою своею и зъ дзёткамі!»
15. «Цёло жицьце страціў мой пацвинокъ, — капъ ты, братко, страціў цёло жицьце своё!»
16. «Циперъ ёнъ ў сырой землицы гніе, — капъ ты, братко, за жицьце згніў, ходзячи на гэтумъ свёци, — зъ жонкою своею и дзёткамі своими».
17. «Смердзиць циперъ мой пацвинокъ, — капъ ты самъ просмердзёў за жицьце, кабъ до цибѣ нхто не доткнуўся! Капъ ты ўсякому смердзёў и ўсякій побаяўся подыйсыци до цибѣ, якъ до падла якого!»

«Помни ты, падло, што я ў недзёлю¹⁾ пойду до церкви и постаўлю до горы ногами свёчку претъ свёнтымъ ойцемъ Миколаемъ на твою голову, на твой ротъ, на твой плотъ, — то тебе спражѣ ў тры напасыци, и буду молицъ Богу, капъ ты пошоў до Бога ясною свёчою!²⁾ А коль моё молитвы не помогутъ ў нашей церкви, то я дамъ на мшу до Рожанаго Стоку³⁾, альбо дзё до другога цудоўнаго мёсыци, альбо на жидоўскую школу, — то поглядзимъ, што табё будзе, гицлю ты!»

---

1) Т. е. въ воскресенье.

2) Это проклятіе основано на повёрьё (существующемъ и въ великорусскихъ губерніяхъ), что если хочешь вымолить на голову своему обидчику или недругу какого либо зла у почитаемаго святого, то слёдуетъ поставить ему свёчку вверхъ ногами, т. е. зажигая ее не со свётильни, а съ нижняго конца, съ *пятки*, шепча при этомъ имя своего лиходёя и задуманное зложеланіе. Ш.

«Капъ ты пошоў до Бога ясною свёчою» — значитъ: чтобы всё твои постройки были истреблены пожаромъ. И. К.

3) Т. е. закажу обёдно въ церкви мёстёчка (Сокольскаго уёзда, Гродненской губерніи), носившаго въ недавнемъ прошломъ названіе Ржаны Стокъ, а теперь извёстнаго подъ именемъ «Красны Стокъ». И. К.

Дзюрдзь былъ до того тронуть, что вынужденъ былъ извиниться предъ Кардашомъ и спросилъ: «Сколько табѣ коштуе пацвинокъ твой, што я забіў?» Потерпѣвшій отвѣчалъ: «три золотые» (т. е. 45 коп.). Дзюрдзь вынулъ изъ кармана 30 коп., вручилъ потерпѣвшему, а 15 коп. просилъ обождать, послѣ чего они поцѣловались и пошли вмѣстѣ къ Янкелю въ кабакъ на згону¹⁾, гдѣ выпили 5 кручковыхъ горѣлки и разошлись друзьями.

Сообщ. псаломщикъ И. О. Карскій.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

18. Кабъ цябе маць земля не носила!
19. Кабъ ты скрозь зямли проваліўся!
20. Кабъ ты коликомъ стаў!
21. Кабъ ты здохъ, кабъ ты спохъ!
22. Скульля табѣ, мулья (тоже, что скульля, — чирья)!
23. Трасца, хвороба табѣ!
24. Кабъ я табѣ домовину зробіў!
25. Кабъ я на твоихъ хаўтурахъ кашу їў!
26. Кабъ табѣ ручки ў кручки, пожки ў кочарѣжки!
27. Кабъ зъ цябе кишкы вымотали, жылля выцягнули!
28. Кабъ зъ цябе скурку драли!
29. Кабъ табѣ вѣчи выколупали!
30. Кабъ ты смали наліўся!
31. Кабъ ты свѣту ня бачіў, грому ня чуў!
30. Кабъ ты дзяцей не оглядаў!

Сообщилъ А. Е. Богдановичъ.

РУГАНЬ.

Гродненской губ. и уѣзда.

«Крестыяннѣ нашъ», сообщаетъ почтенный И. О. Карскій, «богатъ и руганью. У него найдется не мало выраженій этой словесной категоріи; онъ пускаетъ ихъ въ ходъ при малѣйшемъ

1) на мировую.

поводѣ. Обыкновенно онъ начинаетъ ругаться изъ за пустяка. Первое ругательное его слово:

1. «Падло ты, злодзѣй!»

Если обруганный на это отвѣтитъ ругателю:

2. «Насѣру табѣ!» — то обиженный говоритъ:
3. «Сѣры кроўлю на дуброўлю, горщокъ маку, скулу ў сраку
Капъ енѣ табѣ высохла!»
4. «Нехай черви сточаць табѣ твою сраку!»
5. «Капъ ты на трибусѣ (на брюхѣ) лазіў и сраку волочіў.»
6. «Капъ цѣ пранцы цаловали!»

Если младшій скажетъ старшему: *«ты»*, то старшій начнетъ его ругать такъ:

7. «Што ты, падло, мене тыкаеш? Капъ цѣ тыкнуло ножомъ
подъ серце!»
8. «Капъ ты наткнуўся на камень да голоў скруціў сабѣ,
альбо: капъ ты папаў на вкры¹⁾ да тамъ жицьце сабѣ по-
ложіў».

Если хозяинъ, придя въ домъ свой, увидитъ, что работникъ или работница сидитъ безъ дѣла, то онъ выражаетъ свое негодованіе въ слѣдующихъ словахъ:

9. «Што ты, падло, сѣдзишъ? Капъ ты сѣў (или сѣла) крыцою!»
10. «Чаму ты (къ работнику), падло, нейдзешъ сѣно косици?
«Капъ цѣ скосило ў тры напасьци!»
11. «Чаму ты не грабішъ? ²⁾ Капъ цѣ згорбило ў одзинъ
горпъ!»

Работницѣ:

12. «Ты, падло, сѣдзишъ, а свиньне зъ бобу ўсю лебеду выця-
гали. Капъ цѣ выцягнуло ў дошъ лавы».
13. «А ў бульбы уже воўкѣ гвѣзда повили. Капъ ты выла цѣло
жицьце своё!»

---

1) Виръ или *выр*: а) водоворотъ въ рѣкѣ или въ озерѣ; б) всякое опасное и неизвѣстное мѣсто. Слов. Нос. 2) не сгребашъ.

14. «Капъ ты обрыняла, якъ гора Могилянска ¹⁾!»
15. «Капъ цѣ холера ўзяла!»
16. «Капъ цѣ трасца затрасла!»
17. «Капъ цѣ мѣнка цяшка заменчила!» ²⁾
18. «Капъ цѣ пошалець ³⁾ ўзяла!»
19. «Капъ свентѣго Валента хвороба ⁴⁾ ўзяла!»
20. «Капъ цѣ бѣгунка (поносъ) замучила!»
21. «Капъ цѣ кроваўки (крававый поносъ) заразила!»

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскинъ.

Б.

Заговоры.

Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ знахаряхъ — шептунахъ, сообщившихъ свои заговоры С. Н. Рачинской. Изъ ея письма къ собирателю (въ 1879 г.)

I.

ЯКУЛЕНОКЪ.

«Покойный Якуленокъ, былъ, по моему, несомнѣнно одинъ изъ самыхъ симпатичныхъ представителей русскаго земледѣльческаго люда. Высокій ростомъ, худой, съ длинной сѣдой бородой, всегда серьезный и сосредоточенный. Онъ никогда не покидалъ своей деревушки, страстно любилъ хлѣбопашество и съ презрѣніемъ относился къ тѣмъ крестьянамъ, которые уходили на дальніе зара-

---

1) т. е. чтобы раздулась въ гору. — Гора Могилянская находится вблизи дер. Могиляны Гродн. у., въ Лашинск. приходѣ. И. К. 2) чтобъ тебя муки тяжкія замучили (форма польская); 3) т. е. шестинедѣльная горячка. И. К. 4) т. е. падучая болѣзнь, пляска *св. Вита*. Последнее названіе, пользующееся на Руси большимъ распространеніемъ, зашло къ намъ изъ Германіи и есть не что иное какъ имя названнаго святого, искаженное нѣмецкой народной этимологіей. См.: «Zeitschrift des Vereins. f. Volkskunde» за 1891 г. № 3, стр. 297 и Шаible: Deutsche Stich-n. Hieb-worte, стр. 62. III.

ботки. Сосѣди хотя его и боялись, но уважали, ибо онъ вреда никогда никому не сдѣлалъ. Не знаю, когда онъ началъ заниматься знахарствомъ и у кого выучился; въ моихъ воспоминаніяхъ онъ съ самаго начала является сѣдымъ, какъ лунь, съ упроченной славою хорошаго знахаря. Онъ дѣйствительно былъ очень старъ, отца моего онъ помнилъ совсѣмъ молодымъ человѣкомъ, между ними была лѣтъ 15 разница, а отецъ скончался 71 года. Якуленокъ очень любилъ отца, расположеніе это онъ перенесъ и на меня и онъ самъ первый вызвался научить меня всякой премудрости, говоря: «Хорошимъ дзѣламъ, вѣдѣніемъ словамъ пропадать и Богъ не велѣу, а я помру—ўсѣ пропадзѣць; такъ я табѣ говориць буду, а за тебя людзи Богу молица стануць. А только какъ я помру, ты за меня *обтню* отслужи, а то шалиць буду, и ты спужаешся.»

Къ темнымъ силамъ, отъ злого вліянія которыхъ охранялъ людей, онъ относился со страхомъ и уваженіемъ. Первому заговору (отъ укушенія змѣя) онъ выучилъ меня, стоя со мною въ сосновой рощѣ, гдѣ я случайно съ нимъ встрѣтился во время прогулки: онъ возвращался отъ какого-то больного. Весь заговоръ онъ говорилъ таинственнымъ шепотомъ, поминутно останавливался и пугливо озираясь при малѣйшемъ шорохѣ въ травѣ. Онъ боялся, чтобы змѣинный царь *Урз* и царица *Урица* не подслушали его. Черезъ два дня онъ пришелъ ко мнѣ и долго сидѣлъ въ моемъ кабинетѣ. Передъ тѣмъ, какъ сказать новый заговоръ, онъ усердно молился, заставлялъ и меня молиться. Пока я записывала заговоры, онъ все время что-то шепталъ, потомъ бралъ меня за правую руку и заставлялъ (какъ и Арина Максимова) прямо смотрѣть ему въ глаза, окна закрылъ, драпировку на окнахъ спустилъ, сказалъ, чтобы я сегодня во всѣхъ углахъ комнаты покропила бы святой водой. «Потому енѣ ўси на тебе зарицца будуць и будуць тебя пужаць, штобы ты отъ ихъ ў страху была, а ты не бось». Вообще по мнѣнію знахарей нечистая сила опаснѣе всего въ лѣсу и въ такихъ помѣщеніяхъ, гдѣ нѣтъ иконъ, въ жилыхъ же комнатахъ она преимущественно гнѣздится въ

углахъ, на которые знахари и обращаютъ всегда особенное вниманіе, крестятъ ихъ и шепчутъ надъ ними.

II.

ДМИТРІЙ ШВАРКУНЪ.

Дмитрій Шваркунъ личность совсѣмъ другого рода. Это мужикъ хитрый, не особенно добродушный и на него смотреть не какъ на знахаря, а какъ на колдуна. Онъ почти никогда въ церковь не ходитъ; его всѣ боятся, такъ какъ онъ на многихъ зло наводилъ и наружность его производитъ совсѣмъ другое впечатлѣніе, чѣмъ наружность Якулёпка. Роста онъ небольшого, съ вѣчно всклокоченной головой и злыми, хитрыми глазами. Самъ онъ, разумѣется, не сознается, чтобы зло на кого-нибудь накликалъ, но есть факты, доказывающіе это, какъ нельзя вѣрнѣе. Такъ напримѣръ одна баба сама видѣла, какъ онъ во время крестьянской свадьбы подбѣжалъ къ печи и, нагнувшись надъ горшкомъ, что-то прошепталъ, потомъ бросилъ въ горшокъ два маленькихъ, блестящихъ камешка, а молодой и молодая сейчасъ послѣ свадьбы захворали и были долго больны: Шваркунъ ихъ испортилъ. Онъ мстил молодому за то, что тотъ не женился на его племянницѣ.— При заломѣ ржи всегда зовутъ Шваркуна.

Шваркунъ болѣе всего отличается умѣніемъ отгонять лѣшаго и русалокъ; къ нимъ онъ относится не съ такимъ уваженіемъ, какъ Якулёнокъ, а съ какой-то насмѣшкой: «Мы, дескать, ихъ не боимся». Впрочемъ онъ тоже отказался сказать заговоръ въ лѣсу, а въ комнатѣ тоже потребовалъ, чтобы окно закрыли. «Гэта поганая вѣчистъ покоя не дасьць», говорилъ онъ.—Упомянулъ онъ и о стукахъ въ отцовскомъ домѣ, «но», прибавилъ онъ, «у меня у самого дзѣдъ ў вокию стучаў, такъ я къ знахаркѣ ходзіў, ена і заговорила; то не мое дзѣло (у кажиннаго знахаря свое дзѣло). Якулю ¹⁾ Богъ открыў, а хто мяѣ открыў, — про то я знаю».

---

1) т. е. Якулёнку.

III.

АРИНА МАКСИМОВА.

Знахаркѣ Аришѣ Максимовой лѣтъ 50; она женщина бойкая, живая. Я давно о ней слыхала, но не смотря на то, что я неоднократно приглашала ее къ себѣ,—идти ко мнѣ никакъ не хотѣла, пока не узнала, что у меня бываетъ извѣстный въ нашихъ деревняхъ знахарь Якулёнокъ. Тогда она согласилась и въ свою очередь просила, чтобы я ей сказала заговоръ отъ змѣй Якулёнка. Этимъ то заговоромъ онъ заслужилъ себѣ извѣстность во всѣхъ окрестныхъ нашихъ деревняхъ. Говоря заговоръ, Арина очень волновалась, вскакивала со стула, крестила углы, молилась сама и меня заставляла молитву читать. Послѣ каждаго заговора она брала меня за правую руку, держала ее молча довольно долго, глядя прямо мнѣ въ глаза. Она сказала мнѣ еще нѣсколько заговоровъ, но я не успѣла ихъ записать. Всей премудрости она научилась у своей бабки, которая слыла колдуньей и умѣла зло *накликать*. Я увѣрена, что и Арина это умѣетъ, но сознаться въ этомъ не хочетъ.

IV.

МАТВѢЙ ЕГОРОВЪ.

Про него г-жа Рачинская говоритъ слѣдующее: «Онъ мужикъ не старій, постоянно сумрачный. Въ церковь онъ ходитъ рѣдко, но часто его видали на колѣняхъ и творящимъ крестное знаменіе, то на лугахъ, то въ лѣсу. Долго онъ не соглашался идти ко мнѣ и на всѣ мои доводы отвѣчалъ: «Зачѣмъ это я съ себя коропу зниму, да на цябе надзѣну?» По независящимъ отъ меня обстоятельствамъ мое свиданіе съ нимъ было очень краткое. Я успѣла списать съ него лишь одинъ заговоръ.»

Разсказъ про лѣшаго крестьянки Алёны Хмотовой, Смоленской губ.,
Бѣльскаго у., Поникольской вол., дер. Рехлице.

1.

«Ты слухай меня, вотъ табѣ хрестъ! ўсю праўду говорю. Пошла я вутромъ ў лѣсъ за грибамъ, а бацька миня клищѣ: «Цаго хлѣба ни бярешь ў лѣсъ?» А я не брала, што думаю: домоў приду зъ грибоў, я дома и пообѣдаю. Пошла это я ў лѣсъ. Только иду да думаю: «слоўно лѣсъ ня тотъ — тропочки нѣтъ, а ўсё омшара¹⁾ и такая омшара тонкая, и ўсё это я иду и ўсе не по той пути, значиць сама не вѣдала, куда иду: тутючка — омшара, тамючка — трясина; а ўздумала, што лѣшій меня круциць. Измупилась я и ѣсьць ниюгъ нѣтъ. Только это я ўздумала, вижу — старикъ. Я спугалась, стала хресцица, а ёнъ ў пень обернуўся, такой пень старый, а коло пня — малина, да такая ядрёная, какъ ў саду господскомъ, а ни то, што ў лѣсѣ. Я ў ротъ ўзяла, а ёна слоўна каллина у-во-рту горянѣць. Я плюнула, хресцица стала и малина мелкая стала, сладкая. Опяць хресцица стала. Слышу — коровы заревѣли, я ў ту сторону, да зъ лѣсу и вышла, да лѣсъ то увесь ни великъ... а энто — лѣшій, ёнъ спутаў меня да водзіў по омшарѣ.»²⁾

2.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЛѢШАГО.

Тамъ-же, дер. Межененка.

а) Когда у твоего бацьки лѣсъ горѣў, ёнъ мяня послаў, я и пошоў вутромъ да и пристаў, на сопку³⁾ и лёгъ. — Ляжy я этта, — стало слоўно ў сонъ мяня кидать. Удругъ этта, нѣхто мяня за руку

1) У Носов. нѣтъ, а въ «Дополн. къ Оп. обл. слов.» находимъ: «низменное мѣсто, покрытое мхомъ и иногда мелкимъ лѣсомъ. Пск. губ.»

2) «Я старалась» (писала мнѣ госпожа Рачинская въ письмѣ при посылкѣ этого разсказа) «списать точно этотъ разсказъ и по возможности сохранила оттѣнки мѣстнаго говора. Разсказица повторила мнѣ свой разсказъ нѣсколько разъ, но вы, вѣроятно, знаете сами, что народныя наши разсказицы при повтореніи каждый разъ нѣсколько измѣняютъ свое изложеніе».

3) на кочку. Р.

хваціў, я глядзь, а ёнъ стоіць і шапку зъ мяня сняў, а рукі въ него, какъ вода студзённая, борода какъ во мохъ бываець, большўшая бѣлая, а нутро лво такъ і гудзіць, слоўно вѣцеръ, а ёнъ мяня маниць. Ёнъ серчаў, што лѣсь гориць. Я хрѣсь ямуказаў да і сказаў: «Хожу по лѣсамъ, по кустамъ, по мхамъ, по болотамъ, по лыкодѣрамъ, по гнилецямъ, по черницямъ (ягода черника), по малинамъ, куда-ль не хожу, нікогда неблужу, солнце— по солнцѹ, луна по лунѣ, при частыхъ звѣздахъ, при вечернихъ зоряхъ, хожу не блужу, а табѣ лѣсной хазяинъ покорносьць отдала, отъ мяня раба отшатнісь, ў бярезу обярнісь. Аминь.»

«Два раза сказаў, ёнъ і пропаў і гуль по лѣсу пошоў, а я віжу грибъ стоіць да трепыхаецца, а ёнъ ў грибъ обернўўся, а ёнъ і ў листь абѣрнетца, — ямў ўсе роўно.»

Отъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

3.

Той же г. Порѣч. у., дер. Борки.

б) «Если цаго ў лѣсу спужаешся, аль ў ноцы, то энто на тябя наносное, знаціць на тябя хазяинъ, аль лѣсной, аль домовой, ты ямў і кажи:

«Лѣсь цеснѡй, царь домовѡй, хазяинъ большѡй і прошу я васъ зъ хлѣбомъ зъ солью, зъ бѣлой рубашкой, зъ красной рубахой, зъ низкимъ поклономъ, просьцици, благословици».

«12 поклоноў поклонісь ямў на ўсі цатыре стороны, по три раза ямў поклонісь, а хресьцица не надобы, ёнъ і самъ ня хрещѣнъ. Кругомъ обойдзі і рукі опусьци, а не хресьцись.

Отъ крестьянки Агафьи Петровой.

4.

Той же губ. Бѣльскаго уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

в) «Если ребята ў лѣсь идучъ за ягодамъ, аль за грибамъ, а ў лѣсу тымъ лѣшій гуляець, ёнъ не ў всякомъ лѣсѣ ходзіць, — не должна матка ихъ зря пускаць, а то лѣшій заведзѣць ихъ, а ена ихъ должна ў лѣсь провесьци, на пень хлѣба положиць, да ветошку, да на ўсі стороны поклоніться, да і сказаць:

«Царь лѣсовой, царица лѣсовица! прими ты нашъ подарокъ и низкѡй поклонъ, и прими ты моихъ малыхъ ребятъ и отпусти ихъ домоу, шобы ени по лѣсу не плутали, подъ сосной не *поцумали*, шѣрой колоды не ѣли, ключевой воды не пили, до дому доходзили; а табѣ ѹ лѣсу спаць, зъ дзѣткамъ по пнямъ ходзиць, съ жапой на мху спаць, а моихъ робятъ ѹ глаза не видаць. Аминь».

Отъ крестьянки Арины Михайловой.

5.

Тамъ-же.

г) «Коли ѹ лѣсу жиць будзешъ и станецъ вокругъ дома лѣшій шумѣць, и по ночамъ шалиць, иной разъ слоужно робенокъ плачиць, а то и въ дверь стучиць, ты возьми хлѣбъ, ѹ чистую тряпочку заверни и ѹ лѣсъ няси, вечеромъ на сухую колоду положи и какъ солнце зайдзець, заговоръ скажи три раза:

«Иду въ лѣсъ, бяру хлѣбъ и соль и нясу лѣсному хозяину, Клепакъ и Остракъ, и подзи отъ мяне несчастный на мхи, на болото, на гнилую колоду. Тамъ табѣ посьцель послана, изгололье высокое, пярина пуховая; тамъ табѣ спаць, а моего не видаць. Не я цябе гоню, гониць ця Христось и святая Лука, гоняць цябе огнемъ, пламенемъ, желѣзнымъ прутомъ.»

Отъ крест. Ѳ. Якуленка.

6.

ПРОТИВЪ ДОМОВОГО.

Той же волости, дер. Никитино.

«Когда домовый поцнѣць шалиць во дворѣ, возьми хлѣба, въ чистую тряпочку заверни, возьми воды, побрызгай по двору, заговоръ скажи, а хлѣбъ на ночь на дворѣ оставь, шобы домовый знау, што ты яму не жалѣешь и пойдзець у цябе ѹсе ладно». А заговоръ такъ говори:

«Царь хозяйюшка дворовой! Царица хозяйюшка дворовица! И дарю я цябе и хлѣбомъ и солью и низкимъ поклономъ, а што

самъ ѣмъ, пью, тѣмъ цябе дарю. А ты хозаяюшка бацюшка и хозаяюшка матушка, мяне береги и скоцинку блюdzi! Аминь».

Отъ крест. Марьи Дмитровой.

7.

ОТЪ ДВОРОВОГО.

Той же губ., уѣзда и вол., дер. Майкова.

«Коли лиходзѣй кола *дѣора* ходзиць, бываець скоту тогда *вренно*: стонучь коровы слоўно *млявыя*¹⁾, и молока не будзець. А надо тогда своему дѣоровому цесь отдаць, ёнъ это любиць, ёнъ самъ чужого лиходзѣя отгониць отъ двора и станець ўсё *ланно*. А ў всякомъ дворѣ свой дворовый ёсь, — то не дворъ безъ двороваго — когда надо яму цесь отдаць, я во какъ дзѣлаю: Пойду я на рѣку, што на нотьнѣ (ночнѣ), рѣчка ёсь, ты жъ знаешь, и пойду я на мѣсто, гдѣ кустоў нѣтуци, а какъ ёсь песокъ желтый на берегу, пойду на зари, какъ заря всходзиць, я воды церпну три раза: разъ зацерпну — выльлю на песокъ, кляну, другой разъ зацерпну, — сама умоюсь, по трецьему разу — перехрящусь и снесу домой. Какъ цемнѣць станець я этой водой коровамъ головы смочу и въ углы покроплю, а плацішко (полотенцо) цистое на порогъ положу и хлѣбца кусокъ и скажу:

«Царь дворовой! царица дворовица! Твои дзѣтки царенята! Дарую я васъ и хлѣбомъ и солью, милуйця и вы моихъ животоў, кормиця вы ихъ ярый пшеной, пойця вы ихъ мѣдово́й сытой, покрыйця вы ихъ шелковой пеленой, блюdziця вы ихъ отъ цужого двороваго, отъ цужого полеваго, отъ подмежника, отъ копережника, отъ кустоўника, отъ грибоўника.

«Супостать, супостать! Табѣ мова двора не видаць, у короў молока не отнимаць: ни у Цернушки, ни у Бурешки, ни у Рыжущки, ни у Звѣздошки. А вы ссыльные прессыльные! Ступайця ў тридзевятоя царство, ў тридзесятоя государство; ў цемный лѣсь; тамъ вамъ посьцель послана: изголовье крутовое, перина пуховая,

1) *Млявый*: а) чувствующій слабость, истомляющийся скоро; 2) томительный. Слов. Носовича.

коня ¹⁾ шубка, субольи сапожки ²⁾, гардовы пулоцки, сахфьяны сапожки. Вамъ ў церкви не бываць, Христа не цѣловаць, а на Кеянѣ на морѣ пропадаць. Аминь.»

Со словъ крестьянки Арины Максимовой.

8.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ШУМА.

Тамъ же.

«Когда бацька, аль дзѣдъ помрѣць и живѣць сынъ, аль доць ў вотцоўскомъ домѣ, то бываець, што шумъ по вугламъ стуціць, слоўно рукой стуціць, и энтоць шумъ опасительный, такъ спускаешся, ижна ў знобъ кинецъ; ёнъ и ў господскомъ дому бываець. Такъ возьми икону, вотцовска басловенія, ўси углы обойди и заговоръ скажи:

«Шумъ, шумокъ! Ты цаво спохваціўся? аль зъ радосьци, аль зъ пецали? Коль на радосьць — стуцы, коль на горе, — моўцы. Какъ зимой пщицѣ не шѣтць, листамъ не шумѣтць, такъ шуму не гудзѣць на этоць разъ и въ этоць часъ я молитву *тўору*, я хрестъ держу, на тебя кладу. Ступай на церкоўный дворъ, на колокольню высокую, — тамъ гудзи, а ў доми не блажи. Аминь» ³⁾.

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

9.

ПРОТИВЪ РУСАЛКИ.

Той же волости дер. Межененки.

Коли русалка къ табѣ приставаць будзиць, ты на нее ня гляdzi, а ўсё на землю и скажи:

«Водзяница, лѣсовица, шальная дзѣвица! Отвяжись, откацись, ў моёмъ *дўорѣ* ня кажись; табѣ тутъ ня вѣкъ жиць, а нядзѣлю

---

1) вѣроятно коня = кунья; 2) шапочки. 3) Странно, что, судя по этому заговору, крестьяне наши точно сговорились со спиритами, которые придаютъ такую важность всякимъ, по ихъ мнѣнію, необъяснимымъ стукамъ. Р.

быць¹⁾. Ступай ў рѣку глубокую, на осину высокую. Осина трясись, водзяница уймись. Я законъ принимаю, златой хрѣстъ цаловаю; мнѣ съ тобой не водзяцца, не кумицца. Ступай ў боръ, ў чашу, къ лѣсному хозяину, ёнъ табе жадо, на мху посьцелюшку слаю, муравой успилю, въ изголовьице колоду клаю; съ нимъ табѣ спаць, а мяне хряшшонаго табѣ ня видаць. Аминь».

«Домоу придзешъ, — святой водзицы испей и ў грудзѣхъ святой водой помой; ляжешъ спаць — о дзѣўкахъ ня думай, а Богородицу читай трижды.

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

10.

НАНОСЫ.

Той же губ., у. и волости, д. Новой.

а) «Когда злый цаловѣкъ лихо наносиць, ёнъ возьмець яйцо куринное, мяхонькое такое, ёнъ ў немъ дырку прокруциць да и выпусциць и возьмець ёнъ тоды и обернець это яйцо волосомъ и ўсякимъ волосомъ обернець. Зъ злого жаребца возьмець волосъ, и съ пса цѣрнаго, и съ покойника и съ лихого цаловѣка, и съ нищаго. Этимъ волосомъ яйцо закруциць. Ночью подыйдзець къ порогу, да яйцо подкациць, да скажець:

«Кадись, наносъ, подъ пецку! Подъ пецку кацись, подъ пецкой ложись. Какъ тымъ волосомъ гниць, такъ хозяйну, рабу Петру, нездоровому быць. Какъ въ яйцѣ пусто, такъ въ дому у него пусьць будзець пусто. Какъ яйцо кацитца, на Петра горю валитца. Лихо накликаю, лихо нанесу. Моей душѣ ў котлѣ кипѣць, а Петру ў свѣтѣ ўсѣ царпѣць. И разъ и два и три и на ўсю жизнь».

«Тому цаловѣку трудно будзець, а одно спасенье: хрященской водой ўси вуглы и печь окропи и Іоану Войну молебень отслужи. А это праўда. Спроси у попа — и ёнъ скажець табѣ.»

---

1) Намекъ на то, что, по народному преданію, русалки въ іюнѣ мѣсяцѣ только на недѣлю покидаютъ воду и идутъ въ лѣсъ. Р.

11.

Той же губ., Порѣчскаго у., дер. Борки.

б) Коли когда на цаловѣка врагъ лихой лихо напусьщиць, то тому цаловѣку не *ланно* бываець, а какъ ворожиць, я табѣ скажу:

Надыць ўзяць лукоўку; ўоткну иголокъ зъ ниткой ў яе, по-шапцу:

«Господзи Боже, святые Апостолы, Сусь Христось, Пряцы-стая Мадерь! Ворожка! ворожка! скажи ўсю праўду. Ти вѣтря-ный? ти полевой? ти напускной? ти домовой?» — Шапцѹ, шапцѹ, а на ее гляжу, да за нитку дзержу. Ёна и покажець табѣ, гдѣ походзиць надыць, такъ и клониць и клониць ў тую сторонку. Я и къ игумену ходила, на духу каялась. А ёнъ говориць: «я такъ, Агафья, ня могу ни рѣшиць, ни запрециць, а ты да зъ молитвой дѣлай и кладзи ты, баба, низкіе поклоны и по вутру и по ве-церу». — «Я табѣ скажу во першая молитва, когда хто што на-пусьщиць на скоть, аль на цаловѣка.

«Сусь Христось! во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь! Христось воскресе! (3 раза). Хресціў Иванъ Хрясцицель и при-ступила на яго дьявольская сила зъ цатырехъ сторонъ. Подаў Господзь кропила — и вотступила дьявольская сила, и махнуў Иванъ Хрясцицель на ўсі цатыре стороны — вотступила дья-вольская сила на тридзевяць сажень. Выходзи, отступи и рабоў тыхъ просьци (скажи имя), тутъ вамъ ня хупуванье¹⁾, тутъ вамъ не *красуанье*. Ты иди въ цисто поле, къ синю морю, тамъ ты хупуйся, тамъ ты красуйся, отъ мяня вотступись, не само собой, Господней могутой, Господомъ Богомъ, Сусомъ Христомъ, во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь».

«Возьми ты свяцѹ Страстную, да травы Духовской, ёна дужа пользицельна бываець. Ты свяцу зажги, *травой* по хлявѣмъ по-кури и въ ихъ воску со свѣцы покопай, а цаловѣка тоже обкури.»

Отъ крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 15 №№ зап. С. Н. Рачинской.

1) Синонимъ слову красованье; отъ прилаг.: хупавый, упавый или купа-вый = красивый. См. Рыбникова III, Замѣтка собирает., стр. XXI и LVIII. III.

12.

ПРОТИВЪ ЗАЛОМА (завитки).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Заломъ или завитка имѣетъ форму вѣнка или чашки, сплетенныхъ изъ ржаныхъ стеблей вмѣстѣ съ колосьями. Это, по убѣжденію народа, дѣло рукъ злого человѣка. Такой лиходѣй, замыслившій сдѣлать кому-либо завитку, отправляется въ полдень или въ полночь на его, засѣянное рожью поле и тамъ, раздѣвшись до нага, захватываетъ въ руки нѣсколько стеблей ржи и скручиваетъ ихъ въ завитку, вокругъ которой онъ обходитъ три раза, произнося какія-то тайныя слова. Затѣмъ онъ, уже въ лежащемъ положеніи, оборачивается, тоже три раза, кубаремъ, вокругъ завитки, снова шепча таинственныя слова. Наконецъ, раскопавъ руками тутъ же землю и насыпавъ туда угли, соль и еще кое-что, засыпаетъ ямку самымъ старательнымъ образомъ. Дѣлая все это, лиходѣй имѣетъ въ виду нанести вредъ самому земледѣльцу, или его женѣ, его дѣтямъ или его скоту. Народъ глубоко убѣжденъ, что если сжиная рожь, сжать вмѣстѣ съ нею и завитку, на предметъ, на который она сдѣлана, умереть непременно медленнымъ изнуреніемъ здоровья. Вотъ почему при сжатіи ржи поселяне слѣдятъ за завитками и если окажется такая, то ее съ большою осторожностью обжигаютъ кругомъ. Нѣкоторые хозяева, въ такомъ случаѣ приглашаютъ священника, чтобы онъ съ молитвословіемъ вырвалъ завитку, а другіе немедленно обращаются за совѣтомъ къ знахарю и тотъ съ произношеніемъ словъ заговора вырываетъ съ корнемъ завитку, сжигаетъ ее или подкладываетъ въ лѣсу подъ гнилую колоду. Заговоры противъ завитокъ бываютъ разнаго содержанія; здѣсь приведу только одинъ изъ нихъ:

«Ишоу Иисусъ Хрыстосъ изъ небѣсъ цыразъ трое воротъ, зъ золотымъ крестомъ, зъ золотымъ мечомъ. Я золотымъ крестомъ хозяйство ограждаю и здоровьемъ надзѣляю, а Иисусъ

Хрыстось золотымъ мечомъ завитокъ вырываетъ и етые слова золотымъ мечомъ назадъ отсылае и его на той свѣтъ загоняе» ¹⁾).

Народъ сильно вѣритъ, что если завитку вырветъ знахарь съ произнесеніемъ словъ заговора, то сдѣлавшій ёе лиходѣй непременно умретъ мучительною смертию, а если вскорѣ по совершенной имъ операціи, его постигнетъ болѣзнь, то онъ самъ обращается къ тому же знахарю, прося пощадить его. Знахарь же за условленное вознагражденіе охотно берется за излѣченіе и произноситъ надъ страждущимъ слѣдующій заговоръ:

«Ишоу Исусъ Хрыстось изъ небѣсъ зъ золотымъ крестомъ и зъ золотымъ мечомъ. Якъ зъ того свѣту не ўставаць, вина кубкоу не *вупиваць*, такъ яму (имя рекъ) етой хворобу не маць».

Сообщено Н. Гр. Яцко.

14.

б) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Къ табѣ, Сохвья Микулѣвна, Шваркунъ приходзіў. Ёнъ такій дзѣдъ, яво ўся дзяреўня знаецъ, ёнъ до всево дошоў, а на Иллю (Ильинъ день) яму Паша зъ Требѣзокъ, кузнецова жѣнка, холщину дала, да водку ставила, штобъ ёнъ ей заломъ заговоріў, а та Васиха ўдова солдаткина Пашкѣ заломъ заломила; заломила да сама помёрла. А ўсе Шваркунъ, ей Богу. Зъ Пашкина двора дзѣўка за грибамъ ходзила. По вутру идзець ена по межѣ, коло Пашиной дзесятцинѣ, глянѣ, — а рожъ ходыномъ ходзиць. Ена подошедши, глянула, — а Васиха тамъ сидзиць и волоса распусьціўши ў *вонной* (въ одной) рубахѣ: ена этго заломъ такъ и ломиць и смотряць быстрымъ глазомъ, А дзѣўка какъ побяжіць къ Пашкѣ: «Кўмонька моя *ронная* (рѣдная), не ходзи жаць, табѣ Васиха заломъ заломпла». Такъ Пашка ажно взывала, што жаць ўремя. А Шваркунъ заговоріў рожъ — и ницогъ (ничего). А Васиха нядзѣльку пожила, помёрла и ўсё тутъ. А ёнъ ня дурнымъ дзѣломъ, а ўсё святымъ словомъ заговариваецъ.

1) Ср. у г. Романова: Бѣлорусскій сборникъ V, стр. 11.

«Возьми вобразъ Миколы Чудотворца, ступай ў рожь, рано, до сонца, а какъ сонце взбѣдзецъ, ты къ закату стань, да на вобразъ глядзи и заговоръ говори, а коли сонце ныйграецъ, коли туманъ пойдзецъ, какъ дымъ, ты ня говори, а другимъ днемъ скажи, какъ сонце играць будзецъ:

«Микулай Чудотворецъ и Святой Божій! И помилуй насъ отъ худѣго, отъ лихѣго, отъ злѣго. Микулай Святой по межомъ ходиць, да рожь росьпиць, по цеплымъ ночамъ, по вѣтреннымъ зарямъ, а лихъ цаловѣкъ по межомъ ходиць, да заломъ ломѣ по цеплымъ ночамъ, по холоднымъ росамъ. А пошли ямѣ, Божа, на смерць, на болѣсьць, а на кутѣ ляжаць; яму хлѣба ня зѣисць, воды ня пиць, а ў могилѣ быць, а рабѣ Праскоуѣ здоровой быць, Миколаю Святому молебень служиць. Амень».

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

15.

в) Той-же губерніи и уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

«Если злодѣй заломъ ў ржи заломѣць, такъ заломъ не трошь, а тронешь — худо будзецъ, а ступай ў лѣсъ и хрестъ съ собой бери, ў ночь ступай, ты небось, потому ты заговоръ лѣсовому знаешь; а ночь штобы *винная*¹⁾ была — съ мѣсяцемъ. Пойдзи, да осину найдзи, а въ ней сукъ ёсь на макушкѣ, — хрестомъ суцѣя растуць. Ты тотъ сукъ злѣми и на то поле иди, гдѣ заломъ, да тамъ и сиди и сукъ ў рукахъ дзяржи, а на траву клась не надо: ёнъ на травѣ не вянецъ, а яму надо вянуць. Какъ солнце играць станець, ты тымъ сукомъ заломъ разбери, да и скажи:

«Хто работаў на меня, пусь работаў на себя. Какъ на восинѣ лѣсьць вянуць, сохнуць, такъ пусь у злодѣя руки, ноги отсохнуць; какъ на восинѣ птицамъ гнѣздъ не виць, такъ злодѣю ў

---

1) видная.

дому не жиць; и какъ тый восійиѣ на корню не устояць, такъ злодзѣю со посьцели не ўстаць».

«Ты это говори, а къ со(л)нецу спиною ўстань и брось ты во-
сйну и ногамъ растопцы; тому злодзѣю руки, ноги отсохнуць и
помрець, а рожь не поганная».

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

16.

ПРОТИВЪ ДУРНАГО ГЛАЗА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго у., Поникольской в., д. Никитина.

«Господзи баслови, Господзи пособи!

Отъ присухъ, отъ недухъ,

Отъ уроковъ, отъ пороковъ,

И дзвѣнадцати царѣвъ,

И дзвѣнадцати королѣў,

И дзвѣнадцати присухъ,

И дзвѣнадцати недухъ.

И откуда вы прикацілися?

И на что же вы спохвацалися?

Или на радосьцяхъ?

Или на зависьцяхъ?

Или на спорныхъ?

Или на вздорныхъ?

Отъ красныхъ дзѣвицъ,

Отъ молодыхъ молодзицъ,

Отъ старыхъ старикоў,

Отъ удалыхъ молодцоў,

И отъ первожѣнца,

И отъ другожѣнца,

И отъ чорнаго глаза,

И отъ чорнаго, подзадорнаго,

И съ боку смотрящаго,

Съ боку заходящаго.

Вамъ тутъ не быць, не жиць
 Притки пристаўки!
 Идзице вы на мхи на болота,
 На гнилыя ко́лода,
 На лѣса дремучіе,
 На мѣста топучія,
 Тамъ вашъ родъ племени,
 Явства сахарныя,
 А рабу Ивану добраго здороўя».

«Если чело́вѣку худо станець, налей ў чашку воды, заговори этимъ заговоромъ воду, дай тому чаловѣку воды, штобы піў пихонько, а сама ўсё шапчй, ўсе надъ нимъ шапчй, а если съ глаза начнець яго ў сонъ клониць, станець зѣвота и слиза съ глазъ — и пройдець ўся болѣсьць».

Отъ крестьянки М. Дмитріевой.

17.

б) Той же губ. и уѣзда, дер. Майкова.

Энтотъ заговоръ, окромя мяня нѣхто не знаець, я яво у своей бабки *выучила* ¹⁾, а ена баба была вумная, ена ўсякое слово знала. Во знахарка ёсь зъ рѣки воду бярець, нашепчець и пиць дась, а отъ ей помощи нѣтъ; а я такъ дзѣлаю: пойду, гдзѣ ключева вода ёсь, а не то, што рѣка, потому ў рѣкѣ вода нечиста, во я ў тый ключъ, што на воду бяре́цца хожу, ей Богу! ўсё по ноцамъ, потому слово такая. Возьму воды ў цасецьку, понясу ў ту воду хрѣсь маленькій, стану рукой воду хрисциць, а сама шапцу: «Маць Богородица! Помилуй и сохрани меня». Шесъ разъ такъ скажу, потомъ ў избу снясу и цаску подъ вобразъ постаўлю, да вобразомъ Працистой прикрою; ена и стоиць три дня, а когда придзець цаловѣкъ, говориць, што лихо яму зъ худого глаза, я сей цась тый водой яго спрысну и говорю:

«Господзи баслѣви (молитву *тѹри*, про сонъ Богородицы

---

1) т. е.: выучила.

говори): А приснилось Богородицѣ сонъ, гдѣ́ была прибыла во градѣ́ Ерусалимѣ́ и ѿ церкви соборной; присни́лся сонъ: Христа мучали, на купарѣсо древо распинали, буйну голову обручемъ, рячиво́ сердца копьемъ, а Маць Пряциста *родѣла* (рыдала), на зямлю слѣзу роняла. А хто судъ судзі́ў? Святы́й Кузьма-Дземьянъ и Петръ и Павель. А куда слеза пала—ѿсю зямлю́ прошла, ключу́ воду дала. А хто ту воду пѣе́ць — отъ Бога не забыть, у Христа не покинуть и на вогнѣ́ не соженъ и водой не затоплѣнъ, и гадо́мъ не заѣ́дзень. А вы прѣ́тки, прису́хи отъ красныхъ дзѣвицъ, отъ молодыхъ молодзицъ, отъ вудалыхъ вудальцовъ, и ѿси прису́хи, ѿси вясну́хи, ѿси золоту́хи, отвалицесь, откацицесь отъ буйной головы, отъ хребетной косьци, отъ жилъ, отъ пажилъ, и отъ мозогъ и отъ пяценокъ и отъ легценокъ. Не я пособляю, а Маць Пряцистая Дзѣ́ва — ена басловляе́ць, ена помогае́ць. Аминь».

«Три раза цаловѣ́ка спрысни и выпи́ць дай и здороу́ будзе́ць».

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

18.

в) Той же г. и у, Пони́кольской вол.

«Когда челове́ка сглазя́ць, стане́ць ё́нъ худзѣ́ць и отъ ѣ́ды яго отобье́ць, ты до восхода солнца надъ водой три раза заговоръ скажи и дай яму выпи́ць». А заговоръ вотъ какой:

«Царица водзица съ подъ утренней зари и съ подъ вечерней зари, сѣ́рый камень обмывала, круты бережки сцирала. Рабъ Ѳе́доръ рукой своей воду брау́, рабу Алену измывау́ отъ всякаго глаза, отъ всякаго часа избавляу́, урокамъ по свѣ́ту не ходзи́ць, рабѣ́ Божьей больной не бы́ць. Аминь».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

19.

г) Той-же губ., Порѣ́ч. уѣ́зда, дер. Борки.

«Когда цаловѣ́ка сглазя́ць, дурнымъ глазомъ поглядзя́ць, а стане́цца зъ нимъ, что таково яму́ томно бывае́ць, возьми воды чистой, наговори и пи́ць дай. А наговаривай такъ:

«Царица водзица, красная дзѣвица, кацилася, валилася зъ Іордана рѣки, омывала, обцисьцала круты берега, било коренье, шерое каменье, омый, обцисьци раба (имя рекъ) отъ буйной головы, отъ ясныхъ воцъ, отъ русыхъ кось, отъ румяна лица, отъ рецива сердца, отъ хребтовой косьци, отъ *сренией* ¹⁾ цасьци, отъ жилъ, отъ пажилъ, отъ суставоў; уроки и пороки, и завистные и радостные, и спереду сустрякая, и зъ боку заглядая, съ заду наговняя, и старые старики и молодые молодушки, и дзѣўкииъ сынъ, и дзѣўкина доць, просьцица, благословица (раба имя-рѣкъ). Я васъ посылаю, гдзѣ солнце ня свѣциць и мѣсяць ня блеснець, ў мхи болота, гнилыя колоды, не сама собой,—Господней могутой, Сусомъ Хрестомъ, Матерью Пряцистой. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 6 зап. С. Н. Рачинской.

20.

ОТЪ ГЛАЗА НОВОРОЖДЕННАГО.

д) Минск. г., Слуцк. у., Погостск. в.

До крещенія новорожденного бабка-повитуха считаетъ необходимымъ пошептать надъ нимъ «подзѣўки», для того, чтобы кто-либо не сглазилъ его. Заговоръ этотъ слѣдующій:

«Першимъ разомъ, лепшимъ часомъ, поможи мѣ, Господзи, подзѣўки зговорици зъ (имя ребенка), зъ гэтого стану, зъ черныхъ очей; зъ широкихъ плечей, зъ синихъ жилъ, зъ жоўтой косьци, зъ румяного лица, зъ чорнаго вѣлоса. *Мо* ¹⁾ вы подуманные, мо вы погаданные, мо вы женоцкіе, мо вы дзѣводкіе, мо вы паробацкіе, мо вы свитальные, мо вы змеркальные, мо вы поўночные, мо вы утринные, — по косьцяхъ же вы не ходзіце, косьцей не ломіце, личка не хмурице. Досюль же вы кололи и пороли, екъ мойго духу не чули, — цеперь же полюбице мой духъ: мой духъ легеньки и цѣпленьки. Я жъ васъ прошу, молю, ссылаю и зговораю, на сухіе лѣса, на ницые лозы, гдзѣ вѣцерь

1) средней

2) Сокращенное: можетъ (т. е. можетъ быть). III.

не вѣе, гдѣ солнце не грѣе, гдѣ люди не ходзюць, гдѣ пташки не летаюць».—Во время этого заговора шептуха держитъ ножъ, которымъ поглаживаетъ тѣло ребенка, для того, чтобы не пристало что-либо злое, а затѣмъ ножъ затыкаетъ въ постельку ребенка, въ изголовье.

Зап. волости. писаремъ С. Прозоровымъ.

21.

УРОКИ И ПРИСТРѢКИ.

е) Минской г., Рѣчицкаго у.

Господу Богу помолюся, Прачистуй-Святой Мацеры поклошюся. Якъ ня живумъ ня вставаць, вина кубкоў ня упиваць, такъ (имя рекъ) урокоу ня маць. «*Ву* сороки, вороны—хватайце уроки и прыстрѣки, нясіце по цемнымъ лѣсамъ, по частымъ кустамъ:—прыцѣшныя, прысмѣшныя, прыдуманые, прымоўляныя, прыговорныя, прыпиваныя, прыѣданыя, поповскіе, паньскіе, жыдоўскіе, цыганьскіе, мужчыньскіе, хлопоцкіе, жанόцкіе, дзявоцкіе: поповскіе подъ рызами, паньскіе подъ подушками, жыдоўскіе—подъ ярмолю, цыганьскіе—подъ плащомъ, мужыцкіе—подъ шапкою, хлопоцкіе—подъ очепкомъ¹⁾, дзявоцкіе—подъ платкомъ.

Сообщ. Н. Яцко.

22.

ж) Витебской губ., Леп. уѣзда.

Царица — водзица; Кацерица, Марина! Омываешь ты крутые берега, желтые пески, сырые коренья, шерый камень, — омывая, очищай раба Божьжаго Н. на чемъ яму уроцы схвацились, на пидниіни, на ядзёниі, альбо на гуляньни и на круговаіни, или на мягкимъ почиваніи, одъ ясныхъ глазъ или одъ чорныхъ бровъ, или одъ беззаконнаго дзѣвичьчаго нахожденья. Будзця уроцы маленькіе легонькіе, якъ павлиныи пёрушки, якъ маково зёрнышко. Идзіця, бяжыця въ чистоя поля, въ цемныя лѣса, въ

1) чепцомъ.

шерые боры: въ шерыхъ борахъ, въ цѣмныхъ лѣсахъ ёсьць распрыкрасны хороши большой лугъ; на широкомъ красивомъ лугу тамъ стоиць ракитовы кустъ; подъ ракитовымъ кустомъ сѣдзиць маменька, пероги пячѣць, вась въ госьци зовѣць; тамъ вамъ почиванье уроцамъ: по косьцямъ ни ходиць, косьцей ни ло-маць, рѣтвоя сердце, легкіе печени не сушиць, суставоў не ло-маць. Я вась уроцоў тому и прошу, — ни самъ я прошу, ни самъ собой — Господомъ Богомъ со святою Госпожею Богородицею и ўсѣми святыми во вѣки вѣкоў. Аминь.

Списалъ этотъ заговоръ со словъ одного знахаря въ Лепельскомъ уѣздѣ С. К. Шимковичъ.

23.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ КРИКСЫ И ПЛАКСЫ (особаго рода болѣзней дѣтей).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

«Если мать, вслѣдствіе небрежности, укладывая спать своего ребенка, забудетъ перекрестить его самого, его колыбель, двери дома и окна, то дьяволъ, пользуясь этимъ, забирается во внутрь ребенка и побуждаетъ его плакать и кричать. Мать наконецъ догадывается о причинѣ такого возбужденнаго состоянія ребенка и на слѣдующую ночь выполняетъ надъ нимъ долгъ матери — христіанки, но ребенокъ все-таки не перестаетъ плакать и кричать. Тогда она утверждаетъ въ мысли, что это дѣло нечистаго и приглашаетъ знахаря, который шепотомъ произноситъ надъ ребенкомъ слѣдующій заговоръ:

«Стоиць Прачиста Мацеръ Божія на покуци, а пдолъ на порбіи, а слуга (ангелъ Хранитель) на сторожи. Прачистуй Матеры Божэй молитвы, а идолу — крыксы и плаксы и ночницы, а дзицяци на прысыпанья, штобъ спало, прыѣдало и цѣлу прыбувало». Послѣ этого мать совершенно успокаивается въ полной увѣренности, что нечистый оставилъ ея дѣтище и больше тревожить его не будетъ.

Сообщ. Н. Гр. Яцко.

24.

б) Смоленск. губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Майкова.

«Крикса — ена зимой бываецъ и не даецъ робятѣмъ спѣть, ены и стануць ўсю ночь блажиць, такъ ты воду нашепцы цепленькую, рабѣнка умой, а ў цаскѣ што останеца, на порогъ постаў и заговоръ скажи, ена, эта крикса и побѣжиць процъ».

«Бѣжала крикса зъ надворья, стала крикса младзенцоў пугаць, а стояць ли младзенцоў два *ардандела* (архангела): одзинъ арданделъ дзѣтокъ кацаецъ, а другой криксу отгоняецъ: ступай, крикса, ў цемное душло, ў совиное гнѣздо, а сюда не идзи и робятъ не будзи» ¹⁾.

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

25.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ НОЧНИЦЫ.

Тамъ-же.

«А *ночница* ²⁾ — сна когда пристанецъ, отъ ея покоя нѣтъ: и станецъ томно и таково мляво, — ни цебѣ спѣть, ни ѣсь, ни пиць, и ноги слоўно не свои, ўсю ночь ляжаць будзешъ, а ена нѣтуди. А ты лѣтомъ *дремы* набери, — твѣтъ такой ѣсь, — насуши, аль свѣжимъ — ўсѣ раўно, — тымъ твѣтомъ посьцель посыпъ и на порогъ положи, лягъ, а лижамши заговоръ скажи, а только воцы закрой, на порогъ не глядзи: если цябе ночница увидзиць, ена табѣ покоя не дасецъ».

«Нотыница, нотыница потыная! набяру я траўки мураўки, какъ

1) О «криксѣ» сама въ первый разъ услышала, хотѣла узнать отъ своей знахарки что нибудь о томъ, каковой представляетъ ее себѣ народъ, но ничего не добила. Моя Арина лишь повторила: сна махонькая и не видаць, какъ проскоциць. Р.

2) Ночница, по словамъ знахарки, является въ видѣ женщины, одѣтой въ темное, иногда въ бѣлое платье, она входитъ неслышными шагами, садится на кровать, дотрогивается руками до челоуѣка и отъ этого прикосновенія челоуѣкъ лишается сна, слабѣетъ и умираетъ. Р.

и гóлоцка вострую; станець ена цябя колоць, станець ена цябя зець (жечь) — отцого ты рабу Сохью (Софью) и знобишь и сушишь и покою не даешь ни у ноцуську, ни ў зорюшку. Заря зарица, заря вутрення и заря вячерня! возьмиця отъ рабы Сохьи худобицу и дайце добродзицу, сонъ ўсю ноць и пиценье и їдзенье. Зарѣ зарюшкѣ краснѣць, рабѣ Сохѣ здоровѣць.

Со словъ крестьянки Арины Максимовой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

26.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ВЫВИХА.

а) Могилевской губ., Горецкаго уѣзда.

Ѓхаў Богъ чыразъ калиновы́й мостъ, мостъ сколыхнуўся, конь спотыкнуўся и звихъ минуўся (3 раза).

Зап. М. Г. Машурка.

27.

б) Той же губ., Гомельскаго уѣзда.

«Господу Богу помолимся, святой Прачистой Божіей Матери поклонимся и всѣмъ святымъ, Кі́явскимъ Пячерскимъ.»

«На мори, на лука-мори; на мори, на кі́яни сама Прачиста, Божжа Матиръ ходила, шавковую траву ирвала, рабу Божіа (имя) и ко звиху прикладала, помощи давала. Ѓхавъ извихъ по калиновомъ мосту, — мостъ проломився, конь спотыкнувся, суставы и суставины. А Христіанину, рабу Божжому (имя) извихъ минись.»

Зап. учител. сельск. учил. г. Батуринъ.

28.

ПРОТИВЪ КРОВОТЕЧЕНИЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«На синимъ морѣ, во кейнѣ ляжыць бѣль — каминь, на тымъ камни сидзѣли три панны Ганны, красны шоўкъ мотали, кроў останыўляли». Произнося эти слова надъ больнымъ повторяя ихъ три раза, нужно непремѣнно и плюнуть три раза.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

29.

б) Могилевской губ., въ Рогачевѣ.

Ишоу Христосъ на Иорданъ чыразъ раку, чыразъ мостъ.
Иорданъ стала, кровь пирастала.

Изъ рукописи сообщено М. Г. Машурко.

30.

в) Смоленской губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Котиловка.

«Если у человека сильно кроу чечець, ты яго положи, холодной водой ключевой голову примочи, да эту рѣчь говори, только четнымъ числомъ не говори, а либо пять, либо семь разъ:

«Господзи баслови и съ восхода солнца и до запада открылось 12 ключей, изъ 12 ключей процекала рѣка и среди той рѣки ляжиць бѣль камень, на бѣломъ на каменѣ сидиць красна дзѣвица, — ни красна дзѣвица, а Маць Пресвятая Богородица и ў рукахъ своихъ дзержиць животворную иголку, а въ животворную иголку вдернута красная шелчинка, и животворной иголкой рану прокалываетъ и красною шелчинкой рану зашиваетъ и кроваваго поѣдка на свѣтѣ не бываетъ и Маць Пресвятая Богородица на вѣкъ рану заживляетъ. Лѣтнему цвѣту зимой не распускацца, а боли этой на вѣкъ прекращацца. Аминь».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

31.

г) Той же губ., Порѣченскаго уѣзда, дер. Борки.

«Если у кого зъ раны, аль болѣсьць кроу идзець, а удержи ей пѣтуци, то возьми воду ключаву, *холодную*, ты яё заговори и цаловѣка помой той водой. Ты водой мой, а сама усё шапци:

«Шли плѣтнички рабѣтнички, зъ острыми топорами, колы каменя, зъ подъ каменя кроу не канула черной волной. Кроу замыкаю, и кого заговариваю (раба имя рекъ) прости, благослови». Кругомъ одерши того цаловѣка, аль скоцинку и плюнь и хрѣсть охресци.»

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой.

32.

д) Тамъ-же.

Летаў Архангелъ Михаилъ по поднебесью, спуściўся ёнъ на землю, вдаріў раба Божья (имя) жезломъ, кроў тець становилася, а къ рабу Божью здоравье возвращилося.

Всѣ 3 зап. С. П. Рачинской.

33.

е) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Пило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а треття кривавая. Водяная протячи! И молочная протячи! А кровь горучая суниміся и запячійся! — Другимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Пила рака морамъ, а въ той рацѣ три жилы: одна водяная, другая молочная, а треття кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кривавая суниміся и запячійся! — Треттимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Пило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а треття кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кровь горучая сунимайся, запикайся!

Зап. учит. народн. училища г. Батурина.

34.

ж) Гродненской губерніи и уѣзда.

«Кроў кровушка! перастань цечы! Будзешъ ў здоравумъ цѣлѣ и ў жылахъ жици и разомъ Бога хвалици; а коль не перастанешъ цечы да зъ цѣла ици, то цебѣ не будуць обсарвоваци, але собакп будуць лизаци. Гѣдзпжъ табѣ ици, ици годзи, бо ў гэтого чаловѣка хворого, посоловѣли очи, да помлѣли руки, ногп».

Если кровотеченіе случится у мущины, то знахаръ или знахарка послѣ замовленья изображаетъ ему на лбу крестъ изъ крови, а если у женщины, то перевязываетъ больной лытку красной лентой (жичкой).

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ Н. О. Карскимъ.

35.

ОТЪ ЗУБНОЙ БОЛИ.

а) Витебской губ., и уѣзда, Королевской вол.

Во время новолунія нужно вывести страдающаго зубной болью на дворъ, поставить его лицомъ къ мѣсяцу и говорить:

«Мылодзѣкъ мылодэй, твой рогъ зылотэй! Ци быў ты на тымъ свѣцѣ?—Быу.—«Ци видзіў тамъ живыхъ и мёртвыхъ?»—Видзіў.—«Ци боляць имъ зубы?»—Не.—Нихай жа ни боляць и мнѣ».

Заговоръ этотъ говоритъ знахарь, а пациентъ долженъ повторять его за нимъ. Незнахарь же, хотя бы и говорилъ эти самыя слова, никакой силы имѣть не будутъ.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

36.

б) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Молодзѣкъ молодой, у цебе рогъ золотый; ў моры купаўсе, намъ споказаўсе. Спрашиваў молодой у старого: «Ци боляць *зубу* у няжывого?» Якъ у няжывого зубу ня боляць, такъ у раба Божжаго, штобъ ня болѣли.

Зап. учит. народн. училища Н. Гр. Яцко.

37.

в) Гродненской губерніи и уѣзда.

«О вы зубы, зубы! чамужъ вы не бѣлы да руды? Хиба вы што кепско жавáli, што хворобы достали. Перастаньце жа вы хворэци, будзѣце якъ вельки панъ ў гарэци. А коль не перастанеце болѣци, то мы будземо васъ жалѣзомъ цегну́ци. Идзи жа ты хвороба ў шыроко поле, ў сухіе лѣса, да ў мокрые болота, а хворобы намъ жадной не треба, бо ена прышла отъ чорта, але не зъ неба».

При этихъ словахъ знахарь третъ слегка пальцемъ больной еубъ, послѣ чего даетъ больному пить холодную воду изъ новаго, совѣмъ не бывшаго въ употребленіи стакана, обведя его предва-

рительно три раза вокругъ головы больного, оставшуюся же воду онъ выливаетъ на ѳмашь черезъ себя.

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

38.

г) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол., дер. Майкова.

Младъ молодзикъ! младъ молодзикъ нарождаецца,
 У цемныхъ ночахъ, ў вечernihъ заряхъ,
 Не чуяў ёнъ ни стукоту, ни грухуту
 Ни заносныхъ лунъ, да ни солнышка.
 Рабъ Николай ў утробѣ мацери зарождаўся,
 Ни чуяў ёнъ ни стукоту, ни грухуту,
 Ни краснаго солица, ни яснаго мѣсяца.
 Дай Господзи, штобы яго зубы не болѣли,
 И болѣзни въ себѣ ня імѣли. Аминь.

«Этимъ заговоромъ наговориць соль, положиць ее на окно, такъ чтобы на нее мѣсяцъ свѣціў, а потомъ на больной зубъ положиць и подержаць, такъ боль и пройдець».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. Якуленка.

39.

г) Ковенской губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Нужно обыкновенною иглою очертить кругомъ больного зуба, потомъ запрятать иглу за кору плодоваго дерева, при чемъ слѣдуетъ произнести слѣдующія слова:

«Помоги мнѣ Госпыдзи зубы (имя рекъ) зыгыворить сей дзень и по сей часть, по мое слово».

Зап. учит. народн. училища г. Гайдуковъ.

40.

ПРОТИВЪ БОЛѢЗНИ ГОРЛА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда Поникольской вол., дер. Майкова.

«Когда у человѣка глотку заложить, што и дыхнуць нельзя, ты возьми воды, разведзи съ медомъ, заговори воду и выпииць тому человѣку дай. А говори такъ:

«На кіяні на морѣ, на островѣ, на бережку выростала тросьць изъ земли до неба. Кто тую тросьць вырвець? А вырвець ту тросьць Михайль Архангель, Петръ и Павелъ. И не я помогаю, не я пособляю, — пособляець самъ Госьподзь Богъ, самъ Исусъ Христосъ. Амень.»

Отъ крестьянина Ѳедора Якулёнка.

41.

б) Той же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Налей воды и коли у кого глотка заложить, подъ тый водой крестъ охрести да и пиць дай, а сама наговаривай:

«На морѣ, на кіяні ляжаў бѣль камень, ляцѣла жаба, валилась жаба, вдарилась жаба объ вострый камень, разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зѣрна, а штобъ и у раба (имя) разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зѣрна по моему слову, во вѣки. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

42.

ПРОТИВЪ КОЛОТЯ (кольки).

Минской губ., Рѣчицк. уѣзда.

«Ишоў Богъ дорогою и сустрѣў колюку. «Куда ты идзешъ?—Иду колоць и пороць.—«Идзи ў цемный лѣсъ, тамъ стоиць чорный вольт,—идзи, коли и поры, а етого чаловѣка (имя рекъ) не-коли и не поры».

Зап. Н. Г. Яцко.

43.

ВОЛОСЪ ЗАГОВАРИВАЕТЪ.

Смоленской губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Если у кого бываець, што волосъ пристанецъ и ёнъ прикинецца ў рану и станецъ та рана ныць да болѣць и сутерпу нѣтъ, возьми травы на церкоўномъ дворѣ, а то вотъ попъ когды кропиць—на траўку попадзецъ, а я примѣчаю: ена дужа хороша бываець, помогаець; а травой рану привяжу и скажу:

«Ты волосъ, волосъ коловой и волосъ ломовой и мозговой и разсыпной, и волосъ жильный и трехъжилый и волосъ денный и волосъ нотьной (ночной) и волосъ сербучій и волосъ ломуцій и волосъ знобучій! Отцаго ты колишь, отцаго ты ломишь? у буйной головѣ, ў речивомъ серцѣ, ў скорыхъ ногахъ, ў ясныхъ водахъ удишися, умирися и не коли, не ломи ни ў молодзикахъ, ни у вѣтохахъ (ни въ началѣ, ни въ исходѣ мѣсяца), ни на сходзѣ красно сонца, ни на закацѣ красна мѣсяца. Ступай ў землю цемную, ў цѣму кромѣшную, не къ людзямъ живымъ, а къ *попурамъ* лихимъ» ¹⁾.

Отъ Ар. Максимовой. Зап. С. Н. Рачинской.

44.

ПРОТИВЪ ЛИХОРАДКИ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

Нужно идти, не оглядываясь въ лѣсъ, къ первой попавшейся осинѣ, поглотать у нея кору и говорить:

«Осинка, осинка! Возьми мою трасцынку, отдай моё здо-роўе».

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

45.

б) Могилевской губ.

Подъ дубомъ, подъ дубовымъ листомъ лежать три святители: Первый — Михайлъ Архангелъ, другой — Кузьма-Дземьянъ, трецци — святой Моисей. Святой Моисей собирался въ путь въ дорогу зъ жалѣзнымъ бичомъ, тропой черной, дорогой торной. Устрѣтились съ имъ дзвѣнница дзѣў — наги, босы, растрепаны

---

1) По объясненію знахарки *попура* — это покойникъ, который *шалитъ*, т. е. является къ живымъ и мучитъ ихъ. Всѣ наши крестьяне вѣрятъ въ существованіе «*волоса*» и присутствіемъ его объясняютъ всѣ застарѣлыя или внезапныя, безъ видимой причины открывающіяся въ тѣлѣ раны. Волосъ, по ихъ мнѣнію, крошечный червякъ и прикидывается человѣку черезъ прикосновеніе кодуна или мертвеца. Р.

косы. Святый Моисей у ихъ спрашивасць: «Дзѣвы, дзѣвы! куды вы идзеце?» — По свѣту ходзимъ, косьци сушиць и сердце крушиць. Святый Моисей на нихъ разсердзіўся, хоцьў ихъ биць, колоць. Яны ўсѣ стали просиць: «Святый Моисей, ни би, ни коли!»

«Хто гэту молитву будзець знать и читаць, къ тому мы въ домъ не пойдземъ».

Зап. студентомъ Петерб. университета М. Г. Машурко.

44.

в) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Коли цебя, веснуха, болѣсць ёна такая, кликаць будзець; ёна поцница, цаловѣка соннаго зовець, меня звала: «Митрій, Митрій» слоўно во дзѣўка какая, такъ ты коли скажешь чаго, такъ ёна во какъ муциць табе будзець, ажно ноги въ табѣ подкосьца, и поцнець ёна табѣ трясцы и нутро твое ўсѣ расхлябаець. А ты сорви листь дубовый да обари да пей, а какъ ёна кликаць станець, ты вугаль красный на порогъ положи, ёна во какъ жара боицца, да глаза закрыўши, заговоръ говори, ёна и побѣжиць какъ и слыху не станець, ў другую хату пойдзець. А говори такъ:

«По первымъ, веснянка, а вторая ледзянка, а трецця листопадница, а цатвертая косцяница, пятая квактухка, шобштая поцница, сёммая смутница! откацись, отвались, отъ грудзеў и отъ бѣла цѣла, отъ буйной головы! ты дзѣўкой ня шляйся, на мяня ня зирайся, я ў хадѣ ляжу, на вуголь гляжу, какъ вўглу сгорѣць, такъ табѣ ў котлѣ кипѣць. Бягй ня зирайся, назадъ ня вертайся, ступай ў пни, ў колоды, ў гнилое болото, тамъ табѣ жиць, со мхоў воду пиць. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянина Поникольск. вол., дер. Межененка Дмитрія Шаркуна.

45.

ОТЪ РОЖИ.

Гродненской губерніи.

«Ты рожа, рожа! ты возросла и до цѣла грѣшнаго прышла; — хучей жа росьци, да расцвѣтай и звяўшы съ твару ¹⁾ пропадай».

Произнося эти слова, знахарь третъ пальцемъ по больному мѣсту и затѣмъ отворяетъ дверь хаты и плюнетъ 3 раза на землю.

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

46.

ЗАМОВЛЕНИЕ СКУЛЬ.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха, перекрестившись три раза передъ иконами, говоритъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шентати!» — Дунетъ три раза на скулу, а потомъ столько же долой (т. е. на полъ) и начнетъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шентати, щобъ яны ни пороли, ни кололи, ни бушевали!» Это она повторяетъ еще два раза. Затѣмъ взявъ перегорѣлый камень и проводивъ имъ три раза вокругъ скулы, бросаетъ его на полъ съ такою силой, что онъ разсыпается въ дребезги. Нашептываніе повгоряется три дня.

Зап. учителемъ народн. училища г. Батуринымъ.

47.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БОЛИ ВЪ КРЕСТѢ (УЦИНА).

Витебск. губ. и у., Королевск. вол.

Нужно ночью идти подъ овинъ, потереться тамъ подъ уголъ и говорить:

«Овинъ, овинъ! возьми мой уцинъ, отдай мнѣ моё здороўя». — Такимъ же образомъ повторять эти слова каждую ночь до тѣхъ поръ, пока не прекратится боль.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

---

1) лица.

48.

ОТЪ ПЕРЕПОЯ.

Минской губ. Рѣчицкаго уѣзда.

«Зъ оцдоўскою молитвою! маччыно порожденье, Господне благослоуныне! стану я залѣзнымъ стоўпомъ; обтынюся я залѣзнымъ тыномъ, обгороджуся я дробными звѣздами, освячуся яснымъ мѣсяцемъ, подперажуся красною зарюю, обрыюся небомъ зямлею. Прошу я *Марскихъ* (?), *Кіевскихъ* *Печерскихъ*, у Яна Красыцицеля: охрасыци душу (имя рекъ). На Ивановуй косыци не ходзи, Ивановуй косыци не ломи, Ивановуго сердца не томи. Я зъ духомъ, Богъ съ помощью. Люби-шь мене и духъ мой».

Зап. Н. Гр. Яцко.

49.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ЗМѢИ.

а) Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда.

Змія корпія, змія квірита! на што своихъ дзѣцей распусыцила? Пойду я къ Іисусу Христу. Христось возьмець острый мечъ, пойдзець твоихъ рубиць и сѣчь. — Человѣче Божій! нейдзи къ Іисусу Христу! я своихъ дзѣцей уйму и имъ жало замору (повторить три раза).

Зап. Н. Г. Яцко.

50.

б) Той же г., Бобруйск. у., м. Свислочь.

Во ймя Тца и Сына и Святого Духа. Аминь. Ёдзя святы Юры — Ягоры на небяси, на золотомъ кони, выстрѣжаѣя, выгражаѣя отъ ужа и ярыцы, отъ гада тарапея (видъ ужа). Выпусыци своё жало трусымъ пярómъ, рассыпся маковымъ зярнómъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Н. Новицкимъ. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.

51.

в) Смоленской губ., Порѣчск. у.

А если кого змѣй куснецъ, тую рану водой омый, а только на тую воду наговориць надать. «Во имя Отца и Сына и Св. Духа. Ныня́ небо было мѣнно¹⁾, а змѣя была желѣзна, на небѣ потускнѣло, на землѣ поцарнѣло, зѣила змѣя, зѣила яго, изъ подъ липова куста, раба (имя). Змѣи вы змѣи! вы всѣ моховыя, лѣсовыя, боровыя, ползущыя, лятуція, збирайцесь, злетайцесь, къ своему царю змѣиному *Суходыму*, а ёнъ васъ гониць жалѣзнымъ прутомъ къ самому Христу, что вы, не спросимшись, бросаецесь, кусаецесь, на цаловѣка кидаетесь. Вуймицесь, вуймицесь, въ землю пропаdziце и во вѣки вѣкоў. Аминь.

Отъ крестьянки Агаѣи Петровой.

52.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЗМѢЙ.

г) Той же губ., Бѣльск. у., Поникольской в., д. Майкова.

«Царь змѣиный Ирѣ,
И царица Ирѣца!
Лютыхъ своихъ змѣй унимай,
Лихо жало вынимай:
Первую змѣю дворовую,
Втору змѣю лѣсовую,
Подмѣжницу, корѣжницу,
Полевѣцу, водяницу.
Не будземъ унимаць.
Напусьциць на пѣбя
Самъ Господзь Богъ,
Самъ Илля Пророкъ
Тучу цѣмну, пелену огненну
И пожнецъ тя, поццнецъ тя

1) Мѣдное.

И по вѣтру разнесецъ ты;
И будзешъ унимаць,
Будзешъ сокращаць,
Будзешъ жиць, царіць,
Дзяцей выводзиць».

«Возьми банной воды, да наговори три раза до восхода сонца, наговори да жевлакъ припечи; какъ высохнець, такъ на ночи снаць».

Отъ крестьянина О. Якулёнка. Обѣ зап. С. П. Рачинской.

53.

д) Минской г., Бобруйск. у., м. Свислочи.

Вѣ ймя 'тца й Сына й Святого Духа. Аминь. Помолимся Господу Богу, Матеръ Божію просимъ на помощи. Царъ Семёнъ, возми жало до сибѣ, — не возмешъ до сибѣ, пойду до Господа Бога, до Духа Святого, до Кіеўскихъ Печерскихъ, до ўсѣхъ преподобныхъ. Вынусьци своё жало трусьимъ пяромъ, разсыни маковымъ зярномъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Николаемъ Новицкімъ. Сообщ. Е. О. Карскимъ.

54.

ж) Ковенской г., Новоалександр. у., м. Душты.

«Гадъ Яковъ, гадэпна Яковица! Гадъ, гадъ! возьми свой ядъ. А ня возмишъ свойва яду, я пойду на Кіянъ (Окіянъ) моря. На Кіяни мори ляжыгъ латырь камень. Я съ латыря камня возьму огню, съ питуна крове, выжгу вси мхи, вси болоты, вси крутыя беригі. Ня будзгъ вамъ ни пристанища, ни прибѣжыща. Вѣтка и млада марто, мая мѣсяца — во вѣки вѣкомъ».

Заговаривается этотъ заговоръ на водѣ. По воду въ колодезь нужно пдти самому шептуну, не останавливаясь и не оглядываясь назадъ. Черпать воду слѣдуетъ съ одного раза и наливши ее въ сосудъ, проговорить надъ нею, не переводя духу, означенный за-

говоръ, а затѣмъ трижды дунуть и плюнуть въ воду. Этой водою моютъ больное мѣсто и лицо паціента и даютъ ему ея немного испить.

Зап. учит. народн. училища г. Гайдукомъ.

55.

з) Смоленской губ. и уѣзда, с. Прудки.

Какъ только произойдетъ случай укушенія человѣка или скотины змѣею и какъ только прибѣгнутъ за помощію къ знахарю (что обыкновенно стараются дѣлать съ момента укушенія до захождения солнца), то онъ сейчасъ берется за дѣло слѣдующимъ образомъ: наливаетъ чашку воды, ставитъ ее на столъ, а иногда всыпаетъ въ эту чашку хлѣбныя зерна, куски печенаго хлѣба и произноситъ надъ этими предметами три раза къ ряду слѣдующія слова:

«Святыи Георгій (Юрій?) храбрый распущенъ по всей земли на звѣри, на змѣи, на гады лютые. Гадзина водзянная, земленая, слѣпни и вужи, змѣи и вужаки, ярица, переярица! отдайце и возмице свою жалосць и яросць (если скотина укушена, то говоритъ: у такой-то скопины, съ такой-то примѣтой, на примѣръ, у рыжей коровы; если-же человѣкъ укушенъ, то — у раба Божія такого-то). Если не отдадзице своей жалосьци и яросьци, то не будзець вамъ сбудзица ни подъ кустомъ, ни подъ листомъ, ни подъ корнями. Солнце и яркій мѣсяць не будуць вамъ свѣциць и не будзець принимаць васъ сыра маць земля».

Наговоренную воду даютъ больному пить, а если въ чашкѣ были зерна и хлѣбъ, то и съѣсть послѣдніе.

Зап. г. Некрасовымъ.

56.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ГАДОВЪ.

Могилевской губ.

На хлѣбѣ, или на водѣ наговаривать 3 раза.

Пусиха, Росиха, Сохва-Сорохва! Ты ярая гноява́я, гнилова́я,

колодная, болотная! узни́мъ *жсгало* свое! А не узни́мишъ, то пойду до Господа. Господъ Богъ, Иису́съ Хри́сто́съ прише́лецъ анге́ла-арханге́ла зъ ойстры́мъ мече́мъ. Ё́нъ ця́бе мече́мъ посто́чець, огнемъ подпече́ць и попелъ тво́й *разодме́ць*, зраза здуть отъ сябе.

Зап. М. Г. Машурко.

57.

ОТЪ УКУШЕНІЯ УЖА.

Минской г., Рѣчицк. у.

Ў чисту́мъ поли стои́ць игру́шка. Подъ игру́шкою стои́ць столи́къ; а на томъ столи́ку сто́яць кубки налива́ные, а за тымъ столи́комъ сядзи́ць ца́рь Давы́дъ. «Ца́рэ Давы́дзе! Ца́рэ Давы́дзе! Ца́рэ Давы́дзе! Сунима́й свою́ чэля́дзь чара́мовую, земле́ную, грязевую, меже́вую, подоро́жную, подплотную, домовую и вся́кую вся́кую» (три́жды).

Зап. Н. Гр. Яцко.

58.

ОТЪ БѢШЕНСТВА.

а) Ковенской г., Ново-Александровскаго у., м. Дукшты.

Одинъ изъ нижеслѣдующихъ заговоровъ пишется на хлѣбѣ или бумагѣ и дается проглотить укушенному бѣшенымъ животнымъ по три раза въ день въ теченіе трехъ дней. Послѣдній заговоръ считается болѣе дѣйствительнымъ, потому что «его можно читать съ 4-хъ сторонъ, отъ четырехъ вѣтровъ».

1. Аляронъ, Лидонъ, Калая, Филонъ, Студидонъ.
2. Шалаю, Лараю, Жалокъ, Ціонъ, Соцери, Перо, Ореператусъ.
3. Сатор
Арено
Тенет
Опера
Ротас

Сообщено учителемъ народнаго училища г. Гайдукомъ.

59.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БѢШЕНОЙ СОБАКИ.

б) Смоленской г., Бѣльскаго у., Поникольской в.

«Когда человѣка или собаку собака шальная укусиць, возьми кусокъ хлѣба, наговори, отведзи человѣка ў баню, ў самую то есьць жаркую, три дня сряду ўсѣ ў баню водзи, да пусьць парница, а самъ хлѣба дай яму ѣсьць, да ўсѣ наговаривай:

Господзи баслови! «Идзець Іисусъ Христосъ по пущи по дорогѣ съ своимъ со апостоломъ. И Христосъ Апостолъ вернися, на раба Василя оглянися, и шумъ и шаль въ головѣ и сердцѣ уймися, и рабъ Василій на свѣтъ здоровый явися. Аминь.

Отъ крестьянина О. Якуленка.

60.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛѢ.

Той же г., у. и волости, деревня Майкова.

«Когда ў первый разъ скоцину ў поле гоняющъ, ўстань рано, а у тый дзень скоцину не гони, когда солнце не играецъ, а тогда ў первый разъ гони, когда солнышко на зарѣ играць будзець, а какъ если замоложоваць (тучи заходятъ будутъ) будзець — ни гони, а какъ если ясно играць будзець, выйдзи на полянку *онна*, штобъ еще пшохъ (никого) не было. Возьми ты какое ни ёсь сцекóлушко, у ключевой воды три раза обмой, стань къ солнцу лицомъ, а корову *онну* постаў мордой къ солнцу, а сцекóлушко дзяржи напроціў солнца, штобъ ено ў немъ играло. Стань на колѣни, положи три поклона, а на колѣняхъ стой, сцекóлушко дзяржи и заговоръ говори, а потомъ ў томъ самомъ мѣсцѣ сцекóлушко зарой: ено будзець ляжаць ў зямлѣ, а скопинка здорова будзець и сыта. А заговаривай ты такъ:

«Красно солнце и ясѣнъ свѣтъ и со лунами ясными и со звѣздами цѣстыми и зъ зарями вогненными и зъ утреней росой и зъ вяцерней, и сушу и море осичаешь (освѣщаешь) и маць сыру

землю угрѣваешь и зъ весеннимъ щепломъ и зъ лѣтнимъ вогнемъ и угрѣй, упарь сыру землю, распусьци зялёну траву по лѣсамъ, по лугамъ, по канавамъ, по кустамъ. И сохрани ты моихъ милыхъ животоу отъ всякаго лиходзѣя! Даруй моимъ животамъ пицѣнье и ѣдзѣнье, покрой ихъ шолковой пеленой, окружи жалѣзнымъ тыномъ, а лиходзѣя убей вогненной стрѣлой, вогнемъ пламенѣмъ. — Идзице, матушки, ў чисто поле, ў зяленые луга! Тамъ вамъ ѣда — трава зялёна, тамъ вамъ пиццѣ — вода студзѣна. И угрѣй ихъ, красно солнце, а домоу привидзи, ясенъ мѣсяць. И соблюди ихъ, красно солнце, отъ лихого цаловѣка, отъ царя полевого, отъ царя водяного, отъ царя лѣсового, отъ яго дзѣтокъ царенягъ, штобы ёнъ короу домоу ня водзіў и царятъ молокомъ ня поіў; и сохрани ихъ отъ стрѣлы вогненной, отъ звѣря бягучаго, отъ гада ползучаго, отъ змѣи попилухи. Аминь.

Отъ крестьянина Матвѣя Егорова.

61.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЧЕМЕРА (БОЛѢЗНИ ЛОШАДЕЙ).

а) Тамъ же.

«Когда съ лошадыю болѣсьць сдзѣлаецца, чемерь называецца, и схващиць эта лошады вдругъ, такъ на землю и грянецъ, ты возьми дугу, три раза вокругъ лошады обведзи, да и скажи:

«Какъ этому суку дзереву на корню не бываць, отросткоу не пускаць, пщипамъ на немъ не саживаць, лисцѣямъ на немъ не шумливаць, такъ моему коно, Гаўрилѣ, больному не бываць, а по полю скакаць да земну траву топтаць. Аминь».

«Станешъ корову лѣчиць, назови *Анной*, а лошады Гаўрилой, а другимъ именемъ назовешъ, проку никакого не будзець».

Отъ крестьян. О. Якуленка. Всѣ три зап. С. Н. Рачинской.

62.

б) Той же губ. Смоленск. уѣзда.

«На небѣ мѣсяць царь, въ морѣ ракъ царь, а на землѣ волкъ царь. Какъ всѣмъ имъ вмѣстѣ не сходзица, такъ не быць и че-

мери (если человѣкъ; то у раба Божія такого-то если скотина, то у такой-то (примѣты шерсти) ни кишечной, ни жилой, ни поджилой, ни косяной, ни внутренней, ни кровяной, ни головной, ни шерстяной (если животины), ни волосяной (если человѣкъ)». Этотъ заговоръ знахарь произноситъ надъ водою, которую велитъ давать пить и животъ мочить животному или человѣку, подверженнымъ этой болѣзни.

Сообщ. г. Некрасовымъ.

63.

ЗАМОВЛЕНІЕ ЧЕРВЕЙ.

а) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха подойдя въ хлѣвѣ къ коровѣ, и смотря на рану, въ которой завелись черви, плюнетъ на нее три раза, перекрестится и говорить:

«Девить ня девить, восимъ ня восимъ, семъ ня семъ, шесть ня шесть, пять ня пять, чатыри ня чатыри, три ня три, два ня два, одинъ ня динъ». Потомъ снова: девять ня девять... Всего повторяется девять разъ. Въ заключеніе плюнетъ три раза.

Зап. учителемъ народнаго училища г. Батуринымъ.

64.

б) Минской губ., Игуменскаго уѣзда, сел. Микуличи.

«Ожаніўся чарвякъ зъ дзявяцую жонкамп. Изъ дзявяцп стало воспмъ, изъ восьмп — семъ, изъ сямп — шосьць, изъ шасьци — пяць, изъ пяцп — чатыры, изъ чатырохъ — тры, изъ трохъ — дзвѣ, изъ двохъ — одна, изъ ёдною — нп водного. Отсыпцяся черви до водного!»

Зап. воспит. Минской Духовной семинаріи А. Ральцевичъ.

65.

в) Той же губ., Слуцкаго уѣзда, Погостской волости.

Ийшоў Кузьма калпновымъ мостомъ и просидъ старшаго червяка: «выгоняй ты черве! Не сѣдзѣце ў гэтой ранѣ, не ѣжѣце

гэтого мяса, бо васъ будзе колоць и пороць, якъ тую бабу, што ў недзѣлю хлѣбъ пекла.

Зап. волостн. писаремъ С. Прозоровъ. Изъ сообщеній Минск. Статист. Комитета.

66.

КОГДА У КОРОВЪ МОЛОКО ПРОПАДАЕТЪ.

Смоленск. губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«У короў когда молоко пропадзецъ, ў Тройцу надыть сход-зиць на зарѣ ко ключу, да съ ключа бери 9 ложекъ воды, а 10 ложку взяўши по воду, пусьци ў ключъ-то назадъ. Сдѣлай это три раза, да усё говори. «Сополняйся, сополняйся вода ключева, а въ короўкахъ молоко». Заговориўши воду, тый водой у короў рога вымый да и хребтовую косьць и будзецъ молоко, а подмываць ихъ надыць 12 зорь.

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Зап. С. Н. Рачинской.

67.

ЗАГОВОРЪ НА СТРѢЛБѢ (ружьѣ).

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Наши крестьяне увѣрены, что искусные лѣсники, благодаря знанію особыхъ заговоровъ, могутъ стрѣлять безъ промаха, могутъ прострѣлить платокъ на шеѣ, не затронувъ шеи, или заговорить другому стрѣльцу ружье такъ, что послѣ выстрѣла дробь останется въ ружьѣ, или зарядъ не попадетъ въ цѣль, или на-оборотъ, весь будетъ попадать въ мелкую дичь, такъ что она будетъ никуда негодна. Чтобы не заговорили дрови, нужно ее держать во рту, когда заряжаешь ружье,—такъ совѣтуютъ опытные люди. Притомъ нужно знать противодѣйствующіе заговоры; ихъ же, къ сожалѣнію, раздобыть весьма трудно, такъ какъ на сей счетъ въ Бѣлоруссіи господствуетъ мнѣніе, что заговоръ, сообщенный другому лицу, теряетъ силу въ устахъ сообщившаго. Послѣ этого понятно, что вы мало найдете людей, готовыхъ подѣлиться своей тайной. Заговоръ сообщаютъ, главнымъ образомъ,

подъ конецъ жизни, да и то людямъ близкимъ: сыновьямъ, дочерямъ или другимъ родственникамъ и избраннымъ, постороннему же челоуѣку очень рѣдко. Приводимъ одинъ изъ заговоровъ на стрѣльбу ¹⁾).

«На спнимъ мори, на бережочку, на жоўтымъ плясочку, стоиць дубъ зялёный, къ зямлѣ нахилёный. А зъ того дуба якъ узнималися шуры да буры, вѣтры кавуры ²⁾, якъ наносили глушцоў (глухарей), цидерекъ, гусей и вутокъ, молаго птаства, якъ цемной хмары, якъ нагонили лисицъ и зайцоў, лосей и дзикоў (кабановъ) — мнѣ на потребу (или: сколько мнѣ треба). Ой ляцице пташки и шѣрыя вутки ко мнѣ, стрѣльцу — молайцу. Бажице, лисицы и шѣрыя зайцы, на мою стрѣльбу. А моя стрѣльба ручёная, вученая, кабъ маху не давала, ўсякою живёло ³⁾ на мѣсьци клала.

Сообщ. А. Е. Богдановичъ.

68.

Смоленской губерніи, Бѣльскаго уѣзда.

Коли охотникъ поставиў ловушку въ лѣсу и звѣрь вѣтнес понаў, ёнъ прежде чѣмъ звѣря браць, долженъ заговоръ сказаць, а то самъ свое счасіця сглазиць.

ЗАГОВОРЪ.

«Какъ этому дзереу на корнѣ не стоиць, отросткоў не пускаць, такъ мопмъ звѣрямъ нікому не урекаць. Лѣсъ дремучій, звѣрь бѣгучій! Звѣрь пробѣгаў, по моего слѣда не выдаў, а я добрый молодзецъ на него напаў, а лѣсу честному и лѣсному хозяину поклонъ отдаваў и подаркомъ его надзѣляў: хлѣбомъ да солью, да коленкорову рубаху, да шоўковую подпояску.

Зап. С. П. Рачинской отъ крест. О. Андреева.

1) Приведенный заговоръ, какъ и нѣкоторые другіе, мы записали въ м. Холопеничахъ отъ родственниковъ и близкихъ намъ людей. Этотъ заговоръ произносится охотникомъ при входѣ въ лѣсъ, чтобы тинула дичь. Б.

2) Бѣлоруссы незнають смысла этого слова, — по крайней мѣрѣ тѣ, къ которымъ я обращался за толкованіемъ. Б. 3) животное.

69.

КАКЪ СВАДЬБУ РАЗСТРОИТЬ.

Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол.

«Если свадьбу испортить надо, знахарь возьмець волосъ ў вдоўца, у вдовы, да у бабы гулящей, а еще луцинку, аль гнилушку у сухого древа, а еще отъ рубахи отъ бабы бездѣтной оторвець и ўси эти волосы ўвернець ў тряпку, на болото снесець и скажець:

«Шелки мурины, 12 присухъ, 12 педугъ! Вамъ поклонъ, вамъ пашенишій (пшеничный) пироги!» И кинетъ ёнъ ў болото пирогъ и луцинку зъ тряпкой и зъ волосомъ коло берега и попель положиць на ўсю ночь. А на вутро до сонца вынець, унесець. А какъ будуще у ворага свадьбу строиць, ёнъ подойдетъ, какъ молодые на крыльцо выдучъ, а ёнъ прямо ў ноги имъ подбросиць и кажець:

Попъ солучіў, а я разлучіў,
Попъ съ Христомъ, а я съ хвостомъ,
Попу уходзиць, а намъ тутъ жиць,
Какъ сухой рябины лисцевъ не пускаць,
Такъ табѣ дзѣцей не рожаць;
Какъ зимой лѣту не быць,
Такъ вамъ у мѣсцѣ не жиць.

Испорциць ёнъ свадьбу. Онно (одно) спасенье: на богомолье идзи.

Отъ молодой крестьянки.

70.

ЗАГОВОРЪ КАКЪ СВАДЬБУ УКРѢПИТЬ, ЧТОБЫ ЗЛЫЕ ЛЮДИ НЕ РАЗСТРОИЛИ.

Тамъ же.

«На свадьбу лиходзѣи ўсегда заряцца и ены ўсякую свадьбу разведуць, ну меня и просяць: «Подзь, бабынька, на помогу!» А

помогатыя завсегда въ меня ёсь. Когда гроза бываецъ и ў древо быць, то ў тымъ древѣ стрѣлка бываецъ отъ грозы и церезъ три года та стрѣлка выходзиць, — ена такая махонькая, какъ во камышъ какой, — а надо примѣцаць: какое древо грозой небесной побито, у тово древо циразь три года стрѣлка упадзець, — во такъ на троўкѣ ляжиць. А лиходзѣи знаюць, ены съ той стрѣлкой дзѣль понадзѣлаюць, и я знаю, ўсё ходзила, нашла. *Оннá* (одна) у меня ёсь, я никому не отдамъ, а ёсь у меня другое древо на примѣцѣ, яму во трецій годъ попоў: я ўсе гляжу, какъ найду, табѣ дамъ. Вотъ если какую свадьбу закрѣпиць надо, я пойду ў ту избу, а стрѣлку за пазуху дзержу. Какъ этго женихъ, аль невѣста отвѣрнеца, а я ў рукѣ стрѣлку дзяржу да ихъ и обвяду, — ены и ни цуюць, а топеръ ихъ и не разведзешъ. Да потомъ воду нашепчу, стрѣлку въ ее положу, ена полежиць, я выну, ены воду выпьюць, а я заговоръ скажу и крѣико будзець.

«Иванъ великій войнъ! не бопись ты ни лиходзѣя, ни супостата, помоги рабу Василю и рабѣ Матренѣ, штобы ёны по-вѣнцались ни на муку, ни на горе, ни ў лихой цась, а ў добрый цась, на радосьць, на веселье, и штобы не боялись ены ни колдуноў, ни колдуницъ, ни ерецикоў, ни ерециць, и сожги колдуноў, сожги *колдуницъ*, каменной стрѣлой, вогнемъ небеснымъ, штобы сны ни бросались, ни кидались, на свадьбку ни зирались. Ты Св. Лука-Демьянъ! отлучи ихъ отъ свѣта бѣлаго, а раба Василя, рабу Матрену солучи ў водно мѣсто. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки Арины Максимовой.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

ДУХОВНЫЕ СТИХИ, ВИРШИ РЕЛИГИОЗНО-ПРАВСТВЕННОГО СОДЕРЖАНІЯ,
МОЛИТВЫ.

Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ. ¹⁾

а) Минской губ.

Духовные стихи бѣлоруссы называютъ «пѣснями старѣцкими», потому, что ихъ поютъ преимущественно «старцы», особаго рода нищіе, такъ что говоря о духовныхъ стихахъ, нельзя обойти молчаніемъ ихъ пѣвцовъ, хранителей и, пожалуй, творцовъ.

Нашъ деревенскій нищій вовсе не то, что городской попрошайка, ведущій перѣдко пьяную и развратную жизнь. Есть, конечно, и въ деревнѣ нищіе дурной нравственности, но такихъ, сравнительно, меньше, чѣмъ въ городѣ; такихъ нищихъ бѣлоруссы презираютъ, считаютъ ихъ недостойными своего званія и рѣдко даютъ имъ мпlostыню. «Якій ты старецъ», перѣдко приходится слышать упреки какого-нибудь бѣлорусса, возмущеннаго дурнымъ поведеніемъ нищаго; «коли ты горѣлку, якъ воду,

---

1) Пока большая часть матеріаловъ этого отдѣла, приготовленная къ печати уже лѣтъ 8 тому назадъ, покоилась, помимо моей воли, въ моемъ портфелѣ, изрѣдка только пополняясь нѣкоторыми новыми данными, литература нашего предмета успѣла обогатиться цѣлымъ рядомъ весьма цѣнныхъ для науки вкладовъ гг. Романова, Никифоровскаго и Грузинскаго (обстоятельные заглавія ихъ трудовъ будутъ указаны въ своемъ мѣстѣ при цитатахъ). На предлагаемый же нами здѣсь весь третій отдѣлъ настоящаго сборника мы смотримъ только какъ на послѣднее дополненіе къ трудамъ вышеназванныхъ достопочтенныхъ, въ данномъ случаѣ — предшественниковъ нашихъ, болѣе насъ счастливыхъ. Тѣмъ не менѣе позволяемъ себѣ думать, что и это дополненіе окажется не совсѣмъ лишнимъ для будущихъ изслѣдователей въ области бѣлорусскаго духовнаго стиха. III.

пѣшь» и проч. Иначе относятся къ нищему, который «соблюдаетъ» свое званіе: такихъ уважаютъ. Такіе нищіе—нужные въ деревнѣ люди; ихъ молитвы считаются особенно спасительными; безъ нихъ не обойдется ни одинъ поминальный день¹⁾, потому что, по воззрѣніямъ бѣлоруссовъ, то, что мы даемъ нищему, получимъ то-же въ загробной жизни или мы сами или наши умершіе родственники. Кромѣ того, на «дзяды» нищіе поминаютъ покойниковъ. Становится нищій поминальщикъ предъ иконами; хозяинъ или хозяйка подсказываютъ ему имена своихъ умершихъ родственниковъ, а онъ, о каждомъ изъ нихъ, произноситъ слѣдующее помянаніе: «душу (имя рекъ), Бога, помяни» и въ заключеніе произноситъ общую поминальную молитву. Если въ поминальный день нищій минуетъ чей-нибудь домъ, то его, нищаго, возвращаютъ, просятъ зайти, иногда посылаютъ за нимъ на домъ.—Нищіе дѣлятся или, вѣрнѣе, дѣлились на старцѣвъ и убогихъ. Различіе между ними слѣдующее: убогій — это, въ большинствѣ случаевъ, калѣка, увѣчный и при томъ бѣднякъ, а старецъ можетъ и не быть калѣкой (однако между ними довольно часто встрѣчаются слѣпые); онъ можетъ быть человѣкомъ даже съ нѣкоторымъ достаткомъ и это не ставится ему въ осужденіе, если онъ, имѣя скромный достатокъ, собираетъ милостыню. Старцы — это носители религіозныхъ преданій бѣлоруссовъ. Эти люди на столько обезсиленные годами и житейскими невзгодами, что не въ состояніи вести хозяйство, если оно есть, работать на себя, кормиться собственнымъ трудомъ. Они ходятъ на поклоненіе мѣстнымъ святынямъ, а иногда и отдаленнымъ, но особенно чтимымъ въ Бѣлоруссіи, напримѣръ: въ Кіевъ, «Почаевъ», въ Вильну къ Остробрамской иконѣ Богоматери; посѣщаютъ сельскіе «жермаши»²⁾, устраиваемыя въ дни храмовыхъ праздниковъ, и, по окон-

---

1) Къ этому (на основаніи имѣющихся у насъ въ рукахъ данныхъ) мы должны прибавить, что въ очень недавнее время, въ иныхъ мѣстахъ Бѣлоруссіи, за неимѣніемъ тамъ грамотныхъ людей нищіе старцы приглашались пѣть свои пѣсни и читать свои молитвы, вмѣсто псалтири, и надъ покойникомъ, пока онъ находился въ домѣ. III.

2) т. е. ярмарки.

чаніи богослуженія, распѣвають на базарной площади, гдѣ много народа, религіозныя пѣсни, собирая подаяніе. Ходятъ они и по домамъ, поютъ свои пѣсни, рассказываютъ легенды. Ихъ иногда приглашаютъ «ў бесѣду», т. е. на угощеніе, особенно на «Микольщину»—это маленькое пиршество, устраиваемое какимъ нибудь зажиточнымъ хозяиномъ въ честь Св. Николая, весной или осенью, въ день, когда празднуется память этого святого, въ благодарность за хорошій урожай, уже собранный или еще ожидаемый или для умиловленія святого и испрошенія обилія плодовъ земныхъ. На Микольщинахъ старцы занимаютъ почетныя мѣста. Они знаютъ молитвы, исцѣляющія недуги, «порчу», «суроцы» и проч.

Къ сожалѣнію для этнографіи типъ старца почти совершенно исчезъ въ Бѣлоруссіи и замѣнился обыкновеннымъ нищимъ; старцы унесли съ собою въ могилу много интереснаго и цѣннаго для этнографіи. Такъ напримѣръ теперь въ Бѣлоруссіи нигдѣ не услышишь историческихъ пѣсенъ, а онѣ были и намъ въ дѣтствѣ приходилось слышать, какъ старецъ пѣлъ стихи про Бориса и Глѣба, про князя Михайлу, про царицу Алену.

Въ былыя времена, по рассказамъ стариковъ, старцы соединялись въ небольшія нищенскія артели, содержали на общія средства лошадь съ телѣгой, а иногда и двѣ и три, и разъѣзжали по деревнямъ распѣвать духовные стихи, рассказывать легенды, повѣствовать о видѣнномъ во время путешествія по святымъ мѣстамъ и собирать подаяніе. Все собранное дѣлили поровну. Если между старцами были слѣпцы, то эти нанимали для себя «повадыроў» за особую плату и прокормленіе. Повадырь въ дѣлежѣ подаянія не участвовалъ. Артель то разъѣзжалась и расходилась по разнымъ мѣстамъ, то вновь сходилась въ условленныхъ пунктахъ. Старцы имѣли свой особый языкъ, иѣчто въ родѣ языка русскихъ офеней¹⁾. Особенно много было староцѣвъ въ Сѣнноскомъ

---

1) Довольно подробный словарь этого языка, существующаго, какъ оказывается и доселѣ въ Минской и Могилевской губерніяхъ, читатель найдетъ

уѣздѣ, Могилевской губ., но были они и въ другихъ мѣстностяхъ Бѣлоруссіи. Пѣли они подѣ аккомпаниментъ лиры. Это особый струнный инструментъ, сохранившійся и до сихъ поръ въ Бобруйскомъ уѣздѣ. По формѣ лира напоминаетъ скрипку, только гораздо больше ея. Лира дѣлается изъ еловаго дерева, съ вырѣзами на верхней доскѣ. Въ средину ящика лиры вдѣлана особая ось съ колесцомъ изъ кленоваго дерева, гладко ооточенномъ по окружности. Къ ящику съ одного конца приклеивается ручка съ клавишами и колышками для натягиванія струнъ, а съ другого выдвигается вершка на два ось, къ которой придѣлана ручка для вращенія колесца. Чрезъ окружность колесца протянуты три струны. Лира привѣшивается съ праваго бока, немного выше бедра. Посредствомъ ручки вращается колесцо; оно задѣваетъ струны и заставляетъ ихъ звучать. Одновременно лѣвой рукой пѣвецъ ударяетъ по клавишамъ, которыя отъ удара падаютъ на струны и тянется мелодія чрезвычайно своеобразная, заунывная, неблагозвучная¹⁾. Если пѣвцовъ нѣсколько, то они поютъ хоромъ, но всегда въ унисонъ.

По своему происхожденію Бѣлорусскіе духовные стихи распадаются на четыре группы. Одни изъ нихъ заимствованы у старовѣровъ, живущихъ издавна въ Бѣлоруссіи; эти стихи хотя и сохранили многія особенности своего великорусскаго склада, но болѣе или менѣе, такъ сказать, *облоружены*; таковы напримѣръ: «Сонъ Пресвятыя Богородицы», «Протекала рѣка отъ Иисуса Христа». Другіе главнымъ образомъ распространены въ средѣ бѣлоруссовъ-католиковъ, дворовыхъ людей польскихъ помѣщиковъ и такъ называемой «шѣрачковой шляхты». Въ стихахъ этого рода почти половина

въ весьма любопытной статьѣ г. Е. Романова: «Очеркъ быта нищихъ Могилевской губерніи и ихъ условный языкъ («любецкій лементъ», помѣщен. въ 4-й кн. «Этногр. Обзорніе» за 1890 г., стр. 126—145. III.

1) Отличный рисунокъ лиры и болѣе подробное ея описаніе см. въ ст. г. А. Е. Грузинскаго: «Изъ этнографическихъ наблюденій въ Рѣчицкомъ уѣздѣ Минской губерніи» въ 4-й кн. «Этнографическаго Обзорнія» за 1891 г., стр. 155—156 и прилож. къ нимъ. III.

словъ польскаго происхожденія, хотя, конечно, искалѣченныхъ въ бѢлорусскомъ произношеніи. Таковы напримѣръ: «Шли три паненки Христа шукаѣи». Третья группа: стихи церковниковъ,—переполненные славянскими выраженіями; это самые непопулярные стихи: въ народную массу они почти не проникаютъ и держатся только въ средѣ церковныхъ причетниковъ и пономарей. Они ихъ распѣваютъ, когда ѣздятъ «Христа славить», «по колядѣ», «по осеникѣ» и проч.; даже и въ средѣ причта они извѣстны главнымъ образомъ въ Витебской губерніи, а въ другихъ мѣстностяхъ встрѣчаются очень рѣдко. Таковы: «Днесъ Христось раждается», «Вопль бысть зѣло велій въ предрайстей странѣ» и многіе другіе. И не потому они не распространяются въ народѣ, чтобы были въ какомъ-либо отношеніи хуже бѢлорусскихъ стиховъ того-же рода, а потому, что славянской языкъ мало понятенъ бѢлоруссамъ и плохо запоминается ими. Четвертая группа, самая распространенная, состоитъ изъ стиховъ, обращающихся преимущественно среди православныхъ бѢлоруссовъ или бывшихъ униатовъ. Если эти стихи и заимствованы, то до такой степени передѣланы, что совершенно стерлись, по крайней мѣрѣ съ вѣшной стороны, слѣды ихъ происхожденія. Ихъ то главнымъ образомъ и распѣваютъ нищие. Обыкновенные крестьяне, какъ мы уже замѣтили выше, поютъ духовные стихи рѣдко, во-первыхъ потому, что вообще мужчины бѢлоруссы поютъ мало, а если и поютъ, то только въ веселый часъ, подъ пѣвную руку, а въ такомъ настроеніи пѣть духовныя пѣсни дѣло неподходящее; точно также женщины и дѣвушки болѣе склонны пѣть пѣсни другаго рода; во вторыхъ потому, что напѣвы этихъ пѣсенъ даже и бѢлоруссамъ, которыхъ мелодія очень первобытна и груба, считаютъ слишкомъ заунывными и некрасивыми. «Пяющъ, якъ старцы» обыкновенно замѣчаютъ бѢлоруссы по поводу нескладнаго и неблагозвучнаго пѣнія.

Сообщ. А. Е. Богдановичемъ.

б) Гродненской губ.

Въ Гродненской губерніи старцевъ-нищихъ не особенно много въ сравненіи съ другими губерніями, тѣмъ болѣе слѣпцовъ, но гдѣ таковыя существуютъ, то въ будніе дни они рѣдко ходятъ *жабровать*, т. е. побираться, просить милостыни именемъ Христовымъ ¹⁾. Но *жабраки* ходятъ преимущественно по домамъ на *дзяды*, въ Рождественскіе праздники, на новый годъ, на «Тры Королѣ» (т. е. въ день Богоявленія Господня — 6-го января), на Св. Пасху и въ особенности на *фесты* ²⁾. Нищіе старцы-жабраки, здоровые, ходятъ жабровать по одиночкѣ и общей связи между ними нѣтъ, какъ нѣтъ общей связи и между нищими слѣпцами. Только по окончаніи *фестовъ* они всѣ собираются вмѣстѣ, гдѣ либо въ лѣсу при дорогѣ, или въ кустарникѣ, а въ крайнемъ случаѣ, во ржи или пшеницѣ, гдѣ, съ запасами водки и закуски, садятся въ кружокъ и пируютъ, распѣвая, довольно чинно, покуда не опьянѣютъ, святыя пѣсни. Но когда отъ обильныхъ возліаній хмѣль отуманитъ ихъ головы, у нихъ пойдутъ пѣсни совсѣмъ другого сорта, часто весьма нецензурныя, сопровождаемыя пляскою. Толкуютъ о выручкѣ, восхваляютъ и превозносятъ тѣхъ изъ своихъ слушателей, которые щедро ихъ вознаградили за пѣсни, и наоборотъ осыпаютъ порицаніями и всякими нелегкими желаніями и проклятіями тѣхъ изъ нихъ, которые, по состоянію своему, могли бы дать больше, а дали весьма мало. Особливо достается отъ нихъ тѣмъ состоятельнымъ слушателямъ, отъ которыхъ ничего не получали: «Капъ ему Бохъ ничòго добраго не даў! Капъ ему Бохъ не помохъ ни ўніўцы, ни ў живинцы! Капъ его лихая доля споткала, якъ насъ на старосьць! Таки, падло, богатырь и ничòго не даў! Гэто жарты», и т. п.

1) Крестьяне Гродн. и Виленск. нищихъ называютъ жабраками.

2) *Фестъ* (хвестъ) значитъ мѣстный храмовой праздникъ, церковное торжество въ честь того святого, имени котораго посвящена церковь или костелъ. На *фестахъ*, обыкновенно, *кермашей* (ярмарковъ) не бываетъ, чѣмъ они существенно и отличаются отъ послѣднихъ. Но случается, что *кермаше* въ иныхъ мѣстахъ совпадаетъ въ одинъ день съ *фестомъ*. К.

Мнѣ въ 1860 году, на обратномъ пути изъ Рожаного Стока, случилось быть свидѣтелемъ слѣдующей сцены: въ 100 саж. отъ дороги, въ опушкѣ лѣса слышу я громкій разговоръ, смѣхъ и т. п. Подхожу ближе и вижу толпу нищихъ, распивающихъ по очереди водку и величающихъ при этомъ другъ друга маршалками, судьями, *справниками*, *ассесорами* и т. д. Когда я, при случаѣ, сообщилъ этотъ, не мало удивившій меня курьезный фактъ своему хорошему знакомому, управляющему имѣніями графа Станислава Валицкаго, г. Н. Дудзинскому, то онъ, съ своей стороны рассказалъ мнѣ слѣдующее: «Проѣзжая разъ верхомъ по опушкѣ лѣса, я наткнулся на банду нищихъ около 20 человѣкъ, которые, пируя, провозглашали тосты за разныхъ графовъ, князей, президентовъ, маршалковъ и т. п. А какъ это происходило на землѣ моего довѣрителя, то я слѣзъ съ лошади и привязавши ее къ дереву, отправился, изъ любопытства, посмотрѣть: что это за собраніе такое въ лѣсу? Оказалось слѣдующее: человѣкъ 20 нищихъ, въ томъ числѣ около 6 бабъ, распиваютъ водку, закусываютъ, а двое изъ нихъ играютъ на скрипкахъ, и при выпивкахъ провозглашаютъ тосты въ честь разныхъ графовъ, князей, маршалковъ и т. п. Я подошелъ къ нищимъ и говорю: «За какихъ вы вельможъ провозглашаете тосты?» Вдругъ одинъ изъ нищихъ, болѣе другихъ бойкій и смѣлый, Осипъ Савицкій, подходитъ ко мнѣ и, снявъ шапку, говоритъ: «Панъ добродѣй! такъ якъ насъ нихто не шануе, не зважае, а тѣолько жабраками величае, то мы хоць сами сабе дзисейшій дзень пошануемъ. Вельможный пане ронца! Хоць на гэтумъ свѣцѣ есьць и много паноў, разныхъ князоў, грапоў, маршалкоў и прыздэнтаў, ены заслужили славу и гоноры отъ королёў за своё богацтво, але Бохъ ласкавы адзінъ тѣолько вѣдае, ци ены на томъ свѣцѣ по смерци будуць граповаць да пановаць, бо и ў Ванели¹⁾ свентей сказано, што на томъ свѣцѣ по смерци одны жабраке тѣолько будуць пановаць, бо енэ на гэтомъ свѣцѣ церпяць вельку

---

1) т. е. Евангеліи.

недзугу¹⁾ да бѣдноту, то мы думаемъ, што не есьць великимъ грѣхомъ, коли себе сами звеличаемъ». Затѣмъ онъ взялъ въ руки чарку водки и произнесъ слѣдующій тостъ: «За здоровье пана маршалка Ёзыба Калабыша (фамилія нищаго, къ которому была обращена рѣчь). Дай Божа, пане маршалку, пане Калабыше, за рокъ дочакаці при лѣпшихъ подѣхахъ и пожиткахъ.» Калабышъ въ свою очередь налилъ чарку и поднявши ее, сказалъ: «Дзяку, братко, пане сендзе, за добро жиченье. Дай Пανε Божа, капъ мы за рокъ дочакали, одзинъ другого виншовали и капъ еще большіе пугарэ²⁾ выпивали» и т. д. «Я» заключилъ свой разсказъ г. Дудзинскій «покачалъ только головою и ушелъ».

Подъ вліяніемъ хмѣля нищіе въ подобныхъ случаяхъ сватаютъ себѣ невѣсть, сговариваются: гдѣ, когда сойтиться на *фесты*. Когда же къ условленному времени и мѣсту они соберутся, то всѣ садятся въ кружокъ на землю, потчуютъ другъ друга чѣмъ кто можетъ изъ принесенныхъ съѣстныхъ запасовъ, предлагаютъ одинъ другому помолиться за своего татку или свою матку, если они въ живыхъ, а если они уже умерли, то говорятъ: «Скажи, братко, тры *«Здоровья Марыя»* за такихъ то», послѣ чего становятся на колѣни и молятся за живыхъ и умершихъ. По окончаніи молитвъ начинается братская трапеза съ тостами, шутками, танцами, пѣснями и проч., по вышеописанному.

Нищіе же слѣпцы собираются на фесты всегда партіями, большей частью человекъ въ 5 или 6, садятся на землю въ кружокъ, по срединѣ котораго ставятъ скарбницу, т. е. кружку жестяную, запертую на замочекъ и подъ акомпаниментъ скрипки (своего же брата скрипача доморощенного) начинаютъ распѣвать свои набожныя пѣсни. Около поющихъ мало по малу собирается кружокъ внимательныхъ слушателей, изъ которыхъ каждый бросаетъ имъ въ скарбницу малую толику денегъ, по силѣ своихъ средствъ: кто копѣйку, кто грошъ, кто и 5 коп.

1) Съ польскаго: *«nędza»* — бѣда, бѣдность, бѣдствіе, нищета, убожество, скудость». Словарь польско-россійскій. Варшава. Типографія Глюксберга. 1843.

2) рюмка, или чара.

и т. д., а иные жертвуютъ кусками хлѣба, сыра, булки, или яйцами, баранками и т. п. Этого рода предметы нищіе кладутъ въ торбы. Мнѣ случалось видѣть въ селѣ Лашѣ (Гродн. уѣзда) одного слѣпаго нищаго, ходившаго на свой промыселъ съ какимъ-то музыкальнымъ инструментомъ особаго устройства, на подобіе колесной колодки (въ которую вбиваютъ шпицы), только немного подлиннѣе ¹⁾. Въ этомъ инструментѣ было нѣсколько клавишей и колыба. Вотъ этотъ то слѣпѣцъ-нищій на *фестѣ*, въ день св. Николая, распѣвая разнаго рода святыя пѣсни, разумѣется, польскія, правой рукой вертѣлъ колыбу, а лѣвой игралъ на клавишахъ, чѣмъ и обратилъ на себя вниманіе всей публики, которая давала ему въ 20 разъ болѣе, чѣмъ другимъ нищимъ. Онъ ходилъ совершенно отдѣльно отъ другихъ, одинъ, только съ дѣвочкой лѣтъ 12-ти или немного болѣе, повидимому дочкой или родственницей, которая служила ему повадыремъ. Этой дѣвочкѣ приходилось черезъ каждые два часа носить сборы подаенія (исключая денегъ) на квартиру, находившуюся по близости. Сборы эти оказались въ такомъ количествѣ, что когда на другой день моему нищему пришлось подняться въ дальнѣйшій путь, то они не могли умѣститься на одной подводѣ.

Кромѣ обычныхъ своихъ духовныхъ стиховъ нищіе на фестахъ распѣваютъ еще любимыя пѣсни своей фантазіи, въ родѣ той, которую мнѣ приходилось слышать въ 1856 г. въ м. Индурѣ, около костела. Вотъ эта пѣсня:

Даль Бохъ косцѣль мураваны, але не паглованы²⁾,
 Даль Бохъ олтарь дзираваны, але не фарнированы,
 Даль Бохъ хоронги³⁾ сукенны да полотнѣны,
 Але не аксамитны да не одвабны⁴⁾,
 Даль Бохъ лежаць крыжѣ на олтаряхъ мѣдзяны дасталеваы,
 Але не золотые, ани серебраы,

---

1) ср. выше, стр. 564. 2) каменный, но не кирпичный. 3) хоругви. 4) но не бархатныя и не шелковыя.

Даль Бохъ ўсѣ образы малеваны,
 Але не золотые и не сребраны
 Ой Матка Боска и ушистки свенты!
 Мы ўсѣ забраны; ой Езу, Езу, змилуйся надъ нами!

Въ это время проходившій мимо настоятель костела, Корсакъ, сдѣлалъ строжайшій выговоръ нищимъ за безобразную ихъ пѣснь — и ушелъ въ косцель. Замѣтивши отсутствіе строгаго ксендза, нищій пѣвецъ затянулъ слѣдующую пѣснь:

Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы,
 Ой якъ ёнъ виси до горé ногами, —
 Ой Езу, Езу, змилуйса надъ нами!
 Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
 Ой якъ ёнъ виси, ренце спущоны,
 Ой Езу, Езу, не бондзь засмуцоны.
 Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
 Ой якъ ёнъ виси-глова до змли спущона.
 О Матка Боска, бондзь благословёна.

Многіе изъ нищихъ - слѣпцовъ занимаются и ремеслами: плетутъ корзины, полукошки къ телѣгамъ, вяжутъ веревки, дѣлаютъ деревянные ложки, миски и т. п., копаютъ могилы для умершихъ, а иные изъ нихъ играютъ на скрипкахъ во время *фестовъ*, на свадьбахъ. Крестьяне такимъ музыкантамъ отдаютъ преимущество предъ другими. Въ подобныхъ случаяхъ они говорятъ: «Треба пошукаць *музыку*, якого кӯольвѣкъ сляпѣго, капъ пограў на весельѣ, то, кажа, будзе щастливая жицьце молодыхъ, якъ пограя жабракъ сляпы.»

Слѣпѣго нищаго, хотя и 30 лѣтняго, даже и младшаго возраста, всегда обыкновенно крестьяне называютъ «дзѣдомъ сляпымъ» и ему вездѣ отдаютъ предпочтеніе предъ нищими зрячими. Такъ напр. если къ крестьянину придутъ въ одинъ день, положимъ, 3 человекъ нищихъ зрячихъ и 5 нищихъ слѣпцовъ, то зачастую первымъ откажутъ въ подавниці, послѣднимъ

же—никогда. И даже если хлѣба дома не окажется, то у сосѣда займутъ и слѣпцамъ передадутъ, но отказать—никогда не откажутъ. Мнѣ случалось въ селѣ Коптѣвкѣ (Гродн. у., въ 12 верстахъ отъ Гродна) быть очевидцемъ слѣдующей сцены: Приходить въ свою хату съ работы на господскомъ дворѣ крестьянинъ помѣщицы Валицкой, Андрей Бычокъ, а жена ему и говоритъ: «ниняка (сегодня) быў у насъ жабракъ слѣпый, але я ему, бѣднянъкому, нічо́го не дала, бо хлѣба нема ни кусочка и ни одной бульбочки.» Вдругъ мой крестьянинъ Бычокъ поднимаетъ *осниско* (кнутъ, которымъ воловъ погоняють) и давай стебать свою жену, приговаривая: «Лѣпшъ ты сама нічого не їшъ, дзѣцямъ и мнѣ не давай, а слѣпому жабракеви тре ¹⁾ было даць, хоць позенчиць. Ци ты вѣдаешъ, падло, што якъ не дасі слѣпому, то табѣ самой *земкачи* ²⁾ выпрэ». Изъ этого случая видно какимъ почетомъ пользуется въ Гродн. губ. слѣпой нищій. Тоже самое я замѣчаю теперь и въ Ковенской губерніи ³⁾.

У крестьянина бѣлорусса тѣ только старцы нищіе-слѣпцы въ особомъ почетѣ, которые знаютъ молитвы и пѣсни не изъ кантычекъ или молитвенниковъ, а такъ сказать собственнаго издѣлья. По уходѣ такихъ старцевъ крестьяне обыкновенно говорятъ: «Отъ коли сиѣваў, такъ спѣваў!» или: «якъ хорошѣ дзѣдъ пацыры ⁴⁾ говорыў! Гэдакихъ пацыроў рѣдко чуці».

Мнѣ никогда не случалось сравнивать старѣцкіе стихи съ тѣми, которые напечатаны въ старыхъ кантычкахъ, но я знаю, что тѣ изъ распѣваемыхъ старцами стихи, которые болѣе по сердцу неграмотнымъ крестьянамъ, почти ни малѣйшаго сходства не имѣютъ съ тѣми пѣснями, которыя напечатаны въ костельныхъ кантычкахъ, такъ какъ я отчасти знакомъ и съ ними. До 1863 года всѣ духовные стихи пѣвались старцами и вообще людьми умѣлыми въ косте-

---

1) сокращен. отъ треба. 2) глаза. 3) Почтенный И. О. Карскій въ настоящее время служить псаломщикомъ въ м. Цитовянахъ Россіенскаго уѣзда Гродн. губ. III. 4) Молитвы; въ друг. мѣст. Бѣлоруссіи въ един. ч. *па́церы*, искажен. отъ лат.: *Pater noster* молитва Господня (Отче нашъ), а потомъ молитва вообще. См. слов. Носовича. III.

лахъ и церквахъ преимущественно по польски, хотя съ искаженіемъ нѣкоторыхъ словъ. Исключительно же на бѣлорусскомъ нарѣчій пѣлись и поются лишь тѣ стихи, которые крестьяне считаютъ своимъ доморожденнымъ произведеніемъ. На *хоўтурахъ* или на «прикладзинахъ», т. е. когда ставятъ крестъ на могилѣ недавно умершихъ, въ домѣ покойника поютъ обыкновенно польскія священныя пѣсни въ продолженіе ночи, хотя бы здѣсь присутствовалъ и священникъ, но если, что нерѣдко случалось, родственники и близкіе покойника не въ состояніи были пѣть сами, то нанимали нищихъ, въ особенности слѣпцовъ, если только таковыя находились вблизи. Это мнѣ случалось часто видѣть до 1863 года въ Лашинскомъ и другихъ приходахъ Гродн. уѣзда. На проводы же покойника до кладбища нищіе приглашались для пѣнія каноновъ, литій и проч. только въ такомъ случаѣ, если хата была въ порядочномъ разстояніи отъ церкви или костела и хозяинъ бѣденъ, не въ состояніи заплатить причту за проводы. Въ римско-католическихъ же приходахъ означенной губерніи этотъ обычай практикуется и донынѣ, такъ какъ у нихъ погребеніе сопряжено съ большими расходами, если пригласить ксендза.

Относительно артельного начала въ средѣ нищихъ слѣпцовъ, то у нихъ мы встрѣчаемъ его вотъ въ какомъ видѣ: на *фестахъ* и кермахахъ подаенія собираютъ сообща, а все собранное подъ конецъ укладываютъ въ мѣшки и завязываютъ ихъ своимъ узломъ. По прибытію же домой они приглашаютъ довѣренное лицо, напр. церковнаго старосту, если таковой живетъ по близости, или другое болѣе почетное лицо и просятъ его раздѣлить привезенную добычу поровну, по числу участниковъ въ ихъ компаніи. Разумѣется, что такого рода просьба не остается безъ исполненія. Иногда бываетъ, что часть собраннаго подаенія нищіе-слѣпцы жертвуютъ на церковь, или даютъ на *мишу*¹⁾ святую. Вообще нищіе-слѣпцы пользуются у нашихъ крестьянъ хорошей репутаціей, и можно сказать, что они народъ добросовѣстный. Касательно же

---

1) обѣдню.

другихъ нищихъ этого нельзя сказать. Среди нихъ мы нерѣдко встрѣчаемъ людей непохвальнаго нрава, любящихъ, напримѣръ, выпивать, пѣть свѣтскія пѣсни, зачастую нецензурныя, а иногда и стянуть, что плохо лежитъ. Нѣкоторые изъ нихъ могли бы еще работать, но лѣнятся и предпочитаютъ добывать себѣ средства пропитанія именемъ Христа. Иногда эти негодяи занимаются и грабежомъ. Въ 70-хъ годахъ въ Ковенской губерніи былъ слѣдующій случай этого рода. Въ 6 верстахъ отъ м. Эржвилонъ раннимъ вечеромъ ѣхала дорогой одна зажиточная помѣщица съ своимъ малолѣтнимъ кучеромъ. Вдругъ слышитъ она изъ придорожной канавы стоны и плачъ. Она велѣла остановиться кучеру, вышла изъ экипажа, подошла къ канавѣ и увидѣла тамъ лежащаго съ своими торбами нищаго, плачущаго и зовущаго на помощь такими словами: «Кто ў Бога вѣритъ, подымите меня! я околѣваю.» Сердобольная барыня пожалѣла несчастнаго, подозвала мальчика и вдвоемъ подняли нищаго калѣку и подали ему костыли. Но едва успѣли они это сдѣлать, какъ негодяй этотъ моментально выхватилъ изъ за пазухи ножъ и зарѣзалъ свою спасительницу и ея кучера, а самъ сѣлъ въ бричку и укатилъ. Вскорѣ однако его поймали и по рѣшенію суда сослали въ Сибирь на каторгу. Такихъ примѣровъ не мало можно услышать въ гг. Гродненск. и Ковенской.

Народъ всегда относится къ нищей братіи весьма внимательно и помогаетъ ей усердно, чѣмъ только можетъ, но усердіе всего, какъ замѣтилъ уже я выше, къ нищимъ слѣщикамъ и калѣкамъ, которымъ только въ рѣдкихъ случаяхъ отказываетъ въ помощи. «Треба заўжды 1) помохчи жабракеви», говорятъ въ народѣ, «бо Богу одному тўолько вядома, што зъ нами можа здарытца 2): нинѣ мы одзѣты и сыты, а заўтра можемъ ісьци съ торбами жабраковаци, да ащѣ можашъ страпиць руки, або ноги, ци очи» и т. п. И дѣйствительно въ Гродненской, Виленской и Ковенской губерніяхъ, какъ я замѣчаю съ самыхъ юныхъ лѣтъ моихъ и поднесъ, народъ сочувственно всегда относился

---

1) всегда. 2) случиться.

и относится къ нищимъ. Полицейская власть напротивъ всегда бываетъ къ нимъ невнимательна: гдѣ бы нищій на *фестъ* ни сѣлъ, куда бы онъ ни заходилъ — полиціи до этого дѣла нѣтъ; она даже не поинтересуется узнать: есть ли у него паспортъ?

Духовенство православное не болѣе полиціи интересуется нищими. Послѣдніе же всегда заходятъ въ дома причта, гдѣ ихъ надѣляютъ хлѣбомъ, картофелемъ, либо тряпьемъ. Католическое же духовенство напротивъ того весьма внимательно относится къ нищимъ, хотя на іезуитской подкладкѣ. Такъ напр. въ сел. Цитовянахъ въ настоящее время при костелѣ состоятъ 12 нищихъ, которые живутъ въ ксендзовскомъ домѣ, въ такъ называемомъ *шпиталѣ*¹⁾, но эти нищіе всѣ положительно люди здоровые, и могли бы себѣ добывать хлѣбъ насущный честнымъ трудомъ. Но ксендзы нищихъ калѣкъ и престарѣлыхъ не принимаютъ въ шпиталѣ, потому что эти несчастные работать не могутъ. А нищіе здоровые съ наступленіемъ весны работаютъ на полѣ, въ огородахъ и лугахъ ксендзовскихъ — даромъ. За то ксендзы довольно часто въ проповѣдяхъ своихъ стараются вызвать въ своихъ слушателяхъ чувства милосердія и дѣятельной благотворительности къ этимъ своимъ даровымъ работникамъ, приблизительно въ словахъ такого рода: «Вы надѣлены отъ Бога всѣми благами, а нищіе умираютъ на вашихъ глазахъ съ голоду. Гдѣ же ваша совѣсть христіанская?» и т. п. Такія воззванія всегда достигаютъ своей цѣли: народъ дѣлится съ нищими послѣдними своими крохами. При всѣхъ костелахъ Ковенской губерніи усердными ксендзами заведенъ такой обычай: Кто изъ прихожанъ *закупитъ* (закажетъ) *мишу*, тотъ обязанъ надѣлать печенымъ хлѣбомъ нищихъ, находящихся въ *шпиталахъ*, приблизительно по три фунта на человѣка, а осенью и мясомъ. Кромѣ того, осенью же послѣ каждой *акзебріи*²⁾ прихожане

---

1) богадельнѣ. И въ Могил. губ. «при многихъ церквахъ существуютъ избушки, въ которыхъ имѣютъ пребываніе нищіе прихода». См. указанный. выше «Очеркъ быта нищихъ Могил. губ.» г. Романова. 2) съ польск.: *exekwie* — похороны, вынось, погребеніе, отпѣваніе умершаго. III.

приготавливаютъ въ *шпиталяхъ* обѣды для нищихъ, что продолжается съ 1-го сентября по февраль.

Относительно вопроса: замѣняютъ ли нищіе духовенство при погребеніяхъ и поминкахъ? — могу сказать только слѣдующее: мнѣ никогда не доводилось видѣть или слышать что-нибудь подобное, но бывали случаи, что нищіе пѣли пѣсни святыя надъ умершими и провожали ихъ черезъ деревни съ пѣніемъ, тамъ, гдѣ вслѣдствіе бѣдности не въ состояніи были пригласить священника; такъ равномѣрно на поминки, или осенью, когда ставятъ кресты на кладбищѣ, либо при дорогѣ, крестьяне бывало приглашали къ себѣ въ домъ нищихъ, которые всю ночь напролетъ распѣвали набожныя пѣсни, за что имъ устраивали, бывало, пиръ, въ родѣ того, какъ на *хоутурахъ*.

Касательно затронутого мною выше (стр. 571) вопроса: поютъ ли нищіе свои пѣсни и канты по польски изъ кантычекъ, то я долженъ здѣсь прибавить, что мало того, что они всегда и вездѣ практиковали пѣніе польскихъ кантычекъ но даже и въ пѣсняхъ своего домашняго производства они постоянно придерживаются польскаго діалекта и напѣва, хотя бы пѣвецъ самъ былъ православнаго вѣроисповѣданія и даже умѣлъ читать по русски. Бывали впрочемъ и такіе проходимцы нищіе, дурачившіе народъ знаніемъ русскихъ набожныхъ пѣсенъ. Такъ напр. въ селѣ Лашѣ (Гродн. у.) былъ крестьянинъ Осипъ Савицкій, своего рода Балакиревъ. Въ молодыхъ лѣтахъ онъ былъ большой шутъ и на сходкахъ и въ кабакахъ народъ съ удовольствіемъ слушалъ его рѣчи балагурныя и остроты. Грамотѣ же онъ никогда не зналъ. Подъ старость Савицкій очень обнищаль. Что же ему оставалось дѣлать какъ не побираться именемъ Христовымъ? Ходить же съ торбой, и просить милостынки по Лашинскому и сосѣднимъ съ нимъ приходамъ — ему совѣсть не позволяла, и поэтому отправился онъ жабравать по приходамъ другихъ уѣздовъ. И вотъ какимъ способомъ располагалъ онъ къ себѣ сердца добровольныхъ дателей: придетъ, бывало въ домъ, вынетъ какую-то книгу славянскую и давай молиться въ такомъ родѣ: «Помолимся за благочестивѣйшаго, само-

державнѣйшаго великаго государя нашего императора Николая Павловича» и пр. Однимъ словомъ произносилъ, насколько зналъ, эктенію, наслушавшись ея при прилежномъ посѣщеніи церковныхъ службъ въ Лашинской церкви. И вотъ по окончаніи молитвы благочестивые слушатели и слушательницы начинаютъ *дѣда* спрашивать: «Откуль ты, дзѣдушко? У насъ еще такихъ не было никѣли, капъ порусски молиўся хто, а тѣолько ў церкви гѣдакъ молятца». На что Савицкій всегда беззащѣпно отвѣчалъ, что онъ изъ Москвы. Тѣ, возбужденные любопытствомъ, бывало, стануть дальше спрашивать: «Да якъ жа у васъ въ Москвѣ? да што тамъ такая? Якій тамъ народъ?» А онъ тому и радъ и пустить пыль въ глаза, что «у насъ, моля, такъ и такъ народъ живетъ, я же то-то и то-то видалъ.» Понягнo, что темному народу такіе турысы на колесахъ по сердцу и онъ всегда щедро награждалъ платою краснобая. Однако нашему Савицкому недолго пришлось пользоваться замысловатымъ своимъ способомъ легкой наживы. Вскорѣ по возвращеніи своемъ изъ странствія по приходамъ другихъ уѣздовъ Гродн. губ. въ Лашу, онъ былъ узнанъ и изобличенъ въ обманѣ, однимъ проѣзжимъ изъ Изабеліинской волости Волковыскаго уѣзда и его заработкамъ былъ положенъ конецъ навсегда.

Въ Гродненской губерніи до 1860 года, кромѣ того, были еще особаго рода нищіе, подъ названіемъ *квесторы*¹⁾. Они одѣвались всегда чище другихъ жабраковъ. Носили они длиннополые капоты, а за плечами у нихъ была кожаная сумка, въ которой находилось Евангеліе (т. е. Евангеліе на польскомъ языкѣ). Придетъ, бывало, такой квесторъ къ кому-нибудь въ домъ, тотчасъ вынетъ Евангеліе и начинаетъ читать одно *зачало* за другимъ. По прочтеніи онъ самъ поцѣлуетъ крестъ и Евангеліе и предлагаетъ ихъ цѣловать всѣмъ присутствующимъ, послѣ чего хозяинъ или хозяйка даютъ квестору деньги, не менѣе 13 коп. Въ настоящее время квесторовъ въ Гродн. губ. только весьма рѣдко встрѣтишь. Они ходятъ теперь большей частью по губерніямъ царства Польскаго.

1) Съ польскаго: *kwestarz* — собиратель, проситель милостыни, сборщикъ. Словарь польско-россійскій Глюксберга. III.

Квесторы эти бываютъ большей частью изъ выгнанныхъ изъ службы за проказы органистовъ, *сакристіановъ*, а иногда и изъ бѣдныхъ, *юморóвыхъ* шляхтичей. Во время же уніи встрѣчались квесторы и изъ людей порядочныхъ, которые брали на себя такое занятіе съ іезуитской цѣлью, во имя религіозной пропаганды, чтобы разузнавать духъ и направленіе уніатскаго населенія и склонять его, при случаѣ, въ католическую вѣру. Этого рода пропаганда особенно усиленно работала съ 1831 года по 1860.

Здѣсь будетъ, я думаю, кстати привести въ заключеніе разсказъ изъ воспоминаній покойнаго священника Льва Кречетникова. Въ 1886 году почтенный отецъ Левъ передалъ мнѣ слѣдующее: «Пріѣзжаю я разъ въ деревню моего прихода, и тамъ въ одной хатѣ нахожу квестора (или лапара), стоявшаго на колѣняхъ съ книгой въ рукахъ и читающаго акаѳистъ Божіей Матери, въ такомъ родѣ: «Радуйся, Мати Божія Гродненская! Радуйся, Мати Божія Виленская! Радуйся, Мати Божія Бѣлостокскія! Радуйся, Мати Божія Брестская! Радуйся, Мати Божія Лашинская и т. д.» Затѣмъ сталъ въ такомъ родѣ величать всѣ знакомые города и села. Послушалъ я его акаѳистъ и говорю: «Ахъ ты, безбожникъ! Что кощунствуешь? Арестовать его!» Вдругъ онъ вскочилъ на ноги—и драго, оставивъ всѣ свои пожитки, которыхъ оказалось: 5 пудовъ овечьей шерсти, 3 пуда льна, 85 кусковъ холста и пр. Пожитки эти я велѣлъ забрать въ пользу церкви, а лошадь съ телѣжкой отправилъ въ полицію».

Изъ сообщеній г. псаломщика Лашинской церкви И. О. Карскаго.

А.

Духовные стихи.

1.

ЛАЗАРЬ.

а) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Жилъ на свѣцѣ славенъ богатырь:
 Пилъ, ѣлъ сладко, ходилъ хорошо,
 Было у богатаго злато, серебро,
 Дорогого камня, скатна жемцуга;
 Не было у богатаго спасеной души.
 Какъ былъ же у богатаго убогій старикъ,
 Убогій старикъ, Лазарь во гною.
 Приходилъ тотъ Лазарь къ брату подъ окно,
 Закрицалъ, завопилъ громкимъ голосомъ:
 «Милосцивый брацецъ, богатъ цаловѣкъ!
 «Христа радзи, брацецъ, напой, накорми,
 «Про милость про Божью, — душу напитай!
 «Не я жъ цебѣ запладу, Господзь заплаця.
 «Цавожъ твоей душанцѣ лутце надо быць».
 Страннымъ словомъ богацъ отказалъ,
 И убогому Лазарю самъ проговорилъ:
 «О, страмный ты, убогій, лежишь во гною,
 «Какъ ты мене можешъ братомъ называць?
 «Какъ ты мене смѣешъ роднымъ нарицаць?
 «Этакого брата въ родзѣ моёмъ нѣтъ,
 «Этакого страмнаго слыхомъ не слыхаць.
 «Есь у мяне брадцця, каковъ я и самъ,
 «Въ которыхъ много злата, серебра,
 «Въ которыхъ много скатна жемцуга;
 «Тыя мои брадцця возлюбленныи;
 «Есь у мене, богатаго, два лютыи псы,

«Вотъ тебѣ, Лазарю, — два брата родныхъ.»
Ены́ на столики саживали,
Мелкіе крошечки собиравали;
Къ убогому Лазарю принашивали,
И тымъ его душиньку пропитывали,
И гноюція рѣночки зализывали.
И заговорилъ тотъ Лазарь:
«Спокайся, брацецъ, не во времяцко,
«И вспомнишь ты, брацецъ, мене Лазаря!»
— О, страмный ты убогій! цымъ ты мене грозишь?
— Какъ я ни боюся ни кимъ никогó,
— Какъ ни блюдуся ницымъ ницагó.
— Отъ скорби болѣсьци — волхвамъ отойду;
— Отъ лютыя смерти — казной откуплюсь;
— Отъ воровъ — разбойниковъ ружьемъ отобьюсь;
— Отъ нищихъ убогихъ — ворота запру.
Научився Лазарь самъ Бога молицъ:
«Выслушай, Господзи, молитву мою,
«Убогаго Лазаря, неправедную,
«Создай жа мнѣ, Господзи, вмярѣцъ поскорѣй.
«Уже жъ моя душинька нажилая,
«Холоду и голоду нацярпѣлася,
«И злаго *ряценья* (слово) наслышалася,
«Отъ своего брата отъ богатаго».
Услышалъ Господзь Богъ молитву яго,
Убогаго Лазаря правидную.
И послалъ Господзь Богъ съ нябесъ ангеловъ,
Ня строгихъ, ня грозныхъ, двухъ милосивыхъ,
По яго по душиньку по Лазареву.
Вынимали душиньку во сахарны уста,
Вынимали душиньку песно, радосно,
И положили душиньку на ризъ-пелену,
И понесли душиньку ко Свѣту — Христу;
И посадили душиньку въ прекрашенный рай:

«Царствуй, душинька, со нынѣ до вѣку,
«За свою за правду праведную,
«За свои за мысли надобныя.»
Ня долгое времяцко, пасокъ погодзя, —
Зацѣялъ богатый поцѣшеный пирь,
Зазывалъ богатый дорогихъ госьцей,
Дорогихъ госьцей, князей да боярь.
Заходилъ богатый въ зеленъ садъ гуляць,
Выходилъ богатый на крутой крымець,
За нимъ выходили князи и бояры,
За нимъ выходила жена со дзѣцямъ,
Слуги выносили мяды и вино.
Не успѣлъ богатый въ зеленъ садъ войци,
Встрѣдила богатаго злая хвороба,
Злая, лихая, *привродливая*,
И взяло богатаго за бѣлы грудзи,
И подняло богатаго во верхъ высоко,
Ударило богатаго о сыру землю,
Отбило богатому весь умъ разумъ процъ;
Ни вспомнилъ богатый ницымъ ницаго,
Ни узналъ богатый ни кимъ никого:
Ни князей боярь, ни жаны, ни дзяцѣй;
Имѣнье — богатство вихремъ подняло,
Злато, серебро — земля приняла,
Жена, дзѣци — по міру пошли,
Борзы кобели въ лѣсъ уцекли.
И вспомнилъ богатый Бога молицъ:
«О, Господзи, Боже нашъ, Спасъ милосцивый!
«Выслушай, Господзи, молитву мою,
«Богатаго Лазаря, праведную:
«Уже жъ моя душинька на вольномъ свѣту
«Хорошо наѣлась, сладко напилась,
«Цвѣтнаго плацця наносилася,
«Съ князьямъ, боярамъ нагулялася;

«Создай мнѣ, Господзи, полутце того,
 «Вышли мнѣ, Господзи, съ небесъ ангеловъ:
 «Ни строгихъ, ни грозныхъ, двухъ милосцивыхъ».
 И слушалъ Господзь Богъ молитву яго,
 Богатаго Лазаря, неправедную.
 И послалъ Господзь Богъ съ небесъ ангеловъ:
 Строгихъ и грозныхъ, нямилосцивыхъ;
 Вынимали душиньку сквозь лѣво ребро;
 Всторнули душиньку, крудясь и вярцясь,
 Вскинули душиньку въ кипучу смолу.
 Нямное времячко, цасокъ погодзя,
 Ня смогъ богатый муки соцярпѣць,
 И завидзѣлъ богатый брата во раю.
 «Милосцивый браецъ, святой Лазарю!
 «Едзина матушка насъ породзила,
 «Не едзиной долюшкой Господзь надзялілъ:
 «Мене богатствомъ, а цябе нуждой.
 «Милосцивый браецъ, святой Лазарю!
 «Хоча жъ ты нямно́жко пожалѣй мене,
 «Сходзи ты, браецъ, на сине море,
 «Обмоцы ты, браецъ, хоць мезинъ перстъ,
 «Обмоцы ты, браецъ, мой уста;
 «Не дай жа ты, браецъ, мене всему сгорѣць!»
 — Милосцивый браецъ, богатъ целовѣкъ,
 — И радъ бы я, браецъ, на море сходзиць,
 — И всю мою руку въ воду помоцыць,
 — И весь огонь *попынь*¹⁾ водой угушиць,
 — Но тутъ, браецъ, воля не моя,
 — Воля не моя, а Самага Христа.
 — Ци помнишь ты, браецъ, тое времячко,
 — Какъ жили мы были на вольномъ свѣту:
 — Нищихъ убогихъ ты не принималъ,

---

1) вм. *попыня*.

— Отъ цемной нощушки ихъ не укрываль,
 —И мертвыхъ во гробѣ не проваживаль.
 «Ахъ колибъ я зналъ, брацець, про эту бѣду,
 «Поцѣль бы я цябе, брацець, братамъ роднымъ,
 «И пили бъ мы, ѣли съ одного стола,
 «Однубъ оджежу съ тобой мы носили,
 «И мертвыхъ во гробѣ проваживали,
 «И отъ цемной нощки схоронивали.»¹⁾

Зап. Ѳ. Ив. Серебренниковымъ; сообщ. С. К. Шимковичемъ.

2.

б) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

На семъ на свѣдѣ на вольномъ, на вольной зямлѣ,
 Живаў сябѣ славенъ богатъ чловѣкъ;
 Роскошно ёнъ пиваў и ѣдаў,
 На Господа Бога богачъ не уповаў,
 На святаы церкви ёнъ не накладаў,

1) Этотъ стихъ, какъ и другіе, ниже помѣщаемые, съ подписью: «Ѳ. И. Серебренниковымъ», взяты нами изъ его статьи: «О народныхъ праздникахъ Себежск. уѣзда» (напечатанной въ «Памятной книжкѣ Витебской губерніи» за 1867 г.), но не изъ печатнаго ея изданія, а изъ подлинной рукописи, доставленной намъ въ 1870 г. инспекторомъ народныхъ училищъ Витебск. губ. С. К. Шимковичемъ. Фонетика въ нашей рукописи, при сравненіи, оказалась выдержаннѣе, чѣмъ въ печатномъ изданіи, гдѣ мы постоянно встрѣчаемся съ такой напри-
 мѣръ непоследовательностью: то *быть*, *братецъ*, *болѣсти*, то *поиць*, *кормиць*, *цемной*, *брацець*, *брацяця*, *плацьце* и т. д. Тоже самое замѣчаемъ относительно *д*. Въ рукописи же *д* и *т* постоянно смягчаются предъ мягкими гласными и ъ—первое въ *дз*, а второе въ *ц*. Колебанію подвергаются въ рукописи: изъ гласн. только *е* неударяемое. Такъ напр. то *вознясье*, *будззя*, *мяне*, *жана*—то мене, *небесы*, *жена* и пр., а изъ согласн.—*р*. Чаше всего этотъ звукъ является мягкимъ, какъ напр.: *ряце* (рече), *царь*, *дарю*, *Христось*, — то вдругъ: *Храсцицель* (т. е. креститель). Это колебаніе въ болѣе вѣрномъ начертаніи характерныхъ звуковъ мѣстнаго говора, не безынтересное, по нашему мнѣнію, для фонетико-психологическихъ соображеній—мы, безъ ущерба для опытнаго діалектолога, сохранили въ нашемъ изданіи неприкосновеннымъ. Оно произошло, вѣроятно, вслѣдствіе непривычки писать по бѣлорусски. *Цоканье* же, т. е. *ц* вм. *ч* выдержано какъ въ печати, такъ и въ рукописи. *Л* и *в* въ концѣ слога ни въ той, ни въ другой не превращаются въ *у*. III.

Кресты позлацисты ёнъ не позлачаѹ,
 Нищихъ убогихъ въ домъ свой не примаѹ,
 Свойго брата Лазара за брата не ѣмѹ,
 Ёнъ свойво рода, да племени не маѹ.
 Быѹ у яго брацець, убогій чловѣкъ,
 Лѣжаѹ у богачаго прадъ воротами,
 Просіѹ у богачаго хлѣба и соли:
 «Мой милосѣивы брацець, слаўный богатырь,
 «Напой мяне, накорми, радзи Христа!
 «Напѣтай, брацець, душу мою!
 «О не я жъ табѣ отдацель —
 «Господзь заплациць со вышняго неба,
 «Со вышняго неба облакомъ панесѣць.»
 Свойму брату Лазару строгаю отказаѹ:
 — «Ты гною́щій, Лазаръ, ляжишь ў гнои,
 — «Смерdziшь ты, Лазаръ, якъ мой люты́й песъ.
 — «А ты моимъ братомъ ўзываешься,
 — «Моимъ ты родомъ нарекаешься.
 — «У мяне брата Лазара ў роду не было,
 — «Гэтакой я скверносьци слыхомъ не слыхаѹ.
 — «Ёсь у мяне браціи получше цябе,
 — «Ёсь у мяне браціи князи, бояре,
 — «Во *ваторымъ* много злата серебра,
 — «Больше за того чиста жѣмчуга,
 — «Во тые мои *брацця* возлюбленые;
 — «Самъ я не боюся жадныхъ началоѹ,
 — «Отъ Господа Бога самъ одмолюся,
 — «Отъ судовъ, отъ началоѹ дзеньгами одкуплюся,
 — «Отъ зла чловѣка ружьжемъ одобыюся».
 Ёнъ плюнуѹ и харкнуѹ, самъ прочь одойшоѹ,
 За собой ворота вягѹ заперецъ.
 Не было въ томъ домѣ жадныхъ набожныхъ,
 Не было ў томъ домѣ милосѣивыхъ,
 И не возмывалась надъ яго душой, надъ Лазаревой (2),

Не напоили яго, не накормили
И милосѣинки яму не сотворили.
Были ў томъ домѣ два лютые псы,
Завжды ¹⁾ по застолью ёны ходзили,
Мелкіе крошечки ёны собирали,
За ворота къ Лазару ёны нашивали,
Тымъ же яго душеньку пропитывали;
Ко цѣлу лѣкарство добро чинили,
Кровавые ранушки зализывали.
Стаў жа Лазаръ Богу молицца,
Съ горучимъ слезамъ, изъ вяликимъ трудамъ:
«О Божа мой, Божа, Спасъ милосѣивый!
«Ты услышъ, Господзь, молитву мою:
«Прійми мою душеньку до хвалы Своей,
«А ужо жъ моя душенька
«На вольномъ свѣцѣ намучилася,
«Холоду и голоду нацерпѣлася,
«Зла сотворѣння навѣдѣлася,
«Вяликія муки набиралася».
Вослышаў Господзь Богъ молитвы яго,
Молитвы яго, ўсе праведныя:
«Праведно говоришъ, Лазаръ, молитву,
«Не хвалишъся, Лазаръ, нуждой своей.»
Ссылаецъ Господзь Богъ со вышняго неба
Трохъ ангелоў, трехъ жа ихъ честныхъ
И трохъ милосѣивыхъ съ бѣлой пеляной;
Брали яго душеньку честно, радостно,
Брали яго душеньку сахарнымъ устамъ,
Посадили душеньку на бѣль-пеленѣ,
Посадили душеньку во свѣтломъ раи,
Во святаго Абрамія на лонѣ у яго.
Во тутъ табѣ, Лазаръ, вѣкъ вѣковаць,
А уживай ты тѣя, што Богъ готоваў.

---

1) всегда.

3.

ПѢСНЯ ПРО БОГАТАГО. 1)

в) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

Садзіўся богачій на добра коня,
 Соѣзжаў богачій зъ дому свойго,
 Выѣзжаў богачій въ чистоя по́ля,
 Въ чистоя поля на прогуляньне,
 А на красованьне въ поля полеваць;
 Впередзи богачаго пышная рожа,
 По бокамъ богачаго два лютые пса,
 Позадзи богачаго жена изъ дзѣцьми.
 Подносяць богачаму мѣду и вина,
 Больши за того чиста жѣмчуга.
 Не съѣхаў богачій поля свойго,
 Злая хвороба на зямлю спала,
 И злая лихая, привродливая,
 Збила, сколотила со добра коня,
 Вдарила богачаго объ сыру зямлю,
 Объ сыру зямлю, о бѣлы камень,
 О бѣло каменье, сыро коренье.
 Не помниць богачій ничамъ ничагó,
 Не помниць богачій ни кѣмъ никого,
 Не помниць богачій дому свойго;
 Пышная рожа прочъ отступила,
 А два лютые псы до лѣсу пошли,
 А жана со дзѣцьми на побѣгъ пошла.
 Жицьце богачаго вихремъ разнесло,
 Атласы богачаго ўсе тлѣнъ поѣў,
 Золото, серебро зямля приняла,
 А пышная рожа прочъ отступила.
 Стаў же богатый Богу молицца:
 «А Божа мой, Божа, Спасъ милосцивый!
 «Ты вослышъ, Господзь Богъ, молитву мою,

1) Этотъ варіантъ служить какъ бы продолженіемъ предыдущаго. III.

«Прійми мою душеньку до хвалы своей,
 «А ужо жь моя душенька на вольномъ свѣдѣ
 «Упила и уѣла, дороги, красны одежды поносила,
 «Ў золоцѣ, ў серебрѣ нацимилась,
 «Неправеднымъ судомъ насудзилась,
 «Вяликіе проценты душа набиралась.»
 Вослышалъ Господзь Богъ молитву яго,
 Молитву яго, неправедную.
 «Неправедна твоя, богачъ, молитва
 «Не хвалишься, богачій, бѣдностцью своей,
 «А хвалишься, богачій, богатствомъ своимъ.»
 Ссылаецъ Господзь Богъ со вышняго неба (2)
 Трохъ врагоў, трохъ некельниковъ (2),
 По яго по душеньку по богачаго.
 Брали яго душеньку немплосьциво,
 Брали яго душеньку жалѣзнымъ крукамъ,
 Брали яго душеньку скрось лѣво рабро,
 А всторнули душеньку на востро конѣе,
 Подняли душеньку ў гору високо,
 А ўкинули душеньку ў некло глубоко.
 Поплыў богачій по огняннй рацѣ,
 Загрѣў богачій брата свойго:
 «Охъ, брацець мой, святыі Іазару!
 «Насъ едзина матушка съ тобой родзила,
 «Не едзипной Господзь долей надзѣліў:
 «Цябе Господзь надзѣліў скверносцьцю,
 «Вяликой хворобой, больносцьцю,
 «Мяне надзѣліў пыцносцьцю,
 «Вяликимъ богацьцемъ, гордосцьцю.
 «Твоя скверносць, больносць, во свѣтломъ рап,
 «Моя пыцносць, гордосць во огняннй рацѣ.
 «Сходзіў бы ты, брацець, на сине море,
 «Помочіў бы, брацець, хоць мизинъ пярсто́къ,
 «Помазаў бы брату хоць по ўсьценькамъ,

«А не да ў бы брату устамъ засмягнуць.

— Ахъ брацець, мой брацець, славенъ богатырь!

— Ты мяне, брацець, за брата не маў,

— Ты на мяне, брата, пливаў и харкаў,

— Самъ прочь одходзіў, а за собой вялѣў ворота заперць.

— Ябъ на гэта, брацець, я жъ бы не уповаў,

— Ябъ сходзіў бы, брацець, на сине море,

— Помочіў бы, брацець, по локоць руку во студзёну воду,

— Затошіў бы, брацець, вогняну руку,

— А не даў бы брату ўсему сгорѣць,

— А не даў бы брату во вѣкъ мучицца.

— Ты брацець мой, брацець, славенъ богатырь!

— Тутъ же не наша воля, Самага Бога,

— У Святаго Абрамія самъ на лонѣ.

— А пдзи ты, брацець, ко Святому Абрамію,

— Што табѣ Святыі Абрамъ прірэчыць.

Одгласіў богачіі Святому Абрамію:

— «Абраме, Абраме, Абрамъ пресвятыі!

«Пусьци мяне, Абраме, за живой пророкъ

«За живой пророкъ, на вольный свѣтъ.»

А живой пророкъ строго отказаў:

«У мяне на томъ свѣцѣ живыхъ пророкъ нѣтъ,

«Ёсь на вольномъ свѣдѣ церква святая,

«Ёсь у святой церкви Божіе письмо;

«Было табѣ къ церкви часто ходиць,

«Было табѣ ў церкви письмо прочитываць,

«А на гэтотъ же свѣтъ царство заживаць;

«А цяперъ ты сидзи, гдѣ посаженъ,

«А жнивай ты тоя, что самъ готоваў.

А у Господа Бога Ангели поюць,

Поюць пѣсни херувимскія,

Ко Господу гласъ подаюць.

Объ зап. учителемъ народнаго училища Н. Коробовымъ.

4.

г) Грод. губ. и уѣзда, Лашинскій приходъ.

Маци два сына да породзила,
 Да не одну имъ долю надзѣлила:
 Брату Лазару вельми велька убожество,
 А Юльяну сильно богатство.
 Пошоў братъ Лазаръ до Юльяна,
 До Юльяна на споможенье;
 А у Юльяна брама замкнута,
 Брама замкнута да зачинена.
 «Браце Юльяне, ты отчиниса,
 «Ты отчиниса да и одомкниса!
 «Я-шъ иду до тебе по ельможню¹⁾».
 — Хто шъ тое скаже, што ты есьць мой братъ?
 — Есьць у мене такіе братѣ, якъ я самъ;
 — Есьць у мене пани жонка да прапышная,
 — Есьць у мене челядзь да вельми гърдая²⁾,
 — Есьць у мене золотыя кареты,
 — Брильянты, золотыя монѣты,
 — Да стушки, жуковинки³⁾ брыльянтóвы, жамчугóвы.
 — Я-шъ тебе кажу зъ брамы выгнаци,
 — Зъ брамы⁴⁾ выгнаци, псами сковаца.
 Засіў Юльянъ мѣдъ вино пици,
 Одослаў Лазара до гною гници.
 Лежаў Лазаръ братъ да тры лѣты,
 Ой стали его вельми черви точици,
 Стаў жа Лазаръ вельми Бога просици,
 До Пана Бога ручки своѣ вносици:
 «А выслухай жа, Божа, да просьбы моѣ,
 «Возьми-шъ мою душу до хвалы своѣ.
 А выслухаў Бохъ да просьбы его,

---

1) милостыню. 2) *гарды* — гордый, спѣсивый, недоступный. Слов. Носов.
 3) ленты и кольца. 4) отъ воротъ.

Прыслаў два анёлы по душу его,
 Ўзяли его душу вельми легенько,
 Понесли до неба надто цихенько,
 Посадзили-шъ его у Бога на лонѣ,
 У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
 Да пусьціў жа Панъ Бохъ на Юльяна,
 На Юльяна цяшку хворобу;
 Лежаў Юльянъ да и тры лѣты.
 Стали Юльяна черви точици, —
 Ой стаў Юльянъ Бога просици,
 До Пана Бога ручки вносици:
 «Да выслухай, Божа, прозьбы моё,
 «Возьми-шъ мою душу до хвалы своё!»
 Выслухаў Бохъ и прозьбы его,
 Заслаў два лихіе по душу его.
 Ўзяли шъ его душу съ крыкомъ да гўкомъ,
 Понесли его душу вельми шыроко,
 Ўкинули ў пекло надто глыбоко.
 Забачіў Юльянъ брата Лазара,
 Брата Лазара, у Бога на лонѣ,
 У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
 «Браце Лазару, умочы мезинець палець!
 «Умочъ мезинець палець, помочъ губы мнѣ.»
 — Я не буду мочыци, предъ Богомъ грашыци.
 — Ты-шъ казаў, браце, што не есьць я твой братъ,
 — Што не есьць твой братъ, што я есьць псоў братъ,
 — Ты мене казаў зъ брамы выгнаци,
 — Зъ брамы выгнаци да псами сковаци.
 — А твое собаки вельми лихіе,
 — Крышки¹⁾ носили да мою душу жывили.
 — Ты-шъ засѣў, браце, мѣдъ вино пици,
 — А мене одослаў да ў гной гнопци.
 — Ты-шъ казаў, браце, есьць у мене стушки,

---

1) т. е. крошки.

— Есьць у мене златы карэты,
 — Брыльянты, златы монэты,
 — Да жуковинки жамчугóвы, брыльянтóвы.
 «Сту́шки, грошы, брыльянту́шки, — порохомъ пошли.
 «Кабъ я на гэта не сподзѣваўса,
 «У вельки скарбы ябъ не убываўса
 «Ябъ што суботы свѣчки сукаў,
 «Да у кляшторъ ¹⁾ Божы на прастóль стаўляў,
 «Ябъ што недзѣли, то на мшы даваў,
 «Ябъ каждый обѣдъ жабракоў прымаў.
 «Ой нещаслива-шъ та годзїна,
 «Што на свѣтъ мене пусьцила,
 «Нещаслива та матка была,
 «Котора мене породзила, —
 «А цеперь я грэшникъ да тебе, пане, волаю,
 «Да ратунку твого чакаю. Аменъ ²⁾»

Зап. псаломщ. И. Он. Карскимъ. Ср. у Романова: БѢлорусск. сборн., выпускъ V, 341—56, Литовск. Епарх. вѣд. 1892 г., № 10 и въ статьѣ Н. Я. Никифоровскаго: «Очерки Витебской БѢлоруссіи. I Старцы.» Этногр. Обзорѣн. 1892 г. № 1, стр. 93.

1) католическій монастырь.

2) При присылкѣ этой пѣсни вмѣстѣ съ другими духовными стихами, нижепомѣщаемыми, почтенный И. О. писалъ мнѣ слѣдующее: «Посылаю вамъ духовные стихи, которые въ юныхъ моихъ лѣтахъ мнѣ доводилось не разъ слышать отъ старцевъ-нищихъ и слѣпцовъ, и которые, какъ оказывается, и теперь поются этими бродячими пѣвцами на дому, такъ какъ при церквахъ духовенствомъ имъ воспрещается ихъ пѣть. Пѣсни эти не изгладились у меня изъ памяти и до сихъ поръ. При всемъ томъ однако въ бытность мою, въ 1889 году, въ Лашѣ я счелъ не лишнимъ провѣрить ихъ черезъ посредство тамошнихъ старцевъ и старушекъ. А въ нынѣшнемъ (1892) году я встрѣтилъ солдатика Гродн. губ., большаго любителя духовныхъ стиховъ, и онъ, по моей просьбѣ, перепѣлъ мнѣ стихи, заключающіеся въ моихъ записяхъ, и, къ удовольствію моему, всѣ они оказались точъ въ точъ въ такомъ видѣ, въ какомъ я ихъ вамъ здѣсь представляю.»

«Относительно пѣсни о Лазарѣ и Юльянѣ, то таковая и поднесъ поется католиками въ костелахъ, нищими при костелахъ, а также и дома». К.

6.

АЛЕКСѢЙ ЧЕЛОВѢКЪ БОЖІЙ.

Витебской губ. и уѣзда дер. Васьковича.

Ў тымъ же городзѣ да ў Римѣ,
 Ў тымъ же городзѣ ў Ерусалимѣ,
 Жіў тамъ слаўный князь Архемьянъ,
 Съ обрученой своей кинягиней,
 Ня было у яго отроду-отрожденья¹⁾.
 Стаў же ёнъ Богу молицца:
 «Дай же мнѣ, Боже, отрожденья,
 «На старыи лѣты сбереженья,
 «На конецъ смерти, на споминъ души!»
 Съ тый же поры зачужерила²⁾ яго жанá,
 Нямножко, ни мало яна посила,
 Сорокъ нядзѣлекъ проносила.
 Породзила жь яна чадо, —
 На Духа Святаго спородзіла,
 Въ воскресенье дзенечикъ яго ксцила.
 Собирали яны да попоў,
 Собирали яны да дзьякоў,
 Свое чадо влюбленная ксцици.
 Рáдзилися³⁾ ўсѣ попы, радзилися и дьяки:
 Якóя яму имя даци?
 Дадзёмъ яму имя Аляксѣемъ,
 Дадзёмъ яму Божымъ чаловѣкомъ.
 Ня расьцець же Ляксѣй по часамъ,
 Ёнъ за годъ же вырастайць вялікій;
 Отдаецъ яго бацюшка ў школу,
 Отдаецъ яго матушка ў школу —
 По письменно письмеца навучици.
 Ня стольки того Ляксѣя навучаюць,

---

1) отродье, т. е. дѣтей. 2) забеременила. 3) совѣтовались. III.

Больше того самъ понимаецъ.
Рукописнаго письма навучіўся.
Приходзиць къ своему бацюшки,
Приходзиць къ своей матушки, —
Хочецъ яго бацюшка жаниць,
Хочецъ яго матушка жаниць.
Аляксѣй жаница дай ня хочецъ.
Сосватали яму кинягиню,
Обрученую яму Кацярыну.
Засадзили Ляксѣя за столы,
Засадзили Аляксѣя за цесовы,
Ничόго Ляксѣй ня говόриць,
Ничόго Ляксѣй ня промовиць,
Только Ляксѣй Богу молицца,
Низкіе поклоны отбиваиць,
Горучіе слёзы одливаиць.
Обручили Ляксѣя съ кинягиней,
Съ суженой яго Кацяриной.
На однымъ яны платочку стояли,
Персьценьки яны мѣняли,
Одному яны Богу присягали.
Пріѣзджаиць Ляксѣй домоў,
Съ суженой своей кинягиней,
Съ обрученой своей Кацяриной;
Засадзили Ляксѣя за столы,
Засадзили Ляксѣя за цесовыя,
За скарцеци за бѣлёвые,
За напитками дорогими,
За стравами за сахáрными,
За хлѣбами за пеклеванными.
Ничόго Ляксѣй не спиваецъ,
Ничόго Ляксѣй не зѣѣдаецъ,
Только Богу ёнъ молицца,
Низкіе поклоны одбиваецъ,

Горучіе слёзы одливаецъ.
Появѣи яго ў ложниці
Съ сужоною яго Кацяриной,
Съ обручоною яго кинягиней, —
Ничо́го Ляксѣй не гово́риць,
Ничо́го Ляксѣй не промóвиць,
Только промовіў Ляксѣй:
«Сужо́ная моя кинягиня!
«Обручо́ная моя Кацярина!
«Издэ́нь зъ мяне плацця самоцвѣтное,
«Надэ́нь на мяне черныя ризы.»
Пошоў жа Ляксѣй къ мору,
Стаў жа Ляксѣй Богу молица,
Стаў жа Ляксѣй Богу трудзица,
Низкіе поклоны одбиваецъ,
Горучія слёзы одливаецъ:
«Ой Божа мой, Божа, Царъ Небесный!
«Пирянасі мяне, Божа, черезъ сине море!»
Ўзялися буйны вѣцярóчки,
Ўзялися дробныя дожжѣчки,
Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
Пирнясло Ляксѣя черезъ сине море.
Пошоў Ляксѣй ў церкоў.
Стаў жа Ляксѣй Богу молица,
Стаў жа Ляксѣй Богу трудзица,
Низкіе поклоны одбиваецъ,
Горучіе слёзы проливаецъ.
Нямножко Ляксѣй тамъ мо́ліўся,
Нямножко Ляксѣй тамъ трудзіўся,
Тольки сорокъ годоў.
Одгласіла яму Маць Прачиста:
«Дóсыць табѣ Богу мо́ліцца,
«Дóсыць табѣ Богу трудзіцца,
«Пора табѣ къ свойму бацюшкѣ,

«Пора табѣ къ своей матушкѣ.»
 Пошоў жа Ляксѣй икъ мору,
 Пошоў жа Ляксѣй икъ сѣнемѹ
 Стаў жа Ляксѣй Богу молицца,
 Стаў же Ляксѣй Богу трудзицца,
 Низкіе поклоны одбиваець,
 Горучіе слезы проливаець:
 «Ой Божа мой, Божа, Царь Небесный!
 «Пирняси мяне чиразь сине море!»
 Ўзняліся буйны вѣцяро́чки,
 Ўзняліся дробные дожжѣчки,
 Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
 Пирнясло Ляксѣя чиразь сине море.
 Пошоў же Ляксѣй ў церкоў, —
 Не ставіўся Ляксѣй межи панства,
 Да стаў жа Ляксѣй межи старцеў.
 А бацюшка слаўный Архемьянъ —
 Ёнъ по церкви ступаець,
 Да мелкую казну разсыпаець,
 Ўсё нищюю брацьцю надѣляець.
 Приходзиць ёнъ ко Ляксѣю, —
 Ляксѣй милосцыни ня бярэць:
 «Слаўный князь Архемьянъ!
 «Ведзи-ка мяне да домоў.
 «Постаў мнѣ келью богодзѣльлю,
 «На широкимъ своимъ на подворью,
 «На часценькимъ на проходзью,
 «Проци вышняго свово вокóшка,
 «На восходзѣ краснаго солнышка,
 «Не радзи мяне ты постанови,
 «Радзи свово сына Ляксѣя!»
 — Почаму жь ты мово сына знаешъ?
 — По имени яго называешъ?
 «А чаму жь мнѣ твово сына не знаци?

«По имени яго не звацѣ?
«Ў однимъ училищѣ мы учились,
«Рукописнаго письма навучились.»
Повѣѣ ёнъ Ляксѣя да домоѣ,
Постановіѣ яму келью богодзѣльлю.
Што ёнъ самъ спиваѣ и зѣѣдаѣ,
Пиценьнѣ, йдзеньнѣ яму одсылаѣ.
«Ахъ вы слуги, слуги мои вѣрныя
«Возьмице моѣ пиценьнѣ, йдзеньнѣ
«Поясице тому старцу нищему убогому.»
Тыи слуги сами йдзеньнѣ то зѣѣдали
И пиценьнѣ то спивали,
Ў яго келью ены плевали и сморкали.
Нямножко Ляксѣй тамъ ужіѣ,
Тольки три дни да три ночи,
Въ воскресенье дзянѣчыкъ, въ заутреній часъ,
Ёнъ Ляксѣй праставіѣся:
Сами звоны зазвонились,
Сами книги разложились,
Сами лампы зацепились,
Сами церкви расчинились,
Сами службы заслужились.
Ўстаѣ слаўный князь Архемьянъ:
«Слуги мои, слуги вѣрныя!
«Або ў нашемъ городзѣ святыі народзіѣся,
«Або ў нашемъ городзѣ святыі пераставіѣся,
«Ходзице вы, слуги мои, у келью богодзѣльлю:
«Чи жиѣ нашъ нищій убогіі?»
— Ты слаўный князь нашъ, Архемьянъ,
— Нашъ нищій убогіі перастановіѣся.
И пошоѣ жѣ слаўный князь Архемьянъ;
Приходзиѣ ёнъ въ келью богодзѣльлю—
Ажно Ляксѣй перастановіѣся,
На грудзѣхъ яго ляжиѣ пісемко,

А ў рукахъ дзяржиць ёнъ пѣрейко.
«Ахъ ты сынъ мой, сынъ Ляксѣю!
«Чаму жъ мнѣ тоды не сказаўся?
«Я постановіў бы келью ня такую,
«Я постановіў бы келью камянчую
«На широкимъ своимъ на падворіікѣ,
«На часценькимъ своимъ на прохóдзейку,
«Проци вышняго свово вокóшачка,
«На восходзѣ краснаго солнышка.»
Приходзиць до яго матушка.
«Охъ, сынку, мой сынку, Ляксѣю!
«Чаму жъ ты мнѣ прежде не сказаўся?
«Чаму жъ ты мнѣ прежде не признаўся?
«Надзѣла бъ я табѣ ризы не такія,
«Надзѣла бъ табѣ ризы золотыя,»
Приходзиць до яго кинягиня,
Обручóная яго Кацярына:
«А мужъ жа мой сужóной!
«А мужъ жа мой обручóной!
«Чаму жъ ты мнѣ прежде не сказаўся?
«Чаму жъ ты мнѣ прежде не признаўся?
«Я бъ тайкомъ къ табѣ приходзила,
«Пиценьнѣ, йдзеньнѣ приносила,
«Нихто бъ про насъ съ тобой не знаў,
«Грѣху бъ мы съ тобой не мали ¹⁾,
«Разомъ бы съ тобой прастановіліся,
«Ў водну бы гробницу положилися.»
Гробницу ена ўсе гребаетъ,
Горучія слезы роняецъ.
Нямножко, нямало того время
Прожила кинягиня толькó три часы;
Чиразъ три часы пераставілася,

---

1) т. е. не имѣли.

Яго кинягиня, обручѣная яго Кацярина.
 Ё водну ихъ гробницу сположили,
 Одной пеленой ихъ накрыли;
 Ня множко, ня мало ихъ хували,
 Только три дни да три noci.
 Ня можно Ляксѣя ни провезьць,
 Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.
 Яго бацюшка слаўный Архемьянъ,
 Ёнъ по Римушкѣ поступаець,
 Казну мелкую розсыпаець
 Ёсѣ нищую браццую надзѣляець.
 Нихто тэй казны не бярэць,
 Ёсѣ за Ляксѣемъ идуць,
 Ёсѣ Ляксѣя бяруць.
 Ня можно Ляксѣя ни провезьць,
 Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.

Зап. учен. 6-го кл. Витебск. гим. Д. Безперчий. Ср. у Романова: Бѣлорусск. сборн., вып. V, 357—70.

6.

ПРО СВ. ВАРВАРУ.

Минской губ., Борис. уѣзда.

Ўсходзила зарá золотая со синяго мора,
 Расьцплала огнявые шаты ¹⁾ на увесь ўсходъ сонца.
 Раскидала золотыя перыя по синему небу.
 А была-жъ то не зара золотая,
 А была жъ то Варвара святая.
 Якъ зъявилась, людзямъ показалаь,
 Дзиву даўся весь народъ хришчоный.
 Вялѣў панъ-круль сребро-злото браци,
 А Св. Варвары подарўнки давацi.
 Св. Варвара сребра-злота не брала,

1) дорогiя одежды, ризы. Слов. Носовича.

Съ паномъ крулемъ и грашиць не стала.
Вялѣў панъ-круль слугамъ огни положиць,
На св. Варвару молока наварить.
Св. Варвара вельми того зленкла,
Передъ Господомъ Богомъ на колѣни укленькла:
«А Господзи Божа! стань на поруки!
«Не дай цярпѣць неповинной муки!»
Послаў Господзь трохъ ангелоў зъ неба,
«Не бойся, Варвара! Богъ кажиць — такъ треба!»
Св. Варвара ў молоцѣ варѣлась,
Наилучшая панна зъ котла вороцѣлась.
Вялѣў панъ-круль слугамъ огню положиць,
На св. Варвару oleю ¹⁾ насмажѣць ²⁾.
Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
Вялѣў панъ-круль слугамъ огню положиць,
На св. Варвару смолы наварить.
Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
Вялѣў панъ-круль дробно шкло ³⁾ набиць,
Св. Варвару на тымъ шклѣ водзиць.   / /
Св. Варвара на тымъ шклѣ ходила,
Не одныя крапельки ⁴⁾ криви ни зронила,
Наилучшая панна, якъ прежъ того была.
Сказаў панъ-круль до Св. Варвары:
«Пошукаю табѣ ещо бѣльшей кáры,
«Бо ты не святая — есь ты чароўница;
«Мусишь зъ бѣлымъ свѣтомъ на вѣкъ разлучитца».
Вялѣў панъ-круль слугамъ склепъ ўзмуроуаць,
Св. Варвару живую сховаць.
Тые слуги склепъ ўзмуровали,
Св. Варвару ў тымъ склени сховали.
Якъ поѣхвѣ панъ-круль на войну,
И былъ панъ-круль три годы на войнѣ.

---

1) Конопляное масло. Слов. Носовича. 2) жарить. Тамъ же. 3) Стекло. 4) Капельки.

Пóтымъ того зъ войны вороцїѹся,
 На писовую ложу спаць ёнъ положиѹся.
 Во снѣ бачиць, што Варвара жива,
 Найлучшая панна, якъ прежъ того была.
 Вялѹ панъ-круль слугамъ скленъ той разбиваѹ,
 Св. Варвару отгуль доставаѹ.
 Принялися слуги той скленъ раскидаѹ, —
 Св. Варвару живою застали.
 Послѣ того слуги вельми здзивовáли,
 И Св. Варвары поклоны усé клали.
 «Ахъ, крулю нашъ пане, ёсь Варвара жива,
 «Пенкиѣйшая ¹⁾ панна, якъ прежъ того была».
 — Слуги, моё слуги, пявѣрне служили:
 — Св. Варвару ўпотай кормили!
 Вялѹ панъ-круль слугамъ слунъ ²⁾ ўзмуровáци,
 Для св. Варвары ката доставаѹ.
 Только той катъ ³⁾ мячёмъ размахнуѹся,
 Съ подъ яснаго сонца пярунъ ⁴⁾ ката забїѹ.
 Ударїѹ пярунъ — и ката не стала,
 А Варварина слава по ўсімъ свѣци пала.

Зап. А. Е. Богдановичемъ въ 1891 г.

7.

ЦМОКЪ. ⁵⁾

Минской губ., Игуменскаго ўѣзда, Бродецкой вол., м. Колбча.

А гдзѣ жъ была пявѣрная зямля —
 Ня вѣрыли Господу Богу,
 А вѣрыли погáному цмоку.
 Давали яму дань вяликую,
 Якъ дай подай до остатняго.

1) Красивѣйшая. 2) Столбъ. 3) Заплетный мастеръ, палачъ. Слов. Носовича.

4) Громъ. 5) Цмокъ или смокъ: сказочное названїе змїя. Слов. Носов.

Прышла по дань икъ самому цару,
 Къ самому цару, на яго доню¹⁾.
 «Да устань, доню, ранюсенько,
 «Умывайся, доню, бялюсенько,
 «Поѣдземъ съ тобой на поляванья.
 — Опець мой, опець уродзбный!
 — И псы нашы ни кормлёны,
 — Слуги нашы ни увобраны,
 — Кони нашы ни сѣдланы.
 «Псыжъ нашы укормлёны,
 «Слуги нашы увобраны,
 «Кони нашы посѣдланы».
 Ёдучъ поля и другая,
 А трэццее зѣжджаючы,
 Прыѣжджаюць икъ сіняму мору,
 Ажъ плыве поганый цмокъ:
 Зъ яго роту огонь сапле,
 Зъ яго нозьдзёръ искры сыплюцца,
 Зъ яго вушэй дымъ идзе,
 Зъ яго вочей кроў плыве.
 Прыплывае и прымоўляе:
 «Подай, цару, ты свою доню!»
 — Пстой, цмоку, дай промовици,
 — Трое пацеракъ отмовици.
 Зачуў тоя Господзь Богъ:
 «Святыі Юрэй, бяры коня,
 «Зъ войстрымъ копыёмъ, зъ золотымъ сѣдломъ,
 «Уби того поганаго цмока,
 «Спровадзь отъ бѣдъ тую царэўну,
 «Провадзь яе ажъ до нѣба!»

Зап. въ 1889 г. учитель народнаго училища Н. Г. Яцко, отъ 98 лѣтнаго.
 Ср. въ Бѣлор. сборникѣ Романова, вып. V, 315—16, также «Бѣлорусскія пѣсни
 И. Носовича, въ V т. Зап. этногр. отд. И. Р. г. Общ., стр. 112—20.

1) т. е. дочку

8.

ВАСИЛІЙ ПУСТЫННИКЪ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Василій въ пустынѣ спасался,
Не имѣлъ ни въ рукахъ, ни въ ногахъ владѣнья,
А имѣлъ посты и молитвы святыя,
И во снѣ ему пятница соснилась,
И свѣцѣй его освѣтила,
И хрестомъ Божиимъ благословила:
Встань ты, рабъ Божій, пустынникъ Василій!
Идзи ты къ князьямъ и бояромъ,
Ко всимъ Божиимъ Христіаномъ,
Разскажи ты женоцкамъ часнымъ,
Штобъ посцили въ нядзѣльки три дзянёцки,
Въ середу золы не золивали,
А въ пятницу пыли не пылили,
И въ воскресный дзень Богу бы молились,
Христа Бога на дѣмъ призывали.
И разскажи бацюшкамъ роднымъ,
Штобъ по мацерну слову не бранились,
Мы съ матернаго слова вси пропадаемъ.
Разскажи ты матушкамъ роднымъ,
Штобъ въ утробѣ младенцевъ не кляли,
И цересъ дзѣцей бы не божились,
Штобъ жидами дзѣцей не называли:
Жидаы Христомъ Богомъ прокляты.
За то яны Христомъ Богомъ прокляты,
Што Христа Бога муцыли, распинали
И на хресту Его крыжевали,
И руки ноги гвоздзями прибивали.
И горяцу кровь Его проливали.
Завидѣла святая маць Марія, —

Идзе къ Іисусу сама со пла́цомъ, жалко прицытая:
 «Грозенъ Сынъ ты мой возлюбленный,
 «Нарекался жиць безсмертно;
 «Напрасную муку ты принимаешь,
 «И безвинную кровь проливаешь!»
 Проряде Христось на распятѣ:
 Не плаць, моя матушка Марія,
 Не рыдай Дзѣва Пресвятая!
 Не радзи себя я муку церплю:
 Церплю муку радзи мірскаго спасевья,
 Штобъ міръ въ Божій домъ ходзиль,
 Яры свѣцы зацепляль,
 Цебя Божью Мадеръ вспоминаль,
 И меня Христа — Бога взвелицаль,
 Отъ нынѣ и до вѣка. Аलिуя.

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

9.

ПЛАЧЪ АДАМА.

Минской губ.

Пріўкрасное сонце
 У рай восходзіло,
 Весь рай освяціла;
 Того часу Ева сограшіла; —
 Ева сограшила,
 Празъ законъ праступіла:
 Яблочко ўкусила,
 Адама змусьпила,
 Бога прогнавіла.
 Отъ Господа Бога
 Ангель прилитае,
 Адаму звѣщае:

«Ахъ, Адаме, Адаме,
«Чесный господару!
«Не вялѣѹ вамъ самъ Господзь Богъ
«Быць ѹ свѣтломъ раю!»
Ахъ, якъ пошла Ева со свѣчами,
Адамъ со слезами
До Господа Бога,
До Спаса святого:
«Ахъ, Спасе мой, Спасе,
«Спасе милосѣдивый!
«Змилуйся надо мною,
«Сограшіѹ прадъ Тобою!
«Бо ѹжо-шь я не бачу
«Мѣсяца ясного,
«Сонца пріукрасного.
«Бо ужо-шь я не чую
«Ангельскаго гласу,
«Хирувимскаго сциху!»
Сколько ни молили,
Бога не ѹпросили.»
Святый Петра-Паўла
Рай отчинили;
Правотца Адама
И нашу мацю Еву
Зъ раю выводзили.
Пошоѹ Адамъ до своѣго гробу,
Проліѹ горки слѣзки
На сырую зямельку.
Горко плачиць
И такъ причитаиць:
«Ахъ, гробе мой, гробе,
Ты вячистый доме!
Пойдзе наше цѣло
Червямъ на зъядзѣвня;

Пойдуць наши косьци—
 Зямлі на владзѣнныя.
 Вочи наши — ямы,
 Руки наши — граблі;
 Што вочи забячуць,
 То руки заграбяць;
 Намъ здаётца трошки,
 А ў Господа много;
 У Паўла записано,
 У Петра полічыно».
 Пойдземъ мы, братцы,
 На Сіёнскую гору,
 И спяёмъ мы славу
 Еви и Адаму.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ. Ср. БѢлор. сборн. Романова, вып. V, 378—81.

10.

ВОЗНЕСЕНЬЕ ИЛИ ОТКУДА ПРОИЗОШЛА МИЛОСТЫНЯ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Канунъ было праздника Христова,
 Канунъ вознясенія Господня,
 Въ само Христово вознясенія
 Вознесся Христосъ на небесы.
 Завидзили убогіе людзи,
 Заслышала нищяя брацьця.
 «Свѣтъ Христосъ, сынъ Божій!
 «Съ кѣмъ жа ты насъ оставляешъ?
 «Съ кѣмъ жа ты насъ покидаешъ?
 «Кто жъ насъ поиць, кормиць будзя?
 «Кто насъ будзя одзѣваць и обуваць?
 «Отъ цемной нѣцушки укрываць?»
 И ряцѣ Христосъ, Царь нябесный:
 «Не плацьця вы, нищяя брацьця!

«Не рыда́йца убогіе людзи!
 «Даруя вамъ гору золотую,
 «И ещё раку медовую;
 «И будзице вы сыты, одзѣты,
 «И отъ цѣмнэй ноцки уккрыты,
 И гласивъ Иванъ, Божій Хрясцицель:
 «Свѣтъ Христосъ сынъ Божій!
 «Ни дари ты имъ ни горы золотой,
 «Ня раки медовой!
 «Имъ зъ горой ня совладаць,
 «Отымуць яе князья бояре,
 «И бездзѣльные людзи;
 «А дай ты имъ именé Христово:
 «Будуць яны сыты и одзѣты
 «И отъ цѣмнэй ноцки уккрыты».
 И гласивъ Христосъ на небесахъ:
 «Спасибо Иванъ, Божій Храсцицель!
 «Позлацу я твои уста золотыя
 «За судъ твой справедливый;
 «Умѣлъ ты, судъ, разсудзици
 «И мое Христово имя опредѣлици,
 «По нищей брацци раздѣлици.

Заклученіе:

Мы славимъ Цебе, Христосъ, Богъ нашъ
 Отъ нынѣ и до вѣка, аллилуя!
 За милостыню Христову,
 Слава Цебе, Господзи!

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ. Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. V, стр. 381—84.

11.

СВЯТАЯ ДОРОТА.

Гродн. г. и у. м. Лаша.

Ой ишла святая Дорота
 Церазь Крулеўскіе ворота,
 Споткаў яе ясны король.
 Кудышъ ты идзешъ, Дорота,
 Церась Крулеўскіе ворота?
 Ащѣ того кроль негодзень,
 Што на мене сказаў. ¹⁾
 Усадзіў Дороту кроль ў турму,
 А самъ поѣхаў на войну.
 Сѣдзіць жа Дорота ў цемницы
 И нема кроля зъ войницы.
 Сѣдзіць жа Дорота дзевіць лѣтъ,
 А кроль зъ войны якъ нѣтъ, такъ нѣтъ.
 Сѣдзіць Дорота ў цемницы,
 Прыѣжджая кроль зъ войницы.
 «Отчѣнице, слуги, ворота.
 «Ци жыва наша Дорота?
 — Якъ жыва, кролю, якъ жыва,
 — Пенкнѣйша стала, якъ была.
 «Невѣрнѣ, слуги, мнѣ служыли!
 «На што Дороту жывілі?»
 — Не мы Дороту жывили,
 Ой ее жывіў самъ Панъ Бохъ,
 Тройца Святая едына,
 Свѣнта Дорота жывила.
 Казаў кроль святую Дороту ў олею варыци,
 И туды треба Дороту ўсадзіци.

---

1) Тутъ, видно, есть пропускъ, мѣшающій понять причину гнѣва короля, о чемъ говорится въ послѣдующемъ. См. «Примѣчанія». III.

Свента Дорота ў олѣй ступала,
 Але пенкнѣйшая стала, якъ была.
 «Кажу слугамъ шкло набіѣци,
 «И по шклу Дороту водзиѣци.»
 Дорота на шкло ступала,
 Зъ ее свента кроў капала.
 «Наточѣцѣ, слуги, мечъ остро,
 «Треба сцяѣци Дороцѣ голову быстро».
 Слуги меча ащѣ не подали,
 Святую Дороту до неба ўзяли.
 Свента Дорота ў небѣ раѣе,
 Намъ вѣчне мѣсца шыхуе,
 А пану кролю пекло готуе. ¹⁾

Зап. псаломщикомъ Ив. Онуфр. Карскимъ. Ср. въ Бѣлор. Сборн. Романова, вып. V, стр. 886—7.

12.

ПІСНЬ О ГРѢШНОЙ ДѢВѢ.

а) Гродн. г. и у., с. Лаша.

А ў недзѣлю по обѣдѣ
 Ходзіў Панъ Бохъ по ўсемъ свѣцѣ,
 Ходзіў Панъ Бохъ жабруючи,
 Грѣшныхъ людзей пробуючи.
 И шоў Панъ Бохъ цѣмнымъ лѣсомъ,
 Ашъ тамъ дзѣўка воду несе.
 «Дай мнѣ, дзѣўка, зимной воды,
 «Ой помыѣци руки, ноги».
 — Охъ я дзѣду не дамъ воды:
 — Гэта вода забрудзѣна,

---

1) Этотъ стихъ мы получили уже во время печатанія книги и поэтому онъ, къ сожалѣнію, не могъ попасть на надлежащее ему выше мѣсто, т. е. послѣ стиха «Про св. Варвару» (см. № 6, стр. 597), къ которому онъ — и по содержанію и складу — относится, какъ ближайшій его вариантъ. III.

— Зъ дзѣрава лістомъ затрушона.
 «Не тымъ дзѣўка забрудзона,
 «Што зъ дзерава лістомъ затрушона, —
 «Дзевяць сыпоў породзила,
 «Ня одного не хрысцила,
 «Да ў гэтуі водзѣ потопила.
 — Муси ты, дзѣду, вѣлкі пророкъ,
 — Што ўсё грахё ты визнаешъ.
 «Охъ я, дзѣўка, да не пророкъ, —
 «Я зъ неба да самъ Панъ Бохъ».
 Стала дзѣўка, подумала,
 Да подумаўши, заплакала,
 Пану Богу до похъ пала.
 «Постой, дзѣўка, не ленкайся,
 «Идзи до церкви, сповѣдайся».
 Якъ тоўлько дзѣўка ў церкви стала, —
 На семъ сажень земля упала,
 Жоўты свѣчки погасіла,
 Усѣ святыя посмуціла,
 Да усѣ прастолы повалила.
 Якъ тоўлько дзѣўка сповѣць мѣла, —
 На семъ сажонъ зѣмля ўстала,
 Усѣ свѣчки загорáлиса,
 Усѣ святыя звеселіліся,
 Чыстымъ сёрцамъ Богу помолиліся.

Цеперь Пану Богу чесьць отдаваймо и со святыми грѣшную дзѣўку выхваляймо.

Зап. псаломщики И. Оя. Карскимъ.

13.

б) Могилевской губ. Рогач. у. с. Корма.

И въ нядѣлку вельми рано,
 Ранѣй того звоны били.

Й въ крыницы выдѣ грѣла,
 Вой тамъ дѣвка выдѣ брала.
 Сустрѣлся зъ ей Самъ Госпыдъ Богъ:
 «Подай дѣвка своё воды
 «Помыть свенты руцы, нѣги».
 Дѣвка Бога ни ятгыдѣла,
 Йна Богу й ятказала.
 «Ли тябе, гостя, выдѣ нячиста,
 «Нападала зъ древа лѣстымъ».
 — Ета выдѣ все ёсть чиста,
 — Сама дѣвка ты нячиста.
 Дѣвка Бога улякнулась,
 Пирядъ Бѣгымъ на крыжъ пала.
 «Й стой, дѣвка, не вликайся!
 «Йди до ксендзы сповѣдайся
 «И всимъ грѣхамъ ўскрывайся».
 Дѣвка до ксендзы й ступала
 Й ўсимъ гряхомъ ўскрывалась,
 Й яднымъ гряхомъ не призналась. —
 Цѣла мѣкымъ разсыпѣлась.
 «Й встывайте сынки зъ воды,
 «Прикыпайте маткины кости».
 — Наша матка была ямна ¹⁾,
 — Пышла душа яе къ дѣяблу.
 — Наша матка была пекна,
 — Пышла душа яе въ пекла. ²⁾

Записана отъ 60 лѣтняго старика въ с. Корѣѣ учителемъ народной школы.
 Ср. Бѣлор. народ. пѣсни Шейна 1874 г., № 717 и 718, стр. 387—8.

1) т. е. погребна (съ польск.) III.

2) Смыслъ этой пѣсни, по толкованію пѣвца, слѣдующій: жена Сама-
 рянка, будучи дѣвицей, родила восемь сыновей, которыхъ она, тотчасъ по ро-
 жденіи, все бросала въ рѣку. Съ тѣхъ поръ совѣсть ее неотступно мучила — и
 вода постоянно казалась ей кровью. Разъ, мучимая жаждой, она зашла въ лѣсъ,
 отыскала тамъ колодезь съ чистой водой, да зачерпнула изъ него, сколько ей
 было нужно, воды и хотѣла испить. Но перейдя, черезъ ту рѣку, въ которой

14.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделина.

А ў нидзѣлку зъ пораненька 2.
 Ишла дзѣўка за водою, 2.
 Да й Боже пирядбю.
 «А постой дзѣўка, ты дай воды,
 «Помыць руки, помыць ногі!»
 Дзѣўка Бога не увознала:
 — Гэта вода нечистая,
 — Древомъ, листомъ западала,
 — Жоўтымъ пяскомъ занашало.
 «Сама й, дзѣўка, нячистая!
 «Чаму воду ничисьцила? —
 «Дзевяць сыноў спородзила,
 «На Дунаи потопила,
 «За то й вода нячистая.»
 Тоды дзѣўка Бога увознала,
 Пирадъ Богомъ крыжамъ пала.
 «А стой дзѣўка, ни уклонійся,
 «Идзи до дому, убирайся,
 «А йдзи къ ксинзамъ, сповидайся,
 «А ўсимъ грѣхамъ признавайся».
 Стала дзѣўка убирацца,
 Стало яе цѣло распацаца, —
 Стала дзѣўка сповидацца —
 Стали косьцы распацаца,

она топила своихъ дѣтей, Самарянка вдругъ увидѣла, что набранная ею вода обратилась въ кровь. Въ это самое время встрѣтилъ ее Спаситель и приказалъ ей поисповѣдаться въ своихъ грѣхахъ. Самарянка повиновалась, но исповѣдуясь, не открыла того именно грѣха, за который была такъ наказана. Тогда тѣло ея стало разсыпаться въ мелкій порошокъ и она начала просить своихъ сыновъ выйти изъ воды и закопать хоть ея кости, но напрасно. Въ лѣтнее время, въ хорошую погоду и до сихъ поръ этотъ порошокъ попадаетъ въ видѣ пыли, вихремъ поднимаемой въ гору. Изъ записи записавшаго. III.

Анёлочки зъ мертвыхъ (в)стали,
Тыи косьци позбирали.

Дальше пѣвица не помнила. Зап. мною въ 1870 г.

15.

г) Минской губ., Слуцкого у., Синявской вол.

Ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ.
Идзе самъ Богъ бóромъ, лясомъ, —
Ажъ тамъ дзѣўка воду несе:
«Постой дзѣўка, дай мнѣ воды!»
— Гэта вода да есть гнюсна.
«Охъ ты дзѣўка сама гнюсна!
«Гэта вода да есть чиста.
«Дзевяць сыноў породзила,
«Ни жаднаго не хрысьцила,
«Ўсѣ дзевяць потопила».
— «Ци ты свѣнты, ци ты прóрокъ,
— «Што ўсѣ мои грѣхи знаешъ?»
Тоя дзѣўка уленкнула,
На колѣна укленила.
«Ахъ ты, дзѣўка, не ленкайся,
«Идзи до ксендза, сповядайся!»
— Пошла дзѣўка до церкоўки, —
Ее цяло на прохъ пало,
Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ встало:
«Якое намъ было похованье,
«Такое табѣ помиранье».

16.

д) Тамъ же.

Ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ,

Ишоў самъ Богъ, жебруючи,
 Грѣшныхъ людзей пробуючи.
 Сышоў самъ Богъ на новыі дворъ,
 Ажъ тамъ дзѣўка воду брала.
 «Ой ты дзѣўка, красавица,
 «Дай Богу чистой воды,
 «Помыць Ему руки, ноги».
 — «Моя вода да нечиста,
 — «Нападала зъ древа листу».
 «Тажъ вода твоя да чиста,
 «А ты дзѣўка грѣшница:
 «Дзевяць сыноў породзіла,
 «Всѣ ў той водзѣ потопила.
 «Охъ ты, дзѣўка, не пужайся.
 «Идзи до ксэндзя, сповядайся.
 «Не идзи, дзѣўка, сама,
 «Нехай цебе ксендзы уведуць.
 — Дзѣўка Бога не слухала,
 Да ў косцѣль сама ступала;
 На семъ сажень земля упала.
 Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ ўстала.
 Ее цяло подобрали,
 Да зняли его високо,
 Да кинули его да глыбоко:
 «Отожъ табѣ, наша матка!
 «Якое намъ было годованье,
 «Такое табѣ похованье».

Объ зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

17.

СОНЪ БОЖІЕЙ МАТЕРИ.

а) Могилевской губ., Чериковскаго уѣзда, Малайтической вол.

Сонъ Божьей Матери пріяснився,
 Якъ Исусъ Христосъ народився.

Съ вечеръ Мати Марія запроспала,
По немножку Марія проспала,
А не больши того скрозь сонъ видала.
Бачить чада спородила,
А въ пелены яго спеленала,
Шалковымъ поясомъ сповивала,
На рѣцѣ Іорданѣ яго крестила,
На золотомъ на престолѣ сположила.
Сонъ Божьей Матери пріяснився, —
А хто-жъ етый сонъ разгадаить,
Поименно разбираить,
Ай безъ грамоты прочитаить,
Достойнъ будить у Господа Бога,
А збавленъ будить отъ мукъ вѣчно,
А при ёмъ будить царство небесное.
Отписала въ царство небесное.
А речеть Иусъ Христосъ,
Глаголевавъ Царь небесный:
«Матушка Марія Присвятая,
«Пречудная Дѣва, Мати Богородица!
«Не речи своего сна, свѣтъ, никому
«А я самъ етый сонъ святыи знаю,
«Я поименно разбираю,
«Я безъ грамоты прочитаю:
«Што быть мнѣ, матушка,
«Быть мнѣ малому, —
«Спойманому, запроданному,
«А убитому, скржавитому.
«Запродасть мяне Іуда беззаконный
«Ай тымъ-жа жидамъ нихрященнымъ,
«Ай тымъ-жа явремъ биззаконнымъ.
«Возьмутъ мяне тыя явѣрныя,
«Тоя жидовѣ нихрященное,
«Ай тыя явреи биззаконныя.

«А будуть мяне, матушка, жиды мучити,
 «Да на хрестъ мои руцы крыжувати,
 «Да жалѣзными гвоздьми прибивати,
 «Копѣмъ мои ребры всѣ ломати,
 «Божественную кровь святую разливати,
 «На головку вянецъ надѣвати,
 «По головцы тростью рабувати».

Якъ расплачитца Мати Марія,
 Разрыдайтца Присвятая,
 Причудная Дѣва, Мати Богородица:
 «Ой, сынку мой, сынку сладкій, Ісусе,
 «Ой, сынку мой, сынку, Царь небесный!
 «Бязвинную муку принимаешь,
 «Понапрасна святую кровь разливаєшь!»

Ой речеть жа то Самъ Ісусъ Христосъ,
 Ой глаголевавъ Царь небесный:
 «Матушка, Марія Присвятая,
 «Причудная Дѣва, Мати Богородица!
 «Не принявши муки, ня быть святому,
 «Ни разливши крови—ня быть бязгрѣшному.
 «Я ежели муки отмучуся,
 «Отъ ўсѣхъ отъ греховъ избавлюся,
 «Я въ новомъ во гробѣ положуся,
 «Плащаницею покруюся,
 «Да раснымъ ладыномъ накажуся.
 «А два дни я буду за вмершаго,
 «На третій день я воскресну,
 «А въ воскресный день воскресенья,
 «Самъ я, матушка, на небеса взыйду
 «Въ частнѣйшій день на Вознесенье,
 «Съ частнѣйшими хирувимами,
 «Съ славнѣйшими серахвимами,
 «А и съ усіми съ образными со святыми».

Якъ расплачитца Мати Марія,

Разрыдайтца Присвятая,
Причудная Дѣва, Мати Богородица:
«Ай сынку мой, сынку, сладкій Іисусе,
Ай сынку мой, сынку, Царь небесный!
Да съ кимъ мяне, дѣву, покидаешь?
Да кому ты назоръ ¹⁾ святыи оставляешь?»
Ой речеть, речеть самъ Іисусъ Христосъ,
Ой глаголевавъ Царь небесный:
«Ни плачь, матушка, ни смутися,
«Ни выплакай своихъ свѣтлыхъ глазыкъ,
«Ни скорби лица румяного,
«Ни врывай сердца ретиваго;
«Ни одну я дѣву покидаю,
«Ни единый назоръ святыи оставляю,
«Покидаю дѣву съ Святымъ Духомъ,
«А съ Святымъ-же Духомъ и съ святымъ Иваномъ,
«А съ святымъ-же Иваномъ, съ Благословымъ.
«Нарицай, матушка, Ивана за сына,
«За свойго за сына, моимъ братомъ,
«Мѣста Іисуса Христа, Сына Божжаго.
«Да покуда я съ муки отмучуся,
«Отъ ўсѣхъ отъ греховъ оттерплюся,
«Самъ я, матушка, съ неба сойду,
«Припокой твоимъ мощамъ я явлюся,
«Припокой твоимъ мощамъ приклонюся:
«Прости, прости, мать Марія,
«Пречудная Дѣва Богородица!
«Отпишу твое лицо на икони,
«На икони на вобрáзи;
«Поставлю икону у Божій церкви,
«А въ соборѣ въ Русалимѣ,
«Перидъ царскими воротами,

---

1) назоръ—наблюденіе.

«Перидь херуимскими столами,
 «Перидь ясными свѣчами.
 «Туды будутъ, матушка, міръ — люди приходяти,
 «Кануны — проскуры ¹⁾ приносить,
 «На Божіимъ престоли становити,
 «Акахвисты — молебны закупляти,
 «Восковы свѣчи затепляти,
 «Земные уклоны отклоняти
 «И тебе, матушка Марія, умоляти,
 «И мяне, Исуса Христа, прославляти,
 «Ўсемогущимъ творцомъ нарицати». —
 Сонъ Божьей Матери пріяснився,
 Якъ Иусъ Христосъ народився.
 А хто-жъ етый сонъ радъ послышать,
 И хто-жъ етый сонъ понимать,
 Богъ яму гряховъ отпуцаить.
 Хто-жъ етый сонъ закупляеть —
 Достоинъ ёнъ будить у Господа Бога,
 Избавленъ ёнъ будить отъ мукъ вѣчныхъ,
 И пріеминъ ёнъ будить ў царство небесное.
 А въ чьимъ доми сонъ святой воспиваить,
 Ў томъ доми Господь пребываить,
 Прячистыя Мати проживаить.
 — Славенъ нашъ Богъ, Самъ приславився
 И велико Яго имя на весь свѣтъ Господній.

Записано волостнымъ писаремъ П. Кулаевымъ.

18.

б) Минской губ., Борис. уѣзда, сел. Зачистье.

Во слаўномъ городѣ въ Ерусалимѣ,
 На святой рацѣ на Ерданской,

---

1) просфиры.

На святой горѣ на Сіянской,
 Якъ выросла древо тамъ святоя,
 Святоя древо *купарэзо*,
 Первочудный хрестъ проявіўся,
 Якъ самъ Сусъ Хрыстосъ народзіўся.
 Прышоў до Маріи Царъ небесны,
 Царъ небесны, самъ Господзь Богъ.
 «Ци спишъ, матка Марія, ци смуцися?
 «Ци спишъ матулька, Дзёва Богородзица?»
 — Нимного часу сы полноци,
 — Много *скруху* создалося,
 — А много во снѣ прыснилося:
 — Видала бо сонъ первочудный,
 — Видала бо сонъ переводивный,
 — Што я Ісуса Хрыста спородзила,
 — Ё пялюшачки яго спялянала,
 — На святой рацѣ охрасціла,
 — На святой рацѣ на Ерданской,
 — На святой горѣ на Сіянской.
 — Выросло тамъ древо пресвятоя,
 — Тамъ святоя древо *купарэзо*.»
 «Ахъ маць моя Пресвятая,
 «Первочудная дзёва Богородзица!
 «Вохъ и знай, маць моя матушка:
 «Вохъ чы то быць мнѣ пойманному,
 «Вохъ, чы быць то мнѣ замучбнному,
 «И быць, матушка, сокрыжонному,
 «И быць мнѣ, матушка, *за распятому*,
 «И быць мнѣ, матушка, *за розбитому*,
 «И быць мнѣ, матушка, *за скровавлёному*,
 «И быць мнѣ, матушка, *за прэдадзённому*,
 «Вохъ тымъ жа жидомъ нихрысдоннымъ,
 «Вохъ тымъ жа Іудомъ низаконнымъ».
 — Якъ расплакалася Матка Марія

Якъ разрыдалася Дзѣва Пресвятая:
 «Куды жъ моя, чадо отхождаешъ?
 «Вохъ кому на дозоръ оставляешъ?
 — «Покидаю я, матушка, зъ Святымъ Духомъ,
 «Зъ святымъ Иваномъ Благославнымъ.
 «Налицала сабѣ матушка Яна за сына,
 «Вмѣсто свойго сына, мойго брата,
 «Съ своимъ сынкомъ возлюбленнымъ,
 «Съ моимъ братомъ *дороженнымъ*.
 «Напишу свой ликъ на вобразѣ
 «И поставлю, матушка, ў Божжей церкви,
 «Ў Божжей церкви ў Ерусалимѣ,
 «И будуць къ табѣ, матушка, людзи прыхождаџи
 «И земные поклоны одбиваџи,
 «Горучіе слѣзы проливаџи,
 «Цябе, Дзиво Марія, взвеличаџи,
 «И мяне, Ісуса Христа, прославляџи:
 «Славенъ нашъ Богъ и свѣтъ прославіўся».

Зап. мною въ 1877 г. отъ слѣпого нищаго изъ деревни Борокъ.

19.

в) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой вол., дер. Ухватовка.

На Ліньскай горэ стояла церкоўка,
 Ў той цэркоўкі Прачыста Мацерь Божа спочывала;
 Прыходзіць лѣ сынóчакъ: «Матушка моя родная!
 «Ци сыпшъ, ци такъ ляжышъ?»
 — Сынъ мой возлюбленный! сынила я сонъ про цябе:
 — Што хочучъ жыды *сыцѣрама* (?) дрэва
 — На твою глову корону зробиць,
 — Копѣмъ за рэбрó узяць,
 — Перлóвою мѣчкою голоўку взыняць.
 «Не есь тому, матушка моя родная, сонъ,
 «Есь тому, матушка моя родная, праўда.»

Ё нядзёлю рано пораненьку, якъ сонейко ёсходзиць,
 Прачыста Мацерь Божьжа свойго сына за руку вёдзиць:
 Повела на пацерь, а съ пацеры на ётрань,
 Зь ётрани на Божьжу службу,
 Зь Божае службы ё номастыръ,
 А зь номастыра на морá,
 На морахъ бёлый камень ляжыць,
 На бёлумъ камени цэркоўка стоиць,
 Ё той цэркоўки прыстолю стоиць,
 На томъ прыстоли свёчи гораць,
 Кбля того прыстолю Сусь Хрыстось стоиць,
 Сусь Хрыстось стоиць, Сынъ Божый:
 Ножки стулё, ручки разняё,
 Вбчками скрапё, семъ ранъ отворё,
 Прасьвятую кроё разлё.
 Прышоё Петро и Павель, яго, вучаники:
 «Господзи нашъ, Господзи!
 «Што ты за насъ такую мёку прынимаёшь,
 «Што раны отвораешъ, прасьвятую кроё проливаёшь?
 — Не дзивице, Петро и Пауле, на мою мёку,
 — Берыце Хрыста ё руки,
 — Вядзице яго по свёту,
 — Давайце старбму, малбму,
 — Крывбму, сьляпому,
 — Штобы яны сонъ ентыё знали,
 — На зямли мукъ ня мáли,
 — Ё пекли ня кипёли,
 — Ё пятницу до посьняканья,
 — Ё субботу до снёданья
 — И ё нядзёлю штобъ до Божое службы ходзили,
 — Будзець пекло затворбная,
 — Царство нябесная отворбная.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

20.

г) Могилевской губ., Климович. уѣзда, Хотовицк. вол.

«Пыкидаю тябе, Дѣву, съ Святымъ Духомъ,
 «Со Святымъ Духомъ, съ святымъ Иваномъ,
 «А съ тымъ жа Иваномъ Быгослѣвымъ
 «Нарицай, мати, Ивана своимъ сыномъ,
 «Своимъ сыномъ, момъ братомъ,
 «Вмѣсто Іисуса Христа, Сына Божія.
 «А покуль я зъ муки отмучуся,
 «И зы умершихъ во гробъ спыложуся,
 «И въ новымъ жа гради спыложуся,
 «Плыщаницю обовьюся,
 «Ряснымъ ладунымъ накажуся,
 «Два дни буду зы умершихъ,
 «А на третій день, матушка, воскресну,
 «А на третій день выскресѣнія,
 «На великъ жа празникъ — Вызнясѣнія.
 «Ани на небо я вызнясуся,
 «Съ часнѣйшимъ съ херувимами,
 «Съ славнѣйшимъ сирафимами,
 «А со всѣми сыбразными сы святыми;
 «А кыгда жъ я, мати Марія,
 «Ды на небі я обялюся,
 «А тогды же я, мати Марія,
 «Ды къ твоимъ мыщамъ ¹⁾ яволюся,
 «Кы твоимъ мыщамъ приклохуся,
 «Пыклонѣвшя, пыпрохуся:
 «А прыщай, матушка Марія,
 «Прыщай мяне, Дѣва Пресвятая,
 «Прывочудная Дѣва мати, Быгорѣдца!
 «Ныпущу я твой ликъ, мати, ны икоши,
 «На той жа икоши, мати, ны выбрѣзп.

---

1) т. е. мощамъ.

«Пыста́влю я твой ликъ въ свято́мъ мѣсти,
«И вы главнымъ гради, гради Русалими,
«Во святой церкви, во собори,
«Въ томъ собори на престоли,
«Пири́дъ царскими выры́та́ми,
«Пири́дъ чудными выбры́за́ми,
«Пири́дъ хируви́мскими стыла́ми,
«Пири́дъ жаркими свеча́ми,
«Ай дѣ́жъ ангилы всё кликнующь,
«А тряпещуть силы вси нябе́сныя.
«Туды жъ будить міръ, мати, приходити,
«И канунъ и просфиры приносить,
«А на Божымъ престоли стыновѣти,
«Акахвисты и молебны зыкупля́ти,
«Высковы́я свѣчи затипля́ти,
«А зямны́я поклоны откlynя́ти,
«А тябе будутъ, мати, вопрошати,
«Госпыда Бога упрышати,
«И мяне, Иисуса Христа, прыслывля́ти,
«Всимогущимъ жа творцомъ нырицати.
«Ай сонъ Божій, матушка, оснився,
«А кыгда зане Христось нырадився.»
— А хто жъ етый сонъ пынима́ить,
Тэй чиловѣкъ збавлень будить
Отъ муки вѣшныя и гряховъ смяртельныхъ,
А хто етый сонъ зыкупля́ить, —
А на сорыкъ дѣнь Богъ гряховъ збывля́ить,
Тэй царство нябесныя зыкупля́ить.
А въ чѣмъ доми сонъ святой рыспива́йтца,
Въ томъ доми Христось Богъ прибыва́ить,
А Прячистыя Матушка прижива́ить,
А святыя жъ ангилы возлигають,
А тряпещуть крылушкымъ нябеснымъ,
А нячистую силу отгоняють.

Сыхраніть домъ етый Богъ и помилуйтъ
 Отъ злодѣя, чиродѣя,
 Отъ огняныя всё пожоги,
 Отъ выдѣныя да всё потоки —
 А вспиваимъ сонъ святой. Алилуя ¹⁾.

Зап. волостнымъ писаремъ.

21.

д) Той же губ., Сѣв. у., Бобрской вол.

«На славнымъ градѣ Русиамъ
 «Причудное дзиво слышалося
 «И мнѣ сквозь сонъ видѣлося.
 «А видзівся сонъ пріязный, сонъ причудный:
 «Якъ я чадю спородзила,
 «Ў пялёночки пилинала,
 «Шавковымъ по́ясомъ спывивала,
 «На святой ряцѣ крисцила.
 «Ой на той ряцѣ Іорданской,
 «Ой на горѣ на Синайской,
 «Тамъ выросло дзереву,
 «Присвятое дзереву купарось.
 «Ой на томъ дзеривѣ сѣнь явився,
 «Якъ Езусъ Христось народзівся.
 «А хто мнѣ гэтый сонъ разгадаиць?
 «А хто гэтый сонъ расчитанць?»
 — Я и самъ, матушка, разгадаю,
 — Я и самъ расчитаю,
 — Я и самъ гэтый сонъ давно знаю:
 — Быць мнѣ, матушка, за пойманого,
 — За пойманого, за распятого
 — Тымъ жидымъ никращонымъ,
 — Тымъ юдомъ беззаконнымъ».
 Расплакалася маці Марія,

1) Въ этомъ вариантѣ, очевидно, не достаетъ начала; онъ служить какъ бы продолженіемъ къ предыдущ. №№ 17 и 18 (стр. 612—18). III.

Расплакалася Присвятая:

«А куды, мое чадо, отходишь?»

«Кому мяне на дозоръ покидаешь?»

— Покидаю на дозоръ св. Духомъ,

— Святымъ Духомъ, святымъ Янымъ,

— Святымъ Янымъ съ Богословомъ.

— Нарекай, мамычка, на Яна на сына,

— На своего сына, на моего брата.

— Ёнъ твои мощи прихываѣиць,

— Прихувавши мощи, уклоницца,

— А уклонившись, попрощайтца:

— Прости, прости, мади Марія,

— Прости, прости, Пресвятая!

— Я на небеса ўзнясуся

— И за мертвеца въ гробъ сположуся,

— И въ плащаницы сповьюся.

— Спишу я Твой ликъ на бумагу,

— Поставлю Твой ликъ ў святой церкви,

— Ў святой церкви на олтари,

— На вяликой олтари, на орханѣ.

— А будуць къ табѣ людзи приходзици,

— Зямныя поклоны уклоняци,

— Тонкія платы заспилаци,

— И горячія слезы выливаци,

— И Тябе, мади Марія, прославляци,

— А мяне, Езуса Христа, узвеличаѣи.

Зап. волюстнымъ писаремъ. Доставленъ Могил. Статист. Комитетомъ.

22.

ГРѢШНИЦА, ИЛИ КАКЪ ДУША СЪ ТѢЛОМЪ РАСТАЕТСЯ.

1) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Что по морю, морю синему,

По синему морю по Хвалынскому,

Тамъ плыли восплывали святыя корабли,
Во коробляхъ святыя ангелы,
Святыя ангелы, свѣтъ - архангелы,
Напротивъ кораблей самъ Іисусъ Христосъ,
Самъ Іисусъ Христосъ, царь небесный нашъ,
Ёнъ у ангеловъ сталъ спрашивать и выпытывать:
«Охъ вы ангелы мои и архангелы!
«Гдѣ вы хаживали, гдѣ вы гуливали,
«И что вы видѣли и что вы слышали?»
— Охъ ты, Іисусъ Христосъ, самъ небесный Царь!
— И много мы видѣли и много слышали:
— Какъ душа зъ бѣлымъ цѣломъ разставалася,
— Разставшись, душинька, не прощалася,
— А зъ циста поля свороцилася,
— Съ своимъ бѣлымъ цѣломъ распросцилася:
— «Ты просьци-тка просьци, цѣло бѣлое моё!
— «Цѣло бѣлое, беззаконное было!
— «Пойдзимъ, цѣло, во сыру маць землю,
— «Во сыру маць землю, въ гробову доску,
— «Косьци земли на преданье,
— «А цѣло червямъ на растоценье,
И не спокаившись душа, грѣхи вгадывала.
«Поцемъ же ты, душа, грѣхи вгадывала?»
— Какъ я жила была на вольномъ свѣту
— Я не имѣла ни среды, ни пятницы
— И святыхъ годовыхъ праздниковъ,
— Воскресенье Христово не поцѣтывала,
— Заутрини съ вечѣрнями просыпывала,
— Полудѣнную обѣдзинку прогуливала,
— Во Божію церковь не хаживала,
— За хрестъ, за молитву не стаявала,
— Земныхъ поклоновъ не кладывала,
— Евангеліе святое не прослушывала,
— Што въ Евангеліи написано,

- Въ самого Христа напечатано.
- Есть написано, въ Христа напечатано
- Въ цомъ грѣхи, въ цомъ спáсиные:
- Цымъ намъ душиньку спасьци,
- Цымъ въ рай ее ввесьци,
- Захошъ душу спасьци — постомъ, молитвамъ свя-
тымъ,
- Ещё низкимъ поклонамъ земнымъ,
- А захошъ въ рай войци — святой милостыней,
- Цесна поданной и потайной,
- Отъ желанья своего, труда праведнаго.
- А въ этихъ грѣхахъ Богу не кáи́лася
- И отцу духовному не сказывала —
- И цяжкій грѣхъ себѣ полуцывала.
- Ещё, душа, Богу согрѣшила:
- Отца съ мацерью своею не поцѣйывала,
- По ма́цирному слову ихъ бранивала.
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не ка́и́лася,
- Отцу духовному не сказывала.
- Еще, душа, Богу согрѣшила:
- По помошку, душа, много хаживала,
- Въ соломѣ заломы заламывала,
- Со всякаго хлѣба споръ вынимывала;
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не ка́и́лася,
- Отцу дѹховному не сказывала.
- Ещё, душа, Богу согрѣшила:
- По подворьямъ, душа, много хаживала,
- Про воры ворота распѣрывала,
- Вороцившись назадъ не запирывала,
- Скодинушку въ поле повыпускивала,
- Сосѣдній хлѣбъ повытравливала,
— Сосѣда съ сосѣдомъ на брань сваживала, —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не ка́и́лася,
- И отцу духовному не сказывала.

- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По дворищамъ, душа, много хаживала,
- Въ коровахъ молоко повыдаивала,
- По бѣлому каменью разлиывала... —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася,
- И отцу духовному не сказывала.
- Еще, душа, Богу согрѣшила:
- По-подъ оконью, душа, много хаживала,
- Хоць не слышала, душа, — скажу слышала;
- Хоць не видѣла, — скажу видѣла; —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По пуницкамъ, душа, хаживала,
- На игрищахъ много плясывала,
- Своимъ бѣлымъ рудынкамъ прихлопывала,
- Дурную половину процѣнивала:
- Самого Христа разгнѣвливала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- Сводней, душа, много сваживала,
- Мужа съ женою поразлущивала,
- Златые вѣнды разрушивала; —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каилася,
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По свадьбамъ, душа, много хаживала,
- Свадьбы звѣремъ обрацывала; —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каилася.
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- Въ утробѣ младенцевъ запорчивала,
- Церезъ дѣтей своихъ божила,
- Жидами дѣтей назывывала,
- Дли бѣлыхъ грудзей дѣтей присыпывала,

— Смаленьку своё дзѣця проклинывала;—
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
 — И отцу духовному не сказывала.
 — Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
 — Какъ напилася душа зелена вина,
 — Отъ зелена вина, душа, пьяна была,
 — Отъ зелена вина, душа, померла;—
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
 — И отцу духовному не сказывала.—
 Провалилася душа сквозь преисподнюю,
 Безъ покаянья, душа, безъ священника.
 «Вотъ вѣкъ муцыцца тебѣ, душа, — неотмуцыцца,
 «И вѣкъ кáицца тебѣ, душа, не откаицца
 «За свое великое прегрѣшенъе,
 «За свое великое беззаконье!»
 — Помилуй насъ Богъ отъ всякихъ грѣховъ!

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

23.

СТРАШНЫЙ СУДЪ.

2) Той же губ. и уѣзда дер. Воськовичи.

Святой Рима, Рима, Рима праведный!
 Въ немъ жили были душеньки, души праведны.
 Въ немъ жили были душеньки, души грѣшныи.
 Якъ укрикнули душеньки души грѣшныи:
 «Хто жъ насъ, душеньки, да судзици будзець?»
 Ёсь у насъ судзьзя *златовый* (?) Христа,
 Узлатоваго Христа, свѣтъ Михайла,
 Свѣтъ Михайла-рахайла, судзьзя праведный.
 Якъ узойшоў же ёнъ на Сіянскую гору,
 Затрубіў же ёнъ въ свою гласную трубу—
 Маць сыра земля взгромоздилася,
 Сырые пески ўсё рассыпалися,

Гробовыи доски ўси повскрылися,
Живые души и мертвыи ўси повстали,
Повстали яны ўсё на Страшный судъ исьци,
Повстали яны ўсё муки видзѣць.
«Становицеса вы души, души праведныи,
«Становицеса по правой сторонѣ!
«Становицесь вы души, души грѣшныи,
«Становицеса по лѣвой сторонѣ!
«Охъ и я васъ цяперъ судзици буду:
«Затѣмъ вы душп, души грѣшныи,
«Ойцоў и матокъ вы не слухивали,
«По средамъ, по пятницамъ вы не пащивали,
«Трецяго дзенецка воскресенья,
«Которого того ўсё праздничка,
«Вы суды судзили ўсё неправедные,
«Великіи подкупы вы ўсё биравали,
«Виноватыхъ правыми ставили,
«А праведныхъ виновáчили,
«А до Божіихъ службъ не хаживали,
«Божіе слоўцо не выслушивали;
«Затымъ вы, душеньки, души грѣшные,
«Идзиця колъ огняныи рѣки,
«Ищиця сабѣ броду мелкаго,
«Броду мелкаго, переходовка;
«Коли жъ найдзеця, — ў раю будзеця,
«А не найдзеця — во цъмѣ будзеця.»
Пошли тыи душеньки ўсё зрыгаючи,
Ўсё ойцоў своихъ, матокъ проклинаячи:
«Ай наши ойцы, маці! яны прокляты будуць,
«Якъ насъ маленькихъ ня ўчивали,
«И до Божьихъ службъ не посылывали,
«Божьихъ мы службъ ня выслушивали, —
«Затымъ мы душеньки, души грѣшныи,
«Затымъ мы будзимъ по вѣкъ мучицца,

«По вѣкъ мучицьца, ня одмучицьца.»
 — «А вы душеньки, души праведны,
 «Вы ойцоў и матокъ своихъ слухивали,
 «По средамъ и пятницамъ вы пѣщивали,
 «Трецьёго дзенёчка воскресенійка,
 «Которого того ўсё праздничка,
 «И до Божьихъ службъ вы хаживали,
 «И Божье слоўцо вы выслушивали,
 «Вы суды судзили ўсё праведные,
 «Вы великихъ подкуповъ ня бирывали,
 «Виноватыхъ вы виновацили,
 «А праведныхъ праведны-шъ дзѣлали;
 «Затымъ вы души праведные
 «Идзиця вы по ножовомъ колибу,
 «Идзиця коло огняннoй рѣки
 «Ищиця сабѣ броду мелкаго,
 «Ищиця переходоў часценькихъ,
 «Коли жъ нѣйдзеця — въ раю будзеця,
 «А не нѣйдзеця — во цмѣ будзеця.
 — Пошли жъ тыи души ўсё зрыгаючи,
 Ойцоў своихъ, матокъ вспоминаючи:
 «Они насъ маленькихъ вучивали,
 «На Божьи службы посылавали
 «Затымъ мы души, души праведны,
 «Въ раю будземъ во вѣкоў».

Зап. учен. витебской гимназiи (6-го кл.) Безперчимъ.

24.

ЕВАНГЕЛИСТАЯ ПѢСНЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«Ахъ ты, Жпжжа научоны,
 «Между школы и брони,
 «Свѣнтимъ письмамъ збаўлены,

- «Повѣрь жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и разъ!»
— Одзинъ Сынъ Маріинъ
— Ёнъ нябесный коровы,
— Ёнъ надъ нами кролюиць,
— Кролюиць, кролюиць, кролюиць. ¹⁾
«Ахъ ты Жижка научоны и т. д.
«Повѣрь жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и два?»
— Ёсьць два тубли Мойсея ²⁾ и т. д.
«Ахъ ты, Жижка научоны и т. д.
«Повѣрь жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и три?»
— Ёсьць три потривярхолы (т. е. патріархи)
— Два тубли Мойсея ³⁾ и т. д.
(Опять сначала)
«Повѣрь жа мнѣ, Жижка,
«Што-то ёсьць чатыры?»
— Чатыры листа Вангалиста ⁴⁾ и т. д.
(Опять сначала)
«Повѣрь жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и пяць?»
— Цярпѣў Богъ пяць ранъ безъ вины ⁵⁾ и т. д.

Вар. Той же губ. и у.

1) Ахъ ты, Жачикъ, научоный,
Уновой школы наброный,
Повѣрь жа мнѣ, Жачикъ,
Чуишъ: одзинъ!

Одзинъ Сынъ Маріинъ, —
Сынъ на небѣ крулюиць,
А Богъ надъ намъ пануюць

2) Два таблі Мосеевыхъ
Одзинъ Сынъ Маріинъ и т. д.

3) Три потривярховыхъ и т.

4) Чатыры листы Евангелиста и т. д.

5) Пяць ранъ цярпѣў Панъ Богъ безъ вины и т. д.

(Опять сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што ёсьць шесць?»

— Ёсьць шесць лялейлеў ⁶⁾ и т. д.

(Сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и семъ»

— Ёсьць семъ листоў прописанныхъ ⁷⁾ и т. д.

. . . . .

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и восимъ?»

— Ёсьць восимъ крыжоў крыжованныхъ ⁸⁾ и т. д.

. . . . .

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и дзевиць?»

— Ёсьць дзевиць святыхъ сукромэнтыў ⁹⁾ и т. д.

. . . . .

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и дзесиць?»

— Ёсьць дзесиць Божьжихъ приказаній и т. д.

. . . . .

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць одзинадцыць?»

— Ёсьць одзинадцыць пророкоў ¹⁰⁾ и т. д.

. . . . .

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць дзвѣнаццаць?»

— Ёсьць дзвѣнаццаць ангэлыў. ¹¹⁾

6) Шесць крулевъ лилевыхъ,

Прынасвентша Марія и т. д.

7) Семъ Божьихъ сукромэнтоў и т. д.

8) Восимъ глазъ Архангельскихъ и т. д.

9) Дзевиць крыжоў крыжованныхъ и т. д.

10) Одзинадцыць мученикоў,

11) Дзвѣнадцыць апостолю...

(Тутъ тоже повторяется все предыдущее въ обратномъ порядкѣ и оканчивается отвѣтомъ на вопросъ: «Чуишь одзинъ?»)

Зап. учен. V класса Витебской гимназіи въ 1869 г.

Ису Хрысту воды поднёсь,
 Табѣ, Жижка, кукишъ подъ нось.
 Ёсьць два тубли Мойсея,
 Ёсьць три *потривярхолы*,
 Чатыры листы Вангалисты,
 Цярпѣў Богъ пяць ранъ бизъ вины,
 Есьць шесьць ляліеў,
 Есьць семъ листоў прописанныхъ,
 Восимъ крыжоў крыжованныхъ,
 Дзевяць святыхъ сукроментыў,
 Дзесяць Божьжихъ приказаній,
 Одзинадцыць пророкоў,
 А дзвѣнадцыць ангелыў.
 Ису Хрысту воды поднёсь,
 Табѣ, Жижка, кукишъ подъ нось,
 Одзинъ сынъ Маріинъ,
 Ёнъ нябесны короны,
 Ёнъ надъ нами кролюиць,
 Кролюиць, кролюиць, кролюиць.

Зап. А. Л. Лисовской отъ старика нищаго въ 1868 г. Ср. у Безсонова: «Калѣки перехожіе», вып. I, 379—93.

25.

О ЗБАВЕНЮ ДУШЫ ХРЫСЦІЯНСКОЙ, ИЛИ РАЗМОВА ЧОРТА ЗЪ МА-
ЛЕНЬКИМЪ ХЛОПЦАМЪ.

б) Гродненской губ.

«Мой ты, жачку малый,
 «Але досконалый
 «Скажы ты мнѣ, што гэта есьць одзинъ?»
 — Одзинъ сынъ змарый, што надъ нами крулюе.
 «Ой ты, жачку учоны,
 «За ўсѣхъ хлопцоу выбровны,
 «Скажы-шъ ты мнѣ, што значыць два?»
 — Дзвѣ таблицы Можайша (Мойсея)
 — Одзинъ сынъ *змарый* (?), што надъ нами крулюе.

(Пропускаемъ отвѣты на остальные числа до 12, такъ какъ при послѣднемъ всѣ они повторяются).

Скажи-шь ты мнѣ, што есьць дванацаць?

- Дванацаць свентыхъ апостолоў,
- Одзинацаць прыказанъ косьцельныхъ
- Дзесяць прыказанёў Боскихъ,
- Намъ данныхъ на горахъ Сымонскихъ,
- Дзѣвѣць хороў ангельскихъ,
- Госемъ свентыхъ пророкоў,
- Шесъ кветушакъ лиліи
- Прынайсвеншай Марыи,
- Пяць ранъ Хрыстусъ мялъ, (имѣлъ)
- Якъ на крыжу умираў;
- Чатыры листы Вангелисты
- Тры патрыярхове
- Дзвѣ таблицы Можайшовы
- Одзинъ сынъ змарый,
- Што надъ нами крулое. ¹⁾

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

1) «Пѣсню эту мнѣ случалось слышать въ юныхъ лѣтахъ. Она усердно распѣвалась по вечерамъ въ Гродненскомъ уѣздѣ женщинами и дѣвицами на супяткахъ и въ праздники—весною, осенью, лѣтомъ и зимою. Кромѣ того мнѣ доводилось ее слышать въ деревнѣ *Сухой Долитъ*, распѣваемой надъ покойникомъ. Въ народѣ она была извѣстна подъ означеннымъ въ текстѣ заглавіемъ. О происхожденіи этой пѣсни крестьяне разсказывали слѣдующую легенду:

«Вышоў, кажа, одзинъ вечаръ маленькіи хлопчыкъ на дворъ, *могло* быць годзина дзевята, — ашъ бачыць на повѣтру (на воздуху) шатанъ леиць — зъ рогами, ў плацѣ и невинную душу несе, котора вельми надто крычала и до Пана Бога и Матки Боской волала (звала). Такъ гэты хлопчыкъ упаў на колѣни и давай хрысьціца да Богу молицца. Перахрысьчыў ёнъ, вѣдомо, и шатана, — такъ шатанъ зѣрасъ остановіўся и кажа: хлоп! скажи ты мнѣ: «што гэта значыць—одзинъ?»—Енъ и давай ему спѣваці ашъ до дванацаци. Шатанъ, вѣдомо, пытаў большъ, якъ до дванацаци, можа до сорока якихъ, але якъ гэты хлопецъ вельми быў разумны, то ёнъ ему заспѣваў ды хоць до ста, бо ему анелъ на ухо ўсё шаптаў. Але якъ ў нocy дванацаць выбило и пѣтухъ за-спѣвали, то шатанъ кинуў невинную душу, а самъ — бойць ў воду и пропаў. А хлопецъ ўзяў душу и довёў до хаты. Гэта душа была на гэтымъ сыѣцѣ ацѣ 12 рокёў, потымъ до Бога пошла. А гэты, кажа, хлопецъ, якъ выросъ вѣлки, то зробіўса ацѣ мудрэѣ и потымъ, кажа, ў Рымѣ Папрамъ быў (т. е. папой)». И. К.

26.

ПѢСНЬ О БОМБОЛЕѢ 1).

Гроднинской губ. и у.

Свентый Андрею, свентый Бомболею!
 Да дай намъ рады ў своемъ виноградѣ.
 — Рады бы я да даў, да не моя воля, —
 Самого Створицеля да аще Пана Бога.
 Который чаловѣкъ зъ вечера працѹе,
 То на заўтрашні дзень его Богъ жалуетъ.
 Голосики было, ажъ ножки помлѣли:
 Наѣхали казаке да ўсѣ свывольники,
 Загоняли за пальцы, смоляныя спицы.
 Прыѣхаў казакъ, старпій атаманецъ,
 Выняў селезѣнку церезъ потыленьку.
 Заснуў я вельми смашно, але ўсѣмъ людзямъ значно.
 Немножко я спаў — сто восимдзесять лѣтъ.
 Кремень рубайце, а мене вынимајце,
 Церку робѣце и мине тамъ становѣце;

---

1) «И эту пѣсню мнѣ очень часто доводилось слышать до 1863 г., на *фестахъ* преимущественно при костѣлахъ, а именно при Рожано-Стокскомъ (Сокольскаго уѣзда), Индурскомъ, Квасовскомъ, Луненскомъ и Ейсмонтскомъ (Гродненскаго уѣзда), которую народъ и ксендзы слушали съ особеннымъ увлеченіемъ. Мнѣ также доводилось слышать, что *Бомбелей* былъ ксендзъ езуитъ Андрей Боболи, который совращалъ православный бѣлорусскій народъ въ католичество и вообще былъ страшный гонитель православія. Но народу православному эти гоненія наконецъ пришли не въ моготу и онъ убилъ фанатика езуита. Мнимыя мощи находятся, какъ извѣстно, въ Полоцкомъ католическомъ костѣлѣ и католики воздають ему такую же честь, какъ Иосафату Кунцевичу. Ксендзами фанатиками въ честь ихъ устраивались фесты, составлялись пѣсни, кои навязывали насильно православному народу, который, безсознательно, по традиціонной привычкѣ своихъ дѣдовъ и прадѣдовъ, продолжалъ восхвалять въ нихъ своихъ заклятыхъ враговъ. И еще нескоро нашъ бѣлорусскій православный пойметъ, что слѣдуетъ изгнать совершенно изъ своей памяти слѣды закоснѣлыхъ своихъ враговъ, такъ какъ они, т. е. бѣлоруссы, еще далеко не утверждены въ истинахъ православной церкви». И. Карскій.

Постаўце мою трунку ў Бресьцѣ на прасто́лѣ;
 Одоўсюль будуць людзи прыбываѣи,
 Да Пана Бога и мене будуць вы́слаўляѣи,
 То буду-шѣ я имъ ратунокъ даваѣи:
 Ў шасьѣи, не ў шасьѣи ко́ждому *фрасунку*,
 Мушу додаѣи при шѣрыхъ мо́длахъ ко́ждому ратунку.
 Хоць я и не ў до́лѣ, але ў Бо́скай хвалѣ.
 Неха́й ва́ши мо́длы Бо́хъ вы́слу́хае,
 Бо за ва́шъ мо́я кроў про́лита, —
 Свѣта́го о́йца Бо́мбо́лея е́завита. Ами́нъ.

Зап. псаломщикъ И. О. Карскій. Вар. этой пѣсни см. въ «Примѣчаніяхъ».

27.

КОСТЕЛЬНАЯ ПѢСНЬ БѢЛОРУССКАГО НАРОДА.

Могилевской губ., Оршанскаго уѣзда.

Ахъ мой Бо́жа—вѣ́ру Табѣ́,
 Я ўсе́ вѣ́ру, ўсе́ для Ця́бе;
 Ўсю́ надзе́ю ў Табѣ́ маю́,
 За ўсе́ Ця́бе лепшѣ́ коха́ю.
     Ты сотва́рыў, Ты отку́пиў,
     Ты насъ Бо́жа—самъ посвѣ́щиў.
     Ниха́й Табѣ́ — гдѣ́ ёсць лю́дзі —
     Чесьць и хва́ла отъ всѣ́хъ бу́дзи.
 Табѣ́, Бо́жа, кла́няемся,
 На ўсю́ волю́ мы зда́емся,
 Жи́ць и уми́раць хо́чимъ Табѣ́,
 Што Ты ёсць до́бры́й самъ въ са́бѣ.
     Ахъ мой Бо́жа зграшнѣ́ Табѣ́,
     Празъ грѣ́хъ пе́кла доста́ў са́бѣ;
     Не жаль, Бо́жа, згу́бы мо́ей,
     Якъ жаль, Бо́жа, крѣ́йды Твое́й!
 Ру́чки и во́чки къ не́бу ўзно́симъ —
 Отпу́щенія гра́хоў про́симъ.
 Ахъ мой, Бо́жа, ўсе́ ка́юся,

Просци грахі, попраўлюся;
 И ўжэ сто разъ умёрць вблю,
 На грѣхъ боли не призвблю;
     А для Твойгó сподобання —
     Хочу ховаць приказання:
     Жыць и умираць хочу Табѣ,
     Што ты ёсьць дбры самъ вѣ сабѣ.

Слѣзы наші выливаемъ,
 Щѣрымъ сэрцэмъ прірекаімъ:
 Покуль будзімъ з людзьмі жиці,
 Ня будзімъ Бóгу грашиці.

О Спáсителю — нашъ Пáне!
 Еды́нэ нашэ кохáне,
 «Ру́кі и ногі́ Твэ́ цáлуемъ,
 «За грахі́ свое́ жа́луемъ —
 «Цáлуемы́ Тво́е раны
 «Спасителю́ нашъ кохáны!

О Ма́рiя, Ма́тка Бо́жа,
 Преподо́бна ра́йска ро́жа,
 Причи́ныя кѣ́ Бо́гу за́ нами
 Нягоднымі́ грѣшника́ми.

Ўсѣ́ святы́я глянѣ́ця з не́ба,
 Ва́ша ла́ска намъ потре́ба;
 Мо́ліця Бо́га за́ нами
 Нягоднымі́ грѣшника́ми.

Хва́ла Бо́гу пра́удзiвэму,
 Вѣ́ Тро́йцы Свя́той э́дынэму;
 Хва́ла Ойцэ́ и Сыно́ви —
 Хва́ла Свято́му Духо́ви. Аминь.

Октябрь 25 дня 1879 года. Орша. С. Я. Цѣханскій.

28.

ПѢСНЯ 10 ЗАПОВѢДЕЙ.

а) Могилевской губ., Рогачевского уѣзда, сел. Кормы.

А вы люди христіане!

Послушайтя приказанья,

Што вамъ Самъ Богъ приказавъ,

Што вамъ дѣлать заказавъ.

Первое: штобъ ня мѣли...

Другимъ быгáмъ ня вѣрили,

Чырывникáмъ ни дать вѣры,

Чартѣмъ ничимъ ни тятя фяры.

Богымъ клятца, — то *другоя* ¹⁾,

Заказуя намъ Богъ тоя.

Кары вѣчный ни миная,

Хто выпрásна прысигая.

Третье: штобъ вы знали

Праздничный день святковáли,

Бога просиць и молитца,

Въ церкывъ ходиць ни лянитца.

Четвертое: шануй *батьцку*,

И поважай свою матку.

Хто отца, матку шану́я,

Тому Богъ вѣку даруя.

Пятое: ни зыбивай,

Людцкія кривы ни разливай,

Кры́овъ *упойства* (?) до Бога

Клича: ни калечь никого.

Шастое: биряжися:

Зъ чужимъ мужымъ ни ложися;

То вяде въ пекло человѣка,

Оттуль ня выйдя до вѣку.

Сядмоя: ни вкрадь ничо́го,

1) т. е. другое приказанье — другая заповѣдь. III.

Ё ни намовляй нікого.
 Ня чинь ніякой крадѣжи
 Ни зъ денегъ, ни зъ збожжа, ни зъ одежи.
Восьмая: ня *свѣтць* хвальчыва,
 Живи зъ людьми справядливо,
 Ни налягай ни на кого,
 Покинъ злости, бойся Бога.
Девятое: ни пожондай,
 Зъ чужой жоной не засидай,
 Ни дай прычины до грѣху,
 Покинъ чертовску угѣху.
Десятое: Бога любі,
 И ближняго свого ни губі,
 Люби яго якъ самъ сябя
 Дѣлай добра, дасть Богъ табѣ.
Одиннадцатое: ни якой бяды ня дѣлай,
 Ни зымути́ водой бѣлой.

Послушійтя христіяне!
 Поселѣднѣе время живемъ,
 Будемъ слезы проливатцы,
 Сами сябе проклинатцы.
 Нявмѣли Бога молить,
 Только умѣли жидамъ служить;
 Бо Бога ни вмолили,
 Только жидамъ услужили.
 Попы, ксяндзы про то знайтя,
 Служить жидамъ запрещають.

Зап. отъ 60-лѣтняго старца въ сел. Кормы учителемъ народной школы.

29.

б) Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Ланкой волосты.

Вы людзи хрысьціяне
 Слухайце приказанья,

Што памъ Господзь приказуеъ,
Ўсимъ памъ дзѣло указуеъ:
А *первая*, — штобъ мы Бога знали,
Инымъ Богѡмъ ня вѣрили,
Чароўникамъ не даць вѣры,
А чартѡмъ не учиниць офяры.
Клясься съ Богомъ — *то другая*,
Заказуя намъ Богъ тоя;
Вѣчна кара ня миная,
Хто напрасно присягая.
А *третья*, — штобъ мы знали,
Дзень нядзѣли святковѣли,
Бога хвалиць и молитца,
Ў церкоў ходзиць ня лянитца.
Чацвёртая: шануй отца,
Поважай мацерь свою.
Хто отца мацерь шаную,
Тому Богъ вѣку даруя.
Пятая: не забывай!
Люцкой криви не разливай.
Кроў до помсты ¹⁾ до Бога;
Кличуць: не тойся ничѡго.
Шѡстая: беражися!
Ня съ кого ни глумися;
Ня ўводзь ў пекло чаловѣка, —
Одтуль ня выйдзя до вѣка.
Сѣмая: не крадзь ничѡго,
И не подмоўляй никого.
Ня чини жаднай крадзежи,
Живи по Божай удержи.
Восьмая: не фальшъ фальшиве,
Живи зъ людзьми справядливе;

---

1) *помста* — мщєніє. Слов. Носовича.

Не налягай ни на кóго,
 Покинь злосьць, бойся Бога.
Дзвятая: не пожалáй,
 Съ чужой жонкой не засѣдай,
 Не дай причины къ грѣху,
 Покинь шатанскую уцѣху.
Дзсятая, — то для дóму:
 Не дзѣлай обижды никóму;
 Люби ўсѣхъ, якъ самъ сябе,
 Молись Богу, Богъ дасць табѣ.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

30.

ДЗЕСЯЦЕРО БОЖЫХЪ ПРЫКАЗАЊНЕЙ.

в) Той же губ., Рѣчицкаго ўѣзда, Дудичской вол.

1. Азь есь Господзь Богъ твой на нѣби, который вўвяў зь
 Ишецкой нявóли.

2. Не взывай папа Бога по именнѣ надарэмне.

3. Пóмни дзень свяциць недзѣльнѣй.

4. Шануй оцá и ма́цяру и будзешъ жыць доўголѣценъ на
 зямли.

5. Не *чужанось* ¹⁾.

6. Не крадзь.

7. Не моў напроцѣў бліжняму свойму.

8. Ня будзь свѣткою ²⁾ хвальчываю на зямлѣ.

9. Ни пожалай ни раба, ни рабѣни яго, бо я грѣшны́й ча-
 ловѣкъ.

10. Сповѣдайся, прощайся назадъ цябе, напѣрадъ цябе, нейдзи
 ко мнѣ ни въ лдзѣньни, ви въ ў ппцѣньни, ни ў походни, ни ў ра-

1) Ошибочно вмѣсто не *чужалось*, искаженное въ свою очередь, съ польскаго *czudzołoz*. Въ польск. библии заповѣдь: не прелюбы сотвори выражено такъ: «Nie bédziesz cudzołozýł». *Cudzołozýć* — значить прелюбодѣйствовать. III.

2) *свѣтка* — свидѣтель. Слов. Носовича.

бѣди, ни у моёмъ сынѣ. Придзи ко мнѣ янгаль откупицель —
 прыступицель, Прачыста святая Матка Божа, Господарня вя-
 лика, очысьци мою душу, безъ числа перэдъ тобою согра-
 шыўшу—словами, думами, мусьями, пячыстотою, пухотѣю, об-
 жорствомъ, лѣнствомъ. Господзи просьци! Матка Божа! за-
 крывай, заступай рызою святою, ласкою небесною, оццовою мо-
 литвою, ма́чынымъ породжэньнемъ. *Ой—мецца* ¹⁾ и Сына п
 Святого Духа. Аминь.

Зап. учителемъ народнаго училища П. Гр. Яцко.

Б.

Вирши (псалмы) религіозно-нравственнаго содержанія.

31.

Могилевской губ.

Ужаснися человекѣ
 И слезися своимъ сердцемъ,
 Что душею помрачѣлся,
 Потерялъ себя ты нынѣ
 Во грѣсѣхъ своихъ.
 Отложи свои забавы
 И утѣхи сего міра,
 Не отдайся въ рабство вѣчно,
 Не теряй своей свободы.
 Какъ жилъ Ассирійскій царь,
 Въ Ниневіѣ былъ владѣтель,
 Уязвился женскимъ взоромъ,
 Проводилъ всю жизнь въ забавахъ,
 За что сжегъ себя несчастный.
 Царь тотъ былъ Сарданапаль.

1) т. е. во имя Отца.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

Огребайся отъ пороковъ,
Ни къ чему ни будь пристрастенъ,
А когда къ нимъ пристрастишься,
Тогда поздно исправляться,
Тогда будешь безъ ума.
Не теряй твою ты совѣсть
Отъ содружествъ юныхъ дѣвъ,
Наипаче берегися,
Въ разговорахъ съ женскимъ поломъ:
Не отдайся въ плѣнъ.
Не губи свою ты совѣсть
Безобразными дѣлами,
И не будь привязанъ къ онымъ.
Убѣгай отъ нихъ на вѣки,
И жива будетъ душа.
Углубися твоимъ сердцемъ
И душею пребывай въ томъ,
Размышляй о томъ всечасно,
Какъ во гробѣ пребывать.
Сей да будетъ ти предметъ.
Самъ Спаситель рекъ намъ: будетъ
Въ дни послѣдни страхъ великій;
Придутъ бѣдствія ужасны,
Какихъ не бывало
Отъ созданія міра.
Въ тѣ дни море возмутится,
Превеликой, грозной бурей,
И свирѣпыми волнами
Устрашить смертельно
Всѣхъ живущихъ на земли.
Гласъ народа будетъ страшный,
Въ плачѣ, воплѣ преужасномъ
Возрыдають и восплачутъ,
Что постигло злое время:

«Куда намъ сокрыться?»
Въ тѣ дни солнце не дастъ свѣта,
И покрываетъ мракъ вселенну,
Съ неба звѣзды будутъ падать,
А всѣ люди вострепещутъ:
«О бѣда несносная!»
Побѣгутъ изъ селъ, изъ града,
Всѣ жилища опустѣютъ,
Но убѣжищъ не обрящутъ,
И къ горамъ, холмамъ воскликнуть:
«Упадите вы на насъ!»
Какъ придетъ та година,
И вострубятъ трубы грозны,
Вострепещутъ, убоятся
Основація земныя.
Ахъ страшенъ тотъ день!
Слышны будутъ страшны громы
И стоны ужасны,
Сотрясутся мрачны гробы,
Въ нихъ лежащіе проснутся,
Спавшіе отъ вѣка.
Тогда мертвые возстанутъ,
Разлучатся на двѣ части:
Скоро праведные люди
Вознесутся въ рай пресвѣтлый,
Въ царствіе Отца ихъ;
А для грѣшныхъ чѣтъ отрады,
Обличатся передъ всѣми:
Обнаженны, посрамленны,
И услышатъ гласъ прегрозный:
«Отъидите отъ Мене!»
Смотрить адъ на нихъ свирѣпый,
Устрашаетъ и зіяетъ,
Онъ не можетъ ихъ дожидаться,

Да скорѣй погубить ихъ
Вѣчно, безъ конца.
Тогда грѣшныя восплачутъ,
Что дѣла ихъ обличаютъ,
И себя осудятъ сами,
Что они повинны стали
Вѣчной лютой казни.
Тартаръ пасть свою разверзетъ,
Ада князь явится
И съ властями онъ своими
Противъ грѣшныхъ ополчится.
«Ахъ, увы! увы!» рекутъ.
Онъ вонзитъ жестокий взоръ свой
Въ беззащитны души грѣшныхъ,
Будетъ больно ихъ пронзать,
Адскимъ жаломъ устрашать,
Ихъ сердца прострѣлить.
Блудъ творящи любодѣи
И всѣ въ гордости живущи
Окованы будутъ вѣчно,
Наслѣдуютъ бездну;
Пламень тамъ геенскій.
Всѣ неправдою живущи,
Милости не сотворши,
Сребролюбцы, пиролюбцы
Вѣчно будутъ плакать
Во адскихъ заклепахъ.
Свыше страшный гласъ раздастся,
Жесточае страшныхъ громовъ,
Возьмутъ злыя зміи грѣшныхъ:
Вѣчная тамъ тьма!
А святыя водворятся
Въ свѣтломъ градѣ и прекрасномъ,
Свыше Богомъ озарятся,

Благодатию жить будутъ
Вѣчно безъ конца.
Истребится имя смерти
И приблизиться не смѣть,
И святыя лики многи
И начнутъ пѣть непрестанно
Пострадавшаго за насъ.
Всѣ святыя водворятся
Вѣчно въ Божіихъ чертогахъ,
На главахъ ихъ возблистають
Царски вѣнцы златые
Во вѣкъ и въ вѣкъ вѣка.

32.

Нынѣ, нынѣ я печаленъ,
Нынѣ радость всю отвергъ,
Я остался безотраденъ,
Провождаю дни въ скорбѣхъ!
Непрестанно воздыхаю,
Токи слезъ лія изъ глазъ,
Крѣпко въ перси ударяю,
Вознося къ Творцу мой гласъ:
О, услышь мое стенанье,
Боже мой, Небесный Царь!
На мое призри страданье,
Укрѣпи безсильну тварь!
Ты въ бѣдахъ мнѣ будь отрада,
Непостижимый въ небесахъ,
Ты избавь меня отъ ада,
Вопію къ Тебѣ въ слезахъ!
О, унылыхъ Ободритель!
Неба и земли Творецъ!
Будь мнѣ въ скорби Покровитель,

И заступникъ и Отецъ!
 На Тебя я уповаю,
 О, всесильный Боже мой!
 И надеждою взываю:
 Защити въ печали злой!
 Не боюсь я напасти,
 Если будешь Ты со мной,
 Разоритель адской власти,
 Управляй моею судьбой!
 Ты утѣшь мой духъ смущенный,
 Будь мнѣ въ помощь Ты готовъ,
 Я грѣхами отягченный,
 Прибѣгаю въ Твой покровъ!
 Приими мое стенанье,
 Съ высоты мой гласъ вземли,
 Дай блаженно упованье,
 Тамъ мнѣ жити повели!
 Умъ плѣнился мой Тобою,
 О, Правителю сердець!
 Духъ стремится мой къ покою,
 Гдѣ печалямъ всѣмъ конецъ.

Объ зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

33.

Могилевской губ., Климовичскаго уѣзда.

Съ другомъ я вчера сядѣвъ,
 Нынѣ смерти зрю придѣлъ.

О горя, горя мнѣ вяликое!

(этотъ приѣвъ повторяется послѣ каждого двустишія).

Плоть мою во гробъ кладутъ,
 Душу-же на судъ вядутъ.
 Милости ня будить тамъ,
 Коль не миловалъ я самъ.

Вѣрна друга нѣтъ со мной,
Скрылся свѣтъ хранитель мой.
Мимо царства прохожу,
Горько плачу и гляжу.
Царство горнѣ слезне зрю
И пригорько говорю:
Царство свято, домъ святой
Грѣшныхъ не примешь ты.
Ты прости, прекрасный рай!
Во иной иду я край
Вѣчно не узрю тябе,
Въ бездну я низвергъ себя.
Весь я въ пламени стою,
Пѣснь плачевну вопію.
Я во вѣки не сгорю,
Бога свята не узрю.
Смолу и огонь пію
За пригорду жизнь мою.
Какъ на семъ я свѣти живъ
Крѣпко Бога раздраживъ.
Дней воскресныхъ я не чтивъ,
Во грѣхахъ дни проводивъ.
Бога всюдыхъ призывавъ
Страшный Судъ не забывавъ.
Я не чтивъ отца и мать,
Всѣхъ старался раздражать.
Ничему ни вѣря, живъ
И какъ скверный пѣсъ ходивъ.
Всякій грѣхъ творивъ стократъ,
Райскихъ не искавъ палатъ.
Всѣ законы приступивъ,
Крайній богохульный бывъ.
Каятися ни хотѣвъ,
Бога въ сердцѣ не имѣвъ.

Поруганъ не будить Богъ,
 Всѣмъ Онъ сломитъ гордый рогъ,
 По дѣломъ воздастъ всѣмъ Онъ
 Нарушающимъ законъ!
 О горя, горя мнѣ вяликое!

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

34.

Той же губ. Чаусскаго уѣзда, Чернявской волости.

Мы плачемся и рыдаемъ,
 Когда придуть худыя времена,
 Когда придетъ часъ послѣдній,
 Земля и вода страхнутца,
 Солнце зъ мѣсячкомъ примеркнетъ,
 Дробныя звѣзды на землю спадуть,
 Притячець рѣка огненная,
 Пожреть кровъ — тварь земляную,
 Тудой йшовъ святъ Михайло,
 На Сіонскую гору ёнъ усходить,
 Ё семигласную трубу ёнъ уструбитъ.
 Ёси мертвые съ гроба ўстануть,
 На страшный Судъ ёси пойдуть:
 Праведныя души по правой руцѣ,
 А грѣшныя ёси по лѣвой руцѣ.
 «Праведныя души — ёси христолюбивыя!
 «Вы-жъ мою волю сотворили,
 «За Христа молитвою вы стояли,
 «Сабѣ царство небесное готовали
 «Отъ Святаго Духа сомогуцаго».
 «А грѣшныя души оставалися,
 «За Христа молитвою не стояли,
 «Сабѣ царство небесное не уготовали;
 «Готовали сабѣ огонь вѣчный.
 «Горять огни неугасимые,

«Кипитъ смола несгораемая,
 «Я и Самъ за васъ на хрестѣ бывъ,
 «Изъ рукъ, изъ ногъ кровь проливъ,
 «А въ потомъ гробѣ сположився,
 «Плащаницею обвився.
 «Я два дни бывъ за умершаго,
 «На третій день воскресенье
 «Ради вашихъ душъ спасенья!»
 «Аллилуйя, аллилуйя,
 «Слава Табѣ, Христе Боже Нашъ»!

Зап. волостнымъ писаремъ Измайловымъ. Ср. у г. Романова въ V вып. его
 Бѣлор. Сборн., стр. 390.

35.

Той же губ.

Ты мой Богъ, Иисусе, Ты моя радости!
 Ты ми веселіе, Ты моя сладосте!
 Аще бы вся моя погубилъ въ мірѣ,
 Ты Боже, Спасе мой, всегда имамъ въ вѣрѣ.
 Богатство земное ни во что вмѣняю,
 Егда, зря на небо, Ты, Бога всѣхъ, знаю!
 Аще бѣши мя — долженъ есмь хвалити,
 Аще ми внемлещи — буду Тя любить!
 Люблю Тя, Боже мой, паче всѣхъ святѣйшаго!
 Люблю Тя, Царю мой, всѣхъ достойнѣйшаго!
 Дверь сердца моего сокруши каменну,
 Положи въ насъ любовь къ Тебѣ пламенну!
 Аще-бы людіе Тя, Христе, познали,
 Никогда-бы грѣхами Тя не прогнѣвали.
 Егда Тя познаемъ въ мольбѣ Херувимской,
 Тогда Тя прославимъ въ хвалѣ Серафимской!
 Хотимъ вси усердно Тя, Христе, познати;
 Сподоби насъ лицемъ къ лицу на Тебе взирати!

36.

Той же губ., Климовичскаго уѣзда.

О горя мнѣ грѣшнику сушу,
 Горя благихъ дѣлъ не имущу! 2.
 Кто предъ Судъ Божій явлюся? 2.
 Кто со святыми висялюся. 2.
 Отступихъ отъ Бога злобою, 2.
 Грѣхолобивъ самъ сый собою. 2.
 Темность паче свѣта какою, 2.
 Свѣта благодати не маю, 2.
 Совлекохся первыя одежды. 2
 Се мя неправда и дѣло 2
 Убиваютъ душу и тѣло. 2
 Отъидохъ далеча на страну, 2.
 Отъ рожець питатися стану. 2.
 Дому чуждъ небеснаго владыки, 2.
 Ни достоинъ жити съ человѣки. 2.
 Временная предпочитаю, 2.
 А о славѣ вѣчной ни помышляю. 2.
 Что бѣдный имамъ сотворити, 2.
 Когда Господь придешь судити? 2.
 Восплачусь горько со слезами: 2.
 «Божа, да будить милость Твоя съ нами! 2.
 «Да ни услышу стражды на вѣки. 2.
 «Ахъ, ужасаюсь бѣды привялики, 2.
 «Пойду къ Отцу и реку Ему смѣло: 2.
 «Согрѣшихъ ти, Отче мой, зѣло! 2.
 «Ахъ, прими меня заблужденнаго сына. 2.
 «Яко-же наемника твоего едина! 2.
 Пойду къ Нему прежде дни Страшнаго Суда 2
 И ни повѣмъ дѣла моя блудница, 2
 Падши предъ Нимъ умилюся 2
 Да никогда его пищи лишуся. 2.

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ

37.

Той же губ.

Пробудись отъ сна, невѣсто!
Се въ полуночи Женихъ
Отъ небесъ грядетъ безвѣстно,
Съ мертвыми судить живыхъ!
Бди, молися! Онъ осудитъ
Нерадиваго раба,
Коего отъ сна пробудить,
Страшная Его труба!
Но блаженъ Христовъ рабъ вѣрный,
Что обрящетъ бдящимъ Богъ!
Онъ зрѣть будетъ свѣтъ безмѣрный,
Въ райскій ввидетъ онъ чертогъ!
А лѣнивымъ ноги, руки свяжутъ
И ихъ въ геенскій свергнуть ровъ,
Гдѣ ждуть ихъ вѣчны муки,
Скрежетаніе зубовъ!
Берегися, сколько мочи,
Сна, душе, и трезва будь!
Можетъ быть, и въ сей полночи
Позовутъ тебя на судъ.
Дѣвы глупыя вздремали,
Оскудѣлъ у нихъ елей,
И за то несчастны стали,
И остановились внѣ дверей.
Убѣгай грѣха, какъ яда,
Убѣгай, душе моя,
Чтобъ не пасть тебѣ до ада,
Свѣтлаго лишаешь рая!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

38.

НА ХАУТУРАХЪ, ТРЕТИНАХЪ, ДЕВЯТИНАХЪ И НА РАДУНИЦЪ.

Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лапа.

Уже слошце на заходзѣ, снаци не ложуса,
 До сповѣдзи неготовый, Богу не молюса.
 Кажуць людзи, што я умру, а я хочу жици.
 Покуль жици на гэтумъ свѣци мушу согрѣшици.
 Есьць у мене сребро, злото, тамъ гэта не треба,
 Чтеры дошки, земли трошки, збавенья зъ неба.
 Дадучъ табѣ цемпу хату и смутну ложу.
 Не дай, Божа, въ грѣхахъ умираць, о мой мощный Божа!
 Якъ зазвоняць во всѣ звоны при остатней годзинѣ,
 Поклонюся ўсему свѣту и своей родзинѣ.
 Я думаў доўго жици, але треба ў цемнѣ гници.

39.

ПІСНЬ О СМЕРТИ И СТРАШНОМЪ СУДЬ.

а) Тамъ же.

Што-то мнѣ ў снѣ приснилось,
 И што-то ў снѣ придалоса?
 Охъ што треба помирати,
 Малыхъ дзѣтокъ покидаці,
 Зъ своимъ жицьцемъ разлучатца,
 Да зъ своимъ родомъ разставатца.
 Ащѣ на свѣцѣ не нажіўса,
 Да предъ Богомъ не заслужіўса,
 Старосьци не дождаўса,
 И умпраці не прыбраўса.
 Стоиць жа смерць надо мною,
 Вельми страшною собою.
 Чамужъ ты мене не звѣсьцिला,
 Якъ до мене прыходзила?

— Якъ до цябе приходзила
 — И съ тобою говорила.
 — Ты ў роскоши пьешъ, гуляешъ,
 — Сто лѣтъ вѣку закладаешъ,
 — А о смерци ницъ педбашъ. —
 «Смерць жа моя кохана!
 «Шакъ (?) ты отъ Бога прыслана.
 «Пожджы, смерць, хоць годзину!»
 И смерць жа послухала,
 И годзину подождала
 И родзину прыждала.
 Душа съ цѣломъ разсталоса.
 Прылецѣли анёлы зъ неба,
 Ўзяли душу тамъ, дзѣ треба. Аманъ.

Объ зап. псаломщ. И. О. Карскимъ.

40.

в) Могилевской губ., Быховскаго уѣзда, Пропойской вол.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Ты по улицѣ ходзила
 «И къ воротамъ приходзила,
 «Въ воротики постукала.
 «Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Не пора-жъ мнѣ умёрць,
 «Мои лѣта молодыя
 «Да и дзѣтушки дробныя».

Смерць на то не уповае,
 Да и ближе подступае.
 Смерць въ сѣнцы входзила
 И къ дзверямъ приходзила.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Не порá-жъ мнѣ умёрць,
 «Мои лѣта молодыя
 «И дзѣтушки дробныя».

Смерць на то не уновѣе
 Да и ближе приступѣе.
 Да и къ полу приходзила,
 Въ бѣдры ноги поступила,
 Бѣдры ноги подломила.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!

«Не пора-жъ мнѣ умѣрць!

«Мои лѣта молодыя

«И дзѣтушки дробныя»

Смерць въ голову вступѣе,
 Да голову пацискаѣе,
 Ясны вочи зацемняе,
 Бѣлы ручки сощипляе.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!

«Ужо-жъ пора мнѣ умѣрць,

«Мои лѣты минуютца,

«Дробны дѣти зостанутца».

Зап. волостнымъ писаремъ.

41.

Той же губ.

г) Вотъ смерти вѣстникъ новый
 Явился предо мной,
 Я вижу гробъ готовый,
 Въ немъ братъ сокрылся мой.
 И лѣзя-ль не ужасаться?
 Слезъ токи не пролить?
 Зря гробъ, не сокрушаться?
 Мнѣ-ль камнемъ должно быть?
 Всѣ плакали, рыдали
 Святые въ жизни сей,
 Какъ смерть воспоминали,
 Какъ мыслили о ней.
 Предъ смертію своею,

Нося пречисту плоть,
Быль трепетенъ душею
Спаситель Нашъ Господь...
Такъ мнѣ-ли будетъ лира
Играть веселый тонъ,
Какъ смертная сѣкира
Разить изъ сердца стопъ?
И мнѣ-ль свое слезамъ
Лице не орошать?
Съ грѣховными дѣлами
Какъ можно не рыдать?
Сей гробъ напоминаетъ
Моей кончины часъ,
И явно мнѣ вѣщаетъ
Божественный сей гласъ:
«Умершіе воспрянуть,
«И будетъ судъ тебѣ».
Что-жь будетъ намъ? Не знаю
И знать нельзя теперь.
Отверзеть-ли мнѣ къ раю
Господь-Спаситель дверь?
А ежели оставить
Въ гееннѣ вѣкъ страдать?
Увы! о горе! вѣчно
Ревѣть, стонать, рыдать!
Но, зря на гробъ, потоки,
Дай, Боже, слезы лить,
Чтобъ ими злы пороки
Я пынѣ могъ отмыть;
Избавиться отъ ада,
А тамъ вселиться могъ,
Гдѣ вѣчная отрада
Зиждитель всѣхъ насъ, — Богъ!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

42.

д) Тамъ же.

Славнѣе смерти нѣтъ,
 Какъ той, что жизнь даетъ;
 Той жизни нѣтъ славнѣй,
 Изъ смерти что течетъ.
 Смерть красить нашу жизнь,
 Конецъ вѣнчаетъ дѣло;
 Коль счастливъ, сердце чье
 При смерти Богомъ тлѣло!
 Премудрый въ мірѣ семъ
 Желаетъ много;
 Безумный всѣхъ вещей
 Что-жъ сыщеть?.. Ничего!
 О чудо! все течетъ,
 Дабы придти къ покою;
 Лишь грѣшный человѣкъ
 Мятется суетою.
 Молитвой гнать бѣсовъ,
 Смирять постами плоть,
 А міръ забвеніемъ попрасть
 Велитъ Господь.
 Свобода губить насъ,
 Свобода избавляетъ,
 Свобода вяжетъ насъ,
 Свобода и вѣнчаетъ.

Зап тѣмъ же.

43.

О СМЕРТИ СПАСИТЕЛЯ.

а) Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Ой церазь поле да широкое,
 Езусъ, мой Езусъ, да широкое,

Ой цѣрезъ море да глыбокое
Ходзила, блудзила Панна Марыя,
Ой шукаючи Божяго Сына.
Ой споткала тры жыдочки.
«Ой мос шъ вы тры жыдочки!
«Ци не бачыли вы Сына мого?
— Ой одзинъ кажа: «Я не бачыў!»
А други кажа: «Я забачіў!»
А трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.»
Наши ойцы Его мурдовали,
Замурдоваўши, поховали;
Поховали-шъ Его на высокихъ горахъ,
Охъ, на тыхъ горахъ дзераво наростло;
А съ того дзерава крыжы рублены,
Охъ, а съ тыхъ крыжоў косьцѣль стаўлены,
А ў тымъ косьцѣлѣ гробы лежаць,
А ў першимъ гробѣ Ёнъ святы лежиць,
А ў другимъ гробѣ Панна Марыя,
А ў трейцимъ гробѣ Панъ Езусъ лежиць.
Надъ Святымъ свѣчки горэли,
Надъ Панной Марыей анели спѣвали,
А надъ Сыномъ Божымъ рожа расцвѣла.
Свѣчки горэли — свѣтъ освятили,
Анели спѣвали — свѣтъ звеселили,
Рожа зацвѣла — весело стало.
А съ той рожы вылецѣў пташакъ;
Полецѣў жа ёнъ просто ¹⁾ до неба.
Охъ тамъ жа его да затрымали ²⁾,
А затрымаўши, его распытали ³⁾,
Охъ, распытаўши, да ўсё уклѣкнули ⁴⁾,
Охъ уклѣкнуўши, пацеръ ⁵⁾ змовили,

---

1) прямо. 2) задержали. 3) спросили. 4) унали на колѣни. 5) молитву:
Отче нашъ.

Пацеръ до неба, бо намъ такъ треба,
И быци, жици, Бога хвалици;
Езусъ, мой Езусъ, Бога хвалици.

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

44.

О МЕНКАХЪ ¹⁾ И СМЕРТИ ПАНА ЕЗУСА.

б) Тамъ же.

Церезъ поле шырокѣе,
Церезъ море глыбокое,
Туды йшла Боска Матка,
Туды йшла святенкая;
Спотыкнула тры анёлы,
Спотыкнула тры святыя:
Моё шъ вы тры анёлы,
Моё-шъ вы тры святыя!
Ци не бачыли вы Езуса Хрыстуса,
Езуса Хрыстуса, Сына мого,
Сына мого, Бога свого?
— Одзинъ кажа: «Я не бачыў!»
Другі кажа: «Я не знаю!»
Трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.
Ой съ пятницы на суботу
Твого сына жидэ ўзяли,
Жидэ ўзяли, мурдовали,
Его, Святого на крыжъ збили,
Ручки ношки прыбивали,
Обручъ на голову прыцискали,
Кроў святую проливали,
Хрысту муки задавали».
— «Ци-шъ много тамъ жыдоў было?»

---

1) мукахъ.

«Сорокъ жыдоў и чатеры.
 «Его святаго зъ крыжа збили,
 «У новы гробъ положили».
 — «Ци глыбоки той новы гробъ?»
 «Сорокъ сажань и чатеры;
 «Бѣлымъ камнемъ прывалили».
 — «Ци вельки той быў камень?» —
 «Сорокъ сажань и чатеры».
 Прышла туды Боска Матка,
 Прышла туды святенкая,
 Крыжемъ пала, заплакала,
 Пану Богу поклонъ дала:
 «Ты жъ, бѣлы камень, ты скацися!
 «Новы гробе, растворяся!
 «Езузь Хрыстузь зъ мартвыхъ ўстань!»
 Зъ мартвыхъ ўстаў и Хрыстомъ ўстаў.
 Стала шъ епа закликаци:
 «Петре-Паўле, подай ключы,
 «Подай ключы ўнутраныя!
 «Отчыни дзверы некланыя,
 «Выпусьци души збаўленыя,
 «Ўпущу души жыдоўскіе,
 «Жыдоўскіе, невѣрныя».

Хвала шъ табѣ Езузь Хрыстузь!

Хвала табѣ, моцны Божа!

Што насъ отбіў и отчыніў

И намъ крулеўство отворыў. Амант!

Эту пѣснь пѣлъ крестьянинъ Степанъ Лида съ сыновьями во дни Великаго поста и на кладбищѣ при крестахъ ¹⁾. Зап. тѣмъ же.

1) Бѣлая же часть другихъ духовныхъ стиховъ, сообщенныхъ г. Карскимъ, расцѣплялась, по его словамъ, на *фесталъ* нищими крестьянами Бѣльскаго, Сокольскаго и Гродненск. уѣздовъ Гродненской губ. «Мнѣ» пишетъ онъ, «доводилось большую часть этихъ стиховъ слышать въ Рожаномъ, или (по новому) Красномъ Стокѣ, Сокольскаго уѣзда, гдѣ *обитаеъ* чудотворная икона Божіей Матери. До 1862 года народъ стекался туда со всѣхъ губерній При-

в) Минской губ., Игуменскаго уѣзда.

Прачыста сына родзила,
 На прыстоли посаdziла,
 Сама пошла къ Богу по имя,
 А Богъ сказаў: «Святыі Ілля».
 Прачыстая ня узлюбiла,
 Исусомъ Хрыстомъ прыложила.
 Прышла домоў — сына нема.
 Пошла яна шукаючы,
 Сына свойго пытаючы.
 Сустрѣлася съ трыма убогими:
 «Милые мое тры убогіе!
 «Ци ня бачыли сына мойго,
 «Сына мойго, Суса Хрыста?»
 Одзинъ кажа: «Я ни бачыў!»
 Другіі кажа: «Я ни видзѣў!»
 Трэціі кажа: «Я и самъ тамъ быў.
 «Твойго сына жыды ўзяли,
 «На крыжъ ручки расьпинали,
 «Копъемъ сэрцэ доставали,
 «На крутой горé поховали:
 «Дзѣ голоўка пала, тамъ цэркоў застала,
 «Дзѣ ручки пали, тамъ прыстолы стали,
 «Дзѣ ножки пали, тамъ крыжы стали.

вислянскаго края, а равно изъ губерній: Виленской, Волынской и Гродн. Съ 1866 года Рожаностокскій костелъ обращенъ въ православную церковь и съ тѣхъ поръ паломничество туда потеряло для народа прежнюю свою привлекательность. Говорятъ «Якъ косьцелъ цеперь перавернули на церкву, то и Матка Боска вышла зъ косьцела». «Понятно», продолжаетъ г. Карскій, «что это произошло отъ подстрекательства ксендзовъ. Въ настоящее время въ Кра-снонъ-Стокѣ фестовъ не бываесть, хотя народъ туда и собирается, но въ маломъ, сравнительно, количествѣ, приблизительно тысячъ въ двухъ, не болѣе, а прежде, до 1863 г., народу собиралось, бывало, десятками тысячъ и по нѣсколько разъ въ году». К.

«Сами звоны зазвонилися,
 «Сами свѣчи засвѣдилися,
 «Сами анѣлы поуставали,
 «Анельскіе пѣсьни зауспѣвали».

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

В.

МОЛИТВЫ И МОЛИТВЕННЫЕ СТИХИ.

46.

МОЛИТВА УТРЕННЯЯ.

Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Дзякуй Господу Богу, соўничку ясному, мѣсячнику красному, звѣздочкамъ свѣтленькимъ, міру хриццонаму, образу чесному, што я ету ночку переночаваў. Дай Боже еты дзенёкъ передневати въ щасцѣ, въ корысьци, въ прыбытку, въ веселосьци и въ добромъ здоравы. Имя Ойца и Святого Духа. Амэнъ.

Зап. волостнымъ писаремъ С.

47.

МОЛИТВА ПРЕДЪ ОТХОДОМЪ КО СЛУ.

Той же губ., Игумейскаго уѣзда.

а) Янгеле храницеле! Храни менѣ до поўночы, до свитання. Матка Божа, Суць Хрыстосъ до скончання. Крастѣмъ кращўся, на красцѣ спаць ложўся, крастѣмъ укрываюся. Бѣкая Матеръ ў головахъ, Прачыстая ў ногіхъ, янгали по бокахъ. На Сіянськуй горэ стойць тры янгали: адзінъ прылягае, другіі прысынае, а трэйціі — Божыя молитвы показуе.

48.

б) На добра почь Господу Богу, Прачыстуй Святой Мациры Божуй и ўсімъ святымъ, свѣту бѣлому, сонцу ясному, стражнику Споднему. Господзи! Свяци небо, свяци насъ хрысьціяней ўсїхъ на свѣци. *Ой-мѣцца* ¹⁾ и Сына и Святого Духа. Аминь.

Зап. народнымъ учителемъ Н. Гр. Яцко.

1) т. е.: во имя отца (ойца).

49.

Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудической волости.

в) Я ложуся снаць, даю Богу знаць. Богъ надо мною, хростъ подо мною. Ангелы мои! станьце вы при мнѣ! Прачистая Маци посьцельку съцэле, Хрыстомъ накрые. Хростъ ў рукахъ, хростъ ў ножкахъ. Отъ лѣваго боку отступисе покўса: отъ четырехъ оконъ, отъ пятаго верха, отъ шостыхъ дзверей. Прачистая Маци мойго цѣло Духомъ просвѣцила. Ойца, Сына и Святого Духа. Аминь.

Зап. волостнымъ писаремъ.

50.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛЕ ВЪ ПЕРВЫЙ РАЗЪ, НА ЮРЬѢ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Божа мисосердны, Творче едины крыжованы! Прими до чести, до хвалы небесныя. Божа! исцѣляй, укрывай, засьцерагай и распложай статку и милаго набытку ¹⁾ отъ ўсякаго злого упадку²⁾: отъ хорта полево́го, отъ звѣра лясово́го, отъ убытка лихого, отъ заздриваго вока ³⁾, отъ напраснаго слова, отъ неприя́теля злого. Святы́й Юрѣра Ягоры! Святы́й Глѣбъ и Бориса! Святы́й Микола уго́днику Божі́й, ухрани́тель Господня! зохрани, помилуй и заступи и ўсяго́ статку, милаго набытку. Святы́й Ильѣя Проро́чакъ! Пяце́нька Прасковѣя! Святы́й Петро и Павелъ! Святы́й Михайло-архайло! Кузьма со Дземьяномъ! Святы́й Спа́сь Преблаже́нный и дзе́нь Рожде́ственны́й! Покро́у укрываю́щій, Святы́ Змитры умоля́щій, Свята́я Варвара Великому́ченица, возлюбле́ница! Прикры́ Божа мило́сердны и ўсяго́ статку и милаго набытку отъ ўсякаго злого упадку. Свята́я Варвара, вели́кая му́ченица, Иису́съ Хры́стось, Прачи́стая Маць Божа́я и ўси́ святы́е свято́чки, годовы́е праздни́чки. Стань Господзи, Божа мило́сердны́й на помо́щь, анге́лы святы́е на радосы́ць, а Маць свята́я Бого́родзица на уцѣше́нье, на ўспо́може́нье.

Якъ Богъ укрыва́ць небо обла́ками и морэ ва́ла́ми, горы́

1) *набытокъ* — приоб́рѣте́ніе, пожито́къ и т. п. 2) *уро́на*, убы́тка. 3) *зависти́ваго* глаза.

песками, пѣйцу перѣми, зямлѣ травую, рыбу лускѣю ¹⁾ и воду волною, дрѣво листомъ, а чаловѣка одзѣньнемъ — такъ, Божа милосердны, исцѣляй, укрывай и вызволяй зъ лютой зимы на красну вясну́, на Юрѣровы рѣсы, на Микольскія трѣвы, на цихіе вѣтры, на божественные дни. Укры Господзи, Божа милосердны, ў дзень подъ слонцемъ, ночьчу подъ мясѣнцемъ отъ гада поўзучаго, отъ змѣя лятучаго, отъ вѣдзьмы чародзѣйшныцы, отъ накупнаго зопасателя, отъ зоха ²⁾—ябедника, отъ тѣщиныхъ рукъ, отъ заздрѣвыхъ очей, отъ злыхъ людзей. Якъ у найсвенцей Матки Божой цѣла коруна, ни шаргана ³⁾, такъ будзь ўся скоцина цѣла. Дай Божа милосерды, штобы нигды ни шаргана, крѣвы ни разливана и лютому звѣру ни подана, злому чаловѣку ни облекована, только на свенцей Маткѣ Боской на руцѣ создвано—на уцѣху, и на радосьць, и на приплодокъ, и на свою працу вѣрнюю, и на Боску долю и на милость Христовую, святую небесную, животворящую. При тыхъ молитвахъ за статку цѣлебную, за набытки милые, за пашеньку родливую, за здоровііко милое — Бога мы просимъ, молитву Божію творимъ.

Зап. мною въ сел. Зачистѣ отъ нищаго Григора Лапы (лѣтъ 30), изъ деревни Борокъ.

51.

Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Ланской волости.

О хто, хто Миколая любить,
О хто, хто Миколаю служиць,—
Тому святыі Миколай
На ўсякій часъ помогай, —
Миколаю!

О хто, хто живѣ у яго двѣры,
Помочникъ на зямлѣ, на мѣры,
Возьмець яго одъ папасьци,

1) чешуею. 2) зоха — фронтно — отъ слова *зуха*: проворный, ловкій и т. д. III.

3) не замарана, не запачкана, не испорчена.

Не дасьць яму ў грехъ ўнасьци;
Миколаю!

О хто къ яму прибѣгая,
На помощь къ сабѣ призывал,
Тотъ ня будзя ошуканы
И грахоўно одзѣраны, —

Миколаю!

Пастыру Славянскаго стаду!
Возьми насъ на правой ¹⁾

Миколаю!

Миколаю имя знаменито
Побѣждай тэзоименито,
Побѣждай Огараны,
Сохрани Христіяны, —

Миколаю!

Побѣждай врагоў нашихъ всюда,
Помощникъ въ скорбяхъ намъ будзешъ,
Хочящихъ насъ разориць,
Зволю ихъ уста заградзиць, —

Миколаю!

Миколаю, молись за нами!
Просимъ ця тутъ со слязами,
Мы ця будземъ прослаўляць,
Имя твоё взвяличаць —

Навѣки.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

52.

НА ПОМИНКАХЪ.

Могилевской губ. и уѣзда, Павловичской вол.

Помолимся за упокоеіе рабовъ Божіихъ!

Святыи Божа, Святыи Крѣпкій, Святыи безсмертыи, по-
милуй насъ!

---

1) тутъ въ рукописи не достаетъ слова. Ш.

Затѣмъ поють Отче нашъ и
 Со вдухи праведныя скончавшимся,
 Сохраняя блаженніе жизни!
 Яже Твой, человѣколюбче, упокоющи Господи,
 Гдѣ святыя отцы праведныя опочивають, Аврамъ и Исаакъ.
 Еще помянемъ за упокоеніе рабовъ Божіихъ,
 У Бога мы просимъ милости Божей и царства небеснаго!
 Еще помолимся за упокоеніе рабовъ Божіихъ:
 У Бога мы просимъ царства бязсмертнаго, Бога нашего,
 Гдѣ святыя праведники отпочивають.
 Блаженному успенію — вѣчный покой;
 Сотвори имъ вѣчную память.
 Возсіай, Господи, присносущія рабы Божія, змарлыя души!
 Затѣмъ хозяинъ произноситъ имена своихъ умершихъ, а нищіе послѣ
 cadaго имени припѣвають:

53.

Николая душу раба Божьяго во царствіе Божіа да помяни!

Послѣ поименнаго поминовенія нищіе поють слѣдующес:

Вспомяни, Господи, въ нашемъ поколѣніи:

Которые въ воды потопáли,
 Которые на огняхъ погорáли,
 Которые на морозахъ померзали,
 Которые голодами повмирали,
 Которыхъ звѣри, пируны побивали, —
 Во царствіи небесно о, Боже, да помяни!

Вспомяни, Господи, въ вашемъ поколѣніи:

Которые подъ войструю мечъ подходили, голову клали,
 Горучую кровь разливали,
 Безъ отцовъ духовныхъ ховали,
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашу бабку приѣмку,

Которая сырыя замли взыскала

И блудъ и тѣло очищала,
 Отпу и матки на руки здавала, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашего батьку хрященнаго,
 И вашу матку хрящонную,
 Которые подъ Божій хрестъ подносили,
 У христіанскую вѣру вводили,
 А у Бога доли счастья просили, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, старыхъ вашихъ и малыхъ,
 Предъ Богомъ собравныхъ,
 Дядовскій родъ и бабчинъ,
 Отцы ваши да матки,
 Братцы ваши да сестры,
 Младяя младенцы, красныя паненочки,
 Дѣточки маленькія, рожонныя и крещонныя,
 Чистоплотныя до девятаго поколѣнія,
 До десятаго правочтання,
 До двенадцатыя молитвы, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:

За голосными звонами,
 За ясными свѣчами,
 За мяккими проскурками,
 За пахучими ладунами,
 За тридевятьими поклонами,
 За виноградами Христовыми —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Да вишии, Господи, честныя змарлыя души:

Въ книги суботнія,
 Во особы (?) духовныя,

Во Ивѣнгеліе Божіе,
Въ псалтыри вѣчныя —

Во царство вѣчное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:

При мшахъ, при церквахъ,
При костелахъ, при монастыряхъ,
При службахъ Божихъ, при кахмистрахъ,
При чудовныхъ образахъ, при ласци Господней,
При тайной вячери.

Ня мы жъ то сознаемъ, самъ Господь сознаеть,

Каждую душачку по ияни называить,
По ияни зовущи, отъ вѣку умершіе,
Въ гроби лежащіе, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Сошли, Господи, умарлыя души:

До города Русалима,
До царя Давыда,
До предковъ Адама,
До прасвѣтлаго царства,
До вѣчнаго покою,
Гдѣ самъ Исусъ Христосъ отпочиваеть,
Праведныя души до раю прилучаеть,
А грѣшныя души очищаеть.

Такъ и прилучите чистыя души къ Авраму святому.

Нихтожъ такъ не безгрѣшенъ,
Только одинъ Господь Богъ безъ грѣха;
Святая Прачистая Мать Божія,
Ангельскими шѣснями воспиваема!
А праведныя души до раю прилучають.

Во блаженномъ успеніи вѣчный покой, —
Сотвори имъ вѣчную память!

Зап. волостнымъ писаремъ Степановымъ.

54.

Климовичскаго уѣзда, Милославичской вол., Могилевской губ.

Помяни Господи раба Твоего (имя умершаго),
Памятующихъ и не памятующихъ,
Писанныхъ и неписанныхъ,
Читанныхъ и нечитанныхъ
Помяни Господи!
Которые на лѣсу заблуждались,
И деревомъ побивало,
Звѣрье поѣдало,
Лисья застилала,
И на водѣ потопали,
Черизъ мечъ головы теряли,
На огни погарали. —
И помяни ихъ Господи
Во царствіи Своемъ,
Безродныхъ головъ и безлименныхъ,
Знающихъ и незнающихъ,
Дсятое писанія,
Двинадцатое поколѣніе.
Самъ Ты, Господи, сознаешь
И по имени называишь;
По имени зовуща,
Во гроби лижаща.
Да помянешь Господь Богъ
Усопшихъ душъ
Успенія блаженныя жизни!
Ўпиши ихъ, Господи,
Ў книги суботныя,
Ў грамотъ царьковную
И въ службу духовную!
Донеси ихъ, Господи,

До града Русалима,
 До покоя вѣшнаго,
 До царства небеснаго,
 Ай дѣ Самъ Христосъ прибывать
 И праведныя души принимать
 И отъ греховъ очищать,
 Успенія блаженія
 Вѣшная память! (три раза).

Зап. волостнымъ писаремъ Лосковичемъ.

55.

Въ той же губерніи Гомельскаго уѣзда, Красно-Будской волости, на поминкахъ нищіе, передъ обѣдомъ, читають слѣдующую молитву:

Спаси, Господи, помилуй дяды ваши и бабѹси, отцы ваши да матѹси, дядьки ваши да тетки, братья ваши да сестры, дѣточки ваши маленькіе, ангелы крещенные, чада возлюбленные... Господи Божя, спомяни до девятого поколѣнія, до десятого почитанія, въ великомъ ростѣ, которыхъ мы не знаемъ... Самъ Богъ слезная, по имени почитая. Да неси, Господи, до царя Давида, до города Ерусалима, до предкаго Адама, до пресвѣтлаго царства! Запиши, Господи, въ книги духовныя, въ грамоты церковныя, въ псалтырь вѣчный.... въ блаженомъ успеніи... Вѣчный покой подай, Господи, усопшему рабу твоему (имя) и сотвори яму вѣчною память!» (трижды).

Зап. волостной писарь Лебедевъ. Сообщ. Мог. Статист. Комит.

56.

Витебской губ., Себежск. уѣзда.

Нищая братія любятъ ярмарки по обильному въ пользу свою сбору поданій, и какъ въ праздники, такъ и на ярмаркахъ выпрашиваютъ милостыню особаго рода молитвами и причитаніями.

Нѣкоторыя изъ женщинъ, давая обѣтъ отслужить особый для себя молебень въ церкви, считаютъ непремѣнною обязанностью обратиться за молитвою и къ нищей братіи, которая помолилась бы о здоровіи ихъ родныхъ, упокоеніи умершихъ и благополучномъ состояніи ихъ домашняго скота (за животомъ). За каждое молитвенное воспѣваніе нищимъ платится по 1 коп. с. или по куску холста, или же по нѣскольку яицъ.

О здоровіи нищія молятся такъ:

Воспасай, Боже, помилуй!
 За весь міръ православный,
 За пѣящихъ, за кормящихъ:
 Кто насъ, сиротъ, пѣя и кормя,
 Обувая и одѣвая,
 Отъ темной подки укрывая,
 Христу славу возсылая, —
 Воспасай, Боже, и помилуй!

(Послѣ этого слѣдуетъ перечень именъ за здоровіе которыхъ нужно помолиться).

За ихъ долю, за спасе,
 Со семьей съ животамъ (со скотомъ),
 Со малымъ со дѣткамъ,
 Со всѣмъ домомъ благороднымъ,
 Самъ Христосъ, Царь небесный,
 Маць Прецистая Царшца,
 Богородица Мать Божья,
 Воскресеніе Христово,
 Вознесеніе Святое,
 Живонацальная Тропца,
 Нареченная Пятишца,
 Христотершца Святая!
 Святые Петръ и Павелъ,
 Кузьма со Дземьяномъ,

Спасай, Боже, помилуй!
Михайла Архангелъ,
Херувимы и Серафимы,
Вся небесная сила!
Никандръ преподобный,
Припустыинскій жицель!
Порховскій Божій Свяцицель!
Цудзень Ниль Столобенскій,
Христіанскій заступникъ,
Заступай, Боже, помилуй!
Святой Илья, пророкъ Божій!
Огненная колесница,
Вся небесная сила!
Спаси, Боже, помилуй!
За Иваново (и прочихъ) здоровье,
Со семьей съ животами,
Со всимъ домомъ благороднымъ,
На трудахъ, на работахъ,
На Святой Божьей молитвѣ,
При ноцлегахъ, при покаяхъ,
При Божіей церкви,
При отцовой молитвѣ,
Матушкинымъ спорожденъемъ,
Бацюшкинымъ благословенъемъ,
Нашай нищенской молитвой
Спасай, Боже, помилуй,
Покровой укрывающій,
Закрой ризой пеленой,
Невгасимую свѣцѣй.

57.

ЗА УМЕРШИХЪ:

Воспомяни, Господзи, всѣхъ взродцевъ,
Родзицелей переставшихъ душъ —

Въ царствіи небесномъ!

Вспомяни, Господзи, поновъ, священниковъ,
И всѣхъ церковныхъ причетниковъ

Въ царствіи небесномъ!

Вспомяни, Господзи, царей, королей,

Военныхъ людей —

Во царствіи небесномъ.

Вспомяни, Господзи:

Бацюшекъ родныхъ и матушекъ родныхъ,

Бацюшекъ крестныхъ и матушекъ крестныхъ,

Бабушку пупорѣзную,

Дзѣдовъ, прадзѣдовъ,

Бабокъ, прабабокъ,

Цѣтушекъ родныхъ,

Дзядзюшекъ родныхъ,

Братій и сестеръ,

Сиротъ и вдовъ,

Безпріютныхъ головъ,

Младыхъ младзенцовъ,

Красныхъ дзѣвнцъ.

Вспомяни, Господзи:

На огнѣ сгорающихъ,

На водѣ потопляющихъ,

Въ лѣсу заблудзящихъ,

Древомъ побіенныхъ,

Громомъ убіенныхъ,

Молніей сожженныхъ,

Зяблыхъ, мёрзлыхъ,

Посяцѣныхъ, положенныхъ,

Въ чужую землю заведенныхъ,

Заключенныхъ, зацюрѣмныхъ. —

Вспомяни, Господзи,

Христолюбивое вопнство,

При царской службѣ
Со святой молитвой!

58.

ЗА ЖИВОТОВЪ (ДОМАШНІЙ СКОТЪ).

Попаши и соцаи, Господзи,
Животовъ и стадниковъ
Отъ всякаго впадку :
Флоръ — лошадокъ,
Василій — коровокъ,
Настасья — овецекъ,
Василій Косарымскій ¹⁾ — свинокъ.
Акиноі — гусяткокъ.
Θеодосій — козокъ,
Зосима и Саватій,
Соловецкіе чудотворцы — щелокъ.
Паси, Господзи, и помилуй,
Всю бранную стаду ²⁾.
Святый Ягорій Храбрый
Всё стадо въ поле отпушая,
Въ дому принимая,
Въ цистыхъ поляхъ,
Гдѣ ходюць, гуляюць,
Траву съѣдаюць.
Воду спиваюць,
На святомъ мѣсьцѣ почиваюць:
Днемъ подъ сонцемъ,
Ночью подъ мѣсяцемъ ³⁾,
Подъ цастымъ звѣздамъ,
Подъ небеснымъ облакомъ.

---

1) Кессарійскій. 2) набранное стадо. 3) вѣроятно: подъ мясѡнцемъ.
Сборникъ II Отд. II. А. Н.

Попаси, Господзи,
 Отъ звѣря бѣгуцаго,
 Отъ гада ползуцаго!
 Попаси, Господзи,
 Отъ змѣи — чаровницы,
 Отъ ненавистаго глаза!
 Попаси, Господзи,
 Всю бранную стаду,
 Міру православному
 Старыя стадки,
 Вамъ на приплодки.

Молодые стадки вамъ напозитки, до рукъ вамъ примаци, на
 престолѣ (столѣ) ѣдзяци, на нашу дзѣсяцину сироцкую удзѣляци.
 Амынъ.

Всѣ 3 зап. Ѳ. И. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

59.

БЛАГОДАРЕНІЕ НИЩАГО ЗА МИЛОСТЫНЮ.

Того же уѣзда, сел. Кисель.

Спаси, Господи, животовъ!
 Статку отъ усякаго упадку,
 Святы Хроль лошадокъ, а Борисъ свинокъ,
 Настасья пріукрое овечекъ:
 День подъ солнцемъ,
 Ночи подъ мясѡнцемъ,
 Подъ луной, подъ звѣздамъ,
 Подъ яснымъ зарямъ,
 Гдѣ яны ходять, гуляють,
 Шолкову траву сѣдають,
 Ключову воду спивають,
 По святымъ мѣстамъ отдыхають.
 И сохрани ихъ, Господи,

Отъ звѣря бягучаго,
 Отъ гада поўзучаго,
 Отъ змѣи чародѣицы,
 И отъ худой чаловѣчицы.
 Дай-ка вамъ, Господи,
 Молоды статки на прибытки,
 А старые на пожитки,
 Кабъ була гдѣ поживать,
 Господа Бога прославлять.
 На престолѣ Его выхвалять,
 И на нищую братію давать—
 Годъ отъ году, вѣкъ отъ вѣку,
 Нашими молитвами,
 Янгельскими утѣхами.
 Дай жа вамъ, Божа, съ високаго неба
 Злата и серебра, животовъ на здоровье,
 Самымъ на доброе здоровье. Амынъ.

60.

На ярмаркахъ иногда приходится слышать отъ слѣпаго нищаго, если онъ
 нѣгеселѣ, въ перемежку съ духовными и молитвенными пѣснями, стихи и по-
 желанія совсѣмъ иного рода, какъ напр. слѣдующіе:

А гдѣ же тэй куваль хрипатый,
 Што куеть рыдли, лопаты
 Ля-мя-ши?

Было у яго три тятицы,
 Надоявъ ёнъ три дойницы
 Мо-ло-ка.

Накосивъ ёнъ сѣна вѣли,
 Што ни' дна телка ня зѣбла,—
 За-хво-рѣла.

Идите жъ вы по коновала,
 По королевскаго Михалу,—
 Будемъ ля-чѣть.

Пойдѹ ў карчму чисто упьюся,
 Приду зъ карчмы — похмялюся—
                     Го-рѣл-кой.
 Пойду ў карчму — не гдѣ дѣться,
 Приду зъ карчмы — жонка бѣется,—
                     Мо-ло-да.
 А ужо жъ гэта надоѣло,
 А ужъ жъ гэта надоѣло—
                     За-всег-да.
 Ня 'дна шапка ў карчмы сѣла,
 Ня 'дна шапка ў карчмѣ сѣла,—
                     У жи-да.

Окончивъ эту пѣсню нищій спрашиваетъ у своего повадыря:
 «Михалко! а Михалко! ти дають?»

— Не

«Ну, нѣхай же имъ черти дарма паяють! Пойдемъ дали». Съ этими словами нищій съ своимъ Михалкомъ переходитъ на площадь на другое мѣсто, гдѣ больше народа, и снова затягиваетъ ту же пѣсню, по окончаніи которой онъ опять спрашиваетъ: «Михалко, а Михалко! а може дають?» —

— Дають.

61.

Дай жа, Божа, хозяйнѣ,
 Кабъ ваши телятки
 Были гладки,
 Вуши какъ лопатки,
 Хвосты якъ бичи,
 Пусть яны подмыкивають
                     Педбрыкивають.

62.

Вирша новѣйшей формаціи.

Виленской губ. Вилейскаго уѣзда, Рабунской вол., сел. Рабуни.

Цяперъ у насъ такихъ много,
 Што ня помняць на Бога,
 А на ближняго никóли,
 Же чиняць по своей воли.
 Бога свойго зниважаимъ ¹⁾,
 Ворожбитовъ призываимъ,
 Створца неба ображаимъ ²⁾,
 Хоць неправду присягаимъ.
 Свѣта ³⁾ хоць ня много маимъ,
 И то на мши ня бываимъ,
 А на Бога нарекаимъ,
 Што отъ Яго ласки ни маимъ.
 Можно вѣдаць, хоць Богъ нявинны тому:
 Якая заслуга наша,
 Такая намъ отъ Бога паша.
 Бацьку и матку клянець, лаиць,
 Еще изъ золокъ потримаиць;
 Жалѣиць ковалка хлѣба,
 Вонъ гониць изъ хаты, — ня треба.
 Коли даешъ рукамъ волю,
 То помни на свою нядолю.
 Цяперъ на свѣцѣ занедбаюць ⁴⁾,
 Часомъ по дзвѣ жонки маюць,
 А жонки часомъ пяць мужикоў;
 Бо цяперъ свѣтъ такоў, —
 Што чужо ўзяў, то ня грѣхъ,
 Разумѣць сабѣ быць на смѣхъ;

1) Зневажаць: поносить, безславить, ругать. Сл. Носовича. 2) оскорбляемъ.
 3) *свѣто* — праздникъ. 4) отъ гл. занедбаць — оставить безъ вниманія, въ пре-
 небреженіи. Сл. Носовича. Далѣе видно недостаетъ стиха. III.

А часомъ чужое украсьци,
 Абы тольки якъ не попасьци.
 Ближняму добра ня жычиць ¹⁾;
 Хоць яму што позычиць ²⁾,
 Ёнъ позычиць на тое,
 Капъ сыскаць зъ яго ў трое.
 Увесь свѣтъ бы мѣць хоцѣли,
 Капъ мы только силу мѣли.
 Судьдзя, ци панъ судзиць по тымъ,
 Кого видзиць богатымъ;
 Хто боли даў, — праўда того,
 Худы пропаў, — вины яго.
 Пыху ³⁾ ў сэрцу своимъ маиць
Мизэрнымъ нагаржаець ⁴⁾.
 Надъ крыхою ⁵⁾ хлѣба млѣиць,
 Голодному даць жалѣиць.
 Гнѣваица братъ на брата,
 Клятба, крику поўна хата.
 Систра зъ сястрою грыжи ⁶⁾ досиць,
 Капъ пропала Бога просиць.
 Завидуешъ ты другому,
 Што поводитца ў яго дому:
 Маиць хлѣбы, маиць пчо́лы,
 Ты бъ хоцѣу, капъ ёнъ быў голы.
 Бога хвалиць ляницца,
 Яму ня хочацца молицца.
 Што духовны навучаиць,
 Ёнъ и тое пересмѣваиць;
 Побожныхъ словъ ня взываиць
 И кломствомъ ⁷⁾ называиць.

---

1) желаетъ. 2) дать въ займы, одолжить. 3) гордость, спесь. Сл. Носовича. 4) надъ бѣдными издѣваются. 5) крохою. 6) *грыжа* — ссора, брань, ворчаніе на всякую бездѣлицу, частые выговоры. Сл. Носовича. 7) *клѣмство* — съ польск. *kłamstwo*: ложь, неправда, обманъ.

По мшу пойдзець зъ міра збираць,
Капъ ничо́го свое ни даць.
Ў косцелѣ ня бываиць спѣвакомъ,
На кирмаши ходзиць ракомъ.
Осянины часомъ у цябе, —
Тогды нима роўны табѣ.
Гдзѣ хрезбины чуваишь,
Хоць ня кумомъ, — тамъ бываешъ,
А ў вясельи хто съ приносомъ,
А ты перши придзешъ зъ носомъ;
Пьешъ, ясі, ашъ празъ горло,
Ни одному и назадъ поперло.
Али гдзѣ горѣлка бываиць,
Часомъ и на смерць запалаецъ;
А ни запалиць, дыкъ повалиць по дорозѣ,
Одморозишь руки, ноги, —
Вотъ тогды вѣчны убоги.
Пойдзешъ тогды по горэлымъ,
Што празъ своволю сголѣлымъ.
Якъ святы дзень пройшоў, —
Ўзяў мяшо́къ насыпаў
Ды ў каршму пошоў, —
Што пропіў, а рэшто згубіў.
Тольки сабѣ заліў вѣчи,
Пришоў домоў ў ночи.
Якъ ўстануць ў дома сварицца,
Ёнъ ня уцярпѣў, зачаў бицци.
Ахъ! не съ такимъ осподарствомъ, брацьця,
Капъ ня были пустки ў хацѣ.
Якъ станемъ на страшнемъ сўдзѣ,
Ня добра тамъ такимъ будзя:
Добрымъ до неба на вѣки,
А злымъ до пекла на мэнки.
Ня выкупиць бацьки и маці,

Хоць бы роднаго дзицяци,
 Ани панъ слуги своей,
 Хоць у яго гроши много.
 А тамъ хоць найбольшому пану,
 Ёсё яму будзиць дано.
 Якъ хто скажиць праўду зъ боку,
 Дыкъ яму' якъ соль ў вóку.
 Што годъ мяжў разрываиць,
 А ўсе тамъ хлѣба шукаиць.
 А ў-мяжѣ ни знайдзишъ хлѣба,
 Капъ Богъ даў намъ такъ и неба.
 Мы дзівимся гаратнóму,
 Што ёнъ часомъ радъ чужому.
 Инши ажъ надто свойго маиць.
 А ўсё чужого хапайць.
 Скольки снопоў одмолóциць,
 Стольки и на торгу поволочиць.

А цяперъ, пане, Якиме,
 Будзимъ молоцици и мякине ¹⁾.

Зап. ученикомъ Свислочевской семинаріи Ракоцкій.

---

1) Подобныхъ виршей не мало въ ходу среди русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края. Несмотря на неуклюжесть ихъ внѣшней формы, онѣ отличаются значительнымъ богатствомъ своего религіозно-нравственнаго и бытоваго содержанія, и потому не могутъ не послужить подспорьемъ для научныхъ изслѣдованій въ области этнографіи означеннаго края. Современемъ мы надѣемся сообщить этого рода виршей въ бóльшемъ количествѣ. Ш.

ПРИМѢЧАНІЯ И ДОПОЛНЕНІЯ.

Къ стр. 26—27. № 15: «Пошелъ козель за орѣхами». Болѣе полный бѣлорусскій вариантъ этой байки мы находимъ въ 3-мъ выпускѣ Бѣлорускаго сборника г. Ромапова, на стр. 12, № 8, подъ заглавіемъ: «Коза въ орѣхахъ». Въ Великорусіи эта байка, только въ формѣ пѣсни, пользовалась значительнымъ распространеніемъ въ прежнее дореформенное время. Изъ извѣстныхъ въ печати вариантовъ (сказки Аэал., I, стр. 26, № 2, «Дѣтск. пѣсни». Безсопова, № 101 и нѣкот. др.) мы приводимъ ниже для сравненія одинъ, какъ болѣе сжатый, записанный г. Кудрявцевымъ въ Нижегородской губерніи:

Пошелъ козель по лыжи,
 Коза по орѣхи.
 Козель пришелъ съ лыжами,
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же ты, коза!
 «Нашлю на тя волковъ».
 Волки пейдутъ козу драть,
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же вы, волки!
 «Нашлю на васъ люди».
 Люди пейдутъ волковъ бить,
 Волки пейдутъ козу драть,—
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же вы, люди!
 «Нашлю на васъ дубье».
 Дубье пейдетъ людей бить,
 Люди пейдутъ волковъ бить,
 Волки пейдутъ козу драть—
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же ты, дубье!
 «Нашлю на тебя огонь».
 Огонь пейдетъ дубье жечь,
 Дубье пейдетъ людей бить и т. д.
 «Добро-же ты, огонь!
 «Нашлю на тебя воду».
 Вода пейдетъ огонь тушить, и т. д.
 «Добро-же ты, вода!
 «Нашлю на тя быковъ».
 Быки пейдутъ воду пить, и т. д.
 «Добро-же вы, быки!
 «Нашлю на васъ ножи».
 Ножи пейдутъ быковъ колоть, и т. д.

«Добро-же вы, ножи!

«Нашлю на васъ камни».

Камни пошли ножей тупить,

Ножи пошли быковъ колоть,

Быки пошли воду пить,

Вода пошла огонь лить,

Огонь пошелъ дубѣ жечь,

Дубѣ пошло людей бить,

Люди пошли волки стрѣлять,

Волки пошли козу драть —

Пришла коза съ орѣхами.

И— Нижегородскаго сборника Гацискаго, т. IV, стр. 233—4.

Не менѣе значительно распространеніе вариантовъ этой любопытной пѣсни и среди другихъ культурныхъ европейскихъ народовъ, какъ славянскаго и германскаго, такъ и романскаго племени. Для сравненія приведемъ здѣсь только тѣ изъ нихъ, которые оказались въ имѣющихся у насъ подъ руками сборникахъ.

а) Чешскій.

Jukel a hrom.

Šel Jukel na pivo,

Na dobré pivíčko,

Šla žena pro Jukla

«Pojd domů brzicko!»

Jukel nechce domů jit,

Že se mu chce ještě pit,

Že půjde na pivo

Na dobré pivíčko.

Poslala pro psika,

Aby pes Jukla kous.

Pes nechce Jukla kousat,

Jukel nechce domů jit,

Že se mu chce ještě pit,

Že půjde na pivo,

Na dobré pivíčko.

Poslala je pro kej,

Aby kej psa mlátil:

Kej nechce psa mlatit,

Pes nechce Jukla kousat,

Jukel nechce domů jit, atd

Poslala pro oheň

Aby oheň kej palil:

Chcť nechce kej palit,

Kej nechce psa mlatit
Pes nechce Jukla kousat, atd.

Poslala pro vodu,

Aby oheň hasila:

Voda nechce oheň hasit,
Oheň nechce kej palit,
Kej nechce psa mlatit, atd.

Poslala pro vola,

Aby vůl vodu pil:

Vůl nechce vodu pit,
Voda nechce oheň hasit,
Oheň nechce kej palit, atd;

Poslala pro řezníka,

Aby řezník vola bil:

Řezník nechce vola bit,
Vůl nechce vodu pit,
Voda nechce oheň hasit, atd.

Poslala pro bábu,

Aby odčarovala:

Baba nechce čarovat,
Řezník nechce vola bit,
Vůl nechce vodu pit, atd.

Poslala pro čerta,

Aby čert bábu vzal:

Čert nechce bábu brát,
Bába nechce čarovat,
Řezník nechce vola bit, atd.

Poslala pro hroma,

Aby hrom čerta tlouk:

Hrom začne čerta tlouct,
Čert začne bábu brát,
Baba začne čarovat,
Řezník začne vola bit,
Vůl začne vodu pit,
Voda začne oheň hasit,
Oheň začne kej palit,
Kej začne psa mlatit,
Pes začne Jukla kousat,
Jukel už chce domů jít,
Že už se mu nechce pít;
Ach to dobré pivo,
To dobré pivičko!

Z Hradecka—Srov. Suš. 624; Kol. II, 54; Koryt I, 64; Meinh. 91, 193. —Изъ
сборн. Эрбена. Prostonarodni Česke písně a říkadla v Praze 1864., стр. 379—80.

6) Нѣмецкій.

Jokel.

Es schickt der Herr den Jokel aus,
 Er soll den H~~o~~fer schneiden;
 Der Jokel schneid't den H~~o~~fer nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.
 Da schickt der Herr den Pudel aus,
 Er soll den Jokel beißen;
 Der Pudel beißt den Jokel nicht,
 Der Jokel schneid't den H~~o~~fer nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr den Prügel aus,
 Er soll den Pudel schlagen;
 Der Prügel schlägt den Pudel nicht,
 Der Pudel beißt den Jokel nicht,
 Der Jokel schneid't den H~~o~~fer nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr das Feuer aus,
 Es soll den Prügel brennen;
 Das Feuer brennt den Prügel nicht,
 Der Prugel schlägt den Pudel nicht,
 Der Pudel u. s. w.

Es schickt der Herr das Wasser aus,
 Es soll das Feuer löschen;
 Das Wasser löscht das Feuer nicht,
 Das Feuer brennt den Prügel nicht,
 Der Prügel u. s. w.

Da schickt der Herr den Ochsen aus,
 Er soll das Wasser saufen;
 Der Ochse säuft das Wasser nicht,
 Das Wasser löscht das Feuer nicht,
 Das Feuer u. s. w.

Da schickt der Herr den Schlächter aus,
 Er soll den Ochsen schlachten;
 Der Schlächter schlächt den Ochsen nicht,
 Der Ochse säuft das Wasser nicht,
 Das Wasser u. s. w.

Da schickt der Herr den Henker aus,
 Er soll den Metzger hängen;

Der Henker hängt den Metzger nicht,
Der Schlächter schlächt den Ochsen nicht,
Der Ochse u. s. w.

Da geht der Herr selbst hinaus
Und macht gar bald ein End' daraus;
Der Henker hängt den Schlächter nun,
Der Metzger schlächt't den Ochsen nun,
Der Ochse säuft das Wasser nun,
Das Wasser löscht das Feuer nun
Das Feuer brennt den Prügel nun,
Der Prügel schlägt den Pudel nun,
Der Pudel beißt den Zofel nun,
Der Zofel schneid't den Hafer nun.
Und kommt sofort nach Haus.

Erlach's Volkslieder. Изъ «Liederfibel» Г. Л. Рохгольца, стр. 106—8.

Тотъ-же Рохголецъ въ другой своей извѣстной книгѣ: „*Allemänisches Kinderlied und Kinderspiel aus der Schweiz*“ послѣ приведенія двухъ вариантовъ пѣсни Joggeli на мѣстномъ швейцарскомъ жаргонѣ, сообщаетъ слѣдующее:

•Въ фельетонѣ Pays, journal de l'empire 24 oct. 1853, напечатана слѣдующая народная пѣсня изъ окрестности Немирмонъ:

в)

Le conjurateur et le loup.

J'ya un loup dedans un bois,
Le loup ne veut sortir du bois,
Ha, j'te promets, compèr Brocard,
Tu sortiras de ce lieu-là!

Le loup ne veut pas sortir du bois,
Il faut aller chercher de chien.
Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher le chien,
Le chien n'veut japper au loup,
Le loup ne veut pas sortir du bois,
Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher l'bâton,
L'bâton ne veut pas battre le chien,
Le chien ne veut etc.

Il faut aller chercher le feu,
Le feu n'veut pas brûler le bâton,
L'bâton etc.

Il faut aller chercher de l'eau,
L'eau n'veut pas éteindre le feu.

Il faut aller chercher le veau,
Le veau ne veut pas boire l'eau.

Il faut aller chercher l'boucher,
L'boucher n'veut pas tuer le veau.

Il faut aller chercher l'Diable,
Le Diable veut bien venir,
L'boucher veut bien tuer le veau,
Et le veau veut bien boire l'eau,
L'eau veut bien éteindre le feu,
Le feu veut bien brûler l'bâton,
L'bâton veut bien battre le chien,
Le chien veut bien japper au loup,
Le loup veut bien sortir du bois,
Ha, j'te promets, compèr Brocard,
Tu sortiras de ce lieu-là!

Изъ сопоставленія уже однихъ приведенныхъ пѣсенныхъ текстовъ нашей байки мы видимъ, что пункты сходства, почти тождества, преобладаютъ въ нихъ надъ сторонами различія. За то основная идея у нихъ у всѣхъ одна и таже: наказать лѣниваго и нерадиваго за неисполненіе ихъ обязанностей. Болѣе или менѣе длинный рядъ попытокъ исполнить заданное порученіе предлагается послѣдовательно разными, довольно грозными агентами, но никто изъ нихъ за это не берется, пока очередь не доходитъ до послѣдняго, которому наконецъ и удается удовлетворить требуемое. Разницу мы замѣчаемъ только въ томъ, что въ русскомъ вариантѣ этотъ послѣдній—камень, въ чешскомъ—громъ, въ нѣмецкомъ—хозяинъ, во французскомъ—дьяволъ. Все это просто зависитъ отъ направленія и склада фантазіи даннаго народа, отъ его воззрѣній на природу, отъ окружающихъ его бытовыхъ условий и т. п. Отсюда же объясняется и разница въ побудительной причинѣ дѣйствій въ различныхъ редакціяхъ нашей пѣсни: въ одной—коза не возвращается съ орѣхами, въ другой—пьяный мужъ не идетъ изъ кабака домой, въ третьей—работникъ не хочетъ жать овесъ, въ четвертой—волкъ не выходитъ изъ лѣса. Что-же касается до формы изложенія, то она во всѣхъ редакціяхъ одна и таже, съ тою только разницею, что число выбираемыхъ въ исполнители кары въ одной больше, въ другой меньше.

Теперь естественнымъ образомъ возникаетъ вопросъ: чѣмъ объяснить такое поразительное сходство, такое общее согласіе въ идеѣ, со-

держаніи и даже внѣшней формѣ трактуемой пѣсни въ ея различныхъ редакціяхъ у разныхъ народовъ? Какъ будто всѣ онѣ болѣе или менѣе вѣрныя копіи съ одного и того-же оригинала? Довольно вѣскія, какъ намъ кажется, указанія для разрѣшенія этого вопроса мы находимъ въ той же книгѣ Рохгольца. На стр. 153, вслѣдъ за приведеннымъ выше французскимъ текстомъ, онъ говоритъ слѣдующее:

«Первоначальный халдейскій текстъ, послужившій основаціемъ ко всѣмъ приведеннымъ вариантамъ, мы находимъ въ сборникѣ еврейскихъ пасхальныхъ пѣснопѣій и рассказовъ подъ заглавіемъ *Sepher Haggadah* (т. е. книга сказаній), которая, по указанію Бутфора, въ изданной имъ Bibliotheka Rabinica, вышла въ свѣтъ въ Венеціи въ 1609 г. Объ этой пасхальной пѣснѣ фонъ Гардтъ (*Probst von der Gardt*) написалъ на латинскомъ языкѣ цѣлый трактатъ *De Haeodo* (Helmstett 1727) и ему до настоящаго времени принадлежитъ честь разрѣшенія загадки этой сказочной рацен. Халдейскій текстъ, тамъ помѣщенный, представляетъ слѣдующій ходъ дѣйствій». Тутъ у Рохгольца слѣдуетъ часть пѣсни въ пѣмедкомъ подстрочномъ переводѣ, а остальная часть только въ сжатомъ пересказѣ содержанія. Мы же съ своей стороны считаемъ весьма умѣстнымъ привести здѣсь цѣликомъ эту загадочную пѣсню въ русскомъ переводѣ, помѣщенномъ при еврейскомъ текстѣ *Seder Haggada* (изд. кажется въ Вильнѣ). Мы позволили только себѣ исправить нѣкоторыя отступленія отъ оригинала и сократить повторенія:

Хад гадья, хад гадья!

Одинъ козликъ, одинъ козликъ! ¹⁾

Котораго купилъ отецъ за двѣ зузъ ²⁾

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

Пришла кошечка и съѣла козлика и т. д.

Пришла собаченка и укусила кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла палочка и прибила собаченку, что укусила кошечку и т. д.

Пришелъ огонекъ и сжегъ палочку, что прибила собаченку, укусившую кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла водица и потушила огонечекъ, что сжегъ палочку и т. д.

Пришелъ быкъ и вышилъ водицу, что потушила огонечекъ, сжегшій палочку, которая прибила собаченку и т. д.

Пришелъ рѣзникъ и убилъ быченокъ, что вышилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибившую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ ангелъ смерти и убилъ рѣзника, что зарѣзалъ быченокъ

1) Этотъ припѣвъ повторяется послѣ каждой строфы.

2) Мелкая монета.

который выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибавшую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ Святый (т. е. Богъ) — да будетъ онъ благословенъ! — и умертвилъ ангела смерти, что убилъ рѣзника, который зарѣзалъ бычечка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибавшую собаченку, которая укусила кошечку, что съѣла козлика, котораго купилъ отецъ за двѣ *зузы*.

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

«Фонъ Гардтъ — продолжаетъ почтенный этнографъ — видитъ въ этомъ преслѣдуемомъ козликѣ судьбы еврейскаго народа, которому суждено испытать на себѣ гнѣтъ цѣлаго ряда своихъ гонителей до тѣхъ поръ, пока наконецъ самъ Господь не избавитъ его отъ нихъ, а въ подкрѣпленіе своего взгляда онъ ссылается на слѣдующія слова пророка Іереміи (глава 30, ст. 16, 17): «... всѣ пожирающіе тебя, будутъ пожраны, всѣ притѣснители твои, всѣ они въ плѣнь пойдутъ, разорители твои будутъ разорены и грабители твои преданы будутъ грабежу».

«Я дамъ тебѣ врачевство и исцѣлю тебя отъ ранъ твоихъ, — говоритъ Господь, — ибо они называли тебя отверженною, говоря: это пустыня, о которой никто не спрашиваетъ». Это сопоставленіе указываетъ намъ и основаніе, почему пѣсня о козликѣ могла удержаться до нашихъ дней въ еврейской литургіи и ежегодно серьезно и ревностно распѣвается въ первые дни вечера пасхи. Эта пѣсня имѣетъ для евреевъ такое-же религиозное значеніе, какъ для лютеранъ: „Ein Lämlein geht und trägt die Schuld“ ест.

«Еврей-раціоналисты новѣйшаго времени уже не находятъ, конечно, такого историческаго соотношенія къ своей пасхальной пѣснѣ. Когда Андрей Тейбнеръ (см. его соч. *Muthmaßung von den altjüdischen Osterlied: Ein Lämlein*, глава 2, стр. 22) спросилъ о значеніи ея одного польскаго еврея, то онъ получилъ отъ него такое объясненіе: «пѣсня эта указываетъ, что въ нашемъ мірѣ одинъ имѣетъ верхъ надъ другимъ и каждая тварь имѣетъ своего повелителя».

Далѣе приводятся нѣкоторые интересныя бібліографическія указанія литературы нашего предмета и затѣмъ сообщается, что рядомъ съ текстомъ еврейско-нѣмецкой ритуальной пѣсни уже въ давнее время былъ въ ходу и другой, общенѣмецкій, который начинался не съ *козлика*, а съ собственнаго личнаго имени: *Joggel*. Но интереснѣе всего для насъ слѣдующее мѣсто изъ цитруемаго нами замѣчанія Рохгольца: «Какъ пѣсня о козликѣ до нашихъ дней служила и служить евреямъ для ритуальныхъ цѣлей, такъ точно пѣсня о „Joggel“ въ новѣйшее уже время распѣвалась при христіанскихъ религиозныхъ торжествахъ. Такъ напримѣръ въ 1810 г. полковникъ Флессбергъ сообщилъ въ Мюнхенскомъ журналѣ „*Zoss*“ пѣсню, которая въ концѣ праздника св. Ламперта (17-го сентября) распѣвается въ Вестфальскомъ соборѣ при процессіи, состоящей изъ монаховъ и мирянъ, при чемъ, въ заключеніи, всѣ пляшутъ во-кругъ освященныхъ вѣнковъ изъ зелени. И въ этой пѣснѣ съ начала до

копца проходить весь рядъ уже знакомыхъ намъ пѣсепныхъ лицъ. Начинается только эта пѣсня такъ:

Der Herr, der schickt den Jäger aus,
Soll die Bienen schmeißen и т. д.»

Если же теперь, ознакомившись ближе съ халдейскимъ оригиналомъ нашей пѣсни, проведемъ строгую параллель между нимъ и его копіями или подражаніями на почвѣ европейскихъ языковъ, то мы замѣтимъ въ послѣднихъ довольно крупныя отличія отъ перваго. Такъ напр. въ первомъ основная идея та, что слабый въ этомъ мірѣ становится жертвой болѣе сильнаго, во вторыхъ же высказывается мысль о необходимости наказанія для непослушныхъ и строптивыхъ. Далѣе: въ оригиналѣ никакого проступка или преступленія, заслуживающаго наказанія не выставлено на видъ: кошка съѣдаетъ ни въ чемъ неповиннаго козлика, только потому, что она сильнѣе его, затѣмъ она сама въ свою очередь становится жертвой болѣе сильной твари, а эта еще сильнѣйшей силѣ и т. д. Въ подражаніяхъ же всѣ власть имѣющіе, призываемые къ карательнымъ дѣйствіямъ противъ виновныхъ, какъ-бы сталкившись между собою, рѣшительно не повинуются призыву. И самымъ тономъ оригиналъ нашъ отличается отъ его передѣлокъ на европейской почвѣ. Тамъ онъ сильно отзывается элегіей, какъ бы похороннымъ причитаніемъ, — здѣсь же онъ звучитъ смѣлымъ, бравурнымъ настроеніемъ.

Нѣкоторыя беззанимательныя соображенія по трактуемому здѣсь вопросу читатель найдетъ еще въ статьѣ французскаго ученаго E. Monet: *La chanson de Bricon* (въ *Revue de l'histoire des Religions* и въ отд. от.).

Къ стр. 62, № 30. «Иванъ Попелышъ». — Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 226, № 36, у Афанасьева: Сказки. I, стр. 316, № 75, и IV, стр. 111: Ив. Попяловъ.

Къ стр. 74, № 38. Ср. тамъ же III, 91—5 и IV, 407—11.

Къ стр. 80—86, №№ 40—44. «Бобовое зерно». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 380, № 2: Бобокъ, и стр. 381, № 4: Бобинка.

Къ стр. 86—91, №№ 45—6. «Кадигорошникъ». — Ср. у Маяжуръ: «Сказки, послов.» и т. п. во II т. Сборн. Харьковск. Историко-Филологич. Общ. (отдѣльно) стр. 28, и у Добровольскаго, 624: Катигорошника.

Къ стр. 91—7, №№ 47—49. «Бабица дочка и дѣдова дочка». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 361—5 и у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 63—8, №№ 14—16.

Къ стр. 98—102, №№ 51 и 52: «Музыка Климьята и черци». Ср. у Драгоманова «Малор. народн. преданія и рассказы», стр. 52—3.

Къ стр. 110—116, № 54: «Пвашка-бараншка-мядвяжья вушко». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 229, № 61.

Къ стр. 102, № 53: «Сучкынъ сынъ». Сл. у Маяжуръ: «Сказки, послов. и т. п.» стр. 24, и у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 252—269, №№ 68 и 69.

Къ стр. 120—127, № 57: «Климко». Ср. у Чубинскаго. «Труды», т. II, стр. 362: «Климъ и чорты».

Къ стр. 128—33, №№ 58 и 59: «Коть п дурень». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 219—26, №№ 33—5.

Къ стр. 151, № 71. «Коваль и одповѣкя гѣра» — Ср. у Романова, тамъ же, стр. 211, № 29: «Куваль бѣды искавъ», у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 510, № 11: «Про чоловѣка, що шукавъ бѣду» и у Аѳанасьева (сказки) III, стр. 100: «Лихо одноглазое».

Къ стр. 163, № 78: «Панъ и мужикъ». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 181: «Рогн».

Къ стр. 187, № 89. Ср. тамъ же, стр. 382.

Къ стр. 213, № 100. «Казка про пона и дзяка». Ср. у Добровольскаго, Смоленск. этногр. сборн., I, стр. 675, № 3.

Къ стр. 241, № 112. Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 530—537.

Къ стр. 242, № 113: «Рабинъ и телеспокъ» Ср. у Добровольскаго I, 704, № 16: «Какъ попъ тѣлѣся» и у г. Манжуры въ выше назв. сборн. стр. 94: «Якъ чоловакъ тѣлѣся».

Къ стр. 244—257: «Не любо—не слушай». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 413—18; Смолен. этногр. сборн., Добровольскаго, I, стр. 659—62; Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 517, № 13; Драгоманова: «Мадоръ народн. предан. и разсказы», стр. 338, № 26, и у Манжуры «Сказки» и т. п. стр. 83: «Брехня».

Къ стр. 308—10, № 143. «Мужикъ и павичъ». Ср. у Манжуры «Сказки» и т. п., стр. 121: «Школяръ та мужыкъ».

Къ стр. 321, № 158: «Осторожный докладчикъ».

Для сравненія приводимъ польск. вар. изъ книги гр. Е. Тишкевича «Opisanie powiatu Borysowskiego», стр. 428, подъ поговоркой: Prosto z mosta. «Gdy kto w mówieniu jest nieuważny, donosi o nieszczęściu, nie w mówieniu nie łagodząc. Jest anegdota, w której daje się przykład stopniowego oswojenia ze smutną wiadomością: Posłaniec zapytany: co słyhać we dworze? powiada że wszystko dobrze, tylko się złamał scysoryk. Od czego? zdejmowano skórę ze tajemnego konia. Przez co sgiął? Poderwał się wodę wożąc. Naco?—Pożar był.—Z czego?—W czasie pogrzebu pani od lamp wszczał się.—Z czego umarła pani?—Z tęsknoty po zmarłych dziatkach».

Весьма иронично, что зтоть анекдотъ перешелъ къ полякамъ, а черезъ нихъ посредство и къ бѣлоруссамъ, изъ сосѣдней Германіи, гдѣ онъ пользуется большимъ распространеніемъ. Въ сообщеніи гр. Тишкевича онъ не безъ памѣтвенія значительно сокращенъ. Болѣе обстоятельную передачу его находимъ у Гебеля, въ его *Schlagfäulein*, подъ заглавіемъ: „Ein Wort giebt daß andere“, т. е. «слово за слово»:

«Однѣя богатый господинъ изъ Швабіи отпратилъ своего молодого сына въ Парижъ, чтобы онъ научился тамъ французскому языку и кое-какими хорошимъ манерамъ. Черезъ годъ, или немного болѣе, туда-же прибылъ изъ отцовскаго дома одинъ работникъ. Увидѣвши его, нашъ молодчикъ съ радостнымъ удивленіемъ вскричалъ: «Ба! какими судьбами ты здѣсь? Что новаго у насъ дома?»

— Новаго немного, только дней 10 тому назадъ вашъ прекрасный вороной конь, подаренный вамъ въ прошломъ году вашимъ охотничьимъ товарищемъ, подохъ.

«О бѣдное животное! отчего же однако?

— Оттого, видно, что больно много нажрался стервятники, когда одинъ за другимъ наши прекрасныя лошади передохли.

«Какъ! вся четверка нашихъ воронныхъ прекрасныхъ лошадей пала? Какъ же это случилось?»

— Онѣ очень ужъ измучились отъ возки воды, когда горѣлъ вашъ домъ и дворъ. И вѣдь все это ни къ чему не послужило.

«О Боже!» вскрикнулъ Вильгельмъ отъ ужаса, «нашъ прекрасный домъ сгорѣлъ! Какъ же это?»

— По неосторожности съ огнемъ при трупѣ вашего покойнаго батюшки: его хоронили ночью, при факелахъ. А для пожара вѣдь одной искорки достаточно.

«Злосчастныя вѣсти!» воскликнулъ Вильгельмъ. «А что же случилось съ моей сестрой?»

— Вашъ батюшка и умеръ-то именно съ печали, когда узналъ, что барышня, сестрица ваша, ребеночка родила, мальчика. Кромѣ этого у насъ мало новаго. Изъ Гебеля: «*Schafstätlein des rheinischen Hausfreund* (отд. изд.), стр. 110». Въ дни моей молодости мнѣ довольно часто приходилось слышать этотъ анекдотъ (только подъ названіемъ: „*Die Weisfichte vom schwarzen Raben*“) отъ стараго своего учителя, отставнаго прусскаго офицера, и каждый разъ непремѣнно по поводу непрямого, уклончиваго отвѣта со стороны ученика на предложенный ему вопросъ при выпрашиваніи урока.

Къ стр. 324, №№ 163 и 364. Ср. также «Труды» Чубинск. II, стр. 618, № 87, и у Романова вып. II, стр. 433.

Къ стр. 334—40. Краснобайки. Ср. Смоленскій этнограф. сборн., Добровольскаго, I, стр. 658.

Къ стр. 343—4, №№ 187—9. О происхожденіи медвѣдя. Ср. у Роман. Бѣлор. сборн., вып. IV, стр. 22, № 17 и стр. 168, № 24, Драгом. «Малор. предан. и рассказы», стр. 5, № 10 и Верещанина. «Вотьяки Сосновскаго края» въ III вып. XIV тома «Записокъ» И. Р. Геогр. Общ. по отдѣленію этногр., стр. 147.

Къ стр. 355, № 205. О вшахъ. Для сравненія приводимъ цѣликомъ изъ вышеназваннаго Сборн., сказокъ и т. п. г. Манжуры (стр. 144) слѣдующее малор. преданіе объ этомъ предметѣ: «Була собі таки стара баба, що за старостію та хворостію не здужа вже ничого робити, а бизь дила йий вудио сидити. Отъ вопа и давай Бога просити: дай, каз, Господи, менш яку небудь роботу. Богъ узавъ тай дай йай воши, отъ воша и давай ихъ тоди ськати».

Къ стр. 355—60. №№ 206—9. «Отъ чего колосья хлѣбныхъ растеній такъ малъ?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 169, № 28, Смоленск. этнограф. сборн. Добровольскаго, ч. I, стр. 289, №№ 58 и 59, у Драгоманова «Малор. народн. преданія и рассказы», стр. 14, № 99, и «Труды» Чубинскаго, I, стр. 156. Эта легенда распространена и у нѣмцевъ. Вотъ какъ она у нихъ рассказывается:

«Въ древнія времена, когда Богъ еще самъ странствовалъ по землѣ, плодородіе почвы было гораздо больше, чѣмъ теперь; тогда колосья были

не только въ 50 или 60, но въ 400 и 500 разъ больше. Тогда зерна на стеблѣ были съ низу до самого верху — во всю длину. Но таконъ ужъ люди! въ довольствѣ они пренебрегаютъ даромъ Божиимъ, становятся равнодушными и легкомысленными.

Однажды мимо ржаного поля шла женщина съ ребенкомъ, который, рѣзвись и прыгалъ, упалъ въ лужу и замаралъ на себѣ платье. Тогда мать парвала цѣлую горсть прекрасныхъ колосевъ и обтерла ими ребенка. Когда Господь Богъ, проходившій тутъ какъ разъ въ это время, это увидѣлъ, то онъ разгнѣвался и сказалъ: «Отпывъ ржаной стебель не будетъ болѣе носить колосевъ. Люди недостойны небеснаго дара». Всѣ люди, тутъ бывшіе и слышавшіе эти слова, испугались, пали на колѣни и взмолились, чтобы Богъ оставилъ на стеблѣ хоть пемного колосевъ: если ужъ они сами того не заслуживаютъ, то хоть ради повинныхъ куръ, которыя безъ того умрутъ съ голоду. Господь, предвидѣвшій ихъ бѣдствіе, умилосердился и исполнилъ эту просьбу. Такимъ образомъ на верхушкѣ стебля и остался колосъ въ томъ видѣ, въ какомъ онъ растетъ и теперь. Изъ «Kinder-und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm» II. B. Bibliotheksausgabe, стр. 322».

По другой нѣмѣцкой легендѣ, приводимой вкратцѣ въ «Deutsche Pflanzen-fauna» Пергера (стр. 109), причина смягченія гнѣва Божіа объясняется ходатайствомъ св. Дѣвы. — Г. Потанинъ въ IV вып своихъ «Очерковъ Сѣв.-Западной Монголіи, стр. 352 сообщаетъ два сказанія о хлѣбѣ, которыя оказываются тоже весьма сходными съ нашими варіантами, особенно съ № 206. Вотъ эти сказанія:

а) «Въ старое время не свѣтъ, а бѣлая мука (Цаганъ-түлүр) падала съ неба зимой на землю. Одна женщина имѣла единственнаго сына; онъ огадился, оца подтерла его тѣстомъ, и съ той поры вмѣсто муки сталъ падать свѣтъ. (Банинъ-Цыганъ, Дюрбюль г. Улантомъ).

б) Прежде зерна покрывали стволъ жита отъ верхушки до земли; кто-то ногой ошмыгивалъ зерна, и они всѣ осыпались; приближала собака и стала просить оставить для нея. Только и осталось, сколько теперь есть въ колосѣ. Поэтому слѣдуетъ застѣвать хлѣбъ на собаку или на дѣтей, чтобы хлѣбъ хорошо родился». — См. также у Верещагина. «Вотьяки Сосновск. края» въ Зап. II. Р. Г. Об., по отд. этногр. т. XIV, вып. II, стр. 93.

Къ стр. 360, № 210. «Богачъ и бѣдная вдова». Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 11—13, №№ 3 и 6.

Къ стр. 365—7, № 214. «Богъ и святой Микола». Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 165, № 17.

Къ стр. 370, № 216: «Богъ, поппъ и Микола». Ср. у Чубинскаго «Труды», т. I, стр. 153, и II, стр. 329, № 821: «Про Бога и Петра». (Сказка эта, какъ видно, сплетена собственно изъ двухъ); у Драгоманова: «Малор. народныя преданія и рассказы» стр. 129, № 27: «Спасъ, св. Петръ и злая жена» и у Аеанасьева «Народн. русск. легенды» № 1: «Чудесная молотба» и въ «Примѣчаніяхъ» № 1. Въ заключеніе приводимъ слѣдующій нѣмѣцкій варіантъ, весьма схожій съ нашимъ.

«Спаситель со своимъ спутникомъ Петромъ, во время своего страстнаго по землѣ, пришелъ въ мѣстечко Нидерлатанхъ, въ Баваріи; они попросились на почлегъ въ одинъ крестьянскій дворъ, на что скупой его владѣлецъ согласился, но съ тѣмъ одностороннимъ условіемъ, чтобы они оба помогли ему въ молотьбѣ. Въ два часа ночи хозяинъ сталъ будить Петра. Когда же послѣдній продолжалъ себѣ спать, то нашъ крестьянинъ разсердился и далъ ему нѣсколько тумаковъ. Тогда Спаситель, по благости своей, перевернулся впередъ, а Петру велѣлъ лечь къ стѣнѣ. Но когда крестьянинъ опять пришелъ и увидѣлъ лежащаго впереди все еще спящимъ, то подумалъ: «нѣтъ, съ этимъ ничего не подѣлаешь!» и надѣлилъ нѣсколькими ударами лежащаго у стѣны. Наконецъ пришли странники отирались на ригу. Здѣсь Спаситель выдернулъ колосъ изъ одного снопа, приложилъ его къ горящему вблизи огарку и пока колосъ сгоралъ, изъ него съ легкимъ шумомъ посыпалось столько зеренъ, что вскорѣ изъ нихъ образовалась цѣлая куча. Скупой крестьянинъ смотрѣлъ на все это съ жадностью, и когда Господь ушелъ, онъ вздумалъ ему подражать. Но огонь попалъ въ снопъ и вскорѣ вся рига сгорѣла до тла. Петръ былъ отмщенъ и крестьянинъ наказанъ за то, что недовольствовался даромъ Божиимъ». *Deutsche Pflanzenfage von Fetzger*, стр. 117.

Къ стр. 373—6, № 218 и 219. О пустынноикѣ. Ср. у Драгоманова: «Малор. народн. предан. и рассказы», стр. 141: «Какъ молились святые въ старину». Здѣсь будетъ кстати привести новый малорусск. вар. изъ Кіевск. Старины 1888 г.).

«Я не разъ слышалъ въ Кіевщинѣ слѣдующій довольно извѣстный рассказъ: 1) «Бувъ собі чоловікъ, що живъ у лисі и скакавъ зъ колоди на колоду, приговорючи: оце тобі, Боже, а не мені, Боже; Отакъ вилъ собі спасеня и такий вже спасений бувъ, що мигъ зверху по воді ходити. Коли тимъ лисомъ иде чернець. Прийшовъ вилъ до того чоловіка, тай питається: що це ти, чоловіче добрий, робишь? — Спасаяся, каже. — «То не такъ же треба спасатися. И навчивъ його всихъ молитвъ якъ треба, сказано по церковному. Радійде вже тай чоловікъ; годі вже скакати зъ колоди на колоду; молитися вже такъ, якъ його научено. Коли забувъ вилъ ідно слово. Вилъ вилъ, догоняє чепця, щобъ його навчивъ то слово. Прибігає до моря, ажъ бачить — чернець вже попливъ, куди йому треба. Той чоловікъ давай бити по воді; коли бачить, вода йому ноги ажъ за кистки займає. То вилъ вернувся и давай зновъ скакати зъ колоди на колоду, та приговорувати: «оце тобі, Боже, а не мені, Боже» и ставъ вилъ зновъ ходити по воді, якъ перше». (Кіевск. Старица, ноябрь 1888 г., ст. 268, О. Рылскъ: Къ изученію украинск. нар. міровозрѣнія). Ср. также рассказъ гр. Л. Н. Толстаго: «Три старика». Первообразъ этого рассказа находится въ древне-еврейской литературѣ,—въ *Талмудѣ*, въ какомъ либо изъ *Мидрашей*, или же въ комментаріяхъ къ нимъ. Содержаніе этого рассказа я помню очень хорошо съ самыхъ юныхъ лѣтъ, но сдѣлать опредѣленную ссылку—теперь пока, къ сожалѣнію, не могу.

Къ стр. 399, № 225. «Почему бабы работаютъ не отдыхаячи?» Ср. Бѣлов. сборн. Романова, вып. IV, 10, № 3: «Богъ, баба и мужикъ» и

у Драгом. «Малор. народн. предап. и разск.» стр. 170: «Отчего же женщины больше работают?»

Къ стр. 409. «Солдатъ и смерть» Ср. у Чубинскаго «Труды», II, стр. 430, № 131.

Къ стр. 437, № 257. Къ преданіямъ о камняхъ прибавимъ здѣсь для полноты еще одно, давно нами замѣченное, но по недосмотру не попавшее на подлежащее мѣсто въ текстъ этого тома. Ово записано г. Анимеле и напечатано въ 1853 г. во II вып. Этнографическаго Сборника Имп. Р. Геогр. Общества въ ст. «Народныя преданія и памятники».

«Въ селеніи Каменцѣ (имѣніе помѣщичи Павловичевой, между Себежемъ и Люцеюмъ Витебской губ.) находятся курганы, вышиною до одного аршина и болѣе, пространствомъ до 400 квадратныхъ сажень»... Подлѣ кургановъ, саженьяхъ въ пяти, у дорожки, лежитъ дикій камень, продолговатый и плоскій, длиною аршина въ полтора, толщиною въ поперечникѣ съ одной стороны до 8, а съ другой 6 вершковъ, называемый крестьянами *пъстунюмъ*. Крестьяне съ незапамятныхъ временъ кладутъ на него деньги, холсты, поясы и проч., приходя для подобныхъ приношеній иногда верстъ за 50 и далѣе. Каждый изъ ближайшихъ жителей, проходя мимо этого камня, считаетъ долгомъ взять эти припошенія и при первомъ случаѣ доставить въ церковь. Крестьяне рассказываютъ объ этомъ камнѣ слѣдующее: «Была война; проходили войска и гнались за красивой, честной дзявицей. Дзявица тая вбѣгла отъ войска, сказала: лучшійбъ я камнѣмъ по зямли каталась, чѣмъ имъ на пасмишку достаюсь, и, это сказавши, дзявица тая въ етотъ *пъстунъ* камнѣмъ обярпулась».

«Не болѣе 15 лѣтъ тому назадъ, увѣренность въ необыкновенномъ значеніи упомянутого камня еще болѣе усилилась отъ слѣдующаго происшествія: одинъ мелкопомѣстный, достаточный помѣщикъ, и притомъ отлично воспитанный, римскаго исповѣданія, имѣлъ въ арендномъ содержаніи имѣніе версты за три отъ того камня и, издѣваясь надъ суетвѣріемъ крестьянъ, велѣлъ привезти этотъ камень къ себѣ въ мызу и положить подлѣ порога амбара, вмѣсто ступени, гдѣ онъ и пролежалъ лѣтъ пять. Между тѣмъ, со времени взятія камня, помѣщикъ самъ и жена его подвергались различнымъ болѣзнямъ и неудачамъ во всѣхъ предпріятіяхъ и оборотахъ: въ короткое время изъ порядочнаго состоянія помѣщикъ дошелъ до нищеты; наконецъ, увидавъ *что-то* (?) во снѣи полагая, что причина всѣхъ тѣхъ несчастій—насмѣшки надъ камнемъ, онъ прислалъ парочно людей изъ Невельскаго уѣзда, гдѣ имѣлъ тогда жителство, верстъ за 100, положить этотъ камень опять на мѣсто».

Относительно роста камней и его прекращенія мы получили отъ почтеннаго И. О. Карскаго, уже по отпечатаніи отдѣла, слѣдующее дополненіе:

«Недавно одинъ изъ прихожанъ нашей церкви (въ с. Цитовянкахъ, Россіенск. у., Ковенской губ.), крестьянинъ деревни Барановки, Осипъ Кальвинъ, человекъ уже пожилыхъ лѣтъ, въ отвѣтъ на мой вопросъ: откуда взялись на свѣтѣ камни? сказалъ мнѣ слѣдующее:

«Вы думаете, что вы только одни знаете о камняхъ? — знаю и я то само, хоть и неграмотный. Мнѣ отецъ мой покойный передавалъ, что

въ началѣ земля вся была ровная и весьма урожайная, т. е. родила хлѣбъ не такъ какъ теперь, а въ десять разъ больше, потому что на ней и на показъ ни одного камня не было. Но вотъ дьяволы взбунтовались противъ Бога и захотѣли быть такими же, какъ онъ самъ. Тогда Богъ ихъ сбросилъ съ неба на землю, обратилъ въ камни и проклялъ, чтобы они болѣе не росли. И вотъ который теперь великій камень, — тутъ, значить, былъ великій дьяволъ, а гдѣ видимъ маленькій камень, — тутъ, значить, былъ маленький чортикъ. А какъ Богъ ихъ не проклиналъ и они бы все росли, такъ тогда не только что нельзя было бы землю пахать и рожь сѣять, но и ходить по землѣ не можно было бы человѣку. Вотъ и все». — Ср. также въ Бѣлор. сборн. г. Романова, выи IV, стр. 170, № 29.

Большое сходство съ предыдущими сообщеніями заключаетъ въ себѣ относящееся сюда слѣдующее повѣрье Лужичанъ:

«Большіе камни растутъ въ землѣ и изъ земли, но если разъ они увидятъ солнце или только оно къ нимъ прикоснется, то они перестаютъ расти. У нихъ есть и дѣти; малютокъ часто находятъ приросшими къ большимъ. Они срастаются и изъ нихъ опять выходятъ большіе. Сначала они довольно мягки и извилисты и каменотесы однимъ ударомъ разбиваютъ въ куски подобные камни. Если-же эти куски опять зарыть въ землю, то они снова отвердѣютъ и срастаются. Говорятъ, что камни росли такимъ образомъ до Рождества Христова, по потомъ перестали расти и вотъ почему. Исусъ Христосъ, во время своего страстнаго по землѣ, разъ какъ-то ударился о камень, за что и проклялъ всѣ камни, и съ тѣхъ поръ они перестали расти». (*Bendische Volksfagen und Gebräuche aus dem Spreewald. Von Wilibald von Schulenburg*, стр. 269).

Относительно же происхожденія камней мы во первыхъ напомнимъ читателю существующее у Малороссовъ повѣрье, по которому выходитъ, что горы, камни и прочія неровности на землѣ суть созданіе идола, т. е. дьявола: «Що Богъ создавъ, теріине, чисте, а вже що идолове, там саме камінячка, і гори і всяки викрутаси. То idol такого понароблював.» (См. М. Драгоманова. Малорусскія народныя преданія и рассказы, стр. 15, № 41). А во вторыхъ позволимъ себѣ еще привести здѣсь въ русскомъ переводѣ весьма интересное повѣрье эстовъ на этотъ счетъ.

«Каждый камень, а мѣловые въ особенности, снабжены чудесными письменами, но не всѣ люди могутъ ихъ разгадать. На этихъ камняхъ написана судьба каждого человѣка въ отдѣльности. *Kiritargod* (Каменные мудрецы), умѣющіе читать сокровенныя вещи на камняхъ, вотъ какъ объ этомъ толкуютъ: Когда Моисей, у подножія горы Синая, разбилъ скрижали закона, то иѣтеръ развѣялъ ихъ прахъ по всей землѣ и изъ каждой пылинки выросъ камень, а на каждомъ камнѣ написаны законъ и судьба людей» (*Wiedemann: Aus dem inneren und äusseren Leben der Esten*, стр. 388 и 457).

Кстати замѣтимъ здѣсь, что вообще о камняхъ, какъ о предметѣ религіознаго поклоненія и суевѣрныхъ представленій народныхъ массъ, въ нашей литературѣ до сихъ поръ очень мало свѣдѣній, и даже тѣ немногія, которыми она располагаетъ, зарыты въ грудѣхъ Губернскихъ вѣдомостей и другихъ областныхъ изданій и пользоваться ими возможно

только однимъ счастливымъ, въ этомъ отношеніи, столичнымъ жителямъ. По этому не малую услугу оказалъ бы отечественной этнографіи тотъ, кто взялъ бы на себя трудъ собрать во едино и издать въ свѣтъ все то, что найдется по части культа камней въ литературѣ нашей и иностранной. Но до тѣхъ поръ мы считаемъ нелишнимъ присоединить къ настоящей нашей замѣткѣ немногія слѣдующія, болѣе важныя бібліографическія указанія, которыя, если не ученымъ специалистамъ (они, понятно, всегда хорошо освѣдомлены по части бібліографіи своего предмета), то кому-нибудь изъ серьезныхъ любителей народовѣднія авось пригодятся:

1. *Der Mensch in der Geschichte von Bastian.* Т. III, стр. 131—3.

2. Народовѣдніе О. Пешеля, въ русскомъ переводѣ проф. Ю. Петри, стр. 254, 256, 293, 305, 307. Въ указанныхъ мѣстахъ названныхъ сочиненій читатель найдетъ довольно обстоятельный обзоръ исторіи поклоненія камнямъ у всѣхъ народовъ древняго и новаго міра, какъ въ старомъ, такъ и въ новомъ свѣтѣ.

3. *Deutsche Mythologie v. J. Grimm*, изд. 1877 г., т. II, стр. 1017—22, и т. III, стр. 34—9 и 361—3. Здѣсь дѣло идетъ почти исключительно о драгоцѣнныхъ камняхъ, о вѣрованіи у разныхъ народовъ въ ихъ цѣлебную и чудотворную силу и т. п.

4. *Der Deutsche Volksaberglaube der Gegenwart, von Dr. Ad. Ruttke.*

5. *Edm. Weckenstadt. Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche.* Стр. 428—33.

6. Русскіе простонародные праздники Н. Снегирева, вып. I, стр. 15 и вып. IV, стр. 69, — ст. «Вань и башпка».

7. Очерки сѣв.-западной Монголіи Гр. Н. Потанина, вып. IV, стр. 189 и 773. — О камнѣ «дзада»

Къ стр. 478. Въ подстрочномъ объясненіи къ поговоркѣ: «Не до соли, коли граюць на басолі» (взятомъ изъ книги Тышкевича) приводится забавный анекдотъ, который, какъ оказывается, зашелъ въ Минск. губ. изъ Малороссіи, гдѣ онъ зап. г. Залюбовскимъ. Приводимъ его здѣсь вполнѣ изъ II-го тома «Трудовъ» Чубинскаго (стр. 678):

«Теперь мині не до соли.

«Пославъ батько сина за сіллю, давъ ёму гривню грошей. Купивъ «силь» соли, скільки було сказано ёму, — ще шагой виторгувавъ зъ тихъ «грошей: всипавъ сіль у запозу, тай иде до дому. На дорозі бувъ шипокъ, «а въ шипку тому гра музика, люде танцюють, ажъ ділъ гуде. Надійшовъ «туди нашъ парубокъ, и дуже ёму заманулось потанцѣвати, а въ кишені «шагъ мулить. — Музика, грай мині одному!

«Пугукнувъ парубокъ, віддавъ того шага и почавъ танцювати, ажъ «хата мала, а вінъ закида ноги, и въ присідки, и черезъ ногу, усякъ «було. Затанцювавъ парубокъ, а сіль все по троху сиплетъся зъ запозли. «Що майне вінъ ногою, то сіль такъ и пиросна по хаті. А люде стоять «округи, тай приказують ёму саме підъ ногу, мовъ зпарошне виграють:

— «Ой, парубче, сіль сиплетъся, ой, парубче, сіль сиплетъся.

«А парубокъ зайшовсь такъ, що й себе не тяне, та все імъ:

— «Тетерь мині не до соли, коли грають на басолі! Теперь мині не «до соли, коли грають на басолі!

«Ходивъ, ходивъ парубокъ, поки ажъ не відтанцювавъ свого шага. «Стала музика, и вінъ ставъ. Глянувъ: ажъ сілѣ уся по долині, ще самъ «віпъ и поростеравъ її погами. Скрививсь парубокъ, та въ слѣзи:

— «А бодай ёго лихо година знала! Що-жъ теперъ тато скажуть?

«Потягъ собі серця до дому».

Къ стр. 485. Сказки-загадки. а) сравн. «Славянск. сказанія о Соломонѣ и Китоврастѣ» академика А. Веселовскаго, стр. 343—5 и его-же: Опыты развитія христіанской легенды, II, Ж. М. Н. Пр., стр. 251.

Къ стр. 503. Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія, ругань, заговоры, заклинанія — подведены у насъ подъ одну рубрику, подъ одинъ общій отдѣлъ, на томъ основаніи, что у всѣхъ у нихъ и цѣль одна, а именно: осуществленіе на дѣлѣ того, что ими высказывается въ словахъ или ясно подразумѣвается. Произносящій эти формулы глубоко вѣруеть, что дѣйствія ихъ, добрыя или злыя, при извѣстныхъ условіяхъ, а подѣ часть даже безусловно, могутъ и должны постигнуть тотъ объектъ, въ пользу или во вредъ котораго онѣ произносятся. Эта вѣра раздѣляется народными массаами не только у насъ, но и на западѣ Европы и не совсемъ чужды и культурнымъ слоямъ націй. Не говоря уже о заговорахъ и заклинаніяхъ, которые въ своихъ формулахъ сами часто опредѣляютъ свою неотразимую чудодѣйственную силу, но и ругань, кромѣ выраженій негодованія и презрѣнія къ данному предмету, часто лицо, ихъ произносящее, сопровождаетъ всякими зложеланіями, въ непремѣнную сбычивость которыхъ вѣритъ всей душой.

Вообще этотъ отдѣлъ народной словесности представляетъ много интереснаго и вполне заслуживаетъ вниманія ученыхъ изслѣдователей. Къ сожалѣнію матеріалъ для работы, за исключеніемъ заговоровъ и заклинаній, изданныхъ уже въ достаточномъ количествѣ, у насъ въ литературѣ едва-едва намѣченъ, въ видѣ нѣсколькихъ страничекъ въ «Пословицахъ» Даля и разбросанныхъ выраженій въ Опытѣ областного великорусск. словаря и въ Дополненія къ нему, изд. Академіей Наукъ.

Относительно формы привѣтствій долженъ замѣтить, что слова: *здороваться, здравствуй и поздравляю, поздравленіе* въ дореформенное время почти не слышать было на Вѣлой Руси среди крестьянскаго населенія, а вмѣсто нихъ говорилось: *«витатца, повитатца и т. д., добры дзень, добра́ ночь, винишую, винишеужъ, винишванье»* п т. д.

Къ стр. 606, № 11.

Стихъ о св. Доротѣ.

(Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.)

«Ой шла свента Дорота
Крузь Крулевскіи ворота.
Судосивъ еі ясный крузь:
«Куды-жъ ты йдьяшь, Дорота?»

— Крузь крулевскіи ворота!
 — Еще гэта круль не годзонъ,
 Що на мэнэ повѣдзялъ.
 Всадывъ Дороту круль въ тэмныцю,
 А самъ поіхавъ на войныцю.
 Сыдытъ Дорота въ тэмныці, —
 Нэ мае круля зъ войныці!
 Сыдытъ Дорота дэвэть літъ,
 А такі круля зъ войны вітъ.
 Сыдытъ Дорота въ тэмныці,
 Приізвае круль зъ войныці.
 — «Отчыньтэ, слуги, ворота!
 •Чи жива ваша Дорота?»
 — Якъ жива, круле, якъ жива, —
 — Пыкнѣйша стала якъ була.
 •Нэ вірно слуги служили!
 •На що Дороту живыли?»
 — Нэ мы Дороту живыли,
 — Ой живывъ, круле, Господь Бугъ.
 — Труйца святая едина
 — Свенту Дороту живыла.
 •Кажу слугамъ голю ¹⁾ вариты,
 •Туды Дороту всадыты».
 Свента Дорота въ голю вступала, —
 Пыкнѣйша стала якъ була
 — •Кажу слугамъ шкла на быты,
 — •По шклу Дороту водыты».
 Дорота на шкло ступала,
 За ею свента кровь капала.
 •Подайте, слуги, меча острэго ²⁾
 •Статы голову быстрэго»
 Еще слуги меча не подали, —
 Свенту Дороту до нэба взяли,
 Свента Дорота въ нэбі рабе,
 Намъ вічнэ місце шихуе,
 А паву крулю пэкло готуе».

«Несомнѣнно передѣлка съ польскаго, но съ нѣкоторыми пропусками. Въ соотвѣтствующей польской пѣснѣ король дѣлаеть Доротѣ брачное предложеніе и получаетъ отказъ, что и служитъ причиною заключеніе ея въ темницу. Здѣсь же причиною страданій Дороты является грубый отвѣтъ ея на совершенно невинное заигрыванье короля».

Изъ ст. г. Демьяновича. Литовск. Епарх. вѣдомости, 1892 г., № 8.

---

1) Голіі, оліі = масло; 2) острэго, быстрэго — польскія формы.

Къ стр. 629, № 24. Мы озаглавили нашъ вариантъ тѣмъ названіемъ, которое утвердилось за нимъ въ нашей литературѣ со времени появленія въ печати сборника духовныхъ стиховъ Кирѣвскаго (въ 1848 г.). Такъ онъ называется у всѣхъ нашихъ ученыхъ этнографовъ: у Пыпина, Безсонова, академика А. Веселовскаго и другихъ. Но никто изъ нихъ ни словечкомъ нигдѣ не занялся, почему они присвоили этому стиху такой громкій титулъ? Если только потому, что на вопросъ: «что есть четыре?» во всѣхъ вариантахъ русскихъ слѣдуетъ отвѣтъ: «четыре листы Евангелисты», то тамъ же вездѣ на вопросъ: «что есть два?» отвѣчается: «двѣ тавлы Моисеева»; стало быть на этомъ основаніи съ такимъ же правомъ можно было бы назвать нашъ стихъ: *пѣсню Моисеевой*. Если же это названіе было въ ходу среди какой-либо части русскаго народа, то кто-нибудь изъ собирателей стараго или новаго поколѣнія давнымъ-давно бы довелъ объ этомъ до свѣдѣнія ученаго міра. Но этого мы не встрѣчаемъ ни въ одномъ изъ извѣстныхъ доселѣ сборниковъ.

Кромѣ того: во всѣхъ другихъ литературахъ, какъ славянскихъ, такъ и романскихъ и германскихъ народовъ, гдѣ, какъ отчасти увидимъ ниже, существуетъ не мало текстовъ, весьма сходныхъ и по содержанію и по формѣ съ нашей пѣсней, ни одинъ изъ нихъ не титулуется Евангелистой пѣсней, хотя почти во всѣхъ на 4-ый вопросъ получается тотъ же отвѣтъ, т. е.: 4 листы Евангелисты. Во всякомъ случаѣ этотъ вопросъ вполне заслуживаетъ пристальнаго вниманія ученыхъ изслѣдователей нашей народной словесности.

Что же касается слова *жижка*, то едва-ли оно имѣетъ что-нибудь общее съ историческимъ именемъ Жижка, а скорѣе всего есть не что иное, какъ искаженіе польскаго слова *жакъ*, умен. *жацекъ*, т. е. школьникъ, падають. А жаки (по объясненію Безсонова въ 4 выпускѣ «Калѣкъ переходящихъ», стр. XX) «или дѣвки, имя шедшее еще изъ Греціи, но вмѣсто церковнослужителей и писмопроводителей обращено на учениковъ и студентовъ. Они учились въ Латинскихъ школахъ, подъ непосредственнымъ наблюденіемъ духовенства, а въ счастливыя времена — даже Езуитовъ. Жаки дѣлались просвѣтителями народа и не доросли до строгихъ латинскихъ ученыхъ, руководили народными праздниками. Они подправляли стихи по своему, присочиняли, а главное разносили вмѣсто *понттиковъ* и *пелыжымовъ*, а еще главнѣе представляли».

Болѣе подробностей о дякахъ см. стат. г. Житецкаго: «Странствующие школьники въ старинной Малороссіи» (Кіевская Старина 1892 г., № 2, и въ томъ же журн., въ іюнск. кн. «Преданіе и пѣснь объ экзаменѣ дяка въ старинной Малороссіи» г. В. Боржковского. Последняя статья заслуживаетъ наше вниманіе еще тѣмъ, что она сообщаетъ весьма интересный новый вариантъ нашей пѣсни. «Въ м. Мирковѣ (Подольской губ.)» говоритъ г. Боржковский, записанъ варьянтъ извѣстной пѣсни, такъ называемой «Евангелистой», которая могла быть пѣснью экзаменной для дяковъ и, судя по обращенію къ дяку, была передѣлана для этой цѣли изъ старинныхъ вариантовъ, распространенныхъ и въ великорусскихъ и въ западноевропейскихъ редакціяхъ. Въ сборникѣ Кирѣвскаго, напримѣръ, помѣщенъ текстъ этой пѣсни съ такимъ обращеніемъ: «Вы рабы оныя,

рабы поученные, надъ школами выбраны! Повѣдайте, что есть единъ?» Приводимый варіантъ интересенъ особенно тѣмъ, что къ 12 отвѣтамъ прибавляетъ еще одинъ — тринадцатый, что служить указаніемъ потери первоначальнаго смысла пѣсни, основанной на толкованіи таинственнаго значенія излюбленнаго числа двѣнадцать. Записана она мною отъ старика крестьянина, который выучилъ ее въ молодости «одъ старыхъ людей». Такъ какъ характеръ построенія этой пѣсни хорошо извѣстенъ, то послѣ перваго отвѣта (продолжаетъ г. Боржковской), я приведу сразу тринадцатый, изъ котораго будутъ видны всѣ прочіе....

Ой ты дячокъ учоный,
 На вси школы выбранный,
 Скажи мени, дячку,
 Що есть трынадцать?
 — Есть трынадцать—пивень запивъ.
 Лыхый землю пролетивъ.
 Есть дванадцять апостоливъ,
 Одинадцять ученикивъ,
 Десять Божыхъ приказаня,
 Девять Божего покоління,
 Восмиъ хоръ хоровымъ,
 Симиъ Божыхъ сокроментавъ,
 Шесть Божыхъ липивъ,
 Предпайсвентыхъ Маринъ,
 Пять ранъ терпивъ Панъ
 За насъ грѣшныхъ хрестіанъ,
 Штыры лысты Вангелысты,
 А тры патрыархировыхъ,
 Дви таблицы Мусііовыхъ,
 Ииденъ сынъ Маринъ,
 Впя на небы кружюе,
 Надъ нами пануе ¹⁾».

---

1) «Ой вы люди учены
 Надъ школами выбраны!
 Скажите намъ, что есть пять?
 — Пять ранъ терпѣлъ Панъ
 За насъ грѣшныхъ христіанъ,
 Четыре листа евангелиста,
 Три лица въ Единицѣ,
 Двѣ Мойсевы таблицы,
 Единъ Сынъ Маринъ,
 Той въ небѣ ликуеть,
 Царствуетъ надъ нами.

Пѣсню эту поютъ такъ, что вопросы выводить одинъ запѣвало, а отвѣты поются хоромъ».

(Изъ стат.: «Народныя пѣсни духовнаго содержанія» въ Кіевск. г., «Воскрестное Чтеніе» за 1872 г. № 37).

Въ своихъ «Разысканіяхъ въ области русскаго духовнаго стиха» (въ 32 т. Сборн. отд. р. яз. и слов. И. А. Н., стр. 72—82) и «Замѣткахъ по литературѣ и народной словесности» (въ томъ же сборникѣ, стр. 92—5) многоуважаемый академикъ А. Н. Веселовскій сообщаетъ цѣлый рядъ весьма любопытныхъ историко-литературныхъ данныхъ относительно нашего стиха. Изъ названныхъ статей оказывается, что во первыхъ эта пѣса въ формѣ пѣсни весьма распространена въ разныхъ вариантахъ почти у всѣхъ европейскихъ народовъ, и во вторыхъ, что у нѣкоторыхъ изъ нихъ существуетъ рядъ сказокъ, подъ названіемъ: «повѣсти о числахъ» съ подобнымъ же содержаніемъ въ катехизической формѣ, но гдѣ вопросы задаетъ уже чортъ (какъ въ легендѣ, напечатанной у насъ выше въ выноскѣ, на стр. 633). Что же касается пѣсеннаго текста нашего стиха, то онъ представляется г. Веселовскому краткимъ катехизисомъ, «но катехизисомъ церковно-школьнаго происхожденія, который отвѣчалъ первичнымъ мнемоническимъ требованіямъ духовнаго обученія. Не даромъ «Повѣсть о числахъ» поется на Рождествѣ не только въ Румыніи и у Галицкихъ Русиновъ; среди извѣстной части Евреевъ она приняла значеніе пасхальной пѣсни и французское населеніе Канады иллюстрировало ее — архангелскимъ духовнымъ танцемъ». Разыск., стр. 81—2.

Ни самихъ текстовъ вариантовъ (за исключеніемъ двухъ отрывковъ), ни указаній на источники трактующихъ имъ текстовъ мы въ статьѣ нашего почтеннаго академика не находимъ. Онъ довольствуется на этотъ счетъ только указаніемъ на библиографію этого предмета въ книгѣ румынскаго ученаго Хыждеу (*Surînte din bêtână*), что для его специальныхъ цѣлей и специальныхъ читателей, пожалуй, и достаточно. Но мы имѣемъ въ виду и тѣхъ любознательныхъ читателей въ провинціи, которые серьезно интересуются народной словесностью и поэтому находимъ весьма у мѣста помѣстить здѣсь цѣликомъ нѣкоторые, болѣе выдающіеся тексты нашей пѣсы изъ имѣющихся у насъ подъ руками сборниковъ, добыть которыхъ въ настоящее время и въ столицахъ не такъ-то легко. При такомъ непосредственномъ знакомствѣ съ объектомъ, подлежащемъ обсужденію, этимъ читателямъ сподручнѣе будетъ критически провѣрить взгляды на него специальныхъ изслѣдователей и составить себѣ о немъ свое собственное мнѣніе.

а) Галицк. (изъ Саноцкаго округа).

«Дячку, дячку вывченный,
«На всѣ школы выбранный!
«Повѣдѣ же намъ, що еденъ а еденъ?» —
«Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
«Еденъ то бывъ самъ сынъ Божій,
«Що надъ нами кралюе,
«Щ кралѣваць все буде».

Дальнѣйшіе вопросы, которые доходятъ только до 9-ти, мы здѣсь пропускаемъ, отвѣты на нихъ повторяются въ обратномъ порядкѣ, при послѣднемъ вопросѣ, такъ:

Дячку, дячку вывченый,
 На всѣ школы выбранный!
 «Повѣдѣж же намъ, що девять а девять?
 — Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
 Девять коронъ ангельскихъ,
 Восьмъ свѣчъ горитъ предъ Богомъ,
 Семъ радости у Бога,
 Шести грають лелію,
 Пять ихъ было Божихъ ранъ,
 Штыри листы ангелисты,
 Трѣхъ ихъ было патрулямѡвъ,
 Двохъ ихъ было Божихъ святци,
 Еденъ то бывъ самъ Сынъ Божій,
 Що надъ нами краюе.
 И кралѣваць все буде.»

Изъ Сборника Я. О. Головацкаго: Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, ч. II, стр. 146—7.

5) Чешскій.

Mistr ¹⁾.

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Jeden? —
 «Jeden pán Bůh náš,
 «Který na nebi přebýváš».

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Dvě? —
 «Dvě tabule Mojžišovy
 «Jeden pán Bůh náš
 «Který nad námi přebýváš».

Mistře, mistře vyučeny
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Tři? —
 «Tri svati patriarchově,
 «Dvě tabule Mojžišovy» atd.

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Čtyry? —
 «Čtyři evangelistově,
 «Tři patriarchově» atd.

---

1) Впереди этой пѣсни въ сборникѣ Эрбена помѣщена другая, подъ заглавіемъ *Řehorská*, подъ которой собиратель дѣлаетъ слѣдующее замѣчаніе, вполне относящееся и къ нашей: «Эту пѣснь распѣвали ученики, ходя съ учителемъ изъ дома въ домъ и собирая дары, до учрежденія имперскихъ школъ при императорѣ Іосифѣ II, когда хожденіе это прекратилось. При этомъ часто

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Pět? —
 «Pět ran Ježíšových,
 «Čtyři evangelistové» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Šest? —
 «Šest štoudvi kamených,
 Vinem naplněných,
 «Pět ran Ježíšových» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Sedm? —
 «Sedm darů Ducha svateho,
 Šest štoudvi kamenných» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Osm? —
 «Osmero blahoslavenství,
 «Sedm darů Ducha svatého» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co to jest: Devět? —
 «Devět kůrů andělských,
 «Osmero blahoslavenství» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Deset? —
 «Desatero božích přikázání,
 «Devět kůrů andělských» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Jedenáct? —
 «Jedenáct panen zmortovaných,
 «Na Rejně v Kolině pochovaných,
 «Desatero božích přikázání» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Dvanáct? —

также играли на *mistra* или на *vojaku*, передавая речитативомъ слѣдующіи и другія подобныя пѣсни или вирши».

Dvanáct apoštolů
 U boziho stolu,
 Jedenáct panen zmordovaných,
 Na Rejne v Koline pochovaných,
 Desatero božich prikázani,
 Devět kůru andělských,
 Osmero blahoslavenství,
 Sedum darů Ducha svatého,
 Šest štoudvi kamenných
 Vinem naplněných,
 Pět ran Ježíšových,
 Čtyři evangelistově,
 Tři svati patriarchově
 Dvě tabule Mojžišovy,
 Jeden pán Bůh náš ¹⁾,
 Který na nebi přebýváš.

Изъ сборника Эрбена: Prostonarodni česke písně a říkadla. V. Praze. 1864.
 стр. 50.

в) Лужицкій.

Dwanasće Heby.

(Vot Maje Rudinojc Bórkowach).

Spojedaj z pismow spojedaj:
 Wele jo jaden?

Jaden jo ten wjerny bóg,
 Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
 Wele stej dwa?

Dwa stej z toga raja
 Bóžego hugnanej,
 Jaden jo ten wjerny bóg,
 Na husokim nébju.

Spojedaji z pismow spojedaj:
 Wele su tśi?

Tśi su patrijarchy,
 Dwa stej z toho raja,
 Bóžego hugnanej,
 Jaden jo ten wjerny bóg
 Na husokim nébju.

---

1) Jeden pán Bůh na nevi, Který panuje nad nami. nade všemi.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele su styri?

Styri ewangelisty,
Tši su patrijarchu,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjernij bóg
Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj,
Wele jo pješ?

Pješ su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo šesć?

Sesć jo Kana kružow
Wo tej wjaža na tej swažbe
Kana Galilejskej,
Pješ su mudre knježny, at. d

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo sedom?

Sedom božych darow,
Šesć jo Kana kružow at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo wosom?

Wosom božych miłosćow,
Sedom bóžych darow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žewěs?

Zewěs jo pór jańželow,
Wosom bóžych miłosćow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žaseš?

Žaseś božych kaznjow,
Žewėś jo pór janželow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo jadnasćo?

Jadnasće jo gwjedow,
Žaseś božych kaznjow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo dwanasćo?

Dwanasćo jo póslow,
Jadnasćo jo gwjezdow,
Žaseś bózych kaznjow,
Žewėś pór janželow,
Wosom bóžych miłosćow,
Sedom bóžych darow,
Šesć jo Kana kružow,
Wo tej wjaže na tej swažbe
Kana Galilejskej,
Pjeś su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Tśi su patrijarchy,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim nēbju.

Изъ сборника Гаупта и Смоляра, ч. II, стр. 150—2.

Приводимый ниже изъ книги Рохгольца *Kindertied und Kinderspiel* нѣмецкій текстъ интересенъ въ особенности тѣмъ, что онъ сталь достояніемъ дѣтскаго міра и что число вопросовъ въ немъ доходитъ до 15.

г) Нѣмецкій.

Räthselfrage.

„Guter Gefell, ich frage dich!“
— guter Gefell, was fragst du mich?
„Ich frage dich das erste,
was ist einmal eins und das mehrste?“

— Ein maleins ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwabt über Land und Meer.

„Ich frage dich das zweite,
„Was die Tafeln Moses beseytun?“

— Zwei sind die Tafeln Moses,
— ewig ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwebt über Land und Meer.

„Ich will das dritte frage?“
„Was drei Patriarchen besage?“

— Drei sind die Patriarchen,
— zwei sind die Tafeln Moses,
— einig ist Gott der Herr u. s. w.

„Ich frage dich das vierte,
„was sind vier Evangelisten?“

Viere sind Evangeliste,
Fenst sind Wunden Christi,
Secht Krug sind mit rothe Wi,
Sacrament sind sieben iu,
acht Stuck Seligkeite,
nun Chör der Engle
zähtufig Litter,
olstufsig Jungfraue

„Geter Gesell, ich frage dich!“
guter Gesell, was fragst du mich?
„wie viel sinds Himmels gloste?“
— so viel as zwölf Apostle,
— drizähe Jünger,
— vierzähe Noth'helfer
— füzäch G'hei meuse
wedder Gott der Herr ist ei's. mi liebe G'sell,
und dä bihut ü's vor der Höll! ¹⁾

По поводу этой пѣсни Рохгольцъ замѣчаетъ слѣдующее: «Приведенный текстъ мы сообщили въ діалектѣ Freienater. Хотя онъ имѣетъ католическую окраску, однако дѣтскій міръ строго реформатскаго Цюриха давно имъ воспользовался для своихъ пгръ, какъ это доказываетъ Ульрихъ въ своей исторіи евреевъ въ Швейцаріи (вышедшей въ свѣтъ въ Базелѣ въ 1768 г.), стр. 138. Тамъ указана связь этой пѣсмы съ одной пасхальной пѣснью евреевъ, которую мы находимъ въ «Sopher Haggadah». Тутъ авторъ цитуетъ въ нѣмецкомъ переводѣ одну только часть названной пѣсни. Мы же съ своей стороны считаемъ цѣлесообразнѣе привести ее здѣсь цѣликомъ въ подстрочномъ русскомъ переводѣ:

1) Есть варианты и на чисто нѣмецкомъ языкѣ, какъ напр. въ Niederfibel того же Рохгольца, Симрока и др. собирателей.

(Эход или ахад Мі ёдеа?)

Единъ кто знаетъ?

Единъ я знаю: Единъ нашъ Богъ на небесахъ и на землѣ.

Два кто знаетъ?

Два я знаю: Двѣ скрижали завѣта, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Три кто знаетъ?

Три я знаю: Три патріарха, — двѣ скрижали завѣта, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Четыре кто знаетъ?

Четыре я знаю: Четыре наши матери ¹⁾ и т. д., т. е. повторяется все предыдущее.

Пять кто знаетъ?

Пять я знаю: Пять книгъ Моисевыхъ и т. д.

Шесть кто знаетъ?

Шесть я знаю: Шесть книгъ Мишна и т. д.

Семь кто знаетъ?

Семь я знаю: Семь дней недѣли и т. д.

Восемь кто знаетъ?

Восемь я знаю: Восемь дней обрѣзанія и т. д.

Девять кто знаетъ?

Девять я знаю: Девять мѣсяцевъ беременности и т. д.

Десять кто знаетъ?

Десять я знаю: Десять заповѣдей и т. д.

Одиннадцать кто знаетъ?

Одиннадцать я знаю: Одиннадцать созвѣздій и т. д.

Двѣнадцать кто знаетъ?

Двѣнадцать я знаю: Двѣнадцать колѣнъ и т. д.

Тринадцать кто знаетъ?

Тринадцать я знаю: Тринадцать Божьихъ качествъ и т. д.

---

1) Подразумѣваются жены патріарховъ: Сарра, Ревека, Рахиль и Лія. III.

«Упомянутый ревностный изслѣдователь Ульрихъ замѣчаетъ при этомъ, что эта пѣсня, благодаря своей пріятной мелодіи перешла изъ устъ еврейскихъ дѣтей къ христіанскимъ дѣтямъ города Цюриха, при ихъ совиѣстныхъ играхъ на улицахъ. Это однако могло случиться въ Цюрихѣ еще до реформации, потому что иначе были-бы непонятны намеки на католическое вѣроученіе, какъ напр. упомянутыя тамъ 8 блаженствъ, 9 ангельскихъ хоровъ, 11 тысячъ мучениковъ. Новонѣмецкій текстъ этой пѣсни мы находимъ у Симрока *Deutsche Volkslieder*, № 339, съ ссылкой на Циско. На Рейнѣ крестьяне до сихъ поръ поютъ въ веселой компаніи эту пѣсню подъ именемъ *Veßper* (вечерни) и.с.».

Изъ однихъ приведенныхъ выше текстовъ нашей пьесы (а подобныхъ имъ масса въ литературѣ европейскихъ народовъ) читатель легко замѣтитъ въ нихъ поразительныя сходства по содержанію и формѣ, какъ между собою, такъ въ особенности съ еврейской пасхальной пѣснью. Но послужила-ли послѣдняя первообразомъ для всѣхъ остальныхъ, или-же и она сама въ свою очередь позаимствована изъ какого другаго, болѣе древняго источника? — Этотъ вопросъ выходитъ уже изъ рамокъ нашей задачи. Рѣшеніе этого вопроса подлежитъ нашимъ ученымъ оріенталистамъ и этнографамъ. Мы съ своей стороны считаемъ нужнымъ прибавить только слѣдующее:

Какъ пѣсня о коликѣ (*хад иадя*), такъ и пѣсня вопросовъ: «Единъ кто знаетъ?» (*эхад ми ёдэа*) обыкновенно печатаются рядомъ въ концѣ пасхальнаго молитвенника (*Seder Haggadah*) и въ первые два вечера Пасхи поются въ каждомъ еврейскомъ семействѣ всѣми его членами и приглашенными сотрапезниками за обрядовымъ столомъ. По обязательному сообщенію высокоуважаемаго гебраиста Д. А. Хвольсона названныя двѣ пасхальныя обрядовыя пѣсни употребляются во время Пасхи хотя большею частью евреями, но не во всѣхъ странахъ и не всѣми. Такъ напр. въ изданіяхъ означеннаго молитвенника въ Багдадѣ и Тунисѣ нѣтъ этихъ пѣсенъ. Ихъ нѣтъ также въ самомъ первомъ изданіи *Seder Haggadah*, вышедшемъ въ Константинополѣ въ 1505 г.

Къ стр. 634, № 26.

Стихъ о «Бомболіѣ».

Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.

Свентый Андрію, свентый Бомболію,
 Додай намъ рады въ своимъ винограду.
 — Радъ-бы я дадать, да нэ моя воля, —
 Самого Творца ще и Господа Бога,
 Который чоловѣкъ зъ вечера працуюе,
 На завтрешній дэнь его Богъ жалуюе
 (Голосоньки булы, ажъ нужки помлілы ¹⁾)

1) Въ скобки взяты рѣдко встрѣчающіеся варианты.

Наіхалы козацы, усэжъ сваволныці,
 Заганялы за польці смоляныя спыцы.
 Прійхавъ козакъ, старшій атаманэцъ, —
 Выйнявъ зылзопьку 2) кырызъ 3) потылынку.
 «Заснуувъ я смачно, що всімъ людямъ значно
 «Нэмнуужко успавъ, — сто восімдесять літъ.
 (Крамінъ рубайтэ, а мэнэ выймайтэ)
 «Церкву робьтэ, мэнэ встановытэ.
 «Ветавтэ муй трунокъ въ Пыньску на престолі,
 «Изовсюль будуть людкі прыбуваты,
 «То буду-жъ я имъ ратунокъ даваты:
 «Въ сченсцю, нэсченсцю всякому пропанку
 «Мушу додаты каждому ратунку
 (Хочъ я и нэвдолый, абы въ Божей хвалы).

Іезуитъ Андрей Боболи проповѣдывалъ католичество въ м. Ивановѣ (Яново, Кобринск. уѣзда, гдѣ и убитъ 1657 г. выведеннымъ пзъ терпѣнія народомъ. Стихъ о немъ, какъ и стихъ о вѣрѣ остается памятникомъ настойчивости польско-католической пропаганды и неразборчивости употребляемыхъ ею средствъ. Извѣстные фанатики, гонители православія и преданнаго ему народа, беззастѣпчиво провозглашались святыми, поддѣльвались ихъ мощи, устроивались въ честь ихъ торжественные «фесты», составлялись для народа пѣсни о нихъ, и народъ, въ простотѣ души, воспѣвалъ, какъ мучениковъ и святыхъ, своихъ завзятыхъ враговъ и мучителей, которыхъ онъ самъ въ лицѣ своихъ предковъ предавалъ смерти. Такъ искусно католическая пропаганда умѣла спутать понятія народа и перетолковать ему его собственную жизнь! Народъ спасла младенческая непосредственность его сознанія, по которой онъ относится къ факту, не разсуждая о задней сторонѣ его, не желая знать о томъ, что составляетъ его подкладку, поэтому, хотя его успѣли приучить праздновать день памяти Іосафата Кунцевича и воспѣвать «Бомболія», однако тѣ тенденціи, выразителями которыхъ были Іосафатъ и Бомболій, не тронули его. Народъ съ чужихъ словъ признавалъ ихъ святыми, мучениками, — и только. Какъ бы близокъ «Бомболій» къ нашему народу по мѣсту своихъ лжеподвиговъ и смерти, однако, народъ, кромѣ пѣсни въ честь его, ничего о немъ не знаетъ, — доказательство, что зло католической пропаганды коснулось его своею внѣшнею стороною, своимъ выраженіемъ, но ея душа, ея идея въ своемъ антагонизмѣ восточному православію не оставила въ немъ слѣда.

Кстати. Въ Брестскомъ уѣздѣ въ народѣ есть сказка о Бомболіи, въ которой этотъ лжесвятой представляется шарлатаномъ, выдающимъ себя за чудотворца и въ концѣ концовъ терпящимъ полное фіаско. О послѣднемъ чудѣ его разсказывается такъ: Бомболій предсказалъ царю турецкому, что въ такой-то день на совершенно ясномъ небѣ появится тучка, величиною въ шапку, изъ которой при громѣ и молніи будетъ падать дождь, но на такомъ маломъ пространствѣ, которое можно накрыть рѣшетомъ. Въ назначенный день царь турецкій и множество народа ждали

чуда. Бомболій имѣлъ особеннаго устройства ящикъ (скриплю), въ которомъ онъ могъ свободно летать и подниматься на значительную высоту. Въ этомъ ящикѣ подвѣсясь онъ, захвативъ съ собою огниво, жерновъ и кувшинъ воды, и остановился высоко надъ народомъ. Народъ дѣйствительно увидѣлъ предсказанное чудо, но во время чудеснаго дожда одинъ турокъ выстрѣлилъ въ тучку — пуля пробила ящикъ, и самозванный святой упалъ на землю. Обманъ раскрылся, и Бомболій былъ убитъ. Думается, что на эту сказку можно смотрѣть, какъ на выраженіе ироническаго отношенія народа къ навязанному ему святому. Такое-же отношеніе къ Бомболію проскальзываетъ, повидимому, и въ заключительномъ стихѣ пѣсни о немъ:

Хочь я и нѣвдалы, абы въ Божей хвалы.

Этого стиха нѣкоторые варианты не имѣютъ. Можетъ быть, народъ прибавилъ его отъ себя, чтобы высказать свой настоящій взглядъ на Бомболія, какъ на святого не особенной святости.

Изъ статьи М. М. Демьяновича: «О духовныхъ стихахъ, употребительныхъ въ Брашевическомъ приходѣ, Кобринскаго уѣзда». Литовск. спарх. вѣд., 1892 г. № 10.

Къ стр. 635, № 26. Пѣсня эта была сильно въ ходу среди бѣлорускаго населенія во время уніи и усердно распѣвалась богомольцами какъ въ церквахъ уніатскихъ, такъ и въ костелахъ, почему и называется *костельною*. Простой народъ въ сущности мало отличалъ одинъ Божій храмъ отъ другаго; онъ съ одинаковымъ усердіемъ молился какъ въ томъ, такъ и въ другомъ. Точно также онъ, помимо наружнаго вида, мало отличалъ ксендза отъ священника-уніата. И къ тому и къ другому онъ, въ случаѣ надобности, всегда обращался со словами: батюшка ксендзь, или ксендзь—батюшка! О степени-же распространенности этой пѣсни въ эпоху до *возсоединенія* достаточно будетъ привести здѣсь нѣсколько строкъ изъ отзыва уже покойнаго достопочтеннаго моего сотрудника С. К. Шимковича по разсмотрѣніи имъ въ рукописи отдѣла духовныхъ стиховъ, приготовленнаго къ печатавшемуся въ 70-ыхъ годахъ И. Р. Георг. Обществомъ моего перваго бѣлорускаго сборника. При этомъ надо замѣтить, что почтенный мой рецензентъ былъ коренной бѣлорусъ, вышедшій изъ среды мѣстнаго духовенства, и горячо любившій свой народъ. Вотъ эти строки: «Прочитавъ вашу тетрадь съ духовными стихами и стихотвореніями, я вспомнилъ, что нѣкоторые изъ нихъ мы часто приходилось слышать въ молодости моей, лѣтъ 25, 30 тому назадъ, въ мѣстечкахъ Бѣшенковичи, Чашники (Витебской губ.) и Смолянахъ (Могилевской губерніи); таковы: «Ахъ, мой Боже, вѣру Табѣ» и «Ишли три паневки Христа шукаці». Пѣніе этихъ двухъ пѣсенъ, особенно первой, было очень употребительно въ народѣ (до возсоединенія уніатовъ съ православными) въ уніатскихъ церквахъ, городоу, мѣстечекъ и селъ; по воскресеньямъ и праздничнымъ днямъ ее часто можно было слышать. Послѣ обѣдни и вечерни всѣ присутствующіе въ храмѣ мужчины и женщины становились на колѣна и общимъ хо-

ромъ пѣли ее. Эта пѣсня была перепечатываема въ нѣкоторыхъ бого-служебныхъ книгахъ уніатскихъ, но въ народномъ употребленіи подвергалась разнымъ измѣненіямъ, впрочемъ незначительнымъ. Вторая была въ ходу, особенно у мѣщанъ и преимущественно у набожныхъ мѣщанокъ, которыя распѣвали ее дома при благоговѣйномъ душевномъ настроеніи, особенно въ великопостные дни; извѣстна она была и многимъ крестьянамъ, или вѣрнѣе сказать, крестьянкамъ. Напѣвъ этихъ пѣсней мнѣ и теперь помнится. Не знаю, поютъ ли онѣ обѣ и въ настоящее время гдѣ нибудь, но первую изъ нихъ, лѣтъ 8 назадъ, я слышалъ въ м. Спиритино, во время храмоваго праздника отъ нищихъ, которые пѣли ее вмѣстѣ съ Лазаремъ, сидя при дорогѣ, и не очень давно въ м. Прид-жуйскѣ, тоже отъ нищихъ при костелѣ. (Бѣлорусск. народныя пѣсни Шейна, стр. 385—6).

Въ дополненіе къ сказанному здѣсь весьма кстати будетъ привести изъ означеннаго сборника одинъ изъ трехъ помѣщенныхъ тамъ (стр. 391—94 (вариантовъ упоминаемой Шимковичемъ второй пѣсни. Вотъ этотъ вариантъ:

Ишли три паненки
Христа шукаци,
Ой Езу, мой Езу!
Христа шукаци. ¹⁾
Сустрѣли паненки
Да трехъ жидовѣй:
«Ця ня вы, жидове,
«Христа мучили?»
— Ой ня мы, паненьки, —
— Наши ойцоўя.
Ты узійздзі, паненка,
На круту гору,
Ты ўзглянь, паненка,
Подъ ясену зару.
А подъ ясной ли зарой
Бѣлѣ косьцелѣ стоіць,
А у тымъ косьцелѣ
Три гробы стоіць.
А ў першымъ гробѣ
Панѣ Езусъ ляжыць,
А ў другімъ жа гробѣ
Апѣлкі яго,
А ў трецьцымъ жа гробѣ
Свента Марія,

1) Припѣвъ повторяется послѣ каждыхъ двухъ стиховъ, съ повтореніемъ послѣдняго изъ нихъ. Можетъ быть, что вмѣсто: «Ой Езу мой Езу», пѣвалось: «Ой Езумъ, ой Езумъ». Но въ старческомъ, дрябломъ голосѣ моей пѣвицы нельзя было ясно различить настоящаго произношенія.

А пирадъ Язѹсомъ
 Свѣчи пылаюць,
 А пирадъ авѣлкомъ
 Пташки спиваюць,
 А пирадъ Маріей
 Рожа расцвила.
 А выляцѣў жа зъ рожи
 Бялюсеньки итахъ:
 Само яму чарство
 Растворшлося,
 Само яму небо
 Расчпнялося, —
 Ой Езу, мой Езу,
 Расчпнялося.

(Зап. мною въ 1867 г. отъ бывшей дворовой безграмотной 60-ти лѣтней старухи Арины).

Къ стр. 641—661. Б. Вирши и т. д. Въ большей части нумеровъ этого отдѣла нѣтъ почти никакихъ слѣдовъ мѣстнаго говора и по языку они нисколько не отличаются отъ обще-русскаго литературнаго. Причинна тому, полагаю, та, что они не были записаны непосредственно съ устъ народа, а списаны со старинныхъ завіѣтныхъ тетрадей, которыя во многихъ крестьянскихъ семействахъ хранятся какъ святыня. Но тѣмъ не менѣе эти *ММ* заключаютъ въ себѣ много небезынтересныхъ данныхъ въ другихъ отношеніяхъ.

